ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
36

Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ
1. Ε Ο Ρ Τ Α Σ Τ Ι Κ Ε Σ Β'
2. Ε Γ Κ Ω Μ Ι Α Σ Τ Ι Κ Ε Σ Α'

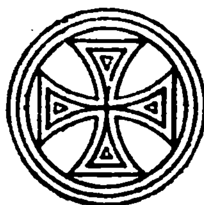
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΠΥΡΟ ΜΟΥΣΤΑΚΑ
Θεολόγο - Φιλόλογο

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1983

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Ὁ τόμος αὐτὸς χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος περιέχει Ἑορταστικὲς ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου καὶ στὸ δεύτερο Ἐγκωμιαστικές.

Α' ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

Οἱ ἑορταστικὲς ὁμιλίες ἀναφέρονται σὲ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐκφωνήθηκαν μὲ τὴν εὐκαιρία διάφορων ἑορτῶν. Οἱ δύο πρῶτες ὁμιλίες ἔχουν σὰν θέμα τὸ σταυρὸ καὶ φέρουν τοὺς τίτλους: «Εἰς τὸν σταυρὸν καὶ τὸν λῃστήν» ἡ πρώτη καὶ «Εἰς τὸν σταυρὸν» ἡ δεύτερη. Οἱ τρεῖς στὴ συνέχεια ὁμιλίες ἀναφέρονται στὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς τίτλους: «Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα», «Εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν». Δύο ὁμιλίες εἶναι ἀφιερωμένες στὴν ἀνάληψη τοῦ Κυρίου μὲ τὸν ἴδιο τίτλο· «Εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄλλες δύο ὁμιλίες ἀναφέρονται στὴν Πεντηκοστὴ μὲ τίτλο· «Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν». Τέλος στὴν ἴδια σειρὰ περιέχεται καὶ μία ὁμιλία ποὺ ἀναφέρεται στὴ Σαμαρείτιδα μὲ ὑπότιτλο «Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας».

Οἱ δύο ὁμιλίες «Εἰς τὸν σταυρὸν καὶ τὸν λῃστὴν» καὶ «Εἰς τὸν σταυρόν», ἔχουν βασικὸ θέμα τὴ δύναμη καὶ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἔχει ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου. Ἐπίσης ἀναφέρονται στὴ σημασία τῆς μετάνοιας καὶ στὴν ὑποχρέωση τῶν πιστῶν νὰ προσεύχονται γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἐχθρῶν τους. Τέλος στὶς ὁμιλίες του αὐτὲς ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται καὶ στὴν δεύτερη παρουσία τοῦ Κυρίου.

Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἔχουν κοινὰ νοήματα μὲ τὶς ὁμιλίες «Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα». Καὶ οἱ δύο παρουσιάζουν μεταξύ τους ἀπόλυτη ὁμοιότητα νοημάτων, ἀκόμη καὶ ἐκφράσεων. Καὶ στὶς δύο καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ μιμηθοῦν πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, τὸ Μωυσῆ, τὸ Σαμουήλ, τὸ Δαυίδ, τὸ Χριστό, τὸ Στέφανο καὶ τὸν Παῦλο.

Οἱ ὁμιλίες ἐκφωνήθηκαν τὴ Μεγάλη Παρασκευή, ἀλλὰ ἄγνωστο ποιὸ ἔτος. Ἡ πρώτη λέγεται ὅτι ἐκφωνήθηκε τὸ 395, ἡ δεύτερη ἄγνωστο πότε. Τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Στὴν ὁμιλία του «Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα» ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος διδάσκει ὅτι ὁ θάνατος μετὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου δὲν ἔχει καμιὰ δύναμη, εἶναι ἁπλὰ ἕνας ὕμνος καὶ ὅτι ἡ ἀνάσταση μᾶς ἔφερε ἄπειρα ἀγαθά. Στὴ συνέχεια προτρέπει ὅλους τοὺς χριστιανούς, φτωχοὺς καὶ πλούσιους, νὰ πάρουν μέρος στὴν ἑορτὴ τῆς Ἀνάστασης τοῦ Κυρίου μόνο μὲ ἁγνὴ διάθεση καὶ σκέψη. Τέλος ἀπευθύνεται σ' ἐκείνους ποὺ βαπτίσθηκαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ τοὺς δίνει χρήσιμες συμβουλές. Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε ἡμέρα Πάσχα, ἄγνωστο πότε. Τὸ κείμενό της λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Ἡ ὁμιλία «Εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν», εἶναι ἠθικὴ ἀλλὰ καὶ δογματική. Τὸ γεγονὸς τῆς ἀνάστασης εἶναι πολύμορφο, τονίζει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ἀφοῦ καὶ στὰ δόγματα μᾶς ἰσχυροποιεῖ καὶ τὴ ζωή μας ρυθμίζει. Στὴ συνέχεια ἀναλύει καὶ ἑρμηνεύει ἠθικὰ θέματα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν κατὰ τὴ δεύτερη παρουσία τοῦ Κυρίου, καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς ν' ἀγωνισθοῦν μὲ κάθε τρόπο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ μέλλουσα ζωή, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς ἀντινομίες τῆς παρούσας ζωῆς. Ἡ ἀνάσταση εἶναι καθολικὴ καὶ κοινὴ γιὰ εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλέστερη ἐπιβράβευση τοῦ πιστοῦ, ποὺ ἀγωνίσθηκε τὸ δύσκολο ἀγώνα τῆς ἀρετῆς. Ἐγγύση τῆς ἀνάστασης ἀποτελεῖ ἡ παρουσία στὴ ζωή μας τῆς χάρης τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε στὴν Ἀντιόχεια, στὶς ἀρχὲς τοῦ 387. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ὅπως καὶ τῆς ἑπόμενης λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς ὁμιλίας του «Κατὰ μεθυόντων, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν», ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται γενικὰ στὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς νηστείας καὶ διεξοδικότερα στὴ μέθη. Συμβουλεύει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποφεύγουν τὴ μέθη, ποὺ εἶναι φοβερὸ ἁμάρτημα καὶ τοὺς κάνει χειρότερους ἀπὸ τοὺς δαιμονιζόμενους, τὰ ζῶα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νεκρούς. Συνιστᾶ τὴ μὲ μέτρο χρήση τοῦ οἴνου καὶ τὴν πλήρωση τῆς ψυχῆς μὲ ἅγιο Πνεῦμα. Ἡ ὑπόλοιπη ὁμιλία παρουσιάζει κάποια ὁμοιότητα μὲ τὴν ὁμιλία «Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα». Ἀναφέρεται στὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔφερε ἡ ἀνάσταση τοῦ Κυρίου καὶ μᾶς καλεῖ ὅλους νὰ ἑορτάζουμε τὴν ἀνάστασή του μὲ χαρὰ καὶ θεοσέβεια. Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε στὴν Ἀντιόχεια τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα ἀνάμεσα στὸ 390 καὶ 395.

Ἡ ὁμιλία ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη στὴ Σαμαρείτιδα, ἐκφωνήθηκε στὸ ναὸ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας στὴν Κωνσταντινούπολη πιθανότατα τὸ 398. Στὴν ὁμιλία του αὐτὴ ὁ Χρυσόστομος προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀρετή. Ὁ δρόμος της ὅμως δὲν εἶναι εὔκολος. Ὑπάρχουν

πολλὲς δυσκολίες, καὶ πόλεμοι καθημερινά. Πόλεμοι μὲ ἀόρατες δυνάμεις, μὲ φάλαγγες δαιμόνων, μὲ ψευδαποστόλους, τυράννους, ρήτορες, φιλοσόφους καὶ κάθε ἄνθρωπο. Γιὰ νὰ βγοῦν νικητὲς στοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ πιστοὶ πρέπει ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ ραθυμία καὶ νὰ ὁπλισθοῦν μὲ ἀνδρεία, θάρρος καὶ εὐσέβεια. Ἡ ὁμιλία εἶναι ἕβδομη στὴ σειρὰ μιᾶς συλλογῆς ἕνδεκα ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὸ κείμενό της λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Ἡ πρώτη ὁμιλία «Εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ἐκφωνήθηκε σ' ἕνα «μαρτύριο» τῆς Ρωμανησίας, ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, ἀνάμεσα στὸ 392 καὶ 397, ὅταν ὁ Χρυσόστομος ἦταν ἀκόμη πρεσβύτερος. Στὴν ἀρχὴ γίνεται λόγος γιὰ τοὺς μάρτυρες ποὺ ἦταν θαμμένοι στὸν τόπο αὐτὸ μαζὶ μὲ αἱρετικούς. Στὴ συνέχεια ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὴν ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, τονίζοντας τὴ σημασία της καὶ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Ἰησοῦ στὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀνάληψή του. Τὸ κείμενό της λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Ἡ δεύτερη ὁμιλία «Εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου» εἶναι ἄγνωστο πότε ἐκφωνήθηκε καὶ ἐξετάζει διάφορα θέματα μὲ κεντρικὸ θέμα τὸ γεγονὸς καὶ τὴν ἑορτὴ τῆς Ἀνάληψης. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ὁμιλίας, ἕνα μεγάλο μέρος της ἀναφέρεται στὴν ἀπιστία τοῦ Θωμᾶ, ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ. Στὴ συνέχεια ὁμιλεῖ γιὰ τὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου καὶ δείχνει ὅτι τὶς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» τὶς ἔγραψε ὁ Λουκᾶς, ἀναφέρεται στὶς ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασή του, στὴν ὑπόσχεσή του ὅτι θὰ στείλει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, δείχνει τὴν πλάνη τῶν «Ἀνομοίων», ποὺ δίδασκαν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀνόμοιος μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἐξετάζει καὶ διάφορα ἄλλα θέματα, ποὺ ἔχουν βέβαια σχέση μὲ τὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Οἱ δύο ὁμιλίες «Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν» ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, χωρὶς νὰ ξέρουμε ποιὸ ἔτος. Καὶ οἱ δύο ὁμιλίες ἔχουν κεντρικὸ θέμα τὴν ἔλευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Διαφορετικὰ ὅμως ὁ Χρυσόστομος ἀναπτύσσει τὸ θέμα του σὲ κάθε ὁμιλία καὶ σὲ διαφορετικὰ σχεδὸν χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναφέρεται γιὰ νὰ στηρίξει τὶς ἀπόψεις του στὶς ὁμιλίες αὐτές. Στὴν πρώτη του ὁμιλία ἐξηγεῖ γιατὶ δὲ γίνονται ποιὰ θαύματα καὶ ὅτι καταγράφονται τὰ λόγια καὶ οἱ πράξεις μας. Στὴ δεύτερη τονίζει χαρακτηριστικά, ὅτι καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρά, ἡ εἰρήνη. Καὶ στὶς δύο ὁμιλίες τέλος ὑπερασπίζεται τὴ θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ καταπολεμᾶ

τοὺς αἱρετικοὺς Πνευματομάχους, τοὺς Μακεδονιανούς, ὅπως λέγονταν ἀπὸ τὸν ἀρχηγό τους τὸ Μακεδόνιο, ποὺ ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 342 καὶ δίδασκε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἦταν κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι «ὁμοούσιο» μὲ τὸ Θεό. Τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Β' ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

Οἱ ἐγκωμιαστικὲς ὁμιλίες ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καθὼς καὶ σὲ πρόσωπα ποὺ ἔζησαν τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες. Στὴν ἀρχὴ τοῦ δεύτερου μέρους ὑπάρχουν οἱ τρεῖς ὁμιλίες «Εἰς τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους». Ἀκολουθεῖ ἡ σύντομη ὁμιλία «Εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον». Στὴ συνέχεια ἀκολουθοῦν οἱ ἑπτὰ ὁμιλίες «Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον» καὶ ἡ ὁμιλία γιὰ τὴν κλήση καὶ μεταβολὴ τοῦ ἴδιου ἀποστόλου. Ὑπάρχουν ἀκόμη δύο ὁμιλίες ποὺ ἀναφέρονται γενικὰ «Εἰς μάρτυρας», καὶ μία μὲ τίτλο «Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Πάντας, τοὺς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μαρτυρήσαντας».

Ἡ σειρὰ τῶν ἐγκωμιαστικῶν ὁμιλιῶν ἀρχίζει μὲ τὶς τρεῖς ὁμιλίες «Εἰς τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους». Μακκαβαῖοι ὀνομάσθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ ἀγωνίσθηκαν ἐναντίον τῶν Σελευκιδῶν καὶ εἰδικότερα οἱ ἑπτὰ ἀδελφοὶ ποὺ μαρτύρησαν γιὰ τὴν ἰουδαϊκὴ πίστη στὰ χρόνια τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Δ' (175-164 π.Χ.). Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κάνει λόγο γιὰ τοὺς Μακκαβαίους στὸ Β' Μακκαβαίων, κεφ. 7 καὶ στὸ Δ' Μακκαβαίων.

Ἡ πρώτη ὁμιλία ἀναφέρεται κυρίως στὴ μητέρα τῶν ἑπτὰ μαρτύρων, ποὺ παρακολούθησε τὰ φοβερὰ μαρτύρια τῶν παιδιῶν της. Τὴ γενναιότητα αὐτῆς τῆς γυναίκας καὶ τὴ στοργή της γιὰ τὰ παδιά της ἐγκωμιάζει ὁ Χρυσόστομος καὶ τὴν προτείνει σὰν παράδειγμα γιὰ μίμηση.

Στὴ δεύτερη ὁμιλία γίνεται λόγος ἰδιαίτερα γιὰ τὸ μικρότερο ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀδελφούς, ποὺ δὲν κάμφθηκε ἀπὸ τὰ μαρτύρια τῶν ἀδελφῶν του, ἀλλ' ἔπεσε μόνος του στὰ βασανιστήρια. Ἐγκωμιάζεται καὶ πάλι ἡ ἀρετὴ τῆς μητέρας.

Στὴν τρίτη του ὁμιλία ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται μὲ συντομία στὸ γέροντα Ἐλεάζαρο, ποὺ μαρτύρησε καὶ αὐτὸς σὲ μεγάλη ἡλικία στὸν ἴδιο διωγμὸ (Β' Μακ. κεφ. 6) καὶ ὁμιλεῖ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ γιὰ τὴ μητέρα τῶν ἑπτὰ μαρτύρων Μακκαβαίων.

Οἱ ὁμιλίες ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἑορ-

τῆς τῶν ἁγίων, τὴν 1η Αὐγούστου, καὶ τὸ κείμενό τους λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Στὴν ὁμιλία «Εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον», ὁ Χρυσόστομος ἐκπληρώνει παλιότερη ὑπόσχεσή του καὶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸ θαῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ Λαζάρου καὶ τὴ σημασία του. Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε στὴ γιορτὴ τῶν ἁγίων γυναικῶν Βερνίκης, Προσδόκης καὶ Δομνίνας. Ἔτσι δίνεται ἡ εὐκαιρία στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο νὰ συγκρίνει τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου μὲ τὸ θάνατο τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ νὰ μᾶς δώσει πληροφορίες γιὰ τὸ μαρτύριό τους. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Ὁ Χρυσόστομος συμπαθεῖ ἰδιαίτερα τὸν ἀπόστολο Παῦλο. Ἔχει ἑρμηνέψει τὶς ἐπιστολές του, σὲ κάθε ἔργο του παραθέτει πολλὰ χωρία ἀπὸ αὐτὲς καὶ πολλὲς φορὲς ἔχει σὰν θέμα του ἕνα ρητὸ τοῦ Παύλου. Οἱ ὁμιλίες του **«Εἰς τὸν ἀπόστολον, Παῦλον»** *ξεχωρίζουν ἀπ' ὅλες τὶς ἐγκωμιαστικές του ὁμιλίες καὶ δονοῦνται ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ Παύλου. Οἱ ὁμιλίες ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια καὶ τὸ κείμενό τους λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.*

Στὴν πρώτη ὁμιλία ὁ Χρυσόστομος συγκρίνει τὸν Παῦλο μὲ τοὺς ἐπιφανέστερους δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ δείχνει ὅτι ὁ Παῦλος συγκεντρώνει ὅλες τὶς ἀρετές τους μαζί. Εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἄβελ, τὸν Ἰὼβ, τὸ Μωυσῆ, τὸ Δαυΐδ, τὸν προφήτη Ἠλία καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο. Ἀκόμη καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις ξεπέρασε ὁ Παῦλος στὴν ἐκτέλεση τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ.

Στὴ δεύτερη ὁμιλία τονίζεται ὅτι ὁ Παῦλος ἀναδείχθηκε καὶ ἔγινε αὐτὸς ποὺ ἔγινε ἐνῷ ἦταν ἄνθρωπος καὶ ζοῦσε σὰν ἀσώματος ἂν καὶ εἶχε σῶμα.

Στὴν τρίτη ὁμιλία τονίζεται ἡ ἀνεξικακία καὶ ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Παύλου σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης του. Ἡ ἀγάπη του αὐτὴ φθάνει ἀκόμη καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν πολεμοῦσαν μὲ κάθε μέσο καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τὴν ἀγάπη αὐτὴ ὀνομάζει ὁ Παῦλος ἐκπλήρωση τοῦ νόμου καὶ σύνδεσμο τῆς τελειότητας καὶ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς.

Στὴν ἀρχὴ τῆς τέταρτης ὁμιλίας μὲ ἀπολογητικὴ διάθεση ὁ Χρυσόστομος παρουσιάζει τὸν Παῦλο κλητὸ ἀπόστολο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκλεκτό. Παρὰ τὰ φυσικὰ ἐμπόδια καὶ παρὰ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, κατόρθωσε ὁ Παῦλος νὰ ὑπερισχύσει καὶ νὰ κατακτήσει τὴν οἰκουμένη μὲ μοναδικὸ ὅπλο τὴν ἀλήθεια.

Στὴν πέμπτη ὁμιλία ἐξαίρεται ἡ προθυμία καὶ ὁ ζῆλος τοῦ Παύλου. Τίποτε δὲν τὸν ἐμπόδιζε στὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀρετή. Οὔτε τὸ θνητό του σῶμα, οὔτε οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι. Γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν μεταχειριζόταν τὰ πάντα μὲ τὸν καλύτερο τρόπο.

Στὴν ἕκτη ὁμιλία ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες τοῦ Παύλου, ὅπως στὸ φόβο του γιὰ τὶς πληγὲς καὶ τὸ θάνατο, στὸ ὅτι καταράστηκε κάποιους, στὸ ὅτι ἀπομάκρυνε κάποτε τὸν Ἰωάννη (Μάρκο) καὶ στὴν ὀργή του. Ἀλλὰ καὶ τὶς ἀδυναμίες του αὐτὲς ὁ Παῦλος τὶς ὑπέταξε καὶ τὶς ἔθεσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Εὐαγγελίου.

Μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἕβδομης, τέλος, ὁμιλίας του ὁ Χρυσόστομος καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ προϋπαντήσουν τὸν Παῦλο, ὁ ὁποῖος βαστάζει τὸ σταυρὸ τοῦ οὐράνιου βασιλιᾶ, τοῦ Χριστοῦ. Στὴ συνέχεια ἐκφράζει τὸ θαυμασμό του γιὰ ὅσα ἔπαθε γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαίτερα ἐξαίρεται ἡ προθυμία του νὰ ταξιδέψει στὴ Ρώμη, ἡ φροντίδα του γιὰ τοὺς συναξιδιῶτες του καὶ ἡ καλωσύνη καὶ παρρησία του στὴ Ρώμη καὶ στὴν Ἱσπανία.

Στὴν ὁμιλία του «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου...» (Πράξ. 9, 1), ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὴν κλήση καὶ ἐπιστροφὴ τοῦ Παύλου. Στὴν ἀρχὴ παρατηρεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ ἁπλὰ ἔχει σῶμα καὶ φωνὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ψυχὴ καὶ διάθεση ἀνθρώπου. Τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑλικὴ τροφή, γεύεται τὰ θεῖα καὶ πνευματικὰ λόγια. Στὴ συνέχεια ἀφοῦ δικαιολογεῖ γιατὶ ἀφήνει τὸ προοίμιο τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων», ἔρχεται στὸν Παῦλο. Τονίζει ὅτι ἡ ἐχθρικὴ συμπεριφορά του γιὰ τὸ κήρυγμα, τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία γι' αὐτόν, ἀλλ' ἔπαινο, γιατὶ ἀπὸ τὸ τέλος του κρίνονται ὅλα τὰ πράγματα. Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Παύλου εἶναι τὸ μεγαλύτερο θαῦμα μετὰ τὴ σταύρωση καὶ τὴν ταφὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποδεικνύει περίτρανα τὴν ἀνάστασή του. Δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας, ἀλλὰ τῆς θείας χάρης. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon.

Οἱ δύο ὁμιλίες «Εἰς μάρτυρας» ἐκφωνήθηκαν σὲ κάποιες ἑορτὲς μαρτύρων, ἡ πρώτη σ' ἕνα ἐξοχικὸ τόπο τῆς Ἀντιόχειας, ὅπου βρίσκονταν λείψανα μαρτύρων, καὶ ἡ δεύτερη στὴν πόλη. Τὸ κείμενό τους λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Στὴν πρώτη ὁμιλία, ποὺ εἶναι πολὺ σύντομη, θέλει ὁ Χρυσόστομος νὰ ψέξει ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων ὄχι ἀπὸ εὐλάβεια, ἀλλὰ νὰ διασκεδάσουν μόνο. Ἀκόμη κατακρίνει τὴ συνήθεια τῶν πιστῶν νὰ πηγαίνουν στὰ καπηλειὰ καὶ νὰ μεθοῦν μετὰ ἀπὸ πανη-

γυρικὲς συγκεντρώσεις καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τὸν ἐκκλησιασμό. Καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ἑορτάζουν τὴ μνήμη τῶν μαρτύρων μὲ πνευματικὸ τρόπο καὶ νὰ διδάσκονται ἀπὸ τὸ παράδειγμά τους. Τέλος τοὺς προτρέπει νὰ χαίρονται τὴ φύση καὶ τὰ ἀγαθά της μὲ μέτρο καὶ εὐπρέπεια.

Στὴ δεύτερη ὁμιλία «Εἰς μάρτυρας» ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὴ σημασία τῆς θυσίας τῶν μαρτύρων καὶ τὴν ἀξία ποὺ ἔχει ὁ θάνατός τους γιὰ κάθε ἐποχὴ καὶ κάθε χριστιανό. «Οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων», λέγει ὁ Χρυσόστομος, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ λιμάνια ἀσφαλισμένα, πηγὲς μὲ νερὰ πνευματικὰ καὶ θησαυροὶ ποὺ δὲν ξοδεύονται οὔτε καὶ ἀχρηστεύονται ποτέ». Στὴ συνέχεια ὁμιλεῖ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ πρέπει νὰ δείχνουμε γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν δικῶν μας, τὴν ὠφέλεια τῆς μετάνοιας καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐλεημοσύνης, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.

Ἡ ὁμιλία «Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Πάντας, τοὺς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μαρτυρήσαντας», ἐκφωνήθηκε ἑπτὰ ἡμέρες μετὰ τὴν Πεντηκοστή, στὴ μνήμη δηλαδὴ τῶν ἁγίων Πάντων, ἄγνωστο ποῦ καὶ πότε. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση B. Montfaucon. Οἱ μάρτυρες εἶναι ἰσάξιοι μὲ τοὺς ἀγγέλους, τονίζει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι χορὸς καὶ στραύτευμα. Ὁ θάνατος, ἀπὸ ποινὴ καὶ καταδίκη ποὺ ἦταν, μεταβλήθηκε ἀπὸ τοὺς μάρτυρες σ' αἰώνιο κέρδος τῆς ψυχῆς τους. Τὰ βασανιστήριά τους ἦταν φοβερά, τὰ ἀντιμετώπισαν ὅμως μὲ αὐταπάρνηση καὶ ἡρωισμό, γιατὶ δὲ σκέπτονταν τὰ παθήματα, τοὺς πόνους, τοὺς κόπους, τοὺς δήμιους, ἀλλὰ τὴν ἀνταπόδοση, τὴν οὐράνια βασιλεία, τὸ Χριστὸ ποὺ τοὺς στεφάνωνε. Ὁ Χρυσόστομος καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ πάρουν θάρρος ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν μαρτύρων καὶ κλείνει τὴν ὁμιλία του προτρέποντάς τους νὰ ζωγραφίσουν τὰ βασανιστήρια τῶν μαρτύρων στοὺς τοίχους τῆς δικῆς τους ψυχῆς, γιατὶ οἱ ζωγραφιὲς αὐτὲς ἔχουν τὴν δύναμη νὰ μετατρέψουν τὴν ψυχὴ σὲ κατοικία τοῦ Θεοῦ.

Κρήνη Μάρτιος τοῦ 1983
Σπύρος Μουστάκας
Θεολόγος - Φιλόλογος

Α' ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1

ΟΜΙΛΙΑ Α'

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΗΣΤΗΝ

καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ περὶ τοῦ συνεχῶς εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν.

1. Σήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐν σταυρῷ, καὶ ἡμεῖς ἑορτὴν ἄγομεν, ἵνα μάθῃς ὅτι ὁ σταυρὸς ἑορτὴ καὶ πανήγυρις πνευματική. Πρότερον μὲν γὰρ ὁ σταυρὸς ὄνομα καταδίκης ἦν, νυνὶ δὲ πρᾶγμα τιμῆς γέγονε· πρότερον σύμβολον κατακρίσεως, νυνὶ δὲ ὑπόθεσις σωτηρίας. Οὗτος γὰρ μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιος γέγονεν, οὗτος ἡμᾶς τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, οὗτος ἐν σκότει καθημένους ἐφώτισεν, οὗτος ἐκπεπολεμωμένους ἡμᾶς τῷ Θεῷ κατήλλαξεν, ἀπηλλοτριωμένους ᾠκείωσε, μακρὰν ὄντας ἐγγὺς εἶναι ἐποίησεν· οὗτος ἔχθρας ἀναίρεσις, οὗτος εἰρήνης ἀσφάλεια, μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν θησαυρὸς γέγονε. Διὰ τοῦτον οὐκέτι πλανώμεθα ἐν ἐρημίαις· τὴν γὰρ ἀληθινὴν ὁδὸν ἐπέγνωμεν· οὐκ ἔτι τῶν βασιλέων ἔξω διάγομεν· τὴν γὰρ θύραν εὕραμεν· οὐ φοβούμεθα τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου· τὴν γὰρ πηγὴν εἴδομεν. Διὰ τοῦτον οὐκ ἔτι ἐσμὲν ἐν χηρείᾳ· τὸν γὰρ νυμφίον ἀπειλήφαμεν· οὐ δεδοίκαμεν τὸν λύκον· τὸν γὰρ ποιμένα τὸν καλὸν ἔχομεν· «Ἐγὼ γάρ εἰμι», φησίν, «ὁ ποιμὴν ὁ καλός». Διὰ τοῦτον οὐ φρίττομεν τὸν τύραννον· προσεδρεύομεν γὰρ τῷ βασιλεῖ· καὶ διὰ ταῦτα ἑορτὴν ἄγομεν, σταυροῦ μνήμην

1. Ἰω. 10, 11.

1

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΗΣΤΗ

καὶ γιὰ τὴ δεύτερη παρουσία τοῦ Χριστοῦ, καὶ γιὰ τὴν ἀδιάκοπη προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας.

1. Σήμερα ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς βρίσκεται πάνω στὸ σταυρὸ καὶ ἐμεῖς ἑορτάζουμε, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι ἑορτὴ καὶ πανήγυρη πνευματική. Γιατὶ προηγουμένως ὁ σταυρὸς ἦταν ἡ λέξη ποὺ σήμαινε καταδίκη, τώρα ὅμως ἔγινε ἀντικείμενο τιμῆς. Προηγουμένως ἦταν σύμβολο καταδίκης, τώρα ὅμως εἶναι ἡ προϋπόθεση τῆς σωτηρίας μας. Γιατὶ αὐτὸς ὁ σταυρὸς μᾶς προξένησε ἄπειρα ἀγαθά, αὐτὸς μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν πλάνη τῆς εἰδωλολατρίας, αὐτὸς μᾶς φώτισε ἐνῶ ζούσαμε μέσα στὸ σκοτάδι, αὐτὸς μᾶς συμφιλίωσε μὲ τὸ Θεό, ἐνῶ εἴχαμε γίνει ἐχθροί του, αὐτὸς μᾶς ἔκανε φίλους του, ἐνῶ εἴχαμε ἀποξενωθεῖ ἀπ' αὐτόν, αὐτὸς μᾶς ἔφερε κοντὰ στὸ Θεό, ἐνῶ ἤμαστε μακριά του. Αὐτὸς ἐξαφάνισε τὴν ἔχθρα, αὐτὸς ἐξασφάλισε τὴν εἰρήνη, αὐτὸς ἔγινε γιὰ μᾶς θησαυροφυλάκιο ἀπείρων ἀγαθῶν. Ἐξ αἰτίας του δὲν περιπλανιόμαστε πιὰ στὶς ἐρήμους, γιατὶ γνωρίσαμε τὸν ἀληθινὸ δρόμο. Δὲ ζοῦμε πιὰ ἔξω ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιατὶ βρήκαμε τὴν εἴσοδό της. Δὲ φοβόμαστε πιὰ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου, γιατὶ εἴδαμε τὴν πηγή. Χάρη σ' αὐτὸν δὲ βρισκόμαστε πιὰ σὲ χηρεία, γιατὶ ἀποκτήσαμε τὸ γαμβρό. Δὲ φοβόμαστε τὸ λύκο, γιατὶ ἔχουμε τὸν καλὸ ποιμένα. Γιατὶ λέγει ὁ Χριστός· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ποιμένας ὁ καλός»[1]. Χάρη σ' αὐτὸν δὲν τρέμουμε τὸν τύραννο, γιατὶ εἴμαστε κοντὰ στὸ βασιλιά. Γι' αὐτὸ ἑορτάζουμε καὶ τιμοῦμε τὸ σταυρό. Ἔτσι παράγγειλε καὶ ὁ Παῦλος νὰ ἑορτάζουμε τὸ

τελοῦντες. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε διὰ τὸν σταυρὸν ἑορτὴν ἄγειν· «Ἑορτάζωμεν γάρ», φησί, «μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Εἶτα τὴν αἰτίαν προστιθείς, ἐπήγαγεν· «Ὅτι τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός».

Ὁρᾷς πῶς διὰ τὸν σταυρὸν ἑορτάζειν κελεύει; «Ἐν γὰρ τῷ σταυρῷ ἐτύθη ὁ Χριστός». Ὅπου δὲ θυσία, ἐκεῖ ἀναίρεσις ἁμαρτημάτων, ἐκεῖ καταλλαγὴ Δεσπότου, ἐκεῖ ἑορτὴ καὶ χαρά. «Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός». Καὶ ποῦ ἐτύθη, εἰπέ; Ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ ἰκρίου. Καινὸν τὸ θυσιαστήριον τῆς θυσίας ταύτης, ἐπειδὴ καὶ ἡ θυσία καινὴ καὶ παράδοξος. Ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ θυσία, καὶ ἱερεὺς ἦν· θυσία μέν, κατὰ σάρκα, ἱερεὺς δέ, κατὰ πνεῦμα. Ὁ αὐτὸς καὶ προσῆγε καὶ προσήγαγε δὲ κατὰ σάρκα. Ἄκουσον γοῦν πῶς ἀμφότερα ταῦτα ὁ Παῦλος ἐδήλωσε. Πᾶς ἀρχιερεύς, φησίν, ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὸ ἀνθρώπων καθίσταται· ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκοι. Ἰδοὺ αὐτὸς προσφέρει ἑαυτόν. Ἀλλαχοῦ δέ φησιν, ὅτι Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. Ἰδοὺ ἐνταῦθα προσηνέχθη, ἐκεῖ δὲ ἑαυτὸν προσήνεγκεν. Εἶδες πῶς καὶ θυσία καὶ ἱερεὺς ἐγένετο, καὶ θυσιαστήριον ὁ σταυρὸς ἦν;

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐν τῷ ναῷ, φησίν, ἡ θυσία προσφέρεται, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν; Ἵνα ἐκεῖνο πληρωθῇ, ὅτι «ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη». Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ ἰκρίου σφάττεται, καὶ οὐχ ὑπὸ στέγην; Ἵνα τοῦ ἀέρος τὴν φύσιν ἐκκαθάρῃ, διὰ τοῦτο ἐφ' ὑψηλοῦ, οὐκ ἐπικειμένης στέγης, ἀλλ' ἐπικειμένου οὐρανοῦ. Ἐκαθαίρετο μὲν γὰρ ὁ ἀὴρ ἐφ' ὑψηλοῦ θυομένου τοῦ προβάτου· ἐκαθαίρετο δὲ καὶ ἡ γῆ· ἔσταζε γὰρ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἐπ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο οὐχ ὑπὸ στέγην, διὰ τοῦτο οὐκ ἐν τῷ ναῷ τῷ Ἰουδαϊκῷ, ἵνα μὴ νοσφίσωνται τὴν θυ-

---

2. Α' Κορ. 5, 8.
3. Α' Κορ. 5, 7.
4. Ἑβρ. 5, 1 καὶ 8, 3.
5. Ἑβρ. 9, 28.
6. Ἡσ. 53, 12.

σταυρό. Διότι λέγει· «Ἂς ἑορτάζουμε ὄχι μὲ τὴν παλιὰ ζύμη, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρίνειας καὶ ἀλήθειας»[2]. Ἔπειτα, ἀφοῦ πρόσθεσε τὴν αἰτία, συνέχισε· «Γιατὶ τὸ Πάσχα τὸ δικό μας εἶναι ὁ Χριστός, ποὺ θυσιάσθηκε γιὰ τὴ σωτηρία μας»[3].

Βλέπεις γιατί παραγγέλλει νὰ ἑορτάζουμε τὸ σταυρό; Γιατὶ ἐπάνω στὸ σταυρὸ θυσιάσθηκε ὁ Χριστός. Καὶ ὅπου γίνεται θυσία, ἐκεῖ ἐξαφανίζονται τὰ ἁμαρτήματα, ἐκεῖ γίνεται συμφιλίωση μὲ τὸν Κύριο, ἐκεῖ γίνεται ἑορτὴ καὶ χαρά. «Τὸ Πάσχα, τὸ δικό μας εἶναι ὁ Χριστός, ποὺ θυσιάσθηκε γιὰ μᾶς». Καὶ πές μου, ποῦ θυσιάσθηκε; Πάνω σὲ σταυρὸ ποὺ στήθηκε ψηλά. Εἶναι καινούριο τὸ θυσιαστήριο αὐτῆς τῆς θυσίας, ἐπειδὴ καὶ ἡ θυσία εἶναι καινούρια καὶ ἀξιοθαύμαστη. Γιατὶ ὁ ἴδιος ἦταν καὶ θύμα καὶ ἱερέας. Θύμα, κατὰ τὸ σῶμα του, καὶ ἱερέας, κατὰ τὴν πνευματική του φύση. Ὁ ἴδιος καὶ πρόσφερε τὴ θυσία καὶ προσφερόταν σωματικά. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς μᾶς φανέρωσε ὁ Παῦλος αὐτὰ τὰ δύο. «Κάθε ἀρχιερέας», λέγει, «ξεχωρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ γίνεται ἀρχιερέας γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἦταν ἀνάγκη νὰ ἔχει καὶ ὁ Χριστὸς κάτι ποὺ νὰ τὸ προσφέρει σὰν θυσία. Καὶ πρόσφερε αὐτὸς τὸν ἑαυτό του»[4]. Καὶ ἀλλοῦ λέγει, ὅτι «Ὁ Χριστὸς ποὺ θυσιάσθηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βαστάξει πάνω του τὶς ἁμαρτίες τῶν πολλῶν, θὰ φανεῖ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν περιμένουν γιὰ νὰ τοὺς σώσει»[5]. Νά, στὴ μία περίπτωση θυσιάσθηκε, ἐνῶ στὴν ἄλλη θυσίασε τὸν ἑαυτό του. Εἶδες πῶς ἔγινε καὶ θύμα καὶ ἱερέας, καὶ πῶς ὁ σταυρὸς ἦταν θυσιαστήριο;

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, θὰ πεῖ κάποιος, δὲν ἔγινε ἡ θυσία του μέσα στὸ ναό, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ τείχη; Γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ προφητεία ποὺ ἔλεγε· «Τὸν λογάριασαν ἀνάμεσα στοὺς κακούργους»[6]. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, σφάζεται πάνω σὲ σταυρὸ ποὺ στήθηκε ψηλὰ καὶ ὄχι κάτω ἀπὸ στέγη; Γιὰ νὰ καθαρίσει τὴν ἀτμόσφαιρα, γι' αὐτὸ θυσιάσθηκε ψηλά, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀπὸ πάνω του στέγη, ἀλλὰ ὁ οὐρανός. Καθαριζόταν λοιπὸν ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐπειδὴ θυσιαζόταν ψηλὰ τὸ πρόβατο. Καθαριζόταν ὅμως καὶ ἡ γῆ, ἐπειδὴ ἔσταζε πάνω της τὸ αἷμα ἀπὸ τὴν πλευρά του. Γι' αὐτὸ δὲ θυσιάσθηκε κάτω ἀπὸ

σίαν Ἰουδαῖοι, μηδὲ νομίσῃς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐκείνου μόνου ταύτην προσάγεσθαι· διὰ τοῦτο ἔξω πόλεως καὶ τειχῶν, ἵνα μάθῃς ὅτι καθολικὴ ἡ θυσία, ὅτι ὑπὲρ τῆς γῆς ἁπάσης ἡ προσφορά, ἵνα μάθῃς ὅτι κοινὸς ὁ καθαρισμός ἐστιν, οὐ μερικός, καθάπερ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων.

Ἰουδαίοις μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς πᾶσαν ἀφιέναι τὴν γῆν, καὶ εἰς ἕνα τόπον προσφέρειν τὰς θυσίας καὶ εὔχεσθαι, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ γῆ ἀκάθαρτος ἦν, καπνοῦ καὶ κνίσσης καὶ πάντων τῶν ἄλλων μολυσμῶν τῶν ἐκ τῶν θυσιῶν τῶν ἑλληνικῶν ἐπ᾽ αὐτὴν φερομένων· ἡμῖν δέ, ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐλθὼν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξεκάθαρεν, ἅπας τόπος εὐκτήριον γέγονε. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος θαρρῶν παρήνει λοιπὸν ἀδεῶς προσεύχεσθαι πανταχοῦ, λέγων οὕτω· «Βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας». Εἶδες πῶς ἐκαθάρθη ἡ οἰκουμένη; Διὰ γὰρ τοῦ τόπου πανταχοῦ ἐπαίρειν χεῖρας ὁσίας δυνάμεθα, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ γῆ ἁγία γέγονεν ἁγιωτέρα τῶν ἁγίων τῶν ἔνδον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ προσηνέχθη πρόβατον ἄλογον, ἐνταῦθα δὲ πνευματικόν. Ὅσῳ δὲ μείζων ἡ θυσία, τοσούτῳ πλείων καὶ ὁ ἁγιασμός. Διὰ τοῦτο ἑορτὴ ὁ σταυρός.

2. Βούλει μαθεῖν αὐτοῦ καὶ ἕτερον κατόρθωμα; Τὸν παράδεισον πεντακισχίλια ἔτη καὶ πλείω κεκλεισμένον σήμερον ἡμῖν ἠνέῳξεν. Ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ, τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν ὁ Θεός, δύο κατορθώματα ἐργασάμενος· ἓν μέν, ὅτι παράδεισον ἠνέῳξεν, ἕτερον δέ, ὅτι λῃστὴν εἰσήγαγε. Σήμερον ἀπέδωκεν ἡμῖν τὴν ἀρχαίαν πατρίδα, σήμερον ἐπανήγαγεν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν πατρῴαν πόλιν, καὶ τὴν οἰκίαν ἐχαρίσατο τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. «Σήμερον» γάρ, φησί, «μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Τί λέγεις; ἐσταύρωσαι καὶ προσήλωσαι, καὶ παρά-

---

7. Α΄ Τιμ. 2, 8.
8. Παλαιότερα πίστευαν ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε τὸ 5000 π.Χ. Ἡ ἴδια ἀντίληψη ὑπάρχει στὴν ἐποχὴ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἀργότερα.
9. Λουκᾶ 23, 43.

στέγη, γι' αὐτὸ δὲ θυσιάσθηκε στὸ ναὸ τῶν Ἰουδαίων, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι προσφέρεται αὐτὴ γιὰ χάρη μόνο τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ θυσιάσθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ τείχη, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ θυσία ἔγινε γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἡ προσφορὰ ἔγινε γιὰ ὅλη τὴ γῆ, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ καθαρμὸς εἶναι γενικὸς καὶ ὄχι μερικός, ὅπως γινόταν στοὺς Ἰουδαίους.

Γι' αὐτὸ παράγγειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰουδαίους ν' ἀφήσουν ὅλη τὴ γῆ καὶ σ' ἕνα τόπο νὰ προσφέρουν τὶς θυσίες τους καὶ νὰ προσεύχονται, ἐπειδὴ ὅλη ἡ γῆ ἦταν ἀκάθαρτη, ἐπειδὴ ὑπῆρχαν πάνω της καπνὸς καὶ μυρωδιὰ ψημένων κρεάτων καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἀκαθαρσίες ἀπὸ τὶς εἰδωλολατρικὲς θυσίες. Γιὰ μᾶς ὅμως, ἀπὸ τότε ποὺ ἦρθε ὁ Χριστὸς καὶ καθάρισε ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὅλος ὁ τόπος ἔγινε τόπος προσευχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος μὲ πεποίθηση συμβούλευε νὰ προσευχόμαστε χωρὶς φόβο παντοῦ, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Θέλω νὰ προσεύχονται οἱ ἄνδρες σὲ κάθε τόπο καὶ νὰ σηκώνουν πρὸς τὸν οὐρανὸ καθαρὰ χέρια»[7]. Εἶδες πῶς καθαρίσθηκε ἡ οἰκουμένη; Ἀπὸ τὸν τόπο τῆς θυσίας του λοιπὸν μποροῦμε παντοῦ νὰ ὑψώνουμε πρὸς τὸν οὐρανὸ χέρια καθαρά, γιατὶ ὅλη ἡ γῆ ἁγιάσθηκε καὶ ἔγινε ἁγιότερη ἀπὸ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Γιατὶ ἐκεῖ θυσιάσθηκε πρόβατο ποὺ δὲν εἶχε λογικό, ἐδῶ ὅμως πρόβατο πνευματικό. Καὶ ὅσο πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ θυσία, τόσο πιὸ πολὺς εἶναι καὶ ὁ ἁγιασμός. Γι' αὐτὸ ἑορτάζουμε τὸ σταυρό.

2. Θέλεις νὰ μάθεις καὶ ἄλλο κατόρθωμα τοῦ σταυροῦ; Τὸν παράδεισο μᾶς ἄνοιξε σήμερα, ποὺ ἦταν κλεισμένος περισσότερο ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια[8]. Γιατὶ αὐτὴ τὴν ἡμέρα, αὐτὴ τὴν ὥρα ἔβαλε μέσα στὸν παράδεισο τὸ ληστὴ ὁ Θεὸς καὶ ἔκαμε δύο κατορθώματα· τὸ πρῶτο, ὅτι ἄνοιξε τὸν παράδεισο, καὶ τὸ δεύτερο, ὅτι ἔβαλε μέσα τὸ ληστή. Σήμερα μᾶς ἔδωσε πάλι τὴν παλιὰ πατρίδα μας, σήμερα μᾶς ἔφερε πάλι στὴν πόλη τῶν προγόνων μας καὶ χάρισε κατοικία σ' ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γιατὶ εἶπε ὁ Χριστός· «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο»[9]. Τί λέγεις; Σταυρώθηκες καὶ καρφώθηκες καὶ ὑπόσχεσαι παράδεισο; Ναί, λέγει, γιὰ νὰ μάθεις καλὰ τὴ δύναμή μου ποὺ ἔχω ἐπάνω στὸ σταυρό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ γεγονὸς ἦταν λυπη-

δεισον ἐπαγγέλλῃ; Ναί, φησίν, ἵνα ἐν τῷ σταυρῷ τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν καταμάθῃς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πρᾶγμα σκυθρωπὸν ἦν, ἵνα μὴ τῇ φύσει τοῦ σταυροῦ προσχῇς, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τοῦ σταυρωμένου μάθῃς, ἐν σταυρῷ τὸ θαῦμα ἐργάζεται τοῦτο, ὃ μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Οὐ γὰρ νεκρὸν ἀναστήσας, οὐ θαλάττῃ καὶ πνεύμασιν ἐπιτιμήσας, οὐ δαίμονας ἀπελάσας, ἀλλὰ σταυρούμενος, προσηλούμενος, ὑβριζόμενος, ἐμπτυόμενος, λοιδορούμενος, διασυρόμενος ἴσχυσε τὴν πονηρὰν τοῦ λῃστοῦ διάνοιαν μεταθεῖναι, ἵνα ἑκατέρωθεν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἴδῃς. Τήν τε γὰρ κτίσιν ἐκλόνησεν ἅπασαν, καὶ τὰς πέτρας διέρρηξε, τῆς πέτρας τε ἀναισθητοτέραν τοῦ λῃστοῦ ψυχὴν ἐπεσπάσατο καὶ ἐτίμησε.

«Σήμερον γὰρ μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ», φησί. Καίτοι τὰ Χερουβὶμ ἐτήρει τὸν παράδεισον· ἀλλ' οὗτος καὶ τῶν Χερουβὶμ δεσπότης. Φλογίνη ρομφαία ἐκεῖ στρέφεται· ἀλλ' αὐτὸς καὶ φλογὸς γεέννης καὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν ἔχει. Καίτοι γε βασιλεὺς οὐδ' εἷς ἄν ποτε ἀνάσχοιτο λῃστὴν ἄνθρωπον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ὁμοδούλων μεθ' ἑαυτοῦ καθίσας, οὕτως εἰς πόλιν εἰσαγαγεῖν. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ εἰς τὴν ἱερὰν εἰσερχόμενος πατρίδα, μεθ' ἑαυτοῦ τὸν λῃστὴν εἰσάγει, οὐ καταπατῶν τὸν παράδεισον, οὐδὲ καταισχύνων τοῖς ποσὶ τοῦ λῃστοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τιμῶν τὸν παράδεισον· τιμὴ γὰρ παραδείσου, τὸ τοιοῦτον ἔχειν δεσπότην, ὡς καὶ λῃστὴν ἄξιον ποιῆσαι τῆς τρυφῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ. Καὶ γὰρ ὅτε τελώνας καὶ πόρνας εἰσήγαγεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἀτιμάζων τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτίμα, δεικνὺς ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ Κύριος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς καὶ πόρνας καὶ τελώνας οὕτως ἐργάσασθαι δοκίμους, ὡς ἀξίους φανῆναι τῆς ἐκεῖσαι τιμῆς καὶ δωρεᾶς. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸν τότε μάλιστα θαυμάζομεν, ὅταν ἴδωμεν ἀνθρώπους ἀνίατα παθήματα ἔχοντας ἐπανάγοντα, οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν θαυμάζειν δίκαιον, ὅταν τραύματα ἀνίατα θεραπεύῃ, ὅταν τελώνην καὶ πόρνην εἰς τοσαύτην ὑγείαν ἐπαναγάγῃ,

ρό, γιὰ νὰ μὴ προσέξεις στὴ σταύρωση, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις τὴ δύναμη τοῦ σταυρωμένου, ἐπάνω στὸ σταυρὸ κάνει αὐτὸ τὸ θαῦμα, ποὺ δείχνει ἰδιαίτερα τὴ δύναμή του. Γιατὶ ὄχι ὅταν ἀνέστησε νεκρό, οὔτε ὅταν ἐπιτίμησε τὴ θάλασσα καὶ τοὺς ἀνέμους, οὔτε ὅταν ἀπομάκρυνε τοὺς δαίμονες, ἀλλὰ ὅταν τὸν σταύρωναν, ὅταν τὸν κάρφωναν, ὅταν τὸν εἰρωνεύονταν, ὅταν τὸν κακολογοῦσαν κατόρθωσε ν' ἀλλάξει τὴν πονηρὴ σκέψη τοῦ ληστῆ, γιὰ νὰ δεῖς τὴ δύναμή του καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. Καὶ ὁλόκληρη τὴν κτίση δηλαδὴ συγκλόνισε, καὶ τὶς πέτρες ράγισε, καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ληστῆ, ποὺ ἦταν πιὸ ἀναίσθητη ἀπὸ τὴν πέτρα, τὴ συγκίνησε καὶ τὴν τίμησε.

«Γιατὶ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο», λέγει. Ἂν καὶ τὰ Χερουβεὶμ φρουροῦσαν τὸν παράδεισο, αὐτὸς ὅμως ἦταν κύριος καὶ τῶν Χερουβείμ. Ἐκεῖ περιφέρεται πύρινη ρομφαία, ἀλλ' αὐτὸς ἔχει ἐξουσία πάνω στὴ φλόγα καὶ τὴν κόλαση καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ἂν καὶ κανεὶς βασιλιὰς δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ ν' ἀνεχθεῖ κάποιο ληστὴ ἢ κάποιον ἄλλον ἄνθρωπο νὰ καθίσει κοντά του καὶ νὰ τὸν φέρει ἔτσι μέσα σὲ κάποια πόλη. Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς τὸ ἔκαμε αὐτὸ καί, καθὼς μπαίνει μέσα στὴν ἱερὴ πατρίδα, φέρει μαζί του τὸ ληστή, ὄχι γιατὶ περιφρονοῦσε τὸν παράδεισο, ὄχι γιὰ νὰ τὸν προσβάλει μὲ τὴν παρουσία τοῦ ληστῆ, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ νὰ τὸν τιμήσει. Γιατὶ αὐτὸ ἦταν τιμὴ γιὰ τὸν παράδεισο, νὰ ἔχει δηλαδὴ τέτοιον κύριο, ποὺ ἔκαμε καὶ τὸ ληστὴ ἄξιο ν' ἀπολαύσει τὸν παράδεισο. Καὶ ὅταν ἔβαλε τελῶνες καὶ πόρνες στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν τὸ ἔκαμε γιατὶ ἤθελε νὰ τὴν περιφρονήσει, ἀλλὰ περισσότερο τὴν τιμοῦσε, ἀποδεικνύοντας ὅτι τέτοιος εἶναι ὁ Κύριος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ποὺ κάνει καὶ πόρνες καὶ τελῶνες τόσο ἐκλεκτούς, ὥστε ν' ἀποδειχθοῦν ἄξιοι γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐεργεσία αὐτή. Ὅπως δηλαδὴ θαυμάζουμε πάρα πολὺ ἕναν ἰατρὸ τότε, ὅταν τὸν δοῦμε νὰ θεραπεύει καὶ νὰ ἐπαναφέρει τὴν ὑγεία σ' ἀνθρώπους ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ ἀνίατες ἀσθένειες, ἔτσι εἶναι δίκαιο νὰ θαυμάζουμε καὶ τὸ Χριστό, ὅταν θεραπεύει ἀνίατα τραύματα, ὅταν ξαναδίνει σὲ τελώνη καὶ πόρνη τόση ὑγεία, ὥστε ν' ἀποδειχθοῦν ἄξιοι γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ὡς ἀξίους ἀποφῆναι τῶν οὐρανῶν. Καὶ τί τοιοῦτον ὁ ληστὴς ἐπεδείξατο, φησίν, ἵνα παραδείσου τύχῃ μετὰ σταυρόν;

Βούλει συντόμως εἴπω τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ; Ὅτε Πέτρος ἠρνήσατο κάτω, τότε ἐκεῖνος ὡμολόγησεν ἄνω. Καὶ ταῦτα, οὐ τοῦ Πέτρου κατηγορῶν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τοῦ ληστοῦ τὴν μεγαλοψυχίαν δεῖξαι βουλόμενος. Ὁ μαθητὴς ἀπειλὴν οὐκ ἤνεγκεν εὐτελοῦς κορασίου, ὁ δὲ ληστὴς ὁρῶν δῆμον ὁλόκληρον περιεστῶτα, βοῶντα, μαινόμενον, βλασφημίας καὶ σκώμματα ἐξακοντίζοντα, οὐ προσέσχεν ἐκείνοις, οὐκ ἐνενόησε τὴν φαινομένην εὐτέλειαν τοῦ σταυρουμένου, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἅπαντα ταῦτα παραδραμών, καὶ τὰ ταπεινὰ κωλύματα ἀφείς, ἐπέγνω τὸν τῶν οὐρανῶν Δεσπότην, καὶ αὐτῷ προσπεσὼν ἔλεγε, «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Μὴ δὴ παραδράμωμεν ἁπλῶς τὸν ληστὴν τοῦτον, μηδὲ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν, ὃν οὐκ ἐπῃσχύνθη ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος πρῶτον εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν παράδεισον. Μὴ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν ἄνθρωπον πρὸ τῆς φύσεως ἁπάσης ἄξιον φανέντα τῆς πολιτείας τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ τὸ καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ἵνα μάθωμεν τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν. Οὐκ εἶπε πρὸς αὐτόν, καθάπερ πρὸς τὸν Πέτρον, «Δεῦρο ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω σε ἁλιέα ἀνθρώπων»· οὐδὲ εἶπε πρὸς αὐτόν, καθάπερ πρὸς τοὺς δώδεκα, ὅτι «Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ»· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ῥήματος αὐτὸν ὅλως ἠξίωσεν. Οὐ θαῦμα ἔδειξεν, οὐ νεκρὸν ἀνιστάμενον ἐθεάσατο, οὐ δαίμονας ἀπελαυνομένους· οὐ θάλατταν εἶδεν ὑπακούσασαν, οὐ περὶ βασιλείας αὐτῷ τι εἶπεν, οὐ περὶ γεέννης, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν ὡμολόγησε, καὶ ταῦτα, τοῦ ἑτέρου λοιδοροῦντος· ἐλοιδόρει γὰρ αὐτὸν ὁ ἄλλος ληστής. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλος ληστὴς ἦν ἐσταυρωμένος μετ' αὐτοῦ, ἵνα πληρωθῇ ἐκεῖνο, «ὅτι ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη».

---

10. Λουκᾶ 23, 42.
11. Ματθ. 4, 19.
12. Ματθ. 19, 28.
13. Ἠσ. 53, 12.

Καὶ τί τὸ σπουδαῖο ἔκαμε ὁ ληστής, θὰ πεῖ κάποιος, γιὰ νὰ κερδίσει τὸν παράδεισο μετὰ τὴ σταύρωσή του;

Θέλεις νὰ σοῦ πῶ σύντομα τὸ κατόρθωμά του; Ὅταν ὁ Πέτρος τὸν ἀρνήθηκε χωρὶς νὰ εἶναι στὸ σταυρό, τότε ἐκεῖνος τὸν πίστεψε καθὼς ἦταν ἐπάνω στὸ σταυρό. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸν Πέτρο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιατὶ θέλω νὰ δείξω τὴ μεγαλοψυχία τοῦ ληστῆ. Ὁ μαθητὴς δὲν ἄντεξε τὴν ἀπειλὴ ἑνὸς ἀσήμαντου κοριτσιοῦ, ὁ ληστὴς ὅμως, ἂν καὶ ἔβλεπε νὰ στέκεται γύρω ὁλόκληρος λαός, ποὺ φώναζε, καὶ ἔκανε σὰν τρελλός, καὶ βλασφημοῦσε καὶ περιγελοῦσε, δὲν τὰ ἔδωσε σημασία αὐτά, οὔτε πρόσεξε τὴ φαινομενικὴ ἀδυναμία ἐκείνου ποὺ σταυρωνόταν, ἀλλά, παραβλέποντας μὲ τὰ μάτια τῆς πίστης ὅλα αὐτὰ καὶ ξεπερνώντας τὰ ἀσήμαντα ἐμπόδια, ἀναγνώρισε τὸν Κύριο τῶν οὐρανῶν καὶ ἀφοῦ τὸν παρακάλεσε τοῦ εἶπε· «Θυμήσου με, Κύριε, ὅταν φθάσεις στὴ βασιλεία σου»[10]. Ἂς μὴ προσπεράσουμε λοιπὸν ἐπιπόλαια αὐτὸν τὸ ληστή, οὔτε νὰ ντραποῦμε νὰ τὸν θεωρήσουμε διδάσκαλό μας, αὐτὸν ποὺ ὁ Κύριός μας δὲν ντράπηκε νὰ τὸν ὁδηγήσει πρῶτο στὸν παράδεισο. Ἂς μὴ ντραποῦμε νὰ θεωρήσουμε διδάσκαλό μας τὸν ἄνθρωπο, ποὺ πρῶτος ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο φάνηκε ἄξιος νὰ μπεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἂς ἐξετάσουμε τὸ καθετὶ μὲ προσοχή, γιὰ νὰ μάθουμε τὴ δύναμη τοῦ σταυροῦ. Δὲν εἶπε στὸ ληστή, ὅπως στὸν Πέτρο, «Ἀκολούθησέ με καὶ θὰ σὲ κάνω ἱκανὸ νὰ ψαρεύεις ἀνθρώπους»[11], οὔτε τοῦ εἶπε, ὅπως εἶπε στοὺς δώδεκα μαθητές του, ὅτι «θὰ καθίσετε σὲ δώδεκα θρόνους νὰ δικάζετε τὶς δώδεκα φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ»[12]. Καὶ μάλιστα δὲν τοῦ εἶπε οὔτε μία λέξη. Δὲν τοῦ ἔδειξε θαῦμα, οὔτε εἶδε αὐτὸς ν' ἀνασταίνει κάποιο νεκρό, οὔτε νὰ διώχνει δαίμονες. Δὲν εἶδε τὴ θάλασσα νὰ ὑπακούει στὴν προσταγή του, οὔτε τοῦ εἶπε κάτι γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὔτε γιὰ τὴν κόλαση, καὶ ἐνώπιον ὅλων πίστεψε σ' αὐτόν, καὶ μάλιστα τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἄλλος ληστὴς ἦταν σταυρωμένος μαζί του, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ λόγια τοῦ προφήτη, ὅτι «Λογαριάσθηκε ἀνάμεσα στοὺς κακούργους»[13].

Ἐβούλοντο γὰρ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβαλεῖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πανταχόθεν ἐπηρέαζον τοῖς γινομένοις· ἀλλὰ πανταχόθεν διέλαμπεν ἡ ἀλήθεια, καὶ ηὔξετο διὰ τῶν κωλυμάτων αὐτῶν. Ἐλοιδόρει τοίνυν αὐτὸν ὁ ἄλλος λῃστής. Εἶδες λῃστήν, καὶ λῃστήν; Ἀμφότεροι ἐν σταυρῷ, ἀμφότεροι ἀπὸ βίου λῃστρικοῦ, ἀμφότεροι ἀπὸ πονηρίας· ἀλλ' οὐκ ἀμφότεροι ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλείαν ἐκληρονόμησεν, ὁ δὲ εἰς γέενναν ἐπέμπετο. Οὕτω καὶ χθές· μαθηταὶ καὶ μαθητής, Ἰούδας καὶ οἱ ἕνδεκα· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον, «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;», οὗτος δὲ προδοσίαν παρεσκευάζετο καὶ ἔλεγε· «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Κἀκεῖνοι μὲν πρὸς διακονίαν ηὐτρεπίζοντο καὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν, οὗτος δὲ πρὸς τὸ προδοῦναι ἔσπευδεν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα λῃστής, καὶ λῃστής· ἀλλ' ὁ μὲν λοιδορεῖ, ὁ δὲ προσκυνεῖ· καὶ ὁ μὲν βλασφημεῖ, ὁ δὲ εὐφημεῖ, καὶ τὸν βλασφημοῦντα ἐπιστομίζει λέγων. «Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεόν; Ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν».

3. Εἶδες παρρησίαν λῃστοῦ; εἶδες παρρησίαν ἐν σταυρῷ; εἶδες φιλοσοφίαν ἐν τιμωρίᾳ, καὶ εὐλάβειαν ἐν κολάσει; Ὅτι γὰρ ἐν ἑαυτῷ ἦν, ὅτι φρένας εἶχε τῶν ἥλων αὐτῷ ἐμπεπαρμένων, τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; Ὁ δὲ οὐ μόνον ἐν ἑαυτῷ ἦν, ἀλλὰ καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀφείς, τὰ τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε, διδάσκαλος ἐν σταυρῷ γινόμενος, καὶ ἐπιτιμῶν καὶ λέγων, «Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεόν;». Μὴ πρόσεχε, φησί, τῷ κάτῳ δικαστηρίῳ· ἔστιν ἕτερος κριτὴς ἀόρατος, ἔστιν ἀδέκαστον δικαστήριον. Μὴ τοίνυν ἴδῃς, ὅτι κατεκρίθη κάτω· τὰ γὰρ ἄνω οὐ τοιαῦτα· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν τῷ κάτῳ δικαστηρίῳ καὶ δίκαιοι κατακρίνονται, καὶ ἄδικοι διαφεύγουσι, καὶ ὑπεύθυνοι ἀφίενται, καὶ ἀνεύθυνοι κολάζονται. Καὶ γὰρ ἑκόντες καὶ ἄκοντες πολλὰ ἁμαρτάνουσιν οἱ δικάζοντες· ἢ γὰρ ἀγνοοῦντες τὸ δίκαιον καὶ ἀπατώμενοι, ἢ εἰδότες μέν, ὑπὸ χρημά-

---

14. Ματθ. 26, 17 14α Ματθ. 26, 15. 15. 23, 40-41.

Ἤθελαν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ συκοφαντήσουν τὴ δόξα του καὶ μὲ κάθε τρόπο τὸν ἔβριζαν μ' αὐτὰ ποὺ ἔκαμναν. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἀπὸ παντοῦ ἔλαμπε καὶ αὐξανόταν μὲ τὶς ἀντιδράσεις τους. Τὸν εἰρωνευόταν λοιπὸν ὁ ἄλλος ληστής. Εἶδες τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο ληστή; Καὶ οἱ δύο εἶναι πάνω στὸ σταυρό, καὶ οἱ δύο γιατὶ ἦταν ληστές, καὶ οἱ δύο γιατὶ ἔδειξαν κακὴ διαγωγή. Δὲν εἶχαν ὅμως καὶ οἱ δύο τὸ ἴδιο τέλος, ἀλλ' ὁ ἕνας κληρονόμησε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ὁ ἄλλος πῆγε στὴν κόλαση. Ἔτσι ἔγινε καὶ χθές. Μαθητὲς ἦταν οἱ ἕνδεκα, μαθητὴς καὶ ὁ Ἰούδας. Ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγαν, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσουμε νὰ φάγεις τὸ Πάσχα;»[14], ἐνῶ αὐτὸς ἑτοιμαζόταν γιὰ τὴν προδοσία καὶ ἔλεγε· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς τὸν παραδώσω;»[14α]. Καὶ ἐκεῖνοι ἑτοιμάζονταν νὰ τὸν περιποιηθοῦν καὶ νὰ πάρουν μέρος στὴ θεία μυσταγωγία, αὐτὸς ὅμως τὸν προσκυνάει. Ὁ ἕνας τὸν βρίζει, ὁ ἄλλος τὸν ἐπαινεῖ καὶ κλείνει τὸ στόμα τοῦ βλάσφημου λέγοντας· «Οὔτε τὸ Θεὸ δὲ φοβᾶσαι ἐσύ; Γιατὶ ἐμεῖς ἀπολαμβάνουμε ὅπως ἄξιζε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ κάναμε»[15].

3. Εἶδες τὸ θάρρος τοῦ ληστῆ; Εἶδες τὸ θάρρος του ἐπάνω στὸ σταυρό; Εἶδες τὴν πίστη του τὴν ὥρα τῆς τιμωρίας του καὶ τὴν εὐσέβειά του τὴν ὥρα τοῦ βασανισμοῦ του; Ποιὸς λοιπὸν δὲ θὰ ἔνιωθε κατάπληξη γιὰ τὸ ὅτι ἦταν κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, γιὰ τὸ ὅτι εἶχε τὰ λογικά του, ἂν καὶ τὸν εἶχαν τρυπήσει μὲ καρφιά; Αὐτὸς ὅμως δὲν ἦταν μόνο κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ βάσανά του καὶ φρόντιζε γιὰ τὰ βάσανα τῶν ἄλλων, καὶ ἔγινε διδάσκαλος ἐπάνω στὸ σταυρὸ καὶ κατακρίνει τὸν ἄλλο ληστὴ καὶ τοῦ λέγει· «Οὔτε τὸ Θεὸ δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;». Νὰ μὴ προσέχεις, λέγει, στὸ ἐπίγειο δικαστήριο· ὑπάρχει ἄλλος κριτὴς ἀόρατος, ὑπάρχει δικαστήριο ἀμερόληπτο. Νὰ μὴ βλέπεις λοιπὸν ἐπειδὴ καταδικάσθηκε στὴ γῆ, γιατὶ δὲ γίνονται αὐτὰ στὸν οὐρανό. Ἐδῶ δηλαδὴ στὸ ἐπίγειο δικαστήριο καὶ δίκαιοι καταδικάζονται, καὶ ἄδικοι ἀθωώνονται, καὶ ἔνοχοι δὲν παθαίνουν τίποτε, καὶ ἀθῶοι τιμωροῦνται. Γιατὶ οἱ δικαστὲς κάνουν πολλὰ λάθη θεληματικὰ ἢ ἄθελά τους, ἢ γιατὶ δὲ γνωρίζουν τὸ δίκαιο καὶ ἐξαπατοῦνται, ἢ γιατὶ τὸ γνω-

των δὲ διαφθαρέντες, προέδωκαν πολλάκις τὴν ψῆφον. Ἄνω δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν. Ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ τὸ κρίμα αὐτοῦ ὡς φῶς ἐξελεύσεται οὐκ ἔχον σκότος οὐδὲ ἄγνοιαν. Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ, ὅτι κατεδικάσθη κάτω καὶ κατεκρίθη, ἀνήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸ ἄνω δικαστήριον· ἀνέμνησεν ἐκείνου τοῦ φοβεροῦ βήματος, μονονουχὶ λέγων· ἐκεῖ βλέπε, καὶ οὐκ οἴσεις τὴν κατακρίνουσαν ψῆφον, οὐδὲ στήσῃ μετὰ τῶν κάτω διεφθαρμένων κριτῶν, ἀλλ' ἀποδέξῃ τὴν ἄνω γενομένην κρίσιν. Εἶδες φιλοσοφίαν λῃστοῦ; εἶδες σύνεσιν καὶ διδασκαλίαν; Ἀθρόον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεπήδησεν.

Εἶτα καὶ ἐκ περιουσίας αὐτὸν ἐπιστομίζων, «Οὐ δέδοικας», φησίν, «ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν;». Τί ἐστιν, «ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν»; Ἐν τῇ αὐτῇ κολάσει. Μὴ γὰρ οὐχὶ καὶ σὺ ἐν τῷ σταυρῷ εἶ; Ἐκεῖνον τοίνυν ὀνειδίζων, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου προβάλλῃ. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν ἁμαρτήμασιν ὤν, ἕτερον κατηγορῶν, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου κατηγορεῖ, οὕτω καὶ ὁ ἐν συμφορᾷ ὢν καὶ ὀνειδίζων ἑτέρῳ συμφοράν, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου ὀνειδίζει. «Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν». Ἀποστολικὸν αὐτῷ νόμον ἀναγινώσκει, εὐαγγελικὰ ῥήματα λέγοντα, «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». «Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν». Τί ποιεῖς, ὦ λῃστά; Ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχειρῶν, κοινωνὸν αὐτὸν ἐποίησας τοῦ λῃστοῦ; Οὐχί, φησί. Διορθοῦμαι τὴν ὑπόνοιαν ταύτην διὰ τῶν ἑξῆς. Ἵνα γὰρ μὴ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς τιμωρίας νομίσῃς ὅτι κοινωνὸν αὐτὸν ἐποίησε τῆς ἁμαρτίας, ἐπήγαγε τὴν διόρθωσιν, λέγων· «Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν πεπόνθαμεν».

Εἶδες ἐξομολόγησιν ἀπηρτισμένην; εἶδες πῶς ἐν τῷ σταυρῷ τὰ ἁμαρτήματα ἀπεδύσατο; «Λέγε» γάρ, φησί, «σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς». Οὐδεὶς ἠνάγκασεν, οὐδεὶς ἐ-

16. Ματθ. 7, 1. 17. Ἡσ. 43, 26.

ρίζουν, ἀλλά, ἐπειδὴ ἐξαγοράζονται μὲ χρήματα, παίρνουν πολλὲς φορὲς ἄδικη ἀπόφαση. Στὸν οὐρανὸ ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε τέτοιο. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος κριτὴς καὶ ἡ ἀπόφασή του θὰ βγεῖ σὰν τὸ φῶς χωρὶς νὰ ἔχει δόλο οὔτε ἄγνοια. Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπόν, ὅτι καταδικάσθηκε στὴ γῆ καὶ τιμωρήθηκε, τὸν ἀνέβασε στὸ οὐράνιο δικαστήριο. Τοῦ θύμισε ἐκεῖνο τὸ φοβερὸ βῆμα, λέγοντας περίπου αὐτά· Πρόσεχε ἐκεῖ καὶ δὲ θὰ ρίξεις καταδικαστικὴ ψῆφο, οὔτε θὰ σημφωνήσεις μὲ τοὺς ἀνήθικους δικαστὲς τῆς γῆς, ἀλλὰ θὰ παραδεχθεῖς τὴ δίκη ποὺ γίνεται στοὺς οὐρανούς. Εἶδες τὴν πίστη τοῦ ληστῆ; εἶδες σύνεση καὶ διδασκαλία του; Ἀμέσως ἀπὸ τὸ σταυρὸ πήδησε στὸν ουρανό.

Ἔπειτα, ἀποστομώνοντας μὲ τὸ παραπάνω αὐτόν, τοῦ λέγει· «Δὲ φοβᾶσαι, γιατὶ τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή;». Τί σημαίνει, «ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν;». Ὅτι τιμωρηθήκαμε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Μήπως λοιπὸν καὶ ἐσὺ δὲν εἶσαι πάνω στὸ σταυρό; Βρίζοντας λοιπὸν τὸ Χριστό, προσβάλλεις τὸν ἑαυτό σου ἀντὶ γι' αὐτόν. Γιατί, ὅπως ὁ ἁμαρτωλός, ὅταν κατηγορεῖ ἄλλον ἁμαρτωλό, κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι τὸν ἄλλο, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ βρίσκεται σὲ συμφορὰ καὶ βρίζει τὸν ἄλλο γιὰ τὴ συμφορά του βρίζει τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι τὸν ἄλλο. «Γιατὶ τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή». Τοῦ διαβάζει ἀποστολικὸ νόμο καὶ τοῦ λέγει τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου, «Μὴ κατακρίνετε, γιὰ νὰ μὴ κατακριθεῖτε»[16]. «Γιατὶ τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή». Τί κάνεις, ληστή; Προσπαθώντας ν' ἀπολογηθεῖς γιὰ τὸ Χριστό, τὸν ἔκαμες σύντροφο τοῦ ληστῆ; Ὄχι, λέγει. Ἐξαφανίζω τὴν ὑποψία αὐτὴ μὲ τὰ παρακάτω. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις δηλαδὴ ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἴδιας τιμωρίας τὸν ἔκαμε καὶ σύντροφό τους στὴν ἁμαρτία, πρόσθεσε τὴ διόρθωση καὶ εἶπε· «Καὶ ἐμεῖς βέβαια δίκαια τιμωρηθήκαμε, γιατὶ ἄξια παθαίνουμε γι' αὐτὰ ποὺ κάναμε».

Εἶδες τέλεια ἐξομολόγηση; Εἶδες πῶς ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του ἐπάνω στὸ σταυρό; Γιατὶ λέγει ὁ προφήτης· «Νὰ λέγεις πρῶτος ἐσὺ τὶς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ συγχωρηθεῖς»[17]. Κανεὶς δὲν τὸν ἀνάγκασε, κανεὶς δὲν τὸν πίεσε, ἀλ-

βιάσατο, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξεπόμπευσεν, εἰπών· «Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐποιήσαμεν πεπόνθαμεν· οὗτος δὲ οὐδὲν πονηρὸν ἐποίησε». Καὶ μετὰ ταῦτά φησι, «Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Οὐκ ἐτόλμησε πρότερον εἰπεῖν, «Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», ἕως ὅτε διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπέθετο τῶν ἁμαρτιῶν τὸ φορτίον. Ὁρᾷς πόσον ἐστὶν ἐξομολόγησις; Ἐξωμολογήσατο, καὶ τὸν παράδεισον ἠνέῳξεν· ἐξωμολογήσατο, καὶ παρρησίαν ἔλαβε τοσαύτην, ὡς ἀπὸ λῃστείας βασιλείαν αἰτῆσαι. Ὁρᾷς πόσων ἀγαθῶν ἡμῖν αἴτιος ὁ σταυρός; Βασιλείας μέμνησαι; Τί γὰρ ὁρᾷς τοιοῦτον, εἰπέ μοι; Ἧλοι καὶ σταυρὸς τὰ ὁρώμενα· ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ σταυρός, φησί, τῆς βασιλείας ἐστὶ σύμβολον. Διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ βλέπω αὐτὸν σταυρούμενον· βασιλέως γάρ ἐστι τὸ ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων ἀποθνήσκειν. Αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ εἶπεν· «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων». Οὐκοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων. Ἐπεὶ οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν, διὰ τοῦτο αὐτὸν βασιλέα καλῶ. «Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

4. Εἶδες πῶς καὶ βασιλείας ὁ σταυρὸς σύμβολον; Βούλῃ καὶ ἑτέρωθεν τοῦτο μαθεῖν; Οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀνέσπασεν αὐτόν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγεν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐπειδὴ μετ' αὐτοῦ μέλλει ἔρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἵνα μάθῃς πῶς σεμνὸν πρᾶγμα ὁ σταυρός, διὸ καὶ δόξαν αὐτὸν ἐκάλεσεν. Ἀλλ' ἴδωμεν πῶς μετὰ τοῦ σταυροῦ ἔρχεται· ἀναγκαῖον γὰρ ἐπαναγαγεῖν τὴν ἀπόδειξιν. «Ἐὰν εἴπωσι», φησίν, «ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις ἐστὶν ὁ Χριστός, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστί, μὴ ἀπέλθητε», περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας λέγων τῆς ἐνδόξου διὰ τοὺς ψευδοχρίστους, διὰ τοὺς ψευδοπροφήτας, διὰ τὸν ἀντίχριστον, ἵνα μή τις πλανηθεὶς ἐκείνῳ περιπέσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἀντίχριστος ἔρχε-

18. Ἰω. 10, 11. 19. Ματθ. 24, 26.

λὰ ὁ ἴδιος κατηγόρησε τὸν ἑαυτό του λέγοντας· «Καὶ ἐμεῖς βέβαια δίκαια τιμωρηθήκαμε, γιατὶ παθαίνουμε ἄξια γι' αὐτὰ ποὺ κάναμε. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκαμε κανένα κακό». Καὶ ὕστερα λέγει· «Θυμήσου με, Κύριε, στὴ βασιλεία σου». Δὲν τόλμησε νὰ πεῖ πρῶτα, «Θυμήσου με στὴ βασιλεία σου», ὥσπου μὲ τὴν ἐξομολόγηση πέταξε ἀπὸ πάνω του τὸ φορτίο τῶν ἁμαρτιῶν του. Βλέπεις πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἐξομολόγηση; Ἐξομολογήθηκε, καὶ ἄνοιξε τὸν παράδεισο· ἐξομολογήθηκε, καὶ ἀπέκτησε τόσο θάρρος, ὥστε ἀπὸ ληστὴς ποὺ ἦταν νὰ ζητήσει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Βλέπεις πόσα ἀγαθὰ μᾶς προξένησε ὁ σταυρός; Ἀναλογίζεσαι τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Πές μου λοιπόν, βλέπεις κάτι τέτοιο; Αὐτὰ ποὺ βλέπεις εἶναι καρφιὰ καὶ σταυρός, ἀλλ' ὁ σταυρὸς αὐτός, λέγει, εἶναι τὸ σύμβολο τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Γι' αὐτὸ τὸν ὀνομάζω βασιλιά, ἐπειδὴ τὸν βλέπω νὰ σταυρώνεται. Γιατὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ βασιλιᾶ νὰ πεθαίνει γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὑπηκόων του. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶπε· «Ὁ ποιμένας ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν προβάτων του»[18]. Ἑπομένως καὶ ὁ βασιλιὰς ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωή του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὑπηκόων του. Ἐπειδὴ λοιπὸν θυσίασε τὴ ζωή του, γι' αὐτὸ τὸν ὀνομάζω βασιλιά. «Θυμήσου με, Κύριε, στὴ βασιλεία σου».

4. Εἶδες πῶς ὁ σταυρὸς εἶναι σύμβολο καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Θέλεις νὰ μάθεις αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ; Δὲν τὸν ἄφησε στὴ γῆ ὁ Χριστός, ἀλλὰ τὸν πῆρε μαζί του καὶ τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ἔρθει μὲ τὸ σταυρὸ στὴ δεύτερη καὶ ἔνδοξη παρουσία του, γιὰ νὰ μάθεις πόσο σεβαστὸ πράγμα εἶναι ὁ σταυρός, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ὀνόμασε δόξα. Ἀλλ' ἂς δοῦμε πῶς θὰ ἔρθει μὲ τὸ σταυρό, γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς φέρω τὴν ἀπόδειξη. «Ἐὰν σᾶς ποῦν», λέγει ὁ Χριστός, «νά, ὁ Χριστὸς εἶναι στὰ ἰδιαίτερα δωμάτια, νὰ εἶναι στὴν ἔρημο, μὴ βγεῖτε νὰ τὸν συναντήσετε»[19], καὶ ἐννοεῖ τὴ δεύτερη παρουσία του τὴν ἔνδοξη καὶ ἀναφέρεται στοὺς ψευδόχριστους, στοὺς ψευδοπροφῆτες καὶ στὸν ἀντίχριστο, γιὰ νὰ μὴ πλανηθεῖ κανεὶς καὶ πέσει στὴν παγίδα του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἀντίχριστος θὰ ἔρθει πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστό, γιὰ

ται, ἵνα μὴ ζητῶν τις τὸν ποιμένα τῷ λύκῳ περιπέσῃ, διὰ τοῦτό σοι λέγω γνώρισμα τῆς τοῦ ποιμένος παρουσίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη αὐτοῦ παρουσία λανθάνουσα γέγονεν, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι καὶ ἡ δευτέρα τοιαύτη γίνεται, τοῦτο δέδωκε τὸ σημεῖον. Αὕτη μὲν γὰρ λανθάνουσα εἰκότως γέγονεν· ἦλθε γὰρ ζητῶν τὸ ἀπολωλός· ἐκείνη δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πῶς, εἰπέ· «Ὥσπερ γὰρ ἐξέρχεται ἡ ἀστραπὴ ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου». Ἀθρόον ἅπασι φανήσεται, καὶ οὐ δεήσεται οὐδεὶς ἐρωτῆσαι, εἴτε ἐνταῦθα, εἴτε ἐκεῖ ὁ Χριστός. Ὥσπερ γὰρ ἀστραπῆς φαινομένης οὐ δεόμεθα ἐξετάζειν εἰ ἐγένετο, οὕτω τῆς παρουσίας γινομένης τοῦ Χριστοῦ, οὐ δεόμεθα ἐξετάζειν, εἰ παρεγένετο ὁ Χριστός.

Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, εἰ μετὰ σταυροῦ ἔρχεται· μὴ γὰρ δὴ ἐπιλαθώμεθα τῆς ὑποσχέσεως. Ἄκουσον τοίνυν τῶν ἑξῆς. «Τότε», φησί· «Τότε», πότε; «Ὅταν ἔρχηται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς». Τοσαύτη γὰρ ἔσται τοῦ φωτὸς τότε ἡ ὑπερβολή, ὡς καὶ τὰ φαιδρότατα ἄστρα ἀποκρυβῆναι. «Τότε καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται, τότε τὸ σημεῖον φανήσεται τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ». Εἶδες πόση ἀρετὴ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ; «Ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ φανήσεται»· ἐκεῖνο δὲ λάμπει καὶ φαίνει, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ ἡλίου καὶ σελήνης, φαιδρότερον. Καὶ καθάπερ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσιόντος, οἱ στρατιῶται προλαμβάνοντες τὰ λεγόμενα σίγνα, βαστάζουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν, προαγγέλλοντες τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, οὕτω καὶ τοῦ Κυρίου κατιόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν προέρχεται τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, τὸ σημεῖον ἐκεῖνο φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ εἴσοδον ἀπαγγέλοντες ἡμῖν. «Τότε σαλευθήσονται αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», περὶ τῶν ἀγγέλων φησί· τρόμος λήψεται αὐτοὺς τότε καὶ φόβος πολύς.

Καὶ τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; Φοβερὸν ἔσται τὸ δικαστήριον

20. Ματθ. 24, 27.
21. Ματθ. 24, 29.
22. Ματθ. 24, 30.

νὰ μὴ πέσει κανεὶς στὸ στόμα τοῦ λύκου, ἀναζητώντας τὸν ποιμένα, γι' αὐτὸ σοῦ ἀναφέρω ἕνα σημάδι τῆς παρουσίας τοῦ ποιμένα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρώτη του παρουσία στὸν κόσμο ἔμεινε ἀπαρατήρητη, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι καὶ ἡ δεύτερη θὰ γίνει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἔδωσε αὐτὸ τὸ σημάδι. Γιατὶ ἡ πρώτη του παρουσία δικαιολογημένα ἔμεινε ἀπαρατήρητη, ἐπειδὴ ἦρθε νὰ βρεῖ τὸ χαμένο πρόβατο. Ἡ δεύτερη ὅμως δὲ θὰ γίνει ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; πές μου. «Ὅπως ἡ ἀστραπὴ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ φαίνεται μέχρι τὴ δύση, ἔτσι θὰ γίνει καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»[20]. Θὰ φανεῖ σ' ὅλους μαζὶ καὶ δὲ θὰ χρειασθεῖ νὰ ἐρωτήσει κανείς, ἂν ὁ Χριστὸς εἶναι ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Ὅπως λοιπὸν ὅταν φαίνεται μία ἀστραπὴ δὲ χρειάζεται νὰ ἐξετάσουμε ἂν φάνηκε, ἔτσι ὅταν συμβεῖ ἡ δεύτερη παρουσία τοῦ Χριστοῦ, δὲ χρειάζεται νὰ ἐξετάζουμε ἂν ἦρθε ὁ Χριστός.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ θέλουμε ν' ἀποδείξουμε εἶναι, ἂν θὰ ἔρθει μὲ τὸ σταυρό. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ ξεχάσουμε τὴν ὑπόσχεσή μας. Ἄκουσε λοιπὸν τὰ ἑξῆς. «Τότε», λέγει· τότε, πότε; «Ὅταν θὰ ἔρθει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἥλιος θὰ σκοτισθεῖ καὶ ἡ σελήνη δὲ θὰ δώσει τὸ φῶς της»[21]. Γιατὶ τόσο ὑπερβολικὸ θὰ εἶναι τότε τὸ φῶς, ὥστε καὶ τὰ πιὸ λαμπρὰ ἄστρα θὰ κρυφθοῦν. «Τότε καὶ τὰ ἄστρα θὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανό, τότε θὰ φανεῖ στὸν οὐρανὸ καὶ τὸ σημάδι τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»[22]. Εἶδες πόση εἶναι ἡ δύναμη τοῦ σταυροῦ; Ὁ ἥλιος θὰ σκοτισθεῖ καὶ ἡ σελήνη δὲ θὰ φανεῖ, ὁ σταυρὸς ὅμως λάμπει καὶ φαίνεται, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι εἶναι πιὸ λαμπρὸς καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀπὸ τὴ σελήνη. Καὶ ὅπως ὅταν ἕνας βασιλιὰς μπαίνει σὲ κάποια πόλη, οἱ στρατιῶτες παίρνουν τὰ λάβαρα, τὰ σηκώνουν στοὺς ὤμους τους καὶ προαγγέλλουν τὴν εἴσοδό του, ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Κύριος θὰ κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς θὰ προηγοῦνται οἱ στρατιὲς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ θὰ φέρουν στοὺς ὤμους τους τὸ σταυρὸ καὶ θὰ μᾶς προαγγέλλουν τὴ βασιλικὴ εἴσοδό του. «Τότε θὰ σαλευθοῦν οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», λέγει, καὶ ἐννοεῖ τοὺς ἀγγέλους· θὰ τοὺς πιάσει τότε πολὺς τρόπος καὶ φόβος.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο; πές μου. Θὰ εἶναι φοβερὸ τὸ δικαστήριο

ἐκεῖνο· πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἡ φύσις μέλλει κρίνεσθαι καὶ παρίστασθαι τῷ φοβερῷ δικαστῇ. Τίνος οὖν ἕνεκεν οἱ ἄγγελοι δεδοίκασι καὶ φρίττουσιν; οὐ γὰρ ἐκεῖνοι μέλλουσι κρίνεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἄρχοντος δικάζοντος, οὐχὶ οἱ ὑπεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τάξεως, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες δεδοίκασι καὶ φρίττουσι διὰ τὸν φόβον τοῦ δικαστοῦ· οὕτω καὶ τότε, τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας κρινομένης, καὶ οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἄγγελοι δεδοίκασι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φόβου τοῦ δικαστοῦ. Ἀλλὰ διὰ τί ὁ σταυρὸς φαίνεται τότε, καὶ διὰ τί ἔχων αὐτὸν ἔρχεται; Ἵνα μάθωσι τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην οἱ σταυρώσαντες αὐτόν, διὰ τοῦτο αὐτὸ τὸ σύμβολον τῆς ἀναισχυντίας αὐτῶν δείκνυσι. Καὶ ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν φέρει, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Τότε κόψονται αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, βλέπουσαι τὸν κατήγορον, καὶ ἐπιγινώσκουσαι τὸ ἁμάρτημα». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸν σταυρὸν φέρων ἔρχεται, ὅπου γε καὶ αὐτὰ τὰ τραύματα τότε δείκνυσιν· «Ὄψονται» γάρ, φησίν, «εἰς ὃν ἐξεκέντησαν». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Θωμᾶ ἐποίησε, βουλόμενος ἀπιστίαν διορθώσασθαι μαθητοῦ, καὶ ἀναστὰς ἔδειξεν αὐτῷ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ τὰ τραύματα, εἰπών, «Βάλε τὴν χεῖρά σου, καὶ βλέπε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστᾶ οὐκ ἔχει», οὕτω καὶ τότε δείξει τὰ τραύματα καὶ τὸν σταυρόν, ἵνα δείξῃ ὅτι οὗτος ἦν ἐκεῖνος ὁ σταυρωθείς.

5. Οὐκ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ῥημάτων τῶν ἐν τῷ σταυρῷ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐστὶν ἰδεῖν. Ἔτι γὰρ προσηλωμένος καὶ κωμῳδούμενος καὶ καταγελώμενος τότε καὶ ἐμπτυόμενος, ἔλεγε· «Πάτερ, ἄφες, αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Καὶ σταυρούμενος ὑπὲρ τῶν σταυρούντων εὔχεται· καίτοι ἐκεῖνοι τὸ ἐναντίον ἔλεγον, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πι-

23. Ἀποκ. 1, 7.
24. Ζαχ. 12, 10.
25. Ἰω. 20, 27· Λουκᾶ 24, 39.
26. Λουκᾶ 23, 34.
27. Ματθ. 27, 40.42.

ἐκεῖνο, γιατὶ πρόκειται ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος νὰ δικασθεῖ καὶ νὰ παρουσιασθεῖ μπροστὰ στὸ φοβερὸ κριτή. Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο οἱ ἄγγελοι φοβοῦνται καὶ τρέμουν; ἀφοῦ δὲν πρόκειται αὐτοὶ νὰ δικασθοῦν. Γιατί, ὅπως ὅταν δικάζει ἕνας ἄρχοντας δὲ φοβοῦνται καὶ τρέμουν οἱ ἔνοχοι μόνο, ἀλλὰ καὶ οἱ φρουροί, ποὺ δὲν αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, ἐπειδὴ φοβοῦνται τὸ δικαστή, ἔτσι καὶ τότε, ὅταν θὰ δικάζεται τὸ ἀνθρώπινο γένος, θὰ φοβοῦνται καὶ οἱ ἄγγελοι, ποὺ δὲν αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, ἐπειδὴ θὰ φοβοῦνται πάρα πολὺ τὸ δικαστή. Γιατί ὅμως φαίνεται τότε ὁ σταυρὸς καὶ γιατί ἔρχεται ἔχοντας τὸ σταυρὸ ὁ Κύριος; Γιὰ νὰ μάθουν τὴν ἀχαριστία τους ἐκεῖνοι ποὺ τὸν σταύρωσαν, γι' αὐτὸ τοὺς δείχνει αὐτὸ τὸ σύμβολο τῆς ντροπῆς τους. Καὶ ὅτι πραγματικὰ γι' αὐτὸ φέρει μαζί του τὸ σταυρό, ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «Τότε θὰ θρηνήσουν ὅλες οἱ φυλὲς τῆς γῆς»[23], γιατὶ θὰ δοῦν τὸν κατήγορό τους καὶ θ' ἀναγνωρίσουν τὸ σφάλμα τους. Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἐὰν θὰ ἔρθει μαζὶ μὲ τὸ σταυρό, ἀφοῦ τότε θὰ δείχνει καὶ τὶς ἴδιες τὶς πληγές του; «Γιατὶ θὰ δοῦν», λέγει ὁ προφήτης, «ἐκεῖνον ποὺ τὸν τρύπησαν μὲ τὴ λόγχη»[24]. Ὅπως δηλαδὴ ἔκαμε στὴν περίπτωση τοῦ Θωμᾶ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διορθώσει τὴν ἀπιστία τοῦ μαθητῆ του, καὶ ἀφοῦ ἀναστήθηκε τοῦ ἔδειξε τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν καὶ τὶς πληγές, καὶ τοῦ εἶπε, «Βάλε τὸ χέρι σου καὶ δές, γιατὶ τὸ φάντασμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά»[25], ἔτσι καὶ τότε θὰ δείξει τὶς πληγὲς καὶ τὸ σταυρό, γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ σταυρώθηκε.

5. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ σταυρό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια ποὺ εἶπε πάνω στὸ σταυρὸ εἶναι δυνατὸ νὰ δοῦμε τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία του. Γιατὶ ἀκόμη καὶ τότε ποὺ τὸν σταύρωναν καὶ τὸν εἰρωνεύονταν καὶ τὸν περιγελοῦσαν καὶ τὸν ἔφτυναν, ἔλεγε· «Πατέρα, συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν»[26]. Καὶ ὅταν σταυρώνεται, προσεύχεται γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν σταύρωναν, ἂν καὶ ἔλεγαν τὰ ἀντίθετα· «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπὸ τὸ σταυρὸ καὶ θὰ πιστέψουμε σὲ σένα»[27]. Ἀλλ' ὅμως γι' αὐτὸ δὲν κατεβαίνει ἀπὸ τὸ σταυρό, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ

στεύομέν σοι», φησί. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐπειδὴ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν. «Κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ», φησί, «καὶ πιστεύσομέν σοι». Ῥήματα ταῦτα, καὶ πρόφασις ἀπιστίας. Τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολλῷ μεῖζον ἦν τὸ ἀναστῆναι τοῦ λίθου ἐπικειμένου τῷ τάφῳ· τοῦ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολλῷ μεῖζον ἦν τὸ νεκρὸν δεδεμένον καὶ τετραήμερον ὄντα τὸν Λάζαρον μετὰ τῶν κειριῶν ἐξαγαγεῖν τοῦ μνήματος. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἔλεγον, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, σῶσον σεαυτόν», αὐτὸς δὲ πάντα ἔπραττεν, ὅπως ἐκείνους σώσῃ τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτόν, λέγων, «Ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Τί οὖν; Ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν; Ἀφῆκεν, εἰ ἐβούλοντο μετανοῆσαι. Εἰ γὰρ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν Παῦλος ἀπόστολος ἐγένετο· εἰ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν εὐθέως τρισχίλιοι ἐπίστευσαν καὶ πεντακισχίλιοι καὶ πολλαὶ μυριάδες. Ὅτι γὰρ πολλαὶ μυριάδες Ἰουδαίων ἐπίστευσαν, ἄκουσον τί λέγουσιν οἱ ἀπόστολοι τῷ Παύλῳ· «Θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων»;

Μιμησώμεθα τοίνυν τὸν Δεσπότην, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχώμεθα. Πάλιν γὰρ αὐτῆς ἐπιλαμβάνομαι τῆς παραινέσεως· πέμπτην ἔχω σήμερον ἡμέραν ὑπὲρ ταύτης ὑμῖν τῆς ὑποθέσεως διαλεγόμενος, οὐχὶ καταγινώσκων ὑμῶν παρακοήν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μάλιστα ἐλπίζων ὅτι πεισθήσεσθε. Εἰ δέ τινές εἰσι σκληροὶ καὶ ὀργίλοι καὶ δυσανάγωγοι, ὥστε παρακοῦσαι τῶν περὶ τῆς εὐχῆς ῥηθέντων, κἂν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν αἰδεσθέντες ἀπόθωνταί ποτε τὴν ἔχθραν καὶ τὴν μικροψυχίαν. Μίμησαί σου τὸν Δεσπότην· ἐσταυροῦτο, καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρούντων τῷ Πατρὶ διελέγετο. Καὶ πῶς δύναμαι, φησί, τὸν Δεσπότην μιμήσασθαι; Ἐὰν θέλῃς, δύνασαι. Εἰ μὴ γὰρ οἷός τε ἦς μιμήσασθαι, πῶς ἔλεγε, «Μάθετε ἐπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»; Εἰ μὴ δυνατὸν ἦν μιμήσασθαι, οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «Μιμηταί

28. Πράξ. 21, 20. 29. Ματθ. 11, 29.

σταυρωθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία μας. «Κατέβα ἀπὸ τὸ σταυρό», λέγει, «καὶ θὰ πιστέψουμε σὲ σένα». Αὐτὰ εἶναι λόγια καὶ πρόφαση γιὰ τὴν ἀπιστία τους. Γιατὶ τὸ ὅτι ἀναστήθηκε, ἂν καὶ ὑπῆρχε ὁ λίθος στὸν τάφο του, ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸ σταυρό. Τὸ νὰ βγάλει ἀπὸ τὸ μνῆμα τὸ Λάζαρο, ποὺ ἦταν νεκρὸς τέσσερις ἡμέρες καὶ δεμένος μὲ τὰ νεκρικὰ σάβανα, ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸ σταυρό. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἔλεγαν· «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σῶσε τὸν ἑαυτό σου». Αὐτὸς ὅμως ἔκανε τὰ πάντα, γιὰ νὰ σώσει ἐκείνους ποὺ τὸν ἔβριζαν, καὶ ἔλεγε· «Συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν». Τί λοιπὸν ἔγινε; Τοὺς συγχώρησε τὴν ἁμαρτία τους; Τοὺς συγχώρησε, ἂν ἤθελαν νὰ μετανοήσουν. Γιατὶ ἂν δὲν τοὺς συγχωροῦσε τὴν ἁμαρτία, δὲ θὰ γινόταν ὁ Παῦλος ἀπόστολος. Ἂν δὲν τοὺς συγχωροῦσε τὴν ἁμαρτία, δὲ θὰ πίστευαν ἀμέσως τρεῖς χιλιάδες καὶ πέντε χιλιάδες καὶ πολλὲς μυριάδες. Ὅτι πραγματικὰ πίστεψαν πολλὲς μυριάδες Ἰουδαίων, ἄκουσε τί λέγουν οἱ ἀπόστολοι στὸν Παῦλο· «Βλέπεις, ἀδελφέ, πόσες εἶναι οἱ μυριάδες τῶν Ἰουδαίων ποὺ πίστεψαν στὸ Χριστό;»[28].

Ἂς μιμηθοῦμε λοιπὸν τὸν Κύριο καὶ ἂς προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας. Πάλι λοιπὸν καταλήγω σ' αὐτὴν τὴ συμβουλή. Εἶναι ἡ πέμπτη ἡμέρα σήμερα ποὺ σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, ὄχι γιατὶ θέλω νὰ σᾶς κατηγορήσω γιὰ ἀπείθεια, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιατὶ πάρα πολὺ ἐλπίζω ὅτι θὰ πεισθεῖτε. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ σκληρόκαρδοι καὶ ὀργίλοι καὶ δύστροποι, ποὺ δὲν ὑπάκουσαν σ' αὐτὰ ποὺ γιὰ τὴν προσευχὴ εἴπαμε, ἴσως ντραποῦν ποὺ σᾶς ὁμιλῶ πολλὲς ἡμέρες καὶ ἀπομακρύνουν κάποτε τὸ μίσος καὶ τὴ μικροψυχία. Μιμήσου τὸν Κύριό σου· σταυρωνόταν, καὶ μιλοῦσε στὸν Πατέρα γιὰ τὸ καλὸ αὐτῶν ποὺ τὸν σταύρωναν. Καὶ πῶς μπορῶ, θὰ πεῖ κάποιος, νὰ μιμηθῶ τὸν Κύριο; Ἐὰν θέλεις, μπορεῖς. Γιατί, ἐὰν δὲν μποροῦσες νὰ τὸν μιμηθεῖς, πῶς ἔλεγε, «Μάθετε ἀπὸ μένα, ὅτι εἶμαι πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»[29]; Ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν μιμηθεῖς, δὲ θὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Νὰ γίνεστε μιμητές μου, ὅπως καὶ ἐγὼ γίνομαι μιμητὴς τοῦ Χρι-

μου·γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». Πλὴν ἀλλ' οὐ βούλει τὸν Δεσπότην μιμήσασθαι; μίμησαι τὸν σύνδουλον, Στέφανον λέγω τὸν ἀπόστολον· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν Δεσπότην ἐμιμήσατο. Καὶ καθάπερ ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν σταυρούντων, ἀφεὶς τὸν σταυρόν, ἀφεὶς τὰ καθ' ἑαυτόν, ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρακαλεῖ τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ὁ δοῦλος μεταξὺ τῶν λιθαζόντων, βαλλόμενος ὑπὸ πάντων, δεχόμενος τὰς βολὰς τῶν λίθων, καὶ τὰς ὀδύνας τὰς ἐκ τούτων γινομένας ἀφείς, ἔλεγε· «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην».

Εἶδες πῶς διαλέγεται ὁ Υἱός; Εἶδες πῶς δέεται ὁ δοῦλος; Ἐκεῖνός φησι, «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν», οὗτος δέ φησι, «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μετὰ σπουδῆς εὔχεται, οὐχ ἁπλῶς εὔχεται ἑστὼς καὶ καταλευόμενος, ἀλλὰ θεὶς τὰ γόνατα εἶπε μετὰ κατανύξεως, μετὰ πολλῆς συμπαθείας. Βούλει σοι δείξω καὶ ἄλλον σύνδουλον πολλῷ μείζονα ἐκείνου παθόντα; Ὁ Παῦλός φησιν, Ὑπὸ Ἰουδαίων τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, «νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα». Τί οὖν μετὰ ταῦτα; «Ηὐχόμην», φησίν, «αὐτὸς ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Θέλεις καὶ ἄλλον ἰδεῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς Καινῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς; Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα τὸ θαυμαστόν, ὅτι ὅπου οὐκ ἐκελεύοντο τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν, ἀλλ' ὀφθαλμὸν ἐκκόπτειν ἀντ' ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ τοῖς ἴσοις ἀμείψασθαι κακοῖς, πρὸς ἀποστολικὴν ἔφθασαν φιλοσοφίαν. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ λιθασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πολλάκις, καὶ καταφρονηθεὶς ὑπ' αὐτῶν· «Εἰ μὲν ἀφίῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας».

Ὁρᾷς ἕκαστον τὴν τῶν ἄλλων ἀσφάλειαν πρὸ τῆς οἰκείας

30. Α' Κορ. 11, 1.
31. Πράξ. 7, 60.
32. Β' Κορ. 11, 25.
33. Ρωμ. 9, 3.
34. Ἐξ. 32, 31-32.

στοῦ»[30]. Ἀλλ' ὅμως δὲ θέλεις νὰ μιμηθεῖς τὸν Κύριο; μιμήσου τὸ συνάνθρωπό σου, ἐννοῶ τὸν ἀπόστολο Στέφανο, γιατὶ καὶ αὐτὸς μιμήθηκε τὸν Κύριο. Καὶ ὅπως ὁ Χριστὸς ἀνάμεσα στοὺς σταυρωτές του ἀδιαφόρησε γιὰ τὴ σταύρωσή του, ἀδιαφόρησε γιὰ τοὺς πόνους του καὶ παρακαλοῦσε τὸν Πατέρα νὰ συγχωρήσει τοὺς σταυρωτές του, ἔτσι καὶ ὁ διάκονος Στέφανος ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν λιθοβολοῦσαν, καθὼς τὸν κτυποῦσαν ὅλοι καὶ δεχόταν τὶς πέτρες τους, ἀδιαφόρησε γιὰ τοὺς πόνους ποὺ τοῦ προκαλοῦσαν τὰ κτυπήματα καὶ ἔλεγε· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή»[31].

Εἶδες πῶς ὁμιλεῖ ὁ Υἱός; Εἶδες πῶς παρακαλεῖ ὁ ἄνθρωπος; Ἐκεῖνος λέγει· «Πατέρα, συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν», καὶ αὐτὸς λέγει· «Κύριε, μὴ τοὺς λογαριάσεις αὐτὴ τὴν ἁμαρτία». Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι προσεύχεται μὲ εἰλικρίνεια, δὲν προσεύχεται ἁπλὰ ὄρθιος ὅταν τὸν λιθοβολοῦσαν, ἀλλὰ γονάτισε καὶ προσευχήθηκε μὲ κατάνυξη καὶ πολλὴ συμπόνοια. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ ἄλλο συνάνθρωπό σου ποὺ ἔπαθε πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτόν; Ὁ Παῦλος λέγει· «Οἱ Ἰουδαῖοι μὲ κτύπησαν μὲ ραβδιά, μιὰ φορὰ μὲ λιθοβόλησαν, ἕνα ἡμερόνυκτο ἔμεινα στὸ πέλαγος»[32]. Τί λέγει λοιπὸν ὕστερα ἀπ' αὐτά; «Θὰ εὐχόμουν», λέγει, «νὰ χωρισθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ Χριστό, γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου Ἰουδαίων, ποὺ εἶναι συγγενεῖς μου κατὰ σάρκα»[33]. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ ἄλλον, ὄχι ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Παλαιά; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πάρα πολὺ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ τότε ποὺ δὲν ὑπῆρχε ἡ προτροπὴ ν' ἀγαποῦν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἐχθρούς τους, ἀλλὰ νὰ βγάζουν μάτι ἀντὶ γιὰ μάτι, καὶ δόντι ἀντὶ γιὰ δόντι, καὶ ν' ἀνταποδίδουν τὰ ἴδια κακά, ἔφθασαν στὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀποστόλων. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Μωυσῆς, ποὺ λιθοβολήθηκε πολλὲς φορὲς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ περιφρονήθηκε ἀπ' αὐτούς· «Ἐὰν τοὺς συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία, συγχώρησέ την· διαφορετικά, σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ μὲ ἔγραψες»[34].

Βλέπεις ὅτι ὁ καθένας θέτει τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων πρὶν

σωτηρίας τιθέμενον; Οὐδὲν ἥμαρτες· καὶ τί βούλει κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς τιμωρίας; Ὅτι οὐ σφόδρα αἰσθάνομαι, φησί, τῆς εὐπραγίας, ἑτέρων πασχόντων κακῶς. Ἤρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἡμῖν τὰ παραδείγματα· ἵνα δὲ ἐκ περιουσίας διορθώσωμεν ἑαυτούς, καὶ ἕτερον τὰ αὐτὰ φιλοσοφοῦντα πειράσομαι. Καὶ γὰρ ὁ Δαυίδ, ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ πρᾶος, τοῦ στρατοπέδου παντὸς κατεξαναστάντος αὐτοῦ, καὶ τὸν υἱὸν καθοπλίσαντος τὸν Ἀβεσαλώμ, καὶ ἐπιθεμένου τῇ τυραννίδι, καὶ βουληθέντος αὐτὸν σφάξαι, εἶτα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο παροξυνθέντος (τί γὰρ εἰ καὶ πρόσφασιν ἑτέραν ἐπέθηκε τῇ σφαγῇ;), καὶ τὸν ἄγγελον πέμψαντος ῥομφαίαν ἐσπασμένον, καὶ τὴν πληγὴν ἐπιφέροντα ἄνωθεν, ὁρῶν ἀπολλυμένους ἅπαντας, τί φησιν; «Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἥμαρτον, κἀγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα. Γενέσθω ἐπ' ἐμὲ ἡ χείρ σου, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου».

Ὁρᾷς πάλιν συγγενῆ τὰ κατορθώματα. Βούλει σοι δείξω καὶ ἄλλον; οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τὰ αὐτὰ φιλοσοφοῦντος ἀπορήσομεν. Σαμουὴλ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ὑβρίσθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀπεχειροτονήθη, ἠτιμάσθη οὕτως, ὡς τὸν Θεὸν θελῆσαι αὐτὸν παραμυθήσασθαι καὶ εἰπεῖν· «Οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἐμέ». Τί οὖν ἐκεῖνος ὁ ἐξουθενηθείς, ὁ καταφρονηθείς, ὁ ὑβρισθείς; «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο», φησίν, «ἁμαρτεῖν οὕτως, ὡς διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ». Ἁμαρτίαν ἐνόμισεν εἶναι, τὸ μὴ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. «Μὴ γένοιτο γάρ μοι ἁμαρτεῖν οὕτως, ὡς μὴ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ὑμῶν». Ὁ Χριστὸς λέγει, «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν». Ὁ Στέφανος λέγει, «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Ὁ Παῦλος λέγει, «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν κατὰ σάρκα». Ὁ Μωϋσῆς λέγει, «Εἰ μὲν ἀφίης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας». Ὁ Δαυὶδ λέγει, «Γενέσθω ἡ

---

35. Β' Βασ. 24, 17.
36. Α' Βασ. 8, 7.
37. Α' Βασ. 12, 23.

ἀπὸ τὴ δική του σωτηρία; Δὲν ἁμάρτησες καθόλου· γιατὶ θέλεις νὰ τιμωρηθεῖς μαζὶ μ' αὐτούς; Ἐπειδή, λέγει, δὲν αἰσθάνομαι καθόλου τὴν εὐτυχία, ὅταν οἱ ἄλλοι ὑποφέρουν. Θὰ μᾶς ἦταν βέβαια ἀρκετὰ αὐτὰ τὰ παραδείγματα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθωθοῦμε ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα, θ' ἀναφέρω καὶ κάποιον ἄλλο ποὺ ἔκαμε τὶς ἴδιες σκέψεις. Γιατὶ καὶ ὁ Δαυΐδ, ὁ μακάριος καὶ πράος ἐκεῖνος ἄνδρας, ὅταν ἐπαναστάτησε ἐναντίον του ὅλος ὁ στρατός του καὶ ἔδωσε ὅλη του τὴ δύναμη στὸν υἱό του τὸν Ἀβεσαλώμ, καὶ ἐπιτέθηκε νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία καὶ ἤθελε νὰ τὸν σφάξει, καὶ ἔπειτα ὀργίσθηκε γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς (γιατὶ τί σημασία ἔχει ἂν βρῆκε ἄλλη πρόφαση γιὰ τὴ σφαγή;), καὶ ἔστειλε τὸν ἄγγελό του μὲ γυμνὸ τὸ ξίφος, γιὰ νὰ κτυπήσει ἀπὸ ψηλά, ὅταν ἔβλεπε ὅτι ἀφανίζονται ὅλοι, τί λέγει; «Ἐγὼ ὁ ποιμένας ἁμάρτησα, καὶ ἐγὼ ὁ ποιμένας ἔκαμα κακό. Ἂς πέσει ἡ τιμωρία σου σὲ μένα καὶ στὴν πατρική μου οἰκογένεια»[35].

Βλέπεις πάλι ὅμοια κατορθώματα; Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ ἄλλον; Γιατὶ δὲ μᾶς λείπει και ἄλλος ποὺ ἔκαμε τὶς ἴδιες σκέψεις. Ὁ προφήτης Σαμουὴλ βρίσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καθαιρέθηκε, περιφρονήθηκε τόσο, ὥστε ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τὸν παρηγορήσει καὶ τοῦ εἶπε· «Δὲν περιφρόνησαν ἐσένα, ἀλλ' ἐμένα»[36]. Τί λοιπὸν ἀπάντησε ἐκεῖνος ποὺ περιφρονήθηκε, ποὺ προσβλήθηκε καὶ ποὺ βρίσθηκε; «Εἴθε νὰ μὴ κάνω τέτοια ἁμαρτία», λέγει, «ὥστε νὰ σταματήσω νὰ προσεύχομαι στὸν Κύριο γιὰ σᾶς»[37]. Θεώρησε ὅτι εἶναι ἁμαρτία, τὸ νὰ μὴ προσεύχεται γιὰ τοὺς ἐχθρούς του. Εἴθε λοιπὸν νὰ μὴ συμβεῖ ν' ἁμαρτήσω ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ προσεύχομαι γιὰ σᾶς. Ὁ Χριστὸς λέγει· «Πατέρα, συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν. Ὁ Στέφανος λέγει· «Κύριε, μὴ τοὺς λογαριάσεις τὴν ἁμαρτία αὐτή». Ὁ Παῦλος λέγει· «Θὰ εὐχόμουν νὰ γίνω ἀνάθεμα γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ὁ Μωυσῆς λέγει· «Ἐὰν τοὺς συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία τους, συγχώρησέ την· διαφορετικά, σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ μὲ ἔγραψες». Ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ἂς πέσει ἡ τιμωρία

χείρ σου ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου». Ὁ Σαμουὴλ λέγει, «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ». Ποίας οὖν τύχωμεν συγγνώμης, εἰπέ μοι, τοῦ Δεσπότου, τῶν δούλων, τῶν ἀπὸ τῆς Καινῆς, τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, πάντων ἡμᾶς ὠθούντων εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχήν, αὐτοὶ τὸ ἐναντίον ποιοῦντες, καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχόμενοι;

Μή, παρακαλῶ, μή, ἀδελφοί. Καὶ γὰρ ὅσῳ πλείονα τὰ παραδείγματα, τοσούτῳ, ἐὰν μὴ μιμησώμεθα, μείζων ἡ κόλασις. Μεῖζον τὸ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι τοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων· οὐδὲ γὰρ οὕτως ὑμᾶς ὠφελεῖ ἐκεῖνο, ὡς τοῦτο. «Ἐὰν γὰρ φιλῆτε τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς, οὐδὲν μέγα ποιεῖτε», φησί· «καὶ γὰρ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν». Ὥστε ἐὰν ὑπὲρ τῶν φίλων εὐξώμεθα, οὐδέπω τῶν ἐθνικῶν ἢ τελωνῶν ἐγενόμεθα βελτίους· ὅταν δὲ τοὺς ἐχθροὺς φιλήσωμεν, τοῦ Θεοῦ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην ὅμοιοι γεγόναμεν, «Ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους, καὶ ἀδίκους». Γενώμεθα τοίνυν ὅμοιοι τοῦ Πατρός· «Γίνεσθε» γάρ, φησίν, «ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς», ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καταξιωθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

38. Ματθ. 5, 46.
39. Ματθ. 5, 45.

σου σὲ μένα καὶ στὴν πατρική μου οἰκογένεια». Ὁ Σαμουὴλ λέγει· «Εἴθε νὰ μὴ κάνω τέτοια ἁμαρτία, ὥστε νὰ σταματήσω νὰ προσεύχομαι στὸν Κύριο γιὰ σᾶς». Πές μου λοιπόν, ποιὰ συγγνώμη θὰ ἐπιτύχουμε, ὅταν,ἐνῶ ὁ Κύριος καὶ οἱ συνάνθρωποί μας, ἀπὸ τὴν Καινὴ καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅλοι μᾶς παρακινοῦν νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας, ἐμεῖς ὅμως κάνουμε τὸ ἀντίθετο καὶ προσευχόμαστε γιὰ τὸ κακὸ τῶν ἐχθρῶν μας;

Μή, σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί, μὴ τὸ κάνετε αὐτό. Γιατί, ὅσο περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα, τόσο μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ τιμωρία, ἐὰν δὲν τὰ μιμηθοῦμε. Εἶναι σπουδαιότερο νὰ προσεύχεται κανεὶς γιὰ τοὺς ἐχθρούς του, παρὰ γιὰ τοὺς φίλους του. Γιατὶ δὲ σᾶς ὠφελεῖ τόσο τὸ δεύτερο, ὅσο τὸ πρῶτο. «Γιατί, ἂν ἀγαπᾶτε ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦν, δὲν κάνετε τίποτε τὸ σπουδαῖο», λέγει ὁ Χριστός· «Γιατὶ καὶ οἱ τελῶνες τὸ ἴδιο κάνουν»[38]. Ἑπομένως, ἐὰν προσευχηθοῦμε γιὰ τοὺς φίλους μας, δὲ γίναμε καθόλου καλύτεροι ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες καὶ ἀπὸ τοὺς τελῶνες. Ὅταν ὅμως ἀγαπήσουμε τοὺς ἐχθρούς μας, γίναμε ὅσο εἶναι ἀνθρώπινο δυνατὸ ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, γιατὶ «Ἀνατέλλει τὸν ἥλιο του σὲ πονηροὺς καὶ σ' ἀγαθούς, καὶ βρέχει στοὺς δίκαιους καὶ στοὺς ἄδικους»[39]. Ἂς γίνουμε λοιπὸν ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα, γιατὶ λέγει, «Νὰ γίνεστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς», γιὰ ν' ἀξιωθοῦμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

2

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ

καὶ εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ λῃστοῦ, καὶ ὅτι χρὴ ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι.

(Ἐλέχθη εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Παρασκευήν).

1. Ἑορτὴν ἄγομεν σήμερον καὶ πανήγυριν, ἀγαπητοί· ὁ γὰρ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνει τοῖς ἥλοις πεπαρμένος. Καὶ μὴ ξενισθῇς, εἰ τοῦ πράγματος σκυθρωποῦ τυγχάνοντος ἡμεῖς ἑορτάζομεν· τοιαῦτα γὰρ ἅπαντα τὰ πνευματικά, ἀπεναντίας τῇ συνηθείᾳ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐστί. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο ἀκριβῶς, ὁ σταυρὸς πρότερον καταδίκης ὄνομα καὶ τιμωρίας ἦν, νῦν δὲ πρᾶγμα γέγονε τίμιον καὶ ποθεινόν· ὁ σταυρὸς πρότερον αἰσχύνης ἦν καὶ κολάσεως ὑπόθεσις, νῦν δὲ γέγονε δόξης καὶ τιμῆς ἀφορμή. Καὶ ὅτι δόξα ὁ σταυρός, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, δόξαν τὸν σταυρὸν καλῶν. Σταυρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· σταυρὸς ἡ τῶν μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσις. Διὰ τοῦτον οἱ πρότερον ἠτιμωμένοι καὶ ἔκπτωτοι, νῦν εἰς τὴν τῶν υἱῶν τάξιν ἐδέχθημεν· διὰ τοῦτον οὐκέτι πλανώμεθα, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωμεν· διὰ τοῦτον οἱ ξύλα καὶ λίθους προσκυνοῦντες πρότερον, νῦν ἐπέγνωμεν τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργόν· διὰ τοῦτον οἱ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δικαιοσύνης ἀνήχθημεν· διὰ τοῦτο ἡ γῆ οὐρανὸς λοιπὸν γέγονεν.

Οὗτος ἡμᾶς τῆς πλάνης ἠλευθέρωσεν, οὗτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγώγησεν, οὗτος καταλλαγὰς Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐποιήσατο, οὗτος ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς κακίας ἡμᾶς ἀνασπάσας, εἰς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἀνήγαγεν, οὗτος τῶν δαιμό-

---

1. Ἰω. 17, 5.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟ

καὶ στὴ μετάνοια τοῦ ληστῆ καὶ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας.

(Ἐκφωνήθηκε τὴν ἁγία καὶ Μεγάλη Παρασκευή).

1. Σήμερα, ἀγαπητοί, ἔχουμε ἑορτὴ καὶ πανήγυρη, γιατὶ ὁ Κύριός μας βρίσκεται πάνω στὸ σταυρὸ καρφωμένος. Καὶ μὴ παραξενευθεῖς, ἐὰν ἑορτάζουμε ἐμεῖς, ἐνῶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι λυπηρό. Γιατὶ ὅλα τὰ πνευματικὰ εἶναι τέτοια, δηλαδὴ εἶναι ἀντίθετα στὶς συνήθειες τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις αὐτὸ καλά, ὁ σταυρὸς προηγουμένως ἦταν μία λέξη ποὺ σήμαινε καταδίκη καὶ τιμωρία, τώρα ὅμως ἔγινε πολύτιμο καὶ ποθητὸ πράγμα. Ὁ σταυρὸς ἦταν προηγουμένως προϋπόθεση ντροπῆς καὶ τιμωρίας, τώρα ὅμως ἔγινε ἀφορμὴ δόξας καὶ τιμῆς. Καὶ ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι δόξα, ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Πατέρα, δόξασέ με μὲ τὴ δόξα ποὺ εἶχα κοντά σου πρὶν νὰ δημιουργηθεῖ ὁ κόσμος»[1], ἐννοώντας δόξα τὸ σταυρό. Ὁ σταυρὸς εἶναι ἡ βάση τῆς σωτηρίας μας, ὁ σταυρὸς εἶναι ἡ προϋπόθεση τῶν ἄπειρων ἀγαθῶν. Χάρη σ' αὐτὸν ἐμεῖς ποὺ προηγουμένως ἤμαστε ἀτιμασμένοι καὶ ἔκπτωτοι ἀπὸ τὸν παράδεισο, τώρα ἀναδειχθήκαμε παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Χάρη σ' αὐτὸν δὲ βρισκόμαστε πιὰ σὲ πλάνη, ἀλλὰ γνωρίσαμε τὴν ἀλήθεια. Χάρη σ' αὐτὸν ἐμεῖς τώρα γνωρίσαμε τὸ δημιουργὸ τῶν πάντων. Χάρη σ' αὐτὸν ἐμεῖς οἱ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας ὁδηγηθήκαμε στὴν ἐλευθερία τῆς ἐνάρετης ζωῆς, χάρη σ' αὐτὸν ἡ γῆ ἔγινε πιὰ οὐρανός.

Αὐτὸς μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν πλάνη, αὐτὸς μᾶς ὁδήγησε στὴν ἀλήθεια κρατώντας μας ἀπὸ τὸ χέρι, αὐτὸς συμφιλίωσε τὸ Θεὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸς μᾶς ἄρπαξε ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς κακίας καὶ μᾶς ἀνέβασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς, αὐτὸς ἔσβησε τὴν πλάνη τῶν δαιμόνων, αὐτὸς ἐξαφάνισε τὴν ἀπάτη. Χά-

νων τὴν πλάνην ἔσβεσεν, οὗτος τὴν ἀπάτην καθεῖλε. Διὰ τοῦτον οὐκέτι καπνὸς καὶ κνίσσα καὶ αἱμάτων ἀλόγων ἔκχυσις, ἀλλὰ πανταχοῦ λατρεῖαι πνευματικαί, ὕμνοι, καὶ εὐχαί· διὰ τοῦτον δαίμονες δραπετεύουσι, διὰ τοῦτον ὁ διάβολος φυγαδεύεται, διὰ τοῦτον ἡ ἀνθρώπινη φύσις πρὸς τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ἁμιλλᾶται, διὰ τοῦτον παρθενία ἐπὶ τῆς πολιτεύεται. Ἀφ' οὗ γὰρ ὁ ἐκ παρθένου προῆλθε, τῆς ἀρετῆς ταύτης τὴν ὁδὸν ἐπέγνω ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Οὗτος ἡμᾶς ἐν σκότει καθημένους ἐφώτισεν, οὗτος ἡμᾶς ἐκπεπολεμωμένους κατήλλαξεν, οὗτος μακρὰν ὄντας ἐγγὺς εἶναι πεποίηκεν, οὗτος ἀπηλλοτριωμένους ὄντας ᾠκείωσεν, οὗτος ξένους γεγονότας, οὐρανοῦ πολίτας κατεσκεύασεν, οὗτος ἡμῖν πολέμων ἀναίρεσις γέγονεν, οὗτος ἡμῖν εἰρήνης ἀσφάλεια κατέστη. Διὰ τοῦτον οὐκέτι φοβούμεθα τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου· τὴν γὰρ πηγὴν τῆς ζωῆς εὕρομεν· διὰ τοῦτον οὐκ ἐσμὲν ἐν χηρείᾳ· τὸν γὰρ νυμφίον ἀπελάβομεν· διὰ τοῦτον οὐκέτι δεδοίκαμεν τὸν λύκον· τὸν γὰρ ποιμένα τὸν καλὸν ἐπέγνωμεν· «Ἐγὼ γάρ εἰμι», φησίν, «ὁ ποιμὴν ὁ καλός». Διὰ τοῦτον οὐκέτι φρίττομεν τὸν τύραννον· τῷ γὰρ βασιλεῖ προσεδράμομεν.

Ὁρᾷς πόσων ἡμῖν ἀγαθῶν ὑπόθεσεις ὁ σταυρός; Εἰκότως οὖν ἑορτὴν ἄγομεν. Οὕτω καὶ Παῦλος ἑορτάζειν παραινεῖ λέγων· «Ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Καὶ τίνος ἕνεκεν ἑορτάζειν ἡμᾶς κελεύεις, ὦ μακάριε Παῦλε; Εἰπὲ τὴν αἰτίαν. «Ὅτι τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν», φησίν, «ἐτύθη Χριστὸς ὁ Θεός». Ὁρᾷς πῶς ἑορτὴ ὁ σταυρός; Ἔμαθες ὅτι διὰ τὸν σταυρὸν κελεύει ἑορτάζειν; Ἐν γὰρ τῷ σταυρῷ ἐτύθη· ὅπου δὲ θυσία, ἐκεῖ ἁμαρτημάτων ἀναίρεσις, ἐκεῖ καταλλαγὴ Δεσπότου, ἐκεῖ ἑορτὴ καὶ χαρά. «Τὸ Πάσχα ἡμῶν», φησίν, «ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός». Ποῦ ἐτύθη, εἰπέ; Ἐφ' ὑψηλοῦ σταυροῦ.

2. Ἰω. 10, 11.
3. Α' Κορ. 5, 8.
4. Α' Κορ. 5, 7.

ρη σ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχουν πιὰ καπνὸς καὶ κνίσσα καὶ θυσίες ζώων, ἀλλὰ παντοῦ πνευματικὲς λατρεῖες, ὕμνοι καὶ προσευχές. Χάρη σ' αὐτὸν δραπευτεύουν οἱ δαίμονες, χάρη σ' αὐτὸν φεύγει μακριὰ ὁ διάβολος, χάρη σ' αὐτὸν τὸ ἀνθρώπινο γένος συναγωνίζεται τὸν τρόπο ζωῆς τῶν ἀγγέλων, χάρη σ' αὐτὸν ἡ ἁγνότητα ἐπικρατεῖ πάνω στὴ γῆ. Γιατὶ ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο ὁ Χριστός, τὸ ἀνθρώπινο γένος γνώρισε τὸ δρόμο αὐτῆς τῆς ἀρετῆς. Αὐτὸς μᾶς φώτισε ἐνῶ ζούσαμε μέσα στὸ σκοτάδι, αὐτὸς μᾶς συμφιλίωσε μὲ τὸ Θεὸ ἐνῶ ἤμαστε ἐχθροί του, αὐτὸς μᾶς ἔφερε κοντὰ στὸ Θεὸ ἐνῶ ἤμαστε μακριά του, αὐτὸς μᾶς ἔκαμε φίλους μὲ τὸ Θεὸ ἐνῶ εἴχαμε ἀποξενωθεῖ ἀπ' αὐτόν, αὐτὸς μᾶς ἔκαμε πολίτες τοῦ οὐρανοῦ ἐνῶ εἴχαμε διωχθεῖ ἀπ' αὐτόν, αὐτὸς διέλυσε πολέμους ἐναντίον μας, αὐτὸς μᾶς ἐξασφάλισε εἰρήνη. Χάρη σ' αὐτὸν δὲ φοβόμαστε πιὰ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου, γιατὶ βρήκαμε τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς. Χάρη σ' αὐτὸν δὲ βρισκόμαστε πιὰ σὲ κατάσταση χηρείας, γιατὶ ἀποκτήσαμε τὸ γαμβρό. Χάρη σ' αὐτὸν δὲ φοβόμαστε πιὰ τὸ λύκο, γιατὶ γνωρίσαμε τὸν ποιμένα τὸν καλό. Γιατὶ λέγει ὁ Χριστός· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ποιμένας, ὁ καλός»[2]. Χάρη σ' αὐτὸν δὲν τρέμουμε πιὰ τὸν τύραννο, γιατὶ πήγαμε κοντὰ στὸ βασιλιά.

Βλέπεις πόσα ἀγαθὰ μᾶς προξένησε ὁ σταυρός; Δικαιολογημένα λοιπὸν ἑορτάζουμε. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει νὰ ἑορτάζουμε λέγοντας· «Ἑπομένως ἂς ἑορτάζουμε ὄχι μὲ τὴν παλιὰ ζύμη, οὔτε μὲ ζύμη κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρίνειας καὶ ἀλήθειας»[3]. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο μᾶς παραγγέλλεις νὰ ἑορτάζουμε, μακάριε Παῦλε; Πές μας τὴν αἰτία. «Γιατὶ τὸ Πάσχα τὸ δικό μας», λέγει, «θυσιάσθηκε γιὰ μᾶς ὁ Χριστὸς ὁ Θεός»[4]. Βλέπεις πῶς ὁ σταυρὸς εἶναι ἑορτή; Ἔμαθες ὅτι γιὰ τὸ σταυρὸ μᾶς παραγγέλλει νὰ ἑορτάζουμε; Γιατὶ θυσιάσθηκε ὁ Χριστὸς ἐπάνω στὸ σταυρό, καὶ ὅπου γίνεται θυσία, ἐκεῖ ἐξαφανίζονται τὰ ἁμαρτήματα, ἐκεῖ γίνεται συμφιλίωση μὲ τὸν Κύριο, ἐκεῖ γίνεται χαρὰ καὶ ἑορτή. «Τὸ Πάσχα τὸ δικό μας», λέγει, «θυσιάσθηκε γιὰ μᾶς ὁ Χριστός». Πές μας, ποῦ θυσιάσθηκε; Πάνω σὲ σταυρὸ ποὺ στήθηκε ψηλά. Εἶναι και-

Καινὸν καὶ ξένον τὸ θυσιαστήριον, ἐπειδὴ ξένη καὶ παρηλλαγμένη ἡ θυσία. Ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ θυσία καὶ ἱερεύς· θυσία μέν, κατὰ σάρκα, ἱερεὺς δὲ κατὰ πνεῦμα· ὁ αὐτὸς καὶ προσῆγε καὶ προσήγετο. Ἄκουσε πάλιν τοῦ Παύλου λέγοντος· «Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Ὅθεν ἀνάγκη ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. Ἰδοὺ τέως προσφέρει. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν φησίν· «Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας». Ἰδοὺ ἐνταῦθα προσηνέχθη, ἐκεῖ ἑαυτὸν προσήνεγκεν. Εἶδες πῶς καὶ θυσία καὶ ἱερεὺς ἐγένετο, καὶ θυσιαστήριον ἦν ὁ σταυρός;

Ἀλλ' ἀναγκαῖον μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐν τῷ ναῷ ἡ θυσία προσφέρεται, ἐν τῷ ναῷ λέγω τῷ Ἰουδαϊκῷ, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως, ἔξω τῶν τειχῶν. Ἔξω γὰρ τῆς πόλεως ἐσταυρώθη, καθάπερ τις κατάδικος, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, ὅτι «Καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη». Τίνος οὖν ἕνεκεν ἔξω τῆς πόλεως, ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ οὐχ ὑπὸ στέγην τινά; Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἵνα τοῦ ἀέρος καθάρῃ τὴν φύσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ οὐκ ἐπικειμένης στέγης, ἀλλ' ἀντὶ στέγης ἐπικειμένου τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα καθαρθῇ ὁ οὐρανὸς ἅπας, ἐφ' ὑψηλοῦ θυομένου τοῦ προβάτου. Ἐκαθάρθη οὖν οὐρανός, ἐκαθάρθη δὲ καὶ ἡ γῆ. Ἔσταξε γὰρ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν μολυσμὸν αὐτῆς ἅπαντα ἐξεκάθηρεν. Ἀλλ' ὑπὸ στέγην μὲν ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας οὐ προσφέρεται ἡ θυσία.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῷ Ἰουδαϊκῷ; Καὶ τοῦτο πάλιν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιήσωνται τὴν θυσίαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ νομίσῃς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐκείνου μόνου τὴν θυσίαν προσφέρεσθαι, διὰ τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως, ἔξω τῶν τειχῶν· ἵνα μάθῃς ὅτι καθολική ἐστιν ἡ θυσία, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὑπὲρ τῆς γῆς ἁπάσης ἐστὶν ἡ προσφορά, καὶ ὅτι κοινὸς τῆς φύσε-

---

5. Ἑβρ. 5, 1 καὶ 8, 3.
6. Ἑβρ. 9, 28.
7. Ἡσ. 53, 12.

νούριο καὶ παράξενο τὸ θυσιαστήριο, ἐπειδὴ ἡ θυσία εἶναι παράξενη καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Γιατὶ ὁ ἴδιος ἦταν καὶ θύμα καὶ ἱερέας. Θύμα, κατὰ τὸ σῶμα του, καὶ ἱερέας, κατὰ τὴν πνευματική του ὑπόσταση. Ὁ ἴδιος καὶ πρόσφερε καὶ προσφερόταν. Ἄκουε πάλι τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Γιατὶ κάθε ἀρχιερέας ποὺ ξεχωρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γίνεται ἀρχιερέας γιὰ ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων στὰ ἔργα τῆς λατρείας ποὺ ἀναφέρονται στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἦταν ἀνάγκη νὰ ἔχει καὶ ὁ Χριστὸς κάτι ποὺ νὰ τὸ προσφέρει σὰν θυσία»[5]. Νὰ ποὺ προσφέρει τώρα. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς θυσιάσθηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βαστάξει πάνω του τὶς ἁμαρτίες τῶν πολλῶν»[6]. Νά, ἐδῶ θυσιάσθηκε, καὶ ἐκεῖ θυσίασε τὸν ἑαυτό του. Εἶδες πῶς ἔγινε καὶ θύμα καὶ ἱερέας, καὶ πῶς ὁ σταυρὸς ἦταν τὸ θυσιαστήριο;

Ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθουμε γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ἔγινε ἡ θυσία στὸ ναό, ἐννοῶ στὸν Ἰουδαϊκὸ ναό, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη. Γιατὶ σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, σὰν ἕνας κατάδικος, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ λόγια τοῦ προφήτη, ὅτι «Λογαριάσθηκε ἀνάμεσα στοὺς κακούργους»[7]. Γιὰ ποιὸ λόγο σταυρώθηκε λοιπὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, σὲ ψηλὸ μέρος, καὶ δὲ σταυρώθηκε κάτω ἀπὸ κάποια στέγη; Καὶ αὐτὸ δὲν ἔγινε χωρὶς λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ καθαρίσει τὴν ἀτμόσφαιρα. Γι' αὐτὸ θυσιάσθηκε σὲ ψηλὸ μέρος, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀπὸ πάνω του στέγη, ἀλλὰ ὑπῆρχε ἀπὸ πάνω του ὁ οὐρανὸς ἀντὶ γιὰ στέγη, γιὰ νὰ καθαρισθεῖ ὅλος ὁ οὐρανός, ἐπειδὴ θυσιαζόταν σὲ ψηλὸ μέρος τὸ πρόβατο. Καθαρίσθηκε λοιπὸν ὁ οὐρανός, καθαρίσθηκε ὅμως καὶ ἡ γῆ. Γιατὶ ἀπὸ τὴν πλευρά του ἔσταξε αἷμα πάνω στὴ γῆ καὶ καθάρισε ἐντελῶς ὅλη τὴν ἀκαθαρσία της. Γι' αὐτὸ δὲν ἔγινε ἡ θυσία κάτω ἀπὸ κάποια στέγη.

Γιὰ ποιὸ ὅμως λόγο δὲν ἔγινε μέσα στὸν Ἰουδαϊκὸ ναό; Καὶ αὐτὸ πάλι δὲν ἔγινε τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θεωρήσουν δική τους μόνο τὴ θυσία οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ θυσία προσφέρεται μόνο γιὰ τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος, γι' αὐτὸ ἔγινε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ θυσία εἶναι γιὰ ὅλους, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ προσφορὰ εἶναι γιὰ ὅλη τὴ

ως ἡμῶν ἁπάσης ἐστὶν ὁ καθαρισμός. Τοῖς μὲν γὰρ Ἰουδαίοις διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς πᾶσαν τὴν γῆν ἀφιέναι, καὶ εἰς ἕνα τόπον προσφέρειν, εἰς ἕνα τόπον εὔχεσθαι· ἐπειδὴ πᾶσα ἡ γῆ τότε ἀκάθαρτος ἦν ἀπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς κνίσσης, καὶ τῶν εἰδωλικῶν αἱμάτων, καὶ τῶν ἄλλων μολυσμῶν τῶν ἑλληνικῶν· διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἕνα τόπον ἐπέταξεν. Ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Χριστός, καὶ τῆς πόλεως ἔξω παθών, πᾶσαν τὴν γῆν ἐκάθηρε, πάντα τόπον εὐκτήριον εἰργάσατο. Βούλει μαθεῖν πῶς πᾶσα ἡ γῆ λοιπὸν ναὸς ἐγένετο, καὶ πῶς πᾶς τόπος εὐκτήριος κατέστη; Ἄκουσον πάλιν τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «Ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντες ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ». Εἶδες πῶς ἐκάθηρε τὴν οἰκουμένην; εἶδες πῶς πανταχοῦ ἐπαίρειν ὁσίους χεῖρας δυνάμεθα; Πᾶσα γὰρ ἡ γῆ γέγονεν ἁγία λοιπόν, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἁγίων ἁγιωτέρα. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἄλογον, ἐνταῦθα δὲ λογικὸν προσήχθη πρόβατον. Ὅσῳ τοίνυν κρεῖττον τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου, τοσούτῳ πλείων ἐνταῦθα καὶ ὁ ἁγιασμός. Οὐκοῦν ἀληθῶς ἑορτὴ ὁ σταυρός.

2. Βούλει μαθεῖν αὐτοῦ καὶ ἕτερον κατόρθωμα μέγιστον, πᾶσαν ὑπερβαῖνον ἀνθρωπίνην διάνοιαν; Τὸν παράδεισον ἀποκεκλεισμένον σήμερον ἀνέῳξε· σήμερον τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν ἐν αὐτῷ. Δύο τὰ μέγιστα γὰρ κατορθώματα, καὶ τὸν παράδεισον ἀνέῳξε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν· ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν ἀρχαίαν πατρίδα, ἐπανήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πατρῴαν πόλιν. «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ», φησίν, «ἐν τῷ παραδείσῳ». Τί λέγεις; Ἐσταύρωσαι καὶ προσήλωσαι ἐν τῷ σταυρῷ ἥλοις καὶ παράδεισον ἐπαγγέλλῃ; Πῶς οὖν τοιαῦτα χαρίζῃ; Καὶ μὴν ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «Ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας»· ἀλλ' ἄκουε τῶν ἐπαγομένων· «Ἀλλὰ ζῇ», φησίν, «ἐκ δυνάμεως Θεοῦ». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Διὰ τοῦτο ἐν τῷ

---

8. Α' Τιμ. 2, 8.
9. Λουκᾶ 23, 43.
10. Β' Κορ. 13, 4.
11. Β' Κορ. 12, 9.

γῆ καὶ ὅτι ὁ καθαρισμὸς εἶναι κοινὸς γιὰ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γι' αὐτὸ παράγγειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰουδαίους ν' ἀφήσουν ὅλη τὴ γῆ καὶ σ' ἕνα τόπο νὰ προσφέρουν τὶς θυσίες τους, σ' ἕνα τόπο νὰ προσεύχονται. Ἐπειδὴ ὅλη ἡ γῆ τότε ἦταν ἀκάθαρτη ἀπὸ τὸν καπνό, καὶ ἀπὸ τὴν κνίσσα καὶ ἀπὸ τὰ αἵματα τῶν εἰδωλολατρικῶν θυσιῶν καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες εἰδωλολατρικὲς ἀκαθαρσίες, γι' αὐτὸ τοὺς διέταξε νὰ θυσιάζουν σ' ἕνα τόπο. Ἀλλὰ ὅταν ἦρθε ὁ Χριστὸς καὶ ἔπαθε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, καθάρισε ὅλη τὴ γῆ καὶ ἔκαμε κάθε τόπο κατάλληλο γιὰ προσευχή. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ὅλη ἡ γῆ ἔγινε στὴ συνέχεια ναὸς καὶ πῶς κάθε τόπος ἔγινε κατάλληλος γιὰ προσευχή; Ἄκουσε πάλι τὸ μακάριο Παῦλο ποὺ λέγει· «Σὲ κάθε τόπο νὰ προσεύχεστε σηκώνοντας πρὸς τὸν οὐρανὸ χέρια καθαρά, χωρὶς ὀργὴ καὶ χωρὶς δισταγμό»[8]. Εἶδες πῶς καθάρισε τὴν οἰκουμένη; Εἶδες πῶς παντοῦ μποροῦμε νὰ σηκώνουμε πρὸς τὸν οὐρανὸ καθαρὰ χέρια; Γιατὶ ὅλη ἡ γῆ ἁγιάσθηκε στὴ συνέχεια, ἢ καλύτερα, ἔγινε ἁγιότερη ἀπὸ τὰ ἅγια τῶν Ἰουδαίων. Πῶς; Γιατὶ ἐκεῖ θυσιάσθηκε πρόβατο ποὺ δὲν εἶχε λογικό, ἐδῶ ὅμως πρόβατο λογικό. Ὅσο λοιπὸν εἶναι ἀνώτερο τὸ λογικὸ ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει λογικό, τόσο περισσότερος εἶναι ἐδῶ καὶ ὁ ἁγιασμός. Ὁ σταυρὸς λοιπὸν εἶναι πραγματικὰ ἑορτή.

2. Θέλεις νὰ μάθεις καὶ ἄλλο κατόρθωμα τοῦ σταυροῦ πολὺ μεγάλο ποὺ ξεπερνᾶ κάθε ἀνθρώπινη σκέψη; Τὸν παράδεισο ποὺ ἦταν κλεισμένος σήμερα τὸν ἄνοιξε, γιατὶ σήμερα ἔβαλε τὸ ληστὴ μέσα στὸν παράδεισο. Δύο λοιπὸν εἶναι τὰ πολὺ μεγάλα κατορθώματα· καὶ ἄνοιξε τὸν παράδεισο, καὶ τὸ ληστὴ ἔβαλε μέσα. Τοῦ ἔδωσε πάλι τὴν παλιά μας πατρίδα καὶ τὸν ὁδήγησε πάλι στὴν πατρική μας πόλη. «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο»[9], λέγει ὁ Χριστός. Τί λέγεις; Σταυρώθηκες καὶ καρφώθηκες στὸ σταυρό, καὶ ὑπόσχεσαι παράδεισο; Πῶς λοιπὸν χαρίζεις αὐτά; καὶ ὅμως ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «Σταυρώθηκε ἀπὸ ἀδυναμία»[10]. Ἀλλ' ἄκου αὐτὰ ποὺ προσθέτει· «Ἀλλὰ ζεῖ», λέγει, «ἀπὸ τὴ θεϊκή του δύναμη». Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Γιατὶ ἡ δύναμή μου παρουσιάζεται τέλεια μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία»[11]. Γι' αὐτό, λέγει, ὑπόσχομαι

σταυρῷ νῦν, φησίν, ἐπαγγέλλομαι, ἵνα καὶ διὰ τούτου τὴν ἐμὴν καταμάθῃς δύναμιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πρᾶγμα σκυθρωπόν ἐστιν, ἵνα μὴ κατηφὴς γένῃ τῇ φύσει τοῦ σταυροῦ προσέχων, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ σταυρουμένου δύναμιν ἀποβλέψας, φαιδρὸς ᾖς καὶ γεγανωμένος, διὰ τοῦτο ἐκεῖ ἐπιδείκνυσί σοι τὴν ἰσχὺν τὴν ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ νεκρὸν ἀναστήσας, οὐ θαλάττῃ ἐπιτάξας, οὐ δαίμοσιν ἐπιτιμήσας, ἀλλ' ἐσταυρωμένος, προσηλωμένος, ὑβριζόμενος, ἐμπτυόμενος, λοιδορούμενος, χλευαζόμενος, παρὰ πάντων διασυρόμενος ἴσχυσε τὴν πονηρὰν τοῦ λῃστοῦ διάνοιαν ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι.

Ὅρα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν διαλάμπουσαν. Τὴν κτίσιν ἐκλόνησε, τὰς πέτρας διέῤῥηξε, τὴν πέτρας ἀναισθητοτέραν τοῦ λῃστοῦ ψυχὴν κηροῦ μαλακωτέραν εἰργάσατο. «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Τί λέγεις; Τὰ Χερουβὶμ τηρεῖ τὸν παράδεισον καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία, καὶ σὺ τῷ λῃστῇ τὴν ἐκεῖ εἴσοδον ἐπαγγέλλῃ; Ναί, φησίν. Ἐγὼ γὰρ καὶ τῶν Χερουβὶμ εἰμι Δεσπότης, καὶ φλογὸς καὶ γεέννης καὶ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχω· διὸ καὶ λέγει, «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Ἂν ἴδωσι τὸν Δεσπότην αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, εὐθέως παραχωροῦσι καὶ ὑπεξίστανται. Καίτοι γε βασιλεὺς οὐδεὶς ἄν ποτε ἀνάσχοιτο λῃστὴν ἄνθρωπον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ὁμοδούλων μεθ' ἑαυτοῦ εἰσκαθίσας, οὕτως εἰς τὴν πόλιν εἰσελαύνειν, ὁ δὲ φιλάνθρωπος Δεσπότης τοῦτο ἐποίησεν. Εἰς τὴν ἱερὰν γὰρ εἰσιὼν πατρίδα, τὸν λῃστὴν μεθ' ἑαυτοῦ εἰσφέρει, οὐχὶ ἀτιμάζων τὸν παράδεισον, μὴ γένοιτο, τοῖς ποσὶ τοῦ λῃστοῦ, ἀλλὰ ταύτῃ μᾶλλον τιμῶν. Τιμὴ γὰρ παραδείσου, τὸ τοιοῦτον ἔχειν Δεσπότην, οὕτω δυνατὸν καὶ φιλάνθρωπον, ὡς καὶ λῃστὴν δύνασθαι ποιῆσαι ἄξιον τῆς τρυφῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ.

Καὶ ὅτε τελώνας καὶ πόρνας εἰς τὴν βασιλείαν ἐκάλει, οὐ καταισχύνων τὴν βασιλείαν τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ τιμῶν μάλιστα, καὶ δεικνὺς ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ Κύριος τῆς τῶν οὐρανῶν βασι-

τώρα πάνω στὸ σταυρό, γιὰ νὰ μάθεις καλὰ καὶ μ' αὐτὸ τὴ δύναμή μου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ γεγονὸς εἶναι λυπηρό, γιὰ νὰ μὴ γίνεις σκυθρωπὸς προσέχοντας στὴν ἀποστολὴ τοῦ σταυροῦ, ἀλλά, ἀφοῦ στρέψεις τὴν προσοχή σου στὴ δύναμη τοῦ σταυρωμένου, νὰ εἶσαι χαρούμενος καὶ εὐχαριστημένος, γι' αὐτὸ σοῦ φανερώνει ἐκεῖ τὴ δύναμή του. Γιατὶ ὄχι ὅταν ἀνέστησε κάποιο νεκρό, οὔτε ὅταν διέταξε τὴ θάλασσα, οὔτε ὅταν ἐπιτίμησε τοὺς δαίμονες, ἀλλ' ὅταν τὸν σταύρωναν, ὅταν τὸν κάρφωναν, ὅταν τὸν ἔβριζαν, ὅταν τὸν ἔφτυναν, ὅταν τὸν κακολογοῦσαν, ὅταν τὸν εἰρωνεύονταν, ὅταν ὅλοι τὸν ἐξευτέλιζαν, τότε μπόρεσε νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος του τὴν πονηρὴ ψυχὴ τοῦ ληστῆ.

Πρόσεχε τὴ δύναμή του ποὺ φαίνεται ὁλοκάθαρα καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Συγκλόνισε τὴ φύση, ράγισε τὶς πέτρες, ἔκαμε πιὸ μαλακὴ ἀπὸ τὸ κερὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ληστῆ ποὺ ἦταν πιὸ σκληρὴ ἀπὸ τὴν πέτρα. «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο». Τί λέγεις; Τὰ Χερουβεὶμ φρουροῦν τὸν παράδεισο καὶ πύρινα ξίφη, καὶ ἐσὺ ὑπόσχεσαι στὸ ληστὴ τὴν εἴσοδό του ἐκεῖ; Ναί, λέγει. Γιατὶ ἐγὼ εἶμαι κύριος καὶ τῶν Χερουβεὶμ καὶ τῆς φλόγας καὶ τῆς κόλασης καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἐξουσία ἔχω. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο». Ἐὰν οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες δοῦν τὸν Κύριο, ἀμέσως ὑποχωροῦν καὶ παραχωροῦν τὴ θέση τους. Ἂν καὶ βέβαια κανεὶς βασιλιιὰς δὲ θ' ἀνεχόταν ποτὲ ἕνα ληστὴ ἢ κάποιον ἄλλο ὑπήκοό του νὰ καθίσει κοντά του καὶ νὰ μπεῖ ἔτσι μέσα στὴν πόλη, ὁ φιλάνθρωπος ὅμως Κύριος τὸ ἔκαμε αὐτό. Γιατὶ μπαίνοντας στὴν ἱερὴ πατρίδα, φέρει μαζί του μέσα σ' αὐτὴν τὸ ληστή, ὄχι γιὰ νὰ προσβάλει τὸν παράδεισο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, μὲ τὴν παρουσία τοῦ ληστῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν τιμήσει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο περισσότερο. Γιατὶ ἦταν τιμὴ γιὰ τὸν παράδεισο τὸ νὰ ἔχει τέτοιον Κύριο, τόσο δυνατὸ καὶ φιλάνθρωπο, ὥστε νὰ μπορέσει καὶ τὸ ληστὴ νὰ κάμει ἄξιο ν' ἀπολαύσει τὸν παράδεισο.

Καὶ ὅταν καλοῦσε τελῶνες καὶ πόρνες στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ γιὰ νὰ τὴν ντροπιάσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν τιμήσει ἰδιαίτερα καὶ γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι τέτοιος εἶναι ὁ Κύ-

λείας, ὡς καὶ πόρνας καὶ τελώνας οὕτως ἐργάσασθαι δοκίμους, ὡς ἀξίους φανῆναι τῆς ἐκεῖ τιμῆς καὶ δωρεᾶς. Καθάπερ οὖν ἰατρὸν τότε θαυμάζομεν, ὅταν ἴδωμεν ὅτι ἀνθρώπους ἀνίατα νοσήματα ἔχοντας ἀπαλλάξας τῆς ἀῤῥωστίας, πρὸς καθαρὰν ὑγίειαν ἐπανήγαγεν, οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν θαύμασον, ἀγαπητέ, καὶ ἐκπλάγηθι, ὅτι λαβὼν ἀνίατα νοσήματα ψυχῆς ἔχοντας ἀνθρώπους, ἴσχυσε καὶ τῆς κακίας ἀπαλλάξαι, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξίους ἀποφῆναι τοὺς πρὸς τὴν ἐσχάτην πονηρίαν ἐληλακότας. «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Μεγάλη τιμή, πολὺ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος, ἄφατος ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγαθότητος· τοῦ γὰρ εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν μείζων τιμὴ τὸ μετὰ τοῦ Δεσπότου εἰσελθεῖν. Τί γέγονεν, εἰπέ μοι; Τί τοιοῦτον ὁ λῃστὴς ἐπεδείξατο, ἵνα ἀθρόον παραδείσου ἄξιος φανῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ;

Βούλει συντόμως εἴπω, καὶ δείξω τοῦ λῃστοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην; Ὅτε Πέτρος ἠρνεῖτο κάτω ὁ τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, τότε ἐκεῖνος ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνων ὡμολόγησε. Καὶ τοῦτο οὐ τοῦ Πέτρου κατηγορῶν εἶπον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τοῦ λῃστοῦ τὴν μεγαλοψυχίαν δεῖξαι βουλόμενος, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλοσοφίαν. Ἐκεῖνος οὐκ ἤνεγκε κόρης ἀπειλὴν εὐτελοῦς· οὗτος δὲ ὁρῶν δῆμον ὁλόκληρον μεμηνότα καὶ περιεστῶτα καὶ βοῶντα καὶ μυρία εἰς τὸν ἐσταυρωμένον λοιδορούμενον, οὐκ εἶδε πρὸς τὴν ὕβριν τοῦ ἐσταυρωμένου, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἅπαντα ταῦτα παραδραμὼν καὶ τὰ ταπεινά, καὶ τὰ κωλύματα κάτω ἀφείς, ἐπέγνω τὸν τῶν οὐρανῶν Δεσπότην, εἰπὼν τὰ βραχέα ἐκεῖνα ῥήματα καὶ τοῦ παραδείσου ἄξιον αὐτὸν ἀποφήναντα, «Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

Μὴ παραδράμωμεν ἁπλῶς τὸ εἰρημένον, μηδὲ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν τὸν λῃστήν, ὃν οὐκ ἐπῃσχύνθη ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος πρῶτον εἰς τὸν παράδεισον εἰσαγαγεῖν. Μὴ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν ἄνθρωπον, πρὸ παντὸς τοῦ τῶν

12. Λουκᾶ 23, 42.

ριος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὥστε νὰ κάνει καὶ τελῶνες καὶ πόρνες τόσο ἐκλεκτούς, ποὺ ν' ἀποδειχθοῦν ἄξιοι γι' αὐτὴ τὴν τιμὴ καὶ εὐεργεσία. Ὅπως δηλαδὴ θαυμάζουμε ἕναν ἰατρὸ τότε, ὅταν δοῦμε ὅτι τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ ἀνίατες ἀσθένειες τοὺς θεράπευσε καὶ τοὺς ἔκαμε πάλι τελείως ὑγιεῖς, ἔτσι θαύμασε καὶ τὸ Χριστό, ἀγαπητέ, καὶ νιῶσε κατάπληξη γιατί, ὅταν βρῆκε ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν ἀνίατες ἀσθένειες στὴν ψυχή τους, μπόρεσε καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν κακία, καὶ ν' ἀναδείξει ἄξιους γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐκείνους ποὺ ἔφθασαν στὸ τελευταῖο σημεῖο τῆς πονηρίας. «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο». Εἶναι μεγάλη ἡ τιμή, πολὺ μεγάλη ἡ φιλανθρωπία του, ἀνέκφραστη ἡ ὑπερβολική του ἀγαθότητα, γιατὶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ τιμὴ νὰ μπεῖς μαζὶ μὲ τὸν Κύριο στὸν παράδεισο ἀπὸ τὸ μπεῖς μόνος σου. Πές μου, τί ἔγινε; Τί τὸ σπουδαῖο παρουσίασε ὁ ληστής, γιὰ νὰ φανεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὸ σταυρὸ ἄξιος γιὰ τὸν παράδεισο;

Θέλεις νὰ σοῦ πῶ σύντομα καὶ νὰ σοῦ δείξω τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ ληστῆ; Ὅταν ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος ἀπὸ τοὺς μαθητές, τὸν ἀρνιοῦνταν χωρὶς νὰ εἶναι στὸ σταυρό, τότε ὁ ληστής, ἂν καὶ ἦταν ἐπάνω στὸ σταυρό, τὸν πίστεψε. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ εἶπα γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸν Πέτρο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιατὶ θέλω νὰ δείξω τὴ μεγαλοψυχία τοῦ ληστῆ καὶ τὴν ὑπερβολική του πίστη. Ἐκεῖνος δὲν ἄντεξε τὴν ἀπειλὴ ἑνὸς ἀσήμαντου κοριτσιοῦ, αὐτὸς ὅμως, ἂν καὶ ἔβλεπε ὁλόκληρο λαὸ νὰ κάνει σὰν τρελλὸς καὶ νὰ στέκεται γύρω του καὶ νὰ φωνάζει δυνατὰ καὶ νὰ βρίζει πάρα πολὺ τὸ σταυρωμένο, δὲν πρόσεξε στὴν ὕβρη τοῦ σταυρωμένου, ἀλλ', ἀφοῦ παρέβλεψε μὲ τὰ μάτια τῆς πίστης του ὅλα αὐτὰ τὰ ἀσήμαντα καὶ παραμέρισε τὰ ἐμπόδια, ἀναγνώρισε τὸν Κύριο τῶν οὐρανῶν, λέγοντας τὰ λίγα ἐκεῖνα λόγια ποὺ τὸν ἀνέδειξαν ἄξιο ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν παράδεισο, «Θυμήσου με στὴ βασιλεία σου»[12].

Ἂς μὴ προσπεράσουμε ἐπιπόλαια αὐτὰ τὰ λόγια, οὔτε νὰ ντραποῦμε νὰ πάρουμε γιὰ διδάσκαλο τὸ ληστή, ποὺ ὁ Κύριός μας δὲν ντράπηκε νὰ τὸν ὁδηγήσει πρῶτο μέσα στὸν παράδεισο. Ἂς μὴ ντραποῦμε νὰ πάρουμε γιὰ διδάσκαλο ἄνθρωπο,

ἀνθρώπων γένους ἄξιον φανέντα τῆς πολιτείας τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ. Καθ' ἕκαστον τοίνυν τῶν ῥημάτων ἐξετάσωμεν, ἵνα μάθωμεν καὶ ἐντεῦθεν τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν, καθάπερ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, «Δεῦτε, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων»· οὐδὲ εἶπε πρὸς αὐτόν, καθάπερ πρὸς τοὺς δώδεκα μαθητάς, ὅτι «Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ». Ὅλως δὲ οὐδὲ ῥήματος αὐτὸν ἠξίωσεν. Οὐδὲ θαύματα εἶδεν, οὐ νεκρὸν ἀνιστάμενον, οὐ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐ θάλατταν εἴκουσαν αὐτοῦ τῷ ἐπιτάγματι, οὐ περὶ βασιλείας αὐτῷ διελέχθη· πόθεν δὲ ᾔδει καὶ τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα;

Ἴδωμεν αὐτοῦ τὴν σύνεσιν τὴν πολλήν. «Ἐλοιδόρει αὐτόν», φησίν, «ὁ ἕτερος λῃστής· καὶ γὰρ ἕτερος ἦν λῃστὴς συνεσταυρωμένος, ἵνα πληρωθῇ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον», ὅτι «Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη». Ἐβούλοντο γὰρ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβαλεῖν οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι, καὶ πανταχόθεν ἐπηρέαζον τοῖς γινομένοις· ἀλλὰ διὰ πάντων ἡ ἀλήθεια ηὔξανε, καὶ δι' αὐτῶν τῶν κωλυμάτων λαμπροτέρα ἐγίνετο. «Ἐλοιδόρει τοίνυν αὐτὸν ὁ ἕτερος λῃστής»· εἷς δέ τις τῶν εὐαγγελιστῶν φησιν, ὅτι ἀμφότεροι ἐλοιδόρουν τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο δὲ ἀληθές, ὃ καὶ μάλιστα ἐπιτείνει τούτου τὴν εὐγνωμοσύνην. Εἰκὸς γὰρ αὐτὸν λοιδορῆσαι μὲν παρὰ τὴν ἀρχήν, ἀθρόον δὲ τοσαύτην τὴν μεταβολὴν ἐπιδείξασθαι. «Ἐλοιδόρει τοίνυν αὐτόν», φησίν, «ὁ ἕτερος λῃστής».

Εἶδες λῃστὴν καὶ λῃστήν; Ἀμφότεροι ἐν τῷ σταυρῷ, ἀμφότεροι ἀπὸ πονηρίας, ἀμφότεροι ἀπὸ βίου λῃστρικοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀμφότεροι ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἀλλ' ὁ μὲν βασιλείαν ἐκληρονόμησεν, ὁ δὲ εἰς γέενναν παρεπέμπετο. Οὕτω καὶ χθές, μαθητής, καὶ μαθηταί· ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς προδοσίαν παρεσκευάζετο, οἱ δὲ πρὸς διακονίαν εὐτρεπίζοντο· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε τοῖς Φαρισαίοις, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;», οὗτοι

13. Ματθ. 4, 19.
14. Ματθ. 19, 28.
15. Ἠσ. 53, 12.
16. Βλ. Ματθ. 27, 44 καὶ Μάρκ. 15, 32.

πού πρῶτος ἀπ' ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος φάνηκε ἄξιος νὰ ζήσει μέσα στὸν παράδεισο. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν κάθε λέξη χωριστά, γιὰ νὰ μάθουμε καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴ δύναμη τοῦ σταυροῦ. Γιατὶ δὲν εἶπε στὸ ληστή, ὅπως εἶπε στὸν Πέτρο καὶ Ἀνδρέα, «Ἐλᾶτε, καὶ θὰ σᾶς κάνω ἱκανοὺς νὰ ψαρεύεται ἀνθρώπους»[13]. Οὔτε εἶπε σ' αὐτόν, ὅπως εἶπε στοὺς δώδεκα μαθητές του, ὅτι «Θὰ καθίσετε σὲ δώδεκα θρόνους νὰ δικάζετε τὶς δώδεκα φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ»[14]. Καὶ γενικὰ δὲν τοῦ εἶπε οὔτε μία λέξη. Δὲν εἶδε θαύματα, οὔτε ν' ἀνασταίνεται κάποιος νεκρός, οὔτε νὰ διώχνονται δαίμονες, οὔτε νὰ ὑπακούει ἡ θάλασσα στὴν προσταγή του, οὔτε τοῦ μίλησε γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἀπὸ ποῦ γνώριζε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν;

Ἄς δοῦμε τὴ μεγάλη του σύνεση. Εἰρωνευόταν τὸ Χριστό, λέγει, ὁ ἄλλος ληστής, γιατὶ ἦταν καὶ ἄλλος ληστὴς σταυρωμένος μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ λόγια τοῦ προφήτη, ὅτι «Λογαριάσθηκε ἀνάμεσα στοὺς κακούργους»[15]. Γιατὶ οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι ἤθελαν νὰ συκοφαντήσουν τὴ δόξα του καὶ μὲ κάθε τρόπο τὸν ἔβριζαν μ' αὐτὰ ποὺ ἔκαναν. Ἡ ἀλήθεια ὅμως αὐξανόταν μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ γινόταν λαμπρόπτερη μ' αὐτὰ τὰ ἐμπόδια. Τὸν εἰρωνευόταν, λοιπὸν ὁ ἄλλος ληστής. Ἕνας ὅμως ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὲς λέγει, ὅτι καὶ οἱ δύο ληστὲς εἰρωνεύονταν τὸν Ἰησοῦ[16]. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, πράγμα ποὺ κάνει σπουδαιότερη τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ ληστῆ. Γιατὶ εἶναι φυσικὸ βέβαια νὰ εἰρωνεύφθηκε στὴν ἀρχὴ τὸν Ἰησοῦ, ξαφνικὰ ὅμως ἔδειξε τόσο μεγάλη μεταβολή. Τὸν εἰρωνευόταν λοιπόν, λέγει, ὁ ἄλλος ληστής.

Εἶδες τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο ληστή; Καὶ οἱ δύο βρίσκονται στὸ σταυρό, καὶ οἱ δύο γιατὶ ἔδειξαν κακὴ διαγωγή, καὶ οἱ δύο γιατὶ ἦταν ληστές, ἀλλὰ δὲν εἶχαν καὶ οἱ δύο τὸ ἴδιο τέλος, γιατὶ ὁ ἕνας κληρονόμησε τὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ ὁ ἄλλος πῆγε στὴν κόλαση. Ἔτσι ἔγινε καὶ χθές, μαθητὴς ἦταν ὁ ἕνας, μαθητὲς καὶ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ ὁ ἕνας ἑτοιμαζόταν νὰ προδώσει, οἱ ἄλλοι ἑτοιμάζονταν νὰ περιποιηθοῦν τὸν Ἰησοῦ. Καὶ ἐκεῖνος ἔλεγε στοὺς Φαρισαίους· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς

δὲ προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ λέγοντες, «Ποῦ θέλεις ἑτοιμάζωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;». Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, λῃστὴς καὶ λῃστής. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐλοιδορεῖτο, ὁ δὲ ἐπιστομίζει· ὁ μὲν βλασφημεῖ, ὁ δὲ ἐγκαλεῖ, καὶ ταῦτα ὁρῶν ἐσταυρωμένον αὐτόν, κατακεκριμένον, τὸν δῆμον κάτωθεν λοιδορούμενον, ἐπιβοῶντα μεγάλα· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων αὐτὸν παρέτρεψεν, οὐδὲ τῆς προσηκούσης δόξης ἀπήγαγεν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑτέρῳ λῃστῇ σφοδρῶς ἐπιτίθεται, καί φησι πρὸς αὐτόν· «Οὐδὲ φοβῇ τὸν Θεὸν σύ;».

3. Εἶδες παῤῥησίαν λῃστοῦ; εἶδες πῶς οὐδὲ ἐν σταυρῷ τῆς οἰκείας τέχνης ἐπιλανθάνεται, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμολογίας αὐτῆς λῃστεύει τὴν βασιλείαν; «Οὐδὲ φοβῇ τὸν Θεὸν σύ;», φησίν. Εἶδες παῤῥησίαν ἐν σταυρῷ, εἶδες φιλοσοφίαν, εἶδες εὐλάβειαν. Ὅτι γὰρ ἐν ἑαυτῷ ἦν, ὅτι τὰς φρένας ὅλως εἶχε τοῖς ἥλοις ἐμπεπαρμένος, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἥλων ὀδύνας ὑπομένων τὰς ἀφορήτους, οὐχὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος τοῦ γενναίου φρονήματος ἕνεκα; Ἐγὼ μὲν οὐ θαυμάζεσθαι μόνον ἄξιον, ἀλλὰ καὶ μακαρίζεσθαι αὐτὸν δικαίως ἂν εἴποιμι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐπεστρέφετο πρὸς τὰς ἀλγηδόνας, ἀλλ' ἀφεὶς τὰ καθ' ἑαυτόν, τὰ ἑτέρου ἐφρόντιζε, καὶ ὅπως ἐκεῖνον ἐξαρπάσῃ τῆς πλάνης, καὶ διδάσκαλος γένηται ἐν σταυρῷ, ἐσπούδαζεν. «Οὐδὲ φοβῇ τὸν Θεόν», φησί, «σύ;». Μονονουχὶ λέγει πρὸς αὐτόν, μὴ τῷ κάτω δικαστηρίῳ πρόσεχε, μὴ ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ψηφίζου, μὴ τὰ γινόμενα μόνον ὅρα· ἔστιν ἕτερος κριτὴς ἀόρατος, ἀδέκαστόν ἐστιν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, παραλογισθῆναι μὴ δυνάμενον.

Μὴ τοίνυν ἴδῃς, ὅτι κατεκρίθη κάτω· ἀλλὰ τὰ ἄνω οὐ τοιαῦτα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν τῷ κάτω δικαστηρίῳ καὶ ἀνεύθυνοι πολλάκις καταδικάζονται, καὶ ὑπεύθυνοι ἀφίενται, καὶ δίκαιοι κατακρίνονται, καὶ ἄδικοι διαφεύγουσι. Τὰ μὲν γὰρ ἑκόντες τῶν κρινομένων, τὰ δὲ ἄκοντες διαφθείρουσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων· ἢ γὰρ ἀγνοοῦντες τὸ δίκαιον καὶ ἀπατηθέντες, ἢ ἰ-

---

17. Ματθ. 26, 15. 18. Ματθ. 26, 17. 19. Λουκᾶ 23, 40.

τὸν παραδώσω;»[17], οἱ ἄλλοι ὅμως πῆγαν στὸν Ἰησοῦ καὶ τοῦ εἶπαν· «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἑτοιμάσουμε νὰ φάγεις τὸ Πάσχα;»[18]. Ἔτσι καὶ ἐδῶ, ληστὴς εἶναι ὁ ἕνας, ληστὴς καὶ ὁ ἄλλος. Ἀλλὰ ὁ ἕνας εἰρωνευόταν, ὁ ἄλλος ὅμως τοῦ ἔκλεινε τὸ στόμα. Ὁ ἕνας βλασφημεῖ, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸν κατηγορεῖ, καὶ αὐτὰ συμβαίνουν ἐνῶ βλέπει τὸν Ἰησοῦ σταυρωμένο, καταδικασμενο, τὸ λαὸ ἀπὸ κάτω νὰ βρίζει, νὰ φωνάζει πολὺ δυνατά. Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν παρέσυρε, οὔτε τὸν ἐμπόδισε ἀπὸ τὴ σωστή γνώμη, ἀλλὰ ἐπιτίθεται ἔντονα καὶ στὸν ἄλλο ληστὴ καὶ τοῦ λέγει· «Οὔτε τὸ Θεὸ δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;»[19].

3. Εἶδες τὸ θάρρος τοῦ ληστῆ; εἶδες πῶς οὔτε πάνω στὸ σταυρὸ δὲ ξεχνᾶ τὴν τέχνη του, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁμολογία του αὐτὴ ἁρπάζει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; «Οὔτε τὸ Θεό», λέγει, «δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;». Εἶδες θάρρος ἐπάνω στὸ σταυρό, εἶδες πίστη, εἶδες εὐσέβεια; Δὲν ἀξίζει νὰ τὸν θαυμάζουμε γιὰ τὴ γενναιότητά του, ἀφοῦ ἦταν κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀφοῦ εἶχε τὰ λογικά του, ἐνῶ ἦταν κρεμασμένος μὲ καρφιὰ καὶ ὑπέμενε τοὺς ἀνυπόφορους πόνους ἀπὸ τὰ καρφιά; Ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι ὄχι μόνο ἀξίζει νὰ τὸν θαυμάζουμε, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ τὸν μακαρίζουμε. Γιατὶ ὄχι μόνο δὲ φρόντιζε γιὰ τοὺς πόνους του, ἀλλὰ ἀδιαφόρησε γιὰ τὰ βάσανά του καὶ φρόντιζε γιὰ τὰ βάσανα τοῦ ἄλλου, καὶ προσπαθοῦσε μὲ ποιὸ τρόπο νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πλάνη του καὶ νὰ γίνει διδάσκαλος ἐπάνω στὸ σταυρό. «Οὔτε τὸ Θεό», λέγει, «δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;». Εἶναι σὰν νὰ τοῦ λέγει τὰ ἑξῆς· μὴ προσέχεις στὸ ἐπίγειο δικαστήριο, μὴ κρίνεις ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπεις, μὴ βλέπεις μόνο αὐτὰ ποὺ γίνονται τώρα· ὑπάρχει ἄλλος κριτὴς ἀόρατος, τὸ δικαστήριό του εἶναι ἀμερόληπτο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κάνει λάθος.

Νὰ μὴ βλέπεις λοιπόν, ὅτι καταδικάσθηκε στὴ γῆ. Δὲ γίνεται ἔτσι στὸν οὐρανό. Γιατὶ ἐδῶ, στὸ ἐπίγειο δικαστήριο, καὶ ἀθῶοι πολλὲς φορὲς καταδικάζονται καὶ ἔνοχοι ἀθωώνονται, καὶ δίκαιοι τιμωροῦνται καὶ ἄδικοι δὲν παθαίνουν τίποτε. Γιατὶ οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι διαστρέφουν αὐτὰ ποὺ κρίνουν, ἄλλα μὲ τὴν θέλησή τους καὶ ἄλλα χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἢ γιατὶ δὲ γνωρίζουν τὸ δίκαιο καὶ ἐξαπατοῦνται, ἢ γιατί, ἂν καὶ τὸ γνω-

δόντες μέν, ὑπὸ χρημάτων δὲ διαφθαρέντες προέδωκαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ κατεψηφίσαντο τῶν ἀνευθύνων· ἄνω δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν. Ὁ Θεὸς γὰρ κριτὴς δίκαιος, καὶ τὸ κρίμα αὐτοῦ ὡς φῶς ἐξελεύσεται· οὐκ ἔχει σκότος, οὐκ ἔχει ἀποκρυβήν, οὐδεμίαν δέχεται παρατροπήν. Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ ἐκεῖνος, ὅτι κατεδικάσθη κάτω, τί αὐτῷ συνηγορεῖς; Ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄνω δικαστήριον, ἐπὶ τὸ βῆμα τὸ φοβερόν, ἐπὶ τὸ κριτήριον τὸ ἀδέκαστον, ἐπὶ τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστήν· ἀνέμνησεν αὐτὸν ἐκείνου τοῦ φοβεροῦ κριτηρίου. Ἐκεῖ βλέπε, φησί, καὶ οὐκ οἴσεις τὴν καταδικάζουσαν ψῆφον· οὐδὲ στήσῃ μετὰ τῶν κάτω ἀνθρώπων, ἀλλὰ θαυμάσεις, καὶ ἀποδέξῃ τὴν ἄνωθεν κρίσιν.

«Οὐδὲ φοβῇ», φησί, «τὸν Θεὸν σύ;». Εἶδες φιλοσοφίαν λῃστοῦ, εἶδες σύνεσιν, εἶδες διδασκαλίαν· ἀθρόον ἀπὸ σταυροῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέπτη. Καὶ ὅρα αὐτὸν ἀποστολικὸν νόμον ἤδη πληροῦντα, καὶ οὐ τὰ ἑαυτοῦ μόνον σκοποῦντα, ἀλλὰ πάντα ποιοῦντα καὶ πραγματευόμενον, ὥστε καὶ ἐκεῖνον τῆς πλάνης ἀπαλλάξαι, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν. Εἰπὼν γάρ, «Οὐδὲ φοβῇ τὸν Θεὸν σύ;», ἐπήγαγεν, «Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν». Σκόπει ἐξομολόγησιν ἀπηρτισμένην. Τί ἐστιν, «Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν»; Ἐν τῇ αὐτῇ, φησί, κολάσει· καὶ ἡμεῖς γὰρ ἐν σταυρῷ ἐσμεν. Ἐκεῖνον τοίνυν ὀνειδίζων, σαυτὸν πρὸ ἐκείνου βάλλεις ταῖς λοιδορίαις. Ὥσπερ οὖν ὁ ἐν ἁμαρτήμασιν ὤν, καὶ ἕτερον καταδικάζων, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου καταδικάζει, οὕτω καὶ ὁ ἐν συμφορᾷ ὤν, καὶ ὀνειδίζων ἑτέρου συμφοράν, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου ὀνειδίζει. «Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι», φησίν, «ἐσμέν», Ἀποστολικὸν αὐτῷ νόμον ἀναγινώσκει, εὐαγγελικὰ ῥήματα λέγοντα· «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». «Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν». Τί ποιεῖς, ὦ λῃστά; Κοινωνὸν ὑμῶν αὐτὸν ποιεῖς λέγων, «Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν»; Οὐχί, φησίν· ἐπάγω τὴν διόρθωσιν διὰ τῶν ἑξῆς· «Καὶ ἡμεῖς μέν», φησί, «δικαίως· ἄξια

ρίζουν, ἐξαγοράζονται μὲ χρήματα καὶ προδίδουν τὴν ἀλήθεια καὶ καταδικάζουν τοὺς ἀθώους. Στὸν οὐρανὸ ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι κριτὴς δίκαιος καὶ ἡ ἀπόφασή του θὰ βγεῖ σὰν τὸ φῶς, δὲν ἔχει ἀσάφεια, οὔτε κάτι ἀπόκρυφο, δὲν παίρνει καμιὰ ἀλλαγή. Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν ὁ ἄλλος ληστής, ὅτι καταδικάσθηκε στὴ γῆ, τί τὸν ὑπερασπίζεις ἐσύ; Τὸν ἀνέβασε στὸ οὐράνιο δικαστήριο, στὸ φοβερὸ βῆμα, στὸ ἀμερόληπτο δικαστήριο, στὸ δικαστὴ ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξαπατήσει, τοῦ θύμισε ἐκεῖνο τὸ φοβερὸ δικαστήριο. Πρόσεχε ἐκεῖ, λέγει, καὶ δὲ θὰ ρίξεις τὴν καταδικαστικὴ ψῆφο, οὔτε θὰ συμφωνήσεις μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς, ἀλλὰ θὰ θαυμάσεις καὶ θὰ παραδεχθεῖς τὴν κρίση τοῦ Θεοῦ.

«Οὔτε τὸ Θεό», λέγει, «δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;». Εἶδες τὴν πίστη τοῦ ληστῆ, εἶδες τὴ σύνεσή του, εἶδες τὴ διδασκαλία του; Ἀμέσως ἀπὸ τὸ σταυρὸ πέταξε στὸν οὐρανό. Καὶ βλέπε ὅτι αὐτὸς ἐφαρμόζει πιὰ ἀποστολικὸ νόμο, καὶ δὲ φροντίζει μόνο γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ κάνει τὰ πάντα καὶ προσπαθεῖ, ὥστε τὸν ἄλλο ληστὴ καὶ ἀπὸ τὴν πλάνη νὰ τὸν ἀπαλλάξει καὶ στὴν ἀλήθεια νὰ τὸν φέρει. Γιατὶ ἀφοῦ εἶπε, «Οὔτε τὸ Θεὸ δὲ φοβᾶσαι ἐσύ;», πρόσθεσε· «Γιατὶ τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή». Πρόσεχε τέλεια ἐξομολόγηση. Τί σημαίνει, «Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν»; Μὲ τὴν ἴδια τιμωρία τιμωρηθήκαμε, λέγει, γιατὶ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε πάνω στὸ σταυρό. Βρίζοντας λοιπὸν τὸ Χριστό, προσβάλλεις τὸν ἑαυτό σου ἀντὶ γι' αὐτόν. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἁμαρτωλός, ὅταν κατακρίνει ἄλλον ἁμαρτωλό, κατακρίνει τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι τὸν ἄλλο, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ βρίσκεται σὲ συμφορά, ὅταν βρίζει τὴ συμφορά τοῦ ἄλλου, βρίζει τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι τὸν ἄλλο. «Τιμωρηθήκαμε», λέγει, «μὲ τὴν ἴδια ποινή». Τοῦ διαβάζει ἀποστολικὸ νόμο καὶ τοῦ λέγει τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου· «Μὴν κατακρίνετε, γιὰ νὰ μὴ κατακριθεῖτε»[20]. «Γιατὶ τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή». Τί κάνεις, ληστή; Τὸν κάνεις σύντροφό σας λέγοντας, «Τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή»; Ὄχι, λέγει. Διορθώνω αὐτὸ μὲ τὰ παρακάτω· «Καὶ ἐμεῖς βέβαια», λέγει, «δίκαια τιμωρηθήκαμε, γιατὶ παθαίνουμε

20. Ματθ. 7, 1.

γὰρ ὧν ἐποιήσαμεν ἀπολαμβάνομεν».

Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι εἶπεν, «Ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν», νομίσῃς ὅτι κοινωνὸν αὐτὸν τῆς ἁμαρτίας ἐποίησε, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε τὴν διόρθωσιν, καί φησιν· «Ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐποιήσαμεν, ἀπολαμβάνομεν». Εἶδες ἐξομολόγησιν τελείαν ἐν σταυρῷ, εἶδες πῶς ἀπενίψατο διὰ τῶν ῥημάτων τὰ ἁμαρτήματα, εἶδες πῶς ἐπλήρωσεν ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν παράγγελμα· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς»; οὐδεὶς αὐτὸν ἠνάγκασεν, οὐδεὶς κατηγόρησεν, οὐδεὶς ἐπέθετο· αὐτὸς ἑαυτοῦ κατήγορος γίνεται· διὰ τοῦτο οὐδένα λοιπὸν εἶχεν ἕτερον κατήγορον. Προλαβὼν γὰρ ἥρπασε τὴν τάξιν τοῦ κατηγόρου, καὶ ἑαυτὸν ἐστηλίτευσε λέγων· «Ἡμεῖς δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν»· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν. Εἶδες εὐλάβειαν ἐπιτεταμένην; Ὅτε δὴ κατηγόρησεν ἑαυτοῦ, ὅτε ἐξεπόμπευσε τὰ καθ' ἑαυτόν, ὅτε ἀπελογήσατο ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου εἰπών, ὅτι «Ἡμεῖς μὲν δικαίως, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε», τότε καὶ τὴν ἱκεσίαν προσαγαγεῖν ἐθάῤῥησε, λέγων· «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Οὐκ ἐτόλμησε πρότερον εἰπεῖν, «Μνήσθητί μου», ἕως ὅτε διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐκάθηρε ἑαυτὸν τοῦ ῥύπου τῶν ἁμαρτημάτων, ἕως ὅτε καταδικάσας ἑαυτὸν ἀνεύθυνον εἰργάσατο, ἕως ὅτε διὰ τῆς κατηγορίας ἀπέθετο τὰ πλημμελήματα. Ὁρᾷς πόσον ἰσχύει ἐξομολόγησις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ;

Ταῦτα ἀκούων, ἀγαπητέ, μηδέ ποτε ἀπογνῷς σαυτοῦ, ἀλλ' ἐννοῶν τὸ ἄφατον μέγεθος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἐπείγου πρὸς τὴν τῶν ἡμαρτημένων διόρθωσιν. Εἰ γὰρ ἐν σταυρῷ ὄντα τὸν λῃστὴν τοσαύτης ἠξίωσε τῆς φιλοτιμίας, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τῆς οἰκείας ἀξιώσει φιλανθρωπίας, εἰ βουληθείημεν τῶν πεπλημμελημένων τὴν ἐξομολόγησιν ποιήσασθαι. Ἵνα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσωμεν, ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα μὴ ἐπαισχυνώμεθα· μεγάλη γὰρ τῆς

---

21. Ἠσ. 43, 26.

ὅπως ἀξίζει γι' αὐτὰ ποὺ κάναμε».

Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅταν ἀκούσεις ὅτι εἶπε, «Τιμωρηθήκαμε μὲ τὴν ἴδια ποινή», ὅτι τὸν ἔκανε σύντροφό τους στὴν ἁμαρτία, γι' αὐτὸ πρόσθεσε τὴ διόρθωση καὶ λέγει· «Καὶ ἐμεῖς βέβαια δίκαια τιμωρηθήκαμε, γιατὶ παθαίνουμε ὅπως ἀξίζει γι' αὐτὰ ποὺ κάναμε». Εἶδες τέλεια ἐξομολόγηση πάνω στὸ σταυρό; Εἶδες πῶς ξέπλυνε μὲ τὰ λόγια τὰ ἁμαρτήματά του; Εἶδες πραγματοποίησε ἐκείνη τὴν προφητικὴ ἐντολή, «Νὰ λέγεις ἐσὺ πρῶτος τὶς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ συγχωρηθεῖς»[21]; Κανεὶς δὲν τὸν ἀνάγκασε, κανεὶς δὲν τὸν κατηγόρησε, κανεὶς δὲν τὸν πρόσταξε, ὁ ἴδιος γίνεται κατήγορος τοῦ ἑαυτοῦ του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶχε κανέναν ἄλλο κατήγορο. Γιατὶ πρόλαβε καὶ ἅρπαξε τὴ θέση τοῦ κατηγόρου καὶ στιγμάτισε τὸν ἑαυτό του λέγοντας· «Ἐμεῖς δίκαια τιμωρηθήκαμε, γιατὶ παθαίνουμε ὅπως ἄξιζε γι' αὐτὰ ποὺ κάναμε. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκανε κανένα κακό». Εἶδες ὑπερβολικὴ εὐσέβεια; Ὅταν λοιπὸν κατηγόρησε τὸν ἑαυτό του, ὅταν ἐξευτέλισε τὴν συμπεριφορά του, ὅταν ἀπολογήθηκε γιὰ τὸν Κύριο λέγοντας, ὅτι «Ἐμεῖς βέβαια τιμωρηθήκαμε δίκαια, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκανε κανένα κακό», τότε πῆρε τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσει καὶ λέγει· «Θυμήσου με, Κύριε, ὅταν ἔρθεις στὴ βασιλεία σου». Δὲν τόλμησε νὰ πεῖ πρῶτα, «Θυμήσου με», ὥσπου μὲ τὴν ἐξομολόγηση καθάρισε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν ἁμαρτημάτων του, ὥσπου καταδίκασε τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἔκαμε ἀθῶο, ὥσπου μὲ τὴν κατηγορία τοῦ ἑαυτοῦ του ξεφορτώθηκε τὰ σφάλματά του. Βλέπεις πόση δύναμη ἔχει ἡ ἐξομολόγηση ἀκόμη καὶ πάνω στὸ σταυρό;

Ἀκούοντας αὐτά, ἀγαπητέ, νὰ μὴν ἀπελπισθεῖς ποτὲ γιὰ τὸν ἑαυτό σου, ἀλλά, κατανοώντας τὸ ἀνέκφραστο μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, νὰ τρέξεις νὰ διορθώσεις τὰ σφάλματά σου. Γιατί, ἂν τὸ ληστὴ ποὺ βρισκόταν ἐπάνω στὸ σταυρό, τὸν θεώρησε ἄξιο γιὰ μιὰ τόσο μεγάλη τιμή, πολὺ περισσότερο θὰ θεωρήσει ἐμᾶς ἄξιους γιὰ τὴ φιλανθωπία του, ἂν θελήσουμε νὰ ἐξομολογηθοῦμε τὰ ἁμαρτήματά μας. Γιὰ ν' ἀπολαύσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τὴ δική του φιλανθρωπία, ἂς μὴ

ἐξομολογήσεως ἡ ἰσχύς, καὶ πολλὴ ταύτης ἡ δύναμις. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος ἐξωμολογήσατο, καὶ τὸν παράδεισον εὗρεν ἀνεῳγμένον· ἐξωμολογήσατο, καὶ παῤῥησίαν ἔλαβεν, ὁ ἐν λῃστείᾳ ὤν, βασιλείαν αἰτῆσαι. Μέχρις ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὐκ ᾔτησε. Πόθεν, εἰπέ μοι, βασιλείας, ὦ λῃστά, μέμνησαι; Τί γὰρ εἶδες τοιοῦτον νῦν; Ἧλοι καὶ σταυρὸς τὰ δρώμενα, καὶ κατηγορία, καὶ σκώμματα, καὶ λοιδορίαι. Ναί, φησίν· αὐτὸς γὰρ ὁ σταυρὸς βασιλείας εἶναί μοι δοκεῖ σύμβολον. Διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ βλέπω αὐτὸν σταυρούμενον· βασιλέως γάρ ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων ἀποθνήσκειν. Αὐτὸς εἶπεν, «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»· οὐκοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων. Ἐπεὶ οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε, διὰ τοῦτο αὐτὸν βασιλέα καλῶ. «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

4. Βούλει μαθεῖν πῶς βασιλείας σύμβολον ὁ σταυρός, καὶ πῶς σεμνὸν τὸ πρᾶγμά ἐστιν; Οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀνέσπασεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. Πόθεν δῆλον τοῦτο; Μετ' αὐτοῦ μέλλει ἔρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ πῶς μέλλει μετ' αὐτοῦ ἔρχεσθαι. Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· «Ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμιείοις ἐστὶν ὁ Χριστός, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μὴ ἐξέλθητε», περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας λέγων, διὰ τοὺς ψευδοχρίστους, διὰ τοὺς ψευδοπροφήτας, διὰ τὸν ἀντίχριστον, ἵνα μή τις πλανηθεὶς ἐκείνῳ περιπέσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, ἵνα μὴ ζητοῦντες, φησί, τὸν ποιμένα, τῷ λύκῳ περιπέσητε, διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω γνωρίσματα τῆς τοῦ ποιμένος παρουσίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη αὐτοῦ παρουσία λανθάνουσα ἐγένετο, μὴ νομίσητε, φησίν, ὅτι καὶ ἡ δευτέρα τοιαύτη ἔσται. Ἐκείνη γὰρ εἰκότως λανθάνουσα ἐγένετο· ἦλθε γὰρ ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός· αὕτη δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πῶς; εἰπὲ καὶ δίδαξον.

---

22. Ἰω. 10, 11.   23. Ματθ. 24, 26.

ντρεπόμαστε νὰ ἐξομολογούμαστε τὰ ἁμαρτήματά μας, γιατὶ εἶναι μεγάλη ἡ ἐπίδραση τῆς ἐξομολόγησης καὶ μεγάλη ἡ δύναμή της; Διότι νὰ καὶ ὁ ληστὴς ἐξομολογήθηκε, καὶ βρῆκε ἀνοικτὸ τὸν παράδεισο. Ἐξομολογήθηκε, καὶ πῆρε θάρρος νὰ ζητήσει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν αὐτὸς ποὺ ἦταν ληστής. Μέχρι τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲ ζήτησε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πές μου, ληστή, ἀπὸ ποῦ θυμᾶσαι τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Τί λοιπὸν τὸ παρόμοιο εἶδες τώρα; Αὐτὰ ποὺ βλέπεις εἶναι καρφιὰ καὶ σταυρὸς καὶ κατηγορίες καὶ πειράγματα καὶ βρισιές. Ναί, λέγει, γιατὶ αὐτὸς ὁ σταυρὸς μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ σύμβολο τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν ἀποκαλῶ βασιλιά, ἐπειδὴ τὸν βλέπω νὰ σταυρώνεται. Γιατὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ βασιλιᾶ νὰ πεθαίνει γιὰ χάρη τῶν ὑπηκόων του. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶπε, «Ὁ ποιμένας ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωή του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν προβάτων του»[22]. Ἑπομένως καὶ ὁ βασιλιὰς ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωή του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὑπηκόων του. Ἀφοῦ λοιπὸν θυσίασε τὴ ζωή του, γι' αὐτὸ τὸν ἀποκαλῶ βασιλιά. «Θυμήσου με, Κύριε, ὅταν ἔρθεις στὴ βασιλεία σου».

4. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ὁ σταυρὸς εἶναι σύμβολο τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ πῶς εἶναι πράγμα ποὺ πρέπει νὰ τὸ σεβόμαστε; Δὲν τὸν ἄφησε νὰ εἶναι στὴ γῆ, ἀλλὰ τὸν πῆρε μαζί του καὶ τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Μὲ τὸ σταυρὸ πρόκειται νὰ ἔρθει στὴ δεύτερη παρουσία του. Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς πρόκειται νὰ ἔρθει μαζὶ μὲ τὸ σταυρό. Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Ἂν σᾶς ποῦν, νά, ὁ Χριστὸς εἶναι στὰ ἰδιαίτερα δωμάτια, νά, βρίσκεται στὴν ἔρημο, μὴ βγεῖτε νὰ τὸν συναντήσετε»[23], λέγοντας αὐτὰ γιὰ τὴ δεύτερη παρουσία του, γιὰ τοὺς ψευδόχριστους, γιὰ τοὺς ψευδοπροφῆτες, γιὰ τὸν ἀντίχριστο, γιὰ νὰ μὴ πλανηθεῖ κανεὶς καὶ πέσει στὴν παγίδα του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἀντίχριστος θὰ ἔρθει πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστό, γιὰ νὰ μὴ πέσετε, λέγει, στὸ στόμα τοῦ λύκου ἀναζητώντας τὸν ποιμένα, γι' αὐτὸ σᾶς ἀναφέρω σημάδια τῆς παρουσίας τοῦ ποιμένα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρώτη του παρουσία στὸν κόσμο ἔμεινε ἀπαρατήρητη, μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι καὶ ἡ δεύτερη θὰ γίνει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Γιατὶ ἡ πρώτη παρουσία του

«Ὥσπερ ἐξέρχεται», φησίν, «ἡ ἀστραπὴ ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»· ἀθρόον πᾶσι φανεῖται. Οὐ δεήσεται οὐδεὶς ἐρωτῆσαι· ὥσπερ γὰρ ἀστραπῆς φαινομένης, οὐ δεόμεθα ἐξετάζειν, εἰ ἐγένετο ἀστραπή, οὕτω τῆς παρουσίας αὐτοῦ γενομένης, οὐ δεησόμεθα ἐξετάζειν εἰ παρεγένετο ὁ Χριστός.

Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον οὐδέπω καὶ νῦν εἰρήκαμεν, εἰ μετὰ τοῦ σταυροῦ ἔρχεται. Ἄκουε τοίνυν καὶ τοῦτο σαφῶς αὐτοῦ δηλοῦντος. «Τότε», φησί, τουτέστιν, ὅταν ἔρχωμαι, «ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς». Τοσαύτη γὰρ ἔσται τοῦ φωτὸς τότε ἡ ὑπερβολή, ὡς καὶ τὰ φανώτατα ἄστρα ἀποκρύπτεσθαι. «Καὶ οἱ ἀστέρες», φησί, «πεσοῦνται, καὶ οὕτω τὸ σημεῖον φανήσεται τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ». Εἶδες πόση ἡ ὑπερβολὴ τοῦ σημείου, πόση φαιδρότης, πόση λαμπηδών; Ὁ ἥλιος σκοτίζεται, ἡ σελήνη οὐ φαίνει, τὰ ἄστρα πίπτει· ἐκεῖνο δὲ μόνον φαίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ σελήνης φανότερον καὶ ἡλίου φαιδρότερόν ἐστι. Καθάπερ γὰρ βασιλέως εἰσιόντος, τὰ στρατόπεδα, προλαμβάνοντα, τὰ σημεῖα φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ προαγγέλλει τοῦ βασιλέως τὴν εἴσοδον, οὕτω τοῦ τῆς κτίσεως Δεσπότου καταβαίνοντος ἐκ τῶν οὐρανῶν, προλαμβάνει τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων τὸ σημεῖον ἐκεῖνο βαστάζοντα, καὶ τὴν βασιλικὴν εἴσοδον ἡμῖν ἀπαγγέλλοντα. «Τότε», φησί, «καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται», περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων λέγων, καὶ πασῶν τῶν ἀοράτων δυνάμεων· τρόμος γὰρ αὐτοὺς λήψεται, καὶ φόβος πολὺς καὶ ἀγωνία.

Τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καὶ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι ἐν φόβῳ καθεστήκασιν; Εἰκότως. Φοβερὸν ἔσται τότε τὸ δικαστήριον, ἅπασα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις μέλλει κρίνεσθαι καὶ εὐθύνας ὑπέχειν καὶ παρίστασθαι βήματι φοβερῷ. Τί δήποτε δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι τότε τρέμουσι, καὶ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἐκεῖναι δεδοίκασιν;

---

24. Ματθ. 24, 27. 25. Ματθ. 24, 29. 26. Ματθ. 24, 30.

δικαιολογημένα ἔμεινε ἀπαρατήρητη, ἐπειδὴ ἦρθε νὰ βρεῖ τὸ χαμένο πρόβατο. Ἡ δεύτερη ὅμως δὲ θὰ γίνει ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; Πές μου καὶ δίδαξέ το. «Ὅπως ἡ ἀστραπή», λέγει, «βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ φαίνεται μέχρι τὴ δύση, ἔτσι θὰ γίνει καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»[24]. Θὰ φανεῖ σ' ὅλους μαζί. Δὲ θὰ χρειασθεῖ νὰ ἐρωτήσει κανείς. Γιατὶ ὅπως ὅταν φαίνεται μία ἀστραπή, δὲ χρειάζεται νὰ ἐξετάζουμε, ἂν πράγματι συνέβηκε αὐτή, ἔτσι, ὅταν γίνει ἡ δεύτερη παρουσία τοῦ Κυρίου, δὲ θὰ χρειασθοῦμε νὰ ἐξετάζουμε ἂν ἦρθε ὁ Χριστός.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ θέλουμε ν' ἀποδείξουμε, δὲν τὸ εἴπαμε ἀκόμη, ἂν δηλαδὴ θὰ ἔρθει μὲ τὸ σταυρό. Ἄκου λοιπὸν καὶ γι' αὐτὸ τὸ Χριστὸ ποὺ τὸ λέγει καθαρά. «Τότε», λέγει, δηλαδὴ ὅταν θὰ ἔρχομαι, «ὁ ἥλιος θὰ σκοτισθεῖ καὶ ἡ σελήνη δὲ θὰ δώσει τὸ φῶς της»[25]. Γιατὶ τόσο ὑπερβολικὸ θὰ εἶναι τότε τὸ φῶς, ὥστε καὶ τὰ πιὸ λαμπρὰ ἄστρα θὰ κρυφθοῦν. «Καὶ τὰ ἄστρα», λέγει, «θὰ πέσουν, καὶ ἔτσι θὰ φανεῖ στὸν οὐρανὸ τὸ σημάδι τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»[26]. Εἶδες πόσο ἀνώτερο εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, πόση ἡ λαμπρότητα καὶ ἡ λάμψη του; Ὁ ἥλιος θὰ σκοτισθεῖ, ἡ σελήνη δὲ θὰ φανεῖ, τὰ ἄστρα θὰ πέσουν. Ἐκεῖνο μόνο φαίνεται, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι εἶναι πιὸ φωτεινὸ ἀπὸ τὴ σελήνη καὶ πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ἕνας βασιλιὰς μπαίνει σὲ κάποια πόλη, οἱ στρατιῶτες ποὺ προηγοῦνται σηκώνουν τὰ λάβαρα στοὺς ὤμους τους καὶ προαναγγέλλουν τὴν εἴσοδο τοῦ βασιλιᾶ, ἔτσι ὅταν ὁ Κύριος τοῦ σύμπαντος θὰ κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, θὰ προηγοῦνται οἱ στρατιὲς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων κρατώντας τὸ σύμβολο ἐκεῖνο καὶ προαναγγέλλοντας σὲ μᾶς τὴ βασιλικὴ εἴσοδό του. «Τότε», λέγει, «θὰ σαλευθοῦν οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», ἐννοώντας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, καὶ ὅλες τὶς ἀόρατες δυνάμεις, γιατὶ θὰ τὶς πιάσει τρόμος, καὶ φόβος πολὺς καὶ ἀγωνία.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, πές μου, θὰ φοβηθοῦν καὶ οἱ δυνάμεις αὐτές; Εἶναι φυσικό. Θὰ εἶναι φοβερὸ τότε τὸ δικαστήριο, ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος πρόκειται νὰ δικασθεῖ καὶ ν' ἀπολογηθεῖ καὶ νὰ παρουσιασθεῖ στὸ φοβερὸ βῆμα. Γιατί ὅμως τότε καὶ οἱ ἄγγελοι θὰ τρέμουν, καὶ οἱ ἀσώματες ἐκεῖνες δυνάμεις θὰ φο-

οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι μέλλουσι κρίνεσθαι. Καθάπερ δικαστοῦ τοὺς ὑπευθύνους καταδικάζοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθεζομένου, οὐχὶ οἱ ὑπεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τάξεως αὐτῆς παρεστῶτες, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες, ὅμως δεδοίκασι καὶ φρίττουσι διὰ τὸν φόβον τοῦ δικαστοῦ· οὕτω καὶ τότε, τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας κρινομένης καὶ τῶν πλημμελημάτων τὰς εὐθύνας ἀπαιτουμένης, καὶ οἱ μηδὲν συνειδότες ἄγγελοι, καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις δεδοίκασι καὶ τρέμουσι διὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ δικαστοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔγνωμεν· τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ διὰ τί ἔχων τὸν σταυρὸν ἔρχεται; Μάνθανε καὶ τούτου τὴν αἰτίαν. Ἵνα γὰρ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μάθωσιν οἱ σταυρώσαντες τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην, διὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν ἔλεγχον τῆς μανίας αὐτοῖς δείκνυσι.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν φέρει, ἵνα αὐτῶν καθάψηται, ἄκουε πάλιν αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· «Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, βλέπουσαι τὸν κατήγορον, καὶ ἐπιγινώσκουσαι τὸ ἁμάρτημα». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸν σταυρὸν φέρων ἔρχεται; Αὐτὰ τὰ τραύματα μεθ' ἑαυτοῦ φέρων ἔρχεται. Πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτὰ τὰ τραύματα φέρει μεθ' ἑαυτοῦ; Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Θωμᾶ ἐποίησε, βουλόμενος τὴν ἀπιστίαν διορθῶσαι τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, καὶ αὐτὰ τὰ τραύματα, καὶ λέγει, «Βάλε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει», ἵνα δείξῃ αὐτῷ, ὅτι ἀληθῶς ἀνέστη, οὕτω καὶ τότε φέρει τὰ τραύματα καὶ τὸν σταυρόν, ἵνα αὐτοῖς δείξῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ σταυρωθείς. Μέγα ἄρα ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, καὶ τεκμήριον ἐναργὲς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

5. Μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ σταυρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν. Καὶ ἄκουε αὐτῶν τῶν ῥημάτων. Παρεστώτων γὰρ αὐτῶν τῶν σταυρωσάντων καὶ τῷ θυμῷ ζεόντων, «Πάτερ», φησίν, «ἄφες

27. Ζαχ. 12, 10. 28. Ἰω. 20, 27· Λουκᾶ 24, 39.

βοῦνται; ἀφοῦ δὲν πρόκειται νὰ δικασθοῦν ἐκεῖνοι. Ὅπως ὅταν ἕνας δικαστὴς δικάζει τοὺς ἐνόχους καὶ κάθεται πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα, ὄχι μόνο οἱ ἔνοχοι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξης, χωρὶς νὰ αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, ὅμως φοβοῦνται καὶ τρέμουν, γιατὶ φοβοῦνται τὸ δικαστή, ἔτσι θὰ γίνει καὶ τότε, ὅταν θὰ δικάζεται τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ θὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του, οἱ ἄγγελοι, ποὺ δὲν αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, καὶ οἱ ὑπόλοιπες οὐράνιες δυνάμεις θὰ φοβηθοῦν καὶ θὰ τρέμουν γιατὶ θὰ φοβοῦνται πάρα πολὺ τὸ δικαστή. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ γνωρίσαμε. Γιὰ ποιὸ ὅμως σκοπὸ καὶ γιὰ ποιὰ αἰτία θὰ ἔρθει ὁ Χριστὸς μαζὶ μὲ τὸ σταυρό; Μάθε καὶ τὴν αἰτία γι' αὐτό. Γιὰ νὰ μάθουν δηλαδὴ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ ἔργα τὴν ἀχαριστία τους ἐκεῖνοι ποὺ τὸν σταύρωσαν, γι' αὐτὸ θὰ τοὺς δείξει τὸ σταυρὸ ποὺ θὰ ἐλέγχει τὴν παραφροσύνη τους.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι γι' αὐτὸ θὰ φέρει τὸ σταυρό, γιὰ νὰ τοὺς κατηγορήσει αὐτούς, ἄκου πάλι τὸν ἴδιο τὸν εὐαγγελιστὴ ποὺ λέγει· «Τότε θὰ φανεῖ τὸ σημεῖο τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ θρηνήσουν ὅλες οἱ φυλὲς τῆς γῆς», γιατὶ θὰ δοῦν τὸν κατήγορό τους καὶ θ' ἀναγνωρίσουν τὸ ἁμάρτημά τους. Καὶ γιατί ἀπορεῖς ἐὰν θὰ ἔρθει μαζὶ μὲ τὸ σταυρό; Θὰ ἔρθει ἔχοντας καὶ τὶς πληγές του. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι θὰ ἔχει καὶ τὶς πληγές του; Ἄκου τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «Θὰ δοῦν ἐκεῖνον ποὺ τρύπησαν μὲ τὴ λόγχη»[27]. Ὅπως λοιπὸν ἔκαμε στὴν περίπτωση τοῦ Θωμᾶ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διορθώσει τὴν ἀπιστία τοῦ μαθητῆ, καὶ τοῦ ἔδειξε τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν καὶ τὶς ἴδιες τὶς πληγές του, καὶ τοῦ εἶπε, «Βάλε τὸ δάκτυλό σου, καὶ φέρε ἐδῶ τὸ χέρι σου καὶ δές, γιατὶ τὸ φάντασμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά»[28], γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξει ὅτι πραγματικὰ ἀναστήθηκε, ἔτσι καὶ τότε θὰ ἔχει τὶς πληγές του καὶ τὸ σταυρό, γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξει, ὅτι αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ σταυρώθηκε. Ἑπομένως ὁ σταυρὸς εἶναι μεγάλο καὶ σωτήριο ἀγαθὸ καὶ φανερὴ ἀπόδειξη τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

5. Μᾶλλον ὅμως ὄχι μόνο ὁ σταυρός, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια ποὺ εἶπε πάνω στὸ σταυρὸ δείχνουν τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Καὶ ἄκου αὐτὰ τὰ λόγια. Ὅταν λοιπὸν βρίσκονταν ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ τὸν σταύρωσαν καὶ ἔβραζαν ἀπὸ θυμό,

οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι μέλλουσι κρίνεσθαι. Καθάπερ δικαστοῦ τοὺς ὑπευθύνους καταδικάζοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθεζομένου, οὐχὶ οἱ ὑπεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τάξεως αὐτῆς παρεστῶτες, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες, ὅμως δεδοίκασι καὶ φρίττουσι διὰ τὸν φόβον τοῦ δικαστοῦ· οὕτω καὶ τότε, τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας κρινομένης καὶ τῶν πλημμελημάτων τὰς εὐθύνας ἀπαιτουμένης, καὶ οἱ μηδὲν συνειδότες ἄγγελοι, καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις δεδοίκασι καὶ τρέμουσι διὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ δικαστοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔγνωμεν· τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ διὰ τί ἔχων τὸν σταυρὸν ἔρχεται; Μάνθανε καὶ τούτου τὴν αἰτίαν. Ἵνα γὰρ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μάθωσιν οἱ σταυρώσαντες τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην, διὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν ἔλεγχον τῆς μανίας αὐτοῖς δείκνυσι.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν φέρει, ἵνα αὐτῶν καθάψηται, ἄκουε πάλιν αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· «Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, βλέπουσαι τὸν κατήγορον, καὶ ἐπιγινώσκουσαι τὸ ἁμάρτημα». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸν σταυρὸν φέρων ἔρχεται; Αὐτὰ τὰ τραύματα μεθ' ἑαυτοῦ φέρων ἔρχεται. Πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτὰ τὰ τραύματα φέρει μεθ' ἑαυτοῦ; Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Θωμᾶ ἐποίησε, βουλόμενος τὴν ἀπιστίαν διορθῶσαι τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, καὶ αὐτὰ τὰ τραύματα, καὶ λέγει, «Βάλε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει», ἵνα δείξῃ αὐτῷ, ὅτι ἀληθῶς ἀνέστη, οὕτω καὶ τότε φέρει τὰ τραύματα καὶ τὸν σταυρόν, ἵνα αὐτοῖς δείξῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ σταυρωθείς. Μέγα ἄρα ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, καὶ τεκμήριον ἐναργὲς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

5. Μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ σταυρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν. Καὶ ἄκουε αὐτῶν τῶν ῥημάτων. Παρεστώτων γὰρ αὐτῶν τῶν σταυρωσάντων καὶ τῷ θυμῷ ζεόντων, «Πάτερ», φησίν, «ἄφες

27. Ζαχ. 12, 10. 28. Ἰω. 20, 27· Λουκᾶ 24, 39.

βοῦνται; ἀφοῦ δὲν πρόκειται νὰ δικασθοῦν ἐκεῖνοι. Ὅπως ὅταν ἕνας δικαστὴς δικάζει τοὺς ἐνόχους καὶ κάθεται πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα, ὄχι μόνο οἱ ἔνοχοι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξης, χωρὶς νὰ αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, ὅμως φοβοῦνται καὶ τρέμουν, γιατὶ φοβοῦνται τὸ δικαστή, ἔτσι θὰ γίνει καὶ τότε, ὅταν θὰ δικάζεται τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ θὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του, οἱ ἄγγελοι, ποὺ δὲν αἰσθάνονται καμιὰ ἐνοχή, καὶ οἱ ὑπόλοιπες οὐράνιες δυνάμεις θὰ φοβηθοῦν καὶ θὰ τρέμουν γιατὶ θὰ φοβοῦνται πάρα πολὺ τὸ δικαστή. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ γνωρίσαμε. Γιὰ ποιὸ ὅμως σκοπὸ καὶ γιὰ ποιὰ αἰτία θὰ ἔρθει ὁ Χριστὸς μαζὶ μὲ τὸ σταυρό; Μάθε καὶ τὴν αἰτία γι' αὐτό. Γιὰ νὰ μάθουν δηλαδὴ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ ἔργα τὴν ἀχαριστία τους ἐκεῖνοι ποὺ τὸν σταύρωσαν, γι' αὐτὸ θὰ τοὺς δείξει τὸ σταυρὸ ποὺ θὰ ἐλέγχει τὴν παραφροσύνη τους.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι γι' αὐτὸ θὰ φέρει τὸ σταυρό, γιὰ νὰ τοὺς κατηγορήσει αὐτούς, ἄκου πάλι τὸν ἴδιο τὸν εὐαγγελιστὴ ποὺ λέγει· «Τότε θὰ φανεῖ τὸ σημεῖο τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ θρηνήσουν ὅλες οἱ φυλὲς τῆς γῆς», γιατὶ θὰ δοῦν τὸν κατήγορό τους καὶ θ' ἀναγνωρίσουν τὸ ἁμάρτημά τους. Καὶ γιατί ἀπορεῖς ἐὰν θὰ ἔρθει μαζὶ μὲ τὸ σταυρό; Θὰ ἔρθει ἔχοντας καὶ τὶς πληγές του. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι θὰ ἔχει καὶ τὶς πληγές του; Ἄκου τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «Θὰ δοῦν ἐκεῖνον ποὺ τρύπησαν μὲ τὴ λόγχη»[27]. Ὅπως λοιπὸν ἔκαμε στὴν περίπτωση τοῦ Θωμᾶ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διορθώσει τὴν ἀπιστία τοῦ μαθητῆ, καὶ τοῦ ἔδειξε τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν καὶ τὶς ἴδιες τὶς πληγές του, καὶ τοῦ εἶπε, «Βάλε τὸ δάκτυλό σου, καὶ φέρε ἐδῶ τὸ χέρι σου καὶ δές, γιατὶ τὸ φάντασμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά»[28], γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξει ὅτι πραγματικὰ ἀναστήθηκε, ἔτσι καὶ τότε θὰ ἔχει τὶς πληγές του καὶ τὸ σταυρό, γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξει, ὅτι αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ σταυρώθηκε. Ἑπομένως ὁ σταυρὸς εἶναι μεγάλο καὶ σωτήριο ἀγαθὸ καὶ φανερὴ ἀπόδειξη τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

5. Μᾶλλον ὅμως ὄχι μόνο ὁ σταυρός, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια ποὺ εἶπε πάνω στὸ σταυρὸ δείχνουν τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Καὶ ἄκου αὐτὰ τὰ λόγια. Ὅταν λοιπὸν βρίσκονταν ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ τὸν σταύρωσαν καὶ ἔβραζαν ἀπὸ θυμό,

αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν». Εἶδες φιλανθρωπίαν Δεσπότου; Σταυρούμενος ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει· καίτοι ἐκεῖνοι ἐχλεύαζον, καὶ διέσυρον αὐτὸν λέγοντες, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ». Καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐπειδὴ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ ἦλθεν, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν. «Καταβάτω», φησίν, «ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν εἰς αὐτόν». Ὅρα ἀναισχυντίας ῥήματα καὶ προφάσεις ἀπιστίας. Τοῦ καταβῆναι ἀπὸ σταυροῦ μεῖζον ἐποίηκε, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ νῦν λέγουσι, κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομέν σοι. Τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολὺ μεῖζον ἦν τὸ νεκρὸν ἀναστῆναι, τοῦ λίθου ἐπικειμένου τῷ τάφῳ· τοῦ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολὺ μεῖζον ἦν τετραήμερον ὄντα τὸν Λάζαρον κειρίαις ἐνειλημμένον, μετὰ τούτων ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ μνημείου.

Εἶδες ἀνοίας ῥήματα, εἶδες μανίας ὑπερβολήν· ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ, ἵνα εἰδῆτε Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὑπερβάλλουσαν, καὶ πῶς αὐτῇ τῇ ἀνοίᾳ αὐτῶν ἀφορμῇ κέχρηται εἰς συγγνώμην ὁ Χριστός. «Πάτερε», φησίν, «ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Μονονουχὶ γὰρ τοῦτο δηλοῖ, δι' ὧν φησιν, ἀνόητοί εἰσι, καὶ ἀγνοοῦσιν ὃ πράττουσι. Κἀκεῖνοι μὲν ἔλεγον, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, σῶσον σεαυτόν», αὐτὸς δὲ ἐσπούδαζεν, ὅπως ἐκείνους σώσῃ τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτῷ καὶ κωμῳδοῦντας καὶ λοιδορουμένους. «Ἄφες αὐτοῖς», φησί, «τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Τί οὖν; Ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν; Ἀφῆκε τοῖς βουλομένοις τὴν μετάνοιαν ἐπιδείξασθαι. Καὶ εἰ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν Παῦλος ἀπόστολος ἐγένετο· εἰ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν εὐθέως τρισχίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι, οὐκ ἂν αἱ πολλαὶ μυριάδες τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν ὕστερον. Ἄκουσον γὰρ τί φησι πρὸς τὸν Παῦλον Ἰάκωβος ἐν Ἱεροσολύμοις· «Θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων».

Μιμησώμεθα τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς τὸν Δεσπότην,

29. Λουκᾶ 23, 34.
30. Ματθ. 27, 40.
31. Ματθ. 27, 42.
32. Πράξ. 21, 20.

«Πατέρα», λέγει, «συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν»[29]. Εἶδες τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου; Ὅταν σταυρωνόταν, παρακαλοῦσε γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν σταύρωναν, ἂν καὶ ἐκεῖνοι τὸν εἰρωνεύονταν καὶ τὸν περιγελοῦσαν λέγοντας, «Ἐὰν εἶσαι Υἱός τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπὸ τὸ σταυρό»[30]. Αὐτὸς ὅμως γι' αὐτὸ δὲν κατεβαίνει ἀπὸ τὸ σταυρό, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ σταυρωθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία μας. «Ἂς κατεβεῖ», λέγει, «ἀπὸ τὸ σταυρό, γιὰ νὰ τὸν δοῦμε καὶ θὰ πιστέψουμε σ' αὐτόν»[31]. Πρόσεχε λόγια ἀδιάντροπα καὶ προφάσεις γιὰ τὴν ἀπιστία τους. Ἔκαμε μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸ σταυρό, καὶ δὲν πίστεψαν, καὶ τώρα λέγουν, κατέβα ἀπὸ τὸ σταυρό, καὶ θὰ πιστέψουμε σὲ σένα. Γιατὶ τὸ νὰ ἀναστηθεῖ, ἂν καὶ ὑπῆρχε ὁ λίθος στὸν τάφο του, ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸ σταυρό. Τὸ νὰ βγάλει ἀπὸ τὸ μνῆμα τὸ Λάζαρο, ποὺ ἦταν τέσσερις ἡμέρες νεκρός, μαζὶ μὲ τὰ σάβανα μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν τυλιγμένος, ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸ σταυρό.

Εἶδες ἀνόητα λόγια, εἶδες ὑπερβολικὴ παραφροσύνη; Ἀλλὰ ἐντείνατε τὴν προσοχή σας παρακαλῶ, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὴν παραφροσύνη τους αὐτὴ ὁ Χριστὸς σὰν ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν τους. «Πατέρα», λέγει, «συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν». Γιατὶ αὐτὸ ἐννοεῖ περίπου, μὲ ὅσα λέγει· εἶναι ἀνόητοι καὶ δὲν ξέρουν αὐτὸ ποὺ κάνουν. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ἔλεγαν, «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σῶσε τὸν ἑαυτό σου». Αὐτὸς ὅμως προσπαθοῦσε γιὰ νὰ σώσει ἐκείνους ποὺ τὸν ἔβριζαν καὶ τὸν εἰρωνεύονταν καὶ τὸν κακολογοῦσαν. «Συγχώρησέ τους», λέγει, «τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν». Τί λοιπὸν ἔγινε; Τοὺς συγχώρησε τὴν ἁμαρτία; Τὴν συγχώρησε σ' ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ μετανοήσουν. Ἂν δὲν τοὺς συγχωροῦσε τὴν ἁμαρτία τους αὐτή, δὲ θὰ γινόταν ὁ Παῦλος ἀπόστολος. Ἂν δὲν τοὺς συγχωροῦσε τὴν ἁμαρτία, δὲ θὰ πίστευαν ἀμέσως τρεῖς χιλιάδες καὶ πέντε χιλιάδες, δὲ θὰ πίστευαν ἀργότερα πολλὲς μυριάδες Ἰουδαῖοι. Γιατὶ ἄκουσε τί λέγει στὸν Παῦλο ὁ Ἰάκωβος στὰ Ἱεροσόλυμα· «Βλέπεις, ἀδελφέ, πόσες εἶναι οἱ μυριάδες τῶν Ἰουδαίων ποὺ πίστεψαν»[32].

Ἂς μιμηθοῦμε λοιπόν, σᾶς παρακαλῶ, καὶ ἐμεῖς τὸν Κύ-

καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχώμεθα. Ἅπερ χθὲς παρήνεσα, ταῦτα καὶ νῦν πάλιν παραινῶ· εἰδὼς τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, μίμησαί σου τὸν Δεσπότην· ἐκεῖνος ἐσταυροῦτο, καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει. Καὶ πῶς δύναμαι, φησί, τὸν Δεσπότην μιμήσασθαι; Ἂν ἐθέλῃς, δύνασαι· εἰ μὴ ἦν δυνατόν, οὐκ ἂν ἔλεγε, «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»· εἰ μὴ δυνατὸν ἦν ἀνθρώπῳ μιμήσασθαι, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος εἶπε· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». Πλὴν ἀλλ' οὐ βούλει μιμήσασθαι τὸν Δεσπότην; μίμησαί σου τὸν σύνδουλον, τὸν Στέφανον λέγω, τὸν πρῶτον ἀνοίξαντα τὰς τοῦ μαρτυρίου θύρας· ἐκεῖνος τὸν Δεσπότην ἐμιμήσατο. Καθάπερ γὰρ ὁ Δεσπότης μεταξὺ τῶν σταυρούντων αὐτὸν κρεμάμενος ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει, οὕτω καὶ ὁ δοῦλος μεταξὺ τῶν λιθαζόντων ὤν, βαλλόμενος ὑπὸ πάντων, καὶ τὰς νιφάδας τῶν λίθων δεχόμενος, τὰς ὀδύνας τὰς ἐκ τούτων γινομένας ἀφεὶς ἔλεγε· «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην».

Εἶδες πῶς Υἱὸς διαλέγεται, καὶ πῶς δοῦλος εὔχεται· ἐκεῖνος λέγει· «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν», οὗτος λέγει, «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐσπουδασμένως τοῦτο ποιεῖ, οὐχ ἁπλῶς ηὔξατο, οὐδὲ ἀφωσιωμένως, οὐδὲ ἑστώς, ἀλλὰ θεὶς τὰ γόνατα, μετὰ κατανύξεως, μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας. Βούλει σοι δείξω καὶ ἄλλον σύνδουλον μείζονα εὐχόμενον εὐχὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν; Ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅσα πέπονθεν, ὅτι «Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν παρὰ Ἰουδαίων ἔλαβον, τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα», καὶ ἀπαριθμήσασθαι τὸν ὁρμαθὸν καὶ τὰς ἐπιβουλάς, ἃς παρ' αὐτῶν καθ' ἑκάστην ὑπέμεινε, φησὶ καὶ αὐτός· «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται».

Θέλεις καὶ ἑτέρους ἰδεῖν, οὐχὶ ἀπὸ τῆς Καινῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦντας; Τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐ-

---

33. Ματθ. 11, 29.
34. Α' Κορ. 11, 1.
35. Πράξ. 7, 60.
36. Β' Κορ. 11, 24-25.
37. Ρωμ. 9, 3.

ριο καὶ ἂς προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας. Αὐτὰ ποὺ σᾶς συμβούλεψα χθές, αὐτὰ σᾶς συμβουλεύω πάλι καὶ τώρα. Ἀφοῦ γνώρισες τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος αὐτοῦ, μιμήσου τὸν Κύριό σου. Ἐκεῖνος σταυρωνόταν καὶ παρακαλοῦσε γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν σταύρωναν. Καὶ πῶς μπορῶ, θὰ πεῖ κάποιος, νὰ μιμηθῶ τὸν Κύριο; Ἂν θέλεις, μπορεῖς. Ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὸ αὐτό, δὲ θὰ ἔλεγε, «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»[33]. Ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο νὰ τὸν μιμηθεῖ, δὲ θὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Νὰ γίνεστε μιμητές μου, ὅπως καὶ ἐγὼ γίνομαι μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ»[34]. Ἀλλ' ὅμως δὲ θέλεις νὰ μιμηθεῖς τὸν Κύριο; μιμήσου τὸ συνάνθρωπό σου, ἐννοῶ τὸ Στέφανο, ποὺ ἄνοιξε πρῶτος τὸ δρόμο τοῦ μαρτυρίου. Ἐκεῖνος μιμήθηκε τὸν Κύριο. Γιατί, ὅπως ὁ Κύριος, ὅταν ἦταν κρεμασμένος ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ τὸν σταύρωναν, παρακαλοῦσε γι' αὐτούς, ἔτσι καὶ ὁ διάκονος Στέφανος, ὅταν βρισκόταν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν λιθοβολοῦσαν καὶ ὅταν τὸν κτυποῦσαν ὅλοι καὶ ὅταν δεχόταν τὶς πολλὲς πέτρες, ἀδιαφοροῦσε γιὰ τοὺς πόνους ποὺ τοῦ προξενοῦσαν αὐτὲς καὶ ἔλεγε· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή»[35].

Εἶδες πῶς ὁμιλεῖ ὁ Υἱὸς καὶ πῶς προσεύχεται ὁ ἄνθρωπος; Ἐκεῖνος λέγει· «Πατέρα, συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν». Αὐτὸς λέγει· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή». Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ κάνει αὐτὸ μὲ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον, δὲν προσευχήθηκε ἁπλά, οὔτε ἀπὸ συνήθεια, οὔτε ὄρθιος, ἀλλὰ ἀφοῦ γονάτισε, μὲ κατάνυξη, μὲ πολὴ συμπόνοια. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ ἄλλον ἄνθρωπο ποὺ προσευχόταν περισσότερο γιὰ τοὺς ἐχθρούς του; Ἄκου τὸ μακάριο Παῦλο νὰ λέγει. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅσα ἔπαθε, ὅτι «Πέντε φορὲς μὲ κτύπησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τριάντα ἐννέα φορές, τρεῖς φορὲς μὲ κτύπησαν μὲ ραβδιά, μιὰ φορὰ μὲ λιθοβόλησαν, τρεῖς φορὲς ναυάγησα»[36], καὶ ἀφοῦ ἀρίθμησε ἕνα σωρὸ παθήματα καὶ τὶς ἐπιβουλές, ποὺ καθημερινὰ ὑπέφερε ἀπ' αὐτούς, λέγει καὶ αὐτός· «Θὰ εὐχόμουν νὰ χωρισθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, ποὺ εἶναι οἱ Ἰσραηλίτες»[37].

Θέλεις νὰ δεῖς καὶ ἄλλους, ὄχι ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Παλαιά, ποὺ κάνουν ἀκριβως τὸ ἴδιο; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοθαύμαστο, ὅταν δηλαδὴ δὲν εἶχαν ἐντολὴ οἱ

στι τὸ θαυμαστόν, ὅταν οἱ μὴ κελευσθέντες τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν, ἀλλ' ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκβάλλειν, καὶ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, οὗτοι πρὸς τὴ ἀποστολικὴν φθάσωσι κορυφήν. Ἄκουσον γοῦν τί φησι Μωϋσῆς ὁ καταλευσθεὶς πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· «Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας». Ὁρᾷς ἕκαστον τῶν δικαίων τὴν τῶν ἄλλων ἀσφάλειαν πρὸ τῆς οἰκείας σωτηρίας τιθέμενον; Οὐδὲν ἥμαρτες· τίνος ἕνεκεν κοινωνῆσαι βούλει αὐτῶν τῆς τιμωρίας; Οὐκ αἰσθάνομαι, φησί, τῆς εὐπραγίας, ἑτέρων πασχόντων κακῶς. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἰδεῖν τοιαύτην ποιούμενον εὐχήν. Πολλὰ γὰρ ἐπίτηδες παράγω τὰ παραδείγματα, ἵνα κἂν οὕτως ἑαυτοὺς διορθώσωμεν, καὶ τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἐξορίσωμεν, τὸ κατεύχεσθαι λέγω τῶν ἐχθρῶν. Ἄκουε καὶ τοῦ μακαρίου Δαυίδ, ἡνίκα τοῦ Θεοῦ παροξυνθέντος καὶ ἄγγελον ἀποστείλαντος τὸν τιμωρησόμενον τὸ πλῆθος, τί φησιν, ὁρῶν λοιπὸν γυμνὴν τὴν ῥομφαίαν δεικνύντα τὸν ἄγγελον καὶ τὴν πληγὴν ἐπιφέρειν μέλλοντα· «Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα, καὶ οὗτοι τὸ ποίμνιον τί ἐποίησαν; Γενέσθω ἡ χείρ σου ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου».

Ὁρᾷς πάλιν συγγενῆ τὰ κατορθώματα; Βούλει σοι δείξω καὶ ἕτερον τοῦτο ποιοῦντα; Σαμουὴλ ὁ προφήτης ὑβρίσθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐξουθενήθη, ἠτιμώθη οὕτως, ὡς τὸν Θεὸν θελῆσαι αὐτὸν παραμυθήσασαι. Προσέχετε, παρακαλῶ, μετὰ ἀκριβείας. Εἶπε γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· «Οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἐμέ». Τί οὖν ἐκεῖνος ὁ ἐξουθενηθείς, ὁ ἀτιμασθείς, ὁ καταφρονηθείς, ὁ ὑβρισθείς; Ἄκουε τί φησιν· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τῷ Κυρίῳ τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν». Ἁμαρτίαν ἐνόμισεν εἶναι τὸ μὴ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. «Μὴ γένοιτό μοι», φησίν, «ἁμαρτεῖν οὕτως, ὡς μὴ προσεύξασθαι ὑπὲρ ὑμῶν». Εἶδες ἕκαστον τῶν δικαίων, πόσην τούτου τοῦ κατορθώματος ἐποιήσατο τὴν ἐπιμέλειαν, τῷ Δεσπότῃ κατακολουθῶν; Ἴδωμεν τοίνυν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. Ὁ Δεσπότης

38. Ἐξ. 32, 31-32.
39. Β' Βασ. 24, 17.
40. Α' Βασ. 8, 7.
41. Α' Βασ. 12, 23.

ἄνθρωποι ν' ἀγαποῦν τοὺς ἐχθρούς τους, ἀλλὰ νὰ βγάζουν μάτι ἀντὶ γιὰ μάτι καὶ δόντι ἀντὶ γιὰ δόντι, καὶ ν' ἀνταποδίδουν τὰ ἴδια, αὐτοὶ ἔφθασαν στὸ ὕψος τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀποστόλων. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Μωυσῆς, ὁ ὁποῖος λιθοβολήθηκε πολλὲς φορὲς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους· «Ἐὰν συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία τους, συγχώρησέ την· διαφορετικὰ σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο, ποὺ μὲ ἔγραψες»[38]. Βλέπεις πῶς κάθε δίκαιος θέτει τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων πρὶν ἀπὸ τὴ δική του σωτηρία; Δὲν ἁμάρτησες καθόλου· γιὰ ποιὸ λόγο θέλεις νὰ γίνεις συμμέτοχος τῆς τιμωρίας τους; Δὲν καταλαβαίνω, λέγει, τὴν εὐτυχία, ὅταν ὑποφέρουν οἱ ἄλλοι. Μποροῦμε ὅμως νὰ δοῦμε καὶ ἄλλον νὰ κάνει τέτοια προσευχή. Γιατὶ ἐπίτηδες παρουσιάζω τὰ παραδείγματα, ὥστε νὰ διορθώσουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἔστω καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ νὰ διώξουμε ἀπὸ τὴν ψυχή μας τὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀρρώστια, τὸ νὰ καταριόμαστε δηλαδὴ τοὺς ἐχθρούς μας. Ἄκου καὶ τὸ μακάριο Δαυίδ, ὅταν ὀργίσθηκε ὁ Θεὸς καὶ ἔστειλε τὸν ἄγγελό του νὰ τιμωρήσει τὸ λαό, τί λέγει, καθὼς ἔβλεπε τὸν ἄγγελο νὰ δείχνει γυμνὸ πιὰ τὸ ξίφος καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ δώσει τὸ κτύπημα· «Ἐγὼ ὁ ποιμένας ἔκανα κακό, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ εἶναι τὰ πρόβατα, τί ἔκαμαν; Ἂς πέσει πάνω σὲ μένα ἡ τιμωρία σου καὶ πάνω στὴν πατρική μου οἰκογένεια»[39].

Βλέπεις πάλι παρόμοια κατορθώματα; Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ κάποιον ἄλλο ποὺ κάνει τὸ ἴδιο; Ὁ προφήτης Σαμουὴλ βρίσθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, περιφρονήθηκε, ἀτιμάσθηκε τόσο, ποὺ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τὸν παρηγορήσει. Προσέχετε, σᾶς παρακαλῶ, πάρα πολύ. Τοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός· «Δὲν περιφρόνησαν ἐσένα, ἀλλ' ἐμένα»[40]. Τί λοιπὸν ἀπάντησε ἐκεῖνος ποὺ περιφρονήθηκε, ποὺ ἀτιμάσθηκε, ποὺ προσβλήθηκε, ποὺ βρίσθηκε; Ἄκου τί λέγει· «Εἴθε νὰ μὴ κάνω τέτοια ἁμαρτία στὸν Κύριο, ὥστε νὰ σταματήσω νὰ προσεύχομαι γιὰ σᾶς»[41]. Θεώρησε ὅτι εἶναι ἁμαρτία τὸ νὰ μὴ προσεύχεται γιὰ τοὺς ἐχθρούς του. Εἴθε νὰ μὴ μοῦ συμβεῖ, λέγει, ν' ἁμαρτήσω ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ προσευχηθῶ γιὰ σᾶς. Εἶδες τὸν κάθε δίκαιο πόσο φρόντισε γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ θέμα, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου; Ἂς δοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε. Ὁ Κύριος λέγει· «Πατέρα, συγχώρησέ τους τὴν ἁμαρτία αὐτή, γιατὶ δὲν ξέρουν τί κάνουν». Ὁ Στέφανος εἶπε· «Κύριε, μὴ λο-

λέγει· «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν». Ὁ Στέφανος εἶπε· «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Ὁ Παῦλος λέγει, «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ὁ Μωϋσῆς ὁμοίως· «Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας». Ὁ Δαυὶδ λέγει· «Γενέσθω ἡ χείρ σου ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου». Ὁ Σαμουὴλ ὡσαύτως· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν». Ποίας οὖν τύχοιμεν ἡμεῖς συγγνώμης λοιπόν, τῶν ἀπὸ τῆς Καινῆς, τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, ὥσπερ πάντων ἡμᾶς ὠθούντων εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχήν, εἰ μὴ μετὰ πάσης σπουδῆς τοῦτο κατορθοῦν σπουδάσομεν;

Μὴ τοίνυν ῥᾳθυμῶμεν, παρακαλῶ. Ὅσῳ γὰρ πλείονα τὰ παραδείγματα, τοσούτῳ, ἂν μὴ μιμησώμεθα, μείζων ἡ κόλασις. Πολὺ γὰρ μεῖζόν ἐστι τὸ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι, ἢ ὑπὲρ τῶν φίλων. Οὐχ οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ τὸ ὑπὲρ τῶν φίλων εὔχεσθαι, ὡς τὸ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;». Ὅταν τοίνυν ὑπὲρ τῶν φίλων εὐξώμεθα, οὐδέπω τῶν τελωνῶν γινόμεθα βελτίους· ἐὰν δὲ τοὺς ἐχθροὺς φιλήσωμεν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐξώμεθα, ὅμοιοι γινόμεθα τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην. «Ἔσεσθε» γάρ, φησίν, «ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ Δεσπότου, καὶ ἀπὸ τῶν δούλων ἔχωμεν τὰ παραδείγματα, ζηλώσωμεν, κατορθώσωμεν τὴν ἀρετήν· ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν καταξιωθῶμεν, καὶ τῇ φρικτῇ ταύτῃ τραπέζῃ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τὸ συνειδὸς ἑαυτῶν ἐκκαθάραντες, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

42. Ματθ. 5, 46.

43. Ματθ. 5, 45.

γαριάσεις σ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτία αὐτή». Ὁ Παῦλος λέγει· «Θὰ εὐχόμουν νὰ γίνω ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνάθεμα καὶ νὰ χωρισθῶ ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ὁ Μωυσῆς τὸ ἴδιο λέγει· «Ἐὰν τοὺς συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία, συγχώρησέ την· διαφορετικά, σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ μὲ ἔγραψες». Ὁ Δαυΐδ λέγει· «Ἂς πέσει ἡ τιμωρία σου πάνω σὲ μένα καὶ πάνω στὴν πατρική μου οἰκογένεια». Ὁ Σαμουὴλ ἐπίσης λέγει· «Εἴθε νὰ μὴ μοῦ συμβεῖ ν' ἁμαρτήσω, ὥστε νὰ σταματήσω νὰ προσεύχομαι γιὰ σᾶς». Ποιὰ λοιπὸν συγγνώμη θὰ ἐπιτύχουμε ἐμεῖς, τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλοι ἀπὸ τὴν Καινὴ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη μᾶς παρακινοῦν νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας, ἐὰν δὲ φροντίσουμε νὰ κάνουμε αὐτὸ μὲ ὅλο μας τὸ ἐνδιαφέρον;

Ἂς μὴ δεΐχνουμε λοιπὸν ἀδιαφορία, παρακαλῶ. Γιατὶ ὅσο περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα, τόσο μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ τιμωρία, ἂν δὲν τὰ μιμηθοῦμε. Γιατὶ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας, παρὰ γιὰ τοὺς φίλους μας. Δὲ μᾶς ὠφελεῖ τόσο τὸ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς φίλους μας, ὅσο τὸ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας. Ἄκου τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Ἐὰν ἀγαπήσετε αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἀγαποῦν, ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή σας; Δὲν κάνουν τὸ ἴδιο καὶ οἱ τελῶνες;»[42]. Ὅταν λοιπὸν προσευχόμαστε γιὰ τοὺς φίλους μας, ποτὲ δὲ θὰ γίνουμε καλύτεροι ἀπὸ τοὺς τελῶνες. Ἐὰν ὅμως ἀγαπήσουμε τοὺς ἐχθρούς μας καὶ προσευχηθοῦμε γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας, γινόμαστε ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, ὅσο εἶναι βέβαια ἀνθρώπινα δυνατό. Διότι λέγει, «Νὰ γίνεστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς, γιατὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιο του σὲ πονηροὺς καὶ σ' ἀγαθούς, καὶ βρέχει στοὺς δίκαιους καὶ στοὺς ἄδικους»[43]. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔχουμε τὰ παραδείγματα, ἂς τὰ μιμηθοῦμε, ἂς κατορθώσουμε τὴν ἀρετή. Γιὰ ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ πλησιάσουμε μὲ περισσότερο θάρρος τὸ φοβερὸ αὐτὸ τραπέζι, ἀφοῦ καθαρίσουμε τελείως τὴ συνείδησή μας, καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθά ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

3

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

1. Εὔκαιρον σήμερον ἅπαντας ἡμᾶς ἀναβοῆσαι τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυῒδ εἰρημένον· «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;». Ἰδοὺ γὰρ ἡμῖν παραγέγονεν ἡ ποθεινὴ καὶ σωτήριος ἑορτή, ἡ ἀναστάσιμος ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ τῆς εἰρήνης ὑπόθεσις, ἡ τῆς καταλλαγῆς ἀφορμή, ἡ τῶν πολέμων ἀναίρεσις, ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις, ἡ τοῦ διαβόλου ἧττα. Σήμερον ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀνεμίγησαν, καὶ οἱ σῶμα περικείμενοι μετὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων λοιπὸν τὰς ὑμνῳδίας ἀναφέρουσι. Σήμερον καταλύεται τοῦ διαβόλου ἡ τυραννίς· σήμερον τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου ἐλύθη, τοῦ ᾅδου τὸ νῖκος ἠφάνισται· σήμερον εὔκαιρον πάλιν εἰπεῖν τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σόυ, ᾅδη, τὸ νῖκος;» Σήμερον τὰς χαλκᾶς πύλας συνέθλασεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστός, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον ἠφάνισε.

Τί δὲ λέγω τὸ πρόσωπον; Ἀφοῦ τὴν προσηγορίαν μετέβαλεν· οὐκ ἔτι γὰρ θάνατος λέγεται, ἀλλὰ κοίμησις καὶ ὕπνος· πρὸ μὲν γὰρ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, καὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ ὄνομα φοβερὸν ἐτύγχανε. Καὶ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος γενόμενος ἀντὶ μεγάλου ἐπιτιμίου τοῦτο κατεδικάζετο ἀκούων. «Ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φαγῇ, θανάτῳ ἀποθανῇ». Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰὼβ τούτῳ τῷ ὀνόματι αὐτὸν προσηγόρευσε, λέγων· «Θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις». Καὶ ὁ προφή-

---

1. Ψαλμ. 105, 2.
2. Α' Κορ. 15, 55.
3. Γεν. 2, 17.
4. Ἰὼβ 3, 23.

3

ΛΟΓΟΣ
ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΠΑΣΧΑ

1. Εἶναι κατάλληλη στιγμὴ σήμερα ν' ἀναφωνήσουμε ὅλοι ἐμεῖς ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ μακάριος Δαυΐδ· «Ποιὸς μπορεῖ νὰ διηγηθεῖ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου, νὰ ἐξυμνήσει ὅλες τὶς δόξες του;»[1]. Νὰ λοιπὸν ἔφθασε ἡ ποθητὴ γιὰ μᾶς καὶ σωτήρια ἑορτή, ἡ ἀναστάσιμη ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ προϋπόθεση τῆς εἰρήνης, ἡ ἀφορμὴ τῆς συμφιλίωσης, ἡ ἐξαφάνιση τῶν πολέμων, ἡ κατάργηση τοῦ θανάτου, ἡ ἧττα τοῦ διαβόλου. Σήμερα οἱ ἄνθρωποι ἀναμείχθηκαν μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν σῶμα προσφέρουν τὴ δοξολογία τους μαζὶ μὲ τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Σήμερα καταργεῖται ἡ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, σήμερα λύθηκαν τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐξαφανίσθηκε ἡ νίκη τοῦ ἅδη. Σήμερα εἶναι εὐκαιρία νὰ ποῦμε τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια· «Ποῦ εἶναι, θάνατε, τὸ κεντρί σου; ποῦ εἶναι, ἅδη, ἡ νίκη σου;»[2]. Σήμερα ὁ Κύριός μας ὁ Χριστὸς συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες καὶ ἐξαφάνισε τὸν ἴδιο τὸ θάνατο.

Καὶ γιατί λέγω τὸν ἴδιο τὸ θάνατο; Ἄλλαξε τὸ ὄνομά του, γιατὶ δὲ λέγεται πιὰ θάνατος, ἀλλὰ κοίμηση καὶ ὕπνος. Γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ φροντίδα του γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ σταύρωσή του, ἦταν φοβερὸ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τοῦ θανάτου. Γιατὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀφοῦ δημιουργήθηκε, καταδικαζόταν ν' ἀκούει αὐτό, σὰν μιὰ κάποια μεγάλη τιμωρία· «Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φάγεις, θὰ πεθάνεις ὁπωσδήποτε»[3]. Καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸν ὀνόμασε, λέγοντας· «Ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυση στὸν ἄνθρωπο»[4]. Καὶ ὁ προφήτης

της Δαυΐδ ἔλεγε· «Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός». Οὐ μόνον δὲ θάνατος ἐκαλεῖτο ἡ διάλυσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ᾅδης. Ἄκουε γὰρ τοῦ μὲν πατριάρχου Ἰακὼβ λέγοντος· «Κατάξετε τὸ γῆράς μου μετὰ λύπης εἰς ᾅδου»· τοῦ δὲ προφήτου πάλιν· «Ἔχανεν ὁ ᾅδης τὸ στόμα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν ἑτέρου προφήτου λέγοντος· «Ρύσεταί με ἐξ ᾅδου κατωτάτου»· καὶ πολλαχοῦ εὑρήσεις ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς θάνατον καὶ ᾅδην καλουμένην τὴν ἐντεῦθεν μετάστασιν. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν θυσία προσηνέχθη, καὶ τὰς τῆς ἀναστάσεως προεχώρησε, περιῆρε δὲ τὰς προσηγορίας αὐτὰς ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης, καὶ καινὴν καὶ ξένην πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον· ἀντὶ γὰρ θανάτου λοιπὸν κοίμησις καὶ ὕπνος λέγεται ἡ ἐντεῦθεν μετάστασις.

Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἐξυπνίσαι αὐτόν». Ὥσπερ γὰρ ἡμῖν εὔκολον τὸν καθεύδοντα διυπνίσαι καὶ διεγεῖραι, οὕτω καὶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν Δεσπότῃ τὸ ἀναστῆσαι. Καὶ ἐπειδὴ καινὸν ἦν καὶ ξένον τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ συνῆκαν τὸ λεχθέν, μέχρις ὅτου συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, φανερώτερον αὐτὸ εἴρηκε. Καὶ ὁ τῆς οἰκουμενης δὲ διδάσκαλος ὁ μακάριος Παῦλος, γράφων Θεσαλονικεῦσί φησιν· «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ἄρα οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἀπώλοντο». Καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας». Καὶ ἑτέρωθι πάλιν· «Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας ἄξει σὺν αὐτῷ».

---

5. Ψαλμ. 33, 22.
6. Γεν. 42, 38.
7. Ἠσ. 5, 14.
8. Ψαλμ. 85, 13.
9. Ἰω. 11, 11.
10. Α' Θεσ. 4, 13.
11. Α' Κορ. 15, 18.
12. Α' Θεσ. 4, 15.
13. Α' Θεσ. 4, 14.

Δαυΐδ ἔλεγε· «Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»[5]. Καὶ ὀνομαζόταν ὄχι μόνο θάνατος ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἅδης. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν πατριάρχη Ἰακὼβ ποὺ λέγει· «Θὰ κατεβάσετε τὰ γηρατειά μου μὲ λύπη στὸν ἅδη»[6]. Ἄκουσε πάλι τὸν προφήτη· «Ἄνοιξε πολὺ τὸ στόμα του ὁ ἅδης»[7]. Καὶ ἄκουσε πάλι ἄλλον προφήτη ποὺ λέγει· «Θὰ μὲ σώσει ἀπὸ τὸν κατώτατο ἅδη»[8]. Καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θὰ βρεῖς νὰ ὀνομάζεται θάνατος καὶ ἅδης ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν παροῦσα ζωή. Ἀφ' ὅτου ὅμως ὁ Χριστός, ὁ Θεός μας, προσφέρθηκε θυσία καὶ ἀναστήθηκε, ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μέση καὶ αὐτὲς τὶς ὀνομασίες ὁ φιλάνθρωπος Κύριος καὶ ἔφερε καινούρια καὶ παράξενη συμπεριφορὰ στὴ ζωή μας. Γιατὶ ἀντὶ γιὰ θάνατος λέγεται στὸ ἑξῆς κοίμηση καὶ ὕπνος ἢ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν παροῦσα ζωή.

Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Ὁ φίλος μας Λάζαρος ἔχει κοιμηθεῖ, ὅμως πηγαίνω νὰ τὸν ξυπνήσω»[9]. Ὅπως λοιπὸν εἶναι εὔκολο σ' ἐμᾶς νὰ ξυπνήσουμε καὶ νὰ σηκώσουμε ἐπάνω ἐκεῖνον ποὺ κοιμᾶται, ἔτσι καὶ στὸν Κύριο ὅλων μας εἶναι εὔκολο τὸ νὰ ἀναστήσει νεκρό. Καὶ ἐπειδὴ ἦταν καινούρια καὶ παράξενα τὰ λόγια του, οὔτε οἱ μαθητὲς τὰ κατάλαβαν, ὥσπου συγκαταβαίνοντας στὴν ἀδυναμία τους τὰ εἶπε πιὸ καθαρά. Καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ὁ μακάριος Παῦλος, γράφοντας στοὺς Θεσσαλονικεῖς, λέγει· «Δὲ θέλω νὰ ἔχετε ἄγνοια γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν κοιμηθεῖ, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶστε, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα»[10]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι· «Συνεπῶς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κοιμήθηκαν μὲ τὴν πίστη στὸ Χριστό, χάθηκαν»[11]. Καὶ πάλι· «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοί, ποὺ ἀπομείναμε στὴ ζωή, δὲ θὰ προφθάσουμε ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»[12]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Γιατὶ ἂν πιστεύουμε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πέθανε καὶ ἀναστήθηκε, ἔτσι πρέπει νὰ πιστεύουμε καὶ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ φέρει μαζί του ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»[13].

2. Εἶδες πανταχοῦ λοιπὸν κοίμησιν καὶ ὕπνον τὸν θάνατον καλούμενον; καὶ τὸν πρὸ τούτου φοβερὸν ἔχοντα τὸ πρόσωπον, νῦν εὐκαταφρόνητον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γινόμενον; Εἶδες λαμπρὸν τῆς ἀναστάσεως τὸ τρόπαιον; Διὰ ταύτην ἡμῖν τὰ μυρία ἀγαθὰ εἰσενήνεκται· διὰ ταύτην ἡ τῶν δαιμόνων ἀπάτη κατελύθη· διὰ ταύτην καταγελῶμεν θανάτου· διὰ ταύτην ὑπερορῶμεν τῆς παρούσης ζωῆς· διὰ ταύτην πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν ἐπειγόμεθα· διὰ ταύτην, σῶμα περικείμενοι, οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἀσωμάτων ἔχομεν, ἐὰν βουλώμεθα. Σήμερον ἡμῶν τὰ λαμπρὰ νικητήρια γέγονε· σήμερον ἡμῶν ὁ Δεσπότης τὸ κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον στήσας, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα καταλύσας, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁδὸν εἰς σωτηρίαν ἐχαρίσατο. Πάντες τοίνυν χαίρωμεν, σκιρτῶμεν, ἀγαλλώμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐνίκησε καὶ τὸ τρόπαιον ἔστηκεν, ἀλλὰ κοινὴ καὶ ἡμῶν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρά. Διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πάντα εἰργάσατο· καὶ δι' ὧν ἡμᾶς κατεπάλαισεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ περιεγένετο ὁ Χριστός.

Αὐτὰ τὰ ὅπλα ἔλαβε, καὶ τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσατο· καὶ πῶς, ἄκουε. Παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος τῆς ἡμετέρας ἥττης γέγονε τὰ σύμβολα. Καὶ γὰρ παρθένος ἦν ἡ Εὔα· οὐδέπω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκεν, ὅτε τὴν ἀπάτην ὑπέμεινε· ξύλον ἦν τὸ δένδρον· θάνατος τὸ ἐπιτίμιον τὸ κατὰ τοῦ Ἀδάμ. Εἶδες πῶς παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος γέγονεν ἡμῖν τῆς ἥττης τὰ σύμβολα; Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ τῆς νίκης αὐτὰ πάλιν γέγονε παραίτια. Ἀντὶ τῆς Εὔας ἡ Μαρία· ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ δεσποτικὸς θάνατος. Εἶδες δι' ὧν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἡττώμενον; Περὶ τὸ δένδρον κατηγωνίσατο τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος· περὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλαισε τὸν διάβολον ὁ Χριστός. Κἀκεῖνο μὲν τὸ ξύλον εἰς ᾅδην ἔπεμπε, τοῦτο δὲ τὸ ξύλον, τὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ ᾅδου πάλιν ἀνεκαλεῖτο· κἀκεῖνο μὲν καθάπερ αἰχμάλωτον καὶ γυμνὸν ἔκρυ-

2. Εἶδες ὅτι παντοῦ ἀπὸ τότε ὁ θάνατος ὀνομάζεται κοίμηση καὶ ὕπνος; καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πρὶν εἶχε φοβερὸ ὄνομα, τώρα γίνεται εὐκαταφρόνητος μετὰ τὴν ἀνάσταση; Εἶδες ὅτι εἶναι λαμπρὸ τὸ τρόπαιο τῆς ἀνάστασης; Μὲ αὐτὴν ἔχουν ἔρθει σ' ἐμᾶς τὰ ἄπειρα ἀγαθά, μὲ αὐτὴν διαλύθηκε ἡ ἀπάτη τῶν δαιμόνων, μὲ αὐτὴν περιγελοῦμε τὸ θάνατο. Μὲ τὴν ἀνάσταση περιφρονοῦμε τὴν παρούσα ζωή, μὲ αὐτὴν ἐπιθυμοῦμε σφοδρὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Μὲ αὐτήν, ἐνῶ ἔχουμε σῶμα, δὲν ἔχουμε τίποτε λιγότερο ἀπὸ τὶς ἀσώματες δυνάμεις, ἐὰν θέλουμε. Σήμερα ἔγινε ἡ λαμπρή μας νίκη. Σήμερα ὁ Κύριός μας, ἀφοῦ ἔστησε τὸ τρόπαιο τῆς νίκης του ἐναντίον τοῦ θανάτου καὶ διέλυσε τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου, μᾶς χάρισε μὲ τὴν ἀνάστασή του τὸ δρόμο γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ἂς χαιρόμαστε λοιπὸν ὅλοι, ἂς χορεύουμε, ἂς εὐφραινόμαστε. Γιατί, ἂν καὶ ὁ Κύριός μας νίκησε καὶ ἔστησε τὸ τρόπαιο, εἶναι δική μας ὅμως ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρά. Γιατὶ ὅλα τὰ ἔκαμε γιὰ τὴ δική μας σωτηρία, καὶ μὲ μᾶς μέσα ἐκεῖνα ποὺ τὰ πολέμησε ὁ διάβολος, μὲ τὰ ἴδια τὸν νίκησε ὁ Χριστός.

Τὰ ἴδια τὰ ὅπλα πῆρε ὁ Χριστός, καὶ μὲ αὐτὰ τὸν νίκησε. Καὶ ἄκουσε μὲ ποιὸ τρόπο. Ἡ παρθένος καὶ τὸ ξύλο καὶ ὁ θάνατος ἦταν τὰ σύμβολα τῆς ἥττας μας. Καὶ πράγματι ἡ Εὕα ἦταν παρθένος, ἀφοῦ δὲ γνώριζε ἀκόμη ἄνδρα, ὅταν ἐξαπατήθηκε. Ξύλο ἦταν τὸ δένδρο, θάνατος ἡ τιμωρία στὸν Ἀδάμ. Εἶδες πῶς τὰ σύμβολα τῆς ἥττας μας ἦταν παρθένος καὶ ξύλο καὶ θάνατος; Πρόσεχε λοιπὸν πῶς αὐτὰ ἔγιναν πάλι τὰ σύνεργα τῆς νίκης μας. Στὴ θέση τῆς Εὕας εἶναι ἡ Μαρία. Στὴ θέση τοῦ ξύλου γιὰ τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, εἶναι τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ. Στὴ θέση τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Εἶδες ὅτι μ' αὐτὰ ποὺ μᾶς νίκησε, μὲ τὰ ἴδια νικήθηκε; Κοντὰ στὸ δένδρο νίκησε τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος. Κοντὰ στὸ σταυρὸ νίκησε τὸ διάβολο ὁ Χριστός. Καὶ τὸ ξύλο ἐκεῖνο ἔστελνε στὸν ἅδη, τὸ ξύλο ὅμως αὐτό, δηλαδὴ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, ξανάφερε πάλι ἀπὸ τὸν ἅδη καὶ αὐτοὺς ποὺ πέθαναν. Καὶ ἐκεῖνο ἔκρυβε τὸν νικημένο σὰν αἰχμάλωτο καὶ γυμνό, αὐ-

πτε τὸν ἡττηθέντα, τοῦτο δὲ τὸν νικητὴν γυμνὸν προσηλωμένον ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυ. Καὶ θάνατος ὁ μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν· ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀνέστησεν ἀληθῶς. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;». Ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθάνατοι, ἀπὸ πτώσεως ἀνέστημεν, ἀπὸ ἡττήματος κατέστημεν νικηταί.

3. Ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς ἀναστάσεως μεγίστη ἀπόδειξις. Σήμερον ἄγγελοι σκιρτῶσι, καὶ πᾶσαι αἱ οὐράνιαι δυνάμεις ἀγάλλονται, συνηδόμεναι ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ κοινοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης. Σήμερον τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθερώσας, πρὸς τὴν προτέραν εὐγένειαν ἐπανήγαγεν. Ὅταν γὰρ ἴδω τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἐμὴν οὕτω τοῦ θανάτου περιγεγενημένην, οὐκ ἔτι δέδοικα, οὐκ ἔτι φρίττω τὸν πόλεμον· οὐδὲ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ὁρῶ τὴν ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ἐννοῶ τοῦ μέλλοντός μοι συμμαχεῖν τὴν ἄφατον δύναμιν. Ὁ γὰρ τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος περιγενόμενος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἀφελόμενος, τί λοιπὸν οὐκ ἐργάσεται περὶ τὸ ὁμογενές, καὶ οὗ τὴν μορφὴν ἀναλαβεῖν διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν κατηξίωσε, καὶ διὰ ταύτης τὴν πρὸς τὸν διάβολον πάλην ποιήσασθαι; Σήμερον χαρὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνης πνευματική. Σήμερον καὶ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος καὶ πασῶν τῶν ἄνω δυνάμεων ὁ χορὸς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀγάλλονται.

Ἐννόησον τοίνυν, ἀγαπητέ, χαρᾶς μέγεθος, ὅτι καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις ἡμῖν συνεορτάζουσι· συγχαίρουσι γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἡμετέρα ἡ χάρις ἡ παρὰ τοῦ Δεσπότου, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ἡ ἡδονή. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνονται ἡμῖν συνεορτάσαι. Καὶ τί λέγω, ὅτι οἱ σύνδουλοι ἡμῖν οὐκ ἐπαισχύ-

τὸ ὅμως ἔδειχνε σ' ὅλους τὸν νικητὴ γυμνό, καρφωμένο στὰ ψηλά. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀδὰμ καταδίκαζε καὶ αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν ὕστερα ἀπὸ αὐτόν, ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Χριστοῦ ἀνάστησε πραγματικὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν. «Ποιὸς μπορεῖ νὰ διηγηθεῖ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου, νὰ ἐξυμνήσει ὅλες τὶς δόξες του;». Ἀπὸ θνητοὶ ἔχουμε γίνει ἀθάνατοι, ἀπὸ νεκροὶ ἀναστηθήκαμε, ἀπὸ νικημένοι γίναμε νικητές.

3. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ, αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν πιὸ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης. Σήμερα χορεύουν οἱ ἄγγελοι καὶ ἀγάλλονται ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις, ἐπειδὴ χαίρονται γιὰ τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Γιατί, ἂν γίνεται χαρὰ στὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, ὅταν μετανοεῖ ἕνας ἁμαρτωλός, πολὺ περισσότερο θὰ γίνεται γιὰ τὴ σωτηρία ὅλης τῆς οἰκουμένης. Σήμερα ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου, τὸ ξανάφερε στὴν προηγούμενη τιμητική του θέση. Ὅταν λοιπὸν δῶ ὅτι ἡ ἐκλεκτὴ προσφορά μας νίκησε τόσο πολὺ τὸ θάνατο, δὲ φοβοῦμαι πιά, δὲν τρέμω πιὰ τὸν πόλεμο. Οὔτε βλέπω στὴν ἀδυναμία μου, ἀλλὰ προσέχω στὴν ἀνέκφραστη δύναμη ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ γίνει σύμμαχός μου. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ νίκησε τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἀφαίρεσε ὅλη του τὴ δύναμη, τί δὲ θὰ κάμει στὸ ἑξῆς γιὰ τὸ γένος ποὺ εἶναι ὅμοιό του, τὴ μορφὴ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τὴ μεγάλη του φιλανθρωπία θεώρησε ἄξιο νὰ πάρει, καὶ μ' αὐτὴν νὰ παλέψει μὲ τὸ διάβολο; Σήμερα παντοῦ στὴν οἰκουμένη ἐπικρατεῖ χαρὰ καὶ πνευματικὴ εὐφροσύνη. Σήμερα ὅλοι οἱ ἄγγελοι καὶ ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις ἀγάλλονται γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Σκέψου λοιπόν, ἀγαπητέ μου, πόσο μεγάλη εἶναι ἡ χαρά, ἀφοῦ καὶ οἱ οὐράνιες δυνάμεις ἑορτάζουν μαζί μας, γιατὶ χαίρονται μαζί μας γιὰ τὰ δικά μας ἀγαθά. Γιατὶ ἂν καὶ εἶναι δική μας ἡ χάρη ποὺ ἔδωσε ὁ Κύριος, εἶναι ὅμως καὶ δική τους ἡ εὐχαρίστηση. Γι' αὐτὸ δὲν ντρέπονται νὰ ἑορτάσουν μαζί μας. Καὶ γιατί λέγω, ὅτι οἱ σύνδουλοί μας δὲν ντρέπονται νὰ ἑορτά-

νονται συνεορτάσαι; Αὐτὸς ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν οὐκ ἐπαισχύνεται ἡμῖν συνεορτάσαι. Τί δὲ εἶπον, οὐκ ἐπαισχύνεται; Καὶ ἐπιθυμεῖ συνεορτάσαι ἡμῖν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν»· εἰ δὲ τὸ Πάσχα ἐπεθύμησε φαγεῖν, καὶ συνεορτάσαι δηλονότι. Ὅταν οὖν ἴδῃς μὴ μόνον ἀγγέλους καὶ πάντων τῶν οὐρανίων δυνάμεων τὸν δῆμον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων ἡμῖν συνεορτάζοντα, τί σοι λείπεται λοιπὸν εἰς εὐφροσύνης λόγον; Μηδεὶς τοίνυν ἔστω κατηφὴς σήμερον διὰ τὴν πενίαν· ἑορτὴ γάρ ἐστι πνευματική.

Μηδεὶς πλούσιος ἐπαιρέσθω διὰ τὸν πλοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην δύναται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἑορτῶν, τῶν βιωτικῶν λέγω, ἔνθα πολλὴ ἡ φαντασία καὶ τῆς ἔξωθεν περιβολῆς, καὶ τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ πολυτελείας, εἰκότως ἐκεῖ μὲν πένης ἐν ἀθυμίᾳ καὶ κατηφείᾳ ἔσται, ὁ δὲ πλούσιος ἐν ἡδονῇ καὶ φαιδρότητι. Τί δήποτε; Ὅτι ὁ μὲν λαμπρὰν ἐσθῆτα περιβάλλεται, καὶ πλουσιωτέραν παρατίθεται τὴν τράπεζαν· ὁ δὲ πένης ὑπὸ τῆς πενίας κωλύεται τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ ἀνωμαλία ἐκποδών, μία δὲ τράπεζα καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ. Κἂν πλούσιος ᾖς, οὐδὲν πλεονάζεις τοῦ πένητος· κἂν πένης ᾖς, οὐδὲν ἔλαττον ἕξεις τοῦ πλουσίου, οὐδὲ διὰ τὴν πενίαν ἐλαττοῦταί σου τὰ τῆς εὐωχίας τῆς πνευματικῆς· θεία γάρ ἐστιν ἡ χάρις, καὶ οὐκ εἶδε προσώπων διαφοράν. Καὶ τί λέγω, πλουσίῳ καὶ πένητι ἡ αὐτὴ τράπεζα πρόκειται; Καὶ αὐτῷ τῷ τὸ διάδημα περικειμένῳ, καὶ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντι, τῷ τὴν ἐξουσίαν τῆς οἰκουμένης ἀνῃρημένῳ, καὶ τῷ πτωχῷ τῷ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθημένῳ, μία τράπεζα πρόκειται.

---

14. Λουκᾶ 22, 15.

σουν μαζί μας; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ποὺ εἶναι δικός τους καὶ δικός μας, δὲν ντρέπεται νὰ ἑορτάσει μαζί μας. Καὶ γιατί εἶπα, δὲν ντρέπεται; Αὐτὸς μάλιστα ἐπιθυμεῖ νὰ ἑορτάσει μαζί μας. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο ποὺ λέγει· «Ἐπιθύμησα πολὺ νὰ φάγω αὐτὸ τὸ Πάσχα μαζί σας»[14]. Ἐὰν ὅμως ἐπιθύμησε νὰ φάγει τὸ Πάσχα, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐπιθυμεῖ καὶ νὰ ἑορτάσει μαζί μας. Ὅταν λοιπὸν βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο οἱ ἄγγελοι καὶ ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἑορτάζει μαζί μας, τί σοῦ λείπει πιὰ γιὰ νὰ χαίρεσαι πολύ; Κανένας λοιπὸν ἂς μὴν εἶναι θλιμμένος σήμερα ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας του, γιατὶ σήμερα εἶναι ἑορτὴ πνευματική.

Ἂς μὴν ὑπερηφανεύεται κανένας πλούσιος γιὰ τὸν πλοῦτο του, γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει τίποτε στὴν ἑορτὴ αὐτὴ ἀπὸ τὰ χρήματά του. Στὶς ἑορτὲς βέβαια ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ἐννοῶ τὶς κοσμικές, ὅπου γίνεται μεγάλη ἐπίδειξη καὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς καὶ τῆς πολυτέλειας στὰ τραπέζια, δικαιολογημένα ἐκεῖ θὰ εἶναι ὁ φτωχὸς στενοχωρημένος καὶ θλιμμένος, καὶ ὁ πλούσιος χαρούμενος καὶ εὐχαριστημένος. Γιατί ὅμως; Γιατὶ ὁ πλούσιος φορᾶ λαμπρὰ ροῦχα καὶ προσφέρει πλουσιότερο τραπέζι, ὁ φτωχὸς ὅμως ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴ φτώχεια του νὰ δείξει τὴν ἴδια γενναιοδωρία. Ἐδῶ ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ λείπει κάθε τέτοια διάκριση καὶ ὑπάρχει ἕνα τραπέζι καὶ γιὰ τὸν πλούσιο καὶ γιὰ τὸ φτωχό, καὶ γιὰ τὸ δοῦλο καὶ γιὰ τὸν ἐλεύθερο. Καὶ ἂν εἶσαι πλούσιος, δὲν ἔχεις τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ φτωχό. Καὶ ἂν εἶσαι φτωχός, δὲν ἔχεις τίποτε λιγότερο ἀπὸ τὸν πλούσιο, οὔτε θὰ ἐλαττωθεῖ ἡ πνευματική σου εὐωχία ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας σου. Γιατὶ ἡ χάρη εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ξεχωρίζει τὰ πρόσωπα. Καὶ γιατί λέγω, ὅτι τὸ ἴδιο τραπέζι βρισκεται μπροστὰ στὸν πλούσιο καὶ στὸ φτωχό; Καὶ σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ φορᾶ τὴ βασιλικὴ πορφύρα, ποὺ ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐξουσία τῆς οἰκουμένης, καὶ στὸ φτωχὸ ποὺ κάθεται γιὰ ἐλεημοσύνη, ὑπάρχει τὸ ἴδιο τραπέζι.

Τοιαῦτα γὰρ τὰ δῶρα τὰ πνευματικά· οὐ τοῖς ἀξιώμασι διαιρεῖ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ γνώμῃ. Μετὰ τῆς αὐτῆς παρρησίας καὶ τιμῆς καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πτωχὸς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ κοινωνίαν τῶν θείων τούτων μυστηρίων ὁρμῶσι. Καὶ τί λέγω, μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς; Πολλάκις ὁ πένης μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας. Τί δήποτε; Ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς κυκλούμενος πραγμάτων φροντίσι, καὶ ὑπὸ πολλῶν περιστάσεων περιστοιχιζόμενος, ὥσπερ ἐν πελάγει τυγχάνων, οὕτω πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐπαλλήλων κυμάτων περιρραντίζεται, καὶ πολλὰ προστρίβεται τὰ ἁμαρτήματα· ὁ δὲ πένης, πάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας μόνης φροντίζων τροφῆς, καὶ τὸν ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον βίον μετιών, ὥσπερ ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καθήμενος, μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας τῇ τραπέζῃ πρόσεισι.

4. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν ἀθυμίαι διάφοροι τίκτονται τοῖς περὶ τὰς βιωτικὰς ἑορτὰς ἠσχολημένοις. Πάλιν γὰρ ἐκεῖ μὲν πένης ἐν κατηφείᾳ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι, οὐ διὰ τὴν τράπεζαν μόνην καὶ τὴν πολυτέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια τὰ φαιδρά, καὶ τῆς ἐσθῆτος τὴν φαντασίαν. Ὅπερ γοῦν ἐπὶ τῆς τραπέζης πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων ὑπομένουσιν. Ὅταν οὖν ἴδῃ τὸν πλούσιον ὁ πένης πολυτελεστέραν περιβεβλημένον στολήν, ἐπλήγη τῇ ὀδύνῃ, ἐταλάνισεν ἑαυτόν, μυρία ἐπηράσατο. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀθυμία ἀνῄρηται· ἓν γὰρ ἅπασίν ἐστιν ἱμάτιον τὸ ἔνδυμα τὸ σωτήριον· καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε».

Μὴ τοίνυν καταισχύνωμεν τὴν τοιαύτην ἑορτήν, παρακαλῶ, ἀλλὰ ἄξιον φρόνημα τῶν δεδωρημένων ἡμῖν παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἀναλάβωμεν. Μὴ μέθῃ καὶ ἀδηφαγίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδώσωμεν, ἀλλ' ἐννοήσαντες τοῦ ἡμετέρου Δεσπότου τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ὅτι καὶ πλουσίους καὶ πένητας ὁμοίως ἐτίμησε καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, καὶ εἰς πάντας κοινὴν τὴν δωρεὰν ἐξέ-

15. Γαλ. 3, 27.

Τέτοια λοιπὸν εἶναι τὰ πνευματικὰ δῶρα. Δὲ διαιροῦν τὴν κοινωνία ἀνάλογα μὲ τὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση καὶ τὶς σκέψεις τοῦ καθενός. Μὲ τὸ ἴδιο θάρρος καὶ τὴν ἴδια τιμὴ ὁρμοῦν καὶ ὁ βασιλιὰς καὶ ὁ φτωχὸς γιὰ ν' ἀπολαύσουν καὶ νὰ κοινωνήσουν τὰ θεῖα αὐτὰ μυστήρια. Καὶ γιατί λέγω, μὲ τὴν ἴδια τιμή; Πολλὲς φορὲς ὁ φτωχὸς ἔρχεται μὲ περισσότερο θάρρος. Γιατί λοιπὸν γίνεται αὐτό; Γιατὶ τὸ βασιλιά, ποὺ εἶναι κυκλωμένος ἀπὸ φροντίδες καὶ περιστοιχισμένος ἀπὸ πολλὰ ζητήματα, σὰν νὰ εἶναι μέσα σὲ πέλαγος, ἔτσι ἀπὸ παντοῦ τὸν κτυποῦν τὰ κύματα συνεχῶς καὶ τὸν καταστρέφουν τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα. Ὁ φτωχὸς ὅμως, ἀπαλλαγμένος ἀπ' ὅλα αὐτά, καὶ φροντίζοντας μόνο γιὰ τὴν ἀπαραίτητη τροφή του, καὶ κάμνοντας μιὰ ἀμέριμνη καὶ ἥσυχη ζωή, σὰν νὰ κάθεται σὲ λιμάνι καὶ γαλήνη, πλησιάζει μὲ πολλὴ εὐλάβεια τὸ τραπέζι.

4. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα προέρχονται διάφορες στενοχώριες σ' ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς κοσμικὲς ἑορτές. Γιατὶ ἐκεῖ πάλι ὁ φτωχὸς εἶναι στενοχωρημένος καὶ ὁ πλούσιος χαρούμενος, ὄχι μόνο γιὰ τὸ τραπέζι καὶ τὴν πολυτέλεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ πολυτελὴ ροῦχα καὶ τὴ φανταστικὴ ἐμφάνισή τους. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ παθαίνουν στὸ τραπέζι, αὐτὸ παθαίνουν καὶ στὰ ροῦχα. Ὅταν λοιπὸν δεῖ τὸν πλούσιο ὁ φτωχὸς νὰ φορᾶ πολυτελέστερη στολή, τὸν κυριεύει μεγάλη λύπη, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του δυστυχισμένο, ξεστομίζει πολλὲς κατάρες. Ἐδῶ ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ στενοχώρια ἐξαφανίζεται, γιατὶ ἕνα εἶναι τὸ ἔνδυμα τῆς σωτηρίας γιὰ ὅλους. Καὶ φωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «Ὅσοι βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ντυθήκατε τὸ Χριστό»[15].

Ἂς μὴν προσβάλλουμε λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἑορτή, σᾶς παρακαλῶ, ἀλλὰ ἂς ἀποκτήσουμε φρόνημα ἄξιο ἐκείνων ποὺ μᾶς δώρησε ἡ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ἂς μὴν παραδοθοῦμε στὴ μέθη καὶ στὴν πολυφαγία, ἀλλ' ἀφοῦ κατανοήσουμε τὴ γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου μας, καὶ ὅτι τίμησε τὸ ἴδιο καὶ τοὺς πλούσιος καὶ τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἐλεύθερους, καὶ ἔστειλε σ' ὅλους τὴν ἴδια χάρη, ἂς ἀμείψουμε τὸν εὐ-

χεεν, ἀμειψώμεθα τὸν εὐεργέτην τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας· ἀμοιβὴ δὲ ἀρκοῦσα πολιτεία ἀρέσκουσα, καὶ ψυχὴ νήφουσα καὶ διεγηγερμένη. Αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις οὐ χρημάτων δεῖται, οὐ δαπάνης, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης καὶ διανοίας καθαρᾶς. Οὐδὲν σωματικόν ἐστιν ἐντεῦθεν ὠνήσασθαι, ἀλλὰ πάντα πνευματικά· ἀκρόασιν θείων λογίων, εὐχὰς Πατέρων, εὐλογίας ἱερέων, τῶν θείων καὶ ἀπορρήτων μυστηρίων τὴν κοινωνίαν, εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν, καὶ πνευματικὰ δῶρα καὶ ἄξια τῆς τοῦ δωρουμένου φιλοτιμίας.

Ἑορτάσωμεν τοίνυν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν ᾗ ἀνέστη ὁ Κύριος. Ἀνέστη γάρ, καὶ τὴν οἰκουμένην ἑαυτῷ συνανέστησε. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνέστη, τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου διαρρήξας, ἡμᾶς δὲ ἀνέστησε, τὰς σειρὰς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν διαλύσας. Ἥμαρτεν ὁ Ἀδάμ, καὶ ἀπέθανεν· οὐχ ἥμαρτεν ὁ Χριστός, καὶ ἀπέθανε. Καινὸν καὶ παράδοξον· ἐκεῖνος ἥμαρτε, καὶ ἀπέθανεν· οὗτος οὐχ ἥμαρτε, καὶ ἀπέθανε. Τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Ἵνα ὁ ἁμαρτὼν καὶ ἀποθανών, διὰ τοῦ μὴ ἁμαρτόντος καὶ ἀποθανόντος δυνηθῇ τῶν θανάτου δεσμῶν ἐλευθερωθῆναι. Οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν τὰ χρήματα ὀφειλόντων γίνεται· ὀφείλει τίς τινι ἀργύριον, καὶ οὐκ ἔχει καταβαλεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κατέχεται· ἄλλος οὐκ ὀφείλων, δυνάμενος δὲ καταβαλεῖν, καταθεὶς ἀπέλυσε τὸν ὑπεύθυνον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγονε, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὤφειλεν ὁ Ἀδὰμ τὸν θάνατον, καὶ κατείχετο· ἦλθε δὲ καὶ κατέβαλε τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ κατεχομένου, ἵνα ἐκεῖνον ἀπολύσῃ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Εἶδες τῆς ἀναστάσεως τὰ κατορθώματα; εἶδες τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν; εἶδες μέγεθος κηδεμονίας;

Μὴ τοίνυν ἀγνώμονες γινώμεθα περὶ τὸν οὕτως εὐεργέτην, μηδὲ ἐπειδὴ ἡ νηστεία παρῆλθε, ῥᾳθυμότεροι καταστῶμεν· ἀλλὰ

εργέτη μας γιὰ τὴν ἀγάπη του ποὺ δείχνει σ' ἐμᾶς. Καὶ ἀμοιβὴ ἱκανοποιητικὴ εἶναι συμπεριφορὰ ποὺ ἀρέσει σ' αὐτὸν καὶ ψυχὴ νηφάλια καὶ ἄγρυπνη. Αὐτὴ ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρη δὲ χρειάζεται χρήματα, οὔτε ἔξοδα, ἀλλὰ διάθεση μόνο καὶ καθαρὴ σκέψη. Τίποτε τὸ ὑλικὸ δὲν μποροῦμε νὰ ὠφεληθοῦμε ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλ' ὅλα τὰ πνευματικά, τὴν ἀκρόαση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, τὶς εὐχὲς τῶν πατέρων, τὶς εὐλογίες τῶν ἱερέων, τὴν κοινωνία τῶν θείων καὶ ἀπόρρητων μυστηρίων, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ὁμόνοια, καὶ δῶρα πνευματικὰ καὶ ἄξια τῆς γενναιοδωρίας ἐκείνου ποὺ τὰ δωρίζει.

Ἂς ἑορτάσουμε λοιπὸν τὴν ἑορτὴ αὐτὴ κατὰ τὴν ὁποία ἀναστήθηκε ὁ Κύριος. Γιατὶ ἀναστήθηκε καὶ ἀνέστησε μαζί του τὴν οἰκουμένη. Καὶ αὐτὸς βέβαια ἀναστήθηκε, ἀφοῦ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐμᾶς ὅμως μᾶς ἀνέστησε ἀφοῦ διέλυσε τοὺς σωροὺς τῶν ἁμαρτιῶν μας. Ἁμάρτησε ὁ Ἀδὰμ καὶ πέθανε, δὲν ἁμάρτησε ὁ Χριστὸς καὶ πέθανε. Καινούριο καὶ παράδοξο πράγμα. Ἐκεῖνος ἁμάρτησε καὶ πέθανε, αὐτὸς δὲν ἁμάρτησε καὶ πέθανε. Γιὰ ποιὸ λόγο καὶ γιὰ ποιὸ σκοπό; Γιὰ νὰ μπορέσει ἐκεῖνος ποὺ ἁμάρτησε καὶ πέθανε νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου μὲ τὴ βοήθεια ἐκείνου ποὺ δὲν ἁμάρτησε καὶ πέθανε. Ἔτσι γίνεται πολλὲς φορὲς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ὀφείλουν χρήματα. Ὀφείλει κάποιος χρήματα σὲ κάποιον καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐπιστρέψει, καὶ γι' αὐτὸ φυλακίζεται. Κάποιος ἄλλος ποὺ δὲν ὀφείλει, ἀλλὰ ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ ἐπιστρέψει, ἀφοῦ τὰ δώσει ἐλευθερώνει τὸν ὑπεύθυνο. Ἔτσι ἔγινε καὶ στὸν Ἀδὰμ καὶ στὸ Χριστό. Χρεωστοῦσε ὁ Ἀδὰμ τὸ θάνατο, καὶ τὸν κρατοῦσε φυλακισμένο ὁ διάβολος. Δὲ χρεωστοῦσε ὁ Χριστός, οὔτε τὸν κρατοῦσε ὁ διάβολος. Ἦρθε καὶ κατέθεσε τὸ θάνατό του γιὰ χάρη τοῦ φυλακισμένου, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν ἐλευθερώσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου. Εἶδες τὰ κατορθώματα τῆς ἀνάστασης; εἶδες τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου; εἶδες τὸ μέγεθος τῆς φροντίδας του;

Ἂς μὴ γινόμαστε λοιπὸν ἀχάριστοι πρὸς αὐτὸν τὸν τόσο μεγάλο εὐεργέτη, οὔτε ἐπειδὴ πέρασε ἡ νηστεία νὰ γίνουμε πιὸ

νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον πλείονα τῆς ψυχῆς ποιώμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῆς σαρκὸς πιαινομένης, αὕτη ἀσθενεστέρα γένηται, ἵνα μὴ τῆς δούλης φροντίζοντες, τῆς δεσποίνης καταμελῶμεν. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ὑπὲρ τὴν χρείαν διαρρήγνυσθαι, καὶ τὴν συμμετρίαν ὑπερβαίνειν; Τοῦτο καὶ τὸ σῶμα λυμαίνεται, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν προδίδωσιν. Ἀλλὰ τῆς αὐταρκείας καὶ τῆς χρείας γενώμεθα, ἵνα καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὸ προσῆκον ἀποπληρώσωμεν, ἵνα μὴ τὰ ἀπὸ τῆς νηστείας συλλεγέντα ἀθρόον ἅπαντα ἐκχέωμεν. Μὴ γὰρ κωλύω ἀπολαύειν τροφῆς καὶ ἀνίεσθαι; Οὐ κωλύω τοῦτο, ἀλλὰ παραινῶ τῆς χρείας γίνεσθαι, καὶ τὴν πολλὴν τρυφὴν ἐκκόπτειν, καὶ μὴ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοτας, λυμαίνεσθαι τῆς ψυχῆς τὴν ὑγείαν. Οὐδὲ γὰρ ἡδονῆς λοιπὸν ἀπολαύσεται ὁ τοιοῦτος ὑπερβὰς τῆς χρείας τοὺς ὅρους· καὶ τοῦτο μάλιστα ἴσασιν ἀκριβῶς οἱ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς ἐλθόντες· καὶ μυρία ἐντεῦθεν ἑαυτοῖς τεκόντες νοσημάτων εἴδη, καὶ πολλὴν τὴν ἀηδίαν ὑπομείναντες. Ἀλλ' ὅτι μὲν πεισθήσεσθε ταῖς ἡμετέραις παραινέσεσιν οὐκ ἀμφιβάλλω· οἶδα γὰρ ὑμῶν τὸ πειθήνιον.

5. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὴν περὶ τούτου στήσας παραίνεσιν, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν νύκτα τὴν φωτοφόρον ταύτην καταξιωθέντας τῆς τοῦ θείου βαπτίσματος δωρεᾶς τρέψαι βούλομαι τὸν λόγον, τὰ καλὰ ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας φυτά, τὰ ἄνθη τὰ πνευματικά, τοὺς νέους τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας. Πρὸ τῆς χθὲς ὁ Δεσπότης ἐν σταυρῷ ἐτύγχανεν, ἀλλ' ἀνέστη νῦν· οὕτω καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς χθὲς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατείχοντο, ἀλλὰ νῦν συνανέστησαν τῷ Χριστῷ· ἐκεῖνος σώματι ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὗτοι ἁμαρτίᾳ ἦσαν τεθνηκότες, καὶ ἀπὸ ἁμαρτίας ἀνέστησαν. Ἡ μὲν οὖν γῆ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἔαρος ῥόδα καὶ ἴα καὶ ἄλλα ἡμῖν ἐκδίδωσιν ἄνθη· τὰ μέντοι ὕδατα σήμερον τῆς γῆς τερπνότερον ἡμῖν λειμῶνα ἀνέδειξε.

ἀδιάφοροι. Ἀλλὰ τώρα ἂς φροντίζουμε τὴν ψυχή μας περισσότερο ἀπὸ προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ γίνει πιὸ ἀδύνατη, ἐπειδὴ παχαίνει τὸ σῶμα μας, γιὰ νὰ μὴ παραμελοῦμε τὴν οἰκοδέσποινα φροντίζοντας τὴ δούλη. Γιατὶ ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος, πές μου, νὰ σκάνουμε ἀπὸ τὴν πολυφαγία καὶ νὰ ξεπερνᾶμε τὸ μέτρο; Αὐτὸ καὶ τὸ σῶμα καταστρέφει καὶ τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς ζημιώνουμε. Ἀλλὰ ἂς μᾶς ἱκανοποιοῦν τὰ λίγα καὶ τὰ ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ ξεπληρώσουμε ἐκεῖνο ποὺ πρέπει καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, γιὰ νὰ μὴ σκορπίσουμε ἀμέσως ἐκεῖνα ποὺ συγκεντρώσαμε ἀπὸ τὴ νηστεία. Μήπως λοιπὸν σᾶς ἐμποδίζω νὰ ἀπολαμβάνετε τὰ φαγητὰ καὶ νὰ διασκεδάζετε; Δὲν ἐμποδίζω αὐτά, ἀλλὰ συμβουλεύω νὰ γίνονται τὰ ἀπαραίτητα, καὶ νὰ σταματήσουμε τὴν πολλὴ διασκέδαση καὶ νὰ μὴ καταστρέφουμε τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς μας ξεπερνώντας τὸ μέτρο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ξεπερνᾶ τὰ ὅρια τῆς ἀνάγκης δὲ θὰ ἀπολαύσει καμιὰ εὐχαρίστηση, καὶ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ πολὺ καλὰ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ δοκίμασαν, ἀφοῦ προξενοῦν ἀπὸ αὐτὸ πολλὲς ἀρρώστιες στὸν ἑαυτό τους καὶ ὑποφέρουν πολλὲς στενοχώριες. Ἀλλὰ τὸ ὅτι θὰ ὑπακούσετε στὶς παραινέσεις μου, δὲν ἀμφιβάλλω, γιατὶ γνωρίζω πόσο ὑπάκουοι εἶστε.

5. Καὶ γι' αὐτὸ ἀφοῦ σταματήσω ἐδῶ τὶς παραινέσεις γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, θέλω νὰ μεταφέρω τὸ λόγο πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἀξιώθηκαν τὴ λαμπρὴ αὐτὴ νύχτα νὰ πάρουν τὴ χάρη τοῦ θείου βαπτίσματος, τὰ καλὰ αὐτὰ φυτὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πνευματικὰ ἄνθη, τοὺς νέους στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ. Προχθὲς ὁ Κύριος βρισκόταν στὸ σταυρό, ἀλλὰ ἀναστήθηκε τώρα. Ἔτσι καὶ αὐτοί, προχθὲς τοὺς κρατοῦσε δούλους ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ τώρα ἀναστήθηκαν μαζὶ μὲ τὸ Χριστό. Ἐκεῖνος μὲ τὸ σῶμα του πέθανε καὶ ἀναστήθηκε, αὐτοὶ ἦταν μὲ τὶς ἁμαρτίες τους νεκροί, καὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἀναστήθηκαν. Ἡ γῆ λοιπὸν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς ἄνοιξης μᾶς προσφέρει τριαντάφυλλα καὶ μηνεξέδες καὶ ἄλλα λουλούδια. Τὰ νερὰ ὅμως μᾶς παρουσίασαν σήμερα λιβάδι πιὸ ὄμορφο ἀπὸ τὸ τῆς γῆς·

Καὶ μὴ θαυμάσῃς, ἀγαπητέ, εἰ ἀπὸ τῶν ὑδάτων λειμῶνες ἀνθῶν ἀνεδείχθησαν· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡ γῆ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὴν βλάστην ἐξέδωκε τῶν βοτανῶν, ἀλλὰ τῷ ἐπιτάγματι εἴκουσα τοῦ Δεσπότου. Καὶ τὰ ὕδατα δὲ τότε ζῶα ἐξέδωκε κινούμενα, ἐπειδὴ ἤκουσεν· «Ἐξεγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν»· καὶ τὸ ἐπίταγμα ἔργον ἐγένετο· ἡ ἄψυχος οὐσία ἔμψυχα ζῶα ἐξέβαλεν. Οὕτω καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ἐπίταγμα πάντα εἰργάσατο. Τότε εἶπεν· «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν»· νῦν δὲ οὐχὶ ἑρπετά, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἀνέδωκε. Τότε ἰχθύας ἀλόγους ἐξήγαγε τὰ ὕδατα· νῦν δὲ ἰχθύας λογικοὺς καὶ πνευματικοὺς ἡμῖν ἀπέτεκεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἁλιευθέντας. «Δεῦτε» γάρ, φησίν, «ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων». Καινὸς ὄντως τῆς ἁλιείας ταύτης ὁ τρόπος. Οἱ γὰρ ἁλιεύοντες ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλουσι τοὺς ἰχθύας, καὶ νεκροῦσι τὰ ἁλιευόμενα· ἡμεῖς δὲ εἰς τὰ ὕδατα ἐμβάλλομεν, καὶ ζωογονοῦνται οἱ ἁλιευόμενοι.

Ἦν μέν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων κολυμβήθρα ὕδατος· ἀλλὰ μάθε τί ἴσχυσεν, ἵνα γνῷς ἀκριβῶς τὴν πτωχείαν τὴν Ἰουδαϊκήν, καὶ εἰδέναι ἔχῃς τὸν πλοῦτον τὸν ἡμέτερον. «Κατήρχετο ἐκεῖ», φησίν, «ἄγγελος, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ πρῶτος καταβαίνων μετὰ τὴν ταραχὴν ἀπήλαυε τῆς θεραπείας». Κατῆλθεν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης εἰς τὰ Ἰορδάνεια ῥεῖθρα, καὶ ἁγιάσας τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθεράπευσε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν πρῶτον ὁ καταβὰς οὐκ ἔτι ἐθεραπεύετο· Ἰουδαίοις γὰρ ἐδίδοτο ἡ χάρις τοῖς ἀσθενοῦσι, τοῖς χαμαὶ συρομένοις· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεύτερος κάτεισι, μετὰ τὸν δεύτερον ὁ τρίτος καὶ τέταρτος· κἂν μυρίους εἴπῃς, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὰ νάματα ταῦτα τὰ πνευματικά, οὐκ ἀναλίσκεται ἡ χάρις, οὐ δαπανᾶται ἡ δωρεά, οὐ ῥυποῦται τὰ νάματα, οὐκ ἐλαττοῦται ἡ φιλοτιμία.

---

16. Γεν. 1, 20.
17. Ματθ. 4, 19.
18. Ἰω. 5, 4.

Καὶ μὴν ἀπορήσεις, ἀγαπητέ μου, ἂν βγῆκαν ἀπὸ τὰ νερὰ λιβάδια μὲ λουλούδια. Γιατὶ οὔτε ἡ γῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔβγαλε τὰ εἴδη τῶν φυτῶν γιατὶ τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ φύση της, ἀλλὰ γιατὶ ὑπάκουσε στὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου. Καὶ τὰ νερὰ ὅμως τότε ἔβγαλαν ζῶα μὲ ζωή, ἐπειδὴ ἄκουσαν· «Ἂς βγάλουν τὰ νερὰ ἑρπετὰ ζωντανά»[16]. Καὶ ἡ προσταγὴ πραγματοποιήθηκε, ἡ ἄψυχη οὐσία ἔβγαλε ζωντανὰ ζῶα. Ἔτσι καὶ τώρα ἡ ἴδια προσταγὴ ἔκαμε τὰ πάντα. Τότε εἶπε· «Ἂς βγάλουν τὰ νερὰ ἑρπετὰ ζωντανά», τώρα ὅμως δὲ ἔβγαλαν ἑρπετά, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Τότε τὰ νερὰ ἔβγαλαν ψάρια χωρὶς λογικό, τώρα ὅμως μᾶς γέννησαν ψάρια λογικὰ καὶ πνευματικὰ ποὺ τὰ ψάρεψαν οἱ ἀπόστολοι. Γιατὶ λέγει· «Ἀκολουθῆστε με καὶ θὰ σᾶς κάνω ἱκανοὺς νὰ ψαρεύετε ἀνθρώπους»[17]. Εἶναι ἀλήθεια καινούριος αὐτὸς ὁ τρόπος ψαρέματος. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ψαρεύουν βγάζουν ἀπὸ τὰ νερὰ τὰ ψάρια, καὶ ὅσα ψαρέψουν τὰ νεκρώνουν. Ἐμεῖς ἀντίθετα τοὺς ρίχνουμε μέσα στὰ νερὰ καὶ παίρνουν ζωὴ ἐκεῖνοι ποὺ ψαρεύονται.

Ὑπῆρχε κάποτε καὶ στοὺς Ἰουδαίους κολυμβήθρα μὲ νερό. Ἀλλὰ μάθε ποιὰ δύναμη εἶχε, γιὰ νὰ γνωρίσεις καλὰ τὴ φτώχεια τῶν Ἰουδαίων καὶ νὰ μπορέσεις νὰ ἀντιληφθεῖς τὸ δικό μας πλοῦτο. «Κατέβαινε ἐκεῖ», λέγει, «ἕνας ἄγγελος καὶ τάραζε τὸ νερό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔμπαινε πρῶτος ὕστερα ἀπὸ τὸ κούνημα τοῦ νεροῦ, θεραπευόταν»[18]. Κατέβηκε ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων στὰ νερὰ τοῦ Ἰορδάνη, καὶ ἀφοῦ ἁγίασε τὰ νερὰ θεράπευσε ὅλη τὴν οἰκουμένη. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο δὲ θεραπευόταν πιά, γιατὶ στοὺς Ἰουδαίους ἡ χάρη δινόταν στοὺς ἄρρωστους, σ' ἐκείνους ποὺ σύρονταν στὸ ἔδαφος. Ἐδῶ ὅμως ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο μπαίνει ὁ δεύτερος, ὕστερα ἀπὸ τὸ δεύτερο ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος. Καὶ ἂν ἀκόμη πεῖς πάρα πολλούς, καὶ ἂν ἀκόμη ὅλη τὴν οἰκουμένη βάλεις μέσα σ' αὐτὰ τὰ πνευματικὰ νερά, δὲν ξοδεύεται ἡ χάρη, δὲν τελειώνει ἡ δωρεά, δὲ μολύνονται τὰ νερά, δὲν ἐλαττώνεται ἡ γενναιοδωρία του.

Εἶδες μέγεθος δωρεᾶς; Ἀκούεται οἱ σήμερον καὶ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὴν ἄνω Ἰερουσαλὴμ πολιτογραφηθέντες καὶ ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν δωρεῶν τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε, ἵνα καὶ δαψιλεστέραν τὴν χάριν ἐπισπάσησθε· ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἤδη ὑπηργμένοις εὐγνωμοσύνη τὴν φιλοτιμίαν ἐκκαλεῖται τοῦ Δεσπότου. Οὐκ ἔξεστί σοι, ἀγαπητέ, λοιπὸν διαφόρως ζῆν· ἀλλὰ θὲς σαυτῷ νόμους καὶ κανόνας, ὥστε μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα διαπράττεσθαι, καὶ πολλὴν τὴν φυλακὴν καὶ περὶ τὰ ἀδιάφορα νομιζόμενα εἶναι ἐπιδείκνυσθαι. Ἀγὼν γάρ ἐστι καὶ πάλη πᾶς ὁ παρὼν βίος, καὶ τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τῆς ἀρετῆς ἅπαξ εἰσελθόντας προσήκει πάντα ἐγκρατεύεσθαι· «Πᾶς γὰρ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται». Οὐχ ὁρᾷς ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὅπως πολλὴν ποιοῦνται τὴν ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν οἱ πρὸς ἀνθρώπους τὴν πάλην ἀναδεχόμενοι, καὶ μετὰ πόσης ἐγκρατείας τὴν τοῦ σώματος ἄσκησιν ἐπιδείκνυνται; Οὕτω δὴ ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἡμῖν ἐστιν ἡ πάλη, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἡ ἄσκησις ἡμῶν καὶ ἡ ἐγκράτεια πνευματικὴ ἔστω· ἐπειδὴ καὶ τὰ ὅπλα ἡμῶν, ἅπερ ἡμᾶς ἐνέδυσεν ὁ Δεσπότης, πνευματικὰ τυγχάνει.

Ἐχέτω τοίνυν καὶ ὀφθαλμὸς ὅρους καὶ κανόνας, ὥστε μὴ ἁπλῶς ἐπιπηδᾷν πᾶσι τοῖς προσπίπτουσι· καὶ ἡ γλῶσσα τειχίον ἐχέτω, ὥστε μὴ προτρέχειν τῆς διανοίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ ὀδόντες καὶ τὰ χείλη πρὸς τὴν τῆς γλώττης ἀσφάλειαν δεδημιούργηται, ἵνα μηδέποτε ἁπλῶς ἀναπετάσασα τὰς θύρας ἡ γλῶσσα ἐξίῃ, ἀλλ' ἐπειδὰν καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν διαθῇ, τότε μετὰ πάσης εὐκοσμίας προΐῃ, καὶ τοιαῦτα προφέρῃ ῥήματα, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι, κἀκεῖνα φθέγγηται, ἃ πρὸς οἰκοδομὴν συντείνει τῶν ἀκουόντων. Καὶ τὸν ἄτακτον δὲ γέλωτα πάντῃ ἐκκλίνειν δεῖ, καὶ τὸ βάδισμα ἤρεμον ἔχειν καὶ ἡσύχιον, καὶ τὴν στολὴν κατεσταλμένην, καὶ διὰ πάντων ἁπαξαπλῶς ῥυθμίζεσθαι προσήκει τὸν ἀπογραψάμενον εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον· ἡ γὰρ τῶν με-

---

19. Α' Κορ. 9, 25.

Εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ δωρεά; Ἀκοῦτε αὐτὰ ἐσεῖς ποὺ σήμερα καὶ αὐτὴ τὴ νύχτα γίνατε πολίτες στὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ, καὶ φυλάξτε τα ὅπως ἀξίζει στὶς πολλὲς δωρεές, γιὰ ν' ἀποσπάσετε πιὸ ἄφθονη τὴ χάρη. Γιατὶ ἡ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔδωσε ἤδη προσκαλεῖ τὴ γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου. Δὲν ἐπιτρέπεται, ἀγαπητέ, νὰ ζεῖς ἀδιάφορα στὸ ἑξῆς, ἀλλὰ ὅρισε στὸν ἑαυτό σου νόμους καὶ κανόνες, ὥστε νὰ κάνεις τὰ πάντα στὴν ἐντέλεια καὶ νὰ φυλάγεσαι πολὺ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ὅτι δὲν εἶναι κακά. Γιατὶ ὅλη ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι ἀγώνας καὶ πάλη, καὶ πρέπει ἐκεῖνοι ποὺ μπαίνουν μιὰ γιὰ πάντα στὸ στάδιο αὐτὸ τῆς ἀρετῆς νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς σ' ὅλα. «Γιατὶ καθένας ποὺ ἀγωνίζεται, εἶναι ἐγκρατὴς σ' ὅλα»[19]. Δὲ βλέπεις στοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνες πῶς φροντίζουν πολὺ γιὰ τὸν ἑαυτό τους ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται νὰ παλέψουν μὲ ἀνθρώπους, καὶ μὲ πόση ἐγκράτεια κάνουν τὴν ἄσκηση τοῦ σώματός τους; Ἔτσι βέβαια καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ γίνεται. Ἐπειδὴ ἡ πάλη μας δὲν εἶναι μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ μὲ τὰ πονηρὰ πνεύματα, καὶ ἡ ἄσκηση καὶ ἡ ἐγκράτειά μας ἂς εἶναι πνευματική, ἀφοῦ καὶ τὰ ὅπλα μας, ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Κύριος, εἶναι πνευματικά.

Ἂς ἔχουν λοιπὸν καὶ τὰ μάτια περιορισμοὺς καὶ κανόνες, ὥστε νὰ μὴν πέφτουν χωρὶς σκέψη σ' ὅλα ποὺ συναντοῦν. Καὶ ἡ γλώσσα ἂς ἔχει φράχτη, ὥστε νὰ μὴ τρέχει πρὶν ἀπὸ τὸ νοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὰ δόντια καὶ τὰ χείλη δημιουργήθηκαν γιὰ τὴν προφύλαξη τῆς γλώσσας, γιὰ νὰ μὴ βγεῖ ποτὲ χωρὶς σκέψη ἀφοῦ ἀνοίξει τὶς πόρτες, ἀλλ' ὅταν τακτοποιήσει καλὰ τὰ δικά της, τότε μὲ κάθε σεμνότητα νὰ προχωρήσει καὶ νὰ προφέρει τέτοια λόγια, γιὰ νὰ ὠφελεῖ ἐκείνους ποὺ ἀκούουν καὶ νὰ λέγει ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν στὴν οἰκοδομὴ τῶν ἀκροατῶν. Καὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγει ἐντελῶς τὰ ἄπρεπα γέλια, νὰ ἔχει ἤρεμο καὶ ἥσυχο βάδισμα, νὰ ἔχει σεμνὸ ντύσιμο, καὶ γενικὰ πρέπει νὰ ρυθμίζει τὰ πάντα ἐκεῖνος ποὺ διάλεξε τὸ στάδιο τῆς ἀρετῆς.

λῶν τῶν ἔξωθεν εὐταξία εἰκὼν τίς ἐστι τῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως.

6. Ἐὰν εἰς τοιαύτην συνήθειαν ἐκ προοιμίων ἑαυτοὺς καταστήσωμεν, ὁδῷ βαδίζοντες λοιπὸν μετ' εὐκολίας, τὴν ἀρετὴν ἅπασαν διανύσομεν, καὶ οὐδὲ πολλοῦ πόνου δεησόμεθα, καὶ πολλὴν ἐπισπασόμεθα τὴν ἄνωθεν ῥοπήν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τὰ κύματα τοῦ παρόντος βίου μετὰ ἀσφαλείας διαδραμεῖν, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτεροι καταστάντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Γιατὶ ἡ καλὴ διαγωγὴ τῶν ἐξωτερικῶν μας μελῶν εἶναι εἰκόνα τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν ψυχή μας.

6. Ἐὰν φέρουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοὺς ἑαυτούς μας σὲ τέτοια συνήθεια, βαδίζοντας στὸ ἑξῆς μὲ εὐκολία τὸ δρόμο μας, θὰ κατορθώσουμε ὅλη τὴν ἀρετή, καὶ δὲ θὰ χρειασθοῦμε πολὺ κόπο καὶ θὰ προσελκύσουμε μεγάλη βοήθεια ἀπὸ τὸ Θεό. Ἔτσι λοιπὸν θὰ μπορέσουμε καὶ τὰ κύματα τῆς παρούσας ζωῆς νὰ περάσουμε μὲ ἀσφάλεια καί,ἀφοῦ ἐξουδετερώσουμε τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

4

ΟΜΙΛΙΑ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Περὶ δογμάτων ὑμῖν ἔμπροσθεν διελέχθημεν καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ δόξης, ἐπιστομίζοντες τοὺς καθαιροῦντας αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, καὶ τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν ἀλλοτριοῦντας· σήμερον τὸν ἠθικώτερον βούλομαι γυμνάσαι λόγον, καὶ περὶ βίου καὶ πολιτείας ἅπασαν ποιήσασθαι τὴν παραίνεσιν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἠθικὸς ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ δογματικὸς οὗτος ὁ λόγος· εἰς γὰρ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν καθεῖναι παρασκευάζομαι. Αὕτη δὲ ἡ ὑπόθεσις ποικίλη τίς ἐστιν, ὁμοῦ καὶ εἰς δόγματα ἡμᾶς διορθοῦσα, καὶ τὸν βίον ἡμῶν ῥυθμίζουσα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἁπάσης ἀπαλλάττουσα κατηγορίας. Καὶ ὥσπερ ἀπιστουμένη, τὴν ζωὴν ἀνατρέπει τὴν ἡμετέραν, καὶ μυρίων κακῶν ἐμπίπλησι, καὶ τὰ ἄνω κάτω ποιεῖ, οὕτω πιστευομένη τοὺς περὶ τῆς προνοίας ἡμῖν συνεισάγει λόγους, καὶ πολλὴν τῆς ἀρετῆς παρασκευάζει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν κακίαν φεύγειν, καὶ γαλήνης ἅπαντα καὶ εἰρήνης πληροῖ.

Ὁ μὲν γὰρ μὴ προσδοκῶν ἀναστήσεσθαι, μηδὲ εὐθύνας δώσειν τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων αὐτῷ, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα στήσεσθαι νομίζων, καὶ περαιτέρω μηδὲν εἶναι πλέον, οὔτε ἀρετῆς ἐπιμελήσεται· πῶς γάρ, μηδεμίαν προσδοκῶν ἀμοιβὴν αὐτῷ κεῖσθαι τῶν πόνων; οὔτε κακίας ἀφέξεται, μηδεμίαν προσδοκῶν ὑποστήσεσθαι κόλασιν τῶν κακῶς αὐτῷ πεπραγμένων· ἀλλ᾿ ἐπιδοὺς ἑαυτὸν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις, πᾶν εἶδος ἐπελεύσεται πονηρίας. Ὁ δὲ περὶ τῆς μελλούσης πεπεικὼς ἑαυτὸν κρίσεως, καὶ τὸ φοβερὸν δικαστήριον ἐκεῖνο πρὸ

4

ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ

1. Σᾶς μιλήσαμε προηγουμένως γιὰ τὰ δόγματα καὶ γιὰ τὴ δόξα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀποστομώνοντας αὐτοὺς ποὺ μειώνουν τὴν ἀξία του καὶ τὸν ἀποξενώνουν ἀπὸ τὸν Πατέρα του. Σήμερα θέλω νὰ σᾶς διδάξω γιὰ ἠθικὰ θέματα καὶ νὰ σᾶς ἀπευθύνω ὅλες τὶς συμβουλὲς γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς. Ἢ καλύτερα, ἡ ὁμιλία αὐτὴ δὲ θὰ εἶναι μόνο ἠθική, ἀλλὰ καὶ δογματική, γιατὶ ἑτοιμάζομαι νὰ ἐπεκταθῶ στὸ γεγονὸς τῆς ἀνάστασης. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι πολύμορφο, ἀφοῦ συγχρόνως καὶ στὰ δόγματα μᾶς διορθώνει, καὶ τὴ ζωή μας ρυθμίζει καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε κατηγορία. Καὶ ὅπως ὅταν δὲν τὸ πιστεύουμε, ἀνατρέπει τὴ ζωή μας καὶ τὴ γεμίζει μὲ ἄπειρα κακὰ καὶ ἀναστατώνει τὰ πάντα, ἔτσι ὅταν τὸ πιστεύουμε, κατανοοῦμε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶς προετοιμάζει νὰ φροντίζουμε πολὺ γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ ἀποφεύγουμε μὲ πολλὴ φροντίδα τὴν κακία, καὶ γεμίζει τὰ πάντα μὲ γαλήνη καὶ εἰρήνη.

Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν περιμένει ν' ἀναστηθεῖ, οὔτε ν' ἀποδώσει λογαριασμὸ γιὰ τὶς πράξεις του ποὺ ἔκαμε ἐδῶ, ἀλλὰ νομίζοντας ὅτι τὰ δικά μας σταματοῦν στὴν παρούσα ζωὴ καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει παραπέρα τίποτε περισσότερο, οὔτε γιὰ τὴν ἀρετὴ θὰ φροντίσει. Γιατὶ πῶς νὰ φροντίσει, ἀφοῦ δὲν περιμένει καμιὰ ἀμοιβὴ γιὰ τοὺς κόπους του; Οὔτε ἀπὸ τὴν κακία θ' ἀπέχει, ἀφοῦ δὲν περιμένει νὰ τιμωρηθεῖ καθόλου γιὰ τὶς κακές του πράξεις, ἀλλ', ἀφοῦ παραδώσει τὸν ἑαυτό του στὶς παράλογες ἐπιθυμίες, θ' ἀκολουθήσει κάθε εἶδος πονηρίας. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει πιστέψει στὴ μέλλουσα κρίση, καὶ ἔχει ἐνώπιόν του τὸ

τῶν ὀφθαλμῶν ἔχων, καὶ τὰς ἀπαραιτήτους εὐθύνας καὶ τὴν ἀπαραλόγιστον ψῆφον, παντὶ τρόπῳ πειράσεται σωφροσύνης μὲν καὶ ἐπιεικείας ἀντέχεσθαι καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, ἀκολασίαν δὲ καὶ θρασύτητα καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν πονηρίαν φεύγειν· καὶ τοὺς κατηγοροῦντας δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐντεῦθεν ἐπιστομίσαι οὗτος δυνήσεται.

Ὅταν γὰρ ὁρῶντές τινες τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς καὶ σώφρονας καὶ ἐν δικαιοσύνῃ ζῶντας ἀγχομένους ὑπὸ πενίας, ἐπηρεαζομένους, συκοφαντουμένους, μόλις τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντας τροφῆς, πολλάκις δὲ καὶ νόσῳ μακρᾷ καὶ χαλεποῖς νοσήμασι ταριχευομένους, καὶ οὐδεμιᾶς τυγχάνοντας προστασίας, ἀνθρώπους δὲ γόητας καὶ μιαροὺς καὶ πολλῶν γέμοντας κακῶν πλοῦτον περιβεβλημένους, τρυφῶντας, λαμπρὰ περικειμένους ἱμάτια, ἑσμὸν οἰκετῶν ἐπισυρομένους πολύν, θαυμαζομένους, δυναστείας ἀπολαύοντας, παρὰ βασιλεῖ πολλὴν κεκτημένους παῤῥησίαν· εἶτά τινες ὑπὲρ τούτων κατηγορῶσι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ λέγωσι, ποῦ ταῦτα προνοίας; ποῦ δὲ δικαίας κρίσεως; ὁ σώφρων καὶ ἐπιεικὴς ἐν κακοῖς, ὁ ἀκόλαστος καὶ διεφθαρμένος ἐν ἀγαθοῖς· καὶ οὗτος μὲν θαυμάζεται, ἐκεῖνος δὲ καταφρονεῖται· οὗτος ἀπολαύει τρυφῆς πολλῆς, ἐκεῖνος ἐν πενίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ἐστὶ κακοῖς· ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων ἀμφιβάλων σιωπηθήσεται, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐρεῖ, ὁ δὲ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖν εἰδώς, ῥᾳδίως τὴν βλασφημίαν ἐφέξει, καὶ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀποδυσπετοῦντας ἐρεῖ· παύσασθε κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὑμᾶς Θεοῦ τὴν γλῶτταν ἀκονῶντες τὴν ἑαυτῶν.

Οὐ γὰρ μέχρι τοῦ βίου τὰ ἡμέτερα ἕστηκε πράγματα, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν ἐπειγόμεθα πολλῷ μακροτέραν, μᾶλλον δὲ πέρας οὐκ ἔχουσαν· κἀκεῖ πάντως ὁ μὲν πένης οὗτος καὶ μετὰ δικαιοσύνης ζῶν, τῶν πόνων τούτων λήψεται τὰς ἀμοιβάς, ὁ δὲ

φοβερὸ ἐκεῖνο δικαστήριο καὶ τὶς ἀναπότρεπτες τιμωρίες καὶ τὴν ἀδέκαστη κρίση, μὲ κάθε τρόπο θὰ προσπαθήσει νὰ ἀσκήσει τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἐπιείκεια καὶ κάθε ἀρετή, ἀποφεύγοντας τὴν ἀκολασία καὶ τὴν αὐθάδεια καὶ κάθε ἄλλη πονηρία. Ἐπίσης θὰ μπορέσει αὐτὸς μὲ πολλὴ ἄνεση ν' ἀποστομώσει στὴ συνέχεια ἐκείνους ποὺ κατηγοροῦν τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν λοιπὸν βλέπουν μερικοὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ σώφρονες καὶ ἐνάρετους νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴ φτώχεια, νὰ προσβάλλονται, νὰ συκοφαντοῦνται, ν' ἀποκτοῦν μὲ κόπο τὴν ἀπαραίτητη τροφή, πολλὲς φορὲς δὲ καὶ νὰ φθείρονται ἀπὸ μακροχρόνια ἀσθένεια καὶ φοβερὰ νοσήματα, καὶ νὰ μὴν ἔχουν καμιὰ βοήθεια, καὶ ὅταν βλέπουν τοὺς ἀπατεῶνες καὶ ἀχρείους καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ πολλὰ κακὰ νὰ ἔχουν πλούτη, νὰ ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις, νὰ φοροῦν λαμπρὰ ἐνδύματα, ν' ἀκολουθοῦνται ἀπὸ μεγάλο πλῆθος ὑπηρετῶν, νὰ θαυμάζονται, ν' ἀπολαμβάνουν ἀξιώματα, νὰ ἔχουν μεγάλη παρρησία στὸ βασιλιά, στὴ συνέχεια δὲ μερικοὶ κατηγοροῦν γι' αὐτὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ λέγουν· πῶς εἶναι αὐτὰ ἔργο τῆς Πρόνοιας τοῦ Θεοῦ; καὶ ποῦ εἶναι ἡ δίκαια κρίση; ὁ σώφρονας καὶ ὁ ἀγαθὸς ζεῖ μέσα στὰ κακά, ὁ ἀκόλαστος καὶ ὁ κακὸς ζεῖ μέσα στὰ ἀγαθά. Καὶ αὐτὸς βέβαια θαυμάζεται, ἐκεῖνος ὅμως περιφρονεῖται· αὐτὸς ἀπολαμβάνει κάθε ἀπόλαυση, ἐκεῖνος ὅμως βρίσκεται μέσα στὴ φτώχεια καὶ στὰ χειρότερα κακά. Ἐκεῖνος ποὺ ἀμφιβάλλει γιὰ τὰ μέλλοντα θὰ σιωπήσει καὶ δὲ θὰ πεῖ ἀπολύτως τίποτε. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ γνωρίζει νὰ πιστεύει στὴν ἀνάσταση, εὔκολα θὰ συγκρατήσει τὴ βλασφημία καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ δυσπιστοῦν σ' αὐτὰ θὰ πεῖ: σταματῆστε ν' ἀκονίζετε τὴ γλώσσα σας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ποὺ σᾶς δημιούργησε.

Γιατὶ δὲ σταματοῦν τὰ δικά μας πράγματα στὴν παρούσα ζωή, ἀλλὰ σπεύδουμε σ' ἄλλη ζωὴ ποὺ διαρκεῖ πολὺ περισσότερο χρόνο, ἢ καλύτερα ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Καὶ ἐκεῖ ὁπωσδήποτε αὐτὸς ὁ φτωχός, ποὺ ζεῖ ἐνάρετα, θὰ πάρει τὶς ἀμοιβές

ἀκόλαστος καὶ γόης, τῆς πονηρίας ταύτης καὶ τῆς ἀδίκου τρυφῆς δώσει τὴν δίκην. Μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν παρόντων μόνον περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ψηφισώμεθα προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων. Τὰ γὰρ παρόντα ἀγών ἐστι καὶ σκάμματα καὶ στάδιον, τὰ δὲ μέλλοντα ἔπαθλα καὶ στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ὥσπερ οὖν τὸν ἀθλητὴν ἐν τῷ σκάμματι καὶ ἱδρῶτι καὶ κόνει καὶ θέρμῃ πολλῇ καὶ πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις μάχεσθαι δεῖ, οὕτω καὶ τὸν δίκαιον ἐνταῦθα πολλὰ ὑπομένειν χρὴ καὶ φέρειν ἅπαντα γενναίως, εἴγε μέλλοι λαμπροὺς ἀπολήψεσθαι τοὺς στεφάνους ἐκεῖ.

Εἰ δὲ αἱ τῶν πονηρῶν εὐημερίαι θορυβοῦσί τινας, καὶ ἐπὶ τούτων ἐκεῖνο λογιζέσθωσαν πάλιν, ὅτι, καθάπερ λῃσταὶ καὶ τυμβωρύχοι καὶ ἀνδροφόνοι καὶ οἱ τὴν θάλασσαν πλέοντες πειραταί, πρὶν ἢ εἰς τὸ δικαστήριον εἰσελθεῖν, πολλῆς ἀπολαύουσι τρυφῆς, οἰκείαν εὐπορίαν τὰς ἀλλοτρίας ποιούμενοι συμφοράς, καὶ τὸν ἄδικον κτώμενοι πλοῦτον, καὶ καθ' ἑκάστην μεθύοντες τὴν ἡμέραν, ἐπειδὰν δὲ ὑπὸ ταῖς τοῦ δικαστοῦ γένωνται ψήφοις, πάντων ἐκείνων διδόασι δίκην, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πόρνας ἀγοράζοντες, καὶ τὰς Συβαριτικὰς παρατιθέμενοι τραπέζας, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντες, καὶ σοβοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοὺς πένητας σπαράττοντες, ὅταν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παραγένηται μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου καθίσῃ, καὶ τὴν οἰκουμένην εἰς μέσον παραγάγῃ, γυμνοὶ καὶ πάσης ἔρημοι τῆς φαντασίας εἰσενεχθέντες, καὶ οὐδένα συνήγορον οὐδὲ προστάτην ἔχοντες, χωρὶς συγγνώμης ἁπάσης εἰς τοὺς τοῦ πυρὸς ἀπενεχθήσονται ποταμούς.

Μὴ τοίνυν μήτε τούτους μακαρίσῃς διὰ τὴν ἐνταῦθα τρυφήν, ἀλλὰ δάκρυσον διὰ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν· μηδὲ τὸν δίκαιον ταλανίσῃς διὰ τὴν ἐνταῦθα πενίαν, ἀλλὰ μακάρισον διὰ τὸν μέλλοντα τῶν ἀγαθῶν πλοῦτον, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λό-

---

1. Συβαριτικός· ἀπὸ τὴν πόλη Σύβαρη τῆς Κάτω Ἰταλίας, ποὺ ἦταν διάσημη γιὰ τὴ φιληδονία καὶ ἀλαζονεία τῶν κατοίκων της. Ἔτσι συβαριτικὸς σημαίνει ἡδυπαθής, σπάταλος.

του γιὰ τοὺς κόπους του αὐτούς, ὁ ἀκόλαστος ὅμως καὶ ἀπατεώνας θὰ τιμωρηθεῖ γιὰ τὴν πονηρία του αὐτὴ καὶ τὶς ἄδικες ἀπολαύσεις του. Ἂς μὴ κρίνουμε λοιπὸν τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ μόνο ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μελλοντικά. Γιατὶ τὰ παρόντα εἶναι ἀγώνας καὶ γυμναστήριο καὶ στάδιο, τὰ μελλοντικὰ ὅμως εἶναι ἔπαθλα καὶ στεφάνια καὶ βραβεῖα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν πρέπει ὁ ἀθλητὴς ν' ἀγωνιστεῖ στὸ γυμναστήριο καὶ μὲ ἱδρώτα καὶ σκόνη καὶ ζέστη πολλὴ καὶ κόπους καὶ ταλαιπωρίες, ἔτσι καὶ ὁ δίκαιος πρέπει νὰ ὑπομένει ἐδῶ πολλὰ καὶ νὰ ὑποφέρει μὲ γενναιότητα τὰ πάντα, ἐὰν βέβαια ἔχει σκοπὸ ν' ἀπολαύσει ἐκεῖ τὰ λαμπρὰ στεφάνια.

Ἐὰν ὅμως ἡ εὐημερία τῶν κακῶν ἀνησυχεῖ μερικούς, καὶ γι' αὐτοὺς ἂς σκέπτονται πάλι τοῦτο, ὅτι, ὅπως οἱ ληστὲς καὶ οἱ τυμβωρύχοι καὶ οἱ δολοφόνοι καὶ οἱ πειρατὲς ποὺ διαπλέουν τὴ θάλασσα, προτοῦ νὰ ἐμφανισθοῦν στὸ δικαστήριο, ἀπολαμβάνουν πολλὲς ἀπολαύσεις, κάμνοντας τὶς ξένες συμφορὲς δική τους εὐημερία, καὶ ἀποκτοῦν τὰ ἄδικα πλούτη καὶ μεθοῦν καθημερινά, ὅταν ὅμως καταδικαστοῦν, γιὰ ὅλα ἐκεῖνα τιμωροῦνται, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ συχνάζουν στὶς πόρνες, καὶ παραθέτουν συμπόσια Συβαριτικά[1], καὶ βγάζουν τὰ φρύδια τους, καὶ βαδίζουν μὲ ὑπερηφάνεια στὴν ἀγορά, καὶ κατασπαράσσουν τοὺς φτωχούς, ὅταν ἔρθει ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μαζὶ μὲ τοὺς δικούς του ἀγγέλους, καὶ καθίσει ἐπάνω σ' ἐκεῖνο τὸ βῆμα, καὶ φέρει ἐνώπιόν του ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἀφοῦ ἐμφανισθοῦν γυμνοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ κάθε λαμπρότητα, καὶ μὴν ἔχοντας κανένα συνήγορο, οὔτε ὑποστηρικτή, θὰ καταδικασθοῦν χωρὶς καμιὰ συγγνώμη στὴ γέεννα τοῦ πυρός.

Μὴ καλοτυχίσεις λοιπὸν οὔτε αὐτοὺς γιὰ τὶς ἐδῶ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ δάκρυσε γιὰ τὴ μελλοντικὴ τιμωρία τους. Οὔτε νὰ ἐλεεινολογήσεις τὸν δίκαιο γιὰ τὴν ἐδῶ φτώχεια του, ἀλλὰ νὰ τὸν καλοτυχίσεις γιὰ τὸ μελλοντικὸ πλοῦτο τῶν ἀγαθῶν, καὶ ρίζωσε μέσα στὴν ψυχή σου τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀνάσταση, ὥστε,

γον ἐν τῇ σαυτοῦ διανοίᾳ ῥίζωσον, ἵνα, κἂν ἀγαθὸς ᾖς καὶ πειράζῃ, δοκιμώτερος γίνῃ, ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι προθυμίαν μείζονα προσλαμβάνων· κἂν κακὸς ᾖς, ἀποστῇς τῆς πονηρίας, τῷ φόβῳ τῆς μελλούσης κολάσεως σωφρονέστερον σεαυτὸν κατασκευάζων.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συνεχῶς ἡμῖν τὸν περὶ ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, καθάπερ οὖν καὶ σήμερον ἠκούσατε αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος· «Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκίαν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν ἀχειροποίητον, αἰώνιον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν, καὶ ἴδωμεν πόθεν ἐνέπεσεν εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. Οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, ταύτην συνεχῶς κινεῖ τὴν διδασκαλίαν· ἀλλ' ὁμοῦ τε διδάξαι βουλόμενος τὰ μέλλοντα, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπιῤῥῶσαι θέλων.

Νῦν μὲν γὰρ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν πολλῆς ἀπολαύομεν τῆς εἰρήνης· καὶ γὰρ βασιλεῖς ἐν εὐσεβείᾳ ζῶσι, καὶ ἄρχοντες τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωσαν, καὶ δῆμοι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, τὸν Χριστὸν ἅπαντες προσκυνοῦσι· τότε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, ἄρτι τῶν σπερμάτων τῆς εὐσεβείας καταβαλλομένων, πολὺς ὁ πόλεμος καὶ διάφορος καὶ ποικίλος. Καὶ γὰρ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς καὶ οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς καὶ πάντες τοῖς πιστοῖς ἐπολέμουν, καὶ διὰ τῆς φύσεως αὐτῆς ὁ πόλεμος ᾔρετο. Καὶ γὰρ πατὴρ τέκνον παρέδωκε πολλάκις, καὶ θυγατέρα μήτηρ, καὶ οἰκέτην δεσπότης. Οὐδὲ γὰρ αἱ πόλεις μόνον, οὐδὲ αἱ χῶραι, ἀλλὰ καὶ οἰκίαι πολλάκις καθ' ἑαυτὰς ἐμάχοντο· καὶ παντὸς ἐμφυλίου πολέμου χαλεπώτερος ἦν ὁ τότε κατέχων θόρυβος. Καὶ γὰρ καὶ χρήματα ἀνηρπάζετο, καὶ ἐλευθερία προεδίδοτο, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὁ κίνδυνος ἐπεκρέματο, οὐχὶ βαρβάρων ἐπιτρεχόντων καὶ ἐπηρεαζόντων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν

---

2. Β' Κορ. 5, 1.

καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀγαθὸς καὶ δοκιμάζεσαι, νὰ γίνεις πιὸ ἀγαθός, ἀποκτώντας μεγαλύτερη προθυμία μὲ τὶς μελλοντικὲς ἐλπίδες, καὶ ἂν εἶσαι κακός, ν' ἀποφύγεις τὴν πονηρία, κάνοντας τὸν ἑαυτό σου πιὸ σώφρονα ἀπὸ τὸ φόβο τῆς μελλοντικῆς τιμωρίας.

2. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος συνέχεια μᾶς θυμίζει τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση, ὅπως λοιπὸν καὶ σήμερα τὸν ἀκούσατε νὰ φωνάζει καὶ νὰ λέγει· «Γιατὶ γνωρίζουμε καλὰ ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία τοῦ σώματός μας διαλυθεῖ, ἔχουμε ἀπὸ τὸν Θεὸ κατοικία ἀχειροποίητη, αἰώνια, ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς»[2]. Καλύτερα ὅμως ἂς συνεχίσουμε τὸ λόγο καὶ ἂς δοῦμε ἀπὸ ποῦ πῆρε ἀφορμὴ νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀνάσταση. Γιατὶ ὄχι χωρὶς λόγο, οὔτε τυχαῖα, θυμίζει τὴ διδασκαλία αὐτὴ συνέχεια, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ συγχρόνως καὶ νὰ διδάξει τὰ μέλλοντα καὶ θέλει νὰ ἐνισχύσει τοὺς ἀθλητὲς τῆς εὐσέβειας.

Τώρα βέβαια ἐξ αἰτίας τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ ἀπολαμβάνουμε πολλὴ εἰρήνη, γιατὶ καὶ οἱ βασιλεῖς ζοῦν μ' εὐσέβεια καὶ οἱ ἄρχοντες γνώρισαν καλὰ τὴν ἀλήθεια καὶ χωριὰ καὶ πόλεις καὶ ἔνθη, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν πλάνη, προσκυνοῦν ὅλοι τὸ Χριστό. Τότε ὅμως, στὴν ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος, μόλις εἶχαν σπαρεῖ τὰ σπέρματα τῆς εὐσέβειας, ἦταν μεγάλος ὁ πόλεμος καὶ σκληρὸς καὶ πολύμορφος. Γιατὶ πραγματικὰ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς καὶ γνωστοὶ καὶ συγγενεῖς καὶ ὅλοι πολεμοῦσαν τοὺς πιστοὺς καὶ ὁ πόλεμος φούντωνε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση μας. Γιατὶ πολλὲς φορὲς καὶ ὁ πατέρας παρέδωσε τὸν υἱό του, καὶ ἡ μητέρα τὴ θυγατέρα της καὶ ὁ κύριος τὸν ὑπηρέτη του. Γιατὶ οὔτε οἱ πόλεις μόνο, οὔτε οἱ χῶρες, ἀλλὰ καὶ οἰκογένειες πολλὲς φορὲς πολεμοῦσαν μεταξύ τους καὶ ἡ ταραχὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε ἦταν χειρότερη ἀπὸ κάθε ἐμφύλιο πόλεμο. Γιατὶ καὶ περιουσίες ἁρπάζονταν καὶ ἡ ἐλευθερία ἐξαφανιζόταν καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωή, ὄχι ἐπειδὴ οἱ βάρβαροι ἔκαμναν ἐπιδρομὴ καὶ ἀπειλοῦσαν, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτοὶ ποὺ νόμι-

δοκούντων προεστάναι καὶ ἄρχειν, πολεμίων ἁπάντων χαλεπώτερον τοὺς ἀρχομένους διατιθέντων.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μέν, ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δέ, κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῖν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Καὶ Γαλάταις δέ φησι· «Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, εἴγε καὶ εἰκῇ». Καὶ Θεσσαλονικεῦσι δέ, καὶ Φιλιππησίοις, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς, οἷς ἐπιστέλλει, πολλὰ τοιαῦτα μαρτυρεῖ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ χαλεπόν, ὅτι πολὺς ὁ πόλεμος ἔξωθεν κεκίνητο καὶ διηνεκής, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πιστοῖς συνέβαινε γίνεσθαί τινα σκάνδαλα καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ ζηλοτυπίας· καὶ ταῦτα αὐτὰ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι». Καὶ οὗτος ἐκείνου χαλεπώτερος ὁ πόλεμος ἦν, καὶ τοῖς ἀρχομένοις καὶ τοῖς διδασκάλοις. Οὐχ οὕτω γοῦν τῶν ἐχθρῶν ἐδεδοίκει τὰς ἐπιβουλὰς ὁ Παῦλος, ὡς τὰ ἔνδον πτώματα, καὶ τὰς τῶν οἰκείων παρανομίας. Ὅτε γοῦν ἐπόρνευσέ τις παρὰ Κορινθίοις, ἅπαντα τὸν χρόνον ἐκεῖνον πενθῶν διετέλεσε, τὰ σπλάγχνα σπαράττων τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πικρὸν ὀλολύζων.

Ἦν τι καὶ τρίτον οὐκ ἔλαττον τῶν εἰρημένων, πολὺν ἐπάγον τοῖς πιστεύουσι πόνον, αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις πολλῶν ἱδρώτων γέμουσα καὶ πόνων. Οὐ γὰρ εὔκολος καὶ ῥᾳδία τις ἦν ἡ ὁδός, ἐφ' ἣν ἦγον αὐτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τραχεῖα καὶ δυσκατόρθωτος καὶ φιλοσόφου τινὸς καὶ ἀγρύπνου δεομένη ψυχῆς καὶ ἠκριβωμένης πανταχόθεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς στενὴν καὶ τεθλιμμένην αὐτὴν ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ ἐξῆν ἀδεῶς ζῆν, καθάπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐν αἰσχρότητι καὶ μέθῃ καὶ ἀδηφα-

---

3. Γαλ. 10, 32 - 34.
4. Γαλ. 3, 4.
5. Β' Κορ. 7, 5.
6. Ματθ. 7, 14.

ζαν ὅτι κυβερνοῦν καὶ ἐξουσιάζουν, συμπεριφέρονταν πρὸς τοὺς πολίτες χειρότερα ἀπ' ὅλους τοὺς ἐχθρούς.

Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «Ὑπομείνατε μεγάλο ἀγώνα παθημάτων· ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, μὲ ὀνειδισμοὺς καὶ μὲ θλίψεις σᾶς γελοιοποιοῦσαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνατε συμμέτοχοι ἐκείνων ποὺ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο σᾶς συμπεριφέρονταν. Γιατὶ καὶ στὰ δεσμά μου δείξατε συμπάθεια καὶ τὴν ἁρπαγὴ τῆς περιουσίας σας δεχθήκατε μὲ χαρά»[3]. Καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτες λέγει· «Τόσα πολὰ πάθατε στὰ χαμένα, ἂν βέβαια μόνο στὰ χαμένα»[4]. Καὶ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὅμως καὶ πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς ὅλους γενικά, στοὺς ὁποίους γράφει ἐπιστολή, πολλὰ τέτοια ἀναφέρει. Καὶ δὲν ἦταν αὐτὸ μόνο τὸ φοβερό, ὅτι δηλαδὴ εἶχε ὑποκινηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους μεγάλους καὶ διαρκὴς ὁ πόλεμος, ἀλλ' ὅτι καὶ στοὺς πιστοὺς τοὺς ἴδιους συνέβαινε νὰ γίνονται μερικὰ σκάνδαλα καὶ ἀνταγωνισμοὶ καὶ φιλονεικίες καὶ ζηλοτυπίες. Καὶ αὐτὰ ἀκριβῶς δηλώνοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἀπὸ ἔξω γίνονταν μάχες, ἀπὸ μέσα μᾶς ἔπιαναν φόβοι»[5]. Καὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς ἦταν χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ στοὺς πιστοὺς καὶ στοὺς διδασκάλους. Δὲν φοβόταν λοιπὸν τόσο τὶς ἐπιβουλὲς τῶν ἐχθρῶν ὁ Παῦλος, ὅσο τὰ ἐσωτερικὰ παραπτώματα καὶ τὶς παρανομίες τῶν πιστῶν. Ὅταν λοιπὸν κάποιος ἀπὸ τοὺς Κορινθίους διέπραξε πορνεία, τὸν πένθησε σὲ ὅλο τὸ χρονικὸ διάστημα ἐκεῖνο, αἰσθανόμενος βαθειὰ θλίψη καὶ κλαίγοντας πικρά.

Ὑπῆρχε καὶ κάποιο τρίτο, ὄχι μικρότερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα, τὸ ὁποῖο προκαλοῦσε πολὺ κόπο στοὺς πιστούς, ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων ποὺ ἦταν γεμάτη μὲ ἱδρῶτες καὶ κόπους. Γιατὶ δὲν ἦταν εὔκολος καὶ εὐχάριστος ὁ δρόμος, στὸν ὁποῖο τοὺς ὁδηγοῦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ σκληρὸς καὶ δύσκολος καὶ χρειαζόταν κάποια ψυχὴ φιλόσοφη καὶ ἄγρυπνη καὶ τέλεια ἀπὸ κάθε ἄποψη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ὀνόμασε τὸ δρόμο αὐτὸν στενὸ καὶ δύσκολο[6]. Γιατὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ζεῖ κανεὶς ἄφοβα, ὅπως γινόταν στοὺς εἰδωλολάτρες, μὲ αἰσχρότητα καὶ μέθη καὶ λαιμαργία καὶ ἀπολαύσεις καὶ πολυτέλεια, ἀλλ' ἔπρεπε

γίᾳ καὶ τρηφῇ καὶ πολυτελείᾳ· ἀλλ' ἔδει καὶ θυμὸν χαλινοῦν, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπου κρατεῖν, καὶ χρημάτων ὑπερορᾶν, καὶ δόξαν καταπατεῖν, καὶ φθόνου καὶ βασκανίας ἀνώτερον εἶναι. Ταῦτα δὲ ἡλίκον πόνον παρέχει ἴσασιν οἱ καθ' ἡμέραν αὐτοῖς πυκτεύοντες.

Τί γὰρ ἐπιθυμίας ἀτόπου χαλεπώτερον, εἰπέ μοι, ἥ, καθάπερ κύων λυττῶν, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιπηδᾷ, καὶ καθ' ἡμέραν ἡμῖν διενοχλεῖ, καὶ δεῖται, διηνεκῶς ἐγρηγορυίας ψυχῆς; Τί δὲ καὶ ὀργῆς πικρότερον; Γλυκὺ μὲν γὰρ τὸ τὸν ἠδικηκότα ἀμύνασθαι, ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐξῆν. Καὶ τί λέγω τὸν ἠδικηκότα οὐκ ἐξῆν ἀμύνασθαι; Εὐεργετεῖν ἔδει τοὺς λυποῦντας, καὶ εὐλογεῖν τοὺς λοιδορουμένους, καὶ μηδὲ ῥῆμα πικρὸν ἐκβάλλειν ποτέ· καὶ σωφροσύνην δέ, οὐ τὴν μέχρι τῶν ἔργων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρι τῆς ἐννοίας ἐπιδείκνυσθαι ἔδει. Οὐ γὰρ μόνον αὐτῆς τῆς ἀκολάστου πράξεως, ἀλλὰ καὶ ὄψεως τῆς τοιαύτης ἀπέχεσθαι δεῖ, καὶ μηδὲ ἐντρυφᾶν ταῖς ὄψεσι τῶν εὐμόρφων γυναικῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς θεωρίας ταύτης τὴν ἐσχάτην μέλλοντας ὑποστήσεσθαι δίκην. Ἐπεὶ οὖν πολὺς ὁ πόλεμος ἦν παρὰ τῶν ἔξωθεν, πολὺς ὁ φόβος παρὰ τῶν ἔνδοθεν, πολὺς ὁ πόνος ὁ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν. Προσῆν δέ τι καὶ τέταρτον, ἡ ἀπειρία τῶν μελλόντων ἀγωνίζεσθαι τὸν μέγαν τοῦτον ἀγῶνα. Οὐ γὰρ ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν διαδεξαμένους τοὺς ἀνθρώπους ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐν βλακείᾳ καὶ τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ αἰσχρότητι καὶ ἀκολασίᾳ τραφέντας. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς δυσκολίαν τῶν ἀγώνων ἦν, τὸ μὴ ἄνωθεν, μηδὲ ἐκ προγόνων ταύτην πεπαιδεῦσθαι τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νῦν πρῶτον πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύεσθαι τούτους.

3. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἦν ἡ δυσκολία τοῖς ἀγωνιζομένοις τότε, παραμυθούμενος αὐτῶν τὸν πόνον συνεχῶς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἐκείνει λόγον. Καὶ οὐ ταύτῃ προτρέπει μόνον, καὶ ἀλείφει τοὺς ἀθλητάς, ἀλλὰ καὶ τῇ διηγήσει τῶν οἰκείων παθῶν. Διόπερ

καὶ τὸ θυμὸ νὰ χαλιναγωγεῖ, καὶ τὶς παράλογες ἐπιθυμίες νὰ συγκρατεῖ, καὶ τὰ χρήματα νὰ περιφρονεῖ, καὶ τὴ δόξα νὰ καταπατεῖ καὶ νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸ φθόνο καὶ τὴ βασκανία. Πόσο κόπο ὅμως ἀπαιτοῦν αὐτά, τὸ γνωρίζουν ἐκεῖνοι ποὺ καθημερινὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτά.

Γιατί, πές μου, τί εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν παράλογη ἐπιθυμία, ἡ ὁποία, ὅπως ὁ λυσσασμένος σκύλος, συνεχῶς ὁρμᾶ ἐπάνω μας καὶ καθημερινὰ μᾶς ἐνοχλεῖ και χρειάζεται παντοτινὰ ἄγρυπνη ψυχή; Καὶ τί εἶναι πικρότερο ἀπὸ τὴν ὀργή; Γιατὶ εἶναι εὐχάριστο τὸ νὰ ἀμύνεται ὁ ἀδικημένος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρεπόταν. Καὶ γιατί λέγω, ὁ ἀδικημένος δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἀμύνεται; Ἔπρεπε νὰ εὐεργετεῖ αὐτοὺς ποὺ τὸν στενοχωροῦσαν καὶ νὰ εὐλογεῖ αὐτοὺς ποὺ τὸν κακολογοῦσαν καὶ νὰ μὴ πεῖ ποτὲ κανένα πικρὸ λόγο. Ἔπρεπε ἀκόμη νὰ ἐπιδεικνύει σωφροσύνη, ὄχι μόνο στὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ στὴ σκέψη. Γιατὶ ὄχι μόνο αὐτὴν τὴν ἀκόλαστη πράξη, ἀλλὰ καὶ τὴ θέα της πρέπει ν' ἀποφεύγει κανεὶς καὶ οὔτε νὰ βρίσκει ἀπόλαυση στὴν παρατήρηση τῶν ὄμορφων γυναικῶν, ἐπειδὴ καὶ γιὰ τὴν παρατήρηση αὐτὴν πρόκειται νὰ ὑποστεῖ τὴ χειρότερη τιμωρία. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπῆρχε μεγάλος πόλεμος ἀπὸ τοὺς ἄπιστους καὶ πολὺς φόβος ἀπὸ τοὺς πιστούς, ἦταν μεγάλος ὁ κόπος γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀρετῆς. Ὑπῆρχε ὅμως καὶ κάποιο τέταρτο, ἡ ἀπειρία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀγωνισθοῦν τὸν μεγάλο αὐτὸν ἀγώνα. Γιατὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν προσέλκυσαν ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, ἀλλ' ἀνθρώπους ποὺ ἀνατράφηκαν μέσα στὴ βλακεία καὶ τὶς ἀπολαύσεις καὶ τὴ μέθη καὶ τὴν αἰσχρότητα καὶ τὴν ἀκολασία. Καὶ δὲν ἦταν αὐτὸ μικρὸ στὴ δυσκολία τῶν ἀγώνων, τὸ νὰ μὴ διδαχθοῦν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Θεό, οὔτε ἀπὸ τοὺς προγόνους αὐτὴν τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ γιὰ πρώτη φορὰ τώρα ν' ἀναλαμβάνουν τοὺς ἀγῶνες αὐτούς.

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν τόσο μεγάλη ἡ δυσκολία γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους τότε, παρηγορώντας τὸν κόπο τους συνεχῶς ἀνακινοῦσε τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση. Καὶ ὄχι μόνο μὲ αὐτὴν προτρέπει καὶ προετοιμάζει τοὺς ἀθλητές, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ

πρὶν ἐμπεσεῖν εἰς τοὺς περὶ ἀναστάσεως λόγους, τὰ αὐτοῦ πάθη διηγεῖται, λέγων οὕτως· «Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι»· διὰ τούτων τοὺς καθημερινοὺς θανάτους δηλῶν, ὅτι καθάπερ ἔμψυχοι νεκροὶ περιῄεσαν εἰς θάνατον παραδιδόμενοι καθ' ἡμέραν.

Ὅτε τοίνυν ἃ πρὸς αὐτοὺς ἐπήγοντο, τότε τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον. «Πιστεύομεν γάρ», φησίν, «ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν», μεγίστην παράκλησιν ἔχοντες ἐν τοῖς ἀγῶσι, τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτούς, διὸ μὴ ἐκκακεῖτε, ἀλλὰ τί; «Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν», δεικνὺς καὶ αὐτὸν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὄντα διηνεκῶς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὁ μὲν ἀθλητὴς ἔνδον ἀγωνίζεται, ὁ δὲ παιδοτρίβης πόῤῥω καθήμενος, τὴν ἀπὸ τῶν λόγων εἰσάγει βοήθειαν, τοσοῦτον συντελῶν τῷ παλαίοντι μόνον, ὅσον βοῆσαι καὶ φθέγξασθαι· παραστῆναι δὲ ἐγγύς, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν συμμαχίαν εἰσενεγκεῖν οὐδεὶς ἐπιτρέπει νόμος αὐτῷ.

Ἐπὶ δὲ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγώνων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ παιδοτρίβης ἐστὶ καὶ ἀθλητὴς ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔξω τοῦ σκάμματος καθήμενος, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἐμβεβληκὼς τοὺς ἀγῶνας, ἀλείφει τοὺς μετ' αὐτοῦ πυκτεύοντας, λέγων· «Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν». Καὶ οὐκ εἶπε, διὸ οὐκ ἐκκακῶ, ἀλλά, «Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν», τοῖς ἐγκωμίοις αὐτοὺς ἀναστῆσαι βουλόμενος. «Ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἄνθρωπος ἡμῶν διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ». Ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν. Προέτρεψεν αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἔπασχον, ὅτι «Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι»· προέτρεψεν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως

---

7. Β' Κορ. 4, 8 - 9.
8. Β' Κορ. 4, 14, 16.
9. Β' Κορ. 4, 16.

διήγηση τῶν δικῶν του παθῶν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς,προτοῦ νὰ ἔρθει στὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση, διηγεῖται τὰ πάθη του, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Σὲ κάθε τόπο θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωριόμαστε· στερούμαστε, ἀλλὰ δὲ στερούμαστε ἐντελῶς· καταδιωκόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἐγκαταλειπόμαστε· κατανικιόμαστε, ἀλλὰ δὲ χανόμαστε»[7], δηλώνοντας μὲ αὐτὰ τοὺς καθημερινοὺς θανάτους, ἀφοῦ σὰν ἔμψυχοι νεκροὶ περιφέρονταν καὶ καθημερινὰ παραδίνονταν σὲ θάνατο.

Ὅταν λοιπὸν αὐτὰ ἐπέρχονταν ἐναντίον τους, τότε ἀνακινεῖ τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση. «Γιατὶ πιστεύουμε», λέγει, «ὅτι αὐτὸς ποὺ ἀνέστησε τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, θ' ἀναστήσει καὶ μᾶς διὰ μέσου τοῦ Ἰησοῦ καὶ θὰ μᾶς παρουσιάσει μαζὶ μὲ σᾶς. Γι' αὐτὸ δὲν ἀποκάμνουμε»[8], ἀφοῦ ἔχουμε πολὺ μεγάλη παρηγορία στοὺς ἀγῶνες, τὴν ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά». Καὶ δὲν εἶπε πρὸς αὐτούς, γι' αὐτὸ μὴν ἀποκάμνετε, ἀλλὰ τί; «Γι' αὐτὸ δὲν ἀποκάμνουμε», ἀποδεικνύοντας ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι διαρκῶς μέσα σὲ ἀγῶνες. Γιατὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὁ ἀθλητὴς βέβαια ἀγωνίζεται μέσα στὸ στίβο, ὁ γυμναστὴς ὅμως, ἂν καὶ κάθεται μακριά, βοηθᾶ μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ βοηθᾶ τόσο μόνο τὸν ἀθλητή, ὅσο τὸ νὰ φωνάξει καὶ νὰ μιλήσει, νὰ ἔρθει ὅμως κοντὰ καὶ νὰ βοηθήσει μὲ τὰ χέρια του δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπει κανένας νόμος.

Στοὺς ἀγῶνες ὅμως τῆς εὐσέβειας δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ ὁ ἴδιος εἶναι ταυτόχρονα καὶ γυμναστὴς καὶ ἀθλητής. Γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ κάθεται ἔξω ἀπὸ τὸ στίβο, ἀλλ', ἀφοῦ ἔχει μπεῖ στοὺς ἴδιους τοὺς ἀγῶνες, προετοιμάζει αὐτοὺς ποὺ ἀγωνίζονται μαζί του, λέγοντας· «Γι' αὐτὸ δὲν ἀποκάμνουμε». Καὶ δὲν εἶπε, γι' αὐτὸ δὲν ἀποκάμνω, ἀλλά, «Γι' αὐτὸ δὲν ἀποκάμνουμε», θέλοντας νὰ τοὺς προτρέψει μὲ τὰ ἐγκώμια. «Ἀλλὰ ἂν ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὅμως ἀνανεώνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα»[9]. Πρόσεχε τὴ σύνεση τοῦ ἀποστόλου. Πρότρεψε αὐτοὺς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πάθαιναν, ὅτι «Σὲ κάθε τόπο θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωριόμαστε». Τοὺς πρότρεψε ἀπὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ, λέγοντας· «Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀνέ-

τοῦ Ἰησοῦ, εἰπών, «Ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Ἰησοῦν καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ»· εἶτα καὶ ἕτερόν τινα κινεῖ παρακλήσεως τρόπον.

Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων μικρόψυχοί τινες ὄντες καὶ ἀσθενεῖς καὶ ταλαίπωροι, κἂν πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀναστάσεως ὦσιν, ὀλιγωροῦσι πρὸς τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καὶ ἰλιγγιῶσι καὶ ἀναπίπτουσι, καὶ ἕτερον αὐτοῖς πρὸ τῆς ἀναστάσεως δίδωσι μισθὸν καὶ ἀμοιβήν. Ποίαν δὴ ταύτην; «Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ᾽ ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ»· ἔξω ἄνθρωπον τὸ σῶμα καλῶν, ἔσω ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν λέγων. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· καὶ πρὶν ἀναστῆναι, καὶ πρὶν ἀπολαῦσαι τῆς δόξης τῆς μελλούσης, ἐντεῦθεν ἤδη τῶν πόνων οὐ μικρὰν ἀπείληφας τὴν ἀμοιβήν, ἐν αὐτῷ τῷ θλίβεσθαι τῆς ψυχῆς ἡμῖν ἀνανεουμένης, σοφωτέρας γινομένης καὶ εὐλαβεστέρας, πλείονα κτωμένης ὑπομονήν, εὐτονωτέρας καθισταμένης καὶ δυνατωτέρας.

Καθάπερ γὰρ οἱ τὴν σωματικὴν ἀθλοῦντες ἄθλησιν, καὶ πρὸ τῶν στεφάνων, καὶ πρὸ τῶν βραβείων ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς γυμνασίας καὶ τοῦ παλαίειν μέγαν λαμβάνουσι τὸν μισθόν, ὑγιεινότερα καὶ δυνατώτερα αὐτῶν τὰ σώματα διὰ τῆς γυμνασίας κατασκευάζοντες, καὶ πᾶσαν διαφεύγοντες ἀῤῥωστίαν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὶν ἢ τὸν οὐρανὸν ἀνοιγῆναι, καὶ πρὶν ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ παραγενέσθαι, καὶ πρὶν ἢ τὰς ἀμοιβὰς ἡμᾶς ἀπολαβεῖν, μέγαν ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὸν μισθόν, τῆς ψυχῆς ἡμῖν φιλοσοφωτέρας καθισταμένης. Καὶ γὰρ οἱ πολλὴν πλεύσαντες θάλασσαν, καὶ μυρίων ἀνασχόμενοι κυμάτων, καὶ πολλοῖς θηρίοις πυκτεύσαντες, καὶ πολλοὺς χειμῶνας ἐνεγκόντες, καὶ πρὸ τῆς ἐμπορίας αὐτῆς οὐ μικρὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ταύτης καρποῦνται τὸ κέρδος τῷ θαῤῥεῖν καὶ κατατολμᾷν τοῦ πελάγους, καὶ ἀδεῶς καὶ μεθ᾽ ἡδονῆς τὰς διαποντίους ταύτας ποιεῖσθαι ἀποδημίας· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου, ὁ πολλὰς ἐνεγκὼν θλίψεις διὰ τὸν Χριστόν, ὁ πολλὰ δεινὰ

στησε τὸν Ἰησοῦ καὶ μᾶς θ' ἀναστήσει». Στὴ συνέχεια μεταχειρίζεται καὶ κάποιον ἄλλον τρόπο παρηγοριᾶς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι, λόγω τοῦ ὅτι εἶναι μικρόψυχοι καὶ μερικοὶ ἀδύνατοι καὶ βασανισμένοι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι βέβαιοι γιὰ τὴν ἀνάσταση, λιποψυχοῦν ἀπὸ τὴ διάρκεια τοῦ χρόνου καὶ ζαλίζονται καὶ ἐγκαταλείπουν τὸν ἀγώνα, τοὺς δίνει πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάσταση καὶ ἄλλο μισθὸ καὶ ἀμοιβή. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; «Ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικός μας ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὅμως ἀνανεώνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα», ἀποκαλώντας ἐξωτερικὸ ἄνθρωπο τὸ σῶμα καὶ λέγοντας ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο τὴν ψυχή. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ λέγει, εἶναι αὐτό. Καὶ πρὶν ἀναστηθεῖς καὶ πρὶν ἀπολαύσεις τὴ μελλοντικὴ δόξα, ἀπὸ ἐδῶ ἤδη ἔχεις πάρει μεγάλη ἀμοιβὴ γιὰ τοὺς κόπους σου· μέσα στὶς ἴδιες τὶς θλίψεις δηλαδὴ καὶ ἀνανεώνεται ἡ ψυχή μας, καὶ γίνεται σοφότερη καὶ εὐλαβέστερη, καὶ ἀποκτᾶ περισσότερη ὑπομονή, καὶ γίνεται ἰσχυρότερη καὶ δυνατότερη.

Ὅπως λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ἀγωνίζονται σὲ σωματικοὺς ἀγῶνες, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ στέψη καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ βραβεῖα, παίρνουν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γύμναση καὶ τὴν πάλη μεγάλο μισθό, ἐπειδὴ κάνουν μὲ τὴν ἐξάσκηση τὰ σώματά τους πιὸ ὑγιεινὰ καὶ πιὸ δυνατὰ καὶ ἀποφεύγουν κάθε ἀρρώστια, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὶν ν' ἀνοίξει ὁ οὐρανὸς καὶ πρὶν νὰ ἔρθει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πρὶν ν' ἀπολαύσουμε τὶς ἀμοιβές μας, κερδίζομε ἀπὸ ἐδῶ μεγάλο μισθό, ἀφοῦ ἡ ψυχή μας γίνεται πιὸ πιστή. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἔπλευσαν μεγάλες θάλασσες, καὶ ἀντιμετώπισαν πάρα πολλὰ κύματα, καὶ ἀγωνίσθηκαν μὲ πολλὰ θηρία καὶ ὑπέφεραν πολλὲς κακοκαιρίες, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο αὐτὸ δὲν ἀποκομίζουν μικρὸ κέρδος ἀπὸ τὸ ταξίδι αὐτὸ ποὺ κράτησε πολύ, μὲ τὸ νὰ παίρνουν θάρρος καὶ νὰ περιφρονοῦν τὸ πέλαγος καὶ ἄφοβα καὶ μ' εὐχαρίστηση νὰ κάνουν τὰ ὑπερπόντια αὐτὰ ταξίδια. Ἔτσι ἀρκιβῶς συμβαίνει καὶ στὴν παρούσα ζωή. Ἐκεῖνος ποὺ γιὰ τὸ Χριστὸ ὑπέφερε πολλὲς θλίψεις, ἐκεῖνος ποὺ ἔπαθε πολ-

παθών, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μεγάλην ἔλαβεν ἀμοιβήν, παῤῥησίαν κτησάμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεῦθεν ἤδη, καὶ ὑψηλοτέραν τὴν ἑαυτοῦ κατασκευάσας ψυχήν, ὡς ἁπάντων λοιπὸν καταγελᾷν τῶν δεινῶν.

Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐπὶ παραδείγματος αὐτὸ βούλομαι ποιῆσαι φανερόν. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Παῦλος μυρίων ἀνασχόμενος δεινῶν, οὐ μικρὰς καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβε τὰς ἀμοιβάς, καταγελῶν τυράννων, κατεξανιστάμενος μαινομένων δήμων, πάσης ὑπερορῶν τιμωρίας, καὶ πρὸς θηρία, καὶ πρὸς σίδηρον, καὶ πρὸς κρημνούς, καὶ πρὸς ἐπαναστάσεις, καὶ πρὸς ἐπιβουλάς, καὶ πρὸς ἅπαντα τὰ δεινὰ ἀκατάπληκτος μένων, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἴσον; Τὸν μὲν γὰρ ἀγύμναστον καὶ μηδὲν παθόντα δεινὸν καὶ τὰ τυχόντα θορυβεῖν εἴωθε· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὰ τὰ πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ προσδοκίαι ψιλαί, καὶ τί λέγω προσδοκίαι ψιλαί; αἱ σκιαὶ φοβοῦσι καὶ δεδίττουσι τὸν τοιοῦτον· ὁ δὲ ἀποδυσάμενος πάντα, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβάς, καὶ μυρία δεινὰ παθών, ἁπάντων λοιπόν ἐστιν ἀνώτερος, ὥσπερ κολοιῶν κραζόντων, οὕτω τῶν ἀπειλούντων καταγελῶν. Οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ὁ στέφανος, οὐδὲ ὁ τυχὼν μισθός, ὅταν μηδὲν αὐτὸν τῶν ἀνθρωπίνων δυνήσηται λυπεῖν, ὅταν τὰ τοῖς ἄλλοις φοβερὰ τούτῳ εὐκαταφρόνητα γίνηται, ὅταν ὑπὲρ ὧν ἄλλοι φρίττουσι καὶ ἐξίστανται, ὑπὲρ τούτων μέλλῃ γελᾷν αὐτός, τῇ τῆς ὑπομονῆς ὑπερβολῇ εἰς τὴν τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων φιλοσοφίαν ἑαυτὸν μεταστήσας.

Εἰ γὰρ δὴ σῶμα μακαρίζομεν τὸ δυνάμενον καὶ ψῦχος καὶ καῦμα ἀλύπως φέρειν, καὶ λιμόν, καὶ ἔνδειαν, καὶ ὁδοιπορίαν, καὶ ταλαιπωρίας ἑτέρας, πολλῷ μᾶλλον ψυχὴν μακαρίζειν δεῖ τὴν δυναμένην καρτερῶς καὶ γενναίως ἁπάσας τῶν δεινῶν φέρειν τὰς προσβολάς, καὶ διατηρεῖν ἀδούλωτον αὐτῆς διὰ πάντων τὸ φρόνημα. Ὁ τοιοῦτος τῶν βασιλέων αὐτῶν ἐστι βασιλικώτερος. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ καὶ δορυφόροι καὶ φίλοι καὶ ἐχθροὶ

λὰ κακά, πῆρε καὶ πρὶν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μεγάλη ἀμοιβή, ἀφοῦ ἀπέκτησε ἀπὸ ἐδῶ ἤδη παρρησία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἔκαμε ἀνώτερη τὴν ψυχή του, ὥστε νὰ περιπαίζει στὸ ἑξῆς ὅλα τὰ κακά.

Γιὰ νὰ γίνει ὅμως σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, θέλω νὰ τὸ κάμω ὁλοφάνερο μὲ παράδειγμα. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἀντιμετώπισε ἄπειρα κακά, δὲν πῆρε καὶ ἀπὸ ἐδῶ μικρὲς ἀμοιβές, περιπαίζοντας τοὺς τυράννους, ἐξεγειρόμενος ἐναντίον ὀργισμένου ὄχλου, περιφρονώντας κάθε τιμωρία, καὶ πρὸς τὰ θηρία καὶ τὴ φυλάκιση καὶ τὰ πελάγη καὶ πρὸς τοὺς γκρεμοὺς καὶ πρὸς τὶς ἐπαναστάσεις καὶ πρὸς τὶς ἐπιβουλὲς καὶ πρὸς ὅλα τὰ κακὰ παραμένοντας ἀπτόητος, τοῦ ὁποίου τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιό του; Γιατὶ συνήθως καὶ τὰ τυχαῖα πράγματα ἀνησυχοῦν ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει πείρα καὶ δὲν ἔπαθε κανένα κακό, ἢ καλύτερα ὄχι μόνο αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἁπλὲς προσδοκίες· καὶ γιατί λέγω ἁπλὲς προσδοκίες; Οἱ σκιὲς φοβίζουν καὶ τρομάζουν αὐτόν. Ἐκεῖνον ὅμως ποὺ γυμνώθηκε ἀπ' ὅλα καὶ μπῆκε στοὺς ἀγῶνες καὶ ἔπαθε πάρα πολλὰ κακά, εἶναι στὸ ἑξῆς ἀνώτερος ὅλων, περιπαίζοντας αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀπειλοῦν σὰν κόρακες ποὺ κράζουν. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ τὸ στεφάνι αὐτό, οὔτε τυχαῖος ὁ μισθός, ὅταν δὲ θὰ μπορέσει κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα νὰ τὸν λυπήσει, ὅταν ἐκεῖνα ποὺ στοὺς ἄλλους εἶναι φοβερὰ σ' αὐτὸν γίνονται ἀσήμαντα, ὅταν γι' αὐτὰ ποὺ ἄλλοι φρίττουν καὶ ἀποροῦν, γιὰ τὰ ἴδια αὐτὸς συμβαίνει νὰ γελᾶ, ἐπειδὴ τοποθέτησε τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν ὑπερβολικὴ ὑπομονὴ στὴν εὐσέβεια τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων.

Ἐὰν λοιπὸν καλοτυχίζουμε τὸ σῶμα ποὺ μπορεῖ ν' ἀντέχει χωρὶς πόνο καὶ τὸ ψύχος καὶ τὴ ζέστη καὶ τὴν πείνα καὶ τὴ φτώχεια καὶ τὴν πεζοπορία καὶ τὶς ἄλλες ταλαιπωρίες, πολὺ περισσότερο πρέπει νά καλοτυχίζουμε τὴν ψυχὴ ποὺ μπορεῖ μὲ ὑπομονὴ καὶ γενναιότητα ν' ἀντέχει ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν κακῶν καὶ νὰ διατηρεῖ μὲ ὅλα ἀδούλωτο τὸ φρόνημά της. Αὐτὸς εἶναι βασιλικότερος ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺ βασιλεῖς. Γιατὶ τὸ βα-

πολλὰ δύναιντ' ἂν ἀδικῆσαι ἐπιβουλεύοντες καὶ κακουργοῦντες, τὸν δὲ τοιαύτην ἔχοντα ψυχήν, οἵαν εἶπον νῦν, οὐ βασιλεύς, οὐ δορυφόρος, οὐκ οἰκέτης, οὐ φίλος, οὐκ ἐχθρός, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος παραβλάψαι δυνήσεται. Πῶς γάρ, τὸν μελετησαντα μηδὲν τῶν νομιζομένων εἶναι δεινῶν ἡγεῖσθαι δεινόν;

4. Τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;καθὼς γέγραπται, ὅτι ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς· ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς». Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι «Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ»· ἀσθενέστερον τὸ σῶμα γίνεται, φησίν, ἀλλὰ δυνατωτέρα ἡ ψυχὴ καὶ ἰσχυροτέρα, καὶ πτεροῦται μᾶλλον.

Καὶ καθάπερ στρατιώτης βαρύνοντα μὲν ἔχων ὅπλα, κἂν σφόδρα γενναῖος ᾖ καὶ πολεμικός, οὐκ ἂν γένοιτο τοῖς πολεμίοις φοβερός, τῆς τῶν ὅπλων βαρύτητος τῇ τῶν ποδῶν ταχύτητι καὶ τῇ τῶν πολεμικῶν ἐμπειρίᾳ λυμαινομένης· εἰ δὲ κοῦφα λάβοι καὶ εὐμεταχείριστα, πτηνοῦ παντὸς δίκην ἐπέρχεται τοῖς ἐναντίοις, οὕτω καὶ ὁ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ μὴ μέθῃ, μηδὲ ἀνέσει καὶ τρυφῇ καταλιπαίνων, ἀλλὰ νηστείαις καὶ εὐχαῖς, καὶ τῇ πολλῇ τῶν θλίψεων ὑπομονῇ κουφοτέραν καὶ λεπτοτέραν κατασκευάζων, καθάπερ τις ὑπόπτερος ἄνωθεν καταβαίνων, οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης εἰς τὰς τῶν δαιμόνων ἐμπίπτων φάλαγγας, καταφέρει ῥᾳδίως τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, καὶ ὑποχειρίους ποιεῖ.

Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος λαβὼν πολλὰς πληγάς, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμπεσών, καὶ ἐν τῷ ξύλῳ δεθείς, τὸ μὲν σῶμα ἀσθε-

10. Ρωμ. 8, 35 - 37.
11. Σανίδι ἢ δοκάρι, στὸ ὁποῖο δένονταν οἱ κακοῦργοι καὶ οἱ φυλακισμένοι.

σιλιὰ καὶ οἱ σωματοφύλακες καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ σὲ πολλὰ θὰ μποροῦσαν νὰ τὸν ἀδικήσουν συνωμοτώντας καὶ βλάπτοντάς τον, αὐτὸν ὅμως ποὺ ἔχει τέτοια ψυχή, ποὺ τώρα εἶπα, οὔτε βασιλιάς, οὔτε σωματοφύλακας, οὔτε ὑπηρέτης, οὔτε φίλος, οὔτε ἐχθρός, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θὰ μπορέσει νὰ τὸν βλάψει. Γιατὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ πάθει κακὸ αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔμαθε νὰ μὴ θεωρεῖ τίποτε κακὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τὰ νομίζουν ὅτι εἶναι κακά;

4. Τέτοιος ἦταν ὁ μακάριος Παῦλος, γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; Ἡ θλίψη, ἢ ἡ στενοχώρια, ἢ ὁ διωγμός, ἢ ἡ πείνα, ἢ ἡ γύμνια, ἢ ὁ κίνδυνος, ἢ ἡ σφαγή; ὅπως ἔχει γραφεῖ, ὅτι γιὰ σένα κινδυνεύουμε νὰ πεθάνουμε ὅλη τὴν ἡμέρα, θεωρηθήκαμε σὰν πρόβατα γιὰ σφάξιμο. Ἀλλὰ σ' ὅλα αὐτὰ νικοῦμε μὲ τὸ παραπάνω μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀγάπησε»[10]. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπονοώντας καὶ ἐδῶ ἔλεγε, ὅτι «Ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικός μας ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὅμως ἀνανεώνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα». Τὸ σῶμα γίνεται ἀσθενέστερο, λέγει, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ δυνατότερη καὶ ἰσχυρότερη, καὶ ἐνθαρρύνεται περισσότερο.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ στρατιώτης ποὺ φέρει βαριὰ ὅπλα, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὑπερβολικὰ γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει φοβερὸς στοὺς ἐχθρούς, ὅταν τὸ βάρος τῶν ὅπλων ἐξαφανίζει τὴν ταχύτητα τῶν ποδιῶν καὶ τὴν ἐμπειρία του στὰ πολεμικὰ πράγματα - ἂν ὅμως πάρει ἐλαφρὰ καὶ εὔκολα στὴ χρήση τους ὅπλα, βαδίζει ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σὰν πουλί -, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ βαρύνει τὸ σῶμα του μὲ μέθη, οὔτε μὲ ἀνέσεις καὶ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ ποὺ τὸ κάνει ἐλαφρύτερο καὶ λεπτότερο μὲ νηστεῖες καὶ προσευχὲς καὶ μὲ τὴ μεγάλη ὑπομονὴ τῶν θλίψεων, σὰν κάποιος φτερωτὸς ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, ἔτσι μὲ μεγάλη ὁρμὴ ἐφορμώντας στὶς φάλαγγες τῶν δαιμόνων, νικᾶ εὔκολα τίς ἀντίπαλες δυνάμεις καὶ τὶς αἰχμαλωτίζει.

Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ πληγώθηκε πολὲς φορὲς καὶ φυλακίσθηκε καὶ δέθηκε στὸ ξύλο[11], εἶχε ἀσθενέστερο τὸ σῶμα

νέστερον εἶχε πόνοις κατατεινόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν ἰσχυρὰν καὶ εὔτονον· καὶ οὕτως ἦν ἰσχυρὸς ὁ δεδεμένος, ὡς διὰ φωνῆς μόνης σαλεῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου, καὶ τὸν λελυμένον δεσμοφύλακα δέσμιον εἰς τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ τὰς θύρας ἀποκεκλεισμένας ἀνοῖξαι. Οὐ μικρὰν οὖν ἡμῖν παραμυθίαν ἔδωκεν ὁ Παῦλος ταύτην καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως, τὸ βελτίους ἡμᾶς γίνεσθαι καὶ φιλοσοφωτέρους τοῖς πειρασμοῖς. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει». Καὶ πάλιν ἄλλος τίς φησιν· «Ἀνὴρ ἀπείραστος ἀδόκιμος, ὁ δὲ ἀδόκιμος οὐδενὸς ἄξιος λόγου».

Ὥστε οὐ μικρὰ ἀπὸ τῆς θλίψεως καρπούμεθα καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως, τὸ τὴν ψυχὴν ἔχειν δοκιμωτέραν καὶ σοφωτέραν καὶ συνετωτέραν, καὶ πάσης ἀπηλλάχθαι δειλίας. Διὰ τοῦτο φησιν· «Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ». Πῶς ἀνακαινοῦται, εἰπέ; Ἀνανδρίας ἐξελαυνομένης ἁπάσης, ἐπιθυμίας σβεννυμένης ἀτόπου, φιλοχρηματίας, κενοδοξίας, τῶν ἄλλων ἁπλῶς τῶν διεφθαρμένων λογισμῶν ἀναιρουμένων ἁπάντων. Ὥσπερ οὖν ἡ ἀργίας καὶ ἀδείας ἀπολαύουσα ψυχὴ εὐκόλως ὑπὸ τῶν παθῶν ἁλίσκεται τούτων, οὕτως ἡ διηνεκῶς τοῖς ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐσχολακυῖα, οὐδὲ σχολὴν ἄγει ταῦτα ἐννοῆσαί ποτε, τῆς περὶ τὰ παλαίσματα μερίμνης πάντων αὐτὴν ἀπαγούσης ἐκείνων. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ».

Εἶτα πάλιν παραμυθούμενος τὰς ψυχὰς τὰς ὀδυνωμένας ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τοῖς ἐπαγομένοις, καὶ οὐκ εἰδυίας φιλοσοφεῖν, διὰ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων αὐτὰς ἀνίστησιν, οὕτω λέγων· «Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοπούντων

---

12. Βλ. Πράξ. 16, 25 - 29.
13. Ρωμ. 5, 3 - 5.
14. Διατ. Ἀποστόλων Β 8, 2. Πρβλ. Ἰακ. 1, 12.

ποὺ τὸ βασάνιζαν οἱ πόνοι, καὶ ἰσχυρὴ καὶ δυνατὴ τὴν ψυχή του. Καὶ ἦταν τόσο δυνατὸς αὐτὸς ποὺ ἦταν δεμένος, ὥστε μὲ τὴ φωνή του μόνο νὰ συνταράξει τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς, καὶ τὸν ἐλεύθερο δεσμοφύλακα νὰ φέρει δέσμιο μπροστὰ στὰ πόδια του καὶ ν' ἀνοίξει τὶς κλεισμένες πόρτες[12]. Δὲν μᾶς ἔδωσε λοιπὸν ὁ Παῦλος μικρὴ παρηγοριὰ καὶ πρὶν τὴν ἀνάσταση, τὸ νὰ γινόμαστε δηλαδὴ καλύτεροι καὶ περισσότερο συνετοὶ στοὺς πειρασμούς. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἡ θλίψη παράγει τὴν ὑπομονή, ἡ ὑπομονὴ τὴ δοκιμασμένη ἀρετή, ἡ δοκιμασμένη ἀρετὴ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίδα αὐτὴ δὲν ντροπιάζει»[13]. Καὶ κάποιος ἄλλος πάλι λέγει· «Ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει πειρασθεῖ εἶναι ἀδόκιμος, καὶ ὁ ἀδόκιμος δὲν ἀξίζει καθόλου»[14].

Ἑπομένως δὲν κερδίζουμε λίγα ἀπὸ τὴ θλίψη καὶ πρὶν τὴν ἀνάσταση, τὸ νὰ ἔχουμε δηλαδὴ τὴν ψυχή μας περισσότερο δοκιμασμένη καὶ σοφὴ καὶ συνετὴ καὶ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε δειλία. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικός μας ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὅμως ἀνανεώνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα». Πῶς ἀνανεώνεται, πές μου; Ὅταν ἀπομακρύνεται ὅλη ἡ ἀνανδρία, ὅταν σβήνεται ἡ παράλογη ἐπιθυμία, ἡ φιλοχρηματία, ἡ ματαιοδοξία, ὅταν γενικὰ ἐξαφνίζονται ὅλες οἱ κακὲς σκέψεις. Ὅπως λοιπὸν ἡ ψυχὴ ποὺ κυριεύεται εὔκολα ἀπὸ τὰ πάθη, ἔτσι ἐκείνη ποὺ ἀσχολεῖται διαρκῶς στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν εὐσέβεια, οὔτε ξεκουράζεται γιὰ νὰ σκεφτεῖ κάποτε αὐτά, ἐπειδὴ τὴν ἀπασχολοῦν οἱ ἀγῶνες γιὰ ὅλα ἐκεῖνα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ἀνανεώνεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα».

Ἔπειτα πάλι παρηγορώντας τὶς ψυχὲς ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ τὰ ἐπερχόμενα κακὰ καὶ δὲ γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν, τὶς ἐνθαρρύνει μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Γιατὶ οἱ θλίψεις ποὺ εἶναι προσωρινὲς καὶ ἐλαφρές, ἐργάζονται σὲ μᾶς σὲ ὑπερβολικὰ μεγάλο βαθμὸ αἰώνιο βάρος δόξας, ἂν δὲν ἀποβλέπουμε πρὸς ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνα ποὺ δὲ βλέπονται. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται εἶ-

ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα ἡμᾶς ὀνίνησιν ἡ θλῖψις, σοφωτέραν ἡμῶν ποιοῦσα τὴν ψυχὴν καὶ φιλοσοφωτέραν· μετὰ δὲ τοῦτο καὶ μυρία ἡμῖν προξενεῖ κατὰ τὸ μέλλον ἀγαθά, οὐκ ἀντίρροπα τῶν πόνων, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα τῶν παλαισμάτων καὶ κατὰ τὴν ποσότητα καὶ κατὰ τὴν ποιότητα.

Ταῦτα ἀμφότερα, λέγω, δηλῶν ὁ Παῦλος, καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν κινδύνων, καὶ τῶν ἄθλων ποιεῖται τὴν σύγκρισιν, καὶ ἀντιτίθησι τῷ παραυτίκα τὸ αἰώνιον, τῷ ἐλαφρῷ τὸ βάρος, τῇ θλίψει τὴν δόξαν. Ἡ μὲν γὰρ θλίψις πρόσκαιρος, φησί, καὶ κούφη, ἡ δὲ ἄνεσις· μᾶλλον δὲ οὐκ εἶπεν, ἄνεσις, ἀλλά, δόξα, ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς ἀνέσεως, αἰώνιος καὶ διηνεκὴς καὶ μεγάλη. Βάρος δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἐπίπονον καὶ φορτικὸν εἶπεν, ἀλλὰ τὸ πολυτελὲς καὶ ἔντιμον, κατὰ τὸ τῶν πολλῶν ἔθος, οἳ τὰ πολύτιμα οὕτω καὶ βαρύτιμα καλεῖν εἰώθασιν. Ὅταν οὖν εἴπῃ βάρος δόξης, μέγεθος δόξης λέγει.

Μὴ τοίνυν τοῦτο μόνον λογίζου, φησίν, ὅτι μαστίζῃ καὶ ἐλαύνῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὰς ἀμοιβάς, ὅτι πολλῷ μείζους καὶ λαμπρότεραι τῶν παρόντων ἐκεῖναι, καὶ τέλος οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ πέρας. Ἀλλὰ ταῦτα, φησίν, ἐν πείρᾳ, ἐκεῖνα δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ ταῦτα μὲν φανερά, ἐκεῖνα δὲ οὐ φαίνεται, ἀλλ' ἐκκρεμῆ καὶ μετέωρά εἰσιν· ἀλλ' εἰ καὶ ἀφανῆ, ἀλλὰ τῶν φαινομένων ἐστὶ φανερώτερα. Τί λέγω φανερώτερα; Ἐκεῖνα δύνασαι μᾶλλον ὁρᾶν, ἢ ταῦτα. Ταῦτα μὲν γὰρ παρέρχεται, ἐκεῖνα δὲ μένει. Διὸ ἐπήγαγε, λέγων· «Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια».

5. Εἰ δὲ λέγοις, καὶ πῶς δυνήσομαι τὰ ἀφανῆ βλέπειν, τὰ δὲ παρόντα μὴ βλέπειν; ἀπὸ τῶν βιωτικῶν σε εἰς ταύτην ἐναγαγεῖν

---

15. Β' Κορ. 4, 17 - 18.

ναι πρόσκαιρα, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ δὲ βλέπονται εἶναι αἰώνια»[15]. Ἐκεῖνο ποὺ λέγει εἶναι τὸ ἑξῆς: Πάρα πολὺ λοιπὸν μᾶς ὠφελεῖ καὶ ἐδῶ ἡ θλίψη, ἐπειδὴ κάνει τὴν ψυχὴ πιὸ σοφὴ καὶ πιὸ συνετή· ὕστερα ὅμως μᾶς προξενεῖ ἄπειρα ἀγαθὰ κατὰ τὸ μέλλον, ὄχι ἰσοδύναμα πρὸς τοὺς κόπους μας, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες μας καὶ κατὰ τὴν ποσότητα καὶ κατὰ τὴν ποιότητα.

Καὶ τὰ δύο αὐτά, λέγω, γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Παῦλος, καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῶν κινδύνων προβάλλει, καὶ τὴ σύγκριση κάνει τῶν κατορθωμάτων, καὶ ἀντιπαρθέτει στὸ προσωρινὸ τὸ αἰώνιο, στὸ ἐλαφρὺ τὸ βαρύ, στὴ θλίψη τὴ δόξα. Γιατὶ ἡ θλίψη εἶναι πρόσκαιρη, λέγει, καὶ ἐλαφριά, καὶ ἡ ἄνεση - μᾶλλον δὲ δὲν εἶπε, ἄνεση, ἀλλά, δόξα, ποὺ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ἄνεση -, αἰώνια καὶ παντοτινὴ καὶ μεγάλη. Βάρος ὅμως ἐδῶ δὲν εἶπε τὸ κουραστικὸ καὶ ἐνοχλητικό, ἀλλὰ τὴν πολυτέλεια καὶ τὸ ἔντιμο, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν πολλῶν, οἱ ὁποῖοι συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν ἔτσι τὰ πολύτιμα καὶ βαρύτιμα πράγματα. Ὅταν λοιπὸν λέγει βάρος δόξας, ἐννοεῖ τὸ μέγεθος τῆς δόξας.

Μὴ λοιπὸν σκέπτεσαι μόνο αὐτό, λέγει, ἐπειδὴ ὑποφέρεις καὶ πιέζεσαι, ἀλλὰ νὰ σκέπτεσαι τὰ στεφάνια καὶ τὶς ἀμοιβές, ἐπειδὴ εἶναι ἐκεῖνα πολὺ μεγαλύτερα καὶ λαμπρότερα ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ δὲν τελειώνουν, οὔτε σταματοῦν. Ἀλλὰ αὐτά, λέγει, ἀποκτοῦνται μὲ πείρα, ἐκεῖνα ὅμως μ' ἐλπίδα. Καὶ αὐτὰ εἶναι βέβαια φανερά, ἐκεῖνα ὅμως δὲ φαίνονται, ἀλλὰ εἶναι ἀβέβαια καὶ ἀσαφή. Ἀλλά, ἂν καὶ δὲ φαίνονται, εἶναι πιὸ φανερὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ φαίνονται. Γιατὶ λέγω πιὸ φανερά; Ἐκεῖνα μπορεῖς νὰ τὰ βλέπεις καλύτερα, παρὰ αὐτά. Γιατὶ αὐτὰ ἔρχονται καὶ φεύγουν, ἐκεῖνα ὅμως παραμένουν. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, λέγοντας· «Ἂν δὲν ἀποβλέπουμε πρὸς ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνα ποὺ δὲ βλέπονται, γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται εἶναι πρόσκαιρα, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ δὲ βλέπονται εἶναι αἰώνια».

5. Ἐὰν ὅμως θὰ ἔλεγες, καὶ πῶς θὰ μπορέσω νὰ βλέπω αὐτὰ ποὺ δὲ βλέπονται, καὶ νὰ μὴ βλέπω τὰ παρόντα; θὰ προσπαθή-

πειράσομαι τὴν πίστιν. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων τῶν ἐπικήρων τούτων ἅψαιτό τις ἂν ῥᾳδίως, μὴ τὰ ἀφανῆ πρὸ τῶν φανερῶν ἰδών. Οἷόν τι λέγω· ὁ ἔμπορος ὑπομένει μὲν χειμῶνας πολλοὺς καὶ κυμάτων ἐπαναστάσεις καὶ ναυάγια καὶ μυρίας δυσκολίας, ἀπολαύει δὲ καὶ πλούτου μετὰ τοὺς χειμῶνας, τὰ φορτία διατιθέμενος, καὶ πολλὴν ἐργαζόμενος πραγματείαν. Ἀλλ' οἱ μὲν χειμῶνες πρότεροι, τὰ δὲ φορτία ὕστερα· καὶ τὰ μὲν πελάγη καὶ τὰ κύματα φαίνεται ἐξελθόντι τοῦ λιμένος, ἡ ἐμπορία δὲ οὐ φαίνεται· ἐν ἐλπίσι γάρ ἐστιν ἔτι. Ἀλλ' ὅμως ἂν μὴ πρὸς ἐκείνην ἴδῃ πρῶτον τὴν ἀφανῆ καὶ μὴ παροῦσαν, μηδὲ ἐν χερσὶν οὖσαν, ἀλλ' ἐν ἐλπίσιν, οὐκ ἂν ἅψαιτο τούτων τῶν παρόντων καὶ φαινομένων.

Οὕτω καὶ γεωργὸς ζεύγνυσι βόας, καὶ ἄροτρον ἕλκει, καὶ βαθεῖαν αὔλακα ἀνατέμνει, καὶ σπέρματα καταβάλλει, καὶ τὰ ὄντα ἅπαντα δαπανᾷ, καὶ κρυμὸν καὶ πάγον καὶ ὄμβρους καὶ ἑτέρας ἀνέχεται ταλαιπωρίας πολλάς, καὶ μετὰ τὸν πόνον τοῦτον προσδοκᾷ κομῶντα ὄψεσθαι τὰ λήϊα, καὶ πεπληρωμένην τὴν ἅλωνα. Ὁρᾷς πῶς καὶ ἐνταῦθα πρότερος ὁ πόνος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ μισθός· καὶ ὁ μὲν μισθὸς ἄδηλος, ὁ δὲ πόνος δῆλος καὶ φανερός· κἀκεῖνος μὲν ἐν ἐλπίσιν, οὗτος δὲ ἐν χερσίν; Ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος ἂν μὴ πρότερον πρὸς ἐκεῖνον ἴδῃ τὸν ἄδηλον καὶ ἀφανῆ καὶ μὴ βλεπόμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ σώματος μισθόν, οὐ μόνον οὐ ζεύξει βόας, οὐδὲ ἄροτρον ἕλξει, οὐδὲ σπέρματα καταβαλεῖ, ἀλλ' οὐδὲ κινηθήσεται οἴκοθεν πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην ποτέ.

Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων πρὸ τῶν φανερῶν τὰ ἀφανῆ βλέπειν, καὶ πρὸ τῶν μισθῶν ὑπομένειν τοὺς πόνους, καὶ πρότερον τὰ δυσχερῆ πάντα φέροντας, τότε τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναμένειν χρηστά, καὶ ταῖς τῶν ἀφανῶν ἐλπίσι προ-

σω νὰ σὲ ὁδηγήσω σ' αὐτὴν τὴν πίστη ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα. Γιατὶ οὔτε τὰ φθαρτὰ αὐτὰ πράγματα ποὺ βρίσκονται στὸν κόσμο αὐτὸν θὰ μποροῦσε νὰ πιάσει κανεὶς εὔκολα, ἂν δὲ δεῖ τὰ ἀφανὴ πρὶν ἀπὸ τὰ φανερά. Ἐννοῶ· κάτι τέτοιο· ὁ ἔμπορος ὑποφέρει βέβαια πολλὲς κακοκαιρίες καὶ τρικυμίες καὶ ναυάγια καὶ ἄπειρες δυσκολίες, ἀπολαμβάνει ὅμως καὶ πλοῦτο μετὰ τὶς κακοκαιρίες, ὅταν διαθέτει τὰ ἐμπορεύματα καὶ κάνει μεγάλη ἐπιχείρηση. Ἀλλὰ οἱ κακοκαιρίες προηγοῦνται καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἀκολουθοῦν. Καὶ τὰ πελάγη καὶ τὰ κύματα φαίνονται ὅταν βγεῖ κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, τὸ ἐμπόρευμα ὅμως δὲν φαίνεται, γιατὶ βρίσκεται μέσα στὶς ἐλπίδες του ἀκόμη. Πλὴν ὅμως ἂν δὲν ἀποβλέψει πρῶτα πρὸς αὐτὸ ποὺ δὲ βλέπεται καὶ δὲν εἶναι παρόν, ποὺ οὔτε καὶ βρίσκεται στὰ χέρια του, ἀλλὰ στὶς ἐλπίδες του, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ πιάσει αὐτὰ ποὺ εἶναι παρόντα καὶ βλέπονται.

Ἔτσι καὶ ὁ γεωργὸς ζεύει τὰ βόδια, καὶ σύρει τὸ ἄροτρο, καὶ ἀνοίγει βαθὺ αὐλάκι, καὶ σπέρνει τοὺς σπόρους, καὶ ξοδεύει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, καὶ ὑποφέρει τὸ κρύο καὶ τὸν παγετὸ καὶ τὶς βροχὲς καὶ πολλὲς ἄλλες ταλαιπωρίες, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν κόπο αὐτὸν περιμένει νὰ δεῖ στὰ χωράφια νὰ κυματίζουν τὰ σπαρτὰ καὶ νὰ εἶναι γεμάτο καρπὸ τὸ ἁλώνι. Βλέπεις πῶς καὶ ἐδῶ προηγεῖται ὁ κόπος, καὶ ὕστερα ἔρχεται ὁ μισθός, καὶ ὁ μισθὸς βέβαια εἶναι ἀβέβαιος, ὁ κόπος ὅμως γνωστὸς καὶ φανερός, καὶ ἐκεῖνος μὲν βρίσκεται μέσα στὶς ἐλπίδες του, ἐνῶ αὐτὸς μέσα στὰ χέρια του; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὅμως ἂν δὲν ἀποβλέψει προηγουμένως πρὸς ἐκεῖνον τὸ μισθὸ ὁ ὁποῖος εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀβέβαιος καὶ ὁ ὁποῖος δὲ βλέπεται μὲ τὰ σωματικὰ μάτια, ὄχι μόνο δὲ θὰ ζέψει τὰ βόδια, οὔτε θὰ σύρει τὸ ἄροτρο, οὔτε θὰ σπείρει τοὺς σπόρους, ἀλλὰ οὔτε θὰ ξεκινήσει ποτὲ ἀπὸ τὸ σπίτι του γιὰ τὴν ἐργασία αὐτήν.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο στὰ μὲν βιωτικὰ πράγματα νὰ βλέπουμε πρὶν ἀπὸ τὰ φανερὰ τὰ ἀφανή, καὶ νὰ ὑπομένουμε πρὶν ἀπὸ τοὺς μισθοὺς τοὺς κόπους, καί, ἀφοῦ πρῶτα ὑποφέρουμε ὅλα τὰ δυσάρεστα, ὕστερα νὰ περιμένουμε ἀπὸ αὐ-

τρεπομένους οὕτως ἅπτεσθαι τῶν φανερῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ διστάζειν καὶ ἀμφιβάλλειν, καὶ πρὸ τῶν πόνων ἀπαιτεῖν τὰς ἀμοιβάς, καὶ γεωργῶν καὶ ναυτῶν μικροψυχοτέρους φαίνεσθαι; Οὐ δὴ μόνον κατὰ τοῦτο αὐτῶν φανούμεθα χείρους, ἀσχάλλοντες πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους θαρρεῖν ἔχοντες πάντως, οὐδὲ οὕτω τῶν πόνων ἀφίστανται· σὺ δὲ ἀξιόπιστον τῶν στεφάνων ἔχων ἐγγυητήν, οὐδὲ οὕτω μιμῇ τὴν ἐκείνων καρτερίαν.

Ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς πολλάκις μετὰ τὸ τὰ σπέρματα καταβαλεῖν, καὶ θεραπεῦσαι τὴν γῆν, καὶ κομῶντα τὰ λήϊα ἰδεῖν, ἢ χαλάζης, ἢ ἐρυσίβης, ἢ ἀκρίδος, ἢ ἄλλης τινὸς τοιαύτης ἐπενεχθείσης πληγῆς, ἐξέπεσε τῆς τῶν πόνων ἀμοιβῆς, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας κεναῖς οἴκαδε ὑποστρέφει χερσί. Καὶ ὁ ἔμπορος δὲ πάλιν, μετὰ τὸ διαδραμεῖν πολὺ πέλαγος πεπληρωμένην ἄγων τὴν ὁλκάδα, πρὸς αὐτὸ πολλάκις τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐμπεσόντων ἀνέμων σκοπέλῳ τινὶ προσαράξας, μόλις ἐξῆλθε τὸ σῶμα διασώσας γυμνόν. Καὶ ἐπὶ πάντων ἁπλῶς τῶν βιωτικῶν πολλὰς πολλάκις πρὸς τῷ τέλει συμφορὰς τοιαύτας συμβαίνειν εἰκός. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγώνων τῶν σῶν οὐκ ἔστι τοῦτο· ἀλλὰ ἀνάγκη πάντως τὸν ἀγωνισάμενον, τὸν σπείραντα τὴν εὐσέβειαν, καὶ πολλοὺς ἐνεγκόντα πόνους, ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους. Οὐ γὰρ ἀέρων ἀνωμαλίαις, οὐδὲ πνευμάτων ῥύμαις τῶν πόνων τούτων τὰς ἀμοιβὰς ἐπέτρεψεν ὁ Θεός· ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπόκεινται, ἐν τοῖς ἀσύλοις θησαυροῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει».

Μὴ τοίνυν εἴπῃς ὅτι ἀφανῆ τὰ μέλλοντα· εἰ γὰρ βουληθείης μετὰ ἀρκιβείας ἐξετάσαι, τῶν ἐν χερσίν ἐστι πολὺ φανερώτερα.

---

16. Ἀσθένεια ποὺ προσβάλλει στὸν καρπὸ τὰ δημητριακὰ καὶ κυρίως τὸ σιτάρι.

τὰ τὰ χρήσιμα, καὶ ἀφοῦ πάρουμε θάρρος ἀπὸ τὶς ἐλπίδες τῶν ἀφανῶν ἔτσι νὰ προσεγγίζουμε τὰ φανερά, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοῦ νὰ διστάζουμε καὶ ν' ἀμφιβάλλουμε, καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς κόπους ν' ἀπαιτοῦμε τὶς ἀμοιβὲς καὶ νὰ φαινόμαστε πιὸ μικρόψυχοι ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς ναυτικούς; Γιατὶ ὄχι μόνο σ' αὐτὸ θὰ φανοῦμε χειρότεροι ἀπὸ αὐτούς, ἐπειδὴ ἀγωνιοῦμε γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ σὲ κάτι ἄλλο, ποὺ δὲν εἶναι μικρότερο ἀπὸ αὐτό. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι ἐκεῖνοι χωρὶς νὰ ἔχουν γενικὰ καμιὰ ἐλπίδα γιὰ τὸ τέλος, οὔτε ἔτσι ἀποφεύγουν τοὺς κόπους. Ἐσὺ ὅμως ἂν καὶ ἔχεις ἀξιόπιστο ἐγγυητὴ γιὰ τὰ ἔπαθλα, οὔτε ἔτσι μιμεῖσαι τὴ μεγάλη τους ὑπομονή.

Γιατὶ ὁ μὲν γεωργὸς πολλὲς φορές, ἀφοῦ σπείρει τοὺς σπόρους, καὶ καλλιεργήσει τὴ γῆ, καὶ δεῖ στὰ χωράφια νὰ κυματίζουν τὰ σπαρτά, ἐὰν πέσει χαλάζι ἢ ἐρυσίβη[16] ἢ ἀκρίδα ἢ κάποια ἄλλη τέτοια ζημία, ἔχασε τὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων του καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἱδρῶτες ἐπιστρέφει μὲ ἄδεια χέρια στὸ σπίτι του. Καὶ ὁ ἔμπορος πάλι, ἀφοῦ διαπλεύσει μεγάλες θάλασσες ἔχοντας γεμάτο ἀγαθὰ τὸ πλοῖο, κοντὰ στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ πολλὲς φορές, ἀφοῦ σηκώθηκαν ἄνεμοι καὶ ἔπεσε πάνω σὲ κάποιο σκόπελο, μὲ δυσκολία βγῆκε ἔξω διασώζοντας γυμνὸ τὸ σῶμα του. Καὶ σ' ὅλα γενικὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα πολλὲς φορὲς εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνουν πρὸς τὸ τέλος πολλὲς τέτοιες συμφορές. Στοὺς δικούς σου ὅμως ἀγῶνες δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη ὁπωσδήποτε αὐτὸς ποὺ ἀγωνίσθηκε, ποὺ ἔσπειρε τὴν εὐσέβεια καὶ ὑπέφερε πολλοὺς κόπους, νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπό του. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἄφησε στὴν ἀστάθεια τῶν ἀέρων καὶ στὴν ὁρμὴ τῶν ἀνέμων τὶς ἀμοιβὲς αὐτῶν τῶν κόπων, ἀλλὰ βρίσκονται στοὺς οὐρανούς, στὰ ἀπαραβίαστα θησαυροφυλάκια. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἡ θλίψη ἐργάζεται τὴν ὑπομονή, ἡ ὑπομονὴ τὴν ἀρετή, ἡ ἀρετὴ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει».

Μὴ λοιπὸν πεῖς ὅτι τὰ μελλοντικὰ εἶναι ἄγνωστα, γιατὶ ἂν θελήσεις νὰ τὰ ἐξετάσεις μὲ ἀκρίβεια, εἶναι πολὺ πιὸ φανερὰ ἀ-

Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐνδεικνύμενος ἡμῖν ὁ Παῦλος, τὰ μὲν αἰώνια καλεῖ, τὰ δὲ πρόσκαιρα, τῷ προσκαίρῳ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν δηλῶν. Πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι ἀφίπταται, καὶ ἀποτρέχει πρὶν ἐπιστῆναι, καὶ ὀξύῤῥοποι μὲν αὐτῶν αἱ μεταβολαί, ἄπιστος δὲ ἡ κτῆσις. Τοῦτο καὶ ἐπὶ πλούτου καὶ δόξης καὶ δυναστείας, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων εὐμορφίας, τοῦτο καὶ ἐπὶ ῥώμης καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπλῶς τῶν βιωτικῶν συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης κωμῳδῶν τοὺς τρυφῶντας καὶ περὶ χρήματα μαινομένους καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν, «Ὡς ἑστῶτα», φησίν, «ἐλογίσαντο ταῦτα, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα». Ὥσπερ γὰρ σκιᾶς οὐκ ἔστιν ἐπιλαβέσθαι, οὕτως οὐδὲ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων· ἀλλὰ τὰ μὲν τῇ τελευτῇ καταλύεται, τὰ δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς χειμάῤῥου παντὸς ὀξυῤῥεπέστερον παραῤῥεῖ.

Τὰ δὲ μέλλοντα οὐ τοιαῦτα· οὐκ οἶδε γὰρ μεταβολήν, οὐ δέχεται τροπήν, οὐκ ἐπίσταται γῆρας, οὐκ ἔχει τινὰ ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ἀκμάζει διηνεκῶς, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐπρεπείας μένει. Ὥστε εἰ δεῖ ἀφανῆ καὶ ἄδηλα εἰπεῖν καὶ ἄπιστα, τὰ παρόντα δεῖ λέγειν πράγματα, καὶ μὴ παραμένοντα τοῖς κεκτημένοις, ἀλλ' ἀμείβοντα τοὺς δεσπότας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπὸ τούτου πρὸς ἕτερον μεταπηδῶντα, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. Ταῦτα δὴ πάντα δηλώσας ἡμῖν ὁ Παῦλος, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν παρόντα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μέλλοντα αἰώνια καλέσας, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, οὕτω λέγων· «Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκίαν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

6. Ὅρα πάλιν καὶ ἐνταῦθα πῶς ταῖς λέξεσι κέχρηται κυρίως, δι' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τὴν δύναμιν ἐμφαίνων τῶν νοημάτων.

17. Ἀμὼς 6, 5.
18. Β' Κορ. 5, 1.

πὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θέλοντας πάλι νὰ μᾶς δείξει ὁ Παῦλος, τὰ πρῶτα τὰ ὀνομάζει αἰώνια καὶ τὰ δεύτερα προσωρινά, δηλώνοντας μὲ τὸ προσωρινὸ τὸ ὅτι αὐτὰ εἶναι φθαρτά. Γιατὶ προτοῦ νὰ ἐμφανισθοῦν ἐξαφανίζονται, καὶ ἀπομακρύνονται προτοῦ νὰ φανοῦν, καὶ οἱ μεταβολές τους εἶναι ξαφνικὲς καὶ ἀμφίβολη ἡ ἀπόκτησή τους. Καὶ αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει καὶ στὰ πλούτη καὶ στὴ δόξα καὶ στὴν ἐξουσία καὶ στὴν ὀμορφιὰ τῶν σωμάτων, τὸ ἴδιο καὶ στὴ σωματικὴ δύναμη καὶ στὰ ἄλλα γενικῶς βιωτικὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης γελοιποιώντας αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις καὶ τρελλαίνονται γιὰ τὰ χρήματα καὶ γιὰ κάθε ἄλλη φαντασίωση, λέγει· «Τὰ θεώρησαν αὐτὰ σὰν μόνιμα καὶ σταθερά, καὶ ὄχι σὰν φευγαλέα»[17]. Γιατὶ ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συλλάβουμε τὴ σκιά, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συλλάβουμε οὔτε τὰ βιωτικὰ πράγματα, ἀλλ' ἄλλα μὲν διαλύονται μὲ τὸ θάνατο, ἄλλα δὲ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο ἐξαφανίζονται ὁρμητικότερα ἀπὸ κάθε χείμαρρο.

Τὰ μελλοντικὰ ὅμως πράγματα δὲν εἶναι τέτοια. Γιατὶ δὲ γνωρίζουν μεταβολή, δὲ δέχονται ἀλλαγή, δὲν γνωρίζουν γηρατειά, δὲν παθαίνουν κάποια ἀλλοίωση, ἀλλὰ ἀκμάζουν διαρκῶς καὶ παραμένουν μὲ τὴν ἴδια τους ἐμφάνιση. Συνεπῶς ἂν πρέπει κανεὶς νὰ πεῖ ἀφανὴ καὶ ἄγνωστα καὶ ἀμφίβολα, πρέπει νὰ λέγει τὰ παρόντα πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν παραμένουν σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν ἀποκτήσει, ἀλλ', ἀφοῦ ἀμείψουν τοὺς κατόχους τους, καθημερινὰ μεταπηδοῦν ἀπὸ αὐτὸν σ' ἄλλον, καὶ πάλι ἀπὸ ἐκεῖνον σ' ἄλλον. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ μᾶς φανέρωσε ὁ Παῦλος καὶ γι' αὐτό, ἀφοῦ ὀνόμασε τὰ παρόντα πράγματα προσωρινὰ καὶ τὰ μελλοντικὰ αἰώνια, ἀναφέρει τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Γιατὶ γνωρίζουμε ὅτι, ἂν ἡ ἐπίγεια κατοικία τοῦ σκηνώματός μας διαλυθεῖ, ἔχουμε ἀπὸ τὸ Θεὸ κατοικία ἀχειροποίητη, αἰώνια, ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανούς»[18].

6. Πρόσεχε πάλι καὶ ἐδῶ πῶς χρησιμοποιεῖ τὶς λέξεις κυριολεκτικά, παρουσιάζοντας μὲ τὰ ἴδια τὰ ὀνόματα τὴ δύναμη

Οὐ γὰρ ἁπλῶς σκῆνος τὸ σῶμα ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς παρούσης ζωῆς ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν δηλῶν, μονονουχὶ λέγων· τί στενάζεις καὶ δακρύεις, ἀγαπητέ, ὅτι τύπτῃ καὶ ἐλαύνῃ καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμπίπτεις; τί θρηνεῖς τὰς κατὰ μέρος ταύτας κακώσεις, ὀφείλων τὴν ὁλόκληρον δέξασθαι κατάλυσιν τοῦ σώματος· μᾶλλον δὲ οὐχ ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ σώματι φθορᾶς; Ἵνα γὰρ δείξῃ, ὅτι αἱ κατὰ μέρος αὗται κακώσεις οὐ μόνον ἡμᾶς λυπεῖν οὐκ ὀφείλουσιν, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνειν, δείκνυσιν, ὅτι ἡ καθολικὴ καὶ τελευταία καθαίρεσις, εὐχῆς ἔργον ἐστὶν ἡμῖν, τὴν διὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν οὕτω λέγων.

Καὶ πάλιν· Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τῷ σκήνει, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες». «Οἰκίαν δὲ σκήνους» ἤτοι τὸ σῶμα δι' ἀμφοτέρων καλεῖ τῶν ὀνομάτων· ἢ «οἰκίαν σκήνους» τὰς οἰκίας ἐν αἷς κατοικοῦμεν, τὰς πόλεις, τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, οἶδα, ἀλλ', «Οἴδαμεν», καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων προσλαμβάνων γνώμην, οὐ περὶ πραγμάτων ἀμφιβαλλομένων διαλέγομαι, φησίν, οὐδὲ περὶ τῶν ἀγνοουμένων, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἤδη τὴν πίστιν ἐδέξασθε, εἰς τὴν τοῦ Κυρίου πιστεύσαντες ἀνάστασιν. Διὰ τοῦτο καὶ σκηνώματα καλοῦμεν τῶν ἀπελθόντων τὰ σώματα. Καὶ ὅρα πῶς καὶ τῇ λέξει κυρίως κέχρηται. Οὐκ εἶπεν, ἀνῃρέθη καὶ ἠφανίσθη, ἀλλά, «Κατελύθη», δεικνὺς ὅτι καταλύεται, ἵνα φαιδρότερον, ἵνα λαμπρότερον ἀναστῇ.

Εἶτα ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόνων καὶ τῶν ἐπάθλων ἐποιήσατο σύγκρισιν, ἀπὸ τῆς ποιότητος, ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ποσότητος, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ μὲν πῖπτον σῶμα σκῆνος καλῶν, τὸ δὲ ἀνιστάμενον οἰκίαν· καὶ οὐχ ἁπλῶς, οἰκίαν, ἀλλ' αἰώνιον· καὶ οὐχ ἁπλῶς, αἰώνιον, ἀλλ' οὐράνιον, καὶ ἀπὸ τοῦ

19. Β' Κορ. 5, 2.

τῶν νοημάτων τους. Γιατὶ δὲν ὀνόμασε ἁπλῶς «σκῆνος» τὸ σῶμα, ἀλλὰ παρουσιάζοντας τὸ πρόσκαιρο τῆς παρούσας ζωῆς μας καὶ δηλώνοντας τὴν πρὸς τὸ καλύτερο μεταβολή, εἶναι σὰν νὰ λέγει περίπου· γιατί στενάζεις καὶ δακρύζεις, ἀγαπητέ, ἐπειδὴ σὲ κτυποῦν καὶ σὲ ἐκδιώκουν καὶ σὲ βάζουν σὲ φυλακή; γιατί θρηνεῖς γιὰ τὶς ἰδιαίτερες αὐτὲς κακώσεις, ἐνῶ εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ δεχθεῖς ὁλόκληρη τὴ διάλυση τοῦ σώματος, ἢ καλύτερα, ὄχι ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς φθορᾶς στὸ σῶμα; Γιὰ ν' ἀποδείξει λοιπόν, ὅτι οἱ ἰδιαίτερες αὐτὲς κακώσεις ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ μᾶς λυποῦν, ἀλλ' ἀντίθετα νὰ μᾶς εὐχαριστοῦν, δείχνει ὅτι ἡ γενικὴ καὶ τελευταία καταστροφὴ εἶναι γιὰ μᾶς «εὐχῆς ἔργον», ὀνομάζοντας ἔτσι τὴ διάλυση μὲ τὸ θάνατο.

Καὶ πάλι λέγει· «Καὶ ἀληθινὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ σκήνωμα στενάζουμε, ἐπειδὴ μὲ πολὺ πόθο ἐπιθυμοῦμε νὰ φορέσουμε ἐπάνω μας τὴν κατοικία μας ποὺ θὰ μᾶς δοθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό»[19]. «Οἰκίαν σκήνους», δηλαδὴ τὸ σῶμα ὀνομάζει καὶ μὲ τὶς δύο λέξεις· ἢ «οἰκίαν σκήνους» ὀνομάζει τὰ σπίτια στὰ ὁποῖα κατοικοῦμε, τὶς πόλεις, τὸ σχῆμα δηλαδὴ τῆς παρούσας ζωῆς. Καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, γνωρίζω, ἀλλὰ «Γνωρίζουμε», προσθέτοντας καὶ τὴ γνώμη αὐτῶν ποὺ τὸν ἀκούουν· δὲ συζητῶ γιὰ πράγματα ἀμφίβολα, λέγει, οὔτε γι' ἄγνωστα, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πιστέψατε ἤδη, ἀφοῦ πιστέψατε στὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζουμε σκηνώματα τὰ σώματα αὐτῶν ποὺ πέθαναν. Καὶ πρόσεχε πῶς χρησιμοποιεῖ κυριολεκτικὰ τὴ λέξη. Δὲν εἶπε, κατασράφηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε, ἀλλὰ «Διαλύθηκε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι διαλύεται, ὥστε ν' ἀναστηθεῖ φαιδρότερο καὶ λαμπρότερο.

Ἔπειτα ὅπως ἔκαμε σύγκριση στοὺς κόπους καὶ τὰ ἔπαθλα, ἀπὸ τὴν ποιότητα, ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν ποσότητα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ κάνει, ἀποκαλώντας σκήνωμα τὸ σῶμα ποὺ πεθαίνει, καὶ αὐτὸ ποὺ ἀνασταίνεται κατοικία· καὶ ὄχι ἁπλῶς κατοικία, ἀλλὰ αἰώνια· καὶ ὄχι ἁπλῶς αἰώνια, ἀλλὰ οὐράνια, ἀποδεικνύοντας τὴν ὑπεροχή της καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἀπὸ

χρόνου, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δεικνὺς τὴν ὑπεροχήν. Αὕτη μὲν γὰρ ἐπίγειος, ἐκείνη δὲ οὐράνιος· αὕτη πρόσκαιρος, ἐκείνη αἰώνιος. Καὶ νῦν μὲν καὶ σώματος δεῖ καὶ οἰκημάτων ἡμῖν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός· τότε δὲ τὸ αὐτὸ καὶ σῶμα ἔσται καὶ οἴκημα, οὐ δεόμενον στέγης, οὐδὲ καλυμμάτων τινῶν, ἀντὶ πάντων ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἀφθαρσίας.

Εἶτα δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐναποκειμένων αὐτῷ ἀγαθῶν, φησί· «Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τῷ σκήνει». Οὐκ εἶπε, στενάζω, ἀλλὰ κοινὴν ποιεῖται τὴν γνώμην· «Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ», φησί, «στενάζομεν», βουλόμενος αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκείαν ἑλκύσαι φιλοσοφίαν, καὶ τῆς αὐτοῦ κρίσεως ποιῆσαι κοινωνούς. «Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανῶν ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες». Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἐνδύσασθαι, ἀλλ', «Ἐπενδύσασθαι»· καὶ ἐπάγει, «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα». Καὶ δοκεῖ μὲν ἀσαφὲς εἶναι τὸ εἰρημένον, γίνεται δὲ σαφέστερον διὰ τῶν ἑξῆς ἐπαγομένων· «Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι».

Ὁρᾷς πῶς ἑαυτοῦ οὐκ ἐπιλανθάνεται, οὐδὲ καλεῖ οἰκίαν τὸ σῶμα τοῦτο, ἀλλὰ σκῆνος πάλιν· «Ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι»; Ἐνταῦθα τοῖς τοῦ σώματος διαβάλλουσι τὴν φύσιν, καὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἡμετέρας κατηγοροῦσι καιρίαν ἔδωκε πληγήν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι στενάζομεν καὶ ἐκδύσασθαι οὐ βουλόμεθα, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ὡς κακὸν φεύγει τὸ σῶμα καὶ πονηρίας αἴτιον καὶ ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, ἄκουσον πῶς διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν· πρῶτον μὲν τῷ εἰπεῖν, ὅτι «Στενάζομεν τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες»· ὁ γὰρ ἐπενδυόμενος τῷ ὄντι ἕτερον ἐπενδύεται· ἔπειτα

20. Β' Κορ. 5, 3.
21. Β' Κορ. 5, 4.

τὸν τόπο. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι βέβαια ἐπίγεια, ἐκείνη ὅμως οὐράνια· αὐτὴ πρόσκαιρη, ἐκείνη αἰώνια. Καὶ τώρα ἔχουμε ἀνάγκη καὶ ἀπὸ σῶμα καὶ ἀπὸ κατοικίες ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σάρκας μας. Τότε ὅμως τὸ ἴδιο θὰ εἶναι σῶμα καὶ κατοικία, χωρὶς νὰ χρειάζεται στέγη, οὔτε κάποια καλύμματα, ἀφοῦ ἀντὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ τοῦ φθάνει ἡ ἀφθαρσία.

Ἔπειτα δείχνοντας τὴν ὑπεροχὴ τῶν ἀγαθῶν ποὺ φυλάγονται γι' αὐτό, λέγει· «Καὶ ἀληθινὰ στενάζουμε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σκήνωμα». Δὲν εἶπε, στενάζω, ἀλλὰ κάνει κοινὴ τὴ γνώμη του. «Καὶ ἀληθινὰ μέσα σ' αὐτό», λέγει, «στενάζουμε», θέλοντας νὰ τοὺς προσελκύσει στὴ δική του πίστη καὶ νὰ τοὺς κάμει συμμέτοχους στὴν κρίση του. «Καὶ ἀληθινὰ μέσα σ' αὐτὸ στενάζουμε ἐπειδὴ μὲ πολὺ πόθο ἐπιθυμοῦμε νὰ φορέσουμε ἐπάνω μας τὴν κατοικία μας ποὺ θὰ μᾶς δοθεῖ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς». Δὲν εἶπε ἁπλῶς, νὰ φορέσουμε, ἀλλὰ «Νὰ φορέσουμε ἐπάνω μας», καὶ προσθέτει, «Καὶ ἐὰν τὸ φορέσουμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί»[20]. Καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσαφὲς αὐτὸ ποὺ εἶπε, γίνεται ὅμως σαφέστερο μὲ τὰ ἑπόμενα ποὺ προσθέτει· «Ἐμεῖς δηλαδή, ὅσοι εἴμαστε μέσα στὸ σκήνωμα αὐτό, στενάζουμε σὰν νὰ πιεζόμαστε ἀπὸ βαρὺ φορτίο, ὄχι γιατὶ θέλουμε νὰ τὸ βγάλουμε, ἀλλὰ νὰ τὸ φορέσουμε ἐπάνω μας»[21].

Βλέπεις πῶς δὲν ξεχνᾶ τὸν ἑαυτό του, οὔτε ὀνομάζει κατοικία τὸ σῶμα τοῦτο, ἀλλὰ πάλι σκήνωμα, «Ὄχι γιατὶ θέλουμε νὰ τὸ βγάλουμε, ἀλλὰ νὰ τὸ φορέσουμε ἐπάνω μας»; Ἐδῶ ἔδωσε τὸ θανάσιμο κτύπημα σ' ἐκείνους ποὺ συκοφαντοῦν τὴ φύση τοῦ σώματος καὶ κατηγοροῦν τὴ σάρκα μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπε, ὅτι στενάζουμε καὶ δὲ θέλουμε νὰ τὸ βγάλουμε, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι τὸ ἀποφεύγει τὸ σῶμα ὡς κακὸ καὶ αἴτιο τῆς κακίας καὶ ἐχθρὸ καὶ ἀντίπαλο, ἄκουσε πῶς διορθώνει τὴν ὑποψία. Πρῶτα μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅτι, «Στενάζουμε ἐπειδὴ μὲ πολὺ πόθο ἐπιθυμοῦμε τὴν κατοικία μας ποὺ θὰ μᾶς δοθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό»· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φορᾶ ἐπάνω του, πραγματικὰ ἄλλο φορᾶ. Ἔπειτα μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Στενάζουμε σὰν νὰ πιεζόμαστε ἀ-

τῷ εἰπεῖν, «Στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες».

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ τὴν σάρκα ἀποθέσθαι βουλόμεθα, φησίν, ἀλλὰ τὴν φθοράν· οὐ τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν θάνατον. Ἄλλο σῶμα, καὶ ἄλλο θάνατος· ἄλλο σῶμα, καὶ ἄλλο φθορά· οὔτε τὸ σῶμα φθορά, οὔτε ἡ φθορὰ σῶμα. Καὶ φθαρτὸν μὲν τὸ σῶμα, οὐ φθορὰ δὲ τὸ σῶμα· καὶ θνητὸν μὲν τὸ σῶμα, οὐ θάνατος δὲ τὸ σῶμα· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἔργον ἐγένετο τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰσήχθη. Τὸ γοῦν ἀλλότριον ἀποδύσασθαι βούλομαι, φησίν, οὐ τὸ οἰκεῖον· ἀλλότριον δέ, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ φθορά. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ἐφ' οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι», τουτέστι, τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τῷ σώματι τὴν ἀφθαρσίαν. Μέσον ἐστὶ τὸ σῶμα φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας. Ἀποδύεται τοίνυν φθοράν, καὶ ἐπενδύεται ἀφθαρσίαν· ἀποβάλλει ὅπερ ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ κτᾶται ὅπερ ἔδωκεν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ ἐκδύσασθαι οὐ περὶ τοῦ σώματός φησιν, ἀλλὰ περὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, ἄκουσον τῶν ἐπαγομένων εὐθέως. Εἰπὼν γάρ, «Οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι», οὐκ εἶπεν, ἵνα καταποθῇ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ἀσωματότητος, ἀλλὰ τί; «Ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς», τουτέστιν, ἵνα ἀφανισθῇ, ἵνα ἀπόληται· ὥστε ἀπώλειαν οὐχὶ τοῦ σώματος λέγει, ἀλλὰ θανάτου καὶ φθορᾶς. Ἐπερχομένη γὰρ ἡ ζωὴ οὐχὶ τὸ σῶμα ἀφανίζει καὶ δαπανᾷ, ἀλλὰ τὴν ἐπιγινομένην αὐτῷ φθορὰν καὶ τὸν θάνατον.

Ὁ τοίνυν στεναγμὸς οὐ διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικειμένην φθοράν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα βαρύ ἐστι καὶ φορτικὸν καὶ ἐπαχθές, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ προσγενομένην θνητότητα. Ἀλλ' οὐχὶ σῶμα φθαρτόν, ἀλλ' ἄφθαρτόν ἐστι. Τοσαύτη γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ἡ εὐγένεια, ὡς καὶ ἐν αὐ-

πὸ βαρὺ φορτίο, ὄχι γιατὶ θέλουμε νὰ τὸ βγάλουμε, ἀλλὰ γιατὶ μὲ πολὺ πόθο ἐπιθυμοῦμε νὰ τὸ φορέσουμε ἐπάνω μας».

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ λέγει εἶναι τὸ ἑξῆς: Δὲν θέλουμε ν' ἀπομακρύνουμε τὴ σάρκα, λέγει, ἀλλὰ τὴ φθορά· ὄχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ θάνατο. Ἄλλο πράγμα εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἄλλο ὁ θάνατος, ἄλλο τὸ σῶμα καὶ ἄλλο ἡ φθορά· οὔτε τὸ σῶμα εἶναι φθορά, οὔτε ἡ φθορὰ εἶναι σῶμα. Καὶ εἶναι βέβαια φθαρτὸ τὸ σῶμα, δὲν εἶναι ὅμως φθορὰ τὸ σῶμα· καὶ τὸ σῶμα εἶναι θνητό, δὲν εἶναι ὅμως θάνατος τὸ σῶμα. Ἀλλὰ τὸ σῶμα ἔγινε ἔργο τοῦ Θεοῦ, ἡ φθορὰ ὅμως καὶ ὁ θάνατος εἰσήχθηκαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Τὸ ξένο λοιπὸν θέλω ν' ἀπομακρύνω, λέγει, ὄχι τὸ δικό μου· καὶ ξένο δὲν εἶναι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἡ φθορά. Γι' αὐτὸ λέγει, «Ὄχι γιατὶ θέλουμε νὰ τὸ ἀπομακρύνουμε», δηλαδὴ τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ φορέσουμε στὸ σῶμα τὴν ἀφθαρσία. Τὸ σῶμα εἶναι ἀνάμεσα στὴ φθορὰ καὶ ἀφθαρσία. Ἀπομακρύνει λοιπὸν τὴ φθορὰ καὶ φορᾶ τὴν ἀφθαρσία. Ἀπομακρύνει αὐτὸ ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ ἀποκτᾶ αὐτὸ ποὺ ἔδωσε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι τὸ 'ν' ἀπομακρύνουμε' δὲν τὸ λέγει γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο, ἄκουσε αὐτὰ ποὺ προσθέτει ἀμέσως. Γιατὶ ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν θέλουμε ν' ἀπομακρύνουμε, ἀλλὰ νὰ φορέσουμε ἐπάνω μας», δὲν εἶπε, γιὰ νὰ καταπιεῖ τὸ ἀσώματο τὸ σῶμα, ἀλλὰ τί; «Γιὰ νὰ καταπιεῖ ἡ ζωὴ τὸ θνητὸ σῶμα», δηλαδή, γιὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσει, νὰ τὸ καταστρέψει. Ἑπομένως δὲν ἐννοεῖ τὴν ἀπώλεια τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς. Γιατὶ ὅταν ἔρχεται ἡ ζωὴ δὲν ἐξαφανίζει καὶ διαλύει τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο ποὺ ἔρχεται ὕστερα σ' αὐτό.

Ὁ στεναγμὸς λοιπὸν δὲν εἶναι γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐπικείμενη φθορά. Καὶ ἀληθινὰ τὸ σῶμα εἶναι βαρὺ καὶ ἐνοχλητικὸ καὶ δυσάρεστο, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θνητότητα ποὺ ἀργότερα ἦρθε σ' αὐτό. Ὅμως τὸ σῶμα δὲν εἶναι φθαρτό, ἀλλὰ ἄφθαρτο. Γιατὶ εἶναι τόσο μεγάλη ἡ εὐγένεια τῆς καταγωγῆς του, ὥστε καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴ φθορὰ νὰ ἐπιδει-

τῇ τῇ φθορᾷ τὴν ἀξίαν ἐπιδείκνυσθαι τὴν αὐτοῦ. Αἱ γοῦν σκιαὶ τῶν ἀποστόλων τὰς ἀσωμάτους ἀπήλασαν δυνάμεις, καὶ ἡ κόνις καὶ ἡ τέφρα δαιμόνων περιεγένετο, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ ὁμιλήσαντα τοῖς σώμασιν αὐτῶν νόσους ἀνεῖλον, καὶ ὑγίειαν ἐπανήγαγον.

7. Μὴ γάρ μοι φλέγμα καὶ χολὴν εἴπῃς, καὶ ἱδρῶτα, καὶ ῥύπον, καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ οἱ κατηγοροῦντες τοῦ σώματος λέγουσιν· οὐ γὰρ τῆς τοῦ σώματος φύσεως ταῦτα ἦν, ἀλλὰ τῆς ὕστερον ἐπιγενομένης φθορᾶς. Εἰ δὲ θέλεις αὐτοῦ καταμαθεῖν τὴν ἀρετήν, ἔπελθε τῶν μελῶν ἁπάντων τὴν διάπλασιν, τὸ σχῆμα, τὰς ἐνεργείας, τὴν πρὸς ἄλληλα συμφωνίαν· καὶ πάσης πόλεως εὐνομουμένης καὶ φιλοσόφους ἅπαντας τοὺς πολίτας ἐχούσης ἀκριβεστέραν ὄψει τὴν τῶν μελῶν τούτων πρὸς ἄλληλα πολιτείαν. Εἰ δὲ ἄνω καὶ κάτω ταῦτα παρατρέχων, τὸ φθαρτὸν αὐτοῦ καὶ τὸ θνητὸν μόνον προτείνοις, οὐδὲ ἐντεῦθεν ἀπορήσομεν ἀπολογίας.

Ὅτι γὰρ οὐ μόνον οὐδεμία γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ βλάβη, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ κέρδος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, δῆλον ἐκεῖθεν. Οἵ τε γὰρ ἅγιοι πάντες μετὰ τούτου ζῶντες, τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ἐπεδείξαντο πολιτείαν, καὶ οὐδεμία τις αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἐγίνετο βλάβη πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον· οἵ τε πρὸς ἀσέβειαν βλέποντες οὐ μικρὸν ἔσχον κώλυμα, τοῦ σώματος τὴν φθοράν, πρὸς τὸ μὴ ποῤῥωτέρω προελθεῖν τῆς οἰκείας παρανομίας. Εἰ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ παθητὸν σῶμα περικείμενοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἰσοθεΐαν ἐφαντάσθησαν, καὶ ὑπὲρ τοῦ τοιαύτην ἑαυτοῖς περιθεῖναι δόξαν πολλὰ ἐπραγματεύσαντο, εἰ μὴ παθητὸν εἶχον τὸ σῶμα καὶ φθαρτόν, ἐλέγχον αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, τίνας οὐκ ἂν ἠπάτησαν τῶν ἀνοητοτέρων;

Ὅταν οὖν καὶ ἀσεβείας, ὅπερ ἐστὶν ἔσχατος ὅρος κακίας, κώλυμα φαίνηται γινόμενον, καὶ τοῖς ἁγίοις παρέχῃ τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν ἐπιδείκνυσθαι, τίνος ἂν τύχοιεν συγγνώμης οἱ δια-

κνύει τὴν ἀξία του. Οἱ σκιὲς λοιπὸν τῶν ἀποστόλων ἔδιωξαν τὶς ἀσώματες δυνάμεις, καὶ ἡ σκόνη καὶ ἡ τέφρα νίκησε τοὺς δαίμονες, καὶ τὰ ἐνδύματα ποὺ ἄγγιξαν τὰ σώματά τους θεράπευσαν ἀρρώστιες καὶ ἐπανέφεραν τὴν ὑγεία.

7. Μὴ λοιπὸν μοῦ πεῖς τὸ φλέγμα καὶ τὴ χολὴ καὶ τὸν ἱδρώτα καὶ τὴν ἀκαθαρσία, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα λέγουν οἱ κατήγοροι τοῦ σώματος. Γιατὶ αὐτὰ δὲν ἦταν γνωρίσματα τῆς φύσης τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς φθορᾶς ποὺ ἦρθε ἀργότερα. Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ μάθεις καλὰ τὴν ἀρετή του, ἐξέτασε μὲ ἀκρίβεια τὴ διάπλαση ὅλων τῶν μελῶν, τὸ σχῆμα, τὶς ἐνέργειες, τὴ συμφωνία μεταξύ τους, καὶ θὰ δεῖς ἀκριβέστερη τὴ σχέση τῶν μελῶν αὐτῶν ἀπὸ κάθε πόλη ποὺ ἔχει καλοὺς νόμους καὶ φιλόσοφους ὅλους τοὺς πολίτες της. Ἐὰν ὅμως, ἐξετάζοντας αὐτὰ ἐπιπόλαια, προβάλλεις τὸ φθαρτὸ καὶ τὸ θνητὸ τοῦ σώματος μόνο, οὔτε ἀπὸ αὐτὸ θὰ στερηθοῦμε τὴν ἀπολογία μας.

Ὅτι βέβαια ὄχι μόνο δὲν ἔγινε ἀπὸ αὐτὸ καμιὰ βλάβη, ἀλλὰ καὶ μεγάλο κέρδος στὸ ἀνθρώπινο γένος, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ ἑξῆς. Γιατὶ καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι ποὺ ζοῦσαν μὲ τὸ σῶμα αὐτό, ἐπέδειξαν τὴν ἀγγελικὴ ἐκείνη συμπεριφορά, καὶ ἀπὸ αὐτὸ δὲν γινόταν κανένα ἐμπόδιο σ' αὐτοὺς πρὸς τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέβλεπαν πρὸς τὴν ἀσέβεια δὲν εἶχαν μικρὸ ἐμπόδιο, τὴ φθορὰ τοῦ σώματος, γιὰ νὰ μὴ προχωρήσουν περισσότερο στὴν παρανομία τους. Ἐὰν λοιπὸν πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχοντας τὸ φθαρτὸ καὶ παθητὸ σῶμα φαντάσθηκαν τὴν ἰσοθεΐα, καὶ ἔκαμαν πολλὰ γιὰ νὰ περιβληθοῦν τέτοια δόξα, ἐὰν δὲν εἶχαν τὸ παθητὸ καὶ φθαρτὸ σῶμα, γιὰ νὰ ἐλέγχει τὴν ἀδυναμία τους, ποιοὺς δὲ θὰ ἀπατοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἀνοητότερους;

Ὅταν λοιπὸν φαίνεται ὅτι τὸ σῶμα γίνεται ἐμπόδιο καὶ τῆς ἀσέβειας, ποὺ εἶναι τὸ τελευταῖο ὅριο τῆς κακίας, καὶ ἐπιτρέπει στοὺς ἁγίους νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν ἀνδρεία τῆς ψυχῆς, ποιὰ συγγνώμη θὰ μποροῦσαν νὰ λάβουν αὐτοὶ ποὺ τὸ διαβάλ-

βάλλοντες αὐτὸ καὶ κακίζοντες; Οὐ γὰρ δὴ ταῦτα ἂν ἔχοιμεν περὶ αὐτοῦ μόνα εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ θεογνωσίας ἡμῖν αἴτιον γέγονεν αὐτό. Εἰ γὰρ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμεθα καθορᾶται, καὶ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, εὔδηλον ὅτι δι' ὀφθαλμῶν καὶ ὤτων χειραγωγηθεῖσα ἡ ψυχὴ τὸν ποιήσαντα αὐτὴν ἐπέγνω Θεόν. Διὰ τοῦτο αὐτὸ φιλεῖ Παῦλος, καὶ βοᾷ λέγων, ὅτι «Οὐ θέλομεν αὐτὸ ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι αὐτῷ τὴν ἀθανασίαν».

Καὶ μή μοι λέγε, πῶς δύναται ἀναστῆναι τὸ σῶμα πάλιν καὶ γενέσθαι ἄφθαρτον; Ὅταν γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐργάζηται, τὸ πῶς μὴ προσκείσθω. Καὶ τί λέγω ἐπὶ Θεοῦ; Σὲ δημιουργὸν αὐτὸν ἐποίησεν ἀναστάσεως γενέσθαι, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῶν σπερμάτων, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν ὑλῶν τῶν μεταλλικῶν. Καὶ γὰρ τὰ σπέρματα ἂν μὴ πρότερον ἀποθάνῃ καὶ σαπῇ καὶ διαφθαρῇ, οὐ τίκτει τὸν ἄσταχυν. Ὥσπερ οὖν ὁρῶν ἐκεῖ τὸν κόκκον σηπόμενον καὶ διαλυόμενον, οὐκ ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ' ἀπόδειξιν σαυτοῦ ποιῆσαι σαφεστάτην (ἂν γὰρ μὴ μείνῃ σηπόμενος μηδὲ φθειρόμενος, οὐκ ἂν ἀνασταίη ποτέ), οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος λογίζου τοῦ σοῦ· ὅταν ἴδῃς τὴν φθοράν, τότε μάλιστα περὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσόφει. Ὁ γὰρ θάνατος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τῆς φθορᾶς λοιπὸν ἀναίρεσις· οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν φθορὰν αὐτοῦ δαπανᾷ ὁ θάνατος.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν ἐστιν ἰδεῖν ὑλῶν συμβαῖνον. Τὴν γοῦν χρυσῖτιν γῆν λαμβάνουσιν οἱ περὶ ταῦτα ἔμπειροι, καὶ τῷ χωνευτηρίῳ παραδιδόντες χρυσίον ἐργάζονται, καὶ ἄμμον καὶ ἑτέραν ὕλην ἀναμιγνύντες, ὕελον καθαρὸν ἐποίησαν. Εἶτα ὅπερ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, τοῦτο ἡ τοῦ Θεοῦ οὐ δυνήσεται χάρις, εἰπέ μοι; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι τῶν ὁπωσοῦν νοῦν ἐχόντων; Πῶς σε παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν, ἐννόησον, καὶ μηκέτι ἀμφί-

22. Ρωμ. 1, 20.

λουν καὶ τὸ κατηγοροῦν; Δὲ θὰ μπορούσαμε βέβαια νὰ ποῦμε αὐτὰ μόνο γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὅτι μᾶς ἔγινε καὶ αἰτία νὰ γνωρίσουμε τὸ Θεό. Γιατὶ ἐὰν τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκε ὁ κόσμος βλέποντας καθαρὰ στὰ δημιουργήματα[22], καὶ ἡ πίστη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκοή, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ ψυχή, ἀφοῦ χειραγωγήθηκε μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ αὐτιά, γνώρισε τὸ Θεὸ ποὺ τὴν δημιούργησε. Γι' αὐτὸ τὸ ἀγαπᾶ ὁ Παῦλος, καὶ φωνάζει λέγοντας, ὅτι «Δὲ θέλουμε νὰ τὸ ἀπομακρύνουμε, ἀλλὰ νὰ φορέσουμε ἐπάνω του τὴν ἀθανασία».

Καὶ μὴ μοῦ λέγεις, πῶς μπορεῖ ν' ἀναστηθεῖ τὸ σῶμα πάλι καὶ νὰ γίνει ἄφθαρτο; Γιατὶ ὅταν ἐνεργεῖ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τὸ πῶς ἂς μὴν ὑπάρχει. Καὶ γιατί λέγω στὸ Θεό; Σὲ ἔκαμε νὰ γίνεις ὁ ἴδιος δημιουργὸς ἀνάστασης, στὴν περίπτωση τῶν σπόρων, στὴν περίπτωση τῶν τεχνῶν καὶ στὴν περίπτωση τῶν μεταλλικῶν ὑλῶν. Γιατὶ καὶ οἱ σπόροι, ἂν προηγουμένως δὲν πεθάνουν καὶ σαπίσουν καὶ καταστραφοῦν, δὲ γεννοῦν τὸ στάχυ. Ὅπως λοιπὸν ὅταν βλέπεις τὸ σπόρο νὰ σαπίζει καὶ νὰ διαλύεται, δὲν ἀμφιβάλλεις γιὰ τὴν ἀνάσταση, ἀλλὰ ἔχεις σαφέστατη ἀπόδειξη (γιατὶ ἂν δὲ μείνει σάπιος οὔτε διαλυμένος, δὲ θ' ἀναστηθεῖ ποτέ), ἔτσι νὰ σκεφθεῖς καὶ γιὰ τὸ δικό σου σῶμα· ὅταν δεῖς τὴ φθορά, τότε προπαντὸς νὰ πιστεύεις στὴν ἀνάσταση. Γιατὶ ὁ θάνατος δὲν εἶναι τίποτε ἄλο, παρὰ ἡ ἀναίρεση τῆς φθορᾶς, γιατὶ ὁ θάνατος δὲ διαλύει ἁπλῶς τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴ φθορά του.

Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖς νὰ συμβαίνει καὶ στὰ διάφορα μέταλλα. Οἱ εἰδικοὶ λοιπὸν σ' αὐτὰ παίρνουν τὸ χρυσοφόρο χῶμα καί, ἀφοῦ τὸ παραδώσουν στὸ χωνευτήριο, κατασκευάζουν χρυσό, καί, ἀφοῦ ἀνακατώσουν ἄμμο καὶ ἄλλες ὕλες, κάνουν τὸ καθαρὸ γυαλί. Ἔπειτα, πές μου, ἐκεῖνο ποὺ κατορθώνει ἡ δύναμη τῆς φωτιᾶς, αὐτὸ δὲ θὰ τὸ μπορέσει ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ; καὶ ποιὸς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν λίγο μυαλὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά; Πῶς σὲ δημιούργησε ἀπὸ τὴν ἀρχή, σκέψου το καλά, καὶ νὰ μὴν ἀμφιβάλλεις πιὰ γιὰ τὴν ἀνάσταση. Δὲν

βαλλε περὶ τῆς ἀναστάσεως. Οὐχὶ γῆν ἔλαβε καὶ ἔπλασε; καίτοι τί δυσκολώτερον, ἀπὸ γῆς ποιῆσαι σάρκας καὶ φλέβας καὶ δέρμα καὶ ὀστᾶ καὶ ἶνας καὶ νεῦρα καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰ ὀργανικά, καὶ τὰ ἁπλᾶ σώματα, ὀφθαλμούς, ὦτα, ῥῖνας, πόδας καὶ χεῖρας, καὶ ἑκάστῳ τούτων καὶ ἰδίαν καὶ κοινὴν ἐνθεῖναι τὴν ἐνέργειαν, ἢ φθαρτὰ γενόμενα ἀθάνατα ἐργάσασθαι; Οὐχ ὁρᾷς πῶς μονοειδὴς μὲν ἡ γῆ, ποικίλον δὲ καὶ πολυειδὲς τὸ σῶμα, καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας, καὶ κατὰ τὰ χρώματα, καὶ κατὰ τὴν διάπλασιν, καὶ κατὰ τὰς οὐσίας, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα;

Πῶς οὖν ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἀμφιβάλλεις, εἰπέ μοι; Καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ σωμάτων; Τὰς γὰρ ἀπείρους δυνάμεις, καὶ τοὺς δήμους τῶν ἀγγέλων, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ ἀνώτερα τάγματα τούτων, πῶς ἐποίησεν, εἰπέ μοι; Ἐγὼ μὲν γὰρ τὸν τρόπον οὐκ ἂν ἔχοιμι λέγειν, ὅτι δὲ ἤρκεσεν αὐτῷ τὸ θελῆσαι μόνον. Εἶτα τοσαύτας στρατιὰς ἀσωμάτους ἐργασάμενος, ἀνθρώπου σῶμα διαφθαρὲν ἀνανεῶσαι πάλιν οὐ δύναται, καὶ εἰς μείζονα ἀγαγεῖν ἀξίαν; Καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὡς ὑπὲρ τούτων ἀμφιβάλλειν, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναιρεῖν; Εἰ γὰρ μὴ ἀνίσταται σῶμα, οὐκ ἀνίσταται ἄνθρωπος· ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σῶμα.

Εἰ τοίνυν ψυχὴ μόνον ἀνίσταται, ἐξ ἡμισείας τὸ ζῶον ἀνίσταται, ἀλλ᾽ οὐχ ὁλόκληρον· ἄλλως δὲ ἐπὶ ψυχῆς οὐκ ἂν λεχθείη κυρίως ἀνάστασις. Ἀνάστασις γάρ ἐστι τοῦ πεσόντος καὶ διαλυθέντος, ψυχὴ δὲ οὐ διαλύεται, ἀλλὰ σῶμα. Τί δέ ἐστι τό, «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα»; Μυστήριον μέγα καὶ ἀπόρρητον ἡμῖν ἐνταῦθα αἰνίττεται. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ φησιν· ὅτι «Πάντες ἀναστησόμεθα, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι». Τί δέ ἐστι τὸ λεγόμενον; Ὅτι καὶ Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος καὶ αἱρετικὸς καὶ πᾶς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον τοῦτον παρελθών, κατ᾽ ἐκείνην ἀναστήσεται

---

23. Α' Κορ. 15, 22.23.

πῆρε χῶμα καὶ δημιούργησε; ἂν καὶ τί εἶναι δυσκολότερο, ἀπὸ τὸ χῶμα νὰ κάμει σάρκες καὶ φλέβες καὶ δέρμα καὶ κόκκαλα καὶ ἴνες καὶ νεῦρα καὶ ἀρτηρίες, καὶ τὰ σύνθετα καὶ τὰ ἁπλὰ ὄργανα, τὰ μάτια, τὰ αὐτιά, τὴ μύτη, τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια, καὶ στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ τοποθετήσει καὶ ξεχωριστὴ καὶ κοινὴ ἐνέργεια, ἢ ἐνῶ ἔγιναν φθαρτὰ νὰ τὰ κάμει ἀθάνατα; Δὲ βλέπεις πῶς τὸ μὲν χῶμα εἶναι ἁπλό, ἐνῶ τὸ σῶμα εἶναι πολύμορφο καὶ σύνθετο, καὶ στὶς ἐνέργειες, καὶ στὰ χρώματα, καὶ στὴ διάπλαση, καὶ στὶς οὐσίες, καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα;

Πῶς λοιπόν, πές μου, ἀμφιβάλλεις γιὰ τὰ μελλοντικά; Καὶ γιατί πρέπει νὰ λέγω γιὰ τὰ σώματα; Γιατὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, καὶ τὶς στρατιὲς τῶν ἀγγέλων, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ ἀνώτερα ἀπὸ αὐτοὺς τάγματα, πές μου, πῶς τὰ δημιούργησε; Γιατὶ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ἄλλο τρόπο, ἀλλὰ ὅτι τοῦ ἦταν ἀρκετὴ ἡ θέλησή του μόνο. Ἔπειτα αὐτὸς ποὺ ἔκαμε τόσες ἀσώματες στρατιές, τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὅταν διαλυθεῖ δὲν μπορεῖ πάλι νὰ τὸ ἀνανεώσει καὶ νὰ τὸ ὁδηγήσει σὲ μεγαλύτερη τιμή; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε ν' ἀμφιβάλλει γι' αὐτὰ καὶ νὰ καταργεῖ τὴν ἀνάσταση; Γιατί, ἂν δὲν ἀνασταίνεται τὸ σῶμα, δὲν ἀνασταίνεται ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο ψυχή, ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σῶμα.

Ἐὰν λοιπὸν ἀνασταίνεται μόνο ἡ ψυχή, ἀνασταίνεται τὸ μισὸ δημιούργημα, ἀλλ' ὄχι ὁλόκληρο. Ἄλλωστε δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀναφερθεῖ κυρίως στὴν ψυχὴ ἡ ἀνάσταση. Γιατὶ ἡ ἀνάσταση ἀνήκει σ' ἐκεῖνο ποὺ ἔπεσε καὶ διαλύθηκε, ἡ ψυχὴ ὅμως δὲ διαλύεται, ἀλλὰ τὸ σῶμα. Καὶ τί σημαίνει τό, «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα»; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται μυστήριο μεγάλο καὶ ἀπόρρητο σὲ μᾶς. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Αὐτὸ τὸ ὁποῖο καὶ στὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ λέγει, ὅτι «Ὅλοι θ' ἀναστηθοῦμε, ὁ καθένας ὅμως στὸ δικό του τάγμα»[23]. Τί ὅμως σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά; Ὅτι καὶ ὁ εἰδωλολάτρης καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ αἱρετικὸς καὶ κάθε ἄνθρωπος ποὺ πέρασε ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, θ' ἀναστηθεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐ-

τὴν ἡμέραν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι».

8. Ἐπεὶ οὖν καθολικὴ πᾶσίν ἐστιν ἡ ἀνάστασις, καὶ κοινὴ καὶ εὐσεβῶν καὶ ἀσεβῶν, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου νομίσῃς ἄδικόν τινα γίνεσθαι κρίσιν, μηδὲ λέγῃς πρὸς σεαυτόν· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἐγὼ ὁ σπουδαῖος καὶ τοσαῦτα πονέσας καὶ ταλαιπωρηθεὶς ἀνίσταμαι, καὶ ὁ Ἕλλην, καὶ ὁ ἀσεβήσας, καὶ προσκυνήσας εἰδώλοις, καὶ τὸν Χριστὸν ἀγνοήσας, καὶ αὐτὸς ἀνίσταται ὁμοίως, καὶ τῆς αὐτῆς ἀπολαύει τιμῆς; ἵνα μὴ ταῦτα λέγων θορυβηθῇς, ἄκουσον τί φησιν· «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα». Καὶ πῶς ἐστι, φησίν, ἐνδυσάμενον ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν γυμνὸν εὑρεθῆναι; πῶς; Ὅταν δόξης ὦμεν ἔρημοι, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν παῤῥησίας ἀπεστερημένοι.

Καὶ γὰρ τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν ἄφθαρτα ἀνίστανται καὶ ἀθάνατα· ἀλλ' ἡ τιμὴ αὕτη ἐφόδιον αὐτοῖς κολάσεως γίνεται καὶ τιμωρίας· ἄφθαρτα γὰρ ἀνίσταται, ἵνα διαπαντὸς καίηται. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πῦρ ἄσβεστόν ἐστιν ἐκεῖνο, τοιούτων αὐτῷ δεῖ καὶ σωμάτων μηδέποτε δαπανωμένων. Διὰ τοῦτό φησιν· «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα». Οὐ γὰρ τοῦτό ἐστιν τὸ ζητούμενον μονον, ἵνα ἀναστῶμεν καὶ ἐνδυσώμεθα ἀθανασίαν, ἀλλ' ἵνα ἀναστάντες καὶ ἐνδυσάμενοι τὴν ἀθανασίαν, μὴ γυμνοὶ δόξης εὑρεθῶμεν, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν παῤῥησίας· ἵνα μὴ τῷ πυρὶ παραδοθῶμεν. Διὰ τοῦτό φησιν, «Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα».

Εἶτα πάλιν ἀξιοποιστότερον ποιῶν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, εἰπὼν ὅτι μέλλει καταπίνεσθαι τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς, ἐπήγαγεν· «Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός». Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐξ ἀρχῆς διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον

24. Α' Κορ. 15, 51 - 52.
25. Β' Κορ. 5, 3.
26. Β' Κορ. 5, 5.

κείνη. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ δηλώνοντας ἔλεγε· «Ὅλοι βέβαια δὲ θὰ πεθάνουμε, ὅλοι ὅμως θ' ἀλλάξουμε σῶμα σ' ἐλάχιστο χρόνο, τὴν ἴδια στιγμή, ὅταν θ' ἀκουσθεῖ ἡ τελευταία σάλπιγγα»[24].

8. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι γενικὴ σ' ὅλους ἡ ἀνάσταση, καὶ κοινὴ γιὰ εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ἀπὸ αὐτὸ ὅτι γίνεται κάπως ἄδικη ἡ κρίση, οὔτε νὰ λέγεις στὸν ἑαυτό σου, τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; ἐγὼ ὁ σπουδαῖος ποὺ κόπιασα καὶ ταλαιπωρήθηκα τόσο πολὺ ἀνασταίνομαι, καὶ ὁ ἐθνικός, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀσέβησε καὶ προσκύνησε τὰ εἴδωλα καὶ ἀγνόησε τὸ Χριστὸ καὶ αὐτὸς ἀνασταίνεται ὁμοίως καὶ ἀπολαμβάνει τὴν ἴδια τιμή; γιὰ νὰ μὴ θορυβηθεῖς λέγοντας αὐτά, ἄκουσε τί λέγει· «Καὶ ἐὰν λοιπὸν τὸ φορέσουμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί»[25]. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, θὰ πεῖ κάποιος, ὅταν φορέσει κανεὶς τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴν ἀθανασία νὰ βρεθεῖ γυμνός; πῶς; Ὅταν στερηθοῦμε τὴ δόξα καὶ χάσουμε τὴν παρρησία μας πρὸς τὸ Θεό.

Βέβαια καὶ τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνασταίνονται ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα. Ἡ τιμὴ ὅμως αὐτὴ γίνεται σ' αὐτοὺς ἀφορμὴ κόλασης καὶ τιμωρίας, ἐπειδὴ ἀνασταίνονται ἄφθαρτα, γιὰ νὰ καίονται αἰώνια. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ φωτιὰ ἐκείνη εἶναι ἄσβεστη, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια σώματα ποὺ δὲ διαλύονται ποτέ. Γι' αὐτὸ λέγει· «Καὶ ἂν λοιπὸν φορέσουμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί». Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε, γιὰ ν' ἀναστηθοῦμε δηλαδὴ καὶ νὰ φορέσουμε τὴν ἀθανασία, ἀλλά, ἀφοῦ ἀναστηθοῦμε καὶ φορέσουμε τὴν ἀθανασία, νὰ μὴ γυμνωθοῦμε ἀπὸ τὴ δόξα καὶ τὴν παρρησία πρὸς τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴ παραδοθοῦμε στὸ αἰώνιο πῦρ. Γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἂν λοιπὸν φορέσουμε τὴν ἀθανασία, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί».

Στὴ συνέχεια πάλι κάνοντας ὁ Παῦλος ἀξιοπιστότερο τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση, ἀφοῦ εἶπε ὅτι πρόκειται ἡ ζωὴ νὰ καταπιεῖ τὸ θνητό, πρόσθεσε· «Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μᾶς ἔπλασε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός»[26]. Καὶ αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖ εἶναι τὸ ἑξῆς· ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γι' αὐτὸ ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, ὄχι

ἔπλασεν, οὐχ ἵνα ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα πρὸς ἀθφαρσίαν ὁδεύῃ. Ὥστε καὶ ἡνίκα τὸν θάνατον συνεχώρησε, μετὰ τοιαύτης αὐτὸν συνεχώρησε γνώμης, ἵνα σωφρονισθῇς ἀπὸ τῆς κολάσεως, καὶ βελτίων γενόμενος, δυνηθῇς πρὸς τὴν ἀθανασίαν ἀχθῆναι πάλιν. Καὶ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς αὕτη παρὰ τῷ Θεῷ ἐκράτει ἡ βουλὴ καὶ ἡ γνώμη, καὶ μετὰ ταύτης τῆς ψήφου τὸν πρῶτον διέπλασεν ἄνθρωπον· τοῦτο εὐθέως καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν ᾐνίξατο τῶν προοιμίων. Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο τὰς θύρας ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀναστάσεως ἀνοῖξαι, οὐκ ἂν ἀφῆκε τὸν Ἄβελ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιδειξάμενον, καὶ φίλον αὐτῷ γεγενημένον, παθεῖν ἅπερ ἔπαθε.

Νυνὶ δὲ ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, ὅτι πρὸς ἑτέραν ζωὴν ὁδεύομεν, καί τις αἰὼν ἕτερος ὑπολέλειπται τῶν δικαίων, ἔχων τὰς ἀμοιβὰς καὶ τοὺς στεφάνους ἀποκειμένους, τὸν πρῶτον γενόμενον δίκαιον μὴ λαβόντα ἐνταῦθα, δι' ὧν ἔπαθε, πᾶσι καὶ λέγοντα, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ζωήν ἐστιν ἀνταπόδοσίς τις καὶ μισθὸς καὶ ἀμοιβή. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἐνὼχ μετέθηκε, καὶ τὸν Ἠλίαν ἀνήρπασεν, αἰνιττόμενος ἡμῖν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα. Ἀρκεῖ μὲν οὖν εἰς πληροφορίαν ἡ τοῦ ποιοῦντος δύναμις· εἰ δὲ ἀσθενέστερός τίς ἐστι, καὶ βούλεται ἀπόδειξιν ἑτέραν λαβεῖν καὶ ἐνέχυρον τῆς μελλούσης ἀναστάσεως, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας ἔδωκεν ὁ Θεός, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν μετὰ πολλῆς ἐπαφεὶς τῆς ἀφθονίας.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ποιήσας ἀξιόπιστον τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἀπὸ τοῦ Θεὸν εἶναι τὸ δημιουργοῦντα, ἐπάγει καὶ τοῦτο τὸ ῥητόν, λέγων· ὅτι καὶ ἀῤῥαβῶνα ἡμῖν ἔδωκεν, οὐ χρημάτων οὐδὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀλλ' ἀῤῥαβῶνα Πνεύματος· ὁ δὲ ἀῤῥαβὼν μέρος ἐστὶ τοῦ παντός, καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς πιστός. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν συμβολαίων ὁ τὸν ἀῤῥαβῶνα δεξάμενος ὑπὲρ τοῦ παντὸς θαῤῥεῖ

27. Βλ. Ε.Π.Ε. Ι. Χρυσοστόμου ἔργα, τόμ. 2, σελ. 621 - 625.
28. Βλ. Δ' Βασ. 2, 1 - 12.
29. Β' Κορ. 5, 5.

γιὰ νὰ καταστρεφεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ βαδίζει πρὸς τὴν ἀφθαρσία. Συνεπῶς καὶ ὅταν ἐπέτρεψε τὸ θάνατο, τὸν ἐπέτρεψε μὲ τέτοια πρόθεση, ὥστε νὰ σωφρονισθεῖς ἀπὸ τὴν κόλαση, καὶ ἀφοῦ γίνεις καλύτερος νὰ μπορέσεις πάλι νὰ ὁδηγηθεῖς πρὸς τὴν ἀθανασία. Καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπικρατοῦσε στὸ Θεὸ ἡ ἴδια σκέψη καὶ πρόθεση, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν προϋπόθεση ἔπλασε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο. Αὐτὸ ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς τὸ ὑπαινίχθηκε. Γιατὶ ἂν δὲν ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ μᾶς ἀνοίξει τὶς πόρτες τῆς ἀνάστασης, δὲ θὰ ἄφηνε τὸν Ἄβελ, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε κάθε ἀρετὴ καὶ ἔγινε ἀγαπητὸς σ' αὐτόν, νὰ πάθει αὐτὰ ποὺ ἔπαθε.

Τώρα ὅμως δείχνοντας σὲ μᾶς ὅτι βαδίζουμε πρὸς ἄλλη ζωὴ καὶ ὅτι κάποια ἄλλη ἐποχὴ περιμένει τοὺς δίκαιους, ποὺ σ' αὐτὴν ἔχει φυλαγμένες τὶς ἀμοιβὲς καὶ τὰ στεφάνια, αὐτὸν ποὺ ὑπῆρξε ὁ πρῶτος δίκαιος καὶ δὲν πῆρε ἐδῶ τὶς ἀμοιβές, γι' αὐτὰ ποὺ κοπίασε, τὸν ἄφησε νὰ πεθάνει φωνάζοντας μὲ ὅσα ἔπαθε σ' ὅλους καὶ λέγοντας, ὅτι μετὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ ὑπάρχει ἀνταπόδοση καὶ μισθὸς καὶ ἀμοιβή. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν Ἐνὼχ[27] μετέθεσε καὶ τὸν Ἠλία[28] ἅρπαξε στοὺς οὐρανούς, ὑπαινισσόμενος ἔτσι σὲ μᾶς τὸ δόγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση. Εἶναι ἀρκετὴ λοιπὸν γιὰ πληροφορία ἡ δύναμη ἐκείνου ποὺ τὰ ἔκανε αὐτά. Ἐὰν ὅμως κάποιος εἶναι ἀσθενέστερος στὴν πίστη καὶ θέλει νὰ λάβει ἄλλη ἀπόδειξη καὶ ἐγγύηση γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἀνάσταση, καὶ αὐτὸ μὲ μεγάλη γενναιοδωρία τὸ ἔδωσε ὁ Θεός, ἀφοῦ ἔστειλε τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ πολλὴ ἀφθονία.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ ἔκαμε ἀξιόπιστο τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση ἀπὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ δημιουργεῖ, προσθέτει καὶ αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας ὅτι καὶ ἀρραβώνα μᾶς ἔδωσε, ὄχι χρημάτων οὔτε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀλλὰ τὸν ἀρραβώνα τοῦ ἁγίου Πνεύματος[29]. Καὶ ὁ ἀρραβώνας εἶναι μέρος τοῦ ὅλου καὶ ἀξιόπιστος γιὰ τὸ ὅλο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὰ συμβόλαια ἐκεῖνος ποὺ δέχθηκε τὸν ἀρραβώνα στὴ συνέχεια ἔχει γιὰ ὅλα θάρρος καὶ ἐμ-

λοιπὸν καὶ πεπίστευκεν, οὕτω καὶ σὺ λαβὼν ἀῤῥαβῶνα, τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα λέγω, μηκέτι ἀμφίβαλε περὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν. Ὁ γὰρ νεκροὺς ἀνιστάς, ὁ τυφλοὺς θεραπεύων, ὁ δαίμονας ἀπελαύνων, ὁ λεπροὺς καθαίρων, ὁ νοσήματα διορθούμενος, ὁ θάνατον λύων, ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δυνάμενος ἐν ἐπικήρῳ καὶ θνητῷ σώματι, ποίας ταύξῃ συγγνώμης ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀναστάσεως; Εἰ γὰρ μηδέπω τοῦ καιροῦ τῆς ἀντιδόσεως παραγενομένου, ἀλλ᾽ ἔτι τῶν παλαισμάτων ἑστώτων, τοσούτοις ἡμᾶς ἠμείψατο στεφάνοις ὁ Θεός, ἐννόησον ὅσα σοι κατὰ τὸν καιρὸν τὸν τῶν βραβείων δώσει τὰ ἀγαθά.

Εἰ δὲ λέγοι τις, ἀλλ᾽ οὐχ ὁρῶμεν ταῦταν νῦν γινόμενα τὰ σημεῖα, οὐδὲ ἡμεῖς τοσαύτην ἔχομεν δύναμιν· ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι οὐδὲν διαφέρει, εἴτε νῦν, εἴτε πρότερον ταῦτα γεγένηται. Ὅτι γὰρ ἔμπροσθεν ἐγένετο παρὰ τῶν ἀποστόλων, μαρτυροῦσιν αἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαι, καὶ δῆμοι, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη προσδραμόντα τοῖς ἰδιώταις καὶ ἁλιεῦσιν. Οὐ γὰρ ἂν τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν οἱ ἀγράμματοι καὶ πτωχοὶ καὶ πένητες καὶ εὐτελεῖς, εἰ μὴ τὴν τῶν σημείων εἶχον βοήθειαν. Πλὴν ἀλλ᾽ οὔτε σὺ τῆς τοῦ Πνεύματος ἔρημος γέγονας χάριτος, ἀλλὰ πολλὰ ἔτι καὶ νῦν μένει τῆς δωρεᾶς ἐκείνης σύμβολα, αὐτῶν τούτων τῶν ἀπηριθμημένων πολλῷ μείζονα καὶ θαυμαστότερα· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον σῶμα τελευτῆσαν ἀναστῆσαι, καὶ ψυχὴν νεκρωθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξαι τῆς ἀπωλείας ἐκείνης, ὅ διὰ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· οὐκ ἔστιν ἴσον νοσήματα ἀπελάσαι σαρκός, καὶ ἁμαρτιῶν φορτίον ἀποθέσθαι· οὐκ ἔστιν ἴσον ὄμμα πεπηρωμένον διορθῶσαι, καὶ ψυχὴν ἐσκοτισμένην φωτὶ καταλάμψαι.

Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀῤῥαβὼν τοῦ Πνεύματος καὶ νῦν, οὐκ ἂν συνέστη τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν ἁμαρτημάτων ἄφεσις ἐγένετο, οὐκ ἂν δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός, οὐκ ἂν υἱοθεσίαν ἐλάβομεν, οὐκ ἂν μυστηρίων ἀπελαύσαμεν· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα μυστικὸν οὐκ ἂν

πιστοσύνη, ἔτσι καὶ ἐσὺ ἀφοῦ ἔλαβες ἀρραβῶνα, δηλαδὴ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ μὴν ἀμφιβάλεις πιὰ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι φυλαγμένα γιὰ σένα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀνασταίνει νεκρούς, θεραπεύει τυφλούς, διώχνει δαιμόνια, καθαρίζει λεπρούς, θεραπεύει ἀσθένειες, καταργεῖ τὸ θάνατο, καὶ τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα μπορεῖ νὰ κάνει στὸ φθαρτὸ καὶ θνητὸ σῶμα, ποιὰ συγγνώμη θὰ ἐπιτύχεις ὅταν ἀμφιβάλλεις γιὰ τὴν ἀνάσταση; Γιατὶ, ἂν ὁ Θεὸς μᾶς ἔχει ἀνταμείψει μὲ τόσα στεφάνια, πρὶν ἀκόμα ἔρθει ὁ καιρὸς τῆς ἀνταπόδοσης, καὶ ἐνῶ ἀκόμη ὑπάρχουν οἱ ἀγῶνες, σκέψου πόσα ἀγαθὰ θὰ σοῦ δώσει κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ θὰ δίνει τὰ βραβεῖα.

Ἐὰν ὅμως θὰ πεῖ κάποιος, ἀλλὰ δὲ βλέπουμε αὐτὰ τὰ θαύματα νὰ γίνονται τώρα, οὔτε ἐμεῖς ἔχουμε τόση δύναμη, ἐκεῖνο θὰ μποροῦσα νὰ πῶ, ὅτι τίποτε δὲ διαφέρει ἂν αὐτὰ ἔχουν γίνει τώρα ἢ προηγουμένως. Γιατὶ τὸ ὅτι γίνονταν προηγουμένως ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, τὸ μαρτυροῦν οἱ Ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονται παντοῦ στὴν οἰκουμένη καὶ τὰ χωριὰ καὶ οἱ πόλεις καὶ τὰ ἔθνη, ποὺ ἔτρεξαν κοντὰ στοὺς ἁπλοὺς ἀνθρώπους καὶ στοὺς ἁλιεῖς. Γιατὶ δὲ θὰ κυρίευαν τὴν οἰκουμένη οἱ ἀγράμματοι καὶ οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ ἁπλοϊκοὶ καὶ οἱ τιποτένιοι, ἐὰν δὲν εἶχαν τὴ βοήθεια τῶν θαυμάτων. Ἀλλὰ ὅμως οὔτε ἐσὺ στερήθηκες τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ πολλὰ ἀκόμη καὶ τώρα μένουν σημάδια τῆς δωρεᾶς ἐκείνης πολὺ μεγαλύτερα καὶ θαυμαστότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια ποὺ ἔχουμε ἀπαριθμίσει. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴσο τὸ ν' ἀναστήσει σῶμα ποὺ πέθανε, καὶ τὸ νὰ ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν ἀπώλεια ψυχὴ ποὺ νεκρώθηκε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, πράγμα ποὺ μὲ τὸ βάπτισμα γίνεται. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ θεραπεύσει σωματικὲς ἀσθένειες, καὶ τὸ νὰ ἀπομακρύνει πλῆθος ἁμαρτιῶν. Δὲν εἶναι ἴσο τὸ νὰ θεραπεύσει τυφλὸ μάτι, καὶ τὸ νὰ φωτίσει ἐντελῶς ψυχὴ ποὺ ἦταν μέσα στὸ σκοτάδι.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε καὶ τώρα ὁ ἀρραβώνας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲ θὰ εἶχε συσταθεῖ τὸ βάπτισμα, δὲ θὰ γινόταν ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, δὲ θὰ ὑπῆρχε δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός, δὲ θὰ λαμβάναμε τὴν υἱοθεσία, δὲ θ' ἀπολαμβάναμε τὰ μυστή-

ποτε γένοιτο τῆς τοῦ Πνεύματος χάρτιος χωρίς· οὐκ ἂν ἱερέας ἐσχήκαμεν· οὐδὲ γὰρ ταύτας δυνατὸν τὰς χειροτονίας ἄνευ ἐκείνης τῆς ἐπιφοιτήσεως γίνεσθαι. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος σύμβολα. Ὥστε καὶ σὺ τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος ἔχεις, καὶ νέκρωσιν ἀπέθου ψυχῆς, καὶ πήρωσιν λογισμῶν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον ἀπεδύσω βίον.

Μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν περὶ τῶν μελλόντων, τοιαῦτα λαβόντες ἐνέχυρα· ἀλλὰ πανταχόθεν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως συλλέξαντες λόγον, καὶ βίον ἄξιον τῶν δογμάτων ἐπιδειξώμεθα τούτων, ἵνα καὶ τῶν ἀκινήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, τῶν πάντα λόγον ὑπερβαινόντων καὶ νοῦν ἀνθρώπινον· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

ρια. Γιατὶ χωρὶς τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲ θὰ γινόταν ποτὲ τὸ μυστικὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἱερεῖς θὰ εἴχαμε, ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνονται αὐτὲς οἱ χειροτονίες χωρὶς τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος. Συνεπῶς καὶ ἐσὺ ἔχεις τὸν ἀρραβώνα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀπομάκρυνες τὴ νέκρωση τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τύφλωση τῶν λογισμῶν καὶ ἀπέβαλες τὴν ἀκάθαρτη ζωή.

Ἂς μὴ θλιβόμαστε λοιπὸν γιὰ τὰ μέλλοντα, ἀφοῦ πήραμε τέτοιες ἐγγυήσεις. Ἀλλά, ἀφοῦ συνθέσουμε ἀπὸ παντοῦ τὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ἀνάσταση, ἂς ἐπιδείξουμε ζωὴ ἄξια τῶν δογμάτων αὐτῶν, ὥστε νὰ πετύχουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ξεπερνοῦν κάθε λογικὸ καὶ ἀνθρώπινο νοῦ. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

5

ΚΑΤΑ ΜΕΘΥΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

(Λόγος λεχθεὶς τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα).

1. Ἀπεθέμεθα τῆς νηστείας τὸ φορτίον, ἀλλὰ μὴ ἀποθώμεθα τῆς νηστείας τὸν καρπόν· ἔστι γὰρ φορτίον ἀποθέσθαι νηστείας, καὶ καρπὸν δρέπεσθαι νηστείας. Παρῆλθεν ὁ πόνος τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ μὴ παρέλθῃ ἡ σπουδὴ τῶν κατορθωμάτων· ἀπῆλθεν ἡ νηστεία, ἀλλὰ μενέτω ἡ εὐλάβεια· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ νηστεία ἀπῆλθεν. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῆτε· τοῦτο γὰρ εἶπον οὐχὶ ἑτέραν ὑμῖν κηρύσσων τεσσαρακοστήν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὑμῖν ἀρετὴν καταγγέλων. Παρῆλθεν ἡ νητεία ἡ σωματική, ἀλλ᾽ οὐ παρῆλθεν ἡ νηστεία ἡ πνευματική· αὕτη βελτίων ἐκείνης, κἀκείνη διὰ ταύτην ἐγένετο. Ὥσπερ, ὅτε ἐνηστεύετε, ἔλεγον ὑμῖν ὅτι ἐστὶ νηστεύοντα μὴ νηστεύειν, οὕτω καὶ νῦν λέγω ὅτι ἐστὶ μὴ νηστεύοντα νηστεύειν.

Τάχα αἴνιγμα εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν λύσιν ἐπάγω τῷ ζητήματι· πῶς ἐστι νηστεύοντα μὴ νηστεύειν; Ὅταν τις βρωμάτων μὲν ἀπέχηται, ἁμαρτημάτων δὲ μὴ ἀπέχηται· πῶς ἐστι μὴ νηστεύοντα νηστεύειν; Ὅταν τις τροφῆς μὲν ἀπολαύῃ, ἁμαρτίας δὲ μὴ γεύηται. Αὕτη βελτίων ἐκείνης ἡ νηστεία, οὐ βελτίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κουφοτέρα· ἐπ᾽ ἐκείνης τῆς νηστείας ἀσθένειαν προεβάλλοντο πολλοὶ σωματικήν, κνησμὸν χαλεπόν· ψώρας ἐμπέπλησμαι, φησίν, ἀλουσίαν οὐχ ὑπομένω, ἡ ὑδροποσία με διαφθείρει, λαχάνων ἀπογεύεσθαι οὐ δύναμαι.

5

ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΜΕΘΟΥΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ

(Λόγος ποὺ ἐκφωνήθηκε κατὰ τὴν ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα).

1. Ἀποθέσαμε τὸ φορτίο τῆς νηστείας, ἀλλὰ ἂς μὴ ἀποθέσουμε τὸν καρπὸ τῆς νηστείας, γιατὶ εἶναι δυνατὸ ν' ἀποθέσουμε τὸ φορτίο τῆς νηστείας καὶ ν' ἀπολαμβάνουμε τὸν καρπό της. Πέρασε ὁ κόπος τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ περάσει τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ τὰ κατορθώματα. Ἔφυγε ἡ νηστεία, ἀλλὰ ἂς παραμένει ἡ εὐλάβεια· μᾶλλον ὅμως, οὔτε ἡ νηστεία ἔφυγε. Ὅμως μὴ φοβηθεῖτε· γιατὶ δὲν τὸ εἶπα αὐτὸ μὲ σκοπὸ νὰ σᾶς ἀναγγείλω ἄλλη τεσσαρακοστή, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποκαλύψω τὴν ἀρετή σας. Πέρασε ἡ σωματικὴ νηστεία, ἀλλὰ δὲν πέρασε ἡ πνευματικὴ νηστεία. Αὐτὴ εἶναι καλύτερη ἀπὸ ἐκείνη, καὶ ἐκείνη ἔγινε γι' αὐτήν. Ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν νηστεύατε, σᾶς ἔλεγα ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ νυστεύει ἐκεῖνος ποὺ νηστεύει, ἔτσι καὶ τώρα λέγω ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ νηστεύει ἐκεῖνος ποὺ δὲ νηστεύει.

Ἴσως φαίνεται ὅτι εἶναι αἴνιγμα αὐτὸ ποὺ λέγω, ἀλλὰ ἐγὼ θὰ ἐξηγήσω τὸ ζήτημα. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ νηστεύει ἐκεῖνος ποὺ νηστεύει; Ὅταν κάποιος ἀπέχει βέβαια ἀπὸ τὰ φαγητά, δὲν ἀπέχει ὅμως ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ νηστεύει ἐκεῖνος ποὺ δὲ νηστεύει; Ὅταν κάποιος ἀπολαμβάνει τὴν τροφή, ἀλλὰ δὲ δοκιμάζει τὴν ἁμαρτία. Αὐτὴ ἡ νηστεία εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ὄχι μόνο καλύτερη, ἀλλὰ καὶ ἐλαφρότερη. Γιὰ τὴν ἄλλη νηστεία πολλοὶ προφασίζονταν σωματικὴ ἀσθένεια, φοβερὸ ἐρεθισμό· ἔχω γεμίσει ψώρα, λέγει, δὲν ἀντέχω τὴ στέρηση τοῦ λουτροῦ, μὲ βλάπτει τὸ νὰ πίνω νε-

Πολλὰ τοιαῦτα ἤκουον τότε λεγόντων πολλῶν· ἐπὶ τῆς νηστείας ταύτης οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν εἰπεῖν. Ἀπόλαυε λουτρῶν, μέτεχε τραπέζης, οἰνοποσίᾳ κέχρησο συμμέτρῳ, κἂν κρεῶν ἀπογεύεσθαι μέλλῃς, ὁ κωλύων οὐδείς· πάντων ἀπόλαυσον, μόνον ἁμαρτίας ἀπόστηθι.

Εἶδες πῶς πᾶσιν αὕτη ῥᾳδία ἡ νηστεία; Οὐκ ἔστι σώματος ἀσθένειαν προβάλλεσθαι· τῆς ψυχῆς καθαρόν ἐστι τὸ κατόρθωμα. Ἔστι καὶ μὴ πίνοντα οἶνον μεθύειν, καὶ πίνοντα οἶνον σωφρονεῖν· καὶ ὅτι ἐστὶν ἄνευ οἴνου μέθη, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Οὐαὶ οἱ μεθύοντες ἄνευ οἴνου»· καὶ πῶς ἐστιν ἄνευ οἴνου μεθύειν; Ὅταν τὸ ἄκρατον τῶν παθῶν μὴ κεράσῃς εὐσεβεῖ λογισμῷ. Ἔστι καὶ πίνοντα οἶνον μὴ μεθύειν· καὶ ἐὰν μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τοῦτο ἐπέταξεν ὁ Παῦλος τῷ Τιμοθέῳ γράφων οὕτως· «Οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Μέθη γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἔκστασις τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, παρατροπὴ λογισμῶν, ἐρημία διανοίας, πενία συνέσεως.

Ταῦτα δὲ οὐχ ἡ μέθη ποιεῖ μόνη ἡ ἐξ οἴνου, ἀλλὰ καὶ μέθη ἡ ἐξ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπου. Καθάπερ γὰρ πυρετὸν μὲν ποιεῖ ἀγρυπνία, ποιεῖ δὲ κόπος, ποιεῖ δὲ ἀθυμία, ποιεῖ δὲ χυμὸς διεφθαρμένος, καὶ διάφορος μὲν ἡ ὑπόθεσις, ἓν δὲ τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων· ποιεῖ μὲν οἶνος μέθην, ποιεῖ δὲ ἐπιθυμία, ποιεῖ δὲ χυμὸς διεφθαρμένος, καὶ διάφορος μὲν ἡ ὑπόθεσις, ἓν δὲ τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα. Ἀπεχώμεθα μέθης· οὐ λέγω ἀπεχώμεθα οἴνου, ἀλλ', ἀπεχώμεθα μέθης· οὐκ οἶνος ποιεῖ μέθην· κτίσμα γάρ ἐστι Θεοῦ, Θεοῦ δὲ κτίσμα οὐδὲν ποιεῖ πονηρόν, ἀλλὰ προαίρεσις πονηρὰ ποιεῖ μέθην.

Καὶ ὅτι ἐστὶ καὶ ἄλλως μεθύειν οὐχὶ οἴνῳ μόνῳ, ἄκουσον τί

---

1. Ἠσ. 28, 1. 2. Β' Τιμ. 5, 23.

ρό, δὲν μπορῶ νὰ φάγω λάχανα. Πολλὰ τέτοια ἄκουα τότε ποὺ ἔλεγαν. πολλοί. Γιὰ τὴν πνευματικὴ νηστεία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ποῦν τίποτε τέτοιο. Ἀπολάμβανε τὸ λουτρό, κάθισε σὲ τραπέζια, πίνε κρασὶ μὲ μέτρο, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ φάγεις κρέας, δὲν θὰ σὲ ἐμποδίσει κανείς. Ἀπόλαυσε τὰ πάντα, μόνο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ν' ἀπομακρύνεσαι.

Εἶδες πῶς σ' ὅλους εἶναι εὔκολη αὐτὴ ἡ νηστεία; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προφασίζεσαι ἀδυναμία τοῦ σώματος, εἶναι καθαρὸ κατόρθωμα τῆς ψυχῆς. Εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς καὶ χωρὶς νὰ πίνει κρασί, καὶ ὅταν πίνει νὰ εἶναι συνετός. Καὶ ὅτι ὑπάρχει μέθη χωρὶς κρασί, ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «Ἀλλοίμονο σ' αὐτοὺς ποὺ μεθοῦν χωρὶς κρασί»[1]. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς χωρὶς κρασί; Ὅταν τὴ δύναμη τῶν παθῶν δὲν τὴ μετριάσεις μὲ τὴν εὐσεβὴ σκέψη. Εἶναι δυνατὸ καὶ ὅταν πίνει κανεὶς κρασὶ νὰ μὴ μεθᾶ. Καὶ ἐὰν δὲ μποροῦσε νὰ γίνει αὐτό, δὲ θὰ συμβούλευε αὐτὸ ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο γράφοντας ἔτσι· «Νὰ χρησιμοποιεῖς λίγο κρασὶ γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνὲς ἀσθένειές σου»[2]. Γιατὶ ἡ μέθη δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ σύγχυση τοῦ νοῦ, ἡ διαστροφὴ τῶν σκέψεων, ἡ ἔλλειψη τοῦ λογικοῦ, ἡ στέρηση τῆς σύνεσης.

Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ προκαλεῖ μόνο ἡ μέθη ἀπὸ κρασί, ἀλλὰ καὶ ἡ μέθη ἀπὸ τὴν ὀργὴ καὶ τὴν παράλογη ἐπιθυμία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς προκαλεῖ μὲν πυρετὸ ἡ ἀγρυπνία, ἀλλὰ προκαλεῖ καὶ ἡ κόπωση καὶ ἡ στενοχώρια καὶ οἱ ἀλλοιωμένοι χυμοί, καὶ εἶναι βέβαια διαφορετικὴ ἡ αἰτία, ἕνα ὅμως τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα, ἔτσι συμβαίνει καὶ μ' αὐτά. Προκαλεῖ βέβαια μέθη τὸ κρασί, προκαλεῖ ὅμως καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ μολυσμένος χυμός· καὶ εἶναι διαφορετικὴ ἡ αἰτία, ἀλλὰ ἕνα τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα. Ἂς ἀπέχουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴ μέθη. Δὲ λέγω ν' ἀπέχουμε ἀπὸ τὸ κρασί, ἀλλὰ ν' ἀπέχουμε ἀπὸ τὴ μέθη. Δὲν προκαλεῖ μέθη τὸ κρασί, γιατὶ εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ δὲν προκαλεῖ τίποτε πονηρό, ἀλλὰ ἡ κακὴ προαίρεση προκαλεῖ τὴ μέθη.

Καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς καὶ μὲ διαφορετικὸ

φησιν ὁ Παῦλος· «Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ», δεικνὺς ὅτι ἐστὶ καὶ ἄλλως μεθύσκεσθαι· «μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία». Θαυμασίως ἐν βραχεῖ ῥήματι πᾶσαν τῆς μέθης τὴν κατηγορίαν εἶπε. Τί ἐστι, «Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία»; Ἀσώτους τῶν νέων ἐκείνους καλοῦμεν τοὺς πατρῷον διαδεξαμένους κλῆρον, καὶ πάντα ἀθρόον ἐκφοροῦντας, καὶ μὴ λογιζομένους, τίνι χρὴ δοῦναι, καὶ πότε δοῦναι, ἀλλ' ἁπλῶς, καὶ ἱμάτια, καὶ χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ πάντα τὸν πατρῷον πλοῦτον διανέμοντας εἰς πόρνας καὶ λάγνους.

Τοιοῦτόν ἐστιν ἡ μέθη· ὥσπερ ἄσωτον λαβοῦσα νέον τὴν διάνοιαν τῶν μεθυόντων, καὶ αἰχμαλωτίσασα τὸν λογισμόν, ἅπασαν ἡμῶν τὴν οὐσίαν τῶν νοημάτων ἀπερισκέπτως καὶ χωρίς τινος ἀκριβείας ἐκχέειν καταναγκάζει. Ὁ μεθύων οὐκ οἶδε τί μὲν εἰπεῖν χρή, τί δὲ σιγῆσαι, ἀλλ' ἀθύρωτον αὐτοῦ τὸ στόμα διηνεκῶς· μοχλὸς οὐκ ἐπίκειται, οὐδὲ θύρα τοῖς χείλεσιν· ὁ μεθύων οὐκ οἶδεν οἰκονομῆσαι τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει, οὐκ οἶδε διαθεῖναι τὸν πλοῦτον τῆς διανοίας, οὐκ οἶδε τὰ μὲν ἀποθέσθαι, τὰ δὲ ἀναλῶσαι, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα δαπάνη καὶ ἔξοδος. Ἑκούσιος μανία μέθη, προδοσία λογισμῶν, μέθη συμφορὰ καταγελωμένη, νόσημα χλευαζόμενον, δαίμων αὐθαίρετος, καὶ παραφροσύνης χαλεπωτέρα.

2. *Βούλει μαθεῖν πῶς ὁ μεθύων καὶ τοῦ δαιμονῶντός ἐστι χείρων; Τὸν δαιμονῶντα πάντες ἐλεοῦμεν, τοῦτον δὲ μισοῦμεν· ἐκείνῳ συναλγοῦμεν, τούτῳ δὲ ὀργιζόμεθα καὶ ἀγανακτοῦμεν. Τί δήποτε; Ἐκείνῳ μὲν ἐπήρεια, τούτῳ δὲ ῥᾳθυμία τὸ πάθος, ἐκείνῳ ἐπιβουλὴ ἐχθρῶν, τούτῳ δὲ ἐπιβουλὴ λογισμῶν· καὶ τοιαῦτα πάσχει τῷ δαιμονῶντι ὁ μεθύων, ὁμοίως περιφέρεται, ὁμοίως ἐξέστηκεν, ὁμοίως καταπίπτει, ὁμοίως διαστρέφει τὰς κόρας, ὁμοίως σπαίρει κείμενος ἐπὶ τῆς γῆς· ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος*

3. Ἐφ. 5, 18.

τρόπο ὄχι μόνο μὲ κρασί, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Μὴ μεθᾶτε μὲ κρασί», δείχνοντας ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος νὰ μεθᾶ κανείς· «μὴ μεθᾶτε μὲ κρασί, στὴ μέθη ὑπάρχει ἀσωτία»[3]. Μὲ λίγα λόγια εἶπε θαυμάσια ὅλη τὴν κατηγορία τῆς μέθης.Τί σημαίνει, «Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία»; Ὀνομάζουμε ἄσωτους ἐκείνους τοὺς νέους ποὺ κληρονόμησαν τὴν πατρικὴ περιουσία καὶ τὴ σπατάλησαν ἀμέσως ὁλόκληρη καὶ δὲ σκέπτονται, σὲ ποιὸν πρέπει νὰ δώσουν καὶ πότε, ἀλλὰ γενικὰ σκόρπισαν στὶς πόρνες καὶ τοὺς λάγνους καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι καὶ ὅλη τὴν πατρικὴ περιουσία τους.

Τέτοιο κακὸ εἶναι ἡ μέθη. Ἀφοῦ καταλάβει σὰν ἄσωτο νέο τὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ μεθοῦν καὶ αἰχμαλωτίσει τὴ σκέψη, ἐξαναγκάζει νὰ σκορπίσουμε ἀπερίσκεπτα καὶ χωρὶς καμιὰ προσοχὴ ὅλη μας τὴν περιουσία τῶν νοημάτων. Ὁ μεθυσμένος δὲ γνωρίζει τί πρέπει νὰ πεῖ καὶ τί ν' ἀποσιωπήσει, ἀλλὰ τὸ στόμα του εἶναι διαρκῶς ἀνοιχτό· καὶ δὲν ὑπάρχει κλειδαριὰ οὔτε πόρτα στὰ χείλη του. Ὁ μεθυσμένος δὲ γνωρίζει νὰ ἐκφράσει τὰ λόγια του μὲ σύνεση, δὲ γνωρίζει νὰ μεταχειρίζεται τὸν πλοῦτο τῆς διάνοιάς του, δὲ γνωρίζει ἄλλα ν' ἀποταμιεύει καὶ ἄλλα νὰ ξοδεύει, ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ξοδεύει καὶ τὰ σκορπᾶ. Ἡ μέθη εἶναι ἑκούσια τρέλλα, προδοσία τῶν λογισμῶν, ἡ μέθη εἶναι συμφορὰ ποὺ τὴν περιγελοῦν, ἀσθένεια ποὺ τὴν χλευάζουν, δαίμονας αὐθαίρετος καὶ χειρότερη ἀπὸ τὴν παραφροσύνη.

2. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ὁ μέθυσος εἶναι χειρότερος καὶ ἀπὸ τὸ δαιμονιζόμενο; Τὸ δαιμονιζόμενο ὅλοι τὸν λυπούμαστε, αὐτὸν ὅμως τὸν μισοῦμε· ἐκεῖνον συμπονοῦμε, γι' αὐτὸν ὅμως ὀργιζόμαστε καὶ ἀγανακτοῦμε. Γιατί ὅμως; Σ' ἐκεῖνον μὲν ὑπάρχει ἡ βλαβερὴ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων, ἐνῶ σ' αὐτὸν ἡ ἀσθένεια εἶναι ἡ ἀδιαφορία· σ' ἐκεῖνον ὑπάρχει ἐχθρικὴ ἐπιβουλή, σ' αὐτὸν ὅμως ἐπιβουλὴ σκέψεων. Καὶ ἐνῶ ὁ μέθυσος ὑποφέρει ἀπὸ διαφορετικὴ αἰτία ἀπὸ τὸ δαιμονιζόμενο, ὅμοια συμπεριφέρεται, ὅμοια χάνει τὸ νοῦ του, ὅμοια πάσχει ἀπὸ ἐπιληψία, ὅμοια ἀλλοιθωρίζει τὰ μάτια του, ὅμοια σπαρταρᾶ ὅταν βρίσκεταί

προΐεται, καὶ οὕτως ἐκχεῖ σίελον σεσηπότα, καὶ δυσωδίας ἐμπέπλησται τὸ στόμα ἀφορήτου.

Φίλοις ἀηδὴς ὁ τοιοῦτος, ἐχθροῖς καταγέλαστος, οἰκέταις εὐκαταφρόνητος, γυναικὶ ἀτερπής, πᾶσι φορτικός, τῶν ἀλόγων αὐτῶν ἀτερπέστερος. Τὰ ἄλογα μέχρι τότε πίνει ἕως ἂν διψῇ, καὶ τῇ χρείᾳ τὴν ἐπιθυμίαν ἵστησιν· οὗτος δὲ τῇ ἀκολασίᾳ παρέρχεται τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ γέγονε τῶν ἀλόγων ἀλογώτερος· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι νόσημα τοσούτων γέμον κακῶν καὶ τοσαύτας ἔχον συμφορὰς οὐδὲ ἔγκλημα εἶναι νομίζεται· ἀλλ᾽ ἐν ταῖς τῶν πλουτούντων τραπέζαις ἅμιλλα καὶ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἀσχημοσύνης γίνεται ταύτης, καὶ φιλονεικοῦσι μειζόνως πρὸς ἀλλήλους, τίς ἑαυτὸν παραδειγματίσει, τίς πλείονα παράσχῃ γέλωτα, τίς μᾶλλον διαλύσει τὰ νεῦρα, τίς μᾶλλον καταλύσει τὴν δύναμιν, τίς τὸν κοινὸν Δεσπότην παροξυνεῖ πλέον· καὶ ἔστιν ἰδεῖν στάδιον καὶ ἅμιλλαν διαβολικήν.

Ὁ μεθύων τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀναίσθητος κεῖται, καὶ πρὸς τὰ καλὰ καὶ πρὸς τὰ κακὰ ἀνενέργητος· οὗτος δὲ πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἐργασίαν ἐστὶν ἐπιτήδειος· καὶ καθάπερ ἐν μνήματι τῷ σώματι τὴν ψυχὴν κατορύξας, νεκρὸν περιφέρει τὸ σῶμα. Εἶδες πῶς τοῦ δαιμονῶντός ἐστιν ἀθλιώτερος; πῶς τῶν νεκρῶν ἀναισθητότερος; Βούλει τὸ πάντων τούτων μεῖζον εἴπω καὶ χαλεπώτερον; Μεθύων ἄνθρωπος εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσελθεῖν οὐ δύναται· τίς ταῦτά φησι; Παῦλος. «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν». Ἤκουσας εἰς ποῖον αὐτὸν ἔταξε χορόν; Μετὰ τῶν ἡταιρηκότων, μετὰ τῶν πορνευσάντων, μετὰ τῶν εἰδωλο-

4. Α' Κορ. 6, 9 - 10.

κάτω· βγάζει ἀφρὸ ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ἔτσι χύνει βρώμικο σάλιο καὶ γεμίζει τὸ στόμα του ἀπὸ ἀφόρητη δυσωδία.

Στοὺς φίλους αὐτὸς εἶναι καταγέλαστος, στοὺς ὑπηρέτες εὐκαταφρόνητος, στὴ γυναίκα του δυσάρεστος, σ' ὅλους ἐνοχλητικός, περισσότερο δυσάρεστος ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ζῶα. Τὰ ζῶα μέχρι τότε πίνουν ἕως ὅτου διψοῦν, καὶ σταματοῦν τὴν ἐπιθυμία τους, ὅταν ἱκανοποιήσουν τὴν ἀνάγκη τους. Αὐτὸς ὅμως μὲ τὴν ἀσωτία του ὑπερβαίνει τὴν ἐπιθυμία καὶ γίνεται περισσότερο ἀνόητος ἀπὸ τὰ ζωᾶ. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι ἡ ἀρρώστια αὐτὴ ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τόσα κακὰ καὶ φέρει τόσες συμφορὲς δὲ θεωρεῖται ὅτι εἶναι κακὴ πράξη, ἀλλὰ στὰ τραπέζια τῶν πλούσιων γίνεται ἅμιλλα καὶ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀπρέπεια αὐτὴ καὶ φιλονεικοῦν μεγαλόφωνα μεταξύ τους οἱ συνδαιτυμόνες, ποιὸς θὰ προβάλει τὸν ἑαυτό του γιὰ παράδειγμα, ποιὸς θὰ προκαλέσει περισσότερο γέλιο, ποιὸς θὰ παραλύσει περισσότερο τὰ νεῦρα, ποιὸς θὰ καταργήσει περισσότερο τὸ ἀξίωμά του, ποιὸς θὰ ἐρεθίσει πιὸ πολὺ τὸν Κύριο τῶν ὅλων· καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς καὶ ἀγώνα καὶ διαβολικὴ ἅμιλλα.

Ὅποιος μεθᾶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γιατὶ ὁ νεκρὸς εἶναι ἀναίσθητος καὶ ἀδρανὴς καὶ πρὸς τὰ καλὰ καὶ πρὸς τὰ κακά. Ὅποιος μεθᾶ ὅμως εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμει τὰ κακὰ καὶ ἀφοῦ ἔθαψε τὴν ψυχὴ στὸ σῶμα σὰν σὲ μνῆμα, περιφέρει νεκρὸ τὸ σῶμα του. Εἶδες πῶς εἶναι πιὸ ἄθλιος ἀπὸ τὸ δαιμονιζόμενο; πῶς εἶναι πιὸ ἀναίσθητος ἀπὸ τοὺς νεκρούς; Θέλεις νὰ πῶ τὸ μεγαλύτερο καὶ χειρότερο ἀπ' ὅλα αὐτά; Ὅποιος ἄνθρωπος μεθᾶ δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ Παῦλος. «Μὴν πλανᾶστε· οὔτε οἱ πόρνοι οὔτε οἱ εἰδωλολάτρες, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ κίναιδοι, οὔτε οἱ παιδεραστές, οὔτε οἱ κλέφτες, οὔτε οἱ πλεονέκτες, οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε αὐτοὶ ποὺ ἐμπαίζουν τοὺς ἄλλους, οὔτε οἱ ἅρπαγες θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[4]. Ἄκουσες σὲ ποιὰ ὁμάδα τοποθέτησε τὸ μέθυσο; Μαζὶ μὲ τοὺς ἀνήθικους, μαζὶ μὲ τοὺς πόρνους, μαζὶ μὲ τοὺς εἰδωλολάτρες, μαζὶ μὲ τοὺς

λατρῶν, μετὰ τῶν μοιχῶν, μετὰ τῶν λοιδόρων, μετὰ τῶν πλεονεκτῶν, μετὰ τῶν ἁρπάγων.

Τί οὖν, φησίν, ὁ μεθύων καὶ ὁ ἠταιρηκὼς τὸ αὐτό; ὁ μεθύων καὶ ὁ εἰδωλολάτρης τὸ αὐτό; Μή μοι λέγε ταῦτα, ἄνθρωπε· νόμους ἀνέγνων θείους, ἐμὲ τὰς εὐθύνας μὴ ἀπαίτει· Παῦλον ἐρώτησον, καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται. Εἰ μὲν γὰρ σὺν αὐτοῖς ἢ μὴ μετ' αὐτῶν κατατάττεται τῇ κολάσει, οὐκ ἔχω λέγειν· ὅτι δὲ καὶ ὁμοίως τῷ εἰδωλολάτρῃ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκπίπτει, τοῦτο σφόδρα ἂν διισχυρισαίμην· τούτου δὲ ὁμολογουμένου, τί λοιπὸν ἐμὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τοῦ μέτρου τῆς ἁμαρτίας; Ὅταν γὰρ ἔξω μείνῃ τῶν θυρῶν, ὅταν ἐκπέσῃ τῆς βασιλείας, ὅταν ἔρημος γένηται τῆς σωτηρίας, ὅταν εἰς τὴν κόλασιν αἰώνιον παραπεμφθῇ· τί μοι μέτρα ἁμαρτημάτων καὶ ζυγὰ καὶ στάθμια προτείνεις;

Ὄντως, ἀγαπητοί, δεινὸν ἡ μέθη καὶ χαλεπὸν πάνυ. Οὐ πρὸς ὑμᾶς λέγω· μὴ γένοιτο· πάνυ γὰρ πέπεισμαι, ὅτι καθαρὰ ὑμῶν ἡ ψυχὴ τοῦ νοσήματος καὶ τοῦ πάθους τούτου, καὶ τεκμήριον τῆς ὑγείας ἡ ἐνταῦθα διατριβή, ἡ μετὰ σπουδῆς σύνοδος, ἡ νήφουσα ἀκρόασις· οὐδεὶς γὰρ οἴνῳ μεθύων ἐπιθυμεῖν θείων λογίων δύναται. «Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν Πνεύματι». Αὕτη ἡ καλὴ μέθη· κάρωσόν σου τὴν ψυχὴν τῷ Πνεύματι, ἵνα μὴ καρώσῃς τῇ μέθῃ· προκατάλαβε τὴν διάνοιαν καὶ τοὺς λογισμούς, ἵνα μὴ εὕρῃ χώραν ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ ἀναίσχυντον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετέχετε Πνεύματος, ἀλλὰ «Πληροῦσθε Πνεύματος».

Ἕως ἄνω τὴν διάνοιαν καθάπερ ποτήριον τοῦ Πνεύματος πλήρωσον, ἵνα μηδὲν ἐμβαλεῖν δυνηθῇ λοιπὸν ὁ διάβολος· οὐ γὰρ ἁπλῶς δεῖ μετέχειν λοιπὸν τοῦ Πνεύματος; ἀλλὰ πληροῦσθαι Πνεύματος, ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πναυματικαῖς, ὧν ἐπληρώθητε σήμερον. Διὰ τοῦτο θαῤῥῶ περὶ τῆς σωφροσύνης ὑ-

---

5. Ἐφ. 5, 18.

μοιχούς, μαζὶ μὲ τοὺς ὑβριστές, μαζὶ μὲ τοὺς πλεονέκτες, μαζὶ μὲ τοὺς ἅρπαγες.

Τί λοιπόν, θὰ πεῖ κάποιος, ὁ μέθυσος καὶ ὁ ἀνήθικος εἶναι τὸ ἴδιο; ὁ μέθυσος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης εἶναι τὸ ἴδιο; Μὴ μοῦ λέγεις αὐτά, ἄνθρωπε· σοῦ διάβασα θείους νόμους, μὴν ἀπαιτεῖς ἀπὸ μένα εὐθύνες· ρώτησε τὸν Παῦλο καὶ αὐτὸς θὰ σοῦ ἀπαντήσει. Γιατὶ ἂν βέβαια μὲ αὐτοὺς ἢ ὄχι μὲ αὐτοὺς κατατάσσεται στὴν κόλαση δὲν μπορῶ νὰ πῶ· ὅτι ὅμως χάνει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὅμοια μὲ τὸν εἰδωλολάτρη, αὐτὸ μπορῶ νὰ τὸ ἰσχυρισθῶ μὲ βεβαιότητα. Ἀφοῦ ὅμως αὐτὸ εἶναι βέβαιο, γιατί λοιπὸν ἀπαιτεῖς ἀπὸ μένα εὐθύνες γιὰ τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας; Γιατὶ ὅταν μείνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα, ὅταν χάσει τὴ βασιλεία, ὅταν στερηθεῖ τὴ σωτηρία, ὅταν ὁδηγηθεῖ στὴν αἰώνια κόλαση, γιατί μοῦ προβάλλεις σὰν δικαιολογία τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὸ ὕψος καὶ τὸ βάρος τους;

Πραγματικά, ἀγαπητοί, ἡ μέθη εἶναι κακὸ καὶ πολὺ φοβερό. Δὲν τὸ λέγω σὲ σᾶς, μὴ γένοιτο, γιατὶ ἔχω πεισθεῖ σίγουρα, ὅτι ἡ ψυχή σας εἶναι καθαρὴ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ πάθος αὐτὸ καὶ ἀπόδειξη τῆς ὑγείας σας ἀποτελεῖ ἡ παρουσία σας ἐδῶ, ἡ πρόθυμη συγκέντρωσή σας καὶ ἡ προσεκτικὴ ἀκρόαση, γιατὶ κανένας ποὺ μεθᾶ μὲ κρασὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιθυμεῖ τὰ θεῖα λόγια. «Μὴ μεθᾶτε μὲ κρασί· στὴ μέθη ὑπάρχει ἀσωτία. Ἀλλὰ γεμίζετε τὸ ἐσωτερικό σας μὲ Πνεῦμα ἅγιο»[5]. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλὴ μέθη· νάρκωσε τὴν ψυχή σου μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ τὴ ναρκώσεις μὲ τὴ μέθη. Πρόλαβε νὰ γεμίσεις τὸ νοῦ καὶ τὶς σκέψεις σου, γιὰ νὰ μὴ βρεῖ χῶρο τὸ αἰσχρὸ ἐκεῖνο πάθος. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, λάβετε ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ «Γεμίζετε μὲ Πνεῦμα ἅγιο».

Γέμισε μέχρι ἐπάνω σὰν ποτήρι τὴ διάνοιά σου μὲ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ μπορέσει νὰ βάλει μέσα σου τίποτε στὴ συνέχεια ὁ διάβολος. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε ἁπλῶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ νὰ εἴμαστε γεμάτοι μὲ Πνεῦμα ἅγιο, μὲ ψαλμούς, μὲ ὕμνους καὶ ᾠδὲς πνευματικές, μὲ τὰ ὁποῖα γεμίσατε σήμερα. Γι' αὐτὸ ἔχω ἐμπιστοσύνη στὴ σωφροσύνη σας. Ὑ-

μῶν. Ἔστιν ἡμῖν ποτήριον μέθης καλόν, ἐστὶ ποτήριον μέθης σωφροσύνης ποιοῦν, οὐ παράλυσιν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τὸ ποτήριον τὸ πνευματικόν, τὸ ποτήριον τὸ ἄχραντον τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. Ἐκεῖνο οὐ ποιεῖ μέθην, ἐκεῖνο οὐ ποιεῖ παράλυσιν· οὐ γὰρ παραλύει δύναμιν, ἀλλ' ἐγείρει δύναμιν· ἐκεῖνο οὐ καταλύει τὰ νεῦρα, ἀλλὰ τονοῖ τὰ νεῦρα· ἐκεῖνο γὰρ νῆψιν ποιεῖ, ἐκεῖνο αἰδέσιμον ἀγγέλοις, φοβερὸν δαίμοσι, τίμιον τοῖς ἀνθρώποις, ἐπέραστον τῷ Δεσπότῃ.

Ὁρᾷς πῶς φησιν ὁ Δαυὶδ περὶ τοῦ ποτηρίου τούτου τοῦ πνευματικοῦ τοῦ ἐν τῇ τραπέζῃ ταύτῃ κειμένου; «Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με· ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον». Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας μέθης ὄνομα φοβηθῇς εὐθέως, καὶ νομίσῃς ἀσθενείας εἶναι ποιητικόν, ἐπήγαγεν ὅτι κράτιστόν ἐστι καὶ ἰσχυρόν. Καινὸς τρόπος μέθης, ἰσχὺν ἐντίθησιν, ἐγκρατῆ ποιεῖ καὶ δυνατόν· ἀπὸ γὰρ τῆς πέτρας ἔρρευσε τῆς πνευματικῆς· οὐκ ἔστι παρατροπὴ λογισμῶν, ἀλλὰ προσθήκη λογισμῶν πνευματικῶν.

3. Ταύτην μεθύωμεν τὴν μέθην· ἐκείνης δὲ ἀπεχώμεθα, ἵνα μὴ καταισχύνωμεν τὴν παροῦσαν ἑορτήν· ἑορτὴ γὰρ ἡ παροῦσα οὐχὶ τῆς γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Σήμερον ἐν γῇ χαρά, σήμερον ἐν οὐρανῷ χαρά· εἰ γὰρ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ ἐπιστρέφοντος χαρὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ, πολλῷ μᾶλλον τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐξαρπασθείσης τῶν χειρῶν τοῦ διαβόλου χαρὰ ἔσται ἐν οὐρανῷ. Νῦν σκιρτῶσιν ἄγγελοι, νῦν χαίρουσιν ἀρχάγγελοι, νῦν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ μεθ' ἡμῶν ἑορτάζει τὴν παροῦσαν ἑορτήν· οὐκ ἐπαισχύνονται τοὺς συνδούλους, ἀλλὰ συγχαίρουσι τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. Εἰ γὰρ ἡμετέρα ἡ χάρις ἡ παρὰ τοῦ Δεσπότου, ἀλλὰ κοινὴ καὶ ἐκείνων ἡ ἡδονή.

Καὶ τί λέγω τοὺς συνδούλους; Αὐτὸς ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε

6. Ψαλμ. 22, 5.

πάρχει γιὰ μᾶς ποτήρι καλῆς μέθης, ὑπάρχει ποτήρι μέθης ποὺ προκαλεῖ σωφροσύνη, ὄχι παραλυσία. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό; Τὸ πνευματικὸ ποτήρι, τὸ ἄχραντο ποτήρι τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ τὸ ποτήρι δὲ δημιουργεῖ μέθη, δὲν προκαλεῖ παραλυσία, γιατὶ δὲν παραλύει τὴ δύναμη, ἀλλὰ τὴ διεγείρει. Αὐτὸ τὸ ποτήρι δὲ διαλύει τὰ νεῦρα, ἀλλὰ τὰ τονώνει, γιατὶ αὐτὸ δημιουργεῖ νηφαλιότητα, αὐτὸ εἶναι σεβαστὸ στοὺς ἀγγέλους, φοβερὸ στοὺς δαίμονες, πολύτιμο στοὺς ἀνθρώπους, ἀγαπητὸ στὸν Κύριο.

Βλέπεις πῶς λέγει ὁ Δαυΐδ γιὰ τὸ πνευματικὸ αὐτὸ ποτήρι ποὺ βρίσκεται στὴν ἁγία τράπεζα; «Ἑτοίμασες μπροστά μου τραπέζι, γιὰ νὰ μὲ βοηθήσεις ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου. Ἄλειψες μὲ λάδι τὸ κεφάλι μου καὶ τὸ ποτήρι σου φέρει πολὺ δυνατὴ μέθη»[6]. Γιὰ νὰ μὴ φοβηθεῖς ἀμέσως, ὅταν ἀκούσεις τὸ ὄνομα τῆς μέθης, καὶ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι προκαλεῖ ἀσθένεια, πρόσθεσε ὅτι εἶναι ἰσχυρότατο καὶ δυνατό. Εἶναι νέος τρόπος μέθης, προσθέτει δύναμη, κάνει κάποιον ἐγκρατὴ καὶ δυνατό, γιατὶ ἀνέβλυσε ἀπὸ τὴν πνευματικὴ πέτρα. Δὲν εἶναι διαστροφὴ σκέψεων, ἀλλὰ προσθήκη πνευματικῶν σκέψεων.

3. Ἂς μεθᾶμε μὲ αὐτὴν τὴ μέθη καὶ ἂς ἀπέχουμε ἀπὸ ἐκείνη, γιὰ νὰ μὴν προσβάλλουμε τὴ σημερινὴ ἑορτή. Γιατὶ ἡ σημερινὴ ἑορτὴ δὲν εἶναι μόνο τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Σήμερα ὑπάρχει στὴ γῆ χαρὰ, σήμερα στὸν οὐρανὸ ἐπικρατεῖ χαρά. Γιατί,ἂν ὑπάρχει χαρὰ στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό, ὅταν ἐπιστρέφει ἕνας ἁμαρτωλός, πολὺ περισσότερο θὰ ὑπάρχει χαρὰ στὸν οὐρανὸ ἀφοῦ ὁλόκληρη ἡ οἰκουμένη ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ διαβόλου. Τώρα σκιρτοῦν οἱ ἄγγελοι, τώρα χαίρονται οἱ ἀρχάγγελοι, τώρα τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ ἑορτάζουν μαζί μας τὴ σημερινὴ ἑορτή, δὲ ντρέπονται τοὺς συνδούλους τους, ἀλλὰ συγχαίρουν γιὰ τὰ δικά μας ἀγαθά. Γιατί,ἂν εἶναι δική μας ἡ χάρη ἀπὸ τὸν Κύριο, εἶναι καὶ δική τους ἡ χαρά.

Καὶ γιατί λέγω τοὺς συνδούλους; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγ-

καὶ ἡμῶν οὐκ ἐπαισχύνεται συνεορτάζειν. Καὶ τί χρὴ λέγειν, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται; «Ἐπιθυμίᾳ», φησίν, «ἐπεθύμησα τὸ πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν φαγεῖν»· εἰ δὲ τὸ πάσχα ἐπεθύμησεν ἡμῖν συνεορτάσαι, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ὅταν οὖν ἄγγελοι χαίρωσι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πασῶν τῶν οὐρανίων δυνάμεων ὁ Δεσπότης ἡμῖν συνεορτάζῃ, τίς λείπεται λοιπὸν εἰς ἀθυμίαν λόγος; Μηδεὶς πένης ἔστω κατηφὴς διὰ τὴν πενίαν· ἑορτὴ γὰρ αὕτη πνευματική· μηδεὶς πλούσιος ἐπαιρέσθω διὰ τὸν πλοῦτον· οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰς τὴν ἡδονὴν τῆς ἑορτῆς εἰσενεγκεῖν δύναται ταύτης. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἑορτῶν τῶν βιωτικῶν, ἔνθα πολὺς ἄκρατος, ἔνθα τράπεζα πλήθουσα καὶ ἀδηφαγία, ἔνθα ἀσχημοσύνη, καὶ γέλως, ἔνθα πᾶσα πομπὴ σατανική, εἰκότως ὁ μὲν πένης κατηφής, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι· τί δή ποτε;

Ὅτι ὁ μὲν πλούσιος δαψιλῆ παρατίθεται τράπεζαν, καὶ μᾶλλον ἀπολαύει τρυφῆς, ὁ δὲ πένης ἀπὸ τῆς πενίας κωλύεται τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· μία τράπεζα καὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ πένητι, κἂν πλούσιός τις ᾖ, οὐδὲν τῇ τραπέζῃ προσθεῖναι δύναται· κἂν πένης, οὐδὲν ἔλαττον παρὰ τῆς πενίας τὰ τῆς κοινωνίας διακείσεται· θεία γάρ ἐστιν ἡ χάρις· καὶ τί θαυμάζεις εἰ πλουσίῳ καὶ πένητι; Αὐτῷ γὰρ τῷ βασιλεῖ τῷ τὸ διάδημα περικειμένῳ, τῷ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντι, τῷ τὴν ἐξουσίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῆς γῆς, ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ τῷ πτωχῷ τῷ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθεζομένῳ μία τράπεζα πρόκειται. Τοιαῦτα τὰ δῶρα τὰ δεσποτικά· οὐ τοῖς ἀξιώμασι διαιρεῖ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ διανοίᾳ.

4. Ὅταν γὰρ ἴδῃς ἐν ἐκκλησίᾳ πένητα πλουσίῳ παρεστῶτα, ἰδιώτῃ ἄρχοντα, εὐτελῆ τῷ ὑπερέχοντι, τὸν ἔξω τρέμοντα τὴν δυναστείαν, ἔσω ἀδεῶς συμπαρεστῶτα τῇ δυναστείᾳ, νόησον τί ἐ-

---

7. Λουκᾶ 22, 15.

γέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν ντρέπεται νὰ συνεορτάζει. Καὶ γιατί χρειάζεται νὰ λέγω, ὅτι δὲ ντρέπεται; «Ἐπιθύμησα πολύ», λέγει, «νὰ φάγω αὐτὸ τὸ Πάσχα μαζί σας»[7]. Ἂν ὅμως ἐπιθύμησε νὰ συνεορτάσει τὸ Πάσχα μαζί μας, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συνεορτάσει καὶ τὴν ἀνάσταση. Ὅταν λοιπὸν χαίρονται οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ συνεορτάζει μαζί μας ὁ Κύριος ὅλων τῶν ἐπουράνιων δυνάμεων, ποιὸς λόγος ἀπομένει λοιπὸν γιὰ στενοχώρια; Κανένας φτωχὸς ἂς μὴν εἶναι κατηφὴς γιὰ τὴ φτώχεια του, γιατὶ αὐτὴ ἡ ἑορτὴ εἶναι πνευματική. Κανένας πλούσιος ἂς μὴν ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸν πλοῦτο του, γιατὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει ἀπὸ τὰ χρήματά του στὴ χαρὰ αὐτῆς τῆς ἑορτῆς. Στὶς μὲν κοσμικὲς ἑορτὲς τῶν εἰδωλολατρῶν, ὅπου ὑπάρχει πολὺ κρασί, ὅπου ὑπάρχουν πλούσια τραπέζια καὶ λαιμαργία, ὅπου ὑπάρχει ἀσχημοσύνη καὶ γέλιο, ὅπου ὑπάρχει κάθε σατανικὴ ἐκδήλωση, εἶναι φυσικὸ νὰ εἶναι ὁ φτωχὸς κατηφὴς καὶ ὁ πλούσιος χαρούμενος. Γιατί ὅμως;

Γιατὶ ὁ πλούσιος παραθέτει πλούσιο τραπέζι καὶ ἀπολαμβάνει περισσότερο τὶς ἀπολαύσεις, ὁ φτωχὸς ὅμως ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴ φτώχεια νὰ ἐπιδείξει τὴν ἴδια σπατάλη. Ἐδῶ ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο. Ἕνα τραπέζι ὑπάρχει καὶ γιὰ τὸν πλούσιο καὶ γιὰ τὸ φτωχό· καὶ ἂν κάποιος εἶναι πλούσιος, δὲν μπορεῖ νὰ προσθέσει τίποτε στὸ τραπέζι· καὶ ἂν εἶναι φτωχός, δὲ θὰ ἔχει ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας του τίποτε λιγότερο ἡ θεία κοινωνία, γιατὶ εἶναι θεία ἡ χάρη. Καὶ γιατί ἀπορεῖς ἂν ὑπάρχει τὸ ἴδιο τραπέζι καὶ γιὰ τὸν πλούσιο καὶ γιὰ τὸ φτωχό; Γιατὶ καὶ γι' αὐτὸν τὸ βασιλιὰ ποὺ φορεῖ τὸ στέμμα καὶ τὴν πορφύρα, ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς γῆς, γι' αὐτὸν τὸ βασιλιὰ καὶ γιὰ τὸ φτωχό, ποὺ κάθεται ζητώντας ἐλεημοσύνη, ὑπάρχει ἕνα τραπέζι. Τέτοια εἶναι τὰ δῶρα τοῦ Κυρίου· δὲν χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀνάλογα μὲ τὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση καὶ τὶς σκέψεις τους.

4. Γιατὶ ὅταν δεῖς στὴν ἐκκλησία τὸ φτωχὸ νὰ στέκεται δίπλα στὸν πλούσιο, τὸν ἄρχοντα δίπλα στὸν ἁπλὸ πολίτη, τὸν ἀσήμαντο δίπλα σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει κάποια θέση, αὐτὸν ποὺ ἔξω

στι, «Τότε συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνῶν». Λύκον τοίνυν καλεῖ ἡ Γραφὴ τὸν πλούσιον, ἀρνίον τὸν πτωχόν. Καὶ πόθεν τοῦτο, ὅτι κοινωνήσει λύκος ἀρνίῳ, ὃν τρόπον πλούσιος μετὰ πτωχοῦ; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἕστηκε πολλάκις πλούσιος καὶ πένης ἐν ἐκκλησίᾳ· κατέλαβεν ἡ ὥρα τῶν θείων μυστηρίων· ἐξωθεῖται ὁ πλούσιος ὡς ἀμύητος, ἵσταται δὲ ὁ πένης ἐντὸς τῶν οὐρανίων σκηνῶν, καὶ οὐκ ἀγανακτεῖ ὁ πλούσιος· οἶδε γὰρ ἑαυτὸν ἀλλότριον τῶν θείων μυστηρίων.

Ἀλλ' ὢ τῆς θείας χάριτος· οὐ μόνον ὁμοτιμία ὑπάρχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἵστανται, πολλάκις ὁ πένης τὸν πλούσιον πρωτεύει ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν ὁ πλοῦτος τὸν ἔχοντα ἐκτὸς εὐσεβείας, οὐδὲ πενία τὸν πιστὸν ἐζημίωσε παρεστῶτα αὐτὸν μετὰ θάῤῥους τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ. Ταῦτα δὲ λέγω, ἀγαπητοί, περὶ τῶν κατηχουμένων, καὶ οὐ περὶ τῶν ἁπλῶς πλουσίων. Ἐννόησον, ἀγαπητέ, πῶς ὑποχωρεῖ τῆς ἐκκλησίας δεσπότης, καὶ παρεδρεύει τοῖς μυστηρίοις πιστὸς οἰκέτης· ἀναχωρεῖ δέσποινα, καὶ μένει ἡ θεράπαινα· «Πρόσωπον γὰρ ἀνθρώπου Θεὸς οὐ λαμβάνει». Οὐκ ἔστι τοίνυν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δοῦλος καὶ ἐλεύθερος· ἀλλ' ἐκεῖνον οἶδε δοῦλον ἡ Γραφὴ τὸν τῇ ἁμαρτίᾳ δεδουλωμένον· «Ὁ γὰρ ποιῶν», φησί, «τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας»· καὶ ἐκεῖνον οἶδεν ἐλεύθερον τὸν ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἠλευθερωμένον.

5. Μετὰ τῆς αὐτῆς παῤῥησίας καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πένης πρὸς τὴν τράπεζαν ἔρχονται ταύτην, μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς, πολλάκις δὲ ὁ πένης καὶ μετὰ πλείονος τιμῆς· τί δήποτε; Ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς μυρίοις ἐμπεπλεγμένος πράγμασιν, ὥσπερ ναῦς πανταχόθεν περιῤῥαντίζεται, καὶ πολλὰ προστρίβεται ἁμαρτήματα· ὁ δὲ πένης ὑπὲρ ἀναγκαίας φροντίζων μόνον τροφῆς, καὶ τὸν ἀπρά-

8. Ἠσ. 11, 6.
9. Γαλ. 2, 6.
10. Ἰω. 8, 34.

τρέμει τὴν ἐξουσία νὰ στέκεται μέσα χωρὶς φόβο δίπλα στὴν ἐξουσία, κατάλαβε τί σημαίνει, «Τότε ὁ λύκος θὰ βοσκήσει μαζὶ μὲ τὰ ἀρνιά»[8]. Λύκο λοιπὸν ὀνομάζει ἡ Ἁγία Γραφὴ τὸν πλούσιο, ἀρνὶ τὸ φτωχό. Καὶ ἀπὸ ποῦ λέγεις αὐτό, ὅτι θὰ συναναστραφεῖ ὁ λύκος μὲ τὸ ἀρνί, ὅπως ὁ πλούσιος μὲ τὸ φτωχό; Πρόσεξε ἰδιαίτερα. Βρίσκονται πολλὲς φορὲς μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός· πλησιάζει ἡ ὥρα τῶν θείων μυστηρίων· βγάζουν ἔξω τὸν πλούσιο σὰν ἀμύητο, ὁ φτωχὸς ὅμως στέκεται μέσα στὶς οὐράνιες σκηνὲς καὶ δὲν ἀγανακτεῖ ὁ πλούσιος, γιατὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὰ θεῖα μυστήρια.

Ἀλλὰ πὼ πὼ μέγεθος θείας χάρης! Ὄχι μόνο ἰσότητα ὑπάρχει μέσα στὴν ἐκκλησία ἐξ αἰτίας τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅταν στέκονται μέσα, πολλὲς φορὲς ὁ φτωχὸς ξεπερνᾶ τὸν πλούσιο στὴν εὐσέβεια, καὶ δὲν ὠφέλησε καθόλου ὁ πλοῦτος αὐτὸν ποὺ τὸν ἔχει,παρὰ μόνο ἡ εὐσεβεια, οὔτε ἔβλαψε ἡ φτώχεια τὸν πιστὸ ὅταν στέκεται μὲ θάρρος κοντὰ στὸ ἅγιο θυσιαστήριο. Αὐτὰ ὅμως τὰ λέγω, ἀγαπητοί, γιὰ τοὺς κατηχούμενους καὶ ὄχι γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἁπλῶς πλούσιοι. Σκέψου, ἀγαπητέ, πῶς ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὁ κύριος καὶ συμμετέχει στὰ μυστήρια ὁ πιστὸς ὑπηρέτης, ἀναχωρεῖ ἡ οἰκοδέσποινα καὶ παραμένει ἡ δούλη, γιατὶ «Ὁ Θεὸς δὲν ἀποβλέπει σὲ πρόσωπο ἀνθρώπου»[9]. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν μέσα στὴν ἐκκλησία δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ ἡ Ἁγία Γραφὴ ἀναγνωρίζει δοῦλο ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ὑποδουλωμένος στὴν ἁμαρτία. «Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ κάνει τὴν ἁμαρτία», λέγει, «εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας»[10]. Καὶ ἀναγνωρίζει ἐλεύθερο ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔχει ἐλευθερώσει ἡ θεία χάρη.

5. Μὲ τὴν ἴδια παρρησία καὶ ὁ βασιλιὰς καὶ ὁ φτωχὸς ἔρχονται πρὸς τὸ τραπέζι αὐτό, μὲ τὴν ἴδια τιμή, κὰι πολλὲς φορὲς ὁ φτωχὸς καὶ μὲ μεγαλύτερη τιμή. Γιατί ὅμως συμβαίνει αὐτό; Γιατὶ ὁ βασιλιάς, ἐπειδὴ τὸν ἀπασχολοῦν πάρα πολλὰ πράγματα, σὰν πλοῖο ἀπὸ παντοῦ βρέχεται καὶ διαπράττει πολλὰ ἁμαρτήματα, ὁ φτωχὸς ὅμως, ποὺ φροντίζει μόνο γιὰ τὴν ἀπα-

γμονα καὶ ἡσύχιον ἐπανῃρημένος βίον, ἠρεμῶν, ὥσπερ ἐν λιμένι καθήμενος μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας τῇ τραπέζῃ προσέρχεται. Πάλιν ἐν ταῖς ἑορταῖς ταῖς ἔξωθεν ὁ μὲν πένης ἐν κατηφείᾳ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι, οὐ διὰ τὴν τράπεζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια· ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τραπέζης πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων ὑπομένουσιν. Ὅταν γὰρ ἴδῃ ὁ πένης τὸν εὔπορον καὶ πολυτελεστέραν περιβεβλημένον στολήν, πλήττεται, καὶ ταλανίζει παρὰ πάντας ἑαυτόν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὕτη ἡ ἔνδεια ἀνῄρηται· ἓν γὰρ παρὰ πᾶσίν ἐστιν ἱμάτιον τὸ λουτρὸν τὸ σωτήριον· «Ὅσοι γάρ», φησίν, «εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε».

Μὴ τοίνυν καταισχύνωμεν τὴν ἑορτὴν ταύτην τῇ μέθῃ· καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης ἡμῶν πλουσίους καὶ πένητας ὁμοίως ἐτίμησε, καὶ δούλους καὶ δεσπότας· ἀλλὰ ἀμειψώμεθα τὸν Δεσπότην τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας· ἀμοιβὴ δὲ ἀρίστη πολιτεία καθαρά, καὶ ψυχὴ νήφουσα. Αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ ἡ πανήγυρις οὐ χρημάτων δεῖται, οὐδὲ δαπάνης, ἀλλὰ προαιρέσεως καὶ διανοίας ἀρίστης· τοιαῦτα γὰρ ἐνταῦθα τὰ ὤνια. Οὐδὲν σωματικὸν ἐνταῦθα πωλεῖται, ἀλλὰ ἀκρόασις θείων λογίων, εὐχαὶ πατέρων, εὐλογίαι ἱερέων, ὁμόνοια, καὶ εἰρήνη καὶ συμφωνία, πνευματικὰ τὰ δῶρα, πνευματικὸς ὁ μισθός. Ἑορτάσωμεν τὴν ἑορτὴν ταύτην τὴν μεγίστην καὶ λαμπράν, ἐν ᾗ ἀνέστη ὁ Κύριος· ἑορτάσωμεν δὲ αὐτὴν φαιδρῶς ὁμοῦ καὶ θεοσεβῶς· ἀνέστη γὰρ ὁ Κύριος, καὶ τὴν οἰκουμένην ἑαυτῷ συνανέστησεν· αὐτὸς μὲν ἀνέστη, τοῦ θανάτου τὰ δεσμὰ διαῤῥήξας.

Ἥμαρτεν Ἀδὰμ καὶ ἀπέθανεν· ἀλλ' οὐχ ἥμαρτεν ὁ Χριστός, καὶ ἀπέθανε. Καινὸν καὶ παράδοξον τοῦτο· ἐκεῖνος ἥμαρτε καὶ ἀπέθανεν, οὗτος οὐχ ἥμαρτε, καὶ ἀπέθανε· διὰ τί; Ἵνα ὁ ἁμαρτὼν καὶ ἀποθανὼν διὰ τοῦ μὴ ἁμαρτόντος μέν, ἀποθανόντος δέ, δυνηθῇ τοῦ θανάτου τὰς λαβὰς ἀποδύσασθαι. Οὕτω καὶ ἐπὶ χρημάτων γίνεται· ὀφείλει τις πολλάκις, καὶ οὐκ ἔχων καταβα-

11. Γαλ. 3, 27.

ραίτητη τροφὴ καὶ δέχεται τὴν ἥρεμη καὶ ἥσυχη ζωή, καὶ εἶναι ἥρεμος, πλησιάζει στὸ τραπέζι μὲ μεγάλη σιγουριὰ σὰν νὰ βρίσκεται μέσα σὲ λιμάνι. Ἐπίσης στὶς κοσμικὲς ἑορτὲς ὁ φτωχὸς εἶναι σκυθρωπὸς καὶ ὁ πλούσιος χαρούμενος, ὄχι γιὰ τὸ τραπέζι μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματα, γιατί, αὐτὸ ποὺ παθαίνουν γιὰ τὸ τραπέζι, τὸ ἴδιο ὑποφέρουν καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματα. Γιατί, ὅταν δεῖ ὁ φτωχὸς τὸν πλούσιο νὰ φορᾶ πολυτελέστερη στολή, τραυματίζεται καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του τὸν πιὸ δυστυχισμένο ἄνθρωπο. Ἐδῶ ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἐξαφανίζεται, γιατὶ ἕνα εἶναι σ' ὅλους τὸ ἔνδυμα, τὸ σωτήριο βάπτισμα. «Γιατὶ ὅσοι βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ», λέγει, «ντυθήκατε τὸ Χριστό»[11].

Ἂς μὴ προσβάλλουμε λοιπὸν τὴν ἑορτὴ αὐτὴ μὲ τὴ μέθη, γιατὶ καὶ ὁ Κύριός μας τίμησε μὲ ὅμοιο τρόπο πλουσίους καὶ φτωχούς, δούλους καὶ κυρίους. Ἀλλὰ ἂς ἀνταμείψουμε τὸν Κύριο γιὰ τὴν εὔνοιά του σὲ μᾶς, καὶ ἄριστη ἀνταμοιβὴ εἶναι ἡ καθαρὴ ζωὴ καὶ ἡ ἄγρυπνη ψυχή. Αὐτὴ ἡ ἑορτὴ καὶ ἡ πανήγυρη δὲ χρειάζεται χρήματα, οὔτε ἔξοδα, ἀλλὰ ἄριστη διάθεση καὶ σκέψη, γιατὶ τέτοια εἶναι ἐδῶ τὰ ψώνια. Τίποτε τὸ ὑλικὸ δὲν πουλιέται ἐδῶ, ἀλλὰ ἀκρόαση λόγων τοῦ Θεοῦ, εὐχὲς πατέρων, εὐλογίες ἱερέων, ὁμόνοια καὶ εἰρήνη και συμφωνία· πνευματικὰ εἶναι τὰ δῶρα, πνευματικὸς ὁ μισθός. Ἂς ἑορτάσουμε αὐτὴν τὴν πολὺ μεγάλη καὶ λαμπρὴ ἑορτή, κατὰ τὴν ὁποία ἀναστήθηκε ὁ Κύριος. Ἂς τὴν ἑορτάσουμε ὅμως μὲ χαρὰ καὶ θεοσέβεια μαζί, γιατὶ ἀναστήθηκε ὁ Κύριος καὶ ἀνέστησε μαζί του τὴν οἰκουμένη· αὐτὸς ἀναστήθηκε, ἀφοῦ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου.

Ἁμάρτησε ὁ Ἀδὰμ καὶ πέθανε, ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἁμάρτησε καὶ πέθανε. Πρωτάκουστο καὶ παράδοξο αὐτό· ἐκεῖνος ἁμάρτησε καὶ πέθανε, αὐτὸς δὲν ἁμάρτησε καὶ πέθανε· γιατί; Γιὰ νὰ μπορέσει ν' ἀπομακρύνει τὶς ἀφορμὲς τοῦ θανάτου αὐτὸς ποὺ ἁμάρτησε καὶ πέθανε μὲ τὴ βοήθεια ἐκείνου ποὺ δὲν ἁμάρτησε, ἀλλὰ πέθανε. Ἔτσι γίνεται καὶ στὰ χρήματα. Πολλὲς φορὲς χρεωστᾶ κάποιος καί, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐ-

λεῖν κατέχεται ἐν δεσμοῖς· ἄλλος οὐκ ὀφείλων, δυνάμενος δὲ καταβαλεῖν, καταθείς, ἀπέλυσε τὸν ὑπεύθυνον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγονεν· ὤφειλεν ὁ Ἀδάμ, κατείχετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' οὐκ εἶχε καταβαλεῖν· οὐκ ὤφειλεν ὁ Χριστός, οὐδὲ κατείχετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἠδύνατο καταθεῖναι τὸ χρέος. Ἦλθε, κατέβαλε θάνατον ὑπὲρ τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἵνα ἐκεῖνον ἀπολύσῃ.

6. Εἶδες τῆς ἀναστάσεως τὰ κατορθώματα; Διπλοῦν ἀπεθάνομεν ἡμεῖς θάνατον, οὐκοῦν διπλῆν προσδοκήσωμεν τὴν ἀνάστασιν. Αὐτὸς ἁπλοῦν ἀπέθανε θάνατον· διὰ τοῦτο καὶ ἁπλῆν ἀνέστη ἀνάστασιν· πῶς; Ἐγὼ λέγω· ἀπέθανεν ὁ Ἀδὰμ καὶ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ· ἀπέθανε καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῇ φύσει· «Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Καὶ μὴν οὐκ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέθανε τῇ φύσει· ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν· ἐκεῖνος ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς, οὗτος ὁ θάνατος τοῦ σώματος. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι ὁ θάνατος ψυχῆς, μὴ νομίσῃς ψυχὴν ἀποθνήσκειν, ἀθάνατος γάρ ἐστι· θάνατος δὲ ψυχῆς ἁμαρτία καὶ κόλασις αἰωνία.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός φησι, «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ»· τὸ δὲ ἀπολύμενον ὑφέστηκε μέν, ἔξω δὲ τῆς ὄψεως τοῦ ἀπολέσαντός ἐστιν. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἐφ' ἡμῶν διπλοῦς ὁ θάνατος· οὐκοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν διπλῆν γενέσθαι δεῖ. Ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἁπλοῦς ὁ θάνατος· οὐ γὰρ ἥμαρτεν ὁ Χριστός· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἁπλοῦς θάνατος δι' ἡμᾶς· οὐ γὰρ ὤφειλε τὸν θάνατον ἐκεῖνος· οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος ἁμαρτίᾳ, διὸ οὐδὲ θανάτου· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν ἀνέστη τὴν ἀνάστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ θανάτου· ἡμεῖς δὲ διπλοῦν ἀποθανόντες θάνατον,

---

12. Γεν. 2, 17.   13. Ματθ. 10, 28.

πιστρέψει, φυλακίζεται. Ἄλλος χωρὶς νὰ χρεωστᾶ, ἀλλὰ ποὺ μπορεῖ νὰ πληρώσει, ἀφοῦ τὰ καταθέσει, ἀπέλυσε τὸν ὀφειλέτη ἀπὸ τὴν φυλακή. Ἔτσι ἔγινε καὶ στὸν Ἀδάμ. Χρεωστοῦσε ὁ Ἀδάμ, τὸν κρατοῦσε ὁ διάβολος, ἀλλὰ δὲν εἶχε νὰ πληρώσει. Δὲ χρεωστοῦσε ὁ Χριστός, οὔτε τὸν κρατοῦσε ὁ διάβολος, μποροῦσε ὅμως νὰ ἐπιστρέψει τὸ χρέος. Ἦρθε, πλήρωσε μὲ θάνατο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ κρατοῦσε ὁ διάβολος, γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσει.

6. Εἶδες τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἀνάστασης; Πεθάναμε διπλὸ θάνατο, ἑπομένως ἂς περιμένουμε διπλὴ τὴν ἀνάσταση. Αὐτὸς πέθανε ἁπλὸ θάνατο, γι' αὐτὸ καὶ ἀναστήθηκε μία φορά· πῶς; Ἐγὼ θὰ τὸ πῶ. Πέθανε ὁ Ἀδὰμ καὶ ἀναστήθηκε μία φορά· πῶς; δέχθηκε τὸ θάνατο τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸ θάνατο τῆς φύσης. «Τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φάγετε ἀπὸ τὸ δένδρο, θὰ πεθάνετε ὁπωσδήποτε»[12]. Ἀλλὰ ὅμως δὲν πέθανε τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὸ φυσικὸ θάνατο, ἀλλὰ τὸ θάνατο τῆς ἁμαρτίας. Ἐκεῖνος ἦταν ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς, αὐτὸς ὁ θάνατος τοῦ σώματος. Ὅταν ὅμως ἀκούσεις ὅτι ἦταν θάνατος τῆς ψυχῆς, μὴ νομίζεις ὅτι πεθαίνει ἡ ψυχή, γιατὶ εἶναι ἀθάνατη, ἀλλὰ θάνατος τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ αἰώνια κόλαση.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει, «Μὴ φοβηθεῖτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θανατώνουν τὸ σῶμα, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ θανατώσουν τὴν ψυχή. Νὰ φοβηθεῖτε ὅμως περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ ρίξει στὴν κόλαση καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα»[13]. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ χάθηκε ὑπάρχει βέβαια, ἀλλὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ βλέμμα αὐτοῦ ποὺ τὸ ἔχασε. Ἀλλά, ὅπως ἔλεγα προηγουμένως, σὲ μᾶς εἶναι διπλὸς ὁ θάνατος. Ἑπομένως καὶ ἡ ἀνάσταση πρέπει νὰ γίνει διπλή. Στὸ Χριστὸ ἦταν ἕνας ὁ θάνατος, γιατὶ δὲν ἁμάρτησε ὁ Χριστός. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἕνας θάνατος ἔγινε γιὰ μᾶς, γιατὶ δὲ χρεωστοῦσε στὸ θάνατο ἐκεῖνος, ἐπειδὴ δὲν ἦταν ὑπόλογος στὴν ἁμαρτία, ἑπομένως οὔτε στὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνος ἀναστήθηκε μία φορὰ ἀπὸ τὸν ἕνα θάνατο. Ἐμεῖς ὅμως ποὺ πεθάναμε διπλὸ θάνατο, ἀνασταινόμαστε μὲ διπλὴ ἀνά-

διπλῆν καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀνιστάμεθα· μίαν μὲν ἀνέστημεν τέως τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ συνηγέρθημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος.

Μία αὕτη ἀνάστασις ἀπαλλαγὴ ἁμαρτημάτων· δευτέρα δὲ ἀνάστασις ἡ τοῦ σώματος· ἔδωκε τὴν μείζονα, προσδόκα καὶ τὴν ἐλάττονα· αὕτη γὰρ πολὺ μείζων ἐκείνης· πολὺ γὰρ μεῖζον ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆναι, ἢ σῶμα ἰδεῖν ἀνιστάμενον. Διὰ τοῦτο ἔπεσε τὸ σῶμα, ἐπειδὴ ἥμαρτεν· οὐκοῦν εἰ ἀρχὴ τοῦ πεσεῖν ἡ ἁμαρτία, ἀρχὴ τοῦ ἀναστῆναι τὸ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἁμαρτίας. Ἀνέστημεν λοιπὸν τὴν μείζονα ἀνάστασιν, τὸν χαλεπὸν θάνατον τῆς ἁμαρτίας ῥίψαντες, καὶ ἀποδυσάμενοι τὸ παλαιὸν ἱμάτιον· μὴ τοίνυν ὑπὲρ τῆς ἐλάττονος ἀπαγορεύσωμεν. Ταύτην καὶ ἡμεῖς πάλαι τὴν ἀνάστασιν ἀνέστημεν, ὅτε ἐβαπτίσθημεν· καὶ οἱ τὴν τοῦ βαπτίσματος δὲ νῦν ἑσπέραν καταξιωθέντες, τὰ καλὰ ταῦτα ἀρνία.

Πρὸ τῆς χθὲς ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀλλ' ἀνέστη τῇ παρελθούσῃ νυκτί· καὶ οὗτοι πρὸ τῆς χθὲς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατείχοντο, ἀλλὰ συνανέστησαν· ἐκεῖνος σώματι ἀπέθανε, καὶ σώματι ἀνέστη· οὗτοι ἁμαρτίᾳ ἦσαν τεθνηκότες, καὶ ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἀνέστησαν ἐλευθερωθέντες. Ἡ μὲν οὖν γῆ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἔαρος ῥόδα καὶ ἴα καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν ἐκδίδωσιν ἄνθη· τὰ δὲ ὕδατα τῆς γῆς ἡμῖν τερπνότερον λειμῶνα ἔδειξε. Μὴ θαυμάσῃς εἰ ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἐβλάστησαν ἄνθη· οὐδὲ ἡ γῆ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ Δεσπότου τὴν βλάστην ἐκδίδωσιν. Ἐξέδωκε καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν ὑδάτων ἡ φύσις ζῶα κινούμενα· «Ἐξαγαγέτω γάρ», φησί, «τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν», καὶ τὸ ἐπίταγμα ἔργον ἐγένετο, καὶ ἡ ἄψυχος ἐκείνη οὐσία ἔμψυχα ζῶα ἐξέφερεν· οὕτω καὶ νῦν, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα, οὐχὶ ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα.

---

14. Γεν. 1, 20.

σταση. Ἀναστηθήκαμε προηγουμένως μία φορὰ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, γιατὶ εἴχαμε ταφεῖ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ ἀναστηθήκαμε μαζί του μὲ τὸ βάπτισμα.

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἀνάσταση εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας καὶ ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἀνάσταση τοῦ σώματος. Μᾶς ἔδωσε τὴ μεγαλύτερη, νὰ περιμένεις καὶ τὴ μικρότερη, ἀφοῦ ἡ πρώτη εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν δεύτερη. Γιατὶ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, παρὰ νὰ δοῦμε νὰ ἀνασταίνεται τὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ πέθανε τὸ σῶμα, ἐπειδὴ ἁμάρτησε. Ἑπομένως, ἂν ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου ὑπῆρξε ἡ ἁμαρτία, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάστασης θὰ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἀναστηθήκαμε λοιπὸν τὴ μεγαλύτερη ἀνάσταση, ἀφοῦ πετάξαμε μακριὰ τὸ φοβερὸ θάνατο τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀποβάλαμε τὸ παλαιὸ ἔνδυμά μας. Ἂς μὴ δυσπιστήσουμε λοιπὸν γιὰ τὴ μικρότερη ἀνάσταση. Αὐτὴν τὴν ἀνάσταση ἀναστηθήκαμε καὶ ἐμεῖς παλαιότερα, ὅταν βαπτισθήκαμε, καθὼς καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀξιώθηκαν σήμερα τὸ βράδυ τὸ βάπτισμα, τὰ ἄκακα αὐτὰ ἀρνιά.

Προχθὲς ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε, ἀλλὰ ἀναστήθηκε τὴν περασμένη νύκτα· καὶ αὐτοὶ προχθὲς ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἀναστήθηκαν μαζὶ μὲ τὸ Χριστό. Ἐκεῖνος πέθανε κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἀναστήθηκε κατὰ τὸ σῶμα, αὐτοὶ εἶχαν πεθάνει ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀναστήθηκαν, ἀφοῦ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Ἡ γῆ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς ἄνοιξης μᾶς δίνει τὰ τριαντάφυλλα, τοὺς μενεξέδες καὶ τὰ ὑπόλοιπα λουλούδια, τὰ νερὰ ὅμως τῆς γῆς μᾶς παρουσίασαν πιὸ εὐχάριστο λιβάδι. Μὴν ἀπορήσεις ἂν ἀπὸ τὰ νερὰ βλάστησαν λουλούδια, γιατὶ οὔτε ἡ γῆ ἀπὸ τὴ δική της φύση δίνει τὴ βλάστηση, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου. Γέννησαν καὶ στὴν ἀρχὴ τὰ νερὰ ζωντανοὺς ὀργανισμούς, γιατὶ λέγει, «Ἂς βγάλουν τὰ νερὰ ζωντανὰ ἑρπετά»[14], καὶ ἡ ἐντολὴ ἔγινε ἔργο, καὶ ἡ ἄψυχη ἐκείνη οὐσία γέννησε ζωντανοὺς ὀργανισμούς. Ἔτσι καὶ τώρα, ἂς γεννήσουν τὰ νερά, ὄχι ζωντανὰ ἑρπετά, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα.

Ἐξήγαγε τότε τὰ ὕδατα ἰχθύας ἀλόγους καὶ ἀφώνους, ἐξέβαλε νῦν ἰχθύας λογικοὺς καὶ πνευματικούς, ἰχθύας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἁλιευθέντας· «Δεῦτε γάρ», φησί, «καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων»· ταύτην ἔλεγε τὴν ἁλιείαν τότε. Καινὸς ὄντως τῆς ἁλιείας ὁ τρόπος· οἱ ἁλιεύοντες ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλουσιν, ἡμεῖς εἰς τὰ ὕδατα ἐνεβάλλομεν, καὶ οὕτως ἡλιεύσαμεν. Ἦν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων κολυμβήθρα· μάθε τί ἴσχυσεν ἡ κολυμβήθρα ἐκείνη, ἵνα μάθῃς τὴν πτωχείαν τὴν Ἰουδαϊκήν, ἵνα μάθῃς τὸν πλοῦτον τῆς Ἐκκλησίας. Κολυμβήθρα ὑδάτων ἦν, καὶ κατήρχετο ἄγγελος ἐκεῖ, καὶ ἐτάρασσε τὰ ὕδατα· εἶτα μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος ἐπέβαινεν εἷς ἀσθενῶν καὶ ἐθεραπεύετο· εἷς μόνος τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐθεραπεύετο, καὶ εὐθέως ἀνηλοῦτο ἡ χάρις, οὐ διὰ τὴν πτωχείαν τοῦ διδόντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν λαμβανόντων.

Κατέβαινεν ἄγγελος τοίνυν εἰς τὴν κολυμβήθραν, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ εἷς ἐθεραπεύετο· κατῆλθεν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἐτάραξε τὸ ὕδωρ, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐθεράπευσε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεύτερος κατελθὼν οὐκ ἐθεραπεύετο· Ἰουδαίοις γὰρ ἐδίδοτο ἡ χάρις τοῖς ἀσθενέσι, τοῖς πτωχοῖς· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεύτερος, μετὰ τὸν δεύτερον ὁ τρίτος, μετὰ τὸν τρίτον ὁ τέταρτος, κἂν δέκα, κἂν εἴκοσι, κἂν ἑκατόν, κἂν μυρίους, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὴν κολυμβήθραν, οὐκ ἀναλίσκεται ἡ χάρις· οὐ δαπανᾶται ἡ δωρεά· οὐ ῥυποῦται τὰ νάματα. Καινὸς καθάρσεως τρόπος· οὐ γάρ ἐστι σωματικός· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅλων πλείονας ἀποπλύνῃ τὰ νάματα, πλείονα τὴν κηλῖδα δέχεται· ἐνταῦθα δὲ ὅσῳ πλύνει πλείονας, τοσούτῳ καθαρώτερα γίνεται.

7. Εἶδες μέγεθος δωρεᾶς; Διατήρησον τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς

15. Ματθ. 4, 19.
16. Πρόκειται γιὰ τὴν κολυμβήθρα Βηθεσδά. Σχετικὰ βλ. Ἰω. 5, 2 - 4.

Γέννησαν τότε τὰ νερὰ ψάρια χωρὶς λογικὸ καὶ φωνή, γέννησαν τώρα ψάρια λογικὰ καὶ πνευματικά, ψάρια ποὺ ψάρεψαν οἱ ἀπόστολοι, γιατὶ λέγει ὁ Χριστός, «Ἀκολουθῆστε με καὶ θὰ σᾶς κάμω ψαράδες ἀνθρώπων»[15]. Αὐτὸ τὸ ψάρεμα ἐννοοῦσε τότε. Εἶναι καινούριος πραγματικὰ αὐτὸς ὁ τρόπος ψαρέματος· αὐτοὶ ποὺ ψαρεύουν βγάζουν ψάρια ἀπὸ τὰ νερά, ἐμεῖς τὰ ρίχνουμε μέσα στὰ νερὰ καὶ ὕστερα τὰ ψαρεύουμε. Ὑπῆρχε κάποτε καὶ στοὺς Ἰουδαίους κολυμβήθρα[16]. Μάθε τί κατόρθωσε ἐκείνη ἡ κολυμβήθρα, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἰουδαϊκὴ φτώχεια, γιὰ νὰ μάθεις τὸν πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κολυμβήθρα ἦταν γεμάτη ἀπὸ νερὸ καὶ ἐκεῖ κατέβαινε ἄγγελος καὶ ἀνακινοῦσε τὰ νερά. Ἔπειτα μετὰ τὸ ἀνακάτωμα τοῦ νεροῦ ἔμπαινε ἕνας ἀσθενὴς καὶ θεραπευόταν. Ἕνας μόνο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους θεραπευόταν καὶ ἀμέσως ξοδευόταν ἡ χάρη, ὄχι ἀπὸ τὴ φτώχεια ἐκείνου ποὺ τὴν ἔδινε, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία αὐτῶν ποὺ τὴν δέχονταν.

Κατέβαινε λοιπὸν ὁ ἄγγελος στὴν κολυμβήθρα καὶ ἀνακάτωνε τὸ νερὸ καὶ ἕνας γινόταν ὑγιής. Κατέβηκε ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων στὸν Ἰορδάνη καὶ ἀνατάραξε τὸ νερὸ καὶ θεράπευσε ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ μετὰ τὸν πρῶτο ὁ δεύτερος ποὺ ἔμπαινε στὴν κολυμβήθρα δὲ θεραπευόταν, γιατὶ ἡ χάρη στοὺς Ἰουδαίους δινόταν στοὺς ἀσθενεῖς, στοὺς φτωχούς. Ἐδῶ ὅμως μετὰ τὸν πρῶτο μπαίνει ὁ δεύτερος, μετὰ τὸ δεύτερο ὁ τρίτος, μετὰ τὸν τρίτο ὁ τέταρτος, καὶ ἂν ἀκόμη βάλεις δέκα μέσα στὴν κολυμβήθρα, καὶ ἂν ἀκόμη εἴκοσι καὶ ἂν ἑκατό, καὶ ἂν πάρα πολλούς, καὶ ἂν ἀκόμη ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, δὲν ξοδεύεται ἡ χάρη, δὲν τελειώνει ἡ δωρεά, δὲ μολύνονται τὰ νερά. Εἶναι καινούριος ὁ τρόπος τῆς κάθαρσης, ἀφοῦ δὲν εἶναι σωματικός. Γιατὶ στὴν περίπτωση μὲν τῶν σωμάτων, ὅταν καθαρίσουν περισσότερους ἀνθρώπους τὰ νερά, μολύνονται περισσότερο, ἐδῶ ὅμως ὅσο περισσότερους καθαρίζουν, τόσο καθαρότερα γίνονται.

7. Εἶδες τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς; Διατήρησε τὸ μέγεθος αὐτῆς

ταύτης, ὦ ἄνθρωπε. Οὐκ ἔξεστί σοι ἀδιαφόρως ζῆν· νόμον σαυτῷ θὲς μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης· ἀγών ἐστι καὶ παλαίσματα· ὁ δὲ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Εἴπω σοι τρόπον ἕνα ἄριστον καὶ ἀσφαλῆ κατορθωμάτων; Τὰ ἀδιάφορα μὲν εἶναι δοκοῦντα, τίκτοντα δὲ ἁμαρτίας, ἐκβάλωμεν τῆς διανοίας. Ἔστι γὰρ τῶν πραγμάτων τὰ μὲν ἁμαρτήματα, τὰ δὲ οὐχ ἁμαρτήματα, ἁμαρτημάτων δὲ αἴτια· οἷον γέλως μὲν ἁμάρτημα οὐκ ἔστι φύσει, γίνεται δὲ ἁμάρτημα προενεχθεὶς ἐπὶ πλέον· ἀπὸ γὰρ γέλωτος εὐτραπελία, ἀπὸ εὐτραπελίας αἰσχρολογία, ἀπὸ αἰσχρολογίας αἰσχρὰ πράγματα, ἀπὸ πραγμάτων αἰσχρῶν κολάσεις καὶ τιμωρίαι.

Ἄνελε οὖν τὴν ῥίζαν ἄνωθεν, ἵνα ἀνέλῃς ὅλον τὸ νόσημα· ἐὰν γὰρ τὰ ἀδιάφορα φυλαττώμεθα, οὐδέποτε εἰς τὰ κεκωλυμένα ἐμπεσούμεθα. Οὕτω καὶ γυναῖκας ἰδεῖν ἀδιάφορον εἶναι δοκεῖ πολλοῖς, ἀλλ' ἀπὸ τούτου ἐπιθυμία ἀκόλαστος τίκτεται, ἐκ τῆς ἐπιθυμίας πορνεία, ἀπὸ πορνείας πάλιν κόλασις καὶ τιμωρία. Οὕτω δὲ τρυφᾷν οὐδὲν δεινὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἐντεῦθεν μέθη καὶ τὰ ἐκ τῆς μέθης μυρία κακά. Ἀνέλωμεν τοίνυν πανταχοῦ τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτημάτων. Διὰ τοῦτο συνεχοῦς ἀπολαύετε διδασκαλίας καθ' ἡμέραν· διὰ τοῦτο ἑπτὰ ἡμέρας ἐφεξῆς σύναξιν ἐπιτελοῦμεν, τὴν πνευματικὴν ὑμῖν παρατιθέμενοι τράπεζαν, ποιοῦντες ὑμᾶς ἀπολαύειν θείων λογίων, ἀλείφοντες ὑμᾶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καθοπλίζοντες ὑμᾶς κατὰ τοῦ διαβόλου· ἀγριώτερον γὰρ νῦν ἐπιτίθεται· ὅσῳ μείζων ἡ δωρεά, καὶ τοσούτῳ μείζων ὁ πόλεμος.

Εἰ γὰρ ἐν τῷ παραδείσῳ ἕνα ὁ διάβολος ἰδὼν οὐκ ἤνεγκεν, ἐν τῷ οὐρανῷ τοσούτους ὁρῶν πῶς οἴσει, εἰπέ μοι; Ἐξηγρίανας τὸ θηρίον, ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς· μείζονα δύναμιν ἔλαβες, μάχαιραν ἠκονημένην· ἐκείνῃ κέντησον τὸν ὄφιν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀφῆκεν αὐτὸν ἀγριωθῆναι κατὰ σοῦ, ἵνα διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μάθῃς

τῆς δωρεᾶς, ἄνθρωπε. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ζεῖς μὲ ἀδιαφορία· βάλε στὸν ἑυατό σου νόμο μὲ κάθε ἀκρίβεια. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀγώνας καὶ πάλη, καὶ ὅποιος ἀγωνίζεται ἀπέχει ἀπ' ὅλα. Νὰ σοῦ πῶ ἕναν ἄριστο καὶ σίγουρο τρόπο κατορθωμάτων; Ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀδιάφορα καὶ γεννοῦν ἁμαρτίες, ἂς τὰ ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴ σκέψη μας. Γιατὶ ἀπὸ τὶς πράξεις μας ἄλλες εἶναι ἁμαρτίες καὶ ἄλλες ὄχι, εἶναι ὅμως αἰτίες ἁμαρτιῶν. Γιὰ παράδειγμα, τὸ γέλιο ἀπὸ τὴ φύση του δὲν εἶναι ἁμαρτία, γίνεται ὅμως ἁμαρτία ὅταν παρατείνεται πολύ. Γιατὶ ἀπὸ τὸ γέλιο προέρχεται τὸ ἀστεῖο, ἀπὸ τὸ ἀστεῖο ἡ αἰσχρολογία, ἀπὸ τὴν αἰσχρολογία οἱ αἰσχρὲς πράξεις, ἀπὸ τὶς αἰσχρὲς πράξεις ἡ κόλαση καὶ ἡ τιμωρία.

Κατάστρεψε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, γιὰ νὰ καταστρέψεις ὅλη τὴν ἀρρώστια, γιατί, ἂν φυλαγόμαστε ἀπὸ τὰ ἀδιάφορα, ποτὲ δὲ θὰ πέσουμε στὰ ἀπαγορευμένα. Ἔτσι καὶ τὸ νὰ βλέπουμε τὶς γυναῖκες στοὺς πολλοὺς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδιάφορο, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ γεννιέται ἡ ἀνήθικη ἐπιθυμία, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἡ πορνεία, ἀπὸ τὴν πορνεία πάλι ἡ κόλαση καὶ ἡ τιμωρία. Ἔτσι καὶ τὸ νὰ ζεῖ κανεὶς ἄνετα δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι τίποτε κακό, ἀλλὰ ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἡ μέθη καὶ τὰ ἄπειρα κακὰ ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν. Ἂς ἐξαφανίσουμε λοιπὸν παντοῦ τὶς ἀρχὲς τῶν ἁμαρτημάτων. Γι' αὐτὸ ἀκοῦτε διαρκῶς τὴν καθημερινὴ διδασκαλία· γι' αὐτὸ πραγματοποιοῦμε συνεχῶς σύναξη γιὰ ἑπτὰ ἡμέρες προσφέροντας σ' ἐσᾶς τὸ πνευματικὸ τραπέζι, κάνοντας ν' ἀπολαμβάνετε τὰ θεῖα λόγια, προετοιμάζοντάς σας ἐναντίον τοῦ διαβόλου. Γιατὶ τώρα κάνει ἀγριότερη ἐπίθεση· ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ δωρεά, τόσο μεγαλύτερος εἶναι καὶ ὁ πόλεμος τοῦ διαβόλου.

Ἐὰν λοιπόν, ὅταν εἶδε ἕνα στὸν παράδεισο, δὲν ἄντεξε ὁ διάβολος, πές μου, πῶς θὰ ὑποφέρει ὅταν βλέπει τόσους πολλοὺς στὸν οὐρανό; Ἐξόργισες τὸ θηρίο, ἀλλὰ νὰ μὴ φοβηθεῖς· ἔλαβες μεγαλύτερη δύναμη, ἀκονισμένο μαχαίρι· τρύπησε μ' ἐκεῖνο τὸ φίδι. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ ἄφησε νὰ ἐξαγριωθεῖ ἐναντίον σου, γιὰ νὰ μάθεις μὲ τὴν ἐμπειρία σου αὐτὴ τὴ δική σου δύνα-

τῆς ἰσχύος τῆς σῆς τὴν δύναμιν. Καὶ καθάπερ παιδοτρίβης ἀριστός τινα ῥυπῶντα, ἐκνενευρισμένον ἀθλητήν, ἠμελημένον λαβών, ἀλείψας, γυμνάσας, εἰς εὐσαρκίαν ἀγαγών, οὐκ ἀφίησιν ἡσυχάζειν λοιπόν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀγῶνας κατιέναι κελεύει, ἵνα αὐτὸν διδάξῃ διὰ τῆς πείρας ὅσην ἐνέθηκεν αὐτῷ δύναμιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἠδύνατο μὲν γὰρ ἐχθρὸν ἐκ τοῦ μέσου λαβεῖν· ἀλλ' ἵνα σὺ μάθῃς τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν, τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος, ἣν ἔλαβες ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀφίησιν αὐτὸν συμπλέκεσθαι, πολλάς σοι τῶν στεφάνων παρέχων τὰς ὑποθέσεις. Διὰ τοῦτο ἑπτὰ ἡμέρας ἐφεξῆς ἀπολαύετε διδασκαλίας, ὥστε ἀκριβῶς μαθεῖν τὰ παλαίσματα.

Ἄλλως δὲ καὶ γάμος ἐστὶ πνευματικὸς τὰ γινόμενα· ἐπὶ δὲ γάμων ἕως ἑπτὰ ἡμερῶν αἱ παστάδες ἑστήκασι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἑπτὰ ἡμέρας ὑμῖν ἐνομοθετήσαμεν ἐνταῦθα πρὸς τὰς ἱερὰς ἑστάναι παστάδας. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας λύονται, ἐνταῦθα δὲ ἂν θέλῃς διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἵστασαι παστάδος· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν γάμων ἡ νύμφη μετὰ πρότερον μῆνα ἢ καὶ δεύτερον οὐκ ἔστιν οὕτως ἐπέραστος τῷ νυμφίῳ· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅσῳ ὁ χρόνος πρόεισι, τοσούτῳ θερμότεροι οἱ ἔρωτες τοῦ νυμφίου, τοσούτῳ γνησιώτεραι αἱ περιπλοκαί, τοσούτῳ πνευματικωτέρα ἡ συνουσία, ἐὰν νήφωμεν. Πάλιν ἐπὶ τῶν σωμάτων μετὰ νεότητα γῆρας· ἐνταῦθα μετὰ γῆρας νεότης, καὶ νεότης οὐδέποτε τέλος ἔχουσα, ἐὰν θέλωμεν.

Μεγάλη ἡ χάρις, ἀλλ' ἔσται μείζων, ἐὰν θέλωμεν· καὶ ὁ Παῦλος μέγας ἦν ὅτε ἐβαπτίζετο, ἀλλὰ πολλῷ μείζων ἐγένετο μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐκήρυσσε, συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους· μετὰ ταῦτα εἰς παράδεισον ἡρπάγη· εἰς τρίτον ἀνῆλθεν οὐρανόν. Ὥστε ἔξεστι καὶ ἡμῖν, ἐὰν θέλωμεν, αὐξῆσαι, καὶ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν χάριν

---

17. Βλ. Β' Κορ. 12, 2 - 4.

μη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄριστος γυμναστής, ὅταν ἀναλάβει κάποιον ἀθλητὴ ποὺ εἶναι ἀγύμναστος, ἐξασθενημένος καὶ ἀδιάφορος, ἀφοῦ τὸν προετοιμάσει καὶ τὸν φέρει σὲ σωματικὴ εὐεξία, δὲν τὸν ἀφήνει νὰ ἡσυχάζει στὴ συνέχεια, ἀλλὰ τὸν προτρέπει νὰ κατεβαίνει στοὺς ἀγῶνες, γιὰ νὰ τὸν διδάξει στὴν πράξη πόση δύναμη τοῦ ἔδωσε, ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός. Γιατὶ μποροῦσε βέβαια νὰ βγάλει ἀπὸ τὴ μέση τὸν ἐχθρό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ τὴν ὑπερβολὴ τῆς χάρης καὶ τὸ μέγεθος τῆς πνευματικῆς δύναμης, τὴν ὁποία ἔλαβες ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἀφήνει αὐτὸν νὰ συγκρούεται μαζί σου, δίνοντας σὲ σένα πολλὲς ἀφορμὲς νὰ κερδίσεις στεφάνια. Γι' αὐτὸ ἀκοῦτε συνέχεια ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες τὴ διδασκαλία, ὥστε νὰ μάθετε πολὺ καλὰ τὴν τέχνη τῶν ἀγώνων.

Ἄλλωστε αὐτὰ ποὺ γίνονται εἶναι καὶ πνευματικὸς γάμος. Καὶ στὴν περίπτωση τῶν γάμων εἶναι στημένος μέχρι ἑπτὰ ἡμέρες ὁ νυφικὸς θάλαμος. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς σᾶς συμβουλεύσαμε νὰ παραμείνετε ἐδῶ στοὺς ἱεροὺς θαλάμους ἑπτὰ ἡμέρες. Ἀλλὰ ἐκεῖ μετὰ τὶς ἑπτὰ ἡμέρες διαλύεται ὁ γαμήλιος θάλαμος, ἐδῶ ὅμως ἂν θέλεις στέκεσαι παντοτινὰ στὸν ἱερὸ θάλαμο. Καὶ στοὺς ἄλλους γάμους ἡ νύφη ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο ἢ καὶ τὸ δεύτερο μήνα δὲν εἶναι τόσο ἐπιθυμητὴ στὸ γαμβρό. Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ ὅσο περνᾶ ὁ καιρός, τόσο θερμότεροι γίνονται οἱ ἔρωτες τοῦ γαμβροῦ, τόσο ἁγνότεροι οἱ ἐναγκαλισμοί, τόσο πνευματικότερη ἡ συνουσία, ἐὰν εἴμαστε συνετοί. Στὴν περίπτωση πάλι τῶν σωμάτων μετὰ τὴν νεότητα ἔρχονται τὰ γηρατειά· ἐδῶ μετὰ τὰ γηρατειὰ ἔρχεται ἡ νεότητα, καὶ νεότητα ποὺ δὲν ἔχει ποτὲ τέλος, ἐὰν θέλουμε.

Εἶναι μεγάλη ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θὰ εἶναι μεγαλύτερη, ἐὰν θέλουμε. Καὶ ὁ Παῦλος ἦταν μεγάλος ὅταν βαπτιζόταν, ἀλλὰ ἔγινε πολὺ μεγαλύτερος ἀργότερα, ὅταν κήρυττε καὶ συγκλόνιζε τοὺς Ἰουδαίους· ὕστερα ἁρπάχθηκε στὸν παράδεισο καὶ ἀνέβηκε στὸν τρίτο οὐρανό[17]. Ὥστε μποροῦμε καὶ ἐμεῖς, ἐὰν θέλουμε, νὰ αὐξήσουμε καὶ νὰ κάνουμε μεγαλύτερη τὴ χάρη

μεγαλῦναι διὰ τοῦ βαπτίσματος· αὔξεται δὲ δι' ἔργων ἀγαθῶν, καὶ λαμπροτέρα γίνεται καὶ φαιδρότερον ἡμῖν παρέχει τὸ φῶς. Κἂν τοῦτο γένηται, μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας εἰς τὸν νυμφῶνα συνελευσόμεθα τῷ νυμφίῳ, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσομεν τῶν ἀποκειμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πού μὲ τὸ βάπτισμα μᾶς δόθηκε. Καὶ αὐξάνεται μὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα καὶ γίνεται λαμπρότερη καὶ μᾶς προσφέρει φαιδρότερο τὸ φῶς. Καὶ ἂν γίνει αὐτό, μὲ πολλὴ παρρησία θὰ εἰσέλθουμε μαζὶ μὲ τὸ γαμβρὸ στὸ νυμφώνα καὶ θὰ ἀπολαύσουμε τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα βρίσκονται ἐκεῖ γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἴθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

6

ΟΜΙΛΙΑ

ΣΤΗ ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΔΑ

(Λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας).

1. Βραχὺς μὲν τῶν παρόντων ὁ σύλλογος, μέγας δὲ ὁ πόθος· διόπερ οὐδὲ ὁ σύλλογος βραχύς. Οὐ γὰρ πλήθη σωμάτων ἐπιζητοῦμεν, ἀλλὰ γνώμην παρεσκευασμένην, διάνοιαν ἐπτερωμένην, ἀκροατὴν ὑψηλότερον γινόμενον τῶν βιωτικῶν ἁπάντων· κἂν εἷς ὁ τοιοῦτος ᾖ, ἱκανὸς ἐπαρκέσαι τῷ λέγοντι· ἐπεὶ καὶ ἡ Σαμαρεῖτις γυνὴ καὶ πτωχὴ ἦν καὶ ἐναγὴς καὶ ἀλλόφυλος, καὶ ὅμως ἀξία τῶν μακρῶν ἐκείνων ἐνομίσθη λόγων εἶναι τῷ τῆς οἰκουμένης Δεσπότῃ· καὶ δήμους μὲν παρέδραμεν Ἰουδαϊκοὺς πολλάκις, ἢ μὴ διαλεγόμενος, ἢ συσκιάζων τὴν διάλεξιν· γυναικὶ δὲ βαρβάρῳ, καὶ πέντε ἄνδρας ἐχούσῃ, καὶ ἕκτῳ παρανόμως συνοικούσῃ, μόνῃ διελέγετο, τοὺς μαθητὰς ἐπίτηδες εἰς τὴν ἀγορὰν πέμψας, ἵνα μὴ πτοήσῃ τὴν ἄγραν. Τοσαύτη καὶ μιᾶς ψυχῆς τῷ Δεσπότῃ τῆς οἰκουμένης πρόνοια, μόνον ἐὰν γνώμην καὶ προθυμίαν ἐπιδεικνύντας τῇ ἀκροάσει τῶν λεγομένων ἐπιτηδείαν εὕρῃ· ὅπερ καὶ ἐκείνη τότε παρέσχετο.

Ἀπὸ γοῦν πόρνης εὐαγγελίστρια γέγονε, μετὰ τοὺς ἐλέγχους ἐκείνους βοῶσα καὶ λέγουσα· «Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ἐξεπόμπευσεν αὐτῆς τὸν βίον, καὶ εἰς μέσον ἤγαγε τὰ πεπλημμελημένα, λέγων· «Πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ». Ἀλλ' οὐκ ἔπληξεν αὐτὴν ὁ ἔλεγχος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς οἰκείωσιν ἐπεσπάσατο. Τοιοῦτον γὰρ αἱ γενναῖαι ψυχαί· ὑφ' ὧν ἕτεροι σκανδαλίζονται, ὑπὸ τούτων ἐκεῖναι διορθοῦνται. Εἰ μὲν γάρ τις ἦν ἑτέρα τῶν ἀγνωμόνων, κἂν ἐπλήγη

---

1. Ἡ συζήτηση τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴ Σαμαρειτιδα στὸ Ἰω. 4, 1 - 42.
2. Ἰω. 4, 29.
3. Ἰω. 4, 18.

6

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΔΑ

('Εκφωνήθηκε στὸ ναὸ τῆς ἁγίας 'Αναστασίας).

1. Εἶναι μικρὴ ἡ παρούσα συγκέντρωση, ὁ πόθος σας ὅμως εἶναι μεγάλος. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὴ καὶ ἡ συγκέντρωση. Γιατὶ δὲ θέλουμε πολλὰ σώματα, ἀλλὰ διάθεση προετοιμασμένη, σκέψη καθαρή, ἀκροατὴ ποὺ γίνεται ἀνώτερος ἀπ' ὅλα τὰ βιωτικὰ πράγματα. Καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχει ἕνας μόνο τέτοιος, εἶναι ἀρκετὸς γιὰ μένα. Γιατὶ καὶ ἡ Σαμαρείτιδα ἦταν γυναίκα καὶ φτωχὴ καὶ μολυσμένη καὶ ἀλλόφυλη, καὶ ὅμως ὁ Κύριος τῆς Οἰκουμένης τὴ θεώρησε ὅτι εἶναι ἄξια γιὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα λόγια του. Καὶ πολλὲς φορὲς περιφρόνησε τοὺς 'Ιουδαίους, ἢ χωρὶς νὰ τοὺς μιλήσει ἢ μιλώντας συγκεχυμένα, μὲ τὴ γυναίκα ὅμως τὴν ξένη, ἡ ὁποία εἶχε μάλιστα πέντε ἄνδρες καὶ συζοῦσε παράνομα μὲ τὸν ἕκτο, συζητοῦσε μόνο, ἀφοῦ ἔστειλε ἐπίτηδες τοὺς μαθητές του στὴν ἀγορά, γιὰ νὰ μὴ τρομάξει τὸ θήραμά του[1]. Τόση εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ Κυρίου τῆς Οἰκουμένης καὶ γιὰ μία ψυχή, ἀρκεῖ νὰ δείξει αὐτὴ διάθεση καὶ προθυμία κατάλληλη γιὰ τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων, ὅπως καὶ ἐκείνη τότε ἔδειξε.

'Από πόρνη λοιπὸν ἔγινε εὐαγγελίστρια, μετὰ τὸν ἔλεγχο τοῦ Κυρίου, καὶ φώναζε λέγοντας· «'Ελᾶτε νὰ δεῖτε ἕναν ἄνθρωπο ποὺ μοῦ εἶπε ὅλα ὅσα ἔκαμα. Μήπως εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός;»[2]. Διαπόμπευσε τὴ ζωή της, φανέρωσε τὰ ἁμαρτήματά της, λέγοντας· «Γιατὶ εἶχες πάρει πέντε ἄνδρες, καὶ τώρα αὐτὸν ποὺ ἔχεις, δὲν εἶναι ἄνδρας σου»[3]. Ὅμως δὲν τὴν πλήγωσε ὁ ἔλεγχος, ἀλλὰ τὴν παρακίνησε γιὰ περισσότερη οἰκειότητα. Γιατὶ τέτοιες εἶναι οἱ γενναῖες ψυχές· ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἄλλοι σκανδαλίζονται, ἀπὸ αὐτὰ διορθώνονται ἐκεῖνες. 'Εὰν ἦταν λοιπὸν κάποια ἄλλη ἀχάριστη, θὰ πληγωνόταν ἀπὸ τὸν ἔλεγ-

τοῖς ἐλέγχοις, κἂν ἀπεπήδησε, κἂν εἰς ὀργὴν διηγέρθη καὶ ἀγανάκτησιν· αὕτη δὲ μετὰ τὴν κατηγορίαν μᾶλλον οἰκειοῦται τῷ διδασκάλῳ, καὶ περὶ μειζόνων αὐτὸν ἐρωτᾷ θεωρημάτων· εἶπε γάρ, ὅτι «Θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σύ»· καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν οἰκείων κακῶν αὐτὸν μαθοῦσα θαυμάζει μειζόνως καὶ πυνθάνεται. Ταῦτα ψυχῆς ἦν βουλομένης φιλοσοφεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐρωτᾷ τι περὶ βιωτικοῦ πράγματος, οὐδὲ ὑπὲρ χρημάτων, οὐδὲ ὑπὲρ ὑγείας σώματος, οὐδὲ ὑπὲρ πενίας ἀπαλλαγῆς, καίτοι ἐσχάτῃ συζῶσα πτωχείᾳ, ἀλλὰ περὶ τῶν τόπων τῶν ἱερῶν, καὶ περὶ πολιτείας προγόνων, καὶ λατρείας πατέρων, λέγουσα· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ἔνθα χρὴ προσκυνεῖν;». Καὶ ἐν προοιμίοις δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ λέγουσα· «Πῶς σὺ αἰτεῖς παρ' ἐμοῦ πιεῖν οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος; οὕτω μεμεριμνημένην εἶχε ψυχήν, καὶ ἐπιτηδείαν σωθῆναι.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ τὰ ἀπόῤῥητα τῆς διανοίας ἐπιστάμενος, γῆν εὑρὼν λιπαράν, δαψιλεῖ τῇ χειρὶ τὰ σπέρματα κατέβαλε, κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἀναβιβάζων. Ταῦτα δή μοι ἅπαντα εἴρηται, ἵνα μάθητε ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν βραχὺς ὁ σύλλογος. Εἰ γὰρ ἐκεῖ μία γυνὴ ἀρκοῦν ἐγένετο θέατρον, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τοσούτους μὲν ἄνδρας, τοσαύτας δὲ γυναῖκας ὁρῶντες μετὰ τοσαύτης προθυμίας, οὐκ ἀποκνήσομεν, ἀλλὰ τῇ συνήθει χρησόμεθα διδασκαλίᾳ. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης, ὃν τὰ Χερουβεὶμ φρίττει, οὐ παρῃτήσατο πόρνῃ γυναικὶ διαλεχθῆναι μόνῃ, τίνα ἂν σχοίημεν ἀπολογίαν, ποίαν δὲ συγγνώμην, τοσοῦτον παρατρέχοντες σύλλογον; Φέρε οὖν τὴν συνήθη πάλιν τράπεζαν ὑμῖν κατασκευάσωμεν, καὶ τὸν κρατῆρα στήσωμεν, καὶ τὸν ἄκρατον ἐκχέωμεν, συμπόσιον ἐργαζόμενοι πνευματικόν. Τὰ γὰρ δὴ κρέα ταῦτα οὐ διαῤῥήγνυσι γαστέρα, ἀλλὰ τειχίζει διάνοιαν· ὁ οἶνος

4. Ἰω. 4, 19.
5. Ἰω. 4, 20.
6. Ἰω. 4, 9.

χο, θ' ἀπομακρυνόταν, θὰ ὀργιζόταν καὶ θ' ἀγανακτοῦσε. Αὐτὴ ὅμως μετὰ τὴν κατηγορία πλησιάζει περισσότερο τὸ διδάσκαλο καὶ τὸν ἐρωτᾶ γιὰ μεγαλύτερες διδασκαλίες, γιατὶ εἶπε, «καταλαβαίνω, ὅτι ἐσὺ εἶσαι προφήτης»[4]. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔμαθε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι γνώριζε τὰ δικά της ἁμαρτήματα, τὸν θαυμάζει πιὸ πολὺ καὶ ζητᾶ νὰ μάθει περισσότερα. Αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα ψυχῆς ποὺ θέλει νὰ φιλοσοφεῖ. Γιατὶ δὲν ἐρωτᾶ τίποτε γιὰ βιωτικὰ πράγματα, οὔτε γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ σώματος, οὔτε γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ φτώχεια της, ἂν καὶ ζοῦσε μέσα σὲ μεγάλη φτώχεια, ἀλλὰ τὸν ἐρωτᾶ γιὰ τοὺς ἱεροὺς τόπους καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν προγόνων της καὶ γιὰ τὴ λατρεία τῶν πατέρων της, λέγοντας· «Οἱ πατέρες μας προσκυνοῦσαν τὸ Θεὸ στὸ ὄρος αὐτό, τὸ Γαριζείν, καὶ πῶς ἐσεῖς οἱ Ἰουδαῖοι λέγετε ὅτι στὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος ὅπου πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦμε;»[5]. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συζήτησης τὸ ἴδιο κάνει λέγοντας· «Πῶς ἐσὺ ζητᾶς ἀπὸ μένα νὰ πιεῖς νερό, ἐνῶ εἶμαι Σαμαρείτιδα;»[6]. Τόσο δραστήρια ψυχὴ εἶχε καὶ κατάλληλη γιὰ νὰ σωθεῖ.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς, ἀφοῦ βρῆκε εὔφορο ἔδαφος, ἔρριξε ἄφθονα τὰ σπέρματα, ὁδηγώντας την σιγὰ-σιγὰ ψηλά. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπα, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι δὲν εἶναι μικρὴ ἡ συγκέντρωσή μας. Γιατὶ ἂν ἐκεῖ ἦταν ἀρκετὴ μία γυναίκα γιὰ νὰ γίνει συζήτηση, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς ποὺ βλέπουμε τόσους ἄνδρες καὶ τόσες γυναῖκες μὲ μεγάλη προθυμία, δὲ θ' ἀποφύγουμε, ἀλλὰ θὰ κάνουμε τὴ συνηθισμένη διδασκαλία μας. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων, τὸν ὁποῖο τρέμουν τὰ Χερουβείμ, δὲν ἀπέφυγε νὰ συζητήσει μόνο μὲ μία γυναίκα πόρνη, ποιὰ δικαιολογία θὰ ἔχουμε καὶ ποιὰ συγνώμη, ἂν περιφρονήσουμε τόσο μεγάλη συγκέντρωση; Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἑτοιμάσουμε πάλι γιὰ σᾶς τὸ συνηθισμένο τραπέζι, καὶ ἂς βάλουμε στὴ θέση τους τὰ ποτήρια, καὶ ἂς χύσουμε τὸ κρασί, γιὰ νὰ κάνουμε πνευματικὸ συμπόσιο. Γιατὶ τὰ κρέατα αὐτὰ δὲ φουσκώνουν τὴν κοιλιά, ἀλλὰ

οὗτος οὐ παράφρονα ποιεῖ τὸν ἀκροατήν, ἀλλὰ καὶ τὸν μεθύοντα σώφρονα καθίστησι.

Τοιαύτη μὲν τῆς τραπέζης ταύτης ἡ φυσις, ἣ καὶ παντευχίας ἡμῖν ἀρκέσαι δύναται. Καὶ γὰρ καὶ ὅπλων ἡμῖν δεῖ, ἐπειδὴ πόλεμός ἐστιν ἡμῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁμογενεῖς, ἀλλὰ πρὸς ἀοράτους δυνάμεις, πρὸς τὰς φάλαγγας τῶν δαιμόνων, μυρίων πολεμίων βαρβαρικωτέρας, πρὸς τύραννον ἀκατάλλακτον, καὶ ἀκήρυκτα ἡμῖν μαχόμενον, καὶ οὔτε προαγγέλλοντα τὸν τοῦ πολέμου καιρόν, οὔτε ὁρώμενον, ἀλλ' ἐξ ἀφανοῦς βάλλοντα. Τοῦτον δὴ τὸν πόλεμον ὑπογράφων ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ τῆς οἰκουμένης στρατηγός, ἐβόα λέγων· «Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ»· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου».

2. Εἶδες πῶς ἀλείφει τὰ φρονήματα τῶν στρατιωτῶν; πῶς ἐγείρει τὴν διάνοιαν; πῶς ὁπλίζει τὸ στρατόπεδον, τήν τε ῥαθυμίαν ἐκκόπτων, τόν τε ὄκνον ἐκβάλλων; Ἐπειδὴ γὰρ δύο ταῦτα μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς στρατιώτας προδίδωσι, τό τε δειλίᾳ προδοῦναι τὴν ἀνδρείαν, τό τε ἀναπεπτωκότας αὐξῆσαι τὴν ῥαθυμίαν, καὶ δοῦναι τοῖς πολεμίοις ἀφυλάκτοις αὐτοῖς ἐπιθέσθαι· οὔτε γὰρ ὁ δεδοικὼς ἄμετρα χρήσιμος ἂν γένοιτο πολέμῳ, εὐχείρωτος τῷ πάθει γινόμενος, οὔτε ὁ καθόλου πάλιν ἀπηλλαγμένος τοῦ δέους δύναιτ' ἂν περιγενέσθαι τῶν πολεμίων, τῷ σφόδρᾳ θαῤῥεῖν ἐκ τῆς ἀδείας τῆς ψυχῆς ἐκλύων τὴν παρασκευήν· ἀμφότερα γὰρ ταῦτα διορθούμενος ὁ Παῦλος, καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, ἵνα μὴ ῥαθυμήσωσι, τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων ὑπογράφων καὶ θαῤῥεῖν πάλιν παρασκευάζει, ἵνα μὴ καταπέσωσι, τὴν

7. Ἐφ. 6, 10.

8. Ἐφ. 6, 12.

προστατεύουν τὸ νοῦ. Τὸ κρασὶ αὐτὸ δὲν κάνει παράφρονα τὸν ἀκροατή, ἀλλὰ καὶ τὸ μεθυσμένο τὸν κάνει συνετό.

Τέτοιο εἶναι αὐτὸ τὸ τραπέζι, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς προστατεύσει ὅπως ἡ πανοπλία. Γιατὶ βέβαια χρειαζόμαστε καὶ ὅπλα, ἐπειδὴ καθημερινὰ ἔχουμε πόλεμο, ὄχι μὲ τοὺς συνανθρώπους μας, ἀλλὰ μὲ τὶς ἀόρατες δυνάμεις, μὲ τὶς φάλαγγες τῶν δαιμόνων, ποὺ εἶναι πιὸ βάρβαρες ἀπὸ ἄπειρους ἐχθρούς, μὲ ἀδιάλλακτο τύραννο, ποὺ μᾶς πολεμᾶ ἀπροειδοποίητα καὶ χωρὶς νὰ προαναγγείλει τὸ χρόνο τοῦ πολέμου, χωρὶς νὰ βλέπεται, ἀλλὰ νὰ κτυπᾶ κρυφά. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πόλεμο τονίζοντας ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ στρατηγὸς τῆς οἰκουμένης, φώναζε λέγοντας· «Ἐκεῖνο ποὺ μένει, ἀδελφοί, εἶναι αὐτό· νὰ ἐνισχύεστε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὴν ἰσχυρὴ δύναμή του»[7]. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Γιατὶ ὁ ἀγώνας μας δὲν εἶναι μὲ ἀντιπάλους ποὺ ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὶς ἀρχές, μὲ τὶς ἐξουσίες, μὲ τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ ζωὴ αὐτή»[8].

2. Εἶδες πῶς προετοιμάζει τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν; πῶς ξεσηκώνει τὸ νοῦ τους; πῶς ἐξοπλίζει τὸ στρατόπεδο, ἐξαφανίζοντας τὴν ἀδιαφορία καὶ ἀπομακρύνοντας τὸ φόβο τους; Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ τὰ δύο προδίνουν τοὺς στρατιῶτες ἰδιαίτερα στοὺς πολέμους, ἀφοῦ ἡ δειλία προδίνει τὴν ἀνδρεία τους καὶ ὅταν δειλιάσουν αὐξάνεται ἡ ἀδιαφορία τους, καὶ δίνουν τὴν εὐκαιρία στοὺς ἐχθροὺς νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν χωρὶς νὰ τοὺς ἐμποδίζουν - γιατὶ οὔτε αὐτὸς ποὺ φοβᾶται ὑπερβολικὰ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει χρήσιμος στὸν πόλεμο, ἀφοῦ γίνεται εὐάλωτος στὸ πάθος του, οὔτε πάλι ἐκεῖνος ποὺ δὲν αἰσθάνεται καθόλου τὸ φόβο θὰ μπορέσει νὰ νικήσει τοὺς ἐχθρούς, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ θάρρος ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀφοβία τῆς ψυχῆς του παραμελεῖ τὴν προετοιμασία -, αὐτὰ τὰ δύο λοιπὸν διορθώνει ὁ Παῦλος καὶ τοὺς κάνει ἱκανοὺς γιὰ πόλεμο, γιὰ νὰ μὴν ἀδιαφορήσουν, τονίζοντας τὴ φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν, καὶ πάλι τοὺς προετοιμάζει νὰ ἔχουν θάρρος, γιὰ νὰ μὴ δειλιάσουν, παρουσιάζον-

δύναμιν τοῦ στρατηγοῦντος ἐν τοῖς τοιούτοις πολέμοις Χριστοῦ φέρων εἰς μέσον.

Διὸ δὴ καθάπερ ἄριστος στραγηγὸς συγκροτεῖ τὴν φάλαγγα, τὰ πάθη τὰ λυμαινόμενα τῇ ἀνδρείᾳ τῆς διανοίας ἐξορίζων τῶν πιστῶν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμενος τὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς σφόδρα ἀφεστηκότας αὐτοῦ κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἀκρίβειαν τῷ τῆς συγγενείας συνάπτων ὀνόματι. «Τὸ λοιπὸν» γάρ, φησίν, «ἀδελφοί μου». Καὶ γὰρ πολλῷ μείζονα περὶ πάντας ἐπιδείκνυται φιλοστοργίαν οὗτος, ἢ οἱ τὰς αὐτὰς λύσαντες ὠδῖνας ἡμῖν, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τὴν οἰκουμένην περιέφερε· τοσοῦτον ἦν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τὸ πλάτος· καὶ οὐκ ἐν ἀδείᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν κινδύνοις. Καὶ γὰρ δεσμωτήρια οἰκῶν, καὶ θάνατον προσδοκῶν, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύων, τῶν μαθητῶν ἐκήδετο, καὶ τὰς ἐπιστολὰς πολλάκις ἀπὸ δεσμωτηρίων ἔγραφε τῇ χειρὶ τῇ τὴν ἅλυσιν περικειμένῃ, τῇ δεξιᾷ τῇ δεδεμένῃ· καὶ ἐν δικαστηρίῳ εἰσιών, καὶ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, καὶ τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγεσθαι, τό γε εἰς τοὺς δικάζοντας ἧκον, πάντα ἐκεῖνα ἀφείς, τὸν φόβον, τὸν κίνδυνον, τὰς ἀπειλάς, τοὺς θανάτους, τὰς τιμωρίας, τὰ κολάσεις, τοὺς δημίους, τῶν ἀρχόντων τὸν θυμόν, τῶν ἐπιβουλευόντων τὰ μηχανήματα, τὰς μάστιγας, τῶν πιστῶν ἐμέμνητο καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ· οὕτως ἦν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ τῶν συνδέσμων ἀπαλλαγεῖσα τοῦ σώματος, οὕτω, καὶ ἐν σαρκὶ πολιτευομένη, τῆς ἀψῖδος ἀντείχετο τῆς οὐρανίας, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκεῖ μεθορμισαμένη λῆξιν, οὕτως ἅπαντα, καὶ ἐν τῇ γῇ διατρίβουσα, ἔπραττε.

Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι οὐχ ὑπερβολῆς τὰ ῥήματα, οὐδὲ κολακείας τὰ εἰρημένα, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο λέγοντος· «Καθὼς δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν περὶ ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς». Ἀλλ᾽ οὔπω τὸ εἰρημένον μέγα πρὸς τὸ ῥηθησόμενον· μέγα μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα πολλῷ μεῖζον· εἰπὼν

---

9. Φιλιπ. 1, 7.

τας τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ ποὺ εἶναι ὁ στρατηγὸς σ' αὐτοὺς τοὺ πολέμους.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν σὰν ἄριστος στρατηγὸς συγκροτεῖ τὴ φάλαγγα, διώχνοντας ἀπὸ τὴ σκέψη τῶν πιστῶν τὰ πάθη ποὺ καταστρέφουν τὴν ἀνδρεία καὶ φανερώνοντας τὴν ἀγάπη του καὶ ἑνώνοντας μὲ τὸ ὄνομα τῆς συγγένειας αὐτοὺς ποὺ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ αὐτὸν στὴ σωστὴ συμπεριφορά, γιατὶ λέγει· «Αὐτὸ ποὺ μένει, ἀδελφοί μου». Γιατὶ πραγματικὰ ὁ Παῦλος γιὰ ὅλους δείχνει μεγαλύτερη φιλοστοργία, παρὰ οἱ κατὰ σάρκα ἀδελφοί μας, καὶ ἔφερε μέσα στὴν ψυχή του ὅλη τὴν οἰκουμένη. Τέτοιο ἦταν τὸ πλάτος τῆς ἀγάπης του. Καὶ ὄχι μόνο ὅταν ἦταν ἀσφαλής, ἀλλὰ καὶ ὅταν βρισκόταν σὲ κινδύνους. Γιατὶ καὶ ὅταν ἦταν φυλακισμένος καὶ περίμενε τὸ θάνατο καὶ κινδύνευε πάρα πολύ, φρόντιζε γιὰ τοὺς μαθητές του, καὶ τὶς ἐπιστολές του πολλὲς φορὲς τὶς ἔγραφε ἀπὸ τὴ φυλακὴ μὲ τὸ χέρι ποὺ ἦταν ἁλυσόδετο, δηλαδὴ μὲ δεμένο τὸ δεξί του χέρι. Καὶ ὅταν ἐρχόταν στὸ δικαστήριο καὶ ἐπρόκειτο νὰ δικασθεῖ, καὶ νὰ ὁδηγηθεῖ σὲ θάνατο, πράγμα ποὺ ἦταν βέβαια στὸ χέρι τῶν δικαστῶν, ἀφοῦ ἄφηνε ὅλα αὐτά, δηλαδὴ τὸ φόβο, τὸν κίνδυνο, τὶς ἀπειλές, τοὺς θανάτους, τὶς τιμωρίες, τὶς ποινές, τοὺς δήμιους, τὴν ὀργὴ τῶν ἀρχόντων, τὶς μηχανορραφίες αὐτῶν ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονταν, τὶς μαστιγώσεις, θυμόταν τοὺς πιστοὺς καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὥρα. Ἔτσι ἦταν ἡ ψυχή του, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς τοῦ σώματος, ἔτσι, ἂν καὶ ζοῦσε μέσα στὸ σῶμα, κρατοῦσε τὴν οὐράνια ἁψίδα, καὶ σὰν νὰ εἶχε φθάσει ἐκεῖ, ἔτσι ἔκανε τὰ πάντα, ἂν καὶ βρισκόταν στὴ γῆ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ αὐτὰ τὰ λόγια, οὔτε κολακευτικά, ἄκουσε τὸν ἴδιο ποὺ λέγει· «Καὶ εἶναι δίκαιο νὰ φρονῶ τὸ ἴδιοι γιὰ σᾶς, ἐπειδὴ σᾶς ἔχω μέσα στὴν καρδιά μου»[9]. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶπε μεγάλο ὅσο αὐτὸ ποὺ θὰ πεῖ. Εἶναι βέβαια καὶ αὐτὸ μεγάλο, τὸ ἑπόμενο ὅμως εἶναι πολὺ μεγαλύτερο. Γιατὶ ἀφοῦ εἶπε, «Ἐπειδὴ σᾶς ἔχω μέσα στὴν καρδιά μου», πρόσθεσε· «καὶ στὰ δεσμά μου καὶ στὴν ἀπολογία μου καὶ στὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου». Βλέπεις πῶς δὲν

γάρ, «Διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ», ἐπήγαγεν, «Ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου». Ὁρᾷς πῶς οὐδέποτε τῆς διανοίας αὐτοὺς ἐξέβαλεν; Εἰ γὰρ δεσμὰ καὶ δικαστήρια καὶ ἄλυσις οὐκ ἐλυμαίνετο τὴν μνήμην, πολλῷ μᾶλλον οἱ τῆς ἀνέσεως καιροί. «Διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ», φησίν, «ὑμᾶς». Ὁρᾷς κατὰ μικρὸν τὸν λόγον αὐξόμενον; Μέγα μὲν τὸ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχειν, πολλῷ δὲ μεῖζον τὸ καὶ ἐν ταῖς ἀλύσεσιν·.ἔστι δὲ μεῖζον τὸ καὶ ἐν τῇ «ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου». Ἐνταῦθα γάρ μοι δοκεῖ τὸν καιρὸν αἰνίττεσθαι, καθ' ὃν πρὸς τοὺς δικάζοντας εἰσήγετο τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ὑπομένων κίνδυνον. Καὶ ἐκεῖ, φησίν, ἑστώς, οὐ τοῦτο ἐσκόπουν, ὅπως ἀπαλλαγείην τῶν ἐπικειμένων κινδύνων, οὐδὲ πῶς διακρούσομαι τὰς ἐπιβουλάς· ἀλλ' ἐντρυφῶν (ἦν) ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, καὶ ἀποῦσι διαλεγόμενος· καὶ οὔτε ὁδοῦ μῆκος, οὔτε πραγμάτων ὄχλος, οὔτε κινδύνων μέγεθος, οὔτε ἀρχόντων φόβος, οὐ δήμων ἐπανάστασις, οὐ θάνατος ὁρώμενος, οὐ ξίφη γυμνούμενα, οὐ δημίων πλήθη, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ἀπῆγέ με τῆς ὑμετέρας μνήμης.

Οὐδὲν γὰρ ἀγάπης τυραννικώτερον, οὐδὲν αὐτῆς ὑψηλότερον· πάντων ἀνωτέρω τῶν βελῶν τούτων ἵπταται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν τοῦ διαβόλου καλάμων ἐστίν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν οὐρανῶν ἅπαντα κατοπτεύουσα· καὶ καθάπερ ἀνέμου ῥύμη ῥαγδαία προσπίπτουσα ἐνοχλοῦσαν κόνιν ἀποσοβεῖ, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἰσχὺς τῶν παθῶν πάντων τὴν προσβολὴν ἀποσοβεῖν εἴωθεν. Ὃ δὴ καὶ ἐπὶ Παύλου συνέβαινε· καὶ γὰρ ἀρκοῦσαν εἶχεν ἐν ἅπασι παραμυθίαν τῶν ἀγαπωμένων τὴν σωτηρίαν, τὴν μνήμην. Τί δέ ἐστι, «Βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου»; Εἰ γὰρ καὶ μία ἡ λέξις, ἀλλὰ πέλαγος ἀχανὲς ἔχει νοημάτων· καὶ ταύτην ἀναπτύξαι πειράσομαι, καὶ πανταχόθεν αὐτὴν περιεργάσασθαι. Μαργαρίτης γάρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, διὰ πάντων ἀπολάμπων, οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν βραχύτητι πολλὴν ῥημάτων (νοημάτων) δύναμιν ἐπιδεικνύμενος. Ἀλλὰ διανάστη-

τοὺς ἔβγαλε ποτὲ ἀπὸ τὴν σκέψη του; Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ δεσμὰ καὶ τὰ δικαστήρια καὶ οἱ ἁλυσίδες δὲν κατέστρεφαν τὴ μνήμη του, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ τὴν κατέστρεφε ὁ καιρὸς ποὺ δὲν βρισκόταν σὲ κανένα περιορισμό. «Ἐπειδὴ σᾶς ἔχω μέσα στὴν καρδιά μου», λέγει. Βλέπεις ν' αὐξάνεται σιγὰ-σιγὰ ὁ λόγος; Εἶναι μεγάλο βέβαια τὸ νὰ τοὺς ἔχει μέσα στὴν καρδιά του, ἀλλὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ τοὺς ἔχει μέσα του καὶ ὅταν ἦταν φυλακισμένος. Καὶ εἶναι μεγαλύτερο τὸ νὰ τοὺς ἔχει μέσα του καὶ στὴν ἀπολογία του καὶ στὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐδῶ λοιπὸν μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ τὸ χρόνο, κατὰ τὸν ὁποῖο τὸν ὁδηγοῦσαν στοὺς δικαστὲς κινδυνεύοντας νὰ θανατωθεῖ. Καὶ ἐκεῖ, λέγει, ὅταν στάθηκα, δὲ σκεπτόμουν αὐτό, μὲ ποιὸ τρόπο δηλαδὴ ν' ἀποκρούσω τὶς συκοφαντίες, ἀλλὰ ἔβρισκα ἀπόλαυση στὴν ἀγάπη σας καὶ μιλοῦσα μαζί σας, ἂν καὶ ἀπουσιάζατε. Καὶ οὔτε ἡ μεγάλη ἀπόσταση, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν ἐνοχλήσεων, οὔτε τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, οὔτε ὁ φόβος τῶν ἀρχόντων, οὔτε ἡ ἐξέγερση τοῦ ὄχλου, οὔτε ὁ θάνατος ποὺ ἦταν κοντά, οὔτε τὰ γυμνὰ ξίφη, οὔτε οἱ πολλοὶ δήμιοι, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο σᾶς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ μνήμη μου.

Γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, τίποτε δὲν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ αὐτήν. Πετᾶ ψηλότερα ἀπὸ τὰ βέλη αὐτὰ καὶ εἶναι πιὸ πάνω ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ διαβόλου καὶ βλέπει τὰ πάντα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὅπως ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀνέμου ὅταν φυσάει βίαια παρασύρει τὴν ἐνοχλητικὴ σκόνη, ἔτσι καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης συνηθίζει νὰ παρασύρει τὶς ἐπιθέσεις ὅλων τῶν παθῶν. Αὐτὸ ἀκριβῶς γινόταν καὶ στὸν Παῦλο. Γιατὶ εἶχε ἀρκετὴ παρηγοριὰ σ' ὅλα, τὴ σωτηρία αὐτῶν ποὺ ἀγαποῦσε, δηλαδὴ τὴν ἀνάμνησή τους. Καὶ τί σημαίνει, «Στὴ βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου»; Γιατί, ἂν καὶ εἶναι μία λέξη, περιέχει μεγάλο πλῆθος νοημάτων. Αὐτὴ τὴ λέξη θὰ προσπαθήσω ν' ἀναπτύξω καὶ νὰ τὴν ἐξετάσω ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές. Γιατὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι μαργαριτάρι καὶ μὲ ὅλα λάμπει, ὄχι μόνο στὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ στὰ λίγα παρουσιάζει μεγάλη δύναμη

τε, καὶ ὄψεσθε πόσον ἡμῖν θησαυρὸν αὕτη τῆς λέξεως ἡ δυναμις ἀνακαλύπτει.

3. Τί τοίνυν ἐστὶ βεβαίωσις εὐαγγελίου, καὶ ποίαν βεβαίωσιν εὐαγγελίου καλεῖ, καὶ τίνος ἕνεκεν ταύτης μέμνηται τῆς λέξεως, δικαστηρίων καὶ δεσμωτηρίων καὶ ἁλύσεως μνημονεύσας; Ἡνίκα τὸ κήρυγμα κατεσπάρη (ἀνάγκη γὰρ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν, ὥστε σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν διδασκαλίαν), πολλῶν θορύβων πάντα ἐπληροῦτο, καὶ ταραχῆς ἦν ἅπαντα μεστά. Ἐπειδὴ γὰρ ἕνδεκα ὄντες μόνοι πρὸς τὴν οἰκουμένην παρετάττοντο, παλαιὰν ἀναμοχλεύοντες συνήθειαν, χρονίαν καταλύοντες πλάνην, πατέρων καὶ πάππων καὶ προγόνων ἀνατρέποντες νόμους, τὰ πάτρια τῶν πόλεων ἔθη διασαλεύοντες καὶ καθαροῦντες, καὶ ἀπ' ἐναντίας πᾶσι φθεγγόμενοι, φιλοσόφοις, ῥήτορσιν, ἄρχουσι, δικασταῖς, τυράννοις, δήμοις, δούλοις, ἐλευθέροις, γηπόνοις, ναύταις, πόλεμος ἀνεῤῥιπίζετο χαλεπὸς, καί, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ἅπαντα θορύβων ἦν μεστά· πανταχοῦ κρημνοί, πανταχοῦ σκόπελοι, καὶ οὐχ οὕτω θάλαττα μαινομένη, καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίων πνευμάτων διακοπτομένη ταράττεται, ὡς ἡ οἰκουμένη τότε ἅπασα κεκίνητο, τῶν μὲν παλαιῶν ἀνασπωμένων ἐθῶν τῶν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ παγέντων, καὶ οὐκ ἐν μιᾷ καὶ δύο καὶ τρισὶ πόλεσιν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καινῶν δὲ εἰσαγομένων δογμάτων, καὶ ὧν οὐδεὶς οὐδέποτε πρότερον ἤκουσεν.

Ἐντεῦθεν ἀκήρυκτος πρὸς αὐτοὺς ἦν ἅπασι πόλεμος· καὶ γὰρ οἰκίας διῄρουν, καὶ συγγενείας διέσπων· ἡ γὰρ τοῦ κηρύγματος φύσις ὁδῷ βαδίζουσα, καὶ πολλοὺς οἰκειουμένη, πολέμους καθίστη τοῖς μὴ δεχομένοις τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον, καὶ πατὴρ υἱὸν ἀπεκήρυττε, καὶ γυναικὸς ἀνὴρ κατεφρόνει, καὶ δεσπόται οἰκέταις ἐπολέμουν, καὶ ἀρχομένοις ἄρχοντες, καὶ παντὸς ἐμφυλίου πολέμου πικρότερος οὗτος ἦν· εἴ γε πόλεμον αὐτὸν καλεῖν

νοημάτων. Ἀλλὰ προσέξτε καὶ θὰ δεῖτε πόσο θησαυρὸ μᾶς ἀποκαλύπτει ἡ δύναμη αὐτῆς τῆς λέξης.

3. Τί λοιπὸν εἶναι ἡ βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ποιὰ βεβαίωση Εὐαγγελίου ὀνομάζει, καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἀναφέρει αὐτὴ τὴ λέξη, ὅταν ἀνάφερε τὰ δικαστήρια καὶ τὶς φυλακὲς καὶ τὶς ἁλυσίδες; Ὅταν τὸ κήρυγμα εἶχε διαδοθεῖ (γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρω τὸ λόγο στὸ παρελθόν, γιὰ νὰ κάμω σαφέστερη τὴ διδασκαλία μου), ὅλα ἦταν γεμάτα ἀπὸ πολλοὺς θορύβους καὶ τὰ πάντα ἦταν γεμάτα ἀπὸ ταραχή. Ἐπειδή, ἂν καὶ ἦταν ἕνδεκα οἱ μαθητές, παρατάσσονταν μόνοι τους ἐναντίον τῆς οἰκουμένης, ἀναμοχλεύοντας παλιὲς συνήθειες, διαλύοντας μακροχρόνια πλάνη, ἀνατρέποντας τοὺς νόμους τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων καὶ τῶν προγόνων, διαταράσσοντας καὶ καταργώντας τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῶν πόλεων, καὶ μιλώντας ἐνάντια σ' ὅλους, στοὺς φιλοσόφους, στοὺς ρήτορες, στοὺς ἄρχοντες, στοὺς δικαστές, στοὺς τυράννους, στὸ λαό, στοὺς δούλους, στοὺς ἐλεύθερους, στοὺς γεωργούς, στοὺς ναῦτες, ἄναβε πόλεμος φοβερός, καὶ τὰ πάντα ἦταν γεμάτα ἀπὸ θορύβους, πράγμα ποὺ προηγουμένως εἶπα. Παντοῦ ὑπῆρχαν γκρεμοί, παντοῦ σκόπελοι, καὶ δὲν ταράσσεται τόσο ἡ μανιασμένη θάλασσα ποὺ τὴν κτυποῦν οἱ ἀντίθετοι ἄνεμοι, ὅσο ταράχθηκε τότε ἡ οἰκουμένη ὅλη, ἐπειδὴ ξερριζώνονταν τὰ παλιὰ ἔθιμα ποὺ εἶχαν παγιωθεῖ σὲ τόσο πολὺ χρόνο, καὶ ὄχι σὲ μία οὔτε σὲ δύο καὶ τρεῖς πόλεις, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ ἐπειδὴ εἰσάγονταν νέες διδασκαλίες, καὶ τὶς ὁποῖες ποτὲ κανένας δὲν ἄκουσε προηγουμένως.

Ἔτσι ἀπ' ὅλους ὑπῆρχε ἀκήρυκτος πόλεμος ἐναντίον τους, ἀφοῦ πράγματι χώριζαν οἰκογένειες καὶ κατέστρεφαν συγγένειες. Γιατὶ τὸ κήρυγμα, καθὼς προχωροῦσε καὶ κέρδιζε πολλούς, προκαλοῦσε πολέμους σ' αὐτοὺς ποὺ δὲ δέχονταν τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας, καὶ ὁ πατέρας ἀπαρνιόταν τὸν υἱό, καὶ ὁ ἄνδρας περιφρονοῦσε τὴ γυναίκα του, καὶ οἱ κύριοι πολεμοῦσαν τοὺς ὑπηρέτες, καὶ οἱ ἄρχοντες τοὺς ἀρχόμενους, καὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς ἦταν χειρότερος ἀπὸ κάθε ἐμφύλιο πόλεμο. Ἂν

χρή, ἀλλ᾽ οὐκ ἄλλο τι τούτου βαρύτερον. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πολέμοις ἐξ ἴσης τὰ τῆς παρατάξεως, καὶ βάλλει καὶ βάλλεται ἑκάτερα τὰ στρατόπεδα· τότε δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐπ᾽ ἐξουσίας ἐπολέμει, οἱ δὲ ἐπολεμοῦντο μόνον, βάλλειν δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐχρῆν (ἐξῆν), οὐδὲ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας· οὕτω γὰρ ὁ τῆς παρατάξεως στρατηγὸς ἐκέλευε, λέγων· «Ἀποστέλλω ὑμᾶς ὥσπερ πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί».

Καὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν οὐ μόνον ἐπεξιέναι οὐκ ἐκέλευεν, ἀλλὰ καὶ παρέχειν ἐντρυφᾶν τῇ παροινίᾳ, λέγων τὸ γὰρ τὴν δεξιὰν στρέφειν σιαγόνα, καὶ τὰ πρόβατα πέμπειν ἐν μέσῳ λύκων, οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεται ἢ ὅτι τὸ πάσχειν αὐτοῖς συνεκλήρωσεν, ἵνα λαμπρότερον τὸ τρόπαιον γένηται. Πῶς; Ὅτι ἕνδεκα ὄντες τῆς οἰκουμένης περιεγένοντο, ὅτι πάσχοντες, οὐ ποιοῦντες, βαλλόμενοι καὶ οὐ βάλλοντες, ἐπιβουλευόμενοι καὶ οὐκ ἐπιβουλεύοντες, μαστιζόμενοι καὶ οὐ μαστίζοντες, ἐλαυνόμενοι καὶ οὐκ ἐλαύνοντες, διωκόμενοι καὶ οὐ διώκοντες, ἀναιρούμενοι καὶ οὐκ ἀναιροῦντες, καὶ ὅτι, καθάπερ πρόβατα εἰς σφαγὴν προκείμενα, τοὺς λύκους ἅπαντας πρὸς προβάτων ἡμερότητα μετέβαλλον, τοὺς μαινομένους, τοὺς φόνων πνέοντας, τοὺς θηρίων ἀγριωτέρους γινομένους. Τρέχοντος τοίνυν τοῦ λόγου καὶ τῆς εὐσεβείας σπειρομένης, πανταχόθεν ἀνήπτοντο πυραὶ καὶ ἀπέχθειαι καὶ πόλεμοι, οὐχὶ τοῖς διδασκάλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθητευομένοις. Ὁμοῦ γάρ τις ἐδέξατο τὸν λόγον, καὶ κοινὸς πολέμιος περιῄει πᾶσι, καὶ πατρίδος ἠλαύνετο, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετῳκίζετο, καὶ οὐσίας ἐξέπιπτε, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, μᾶλλον δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν ἐκινδύνευεν· καὶ οὐδὲν ἴσχυε τότε τῆς φύσεως ἡ τυραννίς, ἀλλ᾽ ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ

10. Ματθ. 10, 16.

βέβαια πρέπει νὰ τὸν ὀνομάζουμε αὐτὸν πόλεμο, δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πιὸ βαρὺ ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ στοὺς πολέμους οἱ ἀντίπαλοι παρατάσσονται μὲ ἴσες δυνατότητες, καὶ τὰ δύο στρατόπεδα μάχονται μὲ ὅμοιο τρόπο. Τότε ὅμως δὲν ἦταν ἔτσι τὰ πράγματα, ἀλλὰ ὁ ἕνας πολεμοῦσε μὲ δύναμη, οἱ ἄλλοι ὅμως πολεμοῦνταν μόνο, καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κτυποῦν, οὔτε ν' ἀποκρούσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐπιβουλεύονταν. Γιατὶ τέτοια διαταγὴ ἔδινε ὁ στρατηγὸς τῆς παράταξης, λέγοντας· «Σᾶς στέλνω σὰν πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους. Νὰ εἶστε λοιπὸν φρόνιμοι σὰν τὰ φίδια καὶ ἄκακοι σὰν τὰ περιστέρια»[10].

Καὶ ὄχι μόνο δὲ διέταζε νὰ ἐπιτίθενται σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐπιβουλεύονταν, ἀλλὰ καὶ νὰ βρίσκουν ἀπόλαυση στὴν κακή τους συμπεριφορά, γιατὶ λέγοντας τὸ νὰ στρέφουν τὴ δεξιά τους σιαγόνα καὶ ὅτι στέλνω τὰ πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους, τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ, παρὰ τὸ ὅτι τοὺς σύνδεσε καὶ αὐτοὺς μὲ τὰ παθήματα, γιὰ νὰ γίνει λαμπρότερο τὸ τρόπαιο. Πῶς; Ἐπειδὴ κατέκτησαν τὴν οἰκουμένη, ἂν καὶ ἦταν ἕνδεκα, ἐπειδὴ ὑπέφεραν χωρὶς ν' ἀνταποδίδουν τὰ κακά, ἐπειδὴ τοὺς κτυποῦσαν χωρὶς νὰ κτυποῦν, ἐπειδὴ τοὺς ἐπιβουλεύονταν χωρὶς νὰ ἐπιβουλεύονται αὐτοί, ἐπειδὴ τοὺς μαστίγωναν χωρὶς νὰ μαστιγώνουν, ἐπειδὴ τοὺς ἔδιωχναν χωρὶς νὰ διώχνουν, ἐπειδὴ τοὺς καταδίωκαν χωρὶς νὰ καταδιώκουν, ἐπειδὴ τοὺς θανάτωναν χωρὶς νὰ θανατώνουν, καὶ ἐπειδή, σὰν πρόβατα ἕτοιμα γιὰ σφαγή, ἔκαμαν ὅλους τοὺς λύκους ἥμερους σὰν πρόβατα, αὐτοὺς δηλαδὴ ποὺ ὀργίζονταν πάρα πολύ, ποὺ ἦταν ἕτοιμοι νὰ φονεύσουν, ποὺ γίνονταν πιὸ ἄγριοι ἀπὸ τὰ θηρία. Καθὼς λοιπὸν προχωροῦσε τὸ κήρυγμα καὶ ξαπλωνόταν ἡ εὐσέβεια, ἀπὸ παντοῦ ἄναβαν φωτιὲς καὶ μίση καὶ πόλεμοι, ὄχι μόνο στοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ στοὺς μαθητές τους. Γιατὶ μόλις δεχόταν κάποιος τὸ κήρυγμα, ἀμέσως γινόταν κοινὸς ἐχθρὸς ὅλων, καὶ τὸν ἔδιωχναν ἀπὸ τὴν πατρίδα του, καὶ τὸν ἐξόριζαν, καὶ ἔχανε τὴν περιουσία του καὶ κινδύνευε γιὰ τὴν ἐλευθερία του, ἢ καλύτερα, γιὰ τὴ ζωή του. Καὶ τίποτε δὲν κατόρθωσε τότε ἡ τυραννία τῆς φύσης, ἀλλὰ πράγμα ποὺ εἶπα προηγουμένως, καὶ

παῖδες κατεφρονοῦντο, καὶ ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς ἐν τάξει πολεμίων ἦσαν, καὶ μετὰ τῶν διδασκάλων οἱ μαθηταὶ τὰ ἀνήκεστα ἔπασχον.

Καὶ ταῦτα αὐτὰ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἀναμιμνήσκεσθε γὰρ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμίοις συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ὑμᾶς κρείσσονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν». Καὶ πάλιν Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ καὶ ἐκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων». Καὶ Γαλάταις δὲ πάλιν γράφων ἔλεγε· «Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, εἴ γε καὶ εἰκῇ». Καὶ τὰ αὐτοῦ δὲ πάθη διηγούμενος, ἔλεγε· «Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν στενοχωρίᾳ, ἐν φυλακαῖς, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν λιμῷ, ἐν δίψει καὶ γυμνότητι»· καὶ πάλιν, «Τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐν ἐρημίαις»· καὶ πάλιν, «Ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν»· καὶ πάλιν, «Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν πιάσαι με θέλων, καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ»· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ἐλογίσθημεν ὡς πρό-

---

11. Ἑβρ. 10, 32-34.
12. Α' Θεσ. 2,14 - 15.
13. Γαλ. 3, 4.
14. Β' Κορ. 6, 4.5 καὶ 11, 27.
15. Β' Κορ. 11, 24.26.
16. Β' Κορ. 11, 28.
17. Β' Κορ. 11, 32.33.
18. Ρωμ. 8, 36.

τὰ παιδιὰ περιφρονοῦνταν, καὶ ἀδέλφια καὶ συγγενεῖς ἦταν ἐχθροί, καὶ μαζὶ μὲ τοὺς διδασκάλους οἱ μαθητὲς ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα.

Αὐτὰ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Νὰ θυμᾶστε τὶς προηγούμενες ἡμέρες, κατὰ τὶς ὁποῖες φωτισθήκατε καὶ ὑπομείνατε πολλὴ ἄθληση καὶ ἀγώνα παθημάτων, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μὲ ὀνειδισμοὺς καὶ μὲ θλίψεις σᾶς γελοιοποιοῦσαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γίνατε συμμέτοχοι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔτσι καταδιώκονταν καὶ ζοῦσαν. Γιατὶ πραγματικὰ καὶ τοὺς φυλακισμένους συμπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴ καὶ δήμευση τῆς περιουσίας σας μὲ χαρὰ δεχθήκατε, ἐπειδὴ γνωρίζατε ὅτι ἔχετε καλύτερη περιουσία στοὺς οὐρανούς, ποὺ εἶναι μόνιμη καὶ αἰώνια»[11]. Καὶ πάλι ὅταν ἔγραφε στοὺς Θεσσαλονικεῖς ἔλεγε· «Γιατὶ ἐσεῖς, ἀδελφοί, γίνατε μιμητὲς τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ εἶναι στὴν Ἰουδαία, ἀφοῦ καὶ ἐσεῖς πάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριο θανάτωσαν, καὶ σᾶς καταδίωξαν σκληρὰ καὶ εἶναι ἐχθροὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[12]. Καὶ στοὺς Γαλάτες πάλι γράφοντας ἔλεγε· «Πάθατε τόσα πολλὰ στὰ χαμένα, καὶ εἴθε νὰ ἦταν μόνο στὰ χαμένα»[13]. Καὶ ὅταν διηγοῦνταν τὰ δικά του παθήματα, ἔλεγε· «Μὲ ὑπομονὴ μεγάλη, μὲ στενοχώριες, μὲ φυλακίσεις, μὲ κόπους, μὲ ἀγρυπνίες, μὲ πείνα, μὲ δίψα καὶ γύμνια»[14]. Καὶ πάλι· «Δέχθηκα σαράντα παρὰ μία μαστιγώσεις, τρεῖς φορὲς ραβδίστηκα, μία φορὰ λιθοβολήθηκα, ἕνα ἡμερονύκτιο ἔμεινα στὸ ἀνοικτὸ πέλαγος, μὲ κινδύνους στὰ ποτάμια, μὲ κινδύνους ἀπὸ ληστές, μὲ κινδύνους ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκὸ γένος, μὲ κινδύνους μέσα σ' ἔρημους τόπους»[15]. Καὶ πάλι· «Ἡ καθημερινὴ ἐπίθεση ἐναντίον μου, ἀλλὰ καὶ ἡ φροντίδα μου γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες»[16]. Καὶ πάλι· «Ὁ διοικητὴς τοῦ βασιλιᾶ Ἀρέτα φρουροῦσε τὴν πόλη Δαμασκό, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μὲ συλλάβει. Καὶ ἀπὸ κάποιο παράθυρο μὲ κατέβασαν κάτω μέσα σὲ δικτυωτὸ καλάθι ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ ξέφυγα ἀπὸ τὰ χέρια του»[17]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Θεωρηθήκαμε σὰν πρόβατα γιὰ νὰ σφαγοῦν»[18]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι· «Εἴθε ὁ

βατα σφαγῆς»· καὶ ἑτέρωθι πάλιν, «Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με καὶ εὗρε».

4. Τί ἂν τις εἴποι τὰ τῶν ψευδαποστόλων, τὰ τῶν ψευδαδέλφων, τοὺς μυρίους καὶ πολυειδεῖς πολέμους; οὐ γὰρ δὴ μόνον αἱ τιμωρίαι καὶ αἱ κολάσεις ἐκινοῦντο, ἀλλὰ καὶ δεινότητες ῥητόρων, καὶ φιλοσόφων κατασκευαί· καὶ οὐ παρ' ἐκείνων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ἀγοραίων πολλὰ ἤρετο μηχανήματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· ἅπερ αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο· ὃν καὶ σὺ φυλάττου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις». Ὥσπερ οὖν ἡ θάλαττα κυμάτων οὐκ ἔστι χωρίς, οὕτω καὶ ἡ Παύλου ψυχὴ πεπλήρωτο μυρίων πειρασμῶν, καθημερινῶν κινδύνων, ἔξωθεν, ἔσωθεν, διὰ ῥημάτων, διὰ πραγμάτων, διὰ χρημάτων, διὰ δόλων· καὶ οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται λόγος τὰ νέφη τῶν βελῶν ἐκείνων, τὰ πλήθη τῶν κυμάτων.

Ἐπεὶ οὖν ἐν τουτοις τὰ πράγματα ἦν, οὐ μόνον τοῖς εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείοσι, καὶ οὐ διδάσκαλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ μαθηταὶ ἐκινδύνευον, καὶ οὐ μαθηταὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλοι (εἰ μὲν γὰρ θάτερον μέρος ἦν ἐν πειρασμῷ, τὸ δὲ λοιπὸν ἐν ἀδείᾳ, ἔμελλε τούτῳ παράκλησις γίνεσθαι· νυνὶ δὲ ἀμφότερα ἦν ἐν τῷ πολεμεῖσθαι καὶ βάλλεσθαι)· καὶ ταῦτα ὁρῶντες πολλοὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἐξελύοντο, ἐνάρκων, ἀλύοντες διετέλουν, τὰ μὲν χρηστὰ τοῦ κυρύγματος ἐν ἐλπίσιν ὁρῶντες, βασιλείαν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν, τὰ δὲ λυπηρὰ ἐνταῦθα ἐν τῇ πείρᾳ καὶ ὑπομονῇ, τήγανα, καμίνους, δεσμωτήρια, πολέμους, ἔχθρας, ἀπεχθείας, θανάτους, κινδύνους, καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν

19. Β' Τιμ. 1, 16.17. 20. Β' Τιμ. 4, 14.15.

Κύριος νὰ δώσει ἔλεος στὴν οἰκογένεια τοῦ Ὀνησιφόρου, γιατὶ δὲν ντράπηκε τὴν ἁλυσίδα μου, ἀλλὰ ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον μὲ ζήτησε καὶ μὲ βρῆκε»[19].

4. Τί νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὶς θλίψεις ἀπὸ τοὺς ψευδαποστόλους καὶ τοὺς ψευδαδέλφους, γιὰ τοὺς ἄπειρους καὶ πολύμορφους πολέμους; Γιατὶ δὲν ἐπιβάλλονταν μόνο οἱ τιμωρίες καὶ οἱ ποινές, ἀλλὰ κινοῦνταν ἐναντίον του καὶ οἱ ἱκανότητες τῶν ρητόρων καὶ τὰ σοφίσματα τῶν φιλοσόφων. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ συχνάζουν στὴν ἀγορὰ ἐγείρονταν πολλὰ τεχνάσματα ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὰ ὑπονοώντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκουργὸς μοῦ ἔκαμε πολλὰ κακά. Νὰ φυλάγεσαι καὶ ἐσὺ ἀπὸ αὐτόν, γιατὶ πολέμησε πολὺ τὸ κήρυγμά μας»[20]. Ὅπως λοιπὸν ἡ θάλασσα δὲν εἶναι ποτὲ χωρὶς κύματα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Παύλου ἦταν γεμάτη ἀπὸ χιλιάδες πειρασμούς, καθημερινοὺς κινδύνους, ποὺ προέρχονταν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, μὲ λόγια, μὲ πράξεις, μὲ χρήματα, μὲ δόλους. Καὶ κανένας λόγος δὲ θὰ μπορέσει νὰ περιγράψει τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα βέλη, τὰ πολλὰ κύματα.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ πράγματα ἦταν σὲ τέτοια κατάσταση, ὄχι μόνο ἔτσι ὅπως εἴπαμε, ἀλλὰ καὶ πολὺ χειρότερα, καὶ δὲν κινδύνευαν μόνο οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθητές, καὶ ὄχι μόνο οἱ μαθητές, ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι (γιατὶ ἂν ἀπὸ τὰ δύο μέρη τὸ ἕνα βρισκόταν σὲ πειρασμοὺς καὶ τὸ ἄλλο σ' ἀσφάλεια, θὰ παρηγοροῦσε τὸ ἕνα τὸ ἄλλο· τώρα ὅμως καὶ τὰ δύο μέρη τὰ πολεμοῦσαν καὶ τὰ καταδίωκαν), καὶ βλέποντας αὐτὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀσθενέστερους στὴν πίστη ἔχαναν τὸ θάρρος τους, παρέλυαν, ἀγωνιοῦσαν, γιατὶ ἔβλεπαν ὅτι ἦταν ἐλπίδες μόνο τὰ ἀγαθὰ τοῦ κηρύγματος, δηλαδὴ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ἀφθαρσία, τὰ ὀδυνηρὰ ὅμως τὰ δοκίμαζαν καὶ τὰ ὑπόφεραν ἐδῶ, δηλαδὴ τὰ βασανιστήρια στὰ τηγάνια, στὰ καμίνια, τὶς φυλακές, τοὺς πολέμους, τὶς ἔχθρες, τὴν ἀπέχθεια, τοὺς θανάτους, τοὺς κινδύνους, καὶ τοὺς διδασκάλους τους ἄλλοτε στὶς φυλακὲς καὶ ἄλλοτε νὰ τοὺς ἀπαγά-

νῦν μὲν ἐν δεσμωτηρίοις, νῦν δὲ ἐν ἀπαγωγαῖς, ὑβριζομένους, ἀπαγομένους· καὶ πανταχόθεν ἦσαν νέφη κακῶν, καὶ βαθεῖάν τινα νύκτα πειρασμῶν εἶχον, ἣ πάντας κατεῖχε καὶ θορυβεῖσθαι αὐτοὺς ἐποίει σφόδρα καὶ ταράττεσθαι· ὅρα πῶς διὰ μιᾶς λέξεως ἀνίστησιν αὐτῶν τὸ φρόνημα. Ποιεῖ μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ ἄλλοθεν, ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· «Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε»· οὐ περὶ γονάτων καὶ χειρῶν λέγων, ἀλλὰ περὶ λογισμῶν χωλευόντων τῷ πλήθει τῶν πειρασμῶν ἐκλυομένων. Εἶτα παραινέσας, καὶ παραθυμίαν εἰσάγει μεγίστην λέγων· «Ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ».

Ἀλλὰ ἐπειδὴ τοῦτο τέως ἐν ἐλπίσιν ἦν, καὶ ἑτέρως πάλιν αὐτοὺς προτρέπεται, οὐκ ἐξ ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐξ οἰκείων παραδειγμάτων εὐθυμοτέρους ποιῶν· «Ἀναμιμνήσκεσθε» γάρ, φησί, «τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων». Ὑμᾶς αὐτοὺς αἰσχύνθητε, τὰ ὑμέτερα κατορθώματα ἐντράπητε, μὴ ἀνάξιον ἐπιδείξητε τῶν προοιμίων τὸ τέλος, οἴκοθεν δέχεσθε τὴν παράκλησιν. Παρακαλέσας τοίνυν καὶ οὕτω κἀκείνως, παρακαλεῖ καὶ διὰ τῆς λέξεως ταύτης. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ἅλυσιν βεβαίωσιν Εὐαγγελίου λέγων. Οὐ γὰρ δὴ μονον ἀνιστάμενοι νεκροί, φησίν, οὐδὲ λεπροὶ καθαιρόμενοι, οὐδὲ δαίμονες ἐλαυνόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς δεσμούμενοι βεβαιοῦμεν τὸ Εὐαγγέλιον. Πῶς, εἰπέ μοι, καὶ τίνι τρόπῳ; καινὰ γὰρ τὰ εἰρημένα, καὶ αἰνίγματι τὰ πολλὰ ἔοικεν. Λοιπὸν ἄκουε πῶς· εἰ ἀδεῶς ἐκηρύττομεν, μηδὲν πάσχοντες ἀηδὲς μηδὲ δεινόν, καὶ πολλοῖς τῶν βουλομένων ἡμᾶς διαβάλλειν ἔδοξεν ἂν ὕποπτον εἶναι τὸ κήρυγμα· νῦν δὲ ἐλαυνόμενοι, διωκόμενοι, τεμνόμενοι, καιόμενοι, κατακρημνιζόμενοι, μυρία πά-

---

21. Ἑβρ. 12, 12. 22. Ἑβρ. 10, 37.

γουν, νὰ τοὺς βρίζουν, νὰ τοὺς κακοποιοῦν, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ παντοῦ ὑπῆρχαν πολλὰ κακά, καὶ βρίσκονταν μέσα σὲ βαθὺ σκοτάδι πειρασμῶν, ποὺ κατεῖχε ὅλους καὶ τοὺς ἔκανε νὰ φοβοῦνται πάρα πολὺ καὶ νὰ τρομάζουν, πρόσεχε πῶς μὲ μία λέξη ἐξυψώνει τὸ φρόνιμά τους. Γιατὶ αὐτὸ τὸ κάνει καὶ ἀπὸ ἄλλη αἰτία, λέγοντας σ' ἄλλη ἐπιστολή· «Γι' αὐτὸ τὰ πεσμένα κάτω χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα σηκῶστε τὰ ὄθρια»[21]. Δὲν ἐννοεῖ βέβαια τὰ γόνατα καὶ τὰ χέρια, ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς ποὺ χωλαίνουν καὶ παραλύουν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμούς. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ τοὺς συμβούλεψε, τοὺς παρηγορεῖ πάρα πολὺ λέγοντας· «Γιατὶ ἀκόμη πολὺ λίγος χρόνος μένει καὶ ὁ Κύριος ποὺ τὸν περιμένουμε νὰ ἔρθει καὶ πάλι, θὰ ἔρθει καὶ δὲ θ' ἀργήσει»[22].

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αὐτὸ πάλι ἦταν μιὰ ἐλπίδα, τοὺς προτρέπει πάλι μὲ διαφορετικὸ τρόπο καὶ τοὺς κάνει πιὸ εὔθυμους, ὄχι μὲ ξένα παραδείγματα, ἀλλὰ μὲ δικά τους. Γιατὶ λέγει· «Νὰ θυμᾶστε τὶς προηγούμενες ἡμέρες, κατὰ τὶς ὁποῖες φωτισθήκατε καὶ ὑπομείνατε πολλὴ ἄθληση παθημάτων». Τὸν ἑαυτό σας νὰ σεβαστεῖτε γιὰ τὰ δικά σας κατορθώματα νὰ ντρέπεστε, νὰ μὴν παρουσιάσετε τέλος ἀνάξιο τῆς ἀρχῆς, ἀπὸ τὸν ἑαυτό σας νὰ παίρνετε παρηγοριά. Ἀφοῦ τοὺς παρηγόρησε λοιπὸν καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ μὲ τὸν ἄλλο, τοὺς παρηγορεῖ καὶ μὲ αὐτὴ τὴ λέξη. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Λέγοντας τὰ δεσμὰ καὶ τὶς ἁλυσίδες βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατὶ ὄχι μόνο οἱ νεκροὶ ὅταν ἀνασταίνονται, λέγει, οὔτε οἱ λεπροὶ ὅταν καθαρίζονται, οὔτε τὰ δαιμόνια ὅταν διώχνονται, βεβαιώνουν τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς τὸ ἐπιβεβαιώνουμε ὅταν φυλακιζόμαστε. Πῶς, πές μου, καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; γιατὶ εἶναι καινούρια αὐτὰ ποὺ λέγονται καὶ φαίνονται αἰνιγματικὰ τὰ περισσότερα. Λοιπὸν ἄκουε πῶς βεβαιώνουμε τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐὰν κάναμε τὸ κήρυγμα ἄφοβα, χωρὶς νὰ παθαίνουμε τίποτε τὸ ἄσχημο ἢ κακό, σὲ πολλοὺς ποὺ θέλουν νὰ μᾶς διαβάλλουν θὰ φαινόταν ὅτι τὸ κήρυγμα εἶναι ὕποπτο. Τώρα ὅμως ποὺ μᾶς ἐξορίζουν, μᾶς καταδιώκουν, μᾶς κομματιάζουν, μᾶς καῖνε, μᾶς ρίχνουν στοὺς

σχοντες καὶ μὴ ἐνδιδόντες, ἀλλὰ προθυμότεροι ταύτῃ γινόμενοι, καὶ τοῖς σφόδρα ἀναισχυντεῖν βουλομένοις ἱκανὴν παρέχομεν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθείας εἶναι κήρυκας, καὶ θείαν τινὰ δύναμιν ἐν ἡμῖν εἶναι, καὶ πάντα ταῦτα ἐξευμαρίζουσαν, καὶ οὐκ ἐῶσαν τῶν πειρασμῶν τὸ πλῆθος περιγενέσθαι τῶν κηρυττόντων, καὶ ταῦτα ὀλίγων ὄντων, διὰ τοσούτων κρατῆσαι κωλυμάτων.

Εἴ τις οὖν βούλοιτο σαφῆ λαμβάνειν ἀπόδειξιν τοῦ θείαν εἶναι δύναμιν τὴν ἡμῖν ἐνηχοῦσαν, τοὺς πειρασμοὺς λαμβανέτω, τοὺς κινδύνους, τὰς ἁλύσεις, τὰ δεσμωτήρια. Οὐ γάρ ἐστίν ἀνθρωπίνης δυνάμεως διὰ τοσούτων κρατῆσαι κρημνῶν, διὰ τοσούτων πλεῦσαι κυμάτων, διὰ τοσούτων χωρῆσαι βελῶν, ἀλλὰ θείας καὶ ἀμάχου ταῦτα ἰσχύος. Ὥστε βεβαίωσις τοῦ Εὐαγγελίου ἡ ἅλυσις, οὐκ ἐκείνοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τοῖς πάσχουσι· δοκιμωτέρους γὰρ ἡμᾶς ἐργάζεται, ἰσχυροτέρους, μᾶλλον καταφρονεῖν ποιεῖ τῶν ἐπιβούλων. Διὸ καὶ ἔλεγεν. «Ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει».

5. Ὁρᾷς πῶς ἡ θλῖψις βεβαιοῖ τὸ Εὐαγγέλιον; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ αἰτοῦντι αὐτῷ τῶν πειρασμῶν ἀπαλλαγήν, καὶ πολλάκις ὑπὲρ τούτων προσελθόντι, ἤκουεν· «Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ἀσθένειαν ἐνταῦθα τοὺς διωγμοὺς καλεῖ, τοὺς πειρασμούς, τοὺς κινδύνους, τὰς ἐπιβουλάς, τὰς ἐπηρείας. Ὃ δὲ λεγέι, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἠδυνάμην ταῦτα κωλῦσαι, φησί, καὶ σβέσαι τὸν πόλεμον, καὶ ἀναστεῖλαι τὰ κύματα, ἀλλ' οὐκ ἐποίησα, ἵνα μειζόνως ἡ δύναμίς μου δειχθῇ. Οὐ γὰρ οὕτως ἐδείκνυτο αὐτοῦ ἡ δύναμις, τούτων μὴ γινομένων, ὡς γινομένων μέν, οὐκ ἰσχυόντων δέ. Ἐπεὶ καὶ κυ-

---

23. Ρωμ. 5, 3.4.5.

24. Β' Κορ. 12, 9.

γκρεμούς, τώρα πού ὑποφέρουμε πολλὰ χωρὶς νὰ ὑποχωροῦμε, ἀλλὰ πού γινόμαστε ἔτσι πιὸ πρόθυμοι, καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη πού θέλουν νὰ φέρονται ἀναίσχυντα πολύ, δίνουμε μεγάλη ἀπόδειξη ὅτι εἴμαστε κήρυκες τῆς ἀλήθειας, καὶ ὅτι ὑπάρχει μέσα μας κάποια θεϊκὴ δύναμη, ἡ ὁποία ἀνακουφίζει ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ δὲν ἀφήνει τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν νὰ καταβάλλουν τοὺς κήρυκες, καὶ ἐνῶ εἶναι λίγοι κατορθώνουν νὰ νικήσουν ἀνάμεσα σὲ τόσο πολλὰ ἐμπόδια.

Ἐὰν λοιπὸν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ λάβει σαφὴ ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ὑπάρχει μέσα μας θεϊκὴ δύναμη πού μας δυναμώνει, ἂς λάβει τοὺς πειρασμούς, τοὺς κινδύνους, τὶς ἁλυσίδες, τὶς φυλακές. Γιατὶ δὲν εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπινης δύναμης νὰ ὑπερισχύσει κανεὶς ἀνάμεσα σὲ τόσους γκρεμούς, νὰ πλεύσει ἀνάμεσα σὲ τόσα κύματα, νὰ προχωρήσει ἀνάμεσα σὲ τόσα βέλη, ἀλλὰ εἶναι γνώρισμα αὐτὰ θεϊκῆς καὶ ἀκατάβλητης δύναμης. Συνεπῶς οἱ ἁλυσίδες εἶναι βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου, ὄχι σ' ἐκείνους μόνο, ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς πού ὑποφέρουμε. Γιατὶ μᾶς καθιστᾶ πιὸ ἱκανούς, πιὸ ἰσχυροὺς καὶ μᾶς κάνει νὰ περιφρονοῦμε περισσότεροι αὐτοὺς πού μᾶς ἐπιβουλεύονται. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἡ θλίψη παράγει ὑπομονή, καὶ ἡ ὑπομονὴ τὴ δοκιμασμένη ἀρετή, καὶ ἡ ἀρετὴ αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίδα αὐτὴ δὲν ντροπιάζει»[23].

5. Βλέπεις πῶς ἡ θλίψη βεβαιώνει τὸ Εὐαγγέλιο; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἀλλοῦ ὅταν ὁ Παῦλος ζητοῦσε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τοὺς περιασμούς, καὶ πολλὲς φορὲς παρακάλεσε γι' αὐτό, ἄκουσε ἀπὸ τὸν Κύριο· «Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρη μου, γιατὶ ἡ δύναμή μου ὁλοκληρώνεται στὴν ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου»[24]. Ἀσθένεια ἐδῶ ὀνομάζει τοὺς διωγμούς, τοὺς πειρασμούς, τοὺς κινδύνους, τὶς ἐπιβουλές, τὶς προσβολές. Καὶ αὐτὸ πού ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἑξῆς· Μποροῦσα, λέγει, νὰ τὰ ἐμποδίσω αὐτά, νὰ σταματήσω τὸν πόλεμο καὶ νὰ συγκρατήσω τὰ κύματα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμα, γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ περίτρανα ἡ δύναμή μου. Γιατὶ δὲ θὰ φαινόταν τόσο ἡ δύναμή του, ἂν δὲ γίνονταν αὐτά, ὅσο ὅταν γίνονταν, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ ὑπερισχύσουν. Γιατὶ καὶ κυ-

βερνήτην ἐκεῖνον ἄριστον εἶναί φαμεν, οὐ τὸν ἐν γαληνῷ πόντῳ δυνάμενον κατευθύνειν τὸ σκάφος, ἀλλὰ τὸν μεταξὺ σκοπέλων καὶ κυμάτων καὶ χειμώνων καὶ πνευμάτων διασώζοντας τοὺς ἐμπλέοντας· καὶ ἰατρόν, τὸν μυρίων νοσημάτων ἐπικειμένων ἐξαρπάζοντα τὸν κάμνοντα· καὶ στρατηγόν, τὸν πανταχόθεν πολεμίων ἐπιτεθέντων καὶ βαλλόντων δυνάμενον στῆσαι τὸ τρόπαιον· καὶ ποιμένα, τὸν μυρίων λύκων ἐπικειμένων καὶ ἑτέρων ἐπιβούλων διατηροῦντα τὴν ἀγέλην ἐν ἀσφαλείᾳ.

Οὕτω δὴ καὶ τότε τοῦτο μάλιστα ἐποίει τὸ θαῦμα, ὅτι δὴ μυρία πάσχοντες ἐκράτουν καὶ περιεγένοντο τῶν ποιούντων αὐτῶν. Ὅτε γοῦν τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην, τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, καὶ τὴν κρηπῖδα τῆς πίστεως, εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον, ἐννόησον πῶς ἀφεθέντων αὐτῶν διαποροῦσιν. Ἀγαγόντες γοῦν αὐτούς, ἐν μέσῳ τοῦ θεάτρου λέγουσι· «Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;». Ἰουδαῖοι οἱ αἵμασιν ἐντραφέντες προφητικοῖς, δῆμος μεμηνὼς καὶ λυσσῶν, ὁ τὰ θυσιαστήρια κατασκάψας, ὁ τοὺς προφήτας ἀποκτείνας, ὁ φόνοις συναναtραφείς, ὁ θηρίων ἀγριώτερος, ὁ στάζων ἀπὸ τοῦ αἵματος ἔτι τοῦ δεσποτικοῦ, ὁ σταυρώσας· οὗτος δύο λαβὼν ἁλιέας ἀγραμμάτους, ἰδιώτας, ἀσήμους, ἰχθύων ἀφωνοτέρους, ὧν θάτερος οὐδὲ θυρωροῦ ψιλὴν ἀπειλὴν ἤνεγκε· τούτους δὴ λαβόντες, ἐν μέσῳ ἔχοντες δεδεμένους, γυμνούς, οὐ χρημάτων περιβεβλημένους περιουσίαν, οὐ σωμάτων ἰσχύν, οὐ λόγων δεινότητα, οὐ ῥητορείας δύναμιν, οὐ γένους περιφάνειαν, οὐ πατρίδος μέγεθος, ἁλιέας ἐξ ἁλιέων, ἐσχάτῃ πτωχείᾳ συνεστηκότας, ἀποροῦσιν τί αὐτοῖς χρήσονται, καί φασι· «Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;». Ὁρᾷς ἡλίκον ἀρετή; πῶς οἱ πειρασμοὶ βεβαίωσις τοῦ Εὐαγγελίου;

25. Πράξ. 4, 16.

βερνήτης ἄριστος δὲ λέγουμε ὅτι εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ μόνο σὲ γαλήνια θάλασσα μπορεῖ νὰ διευθύνει τὸ σκάφος, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ διασώζει αὐτοὺς ποὺ πλέουν ἀνάμεσα σὲ σκοπέλους καὶ κύματα καὶ τρικυμίες καὶ ἀνέμους. Καὶ ἰατρὸς ἄριστος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σώζει τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀρρώστιες ποὺ εἶχε. Καὶ στρατηγὸς ἄριστος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ μπορεῖ νὰ στήσει τὸ τρόπαιο τῆς νίκης καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπὸ παντοῦ κάνουν ἐπίθεση καὶ κτυποῦν οἱ ἐχθροί. Καὶ ποιμένα ἄριστο λέγουμε ἐκεῖνον ποὺ προφυλάσσει τὸ κοπάδι του, ὅταν ἐπιτίθενται σ' αὐτὸ πάρα πολλοὶ λύκοι καὶ ἄλλοι ἐχθροί.

Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τότε, αὐτὸ κυρίως ἔκανε τὸ θαῦμα, τὸ ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ πάθαιναν πάρα πολλά, νικοῦσαν καὶ ἦταν ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τοὺς τὰ προκαλοῦσαν. Ὅταν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἔκλεισαν στὴ φυλακὴ τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη, τὸν υἱὸ τῆς βροντῆς καὶ τὸ θεμέλιο τῆς πίστης, πρόσεξε πῶς ἀποροῦσαν ἀφοῦ τοὺς ἄφησαν ἐλεύθερους. Ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλαν λοιπὸν ἔξω, μέσα στὸ συνέδριο λέγουν· «Τί νὰ κάνουμε στοὺς ἀνθρώπους αὐτούς;»[25]. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀνατράφηκαν μὲ τὰ αἵματα τῶν προφητῶν, λαὸς μανιασμένος καὶ ὀργισμένος, ποὺ κατέστρεψε τὰ θυσιαστήρια, ποὺ θανάτωσε τοὺς προφῆτες, ποὺ ἐξοικειώθηκε μὲ τοὺς φόνους, ποὺ ἦταν πιὸ ἄγριος ἀπὸ τὰ θηρία, ποὺ ἔσταζε ἀκόμη ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ποὺ σταύρωσε τὸν Ἰησοῦ, αὐτὸς ὁ λαός, ἀφοῦ συνέλαβε δύο ψαράδες ἀγράμματους, ἁπλοϊκούς, ἀσήμαντους, ποὺ μόνιμα σιωποῦσαν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας δὲν ἄντεξε οὔτε τὴν ἁπλὴ ἀπειλὴ τοῦ θυρωροῦ, αὐτοὺς λοιπόν, ἀφοῦ τοὺς συνέλαβαν καὶ τοὺς εἶχαν δεμένους μπροστά τους, γυμνούς, χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ὑπεροχὴ τῶν χρημάτων, οὔτε σωματικὴ δύναμη ἢ ἱκανότητα στὸ λέγειν ἢ ρητορικὴ δύναμη ἢ εὐγενικὴ καταγωγὴ ἢ μεγάλη πατρίδα, ποὺ ἦταν ψαράδες ἀπὸ ψαράδες γονεῖς καὶ ζοῦσαν μέσα στὴ μεγαλύτερη φτώχεια, ἀποροῦσαν πῶς νὰ τοὺς συμπεριφερθοῦν, καὶ λέγουν· «Τί νὰ κάνουμε σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους;». Βλέπεις πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἀρετή; πῶς οἱ πειρασμοὶ εἶναι βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου; Καὶ λέγουν σ' αὐτούς·

Καὶ λέγουσιν πρὸς αὐτούς· «Οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; Καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου».

Εἰ ἄνθρωπός ἐστι ψιλός, τί δέδοικας; εἰ δὲ Θεός ἐστι, τίνος ἕνεκεν οὐ προσκυνεῖς; Οὐκ ἐβόας πρώην λέγων, «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν»; πόθεν δέδοικας τὸ αἷμα; τί σου τὴν διάνοιαν διέσεισεν; οὐκ ἔδησας; οὐκ ἐμάστιξας; οὐκ ἐσταύρωσας; οὐ νεκρὸν εἶδες καθαιρούμενον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ; οὐ θαπτόμενον ἐθεάσω, καὶ τῇ γῇ κρυπτόμενον; οὐ σήμαντρα ἐπέθηκας τῷ τάφῳ; οὐκ ἐπρίω τοὺς στρατιώτας; οὐ φήμην διέσπειρας, ὅτι ἔκλεψαν αὐτὸν οἱ μαθηταί; Τί δέδοικας νῦν; τί τρέμεις αὐτοῦ τὸ αἷμα; Ὁρᾷς τὴν ἀλήθειαν διὰ πάντων λάμπουσαν; Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκείνην, τὸ πρᾶγμα αἰρόμενον, καὶ τὰ προοίμια λαμπρὰ καὶ ἡλίου φανότερα, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς βαλβῖδος ἐπιδεικνύμενα ὅτι πᾶσαν ἀθρόος καταλήψεται τὴν οἰκουμένην, καὶ κατ' ἄκρας ἐλάσει τὴν πλάνην, καὶ οὐδὲ ἐνεγκεῖν δυνήσεται τὴν ἄφατον αὐτοῦ ῥύμην καὶ τὴν δύναμιν· δεδοίκασι, τρέμουσι τοὺς δεσμώτας, τοὺς καταδίκους, τοὺς μαστιχθέντας, τοὺς ἐπιβουλευθέντας, τοὺς δύο, τοὺς ἰδιώτας.

Διὰ ταῦτα Παῦλος βεβαίωσιν Εὐαγγελίου καλεῖ τοὺς πειρασμούς· διὰ ταῦτα καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὸ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν· ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν». Τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν, ὅτι δεσμὰ θάρσος ποιεῖ, καὶ ἄλυσις παῤῥησίαν ἐργάζεται, οὐ τῷ δεδεμένῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθητευομένοις; Ἀλλ' ὅμως, ὅτε ταῦτα ἐγίνετο, διὰ τῶν ἐναντίων τὸ κήρυγμα ᾔρετο, καὶ οἱ μαθηταί, τοῦ διδασκάλου πολεμουμένου καὶ ἐπιβουλευομένου καὶ δεσμουμένου, μᾶλλον ἐθάῤῥουν, μᾶλλον ἐσκίρτων μᾶλλον ἐπήδων.

---

26. Πράξ. 5, 28.
27. Ματθ. 27, 25.
28. Φιλιπ. 1, 12.14.

«Δὲ σᾶς δώσαμε ρητὴ παραγγελία νὰ μὴ διδάσκετε γιὰ τὸ ὄνομα αὐτό; Καὶ θέλετε νὰ ρίξετε πάνω μας τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ»[26].

Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι μόνο ἄνθρωπος, γιατί φοβᾶσαι; ἐὰν ὅμως εἶναι Θεός, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὸν προσκυνεῖς; Δὲ φώναζες προηγουμένως λέγοντας, «Τὸ αἷμα του ἄς πέσει πάνω μας καὶ πάνω στὰ παιδιά μας»;[27] γιατί φοβᾶσαι τὸ αἷμα; δὲν τὸν μαστίγωσες; δὲν τὸν σταύρωσες; δὲν τὸν εἶδες νὰ τὸν κατεβάζουν νεκρὸ ἀπὸ τὸ σταυρό; δὲν τὸν εἶδες νὰ τὸν θάβουν καὶ νὰ τὸν κρύβουν μέσα στὴ γῆ; δὲ σφράγισες στὸ τάφο; δὲν ἐξαγόρασες τοὺς στρατιῶτες; δὲ διέδωσες τὴ φήμη, ὅτι τὸν ἔκλεψαν οἱ μαθητές του; Γιατί φοβᾶσαι τώρα; Γιατί τρέμεις τὸ αἷμα του; Βλέπεις ὅτι μὲ ὅλα αὐτὰ λάμπει ἡ ἀλήθεια; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶδαν μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή τους ἐκείνη, ὅτι τὸ πράγμα μεγαλώνει, καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ εἶναι λαμπρὴ καὶ πιὸ φωτεινὴ ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ δείχνει ἀπὸ τὸ ξεκίνημα ὅτι θὰ καταλάβει ἀμέσως ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ θὰ παραμερίσει τὴν ἀνέκφραστη ὁρμή του καὶ δύναμη, φοβοῦνται, τρέμουν τοὺς φυλακισμένους, τοὺς κατάδικους, αὐτοὺς ποὺ μαστίγωσαν καὶ ἐπιβουλεύτηκαν, τοὺς δύο, τοὺς ἁπλοϊκούς.

Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ὀνομάζει τοὺς πειρασμοὺς βεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου. Γι' αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ γράφει· «Θέλω ὅμως νὰ γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι τὰ δικά μου βάσανα περισσότερο συντέλεσαν στὴν πρόοδο τοῦ Εὐαγγελίου. Ὥστε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἐνισχύθηκαν στὴν πίστη τους στὸν Κύριο καὶ ἀπέκτησαν θάρρος ἀπὸ τὰ δεσμά μου γιὰ νὰ κηρύττουν τώρα μὲ περισσότερη τόλμη καὶ ἄφοβα τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου»[28]. Ποιὸς εἶδε, ποιὸς ἄκουσε, ὅτι τὰ δεσμὰ προξενοῦν θάρρος καὶ οἱ ἁλυσίδες παράγουν παρρησία, ὄχι στὸ φυλακισμένο μόνο, ἀλλὰ καὶ στοὺς μαθητές του; Ἀλλ' ὅμως, ὅταν γίνονταν αὐτά, μὲ τὰ ἀντίθετα αὐξανόταν τὸ κήρυγμα, καὶ οἱ μαθητές, ὅταν πολεμοῦσαν τὸ διδάσκαλο καὶ τὸν ἐπιβουλεύονταν καὶ τὸν φυλάκιζαν, ἔπαιρναν περισσότερο θάρρος, περισσότερο συγκινοῦνταν, περισσότερο πηδοῦσαν ἀπὸ χαρά.

Ἐπῃνέσατε τὰ εἰρημένα; Λοιπὸν μιμησώμεθα τὴν ἀνδρείαν, ζηλώσωμεν τὴν ἀρετήν, καὶ μηδὲν ἡμᾶς πτοείτω, μηδὲν θορυβείτω τῶν πειρασμῶν· ταῦτα γὰρ ἄμματα τῆς εὐσεβείας, ταῦτα πτερὰ τῆς φιλοσοφίας, ταῦτα ἰσχυροὺς καὶ ἀχειρώτους κατασκευάζει, ταῦτα πλείονα πρὸς τὸν Θεὸν δίδωσιν τὴν παῤῥησίαν, μείζονα ἐπισπᾶται τὴν εὔνοιαν, πολλὴν ἐπισκηνῶσαι ποιεῖ τὴν χάριν. Ἵνα οὖν ἁπάντων τούτων ἀπολαύωμεν, φέρωμεν ἅπαντα, παρακαλῶ, τὰ συμπίπτοντα, διὰ πάντων τὸν Θεὸν δοξάζοντες, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, ἅμα τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπαινέσατε αὐτὰ ποὺ εἴπαμε; Ἂς μιμηθοῦμε λοιπὸν τὴν ἀνδρεία, ἂς ἐπιδιώξουμε μὲ ζῆλο τὴν ἀρετή, καὶ ἂς μὴ μᾶς φοβίζει τίποτε, οὔτε νὰ μᾶς τρομάζει κανένας πειρασμός. Γιατὶ αὐτὰ ἐνισχύουν τὴν εὐσέβεια, αὐτὰ εἶναι φτερὰ τῆς πίστης, αὐτὰ μᾶς κάνουν δυνατοὺς καὶ ἀκατάβλητους, αὐτὰ μᾶς δίνουν μεγαλύτερη παρρησία πρὸς τὸ Θεό, προκαλοῦν μεγαλύτερη τὴν εὔνοιά του καὶ μᾶς φέρνουν περισσότερη τὴ χάρη του. Γιὰ ν' ἀπολαύσουμε λοιπὸν ὅλα αὐτά, σᾶς παρακαλῶ, νὰ ὑποφέρουμε ὅλα ὅσα μᾶς συμβαίνουν, δοξάζοντας μὲ ὅλα τὸ Θεό, γιατὶ σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη, καὶ μαζὶ στὸ μονογενή του Υἱὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

('Ελέχθη ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς 'Ρωμανησίας, ἔνθα μαρτύρων σώματα, ὑπὸ τὸ ἔδαφος κείμενα ἐγγὺς λειψάνων αἱρετικῶν, ἀνηνέχθησαν, καὶ ἄνω κατ' ἰδίαν ἐτάφησαν).

1. Καὶ ὅτε τοῦ σταυροῦ μνείαν ἐπετελοῦμεν, ἔξω τῆς πόλεως τὴν ἑορτὴν ἐπετελέσαμεν, καὶ νῦν ὅτε τοῦ σταυρωθέντος τὴν ἀνάληψιν ἄγομεν τὴν φαιδρὰν ταύτην καὶ ἐξαστράπτουσαν ἡμέραν, ἔξω τῆς πόλεως πάλιν τὴν ἑορτὴν ἐπιτελοῦμεν. Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, οὐχὶ τὴν πόλιν ἀτιμάσαι βουλόμενοι, ἀλλὰ τιμῆσαι τοὺς μάρτυρας σπεύδοντες. Ἵνα γὰρ μὴ ἐγκαλῶσιν ἡμῖν οἱ ἅγιοι οὗτοι, καὶ λέγωσιν· ἡμεῖς οὐκ ἦμεν ἄξιοι μίαν ἡμέραν τοῦ Δεσπότου ἡμῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις σκηναῖς ἐπιτελουμένην ἰδεῖν· ἵνα μὴ ἐγκαλέσωσιν ἡμῖν οἱ ἅγιοι οὗτοι καὶ λέγωσιν· ὅτι τὸ μὲν αἷμα ἡμῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξεχέαμεν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἀποτμηθῆναι κατηξιώθημεν, τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ οὐ κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἐν τοῖς ἡμετέροις καταγωγίοις τελουμένην, διὰ ταῦτα τὴν πόλιν ἀφέντες, πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἁγίων τούτων ἐδράμομεν, διὰ τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ ὑπὲρ τοῦ χρόνου τοῦ παρελθόντος ἀπολογούμενοι πρὸς αὐτούς.

Εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου ἔδει πρὸς τοὺς γενναίους τούτους τῆς εὐσεβείας ἀθλητὰς τρέχειν, ὅτε ὑπὸ τὸ ἔδαφος ἔκειντο, πολλῷ μᾶλλον νῦν τοῦτο ποιεῖν χρή, ὅτε καθ' ἑαυτοὺς οἱ μαργαρῖται, ὅτε ἀπηλλάγη τῶν λύκων τὰ πρόβατα, ὅτε ἀπέστησαν τῶν νε-

---

1. Ρωμανησία· προάστιον τῆς 'Αντιόχειας.
2. 'Εννοεῖ τὴν 'Αντιόχεια.

7

ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

(Ἐκφωνήθηκε στὸ ναὸ τῆς Ρωμανησίας[1], ὅπου εἶχαν ταφεῖ κοντὰ σὲ λείψανα αἱρετικῶν σώματα μαρτύρων, τὰ ὁποῖα ξεθάφτηκαν καὶ τοποθετήθηκαν ξεχωριστὰ σὲ ψηλότερο μέρος).

1. Καὶ ὅταν ἑορτάζαμε τὴ μνήμη τοῦ σταυροῦ, τὴν ἑορτάσαμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη[2], καὶ τώρα ποὺ ἑορτάζουμε τὴν ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, τὴ χαρμόσυνη καὶ λαμπρὴ αὐτὴ ἡμέρα, τὴν ἑορτάζουμε πάλι ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Καὶ κάνουμε αὐτό, ὄχι γιατὶ θέλουμε νὰ περιφρονοῦμε τὴν πόλη, ἀλλὰ γιατὶ ἐπιδιώκουμε νὰ τιμήσουμε τοὺς μάρτυρες. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσουν λοιπὸν οἱ ἅγιοι αὐτοὶ καὶ μᾶς λέγουν, ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἄξιοι νὰ δοῦμε νὰ ἑορτάζεται στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου μας μία ἑορτὴ τοῦ Κυρίου μας, γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσουν οἱ ἅγιοι αὐτοὶ καὶ ποῦν, ὅτι γι' αὐτὸν χύσαμε τὸ αἷμα μας καὶ ἀξιωθήκαμε νὰ μᾶς κόψουν τὰ κεφάλια μας, δὲν ἀξιωθήκαμε ὅμως νὰ δοῦμε τὴν ἑορτή του νὰ γίνεται στοὺς δικούς μας τάφους, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσαμε τὴν πόλη, τρέξαμε σ' αὐτοὺς τοὺς ἁγίους γιὰ ν' ἀπολογηθοῦμε πρὸς αὐτοὺς μὲ τὴ σημερινὴ ἑορτὴ γιὰ τὸ παρελθόν.

Ἐὰν βέβαια καὶ προηγουμένως ἔπρεπε νὰ τρέχουμε πρὸς τοὺς γενναίους αὐτοὺς ἀθλητὲς τῆς εὐσέβειας, ὅταν ἦταν θαμμένοι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, πολὺ περισσότερο τώρα πρέπει νὰ κάμνουμε αὐτό, ποὺ βρίσκονται μόνα τους τὰ μαργαριτάρια τῆς πίστης μας, ποὺ ξέφυγαν τὰ πρόβατα ἀπὸ τοὺς λύκους, ποὺ ἀ-

κρῶν οἱ ζῶντες. Αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδὲ πρὸ τούτου βλάβη τις ἦν ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς κατὰ τὴν ταφήν· ὧν γὰρ τὰ πνεύματα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲν τὰ σώματα ἐβλάπτετο ἀπὸ τῆς γειτνιάσεως· ὧν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν τὰ λείψανα ἀπὸ τῆς θέσεως ἔπασχεν.

Αὐτοῖς μὲν οὖν οὐδεμία βλάβη ἦν, οὐδὲ πρὸ τούτου, ὁ δὲ λαὸς ἡμῖν οὐ τὴν τυχοῦσαν ζημίαν ὑπέμεινεν ἀπὸ τῶν τόπων τρέχων μὲν πρὸς τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, μετὰ δὲ ἀμφιβολίας καὶ διακρίσεως ποιούμενος τὰς εὐχὰς διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰς θήκας τῶν ἁγίων, καὶ ποῦ κεῖνται οἱ θησαυροὶ οἱ ἀληθινοί. Καὶ ταὐτὸν ἐγίνετο, ὥσπερ ἂν εἰ ποίμνια προβάτων καθαρῶν ἀπολαῦσαι ῥείθρων ἐπειγόμενα ἔρχοιτο μὲν ἐπὶ τὰς πηγὰς τὰς καθαράς, βρώμου δέ ποθεν ἐγγύθεν καὶ δυσωδίας ἐμπεσούσης ἀναχαιτίζοιτο πάλιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ποίμνης ταύτης συνέβαινεν. Ἐβάδιζε μὲν ὁ λαὸς πρὸς τὰς καθαρὰς τῶν μαρτύρων πηγάς, αἰσθανόμενος δὲ δυσωδίας αἱρετικῆς ἐγγύθεν ἀνιούσης, ἀνεχαιτίζετο πάλιν.

Ὅπερ οὖν συνειδὼς ὁ σοφὸς οὗτος ποιμὴν καὶ κοινὸς διδάσκαλος, ὁ πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομῶν, οὐκ ἠνέσχετο μέχρι πολλοῦ ταύτην τὴν ζημίαν περιιδεῖν οὗτος ὁ θερμὸς ἐραστὴς καὶ ζηλωτὴς τῶν μαρτύρων. Ἀλλὰ τί ποιεῖ; Θεάσασθε τὴν σοφίαν. Τὰ μὲν θολερὰ καὶ δυσώδη ῥεύματα κατέχωσε καὶ ἀπέφραξε κάτω, τὰς δὲ καθαρὰς τῶν μαρτύρων πηγὰς ἐν καθαρῷ χωρίῳ κατέστησε. Καὶ σκοπεῖτε ὅσην καὶ περὶ τοὺς κατοιχομένους τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, καὶ περὶ τοὺς μάρτυρας τὴν τιμήν, καὶ περὶ τὸν λαὸν τὴν κηδεμονίαν. Περὶ μὲν τοὺς κατοιχομένους φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, μὴ κινήσας αὐτῶν τὰ ὀστᾶ, ἀλλ' ἀφεὶς ἐπὶ τοῦ τόπου μένειν, περὶ δὲ τοὺς μάρτυρας τιμήν, ἀπαλλάξας αὐτοὺς τοῦ πονηροῦ γειτονήματος· περὶ δὲ τὸν λαὸν κηδεμονίαν, οὐκ ἀφεὶς αὐτοὺς μετὰ διακρίσεως ποιεῖσθαι τὰς εὐχάς.

3. Ἀναφέρεται στὸν ἐπίσκοπο τῆς Ἀντιόχειας Φλαβιανό.

πομακρύνθηκαν οἱ ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γιατὶ οὔτε προηγουμένως ἔγινε σ' αὐτοὺς κάποιο κακό, ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν μαζὶ θαμμένοι· γιατὶ τὰ πνεύματά τους ἦταν στοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ σώματά τους δὲν βλάπτονταν καθόλου ποὺ ἦταν θαμμένα κοντά, γιατὶ ἡ ψυχή τους βρισκόταν στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λείψανά τους δὲν πάθαιναν τίποτε ἀπὸ τὴ θέση τους.

Σ' αὐτοὺς λοιπὸν δὲ γινόταν κανένα κακὸ οὔτε προηγουμένως, ὁ λαός μας ὅμως ὑπόφερε πολὺ ἀπὸ τοὺς τόπους, ὅταν ἔτρεχε πρὸς τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων καὶ προσευχόταν μὲ ἀμφιβολία καὶ ἀβεβαιότητα, ἐπειδὴ δὲ γνώριζε τοὺς τάφους τῶν ἁγίων καὶ ποῦ ἦταν θαμμένοι οἱ ἀληθινοὶ θησαυροί. Καὶ γινόταν τὸ ἴδιο ὅπως ἂν ἕνα κοπάδι πρόβατα, ἐνῷ ἔτρεχε ν' ἀπολαύσει καθαρὰ νερά, πλησίαζε μὲν στὶς καθαρὲς πηγές, γύριζε ὅμως πάλι πίσω ἐπειδὴ ἀναδυόταν ἀπὸ κάπου ἐκεῖ κοντὰ βρῶμα καὶ δυσοσμία. Ἔτσι συνέβαινε καὶ στὴν περίπτωση αὐτοῦ τοῦ ποιμνίου. Βάδιζε ὁ λαὸς πρὸς τὶς καθαρὲς πηγὲς τῶν μαρτύρων, ὅταν ὅμως αἰσθανόταν τὴν αἱρετικὴ δυσοσμία ποὺ ἀναδυόταν ἀπὸ ἐκεῖ κοντά, γύριζε πάλι πίσω.

Γνωρίζοντας λοιπὸν τοῦτο ὁ σοφὸς αὐτὸς ἱεράρχης[3] καὶ διδάσκαλος ὅλων μας, ὁ ὁποῖος ρυθμίζει τὰ πάντα γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀνέχθηκε γιὰ πολὺ νὰ βλέπει αὐτὴν τὴ ζημία αὐτὸς ὁ θερμὸς θαυμαστὴς καὶ ζηλωτὴς τῶν μαρτύρων. Ἀλλὰ τί κάνει; Προσέξατε τὴ σοφία του. Τὰ θολὰ καὶ βρώμικα νερὰ τὰ σκέπασε μὲ χώματα καὶ τὰ ἀπέκλεισε χαμηλά, τὶς καθαρὲς ὅμως πηγὲς τῶν μαρτύρων τὶς τοποθέτησε σὲ καθαρὸ τόπο. Καὶ παρατηρῆστε πόση φιλανθρωπία ἔδειξε καὶ γιὰ τοὺς νεκροὺς καὶ πόση τιμὴ γιὰ τοὺς μάρτυρες καὶ φροντίδα γιὰ τὸ λαό. Γιὰ τοὺς νεκροὺς ἔδειξε φιλανθρωπία, ἐπειδὴ δὲ μετακίνησε τὰ ὀστά τους, ἀλλὰ τὰ ἄφησε νὰ παραμείνουν στὸν ἴδιο τόπο. Καὶ γιὰ τοὺς μάρτυρες ἔδειξε τιμή, ἐπειδὴ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τοὺς κακοὺς γείτονες. Τέλος γιὰ τὸ λαὸ ἔδειξε ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἄφησε νὰ προσεύχεται μὲ ἀμφιβολία.

Διὰ ταῦτα ὑμᾶς ἐνταῦθα ἠγάγομεν, ἵνα φαιδρότερος ὁ σύλλογος γένηται, ἵνα λαμπρότερον τὸ θέατρον, οὐχὶ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ μαρτύρων συλλεγομένων· οὐχὶ μαρτύρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων. Καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι πάρεισιν, ἀγγέλων καὶ μαρτύρων ἡ σύνοδος γέγονε σήμερον. Καὶ εἰ βούλει ἰδεῖν καὶ μάρτυρας καὶ ἀγγέλους, ἄνοιξον τῆς πίστεως τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὄψει τὸ θέατρον ἐκεῖνο· εἰ γὰρ πᾶς ὁ ἀὴρ ἀγγέλων ἐμπέπλησται, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἐκκλησία· εἰ δὲ ἐκκλησία, πολλῷ μᾶλλον ἡ παροῦσα ἡμέρα, ὅτε ὁ Δεσπότης αὐτῶν ἀναλαμβάνεται. Ὅτι γὰρ ἅπας ὁ ἀὴρ ἀγγέλων ἐμπέπλησται, ἄκουσον τί φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐντρέπων τὰς γυναῖκας ὥστε ἔχειν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· «Ὀφείλουσιν αἱ γυναῖκες ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους». Καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ, «Ὁ ἄγγελος», φησίν, «ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου». Καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ δὲ μετὰ τῶν ἀποστόλων ὄντες πρὸς τὴν Ῥόδην ἔλεγον, «Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστι»· καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ, «Εἶδον», φησί, «παρεμβολὴν ἀγγέλων».

Καὶ τίνος ἕνεκεν παρεμβολὴν ἀγγέλων εἶδεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ στρατιάν; Καθάπερ βασιλεὺς κελεύει τὰ στρατόπεδα ἐν ἑκάσταις καθέζεσθαι πόλεσι, μήποτε βαρβαρικὸς πόλεμος ἐπαναστὰς καταδράμῃ τὰς πόλεις, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ καὶ δαίμονές εἰσιν ἐν τῷ ἀέρι τούτῳ βάρβαροι καὶ ἄγριοι, καὶ πολέμους ἐγείροντες ἀεὶ καὶ τῆς εἰρήνης ἐχθροί, ἀντικατέστησεν αὐτοῖς τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων, ἵνα φαινόμενοι μόνον αὐτοῖς καταστέλλωσιν, ἵνα τὴν εἰρήνην ἡμῖν ἀεὶ πρυτανεύσωσι. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἄγγελοι εἰρήνης εἰσίν, ἄκουσον ἐν ταῖς προσευχαῖς ἀεὶ λεγόντων τῶν διακόνων, τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε. Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἄγγελοι πάρεισι καὶ μάρτυρες; Τί οὖν ἀθλιώτερον τῶν ἀπολειφθέντων σήμερον; τί μακαριώτερον ἡμῶν τῶν παραγενομέ-

4. Α' Κορ. 11, 10.
5. Γεν. 48, 16.
6. Πράξ. 12, 5.
7. Γεν. 32, 2.

Γι' αὐτὸ σᾶς φέραμε ἐδῶ, γιὰ νὰ γίνει πιὸ εὐχάριστη ἡ συγκέντρωση, γιὰ νὰ γίνει πιὸ λαμπρὸς ὁ τόπος, καθὼς συγκεντρώνονται ὄχι μόνο ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ μάρτυρες· ὄχι μόνο μάρτυρες, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι. Γιατὶ πραγματικὰ παραβρίσκονται καὶ ἄγγελοι, ἔγινε σήμερα συγκέντρωση ἀγγέλων καὶ μαρτύρων. Καὶ ἂν ἐπιθυμεῖς νὰ δεῖς καὶ τοὺς μάρτυρες καὶ τοὺς ἀγγέλους, ἄνοιξε τὰ μάτια τῆς πίστης καὶ θὰ δεῖς αὐτοὺς τοὺς θεατές. Ἐὰν λοιπὸν ὅλος ὁ ἀέρας ἔχει γεμίσει ἀπὸ ἀγγέλους, πολὺ περισσότερο ἡ ἐκκλησία θὰ εἶναι γεμάτη· καὶ ἐὰν ἡ ἐκκλησία εἶναι γεμάτη, πολὺ περισσότερο ἡ σημερινὴ ἡμέρα, ποὺ ὁ Κύριός τους ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανούς. Ὅτι βέβαια ὅλος ὁ ἀέρας εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀγγέλους ἄκουσε τί λέγει ὁ ἀπόστολος, ὅταν συμβουλεύει τὶς γυναῖκες νὰ ἔχουν κάλυμμα στὸ κεφάλι τους· «Πρέπει οἱ γυναῖκες νὰ ἔχουν ἐξουσία πάνω στὸ κεφάλι τους γιὰ τοὺς ἀγγέλους»[4]. Καὶ ὁ Ἰακὼβ πάλι λέγει· «Ὁ ἄγγελος ὁ ὁποῖος μὲ σώζει ἀπὸ μικρὸ παιδί»[5]. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν στὸ σπίτι μαζὶ μὲ τοὺς ἀποστόλους ἔλεγαν πρὸς τὴ Ρόδη, «Ὁ ἄγγελός του εἶναι»[6]. Καὶ πάλι ὁ Ἰακὼβ λέγει· «Εἶδα στρατόπεδο ἀγγέλων»[7].

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο εἶδε στρατόπεδο καὶ στρατὸ ἀγγέλων ἐπάνω στὴ γῆ; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ βασιλιὰς διατάζει νὰ στρατοπεδεύουν τὰ στρατεύματα σὲ κάθε πόλη, μήπως, ὅταν ξεσπάσει βαρβαρικὸς πόλεμος, καταστρέψει τὶς πόλεις, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ στὸν ἀέρα αὐτὸν ὑπάρχουν δαίμονες βάρβαροι καὶ ἄγριοι καὶ προκαλοῦν πάντοτε πολέμους καὶ εἶναι ἐχθροὶ τῆς εἰρήνης, τοποθέτησε ἀπέναντί τους τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων, γιὰ νὰ τοὺς συγκρατοῦν μόνο μὲ τὴν παρουσία τους, γιὰ νὰ προστατεύουν πάντοτε τὴν εἰρήνη μας. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι εἶναι ἄγγελοι τῆς εἰρήνης, ἄκουσε τοὺς διακόνους ποὺ στὶς προσευχὲς πάντοτε λέγουν· ζητῆστε τὸν ἄγγελο τῆς εἰρήνης. Βλέπεις ὅτι παραβρίσκονται καὶ ἄγγελοι καὶ μάρτυρες; Τί λοιπὸν ὑπάρχει δυστυχέστερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν σή-

νων καὶ ἀπολαυόντων τῆς πανηγύρεως ταύτης; Ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τῶν ἀγγέλων λόγοι ἐν ἑτέροις ἡμᾶς ἀναμεινάτωσαν καιροῖς· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς παρούσης ἑορτῆς τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

2. Τίς οὖν ἐστιν ἡ παροῦσα ἑορτή; Σεμνὴ καὶ μεγάλη, ἀγαπητέ, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβαίνουσα νοῦν, καὶ τῆς μεγαλοδωρεᾶς ἀξία τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν Θεοῦ. Σήμερον γὰρ καταλλαγαὶ τῷ Θεῷ πρὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γεγόνασι γένος· σήμερον ἡ χρονία ἔχθρα κατελύθη, καὶ ὁ μακρὸς πόλεμος ἀνῃρέθη· σήμερον εἰρήνη θαυμασία τις ἐπανῆλθεν οὐδέποτε προσδοκηθεῖσα πρότερον. Τίς γὰρ ἂν ἤλπισεν ὅτι Θεὸς ἀνθρώπῳ καταλλάττεσθαι ἔμελλεν; Οὐχ ὅτι ἀπάνθρωπος ὁ Δεσπότης, ἀλλ' ὅτι ῥᾴθυμος ὁ οἰκέτης· οὐχ ὅτι ὠμὸς ὁ Κύριος, ἀλλ' ὅτι ἀγνώμων ὁ δοῦλος.

Βούλει μαθεῖν πῶς παρωξύναμεν τὸν φιλάνθρωπον τοῦτον, τὸν ἥμερον ἡμῶν Δεσπότην; Καὶ γὰρ δίκαιον μαθεῖν τῆς προτέρας ἡμῶν ἔχθρας τὴν ὑπόθεσιν, ἵν', ὅταν ἴδῃς τιμηθέντας ἡμᾶς, τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, θαυμάσῃς τοῦ τιμήσαντος τὴν φιλανθρωπίαν, ἵνα μὴ νομίσῃς ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων γεγενῆσθαι τὴν μεταβολήν, ἵνα, μαθὼν αὐτοῦ τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν, μὴ παύσῃ διαπαντὸς εὐχαριστῶν αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν δωρεῶν. Βούλει τοίνυν μαθεῖν, πῶς παρωξύναμεν ἡμῶν τὸν Δεσπότην, τὸν φιλάνθρωπον, τὸν ἥμερον, τὸν ἀγαθόν, τὸν πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οἰκονομοῦντα; Ἐβουλεύσατό ποτε περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ οὕτως ἡμῖν ὠργίσθη, ὡς ἀπολέσαι ἡμᾶς μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν καὶ τῆς γῆς ἁπάσης.

Καὶ εἰ βούλει, ἐγώ σε ποιήσω καὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἀκοῦσαι· «Ἐξαλείψω γάρ», φησί, «τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησα, ἀπὸ προσώπου πάσης τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ κτήνη, ὅτι ἐνεθυμήθην, ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ

---

8. Γεν. 6, 7.

μερα; τί εἶναι εὐτυχέστερο ἀπὸ μᾶς ποὺ βρισκόμαστε ἐδῶ καὶ χαιρόμαστε αὐτὴν τὴν πανήγυρη; Ἀλλὰ τὰ μὲν λόγια γιὰ τοὺς ἀγγέλους ἂς μᾶς περιμένουν γιὰ ἄλλες περιστάσεις, ἐμεῖς ὅμως ἂς φέρουμε τὸ λόγο στὴν ὑπόθεση τῆς σημερινῆς ἑορτῆς.

2. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ σημερινὴ ἑορτή; Εἶναι σεπτὴ καὶ μεγάλη, ἀγαπητέ, καὶ ὑπερβαίνει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ καὶ εἶναι ἀντάξια τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν καθιέρωσε. Γιατὶ σήμερα ἔγινε συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ἀνθρώπινο γένος. Σήμερα διαλύθηκε ἡ παλιὰ ἔχθρα καὶ τελείωσε ὁ μακροχρόνιος πόλεμος. Σήμερα ἐπανῆλθε κάποια θαυμάσια εἰρήνη ποὺ ποτὲ δὲν τὴν περίμεναν προηγουμένως οἱ ἄνθρωποι. Γιατὶ ποιὸς θὰ ἔλπιζε ὅτι ὁ Θεὸς ἐπρόκειτο νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο; Ὄχι ἐπειδὴ ὁ Κύριος μισοῦσε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὑπηρέτης ἦταν ἀδιάφορος· ὄχι ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἦταν σκληρός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δοῦλος ἦταν ἀχάριστος.

Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ἐξοργίσαμε αὐτὸν τὸν φιλάνθρωπο καὶ ἀγαθὸ Κύριό μας; Γιατὶ πραγματικὰ πρέπει νὰ μάθεις τὴν αἰτία τῆς προηγούμενης ἔχθρας μας, ὥστε, ὅταν δεῖς ὅτι μᾶς τίμησε, ἐνῶ ἤμαστε ἐχθροί του καὶ πολέμιοι, νὰ θαυμάσεις τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ ποὺ μᾶς τίμησε, καὶ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἀπὸ δικά μας κατορθώματα ἔγινε ἡ ἀλλαγή, καί, ἀφοῦ μάθεις τὸ μέγεθος τῆς χάρης του, νὰ μὴ σταματήσεις νὰ τὸν εὐχαριστεῖς διαρκῶς γιὰ τὶς πολλές του δωρεές. Θέλεις λοιπὸν νὰ μάθεις, πῶς ἐξοργίσαμε τὸν Κύριό μας, τὸ φιλάνθρωπο, τὸν πράο, τὸν ἀγαθό, αὐτὸν ποὺ ρυθμίζει τὰ πάντα γιὰ τὴ δική μας σωτηρία; Σκέφθηκε κάποτε νὰ ἐξαφανίσει ὁλοκληρωτικὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ τόσο ὀργίστηκε ἐναντίον μας, ὥστε νὰ μᾶς καταστρέψει μαζὶ μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα καὶ ὁλόκληρη τὴ γῆ.

Καὶ ἐὰν θέλεις, θὰ σοῦ δώσω νὰ ἀκούσεις καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόφαση· «Γιατὶ θὰ ἐξαλείψω», λέγει ὁ Θεός, «τὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιούργησα ἀπὸ τὸ πρόσωπο ὅλης τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ζῶα, γιατὶ μετανόησα ποὺ δημιούργησα τὸν ἄνθρωπο»[8]. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲ μισοῦσε τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ ἀ-

τὴν φύσιν ἡμῶν ἐμίσει, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀπεστρέφετο, ὁ εἰπών, ὅτι «Ἐξαλείψω τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησα, ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς», λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, «Καιρὸς παντὸς ἀνθρώπου ἥκει πρός με». Εἰ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐμίσει, οὐκ ἂν ἀνθρώπῳ διελέχθη. Νῦν δὲ ὁρᾷς αὐτὸν οὔτε βουλόμενον ποιῆσαι, ὅπερ ἠπείλησε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀπολογούμενον τῷ δούλῳ τὸν Κύριον, καὶ ὡς ὁμοτίμῳ φίλῳ διαλεγόμενον καὶ λέγοντα τὰς αἰτίας τῆς μελλούσης ἀπωλείας ἔσεσθαι, οὐχ ἵνα μάθῃ τὰς αἰτίας ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις εἰπών, σωφρονεστέρους αὐτοὺς ἐργάσηται. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, οὕτω κακῶς ἡμῶν ἔπραττε τὸ γένος ἔμπροσθεν, ὡς κινδυνεῦσαι καὶ τῆς γῆς αὐτῆς ἐκπεσεῖν.

Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, τήμερον εἰς οὐρανοὺς ἀνήχθημεν· οἱ μηδὲ τῆς κάτω ἀρχῆς ὄντες ἄξιοι, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἄνω, ὑπερέβημεν τοὺς οὐρανούς, ἐπελαβόμεθα τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ· καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλαττε τὸν παράδεισον τὰ Χερουβίμ, αὕτη ἐπάνω τῶν Χερουβὶμ κάθηται σήμερον. Ἀλλὰ πῶς τοῦτο γέγονε τὸ θαυμαστὸν καὶ μέγα; πῶς ἡμεῖς οἱ προσκεκρουκότες, οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κάτωθεν ἐκπεσόντες πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἀνήχθημεν; πῶς ὁ πόλεμος κατελύθη; πῶς ἡ ὀργὴ ἀνῃρέθη; Πῶς; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὐχὶ τῶν ἀδίκως ὀργιζομένων τῷ Θεῷ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δικαίως ἀγανακτοῦντος παρακαλέσαντος ἡμᾶς, οὕτως εἰρήνη γέγονεν. «Ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν». Τί τοῦτο; Αὐτὸς ὕβρισται, καὶ αὐτὸς παρακαλεῖ; Ναί· Θεὸς γάρ ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς φιλάνθρωπος πατὴρ παρακαλεῖ.

Καὶ ὅρα τί γίνεται. Μεσίτης ὁ τοῦ παρακαλοῦντος Υἱός, οὐκ ἄνθρωπος, οὐδὲ ἄγγελος, οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ τῶν οἰκετῶν οὐδείς. Καὶ τί ποιεῖ ὁ μεσίτης; Ἔργον μεσίτου. Καθάπερ γὰρ δύο τινῶν ἀποστρεφομένων ἀλλήλους καὶ οὐ βουλομένων διαλλα-

---

9. Γεν. 6, 13. 10. Β' Κορ. 5, 20.

ποστρεφόταν τὴν κακία, αὐτὸς ποὺ εἶπε, ὅτι «θὰ ἐξαλείψω τὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιούργησα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς», λέγει στὸν ἄνθρωπο, «Εἶναι καιρὸς κάθε ἄνθρωπος νὰ ἔρθει κοντά μου»[9]. Ἐὰν ὅμως μισοῦσε τὸν ἄνθρωπο, δὲ θὰ συζητοῦσε μαζί του. Τώρα ὅμως τὸν βλέπεις νὰ μὴ θέλει νὰ κάμει αὐτό, τὸ ὁποῖο ἀπείλησε νὰ κάμει, ἀλλὰ καὶ νὰ δικαιολογεῖται ὁ Κύριος στὸ δοῦλο καὶ νὰ συζητᾶ σὰν μὲ ἰσότιμο φίλο καὶ νὰ λέγει τὶς αἰτίες τῆς καταστροφῆς ποὺ πρόκειται νὰ γίνει, ὄχι γιὰ νὰ μάθει τὶς αἰτίες ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά, ἀφοῦ τὶς πεῖ στοὺς ἄλλους, νὰ τοὺς κάμει πιὸ συνετούς. Ἀλλ', ὅπως ἔλεγα προηγουμένως, τόσο κακῶς ἔπραττε στὴν ἀρχὴ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὥστε κινδύνευσε νὰ χαθεῖ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γῆ .

Ἀλλ' ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι φανήκαμε ἀνάξιοι γιὰ τὴ γῆ, σήμερα ἀνεβήκαμε στοὺς οὐρανούς· ἐμεῖς ποὺ δὲν ἤμασταν ἄξιοι νὰ ἐξουσιάσουμε τὴ γῆ, ἀνεβήκαμε στὴν οὐράνια βασιλεία, ξεπεράσαμε τοὺς οὐρανούς, ἀγγίξαμε τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ γένος, ποὺ γι' αὐτὸ φύλαγαν τὸν παράδεισο τὰ Χερουβίμ, αὐτὸ κάθεται σήμερα ψηλότερα ἀπὸ τὰ Χερουβίμ. Ἀλλὰ πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ καὶ μεγάλο; πῶς ἐμεῖς οἱ ἁμαρτωλοί, οἱ ὁποῖοι φανήκαμε ἀνάξιοι ἐπάνω στὴ γῆ καὶ χάσαμε τὴν ἐξουσία σ' αὐτήν, ὁδηγηθήκαμε σὲ τόσο μεγάλο ὕψος; πῶς καταργήθηκε ὁ πόλεμος; πῶς ἐξαφανίσθηκε ἡ ὀργή; Πῶς; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θαυμαστό, ὅτι δηλαδὴ ὄχι ἐπειδὴ παρακαλέσαμε ἐμεῖς ποὺ ἄδικα ὀργιζόμαστε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ μᾶς παρακάλεσε αὐτὸς ποὺ δίκαια ἀγανακτοῦσε, ἔτσι ἔγινε εἰρήνη. «Γιὰ τὸ Χριστὸ λοιπὸν πρεσβεύουμε, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς παρακαλεῖ μὲ μᾶς»[10]. Τί σημαίνει αὐτό; Αὐτὸς περιφρονήθηκε καὶ αὐτὸς παρακαλεῖ; Ναί, γιατὶ εἶναι Θεὸς καὶ γι' αὐτὸ σὰν φιλάνθρωπος πατέρας παρακαλεῖ.

Καὶ πρόσεχε τί γίνεται. Μεσίτης εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς παρακαλεῖ, δὲν εἶναι ἄνθρωπος, οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του. Καὶ τί κάνει ὁ μεσίτης; Τὴ δουλειὰ τοῦ μεσίτη. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν δύο ἄνθρωποι μισοῦνται μεταξύ τους καὶ δὲ θέλουν νὰ συμφιλιωθοῦν,

γῆναι, ἕτερός τις ἐλθών, καὶ μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ἑκατέρων λύει τὴν ἔχθραν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὠργίζετο ἡμῖν ὁ Θεός, ἀπεστρεφόμεθα ἡμεῖς τὸν Θεόν, τὸν φιλάνθρωπον Δεσπότην· μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ Χριστὸς ἑκατέραν τὴν φύσιν κατήλλαξε. Καὶ πῶς μέσον ἑαυτὸν ἐνέβαλε; Τὴν τιμωρίαν τὴν ὀφειλόμενην ἡμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ἐνεδέξατο, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τιμωρίαν καὶ τὰ ἐνταῦθα ὀνείδη ὑπέμεινε. Βούλει μαθεῖν πῶς ἑκάτερα αὐτὸς ἐδέξατο; «Χριστὸς ἡμᾶς», φησίν, «ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα».

Εἶδες πῶς ἄνωθεν τὴν φερομένην τιμωρίαν ἐδέξατο; Ὅρα πῶς καὶ τὰ κάτωθεν φερόμενα ὀνείδη ὑπέμεινεν· «Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε», φησίν, «ἐπέπεσον ἐπ᾽ ἐμέ». Εἶδες πῶς διέλυσε τὴν ἔχθραν; πῶς οὐ πρότερον ἀπέστη πάντα ποιῶν καὶ πάσχων καὶ πραγματευόμενος, ἕως τὸν πολέμιον καὶ ἐχθρὸν ἀνήγαγεν αὐτῷ τῷ Θεῷ, καὶ φίλον ἐποίησε; Καὶ τούτων τῶν ἀγαθῶν ὑπόθεσις ἡ σήμερον ἡμέρα· καθάπερ γὰρ ἀπαρχὴν τῆς φύσεως ἡμῶν λαβών, οὕτως ἀνήγαγε τῷ Δεσπότῃ. Καὶ ὅπερ γίνεται ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν σταχυηφόρων, ὀλίγους τις στάχυας λαβών, καὶ μικρὸν δράγμα ποιήσας, καὶ προσενεγκὼν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ μικροῦ πᾶσαν τὴν ἄρουρον εὐλογεῖ, τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, δι᾽ ἐκείνης τῆς μιᾶς σαρκὸς καὶ τῆς ἀπαρχῆς τὸ γένος τὸ ἡμέτερον εὐλογηθῆναι ἐποίησεν.

Ἀλλὰ διὰ τί οὐ πᾶσαν τὴν φύσιν ἀνήνεγκεν; Ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπαρχῆς, ἐὰν τὸ ὅλον τις προσενέγκῃ, ἀλλ᾽ ἐάν τις μικρὸν προσενεγκών, διὰ τοῦ μικροῦ τὸ ὅλον εὐλογηθῆναι παρασκευάσῃ. Καὶ μὴν εἰ ἀπαρχή, φησίν, ἦν, ἐχρῆν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον γενόμενον αὐτὸν ἀνενεχθῆναι· ἀπαρχὴ γάρ ἐστι τὸ πρῶτον ἐκφερόμενον, τὸ πρῶτον βλαστάνον. Οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπαρχή, ἀγαπητέ, ἐὰν τὸν πρῶτον προσενέγκωμεν καρπὸν ἐξίτηλον ὄντα

11. Γαλ. 3, 13. 12. Ψαλμ. 68, 10.

κάποιος ἄλλος, ἀφοῦ ἔλθει καὶ μπεῖ ἀνάμεσά τους, διαλύει τὴν ἔχθρα τους, ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός. Ὁ Θεὸς ἦταν ὀργισμένος ἐναντίον μας, ἐμεῖς μισούσαμε τὸ Θεό, τὸ φιλάνθρωπο Κύριο· ὁ Χριστός, ἀφοῦ μπῆκε στὴ μέση, συμφιλίωσε τὰ δύο μέρη. Καὶ πῶς μπῆκε στὴ μέση; Δέχθηκε ἐκεῖνος τὴν τιμωρία ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλει σ' ἐμᾶς ὁ Πατέρας καὶ ὑπέμεινε τὴν τιμωρία αὐτὴν καὶ τὶς προσβολὲς τῶν ἀνθρώπων. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς τὰ δέχθηκε αὐτὰ τὰ δύο; «Ὁ Χριστός», λέγει ὁ Παῦλος, «μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, μὲ τὸ νὰ γίνει ὁ ἴδιος γιὰ χάρη μας κατάρα»[11].

Εἶδες πῶς δέχθηκε τὴν τιμωρία ποὺ ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τοὺς οὐρανούς; Πρόσεχε πῶς ὑπέμεινε καὶ τὶς προσβολὲς ποὺ τοῦ ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι· «Οἱ προσβολὲς ἐκείνων ποὺ σὲ πρόσβαλλαν», λέγει, «ἔπεσαν ἐπάνω μου»[12]. Εἶδες πῶς ἐξαφάνισε τὴν ἔχθρα; πῶς δὲ σταμάτησε νὰ κάνει τὰ πάντα καὶ νὰ παθαίνει καὶ νὰ φροντίζει, ὥσπου ἀνέβασε κοντὰ στὸ Θεὸ τὸν ἐχθρὸ καὶ ἀντίπαλό του καὶ τὸν ἔκαμε φίλο του; Καὶ αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ἡ βάση εἶναι ἡ σημερινὴ ἡμέρα, γιατί, ἀφοῦ πῆρε κάτι ἐκλεκτὸ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἔτσι ἀκριβῶς τὸ πρόσφερε στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ ποὺ γίνεται στὰ χωράφια ποὺ εἶναι σπαρμένα μὲ σιτάρι, ὅταν κάποιος πάρει λίγα στάχυα καὶ κάμει ἕνα μικρὸ δεμάτι καὶ τὸ προσφέρει στὸ Θεό, εὐλογεῖ μὲ τὸ μικρὸ δεμάτι ὅλο τὸ χωράφι, αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός. Μ' ἐκεῖνο τὸ ἕνα σῶμα καὶ τὴν ἐκλεκτὴ προσφορὰ ἔκαμε νὰ εὐλογηθεῖ τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Ἀλλὰ γιατὶ δὲν ἀνέβασε στοὺς οὐρανοὺς ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος; Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ προσφορά, ἐὰν δηλαδὴ προσφέρει κάποιος τὸ σύνολο, ἀλλὰ ἂν κάποιος, ἀφοῦ προσφέρει ἕνα μικρὸ μέρος, κάμει μὲ αὐτὸ νὰ εὐλογηθεῖ τὸ σύνολο. Ἀλλ' ὅμως, θὰ πεῖ κάποιος, ἐὰν ἦταν προσφορά, ἔπρεπε νὰ προσφέρει τὸν πρωτόπλαστο, γιατὶ ἀπαρχὴ σημαίνει νὰ προσφέρεται ἐκεῖνο ποὺ γεννήθηκε πρῶτο, ἐκεῖνο ποὺ βλάστησε πρῶτο. Δὲν εἶναι αὐτὸ ἀπαρχή, ἀγαπητέ, ἐὰν προσφέρουμε τὸν πρῶτο καρπὸ ἔστω καὶ ἂν εἶναι χαλασμένος καὶ ἄρρωστος, ἀλλὰ ἐὰν

καὶ ἀσθενῆ, ἀλλ' ἐὰν τὸν δόκιμον προσενέγκωμεν. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ὑπεύθυνος ἁμαρτίας ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνηνέχθη, εἰ καὶ πρῶτος ἐγένετο· ἀλλ' οὗτος ἀπηλλαγμένος ἁμαρτίας· διὰ τοῦτο καὶ ἀνηνέχθη, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο· τοῦτο γὰρ ἀπαρχή.

3. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχὶ ὁ πρῶτος βλαστάνων καρπός, τοῦτο ἀπαρχή, ἀλλ' ὁ δόκιμος καὶ γενναῖος καὶ εἰς ἀκμὴν ἥκων τὴν προσήκουσαν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν σοι παρέξω τὴν μαρτυρίαν. «Ἐὰν εἰσέλθῃς», φησὶν ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν λαόν, «εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἣν Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι, καὶ φυτεύσῃς ἐν αὐτῇ πᾶν ξύλον ποιοῦν καρπὸν βρώσιμον, τρία ἔτη οὐ περικαθαριεῖς τὸν καρπὸν αὐτοῦ· τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἅγιος ἔσται τῷ Κυρίῳ». Καὶ μὴν εἰ ἀπαρχὴ ἦν τὸ πρῶτον ἐκφερόμενον, τὸν ἐν τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ καρπόν, αὐτὸν ἔδει δοῦναι τῷ Κυρίῳ· νυνὶ δέ φησι, «Τρία ἔτη οὐ περικαθαριεῖς τὸν καρπὸν αὐτοῦ», ἀλλὰ ἀφήσεις αὐτόν, διότι ἐξίτηλον τὸ δένδρον ἐστί, διότι ἀσθενής, διότι ἄωρος ἡ γονή· ὁ δὲ τέταρτος, φησίν, «ἅγιος ἔσται τῷ Κυρίῳ».

Καὶ σκόπει σοφίαν νομοθέτου· οὔτε φαγεῖν αὐτὸν εἴασεν, ἵνα μὴ πρὸ τοῦ Θεοῦ αὐτὸς λάβῃ τὸν καρπόν· οὔτε προσενεχθῆναι αὐτὸν ἐπέτρεψεν, ἵνα μὴ ἄωρον προσενεχθῇ τῷ Κυρίῳ. Ἀλλά, Ἄφες μέν, φησίν, ἐπειδὴ πρῶτόν ἐστι· μὴ προσενέγκῃς δέ, ἐπειδὴ ἀνάξιόν ἐστι τῆς τιμῆς τοῦ λαμβάνοντος. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸ πρῶτον ἐκφερόμενον, ἀλλὰ τὸ δόκιμον, τοῦτό ἐστι ἀπαρχή; Καὶ ταῦτα ἡμῖν διὰ τὴν σάρκα ἣν προσήνεγκεν εἴρηται. Ἀνήνεγκε τοίνυν τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας τῷ Πατρί· καὶ οὕτως ἐθαύμασε τὸ δῶρον ὁ Πατήρ, καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσενέγκαντος, καὶ διὰ τὸ ἄμωμον τοῦ προσενεχθέντος, ὡς οἰκείαις αὐτὸ δέξασθαι χερσί, καὶ θεῖναι πλησίον τὸ δῶρον, καὶ εἰπεῖν· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου». Πρὸς ποίαν φύσιν εἶπεν ὁ Θεός, «Κά-

13. Δηλαδὴ ὁ Πρωτόπλαστος.
14. Λευΐτ. 19, 23 - 25.
15. Ψαλμ. 109.

προσφέρουμε τὸν ἐκλεκτὸ καρπό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ καρπὸς[13] ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἁμαρτία, γι' αὐτὸ δὲν προσφέρθηκε, ἂν καὶ δημιουργήθηκε πρῶτος. Ἀλλὰ αὐτὸς ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, γι' αὐτὸ καὶ προσφέρθηκε, ἂν καὶ γεννήθηκε ἀργότερα. Γιατὶ αὐτὸ θὰ'πεῖ ἀπαρχή.

3. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν εἶναι ὁ πρῶτος καρπὸς ποὺ ὡριμάζει ἡ ἐκλεκτὴ προσφορά, ἀλλὰ ὁ ἐξαιρετικὸς καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι καλῆς ποιότητας καὶ ποὺ ὡρίμασε ὅσο ἔπρεπε, θὰ σοῦ δώσω τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή. «Ἐὰν μπεῖς», λέγει πρὸς τὸ λαὸ ὁ Μωυσῆς, «στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποία σοῦ δίνει ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, καὶ φυτέψεις σ' αὐτὴν κάθε καρποφόρο δένδρο, τρία χρόνια δὲ θὰ θεωρεῖς καθαρὸ τὸν καρπό του, τὸν τέταρτο δὲ χρόνο θὰ εἶναι ὁ καρπός του κατάλληλος γιὰ τὸν Κύριο»[14]. Ἐὰν ὅμως ἦταν ἐκλεκτὴ προσφορὰ ὁ πρῶτος καρπός, ὁ καρπὸς δηλαδὴ ποὺ γίνεται τὸν πρῶτο χρόνο, αὐτὸν ἔπρεπε νὰ προσφέρει στὸν Κύριο. Τώρα ὅμως λέγει, «τρία χρόνια δὲ θὰ θεωρεῖς καθαρὸ τὸν καρπό του», ἀλλὰ θὰ τὸν ἀφήσεις, γιατὶ τὸ δένδρο εἶναι χαλασμένο, γιατὶ ὁ καρπὸς εἶναι ἄρρωστος, γιατὶ δὲν εἶναι ὥριμος. Τὸν τέταρτο χρόνο ὅμως, λέγει, «θὰ εἶναι κατάλληλος γιὰ τὸν Κύριο».

Καὶ πρόσεχε τὴ σοφία τοῦ νομοθέτη. Δὲν τὸν ἀφήνει νὰ φάγει, γιὰ νὰ μὴ δοκιμάσει αὐτὸς τὸν καρπὸ πρὶν ἀπὸ τὸ Θεό. Οὔτε τοῦ ἐπιτρέπει νὰ τὸν προσφέρει, γιὰ νὰ μὴν τὸν προσφέρει πρόωρα στὸν Κύριο. Ἀλλὰ λέγει· Ἄφησέ τον, γιατὶ εἶναι ὁ πρῶτος, καὶ μὴ τὸν προσφέρεις, γιατὶ εἶναι ἀνάξιος νὰ τιμήσει τὸ Θεό. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ἐκλεκτὴ προφορὰ ὁ πρῶτος καρπός, ἀλλὰ ὁ ἐξαιρετικός; Καὶ αὐτὰ τὰ εἴπαμε γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ποὺ πρόσφερε ὁ Χριστὸς στὸν Πατέρα. Πρόσφερε λοιπὸν στὸν Πατέρα τὴν ἐκλεκτὴ προσφορὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καὶ τόσο θαύμασε τὸ δῶρο ὁ Πατέρας, καὶ γιατὶ εἶχε ἀξία ἐκεῖνος ποὺ τὸ πρόσφερε καὶ γιατὶ ἡ προσφορὰ ἦταν ἀμόλυντη, ὥστε τὸ δέχτηκε στὰ χέρια του καὶ τὸ τοποθέτησε κοντά του καὶ τοῦ εἶπε· «Κάθισε στὰ δεξιά μου»[15]. Σὲ ποιὰ φύση εἶ-

θου ἐκ δεξιῶν μου;». Πρὸς ἐκείνην τὴν ἀκούσασαν, «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ».

Οὐ γὰρ ἤρκει ὑπερβῆναι τοὺς οὐρανούς; οὐ γὰρ ἤρκει μετὰ ἀγγέλων στῆναι; οὐκ ἦν ἄφατος καὶ αὕτη ἡ τιμή; Ἀλλ' ὑπερέβη ἀγγέλους, παρῆλθεν ἀρχαγγέλους, ὑπερέβη τὰ Χερουβίμ, ἀνέβη ἀνώτερον τῶν Σεραφίμ, παρέδραμε τὰς ἀρχάς, οὐ πρότερον ἔστη, ἕως οὗ τοῦ θρόνου ἐπελάβετο τοῦ δεσποτικοῦ. Οὐχ ὁρᾷς τουτὶ τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν; Μᾶλλον δὲ κάτωθεν ἀρξώμεθα. Οὐχ ὁρᾷς ἀπὸ τοῦ ᾅδου πρὸς τὴν γῆν τὸ διάστημα ὅσον; ἀπὸ τῆς γῆς πάλιν πρὸς τὸν οὐρανόν; ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πάλιν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνώτερον; ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοὺς ἀγγέλους, πρὸς τοὺς ἀρχαγγέλους, πρὸς τὰς ἄνω δυνάμεις, πρὸς αὐτὸν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν; Τοῦτο ὅλον τὸ διάστημα καὶ τὸ ὕψος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀνήγαγε.

Βλέπε ποῦ κάτω ἔκειτο, καὶ ποῦ ἀνέβη. Οὔτε καταβῆναι ἦν κατώτερον, οὗ κατέβη ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ἀναβῆναι ἀνώτερον, οὗ ἀνήγαγεν αὐτὸν πάλιν. Καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς». Καὶ ποῦ κατέβη; «Εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς», καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν. Μάθε τίς ἀνέβη, ἢ ποία φύσις, ἢ πῶς πρὸ τούτου διακειμένη· ἡδέως γὰρ ἐνδιατρίβω τῇ εὐτελείᾳ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς μάθω τὴν τιμὴν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Δεσπότου. Γῆ καὶ σποδὸς ἦμεν ἡμεῖς· ἀλλ' οὔπω τοῦτο ἔγκλημα· τῆς φύσεως γὰρ ἦν ἡ ἀσθένεια. Ἀλόγων διεκείμεθα ἀνοητότερον. «Παρασυνεβλήθη γὰρ ὁ ἄνθρωπος τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς».

Τοῦτο δέ ἐστιν, ἀλόγων χείρονα, γενέσθαι ὅμοιον τοῖς ἀλόγοις. Τὸ μὲν γὰρ εἶναι ἄλογον φύσει, καὶ μένειν ἐπὶ τῆς ἀλογίας, τῆς φύσεώς ἐστι, τὸ δὲ λόγῳ τιμηθέντας πρὸς ἐκείνην τὴν ἀ-

---

16. Γεν. 3, 19.
17. Ἐφ. 4, 10.
18. Ἐφ. 4, 9.
19. Ψαλμ. 48, 13.

πε ὁ Θεός, «Κάθισε στὰ δεξιά μου»; Σ' ἐκείνη ποὺ ἄκουσε, «Χῶμα εἶσαι καὶ στὸ χῶμα θὰ γυρίσεις»[16].

Δὲν ἦταν λοιπὸν ἀρκετὸ ὅτι ἀνέβηκε πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς; δὲν ἦταν λοιπὸν ἀρκετὸ ὅτι στάθηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους; δὲν ἦταν ἀνυπολόγιστη καὶ αὐτὴ ἡ τιμή; Ὅμως ξεπέρασε τοὺς ἀγγέλους, προσπέρασε τοὺς ἀρχαγγέλους, ξεπέρασε τὰ Χερουβίμ, ἀνέβηκε ψηλότερα ἀπὸ τὰ Σεραφίμ, πέρασε πάνω ἀπὸ τὶς ἀρχές, δὲ στάθηκε, μέχρι ποὺ πλησίασε τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Δὲ βλέπεις αὐτὴν τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ; Καλύτερα ὅμως ἂς ἀρχίσουμε ἀπὸ κάτω. Δὲ βλέπεις πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν ἅδη μέχρι τὴ γῆ; καὶ ἀπὸ τὴ γῆ πάλι μέχρι τὸν οὐρανό; καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πάλι μέχρι τὸν ψηλότερο οὐρανό; καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον μέχρι τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὶς οὐράνιες δυνάμεις καὶ μέχρι σ' αὐτὸν τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ; Σ' αὐτὴν ὅλη τὴν ἀπόσταση καὶ σ' αὐτὸ τὸ ὕψος ἀνέβασε τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Πρόσεχε ποῦ βρισκόταν κάτω καὶ ποῦ ἀνέβηκε. Δὲν ὑπῆρχε κατώτερο σημεῖο νὰ κατεβεῖ, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ κατέβηκε ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ψηλότερο ν' ἀνεβεῖ, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἀνέβασε πάλι ὁ Ἰησοῦς. Καὶ αὐτὰ δηλώνοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ κατέβηκε, ὁ ἴδιος καὶ ἀνέβηκε»[17]. Καὶ ποῦ κατέβηκε; «Στὰ κατώτερα μέρη της γῆς»[18], καὶ ἀνέβηκε πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς οὐρανούς. Μάθε ποιὸς ἀνέβηκε καὶ ποιὰ ἦταν ἡ φύση του καὶ πῶς ἦταν πρὶν νὰ κατεβεῖ. Γιατὶ μ' εὐχαρίστηση ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν εὐτέλεια τοῦ ἀνθρώπινου γένους, γιὰ νὰ μάθω καλὰ τὴν τιμὴ ποῦ μᾶς χάρισε ἡ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Ἤμαστε χῶμα καὶ σκόνη. Ἀλλὰ αὐτὸ ποτὲ δὲν ἦταν ἀξιοκατάκριτο, γιατὶ ἦταν ἀδυναμία τῆς φύσης μας. Συμπεριφερόμαστε πιὸ ἀνόητα ἀπὸ τὰ ζῶα. «Ὁ ἄνθρωπος ἔγινε σὰν τὰ ἀνόητα ζῶα καὶ ἔγινε ὅμοιος μ' αὐτά»[19].

Τὸ νὰ γίνει ὅμως κανεὶς ὅμοιος μὲ τὰ ζῶα, εἶναι σὰν νὰ ἔγινε χειρότερος ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ τὸ μὲν ζῶο ἀπὸ τὴ φύση του δὲν ἔχει λογικὸ καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ παραμένει στὴν κατάσταση αὐτὴ τῆς ἀλογίας, τὸ νὰ ξεπέσουμε ὅμως ἐμεῖς, ποὺ μᾶς τίμησε ὁ

νοιαν καταπεσεῖν, τῆς προαιρέσεώς ἐστιν ἔγκλημα. Ὥστε, ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι ὡμοιώθη τοῖς ἀλόγοις, μὴ νομίσῃς, ὅτι τῶν ἀλόγων ἴσους δεῖξαι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅτι κἀκείνων χείρους ἀποφῆναι βουλόμενος, τοῦτο εἴρηκε. Καὶ γὰρ τῶν ἀλόγων ἐγενόμεθα χείρους καὶ ἀναισθητότεροι, οὐχ ὅτι ἄνθρωποι ὄντες ἐκεῖ κατεπέσομεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς μείζονα ἠλάσαμεν ἀγνωμοσύνην. Καὶ τοῦτο δηλῶν Ἡσαΐας ἔλεγεν· «Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω». Ἀλλὰ μὴ αἰσχυνώμεθα ἐπὶ τοῖς προτέροις· Οὗ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις».

Εἶδες πῶς τῶν κτηνῶν ἀλογώτεροι ἦμεν· βούλει καὶ τῶν πετεινῶν ἀλογωτέρους ἡμᾶς ἰδεῖν; «Τρυγὼν καὶ χελιδών, στρουθία ἀγροῦ ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαός μου οὐκ ἔγνωσαν τὰ κρίματά μου». Ἰδοὺ καὶ τῶν ὄνων καὶ τῶν βοῶν, ἰδοὺ καὶ τῶν πετεινῶν, τῆς τρυγόνος καὶ τῆς χελιδόνος ἡμεῖς ἀλογώτεροι. Βούλει μαθεῖν ἄλλην ἀναισθησίαν ἡμῶν; Τῶν μυρμήκων ἡμᾶς ποιεῖ μαθητάς· οὕτως ἀπωλέσαμεν τὰς κατὰ φύσιν φρένας. «Πορεύθητι γάρ», φησί, «πρὸς τὸν μύρμηκα, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ». Μυρμήκων ἐγενόμεθα μαθηταί, οἱ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενοι. Ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας αἴτιος, ἀλλ' ἡμεῖς μὴ μείναντες ἐπὶ τῆς εἰκόνος.

Καὶ τί λέγω μυρμήκων; λίθων ἐγενόμεθα ἀναισθητότεροι. Βούλει καὶ τούτων παράγω τὴν μαρτυρίαν; «Ἀκούσατε φάραγγες καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ». Πρὸς ἀνθρώπους δικάζῃ, καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς καλεῖς; Ναί, φησί· τῶν γὰρ θεμελίων τῆς γῆς ἀναισθητότεροί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι. Ποίαν οὖν ἔτι ζητεῖς ὑπερβολὴν κακίας, ὅταν καὶ ὄνων ἀναισθητότεροι, καὶ βοῶν ἀλογώτεροι, καὶ χελιδόνος καὶ τρυγόνος ἀγνωμονέστεροι, καὶ μυρμήκων ἀσυνετώτεροι, καὶ λί-

---

20. Ἠσ. 1, 3.
21. Ρωμ. 5, 20.
22. Ἰερ. 8, 7.
23. Παροιμ. 6, 6.
24. Μιχ. 6, 2.

Θεὸς μὲ λογικό, στὴν κατάσταση αὐτοῦ τοῦ παραλογισμοῦ, εἶναι ἔγκλημα τῆς δικῆς μας προαίρεσης. Συνεπῶς ὅταν ἀκούσεις, ὅτι ἔγινε ὅμοιος μὲ τὰ ζῶα, μὴ νομίσεις ὅτι τὸ εἶπε αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει πὼς εἴμαστε ἴσοι μ' αὐτά, ἀλλὰ γιατὶ ἤθελε ν' ἀποδείξει πὼς εἴμαστε χειρότεροι ἀπὸ αὐτά. Καὶ πραγματικὰ γίναμε χειρότεροι καὶ πιὸ ἀναίσθητοι ἀπὸ τὰ ζῶα, ὄχι ἐπειδὴ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ ξεπέσαμε ἐκεῖ, ἀλλὰ ἐπειδὴ φθάσαμε καὶ σὲ μεγαλύτερη ἀχαριστία. Καὶ αὐτὸ δηλώνοντας ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· «Τὸ βόδι γνωρίζει τὸν κύριό του καὶ ὁ ὄνος τὸ παχνὶ τοῦ κυρίου του· οἱ Ἰσραηλίτες ὅμως δὲ γνωρίζουν ἐμένα»[20]. Ἀλλὰ ἂς μὴ ντρεπόμαστε γιὰ τὰ προηγούμενα· «Γιατὶ ὅπου πλήθυνε ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ δόθηκε πιὸ ἄφθονη ἡ χάρη»[21].

Εἶδες πῶς εἴμαστε πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ τὰ ζῶα; Θέλεις νὰ δεῖς ὅτι εἴμαστε πιὸ ἀνόητοι καὶ ἀπὸ τὰ πουλιά; «Τὰ τρυγόνια καὶ τὰ χελιδόνια καὶ τὰ μικρὰ πουλιὰ γνωρίζουν τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐρχομοῦ τους· ὁ λαός μου ὅμως δὲ γνωρίζει τὶς ἐπιθυμίες μου»[22]. Νὰ ποὺ εἴμαστε πιὸ ἀνόητοι καὶ ἀπὸ τὰ γαϊδούρια καὶ ἀπὸ τὰ βόδια, καὶ ἀπὸ τὰ πουλιά, τὰ τρυγόνια καὶ τὰ χελιδόνια. Θέλεις νὰ μάθεις καὶ ἄλλη ἀνοησία μας; Μᾶς κάνει μαθητὲς τῶν μυρμηγκιῶν· τόσο χάσαμε τὰ λογικὰ ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὴ φύση μας. Γιατὶ λέγει· «Πήγαινε στὸ μυρμήγκι καὶ προσπάθησε νὰ μιμηθεῖς τὴ μέθοδο ἐργασίας του»[23]. Γίναμε μαθητὲς τῶν μυρμηγκιῶν, ἐμεῖς ποὺ δημιουργηθήκαμε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι ὅμως αἴτιος ὁ δημιουργός μας, ἀλλὰ ἐμεῖς ποὺ ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὴν εἰκόνα.

Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὰ μυρμήγκια; Γίναμε πιὸ ἀναίσθητοι καὶ ἀπὸ τὶς πέτρες. Θέλεις καὶ γι' αὐτὸ νὰ σοῦ φέρω ἀπόδειξη; «Ἀκοῦστε φαράγγια καὶ θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ λαό του ν' ἀπολογηθεῖ»[24]. Τοὺς ἀνθρώπους δικάζεις καὶ καλεῖς τὰ θεμέλια τῆς γῆς; Ναί, λέγει· γιατὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πιὸ ἀναίσθητοι ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Ποιὰ λοιπὸν μεγαλύτερη κακία ζητᾶς ἀκόμη ὅταν εἴμαστε πιὸ ἀναίσθητοι ἀπὸ τὰ γαϊδούρια, πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ τὰ τρυγόνια, πιὸ ἄμυαλοι καὶ ἀπὸ τὰ μυρμήγκια, πιὸ ἀναίσθητοι καὶ ἀπὸ τὶς πέτρες; Φαινόμα-

θων ἀναισθητότεροι; Καὶ ὄφεων ἴσοι φαινόμεθα· «Θυμὸς γὰρ αὐτοῖς», φησί, «κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν». Καὶ τί χρὴ λέγειν τῶν ἀλόγων τὴν ἀναισθησίαν, ὅταν καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου φαινώμεθα τέκνα καλούμενοι; «Ὑμεῖς γάρ», φησίν, «υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ».

4. Ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς οἱ ἀναίσθητοι καὶ ἀγνώμονες, οἱ ἀνόητοι, οἱ τῶν λίθων ἀναισθητότεροι, οἱ ἁπάντων κατώτεροι, οἱ ἄτιμοι, οἱ εὐτελέστατοι· πῶς εἴπω; τί λαλήσω; πῶς ἐξενέγκω τὸ ῥῆμα τοῦτο; ἡ φύσις ἡ εὐτελής, ἡ πάντων ἀσυνετωτέρα, πάντων ἀνωτέρα γέγονε σήμερον. Σήμερον ἀπέλαβον ἄγγελοι, ὃ πάλαι ἐπόθουν· σήμερον εἶδον ἀρχάγγελοι, ὃ πάλαι ἐπεθύμουν, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀστράπτουσαν τοῦ βασιλικοῦ, δόξῃ καὶ κάλλει στίλβουσαν ἀθανάτῳ. Τοῦτο γὰρ πάλαι ἐπόθουν ἄγγελοι, τοῦτο γὰρ πάλαι ἐπεθύμουν ἀρχάγγελοι.

Εἰ γὰρ καὶ ὑπερέβαινεν αὐτοὺς ἡ τιμή, ἀλλ' ὅμως ἔχαιρον καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ ὅτε ἐκολαζόμεθα, ἤλγουν· εἰ γὰρ καὶ ἐφύλαττε τὰ Χερουβὶμ τὸν παράδεισον, ἀλλ' ὅμως ἤλγουν. Καὶ καθάπερ οἰκέτης σύνδουλον λαβὼν εἰς φυλακήν, διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ δεσπότου φυλάττει μὲν τὸν σύνδουλον, ἀλγεῖ δὲ ἐπὶ τῷ γινομένῳ διὰ τὴν συμπάθειαν τὴν περὶ τὸν ὁμόδουλον, οὕτω καὶ τὰ Χερουβὶμ ἔλαβε μὲν φυλάττειν τὸν παράδεισον, ἤλγει δὲ ὅμως ἐπὶ τῇ φυλακῇ. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἤλγει, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σοι τοῦτο ποιῶ φανερόν. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τοὺς ἀνθρώπους συμπαθοῦντας τοῖς συνδούλοις, μηκέτι λοιπὸν ἀμφιβάλλῃς περὶ τῶν Χερουβίμ· πολὺ γὰρ τῶν ἀνθρώπων φιλοστοργότεραι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι.

Τίς οὖν τῶν δικαίων οὐκ ἤλγησε, κολαζομένων ἀνθρώπων δικαίως καὶ μεθ' ἁμαρτήματα μυρία; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν μαθόντες, καὶ ἰδόντες ὅτι προσέ-

---

25. Ψαλμ. 57, 4. 26. Ἰω. 8, 44.

στε καὶ ἴσοι μὲ τὰ φίδια. «Θυμώνουν ὅταν τοὺς πεῖς ὅτι εἶναι ὅμοιοι μὲ τὰ φίδια· δηλητήριο ἀσπίδων ἔχουν μέσα στὸ στόμα τους»[25]. Καὶ τί χρειάζεται νὰ ποῦμε τὴν ἀναισθησία τῶν ζώων, ὅταν εἶναι φανερὸ πῶς ὀνομαζόμαστε καὶ παιδιὰ τοῦ ἴδιου τοῦ διαβόλου; Γιατὶ λέγει· «Ἐσεῖς εἶστε παιδιὰ τοῦ διαβόλου»[26].

4. Ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἀναίσθητοι καὶ ἀχάριστοι, οἱ ἀνόητοι, οἱ ποιὸ ἀναίσθητοι ἀπὸ τὶς πέτρες, οἱ χειρότεροι ἀπ' ὅλους, οἱ ἐλεεινοί, οἱ πιὸ τιποτένιοι - πῶς νὰ μιλήσω; τί νὰ πῶ; πῶς νὰ βγάλω ἀπὸ τὸ στόμα μου αὐτὰ τὰ λόγια; -, ἐμεῖς οἱ τιποτένιοι λοιπόν, οἱ πιὸ ἀσύνετοι ἀπ' ὅλα, γίναμε σήμερα ἀνώτεροι ἀπ' ὅλους. Σήμερα ἀπόλαυσαν οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνο ποὺ ποθοῦσαν ἀπὸ πολὺ καιρό. Σήμερα εἶδαν οἱ ἀρχάγγελοι ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἐπιθυμοῦσαν, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο νὰ λάμπει κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, ν' ἀστράφτει ἀπὸ ἀθάνατη δόξα καὶ ὀμορφιά. Γιατὶ αὐτὸ ποθοῦσαν ἀπὸ πολὺ καιρὸ οἱ ἄγγελοι, γιατὶ αὐτὸ ἐπιθυμοῦσαν ἀπὸ πολὺν καιρὸ οἱ ἀρχάγγελοι.

Πράγματι ἂν καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ὅμως χαίρονταν καὶ γιὰ τὰ δικά μας ἀγαθά, γιατὶ ὑπέφεραν, καὶ ὅταν τιμωρηθήκαμε. Γιατὶ τὰ Χερουβὶμ ἂν καὶ φύλαγαν τὸν παράδεισο, ὅμως ὑπέφεραν. Καὶ ὅπως ἕνας ὑπηρέτης, ὅταν βρεῖ στὴ φυλακὴ κάποιο συνάδελφό του, τὸν φυλάγει βέβαια ἐπειδὴ τὸ πρόσταξε ὁ κύριος, ὑποφέρει ὅμως γι' αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ συμπάθεια γιὰ τὸ συνάδελφό του, ἔτσι καὶ τὰ Χερουβὶμ ἀνέλαβαν βέβαια νὰ φυλάγουν τὸν παράδεισο, ὑπέφεραν ὅμως γιὰ τὴ φυλάκιση τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὑπέφεραν, θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ ὅταν δεῖς ὅτι οἱ ἄνθρωποι συμπάσχουν γιὰ τοὺς συνανθρώπους τους, νὰ μὴν ἀμφιβάλλεις πιὰ γιὰ τὰ Χερουβίμ, γιατὶ οἱ δυνάμεις αὐτὲς εἶναι πιὸ φιλόστοργες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

Ποιὸς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους δὲν πόνεσε, ὅταν τιμωροῦνται δίκαια ἄνθρωποι, ἀκόμη καὶ μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ σφάλματά τους; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ παράδοξο, ὅτι, ἀφοῦ ἔμαθαν τὶς ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶδαν ὅτι ἐναντιώ-

κρουσαν τῷ Δεσπότῃ, ἤλγησαν· ὁ μὲν Μωϋσῆς μετὰ τὴν εἰδωλολατρίαν· διὸ καὶ ἔλεγεν· «Εἰ μὲν ἀφίῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας». Τί τοῦτο; Ὁρᾷς τὴν ἀσέβειαν, καὶ ἀλγεῖς ὑπὲρ τῶν κολαζομένων; Διὰ τοῦτο γάρ, φησίν, ἀλγῶ, ὅτι καὶ κολάζονται καὶ δικαίας κολάσεως παρέχονται τὰς αἰτίας. Ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ ἰδὼν τὸν ἄγγελον κατακόπτοντα τὸν λαόν, ἀνεβόησε μέγα καὶ ὠλόλυξε, καί φησιν· «Οἴμοι, Κύριε, ὅτ ἐξαλείφεις σὺ τὸ κατάλοιπον τοῦ Ἰσραήλ». Καὶ ὁ Ἰερεμίας, «Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε», φησί, «πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλιγοστοὺς ἡμᾶς ποιήσῃς».

Εἶτα Μωϋσῆς μὲν καὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἰερεμίας ἀλγοῦσιν, αἱ δὲ δυνάμεις ἐκεῖναι οὐδὲν ἔπασχον ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ὅτι γὰρ οἰκειοῦνται τὰ ἡμέτερα, μάθε ὅσην χαρὰν ἐπεδείξαντο, ὅτε εἶδον ἡμῖν καταλλαγέντα τὸν Δεσπότην. Εἰ δὲ μὴ πρὸ τούτου ἤλγουν, οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα ᾔσθησαν. Ὅτι δὲ ἔχαιρον, δῆλον ἐξ ὧν φησιν ὁ Χριστός, «Ὅτι χαρὰ ἔσται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιστρέφοντι». Εἰ δὲ ἕνα ἁμαρτωλὸν ἐπιστρέφοντα ὁρῶντες ἄγγελοι χαίρουσι, διὰ τῆς ἀπαρχῆς σήμερον ὁρῶντες τὴν φύσιν ἅπασαν εἰσενηνεγμένην εἰς οὐρανόν, πῶς οὐκ ἂν μεγίστην ἐδέξαντο ἡδονήν;

Ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρωθεν τῶν ἄνω δήμων τὴν εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ καταλλαγῇ· ὅτε γὰρ ἐτέχθη ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα, ἰδόντες ὅτι κατηλλάγη λοιπὸν τοῖς ἀνθρώποις· οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ κατηλλάγη, τοσοῦτον κατέβη· ἰδόντες οὖν τοῦτο, χορὸν στησάμενοι ἐπὶ τῆς γῆς ἐβόων καὶ ἔλεγον· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι διὰ τοῦτο δοξάζουσι τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἀπέλαβεν ἡ

27. Ἐξ. 32. 31 - 32.
28. Ἰεζ. 9, 8.
29. Ἱερ. 10, 24.
30. Λουκᾶ 15, 7.
31. Λουκᾶ 2, 14.

θηκαν στὸ Θεό, πόνεσαν οἱ ἄγγελοι. Ὁ Μωυσῆς πόνεσε μετὰ τὴν εἰδωλολατρία τῶν Ἰσραηλιτῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Ἐὰν τοὺς συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία, συγχώρησέ την. Σὲ διαφορετικὴ περίπτωση, σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ μὲ ἔγραψες»[27]. Τί σημαίνει αὐτό; Βλέπεις τὴν ἀσέβεια καὶ πονᾶς γι' αὐτοὺς ποὺ τιμωροῦνται; Γι' αὐτὸ βέβαια πονῶ, λέγει, ἐπειδὴ τιμωροῦνται καὶ δίνουν ἀφορμὲς γιὰ δίκαιες τιμωρίες. Καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅταν εἶδε τὸν ἄγγελο νὰ ἐξολοθρεύει τοὺς ἀνθρώπους, φώναξε δυνατὰ καὶ θρήνησε καὶ εἶπε· «Ἀλλοίμονο, Κύριε, γιατὶ ἐξολοθρεύεις τοὺς ὑπόλοιπους Ἰσραηλίτες»[28]. Καὶ ὁ Ἰερεμίας λέγει· «Τιμώρησέ μας, Κύριε, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ σκέψη καὶ ὄχι πάνω στὸ θυμό σου, γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀφήσεις πολὺ λίγους»[29].

Ὁ μὲν Μωυσῆς λοιπὸν καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ ὁ Ἰερεμίας πονοῦν, οἱ δὲ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ δὲν ὑπέφεραν καθόλου γιὰ τὰ δικά μας κακά; Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει δικαιολογία αὐτό; Ὅτι λοιπὸν θεωροῦν δικά τους τὰ δικά μας, μάθε πόση χαρὰ ἔδειξαν, ὅταν εἶδαν ὅτι ὁ Κύριος συμφιλιώθηκε μαζί μας. Ἐὰν ὅμως δὲν πονοῦσαν προηγουμένως, δὲ θὰ χαίρονταν ἀργότερα. Καὶ ὅτι χαίρονταν, εἶναι φανερὸ ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ Χριστός, «Ὅτι θὰ εἶναι χαρὰ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ γιὰ κάθε ἁμαρτωλὸ ποὺ μετανοεῖ»[30]. Ἐὰν ὅμως χαίρονται οἱ ἄγγελοι ὅταν βλέπουν ἕναν ἁμαρτωλὸ ποὺ μετανοεῖ, σήμερα ποὺ βλέπουν μὲ τὴν ἐκλεκτὴ προσφορὰ ν' ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος, πῶς δὲ θὰ ἔνιωθαν τὴ μεγαλύτερη χαρά;

Ἄκουσε ὅμως καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ τὴ χαρὰ τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ γιὰ τὴ δική μας συμφιλίωση. Γιατὶ ὅταν γεννήθηκε μὲ ἀνθρώπινο σῶμα ὁ Κύριός μας, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι συμφιλιώθηκε πιὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους - γιατὶ δὲ θὰ κατέβαινε στὴ γῆ, ἂν δὲ συμφιλιωνόταν -, ἀφοῦ εἶδαν λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἔστησαν χορὸ πάνω στὴ γῆ φώναζαν καὶ ἔλεγαν· «Ἂς εἶναι δόξα στὸ Θεὸ στὰ ὕψιστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, ἂς ὑπάρχει εἰρήνη στὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ προαίρεση στοὺς ἀνθρώπους»[31]. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι γι' αὐτὸ

γῆ τὰ ἀγαθά, ἐπήγαγον καὶ τὴν αἰτίαν, «Ἐπὶ γῆς εἰρήνη», λέγοντες, «ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία», τοῖς ἐκπεπολεμωμένοις, τοῖς ἀγνώμοσιν. Εἶδες πῶς δοξάζουσι τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς; μᾶλλον δὲ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις; τὰ γὰρ ἡμέτερα ἀγαθά, ἑαυτῶν νομίζουσι εἶναι. Βούλει μαθεῖν, ὅτι καὶ μέλλοντες ὁρᾷν αὐτὸν ἀναβαίνοντα, ἔχαιρον καὶ ἐσκίρτων; Ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον συνεχῶς. Τοῦτο δὲ ἐπιθυμούντων ἐστὶν ἰδεῖν τὸ παράδοξον θέαμα.

Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι ἀνέβαινον, καὶ κατέβαινον; Αὐτοῦ ἄκουσον λέγοντος· «Ἀπάρτι ὄψεσθε τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»· τοιοῦτον γὰρ τῶν ἐρώντων τὸ ἔθος· οὐδὲ τὸν καιρὸν ἀναμένουσιν, ἀλλὰ προλαμβάνουσι τὴν προθεσμίαν τῇ ἡδονῇ. Διὰ τοῦτο καταβαίνουσιν, ἐπειγόμενοι τὸ καινὸν καὶ παράδοξον ἐκεῖνο ἰδεῖν θέαμα, ἄνθρωπον ἐν οὐρανῷ φανέντα· διὰ τοῦτο πανταχοῦ ἄγγελοι, καὶ ὅτε ἐτίκτετο, καὶ ὅτε ἀνίστατο, καὶ σήμερον ὅτε ἀνέβη. «Ἰδοὺ γὰρ δύο», φησίν, «ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ», διὰ τοῦ σχήματος τὴν ἡδονὴν δηλοῦντες· καὶ εἶπον πρὸς τοὺς μαθητάς· «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν».

5. Ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας προσέχετε. Τί δήποτε ταῦτα λέγουσι; Μὴ γὰρ οὐκ εἶχον ὀφθαλμοὺς οἱ μαθηταί; μὴ γὰρ οὐχ ἑώρων τὸ γινόμενον; Οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη; Τίνος οὖν ἕνεκεν παρεστήκασιν οἱ ἄγγελοι διδάσκοντες αὐτούς, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη; Διὰ δύο ταύτας αἰτίας, μίαν μέν, ἐπειδὴ ἤλγουν ἀεὶ ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι γὰρ ἤλγουν, ἄκουσον τί πρὸς αὐτούς φησιν· «Οὐδείς

---

32. Ἰω. 1, 52.

33. Πράξ. 1, 10 - 11.

δοξάζουν τὸ Θεό, ἐπειδὴ ἀπόλαυσε ἡ γῆ τὰ ἀγαθά, πρόσθεσάν καὶ τὴν αἰτία, λέγοντας, «Ἂς ὑπάρχει εἰρήνη στὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ προαίρεση στοὺς ἀνθρώπους», σ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀχάριστοι. Εἶδες πῶς δοξάζουν τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ξένα ἀγαθά; ἢ καλύτερα γιὰ τὰ δικά τους, γιατὶ θεωροῦν ὅτι εἶναι δικά τους τὰ δικά μας ἀγαθά. Θέλεις νὰ μάθεις, ὅτι χαίρονταν καὶ σκιρτοῦσαν καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ δοῦν τὸν Κύριο ν' ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανούς; Ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει, ὅτι ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν διαρκῶς. Καὶ αὐτὸ δείχνει ὅτι ἐπιθυμοῦσαν νὰ δοῦν τὸ παράξενο θέαμα.

Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν; Ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Ἀπὸ τώρα θὰ δεῖτε τὸν οὐρανὸ ἀνοιγμένο καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ν' ἀνεβαίνουν καὶ νὰ κατεβαίνουν γιὰ νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ»[32]. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια αὐτῶν ποὺ ἀγαποῦν· δὲν περιμένουν τὴν κατάλληλη στιγμή, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χαρά τους προλαβαίνουν τὴν προθεσμία. Γι' αὐτὸ κατεβαίνουν, ἐπειδὴ βιάζονται νὰ δοῦν τὸ καινούριο καὶ παράξενο ἐκεῖνο θέαμα, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐμφανίστηκε στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ ὑπῆρχαν παντοῦ ἄγγελοι, καὶ ὅταν γεννήθηκε, καὶ ὅταν ἀναστήθηκε, καὶ σήμερα ποὺ ἀνέβηκε στοὺς οὐρανούς. Γιατὶ λέγει ὁ Λουκᾶς· «Νὰ δύο μὲ λευκὰ φορέματα», ποὺ φανερώνουν μὲ τὴν ἐμφάνιση τὴ χαρά τους, καὶ εἶπαν στοὺς μαθητές· «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, γιατί στέκεστε ἔκπληκτοι; Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς στὸν οὐρανό, θὰ ἔρθει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως τὸν εἴδατε νὰ πηγαίνει στὸν οὐρανό»[33].

5. Ἐδῶ σᾶς παρακαλῶ νὰ προσέξετε ἰδιαίτερα. Γιατί λοιπὸν τὰ λέγουν αὐτὰ οἱ ἄγγελοι; Μήπως δὲν εἶχαν μάτια οἱ μαθητές; μήπως δὲν ἔβλεπαν αὐτὸ ποὺ γινόταν; Δὲν εἶπε ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἀναλήφθηκε καθὼς τὸν ἔβλεπαν; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν στάθηκαν κοντά τους οἱ ἄγγελοι λέγοντάς τους, ὅτι ἀνέβηκε στὸν οὐρανό; Γι' αὐτοὺς τοὺς δύο λόγους, ὁ πρῶτος, γιατὶ πάντοτε στενοχωριοῦνταν οἱ μαθητὲς γιὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι βέβαια στενοχωριοῦνταν, ἄκουσε τί τοὺς ἔλεγε· «Κανεὶς

με ἐρωτᾷ ἐξ ὑμῶν, ποῦ ὑπάγεις; ἀλλ᾽ ὅτι ταῦτα εἶπον, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν καρδίαν».

Εἰ γὰρ φίλους ἔχοντες καὶ συγγενεῖς χωριζόμενοι τούτων οὐ φέρομεν, πῶς οἱ μαθηταὶ τὸν Σωτῆρα, τὸν διδάσκαλον, τὸν κηδεμόνα, τὸν φιλάνθρωπον, τὸν ἥμερον, τὸν ἀγαθὸν ὁρῶντες χωριζόμενον αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν ἤλγησαν; πῶς οὐκ ἂν ὠδηνήθησαν; Διὰ τοῦτο ἕστηκεν ὁ ἄγγελος τὴν ἀπὸ τῆς ἀνόδου γινομένην λύπην διὰ τῆς ἐπανόδου πάλιν παραμυθούμενος. «Οὗτος γάρ», φησίν, «ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται». Ἠλγήσατε, φησίν, ὅτι ἀνελήφθη; Ἀλλὰ μηκέτι ἀλγεῖτε· καὶ γὰρ ἐλεύσεται πάλιν. Ἵνα γὰρ μὴ ποιήσωσιν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ἐλισσαῖος ἰδὼν τὸν διδάσκαλον ἀναλαμβανόμενον, καὶ διαῤῥήξας τὸν χιτωνίσκον· οὐδὲ γὰρ εἶχέ τινα παρεστῶτα καὶ λέγοντα, ὅτι πάλιν ἥξει Ἠλίας· ἵνα οὖν μὴ τοῦτο ποιήσωσιν οὗτοι, διὰ τοῦτο οἱ ἄγγελοι παρειστήκεισαν παραμυθούμενοι τὴν ἀθυμίαν.

Καὶ μία μὲν αὕτη αἰτία τῆς τῶν ἀγγέλων παρουσίας· δευτέρα δὲ ταύτης οὐκ ἐλάττων, δι᾽ ἣν αἰτίαν καὶ προσέθηκεν, «Ὁ ἀναληφθείς». Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελαμβάνετο. Πολὺ δὲ τὸ διάστημα ἦν, καὶ οὐκ ἤρκει ἡ δύναμις τῆς ἡμετέρας ὄψεως σῶμα ἀναλαμβανόμενον ἰδεῖν μέχρι τῶν οὐρανῶν. Ἀλλὰ καθάπερ πετεινὸν εἰς ὕψος ἱπτάμενον, ὅσῳπερ ἂν εἰς ὕψος ἀνέλθῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀποκρύπτεται ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ὅσῳπερ ἂν εἰς ὕψος ἀνῄει, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκρύπτετο, οὐκ ἀρκούσης τῆς ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν παρακολουθῆσαι τῷ μήκει τοῦ διαστήματος. Διὰ τοῦτο παρειστήκεισαν οἱ ἄγγελοι, διδάσκοντες τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνοδον, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη ὡς Ἠλίας, ἀλλ᾽ ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη· διὰ τοῦτό φησιν, «Ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν».

---

34. Ἰω. 16, 5 - 6.
35. Γιὰ τὸ σχετικὸ περιστατικὸ βλ. Δ' Βασ. κεφ. 2.

ἀπὸ σᾶς δὲ μ' ἐρωτᾶ· ποῦ πηγαίνεις; 'Αλλὰ ἡ λύπη ἔχει γεμίσει τὴν καρδιά σας, ἐπειδὴ σᾶς εἶπα αὐτά»[34].

'Εὰν λοιπὸν δὲν ὑποφέρουμε, ὅταν ἀποχωριζόμαστε ἀπὸ φίλους καὶ συγγενεῖς μας, πῶς οἱ μαθητὲς ὅταν ἔβλεπαν ν' ἀποχωρίζεται ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Σωτήρας, ὁ διδάσκαλος, ὁ προστάτης, ὁ φιλάνθρωπος, ὁ ἥμερος, ὁ ἀγαθός, πῶς δὲ θὰ στενοχωριοῦνταν; πῶς δὲ θὰ πονοῦσαν; Γι' αὐτὸ στάθηκε ἐκεῖ ὁ ἄγγελος, γιὰ νὰ καταπραΰνει μὲ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Κυρίου τὴ λύπη ποὺ τοὺς προξένησε ἡ ἀναχώρησή του. Γιατὶ λέγει· «Αὐτὸς ὁ 'Ιησοῦς ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς στὸν οὐρανό, θὰ ἔρθει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο». Λυπηθήκατε λέγει, γιατὶ ἀναλήφθηκε; 'Αλλὰ μὴ λυπᾶστε πιά, γιατὶ θὰ ἐπιστρέψει καὶ πάλι. Γιὰ νὰ μὴ κάμουν λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε ὁ 'Ελισσαῖος, ὅταν εἶδε τὸ διδάσκαλό του ν' ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ καὶ ἔσκισε τὰ ροῦχα του[35] - γιατὶ δὲ στάθηκε κανένας κοντά του νὰ τοῦ πεῖ, ὅτι θὰ ἐπιστρέψει ὁ 'Ηλίας -, γιὰ νὰ μὴ κάμουν λοιπὸν τὸ ἴδιο καὶ αὐτοί, γι' αὐτὸ στάθηκαν κοντά τους οἱ ἄγγελοι παρηγορώντας τὴ λύπη τους.

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἕνας λόγος τῆς παρουσίας τῶν ἀγγέλων. 'Υπάρχει ὅμως καὶ δεύτερος ὄχι μικρότερος, γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «Ποὺ ἀναλήφθηκε». Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; 'Ο 'Ιησοῦς ἀναλήφθηκε στὸν οὐρανό. Ὅμως ἡ ἀπόσταση ἦταν μεγάλη καὶ τὰ ἀνθρώπινα μάτια δὲν εἶχαν τὴ δύναμη νὰ δοῦν ὡς τοὺς οὐρανοὺς τὸ σῶμα ποὺ ἀναλήφθηκε. 'Αλλὰ ὅπως ἕνα πουλὶ ποὺ πετᾶ στὰ ὕψη, ὅσο πιὸ ψηλὰ ἀνεβαίνει, τόσο περισσότερο χάνεται ἀπὸ τὰ μάτια μας, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ὅσο ἀνέβαινε πιὸ ψηλά, τόσο περισσότερο χανόταν, ἐπειδὴ ἡ ἀδυναμία τῶν ματιῶν τους δὲν μποροῦσε νὰ τὸ παρακολουθήσει σ' ὅλο τὸ μῆκος τῆς ἀπόστασης. Γι' αὐτὸ στάθηκαν κοντά τους οἱ ἄγγελοι, λέγοντας ὅτι ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ ὅπως ὁ 'Ηλίας, ἀλλ' ὅτι ἀναλήφθηκε στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ λέγει, «Ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σᾶς στὸν οὐρανό».

Οὐδὲ γὰρ ἂν ἁπλῶς τοῦτο προσέθηκεν. Ἠλίας μὲν οὖν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη, δοῦλος γὰρ ἦν· ὁ δὲ Ἰησοῦς εἰς τὸν οὐρανόν, Δεσπότης γὰρ ἦν· ἐκεῖνος ἐν ἅρματι πυρίνῳ, οὗτος ἐν νεφέλῃ. Ὅτε μὲν γὰρ τὸν δοῦλον ἔδει κληθῆναι, ἅρμα ἐπέμπετο· ὅταν δὲ τὸν Υἱόν, θρόνος βασιλικός· καὶ οὐχὶ ἁπλῶς βασιλικὸς θρόνος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατρικός. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Πατρός φησιν ὁ Ἠσαΐας, «Ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης». Ἐπεὶ οὖν ὁ Πατὴρ ἐπὶ νεφέλης κάθηται, διὰ τοῦτο καὶ τῷ Υἱῷ τὴν νεφέλην ἔπεμψε. Καὶ ὁ μὲν Ἠλίας ἀνελθὼν ἀφῆκε μηλωτὴν ἐπὶ τὸν Ἐλισσαῖον· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀναβὰς ἀφῆκε χαρίσματα ἐπὶ τοὺς μαθητάς, οὐχ ἕνα προφήτην ποιοῦντα, ἀλλὰ μυρίους Ἐλισσαίους· μᾶλλον δὲ ἐκείνου πολλῷ μείζους καὶ λαμπροτέρους.

Διαναστῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, καὶ πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἐκείνην βλέψωμεν. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησιν, «Αὐτὸς καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα», ἀλλ' οὐ πάντες. Ὅτι γὰρ οὐ πάντες ἁρπαγησόμεθα, ἀλλ' οἱ μὲν μενοῦσιν, οἱ δὲ ἁρπαγήσονται, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· «Τότε εὑρεθήσονται δύο ἐν τῷ μύλωνι ἀλήθουσαι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται».

Τί βούλεται τὸ αἴνιγμα τοῦτο; τί βούλεται τὸ μυστήριον τοῦτο τὸ ἀπόῤῥητον; Διὰ τοῦ μύλου τοὺς ἐν πενίᾳ ζῶντας καὶ ταλαιπωρίᾳ πάντας ἡμῖν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς κλίνης καὶ τῆς ἀναπαύσεως τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ τιμῇ πάντας ᾐνίξατο. Καὶ βουλόμενος

---

36. Ἠσ. 19, 1.
37. Μηλωτή· ἔνδυμα ἀπὸ δέρμα προβάτου, γούνα. Τὰ ἐνδύματα αὐτὰ ἦταν γνωστὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους. Στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα φοροῦσαν μηλωτὲς οἱ ἥρωες καὶ οἱ θεοί.
38. Α' Θεσ. 4, 15 - 16.
39. Ματθ. 24, 40- 41.

Καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ πρόσθεσε χωρὶς λόγο. Ὁ Ἠλίας λοιπὸν ἀναλήφθηκε πρὸς τὸν οὐρανό, γιατὶ ἦταν ἄνθρωπος. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως ἀναλήφθηκε στὸν οὐρανό, γιατὶ ἦταν Θεός. Ὁ Ἠλίας ἀναλήφθηκε μὲ πύρινο ἅρμα, ὁ Ἰησοῦς μὲ νεφέλη. Γιατί, ὅταν ἔπρεπε νὰ καλέσει ὁ Θεὸς τὸν Ἠλία, ἔστειλε ἅρμα. Καὶ ὅταν κάλεσε τὸν Υἱό του, ἔστειλε βασιλικὸ θρόνο· καὶ ὄχι μόνο βασιλικὸ θρόνο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν πατρικὸ θρόνο. Γιατὶ γιὰ τὸν Πατέρα λέγει ὁ Ἠσαΐας· «Ἰδού, ὁ Κύριος κάθεται ἐπάνω σ' ἐλαφριὰ νεφέλη»[36]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Πατέρας κάθεται ἐπάνω σὲ νεφέλη, γι' αὐτὸ καὶ στὸν Υἱὸ ἔστειλε τὴ νεφέλη. Καὶ ὁ Ἠλίας, ὅταν ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, ἄφησε στὸν Ἐλισσαῖο τὴ μηλωτή του[37]. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως ὅταν ἀναλήφθηκε ἄφησε στοὺς μαθητές του τὰ χαρίσματα, ποὺ ἔκαναν ὄχι ἕναν προφήτη, ἀλλὰ χιλιάδες Ἐλισσαίους, καὶ μάλιστα πολὺ μεγαλύτερους καὶ σημαντικότερους ἀπὸ ἐκεῖνον.

Ἂς σταματήσουμε λοιπόν, ἀγαπητοί, καὶ ἂς προσέξουμε πρὸς τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Κυρίου. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ πρόσταγμα, μὲ φωνὴ ἀρχαγγέλου· καὶ ἐμεῖς οἱ ζωντανοί, ποὺ θ' ἀπομένουμε τότε στὴ ζωή, θ' ἁρπαχθοῦμε μὲ σύννεφα γιὰ νὰ συναντήσουμε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα»[38], ἀλλὰ ὄχι ὅλοι. Ὅτι λοιπὸν δὲ θὰ ἁρπαχθοῦμε ὅλοι, ἀλλὰ ἄλλοι θὰ παραμείνουν καὶ ἄλλοι θὰ ἁρπαχθοῦμε, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «Τότε θὰ βρεθοῦν δύο γυναῖκες ν' ἀλέθουν στὸν ἴδιο μύλο. Ἡ μία παραλαμβάνεται καὶ ἡ ἄλλη ἀφήνεται. Δύο θὰ βρίσκονται στὸ ἴδιο κρεβάτι. Ὁ ἕνας παραλαμβάνεται καὶ ὁ ἄλλος ἀφήνεται»[39].

Τί θέλουν νὰ ποῦν αὐτὰ τὰ αἰνιγματικὰ λόγια; τί θέλει νὰ πεῖ αὐτὸ τὸ ἀπόκρυφο μυστήριο; Μὲ τὸ μύλο μᾶς φανέρωσε ὅλους ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὴ φτώχεια καὶ στὴ δυστυχία καὶ μὲ τὸ κρεβάτι καὶ τὶς ἀνέσεις ὑπονοεῖ ὅλους ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὰ πλούτη καὶ τὶς τιμές. Και ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς σώζονται καὶ ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώ-

δεῖξαι ὅτι καὶ ἀπὸ πενήτων σώζονται καὶ ἀπόλλυνται, εἶπεν, ὅτι καὶ τῶν ἐν τῷ μύλωνι μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ τῶν ἐν τῇ κλίνῃ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται· δηλῶν ὅτι οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ ἀφίενται ἐνταῦθα καὶ μένουσι τὴν τιμωρίαν· οἱ δὲ δίκαιοι ἁρπάζονται εἰς τὰς νεφέλας. Καθάπερ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσελαύνοντος, οἱ μὲν ἐν ἀξιώμασι καὶ ἀρχαῖς, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν παῤῥησίαν ἔχοντες, πρὸ τῆς πόλεως ἐξελθόντες ἀπαντῶσιν, οἱ δὲ κατάδικοι καὶ οἱ κατακεκριμένοι ἔνδον φυλάττονται τὴν ψῆφον τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ἀναμένοντες· οὕτω καὶ ὅταν ὁ Κύριος παραγένηται, οἱ μὲν παῤῥησίαν ἔχοντες εἰς μέσον αὐτῷ ἀπαντῶσι τὸν ἀέρα, οἱ δὲ κατάδικοι καὶ πολλὰ ἑαυτοῖς συνειδότες ἁμαρτήματα ἐνταῦθα ἀναμένουσι τὸν δικαστήν.

Τότε καὶ ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα· οὐκ ἐμαυτὸν ἀριθμῶν εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἁρπαζομένων εἶπον, ἡμεῖς· οὐχ οὕτως ἀναίσθητός εἰμι καὶ ἀγνώμων, ὡς ἀγνοεῖν τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα. Εἰ γὰρ μὴ συνταράξαι ἐφοβούμην τὴν ἡδονὴν τῆς παρούσης ἑορτῆς, κἂν ἐδάκρυσα πικρὸν ταύτης ἀναμνησθεὶς τῆς φωνῆς, ἐπειδὴ καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐμνήσθην. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλομαι συγχεῖν τῆς παρούσης ἑορτῆς τὴν εὐφροσύνην, ἐνταῦθα καταλύσω τὸν λόγον, ἀκμάζουσαν ὑμῖν τῆς ἡμετέρας ἐκείνης τὴν μνήμην ἐπαφείς, ἵνα μήτε ὁ πλούσιος ἐπὶ τῷ πλούτῳ χαίρῃ, μήτε ὁ πένης ἐπὶ τῇ πενίᾳ ταλανίζῃ ἑαυτόν· ἀλλ᾽ ἕκαστος, ἀφ᾽ ὧν ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ποιῇ. Οὔτε γὰρ ὁ πλούσιος μακάριος, οὔτε ὁ πένης ἐλεεινός· ἀλλ᾽ ὃς ἐὰν τῆς ἁρπαγῆς ἐκείνης καταξιωθῇ τῆς ἐν νεφέλαις, μακάριος καὶ τρισμακάριος, κἂν ἁπάντων πενέστατος ᾖ· ὥσπερ οὖν ὁ ἐκπεσών, ἐλεεινὸς καὶ τρισάθλιος, κἂν ἁπάντων εὐπορώτατος ᾖ. Διὰ τοῦτο λέγω, ἵνα οἱ μὲν ἐν ἁμαρτήμασιν ὄντες, θρηνῶμεν ἑαυτούς· οἱ δὲ ἐν κατορθώμασι ζῶντες, θαῤῥείτωσαν ἅπαντες· μᾶλλον δέ, μὴ θαῤῥείτωσαν μόνον, ἀλλὰ

λεια, εἶπε ὅτι καὶ ἀπὸ τὶς δύο ποὺ βρίσκονται στὸ μύλο ἡ μία παραλαμβάνεται καὶ ἡ ἄλλη ἀφήνεται· καὶ ἀπὸ τοὺς δύο ποὺ εἶναι στὸ κρεβάτι ὁ ἕνας παραλαμβάνεται καὶ ὁ ἄλλος ἀφήνεται. Ἔτσι δηλώνει ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀφήνονται ἐδῶ καὶ περιμένουν τὴν τιμωρία, ἐνῶ οἱ δίκαιοι ἁρπάζονται στὰ σύννεφα. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ὁ βασιλιὰς πηγαίνει σὲ μία πόλη, ὅλοι οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ ἄρχοντες καὶ ὅσοι ἔχουν μεγάλη οἰκειότητα μαζί του, τὸν συναντοῦν ἀφοῦ βγοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, οἱ κατάδικοι ὅμως καὶ οἱ τιμωρημένοι φυλάγονται στὶς φυλακὲς περιμένοντας τὴν ἀπόφαση τοῦ βασιλιᾶ, ἔτσι καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ Κύριος, ὅσοι ἔχουν παρρησία τὸν συναντοῦν στὸν ἀέρα, οἱ κατάδικοι ὅμως καὶ ὅσοι αἰσθάνονται τὸ βάρος τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν στὴ συνείδησή τους περιμένουν στὴ γῆ τὸν κριτή.

Τότε καὶ ἐμεῖς θὰ ἁρπαχθοῦμε στὸν οὐρανό. Δὲν εἶπα, ἐμεῖς, κατατάσσοντας καὶ τὸν ἑαυτό μου ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ ἁρπάζονται· δὲν εἶμαι τόσο ἀναίσθητος καὶ ἀχάριστος, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω τὶς ἁμαρτίες μου. Γιατί, ἂν δὲ φοβόμουν μήπως καταστρέψω τὴ χαρὰ τῆς σημερινῆς ἑορτῆς, θὰ ἔχυνα πικρὰ δάκρυα, καθὼς θυμήθηκα αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπειδὴ θυμήθηκα τὶς δικές μου ἁμαρτίες. Ἐπειδὴ ὅμως δὲ θέλω νὰ ταράξω τὴ χαρὰ τῆς σημερινῆς ἑορτῆς, ἐδῶ θὰ σταματήσω τὴν ὁμιλία μου, ἀφοῦ σᾶς ἀφήσω ζωηρὴ τὴ μνήμη ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ὥστε οὔτε ὁ πλούσιος νὰ μὴ χαίρεται γιὰ τὸν πλοῦτο του, οὔτε ὁ φτωχὸς νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του δυστυχισμένο γιὰ τὴ φτώχεια του, ἀλλὰ ὁ καθένας, κατὰ τὴ συνείδησή του, νὰ κάνει εἴτε αὐτὸ εἴτε ἐκεῖνο. Γιατὶ οὔτε ὁ πλούσιος εἶναι εὐτυχισμένος, οὔτε ὁ φτωχὸς εἶναι δυστυχισμένος, ἀλλὰ ὅποιος θὰ κριθεῖ ἄξιος γιὰ τὴν ἁρπαγὴ ἐκείνη μέσα στὰ σύννεφα, εἶναι εὐτυχισμένος καὶ τρισευτυχισμένος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπ' ὅλους. Ὅπως βέβαια εἶναι ἐλεεινὸς καὶ τρισάθλιος ὁ ἁμαρτωλός, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁ πιὸ πλούσιος ἀπ' ὅλους. Γι' αὐτὸ τὰ λέγω, γιὰ νὰ θρηνοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας ὅσοι εἴμαστε ἁμαρτωλοί, καὶ νὰ παίρνουν θάρρος ὅσοι ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας· ἢ καλύτερα, νὰ μὴν παίρνουν μόνο θάρρος, ἀλλὰ

καὶ ἀσφαλιζέσθωσαν· μήτε ἐκεῖνοι θρηνείτωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβαλέσθωσαν.

Ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν ἐν κακίᾳ, μεταστάντα τῆς πονηρίας, πρὸς ἀρετὴν ἐπανελθεῖν, καὶ δυνηθῆναι γενέσθαι τῶν ἐξ ἀρχῆς εὖ βεβιωκότων ἴσον· ὅπερ καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν· καὶ οἱ μὲν ἀρετὴν ἑαυτοῖς συνειδότες, μενέτωσαν ἐπὶ τῆς εὐσεβείας, αὔξοντες ἀεὶ τοῦτο τὸ καλὸν κτῆμα, καὶ τῇ παρρησίᾳ προστιθέντες τῇ προτέρᾳ· οἱ δὲ ἀπαρρησίαστοι, καὶ συνειδότες ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα πολλά, μεταβαλλώμεθα, ἵνα καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων παρρησίαν φθάσαντες, κοινῇ πάντες καὶ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τῆς ὀφειλομένης δόξης τὸν τῶν ἀγγέλων ὑποδεξώμεθα βασιλέα, καὶ τῆς μακαρίας εὐφροσύνης ἀπολαύσωμεν ἐκείνης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ νὰ προφυλάγονται· οὔτε ἐκεῖνοι νὰ θρηνοῦν μόνο, ἀλλὰ καὶ ν' ἀλλάξουν τρόπο ζωῆς.

Γιατὶ εἶναι δυνατὸ καὶ ὁ κακός, ἀφοῦ ἐγκαταλείψει τὴν πονηρία, νὰ ἐπιστρέψει στὴν ἀρετὴ καὶ νὰ μπορέσει νὰ γίνει ἴσος μ' ἐκείνους ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ζοῦν ἐνάρετα. Αὐτὸ ἂς φροντίσουμε καὶ ἐμεῖς. Καὶ ὅσοι αἰσθάνονται ὅτι εἶναι ἐνάρετοι, ἂς παραμένουν στὴν εὐσέβεια, μεγαλώνοντας πάντοτε αὐτὸ τὸ καλὸ ἀπόκτημα καὶ αὐξάνοντας τὸ προηγούμενο θάρρος τους. Ὅσοι ὅμως δὲν ἔχουμε θάρρος καὶ αἰσθανόμαστε τὸ βάρος πολλῶν ἁμαρτιῶν μας, ἂς ἀλλάζουμε τρόπο ζωῆς, ὥστε, ἀφοῦ ἀποκτήσουμε τὸ θάρρος τῶν ἄλλων, νὰ ὑποδεχθοῦμε ὅλοι μαζὶ καὶ μὲ τὴν ἴδια ψυχικὴ διάθεση καὶ μὲ τὴν τιμὴ ποὺ ἁρμόζει τὸ βασιλιὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ν' ἀπολαύσουμε τὴ μακάρια ἐκείνη χαρὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα, καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

1. Πλοῦτος ἡμῖν, καὶ θησαυρός, καὶ πηγαὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, αἱ τοῦ Σωτῆρός εἰσιν οἰκονομίαι, ἃς καὶ λέγειν διψῶμεν, καὶ κηρύττειν σπεύδομεν, εἰπεῖν δὲ κατ' ἀξίαν οὐκ ἰσχύομεν. Ἀλλὰ τῷ πόθῳ συνεχόμενοι, καὶ τὴν ἀσθένειαν ὁμολογοῦντες, ὥσπερ ἐπί τινα εὔδιον λιμένα καταφεύγομεν ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;». Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ μέγας προφήτης, ᾧ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ὁ Θεός ἐγνώρισεν, ὁ καταξιωθεὶς πατὴρ Χριστοῦ κληθῆναι, Δαυΐδ ὁ μακάριος καὶ μέγας ἐν προφήταις, ὁ ἔνδοξος ἐν βασιλεῦσιν, ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, ὁ τετιμημένην ἔχων παρ' αὐτῷ καρδίαν, ὡς αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰπεῖν· «Εὗρον Δαυΐδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου»· εἰ ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος, ἀπιδὼν εἰς τὸ μέγεθος τῆς θεογνωσίας, ἔλεγεν· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν»· εἰ ὁ προφήτης ἀτονεῖ πρὸς τὸ μέγεθος βλέπων τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· εἰ Παῦλος ὁ θεολόγος καὶ ἡ οὐράνιος σάλπιγξ βοᾷ· «Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ»· εἰ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων

---

1. Ψαλμ. 105, 2.
2. Πράξ. 13, 22.
3. Ψαλμ. 138, 6.
4. Ρωμ. 11, 33.

8

ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

1. Εἶναι γιὰ μᾶς πλοῦτος, καὶ θησαυρός, καὶ πηγὲς τῆς αἰώνιας ζωῆς ἡ πρόνοια τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐπιθυμοῦμε πολὺ νὰ μιλᾶμε γι' αὐτήν, καὶ σπεύδουμε νὰ τὴν κηρύξουμε, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε ὅπως τῆς ἀξίζει. Ἐπειδὴ ὅμως μᾶς κυρίεψε ὁ πόθος καὶ ἐπειδὴ ὁμολογοῦμε τὴν ἀδυναμία μας, καταφεύγουμε σὰν σὲ κάποιο γαλήνιο λιμάνι σ' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ προφήτη· «Ποιὸς μπορεῖ νὰ διηγηθεῖ τὰ κατορθώματα τοῦ Κυρίου, νὰ κάμει γνωστὲς ὅλες τὶς δόξες του;»[1]. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ὁ μεγάλος προφήτης, στὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς γνώρισε τὰ κρυφὰ καὶ τὰ μυστικὰ τῆς σοφίας του, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ὀνομασθεῖ πατέρας τοῦ Χριστοῦ, ὁ Δαυΐδ ὁ μακάριος καὶ ὁ πιὸ μεγάλος ἀνάμεσα στοὺς προφῆτες, ὁ πιὸ ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκτιμοῦσε πολὺ τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς του, ὥστε ὁ ἴδιος νὰ πεῖ· «Βρῆκα τὸ Δαυΐδ τὸν υἱὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπο ὅπως τὸν θέλει ἡ καρδιά μου»[2], ἐὰν αὐτὸς ὁ μεγάλος καὶ τόσο σπουδαῖος, ὅταν ἔστρεψε τὰ μάτια του στὸ μέγεθος τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε· «Θαύμασα τὴ γνώση σου, βεβαιώθηκα γι' αὐτήν, δὲν μπορῶ νὰ ἔρθω πρὸς αὐτήν»[3]· ἐὰν ὁ προφήτης χάνει τὶς δυνάμεις του ὅταν βλέπει τὸ μέγεθος τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ὁ Παῦλος, ὁ θεολόγος καὶ ἡ οὐράνια σάλπιγγα, φωνάζει· «Πόσο μεγάλος εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ! Πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ ἀποφάσεις του καὶ πόσο ἀνεξιχνίαστες οἱ μέθοδοί του»[4]· ἐὰν τὰ λόγια τῶν

γλῶσσαι τοσαῦτα χέουσαι νάματα, ἐξ ὧν ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας· εἰ τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι ποταμοὶ ῥέοντες, καὶ πέλαγος εὐσεβείας συνιστῶντες, ὡμολόγησαν τὴν ἧτταν, ἵνα δείξωσι τοῦ κηρυττομένου τὴν δύναμιν· ποῦ φανήσεται λόγου βραχυτάτου ψεκάς, τοσούτου πελάγους σοφίας προκειμένου;

Ἀλλ᾽ οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς θεολογίας ὁρῶντας ναρκᾷν, ἀλλὰ πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ βλέποντας, κατατολμᾷν τῆς θείας διδασκαλίας. Βραβεύει γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τῇ ἀξίᾳ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῶν κηρυττόντων καὶ τῇ ἀγάπῃ τῶν ἀκουόντων. Καὶ ὥσπερ οἱ φιλόστοργοι πατέρες, ἐπειδὰν ἴδωσι τοὺς παῖδας ψελλίζοντας καὶ χωλεύοντας τῇ λέξει, οὐ πρὸς τὸ ἄναρθρον βλέπουσι τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόθον τῆς φύσεως, καὶ πάσης αὐτοῖς ῥητορικῆς μεγαλοφωνίας καὶ φιλοσόφου μετεωρολογίας ἡδύτερά ἐστι τὰ τῶν παίδων ψελλίσματα, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εἰς τὰς γλώσσας ἡμῶν ψελλιζούσας περὶ θεολογίας, ἀλλ᾽ εἰς τὸν πόθον καὶ εἰς τὴν διάθεσιν βλέπει, ὅτι πίστει κηρύττομεν καὶ ἀγάπῃ ἀνυμνοῦμεν. Οὐ γὰρ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα τρανῶς λαλῆσαι, ἀλλ᾽ ὅσα ἂν λαλήσωμεν περὶ Θεοῦ, ψελλίζοντες λαλοῦμεν. Διατί; Ἐπειδὴ καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν». Ὅμως δὲ εἰ καὶ ψελλίζομεν, ἐνεχείρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο βοᾷ Ἠσαΐας· «Καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην». Φέρε τοίνυν μικρὰ ψελλίσωμεν πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν Πατέρα καὶ Δεσπότην, τὸν καταξιώσαντα εἰπεῖν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Τεκνία· εἰ γὰρ τέκνα καλεῖ, τῶν τέκνων ψελλιζόνταν ἀνέχεται. Καὶ ἐπειδὴ ἔφη ἀνελθεῖν εἰς οὐρα-

5. Α΄ Κορ. 13, 9.
6. Ἠσ. 32, 4.
7. Ἰω. 13, 33.

προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ποὺ σκόρπισαν τόσα νάματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γέμισε ὁλόκληρη ἡ οἰκουμένη γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν Κύριο, ὥστε σὰν πολὺ νερὸ νὰ σκεπάσει τὶς θάλασσες, ἐὰν τόσοι πολλοὶ καὶ τόσοι μεγάλοι ποταμοί, ποὺ τρέχουν καὶ σχηματίζουν τὸ πέλαγος τῆς εὐσέβειας, ὁμολόγησαν τὴν ἧττα τους, γιὰ ν' ἀποδείξουν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ποῦ θὰ φανεῖ ἡ σταγόνα τοῦ ἀσήμαντου λόγου μου, ὅταν βρίσκεται μπροστά μας τόσο μεγάλο πέλαγος σοφίας;

'Αλλὰ δὲν πρέπει νὰ διστάζουμε, ὅταν βλέπουμε τὸ μέγεθος τῆς θεολογίας, ἀλλά, βλέποντας πρὸς τὴν πρόθεση τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ τολμοῦμε τὴ διδασκαλία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲ βραβεύει σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τῶν λόγων, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν πόθο αὐτῶν ποὺ κηρύττουν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀγάπη ἐκείνων ποὺ ἀκοῦν. Καὶ ὅπως οἱ στοργικοὶ πατέρες, ὅταν δοῦν ὅτι τὰ παιδιά τους τραυλίζουν καὶ προφέρουν μὲ δυσκολία τὶς λέξεις, δὲν προσέχουν στὸ ὅτι ἡ ὁμιλία τους δὲν εἶναι καθαρή, ἀλλὰ στὸν πόθο τῆς φύσης, καὶ τὰ τραυλίσματα τῶν παιδιῶν εἶναι γι' αὐτοὺς πιὸ εὐχάριστα ἀπὸ κάθε ρητορικὴ μεγαληγορία καὶ φιλοσοφικὴ συζήτηση, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲ βλέπει στὴ γλώσσα μας ποὺ τραυλίζει γιὰ τὴ θεολογία, ἀλλὰ στὸν πόθο καὶ τὴ διάθεσή μας, γιατὶ κηρύττουμε μὲ πίστη καὶ ὑμνοῦμε μὲ ἀγάπη. Γιατὶ δὲν μπορεῖ ἡ ἀνθρώπινη γλώσσα νὰ μιλήσει μὲ σαφήνεια, ἀλλὰ ὅσα θὰ ποῦμε γιὰ τὸ Θεό, θὰ τὰ ποῦμε τραυλίζοντας. Γιατί; 'Επειδὴ καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει· «Ἕνα μέρος γνωρίζουμε καὶ γιὰ ἕνα μέρος προφητεύουμε»[5]. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ τραυλίζουμε, μᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεὸς τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης. Γι' αὐτὸ φωνάζει ὁ 'Ησαΐας· «Καὶ οἱ γλῶσσες ποὺ τραυλίζουν θὰ μάθουν νὰ κηρύττουν τὴν εἰρήνη»[6]. 'Εμπρὸς λοιπὸν ἂς τραυλίσουμε κάτι πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Κύριο ὅλων μας, ποὺ θεώρησε ἄξιους τοὺς μαθητές του νὰ τοὺς πεῖ· «Παιδιά μου»[7]· γιατί, ἀφοῦ μᾶς ὀνομάζει παιδιά του, ἀνέχεται τὰ παιδιά του ὅταν τραυλίζουν. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε ὅτι θ' ἀνεβεῖ στοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπειδὴ κηρύχθηκε ἡ ἔνδοξη ἀνάληψή του, δὲν περιορίζεται σὲ χρονικὰ ὅρια ἡ χάρη του, οὔτε περιορί-

νούς, καὶ ἡ ἀνάληψις αὐτοῦ ἡ πολυύμνητος ἐκηρύχθη, οὐκ ἀποκλείεται χρόνῳ ἡ χάρις, οὐδὲ περιγράφεται ἡμέραις ἡ θεολογία.

2. Ἐπειδὴ δὲ θελήσαντες ἀνελθεῖν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἐνεποδόθημεν, ὡς οἶδεν ὁ Χριστός, προθέμενοι μέν, κωλυθέντες δὲ διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τοῦ ἀέρος καὶ τὸ συνεχὲς τοῦ πλήθους (λέγω δὲ ταῦτα, ἵνα πᾶσαν ὑπόληψιν λύσω τῶν μάτην ἐγκαλεῖν βουλομένων), ἐπειδήπερ πρὸς τὸ πλῆθος ἰδόντες τῶν εἰρημένων, ταχέως συνεστείλαμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων καταχώσωμεν ὑμῶν τὴν μνήμην, σήμερον ἀποδίδομεν τὴν ὀφειλήν. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν τὸν μὴ ποιήσαντα τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ Πάσχα, τῷ δευτέρῳ μηνὶ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδόναι. Δεῖ δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι Θεοῦ λόγος οὐ χρόνοις, οὐχ ἡμέραις περιγράφεται, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν δέχεται κήρυγμα καὶ σταυροῦ, καὶ πάθους, καὶ ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως, καὶ δευτέρας παρουσίας.

3. Ἠρέμα δὲ προδιαλαβόντες μικρά τινα τῶν θείων ῥημάτων ἐν τοῖς ὑπαναγνωσθεῖσι σήμερον, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς πηγὰς ἀντλήσαντες, οὕτως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν, «Οὔσης ὀψίας, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς». Ἀφ' οὗ ὁ Σωτὴρ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο ἡμῖν, σπανίως φαίνεται, ἐν ἄλλαις ἡμέραις ἐπιφανεὶς τοῖς μαθηταῖς ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἑκάστῳ σαββάτῳ παρέβαλλε τῇ συναγωγῇ, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· οὕτως ἀφ' οὗ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τῷ κόσμῳ ἤνεγκεν, ἐσπούδασε τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς, ἐν μιᾷ τῶν σαββάτων, ἐπιφαίνεσθαι, ἵνα πήξῃ τὸν θεμέλιον τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Τέλος γὰρ εἶχε τὰ τῶν σαββάτων, ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε τὰ τῆς Δεσποτικῆς ἡμέρας, ἤγουν τῆς ἀναστάσεως, ὡς μέμνησθε τῶν πρώην εἰρημένων. Πῶς ὁ μακάριος Ματθαῖος ἐπιγράφων τὰ

8. Στὴ συνέχεια ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὴν ἀπιστία τοῦ Θωμᾶ ἑρμηνεύοντας τὸ Ἰω. 20, 19 - 29 στὶς παραγράφους 2 - 6.

ζεται σὲ κάποιο χρονικὸ διάστημα ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

2. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅταν θελήσαμε ν' ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἐμποδισθήκαμε, ὅπως γνωρίζει ὁ Χριστός, καὶ ἀφοῦ εἴχαμε τὴν πρόθεση καὶ μᾶς ἐμπόδισε ἡ ἀκαταστασία τοῦ καιροῦ καὶ τὸ πυκνὸ πλῆθος τοῦ κόσμου (καὶ τὰ λέγω αὐτά, γιὰ νὰ διαλύσω κάθε ὑποψία ἐκείνων ποὺ θέλουν νὰ μᾶς κατηγοροῦν ἄδικα), ἐπειδὴ λοιπόν, ὅταν εἶδα ὅτι εἶπα πολλά, σταμάτησα γρήγορα τὸ λόγο μου, γιὰ νὰ μὴ σκεπάσουμε τὴ μνήμη σας μὲ τὰ πολλὰ λόγια, ἀνταποδίδω σήμερα τὸ χρέος μου. Γιατὶ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐπέτρεπε σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔκαμε τὸ Πάσχα στὸν πρῶτο μήνα, νὰ ἀνταποδώσει τὸ χρέος του στὸ δεύτερο μήνα. Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὰ χρόνια, οὔτε ἀπὸ τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ κάθε ἡμέρα προσφέρεται γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀνάστασης, καὶ τῆς ἀνάληψης, καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας.

3. Ἀφοῦ πρῶτα ἀναφέρουμε σιγὰ-σιγὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια ποὺ ἀναγνώσθηκαν σήμερα, καὶ ἀφοῦ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὶς εὐαγγελικὲς πηγές, τότε θὰ ἔρθουμε στὴν ὑπόσχεσή μας[8]. «Ὅταν βράδυασε τὴν ἡμέρα ἐκείνη, τὴν πρώτη τῆς ἑβδομάδας, καὶ ἐνῶ ἦταν κλειστὲς οἱ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἦταν μαζεμένοι οἱ μαθητές, ἦρθε ὁ Ἰησοῦς». Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Σωτήρας μας ἀναστήθηκε γιὰ χάρη μας, σπάνια φαίνεται ὅτι παρουσιάστηκε στοὺς μαθητές του ἄλλες ἡμέρες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κυριακή. Ὅπως λοιπὸν κάθε Σάββατο πήγαινε στὴ συναγωγή, γιὰ νὰ ἐκτελέσει τὸ Νόμο, ἔτσι ἀπὸ τότε ποὺ ἀναστήθηκε καὶ ἔφερε στὸν κόσμο τὴν ὑπόσχεση τῆς σωτηρίας του, φρόντισε τὴν Κυριακή, τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας, νὰ παρουσιάζεται, γιὰ νὰ σταθεροποιήσει τὸ θεμέλιο τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Γιατὶ ἦταν τὸ τέλος τοῦ Σαββάτου, καὶ ἄρχιζε ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ ἡ ἡμέρα τῆς ἀνάστασής του, ὅπως θυμᾶστε ἀπὸ τὰ προηγούμενα λόγια μου. Πῶς ὁ μακάριος Ματθαῖος, γρά-

σάββατα, ἀρχὴν δὲ εἰσάγων τῶν ἁγίων Κυριακῶν, ἔλεγεν· «Ὀψὲ σαββάτων»; Τέλος γὰρ ἦν, καὶ ὀψὲ τῶν πρώτων σαββάτων, «Ἐπιφωσκούσης εἰς μίαν σαββάτων». Ἐφάνη τοίνυν ἀναστὰς τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τῆς ἀναστασίμου.

«Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον». Ὅπου τοίνυν ἀκμάζει φόβος, παραγίνεται ὁ λύων τὸν φόβον· ὅπου ἀκμάζει τὰ τῆς ζάλης, ἐπιλάμπει τὰ τῆς γαλήνης· ὅπου βλέπει τὸ σκάφος χειμαζόμενον τῆς εὐσεβείας, προσφέρει τὴν κυβερνητικὴν ἐπιστήμην· τὸν μὲν χειμῶνα λύων, τὸ δὲ σκάφος εἰς γαλήνην εἰσάγων, πρὸς τὸ ἀκμάζον πάθος τοῦ φόβου τὸ φάρμακον φέρει. «Ἔστη εἰς τὸ μέσον»· καὶ τί φησιν; «Εἰρήνη ὑμῖν». Μὴ στασιαζέτω ἡ διάνοια ὑμῶν, μὴ θορυβείσθω ὁ λογισμός, μὴ πολεμεῖσθε ταῖς ἐννοίαις τοῦ φόβου· «Εἰρήνη ὑμῖν». Εἰρήνη πόλεμον ἀφανίζει, φόβον καταλύει, ἔχθραν ἐξορίζει, «Εἰρήνη ὑμῖν». Ἐδόθη πολλάκις εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐ διὰ προσώπου τῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων, διὰ προφητῶν, διὰ δικαίων· μόνος ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ φανεὶς ἔδωκεν εἰρήνην. Ἐδόθη τῷ Δανιὴλ εἰρήνη, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου. Ὤφθη τῷ Δανιὴλ ἄγγελος καὶ εἶπεν· «Εἰρήνη σοι, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ». Ὤφθη καὶ τῷ Γεδεὼν ἄγγελος καὶ εἶπεν· «Εἰρήνη σοι».

Ἄγγελοι τοίνυν ἔδωκαν εἰρήνην, οὐδέπω δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων· ἀλλὰ δι' ἐκείνων μὲν ἔπεμπεν, ἐταμιεύετο δὲ ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰρήνην τὴν εὐαγγελικήν. Οἱ δὲ προφῆται δεξάμενοι πολλάκις παρὰ τῶν ἀγγέλων τὴν εἰρήνην, ἐδίψων ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου τῆς εἰρήνης τῆς αὐθεντίας δέξασθαι τὴν εἰρήνην. Διὸ καὶ ἐβόα Ἠσαΐας· «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν»· μὴ

---

9. Ματθ. 28, 1.

10. Δαν. 10, 19.

φοντας τὴ λέξη Σάββατο, εἰσάγοντας ὅμως τὴν ἀρχὴ τῆς ἁγίας Κυριακῆς, ἔλεγε, «᾿Αργὰ τὴ νύκτα τοῦ Σαββάτου»; Γιατὶ ἦταν τὸ τέλος καὶ οἱ τελευταῖες στιγμὲς τῆς προηγούμενης ἑβδομάδας. «Τὴν ὥρα ποὺ ξημέρωνε ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας»[9]. Παρουσιάστηκε λοιπόν, ὅταν ἀναστήθηκε, τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας, τὴν ἴδια δηλαδὴ ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς ἀναστασής του.

«᾿Ενῶ οἱ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἦταν μαζεμένοι οἱ μαθητές του, ἦταν κλειστές, ἀπὸ φόβο πρὸς τοὺς ᾿Ιουδαίους, ἦρθε ὁ ᾿Ιησοῦς καὶ στάθηκε στὴ μέση». Ὅπου λοιπὸν κυριαρχεῖ ὁ φόβος, ἔρχεται ἐκεῖνος ποὺ διαλύει τὸ φόβο. Ὅπου κυριαρχεῖ ἡ τιμωρία, φέρνει τὴ γαλήνη. Ὅπου βλέπει ὅτι τὸ σκάφος τῆς εὐσέβειας ὑποφέρει ἀπὸ τρικυμίες, προσφέρει τὴν τέχνη γιὰ νὰ κυβερνηθεῖ καλὰ τὸ σκάφος· σταματᾶ τὴν τρικυμία, ὁδηγεῖ τὸ σκάφος σὲ γαλήνη, φέρνοντας ἔτσι τὸ φάρμακο στὸ πάθος τοῦ φόβου ποὺ βρισκόταν στὸ ἀποκορύφωμά του. «Στάθηκε στὴ μέση». Καὶ τί εἶπε; «Εἰρήνη σὲ σᾶς». Ἂς μὴν ἐπαναστατεῖ ἡ ψυχή σας, ἂς μὴ ταράζεται ὁ λογισμός σας, ἂς μὴ σᾶς πολεμοῦν οἱ σκέψεις τοῦ φόβου. «Εἰρήνη σὲ σᾶς». Ἡ εἰρήνη ἐξαφανίζει τὸν πόλεμο, διαλύει τὸ φόβο, διώχνει τὸ μίσος. «Εἰρήνη σὲ σᾶς». Πολλὲς φορὲς ἔδωσε ὁ Θεὸς εἰρήνη στοὺς ἀνθρώπους, ὄχι ὅμως αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ στέλνοντας τοὺς ἀγγέλους, τοὺς προφῆτες, τοὺς δίκαιους ἀνθρώπους. Μόνο ὁ Σωτήρας φάνηκε ὁ ἴδιος καὶ ἔδωσε εἰρήνη. Ἔδωσε στὸ Δανιὴλ εἰρήνη, ἀλλὰ μὲ κάποιον ἄγγελο. Παρουσιάστηκε στὸ Δανιὴλ ὁ ἄγγελος καὶ εἶπε· «Εἰρήνη σὲ σένα, ἄνθρωπε ἀγαπητέ, ἔχε δύναμη καὶ θάρρος, ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου»[10]. Παρουσιάστηκε καὶ στὸ Γεδεὼν ἄγγελος καὶ εἶπε· «Εἰρήνη σὲ σένα».

Οἱ ἄγγελοι λοιπὸν πρόσφεραν τὴν εἰρήνη, ποτὲ ὅμως ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. ᾿Αλλὰ μὲ τοὺς ἀγγέλους ἔστελνε τὴν εἰρήνη, κρατοῦσε ὅμως γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν εὐαγγελικὴ εἰρήνη. Καὶ οἱ προφῆτες, ἐπειδὴ δέχθηκαν πολλὲς φορὲς ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους τὴν εἰρήνη, ἐπιθυμοῦσαν πολὺ νὰ δεχθοῦν τὴν εἰρήνη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κύριο τῆς εἰρήνης. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ᾿Ησαΐας φώναζε·

δι' ἑτέρων, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ εἰρήνην δὸς ἡμῖν. Εἶτα πρὸς τὴν δέησιν ἡ ἀντιφώνησις· «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευράν». Ὥσπερ γὰρ στρατηγὸς ἐπανελθὼν ἀπὸ πολέμου, καὶ τραύμασι νικηφόροις λάμπων, οὐκ αἰσχύνεται τοῖς τραύμασι· στεφάνων γάρ ἐστι λαμπρότερα· οὕτω καὶ ὁ Σωτήρ, τραύματα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀναδεξάμενος, καὶ ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ κοινοῦ, οὐ κρύπτει τὰ πάθη, ἀλλ' ἐκκαλύπτει, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀνδρείαν. Ἔδειξε τὰς χεῖρας ἐν αἷς ἦν ὁ τύπος τῶν ἥλων, ἔδειξε καὶ τὴν πλευρὰν ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡμῖν τῶν μυστηρίων τὴν πηγήν. Ἔδειξε τὰς χεῖρας, ἵνα πληροφορήσῃ τὴν ἀνάστασιν, ἵνα πληροφορήσῃ τοὺς ἀμφιβολοῦντας ὅτι ὄντως ὁ παθὼν ἀνέστη, ὅτι ὄντως τὸ ἀποθανὸν καὶ ταφὲν σῶμα ἐγήγερται.

4. «Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον». Ἐδόθη εἰρήνη, ἐλύθη ὁ φόβος, ἤνθησεν ἡ χάρις. «Εἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν· Εἰρήνη ὑμῖν». Διατί «πάλιν»; Ὅπου βούλεται πῆξαι τὰ δῶρα τῆς χάριτος, διπλασιάζει καὶ τὰς εὐλογίας· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ· «Εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε»· οὕτω δίδωσιν εἰρήνην ἐπὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν. «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπτω ὑμᾶς». Πρόσεχε, παρακαλῶ· ὅρα πῶς εἰς τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἁρπάζει τὴν οἰκονομίαν. Οὐκ εἶπεν· Καθὼς ἐγέννησέ με ὁ Πατήρ· ὅπου γὰρ ἀποστολή, τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἐνδείκνυται. Συνεχῶς δὲ τοῦτο ἐπισημαινόμεθα, ἐπειδὴ τὴν οἰκονομίαν ἑρμηνεύει. Ὅπου, φησίν, γυμνὴ ἡ φύσις, Πατέρα καὶ Υἱὸν κηρύττει. «Καθὼς ἀπέσταλκέ με». Πῶς δὲ ἀπέσταλκέ σε; Πρόσεχε, παρακαλῶ. Ἀπεστάλης Δεσπότης ἐξ οὐρανοῦ· πῶς, καθὼς ἀπέστειλέ σε ὁ Πατήρ, ἀποστέλλεις; Οὐ τὸν τρόπον, φησί, λέγω τῆς ἀποστολῆς, τό, «Κα-

---

11. Ἠσ. 26, 12.
12. Ἰω. 14, 27.
13. Γεν. 22, 17.

«Κύριε καὶ Θεέ μας, δῶσε μας εἰρήνη»[11]. Ὄχι μὲ ἄλλους, ἀλλὰ ἐσὺ ὁ ἴδιος δῶσε μας τὴν εἰρήνη. Ἔπειτα ἀπὸ τὴν παράκληση αὐτὴ ἦρθε ἡ ἀπάντηση· «Σᾶς δίνω τὴ δική μου εἰρήνη»[12]. «Καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτό, τοὺς ἔδειξε τὰ χέρια καὶ τὴν πελυρά του». Ὅπως δηλαδὴ ὁ στρατηγὸς ποὺ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ λάμπει ἀπὸ τὰ νικηφόρα τραύματα, δὲν ντρέπεται γι' αὐτά, γιατὶ εἶναι λαμπρότερα ἀπὸ τὰ στεφάνια, ἔτσι καὶ ὁ Σωτήρας, ποὺ τραματίσθηκε γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, δὲν κρύβει τὰ πάθη του, ἀλλὰ τὰ φανερώνει, γιὰ νὰ δείξει τὸ κατόρθωμά του. Ἔδειξε τὰ χέρια του, στὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν, ἔδειξε καὶ τὴν πλευρά του, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεπήδησε γιὰ μᾶς ἡ πηγὴ τῶν μυστηρίων. Ἔδειξε τὰ χέρια του, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ἀνάστασή του, γιὰ νὰ πληροφορήσει ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀμφιβολίες ὅτι πραγματικὰ αὐτὸς ποὺ ἔπαθε, ἀναστήθηκε, ὅτι πραγματικὰ ἀναστήθηκε τὸ σῶμα ποὺ πέθανε καὶ θάφτηκε.

4. «Χάρηκαν λοιπὸν οἱ μαθητὲς ὅταν εἶδαν τὸν Κύριο». Τοὺς ἔδωσε τὴν εἰρήνη, διάλυσε τὸ φόβο τους, παρουσίασε τὴ χάρη του. «Εἶπε λοιπὸν σ' αὐτοὺς πάλι· Εἰρήνη σὲ σᾶς». Γιατί «πάλι»; Ὅπου θέλει νὰ στερεώσει τὰ δῶρο τῆς χάρης, διπλασιάζει καὶ τὶς εὐχές του, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ· «Θὰ σ' εὐλογήσω ὁπωσδήποτε καὶ θὰ σὲ πληθύνω ἐξάπαντος»[13]. Ἔτσι προσφέρει τὴν εἰρήνη του συνέχεια σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται μακριά του. «Καθὼς μὲ ἀπόστειλε ὁ Πατέρας, ἔτσι στέλνω καὶ ἐγὼ ἐσᾶς». Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Βλέπε πῶς στὴν ἀνθρώπινη μορφὴ ἁρπάζει τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν εἶπε· Καθὼς μὲ γέννησε ὁ Πατέρας, γιατὶ ὅπου λέγει ὅτι τὸν ἀπέστειλε ὁ Πατέρας, παρουσιάζει τὴν ἀνθρώπινη μορφή. Καὶ συνεχῶς αὐτὸ τονίζουμε, ἐπειδὴ μᾶς ἑρμηνεύει τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὅπου, λέγει, εἶναι καθαρὴ ἡ ὑπόστασή του, κηρύσσει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. «Καθὼς μὲ ἀπέστειλε». Καὶ πῶς σὲ ἀπέστειλε; Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Σὲ ἀπέστειλε Κύριο ἀπὸ τὸν οὐρανό· πῶς στέλνεις τοὺς μαθητές σου, καθὼς σὲ ἀπέστειλε ὁ Πατέρας; Δὲν ἐννοῶ τὸν τρόπο τῆς

θὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς», ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Ἀπεστάλην ἐγὼ εἰς τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἀποστέλλω ὑμᾶς, ἵνα τοῖς ὑμετέροις πάθεσι τὴν οἰκουμένην στεφανώσω.

Καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσεν ἡ θνητὴ φύσις ἀρκέσαι πρὸς τὴν ὁμοιότητα τὴν Δεσποτικήν, λέγει· «Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Πρόσεχε. Διατί ἐνεφύσησεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως; Ἆρα γὰρ ἐκτὸς τοῦ ἐμφυσήματος οὐχ ἱκανὸς ἦν δοῦναι Πνεῦμα ἅγιον; Ἀλλ' ἐπειδή, τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πλάττων, «Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν», ἀπώλεσε δὲ τοῦ ἐμφυσήματος τὴν χάριν διὰ τὴν παράβασιν, καὶ ἀπολέσας τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, εἰς χοῦν διελύθη, καὶ ἐν τάφῳ κατέλυσεν τὴν αὐτοῦ δημιουργίαν, ἀνανεῶν τοίνυν τὸ πλάσμα, καὶ ἀποδιδοὺς τὸ ἀρχαῖον δῶρον, ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ ζωτικὴν δύναμιν ἀποδιδοὺς τῷ πλάσματι· ὁμοῦ δὲ ἐπληροῦτο καὶ τὰ τῶν προφητῶν προειρημένα. Ὁ γὰρ μακάριος Ναοὺμ ὁ προφήτης, προειδὼς ὅτι ὁ Σωτὴρ ἀνιστάμενος ἐκ τῶν νεκρῶν μέλλει ἐμφυσᾶν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ πληροῦν αὐτοὺς θείου χαρίσματος, διαμαρτύρεται τῷ λαῷ λέγων· «Ἑόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἑορτάς σου, ἀπόδος τῷ Θεῷ τὰς εὐχάς σου· οὐκ ἔτι οὐ μὴ προσθῶσιν ἐλθεῖν εἰς παλαίωσιν. Συντετέλεσται, ἐξῆρται. Ἀνέβη γὰρ ἐκ τῆς γῆς ὁ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως».

Τότε λέγει· «Εἰρήνη ὑμῖν, καὶ τοῦτο εἰπών, ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Ἐπειδὴ εἶδε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὀκλάζουσαν πρὸς τοὺς πόνους, καὶ παραιτουμένην πρὸς τοὺς ἀγῶνας δι' ἀσθένειαν, ἀναπληροῖ τὸ λεῖπον τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἵνα κάμνουσαν αὐτὴν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν

14. Γεν. 2, 7. 15. Ναοὺμ 2, 1 - 2.

ἀποστολῆς, ὅταν λέγω ὅτι «Καθὼς μὲ ἀπέστειλε, ὁ Πατέρας, ἔτσι καὶ ἐγὼ στέλνω ἐσᾶς», ἀλλὰ τὴ δύναμη γιὰ τὴν ἀποστολή. Στάλθηκα ἐγὼ γιὰ νὰ πάθω γιὰ χάρη τοῦ κόσμου· ἐγὼ στέλνω ἐσᾶς, γιὰ νὰ τιμήσω μὲ τὰ δικά σας πάθη τὴν οἰκουμένη.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ θνητὴ φύση τους δὲν μποροῦσε νὰ φανεῖ ὅμοια μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου, λέγει ὁ εὐαγγελιστής· «Καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτό, φύσησε στὰ πρόσωπά τους καὶ τοὺς εἶπε. Λάβετε Πνεῦμα ἅγιο». Πρόσεχε. Γιατί φύσησε ὁ Σωτήρας μας στὰ πρόσωπα τῶν ἀποστόλων τὴν ἴδια τὴν ἡμέρα τῆς ἀνάστασής του; Μήπως λοιπὸν δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς δώσει ἅγιο Πνεῦμα χωρὶς τὸ φύσημα αὐτό; Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅταν δημιουργοῦσε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, «φύσησε στὸ πρόσωπό του, καὶ ἔγινε ὁ ἄνθρωπος ψυχὴ ζωντανή»[14], μὲ τὴν παράβαση ὅμως τῆς ἐντολῆς ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὴν χάρη ποὺ ἀπέκτησε μὲ τὸ φύσημα, καί, ἀφοῦ ἔχασε τὴ δύναμη ποὺ τοῦ ἔδινε ζωή, διαλύθηκε σὲ χῶμα καὶ ἔβαλε μέσα στὸν τάφο τὴ δημιουργική του ἱκανότητα. Θέλοντας λοιπὸν ν' ἀνανεώσει τὸ δημιούργημά του καὶ νὰ τοῦ ξαναδώσει τὸ παλιὸ δῶρο, φύσησε στὸ πρόσωπο τῶν ἀποστόλων, ξαναδίνοντας στὸ δημιούργημά του τὴν παλιὰ ἐκείνη δύναμη ποὺ τοῦ ἔδινε ζωή. Συγχρόνως ἐκπληρώνονταν καὶ ἐκεῖνα ποὺ προεῖπαν οἱ προφῆτες. Γιατὶ ὁ μακάριος Ναούμ, ὁ προφήτης, προβλέποντας ὅτι ὁ Σωτήρας, ὅταν ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, θὰ φυσήσει στὸ πρόσωπο τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ θὰ τοὺς γεμίσει μὲ τὴ θεία χάρη, διακηρύσσει στὸν κόσμο λέγοντας· «Ἑορτάζετε, Ἰουδαῖοι, τὶς ἑορτές σας, κάμνετε τὶς προσευχές σας στὸ Θεό. Δὲν ὑπάρχει πιὰ φόβος νὰ παλιώσουν. Αὐτὸ εἶναι σίγουρο, τὸ ἀποφάσισε ὁ Θεός. Γιατὶ ἀνέβηκε ἀπὸ τὴ γῆ ἐκεῖνος ποὺ φυσᾶ στὸ πρόσωπό σου καὶ σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ θλίψη σου»[15].

Τότε λέγει· «Εἰρήνη σὲ σᾶς, καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτό, τοὺς φύσησε στὸ πρόσωπο καὶ τοὺς εἶπε· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιο». Ἐπειδὴ εἶδε ὁ Κύριος ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος λύγιζε στοὺς κόπους καὶ ὅτι ἐγκατέλειπε τοὺς ἀγῶνες ἀπὸ ἀδυναμία, συμπληρώνει μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκεῖνο ποὺ ἔλειπε, γιὰ νὰ

παραμυθήσηται· καὶ ὥσπερ σίδηρόν τινα ἐστόμωσεν αὐτὴν τῇ θείᾳ χάριτι, ἵνα ὃ μὴ ἔχῃ ἐκ φύσεως, δέξηται παρὰ τῆς χάριτος, καὶ προσέλθῃ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος νευρουμένη. «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς». Ἀλλὰ σύ, Κύριε, ἐξελθὼν ὡς Δεσπότης, εἶδες ἁμαρτωλοὺς καὶ ἠλέησας, συνεχώρησας τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν. Ἀνωτέρα ἡ χάρις· ἐμπίπτομεν εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν ἁμαρτημάτων ἡμεῖς· οἱ ἁμαρτάνοντες πολλοί, φιλανθρωπίας χρεία πολλῆς. Οὐκ ἔχομεν τὴν αὐθεντίαν, πῶς δυνάμεθα κατὰ σὲ ἀποσταλῆναι; Διὰ τοῦτο, ἵνα πληρωθῇ τό, «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς», λέγει· «Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται».

Ἣν ἔχει ἐξουσίαν ὁ Σωτήρ, δίδωσι τοῖς ἀποστόλοις. Ὥσπερ γὰρ οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἄρχοντα πιστευθῆναι ἔθνος, μὴ λαβόντα συγχωρήσεως καὶ θανάτου καὶ τιμωρίας ἐξουσίαν παρὰ βασιλέως, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ μέλλων καθιστᾶν αὐτοὺς ἄρχοντας τῆς οἰκουμένης, δίδωσιν αὐτοῖς καὶ τιμωρίας ἐξουσίαν καὶ συγχωρήσεως, τό, «Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε κεκράτηνται». Ἓν γάρ ἐστι τῶν ἀμηχάνων, ἢ μαρτυρῆσαι γενναίως, ἢ κηρῦξαι σπουδαίως, ἢ πρᾶξαί τι τῶν μεγάλων καὶ δυσκατορθώτων, ἐὰν μὴ Πνεύματος ἁγίου δύναμις νευρώσῃ τὸν τόνον τοῦ μάρτυρος· ἄλλως γὰρ οὐ δύνανται μάρτυρες εἶναι. Μάρτυρα δὲ λέγω νῦν, οὐ μόνον τὸν διὰ παθῶν τελειούμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν τῷ λόγῳ μαρτυροῦντα τῆς χάριτος. Πᾶς γὰρ κήρυξ ἀληθείας, μάρτυς ἐστὶ Θεοῦ. Διὸ περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· «Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης τῇ ἀληθείᾳ λέγων, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός». Μαρτυρεῖ

τοῦ δώσει θάρρος, ἀφοῦ κουραζόταν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία του. Καὶ ἐνδυνάμωσε μὲ τὴ θεία χάρη τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὅπως ἐνισχύουν τὸ σίδερο, γιὰ νὰ δεχθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει ἀπὸ τὴ φύση, καὶ γιὰ νὰ ἔρθει στοὺς ἀγῶνες ἐνισχυμένο μὲ τὴν δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιο· καθὼς μὲ ἀπέστειλε ὁ Πατέρας, καὶ ἐγὼ στέλνω ἐσᾶς». Ἀλλὰ ἐσύ, Κύριε, ἐπειδὴ ἦρθες σὰν Σωτήρας, μᾶς εἶδες ἁμαρτωλοὺς καὶ μᾶς λυπήθηκες, καὶ συγχώρησες τὶς ἁμαρτίες μας. Εἶναι ἀνώτερη ἡ χάρη σου· ἐμεῖς γκρεμιζόμαστε στὴν ἄβυσσο τῶν ἁμαρτημάτων. Οἱ ἁμαρτωλοὶ εἶναι πολλοί, χρειάζεται μεγάλη φιλανθρωπία. Δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη, πῶς μποροῦμε ν' ἀναλάβουμε τέτοια ἀποστολὴ ὅπως ἀνέλαβες ἐσύ; Γι' αὐτό, γιὰ νὰ συμπληρώσει τὰ λόγια, «Καθὼς μὲ ἀπέστειλε ὁ Πατέρας, καὶ ἐγὼ στέλνω ἐσᾶς», λέγει· «Σ' ὅποιους συγχωρήσετε τὶς ἁμαρτίες, τοὺς τὶς συγχωρεῖ καὶ ὁ Θεός· σ' ὅποιους δὲν τὶς συγχωρήσετε, θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀσυγχώρητες».

Τὴν ἴδια ἐξουσία ποὺ ἔχει ὁ Σωτήρας, δίνει στοὺς ἀποστόλους. Γιατὶ ὅπως ἕνας λαὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δείξει ἐμπιστοσύνη σὲ κάποιον ἄρχοντα, ὅταν δὲν πάρει ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τὴν ἐξουσία τῆς συγχώρησης, τοῦ θανάτου καὶ τῆς τιμωρίας, ἔτσι καὶ ὁ Σωτήρας ἔχοντας σκοπὸ νὰ κάνει τοὺς ἀποστόλους ἄρχοντες τῆς οἰκουμένης, τοὺς δίνει τὴν ἐξουσία καὶ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς συγχώρησης, δηλαδὴ τοὺς εἶπε· «Σ' ὅποιους συγχωρήσετε τὶς ἁμαρτίες, τοὺς τὶς συγχωρεῖ καὶ ὁ Θεός· σ' ὅποιους δὲν τὶς συγχωρήσετε, θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀσυγχώρητες». Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο ἢ νὰ μαρτυρήσει κανεὶς μὲ θάρρος, ἢ νὰ κηρύξει μὲ ζῆλο τὸ λόγο Θεοῦ, ἢ νὰ κάνει κάτι μεγάλο καὶ δύσκολο, ἐὰν ἡ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν ἐνισχύσει τὴ φυσικὴ δύναμη τοῦ μάρτυρα, γιατὶ διαφορετικὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν μάρτυρες. Καὶ λέγω μάρτυρα στὴν περίπτωση αὐτὴν ὄχι μόνο ἐκεῖνον ποὺ πεθαίνει μὲ τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ποὺ μαρτυρεῖ μὲ τὸ λόγο του τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ κάθε κήρυκας τῆς ἀλήθειας, εἶναι τοῦ Θεοῦ μάρτυρας. Γι' αὐτὸ λέγει τὸ Εὐαγγέλιο γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸ Βαπτιστή· «Καὶ

δὲ οὐ τῷ πάσχειν, ἀλλὰ τῷ βοᾶν. Ἀμήχανον οὖν μάρτυρας γενέσθαι θείου λόγου, μὴ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νευρωθέντας. Διὸ λέγει ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις ἀναλαμβανόμενος· «Ὑμεῖς δὲ μείνατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους», καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δύναμιν ἥντινα οὐχ οἷόν τέ ἐστι μάρτυρας γενέσθαι μὴ δεξαμένους.

5. «Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐ ἦν μετ' αὐτῶν». Ἦν δὲ οἰκονομία μεγίστη Χριστοῦ, τὸ ἀπολειφθῆναι τὸν Θωμᾶν, ἵνα ἡ ἐκείνου ἀμφιβολία ἐναργέστερον παραστήσῃ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ μὴ γὰρ Θωμᾶς ἀπελείφθη, καὶ τὴν ἀπόληψιν ἀμφέβαλεν, καὶ τῇ ἀμφιβολίᾳ πληροφορίαν ὁ Σωτὴρ προσήνεγκεν, ἔμελλεν ἔτι σκανδαλίζειν πολλοὺς τὸ τῆς ἀναστάσεως θαῦμα· ἀλλ' ἐγένετο ἡ ἐκείνου ἀμφιβολία πάντων τῶν πιστῶν θεραπεία. Ὅτε οὖν ἦλθεν ὁ Θωμᾶς, ἔλεγον αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· «Ἑωράκαμεν τὸν Κύριον». Οἱ μὲν ἐσεμνύνοντο ἐφ' οἷς ἐθεάσαντο· ὁ δὲ ὥσπερ ἀντιλογίᾳ τινὶ κατεχόμενος, καὶ οὐκ ἀπιστίᾳ (τοσοῦτον ἡ ἀμφιβολία) καὶ διψῶν πληροφορηθῆναι, οὐκ εἶπεν· Ἀμήχανον τοῦτο γενέσθαι. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Οὐκ ἀπηρνήσατο τὴν ἀνάστασιν· οὐκ εἶπεν· Ἀδύνατα λέγετε, ἀμήχανα πράγματα ἀπαγγέλλετε· ἀλλ' ἐζήτησε πληροφορίαν λέγων· «Ἐὰν μὴ ἴδω κἀγὼ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ».

Ὅρα πῶς τῇ ἄλλῃ Κυριακῇ ἐφίσταται· ἀπὸ γὰρ Κυριακῆς εἰς Κυριακὴν ὀκτὼ ἡμέραι εἰσίν. «Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ τῆς ἀναστάσεως ἦλθε πάλιν ὁ Ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· Εἰρήνη ὑμῖν». Ἐπειδὴ ἐκεῖ δεύτερον εἶπεν, «Εἰρήνη ὑμῖν», ὧδε μίαν εἶπεν, ἵνα ἐκ τῆς ἁγίας

16. Ἰω. 1, 32. 17. Λουκᾶ 24, 49.

μαρτύρησε τὴν ἀλήθεια λέγοντας, ὅτι «Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»[16]. Καὶ μαρτυρεῖ ὄχι πάσχοντας, ἀλλὰ φωνάζοντας. Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατο νὰ γίνει κανεὶς μάρτυρας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν ἐνισχυθεῖ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Σωτήρας στοὺς ἀποστόλους, ὅταν ἀνέβαινε στὸν οὐρανό· «Ἐσεῖς ὅμως νὰ μείνετε στὴν πόλη Ἰερουσαλήμ, ὥσπου νὰ ἀποκτήσετε τὴ δύναμη ἀπὸ τὸν οὐρανό»[17], καὶ θὰ λάβετε τὴ δύναμη ὅταν θὰ ἔρθει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ λάβετε τὴ δύναμη αὐτή, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνετε μάρτυρες.

5. «Ὁ Θωμᾶς ὅμως, ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποὺ λεγόταν Δίδυμος, δὲν ἦταν μαζί τους». Ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη πρόνοια τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅτι ἀπουσίαζε ὁ Θωμᾶς, γιὰ ν' ἀποδείξει ἡ ἀμφιβολία του σαφέστερα τὴν ἀνάσταση. Γιατί, ἂν δὲν ἀπουσίαζε ὁ Θωμᾶς καὶ δὲν ἀμφέβαλε γιὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ ἂν στὴν ἀμφιβολία του ὁ Σωτήρας δὲν ἔφερνε ἀποδείξεις, θὰ σκανδάλιζε πολλοὺς ἀκόμη τὸ θαῦμα τῆς ἀνάστασης. Ἡ ἀμφιβολία τοῦ Θωμᾶ ὅμως πρόλαβε ὅλους τοὺς ἄλλους. Ὅταν λοιπὸν ἦρθε ὁ Θωμᾶς, τοῦ ἔλεγαν οἱ ἄλλοι μαθητές· «Εἴδαμε τὸν Κύριο». Ἐκεῖνοι σεμνύνονταν γι' αὐτὰ ποὺ εἶδαν, ὁ Θωμᾶς ὅμως, σὰν νὰ τὸν κατεῖχε κάποια διάθεση γι' ἀντιρρήσεις καὶ ὄχι ἀπὸ ἀπιστία (τόση ἦταν ἡ ἀμφιβολία του), καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε πολὺ νὰ πληροφορηθεῖ, δὲν εἶπε· Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔγινε αὐτό. Πρόσεχε καλά. Δὲν ἀρνήθηκε τὴν ἀνάσταση, δὲν εἶπε· Ἀδύνατα εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγετε, ἀκατόρθωτα πράγματα μοῦ πληροφορεῖτε, ἀλλὰ ζήτησε πληροφορίες λέγοντας· «Ἐὰν δὲ δῶ καὶ ἐγὼ τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν στὰ χέρια του καὶ δὲ βάλω τὸ δάκτυλό μου στὰ σημάδια τῶν καρφιῶν καὶ δὲ βάλω τὸ χέρι μου στὴν πλευρά του, δὲ θὰ πιστέψω. Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀκτὼ ἡμέρες...».

Πρόσεχε πῶς παρουσιάζεται τὴν ἄλλη Κυριακή· γιατὶ ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ εἶναι ὀκτὼ ἡμέρες. «Καὶ ὀκτὼ ἡμέρες μετὰ τὴν ἀνάστασή του, ἦρθε πάλι ὁ Ἰησοῦς, ἐνῶ οἱ πόρτες ἦταν κλειστές, καὶ στάθηκε στὴ μέση, καὶ εἶπε· Εἰρήνη σὲ σᾶς». Ἐπειδὴ τὴν πρώτη φορὰ εἶπε δυὸ φορές. «Εἰρήνη σὲ σᾶς», τώρα

Τριάδος ὁλόκληρον τὸ δῶρον τῆς εἰρήνης ἐργάσηται· «Εἰρήνη ὑμῖν. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ, φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε». Πρόσεχε, παρακαλῶ. Οὐκ ἀναμένει ὁ Σωτὴρ ἀκοῦσαι παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ Θωμᾶ· οὐ πρῶτον ἐδιδάχθη, καὶ τότε διδάσκει· ἀλλ' ἵνα πείσῃ αὐτὸν ὅτι παρῆν καὶ μὴ φαινόμενος, καὶ ἵνα ἐξεταστὴς τῆς ἀμφιβολίας γένηται, λέγει τῷ Θωμᾷ· «Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε», ὡς εἶπας, «καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός». Δείκνυσιν ὅτι ὁ πληροφορίαν ζητῶν, οὐ πιστός, ὁ δὲ πίστει δουλεύων, πιστός.

Ὅμοιόν ἐστι τὸ ἐρευνᾶν πλευρὰν Χριστοῦ καὶ τύπους ἥλων, τῷ λέγειν· Πῶς ἐγεννήθη; Μᾶλλον δὲ οὐ ὅμοιον. Ὁ μὲν γὰρ ἐπεζήτει ἰδεῖν τύπους ἥλων ἐν σαρκὶ ὁρωμένους καὶ αἰσθήσει ὑποπίπτοντας· ἐπεθύμει ἰδεῖν πρᾶγμα γεγενημένον, ὃ καὶ προῄδει. Σὺ δὲ πολυπραγμονῶν φύσιν ἀθεώρητον, οὐσίαν ἀκατάληπτον, γέννησιν ἄῤῥητον τὸν γεννήσαντα ἄφραστον, τὸν γεννηθέντα ἀκατάληπτον, οὐ χεῖρον παρανομεῖς; οὐκ εἶ ἀπίστου χείρων; Εἰ πλευρὰν ἐρευνήσας ὁ μακάριος Θωμᾶς ἤκουσε, «Μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός», σὺ ἐρευνῶν τὴν ἀσώματον φύσιν, τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν, «μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός».

Ὅμως εὐχαριστοῦμεν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι καὶ ἀνεξικακίᾳ, ὅτι ὁ τοῦ Θωμᾶ δάκτυλος ἐγένετο κάλαμος εὐσεβείας, ἀνατρέπων τὰ αἱρετικὰ δίκτυα, καὶ ἐμφράττων αὐτῶν τὰ στόματα τῶν τολμώντων λέγειν, ὅτι σχήματι ἐνεδύσατο σῶμα ὁ Κύριος, καὶ σχήματι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ δάκτυλος ὁ τοῦ Θωμᾶ οὕτω διέλυσε τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀμφιβολίαν, ὡς ἐκεῖνος ὁ δάκτυλος, πρὸς ὃν οὐκ ἤρκεσαν οἱ μάγοι τῶν Αἰτυπτίων λέγοντες· Δάκτυλος Θεοῦ ἐστιν οὗτος. Ἔπρεπε τότε καὶ τῷ ἁγίῳ Θωμᾷ μετὰ τὴν πληροφορίαν εἰπεῖν τὸ τοῦ Δαυῒδ ῥητόν· «Ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου τὸν Θεὸν ἐξεζήτησα»· καὶ ἐπειδὴ χερσὶν ἠρεύνα, εἰπεῖν τὸ

18. Ἐξ. 8, 19.

εἶπε μία φορά, γιὰ νὰ φέρει ἀπὸ τὴν Ἁγία Τριάδα ὁλόκληρο τὸ δῶρο τῆς εἰρήνης. «Εἰρήνη σὲ σᾶς. Ἔπειτα λέγει στὸ Θωμᾶ· φέρε τὸ δάκτυλό σου ἐδῶ». Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Δὲν περιμένει ὁ Σωτήρας ν' ἀκούσει ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τὴν ἀμφιβολία τοῦ Θωμᾶ. Δὲν ἄκουσε πρῶτα καὶ ὕστερα ἀπάντησε. Ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν πείσει ὅτι ἦταν παρὼν καὶ χωρὶς νὰ φαίνεται καὶ γιὰ νὰ ἐλέγξει τὴν ἀμφιβολία του, λέγει στὸ Θωμᾶ· «Φέρε τὸ δάκτυλό σου ἐδῶ», ὅπως εἶπες, «καὶ δὲς τὰ χέρια μου, καὶ φέρε τὸ χέρι σου καὶ βάλε το στὴν πλευρά μου, καὶ μὴ γίνεσαι ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός». Ἀποδεικνύει ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ζητᾶ πληροφορίες δὲν εἶναι πιστός, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑπακούει εἶναι πιστός.

Τὸ νὰ ἐξετάζεις τὴν πλευρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ λέγεις· Πῶς γεννήθηκε; Ἢ καλύτερα, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατὶ ὁ Θωμᾶς ἐπιζητοῦσε νὰ δεῖ τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν στὸ σῶμα, ποὺ ἦταν ὁρατὰ καὶ αἰσθητά. Ἤθελε νὰ δεῖ πράγμα ποὺ ἔγινε καὶ ποὺ γνώριζε ἀπὸ πρίν. Ἐσὺ ὅμως ὅταν ἐξετάζεις μάταια τὴν ἀόρατη φύση, τὴν ἀκατάληπτη οὐσία, τὴν ἀνέκφραστη γέννηση, τὸν Πατέρα ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ περιγράψουμε, τὸν Υἱὸ ποὺ μᾶς εἶναι ἀκατανόητος, δὲν κάνεις χειρότερη ἁμαρτία; Δὲν εἶσαι χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄπιστο; Ἐὰν ὁ μακάριος Θωμᾶς ποὺ ἐξέτασε τὴν πλευρὰ ἄκουσε, «Μὴ γίνεσαι ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός», ἐσὺ ποὺ ἐξετάζεις τὴν ἀσώματη φύση, τὴν ἀκατανόητη δύναμη, «μὴ γίνεσαι ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός».

Εὐχαριστοῦμε ὅμως τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀνεξικακία τοῦ Θεοῦ, γιατὶ τὸ δάκτυλο τοῦ Θωμᾶ ἔγινε ὅπλο εὐσέβειας, ἀφοῦ καταστρέφει τὶς παγίδες τῶν αἱρετικῶν καὶ κλείνει τὰ στόματα ἐκείνων ποὺ τολμοῦν νὰ λέγουν, ὅτι ὁ Κύριος πῆρε φαινομενικὰ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ φαινομενικὰ πέθανε. Τὸ δάκτυλο ὅμως τοῦ Θωμᾶ διάλυσε τόσο τὴν ἀμφιβολία τῶν αἱρετικῶν, ὅσο τὸ δάκτυλο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο δὲν ἐμπόδισαν οἱ μάγοι τῶν Αἰγυπτίων λέγοντας· «Αὐτὸς εἶναι δάκτυλος τοῦ Θεοῦ»[18]. Ἔπρεπε τότε καὶ ὁ ἅγιος Θωμᾶς μετὰ τὶς πληροφορίες ποὺ πῆρε νὰ πεῖ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Δαυῒδ· «Τὴν ἡμέρα τῆς θλίψης μου ανα-

ἐπαγόμενον· «Ταῖς χερσί μου νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην». «Μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός». Ἐκεῖνος δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τύπου θεασάμενος τὸν παθόντα, καὶ ἀπὸ τῆς προγνώσεως Θεὸν αὐτὸν καλεῖ· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου».

6. Ἀκουέτωσαν οἱ αἱρετικοί. Εἰ ἀληθῶς παραιτεῖται ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἔστιν ὁμότιμος τῷ Πατρί, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀποπέμπεται τὴν ὑπερβαίνουσαν αὐτῷ τιμήν; Ἤκουσεν οὖν παρά τινος, «Διδάσκαλε ἀγαθέ», καὶ λέγει· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός». Καίτοι τὸ ἀγαθὸς ὄνομα καὶ ἐν ἡμῖν πολιτεύεται. «Ἀγαθέ», ἀκοῦσαι κατὰ τὴν σὴν ὑπόνοιαν παρητήσατο· «Θεὸς καὶ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου», καὶ οὐκ ὤφειλε παραιτήσασθαι; «Διδάσκαλε ἀγαθέ», καὶ λέγει· «Τί με, λέγεις ἀγαθόν;» ὧδε, «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου», καὶ οὐκ εἶπε· Τί με λέγεις Κύριον καὶ Θεόν; Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἀνάξιος αὐτοῦ ἦν ἡ φωνὴ (οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε ἀγαθέ, ἀλλά, «Διδάσκαλε ἀγαθέ»), τὸ εὐτελὲς ἀπεπέμψατο, καὶ τὸ ἔνδοξον ἀπεδέξατο. Ἐκεῖ ἐμέμψατο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ἐμέμψατο, ὅτι βράδιον εἶπεν. Ἐμέμψατο αὐτόν, οὐχ ὅτι εἶπεν, «Ὁ Κύριός μου», ἀλλ' ὅτι βράδιον λέγει, «Ἐπεὶ τοίνυν εἶδες καὶ ἐπίστευσας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες». Εἷς ἀνεκλήθη, καὶ ἡμεῖς πάντες ἐμακαρίσθημεν· ὁ γὰρ μακαρισμὸς οὗτος ἐπὶ πάντας ἡμᾶς διαβαίνει καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς· ὅτι μὴ παραλαβόντες ὄψει τὰ θαύματα, ἀλλὰ πίστει δεχόμενοι, κοινωνοὶ γινόμεθα τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ἐνδόξου μακαρισμοῦ.

7. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἣν ἐπιτόμως διεδράμομεν, μεταβῶμεν, εἰ μὴ ἀπεκάμετε πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰρημένων, εἰς ἄλλην προφητικὴν φωνήν. Ποίαν δὴ ταύτην; «Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου». Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀνελήφθη ὁ Σωτήρ. «Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς

19. Ψαλμ. 76, 3.
20. Ματθ. 19, 16.17.
21. Μιχ. 4, 2.

ζήτησα τὸ Θεό»[19]. Καὶ ἐπειδὴ ἐρευνοῦσε μὲ τὰ χέρια του, ἔπρεπε νὰ πεῖ τὰ ἑπόμενα· «Ἅπλωσα τὰ χέρια μου πρὸς αὐτόν, καὶ δὲν ἐξαπατήθηκα». «Μὴ γίνεσαι ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός». Ἐκεῖνος ὅμως, ἀφοῦ εἶδε καὶ ἀπὸ τὰ σημάδια τὸν Κύριο ποὺ ἔπαθε καὶ ἐπειδὴ τὸν γνώριζε ἀπὸ πρίν, τὸν ὀνομάζει Θεό· «Εἶσαι ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου».

6. Ἂς ἀκοῦν οἱ αἱρετικοί. Ἐὰν πραγματικὰ ἱκετεύει ὁ Υἱὸς καὶ δὲν εἶναι ἰσότιμος μὲ τὸν Πατέρα, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ἀρνεῖται τὴν τιμὴ ποὺ εἶναι ἀνώτερή του; Ἄκουσε λοιπὸν ἀπὸ κάποιον, «Διδάσκαλε ἀγαθέ», καὶ λέγει· «Γιατί μὲ λέγεις ἀγαθό; Κανένας δὲν εἶναι ἀγαθός, παρὰ μόνο ἕνας, ὁ Θεός»[20]. Ἂν καὶ τὴ λέξη «ἀγαθὸς» τὴ χρησιμοποιοῦμε καὶ ἐμεῖς. Ἀρνήθηκε, κατὰ τὴ γνώμη σου, ν' ἀκούσει τὴ λέξη «ἀγαθέ». Δὲν ἔπρεπε πολὺ περισσότερο ν' ἀρνηθεῖ ν' ἀκούσει, «Εἶσαι Θεὸς καὶ Κύριος»; Τοῦ εἶπαν, «Διδάσκαλε ἀγαθέ», καὶ ἀπάντησε· «Γιατί μὲ λέγεις ἀγαθό;». Τοῦ εἶπε ἐδῶ ὁ Θωμᾶς, «Εἶσαι ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου», καὶ δὲν εἶπε· Γιατί μὲ λέγεις Κύριο καὶ Θεό; Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐπειδὴ δὲν ἄξιζε γι' αὐτὸν ἡ προσφώνηση ἐκείνη (γιατὶ δὲν εἶπε, Κύριε ἀγαθέ, ἀλλά, «Διδάσκαλε ἀγαθέ»), δὲ δέχθηκε τὴ μικροπρέπεια, καὶ δέχθηκε τὴ τιμή. Ἐκεῖ ἔψεξε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα τὸν ἔψεξε, γιατὶ πολὺ καθυστερημένα τὸ εἶπε. Τὸν ἔψεξε, ὄχι γιατὶ εἶπε, «Εἶσαι ὁ Κύριός μου», ἀλλὰ γιατὶ τὸ λέγει πολὺ ἀργά. «Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ εἶδες, πίστεψες· καλότυχοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πίστεψαν, ἂν καὶ δὲν εἶδαν». Κατηγόρησε ἕναν, καὶ μακάρισε ὅλους ἐμᾶς, γιατὶ ὁ μακαρισμὸς αὐτὸς ἰσχύει γιὰ ὅλους ἐμᾶς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ θὰ πιστέψουν μετὰ ἀπὸ μᾶς. Γιατί, ἀφοῦ δὲν εἴδαμε μὲ τὰ μάτια μας τὰ θαύματα, ἀλλὰ τὰ δεχόμαστε μὲ τὴν πίστη μας, συμμετέχουμε στὸ μεγάλο καὶ ἔνδοξο αὐτὸ μακαρισμό.

7. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτή, ποὺ ἐξετάσαμε σύντομα, ἂς μεταβοῦμε, ἂν δὲν κουραστήκατε ἀπὸ τὰ πολλὰ λόγια μου, σ' ἄλλη προφητικὴ φωνή. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; «Ἐμπρός, ἂς ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου»[21]. Γιατὶ ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀναλήφθηκε ὁ Σωτήρας τοῦ κόσμου. «Ἐμπρός, ἂς ἀνε-

τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ». Ἐτίμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὴν ἡμέραν πάλιν τῇ ὁμωνυμίᾳ τοῦ ὄρους· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐξ ὄρους τοῦ λεγομένου Ἐλαιῶν ἀνελήφθη ὁ Σωτήρ, καὶ ὧδε ἡ λεγομένη ἐλαία πεφύτευται, καὶ τῇ ἐγγύτητι καὶ τῇ ὁμωνυμίᾳ πιστουμένη τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Καὶ γὰρ ἀνήγαγεν ὁ Σωτὴρ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀπέναντι Ἰερουσαλήμ. Κἀκείνῃ καὶ ταύτῃ πρόσεχε τοίνυν. «Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου». Συνανέλθωμεν τῷ πόθῳ καὶ τῷ λόγῳ καὶ ἴδωμεν τίνα ἡμῖν ἐπραγματεύσατο ἡ σωτήριος ἀνάληψις.

8. Βούλομαι οὖν αὐτὴν τὴν βίβλον τῶν Πράξεων ἀναλαβεῖν, καὶ κατὰ μέρος ἐκ τῶν προοιμίων ἐξιχνιάσαι, ἵνα μεθ' ὑμῶν ἀντλήσω τὰ θεῖα νάματα, καὶ ἐρευνήσωμεν κοινῇ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἔμποροι τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς σπεύδοντες πλουτεῖν ἐν εὐσεβείᾳ. «Πράξεις», φησί, «τῶν ἀποστόλων». Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιγραφή, πᾶσαν ἐμφαίνει τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν, καὶ ἔστι προοίμιον ὅλης τῆς πραγματείας τὸ ἐπάγγελμα. Οὐδὲ γὰρ πάντων τῶν ἀποστόλων ἐμφέρονται ἐν τῇ βίβλῳ αἱ πράξεις· ἀλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ζητήσειε, τὰ μὲν πρῶτα τῆς βίβλου Πέτρου ἐκφαίνει θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὀλίγην δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Παῦλον κενοῦται πᾶσα ἡ πραγματεία. Πέτρος τοίνυν μνημονεύεται καὶ Παῦλος, καὶ πῶς πάντων τῶν ἀποστόλων αἱ πράξεις καλοῦνται; Ἀλλ' ἐπειδή, κατὰ τὸν Παῦλον, δοξαζομένου μέλους ἑνός, συνδοξάζεται πάντα τὰ μέλη, οὐκ ἐπέγραψεν ὁ ἱστοριογράφος, Πράξεις Πέτρου καὶ Παύλου, ἀλλά, «Πράξεις τῶν ἀποστόλων»· κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα.

Ζητοῦμεν οὖν τίς ὁ συντάξας ταύτην τὴν βίβλον τῶν Πράξεων· πολλοὶ γάρ, ἀγνοοῦντες τὸν συγγραφέα, εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους ἐμερίσθησαν ἐννοίας, οἱ μὲν εἰπόντες ὅτι Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος συνέταξεν αὐτάς, ἄλλοι δὲ λέγουσι, Βαρνάβας, ἄλλοι

βοῦμε στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ στὴν κατοικία τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ». Τίμησε ὁ Θεὸς πάλι τὴν ἡμέρα αὐτὴ δίνοντας τὸ ἴδιο ὄνομα στὸ ὄρος, γιατὶ ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ λεγόμενο ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀναλήφθηκε ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδῶ ἦταν φυτεμένη ἡ ἐλιά, καὶ βεβαιώνεται μὲ τὴν κοντινὴ ἀπόσταση καὶ τὸ ἴδιο ὄνομα ἡ παλιὰ ἱστορία. Γιατὶ πραγματικὰ ὁ Ἰησοῦς ἀνέβασε τοὺς μαθητές του στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἰερουσαλήμ. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ σ' ἐκείνη καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἱστορία. «Ἐμπρός, ἂς ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου». Ἂς ἀνεβοῦμε μαζὶ μὲ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία καὶ τὴ σκέψη μας καὶ ἂς δοῦμε τί μᾶς χάρισε ἡ σωτήρια ἀνάληψη τοῦ Κυρίου.

8. Θέλω λοιπὸν νὰ πάρουμε στὰ χέρια μας τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ νὰ τὸ ἐξατάσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ προσοχή, γιὰ ν' ἀντλήσω μαζί σας τὰ θεῖα νάματα καὶ νὰ ἐρευνήσουμε μαζὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, σὰν ἔμποροι τῆς ἀλήθειας καὶ σὰν νὰ σπεύδουμε νὰ πλουτίσουμε μ' εὐσέβεια. «Πράξεις», λέγει, «τῶν Ἀποστόλων». Καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος, φανερώνει τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων καὶ εἶναι περίληψη ὅλου τοῦ περιεχομένου ὁ τίτλος. Γιατὶ δὲν περιέχονται στὸ βιβλίο αὐτὸ οἱ πράξεις ὅλων τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ἂν κανεὶς ἐξετάσει μὲ προσοχὴ θὰ βρεῖ ὅτι τὰ πρῶτα κεφάλαια τῶν Πράξεων περιέχουν τὰ θαύματα καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Πέτρου καὶ λίγα λόγια γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους ἀποστόλους, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ὅλο τὸ ἔργο ἀφιερώνεται στὸν Παῦλο. Ἀναφέρονται λοιπὸν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται τὸ βιβλίο οἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων; Ἀλλ' ἐπειδή, σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο, ὅταν δοξάζεται ἕνα μέλος, δοξάζονται μαζὶ ὅλα τὰ μέλη, δὲν ἔδωσε ὁ ἱστορικὸς συγγραφέας τὸν τίτλο, Πράξεις τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ «Πράξεις τῶν ἀποστόλων». Τὸ ἔργο ἦταν κοινὸ γιὰ ὅλους τοὺ ἀποστόλους.

Ζητοῦμε λοιπὸν νὰ μάθουμε ποιὸς ἔγραψε αὐτὸ τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων. Γιατὶ πολλοί, χωρὶς νὰ ξέρουν τὸ συγγραφέα του, ἔχουν πολλὲς καὶ διαφορετικὲς γνῶμες, καὶ ἄλλοι εἶπαν ὅτι ὁ Κλήμης ὁ Ρώμης τὸ ἔγραψε, καὶ ἄλλοι λέγουν ὁ Βαρνάβας,

δὲ ὅτι Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής. Ἐπεὶ οὖν εἰς διαφόρους ἐννοίας μερίζεται τὰ τῶν λογισμῶν αὐτῶν, ἑρμηνέα λάβωμεν τὸν συγγραφέα, τίς ἐστιν καὶ τί πραγματεύεται, καὶ εἰ εἰς ἑαυτὸν σημειοῦται τὸν λόγον. «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε». Εἰπών, «Πρῶτον», πέμπει ἡμῶν τὰς ἐννοίας ζητῆσαι, ποῖον πρῶτον λέγει λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτον μόνον συνέταξεν, οὐκ ἂν εἶπε· «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην». Ἰδοὺ οὖν εὑρίσκεται οὗτος ὁ λόγος δεύτερος· τὸν γὰρ πρῶτον ἤδη πεποίηται· ποῖον δὲ πρῶτον ἐποίησεν, αὐτὸς λέγει· «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Ὥστε δῆλον ὅτι οὐ Πράξεις συνέταξε ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ἀλλὰ Εὐαγγέλιον· «Πρῶτον λόγον», οὐχ ὧν ἐποίησε Πέτρος καὶ Παῦλος, ἀλλ' «Ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Δῆλον οὖν ὅτι ὁ τὸ Εὐαγγέλιον συντάξας Λουκᾶς, αὐτὸς καὶ τὰς Πράξεις συνέθηκεν.

Ἀλλὰ πρόσχες, ἴδωμεν εἰ αὐτός ἐστιν. «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη»· ἀντὶ τοῦ, Εἶπον τὰς πράξεις τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς διδασκαλίας ἕως τῆς ἀναλήψεως. Προσέχετε, παρακαλῶ. Τὸ μὲν πρῶτόν μου, φησίν, σύνταγμα περιέχει τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου καὶ τὰς διδασκαλίας, καὶ ἔφθασε μὲν ὁ πρῶτος λόγος ἕως τῆς ἀναλήψεως. Εὑρίσκεις τοίνυν μήτε Ματθαῖον ὅλως, μήτε Μάρκον, εἰ μὴ ἐν μέρει, μήτε Ἰωάννην πληρώσαντας τὸ Εὐαγγέλιον ἕως τῆς ἀναλήψεως, ἀλλὰ μόνον Λουκᾶν. Ματθαῖος μὲν γὰρ τέλος ἔχει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦτο· «Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ὅπου συνετάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Ὤφθη δὲ

---

22. Πράξ. 1, 1. 23. Πράξ. 1, 1 - 2.

καὶ ἄλλοι ὅτι συγγραφέας εἶναι ὁ Λουκᾶς ὁ Εὐαγγελιστής. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ γνῶμες τους εἶναι διαφορετικές, ἄς πάρουμε τὸ συγγραφέα νὰ μᾶς ἐξηγήσει, ποιὸς εἶναι καὶ τί πραγματεύεται, καὶ ἂν κάμνει λόγο γιὰ τὸν ἑαυτό του. «Τὸ πρῶτο βιβλίο μου, Θεόφιλε, τὸ ἔγραψα γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα»[22]. Ἀφοῦ εἶπε, «Τὸ πρῶτο», ὑποχρεώνει τὶς σκέψεις μας νὰ βροῦν ποιὸ ἐννοεῖ πρῶτο βιβλίο. Γιατὶ ἂν ἔγραψε αὐτὸ μόνο, δὲ θὰ ἔλεγε· «Τὸ πρῶτο βιβλίο μου ἔγραψα». Νὰ λοιπὸν ποὺ αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι δεύτερο, γιατὶ τὸ πρῶτο τὸ ἔχει γράψει πρίν. Καὶ ποιὸ ἔγραψε πρῶτα, ὁ ἴδιος λέγει· «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα, ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας δράσης του». Συνεπῶς εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἔγραψε Πράξεις στὸ πρῶτο βιβλίο, ἀλλὰ Εὐαγγέλιο. «Πρῶτο βιβλίο», ὄχι γιὰ ὅσα ἔκαμε ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ «Γιὰ ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δράσης του». Εἶναι φανερὸ λοιπὸν ὅτι ὁ Λουκᾶς, ποὺ ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιο, ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Ἀλλὰ πρόσεχε, ἄς δοῦμε ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφέας. «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα, ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας δράσης του, μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανούς, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔδωσε ἐντολές στοὺς ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος διάλεξε»[23]. Λέγει αὐτὰ ἀντὶ νὰ πεῖ· Ἔγραψα γιὰ τὶς πράξεις καὶ τὶς διδασκαλίες τοῦ Σωτήρα τοῦ κόσμου μέχρι τὴν ἀνάληψή του. Προσέχετε, σᾶς παρακαλῶ. Τὸ πρῶτο ἔργο μου, λέγει, περιέχει τὰ ἔργα καὶ τὶς διδασκαλιες τοῦ Κυρίου. Καὶ ἔφθασε τὸ πρῶτο βιβλίο μέχρι τὴν ἀνάληψη. Συμβαίνει λοιπὸν νὰ μὴν ἔχουν συμπληρώσει τὸ Εὐαγγέλιό τους μέχρι τὴν ἀνάληψη, οὔτε ὁ Ματθαῖος καθόλου, οὔτε ὁ Μάρκος, παρὰ μόνο μὲ λίγες λέξεις, οὔτε ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ μόνο ὁ Λουκᾶς. Γιατὶ ὁ Ματθαῖος ἔχει στὸ Εὐαγγέλιό του αὐτὸ τὸ τέλος· «Οἱ ἕνδεκα μαθητὲς πῆγαν στὸ ὄρος ἐκεῖνο τῆς Γαλιλαίας, στὸ ὁποῖο τοὺς ὅρισε ὁ Ἰησοῦς. Καὶ παρουσιάστηκε σ' αὐτοὺς καὶ τὸν προσκύνησαν.

αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ εἶπε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Καὶ τοῦτο τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Τὸ δὲ πῶς ἀνελήφθη οὐκ εἶπεν.

Μάρκος ὁμοίως λέγει· «Καὶ ἐξῆλθον αἱ γυναῖκες ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλλαν οὐδέν· ἐφοβοῦντο γάρ». Καὶ μεθ' ἕτερα λέγει περὶ τῆς ἀναλήψεως ἐν συντόμῳ οὕτως· «Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν». Τοῦτο τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Οὐκ ἐγένετο δὲ ἀναλήψεως μνήμη κατὰ πλάτος ἐν Μάρκῳ. Ἰωάννης δὲ τὴν ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Τιβεριάδος ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος εἶπεν· «Λέγει τῷ Πέτρῳ, Πέτρε, φιλεῖς με;»,καὶ ἐπλήρωσε τὴν διάλεξιν. Καὶ ἔστη Ἰωάννης, καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ἀναλήψεως, ἀλλὰ λέγει· «Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἕν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία». Οὔτε οὖν Ἰωάννης ὅλως, οὔτε Ματθαῖος ὅλως, οὔτε Μάρκος κατὰ πλάτος ἐμνημόνευσαν ἀναλήψεως. Αὐτὸς μέντοι ὁ Λουκᾶς ἕως τῆς ἀναλήψεως διέδραμε τὸν λόγον κατὰ πλάτος. Διὰ τοῦτο λέγει· «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη».

9. Τίς δέ ἐστιν ὁ Θεόφιλος οὗτος; Κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἡγεμὼν ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν ἐδέξατο τὸ κήρυγμα· καὶ ὥσπερ ὁ ἀνθύπατός ποτε τῆς Κύπρου, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθυπατεύειν ἐδέξατο τὸ κήρυγμα Παύλου· οὕτω καὶ ὁ Θεόφιλος ἡγεμὼν ὢν, τὸ τηνι-

---

24. Ματθ. 28, 16 - 20.
25. Μάρκ. 16, 8.
26. Μάρκ. 16, 19 - 20
27. Ἰω. 21, 15.
28. Ἰω. 21, 25.

Καὶ τοὺς εἶπε· Πηγαίνετε νὰ κάμετε μαθητές σας ὅλα τὰ ἔθνη. Καὶ σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τὴ συντέλεια αὐτοῦ τοῦ αἰώνα»[24]. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου του. Τὸ πῶς ὅμως ἀναλήφθηκε δὲν εἶπε.

Ὁ Μάρκος ἐπίσης λέγει· «Καὶ βγῆκαν ἀπὸ τὸ μνημεῖο οἱ γυναῖκες, καὶ σὲ κανένα δὲν εἶπαν τίποτε, γιατὶ φοβοῦνταν»[25]. Καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλα, λέγει σύντομα γιὰ τὴν ἀνάληψη τὰ ἑξῆς· «Ὁ Κύριος λοιπόν, ἀφοῦ τοὺς μίλησε, ἀναλήφθηκε στὸν οὐρανὸ καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖνοι ἀφοῦ βγῆκαν σὲ περιοδία, κήρυξαν παντοῦ, ἐνῶ ὁ Κύριος ἦταν συνεργός τους καὶ ἐπιβεβαίωνε τὸ κήρυγμά τους μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἐπακολουθοῦσαν στὸ κήρυγμά τους. Ἀμήν»[26]. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου του. Δὲν ἀναφέρει ὅμως ὁ Μάρκος τὴν ἀνάληψη τοῦ Κυρίου μὲ πολλὰ λόγια. Καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνέφερε τὴν ἐμφάνιση τοῦ Σωτήρα στὴ λίμνη τῆς Τιβεριάδας· «Λέγει στὸν Πέτρο· Πέτρο, μὲ ἀγαπᾶς;»[27], καὶ συμπλήρωσε τὴ συζήτηση. Καὶ σταμάτησε ὁ Ἰωάννης καὶ δὲν ἀνάφερε τὴν ἀνάληψη, ἀλλὰ εἶπε· «Ὑπάρχουν βέβαια καὶ πολλὰ ἄλλα θαύματα ποὺ ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς, τὰ ὁποῖα ἂν γράφονταν ἕνα-ἕνα, νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος δὲ θὰ χωροῦσε τὰ βιβλία ποὺ θὰ γράφονταν»[28]. Καθόλου λοιπὸν δὲν ἀνέφεραν τὴν ἀνάληψη ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ματθαῖος, οὔτε ὁ Μάρκος τὴν ἀνέφερε μὲ πολλὰ λόγια. Ὁ Λουκᾶς ὅμως συνέχισε τὴ διήγησή του μὲ λεπτομέρειες μέχρι τὴν ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ λέγει· «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα, ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας δράσης του μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ ἀναλήφθηκε, ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωσε ἐντολὲς στοὺς ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐξέλεξε».

9. Ποιὸς ὅμως εἶναι αὐτὸς ὁ Θεόφιλος; Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἄρχοντας καὶ δέχθηκε τὸ κήρυγμα ὅταν ἦταν στὴν ἐξουσία. Καὶ ὅπως ὁ ἀνθύπατος κάποτε τῆς Κύπρου δέχθηκε τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου, ὅταν εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθύπατου, ἔτσι καὶ ὁ Θεόφιλος, ὅταν ἦταν ἄρχοντας δέχθηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ κήρυγμα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λουκᾶ. Καὶ παρακαλεῖ τὸ

καῦτα ἐδέξατο τὸ κήρυγμα διὰ τοῦ Λουκᾶ. Ἀξιοῖ δὲ αὐτὸν τὸν μακάριον Λουκᾶν συντάξαι αὐτῷ καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων. Ἐδίδαξάς με, φησί, τὰ ἔργα τοῦ Σωτῆρος, δίδαξόν με λοιπὸν καὶ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο προσφωνεῖ αὐτῷ καὶ τὸν δεύτερον λόγον. Καὶ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν πρὸς Θεόφιλον ἐγράφη. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Αὐτὸς ὁ Λουκᾶς λέγει· «Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς γράψαι σοι, κράτιστε Θεόφιλε, ἵνα γνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν». Τὸ δέ, «κράτιστε», ὡς τὸ «λαμπρότατε»· τότε γὰρ ἐπὶ τῶν λαμπροτάτων τοῦτο ἐχρημάτιζε τὸ ἀξίωμα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Φῆστος ὁ ἡγεμὼν λέγει Παύλῳ· «Μαίνῃ, Παῦλε»· ὁ δέ, «Οὐ μαίνομαι, κράτιστε Φῆστε», τῷ ἡγεμόνι λέγει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· «Κράτιστε Θεόφιλε».

Εἰπὼν οὖν τὸ Εὐαγγέλιον πρῶτον ὁ Λουκᾶς, καὶ προσφωνεῖ καὶ τὸν δεύτερον. Ποῖον δὴ τοῦτον; «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Καὶ ἐποιήσω τὸν λόγον μέχρι τίνος; «Ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὓς ἐξελέξατο διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἀνελήφθη». Καθ᾽ ὑπέρβατόν ἐστιν. Συνέταξα τὸ Εὐαγγέλιον ἀπ᾽ ἀρχῆς, φησίν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἀνελήφθη, συνταξάμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὓς ἐξελέξατο. Πρόσεχε, παρακαλῶ. «Οἷς καὶ παρέστησεν αὐτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν». Ὅρα εὐαγγελιστοῦ παῤῥησίαν· οὐδὲ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν

---

29. Λουκᾶ 1, 1 - 4.
30. Πράξ. 26, 24.25.
31. Πράξ. 1, 3.

μακάριο Λουκᾶ νὰ τοῦ γράψει καὶ τὶς Πράξεις τῶν 'Αποστόλων. Μὲ δίδαξες, λέγει τὰ ἔργα τοῦ 'Ιησοῦ, δίδαξέ με στὴ συνέχεια καὶ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν του. Γι' αὐτὸ τοῦ προσφέρει καὶ τὸ δεύτερο βιβλίο του. Γιατὶ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ ἀπευθύνεται στὸ Θεόφιλο. 'Απὸ ποῦ εἶναι φανερό αὐτό; 'Ο ἴδιος ὁ Λουκᾶς λέγει· «'Επειδή, ὅπως εἶναι γνωστό, πολλοὶ ἐπιχείρησαν νὰ γράψουν διήγηση γιὰ τὰ γεγονότα ποὺ μὲ βεβαιότητα εἶναι γνωστὰ σὲ μᾶς τοὺς πιστούς, καθὼς μᾶς τὰ παρέδωσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτόπτες μάρτυρες τοῦ 'Ιησοῦ καὶ ὑπηρέτες τοῦ κηρύγματός του, φάνηκε καὶ σὲ μένα καλό, ὁ ὁποῖος τὰ παρακολούθησα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅλα μὲ προσοχή, νὰ σοῦ τὰ γράψω μὲ τὴ σειρά, κράτιστε Θεόφιλε, γιὰ νὰ μάθεις πόσο σταθερὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια της πίστης, στὴν ὁποία κατηχήθηκες»[29]. Τὸ «κράτιστε», εἶναι ὅπως τὸ «ἐκλαμπρότατε», γιατὶ τότε στοὺς ἐκλαμπρότατους ἀπευθυνόταν αὐτὴ ἡ τιμητικὴ προσφώνηση. 'Απὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; 'Ο Φῆστος, ὁ ἄρχοντας, λέγει στὸν Παῦλο· «Εἶσαι τρελλός, Παῦλε»· καὶ αὐτὸς ἀπάντησε στὸν ἄρχοντα· «Δὲν εἶμαι τρελλός, κράτιστε Φῆστε»[30]. Ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει ὁ Λουκᾶς· «Κράτιστε Θεόφιλε».

'Αφοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Λουκᾶς τὸ Εὐαγγέλιο πρῶτο βιβλίο καὶ ἀφοῦ τὸ πρόσφερε στὸ Θεόφιλο, στὸν ἴδιο πάλι Θεόφιλο προσφέρει καὶ τὸ δεύτερο βιβλίο του. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα, ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ 'Ιησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δράσης του». Καὶ ἔγραψες μέχρι πότε; «Μέχρι τὴν ἡμέρα πού, ἀφοῦ ἔδωσε ἐντολὲς στοὺς ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐξέλεξε, ἀναλήφθηκε». 'Υπάρχει τὸ ὑπερβατὸ σχῆμα ἐδῶ. Ἔγραψα τὸ Εὐαγγέλιο, λέγει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ ἀναλήφθηκε, ἀφοῦ ἔδωσε ἐντολὲς στοὺς ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐξέλεξε. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. «Σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους παρουσίασε τὸν ἑαυτό του ζωντανὸ μετὰ τὸ πάθημά του»[31]. Πρόσεχε τὴν παρρησία τοῦ εὐαγγελιστῆ. Οὔτε στὶς Πράξεις τῶν 'Αποστόλων ἀφήνει τὴ θεολογία. Δὲν εἶπε, Σ' αὐτοὺς ἐμφανίζει τὸν ἑαυτό του, ἀλλά· «Σ' αὐτοὺς παρουσίασε τὸν ἑαυτό

ἀποστόλων ἀπολιμπάνεται τῆς θεολογίας. Οὐκ εἶπεν, Οἷς ἐμφανίζων, ἀλλ', «Οἷς παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα». (Λύσατε γάρ, φησί, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν). «Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ».

10. Πρόσεχε, παρακαλῶ, «Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ». Οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν τεσσαράκοντα ἐπεφαίνετο αὐτοῖς. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν πολλὴν περιέθηκε τῇ σαρκὶ ἀξιοπιστίαν, ἵνα μὴ τὸ συνεχὲς τῆς ὄψεως ἐκλύσῃ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως. Ἔδει γὰρ αὐτὸν ἀναστάντα λοιπὸν τύποις θεϊκοῖς ἐπιφαίνεσθαι, οὐκ' αὐτοψίας συνηθείᾳ· διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα». Οὐκ αὐτοψία γὰρ ἦν, ἀλλὰ τεκμήριά τινα τοῦ αὐτὸν εἶναι. Ἐφαίνετο γὰρ αὐτοῖς ἄλλῃ μορφῇ, ἄλλη φωνῇ, ἄλλῳ σχήματι. Ἐπέστη πολλάκις τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐκ ἐγνωρίζετο. Ἐπέστη ἁλιεύουσι τοῖς περὶ Πέτρον καὶ λέγει αὐτοῖς· «Τεκνία, μήτε προσφάγιον ἔχετε;»· καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν, οὐ τὴν μορφήν, οὐ τὴν φωνήν, καὶ λέγει· «Βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον, καὶ εὑρήσετε»· καὶ βαλόντες ἡλίευσαν πολλά. Μὴ καταλαβόντες οὖν αὐτὸν ἀπὸ ὄψεως, ἀπὸ τεκμηρίων τῆς δυνάμεως κατέλαβον. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει τῷ Πέτρῳ, «Ὁ Κύριός ἐστιν», οὐκ ὄψει πληροφορηθείς, ἀλλὰ τεκμηρίῳ δυνάμεως. Διὰ τοῦτο ὁ Λουκᾶς βοᾷ· «Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων».

Οὐχ ἁπλῶς ὀπτανόμενος, ἀλλὰ κατὰ καιρὸν φαινόμενος. Εὑρίσκομεν δὲ ἐπιτηρησάμενοι ἀκριβῶς, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑνδέκατον ὤφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ Σωτήρ, καὶ τότε ἀνε-

32. Ἰω. 2, 19.
33. Πράξ. 1, 3.
34. Ἰω. 21, 5.
35. Ἰω. 21, 6.

του ζωντανό». - Γιατὶ λέγει· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸ ναό, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ξανακτίσω»[32]. - «Καὶ σ' αὐτοὺς παρουσίασε τὸν ἑαυτό του ζωντανὸ μετὰ τὸ πάθημά του μὲ πολλὲς ἀποδείξεις, ἐμφανιζόμενος σ' αὐτοὺς κατὰ διαλείμματα γιὰ σαράντα ἡμέρες καὶ μιλοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[33].

10. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. «Μὲ πολλὲς ἀποδείξεις γιὰ σαράντα ἡμέρες ἐμφανιζόταν στοὺς μαθητές του καὶ τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ». Στὴ διάρκεια τῶν σαράντα αὐτῶν ἡμερῶν δὲν ἐμφανιζόταν σ' αὐτοὺς κάθε ἡμέρα. Γιατὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση ἔδωσε μεγάλη ἀξιοπιστία στὸ σῶμα του, γιὰ νὰ μὴ ἐξαφανίσουν οἱ συχνὲς ἐμφανίσεις του τὴ μεγάλη του δύναμη. Γιατὶ ἔπρεπε, ἀφοῦ ἀναστήθηκε, νὰ ἐμφανίζεται στὴ συνέχεια μὲ θεϊκὰ σημάδια, ὄχι μὲ τὴ συνηθισμένη του ἐμφάνιση. Γι' αὐτὸ λέγει· «Μὲ πολλὲς ἀποδείξεις γιὰ σαράντα ἡμέρες». Γιατὶ δὲν παρουσιαζόταν μὲ τὴ γνωστή του ἐμφάνιση, ἀλλὰ μὲ κάποιες ἀποδείξεις ὅτι ἦταν αὐτός. Ἐμφανιζόταν λοιπὸν σ' αὐτοὺς μὲ ἄλλη μορφή, μὲ ἄλλη φωνή, μὲ ἄλλη ἐμφάνιση. Παρουσιάστηκε πολλὲς φορὲς στοὺς ἀποστόλους καὶ δὲν τὸν ἀναγνώριζαν. Παρουσιάστηκε σ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν μὲ τὸν Πέτρο, ὅταν ψάρευαν, καὶ τοὺς λέγει· «Παιδιά, μήπως ἔχετε κανένα ψάρι γιὰ προσφάγι;»[34]· καὶ δὲν ἀναγνώρισαν οὔτε τὴ μορφή του, οὔτε τὴ φωνή του, καὶ τοὺς λέγει· «Ρίξατε τὸ δίχτυ στὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου καὶ θὰ βρεῖτε ψάρια»[35]. Καὶ ἀφοῦ τὸ ἔριξαν, ψάρεψαν πολλὰ ψάρια. Δὲν τὸν κατάλαβαν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του, ἀλλὰ τὸν γνώρισαν ἀπὸ τὶς ἀποδείξεις τῆς δύναμής του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει στὸν Πέτρο, «Ὁ Κύριος εἶναι», ἐπειδὴ βεβαιώθηκε γι' αὐτὸ ὄχι ἀπὸ τὴ μορφή του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς δύναμής του. Γι' αὐτὸ ὁ Λουκᾶς φωνάζει· «Μὲ πολλὲς ἀποδείξεις γιὰ σαράντα ἡμέρες ἐμφανιζόταν στοὺς μαθητές του καὶ τοὺς μιλοῦσε».

Δὲν ἐμφανιζόταν τυχαῖα, ἀλλὰ παρουσιαζόταν στὴν κατάλληλη περίσταση. Θὰ βροῦμε, ἂν ἐξετάσουμε μὲ προσοχή, ὅτι ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν ἀνάστασή του ἐμφανίσθηκε στοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἕνδεκα φορές, καὶ ὕστερα ἀναλήφθηκε πρὸς

λήφθη πρὸς τὸν Πατέρα. Διατί; Ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν ἕνδεκα μαθητάς, τοῦ Ἰούδα ἐκβληθέντος, καὶ ἀπολέσαντος τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἀξίαν διὰ τὴν κακὴν προδοσίαν ἣν εἰργάσατο, ἑνδέκατον ἐπιφαίνεται τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὁμοῦ, ἀλλὰ διαφόρως, ποτὲ μέν τισιν, ποτὲ δέ τισιν, ὥσπερ ἔνθα ἐφάνη τοῖς δέκα, καὶ οὐ παρῆν ὁ Θωμᾶς· πάλιν ἐφάνη, παρόντος Θωμᾶ. Ζητοῦμεν δὲ τὸν ἀριθμόν, πῶς συνίσταται εἰ ἑνδέκατον ἐφάνη διὰ τοὺς ἕνδεκα ἀποστόλους. Ἐφάνη πρῶτον τῇ Μαρίᾳ ἐν τῷ μνήματι ἀπερχομένῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις γυναιξίν. Πρὸ γὰρ πάντων αἱ γυναῖκες αὐτὸν εἶδον, ἃς καὶ ὁ μακάριος Ἠσαΐας προσκαλεῖται· «Γυναῖκες ἀπὸ θέας ἐρχόμεναι, δεῦτε, καὶ ἀπαγγείλατε ἡμῖν». Ἐπεφάνη τοίνυν ταῖς γυναιξίν.

Ὁ βουλόμενος λογοθετεῖν, ὁράτω μήπω διασφάλλωμεν τὸν ἀριθμόν. Πρῶτον ταῖς γυναιξί, Μαρίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς· ἔπειτα Πέτρῳ, εἶτα τοῖς περὶ Κλεώπαν ἐν τῇ ὁδῷ, ὅτε εἰς τὴν Ἐμμαοὺς ἀπῄεσαν, ὅτε ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου ἐφανερώθη. Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; Ὅτι πρὸ τῶν δύο τούτων ὤφθη τῷ Πέτρῳ. Εἰσῆλθον οἱ δύο ἀπὸ ἑσπέρας οἱ περὶ Κλεώπαν, ὥστε ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Εἴδομεν τὸν Κύριον· καὶ εὗρον τοὺς ἀποστόλους λέγοντας, ὅτι «Ὄντως ἠγέρθη ὁ Κύριος, καὶ ὤφθη Σίμωνι». Ἐν ὅσῳ οὖν ἀπήγγειλαν οἱ δύο τὴν θέαν, προέλαβεν ἡ φήμη, ὅτι πέτρος εἶδε τὸν Κύριον. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐπισημαίνεται λέγων· «Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἀνέστη καὶ ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς ἕνδεκα». Πρῶτον Πέτρῳ, εἶτα ἐκείνοις.

Ἐφάνη τοίνυν ταῖς γυναιξὶ πρῶτον, εἶτα Πέτρῳ δεύτερον,

---

36. Ἠσ. 27, 11.
37. Λουκᾶ 24, 34.
38. Α' Κορ. 15, 3 - 5.

τὸν Πατέρα του. Γιατί; Ἐπειδὴ βέβαια εἶχε ἕνδεκα μαθητές, ἀφοῦ ὁ Ἰούδας ἐκδιώχθηκε καὶ ἔχασε τὴ θέση του καὶ τὸ ἀξίωμά του ἀπὸ τὴν κακὴ προδοσία ποὺ ἔκαμε, ἕνδεκα φορὲς παρουσιάζεται στοὺς ἀποστόλους, καὶ ὄχι σ' ὅλους μαζί, ἀλλὰ διαφορετικά, ἄλλοτε σὲ μερικούς, καὶ ἄλλοτε σ' ἄλλους, ὅπως ὅταν ἐμφανίσθηκε στοὺς δέκα, καὶ δὲν ἦταν παρὼν ὁ Θωμᾶς. Πάλι ἐμφανίσθηκε, ὅταν ἦταν παρὼν ὁ Θωμᾶς. Προσπαθοῦμε νὰ ἐξηγήσουμε τὸν ἀριθμό, ἂν δηλαδὴ ἐμφανίσθηκε ἕνδεκα φορές, ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι ἦταν ἕνδεκα. Ἐμφανίσθηκε πρῶτα στὴ Μαρία, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὸ μνῆμα, καὶ στὶς ἄλλες γυναῖκες. Γιατὶ πρὶν ἀπ' ὅλους οἱ γυναῖκες τὸν εἶδαν, τὶς ὁποῖες καὶ ὁ μακάριος Ἠσαΐας καλεῖ κοντά του· «Γυναῖκες ποὺ ἐπιστρέφετε ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ εἴδατε, ἐλᾶτε καὶ πέστε σὲ μᾶς»[36]. Ἐμφανίσθηκε λοιπὸν στὶς γυναῖκες.

Ὅποιος θέλει νὰ κρατήσει λογαριασμό, ἂς προσέχει μήπως κάνουμε λάθος στὴν ἀρίθμηση. Ἐμφανίσθηκε πρῶτα στὶς γυναῖκες, στὴ Μαρία καὶ στὶς ὑπόλοιπες. Ἔπειτα στὸν Πέτρο, ἔπειτα στὸν Κλεόπα καὶ σ' αὐτὸν ποὺ ἦταν μαζί του στὸ δρόμο, ὅταν πήγαιναν στοὺς Ἐμμαούς, ὅταν φανερώθηκε στὸ κόψιμο τοῦ ἄρτου. Καὶ ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται αὐτό; Ὅτι δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο ἐμφανίσθηκε στὸν Πέτρο. Ἐπέστρεψαν στὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Κλεόπας καὶ ὁ σύντροφός του τὸ βράδυ, γιὰ νὰ ἀναγγείλουν στοὺς μαθητές, ὅτι «Εἴδαμε τὸν Κύριο», καὶ βρῆκαν τοὺς ἀποστόλους νὰ λέγουν, ὅτι «Πραγματικὰ ἀναστήθηκε ὁ Κύριος καὶ ἐμφανίσθηκε στὸ Σίμωνα»[37]. Τὴν ὥρα λοιπὸν ποὺ οἱ δύο ἔλεγαν στοὺς μαθητὲς ὅτι εἶδαν τὸν Κύριο, τοὺς πρόλαβε ἡ εἴδηση ὅτι ὁ Πέτρος εἶδε τὸν Κύριο. Αὐτὸ τονίζει καὶ ὁ Παῦλος λέγοντας· «Γιατὶ προφορικὰ σᾶς παρέδωσα πρῶτα ἐκεῖνο, ποὺ καὶ ἐγὼ παρέλαβα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς πέθανε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, καὶ ὅτι ἀναστήθηκε καὶ ὅτι ἐμφανίσθηκε στὸν Κηφᾶ, ἔπειτα δὲ στοὺς ἕνδεκα»[38]. Πρῶτα ἐμφανίσθηκε στὸν Πέτρο, ἔπειτα σ' ἐκείνους.

Ἐμφανίσθηκε λοιπὸν στὶς γυναῖκες πρῶτα, ἔπειτα στὸν

εἶτα τοῖς περὶ Κλεώπαν τρίτον, εἶτα τοῖς δέκα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, μὴ παρόντος Θωμᾶ, τέταρτον· εἶτα τοῖς ἕνδεκα παρόντος καὶ τοῦ Θωμᾶ· ἰδοὺ πέμπτον. Εἶτα πάλιν φαίνεται ἀδελφοῖς πεντακοσίοις· ὁ γὰρ Παῦλος καὶ τοῦτο ἐπισημαίνων λέγει· «Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι»· ἰδοὺ ἕκτον. Εἶτα ὤφθη τοῖς ἑπτὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος ἁλιεύουσιν· εἶτα ὤφθη Ἰακώβῳ κατὰ τὸν Παῦλον· εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσι. Πρόσεχε, παρακαλῶ. Ἔχεις οὖν πρῶτον τὰς γυναῖκας, τὸν Πέτρον, τοὺς περὶ Κλεώπαν, τὴν ὀπτασίαν τῶν δέκα ἐκτὸς τοῦ Θωμᾶ, τὴν τῶν ἕνδεκα, τὴν τῶν πεντακοσίων ἀδελφῶν, ἰδοὺ ἕκτον· ἕβδομον τοῖς ἑπτά, ὄγδοον Ἰακώβῳ, ἔνατον τοῖς ἑβδομήκοντα, δέκατον εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἑνδέκατον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος πολλάκις ἐπαναλαβόντος τὴν εἰρήνην, ἄτοπόν ἐστιν ἡμᾶς μὴ ἐπαναλαβεῖν τὴν ψῆφον εἰς βεβαίωσιν. Ἔχεις τοίνυν πρῶτον τὰς γυναῖκας, δεύτερον τὸν Πέτρον, τρίτον τοὺς περὶ Κλεώπαν, τέταρτον τοὺς δέκα, πέμπτον τοὺς ἕνδεκα, ἕκτον τοὺς πεντακοσίους, ἕβδομον τοὺς ἑπτά, ὄγδοον Ἰάκωβον, ἔνατον τοὺς ἑβδομήκοντα, δέκατον ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἑνδέκατον ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

11. «Ὀπτανόμενος αὐτοῖς δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου». Ὢ τῆς πολλῆς ἀνεξικακίας τοῦ Σωτῆρος! ὢ τῆς πολλῆς ἀγαθότητος! ὢ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας! Ἔστω, Δέσποτα, πρὸ τοῦ πάθους

---

39. Α' Κορ. 15, 6.
40. Γιὰ τὶς ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασή του βλ. Ματθ. κεφ. 28, Μάρκ. κεφ. 16, Λουκᾶ κεφ. 24, Ἰω. κεφ. 20 - 21 καὶ Α' Κορ. 15, 5 - 6.
41. Πράξ. 1, 3 - 4.

Πέτρο γιὰ δεύτερη φορά, ἔπειτα στὸν Κλεόπα καὶ σ' αὐτὸν ποὺ ἦταν μαζί του γιὰ τρίτη φορά, ἔπειτα στοὺς δέκα ὅταν ἦταν κλειστὲς οἱ πόρτες καὶ ἀπουσίαζε ὁ Θωμᾶς, γιὰ τέταρτη φορά· ἔπειτα στοὺς ἕνδεκα ὅταν ἦταν παρὼν καὶ ὁ Θωμᾶς· νά, ἡ πέμπτη φορά. Ἔπειτα πάλι ἐμφανίζεται σὲ πεντακόσιους ἀδελφούς, γιατὶ ὁ Παῦλος ὑπογραμμίζοντας καὶ αὐτὸ λέγει· «Ἔπειτα ἐμφανίσθηκε μία φορὰ σὲ περισσότερους ἀπὸ πεντακόσιους ἀδελφούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ζοῦν μέχρι τώρα οἱ περισσότεροι»[39]. Νὰ ἡ ἕκτη φορά. Ἔπειτα ἐμφανίσθηκε στοὺς ἑπτὰ ἐκείνους ποὺ ψάρευαν στὴ θάλασσα τῆς Τιβεριάδας. Ἔπειτα ἐμφανίσθηκε στὸν Ἰάκωβο, σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο. Ἔπειτα σ' ὅλους τοὺς ἀποστόλους. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Ἔχεις λοιπὸν πρῶτα τὶς γυναῖκες, τὸν Πέτρο, στὸν Κλέοπα καὶ σ' αὐτὸν ποὺ ἦταν μαζί του, τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ στοὺς δέκα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θωμᾶ, στοὺς ἕνδεκα, στοὺς πεντακόσιους ἀδελφούς· νὰ ἡ ἕκτη φορά. Ἕβδομη ἐμφάνισή του στοὺς ἑπτά, ὄγδοη στὸν Ἰάκωβο, ἔνατη στοὺς ἑβδομήντα, δέκατη στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἑνδέκατη στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ἀφοῦ στὴν ἀνάληψή του ὁ Ἰησοῦς ἐπανέλαβε πολλὲς φορὲς τὴν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἄπρεπο νὰ μὴ ἐπαναλάβουμε τὴν ἀρίθμηση γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε. Ἔχεις λοιπὸν πρώτη ἐμφάνιση στὶς γυναῖκες, δεύτερη στὸν Πέτρο, τρίτη στὸν Κλεόπα καὶ σ' αὐτὸν ποὺ ἦταν μαζί του, τέταρτη στοὺς δέκα μαθητές, πέμπτη στοὺς ἕνδεκα, ἕκτη στοὺς πεντακόσιους, ἕβδομη στοὺς ἑπτά, ὄγδοη στὸν Ἰάκωβο, ἔνατη στοὺς ἑβδομήντα, δέκατη στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἑνδέκατη στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν[40].

11. «Ἐμφανιζόταν σ' αὐτοὺς κατὰ διαλείμματα γιὰ σαράντα ἡμέρες καὶ τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐνῶ ἔτρωγε μαζί τους, τοὺς ἔδωσε τὴν παραγγελία νὰ μὴν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀκούσατε ἀπὸ τὸ στόμα μου»[41]. Πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεξικακία τοῦ Σωτήρα! Πόσο μεγάλη ἡ ἀγαθότητά του! Εἶναι ἀνέκφραστη ἡ φιλανθρωπία του! Ἂς δεχθοῦμε, Κύριε, ὅτι πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη σου ἔτρω-

συνήσθιες καὶ συνανεκλίνου τοῖς μαθηταῖς· διὰ τί μετὰ τὴν ἀνάστασιν συναλίζῃ; Ἵνα βεβαιώσω ἐν αὐτοῖς, φησί, τῷ Θωμᾷ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ τούτου γενομένου εἰσί τινες ἔτι καὶ νῦν διαπιστοῦντες τὴν ἀνάστασιν· εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο, καὶ συνέφαγε καὶ συνέπιεν αὐτοῖς, τίς ἂν ἔπειθεν αὐτῶν τὰ ἀχαλίνωτα στόματα, τολμώντων ῥᾳδίως λέγειν πάντα περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας; Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα τὴν θείαν καὶ μυστικὴν τράπεζαν τιμᾷν. Πολλάκις γὰρ ἃ μὴ κατώρθωσε λόγος, κατώρθωσε τράπεζα. Πολλάκις μυρίοι σύμβουλοι καὶ μίαν ἔχθραν οὐκ ἔλυσαν, καὶ μία τράπεζα πολέμους κατέλυσεν.

Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου λάβε τὴν ἀπόδειξιν. Οὐ διελιμπάνομεν ἐχθροὶ ὄντες τοῦ Θεοῦ ἐκπεπολεμωμένοι πρὸς τὸν θεῖον λόγον, ὡς λέγει Παῦλος· «Ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Ἐχθροὶ ἦμεν· ἀπεστάλη νόμος καὶ οὐ διήλλαξεν· ἦλθον προφῆται, καὶ οὐκ ἔπεισαν· ἀλλ' ἔμειναν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πολέμιοι. Πολλοὶ τύραννοι κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλοὶ θεομάχοι κατὰ τῆς εὐσεβείας, πολλοὶ λόγοι, πολλαὶ διδασκαλίαι, καὶ οὐκ ἔλυσαν τὸν πόλεμον. Ἦλθεν ὁ Χριστός, ἔπηξε τὴν ἑαυτοῦ τράπεζαν, προέθηκεν ἑαυτὸν εἰς βρῶσιν, καὶ εἶπε, «Λάβετε, φάγετε», καὶ εὐθέως τὸν πόλεμον ἔλυσε, καὶ τὴν εἰρήνην κατεβράβευσεν. Ἐν Αἰγύπτῳ μαστίζει τοὺς θεομάχους, καὶ οὐδεὶς ὑπακούει· τύπτει τοὺς τυράννους, καὶ οὐδεὶς πείθεται. Ἐνταῦθα δὲ προτίθησιν ἑαυτὸν εἰς βρῶσιν, καὶ πάντες αἰδοῦνται καὶ πείθονται. Μαστίζων οὐκ ἔπεισεν, καὶ ἐσθιόμενος πείθει. Ἐσθιόμενον λέγω κατὰ τὴν μυστικὴν τράπεζαν. «Ἐγὼ γάρ», φησίν, «εἰμὶ ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ».

Καὶ συναλιζόμενος αὐτοῖς ἐλάλει τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ «Παρήγγελεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ

42. Ρωμ. 5, 10.
43. Ματθ. 26, 26.
44. Ἰω. 6, 41.

γες καὶ κοιμόσουν μαζὶ μὲ τοὺς μαθητές σου. Γιατί καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασή σου τρώγεις μαζί τους; Γιὰ ν' ἀποδείξω μὲ αὐτούς, λέγει, τὴν ἀνάσταση στὸ Θωμᾶ. Ἐὰν λοιπόν, ἐνῶ ἔγινε αὐτό, ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ τώρα μερικοὶ ποὺ δὲν πιστεύουν στὴν ἀνάσταση, ἂν δὲ γινόταν αὐτὸ καὶ ἂν δὲν ἔτρωγε καὶ ἔπινε μὲ αὐτούς, ποιὸς θὰ ἔπειθε τὰ ἀχαλίνωτα στόματά τους, ποὺ τολμοῦν νὰ λέγουν ἀπερίσκεπτα τὰ πάντα γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ Ἰησοῦ; Ἀπὸ ἐδῶ διδασκόμαστε νὰ τιμᾶμε τὸ θεϊκὸ καὶ μυστικὸ τραπέζι. Γιατὶ πολλὲς φορὲς αὐτὰ ποὺ δὲν ἐπέτυχαν τὰ λόγια, τὰ ἐπέτυχε τὸ τραπέζι. Πολλὲς φορὲς χιλιάδες σύμβουλοι δὲ διέλυσαν μία ἔχθρα, ἐνῶ ἕνα τραπέζι σταμάτησε πολέμους.

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα πάρε τὴν ἀπόδειξη. Δὲ σταματήσαμε νὰ εἴμαστε ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ πολεμοῦμε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος· «Ἐνῶ ἤμασταν ἐχθροί, συμφιλιωθήκαμε μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὸ θάνατο τοῦ Υἱοῦ του»[42]. Ἐχθροὶ ἤμασταν. Μᾶς δόθηκε ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος καὶ δὲ μᾶς συμφιλίωσε. Ἦρθαν οἱ προφῆτες καὶ δὲν ἔπεισαν, ἀλλὰ παράμειναν οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ πολέμιοι τοῦ Θεοῦ. Ὑπῆρχαν πολλοὶ τύραννοι ἐναντίον τῆς εὐσέβειας, πολλὲς ὁμιλίες, πολλὲς διδασκαλίες καὶ δὲ σταμάτησαν τὸν πόλεμο. Ἦρθε ὁ Χριστός, ἔστησε τὸ δικό του τραπέζι, πρόσφερε τὸν ἑαυτό του γιὰ τροφή, καὶ εἶπε· «Λάβετε, φάγετε»[43], καὶ ἀμέσως σταμάτησε τὸν πόλεμο καὶ στεφάνωσε τὴν εἰρήνη. Στὴν Αἴγυπτο τιμωρεῖ τοὺς θεομάχους, καὶ κανένας δὲν ὑπακούει· κτυπᾶ τοὺς τυράννους, καὶ κανένας δὲν ὑποτάσσεται. Ἐδῶ ὅμως προσφέρει τὸν ἑαυτό του γιὰ τροφή, καὶ ὅλοι σέβονται καὶ ὑπακούουν. Ὅταν τιμωροῦσε, δὲν ἔπεισε, ἐνῶ πείθει ὅταν τρώγεται. Ὅταν τρώγεται ἐννοῶ στὸ μυστικὸ τραπέζι. Γιατὶ λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ποὺ κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δίνω ζωὴ στὸν κόσμο»[44].

Καὶ ἐνῶ ἔτρωγε μαζί τους, τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· καὶ «Τοὺς ἔδωσε τὴν παραγγελία νὰ μὴν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀκούσατε ἀπὸ τὸ

μου». Ἔστω, ἠκούσαμέν σου, Δέσποτα· εἶπας γάρ, «Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου», καὶ παρακαλῶ αὐτόν, καὶ ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸν παράκλητον. Σὺ εἶπας ταῦτα, ὁ δὲ Πατὴρ πότε ἐπηγγείλατο; Οὐκ εἶπεν, Ἀναμένειν τὴν ἐπαγγελίαν μου, ἀλλά, «Τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου». Ναί, φησίν, ὁ Πατὴρ προεπηγγείλατο, ἐγὼ ὑπέμνησα. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο, ὁ Πατήρ; Ὅλον ἐὰν ἀναπτύξῃς τὸ Εὐαγγέλιον, οὐχ εὑρίσκεις φωνὴν Πατρὸς ἐπαγγελλομένην τοῖς μαθηταῖς διδόναι Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο; Ἐν τοῖς προφήταις, ὡς λέγει Παῦλος· «Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ».

12. Προεπαγγειλάμενος τοίνυν τὸ Εὐαγγέλιον, προεπηγγείλατο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδόναι. Ποῦ οὖν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πνεύματος; Ζητῶ μεθ' ὑμῶν ὡς εἷς ἐξ ὑμῶν ὢν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸν Χριστόν. Εἶπον γὰρ πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι πρόβατα καὶ ποιμένες πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην εἰσὶ διαίρεσιν, πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν πάντες πρόβατα. Καὶ γὰρ οἱ ποιμαίνοντες καὶ οἱ ποιμαινόμενοι ὑφ' ἑνὸς τοῦ ἄνω ποιμένος ποιμαίνονται. Ποῦ οὖν ἐπηγγείλατο; Λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν». Ἰδοὺ οὖν ἡ ἐπαγγελία. Ποῦ οὖν ἡ ἔκβασις; Ὅτε ἦλθε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διένειμεν αὐτοῖς τῶν γλωσσῶν τὴν διαίρεσιν, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις. Ὑπωπτεύοντο δὲ ὡς μεθύοντες, καὶ λέγει Πέτρος· «Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί προσέχετε τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὡς μεθύουσιν; Τρίτη γὰρ ὥρα ἐστὶν ἀκμὴν τῆς ἡ-

45. Ἰω. 20, 17.
46. Ρωμ. 1, 1 - 3.
47. Ἰωὴλ 3, 1.

στόμα μου». Πολὺ καλά, σ' ἀκούσαμε, Κύριε. Γιατὶ εἶπε, «'Ανεβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου»[45], καὶ θὰ τὸν παρακαλέσω, καὶ θὰ σᾶς στείλω τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, τὸν Παράκλητο. 'Εσὺ εἶπες αὐτά, ὁ Πατέρας ὅμως πότε ὑποσχέθηκε; Δὲν εἶπε, Νὰ περιμένετε τὴν ὑπόσχεσή μου, ἀλλά, «Τὴν ὑπόσχεση τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀκούσατε ἀπὸ μένα». Ναί, λέγει, ὁ Πατέρας ὑποσχέθηκε πρῶτα, ἐγὼ σᾶς τὸ ὑπενθύμισα. Καὶ ποῦ ὑποσχέθηκε ὁ Πατέρας; 'Εὰν ἀνοίξεις ὅλο τὸ Εὐαγγέλιο, δὲ θὰ βρεῖς μία λέξη τοῦ Πατέρα νὰ ὑπόσχεται στοὺς μαθητὲς ὅτι θὰ τοὺς δώσει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ποῦ ὑποσχέθηκε; Στοὺς προφῆτες, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος· «Παῦλος, δοῦλος τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ, ἀπόστολος καλεσμένος στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν 'Ιησοῦ, ξεχωρισμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ κηρύττω τὸ Εὐαγγέλιό του, ποὺ ὑποσχέθηκε πρὶν πολλὰ χρόνια μὲ τοὺς προφῆτες του στὶς ἅγιες Γραφὲς γιὰ τὸν Υἱό του»[46].

12. Ὅταν ὑποσχέθηκε λοιπὸν τότε τὸ Εὐαγγέλιο, ὑποσχέθηκε νὰ δώσει καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ὑπόσχεση γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Τὴν ἀναζητῶ μαζὶ μὲ σᾶς, γιατὶ εἶμαι ἕνας ἀπὸ σᾶς, ὅσο ἀφορᾶ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ Χριστό. Γιατὶ εἶπα πολλὲς φορὲς στὴν ἀγάπη σας, ὅτι ὑπάρχουν πρόβατα καὶ ποιμένες σύμφωνα μὲ τὴ διάκριση τῶν ἀνθρώπων, ὅλοι ὅμως εἴμαστε πρόβατα ἀπέναντι στὸ Χριστό. Γιατὶ πραγματικὰ τοὺς ποιμένες καὶ τὰ πρόβατα βόσκει ἕνας ποιμένας, ὁ οὐράνιος. Ποῦ λοιπὸν ὑποσχέθηκε; Λέγει ὁ Θεὸς μὲ τὸν προφήτη 'Ιωήλ· «Τὶς τελευταῖες ἡμέρες, λέγει ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτορας, θὰ χύσω ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματός μου σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θὰ προφητεύσουν οἱ υἱοί σας καὶ οἱ θυγατέρες σας»[47]. Νὰ λοιπὸν ἡ ὑπόσχεση. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ πραγματοποίησή της; Ὅταν ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς ἀποστόλους καὶ μοίρασε σ' αὐτοὺς τὴ διάκριση τῶν γλωσσῶν, καὶ μιλοῦσαν αὐτὲς τὶς γλῶσσες. Καὶ τοὺς ὑποπτεύονταν ὅτι εἶναι μεθυσμένοι, καὶ λέγει ὁ Πέτρος· «Ἄνδρες 'Ισραηλίτες, γιατί βλέπετε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς σὰν μεθυσμένους; Γιατὶ εἶναι ἡ

μέρας. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰωήλ, ὅτι Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα».

Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατρός. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ ἐπαγγελία; ἐπειδὴ οἶδα καὶ τὸν Υἱὸν λαλοῦντα ἐν τοῖς προφήταις, πόθεν τοῦτο, εἰ ὁ Πατὴρ ἦν ὁ λέγων; «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ οἱ θυγατέρες ὑμῶν. Καὶ δώσω», φησί, «σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῇ κάτω, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα κανπνοῦ». Εἶπον πολλάκις αἷμα τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐξελθόν· σημεῖον γὰρ ἦν μέγιστον ἀπὸ νεκροῦ σώματος προερχόμενον ἰδεῖν· αἷμα τὸ ἀπὸ πλευρᾶς ῥεῦσαν, πῦρ τὸ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων κατελθόν. «Αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ». Ὅρα τὸν λαλοῦντα Θεὸν Πατέρα, πῶς τὸν Υἱὸν ἑρμηνεύει λέγων· «Πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου»· καὶ οὐ λέγει, Τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν. Τί οὖν; Εἰ σὺ δίδως σημεῖα, πῶς εἰς ἄλλον μεταφέρεις τὴν ἔννοιαν, λέγων, «Πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ»;

Πρόσεχε. Ἴσως ἐρεῖ τις τὸν προφήτην λέγειν ἐκ προσώπου ἰδίου· «Πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν». Ἀλλ᾽ οὐκ ἦν εἰπεῖν τὸν προφήτην· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς προφήταις λέγει. Καὶ Παῦλος αὐτῷ ἐπιφέρει

---

48. Δηλαδὴ ἡ ὥρα ἦταν ἐννέα τὸ πρωί. Ἐπειδὴ ἦταν ἑορτὴ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἡ Πεντηκοστή, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς παραδόσεις τῶν ραββίνων δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἰουδαίους πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἢ τουλάχιστο πρὶν ἀπὸ τὶς δέκα τὸ πρωὶ νὰ βάλουν στὸ στόμα τους τίποτε.

49. Πράξ. 2, 14 - 17.

50. Ἰωὴλ 3, 1.3.

51. Ἰωὴλ 3, 4.

52. Ἰωὴλ 3, 5.

τρίτη ὥρα ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου[48]. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ βλέπετε, εἶναι πραγματοποίηση ἐκείνου ποὺ εἶπε ὁ προφήτης Ἰωήλ, ὅτι τὶς τελευταῖες ἡμέρες, λέγει ὁ Κύριος, θὰ χύσω ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματός μου σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[49].

Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόσχεση τοῦ Πατέρα. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ὑπόσχεση προερχόταν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πατέρα; Ἀφοῦ γνωρίζω ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς μιλοῦσε μὲ τοὺς προφῆτες, ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ἂν ὁ Πατέρας ἦταν αὐτὸς ποὺ ὑποσχόταν; «Θὰ χύσω ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματός μου σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θὰ προφητεύουν οἱ υἱοί σας καὶ οἱ θυγατέρες σας. Καὶ θὰ δώσω», λέγει, «σημάδια στὸν οὐρανὸ ἐπάνω καὶ στὴ γῆ κάτω, αἷμα καὶ φωτιὰ καὶ σύννεφα καπνοῦ»[50]. Εἶπα πολλὲς φορὲς γιὰ τὸ αἷμα ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἰησοῦ, γιατὶ ἦταν πολὺ σπουδαῖο σημάδι νὰ δεῖ κανεὶς αἷμα νὰ τρέχει ἀπὸ νεκρὸ σῶμα. Αἷμα ἐννοεῖ ἐκεῖνο ποὺ ἔτρεξε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἰησοῦ, φωτιὰ ἐννοεῖ τὶς πύρινες γλῶσσες ποὺ κατέβηκαν στὰ κεφάλια τῶν ἀποστόλων. «Αἷμα καὶ φωτιὰ καὶ σύννεφα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος θὰ πάθει ἔκλειψη καὶ θὰ μεταστραφεῖ σὲ σκοτάδι, καὶ ἡ σελήνη σὲ αἷμα, προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη»[51]. Πρόσεχε τὸ Θεὸ Πατέρα ποὺ μιλᾶ, πῶς ἀναφέρεται στὸν Υἱὸ ὅταν λέγει· «Προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου», καὶ δὲ λέγει· Ἡ δική μου ἡμέρα. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Ἀφοῦ ἐσὺ δίνεις τὰ σημάδια, πῶς μεταφέρεις τὸ νόημα σ' ἄλλον λέγοντας, «Προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη»;

Πρόσεχε. Ἴσως θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὁ προφήτης λέγει ἀπὸ μόνος του· «Προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα». Ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ πεῖ ὁ προφήτης· «Θὰ χύσω ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματός μου σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη. Καὶ θὰ συμβεῖ ὥστε καθένας, ποὺ θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ σωθεῖ»[52]. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ λέγει ὁ Θεὸς μὲ τοὺς προφῆτες. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπιβεβαιώνοντας τὸν προφήτη λέγει· «Γιατὶ ὁ ἴδιος εἶναι ὁ Κύριος ὅλων, παρέχοντας ἄφθονα τὶς δωρεές του σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ

λέγων· «Ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Εἶτα δεικνὺς ὅτι εἰς Χριστὸν εἴρηται, λέγει· «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν; καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά!».

Πρόσεχε, παρακαλῶ. «Παρήγγειλε», φησίν, «αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας». Μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέρας δέκα ἦσαν ἡμέραι ἕως τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ ἐπέφανε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐβάπτισε τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ὕδατι, ἀλλὰ πυρί.

13. Ὧδε τοίνυν λύεται τὸ ζήτημα τὸ παρὰ πολλῶν ζητούμενον. Ἐζήτησαν γὰρ πολλοί, εἰ πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος βεβαπτισμένοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι τῷ βαπτίσματι τῷ εὐαγγελικῷ. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀποφαινόμεθα, οὔτε λογισμοῖς ἐγχειρίζομεν ἀνθρωπίνοις τοσαύτην δικαιολογίαν, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦμεν. Εὑρίσκομεν τοὺς ἀποστόλους λαβόντας βάπτισμα πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, τὸ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ὁ Σωτὴρ δὲ πρὸ τοῦ πάθους οὐ δίδωσι βάπτισμα ἄλλο, ἵνα μὴ λύσῃ τὸ Ἰωάννου κήρυγμα, καὶ δώσῃ ἀφορμὴν τοῖς ἀντιλέγουσιν Ἰουδαίοις, ὅτι πρὸς ὕβριν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐπεισήγαγεν ἄλλον ἴδιον βάπτισμα, ἀλλ' ἐᾷ αὐτοὺς ἔχειν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ ὕδατος, τηρῶν αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

Διὰ τοῦτο ὡς μηδέπω λαβοῦσι Πνεῦμα λέγει, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον», μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· «Ἀπέλθετε εἰς Ἱε-

53. Ρωμ. 10, 12 - 13.
54. Ρωμ. 10, 14 - 15.
55. Πράξ. 1, 4 - 5.

τὸν ἐπικαλοῦνται. Γιατὶ καθένας ποὺ θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ σωθεῖ»[53]. Γιὰ νὰ δείξει στὴ συνέχεια ὅτι ἀναφέρεται στὸ Χριστό, λέγει· «Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπικαλεσθοῦν ἐκεῖνον, στὸν ὁποῖο δὲν πίστεψαν; πῶς ὅμως θὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἄκουσαν; καὶ πῶς θ' ἀκούσουν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποιος ποὺ νὰ κηρύττει; πῶς ὅμως θὰ κηρύξουν, ἐὰν δὲν ἀποσταλοῦν ἀπὸ τὸ Θεό; ὅπως εἶναι γραμμένο· Πόσο ὡραῖα εἶναι τὰ πόδια ἐκείνων ποὺ εὐαγγελίζονται τὴν εἰρήνη, ἐκεινων ποὺ εὐαγγελίζονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ!»[54].

Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. «Ἔδωσε παραγγελία στοὺς μαθητές», λέγει, «νὰ μὴν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀκούσατε ἀπὸ μένα, γιατὶ ὁ Ἰωάννης βάπτισε μὲ ἁπλὸ νερό, ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες»[55]. Γιατὶ μετὰ τὶς σαράντα ἡμέρες, δέκα ἦταν οἱ ἡμέρες μέχρι τὴν Πεντηκοστή, κατὰ τὴν ὁποία παρουσίασε τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ βάπτισε τοὺς ἀποστόλους, ὄχι μὲ νερό, ἀλλὰ μὲ φωτιά.

13. Ἐδῶ λοιπὸν λύνεται τὸ πρόβλημα ποὺ ἀπασχολεῖ πολλούς. Γιατὶ πολλοὶ προσπάθησαν νὰ βροῦν, ἐὰν πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ Σωτήρα οἱ ἀπόστολοι ἦταν βαπτισμένοι μὲ τὸ εὐαγγελικὸ βάπτισμα. Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἐκφράζουμε γνώμη, οὔτε ἐμπιστοστευόμαστε στοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς μιὰ τόσο μεγάλη δικαιολογία, ἀλλὰ συμφωνοῦμε μ' αὐτὰ ποὺ εἶναι γραμμένα. Βρίσκουμε ὅτι οἱ ἀπόστολοι πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ βαπτίσθηκαν μὲ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ βαπτίζει πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη του μὲ ἄλλο βάπτισμα, γιὰ νὰ μὴ καταργήσει τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωάννη καὶ δώσει ἀφορμὴ στοὺς Ἰουδαίους ποὺ τὸν πολεμοῦσαν, ὅτι ἔφερε ἄλλο, δικό του βάπτισμα γιὰ νὰ προσβάλει τὸν Ἰωάννη τὸ Βαπτιστή, ἀλλὰ τοὺς ἀφήνει νὰ ἔχουν τὴν ἐγγύηση τοῦ βαπτίσματός τους μὲ νερό, φυλάσσοντας γι' αὐτοὺς τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Γι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν πῆραν ἀκόμη τὸ ἅγιο Πνεῦμα, λέγει, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιο», μετὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ προσθέτει·

ροσόλυμα, καὶ ἀναμείνατε ἐκεῖ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας»· οὐκ ἔτι ὕδατι· ἔλαβον γάρ· ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπεισάγει ὕδωρ τῷ ὕδατι, ἀλλ' ἀναπληροῖ τὸ λεῖπον τῷ λειπομένῳ. «Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας»· ἀντὶ τοῦ, μετὰ δέκα. Τίς οὖν χρεία τῶν διαλειμμάτων; Τίς; Αἱ δέκα ἡμέραι αἱ μεταξύ· ἐγγυμνάζων τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων. Ἡσυχαζούσης γὰρ τῆς χάριτος, καὶ μηδενὸς φαινομένου, ἐγυμνάζετο αὐτῶν ἡ πίστις, εἰ ἐκδέχονται ὡς ἀψευδῆ τὸν ἐπαγγειλάμενον. Ἐπηγγείλατο καὶ εἶπεν· «Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας». Οὐ μὴν ὡρίσατο τὰς ἡμέρας, ἀλλ' «Οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας». Οὐ πάντα ἐπιτρέπει ἡμῖν εἰδέναι ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ δείκνυσιν ἔχειν μέτρα δεσποτικῆς τάξεως. Ἃ ἀκούεις, διδάσκου· ἃ δὲ μὴ μανθάνεις, μὴ περιεργάζου.

«Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὅτε οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐπλήρωσαν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι, ἵνα τῷ Πνεύματι ὦσιν βεβαπτισμένοι, ὡς ἐν ὕδατι. Συμπλέκει δὲ τῇ ἀοράτῳ ὄψει τὴν ὁρωμένην, λέγω δὴ τὴν τῶν γλωσσῶν. Ἐβαπτίσθησαν οὖν ἐν Πνεύματι. Καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ βαπτισθῆναι ἦν Πνεῦμα ἅγιον λεβεῖν, μαρτυρεῖ ἄλλη ἱστορία. Ἐγκαλουμένου γὰρ Πέτρου παρὰ τῶν μαθητῶν· Διατὶ εἰσῆλθες πρὸς ἄνδρας Ἕλληνας καὶ κατήχησας αὐτούς, καὶ βαπτίσματος καὶ μυστηρίων μετέδωκας; λέγει· Ἐγὼ ἤμην ἐν Ἰόππῃ τῇ πόλει, Κορνήλιος δέ τις ἑκατοντάρχης ἀπέστειλε πρός με, καὶ ἀπελθὼν ἐδίδασκον τὸν λόγον· ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λαλεῖν με, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ. Καὶ ἵνα δείξῃ

---

56. Πράξ. 11, 16.
57. Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ἑκατόνταρχου Κορνηλίου στὸ Πράξ. 10, 1 - 48 καὶ ἡ ἐξιστόρηση τοῦ Πέτρου στὸ Πράξ. 11, 1 - 18.

«Πηγαίνετε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ περιμένετε ἐκεῖ τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Πατέρα, ποὺ ἀκούσατε ἀπὸ μένα, γιατὶ ὁ Ἰωάννης βάπτισε μὲ νερό, ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες». Ὄχι πιὰ μὲ νερό, γιατὶ βαπτίσθηκαν μὲ νερό, ἀλλὰ ἅγιο Πνεῦμα. Δὲν προσθέτει νερὸ στὸ νερό, ἀλλὰ συμπληρώνει ἐκεῖνο ποὺ εἶναι κατώτερο μὲ αὐτὸ ποὺ τοῦ λείπει. «Ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο, Πνεῦμα, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες»[56], ἀντὶ νὰ πεῖ, ὕστερα ἀπὸ δέκα ἡμέρες. Ποιὰ ἀνάγκη λοιπὸν ὑπάρχει γιὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα; Ποιά; Οἱ ἐνδιάμεσες αὐτὲς δέκα ἡμέρες. Γιὰ νὰ γυμνάσει τὴν πίστη τῶν ἀποστόλων. Γιατὶ ὅσο ἀδρανοῦσε ἡ χάρη καὶ δὲ φαινόταν τίποτε, γυμναζόταν ἡ πίστη τους, ὡς πρὸς τὸ ἂν δέχονταν ὅτι ἔλεγε τὴν ἀλήθεια αὐτὸς ποὺ τοὺς ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση. Ὑποσχέθηκε καὶ εἶπε· «Ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες». Δὲν ὅρισε ὅμως τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ «Ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες». Δὲ μᾶς ἐπιτρέπει ὁ Ἰησοῦς νὰ γνωρίζουμε τὰ πάντα, ἀλλὰ δείχνει ὅτι κρατᾶ τὴν ἀπόσταση τῆς θέσης του σὰν Κύριος. Μάθαινε αὐτὰ ποὺ ἀκοῦς, αὐτὰ ὅμως ποὺ δὲν μαθαίνεις, μὴ τὰ πολυεξετάζεις.

«Ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα». Ὅταν λοιπὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατέβηκε στοὺς μαθητὲς τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, γέμισε ὅλο τὸ σπίτι, ὅπου κάθονταν, γιὰ νὰ εἶναι βαπτισμένοι μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, σὰν νὰ βαπτίζονταν μὲ νερό. Καὶ συνδυάζει τὴν ἀόρατη ἐμφάνισή του μὲ τὴν ὁρατή, ἐννοῶ δηλαδὴ τὴν ἐμφάνιση τῶν πύρινων γλωσσῶν. Βαπτίσθηκαν λοιπὸν μὲ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ὅτι τὸ νὰ βαπτισθεῖ κανεὶς σημαίνει ὅτι ἔλαβε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ βεβαιώνει ἕνα ἄλλο γεγονός. Ὅταν δηλαδὴ οἱ μαθητὲς κατηγοροῦσαν τὸν Πέτρο· Γιατὶ μπῆκες σὲ σπίτια ἐθνικῶν καὶ τοὺς κατήχησες, καὶ τοὺς ἔδωσες τὸ βάπτισμα καὶ τὰ μυστήρια; λέγει· Ἐγὼ βρισκόμουν στὴν πόλη Ἰοππη, καὶ κάποιος ἑκατόνταρχος Κορνήλιος μὲ κάλεσε καὶ ὅταν πῆγα, τοῦ δίδασκα τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ[57]. Καὶ συνέβη ὅταν ἔλεγα τὸ ἑξῆς· μεταδόθηκε σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως καὶ σὲ μᾶς στὴν ἀρχή. Καὶ γιὰ νὰ δείξει ὁ Πέ-

ὁ Πέτρος ὅτι τὸ λαβεῖν τοὺς περὶ Κορνήλιον τὸ Πνεῦμα βάπτισμα ἦν, εὐθέως λέγει· «Καὶ ἐμνήσθην τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου, ὡς ἔλεγεν, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ».

14. Ἦσαν οὖν βεβαπτισμένοι πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι ὕδατι, καὶ λελουμένοι, ἦν δὲ τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' οὐ μετοχὴ Πνεύματος ἁγίου. «Ἦλθε» γάρ, φησίν, «Ἰωάννης κηρύττων ἐν τῇ ἐρήμῳ βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ ὅτι τοῦτο εἶχον οἱ ἀπόστολοι, πόθεν εἰσόμεθα; Δείξωμεν τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅτι Ἰωάννης ἐβάπτισεν ὑμᾶς ὕδατι, ἀλλ' ὅτι ἐβάπτισε μόνον. Οὔπω δὲ δῆλον εἰ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐβάπτισεν. Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον συνετῶς. Ὅτε γοῦν ἀντέλεγε Πέτρος λέγων, «Κύριε, οὐ μή μου νίψῃς τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα», ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, «Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ». Ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος, «Κύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν». Ἀπεκρίθη ὁ Σωτήρ· «Ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει νίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον».

Ὁρᾷς πῶς ἐκύρωσεν τὸ λουτρόν; Ὅπου γὰρ οὐκ ὠνομάσθη Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, βάπτισμα μετανοίας μόνον ἐστίν· ὅπου δὲ ὠνομάσθη, βάπτισμα υἱοθεσίας. Ὁ Σωτὴρ οὐκ ἠθέτησεν τὸ τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἐπλήρωσε, καὶ προσέθηκε τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ τοῦ ἐν Τριάδι. Οἱ δὲ αἱρετικοὶ βάπτισμα τὸ ἐν Τριάδι κυρωθὲν ἠθέτησαν, ὅσον τὸ παρ' αὐτοῖς. Οὐκ ᾐδέσθησαν γὰρ οἱ δείλαιοι τὴν Δεσποτικὴν φωνήν· «Ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει νίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον. Ὑμεῖς δὲ βα-

58. Πράξ. 11, 16.
59. Μάρκ. 1, 4.
60. Ἰω. 13, 8 - 10.
61. Μὲ τὸ βάπτισμα δηλαδὴ στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας ὁ Θεὸς μᾶς κάνει παιδιά του.

τρος ὅτι ἰσοδυναμοῦσε μὲ βάπτισμα τὸ ὅτι ἔλαβαν τὸ ἅγιο Πνεῦμα αὐτοὶ ποὺ ἦταν μαζὶ μὲ τὸν Κορνήλιο, ἀμέσως λέγει· «Θυμήθηκα τότε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ὅταν ἔλεγε, ὅτι ὁ Ἰωάννης βάπτισε μὲ νερό, ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα»[58].

14. Ἦταν λοιπόν, πρὶν ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, οἱ ἀπόστολοι βαπτισμένοι καὶ λουσμένοι μὲ νερό, καὶ τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο γινόταν γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες, ἀλλὰ δὲ συμμετεῖχε τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ λέγει· «Ἦρθε ὁ Ἰωάννης γιὰ νὰ κηρύξει στὴν ἔρημο βάπτισμα ποὺ νὰ συνοδεύεται μὲ μετάνοια γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες τῶν βαπτισμένων»[59]. Καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ γνωρίσουμε, ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶχαν αὐτὸ τὸ βάπτισμα; Ἂς τὸ ἀποδείξουμε αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶπε ὅτι ὁ Ἰωάννης σᾶς βάπτισε μὲ νερό, ἀλλὰ ὅτι σᾶς βάπτισε μόνο. Δὲ φαίνεται ὅμως ἀκόμη ἂν βάπτισε καὶ τοὺς ἀποστόλους. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν φαίνεται αὐτό; Ἄκουσε μὲ προσοχή. Ὅταν λοιπὸν ἀντιμιλοῦσε ὁ Πέτρος λέγοντας, «Κύριε, ποτὲ δὲ θὰ δεχθῶ νὰ μοῦ πλύνεις ἐσὺ τὰ πόδια», ὁ Σωτήρας ἀποκρίθηκε, «Ἐὰν δὲν πλύνω τὰ πόδια σου, δὲν ἔχεις καμιὰ θέση μαζί μου». Τοῦ ἀπάντησε ὁ Πέτρος, «Κύριε, πλύνε ὄχι μόνο τὰ πόδια μου, ἀλλὰ καὶ τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι μου». Λέγει σ' αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει λούσει ὅλο τὸ σῶμα του, δὲν ἔχει ἀνάγκη παρὰ νὰ πλύνει τὰ πόδια του μόνο»[60].

Βλέπεις πῶς ἀναγνώρισε τὸ βάπτισμα; Γιατὶ ὅπου δὲν ἀναφέρθηκε τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὑπάρχει βάπτισμα μετάνοιας μόνο· ὅπου ὅμως ἀναφέρθηκε τὸ ὄνομά τους, ὑπάρχει βάπτισμα υἱοθεσίας[61]. Ὁ Σωτήρας δὲν κατάργησε τὸ βάπτισμα τῆς μετάνοιας, ἀλλὰ τὸ συμπλήρωσε και πρόσθεσε τὸ βάπτισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὸ βάπτισμα ποὺ γίνεται στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας. Οἱ αἱρετικοὶ ὅμως, ὅσο μποροῦσαν, κατάργησαν τὸ βάπτισμα ποὺ γίνεται στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας ποὺ καθιέρωσε ὁ Κύριος. Δὲ σεβάστηκαν δηλαδὴ οἱ ἄθλιοι τὰ λόγια τοῦ Κυρίου· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει λούσει ὁλόκληρο τὸ σῶμα του, δὲν ἔχει ἀ-

πτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας». Εἶτα λοιπὸν τὸ λίχνον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ πολυπραγμόσυνον· ἐπειδὴ ἴδιον τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾷν πάντοτε. Πότε ἡ συντέλεια; πότε ἔρχεται ὁ Χριστός; μετὰ πόσα ἔτη τὸ τέλος ἐστί; πότε ἡ βασιλεία αὐτοῦ φαίνεται; οἱ ἀπόστολοι τὸ ἀνθρώπινον πάθος γυμνάζοντες ἄρχοντα ζητεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος. «Οἱ μὲν οὖν συνεθλόντες ἐπηρώτων αὐτόν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;».

Ἐπειδὴ ἔλεγεν αὐτοῖς, «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ», λέγουσιν, «Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ», ἐβούλοντο μαθεῖν εἰ τότε ἐγγύς ἐστιν ἡ προσδοκία, εἰ βραδύνει ἡ σωτηρία. Εἶτα ὁ Σωτήρ· «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ». Τοῖς ἀποστόλοις οὐδὲ χρόνοι ἐπετράπησαν εἰς ἔρευναν· καὶ αἱρετικοῖς ἐπετράπη τὴν οὐσίαν τὴν ὑπερχρόνιον καὶ τὴν φύσιν τὴν προαιώνιον ἐρευνᾷν; Ὅταν οὖν τις αἱρετικὸς συζητῇ τὰ τοιαῦτα, καὶ λέγῃ, Πῶς ἐγέννησεν ὁ Πατήρ; καὶ τίς ὁ τῆς θείας γεννήσεως τρόπος; σὺ ἀντίστρεψον αὐτῷ τὴν Δεσποτικὴν φωνήν· «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς»· οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι Θεοῦ γέννησιν καὶ οὐσίαν, καὶ οὐ μόνον οὐχ ὑμῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀγγέλων, οὐδὲ ἀρχαγγέλων, οὐ πάσης τῆς κτιστῆς δυνάμεως.

Ἀλλὰ τίνος ἐστὶ γνῶναι; «Οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν τις ἐπιγνώσκει εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος», οὐδὲ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς». Οὐκ αἰδῇ τὸ μέτρον τῶν ἀποστόλων; οἱ συναλισθέντες τῷ Σωτῆρι, οἷς ἐφάνη, οἱ φωτισθέντες παρ᾽ αὐτοῦ, οὐκ ἐπιτρέπονται εἰδέναι, ἀλλὰ διδάσκονται μὴ ὑ-

62. Πράξ. 1, 6.
63. Πράξ. 1, 7.
64. Ματθ. 11, 27.

νάγκη παρὰ νὰ πλύνει τὰ πόδια του μόνο», καὶ «Ἐσεῖς ὅμως θὰ βαπτισθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες». Στὴ συνέχεια φαίνεται ἡ ἀπληστία καὶ ἡ περιέργεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, γιατὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐρωτοῦν πάντοτε. Πότε θὰ ἔρθει ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου; πότε ἔρχεται ὁ Χριστός; ὕστερα ἀπὸ πόσα χρόνια θὰ ἔρθει τὸ τέλος τοῦ κόσμου; πότε θὰ φανεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Οἱ ἀπόστολοι φανερώνοντας τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἀρχίζουν νὰ ἐρωτοῦν τὸ Σωτήρα. «Ὕστερα ἦρθαν ὅλοι μαζὶ οἱ μαθητὲς καὶ τὸν ἐρωτοῦσαν λέγοντας· Κύριε, πές μας, μήπως στὶς ἡμέρες αὐτὲς πρόκειται ν' ἀποκαταστήσεις τὴ βασιλεία στὸν Ἰσραήλ;»[62].

Ἐπειδὴ τοὺς ἔλεγε, «Ὅταν θὰ ἔρθει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ δόξα του», τὸν ἐρωτοῦν, «Μήπως αὐτὲς τὶς ἡμέρες;». Ἤθελαν νὰ μάθουν ἂν πλησίαζε ἡ πραγματοποίηση τῆς προσδοκίας τους, ἂν ἀργεῖ ἡ σωτηρία. Ἔπειτα ὁ Ἰησοῦς τοὺς εἶπε· «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή, ποὺ ὁ Πατέρας κράτησε στὴν ἀποκλειστικὴ ἐξουσία του»[63]. Στοὺς ἀποστόλους δὲν ἐπιτράπηκε νὰ ἐρωτήσουν οὔτε γιὰ τὸ χρόνο καὶ στοὺς αἱρετικοὺς δόθηκε τὸ δικαίωμα νὰ ἐρευνοῦν γιὰ τὴν οὐσία τὴν αἰώνια καὶ τὴ φύση τὴν προαιώνια; Ὅταν λοιπὸν κάποιος αἱρετικὸς συζητᾶ γιὰ τέτοια θέματα καὶ λέγει, Πῶς γέννησε ὁ Πατέρας; καὶ ποιὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς γέννησης τοῦ Θεοῦ; ἐσὺ ἄλλαξε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή», καὶ πές του· δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὴ γέννηση καὶ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι μόνο σὲ σᾶς, ἀλλὰ οὔτε στοὺς ἀγγέλους, οὔτε στοὺς ἀρχαγγέλους, οὔτε σὲ καμιὰ ἄλλη κτιστὴ δύναμη.

Ἀλλὰ ποιὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸ γνωρίσει; «Κανένας δὲ γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο ὁ Υἱός, οὔτε τὸν Υἱὸ γνωρίζει κανένας καλά, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας»[64], οὔτε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή». Δὲ σέβεσαι τὸ ὅτι συγκράτησε τοὺς ἀποστόλους; Ἐκεῖνοι ποὺ ἔφαγαν μαζὶ μὲ τὸ Σωτήρα, στοὺς ὁποίους ἐμφανίσθηκε, ἐκεῖνοι ποὺ φωτίσθηκαν ἀπὸ αὐ-

περβαίνειν μέτρα, καὶ ἤκουσαν, «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς», καὶ σὺ ἐρευνᾷς; Ἀλλ' ὁ Δανιὴλ ἔμαθε καὶ χρόνους καὶ καιροὺς καὶ μέτρα γνῶναι. «Ἑβδομήκοντα γὰρ ἑβδομάδες», φησί, «συνετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου. Ἀπὸ λόγου ἡμερῶν ἐξόδου τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὸν ναόν· ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἑξήκοντα, καὶ δύο καὶ μία».

Ἰδοὺ ἐνεδέχετο μαθεῖν χρόνους· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων ἐπιστομίζει τὴν τόλμαν, ἵνα μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἰ περὶ χρόνων οὐκ ἐπιτρέπονται μαθεῖν, πολλῷ μᾶλλον περὶ τῆς θείας γεννήσεως οὐκ ὀφείλουσιν ἐρευνᾷν. «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶμαι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ». Ὁ Υἱὸς οὖν οὐκ ἔθετο, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ Πατρὸς αἰῶνες καὶ χρόνοι, καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲν ἔχει κοινόν; εἰ οὖν οὐδὲν ἔχει κοινὸν ὁ Υἱὸς εἰς τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς αἰῶνας, ψεύδεται Παῦλος λέγων· «Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν». Εἰ τῶν αἰώνων ποιητὴς ὁ Υἱός, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ κεῖνται· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει Παῦλος. «Οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ». Ἐξουσίαν ἄρα καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ὥσπερ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν. «Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία».

15. «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς». Λήψεσθε δύναμιν, οὐκ εἰς τὸ πολυπραγμονεῖν χρόνους ἢ καιρούς, ἀλλ' εἰς τὸ πιστεύειν τῷ Δεσπότῃ. «Καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Μὴ μετρήσῃς τῶν λόγων τὴν τάξιν, ἀλλὰ τῆς αὐ-

---

65. Δαν. 9, 24.
66. Ἑβρ. 1, 1.2.
67. Α' Κορ. 1, 24.
68. Πράξ. 1, 7 - 8.

τόν, δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ γνωρίζουν, ἀλλὰ μαθαίνουν νὰ μὴν ξεπερνοῦν τὰ ὅρια καὶ ἄκουσαν, «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή», καὶ ἐσὺ ἐρευνᾶς αὐτά; Ὁ Δανιὴλ ὅμως ἔμαθε νὰ γνωρίζει καὶ τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐποχὴ καὶ τὰ ὅρια. Γιατὶ λέγει ἡ Γραφή· «Περιορίσθηκαν σ' ἑβδομήντα οἱ ἑβδομάδες γιὰ τὸ λαό σου. Ἀπὸ τότε ποὺ βγῆκε ἡ ἀπόφαση νὰ κτισθεῖ ὁ ναός· ἑπτὰ ἑβδομάδες καὶ ἑξήντα ἑβδομάδες, καὶ δύο καὶ μία»[65].

Νὰ ποὺ ὑπῆρχε περίπτωση νὰ μάθουν οἱ ἀπόστολοι τὸ χρόνο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ χρόνο περιορίζει τὴν τόλμη τους, γιὰ νὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι, ἀφοῦ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ μάθουν γιὰ τὸ χρόνο, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἐρευνοῦν γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Θεοῦ. «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή, ποὺ ὁ Πατέρας κράτησε στὴν ἀποκλειστικὴ ἐξουσία του». Ὁ Υἱὸς λοιπὸν δὲν κράτησε στὴν ἐξουσία του, ἀλλὰ οἱ αἰῶνες καὶ οἱ χρόνοι βρίσκονται στὴν ἐξουσία τοῦ Πατέρα, καὶ ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸν Πατέρα; Ἐὰν λοιπὸν ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸν Πατέρα στὸ χρόνο καὶ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν αἰῶνα, λέγει ψέματα ὁ Παῦλος, ὅταν εἶπε· «Κατὰ τὶς τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες μᾶς μίλησε ὁ Θεὸς μὲ τὸν Υἱό του, μὲ τὸν ὁποῖο δημιούργησε καὶ τοὺς αἰῶνες»[66]. Ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι δημιουργὸς τῶν αἰώνων, βρίσκονται καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖνο, ποὺ λέγει ὁ Παῦλος. «Αὐτὰ ὁ Πατέρας τὰ κράτησε στὴν ἀποκλειστική του ἐξουσία». Ἑπομένως ἐξουσία τοῦ Πατέρα ὀνομάζει τὸν Υἱό, ὅπως καὶ δύναμη καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ τὸν ὀνομάζει, «Γιατὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμη καὶ Θεοῦ σοφία»[67].

15. «Δὲν ἀνήκει σὲ σᾶς νὰ γνωρίσετε τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή, θὰ λάβετε ὅμως δύναμη ὅταν ἔρθει ἐπάνω σας τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[68]. Θὰ λάβετε δύναμη, ὄχι γιὰ νὰ ἐξετάζετε ἄσκοπα τὸ χρόνο ἢ τὴν ἐποχή, ἀλλὰ γιὰ νὰ πιστεύετε στὸν Κύριο. «Καὶ θὰ εἶστε μάρτυρές μου καὶ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ σ' ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ Σαμάρεια καὶ μέχρι τὸ πιὸ μακρινὸ σημεῖο τῆς γῆς». Μὴν ὑπολογίσεις τὴν ἀξία τῶν λόγων, ἀλλὰ τὴ δύναμη τῆς διατα-

θεντίας τὴν δύναμιν. Οὗτος εἶπε· Κηρύξατε πανταχοῦ· τοῦτο δείκνυσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, εἰ ἐξέβη εἰς πρᾶγμα τὸ ῥῆμα. Δύναμαι ἐγὼ αὐθεντίᾳ χρησάμενος καὶ ἀλαζονείᾳ εἰπεῖν τοῖς παρεστῶσιν ἢ ὀλίγοις οἰκέταις ἢ ἀδελφοῖς· Ἐξέλθετε εἰς τὰ ἔθνη, καὶ πάντα διδάξατε, πάντας ἐπιστρέψατε, βαρβάρους ἀνέλετε, τοὺς ἐναντιουμένους τῇ βασιλείᾳ ἐκκόψατε· τὰ ῥήματα προβαίνει, ἀλλ' ἐὰν τὰ πράγματα μὴ ἀκολουθήσῃ, οὐ μόνον ὡς ψεύστης καταγινώσκομαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀλαζὼν καὶ προπετὴς κολάζομαι.

Ζητείσθω οὖν τὰ ῥήματα τοῦ Σωτῆρος, μὴ ἐξ ὧν ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐτέλεσεν. Εἶπε· «Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»· εἰ μὴ προῆλθεν ὁ λόγος εἰς ἔργον, ἀλαζονεία ἦν, καὶ οὐκ αὐθεντία θεϊκή. Εἶπε· Κηρύξατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· εἰ ἔστιν ἐσχατιά τις ἀμοιροῦσα τοῦ κηρύγματος, ἐψεύσατο ἡ πρόῤῥησις· εἰ δὲ πρὸ τῶν ῥημάτων λάμπει τὰ πράγματα, ἀληθεῖς οἱ μάρτυρες καὶ ἀληθὴς ὁ μαρτυρούμενος. «Καὶ ταῦτα εἰπών, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη». Ἠδύνατο μὲν γὰρ μὴ φανερῶς ἀνελθεῖν, ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἀναστάσεως ἔσχε μάρτυρας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν, οὕτω πάλιν αὐτοὺς αὐτόπτας ποιεῖ καὶ τῆς ἀναλήψεως. «Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη· διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ», ἀνελήφθη, ἐπήρθη, ἀνεφέρετο, εἰσῆλθεν· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἐμφανισθῆναι τῷ Θεῷ». Καὶ οὐ μόνον εἰσῆλθεν, ἀλλὰ καὶ διῆλθεν. «Ἔχοντες» γάρ, φησὶν ὁ Παῦλος, «ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦν».

Ἀνῆλθεν, ἀνέβη, ἀνελήφθη, ἐπορεύετο, διῆλθεν. Πρόσεχε.

---

69. Ματθ. 28, 19.
70. Πράξ. 1, 9.
71. Λουκᾶ 24, 51 καὶ Πράξ. 1, 9 - 10.
72. Ἑβρ. 9, 24.
73. Ἑβρ. 4, 14.

γῆς. Ὁ Κύριος εἶπε· Νὰ κηρύξετε παντοῦ. Αὐτὸ δείχνει τὴ δύναμή του, ἐφόσον ὁ λόγος του μετατράπηκε σὲ πράξη. Μπορῶ ἐγώ, ἀφήνοντας νὰ ἐνεργήσει ἡ δύναμη καὶ ὁ ἐγωισμός μου, νὰ πῶ σ' αὐτοὺς ποὺ παραβρίσκονται ἐδῶ ἢ σὲ λίγους ὑπηρέτες ἢ σ' ἀδελφούς· Πηγαίνετε στὰ ἔθνη καὶ νὰ διδάξετε σ' ὅλα, ν' ἀλλάξετε τὴν πίστη ὅλων, νὰ σκοτώσετε τοὺς βαρβάρους, νὰ ἐξοντώσετε αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦν τὸ βασίλειο. Τὰ λόγια λέγονται, ἀλλ' ἂν δὲν ἀκολουθήσουν τὰ ἔργα, δὲ θὰ κατηγορηθῶ μόνο σὰν ψεύτης, ἀλλὰ καὶ θὰ τιμωρηθῶ σὰν ἀλαζόνας καὶ ἀπερίσκεπτος.

Ἂς ἐξετασθοῦν λοιπὸν τὰ λόγια τοῦ Σωτήρα, ὄχι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπε, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔκαμε. Εἶπε· «Νὰ διδάξετε ὅλα τὰ ἔθνη»[69]. Ἐὰν δὲν προχωροῦσε ὁ λόγος σὲ πράξη, θὰ ἦταν ἀλαζονεία καὶ ὄχι θεϊκὴ δύναμη. Εἶπε· Νὰ κηρύξετε μέχρι τὸ τελευταῖο σημεῖο τῆς γῆς. Ἐὰν ὑπάρχει κάποιο ἀπόμακρο σημεῖο τῆς γῆς ποὺ στερήθηκε τὸ κήρυγμα, βγῆκε ψεύτικη ἡ ἐντολή. Ἐὰν ὅμως λάμπουν τὰ ἔργα περισσότερο ἀπὸ τὰ λόγια, εἶναι ἀληθινοὶ οἱ μάρτυρες καὶ ἀληθινὸς ἐκεῖνος ποὺ διδάσκουν. «Καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτά, ἐνῶ ἐκεῖνοι τὸν ἔβλεπαν, ὑψώθηκε πρὸς τὸν οὐρανό»[70]. Μποροῦσε βέβαια ν' ἀνεβεῖ στὰ κρυφά, ἀλλ' ὅπως γιὰ τὴν ἀνάστασή του εἶχε μάρτυρες τὰ μάτια τῶν μαθητῶν, ἔτσι πάλι τοὺς κάνει αὐτόπτες μάρτυρες καὶ γιὰ τὴν ἀνάληψή του. «Ἐνῶ τὸν ἔβλεπαν οἱ μαθητὲς ὑψώθηκε πρὸς τὸν οὐρανό. Χωρίσθηκε ἀπὸ αὐτοὺς καὶ φερόταν πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἕνα σύννεφο τὸν πῆρε ἀπὸ τὰ μάτια τους. Καὶ ἐνῶ εἶχαν καρφωμένα τὰ βλέμματά τους στὸν οὐρανὸ καὶ ὁ Κύριος ἀνέβαινε ἐκεῖ»[71], ἀναλήφθηκε, ὑψώθηκε, πήγαινε ψηλά, μπῆκε στὸν οὐρανό. «Γιατὶ ὁ Ἰησοῦς δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα Ἅγια Ἁγίων, ἀλλὰ μπῆκε στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ παρουσιασθεῖ στὸ Θεό»[72]. Καὶ ὄχι μόνο μπῆκε στὸν οὐρανό, ἀλλὰ καὶ πέρασε πάνω ἀπὸ αὐτόν. «Ἀφοῦ λοιπόν,», λέγει ὁ Παῦλος, «ἔχουμε μεγάλο ἀρχιερέα, τὸν Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος πέρασε πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς»[73].

Ἀνέβηκε ψηλά, ὑψώθηκε, ἀναλήφθηκε, προχώρησε, πέ-

Ἀνέβη ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ἵνα πληρωθῇ τὸ τοῦ προφήτου λόγιον· «Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ». Ἐνταῦθα ὁ προφήτης γυμνὴν φέρει παῤῥησίαν. «Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης». Εἰσελεύσεται· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν» εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Δύο λοιπὸν ἐγένετο· ὥσπερ γὰρ ἐξενίσθη ἡ γῆ θεασαμένη περιβεβλημένον σῶμα τὸν Σωτῆρα, καὶ ὥσπερ ἔθος ἡμῖν, ὅταν ἴδωμεν ξένον πρόσωπον, λέγομεν· Τίς ἐστιν οὗτος; οὐδεὶς γὰρ περὶ γνωρίμου ἐρωτᾷ· οὕτω καὶ ἡ γῆ θεασαμένη τὸν Σωτῆρα δύναμιν θεϊκὴν ἔχοντα, καὶ ἐπιτάσσοντα τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, λέγει· «Τίς ἐστιν οὗτος, ὅτι ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπακούουσιν αὐτῷ;». Ὥσπερ οὖν ἡ γῆ ξενιζομένη ἐβόα, «Τίς ἐστιν οὗτος;», οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ξενιζόμενος ἐν σαρκὶ βλέπων τὴν θεότητα λέγει· «Τίς ἐστιν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης;».

16. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστόν. Ὁ Σωτὴρ ἦλθε, καὶ ἐλθὼν ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνελθὼν δὲ ἀνήνεγκε σῶμα ἅγιον, ἵνα δῷ τῷ κόσμῳ ἐνέχυρον σωτηρίας, Πνεύματος ἁγίου δύναμιν. Πάλιν τῷ αὐτῷ κόσμῳ ἀῤῥαβῶνα σωτηρίας τὸ σῶμα τὸ ἅγιον λεγέτω ὁ Χριστιανός. Ὅταν δὲ εἴπω τοῦτο, καὶ σὲ λέγω καὶ ἕκαστον πρόσωπον Χριστιανοῦ. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι καὶ τοῦ Θεοῦ εἰμι· πόθεν τοῦτο; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχω τὸ ἐξ οὐρανοῦ κατιόν. Θέλεις καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν; Ἔλαβον Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχω μου τὸν ἀῤῥαβῶνα βέβαιον. Ποῖον ἀῤῥαβῶνα; Ἄνω τὸ σῶμα αὐτοῦ, κάτω τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἀμφιβάλλεις, αἱρετικέ, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐσμεν; Γένος ἐγένετο ἕν, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὥσπερ γὰρ τὰ διεστῶτα μέρη συνάπτει ἐπιγαμβρία, καὶ μὴ εἰδώς τινα πόθεν ἐστί, μιᾶς συναπτομένης καὶ ἑνός, δύο

---

74. Ψαλμ. 46, 4. 75. Ψαλμ. 23, 7-8.

ρασε πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Πρόσεχε. Ἀνέβηκε, ἐπειδὴ εἶχε τὴ δύναμη, γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν τὰ λόγια τοῦ προφήτη· «Ἀνέβηκε ὁ Θεὸς μὲ φωνὲς χαρᾶς»[74]. Ἐδῶ ὁ προφήτης μιλᾶ καθαρά. «Ἀνέβηκε ὁ Θεὸς στοὺς οὐρανοὺς μὲ φωνὲς χαρᾶς. Ἀνοῖξτε τὶς πόρτες σας, ἄρχοντες, καὶ σηκωθεῖτε, πόρτες αἰώνιες, γιατὶ θὰ περάσει μέσα ὁ Βασιλιὰς τῆς δόξας»[75]. Θὰ περάσει μέσα, «Γιατὶ ὁ Ἰησοῦς δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα Ἅγια Ἁγίων, ἀλλὰ μπῆκε στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό», θὰ μπεῖ μέσα ὁ Βασιλιὰς τῆς δόξας. Δύο πράγματα λοιπὸν ἔγιναν. Γιατὶ ὅπως ἔμεινε ἔκπληκτη ἡ γῆ ὅταν εἶδε ὅτι εἶχε σῶμα ὁ Σωτήρας, καὶ ὅπως συνηθίζουμε, ὅταν δοῦμε ἕνα ξένο πρόσωπο, νὰ λέγουμε· Ποιὸς εἶναι αὐτός; γιατὶ κανένας δὲν ἐρωτᾶ γιὰ κάποιο γνωστό, ἔτσι καὶ ἡ γῆ ὅταν εἶδε ὅτι εἶχε θεϊκὴ δύναμη ὁ Σωτήρας καὶ διέταζε τοὺς ἀνέμους καὶ τὴ θάλασσα, λέγει· «Ποιὸς εἶναι αὐτός, ὥστε νὰ ὑπακούουν σ' αὐτὸν ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι;». Ὅπως λοιπὸν ἔκπληκτη φώναζε ἡ γῆ, «Ποιὸς εἶναι αὐτός;», ἔτσι καὶ ὁ οὐρανὸς βλέποντας μὲ κατάπληξη τὸ Θεὸ μὲ σῶμα, λέγει· «Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Βασιλιὰς τῆς δόξας;».

16. Καὶ πρόσεχε τὸ θαυμαστό. Ὁ Σωτήρας ἦρθε στὸν κόσμο, καὶ ὅταν ἦρθε ἔφερε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ὅταν ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς ἔφερε μαζί του σῶμα ἅγιο, γιὰ νὰ δώσει στὸν κόσμο ἐγγύηση σωτηρίας, τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πάλι ὁ Χριστιανὸς ἂς λέγει ὅτι τὸ σῶμα τὸ ἅγιο εἶναι ἐγγύηση σωτηρίας γιὰ τὸν ἴδιο κόσμο. Καὶ ὅταν λέγω αὐτό, ἐννοῶ καὶ σένα καὶ κάθε χριστιανό. Ἐγὼ εἶμαι χριστιανὸς καὶ ἀνήκω στὸ Θεό. Ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται αὐτό; Ἔχω τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Θέλεις καὶ ἄλλη ἀπόδειξη; Ἔλαβα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἔχω σίγουρο τὸν ἀρραβώνα μου. Ποιὸν ἀραββώνα; Τὸ σῶμα του εἶναι στὸν οὐρανό, τὸ Πνεῦμα του εἶναι κοντά μας, κάτω στὴ γῆ. Ἀμφιβάλλεις, αἱρετικέ, ὅτι εἴμαστε παιδιὰ τοῦ Θεοῦ; Ἔγινε ἕνα γένος, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Γιατὶ ὅπως ὁ γάμος ἑνώνει τὰ δύο διαφορετικὰ μέρη, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ εἶναι κάποιος, ὅταν ἑνωθοῦν μία γυναίκα καὶ ἕνας ἄνδρας, ἑνώνει καὶ τὰ δύο γένη

γένη ὅλα συνάπτει, καὶ ὁ μὲν ὡς ἀνεψιὸς τάττεται, ὁ δὲ ὡς θεῖος· οὕτως ἀναλαβόντος σάρκα Χριστοῦ, διὰ τῆς σαρκὸς ἐγένετο πᾶσα ἡ Ἐκκλησία συγγενὴς Χριστοῦ, Παῦλος Χριστοῦ συγγενής, Πέτρος, πᾶς πιστός, πάντες ἡμεῖς, πᾶς εὐσεβής. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· «Γένος οὖν Θεοῦ ὑπάρχοντες».

Ἀλλ' οἶδα τὴν ἔννοιαν καθ' ἣν εἴρηται· οὐ σκοπός μοί ἐστιν ὅλην ἱστορῆσαι τὴν θεωρίαν, ἀλλ' ὅτι μόνον βεβαιοῖ Παῦλος τὸ γένος. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Ἡμεῖς ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ». Ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβε συγγενεῖς αὐτοῦ ἐσμεν. Ἔχομεν οὖν τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ ἄνω, ἤγουν τὸ σῶμα, ὃ ἐξ ἡμῶν προσελάβετο, καὶ κάτω τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστόν· οὐ λέγω ὅτι τὸ Πνεῦμα κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔτι ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἀντηλλάξατο τὸ μὲν σῶμα τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἄνω· «Ποῦ» γάρ, φησί, «πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου;». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸ Πνεῦμα καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ ἄνω, καὶ τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ἄνω καὶ μεθ' ἡμῶν; Ἔσχεν ὁ οὐρανὸς τὸ ἅγιον σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἡ γῆ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνῆλθε καὶ ἀνήνεγκε τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδὰμ τὴν ἐν τάφῳ κεχωσμένην, οὐκ ἔτι μετὰ ἀγγέλων φαινομένην, ἀλλ' ὑπεράνω τῶν ἀγγέλων συγκαθημένην τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ ἡμᾶς συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ.

Ὢ τῆς φοβερᾶς καὶ ξένης οἰκονομίας! ὢ τοῦ μεγάλου βασιλέως τοῦ τὰ πάντα μεγάλου, τοῦ οὕτως μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ! Καὶ ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· «Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν!» Ἐπήρθη ἡ θεότης· αὐτολεξεὶ κεῖται· «Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη», ὁ τὰ πάντα μέγας, ὁ Θεός, μέγας ὁ

76. Πράξ. 17, 29.
77. Α' Κορ. 12, 27.
78. Ψαλμ. 138, 7.
79. Ψαλμ. 8, 2.

καὶ θεωρεῖ τὸν ἕναν ἀνεψιὸ καὶ τὸν ἄλλο θεῖο, ἔτσι ὅταν ὁ Χριστὸς πῆρε ἀνθρώπινο σῶμα, μὲ τὸ σῶμα αὐτὸ ἔγινε ὅλη ἡ Ἐκκλησία συγγενὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Παῦλος συγγενὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Πέτρος, κάθε πιστός, ὅλοι ἐμεῖς, κάθε εὐσεβής. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Εἴμαστε πλέον γένος τοῦ Θεοῦ»[76].

Ἀλλὰ γνωρίζω μὲ ποιὰ σημασία ἔχει πεῖ αὐτά. Δὲ σκοπεύω νὰ ἐξιστορήσω ὅλο τὸ θέμα, ἀλλ' ὅτι μόνο ὁ Παῦλος ἐπιβεβαιώνει τὸ γένος μας. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Ἐμεῖς εἴμαστε σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ καθένας μας εἶναι ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ σάρκα του»[77]. Ἀντὶ νὰ πεῖ· Ἀπὸ τὸ σῶμα ποὺ πῆρε, εἴμαστε συγγενεῖς του. Ἔχουμε λοιπὸν τὴν ἐγγύησή του στὸν οὐρανό, δηλαδὴ τὸ σῶμα, ποὺ πῆρε ἀπὸ μᾶς, καὶ στὴ γῆ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μαζί μας. Καὶ πρόσεχε τὸ θαυμαστό· δὲ λέγω ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ ὅτι δὲν εἶναι πιὰ στὸν οὐρανό, καὶ ὅτι τὸ σῶμα πῆρε σὰν ἀντάλλαγμα τὸν οὐρανό, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὴ γῆ, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι καὶ μαζί μας καὶ παντοῦ καὶ στὸν οὐρανό. Γιατὶ λέγει ὁ Δαυΐδ· «Ποῦ θὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα σου;»[78]. Καὶ γιατὶ ἀπορεῖς, ἂν τὸ ἅγιο Πνεῦμα βρίσκεται καὶ μαζί μας καὶ στὸν οὐρανό, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἂν βρίσκεται καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ μαζί μας; Κράτησε ὁ οὐρανὸς τὸ ἅγιο σῶμα, δέχθηκε καὶ ἡ γῆ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἦρθε ὁ Χριστὸς καὶ ἔφερε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καὶ ἔφερε μαζί του τὸ δικό μας σῶμα. Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὴ μορφὴ τοῦ Ἀδάμ, ποὺ ἦταν θαμμένη στὸν τάφο, ὄχι πιὰ νὰ φαίνεται μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ νὰ κάθεται μαζὶ μὲ τὸ Θεὸ πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, γιὰ νὰ βάλει καὶ μᾶς νὰ καθίσουμε μαζί του.

Πόσο φοβερὴ καὶ ἀσυνήθιστη εἶναι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ! Πόσο μεγάλος εἶναι ὁ βασιλιάς, μεγάλος στὰ πάντα, πολὺ μεγάλος καὶ θαυμαστός. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ προφήτης· «Κύριε καὶ Θεέ μας, πόσο θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου σ' ὅλη τὴ γῆ, ἐπειδὴ ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς»[79]. Ὑψώθηκε ὁ Θεός· οἱ ἴδιες λέξεις βρίσκονται ἐδῶ· «Ἐνῶ ἔβλεπαν οἱ μαθητὲς ὑψώθηκε», ὁ μεγάλος στὰ πάντα, ὁ μεγάλος

Κύριος· «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα». Εἰ δὲ μέγας Θεὸς καὶ μέγας Κύριος, μέγας βασιλεύς· «Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὄρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ βοῤῥᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου». Μέγας προφήτης, μέγας ἱερεύς, μέγα φῶς, τὰ πάντα μέγας. Καὶ ἀεὶ ἡ Γραφὴ μετὰ προσθήκης αὐτὸν λέγει μέγαν, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος· «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ὡς καὶ Δαυῒδ λέγει· «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα». Μέγας βασιλεύς, μέγας προφήτης· ὅτε γὰρ ἐποίει τὰ θαύματα ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον οἱ ὄχλοι, «Ὅτι μέγας προφήτης ἐγήγερται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ».

Οὐ μόνον γὰρ κατὰ τὴν θεότητα μέγας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σάρκα· ὥσπερ γὰρ Θεὸς μέγας, καὶ Κύριος μέγας, καὶ βασιλεὺς μέγας κατὰ τὴν θεότητα· οὕτω πάλιν καὶ ἱερεὺς μέγας, καὶ προφήτης μέγας. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Παῦλος· «Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατοῦμεν τῆς ὁμολογίας ἡμῶν». Εἰ δὲ ἀρχιερεὺς μέγας καὶ προφήτης μέγας, ὄντως ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε προφήτην μέγαν ἐν τῷ Ἰσραήλ. Εἰ δὲ μέγας προφήτης, μέγας ἱερεύς, μέγας βασιλευς, καὶ φῶς μέγα· «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα»· ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμέρα αὐτοῦ ἡ μεγάλη, ὡς λέγει ὁ προφήτης· «Πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ». Πανταχοῦ μέγαν ἀκούων, καὶ μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου, πόθεν ἐπῆλθέ σοι σχίζειν, αἱρετικέ, καὶ σμικρύνειν τὸν μέγαν;

Ἔχωμεν οὖν ἀῤῥαβῶνα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν οὐρανῷ, συνανελήφθημεν τῷ Χριστῷ. Πάλιν οὖν ἁρπαζόμεθα ἐν νεφέλαις, ἐὰν ὦμεν ἄξιοι ἐπὶ νεφελῶν ἀπαντῆσαι. Ὑπόδικος οὐκ ἀπαντᾷ δικα-

---

80. Ψαλμ. 47, 2.
81. Ψαλμ. 47, 2 - 3.
82. Τίτ. 2, 13.
83. Λουκᾶ 7, 16.
84. Ἑβρ. 4, 14.
85. Ἠσ. 9, 1 - 2.
86. Ἰωὴλ 3, 4.

Θεός, ὁ μεγάλος ὁ Κύριος. «Εἶναι μεγάλος ὁ Κύριος καὶ πρέπει νὰ τὸν δοξολογοῦμε πάρα πολύ»[80]. Ἐὰν ὅμως εἶναι μεγάλος Θεὸς καὶ μεγάλος Κύριος, εἶναι καὶ μεγάλος βασιλιάς. «Μεγάλος βασιλιὰς σ' ὅλη τὴ γῆ. Στὰ ὄρη τῆς Σιών, στὴ βόρεια πλευρά, εἶναι ἡ πόλη τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ»[81]. Μεγάλος προφήτης, μεγάλος ἱερέας, μεγάλο φῶς, στὰ πάντα μεγάλος. Καὶ πάντοτε ἡ ἁγία Γραφὴ τὸν ἀναφέρει μὲ τὴν προσθήκη μεγάλος, ὅπως ὅταν λέγει ὁ Παῦλος· «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»[82]. Καθὼς καὶ ὁ Δαυῒδ λέγει· «Μεγάλος εἶναι ὁ Κύριος καὶ πρέπει νὰ τὸν δοξολογοῦμε πάρα πολύ». Μεγάλος βασιλιάς, μεγάλος προφήτης, γιατὶ ὅταν ἔκαμε τὰ θαύματα ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε τὸ πλῆθος· «Ὅτι προφήτης μεγάλος ἐμφανίσθηκε μεταξύ μας, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐπισκέφθηκε τὸ λαό του»[83].

Δὲν εἶναι λοιπὸν μεγάλος μόνο στὴ θεϊκή του φύση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνθρώπινη. Γιατὶ ὅπως εἶναι Θεὸς μεγάλος, καὶ Κύριος μεγάλος, καὶ βασιλιὰς μεγάλος κατὰ τὴ θεϊκή του φύση, ἔτσι πάλι εἶναι καὶ ἱερέας μεγάλος, καὶ προφήτης μεγάλος. Ἀπὸ ποῦ βγαίνει τὸ συμπέρασμα αὐτό; Λέγει ὁ Παῦλος· «Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχουμε μεγάλο ἀρχιερέα, ποὺ ἔχει περάσει πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, τὸν Ἰησοῦ δηλαδὴ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἂς κρατοῦμε καλὰ τὴν ὁμολογία τῆς πίστης μας»[84]. Ἐὰν ὅμως εἶναι ἀρχιερέας μεγάλος καὶ προφήτης μεγάλος, πραγματικὰ ἐπισκέφθηκε ὁ Θεὸς τὸ λαό του καὶ ἔδωσε προφήτη μεγάλο στοὺς Ἰσραηλίτες. Ἐὰν ὅμως εἶναι μεγάλος προφήτης, μεγάλος ἱερέας, μεγάλος βασιλιάς, εἶναι καὶ φῶς μεγάλο· «Ἡ Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ποὺ καθόταν μέσα στὸ σκοτάδι, εἶδε φῶς μεγάλο»[85]. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου εἶναι μεγάλη, καθὼς λέγει ὁ προφήτης· «Προτοῦ νὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη»[86]. Ἀφοῦ παντοῦ ἀκοῦς νὰ τὸν λέγουν μεγάλο, καὶ μεγάλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου, πῶς συμβαίνει νὰ κομματιάζεις, αἱρετικέ, καὶ νὰ μικραίνεις τὸν μεγάλο;

Ἂς ἔχουμε λοιπὸν ἐγγυητὴ τῆς ζωῆς μας στὸν οὐρανό, ἀφοῦ ἀναληφθήκαμε μαζὶ μὲ τὸ Χριστό. Πάλι λοιπὸν θὰ μᾶς ἁρπάξει μὲ σύννεφα, ἂν εἴμαστε ἄξιοι νὰ τὸν συναντήσουμε πάνω

στῇ, ἀλλὰ φαίνεται μὲν αὐτῷ παριστάμενος, οὐκ ἀπαντᾷ δέ, ὡς ἀπαῤῥησίαστος ὤν. Εὐξώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες, ἀγαπητοί, ἵνα τῶν ἀπαντώντων κἂν ἐν μικρᾷ τάξει τύχωμεν. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἀπαντῶντες βασιλεῖ, κἂν μὴ πάντες ὦσιν ὁμότιμοι, ἀλλ᾽ ὅμως τετίμηνται παρ᾽ αὐτοῦ· οὕτως ἔσται καὶ τότε. Οὐδὲ γὰρ πάντες ὁμοίως ἐπολιτεύσαντο. «Ἕκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον». Μηδέποτε τοίνυν κωλυέσθω λόγος Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας παῤῥησιαζώμεθα ἅπαντες ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ λαὸν τρέφοντες, ψυχὰς ἀρδεύοντες, ψυχαῖς μεριζόμενοι, ταῖς δὲ ὑπονοίαις μὴ σχιζόμενοι. Ὁ εἰρήνης ἐχθρὸς ἔχει τὸν δικάζοντα.

Καὶ ἐπειδή, ἀδελφοί, ἀνθρώπους μὲν πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα οἷοί ἐσμεν, μάρτυς ὁ τῶν ἐννοιῶν ἐπόπτης, ὅς ἀπαιτήσει λόγον πάντα τὸν λαλοῦντα τὸ ψεῦδος, ὡς οὐδέποτε ἐχθροὶ εἰρήνης οὔτε ἠθελήσαμεν, οὔτε θέλομεν γενέσθαι. Ἐὰν γὰρ τὴν εἰρήνην ἀπολέσωμεν, ἐχθροί ἐσμεν ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων παρὰ Χριστοῦ «Εἰρήνη ὑμῖν». Ἀλλ᾽ ὅτι εἰρήνην θέλομεν, καὶ σπεύδομεν, καὶ ποθοῦμεν μάρτυς ὁ εἰδώς· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν σιωπήσομεν. Ὁ γὰρ βραβευτὴν ἐκδεχόμενος τὸν Θεόν, τῇ ἀπολογίᾳ οὐχ ὑβρίζει τὸ ἄνω δικαστήριον. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς εἰρήνην δοῦναι, εἰρήνην πῆξαι, εἰρήνην βραβεῦσαι ἐν τοῖς κηρύττουσι καὶ ἐν τοῖς κηρυσσομένοις, ἐν τοῖς διδάσκουσι καὶ ἐν τοῖς μανθάνουσιν, ἵνα διὰ πάντων ἀπὸ εἰρήνης ἀρξάμενοι, καὶ ἐν εἰρήνῃ πληρώσαντες, τῷ Θεῷ τῆς εἰρήνης δόξαν ἀναπέμψωμεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

87. Α' Κορ. 3, 8.

στὰ σύννεφα. Ὁ κατηγορούμενος δὲν ἀπαντᾶ στὸ δικαστή, ἀλλὰ παρουσιάζεται σ' αὐτόν, δὲν τοῦ ἀπαντᾶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἔχει θάρρος. Ἂς εὐχόμαστε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ὅλοι, ἀγαπητοί, γιὰ νὰ βρεθοῦμε σὲ κάποια μικρὴ τουλάχιστο θέση ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸν συναντήσουν. Γιατὶ ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ συναντοῦν τὸ βασιλιά, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι ὅλοι ἰσότιμοι, ἀλλὰ ὅμως ὅλους τοὺς τιμᾶ, ἔτσι θὰ συμβεῖ καὶ τότε. Οὔτε βέβαια ἔζησαν ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. «Γιατὶ ὁ καθένας θὰ πάρει τὸ μισθό του, ἀνάλογα μὲ τὸν κόπο του»[87]. Ἂς μὴ παρεμβάλλουμε λοιπὸν ἐμπόδια στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἂς ἔχουμε ὅλοι θάρρος γιὰ νὰ διδάσκουμε μὲ ἀλήθεια καὶ μὲ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ τὸ λαό, νὰ ποτίζουμε ψυχές, νὰ χωριζόμαστε στὶς ψυχές, ἀλλὰ νὰ μὴ διαφωνοῦμε στὶς γνῶμες.

Ὁ ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης ἔχει τὸ δικαστή του. Καὶ ἐπειδή, ἀδελφοί, τοὺς ἀνθρώπους πείθουμε, στὸ Θεὸ ὅμως ἔχουμε φανερωθεῖ ποιοὶ εἴμαστε, μάρτυρας θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὶς σκέψεις μας, ὁ ὁποῖος θὰ ζητήσει λογαριασμὸ ἀπὸ τὸν καθένα ποὺ λέγει ψέματα, ὅτι ποτὲ δὲν ἤμαστε ἐχθροί τῆς εἰρήνης, οὔτε θελήσαμε, οὔτε θέλουμε νὰ γίνουμε. Γιατί, ἂν καταστρέψουμε τὴν εἰρήνη, εἴμαστε ἐχθροὶ ἐκείνων ποὺ ἄκουσαν ἀπὸ τὸ Χριστὸ «Ἂς εἶναι εἰρήνη σὲ σᾶς». Ἀλλὰ ὅτι θέλουμε τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἐπιδιώκουμε καὶ τὴν ποθοῦμε, μάρτυρας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα· γιὰ τὰ ὑπόλοιπα θὰ σωπάσουμε. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δέχεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κριτής, δὲν προσβάλλει μὲ τὴν ἀπολογία του τὸ οὐράνιο δικαστήριο. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔχει τὴ δύναμη γιὰ νὰ δώσει τὴν εἰρήνη, νὰ σταθεροποιήσει τὴν εἰρήνη, νὰ ἀνταμείψει μὲ εἰρήνη ἐκείνους ποὺ τὴν κηρύττουν καὶ ἐκείνους ποὺ ἀκοῦν, ἐκείνους ποὺ διδάσκουν καὶ ἐκείνους ποὺ τὴ διδάσκονται, ὥστε μὲ ὅλα, ἀφοῦ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν εἰρήνη καὶ προχωρήσουμε μὲ εἰρήνη καὶ τελειώσουμε μὲ εἰρήνη, νὰ δοξολογήσουμε τὸ Θεὸ τῆς εἰρήνης, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

9

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ

Καὶ διὰ τί σημεῖα νῦν οὐ γίνεται, καὶ ὅτι τὰ πραττόμενα καὶ λεγόμενα παρ' ἡμῶν ἀναγράφεται.

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

1. Πάλιν ἑορτή, καὶ πάλιν πανήγυρις, καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία τῷ πλήθει τῶν τέκτων κομᾷ, ἡ πολύτεκνος αὕτη καὶ φιλότεκνος. Ἀλλὰ τί τῆς φιλοτεκνίας ὄφελος, ὅταν ἑορταῖς μόνον, ἀλλὰ μὴ διηνεκῶς βλέπῃ τὰ ποθούμενα πρόσωπα τῶν παιδίων, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἱμάτιον ἔχων καλὸν μὴ συγχωροῖτο αὐτῷ χρῆσθαι διηνεκῶς; Ἱμάτιον γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν παραγινομένων τὸ πλῆθός ἐστι, καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησὶν ἄνωθεν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν λέγων· «Πάντας αὐτοὺς περιθήσεις ὡς κόσμον νυμφίου, καὶ ὡς στολὴν νύμφης». Καθάπερ οὖν γυνή τις σώφρων καὶ ἐλευθέρα κατεσταλμένον μέχρι τῶν σφυρῶν ἔχουσα τὸν χιτωνίσκον εὐπρεπεστέρα φαίνεται καὶ βελτίων, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία φαιδροτέρα σήμερον δείκνυται τὰ πλήθη τῶν ὑμετέρων σωμάτων περιβαλλομένη, καὶ κατεσταλμένον ἔχουσα τὸ ἱμάτιον. Οὐδὲν γὰρ αὐτῆς σήμερον μέρος γυμνόν ἐστιν ἰδεῖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις· ἀλλὰ τῆς γυμνώσεως ἐκείνης αἴτιοι οἱ παραγενόμενοι σήμερον μόνον, οἱ μὴ ἀεὶ τὴν μητέρα περιστέλλοντες. Ὅτι δὲ οὐ μικρὸς κίνδυνος γυμνὴν τὴν μητέρα περιορᾶν, ἀναμνησθῶμεν παλαιᾶς ἱστορίας· ἀναμνησθῶμεν τοῦ

1. Ἡσ. 49, 18.

9

ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

Καὶ γιατὶ δὲ γίνονται τώρα θαύματα, καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ κάνουμε καὶ αὐτὰ ποὺ λέγουμε καταγράφονται.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

1. Πάλι ἔχουμε ἑορτὴ καὶ πάλι πανήγυρη, καὶ πάλι ἡ Ἐκκλησία, αὐτὴ ἡ πολύτεκνη καὶ φιλόστοργη μητέρα, ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν της. Ἀλλὰ ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος τῆς φιλοστοργίας, ὅταν στὶς ἑορτὲς μόνο καὶ ὄχι διαρκῶς βλέπει τὰ ἀγαπητὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν της, σὰν ἀκριβῶς κάποιον πού, ἐνῶ ἔχει ὡραῖο ἔνδυμα, ὅμως δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ τὸ χρησιμοποιεῖ διαρκῶς; Γιατὶ ἔνδυμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ ἐκκλησιάζονται, καθὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει μιλώντας μὲ θεϊκὴ ἔμπνευση γιὰ τὴν Ἐκκλησία· «Θὰ φορέσεις ὅλους αὐτοὺς σὰν κόσμημα τοῦ γαμβροῦ καὶ σὰν στολὴ τῆς νύφης»[1]. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν μιὰ συνετὴ καὶ ἐλεύθερη γυναίκα φαίνεται πιὸ εὐπρεπὴς καὶ πιὸ καλή, ὅταν ἔχει μακρὺ τὸ φόρεμά της μέχρι τὸν ἀστράγαλο, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία σήμερα φαίνεται πιὸ χαρούμενη, γιατὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δικῶν σας σωμάτων καὶ ἔχει μακρὺ τὸ φόρεμά της. Γιατὶ δὲν μποροῦμε σήμερα νὰ δοῦμε κανένα μέρος της γυμνό, ὅπως στὶς προηγούμενες ἡμέρες, ἀλλ᾽ αἴτιοι γιὰ τὴ γύμνια ἐκείνη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἦρθαν μόνο σήμερα, αὐτοὶ ποὺ δὲ φροντίζουν πάντοτε γιὰ τὴ μητέρα. Τὸ ὅτι δὲ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ ἐγκαταλείπουμε γυμνὴ τὴ μητέρα, ἂς θυμηθοῦμε μιὰ παλιὰ ἱστορία· ἂς θυμηθοῦμε ἐκεῖνον ποὺ

γυμνὸν ἰδόντος τὸν πατέρα, καὶ δόντος κόλασιν τῆς ὄψεως ἐκείνης. Καίτοι γε ἐκεῖνος οὐκ ἐποίησε γυμνὸν τὸν πατέρα· ἀλλ' εἶδε μόνον γυμνὸν ὄντα τὸν πατέρα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπηλλάγη τιμωρίας, ἐπειδὴ εἶδε μόνον· οἱ δὲ σήμερον παραγενόμενοι, καὶ πρὸ τούτου μὴ παραγενόμενοι, οὐχ ὁρῶσι γυμνὴν τὴν μητέρα, ἀλλὰ γυμνὴν ποιοῦσιν αὐτήν. Εἰ δὲ ὁ γύμνωσιν ἰδὼν οὐκ ἐξέφυγε τιμωρίαν, οἱ γύμνωσιν ποιοῦντες ποίας ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι;

Ταῦτα οὐχὶ πλῆξαι βουλόμενος λέγω, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν τὴν κατάραν τοῦ Χάμ, ἵνα μιμησώμεθα τὴν εὔνοιαν τοῦ Σὴμ καὶ τοῦ Ἰάφεθ, καὶ περιστέλλωμεν καὶ ἡμεῖς ἀεὶ τὴν μητέρα τὴν ἡμετέραν. Ἰουδαϊκοῦ φρονήματός ἐστι τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι μόνον τῷ Θεῷ· πρὸς ἐκείνους εἴρηται· «Τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσῃ Κυρίῳ Θεῷ σου», ἡμᾶς δὲ διαπαντὸς βούλεται ὁ Θεὸς φαίνεσθαι αὐτῷ. Καὶ ἐκείνοις δὲ τῶν τόπων τὰ διαστήματα τοσαύτας ἐποίησε μόνας γίνεσθαι τὰς συνόδους· εἰς γὰρ τόπον ἕνα συνεκέκλειστο ἡ λατρεία τότε· διὰ τοῦτο καὶ τῆς συλλογῆς καὶ τῆς παρουσίας αὐτῶν εὐαρίθμητοι ἦσαν οἱ καιροί· εἰς γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀνάγκη προσκυνεῖν ἦν, ἀλλαχοῦ δὲ οὐδαμοῦ. Διὰ τοῦτο ἐκέλευσε τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἀπελογεῖτο ὑπὲρ αὐτῶν τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα, ὑπὲρ δὲ ἡμῶν οὐδεὶς ἀπολογήσεται τρόπος. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν πανταχοῦ τῆς γῆς διεσπαρμένοι ἦσαν· «Ἦσαν γάρ», φησίν, «ἐν Ἱεροσολύμοις κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τοῦ ὑπὸ τὸν οὐρανόν», ἡμεῖς δὲ μίαν πόλιν οἰκοῦμεν ἅπαντες, ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς τείχεσι καθήμεθα, καὶ πολλάκις οὐδὲ ἑνὶ στενωπῷ διειργόμεθα τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθάπερ οἱ μακροῖς πελάγεσι διεστῶτες, οὕτως ὀλιγάκις πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην ἀπαντῶμεν σύνοδον.

Καὶ ἐκείνους μὲν τρεῖς μόνους ἐκέλευσε καιροὺς ἑορτάζειν, ἡμᾶς δὲ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευσεν· ἀεὶ γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἑορτή.

---

2. Βλ. Γεν. 9, 21-27.
3. Ἐξ. 23, 17.
4. Πράξ. 2, 5.

εἶδε γυμνὸ τὸν πατέρα του καὶ τιμωρήθηκε μόνο γι' αὐτό[2]. Ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος δὲ γύμνωσε τὸν πατέρα του, ἀλλ' εἶδε μόνο τὸν πατέρα του ποὺ ἦταν γυμνός, καὶ οὔτε ἔτσι δὲ γλύτωσε τὴν τιμωρία ἐπειδὴ τὸν εἶδε μόνο, αὐτοὶ ὅμως ποὺ ἦρθαν σήμερα καὶ δὲν ἦρθαν τὶς προηγούμενες ἡμέρες, δὲ βλέπουν γυμνὴ τὴ μητέρα, ἀλλὰ τὴν καθιστοῦν γυμνή. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ποὺ εἶδε τὴ γύμνια δὲ γλύτωσε τὴν τιμωρία, αὐτοὶ ποὺ γίνονται αἴτιοι τῆς γυμνώσεως πῶς θὰ συγχωρηθοῦν;

Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιατὶ θέλω νὰ σᾶς προσβάλω, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν τιμωρία, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν κατάρα τοῦ Χάμ, γιὰ νὰ μιμηθοῦμε τὴν ἀγάπη τοῦ Σὴμ καὶ τοῦ Ἰάφεθ καὶ νὰ φροντίζουμε καὶ ἐμεῖς πάντοτε γιὰ τὴ δική μας μητέρα. Εἶναι ἰουδαϊκὴ ἡ συνήθεια νὰ παρουσιάζονται στὸ Θεὸ τρεῖς φορὲς μόνο τὸ χρόνο. Σ' ἐκείνους ἔχει λεχθεῖ «Τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο θὰ παρουσιάζεσαι στὸν Κύριο τὸ Θεό σου»[3], ἐμᾶς ὅμως μᾶς θέλει ὁ Θεὸς διαρκῶς νὰ παρουσιαζόμαστε μπροστά του. Καὶ ἐκείνους τοὺς ἔκαμαν οἱ ἀποστάσεις τῶν τόπων νὰ συγκεντρώνονται μόνο τόσες φορές, γιατὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ τότε ἦταν περιορισμένη σ' ἕναν τόπο· γι' αὐτὸ καὶ οἱ συγκεντρώσεις καὶ οἱ ἐμφανίσεις τους μπροστὰ στὸ Θεὸ ἦταν λίγες, γιατὶ ἦταν ἀνάγκη νὰ προκυνοῦν στὰ Ἰεροσόλυμα καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ παρουσιάζονται μπροστὰ στὸ Θεὸ τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο, καὶ εἶχαν γιὰ δικαιολογία τους τὶς μεγάλες ἀποστάσεις, γιὰ μᾶς ὅμως δὲν ὑπάρχει καμιὰ δικαιολογία. Καὶ ἐκεῖνοι ἦταν διασκορπισμένοι σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς· γιατὶ λέγει, «Κατοικοῦσαν μόνιμα στὰ Ἰεροσόλυμα Ἰουδαῖοι, ἄνθρωποι ποὺ σέβονταν τὸ Θεὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη ποὺ βρίσκονται στὴ γῆ»[4], ἐμεῖς ὅμως ἂν καὶ κατοικοῦμε ὅλοι σὲ μία πόλη, μένουμε μέσα στὰ ἴδια τείχη καὶ πολλὲς φορὲς οὔτε ἕνας στενὸς δρόμος δὲ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ὅμως, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς χωρίζει μεγάλο πέλαγος, ἔτσι ἐρχόμαστε στὴν ἱερὴ αὐτὴ συγκέντρωση λίγες φορές.

Καὶ σ' ἐκείνους μὲν ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἑορτάζουν μόνο τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο, σ' ἐμᾶς ὅμως ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἑορτάζουμε

Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι ἀεὶ ἑορτή, λέγω τῶν ἑορτῶν τὰς ὑποθέσεις, καὶ εἴσεσθε, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορτή ἐστι. Τοίνυν παρ' ἡμῖν ἑορτὴ πρώτη τὰ Ἐπιφάνια. Τίς οὖν ὑπόθεσις τῆς ἑορτῆς; «Ἐπειδὴ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη»· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς μεθ' ἡμῶν ἦν· ἀλλὰ τοῦτο ἀεί ἐστιν. «Ἰδοὺ» γάρ, φησί, «μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»· διὸ πάσας τὰς ἡμέρας τὰ ἐπιφάνια δυνατὸν τελεῖν. Τοῦ πάσχα ἡ ἑορτὴ τί βούλεται; τίς ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς; Τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλομεν τότε· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάσχα· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο καιρῷ ὡρισμένῳ ποιοῦμεν. Βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάξαι ὁ Παῦλος τῆς τῶν καιρῶν ἀνάγκης, καὶ δεικνὺς ὅτι δυνατὸν ἀεὶ πάσχα ἐπιτελεῖν, «Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε», φησί, «τοῦτον τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἐπεὶ οὖν ἀεὶ δυνάμεθα τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλειν, ἀεὶ πάσχα δυνάμεθα ἐπιτελεῖν.

Βούλεσθε μαθεῖν, ὅτι καὶ αὕτη ἡ σήμερον ἑορτὴ δύναται καθ' ἑκάστην πληροῦσθαι, μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάστην ἐστίν; Ἴδωμεν τίς ἡ ὑπόθεσις τῆς παρούσης ἑορτῆς, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὴν ἄγομεν. Ὅτι τὸ Πνεῦμα πρὸς ἡμᾶς ἦλθε· καθάπερ γὰρ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τῶν πιστῶν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πόθεν δῆλον; «Ὁ ἀγαπῶν μέ», φησί, «τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας». Ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι «Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», καὶ δυνάμεθα ἀεὶ τὰ Ἐπιφάνια

---

5. Ἐπιφάνεια· γιὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴ ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὴν ὁμιλία του «Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος».

6. Βαρούχ 3, 38.

7. Ματθ. 28, 20.

8. Α' Κορ. 11, 26.

9. Ἰω. 14, 15-17.

πάντοτε, γιατὶ πάντοτε ἔχουμε ἑορτή. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι πάντοτε ἔχουμε ἑορτή, θὰ σᾶς πῶ τὴν ὑπόθεση τῆς κάθε ἑορτῆς καὶ θὰ γνωρίσετε ὅτι κάθε ἡμέρα ἔχουμε ἑορτή. Ἡ πρώτη λοιπὸν ἑορτή μας εἶναι τὰ Ἐπιφάνεια[5]. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ὑπόθεση τῆς ἑορτῆς; «Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς παρουσιάσθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους»[6]· ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεός, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἦλθε κοντά μας· ἀλλ' αὐτὸ γίνεται πάντοτε. Γιατὶ λέγει, «Ἰδού, θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι ποὺ νὰ τελειώσει ἡ παρούσα ζωή»[7]· γι' αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ ἑορτάζουμε τὰ Θεοφάνεια ὅλες τὶς ἡμέρες. Γιὰ ποιὸ λόγο ἑορτάζουμε τὸ Πάσχα; ποία εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἑορτῆς; Τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου γνωστοποιοῦμε τότε σ' ὅλους· καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ Πάσχα, ἀλλ' οὔτε αὐτὸ κάνουμε σὲ ὁρισμένο χρόνο. Θέλοντας λοιπὸν ὁ Παῦλος νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τοὺς χρονικοὺς περιορισμοὺς καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ἑορτάζουμε πάντοτε τὸ Πάσχα, λέγει· «Γιατὶ κάθε φορὰ ποὺ τρώγετε αὐτὸν τὸν ἄρτο καὶ πίνετε αὐτὸ τὸ κρασί, κάμνετε σ' ὅλους γνωστὸ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου»[8]. Ἀφοῦ λοιπὸν μποροῦμε πάντοτε νὰ κηρύττουμε δημόσια τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου, πάντοτε μποροῦμε νὰ ἑορτάζουμε τὸ Πάσχα.

Θέλετε νὰ μάθετε, ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ ἑορτὴ μπορεῖ νὰ ἑορτάζεται κάθε ἡμέρα ἢ καλύτερα ὅτι ἑορτάζεται κάθε ἡμέρα; Ἂς δοῦμε ποιὰ εἶναι ἡ αἰτία τῆς σημερινῆς ἑορτῆς καὶ γιὰ ποιὸ λόγο τὴν ἑορτάζουμε. Τὴν ἑορτάζουμε γιατὶ ἦρθε σ' ἐμᾶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί, ὅπως ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς πιστοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ ποῦ γίνεται γνωστὸ αὐτό; «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾶ», λέγει, «θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου, καὶ ἐγὼ θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου καὶ ἄλλο βοηθὸ θὰ σᾶς δώσει, γιὰ νὰ μένει μαζί σας αἰώνια, τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[9]. Ὅπως λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἶπε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅτι «Ἰδοὺ ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι ποὺ νὰ τελειώσει ἡ παρούσα ζωή», καὶ μποροῦμε νὰ ἑορτάζουμε πάντοτε τὰ Θεοφάνεια, ἔτσι εἶπε καὶ

ἐπιτελεῖν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα μεθ' ὑμῶν ἐστι, καὶ δυνάμεθα ἀεὶ Πεντηκοστὴν ἐπιτελεῖν.

2. Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι ἔξεστιν ἡμῖν ἀεὶ ἑορτάζειν, καὶ οὐκ ἔστι καιρὸς ὡρισμένος, οὐδὲ ἀνάγκῃ χρόνου συγκεκλείσμεθα, ἀκούσατε τοῦ Παύλου τί φησιν· «Ὥστε ἑορτάζωμεν». Καίτοι οὐκ ἦν τότε ἑορτή, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν (οὐκ ἦν Πάσχα, οὐκ ἦν Ἐπιφάνια, οὐκ ἦν Πεντηκοστή), ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι οὐ καιρὸς ποιεῖ ἑορτήν, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρόν· ἑορτὴ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ εὐφροσύνη· εὐφροσύνην δὲ πνευματικὴν καὶ νοερὰν οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἀλλ' ἢ συνειδὸς πράξεων ἀγαθῶν· ὁ δὲ συνειδὸς ἔχων ἀγαθὸν καὶ πράξεις τοιαύτας, ἀεὶ ἑορτάζειν δύναται. Τοῦτο οὖν αὐτὸ δεικνὺς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ὁρᾷς πῶς οὐ καιρῶν σε κατέδησεν ἀνάγκῃ, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρὸν ἔχειν παρεκελεύσατο;

Ἐβουλόμην πᾶσαν τὴν διάλεξιν εἰς τοῦτο καταναλῶσαι· οἱ γὰρ διὰ χρόνου τινὰς λαβόντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν οὐκ εὐκόλως αὐτοὺς ἀφιᾶσιν· ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμᾶς ἡμεῖς τοὺς δι' ἐνιαυτοῦ παραγινομένους εἴσω τῶν δικτύων ἐλάβομεν τῶν ἡμετέρων, οὐ βουλόμεθα ἀφεῖναι τήμερον· ἀλλ', ἵνα μὴ κενοὶ τῶν περὶ τῆς ἑορτῆς ἀναχωρήσητε λόγων, ἀπὸ τῆς παραινέσεως ταύτης ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς ἀγαγεῖν χρὴ τὴν διάλεξιν. Πολλὰ μὲν οὖν πολλάκις ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθὰ τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων γένει· οἷα δὲ σήμερον, οὐδέποτε κατηνέχθη πρὸ τούτου. Μάθετε γοῦν οἷα τὰ πρότερα, οἷα τὰ σήμερον, ἵνα καὶ ἑκατέρων ἴδητε τὴν διαφοράν. «Ἔβρεξεν ὁ Θεὸς μάννα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς»· ἄρτον γὰρ ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· μέγα ὄντως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἄξιον. Μετ' ἐκεῖνο κατηνέχθη πῦρ, καὶ πλανώμενον τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆ-

---

10. Α' Κορ. 5, 8.
11. Α' Κορ. 5, 8.
12. Ψαλμ. 77, 24.

γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅτι εἶναι αἰώνια μαζί σας, καὶ μποροῦμε νὰ ἑορτάζουμε πάντοτε τὴν Πεντηκοστή.

2. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἑορτάζουμε πάντοτε καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁρισμένη ἡμέρα, οὔτε μᾶς περιορίζει ἀναγκαστικὰ ὁ χρόνος, ἀκοῦστε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Συνεπῶς ἂς ἑορτάζουμε»[10]. Ἂν καὶ βέβαια δὲν ὑπῆρχε τότε ἑορτή, ὅταν ἔγραφε αὐτὰ (δὲν ὑπῆρχε Πάσχα, οὔτε Θεοφάνεια, οὔτε Πεντηκοστή), ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξει, ὅτι ὁ καιρὸς δὲν κάνει τὴν ἑορτή, ἀλλ' ἡ καθαρὴ συνείδηση, εἶπε αὐτά· γιατὶ ἡ ἑορτὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ χαρά· χαρὰ ὅμως πνευματικὴ καὶ φρόνιμη τίποτε ἄλλο δὲν προκαλεῖ, παρὰ ἡ συνείδηση τῶν καλῶν πράξεων. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καθαρὴ συνείδηση καὶ κάνει ἀγαθὲς πράξεις μπορεῖ νὰ ἑορτάζει πάντοτε. Αὐτὸ λοιπὸν θέλοντας νὰ δείξει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Συνεπῶς ἂς ἑορτάζομε ὄχι μὲ ζύμη παλαιά, οὔτε μὲ ζύμη κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρίνειας καὶ ἀλήθειας»[11]. Βλέπεις πῶς δὲ σὲ δέσμευσε σὲ ὁρισμένο χρόνο, ἀλλὰ σὲ πρότρεψε νὰ ἔχεις καθαρὴ συνείδηση;

Θὰ ἤθελα νὰ ἀφιερώσω ὅλη τὴν ὁμιλία μου σ' αὐτὸ τὸ θέμα, γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ὕστερα ἀπὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἔπιασαν μερικοὺς στὰ χέρια τους δὲν τοὺς ἀφήνουν εὔκολα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπιασα καὶ ἐγὼ μέσα στὰ δίχτυα μου ἐσᾶς ποὺ ἤρθατε ἐδῶ ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο, δὲ θέλω νὰ σᾶς ἀφήσω σήμερα· ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ φύγετε χωρὶς νὰ ἀκούσετε κάτι γιὰ τὴν ἑορτή, ἀπὸ τὴ συμβουλὴ αὐτὴν πρέπει νὰ μεταφέρω τὴν ὁμιλία μου στὴν αἰτία τῆς ἑορτῆς. Δόθηκαν λοιπὸν πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ πολλὰ ἀγαθὰ γιὰ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος, σὰν τὰ σημερινὰ ὅμως δὲν δόθηκαν ποτὲ πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτή. Μάθετε λοιπὸν ποιὰ εἶναι τὰ προηγούμενα καὶ ποιὰ τὰ σημερινὰ ἀγαθά, γιὰ νὰ δεῖτε καὶ τὴ μεταξύ τους διαφορά. «Ἔβρεξε ὁ Θεὸς μάννα στὴ γῆ καὶ ἔδωσε σ' αὐτοὺς ψωμὶ τοῦ οὐρανοῦ»[12]. Ἔφαγε δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ψωμὶ τῶν ἀγγέλων. Εἶναι ἀληθινὰ μεγάλο αὐτὸ τὸ πράγμα καὶ ἀντάξιο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνο στάλθηκε φωτιά,

μον διώρθωσε, καὶ ἥρπασε τὴν θυσίαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ· κατηνέχθη πάλιν ὑετὸς λιμῷ τηκομένων ἁπάντων, καὶ πολλὴν τὴν εὐετηρίαν εἰργάσατο.

Μεγάλα ταῦτα καὶ θαυμαστά, ἀλλὰ τὰ παρόντα πολλῷ μείζονα· οὐ γὰρ μάννα καὶ πῦρ καὶ ὑετὸς κατηνέχθη σήμερον, ἀλλ' ὄμβρος χαρισμάτων πνευματικῶν· νιφάδες ἠνέχθησαν ἄνωθεν, οὐχὶ τὴν γῆν πρὸς καρποφορίαν ἐγείρουσαι, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην πείθουσαι φύσιν τὸν καρπὸν τῆς ἀρετῆς τῷ τῶν ἀνθρώπων ἀποδοῦναι γεωργῷ. Καὶ οἱ ῥανίδα ἐκεῖθεν δεξάμενοι εὐθέως τῆς φύσεως ἐπελανθάνοντο τῆς ἑαυτῶν, καὶ ἐξαίφνης ἀγγέλων ἐπληροῦτο πᾶσα ἡ γῆ· ἀγγέλων οὐχὶ ἐπουρανίων, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένων. Οὐ γὰρ ἐκεῖνοι κάτω κατέβησαν, ἀλλ' ὃ θαυμαστότερον ἦν, οἱ κάτω πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀνέβησαν τὴν ἐκείνων· οὐ γὰρ τὴν σάρκα ῥίψαντες γυμναῖς ταῖς ψυχαῖς περιῄεσαν, ἀλλὰ μένοντες ἐν τῇ φύσει, τῇ προαιρέσει ἄγγελοι ἐγένοντο. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», διὰ τοῦτό σε ἀφῆκε μένειν ἐν τῇ γῇ, ἵνα μειζόνως ἡ τοῦ Πνεύματος δειχθῇ δύναμις, διὰ χοϊκοῦ σώματος τοιαῦτα ἐργαζομένη.

Ἦν γὰρ ἰδεῖν γλῶτταν πηλίνην δαίμοσιν ἐπιτάττουσαν· ἦν ἰδεῖν χεῖρα πηλίνην ἰωμένην νοσήματα· μᾶλλον δὲ οὐ χεῖρα πηλίνην μόνον ἦν ἰδεῖν, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν, πηλίνων σωμάτων σκιὰς καὶ θανάτου καὶ δυνάμεων ἀσωμάτων περιγενομένας, τῶν δαιμόνων λέγω. Καθάπερ γὰρ ἡλίου φανέντος ἐλαύνεται τὸ σκότος, καταδύεται θηρία πρὸς τοὺς οἰκείους φωλεούς, ἀνδροφόνοι καὶ λησταὶ καὶ τυμβωρύχοι πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀνατρέχουσιν· οὕτω Πέτρου φανέντος καὶ φωνὴν ἀφιέν-

---

13. Γεν. 3, 19.

καὶ ξανάφερε τοὺς Ἰσραηλίτες στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ, καὶ ἄρπαξε ἀπὸ τὸ βωμὸ τὴ θυσία τους. Ἔπεσε πάλι βροχή, ὅταν ὅλοι ἔλειωναν ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ ἔκαμε πλούσια τὴ σοδειὰ ἐκείνου τοῦ χρόνου.

Εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστὰ αὐτά, ἀλλὰ τὰ σημερινὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα· γιατὶ σήμερα δὲν κατέβηκε μάννα καὶ φωτιὰ καὶ βροχή, ἀλλὰ καταιγίδα πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ βροχή, ὄχι γιὰ νὰ προκαλέσει καρποφορία τῆς γῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ πείσει τὸ ἀνθρώπινο γένος νὰ προσφέρει τὸν καρπὸ τῆς ἀρετῆς στὸ γεωργὸ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δέχθηκαν μιὰ σταγόνα βροχῆς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ξέχασαν ἀμέσως τὸν ἑαυτό τους καὶ ξαφνικὰ ὅλη ἡ γῆ γέμισε ἀπὸ ἀγγέλους· ἀγγέλους ὄχι ἐπουράνιους, ἀλλὰ ποὺ φανερώνουν μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα τους τὴν ἀρετὴ τῶν ἀσώματων δυνάμεων. Γιατὶ δὲν κατέβηκαν οἱ ἄγγελοι στὴ γῆ, ἀλλά, πράγμα ποῦ ἦταν πιὸ θαυμαστό, οἱ ἄνθρωποι ἀνέβηκαν πρὸς τὴν ἀρετὴ τῶν ἀγγέλων· δὲν περιφέρονταν δηλαδὴ μὲ γυμνὲς τὶς ψυχές, ἐπειδὴ περιφρόνησαν τὸ σῶμα, ἀλλά, διατηρώντας τὴ φυσική τους κατάσταση, γίνονταν ἄγγελοι στὴν προαίρεση. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ πρώτη τιμωρία δὲν ἦταν τιμωρία, ὅταν εἶπε ὁ Θεός, ὅτι «Χῶμα εἶσαι καὶ στὸ χῶμα θὰ γυρίσεις»[13], σὲ ἄφησε γι' αὐτὸ νὰ μένεις ἐπάνω στὴ γῆ, γιὰ νὰ φανεῖ καλύτερα ἡ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφοῦ μὲ χωματένιο σῶμα πραγματοποιεῖ τέτοια κατορθώματα.

Γιατὶ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς γλώσσα ποὺ ἔγινε ἀπὸ πηλὸ νὰ διατάζει τὰ δαιμόνια. Ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς χέρι ποὺ ἀπὸ πηλὸ ἔγινε νὰ θεραπεύει ἀρρώστιες. Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνο χέρι ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανείς, ἀλλά, πράγμα ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ θαυμαστό, καὶ σκιὲς τῶν σωμάτων ποὺ ἔγιναν ἀπὸ πηλὸ νὰ νικοῦν καὶ τὸ θάνατο καὶ τὶς ἀσώματες δυνάμεις, δηλαδὴ τοὺς δαίμονες. Γιατί, ὅπως φεύγει τὸ σκοτάδι, ὅταν φανεῖ ὁ ἥλιος, καὶ ὅπως κρύβονται τὰ θηρία στὶς φωλιές τους καὶ ὅπως καταφεύγουν οἱ δολοφόνοι καὶ οἱ ληστὲς καὶ οἱ τυμβωρύχοι στὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν, ἔτσι ὅταν ὁ Πέτρος ἐμφανίσθηκε

τος, ἠλαύνετο τὸ σκότος τῆς πλάνης, ἀνεχώρει διάβολος, ἐδραπέτευον δαίμονες, ἀνῄρητο παθήματα σωμάτων, ἐθεραπεύετο νοσήματα ψυχῶν, ἠλαύνετο κακία πᾶσα, ἀρετὴ πρὸς τὴν γῆν ἐπανήγετο. Καὶ καθάπερ ἐκ ταμιείων βασιλικῶν ἐχόντων χρυσίον καὶ λίθους τιμίους κἂν μικρόν τις δυνηθῇ ἐξενεγκεῖν τῶν ἀποκειμένων ἐνδόξως, κἂν ἕνα λίθον μόνον, πολὺν ἐργάζεται τὸν πλοῦτον τῷ κατεχομένῳ· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν στομάτων τῶν ἀποστολικῶν· ταμιεῖα γὰρ βασιλικὰ ἦν τὰ στόματα ἐκείνων θησαυρὸν ἰαμάτων ἔχοντα ἀποκείμενον· καὶ ἕκαστον ῥῆμα ἐξιὸν πολὺν εἰργάζετο πλοῦτον πνευματικόν.

Ἦν τότε ἀληθῶς ἰδεῖν, ὅτι τὰ λόγια Κυρίου ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν· ὅπερ γὰρ οὐκ ἠδύναντο χρυσός, οὐδὲ λίθος τίμιος, τοῦτο ἐποίει τὰ ῥήματα Πέτρου. Πόσα γὰρ τάλαντα χρυσίου τὸν χωλὸν ἐκ γενετῆς διορθώσασθαι ἴσχυον; Ἀλλὰ τὸ ῥῆμα Πέτρου ἴσχυσε τῆς φύσεως ἀνελεῖν ταύτην τὴν πήρωσιν. Εἶπεν, «Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι, καὶ περιπάτει», καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Εἶδες πῶς ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον, καὶ λίθον τίμιον πολύν; Εἶδες πῶς ταμιεῖα βασιλικὰ ἦν ἐκείνων τὰ στόματα; Ὄντως ἰατροὶ τῆς οἰκουμένης ἐκεῖνοι, καὶ γεωργοί, καὶ κυβερνῆται· ἰατροὶ μέν, ἐπειδὴ νοσήματα ἐθεράπευον· γεωργοὶ δέ, ἐπειδὴ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κατέσπειρον· κυβερνῆται δέ, ἐπειδὴ τὸ κλυδώνιον τῆς πλάνης ἔπαυσαν. Διὰ τοῦτο ποτὲ μέν φησι, «Πορευθέντες ἀσθενοῦντας θεραπεύετε», ὡς πρὸς ἰατροὺς διαλεγόμενος, ποτὲ δέ, «Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε», ὡς πρὸς γεωργοὺς διαλεγόμενος· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. «Ποιήσω ὑμᾶς ἀ-

14. Πράξ. 3, 6.
15. Ματθ. 10, 8.
16. Ἰω. 4, 38.

καὶ μίλησε, διαλύθηκε τὸ σκοτάδι τῆς πλάνης, ἔφυγε ὁ διάβολος, δραπέτευσαν οἱ δαίμονες, ἐξαφανίσθηκαν σωματικὲς ἀρρώστιες, θεραπεύτηκαν ψυχικὲς ἀσθένειες, χάθηκε κάθε κακία, ξαναγύρισε στὴ γῆ ἡ ἀρετή. Καὶ ὅπως, ἂν κάποιος ἀπὸ τὰ βασιλικὰ θησαυροφυλάκια, ποὺ ἔχουν χρυσάφι καὶ πολύτιμα πετράδια, μπορέσει νὰ βγάλει ἔστω καὶ κάτι μικρὸ ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς ποὺ φυλάσσονται ἐκεῖ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν ἀνθρώπων, ἔστω καὶ ἕνα πετράδι μόνο, φέρνει αὐτὸ μεγάλο πλοῦτο στὸν κάτοχό του, ἔτσι συνέβαινε καὶ μὲ τὰ λόγια ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ στόματα τῶν ἀποστόλων. Γιατὶ τὰ στόματά τους ἦταν βασιλικὰ θησαυροφυλάκια ποὺ εἶχαν φυλαγμένο μέσα τους θησαυρὸ ποὺ θεράπευε ἀσθένειες, καὶ κάθε λόγος ποὺ ἔβγαινε ἔφερνε μεγάλο πνευματικὸ πλοῦτο.

Ἦταν δυνατὸ τότε νὰ δεῖ κανεὶς πραγματικά, ὅτι τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ἦταν ἐπιθυμητὰ περισσότερο ἀπὸ τὸ χρυσάφι καὶ ἀπὸ πολλὰ πολύτιμα πετράδια· γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ κάμει τὸ χρυσάφι, οὔτε καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια, αὐτὸ τὸ κατόρθωναν τὰ λόγια τοῦ Πέτρου. Πράγματι πόσα τάλαντα χρυσοῦ θὰ μποροῦσν νὰ θεραπεύσουν ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τὴ γέννησή του ἦταν χωλός; Ἀλλὰ τὰ λόγια τοῦ Πέτρου μπόρεσαν νὰ ἐξαλείψουν αὐτὴ τὴ φυσική του ἀναπηρία. Εἶπε· «Στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σήκω ὄρθιος καὶ περπάτησε»[14], καὶ ὁ λόγος του πραγματοποιήθηκε. Εἶδες πῶς ἦταν ἐπιθυμητὰ περισσότερο ἀπὸ τὸ χρυσάφι καὶ ἀπὸ πολλὰ πολύτιμα πετράδια; Εἶδες πῶς τὰ στόματα τῶν ἀποστόλων ἦταν βασιλικὰ θησαυροφυλάκια; Πραγματικὰ οἱ ἀπόστολοι ἦταν γιατροὶ καὶ γεωργοὶ καὶ κυβερνῆτες. Καὶ ἦταν γιατροὶ μέν, γιατὶ θεράπευαν ἀρρώστιες, γεωργοὶ δέ, γιατὶ ἔσπερναν τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας, καὶ κυβερνῆτες, γιατὶ σταμάτησαν τὶς τρικυμίες τῆς πλάνης. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἄλλοτε μὲν τοὺς λέγει, «Πηγαίνετε καὶ θεραπεύετε τοὺς ἀρρώστους»[15], σὰν νὰ μιλοῦσε σὲ γιατρούς, ἄλλοτε δὲ τοὺς λέγει· «Σᾶς στέλνω τώρα γιὰ νὰ θερίσετε ἐκεῖνο ποὺ ἐσεῖς δὲν ἔχετε κοπιάσει γιὰ νὰ σπαρεῖ»[16], σὰν νὰ ἀπευθυνόταν σὲ γεωργούς. Καὶ σ' ἄλλο σημεῖο πάλι λέγει· «Θὰ σᾶς κάμω νὰ

λιεῖς ἀνθρώπων»· καὶ τῷ Πέτρῳ, «Μὴ φοβοῦ», φησίν, «ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν», ὡς πρὸς κυβερνήτας καὶ ἁλιεῖς ὁμιλῶν· καὶ ἦν ἰδεῖν θαύματα ἐπὶ θαύμασι.

Καὶ γὰρ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα πρὸ δέκα ἡμερῶν εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τὸν βασιλικόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη σήμερον πρὸς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν· ἀνήνεγκεν ὁ Κύριος τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ κατήνεγκε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἕτερος Κύριος διανέμων τὰ δῶρα ταῦτα· καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα Κύριός ἐστι, καὶ διενείμαντο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὔπω δέκα ἡμέρας εἶχεν ἀνελθὼν ὁ Χριστός, καὶ χαρίσματα ἡμῖν ἔπεμψε πνευματικά, δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἐκείνης. Ἵνα γὰρ μηδεὶς ἀμφιβάλλῃ, καὶ διαπορῇ τί ποτε ἄρα ἂν ἀνελθὼν ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἆρα κατήλλαξε τὸν Πατέρα; ἆρα ἵλεων αὐτὸν εἰργάσατο; βουλόμενος ἡμῖν δηλῶσαι, ὅτι κατήλλαξεν αὐτὸν τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, τὰ δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἔπεμψεν ἡμῖν εὐθέως. Τῶν γὰρ ἐχθρῶν ἑνουμένων καὶ καταλλαγέντων ἀλλήλοις, μετὰ τὴν καταλλαγὴν εὐθὺς ἐφέπονται αἵ τε φιλοτησίαι καὶ δεξιώσεις καὶ τὰ χαρίσματα. Ἐπέμψαμεν τοίνυν ἡμεῖς πίστιν, καὶ ἐλάβομεν ἐκεῖθεν χαρίσματα· ἐπέμψαμεν ὑπακοήν, καὶ ἐλάβομεν δικαιοσύνην.

3. Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τῆς καταλλαγῆς τοῦ Θεοῦ δῶρόν ἐστι τὸ δοθῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμᾶς πεῖσαι πειράσομαι, πρότερον ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φανερὸν ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι ἀναστέλλει τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἐπειδὰν ἡμῖν ὀργίζηται· ἵνα ὅταν πεισθῇς, ὅτι τῆς ὀργῆς αὐτοῦ τεκμήριον τὸ μὴ εἶναι Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἴδῃς πάλιν Πνεῦμα καταπεμπόμενον, μάθῃς ὅτι εἰ μὴ κατηλλάγη, οὐκ ἂν ἔπεμψε Πνεῦμα ἅγιον. Πόθεν οὖν εἰσόμεθα τοῦτο; Ὁ Ἠλὶ πρεσβύτης ἄνθρωπος ἦν, τὰ μὲν ἄλλα ἐπιεικὴς καὶ σώφρων, παίδων δὲ πονηρίαν οὐκ εἰδὼς διορθώσασθαι, ἀλλὰ πέρα τοῦ μέτρου φιλῶν τὰ ἔκγονα.

---

17. Ματθ. 4, 19. 18. Λουκᾶ 5, 10.

ἁλιεύετε ἀνθρώπους»[17]· καὶ στὸν Πέτρο λέγει· «Μὴ φοβᾶσαι· ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς θὰ ἁλιεύεις ἀνθρώπους»[18], σὰν νὰ μιλοῦσε σὲ κυβερνῆτες καὶ ἁλιεῖς. Καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ ἕνα θαῦμα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ἀνέβηκε λοιπὸν ἡ ἀνθρώπινη φύση πρὶν δέκα ἡμέρες στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ σήμερα κατέβηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' αὐτήν. Ὁ Κύριος ἀνέβασε στὸν οὐρανὸ τὴ δική μας ἐκλεκτὴ προσφορὰ καὶ τὴν κατέβασε στὴ γῆ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Εἶναι ἄλλος Κύριος ποὺ μοιράζει τὰ δῶρα αὐτά, γιατὶ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Κύριός μας καὶ μοίρασαν τὴ φροντίδα γιὰ μᾶς ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Δὲν εἶχε δέκα ἡμέρες ποὺ ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς ἔστειλε πνευματικὰ χαρίσματα, δῶρα γιὰ τὴ συμφιλίωσή μας αὐτήν. Γιὰ νὰ μὴν ἀμφιβάλλει λοιπὸν κανένας καὶ νὰ μὴν ἀναρωτιέται τί ἔκαμε ἄραγε ὁ Χριστὸς ὅταν ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, ἄραγε συμφιλίωσε τὸν Πατέρα; ἄραγε τὸν ἔκαμε νὰ μᾶς συγχωρήσει; Θέλοντας νὰ μᾶς δείξει, ὅτι τὸν συμφιλίωσε μὲ τὸ ἀνθρώπινο γένος, μᾶς ἔστειλε ἀμέσως τὰ δῶρα γιὰ τὴ συμφιλίωση. Γιατὶ ὅταν συμφωνοῦν οἱ ἐχθροὶ καὶ συμφιλιωθοῦν μεταξύ τους, ἀμέσως μετὰ τὴ συμφιλίωση ἀκολουθοῦν καὶ οἱ εὐχὲς καὶ οἱ δεξιώσεις καὶ τὰ δῶρα. Στείλαμε λοιπὸν ἐμεῖς πίστη καὶ πήραμε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ δῶρα· στείλαμε ὑπακοὴ καὶ πήραμε δικαιοσύνη.

3. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα μᾶς δόθηκε σὰν δῶρο γιὰ τὴ συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μαζί μας, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς πείσω ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή, πρῶτα ἀπὸ τὸ ἀντίθετο ἀρχίζοντας τὸ λόγο καὶ ἀποδεικνύοντας ὅτι ὁ Θεὸς δὲ στέλνει τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ὀργίζεται ἐναντίον μας. Ὥστε ὅταν πεισθεῖς, ὅτι ἡ ἀπουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν δεῖς ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα στέλνεται πάλι, νὰ μάθεις ὅτι, ἐὰν δὲ συμφιλιωνόταν, δὲ θὰ ἔστελνε τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ τὸ μάθουμε αὐτό; Ὁ Ἠλὶ ἦταν γέρος ἄνθρωπος, σ' ὅλα εὐγενικὸς καὶ συνετός, χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζει νὰ διορθώσει τὴν κακία τῶν παιδιῶν,

Ἀκούετε ὅσοι παῖδας ἔχετε, ὥστε μεμετρημένην ποιεῖσθαι τὴν φιλίαν καὶ τὴν αἰδῶ. Ὁ γὰρ Ἠλὶ ἐντεῦθεν παροξύνας τὸν Θεόν, εἰς ὀργὴν αὐτὸν ἔρριψε τοσαύτην, ὡς ἅπαν αὐτὸν ἀποστραφῆναι τὸ ἔθνος. Δεικνὺς τοίνυν ὁ ταῦτα γράψας, ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἀπέστραπτο ὁ Θεός, ἔλεγε, «Ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα», τίμιον ἐνταῦθα τὸ σπάνιον λέγων· διὰ γὰρ τούτων ἐδήλωσεν, ὅτι τὰ τῆς προφητείας ἐσπάνιζε τότε.

Πάλιν θρηνῶν ἄλλος καὶ ἀποδυρόμενος ἐπὶ τῇ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἔλεγεν· «Οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ»· καὶ πάλιν ὁ εὐαγγελιστής φησιν· «Οὐδέπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη». Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω ἐσταυρώθη, φησίν, οὐκ ἦν Πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀνθρώποις δοθέν· τὸ γάρ, «ἐσταυρώθη», ἐστὶν «ἐδοξάσθη». Εἰ γὰρ καὶ φύσει τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν φιλουμένων ἐγένετο, δόξαν αὐτὸ καλεῖ ὁ Χριστός. Καὶ τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἐδόθη τὸ Πνεῦμα; Ὅτι ἐν ἁμαρτίαις ἦν ἡ οἰκουμένη, ἐν προσκρούσμασι καὶ ἔχθρᾳ καὶ ἀτιμίᾳ· οὐδέπω τοῦ ἀμνοῦ προσενεχθέντος τοῦ τὴν ἁμαρτίαν αἴροντος τοῦ κόσμου. Ἐπεὶ οὖν οὐδέπω ἦν ὁ Χριστὸς σταυρωθείς, οὐδέπω ἦν καταλλαγὴ γενομένη· τῆς δὲ καταλλαγῆς μηδέπω γενομένης, εἰκότως οὐδὲ τὸ Πνεῦμα ἐπέμπετο· ὥστε καταλλαγῆς τεκμήριον τὸ Πνεῦμα ἀποσταλῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός φησι· «Συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ»· ἐὰν μὴ ἀπέλθω, καὶ καταλλάξω τὸν Πατέρα, φησίν, οὐ πέμπω ὑμῖν τὸν Παράκλητον.

Εἴδατε διὰ πόσων ἀπεδείξαμεν ὑμῖν, ὅτι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ σημεῖόν ἐστι τὸ μὴ εἶναι Πνεῦμα ἅγιον ἐν ἀνθρώποις; «Ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα»· «Οὐκ ἔστι γὰρ ἄρχων, οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ»· «οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦ-

---

19. Α' Βασ. 3, 1.
20. Δαν. 3, 38.
21. Ἰω. 7, 39.
22. Ἰω. 16, 7.

ἐπειδὴ τὰ ἀγαποῦσε μὲ τὸ παραπάνω. Ἀκοῦτε ὅσοι ἔχετε παιδιά, γιὰ νὰ ἔχετε μὲ μέτρο τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ μὲ τὰ παιδιά σας. Ὁ Ἠλὶ λοιπὸν ἐπειδὴ ἐρέθισε μὲ αὐτὸ τὸ Θεό, τὸν ἐξόργισε τόσο πολύ, ὥστε νὰ μισήσει ὅλο τὸ γένος του. Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔγραψε αὐτά, ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀποστράφηκε ὑπερβολικά, ἔλεγε, «Τὰ λόγια ἦταν πολύτιμα, καὶ δὲν ὑπῆρχαν μάτια ποὺ νὰ βλέπουν καλά»[19], ἐννοώντας πολύτιμα ἐδῶ τὰ σπάνια· διότι μὲ τὰ λόγια αὐτὰ φανέρωσε, ὅτι οἱ προφητεῖες τότε ἦταν σπάνιες.

Κάποιος ἄλλος πάλι κλαίγοντας καὶ θρηνώντας γιὰ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἔλεγε· «Δὲν ὑπάρχει ἄρχοντας, οὔτε προφήτης σ' αὐτὴν τὴν ἐποχή»[20]. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πάλι λέγει· «Γιατὶ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμη τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχε ἀκόμη δοξασθεῖ»[21]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχε σταυρωθεῖ ἀκόμη, λέγει, δὲν εἶχε δοθεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς ἀνθρώπους· γιατὶ τὸ «ἔχει σταυρωθεῖ, σημαίνει «ἔχει δοξασθεῖ». Ἂν καὶ πραγματικὰ ἀπὸ τὴ φύση της ἡ σταύρωση ἦταν προσβλητικὸ πράγμα, ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε γι' αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦσε, τὴν ὀνομάζει ὁ Χριστὸς δόξα. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, πές μου, δὲ δόθηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωση; Ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπότητα ζοῦσε μέσα στὴν ἁμαρτία, στὰ σκάνδαλα, στὸ μίσος καὶ στὴν ἀτιμία, γιατὶ δὲν εἶχε θυσιαστεῖ ἀκόμη ὁ ἀμνὸς ποὺ σήκωσε ἐπάνω του τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶχε σταυρωθεῖ ἀκόμη ὁ Χριστός, δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ συμφιλίωση· καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ συμφιλίωση, πολὺ σωστὰ δὲν ἔστελνε καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Συνεπῶς τὸ ὅτι ἔστειλε τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπόδειξη τῆς συμφιλίωσης. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Σᾶς συμφέρει νὰ φύγω ἐγώ, γιατὶ ἂν δὲν φύγω ἐγώ, ἐκεῖνος δὲ θὰ ἔλθει»[22]. Ἐάν, λέγει, δὲ φύγω καὶ δὲ συμφιλιώσω τὸν Πατέρα δὲ θὰ σᾶς στείλω τὸν Παράκλητο.

Εἴδατε μὲ πόσες ἀποδείξεις σᾶς δείξαμε, ὅτι εἶναι σημάδι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ ἀπουσιάζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; «Τὰ λόγια ἦταν πολύτιμα καὶ δὲν ὑπῆρχαν μάτια νὰ βλέπουν καλά». «Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἄρχοντας, οὔτε προφή-

μα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη». «Συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ». Οὐκοῦν σημεῖόν ἐστι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι Πνεῦμα ἅγιον. Ὅταν ἴδῃς Πνεῦμα ἅγιον καταπεμπόμενον δαψιλῶς, μηδὲν λοιπὸν ἀμφιβάλλῃς περὶ τῆς καταλλαγῆς. Καὶ ποῦ, φησίν, ἔστι Πνεῦμα ἅγιον νῦν; Τότε μὲν γὰρ καλῶς λέγει, ὅτε σημεῖα ἐγίνετο, καὶ νεκροὶ ἠγείροντο, καὶ λεπροὶ πάντες ἐκαθαίροντο, νῦν δὲ πόθεν δείξομεν, ὅτι πάρεστι τὸ Πνεῦμα ἅγιον ἡμῖν; Μὴ δείσητε· ἀποδείκνυμι γάρ, ὅτι καὶ νῦν Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν ἡμῖν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Καὶ γὰρ εἰ μὴ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν ἡμῖν, πῶς ἂν οὗτοι οἱ κατὰ τὴν ἱερὰν νύκτα ταύτην φωτισθέντες τῶν ἁμαρτιῶν ἀπηλλάγησαν; οὐδὲ γάρ ἐστιν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας.

Ἀκούσατε γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος· «Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις ποικίλαις· ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου»· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐ κλέπται, οὐ πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν». Εἶδες ἅπαντα τὰ εἴδη τῆς κακίας; «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε». Πῶς; τοῦτο γὰρ τὸ ζητούμενον, εἰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν κακίαν ἀπεθέμεθα· οὐκοῦν ἄκουσον· «Ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου

---

23. Τίτ. 3, 3-5.
24. Α' Κορ. 6, 9-10.
25. Α' Κορ. 6, 11.

της σ' αὐτὴν τὴν ἐποχή». «Γιατὶ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμη τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχε ἀκόμη δοξασθεῖ». «Σᾶς συμφέρει νὰ φύγω ἐγώ· γιατὶ ἂν δὲ φύγω ἐγώ, ἐκεῖνος δὲ θὰ ἔλθει». Συνεπῶς εἶναι σημάδι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ ἀπουσιάζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ὅταν δεῖς ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατεβαίνει πλουσιοπάροχα, νὰ μὴν ἀμφιβάλλεις καθόλου γιὰ τὴ συμφιλίωση αὐτήν. Καὶ ποῦ, λέγει, εἶναι τώρα τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Γιατὶ τότε μέν, ὅταν γίνονταν θαύματα καὶ ἀνασταίνονταν νεκροὶ καὶ καθαρίζονταν ὅλοι οἱ λεπροί, καλὰ κάμνει καὶ τὸ λέγει αὐτό, τώρα ὅμως ἀπὸ ποῦ θὰ ἀποδείξουμε, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κοντά μας; Μὴ φοβᾶστε, γιατὶ θὰ ἀποδείξω ὅτι καὶ τώρα τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κοντά μας. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἂν πραγματικὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι κοντά μας, πῶς θὰ ἀπαλλάσονταν ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες τους αὐτοὶ ποὺ βαπτίσθηκαν κατὰ τὴν ἱερὴ αὐτὴ νύχτα; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀπαλλαγεῖ κανένας ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του χωρὶς τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἀκοῦστε λοιπὸν τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Γιατὶ ἤμασταν κάποτε καὶ ἐμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, ἁμαρτωλοὶ καὶ ἤμασταν δοῦλοι σὲ κάθε εἶδος ἐπιθυμίας. Ὅταν ὅμως φανερώθηκε ἡ ἀγαθότητα καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, μᾶς ἔσωσε ὄχι ἀπὸ ἔργα ἀρετῆς, ποὺ κάναμε ἐμεῖς, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν εὐσπλαχνία του, μὲ τὸ βάπτισμα μὲ τὸ ὁποῖο μᾶς ξαναγεννᾶ καὶ μᾶς ἀνακαινίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[23]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Μὴ πλανᾶστε· οὔτε οἱ πόρνοι, οὔτε οἱ εἰδωλολάτρες, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ θηλυπρεπεῖς, οὔτε οἱ παιδεραστές, οὔτε οἱ κλέφτες, οὔτε οἱ πλεονέκτες, οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε ἐκεῖνοι πού περιπαίζουν καὶ βρίζουν, οὔτε οἱ ἅρπαγες θὰ κληρονομήσουν τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[24]. Εἶδες ὅλα τὰ εἴδη τῆς κακίας; «Καὶ τέτοιοι ἤσαστε μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ λουστήκατε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἁγιαστήκατε καὶ γίνατε δίκαιοι»[25]. Πῶς; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ θέλουμε νὰ μάθουμε, ἂν δηλαδὴ βγάλαμε τὴν κακία ἀπὸ πάνω μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄκουσε λοιπόν· «Ἀλλὰ ἁγιαστήκατε καὶ γίνατε δίκαιοι, γιατὶ

Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Εἶδες ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν κακίαν ἅπασαν ἐκείνην ἀπήλειψε;

4. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ βλασφημοῦντες τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν; Εἰ γὰρ μὴ ἀφίησιν ἁμαρτήματα, εἰκῇ παραλαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα, εἰ δὲ ἀφίησιν ἁμαρτήματα, εἰκῇ βλασφημεῖται ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν. Εἰ μὴ Πνεῦμα ἦν ἅγιον, Κύριον Ἰησοῦν εἰπεῖν οὐκ ἠδυνάμεθα· «Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι ἁγίῳ». Εἰ μὴ Πνεῦμα ἦν ἅγιον, τὸν Θεὸν παρακαλέσαι οὐκ ἠδυνάμεθα οἱ πιστοί· λέγομεν γάρ, «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὥσπερ οὖν Κύριον καλέσαι οὐκ ἠδυνάμεθα, οὕτως οὐδὲ Πατέρα τὸν Θεὸν καλέσαι ἠδυνάμεθα. Πόθεν δῆλον; Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου λέγοντος, «Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράζον, ἀββᾶ ὁ Πατήρ». Ὥστε ὅταν καλέσῃς τὸν Πατέρα, ἀναμνήσθητι, ὅτι τοῦ Πνεύματος τὴν ψυχὴν κινοῦντος ἠξιώθης τῆς προσηγορίας ἐκείνης. Εἰ μὴ Πνεῦμα ἦν, λόγος σοφίας καὶ γνώσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦν· «Ὧ μὲν γὰρ δίδοται διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως». Εἰ μὴ Πνεῦμα ἅγιον ἦν, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦσαν· καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τοῦ Πνεύματος γίνονται, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους».

Ὁρᾷς ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Πνεύματος; Εἰ μὴ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, οὐκ ἂν ὅτε πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦτο, καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔδωκεν εἰρήνην, καὶ ἐπεφθέγξασθε αὐτῷ κοινῇ πάντες, «Καὶ τῷ Πνεύματί σου»· διὰ τοῦτο οὐκ ἀναβαίνοντι μόνον, οὐδὲ διαλεγομένῳ πρὸς ὑμᾶς, οὐδὲ εὐχομένῳ ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιφθέγγεσθε τὴν ῥῆσιν, ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἑστήκῃ τράπεζαν, ὅταν παρὰ

---

29. Α' Κορ. 12, 8.
30. Πράξ. 20, 28.
31. Ἀναφέρεται στὸν ἐπίσκοπο Φλαβιανό.

26. Α' Κορ. 12, 3.
27. Ματθ. 6, 9.
28. Γαλ. 4, 6.

βαπτιστήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ στὴ χάρη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ μας». Εἶδες ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐξαφάνισε ὅλη ἐκείνη τὴν κακία;

4. Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποὺ βλασφημοῦν τὴν ἀξία τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Γιατὶ ἂν δὲ συγχωρεῖ τὶς ἁμαρτίες, ἄσκοπα τὸ παίρνουμε στὸ βάπτισμα, ἂν ὅμως συγχωρεῖ τὶς ἁμαρτίες, ἄδικα τὸ βλασφημοῦν οἱ αἱρετικοί. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἅγιο Πνεῦμα, δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ὁμολογήσουμε Κύριο τὸν Ἰησοῦ. «Γιατὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ὁμολογήσει Κύριο τὸν Ἰησοῦ, παρὰ μόνο μὲ τὸ φωτισμὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»[26]. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲ θὰ μπορούσαμε οἱ πιστοὶ νὰ παρακαλέσουμε τὸ Θεό, γιατὶ λέμε· «Πατέρα μας ποὺ κατοικεῖς στοὺς οὐρανούς»[27]. Ὅπως λοιπὸν δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε Κύριο τὸ Θεό, ἔτσι δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ὀνομάσουμε καὶ Πατέρα. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀπόστολο ποὺ λέγει· «Καὶ ἐπειδὴ εἶστε παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, ἐξαπέστειλε στὶς καρδιές σας ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του, ποὺ σᾶς δίνει τὴν παρρησία νὰ φωνάζετε, ἀββᾶ, δηλαδὴ πατέρα μας»[28]. Ὥστε, ὅταν καλέσεις τὸν Πατέρα, θυμήσου, ὅτι ἀξιώθηκες νὰ τὸν ὀνομάσεις πατέρα, ἐπειδὴ σὲ παρακίνησε τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲ θὰ ὑπῆρχε στὴν Ἐκκλησία λόγος σοφίας καὶ γνώσης. «Γιατὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' ἄλλον δίνει λόγο σοφίας καὶ σ' ἄλλον λόγο γνώσης»[29]. Ἐὰν δὲν ἦταν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲ θὰ ὑπῆρχαν στὴν Ἐκκλησία ποιμένες καὶ διδάσκαλοι. Γιατὶ καὶ αὐτοὶ γίνονται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Στὸ πνευματικό σας ποίμνιο σᾶς τοποθέτησε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποιμένες καὶ ἐπισκόπους»[30].

Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Ἐὰν δὲν εἶχε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὁ κοινὸς αὐτὸς πατέρας καὶ διδάσκαλος[31], ὅπου πρὶν ἀπὸ λίγο ἀνέβηκε στὸ ἱερὸ αὐτὸ βῆμα καὶ σᾶς εὐχήθηκε ὅλους εἰρήνη, δὲ θὰ τοῦ λέγατε ὅλοι μαζί, «Καὶ στὸ δικό σου Πνεῦμα». Γι' αὐτὸ ὄχι μόνο ὅταν ἀνεβαίνει στὸ βῆμα, οὔτε μόνο ὅταν σᾶς ὁμιλεῖ, οὔτε μόνο ὅταν προσεύχεται γιὰ σᾶς τοῦ λέγετε αὐτὰ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ ὅταν στέκεται κοντὰ σ' αὐτὴν

τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ· ἴσασι γὰρ οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον· οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν προκειμένων ἕως ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου χάριν, καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγξησθε αὐτῷ, «Καὶ τῷ Πνεύματί σου», διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς ἀναμιμνήσκοντες αὐτοὺς ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρὼν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις παροῦσα καὶ πᾶσιν ἐφιπταμένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ παρών, ἀλλ' ὁ Θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν δι' αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν πρόσεχε τῇ φύσει τοῦ δρωμένου, ἀλλ' ἐννόει τὴν χάριν τὴν ἀόρατον. Οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν γινομένων ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ βήματι. Εἰ μὴ Πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἂν συνέστη ἡ Ἐκκλησία, εἰ δὲ συνίσταται ἡ Ἐκκλησία, εὔδηλον ὅτι τὸ Πνεῦμα πάρεστι.

Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησί, σημεῖα οὐ γίνεται νῦν; Ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας προσέχετε· παρὰ πολλῶν γὰρ ἀκούω τοῦτο, καὶ συνεχῶς καὶ ἀεὶ ζητούμενον· διὰ τί τότε γλώσσαις ἐλάλουν πάντες οἱ βαπτιζόμενοι, νῦν δὲ οὐκ ἔτι; Μάθωμεν πρότερον τί τὸ λαλεῖν γλώσσαις, καὶ τότε ἐροῦμεν καὶ τὴν αἰτίαν. Τί οὖν ἐστι γλώσσαις λαλεῖν; Ὁ βαπτιζόμενος εὐθέως ἐφθέγγετο τῇ τῶν Ἰνδῶν φωνῇ, τῇ τῶν Αἰγυπτίων, τῇ τῶν Περσῶν, τῇ τῶν Σκυθῶν, τῇ τῶν Θρᾳκῶν, καὶ εἷς ἄνθρωπος πολλὰς ἐλάμβανε γλώσσας, καὶ οὗτοι οἱ νῦν, εἰ ἦσαν τότε βαπτισθέντες, εὐθέως ἂν ἤκουσας αὐτῶν διαφόροις φθεγγομένων φωναῖς. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος, φησίν, εὗρέ τινας βαπτισθέντας ἐν τῷ βαπτίσματι Ἰωάννου, καὶ λέγει αὐτοῖς· «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Λέγουσιν αὐτῷ· ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἔστι Πνεῦμα ἅγιον, ἠκούσαμεν»· καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν αὐτοὺς βαπτισθῆναι· «Καὶ ἐπιθέν-

32. Πράξ. 19, 2.

τὴν ἁγία Τράπεζα, ὅταν πρόκειται νὰ προσφέρει τὴ φοβερὴ ἐκείνη θυσία· γιατὶ οἱ μυημένοι γνωρίζουν αὐτὸ ποὺ λέγω. Δὲν ἀγγίζει τὰ δῶρα ποὺ βρίσκονται μπροστά του προτοῦ νὰ σᾶς εὐχηθεῖ νὰ ἔχετε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου καὶ σεῖς νὰ τοῦ πεῖτε, «Καὶ στὸ δικό σου Πνεῦμα», καὶ μὲ τὴν ἀπάντηση αὐτὴ ὑπενθυμίζετε στὸν ἑαυτό σας, ὅτι αὐτὸς ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν ἁγία Τράπεζα δὲν κατορθώνει τίποτε, οὔτε εἶναι ἀνθρώπινα κατορθώματα τὰ προσφερόμενα δῶρα, ἀλλὰ ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποὺ εἶναι παροῦσα καὶ πετᾶ ἐπάνω ἀπ' ὅλους, ἑτοιμάζει τὴ μυστικὴ ἐκείνη θυσία. Γιατί, ἂν καὶ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ, ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Μὴν προσέχεις λοιπὸν στὸν ἄνθρωπο ποὺ βλέπεις, ἀλλὰ προσπάθησε νὰ καταλάβεις τὴν ἀόρατη χάρη τοῦ Θεοῦ. Τίποτε δὲν εἶναι ἀνθρώπινο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ γίνονται στὸ ἱερὸ αὐτὸ βῆμα. Ἐὰν δὲν ἦταν παρὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲ θὰ ἱδρυόταν ἡ Ἐκκλησία· ἀφοῦ ὅμως ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι εἶναι παρὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Γιατί λοιπόν, λέγει, δὲ γίνονται σήμερα θαύματα; Ἐδῶ, σᾶς παρακαλῶ, προσέξτε ἰδιαίτερα· γιατὶ ἀπὸ πολλοὺς τὸ ἀκούω αὐτὸ καὶ ἀναζητοῦν τὴν ἐξήγησή του διαρκῶς καὶ πάντοτε. Γιατί ὅσοι βαπτίζονταν τότε μιλοῦσαν ὅλοι ξένες γλῶσσες καὶ τώρα δὲν ὁμιλοῦν πιά; Ἂς μάθουμε πρῶτα τί σημαίνει ὅτι μιλοῦσαν γλῶσσες καὶ ὕστερα θὰ ποῦμε γιὰ τὴν αἰτία. Τί σημαίνει λοιπὸν ὅτι μιλοῦσαν ξένες γλῶσσες; Ἐκεῖνος ποὺ βαπτιζόταν μιλοῦσε ἀμέσως τὴ γλώσσα τῶν Ἰνδῶν, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν, τῶν Σκυθῶν, τῶν Θρακῶν, καὶ ἕνας ἄνθρωπος ἤξερε τότε πολλὲς γλῶσσες, καὶ αὐτοὶ ποὺ βαπτίσθηκαν σήμερα, ἂν βαπτίζονταν τότε, θὰ τοὺς ἄκουες ἀμέσως νὰ ὁμιλοῦν διάφορες γλῶσσες. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος, λέγει, συνάντησε κάποιους ποὺ βαπτίσθηκαν μὲ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη καὶ τοὺς λέγει· «Μήπως λάβατε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅταν πιστέψατε; Αὐτοὶ τοῦ ἀπάντησαν· οὔτε κὰν ἀκούσαμε ἂν ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα»[32]· καὶ ἀμέσως τοὺς συμβούλευσε νὰ βαπτισθοῦν. «Καὶ ὅταν ὁ Παῦλος ἔθεσε ἐπάνω στὰ κεφάλια τους τὰ χέρια

τος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐλάλουν ἅπαντες γλώσσαις».

Τίνος οὖν χάριν συνεστάλη, καὶ ἀνῃρέθη ἐξ ἀνθρώπων ἡ χάρις αὕτη νῦν; Οὐχὶ ἀτιμάζοντος ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τιμῶντος. Πῶς; ἐγὼ λέγω. Ἀνοητότερον οἱ ἄνθρωποι διέκειντο τότε τῶν εἰδώλων προσφάτως ἀπηλλαγμένοι, καὶ παχυτέρα καὶ ἀναισθητοτέρα αὐτῶν ἡ διάνοια ἔτι ἦν, καὶ πρὸς τὰ σωματικὰ πάντα ἐπτόηντο καὶ ἐκεχήνεσαν, καὶ οὐδεμία αὐτοῖς οὐδέπω ἔννοια δωρεῶν ἀσωμάτων ἦν, οὐδὲ εἴδεσαν τί ποτέ ἐστι νοητὴ χάρις, καὶ πίστει μόνῃ θεωρουμένη· διὰ τοῦτο σημεῖα ἐγίνετο. Τῶν γὰρ χαρισμάτων τῶν πνευματικῶν τὰ μὲν ἀόρατά ἐστι, καὶ πίστει καταλαμβάνεται μόνῃ· τὰ δὲ καὶ αἰσθητὸν ἐνδείκνυται σημεῖον πρὸς τὴν τῶν ἀπίστων πληροφορίαν. Οἷόν τι λέγω· ἁμαρτιῶν ἄφεσις νοητόν ἐστι πρᾶγμα, ἀόρατόν ἐστι χάρισμα· πῶς γὰρ καθαίρονται ἡμῶν αἱ ἁμαρτίαι, οὐχ ὁρῶμεν τοῖς τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοῖς. Τί δήποτε; Ὅτι ψυχή ἐστιν ἡ καθαιρομένη· ψυχὴ δὲ ὀφθαλμοῖς σώματος οὐχ ὁρᾶται.

Ἡ μὲν οὖν κάθαρσις τῶν ἁμαρτημάτων νοητὴ δωρεά τίς ἐστιν ὀφθαλμοῖς οὐ δυναμένη σώματος γενέσθαι φανερά· τὸ δὲ γλώσσαις διαφόροις λαλεῖν ἐστι μὲν καὶ αὐτὸ νοητῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· αἰσθητὸν μέντοι παρέχεται τὸ σημεῖον, καὶ τοῖς ἀπίστοις εὐσύνοπτον. Τῆς γὰρ ἔνδον ἐν τῇ ψυχῇ γινομένης ἐνεργείας τῆς ἀοράτου λέγω ἡ ἔξω γλῶττα ἀκουομένη φανέρωσίς τίς ἐστι καὶ ἔλεγχος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον». Ἐγὼ μὲν οὖν νῦν χρείαν οὐκ ἔχω σημείων. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ χωρὶς σημείου δόσεως πιστεύειν μεμάθηκα τῷ Δεσπότῃ. Ὁ γὰρ ἀπιστῶν ἐνεχύρου δεῖται· ἐγὼ δὲ πιστεύων οὐ δέομαι ἐνεχύρου

33. Πράξ. 19, 6.

34. Α' Κορ. 12, 7.

του, ἦρθε σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὅλοι μιλοῦσαν διάφορες γλῶσσες»[33].

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν περιορίσθηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε τώρα αὐτὴ ἡ χάρη; Ὄχι ἐπειδὴ δὲ μᾶς τιμᾶ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀκριβῶς μᾶς τιμᾶ πάρα πολύ. Πῶς; Ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ. Οἱ ἄνθρωποι τότε συμπεριφέρονταν πιὸ ἀνόητα ἐπειδὴ λίγο πιὸ πρὶν εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰ εἴδωλα, καὶ τὸ μυαλό τους ἦταν ἀκόμη πιὸ κατώτερο πνευματικά, καὶ πιὸ ἀναίσθητο καὶ τρόμαζαν καὶ ἔμειναν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μπροστὰ σ' ὅλα τὰ ὑλικὰ πράγματα, καὶ δὲν εἶχαν ἀκόμη καμιὰ γνώση γιὰ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, οὔτε γνώριζαν τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ πνευματικὴ χάρη, ποὺ μόνο μὲ τὴν πίστη μποροῦσε νὰ τὴν κατανοήσει κάποιος. Γι' αὐτὸ γίνονταν θαύματα. Γιατὶ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἄλλα εἶναι ἀόρατα καὶ κατανοοῦνται μόνο μὲ τὴν πίστη, καὶ ἄλλα παρουσιάζουν κάποιο αἰσθητὸ σημάδι γιὰ νὰ τὰ δοῦν οἱ ἄπιστοι. Κάτι τέτοιο ἐννοῶ· ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι πνευματικὸ πράγμα, εἶναι ἀόρατο χάρισμα. Γιατὶ δὲ βλέπουμε μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος πῶς καθαρίζονται οἱ ἁμαρτίες μας. Γιατί τέλος πάντων; Γιατὶ ἡ ψυχὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ καθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ δὲ βλέπεται μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος.

Ἡ κάθαρση λοιπὸν τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι κάποια πνευματικὴ δωρεὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀντιληπτὴ μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος. Καὶ τὸ νὰ ὁμιλεῖ κάποιος διάφορες γλῶσσες εἶναι βέβαια καὶ αὐτὸ χάρισμα τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ δίνει καὶ αἰσθητὸ σημάδι, ποὺ εὔκολα τὸ καταλαβαίνουν καὶ οἱ ἄπιστοι. Γιατὶ ἡ γλώσσα, ἐπειδὴ τὴν ἀκοῦμε, εἶναι κάποια φανέρωση καὶ ἀπόδειξη τῆς ἀόρατης ἐνέργειας ποὺ γίνεται μέσα στὴν ψυχή μας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Καὶ στὸν καθένα δίνεται τὸ χάρισμα, ποὺ εἶναι ἡ φανέρωση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ τὸ συμφέρον ὅλων μας»[34]. Ἐγὼ λοιπὸν δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ θαύματα. Γιὰ ποιὸ λόγο; Γιατὶ ἔχω μάθει νὰ πιστεύω στὸν Κύριο καὶ χωρὶς νὰ μοῦ δώσει κάποιος ἀποδείξεις. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει χρειάζεται ἐγγύηση, ἐγὼ ὅμως ποὺ πιστεύω δὲ χρειάζομαι ἐγγύηση, οὔτε

οὐδὲ σημείου· ἀλλὰ κἂν μὴ λαλήσω γλώσσῃ, οἶδα ὅτι ἐκαθάρθην ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖνοι δὲ τότε οὐκ ἐπίστευον, εἰ μὴ ἔλαβον σημεῖον· διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐδίδοτο σημεῖα, ὥσπερ ἐνέχυρον τῆς πίστεως, ἧς ἐπίστευον. Ὥστε οὐχ ὡς πιστοῖς, ἀλλ' ὡς ἀπίστοις ἐδίδοτο τὰ σημεῖα, ἵνα γένωνται πιστοί· οὕτω καὶ Παῦλός φησι, «τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις». Ὁρᾶτε, ὅτι οὐχὶ ἀτιμάζοντος ἡμᾶς Θεοῦ, ἀλλὰ τιμῶντός ἐστι τὸ συστεῖλαι τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν; Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι τὴν πίστιν ἡμῶν, ὅτι χωρὶς ἐνεχύρων καὶ σημείων αὐτῷ πιστεύομεν, τοῦτο πεποίηκεν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰ μὴ ἔλαβον πρῶτον σημεῖον καὶ ἐνέχυρον, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπίστευον περὶ τῶν ἀφανῶν· ἐγὼ δὲ καὶ χωρὶς τούτου πᾶσαν ἐπιδείκνυμι πίστιν· τοῦτο οὖν αἴτιον τοῦ μὴ γίνεσθαι σημεῖα νῦν.

5. Ἐβουλόμην καὶ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἑορτῆς εἰπεῖν, καὶ δεῖξαι τί ποτέ ἐστιν πεντηκοστή, καὶ διὰ τί ἐν γλώσσαις πυρίναις, καὶ διὰ τί μετὰ δέκα ἡμέρας· ἀλλ' ὁρῶ πρὸς μῆκος τὴν διδασκαλίαν ἐκτεινομένην· διὸ ὀλίγα προσθεὶς καταπαύσω τὸν λόγον. «Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός»· οὐχὶ πυρός, ἀλλ' ὡσεὶ πυρός, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν ὑποπτεύσῃς περὶ τοῦ Πνεύματος. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Ἰορδανείων ρείθρων οὐχὶ περιστερὰ κατέβη, ἀλλ' ἐν εἴδει περιστερᾶς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ πῦρ, ἀλλ' ἐν εἴδει πυρός. Καὶ πάλιν ἀνωτέρω φησίν· «Ὡσεὶ φερομένης πνοῆς βιαίας»· οὐχὶ πνοῆς βιαίας, ἀλλ' «ὡς φερομένης πνοῆς βιαίας».

Τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ μὲν Ἰεζεκιὴλ οὐ δι' ὁμοιώσεως πυρὸς λαμβάνει τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, ἀλλὰ διὰ βιβλίου, οἱ δὲ ἀπόστολοι διὰ πυρὸς λαμβάνουσι τὰ χαρίσματα; Περὶ μὲν γὰρ ἐ-

35. Α' Κορ. 14, 22.
36. Πράξ. 2, 1.3.
37. Πράξ. 2, 2.

θαύματα, ἀλλά, καὶ ἂν δὲ μιλήσω ξένη γλώσσα, γνωρίζω ὅτι καθαρίσθηκα ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Ἐκεῖνοι ὅμως τότε δὲν πίστευαν, ἂν δὲν εἶχαν κάποια ἀπόδειξη. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔδινε ἀποδείξεις, σὰν ἐγγύηση τῆς πίστης, στὴν ὁποία πίστευαν. Συνεπῶς τοὺς ἔδινε τὶς ἀποδείξεις ὄχι γιατὶ ἦταν πιστοί, ἀλλὰ γιατὶ ἦταν ἄπιστοι, ὥστε νὰ γίνουν πιστοί. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Οἱ ἀποδείξεις δὲ χρειάζονται στοὺς πιστούς, ἀλλὰ στοὺς ἀπίστους»[35]. Βλέπετε ὅτι τὸ νὰ σταματήσει ὁ Θεὸς νὰ παρουσιάζει θαύματα εἶναι ἀπόδειξη ὄχι γιατὶ δὲ μᾶς τιμᾶ, ἀλλὰ γιατὶ μᾶς τιμᾶ; Γιατὶ τὸ ἔχει κάνει αὐτό, ἐπειδὴ θέλει ν' ἀποδείξει τὴν πίστη μας, ὅτι πιστεύουμε σ' αὐτὸν χωρὶς ἐγγυήσεις καὶ θαύματα. Ἐκεῖνοι βέβαια ἂν δὲν ἔπαιρναν πρῶτα κάποια ἐγγύηση καὶ κάποια ἀπόδειξη, δὲ θὰ πίστευαν στὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀόρατα πράγματα, ἐγὼ ὅμως καὶ χωρὶς αὐτὰ πιστεύω μ' ὅλη μου τὴν καρδιά. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία ποὺ δὲ γίνονται τώρα θαύματα.

5. Θὰ ἤθελα νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἑορτῆς καὶ ν' ἀποδείξω τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ Πεντηκοστὴ καὶ γιατί δίνονται τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴν καὶ γιατί μὲ πύρινες γλῶσσες καὶ γιατί δέκα ἡμέρες μετὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Βλέπω ὅμως ὅτι ἡ ὁμιλία γίνεται μεγάλη, γι' αὐτό, ἀφοῦ προσθέσω λίγα ἀκόμη, θὰ σταματήσω. «Καὶ ὅταν ἦταν πιὰ ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους οἱ μαθητὲς νὰ διαμοιράζονται σ' αὐτοὺς γλῶσσες παρόμοιες μὲ φλόγες»[36]. Ὄχι γλῶσσες ἀπὸ φλόγα, ἀλλὰ παρόμοιες μὲ φλόγα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κάτι τὸ αἰσθητό. Ὅπως δηλαδὴ στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ κατέβηκε ὄχι περιστέρι, ἀλλὰ μὲ μορφὴ περιστεριοῦ, ἔτσι καὶ ἐδῶ παρουσιάσθηκε ὄχι φλόγα, ἀλλὰ μὲ μορφὴ φλόγας. Καὶ πάλι πιὸ παραπάνω λέγει· «Σὰν νὰ φύσηξε δυνατὸς ἀέρας»[37]. Δὲν λέγει ὅτι φύσηξε δυνατὸς ἀέρας, ἀλλὰ ὅτι «σὰν νὰ φύσηξε δυνατὸς ἀέρας».

Γιὰ ποιὸ λόγο ὅμως ὁ Ἰεζεκιὴλ δὲν παίρνει τὸ χάρισμα τῆς προφητείας μὲ κάτι παρόμοιο μὲ φλόγα, ἀλλὰ τὸ παίρνει μὲ βιβλίο, ἐνῶ οἱ ἀπόστολοι παίρνουν τὰ χαρίσματα μὲ φλόγα; Γιὰ

κείνου φησίν, ὅτι ἔδωκεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ κεφαλίδα βιβλίου, καὶ ἐγγέγραπται κατάλεγμα καὶ μέλος καὶ οὐαί, καὶ ἦν τὰ ὀπίσω καὶ τὰ ἔμπροσθεν γεγραμμένα· καὶ ἔφαγεν αὐτό, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ στόματι ὡς μέλι γλυκάζον. Περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων οὐχ οὕτως· ἀλλ' «Ὤφθησαν αὐτοῖς γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός». Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκεῖ βιβλίον καὶ γράμματα, ἐνταῦθα δὲ γλῶσσα καὶ πῦρ; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπῄει κατηγορήσων ἁμαρτημάτων, καὶ θρηνήσων συμφορὰς Ἰουδαϊκάς, οὗτοι δὲ ἐξῄεσαν τὰ τῆς οἰκουμένης ἁμαρτήματα δαπανήσοντες· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν γραμματεῖον ἐλάμβανε τῶν μελλουσῶν συμφορῶν ὑπόμνησιν· οὗτοι δὲ πῦρ ἐλάμβανον, ὥστε κατακαῦσαι τὰ τῆς οἰκουμένης ἁμαρτήματα καὶ ἀφανίσαι πάντα. Καθάπερ γὰρ πῦρ εἰς ἀκάνθας ἐμπῖπτον πάσας αὐτὰς ἀφανίσει ῥᾳδίως, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐδαπάνα τῶν ἀνθρώπων τὰς ἁμαρτίας.

Ἀλλ' οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι τούτων γενομένων, δέον καταπεπλῆχθαι καὶ τρέμειν καὶ προσκυνεῖν τὸν διδόντα τὴν δωρεάν, πάλιν τὴν οἰκείαν ἄνοιαν ἐπιδείκνυνται, μέθην κατηγοροῦντες τῶν πεπληρωμένων τοῦ Πνεύματος ἀποστόλων· «Οὗτοι γάρ», φησί, «γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν». Ἐννόησον ἀγνωμοσύνην ἀνθρώπων, καὶ σκόπησον εὐγνωμοσύνην ἀγγέλων. Οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι ὅτε εἶδον τὴν ἀπαρχὴν ἀναγομένην τὴν ἡμετέραν, ἔχαιρον καὶ ἔλεγον· «Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἰδόντες τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν καταβᾶσαν πρὸς ἡμᾶς λέγουσιν, ὅτι μεθύουσιν οἱ δεξάμενοι τὴν χάριν, καὶ οὐδὲ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους αὐτοὺς ἐδυσώπησε· γλεῦκος γὰρ ἐν ἔαρος ὥρᾳ οὐκ ἂν εὑρεθείη ποτέ· τότε δὲ ἔαρ ἦν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀφείσθωσαν, ἡμεῖς δὲ σκοπῶμεν τὴν ἀντίδοσιν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ.

---

38. Ἰεζ. 2, 9 καὶ 3, 3.
39. Πράξ. 2, 13.
40. Ψαλμ. 23, 7.

τὸν Ἰεζεκιὴλ λοιπὸν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε στὸ στόμα βιβλίο καὶ ἦταν γραμμένο μέσα σ' αὐτὸ ἐπικρίσεις καὶ θρῆνοι καὶ συμφορές, καὶ ἦταν γραμμένο σ' ὅλα του τὰ σημεῖα. Καὶ τὸ ἔφαγε ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ ἔγινε μέσα στὸ στόμα του γλυκὸ σὰν μέλι[38]. Γιὰ τοὺς ἀποστόλους ὅμως δὲ λέγει ἔτσι, ἀλλ' ὅτι «Εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους οἱ μαθητὲς γλῶσσες παρόμοιες μὲ φλόγα». Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο παρουσιάσθηκε ἐκεῖ βιβλίο καὶ γράμματα καὶ ἐδῶ γλώσσα καὶ φλόγα; Γιατὶ ἐκεῖνος πήγαινε νὰ ἐπικρίνει τὶς ἁμαρτίες καὶ νὰ θρηνήσει τὶς συμφορὲς τῶν Ἰουδαίων, αὐτοὶ ὅμως διασκορπίσθηκαν γιὰ νὰ συγχωρήσουν τὶς ἁμαρτίες ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰεζεκιὴλ πῆρε βιβλίο ποὺ ἔγραφε τὶς μέλλουσες συμφορές, οἱ ἀπόστολοι ὅμως πῆραν τὴ φλόγα, γιὰ νὰ κατακάψουν τὶς ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τὶς ἐξαφανίσουν ὅλες. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἡ φωτιὰ πέσει στὰ ἀγκάθια, τὰ ἐξαφανίζει ὅλα εὔκολα, ἔτσι καὶ ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξαφάνιζε τὶς ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ἐνῶ ἔπρεπε, ὅταν ἔγιναν αὐτά, νὰ μείνουν ἔκπληκτοι καὶ νὰ τρέμουν καὶ νὰ προσκυνοῦν Ἐκεῖνον ποὺ ἔδινε τὰ χαρίσματα, δείχνουν πάλι τὴν ἀνοησία τους, κατηγορώντας γιὰ μεθυσμένους τοὺς ἀποστόλους ποὺ εἶχαν πάρει πλούσια τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ ἔλεγαν· «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἤπιαν γλυκὸ καὶ δυνατὸ κρασὶ καὶ δὲν ξέρουν τί λέγουν»[39]. Πρόσεξε τὴν ἀχαριστία τῶν ἀνθρώπων καὶ σκέψου τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν ἀγγέλων. Γιατὶ οἱ ἄγγελοι, ὅταν εἶδαν τὴ δική μας ἐκλεκτὴ προσφορὰ ν' ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό, χαίρονταν καὶ ἔλεγαν· «Ἀνοῖξτε τὶς πύλες σας, ἄρχοντες, καὶ παραμερίστε αἰώνιες πύλες, γιατὶ θὰ μπεῖ μέσα ὁ βασιλιὰς τῆς δόξας»[40]. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως, ὅταν εἶδαν ὅτι ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατέβηκε σ' ἐμᾶς, λέγουν ὅτι εἶναι μεθυσμένοι ἐκεῖνοι ποὺ δέχθηκαν τὴ χάρη καὶ δὲν ἔβλεπαν οὔτε τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ποτὲ μοῦστος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἄνοιξης· τότε δὲ ἦταν ἄνοιξη. Ἀλλ' ἂς τοὺς ἀφήσουμε ἐκείνους καὶ ἂς ἐξετάσουμε ἐμεῖς τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ φιλάνθρωπου Θεοῦ.

Ἔλαβε τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ὁ Χριστός, καὶ ἀντέδωκεν ἡμῖν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· καὶ καθάπερ ἐν μακρῷ πολέμῳ γίνεται, ὅταν μάχη λυθῇ, καὶ εἰρήνη γένηται, οἱ πρὸς ἀλλήλους ἀπεχθῶς ἔχοντες ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα ἀλλήλοις ἀντιδιδόασιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐγένετο φύσεως· ἔπεμψεν αὐτῷ ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα τὴν ἀπαρχὴν ἣν ἀνήνεγκεν ὁ Χριστός· ἀντέπεμψεν ἡμῖν αὐτὸς ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅτι δὲ ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα ἔχομεν, δῆλον ἐντεῦθεν· τὰ γὰρ ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα βασιλικοῦ γένους εἶναι χρή· διὰ τοῦτο καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἡμῖν κατεπέμφθη, ὡς τῆς βασιλικωτάτης οὐσίας ἦν· καὶ ὁ παρ' ἡμῖν δὲ ἀνενεχθεὶς ἐκ γένους ἦν βασιλικοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ σπέρματος ἦν Δαυίδ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔτι δέδοικα, ὅτι ἡ ἀπαρχὴ ἡμῶν ἄνω κάθηται. Διὰ τοῦτο κἂν σκώληκά μοί τις εἴπῃ ἀτελεύτητον, κἂν πῦρ ἄσβεστον, κἂν ἑτέρας κολάσεις καὶ τιμωρίας, οὐ φοβοῦμαι λοιπόν· μᾶλλον δὲ φοβοῦμαι μέν, οὐκ ἀπογινώσκω δὲ τῆς σωτηρίας τῆς ἐμαυτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ μεγάλα ἀγαθὰ ὁ Θεὸς περὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἐβουλεύετο, οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν ἡμῶν ἔλαβεν ἄνω.

Πρὸ τούτου μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν βλέποντες καὶ τὰς ἀσωμάτους ἐννοοῦντες δυνάμεις σαφεστέραν τὴν εὐτέλειαν ὁρῶμεν τὴν ἡμετέραν, ἀπὸ τῆς συγκρίσεως τῶν ἄνω δυνάμεων, νῦν δὲ ὅταν βουληθῶμεν τὴν εὐγένειαν ἡμῶν ἰδεῖν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω βλέπομεν, εἰς τὸν θρόνον αὐτὸν τὸν βασιλικόν· ἐκεῖ γὰρ ἡ ἐξ ἡμῶν ἀπαρχὴ κάθηται. Οὕτω καὶ ἐλεύσεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κρίνων ἡμᾶς. Παρασκευαζώμεθα τοίνυν, ὥστε μὴ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσεῖν· ἥξει γὰρ πάντως καὶ οὐ χρονιεῖ ὁ κοινὸς ἡμῶν Δεσπότης· ἥξει στρατόπεδα ἐπαγόμενος, ἀγγέλων τάγματα, ἀρχαγγέλων συμμορίας, μαρτύρων φρατρίας, δικαίων χορούς, προφητῶν καὶ ἀποστόλων δήμους, καὶ ἐν μέσῳ τῶν στρα-

Ὁ Χριστὸς πῆρε τὴν ἐκλεκτὴ προσφορὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ μᾶς ἔδωσε σὰν ἀντάλλαγμα τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς γίνεται σὲ μακροχρόνιο πόλεμο, ὅταν σταματήσουν οἱ μάχες καὶ γίνει εἰρήνη, οἱ ἀντίπαλοι ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους ἐγγυήσεις καὶ ὁμήρους, ἔτσι ἔγινε καὶ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἔστειλε στὸ Θεὸ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἐνέχυρο καὶ ἐγγύηση τὴν ἐκλεκτὴ προσφορὰ ποὺ ἀνέβασε στὸν οὐρανὸ ὁ Χριστός. Μᾶς ἔστειλε ὁ Θεὸς ἐνέχυρα καὶ ἐγγυήσεις τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ὅτι ἔχουμε ἐνέχυρα καὶ ἐγγυήσεις εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· τὰ ἐνέχυρα καὶ οἱ ἐγγυήσεις δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ βασιλικὸ γένος. Γι' αὐτὸ στάλθηκε σ' ἐμᾶς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ ἐξαιρετικὴ βασιλικὴ οὐσία. Καὶ αὐτὸς ποὺ προσφέρθηκε ἀπὸ μᾶς ἦταν ἀπὸ βασιλικὸ γένος, γιατὶ ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δαυΐδ. Γι' αὐτὸ δὲ φοβᾶμαι πιά, ἀφοῦ ἡ ἐκλεκτὴ προσφορά μας βρίσκεται στοὺς οὐρανούς. Γι' αὐτὸ καὶ ἂν ἀκόμη μὲ ἀπειλήσει κάποιος μὲ τὰ αἰώνια βασανιστήρια, ἢ μὲ τὴν ἄσβηστη φωτιά, ἢ μὲ ἄλλες ποινὲς καὶ τιμωρίες, δὲ φοβᾶμαι πιά. Μᾶλλον δὲ φοβᾶμαι μέν, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζομαι γιὰ τὴ σωτηρία μου. Γιατὶ ἂν ὁ Θεὸς δὲ σκεφτόταν μεγάλα ἀγαθὰ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, δὲ θὰ δεχόταν στὸν οὐρανὸ τὴ δική μας ἐκλεκτὴ προσφορά.

Πρὶν ἀπ' αὐτό, ὅταν βλέπαμε στὸν οὐρανὸ καὶ συλλογιζόμαστε τὶς ἀσώματες δυνάμεις, διαπιστώναμε καλύτερα τὴν ἀδυναμία μας ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, τώρα ὅμως, ὅταν θελήσουμε νὰ δοῦμε τὴν εὐγένειά μας, βλέπουμε ψηλὰ στὸν οὐρανό, στὸν ἴδιο τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, γιατὶ ἐκεῖ κάθεται ἡ ἐκλεκτὴ προσφορά μας. Ἔτσι θὰ ἔλθει καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ μᾶς κρίνει. Ἂς ἑτοιμαζόμαστε λοιπὸν γιὰ νὰ μὴ χάσουμε ἐκείνη τὴ δόξα, γιατὶ ὁπωσδήποτε θὰ ἔλθει ὁ Κύριός μας καὶ δὲ θὰ ἀργήσει. Θὰ ἔλθει ἔχοντας μαζί του στρατεύματα, τάγματα ἀγγέλων, συντάγματα ἀρχαγγέλων, γενεὲς μαρτύρων, ὁμάδες εὐσεβῶν, πάρα πολλοὺς προφῆτες καὶ ἀποστόλους καὶ στὴ μέση ἐκείνων τῶν ἄυλων στρατευ-

τοπέδων ἀΰλων ἐκείνων ὁ βασιλεὺς φαινόμενος ἐν ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ δόξῃ.

6. Πάντα τοίνυν ποιῶμεν, ὥστε μὴ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσεῖν. Βούλεσθε εἴπω καὶ τὰ φοβερά; οὐχ ἵνα λυπήσω, ἀλλ' ἵνα διορθώσωμαι. Τότε πυρὸς ποταμὸς πρὸ τοῦ βήματος ἐκείνου σύρεται· τότε βίβλοι ἀνοίγονται· δικαστήριον ἔστη φοβερόν, καὶ φρικῶδες. Διὰ τοῦτο καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ τὰ ὑπομνήματα τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀναγινώσκεται, καὶ πολλὰ περὶ τῶν βιβλίων τούτων φασὶν οἱ προφῆται. Καὶ ὁ μὲν Μωσῆς φησιν· «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας»· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν· «Ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς»· καὶ πάλιν ὁ προφήτης Δαυίδ· «Ἐν τῷ βιβλίῳ σου πάντες γραφήσονται, ἡμέραι πλασθήσονται, καὶ οὐθεὶς ἐν αὐτοῖς»· καὶ πάλιν, «Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν».

Ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν ἐξαλείφονται, οἱ δὲ ἐγγράφονται; Βούλει μαθεῖν, ὅτι οὐχ οἱ δίκαιοι ἐγγράφονται ἐν ταῖς βίβλοις ἐκείναις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἐκεῖ ἐγγέγραπται; Ἑορτῆς καιρός, μάθωμεν περὶ πραγμάτων δυναμένων ἀπαλλάξαι ἡμᾶς τῆς κολάσεως· φοβερὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ χρήσιμος καὶ λυσιτελής· ἀπαλλάττει γὰρ τῆς πείρας τῆς διὰ τῶν πραγμάτων· μάθωμεν τοίνυν ὅτι τὰ ἁμαρτήματα ἐγγράφεται, καὶ ὅπερ ἂν ἐνταῦθα φθεγξώμεθα, ἀναφέρεται εὐθέως ἐκεῖ καὶ ἐγγράφεται. Καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο; οὐ γὰρ δεῖ ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι. Ὁ Μιχαίας φησὶ πρὸς Ἰουδαίους· «Οὐαὶ οἱ παροξύνοντες τὸν Κύριον. Καὶ πῶς», φησί, «παρωξύναμεν αὐτόν; Ἐν τῷ

---

41. Δαν. 7, 10.
42. Ἐξ. 32, 32.
43. Λουκᾶ 10, 20.
44. Ψαλμ. 138, 16· 68, 29.
45. Τὰ λόγια ποὺ ἀκολουθοῦν δὲν τὰ λέγει ὁ Μιχαίας, ἀλλὰ ὁ προφήτης Μαλαχίας.
46. Μαλ. 2, 17.

μάτων θὰ φαίνεται ὁ βασιλιὰς μὲ κάποια μυστηριώδη καὶ ἀπερίγραπτη δόξα.

6. Ἂς κάνουμε λοιπὸν ὅλα, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε ἐκείνη τὴ δόξα. Θέλετε νὰ σᾶς πῶ καὶ τὰ φοβερά; Ὄχι γιὰ νὰ σᾶς λυπήσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς διορθώσω. Τότε θὰ ρέει πύρινος ποταμὸς μπροστὰ ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ[41]. Τότε θ' ἀνοιχτοῦν βιβλία· ἑτοιμάσθηκε φοβερὸ καὶ τρομερὸ δικαστήριο. Γι' αὐτὸ ὅπως σὲ δικαστήριο διαβάζονται ἀναφορὲς γιὰ τὶς πράξεις μας, καὶ οἱ προφῆτες λέγουν πολλὰ γιὰ τὰ βιβλία αὐτά. Καὶ ὁ Μωυσῆς λέγει· «Ἂν τοὺς συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία, συγχώρησέ την, διαφορετικὰ σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίο, ποὺ μὲ ἔγραψες»[42]. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλι ἔλεγε στοὺς μαθητές του· «Μὴ χαιρόσαστε γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ τὰ πονηρὰ δαιμόνια ὑποτάσσονται σὲ σᾶς, ἀλλὰ νὰ χαιρόσαστε, γιατὶ τὰ ὀνόματά σας ἔχουν γραφεῖ στοὺς οὐρανούς[43]. Καὶ ὁ προφήτης Δαυῒδ λέγει ἐπίσης· «Στὸ βιβλίο σου ὅλοι θὰ γραφοῦν, θὰ ἔλθουν ἡμέρες καὶ δὲ θὰ ὑπάρχει κανένας ἀπ' αὐτούς»· καὶ πάλι, «Νὰ σβησθοῦν ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν ζωντανῶν καὶ νὰ μὴ γραφοῦν μαζὶ μὲ τοὺς εὐσεβεῖς»[44].

Βλέπεις ὅτι ἄλλοι σβήνονται καὶ ἄλλοι γράφονται; Θέλεις νὰ μάθεις ὅτι δὲ γράφονται μόνο οἱ δίκαιοι στὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἀλλὰ εἶναι γραμμένες σ' αὐτὰ καὶ οἱ ἁμαρτίες μας; Εἶναι ἑορτὴ σήμερα, ἂς μάθουμε γιὰ πράγματα ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν κόλαση. Εἶναι φοβερὰ τὰ λόγια, ἀλλὰ εἶναι καὶ χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα, γιατὶ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν πραγματικὴ τρικυμία. Ἂς μάθουμε λοιπὸν ὅτι οἱ ἁμαρτίες μας καταγράφονται καὶ αὐτὸ ποὺ θὰ ποῦμε ἐδῶ, ἀμέσως μεταφέρεται ἐκεῖ καὶ καταγράφεται. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι γνωστὸ αὐτό; γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζουμε ἐπιπόλαια τὴ γνώμη μας γιὰ τέτοια θέματα. Ὁ Μιχαίας[45] λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἀλλοίμονο σὲ σᾶς ποὺ ἐξοργίζετε τὸν Κύριο. Καὶ μὲ ποιὸ τρόπο», λέγει, «τὸν ἐξοργίσαμε; Μὲ τὸ νὰ λέγετε· Ὅποιος κάνει κακό, εἶναι ἀγαπητὸς στὸν Κύριο»[46]. Αὐτὰ εἶναι λόγια ποὺ τὰ

λέγειν ὑμᾶς, Πᾶς ποιῶν πονηρὸν καλὸς ἐνώπιον Κυρίου». Οἰκετῶν ἀγνωμόνων ῥήματα· καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησεν· ἐν τοῖς διαφθαρμένοις, φησίν, ἐν τοῖς μὴ δεδουλευκόσιν αὐτῷ· «Ἰδοὺ ἡμεῖς ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ μακαρίζομεν ἀλλοτρίους»· ἡμεῖς γάρ, φησί, καθ' ἑκάστην δουλεύομεν, καὶ ἕτεροι τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύουσι.

Τοιαῦτα καὶ δοῦλοι πολλάκις περὶ τῶν δεσποτῶν λέγουσιν· ἀλλ' ἄνθρωπον μὲν περὶ ἀνθρώπου λέγειν ταῦτα, οὐχ οὕτω δεινόν, καίπερ δεινόν, τὸ δὲ περὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης Δεσπότου ταῦτα φθέγγεσθαι, Δεσπότου τοῦ ἐλεήμονος καὶ φιλανθρώπου, πάσης ἂν εἴη μείζονος καταδίκης καὶ τῆς ἐσχάτης ἄξιον τιμωρίας. Ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐγγράφεται τὰ τοιαῦτα ῥήματα, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «Ἰδοὺ ταῦτα ἐγγέγραπται ἐν βίβλῳ ζώντων εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐγγράφεται δέ, οὐκ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀναμνήσῃ τὴν ἡμέραν, ὥσπερ ἔλεγχόν τινα καὶ κατηγορίαν εἰς μέσον παράγων τὸ βιβλίον. Τάχα κατέσεισα ὑμῶν τὴν διάνοιαν τῷ φόβῳ· οὐχὶ τὴν ὑμετέραν, ἀλλὰ τὴν ἐμαυτοῦ πρότερον· φέρε οὖν ἐκλύσω τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ τὸν φόβον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκλύσω, ἀλλὰ παραμυθήσομαι· μενέτω γὰρ καθαίρων τὴν διάνοιαν ὑμῶν· τὸ δὲ ἀφόρητον αὐτοῦ περιέλωμεν. Πῶς οὖν αὐτὸν δυνησόμεθα περιελεῖν; Ἂν δείξωμεν, ὅτι οὐκ ἐγγράφεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξαλείφεται ἁμαρτήματα. Ἐν δικαστηρίῳ γὰρ ἅπερ ἂν ἐπὶ ὑπομνημάτων ὁ δικαζόμενος φθέγξηται, πάντως ἐγγράφεται διηνεκῶς, καὶ ἐξαλειφθῆναι οὐκ ἔνι λοιπόν· ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ βιβλίῳ κἂν φθέγξῃ τινὰ πονηρά, καὶ βουληθῇς, πάλιν ἐξαλείφεται.

Πόθεν δῆλον; Ἀπὸ τῆς Γραφῆς· «Ἀπόστρεψον γάρ», φησί, «τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον». Οὐδεὶς δὲ ἐξαλείψει τὸ μὴ γεγραμμένον· ὥστε ἐπειδὴ ἐγγεγραμμένα ἦσαν, παρακαλεῖ ἐξαλειφθῆναι. Δι-

---

47. Μαλ. 3, 14-15.
48. Μαλ. 3, 16.
49. Ψαλμ. 50, 11.

λέγουν ἀχάριστοι δοῦλοι. Καὶ ὁ Θεὸς τοὺς δέχθηκε αὐτούς, τοὺς ἀνήθικους, λέγει ἡ Γραφή, ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν ὑπηρέτησαν. «Ἐμεῖς λοιπὸν τηρήσαμε τὶς ἐντολές του, ἀλλὰ μακαρίζουμε ἄλλους»[47]. Ἐμεῖς δηλαδή, λέγει, καθημερινὰ δουλεύουμε, ἀλλὰ ἄλλοι χαίρονται τὰ ἀγαθά.

Τέτοια λόγια καὶ οἱ δοῦλοι λέγουν πολλὲς φορὲς γιὰ τοὺς κυρίους τους. Ἀλλὰ τὸ νὰ λέγει αὐτὰ ἕνας ἄνθρωπος γι' ἄλλον ἄνθρωπο δὲν εἶναι τόσο φοβερό, ἂν καὶ βέβαια εἶναι φοβερό, τὸ νὰ λέγει ὅμως αὐτὰ κάποιος γιὰ τὸν Κύριο ὅλης τῆς οἰκουμένης, ποὺ εἶναι σπλαχνικὸς καὶ φιλάνθρωπος, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε καταδίκη καὶ ἀξίζει τὴ χειρότερη τιμωρία. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι καταγράφονται αὐτὰ τὰ λόγια, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Ἰδού, αὐτὰ εἶναι γραμμένα στὸ βιβλίο τῶν ζωντανῶν γιὰ νὰ τὰ θυμίσουν μπροστὰ στὸ Θεὸ σ' αὐτὸν ποὺ τὰ εἶπε»[48]. Καὶ καταγράφονται, ὄχι γιατὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς θυμίσει τὴν ἡμέρα ποὺ τὰ εἴπαμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ φέρει μπροστά μας τὸ βιβλίο σὰν κάποιο μάρτυρα ποὺ θὰ μᾶς ἐλέγξει καὶ θὰ μᾶς κατηγορήσει. Ἴσως συγκλόνισα τὴν ψυχή σας μὲ τὸ φόβο· ὄχι τὴ δική σας, ἀλλὰ πρῶτα τὴ δική μου. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς σταματήσω τὴν ὁμιλία, ἢ καλύτερα τὸ φόβο· καὶ ἀκόμη δὲ καλύτερα δὲ θὰ σταματήσω τὸ φόβο, ἀλλὰ θὰ σᾶς παρηγορήσω. Γιατὶ ἂς παραμένει ὁ φόβος γιὰ νὰ καθαρίζει τὴν ψυχή σας καὶ ἂς τὸν κάνουμε πιὸ ὑποφερτό. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσουμε νὰ τὸν περιορίσουμε; Ἂν ἀποδείξουμε ὅτι οἱ ἁμαρτίες δὲν καταγράφονται μόνο, ἀλλὰ καὶ σβήνονται. Γιατὶ στὸ δικαστήριο καταγράφονται διαρκῶς σὲ βιβλία ἐκεῖνα ποὺ θὰ πεῖ ὁ κατηγορούμενος καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σβησθοῦν στὴν συνέχεια, στὸ βιβλίο ὅμως ἐκεῖνο, καὶ ἂν ἀκόμη πεῖς ὁρισμένα κακά, καὶ θελήσεις, πάλι σβήνονται.

Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή· γιατὶ λέγει· «Ἀπόστρεψε τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μου καὶ σβῆσε ὅλες τὶς παράνομες πράξεις μου»[49]. Κανένας ὅμως δὲ θὰ σβήσει αὐτὸ ποὺ δὲ γράφηκε. Συνεπῶς, ἐπειδὴ ἦταν γραμμένες, παρακαλεῖ νὰ σβησθοῦν. Κάποιος ἄλλος διδάσκει καὶ πῶς

δάσκει δὲ καὶ πῶς ἐξαλείφονται ἕτερός τις λέγων· «Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται αἱ ἁμαρτίαι». Οὐχὶ ἐξαλείφονται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκαθαίρονται, ὥστε μηδὲ λείψανον μένειν τῆς ἀλειφῆς. Οὐ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα δὲ ἐξαλείφεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἃ πρὸ τοῦ λουτροῦ ἐγγέγραπτο ἐξηλείφθη πάντα ἐκεῖνα τῷ τοῦ βαπτίσματος ὕδατι καὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Καθάπερ Παῦλός φησιν· ὅτι «Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἦν ἐναντίον ἡμῶν, καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ». Εἶδες πῶς ἐξηλείφθη τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο; Καὶ οὐκ ἐξηλείφθη μόνον, ἀλλὰ καὶ διερράγη, τῶν ἥλων τοῦ σταυροῦ σχισάντων αὐτό, ὥστε γενέσθαι ἄχρηστον.

Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τῆς τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ ἰσχύος πάντα ἐξήλειπται, τὰ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλῆς χρείαν ἔχει σπουδῆς, ὥστε ἐξαλειφθῆναι πάλιν. Ἐπειδὴ μηδ' ἔστι δεύτερον λουτρόν, ἀλλὰ τῶν δακρύων δεῖται τῶν ἡμετέρων, μετανοίας, ἐξομολογήσεως, ἐλεημοσύνης, εὐχῆς, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης εὐλαβείας· οὕτω καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐκκαθαίρεται ἁμαρτήματα μετὰ πόνου πολλοῦ καὶ καμάτου. Πᾶσαν τοίνυν ἐπιδειξώμεθα σπουδήν, ὥστε αὐτὰ ἐξαλεῖψαι ἐντεῦθεν, καὶ αἰσχύνης καὶ τῆς κολάσεως ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐκεῖ. Κἂν γὰρ μυρία ὦμεν ἡμαρτηκότες, ἂν ἐθέλωμεν δυνησόμεθα ἅπαντα ταῦτα ἀποθέσθαι τῶν ἁμαρτημάτων τὰ φορτία. Βουληθῶμεν τοίνυν· πολλῷ γὰρ βέλτιον μικρὸν ἐνταῦθα πονήσαντας ἀπαραιτήτου κολάσεως ἀπαλλαγῆναι, ἢ τὸν βραχὺν τοῦτον ῥαθυμήσαντας χρόνον εἰς τὰς ἀθανάτους ἐκείνας ἐμπεσεῖν τιμωρίας.

7. Ὥρα δὲ λοιπὸν ἀναλογίσασθαι τὰ εἰρημένα· ἐπετιμήσαμεν τοῖς δι' ἐνιαυτοῦ μόνον παραγινομένοις, ὅτι τὴν μητέρα περιορῶσι γυμνουμένην· ἀνεμνήσαμεν αὐτοὺς παλαιᾶς ἱστορίας, καὶ κατάρας καὶ εὐλογίας· διελέχθημεν περὶ ἑορτῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τίνος ἕνεκεν τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ κελεύειν τοὺς Ἰουδαίους φαίνε-

50. Παροιμ. 15, 27. 51. Κολ. 2, 14.

σβήνονται, λέγοντας· «Οἱ ἁμαρτίες ἐξαφνίζονται μὲ ἐλεημοσύνη καὶ πίστη»[50]. Ὄχι μόνο σβήνονται, ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζονται, ὥστε νὰ μὴ μείνει οὔτε ἴχνος ἀπὸ τὸ σβήσιμο. Καὶ δὲ σβήνονται μόνο ἐκεῖνα ποὺ γράφηκαν μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ γράφηκαν πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα, σβήσθηκαν ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Παῦλος λέγει· «Ἀφοῦ ἔσβησε τὸ χειρόγραφο ποὺ ἦταν ἐναντίον μας, τὸ σήκωσε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὴ μέση καὶ τὸ κάρφωσε στὸ σταυρό»[51]. Εἶδες πῶς σβήσθηκε ἐκεῖνο τὸ χειρόγραφο; Καὶ δὲ σβήσθηκε μόνο, ἀλλὰ καὶ σκίσθηκε, γιατὶ τὸ ἔσκισαν τὰ καρφιὰ τοῦ σταυροῦ, γιὰ νὰ γίνει ἄχρηστο.

Ἀλλ' οἱ ἁμαρτίες μὲν ἐκεῖνες σβήσθηκαν ὅλες μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ ποὺ σταυρώθηκε, οἱ ἁμαρτίες μας ὅμως μετὰ τὸ βάπτισμα χρειάζονται μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐξαφανισθοῦν πάλι. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει δεύτερο βάπτισμα, ἀλλὰ χρειάζονται τὰ δικά μας δάκρυα, ἡ μετάνοια, ἡ ἐξομολόγηση, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ προσευχὴ καὶ κάθε ἄλλο εἶδος εὐσέβειας. Ἔτσι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα οἱ ἁμαρτίες ἐξαφανίζονται μὲ πολὺ κόπο καὶ πολλὴ κούραση. Ἂς προσπαθήσουμε λοιπὸν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὶς ἐξαφανίσουμε σ' αὐτὴ τὴ ζωή, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ντροπὴ καὶ τὴν τιμωρία στὴν ἄλλη. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουμε κάμει ἄπειρες ἁμαρτίες, θὰ μπορέσουμε, ἂν θέλουμε, νὰ ξεφορτωθοῦμε ὅλο αὐτὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας. Ἂς τὸ θελήσουμε λοιπόν, γιατὶ εἶναι πολὺ καλύτερο νὰ κοπιάσουμε λίγο ἐδῶ καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴ βαριὰ τιμωρία, παρὰ νὰ ἀδιαφορήσουμε στὸ σύντομο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα καὶ νὰ περιπέσουμε στὶς αἰώνιες ἐκεῖνες τιμωρίες.

7. Εἶναι ὥρα πλέον νὰ ἀνακεφαλαιώσουμε στὴ συνέχεια αὐτὰ ποὺ εἴπαμε. Κατακρίναμε αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται ἐδῶ μόνο μία φορὰ τὸ χρόνο, γιατὶ ἀνέχονται νὰ γυμνώνεται ἡ μητέρα τους. Τοὺς θυμίσαμε μιὰ παλιὰ ἱστορία, καὶ κατάρα καὶ εὐλογία. Μιλήσαμε γιὰ τὶς ἑορτές τῶν Ἰουδαίων καὶ γιατί ὁ Θεὸς τοὺς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ παρουσιάζονται μπροστά του τρεῖς φο-

σθαι αὐτῷ ὁ Θεός· εἴπομεν ὅτι ἑορτὴ διαπαντός ἐστι καὶ Πεντηκοστή, καὶ Πάσχα, καὶ Ἐπιφάνεια· εἴπομεν ὅτι ἑορτὴν συνειδὸς ποιεῖ καθαρόν, οὐχ ἡμερῶν καὶ χρόνων περίοδος· μετ᾽ ἐκεῖνο ἐξέβημεν ἐπὶ τὰ δῶρα τὰ ἄνωθεν κατενεχθέντα· εἴπομεν ὅτι καταλλαγῆς ἐστι τοῦτο σημεῖον· ἐδείξαμεν ὅτι πάρεστι Πνεῦμα ἅγιον διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, διὰ τῆς ἀποκρίσεως τῆς πρὸς τὸν ποιμένα, διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως, διὰ τῶν χειροτονιῶν, διὰ τῆς θυσίας τῆς μυστικῆς· εἴπομεν ὅτι ὅμηρα ἀλλήλων καὶ ἐνέχυρα κατέχομεν· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν, δι᾽ ἣν τὰ σημεῖα ἀνῄρηνται νῦν ἐκ τοῦ μέσου· μετὰ ταῦτα ἀνεμνήσαμεν τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου, καὶ τῶν τότε ἀνοιγομένων βιβλίων, καὶ ὅτι πάντα ἡμῶν ἐγγράφεται τὰ ἁμαρτήματα· ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐξαλείφεται πάλιν, καὶ ἂν θέλωμεν.

Ταῦτα πάντα μέμνησθε· εἰ δὲ μὴ δυνατὸν πάντων, ἀντὶ πάντων τοῦ περὶ τῶν βιβλίων μέμνησθε λόγου· καὶ πάντα ὅσα ἂν ἀποκρίνεσθε, ὡς ἔχοντες τὸν παρεστῶτα, καὶ γράφοντα, οὕτω φθέγγεσθε μετὰ ἀσφαλείας, καὶ κατέχετε διαπαντὸς ἐνακμάζοντα τῇ μνήμῃ τὸν λόγον τοῦτον· ἵνα οἱ μὲν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν δικαίων ἐγγεγραμμένοι προσθῆτε τοῖς κατορθώμασιν, οἱ δὲ πολλὰ ἔχοντες ἐγγεγραμμένα ἁμαρτήματα, ἀπαλείψαντες αὐτὰ ἐνταῦθα οὐδενὸς εἰδότος, ἀπαλλαγῶμεν τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνης. Καὶ γὰρ δυνατόν, καθὼς ἀπεδείξαμεν, διὰ σπουδῆς, προσευχῆς καὶ εὐλαβείας ἐπιτεταμένης ἀπαλεῖψαι τὰ ἐγγεγραμμένα ἁμαρτήματα ἅπαντα.

Τοῦτο τοίνυν διὰ παντὸς σπουδάζωμεν τοῦ χρόνου, ἵνα ἀπελθόντες ἐκεῖ δυνηθῶμέν τινος συγγνώμης τυχεῖν, καὶ πάντες ἀπαραιτήτους φυγεῖν κολάσεις· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας καταξιωθῆναι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρὲς τὸ χρόνο. Εἴπαμε ὅτι εἶναι πάντοτε ἑορτὴ καὶ ἡ Πεντηκοστὴ καὶ τὸ Πάσχα καὶ τὰ Θεοφάνεια. Εἴπαμε ὅτι τὴν ἑορτὴ τὴν κάνει ἡ καθαρὴ συνείδηση καὶ ὄχι ἡ χρονικὴ περίοδος. Ὕστερα προχωρήσαμε στὰ δῶρα ποὺ μᾶς ἦρθαν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Εἴπαμε ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξη συμφιλίωσης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἀποδείξαμε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα παραβρίσκεται στὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν, στὴν ἀπάντησή μας πρὸς τὸν ἱερέα, στὸ λόγο μας γιὰ τὴ σοφία καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, στὶς χειροτονίες, στὴ μυστικὴ θυσία. Εἴπαμε ὅτι Θεὸς καὶ ἄνθρωποι κρατᾶμε ἀποδείξεις καὶ ἐγγυήσεις. Προσθέσαμε τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία δὲ γίνονται σήμερα θαύματα. Ὕστερα θυμίσαμε τὸ φοβερὸ δικαστήριο καὶ τὰ βιβλία ποὺ ἀνοίγονται τότε καὶ ὅτι καταγράφονται ὅλες οἱ ἁμαρτίες μας. Ἀποδείξαμε ὅτι, ἂν βέβαια θέλουμε, σβήνονται πάλι.

Ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ θυμόμαστε. Καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ θυμόμαστε ὅλα, τουλάχιστο νὰ θυμόσαστε τὰ λόγια γιὰ τὰ βιβλία. Καὶ ὅλα ὅσα θὰ ἀποκρίνεστε, σὰν νὰ εἶναι κάποιος μπροστά σας καὶ γράφει, ἔτσι νὰ μιλᾶτε μὲ προσοχὴ καὶ νὰ κρατᾶτε πάντοτε ζωηρὰ στὴ μνήμη σας αὐτὰ τὰ λόγια. Ὥστε, ὅσοι εἶστε γραμμένοι στὸ βιβλίο τῶν εὐσεβῶν, νὰ αὐξάνετε τὰ κατορθώματά σας, καὶ ὅσοι ἔχουμε πολλὲς ἁμαρτίες γραμμένες, ἀφοῦ τὶς σβήσουμε ἐδῶ χωρὶς νὰ γνωρίζει κανένας, νὰ ἀποφύγουμε τὴ γνωστοποίησή τους στὸ δικαστήριο ἐκεῖνο. Γιατί, καθὼς ἀποδείξαμε, εἶναι πράγματι δυνατὸ νὰ σβήσουμε μὲ προσπάθεια καὶ προσευχὴ καὶ εὐσέβεια ὅλες τὶς ἁμαρτίες μας ποὺ εἶναι γραμμένες.

Ἂς φροντίζουμε λοιπὸν κάθε στιγμή, γιὰ νὰ μπορέσουμε, ὅταν φύγουμε στὴν ἄλλη ζωή, νὰ ἐπιτύχουμε κάποια συγγνώμη καὶ ν' ἀποφύγουμε ὅλοι τὶς βαριὲς ἐκεῖνες τιμωρίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες εὔχομαι, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦμε ὅλοι, ν' ἀξιωθοῦμε τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

1. Μεγάλα, ἀγαπητοί, καὶ πάντα λόγον ἀνθρώπινον ὑπερβαίνοντα τὰ σήμερον ἡμῖν δωρηθέντα παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χαρίσματα· διά τοι τοῦτο κοινῇ πάντες χαίρωμεν, καὶ σκιρτῶντες ἀνυμνήσωμεν τὸν ἡμέτερον Δεσπότην. Ἑορτὴ γὰρ ἡμῖν καὶ πανήγυρις ἡ σήμερον ἡμέρα. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν ὡρῶν καὶ τῶν τροπῶν ἐναλλαγῆς ἑτέρα τὴν ἑτέραν διαδέχεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἑορτὴ ἑορτὴν διαδεχομένη, οὕτως ἡμᾶς εἰς ἀλλήλας παραπέμπουσι. Πρῴην μὲν οὖν ἑορτάσαμεν τὸν σταυρόν, τὸ πάθος, τὴν ἀνάστασιν, μετὰ ταῦτα τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· σήμερον δὲ λοιπὸν εἰς αὐτὸ τὸ τέλος ὑπηντήσαμεν τῶν ἀγαθῶν, εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν ἐφθάσαμεν τῶν ἑορτῶν, εἰς αὐτὸν τὸν καρπὸν παρεγενόμεθα τῆς τοῦ Κυρίου ἐπαγγελίας. «Ἐὰν γὰρ ἀπέλθω», φησίν, «ἐγώ, ἄλλον Παράκλητον πέμψω ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς».

Εἴδετε κηδεμονίαν; εἴδετε φιλανθρωπίαν ἄφατον; Πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνῆλθεν εἰς οὐρανόν, τὸν βασιλικὸν ἀνέλαβε θρόνον, τὴν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθέδραν ἀπείληφε, καὶ σήμερον ἡμῖν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου χαρίζεται, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ μυρία ἡμῖν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ χορηγεῖ. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν συνεχόντων τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν οὐχὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ᾠκονόμηται; Διὰ τούτου δουλείας ἀπαλλαττόμεθα, εἰς ἐλευθερίαν καλούμεθα, εἰς υἱοθεσίαν ἀναγόμεθα, καὶ ἄνωθεν, ὡς εἰπεῖν, πλαττόμεθα, τὸ βαρὺ καὶ δυσῶδες τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον ἀποτιθέμεθα. Διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἱερέων βλέπομεν χορούς, διδασκάλων ἔχομεν τάγματα. Ἀπὸ τῆς

---

1. Ἰω. 16, 7.

10

ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

1. Εἶναι μεγάλα, ἀγαπητοί, καὶ ξεπερνοῦν κάθε ἀνθρώπινη λογικὴ τὰ χαρίσματα ποὺ μᾶς δώρησε σήμερα ὁ φιλάνθρωπος Θεός. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἂς χαιρόμαστε ὅλοι μαζὶ καὶ χορεύοντας ἀπὸ χαρὰ ἂς ὑμνήσουμε τὸν Κύριό μας. Γιατὶ ἡ σημερινὴ ἡμέρα εἶναι γιὰ μᾶς ἑορτὴ καὶ πανήγυρη. Ὅπως δηλαδὴ ἡ μία ἐποχὴ διαδέχεται τὴν ἄλλη καὶ τὸ ἕνα ἡλιοστάσιο τὸ ἄλλο, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὴν Ἐκκλησία ἡ μία ἑορτὴ διαδέχεται τὴν ἄλλη καὶ μᾶς πηγαίνουν ἀπὸ τὴ μία στὴν ἄλλη. Πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες λοιπὸν ἑορτάσαμε τὸ σταυρό, τὸ πάθος, τὴν ἀνάσταση, ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ στὸν οὐρανό. Σήμερα ὅμως συναντήσαμε τὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν, φθάσαμε στὴ μητρόπολη τῶν ἑορτῶν, βρισκόμαστε στὴν πραγματοποίηση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Κυρίου. «Γιατὶ ἂν ἐγὼ φύγω», λέγει, «θὰ σᾶς στείλω ἄλλον Παράκλητο καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀφήσω ὀρφανούς»[1].

Εἴδατε ἐνδιαφέρον; εἴδατε ἄπειρη φιλανθρωπία; Πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, ξανακάθισε στὸ βασιλικὸ θρόνο, πῆρε τὴ θέση στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα καὶ μᾶς χαρίζει σήμερα τὴν παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔτσι μᾶς δίνει τὰ ἄπειρα οὐράνια ἀγαθά. Γιατί, πές μου, ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συντελοῦν στὴ δική μας σωτηρία δὲν τὸ ἔχει δώσει τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Αὐτὸ μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δουλεία, μᾶς καλεῖ στὴν ἐλευθερία, μᾶς ὁδηγεῖ στὴν υἱοθεσία καί, γενικά, μᾶς ξαναγεννᾶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ μᾶς ξεφορτώνει τὸ βαρὺ καὶ ἀποκρουστικὸ φορτίο τῶν ἁμαρτιῶν. Μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλέπουμε τοὺς πολλοὺς ἱερεῖς καὶ ἔχουμε τὰ τάγματα τῶν διδασκάλων. Ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτὴ βγῆκε καὶ τὸ προ-

ἐντεῦθεν πηγῆς καὶ ἀποκαλύψεων δωρεαί, καὶ ἰαμάτων χαρίσματα· καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ κοσμεῖν εἴωθεν, ἐντεῦθεν ἔχει τὴν χορηγίαν. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται». Καθὼς βούλεται, φησίν, οὐ καθὼς προστάττεται· διαιροῦν, οὐ διαιρούμενον· αὐθεντοῦν, οὐκ αὐθεντίᾳ ὑποκείμενον. Τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν, ἥν περ ἐμαρτύρησε τῷ Πατρί, ταύτην καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀνατίθησιν ὁ Παῦλος. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Πατρός φησιν· «Ὁ δὲ Θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν», οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Ταῦτα δὲ πάντα», φησίν, «ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται».

Εἶδες ἀπηρτισμένην ἐξουσίαν; Ὧν γὰρ ἡ οὐσία μία, δῆλον ὅτι καὶ ἡ αὐθεντία μία· καὶ ὧν ἰσότιμος ἡ ἀξία, τούτων καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία μία. Διὰ τούτου τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἁμαρτημάτων εὑράμεθα· διὰ τούτου πᾶσαν κηλῖδα ἀπενιψάμεθα· διὰ τῆς τούτου δωρεᾶς ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι γεγόναμεν οἱ τῇ χάριτι προσδραμόντες, οὐ τὴν φύσιν μεταβληθέντες, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερόν ἐστι, μένοντες ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν ἐπιδεικνύμεθα. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμις· καὶ καθάπερ τὸ πῦρ τοῦτο τὸ αἰσθητόν, ἐπειδὰν λάβῃ τὸν πηλὸν τὸν διαλελυμένον, ὄστρακον ἰσχυρὸν αὐτὸν ἀποδείκνυσιν· οὕτω δὴ καὶ τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὰν λάβῃ ψυχὴν εὐγνώμονα, κἂν εὕρῃ πηλοῦ μᾶλλον διαλελυμένην, σιδήρου στερροτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται· καὶ τὸν πρὸ μικροῦ τῷ βορβόρῳ τῶν ἁμαρτημάτων μεμολυμένον, ἀθρόον τοῦ ἡλίου λαμπρότερον ἀναδείκνυσι.

Καὶ τοῦτο διδάσκων ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα λέγων· «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε κλέ-

2. Α' Κορ. 12, 11. 3. Α' Κορ. 12, 6.

φητικὸ χάρισμα καὶ ἡ δύναμη νὰ θεραπεύουν ἀσθένειες. Καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, τὰ ὁποῖα στολίζουν συνήθως τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν προέλευση. Καὶ φωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «Ὅλα αὐτὰ τὰ χαρίσματα ἐνεργεῖ τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο τὰ μοιράζει χωριστὰ στὸν καθένα ὅπως θέλει»[2]. Ὅπως θέλει, λέγει, ὄχι ὅπως διατάχθηκε· μοιράζει, δὲ μοιράζεται· ἔχει ἐξουσία, δὲ βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἐξουσία. Γιατὶ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐξουσία, ποὺ βεβαίωσε στὸν Πατέρα, ἀναθέτει ὁ Παῦλος καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ὅπως λέγει γιὰ τὸν Πατέρα· «Ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα σ' ὅλους»[3], ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· «Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ χαρίσματα», λέγει, «ἐνεργεῖ τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο τὸ μοιράζει χωριστὰ στὸν καθένα ὅπως θέλει».

Εἶδες τέλεια ἐξουσία; Γιατὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχουν καὶ τὴν ἴδια ἐξουσία· καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία, ἔχουν καὶ τὴν ἴδια δύναμη καὶ τὴν ἴδια ἐξουσία. Μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπιτύχαμε τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες καὶ ξεπλύναμε κάθε ἀκαθαρσία. Μὲ τὴ χάρη του ἀπὸ ἄνθρωποι γίναμε ἄγγελοι, ὅσοι πλησιάσαμε τὴ χάρη του, χωρὶς ν' ἀλλάξουμε τὴ φύση μας, ἀλλά, πράγμα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιοθαύμαστο, παραμένοντας στὴν ἀνθρώπινη φύση δείχνουμε ἀγγελικὴ συμπεριφορά. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὅπως ἡ φωτιὰ αὐτὴ ποὺ βλέπουμε, ὅταν παραλάβει τὸν μαλακὸ πηλό, τὸν κάνει σκληρὸ κεραμίδι, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ φωτιὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν παραλάβει μία συνετὴ ψυχή, καὶ ἂν ἀκόμα τὴ βρεῖ πιὸ μαλακὴ ἀπὸ τὸν πηλό, τὴν κάνει πιὸ σκληρὴ ἀπὸ τὸ σίδερο. Ἐπίσης αὐτὸν ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο ἦταν μολυσμένος ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν ἁμαρτιῶν, τὸν κάνει ἀμέσως πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ τὸν ἥλιο.

Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλοντας νὰ μᾶς διδάξει ὁ μακάριος Παῦλος φώναζε δυνατὰ λέγοντας· «Μὴν πλανᾶστε· οὔτε οἱ πόρνοι, οὔτε οἱ εἰδωλολάτρες, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ θηλυπρεπεῖς, οὔτε οἱ παιδεραστές, οὔτε οἱ πλεονέκτες, οὔτε οἱ κλέφτες, οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ περιπαίζουν καὶ βρίζουν, οὔτε οἱ ἅρ-

πται, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοίδοροι, οὔτε ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν». Καὶ ἀπαριθμησάμενος ἅπαντα ὡς εἰπεῖν τῆς κακίας εἴδη, καὶ διδάξας, ὅτι οἱ τοιούτοις ὑπεύθυνοι ἁμαρτήμασιν ἀλλότριοι τῆς βασιλείας γίνονται, εὐθέως ἐπήγαγε· «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε». Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; εἰπέ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον. «Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», φησί, «καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Εἶδες τοῦ Πνεύματος τὴν δύναμιν, ἀγαπητέ; εἶδες ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πᾶσαν τὴν κακίαν ταύτην ἠφάνισε, καὶ τοὺς πρότερον παραδεδομένους ὑπὸ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἀθρόον εἰς τὴν ἀνωτάτω τιμὴν ἀνήγαγε;

2. Τίς οὖν ἂν κατ' ἀξίαν ὀδύραιτο καὶ θρηνήσειε τοὺς βλασφημεῖν ἐπιχειροῦντας τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν, οἱ καθάπερ τινὲς μεμηνότες οὐδὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργεσιῶν τῆς οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀποσχέσθαι ἀνέχονται· ἀλλὰ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἅπαντα πράττειν τολμῶσιν· ἀλλοτριοῦντες αὐτό, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, καὶ εἰς τὴν τῶν κτισμάτων τάξιν κατάγειν ἐπιχειροῦσιν; Οὓς ἐβουλόμην ἐρέσθαι· τίνος ἕνεκεν, ὦ οὗτοι, τοσοῦτον πόλεμον κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ οὐδὲ εἰς ἔννοιαν λαβεῖν βούλεσθε τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς εἰρημένα; «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Εἶδες ὁμότιμον τὴν ἀξίαν; εἶδες συμφωνίαν ἀπηκριβωμένην; εἶδες τῆς Τριάδος τὸ ἀδιαίρετον; Μή που διαφορά, ἢ ἐναλλαγή, ἢ ὑφαίρεσις; Τί τοῖς τοῦ Δεσπότου ῥήμασιν ὑμεῖς ἐπιδιατάσσεσθαι τολμᾶτε;

Ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἰ καὶ τίς ποτε ἐπιχειρήσειεν, ἢ εἰς τοσαύτην ἐξέλθοι τόλμαν, ὥστε προσθεῖναί τι τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως γράμμασιν, ἢ ἀφελεῖν, τοῦ

---

4. Α' Κορ. 6, 9-10.
5. Α' Κορ. 6, 11.
6. Ματθ. 28, 19.

παγες θὰ κληρονομήσουν τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[4]. Καὶ ἀφοῦ ἀρίθμησε ὅλα, κατὰ κάποιο τρόπο, τὰ εἴδη τῆς κακίας, καὶ ἀφοῦ μᾶς δίδαξε ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι τέτοιων ἁμαρτημάτων ἀποξενώνονται ἀπὸ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀμέσως πρόσθεσε· «Καὶ τέτοιοι ἤσαστε μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ λουσθήκατε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα αὐτά, ἁγιασθήκατε καὶ γίνατε δίκαιοι»[5]. Πές μου, πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; γιατὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ θέλουμε νὰ μάθουμε. «Γιατὶ βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», λέγει, «καὶ στὴ χάρη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ μας». Εἶδες, ἀγαπητέ, τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος; εἶδες ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐξαφάνισε ὅλη ἐκείνη τὴν κακία, καὶ ὅτι ἐκείνους ποὺ ἦταν προηγουμένως ὑποδουλωμένοι στὶς δικές τους ἁμαρτίες, τοὺς ἀνέβασε ἀμέσως στὴν ὑψηλότερη τιμή;

2. Ποιὸς λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ κλάψει καὶ νὰ θρηνήσει, ὅπως ἀξίζει, ἐκείνους ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ μιλοῦν περιφρονητικὰ γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκείνους πού, σὰν νὰ ἦταν τρελλοί, δὲν κατόρθωσαν οὔτε οἱ πολλὲς εὐεργεσίες νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀχαριστία τους, ἀλλὰ τολμοῦν νὰ κάνουν τὰ πάντα ἐναντίον τῆς σωτηρίας τους, ἀποστερώντας τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅσο τοὺς εἶναι δυνατό, ἀπὸ τὴ θεϊκή του ἀξία, καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ κατεβάσουν στὴν κατηγορία τῶν κτισμάτων; Ἐκείνους θὰ ἤθελα νὰ ἐρωτήσω· γιὰ ποιὸ λογο ἐσεῖς πολεμᾶτε τόσο πολὺ τὴν ἀξία τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἢ καλύτερα, γιατί πολεμᾶτε τὴ σωτηρία σας, καὶ δὲ θέλετε νὰ καταλάβετε τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Σωτήρας στοὺς μαθητές του; «Πηγαίνετε νὰ διδάξετε ὅλους τοὺς λαούς, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»[6]. Εἶδες ὅτι ἔχουν ἰσότιμη ἀξία; Εἶδες ὅτι ἔχουν τέλεια συμφωνία; Εἶδες ὅτι ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι ἀδιαίρετη; Μήπως ὑπάρχει κάποια διαφορὰ ἢ ἀλλαγὴ ἢ ἔλλειψη; Γιατί τολμᾶτε νὰ παραποιεῖτε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου;

Ἢ δὲ γνωρίζετε ὅτι καὶ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἂν κάποιος ἐπιχειρήσει ποτὲ ἢ τολμήσει, νὰ προσθέσει ἢ νὰ ἀφαιρέσει κάτι στὶς διαταγὲς τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ εἶναι ὅμοιός μας καὶ ἔ-

ὁμογενοῦς ἡμῖν καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως κοινωνοῦντος, τὴν ἐσχάτην ὑφίσταται δίκην, καὶ οὐδὲν αὐτὸν τῆς τιμωρίας ἐξελέσθαι δυνήσεται; Εἰ τοίνυν ἐπ' ἀνθρώπου τοσοῦτος ὁ κίνδυνος, ποία γένοιτο ἂν ποτε συγγνώμη τοῖς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐπιδεικνυμένοις, καὶ τὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένα παραφθείρειν ἐπιχειροῦσι, καὶ οὐδὲ Παύλου τοῦ τὸν Χριστὸν ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα ἀκούειν βουλομένοις, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ βοῶντος καὶ λέγοντος· «Ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»; Εἰ τοίνυν οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε καρδία δέξασθαι ἠδυνήθη τὴν γνῶσιν τῶν ἡτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, πόθεν ἡμεῖς, ὦ μακάριε Παῦλε, τούτων τὴν γνῶσιν σχεῖν δυνάμεθα; Μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ ἀκούσῃ αὐτοῦ καὶ τοῦτο δηλοῦντος· ἐπήγαγε γοῦν λέγων· «Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ». Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη· ἀλλ' ἵνα δείξῃ καὶ τῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος, καὶ ὡς τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, φησί· «Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ».

Εἶτα βουλόμενος ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων ἀκριβεστέραν ἡμῖν ἐνθεῖναι τὴν διδασκαλίαν, ἐπήγαγε· «Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Εἶδες διδασκαλίαν ἀπηρτισμένην; Ὥσπερ, φησί, τὰ ἐν διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου οὐχ οἷόν τε ἕτερόν τινα εἰδέναι, ἀλλ' αὐτὸς μόνος οἶδε τὰ ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὃ μέγιστον καὶ σφόδρα ἱκανὸν δεῖξαι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν. Παράδειγμα γὰρ παρήγαγε μονονουχὶ λέγων, μὴ οἷόν τέ τινα τῶν ἀνθρώπων τὰ ἐν διανοίᾳ αὐτοῦ ἀγνοῆσαί ποτε. Ὥσπερ οὖν τοῦτο οὐ δυνατόν, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας, φησίν, ἐπίσταται Πνεῦμα τὸ ἅ-

7. Α' Κορ. 2, 9.
8. Α' Κορ. 2, 10.
9. Α' Κορ. 2, 10.
10. Α' Κορ. 2, 11.

χει τὴν ἴδια φύση μὲ μᾶς, τὸν τιμωροῦν μὲ τὴ χειρότερη τιμωρία καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τιμωρία αὐτήν; Ἐὰν στὴν περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει τόσο μεγάλος κίνδυνος, πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ συγχωρηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι τόσο ἀπερίσκεπτοι καὶ ποὺ προσπαθοῦν νὰ παραποιήσουν τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρα ὅλων μας καὶ ποὺ δὲ θέλουν ν' ἀκούουν οὔτε τὸν Παῦλο, ὁ ὁποῖος ὅταν ὁμιλεῖ ἔχει μέσα του τὸ Χριστὸ καὶ φωνάζει μὲ καθαρὴ φωνὴ καὶ λέγει· «Δὲν εἶδε μάτι καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ ἀνθρώπινος νοῦς δὲ φαντάσθηκε ἐκεῖνα ποὺ ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[7]; Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶδε μάτι, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς μπόρεσε νὰ κατανοήσει ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν, πῶς θὰ μπορέσουμε ἐμεῖς, μακάριε Παῦλε, νὰ τὰ γνωρίσουμε; Περίμενε λίγο καὶ θ' ἀκούσεις τὸν Παῦλο νὰ φανερώνει καὶ αὐτό. Πρόσθεσε λοιπὸν λέγοντας· «Σ' ἐμᾶς ὅμως ὁ Θεὸς τὰ φανέρωσε μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα του»[8]. Καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴ μεγάλη δύναμή του, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, λέγει· «Γιατὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐξετάζει τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὰ κρυφὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ»[9].

Ἔπειτα θέλοντας νὰ μᾶς κάμει ἀκριβέστερη τὴ διδασκαλία του μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωή, πρόσθεσε· «Γιατί, ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίζει τὰ ἰδιαίτερα τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι μέσα του; Ἔτσι καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ Θεοῦ κανένας ἄλλος δὲ γνωρίζει, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[10]. Εἶδες τέλεια διδασκαλία; Ὅπως, λέγει, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζει κανένας ἄλλος αὐτὰ ποὺ εἶναι μέσα στὴ σκέψη ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ μόνος του ὁ καθένας γνωρίζει τὰ δικά του, ἔτσι καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ Θεοῦ κανένας δὲ γνωρίζει, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ μὲ τὸ παραπάνω ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν ἀξία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ μᾶς ἔφερε ἕνα παράδειγμα καὶ μᾶς λέγει καθαρὰ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ γνωρίζει ποτὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτὰ ποὺ εἶναι

γιον. Ἀλλ' οὐκ οἶδα πῶς οὐδὲ ταῦτα λέγων ὁ μακάριος οὗτος καθικνεῖται τῶν διὰ τὴν οἰκείαν πρόληψιν κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας τοσοῦτον ἐπιδεικνυμένων πόλεμον κατὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀξίας, καὶ τὸ ἧκον εἰς αὐτοὺς ἀλλοτριούντων αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, καὶ καταγόντων εἰς τὴν τῶν δημιουργημάτων εὐτέλειαν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι φιλονείκως διάκεινται, ἀπεναντίας ἱστάμενοι τοῖς παρὰ τῆς θείας Γραφῆς εἰρημένοις, ἡμεῖς τὰ θεῖα διδάγματα ὡς χρησμοὺς ἄνωθεν κατενεχθέντας δεχόμενοι, τὴν προσήκουσαν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν, μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ἀκρίβειαν ἐπιδεικνύμενοι.

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἐναντία τοῖς παρὰ τοῦ Πνεύματος εἰρημένοις διδάσκειν, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα, ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τίνος ἕνεκεν ἡμῖν τὸ αἴτιον τῶν τοσούτων ἀγαθῶν οὐκ εὐθέως μετὰ τὴν αὐτοῦ ἄνοδον κεχάρισται ὁ Κύριος· ἀλλ' ἀφῆκεν ὀλίγας πρότερον ἐνδιατρίψαι ἡμέρας, καὶ καθ' ἑαυτοὺς γενέσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τότε τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν κατέπεμψεν. Οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ, οὐδὲ τοῦτο γεγένηται. Ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος οὐχ ὁμοίως τὰ ἐν χερσὶ θαυμάζοντας ἀγαθά, οὐδὲ κατ' ἀξίαν τιμῶντας ἐκεῖνα, ἅπερ ἂν ἡδέα καὶ μεγάλα καταφανῇ, ἂν μὴ καὶ τῶν ἐναντίων ἡ εἴσοδος παρεισέλθῃ· οἷόν τι λέγω· δεῖ γὰρ αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν· ὁ ὑγιαίνων καὶ εὐεκτῶν τὸ σῶμα οὐκ αἰσθάνεται, οὐδὲ ἀκριβῶς εἰδέναι δύναται, ὅσα αὐτῷ ἀγαθὰ ἡ ὑγεία ἐχαρίζετο, εἰ μὴ καὶ τῆς νόσου πεῖραν λάβῃ τῆς ἀσθενείας παρεισελθούσης· καὶ ὁ τὴν ἡμέραν πάλιν βλέπων οὐχ ὁμοίως θαυμάζει τὸ φῶς, ἐὰν μὴ καὶ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος διαδέξηται. Καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐναντίων πεῖρα διδάσκαλος ἀεὶ γίνεται σαφὴς ἐκείνων, ὧν πρότερον ἐν ἀπολαύσει τυγχάνοντες ἦμεν.

μέσα στὴ σκέψη του. Ὅπως λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει, ἔτσι μὲ τόση ἀκρίβεια, λέγει, τὸ ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζει καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ δὲν ξέρω πῶς οὔτε μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ὁ μακάριος Παῦλος δὲν πείθει ἐκείνους ποὺ στρέφονται μόνοι τους ἐναντίον τῆς σωτηρίας τους καὶ κάνουν τόσο μεγάλο πόλεμο ἐναντίον τῆς ἀξίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅσο μποροῦν τὸ ἀποξενώνουν αὐτὸ ἀπὸ τὴ θεϊκή του ἀξία καὶ τὸ κατεβάζουν στὴν ἀσήμαντη θέση τῶν δημιουργημάτων. Ἀλλ' ἂν καὶ αὐτοὶ συμπεριφέρονται ἐχθρικὰ καὶ εἶναι ἀντίθετοι στὰ λεγόμενα ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή, ἐμεῖς, ἀφοῦ δεχόμαστε τὰ θεῖα δόγματα σὰν ἀποκάλυψη ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἂς προσφέρουμε στὸν Κύριο τὴ δοξολογία ποὺ ἁρμόζει, δείχνοντας μαζὶ μὲ τὴ σωστὴ πίστη καὶ τὸ ὅτι τηροῦμε ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια.

Πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ διδάσκουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἴπαμε, εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ποῦμε στὴ δική σας ἀγάπη, γιὰ ποιὸ λόγο δὲ μᾶς χάρισε ὁ Κύριος ἀμέσως μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸν οὐρανὸ τὴν αἰτία τῶν τόσων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἄφησε πρῶτα νὰ περάσουν λίγες ἡμέρες καὶ νὰ μείνουν μόνοι τους οἱ μαθητές, καὶ ὕστερα ἔστειλε κάτω στὴ γῆ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὸ δὲν ἔγινε ἄσκοπα, οὔτε τυχαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνώριζε ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲ θαυμάζουν μ' ὅμοιο τρόπο τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχουν στὰ χέρια τους, οὔτε ἐκτιμοῦν τὴν ἀξία ποὺ πραγματικὰ ἔχουν ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι εὐχάριστα καὶ σημαντικά, ἂν δὲν ὑπάρχουν καὶ τὰ ἀντίθετα. Ἐννοῶ περίπου τὸ ἑξῆς· γιατὶ πρέπει νὰ τὸ πῶ σαφέστερα. Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὑγιὴς καὶ δυνατὸς στὸ σῶμα δὲν αἰσθάνεται, οὔτε μπορεῖ νὰ ξέρει καλά, πόσα ἀγαθὰ τοῦ χάριζε ἡ ὑγεία, ἂν δὲν ἀποκτήσει ἀρρωσταίνοντας πεῖρα καὶ τῆς ἀρρώστιας. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ βλέπει πάλι τὴν ἡμέρα δὲ θαυμάζει ὅπως πρέπει τὸ φῶς, ἐὰν δὲν τὸ διαδεχθεῖ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας. Γιατί, πραγματικά, ἡ πεῖρα ποὺ ἔχουμε γιὰ τὰ ἀντίθετα γίνεται πάντοτε σαφὴς διδάσκαλος γιὰ ἐκεῖνα, ποὺ ἔτυχε νὰ ἀπολαύσουμε προηγουμένως.

Διά τοι τοῦτο καὶ τότε, ἐπειδὴ μυρίων ἦσαν ἀγαθῶν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἀπολαύσαντες, καὶ ἀπὸ τοῦ συνδιατρίβειν αὐτῷ ἐν πολλῇ ἦσαν εὐημερίᾳ (καὶ γὰρ οἱ τὴν Παλαιστίνην ἅπαντες οἰκοῦντες, ὥσπερ εἰς φωστῆράς τινας οὕτως εἰς τὰ τούτων ἐνέβλεπον πρόσωπα· ἐπειδὴ καὶ νεκροὺς ἀνίστων, καὶ λεπροὺς ἐκάθαιρον, δαίμονας ἤλαυνον, καὶ νοσήματα ἐθεράπευον, καὶ ἕτερα πολλὰ ἐπεδείκνυντο θαύματα), ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν περίβλεπτοι καὶ περιφανεῖς, διὰ τοῦτο συνεχώρησεν αὐτοὺς πρὸς ὀλίγον χωρισθῆναι τῆς τοῦ συμμαχοῦντος δυνάμεως, ἵνα, ὅταν ἐν ἐρημίᾳ γένωνται, μάθωσιν ἡλίκον αὐτοῖς ἐχαρίζετο ἡ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος παρουσία, καὶ εἰς αἴσθησιν ἐλθόντες τῶν παρελθόντων ἀγαθῶν μετὰ μείζονος τῆς προθυμίας ὑποδέξωνται καὶ τὴν τοῦ Παρακλήτου δωρεάν. Καὶ γὰρ ἀθυμοῦντας αὐτοὺς παρεκάλεσε, καὶ διὰ τὸν τοῦ διδασκάλου χωρισμὸν στυγνάζοντας καὶ κατηφείας πεπληρωμένους διὰ τοῦ οἰκείου φωτὸς κατηύγασε, καὶ κειμένους σχεδὸν ἀνέστησε, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος διεσκέδασε, καὶ τὴν ἀπορίαν ἔλυσεν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν ἀκούσαντες τῆς δεσποτικῆς φωνῆς, «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», ἠπόρουν δὲ λοιπὸν καὶ ἠγνόουν, ὅποι δεῖ ἕκαστον τραπῆναι, καὶ πρὸς ποῖον δεῖ κλίμα τῆς οἰκουμένης κηρῦξαι τὸν λόγον, ἔρχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει γλωσσῶν, ἑκάστῳ μερίζον τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην διδασκαλίας τὰ κλίματα, καὶ διὰ τῆς δοθείσης γλώττης καθάπερ δέλτῳ τινὶ γνωρίζον ἑκάστῳ τῆς ἐμπιστευθείσης ἀρχῆς τε καὶ διδασκαλίας τὸν ὅρον. Διὰ τοῦτο ἐν εἴδει γλωσσῶν τὸ Πνεῦμα παρεγένετο· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ παλαιᾶς ἡμᾶς ὑπομνήσῃ ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν εἰς ἀπόνοιαν ἐξοκείλαντες οἱ ἄνθρωποι πύργον ἠβουλήθησαν κατασκευάσαι ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντα, καὶ διὰ τῆς τῶν γλωσσῶν διαιρέσεως διεῖλεν αὐτῶν τὴν κακὴν συμφωνίαν, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐν εἴδει γλωσσῶν πυρίνων ἐφίπταται αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα διαιρεθεῖσαν τὴν οἰκουμένην διὰ τούτου συνάψῃ.

11. Ἀναφέρεται στὸν πύργο τῆς Βαβέλ. Βλ. Γεν. 11, 1-9.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τότε, ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς εἶχαν ἀπολαύσει πάρα πολλὰ ἀγαθά, ὅταν ἦταν μαζί τους ὁ Κύριος, καὶ ἦταν πολὺ εὐτυχισμένοι ἐπειδὴ τὸν συναναστρέφονταν (γιατὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης ἔβλεπαν στὰ πρόσωπά τους σὰν νὰ ἔβλεπαν σὲ κάποια ἀστέρια, ἀφοῦ καὶ νεκροὺς ἀνάσταιναν, καὶ λεπροὺς καθάριζαν, καὶ δαιμόνια ἔδιωχναν, καὶ ἀρρώστιες θεράπευαν καὶ ἔκαναν καὶ πολλὰ ἄλλα θαύματα), ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν τόσο σπουδαῖοι καὶ πασίγνωστοι, γι' αὐτὸ τοὺς ἄφησε νὰ ἀποχωρισθοῦν γιὰ λίγο ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ τοὺς βοηθοῦσε, ὥστε, ὅταν βρεθοῦν μόνοι τους, νὰ μάθουν τί τοὺς χάριζε ἡ παρουσία τῆς ἀγαθότητας τοῦ Κυρίου, καί, ἀφοῦ ἀντιληφθοῦν τὰ ἀγαθὰ τοῦ παρελθόντος, νὰ ὑποδεχθοῦν μὲ μεγαλύτερη προθυμία τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πραγματικά, ἐνῶ ἦταν στενοχωρημένοι, τοὺς παρηγόρησε, καί, ἐνῶ ἦταν σκυθρωποὶ καὶ θλιμμένοι γιὰ τὸ χωρισμό τους ἀπὸ τὸ Διδάσκαλο, τοὺς φώτισε μὲ τὸ δικό του φῶς, καί, ἐνῶ ἦταν σχεδὸν νεκροί, τοὺς ἀνέστησε καὶ σκόρπισε τὸ σύννεφο τῆς λύπης καὶ τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχαν ἀκούσει τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, «Πηγαίνετε νὰ διδάξετε ὅλα τὰ ἔθνη», καὶ βρίσκονταν στὴ συνέχεια σὲ δύσκολη θέση καὶ δὲν ἤξεραν ποῦ πρέπει νὰ κατευθυνθεῖ ὁ καθένας καὶ σὲ ποιὸ μέρος τῆς γῆς νὰ κηρύξει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἔρχεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ μορφὴ πύρινων γλωσσῶν καὶ μοιράζει στὸν καθένα τὰ μέρη τῆς γῆς ποὺ ἔπρεπε νὰ κηρύξει καὶ μὲ τὴ γλώσσα ποὺ ἔδωσε, σὰν μὲ κάποιο σημείωμα, γνωρίζει στὸν καθένα τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς διδασκαλίας ποὺ ἔπρεπε ν' ἀναλάβει. Γι' αὐτὸ ἐμφανίσθηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ μορφὴ πύρινων γλωσσῶν. Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς θυμίσει καὶ κάποια παλιὰ ἱστορία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ στὰ παλιὰ χρόνια παραλογίσθηκαν οἱ ἄνθρωποι καὶ θέλησαν νὰ κτίσουν ἕνα πύργο ποὺ νὰ φθάνει ὡς τὸν οὐρανό, καὶ μὲ τὴ σύγχυση τῶν γλωσσῶν τους διέλυσε ὁ Θεὸς τὴν κακὴ ἀπόφασή τους[11], γι' αὐτὸ καὶ τώρα μὲ μορφὴ πύρινων γλωσσῶν πετᾶ σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ ἑνώσει μ' αὐτὸ τὴν οἰκουμένη ποὺ ἦταν χωρισμένη.

Καὶ ἐγένετο πρᾶγμα καινὸν καὶ παράδοξον· ὥσπερ γὰρ τότε τὸ παλαιὸν γλῶσσαι τὴν οἰκουμένην κατέτεμον, καὶ τὴν κακὴν συμφωνίαν εἰς διαίρεσιν ἤγαγον, οὕτω καὶ νῦν γλῶσσαι τὴν οἰκουμένην συνῆψαν, καὶ τὰ διεστῶτα εἰς ὁμόνοιαν συνήγαγον. Ἐν εἴδει μὲν οὖν γλωσσῶν διὰ τοῦτο, ὡσεὶ πυρὸς δὲ γλῶσσαι διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ὑλομανήσασαν τῆς ἁμαρτίας ἄκανθαν. Καθάπερ γὰρ γῆ, ὅταν λιπαρὰ καὶ πίων οὖσα τυγχάνῃ, μὴ γεωργῆται δέ, πολλὴν ἐπιδείκνυται τῶν ἀκανθῶν τὴν φοράν, οὕτω δὴ καὶ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα, καλὴ οὖσα διὰ τὸν παραγαγόντα, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν ἐπιτηδείως ἔχουσα, διὰ τὸ μὴ δέξασθαι τὸ τῆς εὐσεβείας ἄροτρον, μηδὲ τὸν τῆς θεογνωσίας σπόρον, καθάπερ ἀκάνθας τινὰς καὶ ἑτέραν ἄχρηστον ὕλην τὴν ἀσέβειαν ἀπεγέννησε. Καὶ ὃν τρόπον τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν πονηρῶν βοτανῶν πολλάκις οὐ φαίνεται, οὕτω καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας οὐ διεδείκνυτο, ἕως ὅτε παραγενόμενος ὁ γεωργὸς τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης, καὶ τὸ πῦρ ἐπαφεὶς τοῦ Πνεύματος, ἐκάθηρέ τε αὐτήν, καὶ πρὸς τὸ δέξασθαι τὸν σπόρον τὸν οὐράνιον ἐπιτηδείαν γενέσθαι παρεσκεύασε.

3. Τοσαῦτα ἡμῖν καὶ τούτων πλείονα διὰ τὴν παροῦσαν ἡμέραν ὑπῆρξε τὰ ἀγαθά. Διὸ παρακαλῶ πρὸς ἀξίαν τῶν δεδωρημένων ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ ἡμεῖς ἑορτάσωμεν, οὐ τὴν πόλιν στεφανοῦντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς καλλωπίζοντες· οὐ κοσμοῦντες τὴν ἀγορὰν παραπετάσμασιν, ἀλλὰ φαιδρύνοντες τὴν ψυχὴν τοῖς τῆς ἀρετῆς περιβολαίοις, ἵν' οὕτω δυνηθῶμεν καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ὑποδέξασθαι, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν καρποὺς ἀποδέξασθαι. Τίς δέ ἐστιν ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος; Ἀκούσωμεν Παύλου λέγοντος· «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος», φησίν, «ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη». Ὅρα λέξεως ἀκρίβειαν, διδασκαλίας ἀκολουθίαν· προέταξε τὴν ἀγάπην, καὶ τότε τῶν ἑξῆς ἐμνημόνευσεν· ἔθηκε τὴν ρίζαν, καὶ τότε τὸν καρπὸν ὑπέδειξε· κατέβαλε τὸν θεμέλιον, καὶ τότε τὴν οἰκοδομὴν ἐπήγαγεν· ἀπὸ τῆς πηγῆς ἤρξατο, καὶ τότε ἦλθεν ἐπὶ τοὺς ποταμούς.

Καὶ ἔγινε κάτι ἀσυνήθιστο καὶ παράξενο. Γιατὶ ὅπως τότε στὰ παλιὰ χρόνια γλῶσσες χώρισαν τὴν οἰκουμένη καὶ διέλυσαν τὴν κακὴ συμφωνία, ἔτσι καὶ τώρα γλῶσσες ἕνωσαν τὴν οἰκουμένη καὶ ὁδήγησαν σὲ ὁμόνοια αὐτὰ ποὺ ἦταν χωρισμένα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐμφανίσθηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ μορφὴ γλωσσῶν καὶ σὰν πύρινες γλῶσσες γιὰ τὸ ἀγκάθι τῆς ἁμαρτίας ποὺ μεγάλωσε πολὺ μέσα μας. Γιατὶ ὅπως ἡ γῆ, ὅταν δὲν καλλιεργεῖται, ἐνῶ εἶναι γόνιμη καὶ πλούσια, βγάζει πολλὰ ἀγκάθια, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἐνῶ εἶναι καλὴ ἀπὸ τὸ δημιουργό της καὶ κατάλληλη γιὰ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ δὲ δέχθηκε τὸ ἄροτρο τῆς εὐσέβειας, οὔτε τὸ σπόρο τῆς θεογνωσίας, βλάστησε μέσα μας τὴν ἀσέβεια σὰν ἀγκάθια καὶ ἄλλα ἄχρηστα φυτά. Καὶ ὅπως ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς πολλὲς φορὲς δὲ φαίνεται ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀγκάθια καὶ τὰ ἄγρια χόρτα, ἔτσι καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ἁγνότητα τῆς ψυχῆς μας δὲ φαινόταν, μέχρις ὅτου ἦλθε ὁ γεωργὸς τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἔβαλε τὴ φωτιὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν καθάρισε καὶ τὴν προετοίμασε νὰ δεχθεῖ τὸν οὐράνιο σπόρο.

3. Τόσα πολλὰ καὶ ἀκόμη περισσότερα ὑπῆρξαν γιὰ μᾶς τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἡμέρα. Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἂς ἑορτάσουμε καὶ ἐμεῖς ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν ἀγαθῶν ποὺ μᾶς χάρισε ὁ Θεός, ὄχι στεφανώνοντας τὴν πόλη, ἀλλὰ καλλωπίζοντας τὶς ψυχές μας, ὄχι στολίζοντας τὴν ἀγορὰ μὲ παραπετάσματα, ἀλλὰ κάνοντας χαρούμενη τὴν ψυχή μας μὲ τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρετῆς γιὰ νὰ μπορέσουμε ἔτσι καὶ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ ὑποδεχθοῦμε καὶ τοὺς καροὺς ποὺ μᾶς προσφέρει ν' ἀποκτήσουμε. Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἂς ἀκούσουμε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ὁ καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος», λέγει, «εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρά, ἡ εἰρήνη»[12]. Πρόσεχε τὴν ἀκρίβεια τῶν λέξεων καὶ τὴ σειρὰ τῆς διδασκαλίας. Ἔβαλε πρώτη τὴν ἀγάπη καὶ ὕστερα ἀνάφερε τὰ ἄλλα. Φύτεψε τὸ δένδρο καὶ ὕστερα ἔδειξε τὸν καρπό. Ἔβαλε τὰ θεμέλια καὶ ὕστερα πρόσθεσε τὴν οἰκοδομή. Ἄρχισε ἀπὸ τὴν πηγὴ καὶ ὕστερα ἔφθασε στοὺς ποταμούς.

12. Γαλ. 5, 22.

Οὐδὲ γὰρ πρότερον ἡ τῆς χαρᾶς ἐπεισελθεῖν ὑπόθεσις δύναται, ἂν μὴ πρότερον ἑαυτῶν εἶναι νομίσωμεν τὴν ἑτέρων εὐημερίαν, καὶ οἰκεῖα τὰ τοῦ πλησίον ἀγαθὰ λογισώμεθα· ταῦτα δὲ οὐκ ἄν ποτε ἐξ ἑτέρου φανείη τινός, ἂν μὴ τῆς ἀγάπης ὑπερβάλῃ ἡ τυραννίς. Ἡ ἀγάπη ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ ὡς ρίζα μυρίους τοὺς κλάδους τῆς ἀρετῆς ἀναδίδωσι, καὶ ὡς πηγὴ πολλὰ τίκτει τὰ νάματα, καὶ ὡς μήτηρ εἴσω τῶν ἑαυτῆς κόλπων περισφίγγει τοὺς εἰς αὐτὴν καταφεύγοντας. Ὃ δὴ καὶ μακάριος Παῦλος συνιδών, καρπὸν αὐτὴν τοῦ Πνεύματος ἐκάλεσεν· ἀλλαχοῦ δὲ τοσοῦτον αὐτῇ τὸ προτέρημα ἐχαρίσατο, ὡς καὶ πλήρωμα αὐτὴν τοῦ νόμου προσειπεῖν· «Πλήρωμα γὰρ νόμου», φησίν, «ἡ ἀγάπη». Ὁ μέν τοι τῶν ἁπάντων Δεσπότης καὶ ὅρον ἀρκοῦντα καὶ χαρακτῆρα ἀξιόπιστον, εἰς τὸ φανῆναι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, οὐχ ἕτερόν τινα, ἢ τὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῖν προεβάλετο εἰπών· «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις».

Διό, παρακαλῶ, ἐπ' αὐτὴν καταφύγωμεν ἅπαντες, καὶ ταύτῃ περιπλακῶμεν, καὶ μετ' αὐτῆς τὴν ἑορτὴν ταύτην ὑποδεξώμεθα· ὅπου γὰρ ἀγάπη, ἀργεῖ τῆς ψυχῆς τὰ ἐλαττώματα· ὅπου ἀγάπη, τὰ ἄλογα τῆς διανοίας σκιρτήματα πέπαυται. «Ἡ ἀγάπη», φησίν, «οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ». Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· ὅπου ἀγάπη πολιτεύεται, οὐδαμοῦ Κάϊν φονεύων τὸν ἀδελφόν. Ἄνελε τοῦ φθόνου τὴν πηγήν, καὶ ἀνεῖλες τῶν κακῶν ἁπάντων τὸν ποταμόν· ἀπότεμε τὴν ρίζαν, καὶ συνανεῖλες τὸν καρπόν. Ταῦτα δὲ λέγω τῶν φθονούντων κηδόμενος μᾶλλον ἢ τῶν φθονουμένων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστά εἰσιν οἱ τὰ μέγιστα ζημιούμενοι, καὶ πολὺν ἑαυτοῖς τὸν ὄλεθρον ἐπάγοντες· ἐπεί γε ὅτι τοῖς φθονουμένοις καὶ στεφάνων ὑπόθεσίς ἐστιν, εἰ βούλοιντο, τὸ φθονεῖσθαι.

---

13. Ρωμ. 13, 10.
14. Ἰω. 13, 35.
15. Α' Κορ. 13, 4-5.

Πράγματι δὲν μποροῦμε νὰ αἰσθανθοῦμε πρῶτα τὴ χαρά, ἂν δὲ θεωρήσουμε πρῶτα ὅτι εἶναι δική μας ἡ χαρὰ τῶν ἄλλων καὶ ἂν δὲ λογαριάσουμε ὅτι εἶναι δικά μας τὰ ἀγαθὰ τῶν συνανθρώπων μας. Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ φανοῦν ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἂν δὲ μᾶς κυριέψει ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ρίζα, ἡ πηγὴ καὶ ἡ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Γιατὶ πράγματι σὰν ρίζα κάνει νὰ βλαστήσουν ἄπειρα κλαδιὰ ἀρετῆς, σὰν πηγὴ βγάζει πολλὰ νερὰ καὶ σὰν μητέρα σφίγγει μέσα στὴν ἀγκαλιά της ἐκείνους ποὺ καταφεύγουν σ' αὐτήν. Αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζοντας καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὀνόμασε τὴν ἀγάπη καρπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἀλλοῦ τῆς χάρισε τόσο μεγάλο προτέρημα, ὥστε νὰ πεῖ ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ τέλεια τήρηση καὶ ἐκπλήρωση τοῦ νόμου· «Γιατὶ ἡ ἀγάπη», λέγει, «εἶναι ἡ τέλεια τήρηση καὶ ἐκπλήρωση τοῦ νόμου»[13]. Ὁ Κύριος τῶν πάντων δὲ θεώρησε καμιὰ ἄλλη προϋπόθεση ἀρκετὴ καὶ ἀπόδειξη ἀξιόπιστη γιὰ νὰ φαίνονται οἱ μαθητές του, παρὰ μόνο τὴν ἀγάπη, λέγοντας· «Μ' αὐτὸ θὰ μάθουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου, ἐὰν ἔχετε μεταξύ σας ἀγάπη»[14].

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἂς καταφύγουμε ὅλοι σ' αὐτήν, ἂς τὴν ἀγκαλιάσουμε καὶ μ' αὐτὴν ἂς ὑποδεχθοῦμε τὴ σημερινὴ ἑορτή. Γιατί, ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη, ἀδρανοῦν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη, σταματοῦν οἱ παράλογες σαρκικὲς ἐπιθυμίες τῆς ψυχῆς. «Ἡ ἀγάπη», λέγει ὁ Παῦλος, «δὲν ὑπερηφανεύεται, δὲ φουσκώνει ἀπὸ ἐγωισμό, δὲ φέρεται ἄσεμνα»[15]. Ἡ ἀγάπη δὲν κάνει κακὸ στὸ συνάνθρωπο. Ὅπου κυβερνᾶ ἡ ἀγάπη, πουθενὰ δὲν ὑπάρχει Κάιν νὰ σκοτώσει τὸν ἀδελφό του. Βγάλε ἀπὸ τὴν καρδιά σου τὴν πηγὴ τοῦ φθόνου, καὶ ἔβγαλες τὸν ποταμὸ ὅλων τῶν κακῶν. Κόψε τὴ ρίζα, καὶ κατέστρεψες ταυτόχρονα καὶ τὸν καρπό. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, γιατὶ λυπᾶμαι περισσότερο ἐκείνους ποὺ φθονοῦν, παρὰ ἐκείνους ποὺ φθονοῦνται, γιατὶ ἐκεῖνοι εἶναι κυρίως ποὺ ζημιώνονται πάρα πολὺ καὶ ποὺ προξενοῦν μεγάλη καταστροφὴ στὸν ἑαυτό τους. Ἐπειδὴ γι' αὐτοὺς ποὺ φθονοῦνται ὁ φθόνος εἶναι, ἐὰν τὸ θελήσουν, ἀφορμὴ γιὰ βράβευση.

Καὶ ὅρα μοι πῶς Ἄβελ ὁ δίκαιος ᾄδεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἀνακηρύττεται τὴν ἡμέραν, καὶ ἡ τῆς σφαγῆς ὑπόθεσις εὐδοξίας αὐτῷ γέγονεν ἀφορμή. Καὶ ὁ μὲν καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν διὰ τοῦ αἵματος παρρησιάζεται, καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ κατηγορεῖ τοῦ μιαιφόνου, ὁ δὲ δῆθεν περιγενόμενος τὸν καρπὸν τῶν ἔργων διὰ τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἔργων ἀπέλαβε, καὶ στένων καὶ τρέμων διῆγεν ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ δὲ ἀνῃρημένος καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κείμενος μετὰ τὴν τελευτὴν πλείονα τὴν παρρησίαν ἐπεδείκνυτο. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνον ἡ ἁμαρτία καὶ ζῶντα τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερον διάγειν παρεσκεύασεν, οὕτω τοῦτον ἡ ἀρετή, καὶ μετὰ τὴν τελευτήν, πλέον διαλάμπειν ἐποίησε. Διά τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἵνα πλείονα τὴν εὐφροσύνην τὴν ἀπὸ τῆς ἑορτῆς καρπωσώμεθα, πάντα μὲν τὰ ρυπαρὰ τῆς ψυχῆς περιέλωμεν ἐνδύματα, μάλιστα τοῦ φθόνου τὸ περιβόλαιον ἀποδυσώμεθα. Κἂν γὰρ μυρία κατορθοῦν δόξωμεν, πάντων ἐκπεσούμεθα, τῆς πικρᾶς ἡμῖν καὶ ὠμῆς ταύτης ἐνοχλούσης λύμης· ἣν πάντας ἡμᾶς διαφυγεῖν γένοιτο, καὶ μάλιστα τοὺς τήμερον διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ χάριτος τὸ παλαιὸν τῶν ἁμαρτημάτων ἔνδυμα ἀποθεμένους, καὶ πρὸς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀντιλάμπειν δυναμένους.

Ὑμεῖς μὲν οὖν, παρακαλῶ, οἱ σήμερον εἰς τὴν υἱοθεσίαν ἐγγραφέντες, οἱ τὸ λαμπρὸν τοῦτο περιβόλαιον ἐνδυσάμενοι, πάσῃ φυλακῇ τὴν φαιδρότητα ἐν ᾗ νῦν ἐστε διατηρήσατε, πανταχόθεν ἀποτειχίσαντες τῷ διαβόλῳ τὴν εἴσοδον, ἵνα, δαψιλεστέρας ἀπολαύσαντες τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καρποφορῆσαι δυνηθῆτε ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν, καὶ μετὰ παρρησίας ἀπαντῆσαι ἀξιωθείητε τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν, ὅταν παραγίνεσθαι μέλλῃ, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ διανέμειν τοῖς μετ' ἀρετῆς τὸν παρόντα βίον διανύσασιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

16. Γεν. 9, 10.

Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πῶς ὁ δίκαιος Ἄβελ ἐπαινεῖται καὶ ἀναφέρεται καθημερινά, καὶ ἡ σφαγή του ἔγινε γι' αὐτὸν ἀφορμὴ καλῆς φήμης. Καὶ αὐτὸς μετὰ τὸ θάνατό του ὁμιλεῖ ἐλεύθερα καὶ κατηγορεῖ μὲ δυνατὴ φωνὴ τὸ δολοφόνο του. Ὁ Κάιν ὅμως, ποὺ δῆθεν ἔμεινε στὴ ζωή, πῆρε τὴν ἀμοιβή του ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του, καὶ ἔζησε ἐπάνω στὴ γῆ ἀναστενάζοντας καὶ τρέμοντας. Ὁ Ἄβελ ὅμως ποὺ σκοτώθηκε καὶ ξαπλώθηκε νεκρὸς ἔδειξε μετὰ τὸ θάνατό του μεγαλύτερη παρρησία[16]. Καὶ ὅπως ἔκαμε ἐκεῖνον ἡ ἁμαρτία του νὰ ζεῖ πιὸ ἄθλια καὶ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἔτσι ἔκαμε αὐτὸν ἡ ἀρετή του νὰ λάμπει περισσότερο καὶ μετὰ τὸ θάνατό του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, γιὰ ν' ἀποκτήσουμε μεγαλύτερη παρρησία καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ στὴν ἄλλη, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε περισσότερη χαρὰ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἑορτή, ἂς καταστρέψουμε ὅλα τὰ ἀκάθαρτα ἐνδύματα τῆς ψυχῆς, ἂς γυμνωθοῦμε ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ φθόνου. Γιατὶ καὶ ἂν ἀκόμη φανοῦμε ὅτι πετύχαμε πάρα πολλά, ὅλα θὰ τὰ χάσουμε, ὅταν μᾶς ἐνοχλεῖ τὸ πικρὸ καὶ ἄγριο αὐτὸ ἐλάττωμα, ποὺ μακάρι νὰ τὸ ἀποφύγουμε ὅλοι μας, καὶ ἰδιαίτερα αὐτοὶ ποὺ σήμερα μὲ τὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος ἔβγαλαν τὸ παλιὸ ἔνδυμα τῶν ἁμαρτημάτων τους καὶ ποὺ μποροῦν νὰ λάμπουν σὰν τὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου.

Ἐσεῖς λοιπόν, παρακαλῶ, οἱ ὁποῖοι υἱοθετηθήκατε σήμερα ἀπὸ τὸ Θεό, οἱ ὁποῖοι ντυθήκατε τὸ λαμπρὸ αὐτὸ φόρεμα, διατηρῆστε μὲ κάθε τρόπο τὴ χαρά, στὴν ὁποία εἶστε τώρα, ἀφοῦ φράξετε ἀπὸ παντοῦ τὴν εἴσοδο στὸ διάβολο, ὥστε νὰ ἀπολαύσετε ἀφθονότερη τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ νὰ μπορέσετε ν' ἀποδώσετε καλὰ ἔργα ὁ ἕνας τριάντα, ὁ ἄλλος ἑξήντα, ὁ ἄλλος ἑκατό, καὶ νὰ ἀξιωθεῖτε νὰ συναντήσετε μὲ παρρησία τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν, ὅταν πρόκειται νὰ ἔλθει καὶ νὰ μοιράσει τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἔζησαν ἐνάρετα τὴν παροῦσα ζωή, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Β' ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΑΥΤΩΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

1. Ὡς φαιδρὰ περιχαρὴς ἡμῖν ἡ πόλις, καὶ τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ λαμπροτέρα ἡ σήμερον ἡμέρα, οὐ τοῦ ἡλίου ἀφιέντος σήμερον, ἀλλὰ τοῦ φωτὸς τῶν ἁγίων μαρτύρων ὑπὲρ ἀστραπὴν ἅπασαν τὴν πόλιν ἡμῖν καταυγάσαντος· μυρίων γὰρ ἡλίων οὗτοι λαμπρότεροι, καὶ τῶν μεγάλων φωστήρων φανερώτεροι. Διὰ τούτους σεμνοτέρα τοῦ οὐρανοῦ σήμερον ἡ γῆ. Μὴ γάρ μοι τὴν κόνιν εἴπῃς, μηδὲ τὴν τέφραν λογίζου, μηδὲ τὰ χρόνῳ δαπανηθέντα ὀστᾶ, ἀλλ᾽ ἄνοιξον τῆς πίστεως τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ βλέπε παρακαθημένην αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, περιβεβλημένην αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, περιστέλλουσαν αὐτοὺς τοῦ οὐρανίου φωτὸς τὴν δόξαν.

Οὐ τοιαῦται ἐξ ἡλιακοῦ κύκλου πρὸς τὴν γῆν ἀκτῖνες ἀφίενται, οἷαι μαρμαρυγαὶ καὶ λαμπηδόνες ἐκ τῶν σωμάτων ἐξαλλόμεναι τούτων αὐτὰς ἀποτυφλοῦσι τοῦ διαβόλου τὰς ὄψεις. Καθάπερ γὰρ λῄσταρχοι καὶ τυμφωρύχοι ἐπειδὰν ἴδωσιν ὅπλα που κείμενα βασιλικά, θώρακα, καὶ ἀσπίδα, καὶ κράνος, χρυσῷ πάντα καταλαμπόμενα, ἀποπηδῶσιν εὐθέως, καὶ οὐδὲ προσελθεῖν, οὐδὲ ἅψασθαι τολμῶσι μέγαν ὑφορώμενοι κίνδυνον, εἴ τι τοιοῦτον τολμήσαιεν· οὕτω δὴ καὶ οἱ δαίμονες οἱ ἀληθινοὶ λῄσταρχοι, ὅπου περ ἂν ἴδωσι μαρτύρων σώματα κείμενα, δραπετεύουσι, καὶ ἀποπηδῶσιν εὐθέως. Οὐ γὰρ πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν βλέπουσι τὴν τέως θνητήν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπόρρητον ἀξίαν τοῦ φορήσαντος αὐτὰ Χριστοῦ.

1

ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ Α′.

1. Πόσο λαμπρὴ καὶ ὁλόχαρη εἶναι ἡ πόλη μας, καὶ ἡ σημερινὴ ἡμέρα εἶναι ἡ πιὸ λαμπρὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἡμέρες τοῦ χρόνου, ὄχι γιατὶ σήμερα στέλνει πρὸς τὴ γῆ ὁ ἥλιος πιὸ φωτεινὲς ἀπὸ τὶς συνηθισμένες τὶς ἀκτίνες του, ἀλλὰ γιατὶ τὸ φῶς τῶν ἁγίων μαρτύρων παραπάνω ἀπὸ ἀστραπὴ ἔχει καταυγάσει ὅλη τὴν πόλη μας. Αὐτοὶ εἶναι πιὸ λαμπροὶ ἀπὸ ἄπειρους ἥλιους καὶ πιὸ φωτεινοὶ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστέρια. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἡ γῆ εἶναι σήμερα πιὸ ὡραία ἀπὸ τὸν οὐρανό. Μὴ μοῦ πεῖς λοιπὸν τὴ σκόνη, οὔτε νὰ σκεφθεῖς τὴ στάχτη, οὔτε τὰ ὀστὰ ποὺ ἔχουν διαλυθεῖ ἀπὸ τὸ χρόνο, ἀλλὰ ἄνοιξε τὰ μάτια τῆς πίστης καὶ βλέπε νὰ βρίσκεται κοντά τους ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, νὰ τοὺς περιβάλλει ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ τοὺς περιτυλίγει ἡ δόξα τοῦ οὐράνιου φωτός.

Ὁ ἡλιακὸς δίσκος δὲ στέλνει τέτοιες ἀκτίνες πρὸς τὴ γῆ, ὅπως οἱ λάμψεις καὶ οἱ ἀκτινοβολίες ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὰ σώματα αὐτὰ καὶ τυφλώνουν ἀκόμη τὰ ἴδια τὰ μάτια τοῦ διαβόλου. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ληστὲς καὶ οἱ τυμβωρύχοι, ὅταν δοῦν νὰ ὑπάρχουν κάπου βασιλικὰ ὅπλα, θώρακες καὶ ἀσπίδες καὶ κράνη, ὅλα νὰ λάμπουν ἀπὸ τὸ χρυσάφι, ἀμέσως ἀπομακρύνονται καὶ δὲν τολμοῦν οὔτε νὰ πλησιάσουν, οὔτε νὰ τὰ πιάσουν, ἐπειδὴ ὑποψιάζονται μεγάλο κίνδυνο, ἂν τολμήσουν κάτι τέτοιο, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ δαίμονες, οἱ ἀληθινοὶ ληστές, ὅπου θὰ δοῦν νὰ ὑπάρχουν σώματα μαρτύρων, φεύγουν κρυφὰ καὶ ἀπομακρύνονται ἀμέσως. Ὄχι γιατὶ βλέπουν πρὸς τὴν προηγούμενη θνητή τους φύση, ἀλλὰ πρὸς τὴ μυστικὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἔχουν αὐτά.

Ταῦτα γὰρ τὰ ὅπλα οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ ἐνεδύσατο δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Καὶ καθάπερ ὁ Παῦλος ἐβόα λέγων· «Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;» οὕτω καὶ οὗτοι δύνανται βοᾶν καὶ λέγειν· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἡμῖν ἀγωνισαμένου Χριστοῦ; Τίμια γὰρ τὰ σώματα, ἐπειδὴ πληγὰς ἐδέξαντο ὑπὲρ τοῦ ἰδίου Δεσπότου, ἐπειδὴ στίγματα βαστάζουσι διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ καθάπερ στέφανος βασιλικὸς λίθοις ποικίλοις πάντοθεν καλλωπιζόμενος μαρμαρυγὰς διαφόρους ἀφίησιν, οὕτω δὴ καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων, ὥσπερ λίθοις τιμίοις τοῖς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ τραύμασι κατεστιγμένα, παντὸς διαδήματος βασιλικοῦ τιμιώτερα καὶ σεμνότερα φαίνεται.

Οἱ μὲν οὖν ἔξωθεν ἀγωνοθέται ἀγῶνας τιθέντες μεγίστην φιλοτιμίαν εἶναι νομίζουσιν, ὅταν νέους ἀθλητὰς καὶ σφριγῶντας εἰς τὰ σκάμματα καὶ τοὺς ἀγῶνας εἰσάγωσιν, ὥστε πρὸ τῆς ἐν τοῖς παλαίσμασιν ἐπιδείξεως, ἀπὸ τῆς τῶν μελῶν εὐεξίας θαῦμα παρασχεῖν τοῖς θεαταῖς· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον. Ἀγῶνα γὰρ τιθεὶς ὁ Χριστὸς οὐ τοιοῦτον οἷον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ φρικτὸν καὶ φόβου γέμοντα· οὐ γὰρ ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους ἡ πάλη, ἀλλ' ἀνθρώπων πρὸς δαίμονας ἡ μάχη· τοιοῦτον τοίνυν ἀγῶνα τιθεὶς ἡμῖν, οὐ νέους ἀθλητὰς καὶ σφριγῶντας πρὸς τὰ παλαίσματα ἤγαγεν, ἀλλὰ μειράκια κομιδῇ, καὶ μετ' ἐκείνων γέροντα, τὸν Ἐλεάζαρον, καὶ πρὸς τούτοις γυναῖκα γεγηρακυῖαν, τὴν μητέρα τῶν μειρακίων.

Τί ποτε τοῦτο ἄρα ἐστί, Δέσποτα; τὴν ἄχρηστον ἡλικίαν πρὸς τὰ ἀγωνίσματα εἰς τὰ σκάμματα ἄγεις; τίς ἤκουσε γυναῖκα ἀγωνιζομένην ποτὲ ἐν γήρᾳ τοσούτῳ; Οὐδεὶς ἤκουσεν· ἀλλ' ἐγὼ τὸ παράδοξον τοῦτο, φησί, καὶ καινὸν καὶ οὔτε ἀκοῇ ποτε παρα-

---

1. Β' Κορ. 13, 3.
2. Γιὰ τὸ μαρτύριο τῶν ἀδελφῶν Μακκαβαίων, τῆς μητέρας τους καὶ τοῦ Ἐλεάζαρου βλ. Δ' Μακ. 5, 1-17, 24.

Τὰ ὅπλα αὐτὰ δὲν τὰ φόρεσε οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε κάποια ἄλλη κτιστὴ δύναμη, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Καὶ καθὼς ὁ Παῦλος φώναζε λέγοντας, «μήπως ζητεῖτε ἀπόδειξη τοῦ Χριστοῦ ποὺ μιλάει μ' ἐμένα»[1], ἔτσι καὶ αὐτοὶ μποροῦν νὰ φωνάζουν καὶ νὰ λέγουν· μήπως ζητεῖτε ἀπόδειξη τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἀγωνίσθηκε μ' ἐμᾶς; Γιατὶ εἶναι ἄξια τιμῆς τὰ σώματα, ἐπειδὴ πληγώθηκαν γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ φέρουν τὰ σημάδια τοῦ μαρτυρίου τους γιὰ τὸ Χριστό. Καὶ ὅπως τὸ βασιλικὸ στεφάνι ποὺ εἶναι στολισμένο ἀπὸ παντοῦ μὲ πολύτιμες πέτρες βγάζει διάφορες λάμψεις, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων ποὺ εἶναι κατάστικτα μὲ τὰ τραύματα ποὺ δέχθηκαν γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ σὰν μὲ πολύτιμες πέτρες, φαίνονται πολυτιμότερα καὶ ὡραιότερα ἀπὸ κάθε βασιλικὸ στέμμα.

Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ὀργανώνουν ἀθλητικοὺς ἀγῶνες, θεωροῦν ὅτι ἡ πιὸ μεγάλη τιμὴ εἶναι, ὅταν φέρουν στὰ γυμναστήρια καὶ στοὺς ἀγῶνες νέους καὶ σφριγηλοὺς ἀθλητές, ὥστε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίδειξη τῆς πάλης νὰ προξενήσουν τὸ θαυμασμὸ στοὺς θεατὲς ἀπὸ τὴν εὐρωστία τῶν σωμάτων τους. Ἐδῶ ὅμως δὲ συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν ὀργανώνει τέτοιον ἀγῶνα ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ φρικτὸ καὶ φοβερό, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἡ πάλη ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πάλη ἀνθρώπων πρὸς δαίμονες. Ἀφοῦ λοιπὸν μᾶς ἑτοιμάζει τέτοιον ἀγώνα, δὲν ἔφερε στὰ ἀγωνίσματα νέους καὶ σφριγηλοὺς ἀθλητές, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀνήλικους νέους καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς ἕνα γέροντα, τὸν Ἐλεάζαρο, καὶ ἀκόμη μία ἡλικιωμένη γυναίκα, τὴ μητέρα τῶν νέων[2].

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό, Κύριε; φέρεις στὰ γυμναστήρια ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν κατάλληλη ἡλικία γιὰ ν' ἀγωνισθοῦν; ποιὸς ἄκουσε ποτὲ ν' ἀγωνίζεται γυναίκα σὲ τόσο γεροντικὴ ἡλικία; Κανένας δὲν ἄκουσε. Ἐγὼ ὅμως τὸ παράδοξο αὐτό, λέγει, καὶ νέο καὶ τὸ ὁποῖο δὲν ἄκουσε ποτὲ κανεὶς θὰ τὸ

δεχθὲν διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν πιστώσομαι. Οὐ γὰρ τοιοῦτος ἀγωνοθέτης ἐγώ, ὡς τῇ τῶν ἀγωνιζομένων δυνάμει τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν· ἀλλὰ παρίσταμαι, καὶ βοηθῶ, καὶ χεῖρα ὀρέγω τοῖς ἐμοῖς ἀθληταῖς, καὶ τῶν κατορθουμένων τὸ πλέον αὐτοῖς ἐκ τῆς ἐμῆς γίνεται προστασίας. Ὅταν οὖν ἴδῃς γυναῖκα ὑπότρομον, γεγηρακυῖαν, βακτηρίας δεομένην, εἰς ἀγῶνα εἰσιοῦσαν, καὶ καταλύουσαν τυράννου μανίαν, περιγινομένην ἀσωμάτων δυνάμεων, κρατοῦσαν τοῦ διαβόλου ρᾳδίως, συγκόπτουσαν αὐτοῦ τὴν ἕξιν μετ' ἐξουσίας πολλῆς, θαύμασον τοῦ ἀγωνοθέτου τὴν χάριν, ἐκπλάγηθι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν.

Οὐ σφριγῶσι κατὰ τὴν σάρκα οἱ ἀθληταί, ἀλλὰ σφριγῶσι κατὰ τὴν πίστιν· ἀσθενὴς αὐτῶν ἡ φύσις, ἀλλὰ δυνατὴ ἡ ἀλείψασα αὐτοὺς χάρις· παραλέλυται τὰ σώματα τῷ γήρᾳ, ἀλλὰ συγκεκρότηται τὰ φρονήματα τῷ πόθῳ τῆς εὐσεβείας. Οὐκ ἔστιν αἰσθητὸς ὁ ἀγών· μὴ τοίνυν ἔξωθεν καταμάθῃς τοὺς ἀθλητάς, ἀλλ' εἴσελθε τῷ λογισμῷ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῶν εὐεξίαν· κατάμαθε τῆς πίστεως αὐτῶν τὴν ἰσχύν, ἵνα μάθῃς ὅτι ὁ δαίμοσι πυκτεύων οὐ σώματος ἰσχυρᾶς δεῖται περιβολῆς, οὐδὲ ἡλικίας ἀκμαζούσης, ἀλλὰ κἂν κομιδῇ νέος ᾖ, κἂν εἰς ἔσχατον γῆρας ἐληλακώς, ψυχὴν δὲ ἔχῃ γενναίαν καὶ ἐρρωμένην, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἡλικίας εἰς τὰ ἀγωνίσματα παραβλάπτεται.

2. Καὶ τί λέγω γέροντα καὶ νέον, ὅπου γε καὶ γυναῖκες πρὸς ταῦτα ἀπεδύσαντο τὰ παλαίσματα, καὶ λαμπροὺς ἀνεδήσαντο τοὺς στεφάνους; Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἀγῶνες καὶ ἡλικίαν, καὶ φύσιν, καὶ ἀξίαν ἐξετάζοντες, καὶ δούλοις, καὶ γυναιξί, καὶ πρεσβυτέροις, καὶ μειρακίοις τὴν πρὸς αὐτοὺς εἴσοδον ἀποκλείουσιν, ἐνταῦθα δὲ πάσῃ μὲν ἀξίᾳ, πάσῃ δὲ ἡλικίᾳ, ἑκατέρᾳ δὲ τῇ φύσει τὸ θέατρον μετὰ πάσης ἀδείας ἠνέῳκται, ἵνα καὶ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ἄφατον δύναμιν τοῦ τὸν ἀγῶνα τιθέντος καταμάθῃς, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο διὰ τῶν ἔργων βεβαιούμενον ἴδῃς, «Ὅτι

3. Β' Κορ. 12,9.

ἐπιβεβαιώσω μὲ τὰ ἔργα τους. Γιατὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι τέτοιος ἀγωνοθέτης, ὥστε νὰ ἐμπιστεύομαι τὰ πάντα στὴ δύναμη τῶν ἀθλητῶν, ἀλλὰ παραστέκομαι καὶ προστατεύω καὶ προσφέρω στοὺς ἀθλητές μου βοήθεια, καὶ τὰ περισσότερα ποὺ κατορθώνουν αὐτοὶ ὀφείλονται στὴν προστασία μου. Ὅταν λοιπὸν δεῖς γυναίκα τρομαγμένη, γηρασμένη, ποὺ χρειάζεται πατερίτσα, νὰ εἰσέρχεται σὲ ἀγώνα καὶ νὰ ἐξουδετερώνει τὴ μανία τοῦ τυράννου, νὰ νικᾶ ἀσώματες δυνάμεις, νὰ νικᾶ εὔκολα τὸ διάβολο, νὰ κτυπᾶ μὲ πολλὴ δύναμη τὸ πρόσωπό του, θαύμασε τὴ χάρη τοῦ ἀγωνοθέτη, θαύμασε τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ.

Δὲν εἶναι ἰσχυροὶ στὸ σῶμα οἱ ἀθλητές αὐτοί, ἀλλὰ ἰσχυροὶ στὴν πίστη. Ἡ φύση τους εἶναι ἀδύνατη, ἀλλὰ ἡ χάρη ποὺ τοὺς ἔχει ἀλείψει εἶναι δυνατή. Τὰ γηρατειὰ ἔχουν παραλύσει τὰ σώματα, ἀλλὰ ὁ πόθος τῆς ἐπιθυμίας ἔχει δυναμώσει τὸ θάρρος τους. Δὲν εἶναι ὁρατὸς ὁ ἀγώνας. Ἂς μὴ παρατηρεῖς, λοιπόν, ἐξωτερικὰ τοὺς ἀθλητές, ἀλλὰ νὰ εἰσχωρήσεις μὲ τὸ νοῦ σου στὴν κατάσταση τῆς ψυχῆς τους. Ἐξέτασε τὴ δύναμη τῆς πίστης τους, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὅποιος παλεύει μὲ δαίμονες δὲ χρειάζεται νὰ ἔχει ἰσχυρὸ σῶμα, οὔτε νὰ εἶναι στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, ἀλλὰ εἴτε ἀκόμη εἶναι πολὺ νέος, εἴτε ἔχει φθάσει σὲ βαθιὰ γηρατειά, ἔχει ὅμως ψυχὴ γενναία καὶ δυνατή, δὲν τὸν βλάπτει καθόλου στὰ ἀγωνίσματα ἡ ἡλικία του.

2. Καὶ γιατί λέγω γέροντα καὶ νέο, ὅταν καὶ γυναῖκες ἔλαβαν μέρος στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς καὶ κέρδισαν λαμπρὰ στεφάνια; Γιατὶ οἱ ἄλλοι ἀγῶνες, ἐξετάζοντας καὶ τὴν ἡλικία καὶ τὸ φύλο καὶ τὸ ἀξίωμα, ἀπαγορεύουν νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτοὺς οἱ δοῦλοι καὶ οἱ γυναῖκες καὶ οἱ γέροντες καὶ οἱ πολὺ νέοι, ἐδῶ ὅμως μὲ κάθε ἐλευθερία τὸ στάδιο τῶν ἀγώνων εἶναι ἀνοικτὸ σὲ κάθε ἀξίωμα, καὶ σὲ κάθε ἡλικία καὶ στὰ δύο φύλα, γιὰ νὰ γνωρίσεις καλὰ καὶ τὴν καλοσύνη καὶ τὴν ἀνέκφραστη δύναμη τοῦ ὀργαντωτῆ τῶν ἀγώνων καὶ γιὰ νὰ δεῖς νὰ ἐπιβεβαιώνονται μὲ τὰ ἔργα τὰ ἀποστολικὰ ἐκεῖνα λόγια· «Ὅτι ἡ δύναμη τοῦ Κυρίου γίνεται τέλεια, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύναμος»[3]. Γιατὶ

ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ὅταν γὰρ παιδία καὶ γέροντες τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἰσχύωσι, διὰ πάντων λαμπρῶς ἡ τοῦ δι' αὐτῶν ἐνεργοῦντος Θεοῦ διαφαίνεται χάρις.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ ἀσθένεια τῶν ἀθλητῶν, αὕτη ἡ ἔξωθεν, λαμπροτέρους ποιεῖ γενέσθαι τοὺς στεφανίτας, φέρε δή, τὸν γέροντα καὶ τὰ παιδία ἀφέντες τὴν ἀσθενεστέραν αὐτῶν παραγάγωμεν εἰς μέσον, τὴν γυναῖκα, τὴν γεγηρακυῖαν, τὴν ἑπτὰ παίδων μητέρα· καὶ γὰρ αἱ ὠδῖνες οὐ μικρὸν κώλυμα τῶν παλαισμάτων τούτων εἰσί. Τί οὖν αὐτῆς πρότερον θαυμάσαι ἄξιον; τὸ τῆς φύσεως ἀσθενές, ἢ τὸ τῆς ἡλικίας ὥριμον, ἢ τὸ τῆς συμπαθείας εὐεπηρέαστον; Μεγάλα μὲν γὰρ καὶ ταῦτα κωλύματα πρὸς τὸν τοσαύτης καρτερίας δεόμενον δρόμον. Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον ἔχω τούτων μεῖζον εἰπεῖν, δι' οὗ καὶ τὴν ἀνδρείαν τῆς γυναικὸς καὶ τὴν τοῦ διαβόλου κακουργίαν ἅπασαν κατοψόμεθα.

Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Σκόπει μιαροῦ δαίμονος πονηρίαν· οὐ πρώτην αὐτὴν εἵλκυσεν εἰς τὰ σκάμματα, ἀλλὰ μετὰ τοὺς παῖδας ἤγαγε πρὸς τὰ παλαίσματα. Τί δή ποτε; Ἵνα ταῖς τῶν ἑπτὰ παίδων βασάνοις προκαταβαλὼν αὐτῆς τὸ φρόνημα, καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας μαλάξας, διὰ τῆς τῶν γινομένων θέας προδαπανηθείσης αὐτῇ τῆς ἰσχύος ἐν ταῖς τῶν ἐγγόνων κολάσεσιν, ἀσθενεστέρᾳ λοιπὸν γενομένῃ ῥᾳδίως ἐπιθῆται. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι ἐκεῖνοι τὰς βασάνους ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι αὐτὴ καθ' ἕκαστον αὐτῶν χαλεπωτέρας ὑπέμεινε τὰς ὀδύνας, καὶ καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἀπεσφάττετο. Καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο ἴσασι καλῶς, ὅσαι πεῖραν ὠδίνων ἔλαβον γυναῖκες, καὶ μητέρες ἐγένοντο.

Πολλάκις γοῦν ὁρῶσα μήτηρ παιδίον πυρετῷ φλεγόμενον, πάντα ἂν ἕλοιτο παθεῖν, ὥστε ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνου πρὸς ἑαυτὴν μεταγαγεῖν τὸ πῦρ τοῦ νοσήματος· οὕτω τῶν οἰκείων κακῶν τὰς τῶν παίδων συμφορὰς ἀφορητοτέρας αἱ μητέρες εἶναι

ὅταν παιδιὰ καὶ γέροντες κατορθώνουν πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ τὴ φύση τους, φαίνεται καθαρὰ ἀπ' ὅλα ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐνεργεῖ μ' αὐτούς.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ ἀδυναμία τῶν ἀθλητῶν, δηλαδὴ ἡ ἐξωτερική, κάνει νὰ γίνουν πιὸ λαμπρὰ τὰ στεφάνια, ἐμπρὸς λοιπόν, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὸ γέροντα καὶ τὰ παιδιά, ἂς παρουσιάσουμε τὴν πιὸ ἀδύνατη, τὴ γυναίκα, τὴ γηρασμένη, τὴ μητέρα τῶν ἑπτὰ παιδιῶν. Γιατὶ οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ εἶναι μεγάλο ἐμπόδιο γιὰ τὰ ἀγωνίσματα αὐτά. Τί ἀξίζει λοιπὸν νὰ θαυμάσει κανεὶς πρῶτα ἀπὸ αὐτήν; τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης της, ἢ τὴν περασμένη ἡλικία, ἢ τὸ ὅτι εὔκολα ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ συμπάθεια; Γιατὶ καὶ αὐτὰ εἶναι μεγάλα ἐμπόδια γιὰ τὸ δρόμο ποὺ χρειάζεται τόσο μεγάλη ὑπομονή. Ἐγὼ ὅμως μπορῶ νὰ πῶ καὶ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτά, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ δοῦμε καθαρὰ καὶ τὴν ἀνδρεία τῆς γυναίκας καὶ ὅλη τὴν κακουργία τοῦ διαβόλου.

Ποιὸ ὅμως εἶναι αὐτό; Παρατήρησε τὴν πονηρία τοῦ βδελυροῦ δαίμονα. Δὲν ἔσυρε αὐτὴν πρώτη στὸν τόπο τοῦ ἀγώνα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τὴν ὁδήγησε στοὺς ἀγῶνες. Γιατὶ λοιπόν; Γιὰ νὰ τῆς ἐπιτεθεῖ μ' εὐκολία, ἀφοῦ μὲ τὰ βασανιστήρια τῶν ἑπτὰ παιδιῶν της κατανίκησε προηγουμένως τὸ φρόνημά της, ἀφοῦ ἐξασθένισε τὴ σταθερή της ἀπόφαση, ἀφοῦ μὲ τὴ θέα αὐτῶν ποὺ γίνονταν στὰ βασανιστήρια τῶν παιδιῶν της ἐξάντλησε τὴ δύναμή της, ἀφοῦ ἔγινε στὴ συνέχεια πιὸ ἀδύνατη. Γιατὶ μὴ δεῖς τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνα δέχονταν τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ πρόσεξε αὐτό, ὅτι αὐτὴ ὑπόφερε πιὸ φοβεροὺς πόνους ἀπὸ τὸ καθένα χωριστὰ καὶ σφαζόταν μὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά. Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ γνωρίζουν καλά, ὅσες γυναῖκες γνώρισαν τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ ἔγιναν μητέρες.

Πολλὲς φορὲς λοιπὸν ὅταν βλέπει ἡ μητέρα τὸ παιδὶ νὰ φλέγεται ἀπὸ τὸν πυρετό, τὰ πάντα θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθει, ὥστε νὰ μεταφέρει τὴ φλόγα τῆς ἀσθένειας ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ στὸν ἑαυτό της. Τόσο πολὺ οἱ μητέρες θεωροῦν ὅτι οἱ συμφορὲς τῶν παιδιῶν εἶναι πιὸ ἀφόρητες ἀπὸ τὰ δικά τους

νομίζουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ οὖν ἀληθές, χαλεπώτερον τῶν παιδίων ἐν ταῖς τῶν παιδίων βασάνοις ἐκολάζετο ἡ μήτηρ, καὶ μεῖζον τὸ μαρτύριον ἐν τῇ μητρὶ ἢ ἐν τοῖς παιδίοις ἐγίνετο. Εἰ γὰρ ἑνὸς παιδίου νόσος ἀκουομένη μόνον διαταράττει τὰ σπλάγχνα τῆς τεκούσης, οὐχ ἑνὸς παιδίου, ἀλλὰ τοσούτου χοροῦ παίδων ἀναιρουμένου, οὐκ ἀκοῇ δεχομένη τὰ παθήματα, ἀλλ' ὄψει παραλαμβάνουσα τὰ γινόμενα, τί οὐκ ἂν ἔπαθε; πῶς οὐκ ἐξέστη τῇ διανοίᾳ ἕκαστον αὐτῶν ὁρῶσα διαφόροις τισὶ καὶ φρικταῖς τιμωρίαις κατὰ μικρὸν ἀναιρούμενον; πῶς οὐκ ἀπερράγη τοῦ σώματος ἡ ψυχή; πῶς οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης ὄψεως ἐπὶ τὴν πυρὰν ἐπεπήδησεν ἀπαλλάττουσα ἑαυτὴν τῆς λοιπῆς θεωρίας;

Εἰ γὰρ καὶ φιλόσοφος ἦν, ἀλλὰ μήτηρ· εἰ καὶ θεοφιλής, ἀλλὰ καὶ σάρκα περιέκειτο· εἰ καὶ πρόθυμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γυναικείας μετεῖχε φύσεως· εἰ καὶ τῷ ζήλῳ τῆς εὐσεβείας ἔζεεν, ἀλλὰ καὶ τῷ δεσμῷ τῶν ὠδίνων κατείχετο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἄνδρες ὄντες κατάδικον πολλάκις ὁρῶντες διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀγόμενον τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντα, ἐπὶ τὸ βάραθρον ἑλκόμενον, οὐδὲν δικαίωμα φιλίας πρὸς αὐτὸν ἔχοντες ἀπὸ τῆς θέας μόνης κατακλώμεθα, καίτοι ἱκανὴν ἔχοντες παραμυθίαν πρὸς τὸ μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν, τοῦ καταδεδικασμένου τὴν πονηρίαν, τί παθεῖν ταύτην εἰκὸς οὐχὶ κατάδικον ἕνα ὁρῶσαν ἀπαγόμενον, ἀλλ' ἑπτὰ παιδία ἀθρόον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ οὐχὶ συντόμῳ τελευτῇ, ἀλλὰ ποικίλαις κατακοπτόμενα σφαγαῖς; Εἰ γὰρ λιθίνη τις ἦν, εἰ γὰρ ἐξ ἀδάμαντος αὐτῇ τὰ σπλάχνα ἐπεπήγει, οὐκ ἂν διεταράχθη, οὐκ ἂν ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον καὶ γυναῖκα καὶ μητέρα παθεῖν εἰκὸς ἦν;

Ἐννόησον πῶς θαυμάζομεν τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀνενεγκὼν συνεπόδισε καὶ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀνεβίβασε, καὶ τότε ὄψει καλῶς ὅση τῆς γυναικὸς ἡ ἀνδρεία. Ὢ πικροτάτης θέας καὶ ἡδίστης ἐκείνης· πικροτάτης μὲν διὰ τὴν

κακά. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, ὅπως πραγματικὰ εἶναι ἀλήθεια, μὲ τὰ βασανιστήρια τῶν παιδιῶν ἡ μητέρα τιμωροῦνταν χειρότερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ τὸ μαρτύριο γινόταν μεγαλύτερο στὴ μητέρα παρὰ στὰ παιδιά. Γιατὶ ἐὰν ἡ ἀσθένεια ἑνὸς παιδιοῦ ποὺ τὴν ἀκούει μόνο ταράζει τὴν καρδιὰ τῆς μητέρας, ὅταν ὄχι ἕνα παιδί, ἀλλὰ ὅλα τὰ παιδιά της θανατώνονται, τί δὲ θὰ ὑπόφερε αὐτή, ποὺ δὲν ἀκούει τὰ παθήματα, ἀλλὰ παρακολουθεῖ μὲ τὰ μάτια της τὰ συμβάντα; πῶς δὲν ἔχασε τὰ λογικά της ὅταν ἔβλεπε τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ θανατώνεται σιγὰ σιγὰ μὲ διαφορετικὰ καὶ φρικτὰ βασανιστήρια; πῶς δὲν ἔφυγε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα; πῶς ἀπὸ τὴν πρώτη φορὰ δὲν πήδησε στὴ φωτιὰ γιὰ νὰ ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο θέαμα;

Γιατὶ ἂν καὶ φιλοσοφοῦσε, ἦταν ὅμως μητέρα· ἂν καὶ ἀγαποῦσε τὸ Θεό, εἶχε ὅμως καὶ σῶμα· ἂν καὶ ἦταν πρόθυμη, εἶχε ὅμως καὶ γυναικεία φύση· ἂν καὶ τὴν ἔκαιε ὁ ζῆλος τῆς εὐσέβειας, τὴν κατεῖχε ὅμως καὶ ὁ δεσμὸς τῶν πόνων τοῦ τοκετοῦ. Ἀφοῦ ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε ἄνδρες, ὅταν βλέπουμε πολλὲς φορὲς ἕνα κατάδικο νὰ τὸν οδηγοῦν διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, νὰ τοῦ ἔχουν τὸ σχοινὶ στὸ λαιμό του, καὶ νὰ τὸν σύρουν στὸν τόπο τῆς ἐκτέλεσης, χωρὶς νὰ ἔχουμε καμιὰ φιλικὴ σχέση μ' αὐτὸν συντριβόμαστε ἀπὸ τὴ θέα του μόνο, ἂν καὶ ἔχουμε ἀρκετὴ παρηγοριὰ ὅτι δὲν ἔπαθε ὁ ἴδιος τίποτε τέτοιο, τὴν πονηρία δηλαδὴ τοῦ κατάδικου, τί ἦταν εὔλογο νὰ πάθει αὐτή, ὅταν δὲν ἔβλεπε ἕνα κατάδικο νὰ τὸν οδηγοῦν γιὰ ἐκτέλεση, ἀλλὰ ἑπτὰ παιδιὰ μαζὶ σὲ μία ἡμέρα νὰ ἐξοντώνονται ὄχι μὲ γρήγορο θάνατο, ἀλλὰ μὲ διαφορετικοὺς βασανιστικοὺς τρόπους; Γιατὶ ἐὰν ἀπὸ πέτρα ἦταν κάποια καὶ τὰ σπλάγχνα της ἦταν κατασκευασμένα ἀπὸ διαμάντι, δὲ θὰ ταραζόταν, δὲν θὰ πάθαινε κάτι τέτοιο, ὅπως ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει κάθε γυναίκα καὶ μητέρα;

Σκέψου πῶς θαυμάζουμε τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ, ἐπειδὴ ἔφερε τὸ παιδί του καὶ τὸ ἔδεσε καὶ τὸ ἀνέβασε πάνω στὸ θυσιαστήριο, καὶ τότε θὰ γνωρίσεις καλὰ πόση εἶναι ἡ ἀνδρεία τῆς γυναίκας. Πόσο δυσάρεστη καὶ πόσο εὐχάριστη ἦταν ἡ θέα ἐκείνη! Δυσάρεστη γι' αὐτὰ ποὺ γίνονταν καὶ εὐχάριστη γιὰ τὴ

φύσιν τῶν γινομένων, ἡδίστης δὲ διὰ διάθεσιν τῆς δρώσης. Οὐ γὰρ ἑώρα τὸ καταρρέον αἷμα, ἀλλ' ἑώρα τοὺς στεφάνους τῆς δικαιοσύνης πλεκομένους· οὐκ ἔβλεπε διορυττομένας πλεύρας, ἀλλ' ἔβλεπεν οἰκοδομουμένας σκηνὰς αἰωνίους· οὐχ ἑώρα περιεστῶτας δημίους, ἀλλ' ἑώρα κυκλοῦντας ἀγγέλους· ἐπελάθετο τῶν ὠδίνων, κατεφρόνησε τῆς φύσεως, πράγματος τυραννικοῦ· φύσεως, ἣ καὶ τῶν θηρίων κρατεῖν εἴωθε.

Πολλὰ γοῦν τῶν δυσαλώτων θηρίων οὕτως ἁλίσκεται, διὰ τὴν πρὸς τὰ παιδία συμπάθειαν τῆς οἰκείας ἀλογοῦντα σωτηρίας, καὶ ἀφυλάκτως εἰς τὰς τῶν θηρατῶν ἐμπίπτοντα χεῖρας· καὶ οὐδέν ἐστι ζῶον οὕτως ἀσθενές, ὃ μὴ ὑπερασπίζῃ τῶν ἐγγόνων· οὐδὲν οὕτως ἥμερον, ὃ μὴ τῶν παιδίων ἀφαιρουμένων παροξύνηται. Ἀλλ' αὕτη καὶ τὴν διὰ τῶν λογικῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων τεταμένην τῆς φύσεως τυραννίδα κατέλυσε· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπεπήδησε τῇ κεφαλῇ τοῦ τυράννου, οὐδὲ διεσπάραξεν αὐτοῦ τὴν ὄψιν, δρῶσα τοὺς σκύμνους διασπαρασσομένους, ἀλλὰ τοσαύτην ἐπεδείξατο φιλοσοφίας ὑπερβολήν, ὡς καὶ προπαρασκευάζειν αὐτῷ τὴν ἀπάνθρωπον θοίνην, καὶ τῶν προτέρων ἔτι κολαζομένων, τοὺς ὑπολειπομένους πρὸς τὴν τῶν αὐτῶν πεῖραν ἀλείφειν δεινῶν.

3. Ἀκουέτωσαν μητέρες ταῦτα, ζηλούτωσαν τὴν ἀνδρείαν τῆς γυναικός, τὴν περὶ τὰ ἔγγονα φιλοστοργίαν· οὕτω τρεφέτωσαν τὰ παιδία· οὐ γὰρ τὸ τεκεῖν μητρός, τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ θρέψαι μητρός, τοῦτο γὰρ τῆς προαιρέσεως. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς, ἄκουσον τοῦ Παύλου στεφανοῦντος τὴν χήραν οὐ διὰ τὸν τόκον, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφὴν τῶν παιδίων. Εἰπὼν γάρ, «Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμέ-

4. Α' Τιμ. 5, 9.10.

διάθεση τῆς γυναίκας ποὺ ἔβλεπε. Γιατὶ δὲν ἔβλεπε τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε, ἀλλὰ ἔβλεπε νὰ πλέκονται τὰ στεφάνια τῆς δικαιοσύνης. Δὲν ἔβλεπε νὰ τρυπιοῦνται πλευρά, ἀλλὰ ἔβλεπε νὰ οἰκοδομοῦνται σκηνὲς αἰώνιες. Δὲν ἔβλεπε νὰ παραστέκονται δήμιοι, ἀλλὰ ἔβλεπε νὰ περιτριγυρίζουν ἄγγελοι. Ξέχασε τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, περιφρόνησε τὴ φύση, ἀψήφησε τὴν ἡλικία. Περιφρόνησε τὴ φύση, ποὺ εἶναι πράγμα τυραννικό· τὴ φύση ποὺ συνήθως νικᾶ καὶ τὰ θηρία.

Πολλὰ λοιπὸν ἀπὸ τὰ θηρία αὐτά, ποὺ συλλαμβάνονται δύσκολα, συλλαμβάνονται ἔτσι, ἐπειδὴ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὰ παιδιά τους δὲ λογαριάζουν τὴ δική τους σωτηρία καὶ χωρὶς προφυλάξεις πέφτουν στὰ χέρια τῶν κυνηγῶν. Καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ζῶο τόσο ἀδύνατο, τὸ ὁποῖο νὰ μὴ ὑπερασπίζεται τοὺς ἀπογόνους του· κανένα ζῶο τόσο ἥμερο, τὸ ὁποῖο νὰ μὴ ἐξαγριώνεται ὅταν τοῦ παίρνουν τὰ παιδιά του. Αὐτὴ ὅμως ἐξαφάνισε τὴν καταπιεστικὴ τυραννία τῆς φύσης, ποὺ ὑπάρχει καὶ στοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ ἄλογα ζῶα. Καὶ ὄχι μόνο δὲν κτύπησε τὸ κεφάλι τοῦ τυράννου, οὔτε καταξέσχισε τὸ πρόσωπό του, καθὼς ἔβλεπε τὰ νεαρὰ παιδιά της νὰ κομματιάζονται, ἀλλὰ ἔδειξε τόσο ὑπερβολικὴ πίστη, ὥστε καὶ νὰ τοῦ προετοιμάζει τὴν ἀπάνθρωπη διασκέδαση καὶ ἐνῶ ἀκόμη βασανίζονταν τὰ προηγούμενα, νὰ ἐνθαρρύνει τὰ ὑπόλοιπα νὰ δοκιμάσουν τὰ ἴδια βασανιστήρια.

3. Ἂς τὰ ἀκούουν οἱ μητέρες αὐτά, ἂς ζηλεύουν τὴν ἀνδρεία τῆς γυναίκας, τὴ φιλοστοργία γιὰ τὰ τέκνα της. Ἔτσι ἂς ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους. Γιατὶ γνώρισμα τῆς μητέρας δὲν εἶναι ἡ γέννηση, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀνήκει στὴ φύση, ἀλλὰ ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀνήκει στὴ θέλησή της. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ γέννηση δὲν κάνει τὴ μητέρα, ἀλλὰ ἡ καλὴ ἀνατροφή, ἄκουσε τὸν Παῦλο νὰ στεφανώνει τὴ χήρα, ὄχι γιὰ τὴ γέννηση, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Γιατὶ ἀφοῦ εἶπε, «Χήρα ἂς λογαριάζεται ἐκείνη ποὺ δὲν εἶναι μικρότερη ἀπὸ ἑξήντα ἐτῶν καὶ ἔχει καλὴ μαρτυρία γιὰ τὰ καλά της ἔργα»[4], πρόσθεσε τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Καὶ ποιό εἶναι

νη», τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπήγαγεν· τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Εἰ ἐτεκνοτρόφησε», φησίν· οὐκ εἶπεν, εἰ ἐτεκτοποίησεν.

Ἐννοήσωμεν τοίνυν τί πάσχειν εἰκὸς τὴν γυναῖκα, εἴ γε γυναῖκα δεῖ αὐτὴν καλεῖν, ὁρῶσαν δακτύλους σπαίροντας ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, κεφαλὴν ἐξαλλομένην, σιδηρᾶν χεῖρα ἐπιβαλλομένην ἑτέρου παιδίου κεφαλῇ, καὶ τὴν δορὰν ἀποσύρουσαν, καὶ τὸν ταῦτα πάσχοντα ἑστῶσα ἔτι καὶ διαλεγόμενον. Πῶς διῆρε στόμα; πῶς ἐκίνησε γλῶτταν; πῶς οὐκ ἀπέπτη τῆς σαρκὸς ἡ ψυχή; Πῶς, ἐγὼ λέγω. Οὐχ ἑώρα πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ πρὸς τὰ μέλλοντα παρασκευάζετο πάντα· ἓν ἐδεδοίκει μόνον, μὴ φείσηται καὶ προκαταλύσῃ τὸν ἀγῶνα ὁ τύραννος, μὴ διασχίσῃ τὸν χορὸν τῶν παιδίων, μὴ μείνωσί τινες ἀστεφάνωτοι. Καὶ ὅτι τοῦτο ἐδεδοίκει, τὸν ἔσχατον μονονουχὶ ταῖς χερσὶ λαβοῦσα, οὕτως εἰς τὸν λέβητα ἐνῆκεν, ἀντὶ χειρῶν τῇ τῶν λόγων πρὸς αὐτὸν χρησαμένη παρακλήσει καὶ συμβουλῇ.

Ἡμεῖς οὐκ ἀκούομεν χωρὶς ἀλγηδόνος τὰ οἰκεῖα. Ταῦτα μὴ ἁπλῶς ἀκούωμεν, ἀλλ' ἕκαστος τῶν ἀκροατῶν ἐπὶ τῶν οἰκείων ἀναλαμβανέτω παιδίων ἅπασαν ταύτην τὴν τραγῳδίαν· ὑποτυπούτω τὴν ὄψιν τὴν ποθουμένην, καὶ τὰ φίλτατα ὑπογράφων ἑαυτῷ, ἐπ' αὐτῶν ἀναζωγραφείτω ταῦτα τὰ πάθη, καὶ τότε εἴσεται καλῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως· τὰ γὰρ τῆς φύσεως πάθη λόγος μὲν οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται, πεῖρα δὲ διδάσκει μόνη. Εὔκαιρον πρὸς ἐκείνην εἰπεῖν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο μετὰ τὸν στέφανον τῶν ἑπτὰ παίδων· «Σὺ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ Θεοῦ». Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, χιλίων πολλάκις εἰσελθόντων ἀθλητῶν, εἰς ἕνα περιίσταται μόνον ὁ στέφανος· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ ἑπτὰ ἀθλητῶν ἑπτὰ στεφανῖται γεγόνασι.

Ποίαν ἔχεις μοι δεῖξαι χώραν οὕτως εὔφορον; ποίαν νηδὺν οὕτως εὔτοκον; ποίας τοιαύτας ὠδῖνας; Ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζε-

---

5. Ψαλμ. 51, 10.

αὐτό; «Ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά», λέγει. Δὲν εἶπε ἐὰν γέννησε παιδιά.

Ἂς κατανοήσουμε λοιπὸν τί ἦταν φυσικὸ νὰ ὑποφέρει ἡ γυναίκα, ἂν βέβαια πρέπει νὰ τὴν ὀνομάζουμε γυναίκα, ὅταν ἔβλεπε τὰ δάκτυλα νὰ σπαρταροῦν ἐπάνω στὰ κάρβουνα, τὸ κεφάλι νὰ ἀποκόπτεται, τὴν ἁρπάγη ν' ἁπλώνεται στὸ κεφάλι ἄλλου παιδιοῦ καὶ νὰ τοῦ βγάζει τὸ δέρμα καὶ αὐτὸς ποὺ ὑπόφερε αὐτὰ νὰ στέκεται ἀκόμη καὶ νὰ μιλάει. Πῶς ἄνοιξε τὸ στόμα της; πῶς κίνησε τὴ γλώσσα της; πῶς δὲν πέταξε ἀπὸ τὸ σῶμα της ἡ ψυχή της; Πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ. Δὲν ἔβλεπε πρὸς τὴ γῆ, ἀλλὰ ἑτοιμαζόταν γιὰ ὅλα τὰ μέλλοντα. Ἕνα πράγμα φοβόταν μόνο, μήπως λυγίσει ὁ τύραννος καὶ σταματήσει πρόωρα τὸν ἀγώνα, μήπως ξεχωρίσει τὰ παιδιά, μήπως μείνουν μερικὰ ἀστεφάνωτα. Καὶ ἐπειδὴ φοβόταν αὐτό, ἀφοῦ πῆρε τὸ τελευταῖο σχεδὸν μὲ τὰ χέρια της, ἔτσι τὸ ἔρριξε στὸ καζάνι, ἀφοῦ ἀντὶ γιὰ χέρια χρησιμοποίησε τὰ λόγια πρὸς αὐτὸ μὲ παράκληση καὶ συμβουλή.

Ἐμεῖς ἀκοῦμε μὲ πόνο τὰ ξένα βάσανα καὶ ἐκείνη ἔβλεπε χωρὶς πόνο τὰ δικά της. Αὐτὰ ἂς μὴ τὰ ἀκοῦμε ἁπλά, ἀλλὰ κάθε ἀκροατὴς ἂς ἐπαναλαμβάνει στὰ παιδιά του ὁλόκληρη τὴν τραγωδία αὐτή. Ἂς ἀποτυπώσει τὴν ἀγαπημένη μορφή, καὶ ἀφοῦ σχεδιάσει μέσα του τὰ πιὸ ἀγαπητά του πρόσωπα, ἂς ξαναζωγραφίσει ἐπάνω τους αὐτὰ τὰ πάθη, καὶ τότε θὰ γνωρίσει καλὰ τὴ δύναμη αὐτῶν ποὺ λέγω. Μᾶλλον ὅμως οὔτε ἔτσι, γιατὶ τὰ πάθη τῆς φύσης δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὰ περιγράψει κανένας λόγος, μόνο ἡ πείρα τὰ διδάσκει. Εἶναι κατάλληλη ἡ περίσταση νὰ ποῦμε σ' αὐτὴν μετὰ τὰ στεφάνια τῶν ἑπτὰ παιδιῶν της ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ προφήτη· «Ἐσὺ θὰ εἶσαι στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ σὰν ἐλιὰ γεμάτη καρπό»[5]. Στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, λοιπόν, ἐνῶ πολλὲς φορὲς ἀγωνίζονται χίλιοι ἀθλητές, ὁ ἕνας μόνο παίρνει τὸ στεφάνι. Ἐδῶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀθλητὲς ἔχουν στεφανωθεῖ καὶ οἱ ἑπτά.

Ποιά χώρα μπορεῖς νὰ μοῦ δείξεις τόσο εὔφορη; ποιά μήτρα ποὺ γεννᾶ τόσα παιδιά; ποιά ἄλλα τέτοια παιδιά; Ἡ μητέ-

βεδαίου ἀποστόλων ἐγένετο μήτηρ, ἀλλὰ δύο μόνων· ἑπτὰ δὲ μάρτυρας οὐκ οἶδα μίαν ἐξενεγκοῦσαν γαστέρα, καὶ αὐτὴν πάλιν προστεθεῖσαν αὐτοῖς, οὐκ ἐν προσθήκῃ μιᾶς μάρτυρος μόνον, ἀλλ' ἐν πολλῷ πλειόνων. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες ἑπτὰ μάρτυρες ἦσαν μόνον· τὸ δὲ σῶμα τῆς μητρὸς αὐτῶν προστεθὲν σῶμα μὲν ἦν ἕν, μαρτύρων δὲ δὶς ἑπτὰ χώραν ἐπλήρου, ὅτι τε καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι κἀκείνους τοιούτους εἰργάσατο, Ἐκκλησίαν ὁλόκληρον μαρτύρων ἡμῖν ἀποκυήσασα. Ἑπτὰ παῖδας ὤδινε, καὶ οὐδένα ὤδινε τῇ γῇ, ἀλλὰ πάντας τῷ οὐρανῷ, μᾶλλον δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν, εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτοὺς ἅπαντας ἀποκυήσασα ζωήν.

Ὁ μὲν οὖν διάβολος ἐσχάτην αὐτὴν ἦγε πρὸς τὰ παλαίσματα διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν ἔφθην εἰπών, ἵνα τῆς δυνάμεως αὐτῇ προαναλωθείσης ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν βασάνων, εὐχείρωτος γένηται ἐσχάτη δεχομένη τὸν ἀντίπαλον. Εἰ γὰρ αἷμα πολλάκις ὁρῶντες καταρρέον ἄνθρωποι κατέπεσον ὀλιγοψυχήσαντες, καὶ πολλῆς ἐδεήθησαν πραγματείας, ὥστε τὴν ζωὴν ἐκλείπουσαν αὐτοῖς καὶ τοῦ σώματος ἀφιπταμένην τὴν ψυχὴν ἐπαναγαγεῖν· τοσούτους ἐκείνη αἵματος βλέπουσα ρύακας οὐκ ἐξ ἀλλοτρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν παιδίων σαρκὸς καταρρέοντας, τί οὐκ ἂν ὑπέμεινεν; πόσον οὐκ ἂν ἐδέξατο θόρυβον τῇ ψυχῇ; Ὁ μὲν οὖν διάβολος, ὅπερ ἔφθην εἰπών, διὰ τοῦτο μετὰ τοὺς παῖδας αὐτὴν ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας εἵλκυσεν, ὥστε ἀσθενεστέραν ἐργάσασθαι· ἐγένετο δὲ τοὐναντίον· μᾶλλον γὰρ θαρροῦσα πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἤρχετο.

Τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἐδεδοίκει λοιπόν, οὐδὲ ἐφρόντιζεν ὑπέρ τινων ἐνταῦθα καταλιμπανομένων αὐτῇ παιδίων, μή ποτε καταμαλακισθέντες ἀποστερηθῶσι τῶν στεφάνων· ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς ὥσπερ εἰς ἄσυλον ἀποθεμένη ταμεῖον τὸν οὐρανόν, πρὸς τοὺς ἄνω πέμψασα στεφάνους, καὶ τὰ ἀκίνητα ἀγαθά, θαρροῦσα ἐπαπεδύετο μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς· καὶ καθάπερ

---

6. Υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου ἦταν ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

ρα τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου ἦταν μητέρα ἀποστόλων, ἀλλὰ μόνο δύο[6]. Ἑπτὰ ὅμως μάρτυρες δὲν γνωρίζω νὰ γέννησε μία γυναίκα, καὶ ἡ ἴδια νὰ προστέθηκε σ' αὐτούς, ὄχι μόνο σὰν ἕνας μάρτυρας παραπάνω, ἀλλὰ σὰν κάτι πολὺ περισσότερο. Γιατὶ τὰ παιδιὰ ἦταν ἑπτὰ μάρτυρες μόνο, τὸ σῶμα τῆς μητέρας τους ποὺ προστέθηκε ἦταν βέβαια ἕνα σῶμα, ἰσοδυναμοῦσε ὅμως μὲ δύο φορὲς τοὺς ἑπτὰ μάρτυρες, καὶ ἐπειδὴ μαρτύρησε μὲ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐπειδὴ τοὺς ἔκαμε τέτοιους, ἀφοῦ μᾶς ἔδωσε ὁλόκληρη ἐκκλησία μαρτύρων. Ἑπτὰ παιδιὰ γέννησε καὶ κανένα δὲ γέννησε γιὰ τὴ γῆ, ἀλλὰ ὅλα γιὰ τὸν οὐρανό, ἢ καλύτερα γιὰ τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν, ἀφοῦ τὰ γέννησε ὅλα γιὰ τὴ μέλλουσα ζωή.

Ὁ διάβολος λοιπὸν τὴν ὁδήγησε τελευταία στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν αἰτία, ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὥστε, ἀφοῦ ἐξαντληθεῖ πρῶτα ἡ δύναμή της ἀπὸ τὴ θέα τῶν βασανιστηρίων, νὰ τὴν νικήσει εὔκολα, ἐπειδὴ ἀντιμετώπιζε τελευταία τὸν ἀντίπαλο. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι βλέποντας πολλὲς φορὲς νὰ τρέχει αἷμα, ἔπεσαν λιπόθυμοι, καὶ χρειάσθηκαν πολλὴ φροντίδα, γιὰ νὰ τοὺς ξαναδώσουν τὴ ζωὴ ποὺ τοὺς ἄφηνε καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ ἔφευγε ἀπὸ τὸ σῶμα τους, ἐκείνη βλέποντας τόσα πολλὰ ρυάκια αἵματος νὰ τρέχουν ὄχι ἀπὸ ξένο σῶμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν παιδιῶν της, τί δὲν θὰ ὑπέφερε; πόσο δὲ θὰ ταραζόταν ἡ ψυχή της; Ὁ διάβολος λοιπόν, πράγμα ποὺ εἶπα προηγουμένως, γι' αὐτὸ τὴν ἔσυρε στοὺς ἀγῶνες ὕστερα ἀπὸ τὰ παιδιά της, γιὰ νὰ τὴν κάμει πιὸ ἀνίσχυρη. Ἔγινε ὅμως τὸ ἀντίθετο, γιατὶ μὲ περισσότερο θάρρος ἐρχόταν στοὺς ἀγῶνες.

Γιὰ ποιό λόγο καὶ γιατί; Ἐπειδὴ δὲ φοβόταν γιὰ τὸ μέλλον, οὔτε φρόντιζε γιὰ κάποια παιδιά της ποὺ θὰ ἄφηνε ἐδῶ, μήπως γίνουν ἀνίσχυρα κάποτε καὶ χάσουν τὰ στεφάνια. Ἀλλὰ ἀφοῦ τοποθέτησε ὅλα τὰ παιδιά της στὸν οὐρανό, σὰν σὲ ἀπαραβίαστο θησαυροφυλάκιο, καὶ τὰ ὁδήγησε πρὸς τὰ στεφάνια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ θάρρος καὶ πολλὴ εὐχαρίστηση προχωροῦσε στὸν ἀγώνα. Καὶ ἀφοῦ πρόσθεσε τὸ δικό της

στεφάνῳ τινὶ τὸν τιμαλφέστατον λίθον, αὕτη τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῆς τῷ χορῷ τῶν παιδίων ἐναρμόσασα πρὸς τὸν ποθούμενον Ἰησοῦν ἀπεδήμησε, μεγίστην ἡμῖν καταλιποῦσα παράκλησιν καὶ συμβουλήν, τὴν διὰ τῶν ἔργων παραίνεσιν, ὥστε ἐρρωμένῃ ψυχῇ, καὶ ὑψηλῷ τῷ φρονήματι πάντων κατατολμᾶν τῶν δεινῶν.

Τίς γὰρ ἀνήρ, ποία γυνή, τίς πρεσβύτης, ποῖος νέος συγγνώμης τεύξεται λοιπόν, ἢ ἀπολογίαν ἕξει δεδοικὼς διὰ τὸν Χριστὸν ἐπαγομένους αὐτῷ κινδύνους, ὅταν γυνή, καὶ γεγηρακυῖα, καὶ τοσούτων παίδων μήτηρ, καὶ πρὸ τῆς χάριτος ἀγωνισαμένη, κεκλεισμένων ἔτι τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, οὔπω τῆς ἁμαρτίας σβεσθείσης, οὐδὲ τοῦ θανάτου καταγωνισθέντος, μετὰ τοσαύτης προθυμίας τε καὶ ἀνδρείας τοσαύτας φαίνηται διὰ τὸν Θεὸν ὑπομένουσα τιμωρίας;

Ταῦτα δὲ πάντα λογισάμενοι, καὶ γυναῖκες, καὶ ἄνδρες, καὶ νέοι, καὶ γέροντες, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παλαίσματα ὥσπερ ἐπὶ πίνακός τινος τῆς καρδίας ὑμῶν ἀπογράψαντες, διηνεκῆ συμβουλὴν πρὸς τὴν τῶν δεινῶν ὑπεροψίαν τὴν ἐκείνης καρτερίαν ἔχωμεν ἐναποκειμένην ἡμῶν τῇ ψυχῇ, ἵνα ἐνταῦθα μιμησάμενοι τὴν ἀρετὴν τῶν ἁγίων τούτων, κἀκεῖ τῶν στεφάνων δυνηθῶμεν αὐτοῖς κοινωνῆσαι, ὅσην ἐν τοῖς ἀλόγοις πάθεσιν ἡμεῖς καρτερίαν ἐπιδεικνύμενοι, θυμῷ, καὶ ἐπιθυμίᾳ χρημάτων, σωμάτων, δόξης κενῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἁπάντων. Εἰ γὰρ τῆς τούτων περιγενοίμεθα φλογὸς καθάπερ ἐκεῖνοι τοῦ πυρός, δυνησόμεθα στῆναι πλησίον αὐτῶν, καὶ τῆς αὐτῆς μετασχεῖν παρρησίας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σῶμα στὸ σύνολο τῶν παιδιῶν της, σὰν τὸ πολυτιμότατο πετράδι σὲ κάποιο στεφάνι, ἀναχώρησε γιὰ τὸν ἀγαπημένο Ἰησοῦ, ἀφήνοντας σὲ μᾶς πολὺ μεγάλη παρηγοριὰ καὶ συμβουλή, τὴν παραίνεση μὲ τὸ παράδειγμα, ὥστε μὲ γενναία ψυχὴ καὶ ὑψηλὸ φρόνημα νὰ ἀντιμετωπίζουμε ὅλα τὰ κακά.

Ποιός λοιπὸν ἄνδρας, ποιά γυναίκα, ποιός γέροντας, ποιός νέος θὰ τύχει συγγνώμης στὸ ἑξῆς ἢ θὰ ἔχει δικαιολογία, ἂν φοβᾶται τοὺς κινδύνους ποὺ τὸν ἀπειλοῦν γιὰ τὸ Χριστό, ὅταν μία γυναίκα, ποὺ εἶναι καὶ τόσο ἡλικιωμένη καὶ μητέρα τόσων παιδιῶν καὶ ποὺ ἀγωνίσθηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ ὅταν ἀκόμη ἦταν κλειστὲς οἱ πύλες τοῦ θανάτου καὶ δὲν εἶχε ἐξαλειφθεῖ ἀκόμη ἡ ἁμαρτία, οὔτε εἶχε νικηθεῖ ὁ θάνατος, παρουσιάζεται νὰ ὑπομένει μὲ τόση προθυμία καὶ ἀνδρεία γιὰ τὸ Θεὸ τόσες τιμωρίες;

Ἀφοῦ τὰ σκεφτοῦμε ὅμως ὅλα αὐτά, καὶ οἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ γέροντες, καὶ ἀφοῦ καταγράψουμε σὰν σὲ κάποιο πίνακα τῆς καρδιᾶς μας τοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ κατορθώματα αὐτά, ἂς ἔχουμε μέσα στὴν ψυχή μας παντοτινὴ συμβουλὴ γιὰ τὴν περιφρόνηση τῶν κακῶν τὴν καρτερία ἐκείνης τῆς γυναίκας, ὥστε, ἀφοῦ μιμηθοῦμε ἐδῶ τὴν ἀρετὴ αὐτῶν τῶν ἁγίων, νὰ μπορέσουμε καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ νὰ λάβουμε τὰ ἴδια στεφάνια, καὶ ὅση γενναιότητα ἔδειξαν στοὺς κινδύνους, τόση καρτερία δείχνοντας καὶ ἐμεῖς στὰ παράλογα πάθη, στὸ θυμό, στὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, τῶν σωμάτων, τῆς κενοδοξίας καὶ ὅλων τῶν ἄλλων κακῶν. Γιατὶ ἂν νικήσουμε τὴ φλόγα αὐτῶν, ὅπως ἐκεῖνοι τὴ φωτιά, θὰ μπορέσουμε νὰ σταθοῦμε κοντά τους καὶ νὰ ἔχουμε τὴν ἴδια μ' αὐτοὺς παρρησία. Αὐτὴ τὴν παρρησία εἴθε νὰ πετύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

2

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

1. Ἅπαντας μὲν οὖν ἐγκωμιάσαι τοὺς ἁγίους μάρτυρας οὐ δυνατὸν μιᾷ γλώττῃ, κἂν μυρία στόματα ἔχωμεν καὶ γλώττας τοσαύτας,. λειπόμεθα τῶν ἐγκωμίων· καὶ ταὐτὸν πάσχω πρὸς τὰ κατορθώματα τῶν ἑπτὰ μαρτύρων ὁρῶν, οἷον ἂν εἰ φιλοχρήματος ἄνθρωπος, ἐπιστὰς πηγῇ ῥεούσῃ χρυσὸν ἑπτὰ στόματα ἐχούσῃ, πᾶσαν μὲν αὐτὴν ἐξαντλῆσαι ἐπιχειροίη, μετὰ δὲ τὸν πολὺν καὶ ἄφατον πόνον τὸ πλέον ἀφεὶς ἀπέλθοι. Πηγῆς γὰρ ὅσον ἂν ἐξαντλήσῃς, τὸ πλέον ἀπολείπεται. Τί οὖν; ἐπειδὴ τὰ κατ' ἀξίαν εἰσενεγκεῖν οὐ δυνάμεθα, σιγήσομεν; Οὐδαμῶς.

Μάρτυρες γάρ εἰσιν οἱ τὰ δῶρα δεχόμενοι, καὶ τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην μιμοῦνται ἐν τῇ κρίσει τῆς τοιαύτης φιλοτιμίας. Πῶς δὲ ἐκεῖνος ποιεῖ; Ὅταν τις προσενέγκῃ δῶρα, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ προσενεχθέντος, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τοῦ προσενέγκαντος προσέχων μετρεῖ τὴν ἀντίδοσιν. Οὕτως ἐποίησεν ἐπὶ τῆς χήρας ἐκείνης· δύο κατέβαλεν ὀβολοὺς ἡ γυνή, καὶ προετιμήθη τῶν πολλὰ καταβεβληκότων· οὐ γὰρ τὴν ὀλιγότητα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν πολυτέλειαν τῆς γνώμης εἶδεν ὁ Θεός· δύο ὀβολοὶ τὰ χρήματα, ἀλλὰ μυρίων χρυσοῦ ταλάντων τιμιωτέρα ἡ γνώμη.

Ἁψώμεθα δὴ τῶν ἐγκωμίων θαρροῦντες, καὶ ὅπερ χθὲς ἐ-

---

1. Βλ. Λουκᾶ 21, 1-4.

2

ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

1. Δὲν εἶναι δυνατὸ βέβαια μὲ μία γλώσσα νὰ ἐγκωμιάσουμε ὅλους τοὺς ἁγίους μάρτυρες, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔχουμε πάρα πολλὰ στόματα καὶ ἄλλες τόσες γλῶσσες, δὲ φθάνουν γιὰ νὰ τοὺς ἐπαινέσουμε. Βλέποντας πρὸς τὰ κατορθώματα τῶν ἑπτὰ μαρτύρων παθαίνω τὸ ἴδιο ποὺ θὰ πάθαινε ἕνας φιλοχρήματος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ πλησίαζε κάποια πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει χρυσάφι ἀπὸ ἑπτὰ στόματα, καὶ ἐπιχειροῦσε νὰ τὴν ἐξαντλήσει ὅλη, ὕστερα ὅμως ἀπὸ πολὺ καὶ φοβερὸ κόπο ἔφευγε, ἀφοῦ ἄφηνε τὸ περισσότερο μέρος της. Γιατὶ ὅσο καὶ ἂν ἀντλήσεις ἀπὸ μία πηγή, ἀπομένει τὸ μεγαλύτερο μέρος της. Τί λοιπόν θὰ κάνουμε; Ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς ἐγκωμιάσουμε ὅπως ἀξίζει, θὰ σιωπήσουμε; Καθόλου.

Γιατὶ εἶναι μάρτυρες αὐτοὶ ποὺ δέχονται τὰ δῶρα μας καὶ μιμοῦνται τὸν Κύριό τους ὅταν κρίνουν αὐτὴ τὴ φιλοτιμία μας. Πῶς ὅμως κρίνει ἐκεῖνος; Ὅταν προσφέρει κάποιος δῶρα, δὲν ὑπολογίζει τὴν ἀνταπόδοση προσέχοντας τὸ μέγεθος τοῦ προσφερόμενου, ἀλλὰ τὴν προθυμία αὐτοῦ ποὺ τὸ προσφέρει. Ἔτσι ἔκαμε στὴν περίπτωση ἐκείνης τῆς χήρας[1]. Δύο ὀβολοὺς ἔδωσε ἡ γυναίκα καὶ προτιμήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν δώσει πολλά· γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶδε τὰ λίγα χρήματα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτο τῆς διάθεσής της. Δύο ὀβολοὶ ἦταν τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἡ διάθεση ἦταν πολυτιμότερη ἀπὸ πάρα πολλὰ τάλαντα χρυσοῦ.

Ἂς ἔλθουμε λοιπὸν στὰ ἐγκώμια μὲ θάρρος καὶ αὐτὸ ποὺ

ποιήσαμεν, τοῦτο εἰ δοκεῖ γενέσθω καὶ νῦν· καὶ γὰρ χθὲς τὴν μητέρα ἀπολαβόντες μόνην εἰς αὐτὴν τὸν λόγον ἀνηλώσαμεν· ἐποιοῦμεν δὲ τοῦτο οὐκ ἀποσχίσαι βουλόμενοι τοῦ χοροῦ τῶν παίδων αὐτήν, ἀλλ᾽ ἀσφαλέστερον· ἡμῖν κατασκευάσαι τὸν πλοῦτον· τοῦτο δὴ καὶ νῦν ποιήσωμεν· ἕνα τῶν παίδων ἀποσπάσαντες, εἰς αὐτὸν ὀλίγα εἴπωμεν· δέος γὰρ μή ποτε καθάπερ ἑπτὰ ποταμοί, οἱ τῶν ἑπτὰ μαρτύρων ἔπαινοι συνελθόντες ἀθρόον τὸν λόγον ἡμῖν ἐπικλύσωσιν. Οὐκοῦν ἕνα τῶν νεανίσκων ἀπολάβωμεν, οὐδὲ τοῦτον ἀποσχίζοντες τοῦ χοροῦ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ κοῦφον ἡμῖν ποιοῦντες τὸ φορτίον· καὶ γὰρ ἑνὸς ἐπαινουμένου, κοινὸς καὶ τῶν ἄλλων ὁ στέφανος ἔσται, ἐπεὶ καὶ τῶν ἄθλων τῶν αὐτῶν ἐκοινώνησαν ἅπαντες. Πάντως δὲ ἐπεισελεύσεται ἡμῖν ἡ μήτηρ καὶ σήμερον, κἂν μὴ αὐτῆς ἁπτώμεθα· ἡ γὰρ ἀκολουθία αὐτὴν τῶν λόγων ἐπισπάσεται πάντως, καὶ οὐκ ἀνέξεται ἀφεῖναι τὰ παιδία· εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἀπέστη τῶν ἐκγόνων, οὐδὲ ἐν τοῖς ἐγκωμίοις αὐτῶν ἀφέξεται.

Τίνα οὖν βούλεσθε τῶν ἑπτὰ ἀπολάβωμεν ἀθλητῶν; Ἆρα τὸν πρῶτον, ἢ τὸν δεύτερον, ἢ τὸν τρίτον, ἢ τὸν ἔσχατον; Μᾶλλον δὲ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς ἔσχατος· χορὸς γάρ ἐστι, χοροῦ δὲ οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος φαίνεται· ἀλλ᾽ ἵνα γνωριμώτερον ποιήσωμεν τὸν ἐπαινούμενον τὸν ἔσχατον τῇ ἡλικίᾳ λέγομεν. Ἀδελφὰ γὰρ τὰ παλαίσματα, καὶ συγγενῆ τὰ κατορθώματα· ἔνθα δὲ ἡ συγγένεια κατορθωμάτων, οὐκ ἔστι πρῶτος καὶ δεύτερος. Ἀπολάβωμεν οὖν τὸν ἔσχατον τῇ ἡλικίᾳ καὶ ὁμήλικα τῷ φρονήματι, οὐ τοῖς ἀδελφοῖς ὁμήλικα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ γέροντι.

Οὗτος μόνος τῶν ἀδελφῶν λυλυμένος ἤγετο πρὸς τὰ βασανιστήρια· οὐ γὰρ ἀνέμεινε τὰς τῶν δημίων χεῖρας· ἀλλὰ προέλαβε τῇ οἰκείᾳ προθυμίᾳ τὴν ἐκείνων ὠμότητα, καὶ λελυμένος ἤγετο. Καὶ τῶν μὲν ἀδελφῶν οὐδένα εἶχε θεατήν· πάντες γὰρ

κάναμε χθές, αὐτὸ ἂν σᾶς φαίνεται σωστὸ ἂς γίνει καὶ τώρα. Γιατὶ χθές, ἀφοῦ πήραμε μόνο τὴ μητέρα, ἀφιερώσαμε σ' αὐτὴν τὴν ὁμιλία. Καὶ κάναμε αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ θέλαμε νὰ ξεχωρίσουμε αὐτὴν ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παιδιῶν της, ἀλλὰ γιὰ νὰ φυλάξουμε καλύτερα τὰ κέρδη μας. Αὐτὸ λοιπὸν ἂς κάνουμε καὶ τώρα. Ἀφοῦ ξεχωρίσουμε ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά, ἂς ποῦμε λίγα λόγια γι' αὐτό. Γιατὶ ὑπάρχει φόβος μήπως, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν μαζί, σὰν ἑπτὰ ποτάμια, οἱ ἔπαινοι τῶν ἑπτὰ μαρτύρων πλημμυρίσουν τὸ λόγο μας. Ἑπομένως ἂς πάρουμε ἕναν ἀπὸ τοὺς νέους, ὄχι γιὰ νὰ τὸν ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἀδελφῶν του, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνουμε πιὸ ἐλαφρὸ τὸ φορτίο μας. Γιατὶ πραγματικὰ ὅταν ἕνας ἐπαινεῖται, θὰ εἶναι τὸ βραβεῖο κοινὸ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ ὅλοι πῆραν μέρος στὰ ἴδια κατορθώματα. Ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ μᾶς παρουσιασθεῖ καὶ σήμερα ἡ μητέρα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτήν, γιατὶ ὁπωσδήποτε θὰ τὴ σύρει μαζί του ὁ εἱρμὸς τῶν λόγων καὶ δὲν θὰ ἀνεχθεῖ νὰ ἐγκαταλείψει τὰ παιδιά της. Ἀφοῦ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰ παιδιά της στὴ διάρκεια τῶν ἀγώνων, οὔτε στὴ διάρκεια τῶν ἐγκωμίων θὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτά.

Ποιόν λοιπὸν θέλετε νὰ πάρουμε ἀπὸ τούς ἑπτὰ ἀθλητές; Μήπως τὸν πρῶτο ἢ τὸ δεύτερο ἢ τὸν τρίτο ἢ τὸν τελευταῖο; Μᾶλλον ὅμως κανένας δὲν εἶναι σ' αὐτοὺς τελευταῖος, γιατὶ εἶναι χορὸς καὶ στὸ χορὸ δὲν φαίνεται οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνουμε πιὸ ἀντιληπτὸ ποιὸν ἐπαινοῦμε, ἂς μιλήσουμε γιὰ τὸν μικρότερο στὴν ἡλικία. Γιατὶ οἱ ἀγῶνες εἶναι ὅμοιοι καὶ τὰ κατορθώματά τους ἴδια. Ὅπου ὅμως εἶναι ὅμοια τὰ κατορθώματα, δὲν ὑπάρχει πρῶτος καὶ δεύτερος. Ἂς πάρουμε λοιπὸν τὸν μικρότερο στὴν ἡλικία καὶ συνομήλικό τους στὴν ψυχὴ ὄχι μόνο μὲ τοὺς ἀδελφούς του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ γέροντα.

Αὐτὸς μόνος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του βάδιζε ἐλεύθερος πρὸς τὰ βασανιστήρια, γιατὶ δὲν περίμενε τὰ χέρια τῶν δημίων· ἀλλὰ πρόλαβε μὲ τὴ δική του προθυμία τὴν ἀγριότητά τους καὶ βάδιζε μὲ λυμένα τὰ χέρια. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του δὲν εἶχε

ἦσαν τελειωθέντες· εἶχε δὲ σεμνότερον τῶν ἀδελφῶν θέατρον, τοὺς τῆς μητρὸς ὀφθαλμούς. Οὐκ ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι καὶ μὴ σπουδαζόντων ἡμῶν ἐπεισελεύσεται καὶ ἡ μήτηρ πάντως; Ἰδοὺ τοίνυν εἰσήγαγεν αὐτὴν ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου. Τοῦτο δὲ τὸ θέατρον οὕτω σεμνὸν ἦν καὶ μέγα, ὥστε καὶ αὐτὸν τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἶχεν αὐτὸν θεωμένους, οὐκ ἔτι ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἐστεφανωμένοι γὰρ ἐκάθηντο, καθάπερ ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν οἱ δικασταί, οὐχὶ κρίνοντες τοῖς παλαίσμασιν, ἀλλὰ τὸν στεφανίτην ἐπειγόμενοι λαβεῖν.

Εἱστήκει τοίνυν λελυμένος, καὶ φθεγγόμενος ῥήματα φιλοσοφίας γέμοντα· ἐβούλετο μὲν γὰρ μεταστῆσαι τὸν τύραννον πρὸς τὴν οἰκείαν εὐσέβειαν· ὡς δὲ οὐκ ἴσχυσε, τὸ ἑαυτοῦ λοιπὸν ἐποίησεν, ἐξέδωκεν ἑαυτὸν τῇ τιμωρίᾳ. Κἀκεῖνος μὲν ᾤκτειρεν αὐτὸν τῆς ἡλικίας, οὗτος δὲ ἐδάκρυσεν αὐτὸν τῆς ἀσεβείας· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ βλέπει ὁ τύραννος καὶ ὁ μάρτυς· ἀμφοτέροις μὲν γὰρ οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοί, ἀλλὰ τῆς σαρκός· οἱ δὲ τῆς πίστεως οὐκ ἔτι οἱ αὐτοί· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος μὲν ἔβλεπε τὴν παροῦσαν ζωήν, οὗτος δὲ ἔβλεπε τὴν μέλλουσαν, πρὸς ἣν ἔμελλεν ἀναπτήσεσθαι· καὶ ὁ μὲν τύραννος ἑώρα τήγανα, ὁ δὲ μάρτυς ἑώρα τὴν γέενναν, εἰς ἣν ἔμμελεν ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν ὁ τύραννος.

Εἰ δὲ τὸν Ἰσαάκ θαυμάζομεν, ὅτι δεθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ συμποδισθείς, οὐκ ἐξήλατο τοῦ βωμοῦ, οὐδὲ ἐσκίρτησεν ὁρῶν μάχαιραν ἐπαγομένην· πολλῷ μᾶλλον τοῦτον θαυμάζειν χρή, ὅτι οὐκ ἐδέθη, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἀνάγκης χρείαν ἔσχεν, οὐδὲ ἀνέμεινε τὰς χεῖρας τῶν δημίων, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ θῦμα καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον γέγονε. Περισκοπήσας γὰρ κύκλῳ καὶ ἰδὼν οὐδένα τῶν ἀδελφῶν παρόντα ἐθορυβήθη, ἠπείχθη σπεῦσαι καὶ καταλαβεῖν, ὥστε μὴ ἀποσχισθῆναι τοῦ καλοῦ τούτου χοροῦ.

κανένα θεατή, γιατὶ ὅλοι εἶχαν θανατωθεῖ. Εἶχε ὅμως θεατὲς πιὸ σεβαστοὺς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, τὰ μάτια τῆς μητέρας. Δὲ σᾶς ἔλεγα, ὅτι καὶ χωρὶς νὰ προσπαθοῦμε θὰ ἔλθει στὸ λόγο μας ὁπωσδήποτε καὶ ἡ μητέρα; Νὰ λοιπόν, τὴν ἔφερε ὁ εἱρμὸς τοῦ λόγου. Τὸ θέατρο αὐτὸ ἦταν τόσο ἐπιβλητικὸ καὶ μεγάλο, ὥστε τὸν ἔβλεπαν αὐτὸν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀκόμη οἱ ἀδελφοί του, ὄχι πιὰ ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Γιατὶ κάθονταν στεφανωμένοι, ὅπως ἀκριβῶς στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες οἱ κριτές, ὄχι γιὰ νὰ κρίνουν τοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ γιατὶ βιάζονταν νὰ παραλάβουν κοντά τους τὸ στεφανωμένο νικητή.

Στεκόταν λοιπὸν μὲ λυμένα τὰ χέρια και ἔλεγε λόγια γεμάτα πίστη. Γιατὶ ἤθελε νὰ μεταστρέψει τὸν τύραννο στὴ δική του εὐσέβεια. Ὅταν ὅμως δὲν μπόρεσε, ἔκαμε στὴ συνέχεια τὸ δικό του, παράδωσε δηλαδὴ τὸν ἑαυτό του στὴν τιμωρία. Καὶ ὁ τύραννος τὸν λυπήθηκε γιὰ τὴν ἡλικία του, αὐτὸς ὅμως δάκρυσε γιὰ τὴν ἀσέβειά του. Γιατὶ δὲ βλέπουν τὰ ἴδια ὁ τύραννος καὶ ὁ μάρτυρας. Ἔχουν βέβαια καὶ οἱ δύο τὰ ἴδια μάτια, ἀλλὰ τὰ μάτια τοῦ σώματος. Τὰ μάτια ὅμως τῆς πίστης δὲν εἶναι πιὰ τὰ ἴδια. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ἔβλεπε τὴν παρούσα ζωὴ καὶ αὐτὸς ἔβλεπε τὴ μέλλουσα, πρὸς τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ πετάξει. Καὶ ὁ τύραννος ἔβλεπε τηγάνια, ὁ μάρτυρας ὅμως ἔβλεπε τὴ γέεννα τοῦ πυρός, στὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ πέσει μόνος του ὁ τύραννος.

Ἂν θαυμάζουμε τὸν Ἰσαάκ, ἐπειδὴ δὲν πήδησε ἀπὸ τὸ βωμό, ὅταν ὁ πατέρας του τοῦ ἔδεσε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, οὔτε τινάχτηκε ὅταν εἶδε τὸ μαχαίρι νὰ πλησιάζει, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ θαυμάζουμε αὐτόν, ἐπειδὴ δὲ θέλησε, οὔτε χρειάσθηκε νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ δεθεῖ, οὔτε περίμενε τὰ χέρια τῶν δημίων, ἀλλὰ ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του ἔγινε καὶ θύμα καὶ θύτης καὶ θυσιαστήριο. Γιατὶ ὅταν παρατήρησε μὲ προσοχὴ γύρω του καὶ δὲν εἶδε νὰ παραβρίσκεται κανένας ἀδελφός του, ταράχθηκε, καὶ βιάστηκε νὰ σπεύσει καὶ νὰ προλάβει, γιὰ νὰ μὴν ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸν καλὸ αὐτὸν χορό.

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέμεινε τὰς τῶν δημίων χεῖρας· ἐφοβεῖτο γὰρ τὴν φειδῶ τοῦ τυράννου, μή ποτε αὐτὸν κατελεήσας ἐξαρπάσῃ τῆς κοινωνίας τῶν ἀδελφῶν· διὰ τοῦτο προλαβὼν ἑαυτὸν ἐξήρπασε τῆς φιλανθρωπίας τῆς ἀνημέρου. Καὶ γὰρ πολλὰ ἦν ἱκανὰ ἐπικάμψαι τὸν τύραννον, τῆς ἡλικίας τὸ νέον, τῶν ἀδελφῶν τῶν τοσούτων ἡ τιμωρία, ἡ καὶ θηρίον ἱκανὴ κορέσαι, (ἀλλ' ἐκεῖνος οὐκ ἐκορέννυτο) ἡ πολιὰ τῆς μητρός, τὸ μηδὲν αὐτῷ γενέσθαι πλέον ἀπὸ τῆς κολάσεως τῶν προλαβόντων.

2. Ταῦτα πάντα ἐννοήσας ὁ νεανίας ἐνέβαλεν ἑαυτὸν εἰς τιμωρίαν, ἀφ' ἧς διαφυγεῖν οὐκ ἐνῆν, καὶ ὡς εἰς πηγὴν ναμάτων ψυχρῶν, οὕτως εἰς τοὺς λέβητας ἐκυβίστα, λουτρὸν αὐτοὺς θεῖον καὶ βάπτισμα νομίζων. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωποι φλεγόμενοι εἰς εὔριπον ψυχρῶν ὑδάτων ἑαυτοὺς ἀφιᾶσιν, οὕτως ἐκεῖνος ἐκκαιόμενος τῇ τῶν ἀδελφῶν ἐπιθυμίᾳ πρὸς τὴν τιμωρίαν ἐκείνην ἀφῆκεν ἑαυτόν. Προσήγαγε δὲ καὶ ἡ μήτηρ παράκκλησιν, οὐκ ἐπειδὴ παρακλήσεως ἐκεῖνος ἐδεῖτο, ἀλλ' ἵνα μάθῃς πάλιν τὸ στερρὸν τῆς γυναικός· ἐπ' οὐδενὶ γὰρ τῶν ἑπτὰ παίδων ἔπαθε τὰ μητέρων, μᾶλλον δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τὰ μητέρων ἔπαθεν· οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτήν· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; Ἀνήρπασταί μοι τῶν παίδων ὁ χορός· οὗτος ὑπολέλειπται μόνος· ἐν τούτῳ μοι κινδυνεύει τὰ τῆς ἀπαιδίας· τίς με γηροκομήσει λοιπόν, ἂν οὗτος ἀπέλθῃ; οὐ γὰρ ἤρκει μοι τοὺς ἡμίσεις παραστῆσαι, εἰ δὲ μὴ τοὺς ἡμίσεις, τὰς δύο μοίρας; ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπολελειμμένον μοι μόνον εἰς παραμυθίαν τοῦ γήρως, καὶ αὐτὸν ἐπιδώσω πάλιν;

Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλὰ καθάπερ χερσὶ τῇ παρακλήσει τῶν λόγων ἐπάρασα ἐνέβαλεν εἰς τὸν λέβητα τὸν υἱόν, δοξάζουσα τὸν Θεόν, ὅτι ὅλον αὐτῆς τὸν καρπὸν τῆς γαστρὸς ἐδέξατο, καὶ οὐδένα ἀπεδοκίμασεν, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ δένδρον ἐτρύγησεν· ὥστε θαρρῶν ἂν εἴποιμι, ὅτι μείζονα αὕτη τῶν παίδων ἔπαθεν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης καὶ ἡ λιποψυχία λοιπὸν ὑπετέμνετο, αὕτη δὲ ἀκεραίῳ διανοίᾳ

Γι' αὐτὸ δὲν περίμενε τὰ χέρια τῶν δημίων. Γιατὶ φοβόταν τὴν εὐσπλαχνία τοῦ τυράννου, μήπως, ἀφοῦ τὸν συμπαθήσει πολύ, τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ τὸ χορὸ τῶν ἀδελφῶν του. Γι' αὐτό ἀφοῦ πρόλαβε, ἀπέσπασε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἄγρια φιλανθρωπία. Γιατὶ πραγματικὰ πολλὰ μποροῦσαν νὰ λυγίσουν τὸν τύραννο, ἡ μικρή του ἡλικία, ἡ τιμωρία τόσων ἀδελφῶν, ἡ ὁποία καὶ θηρίο μποροῦσε νὰ χορτάσει (ἐκεῖνος ὅμως δὲν χόρταινε), τὰ ἄσπρα μαλλιὰ τῆς μητέρας, τὸ ὅτι δὲν κέρδισε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν τιμωρία τῶν προηγούμενων ἀδελφῶν.

2. Ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ σκέφτηκε ὁ νέος ἔρριξε τὸν ἑαυτό του σὲ τιμωρία, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ξεφύγει, καὶ σὰν σὲ πηγὴ δροσερῶν νερῶν, ἔτσι μέσα στὰ καζάνια πήδησε, θεωρώντας αὐτὰ θεῖο λουτρὸ καὶ βάπτισμα. Γιατὶ ὅπως οἱ ἄνθρωποι ποὺ βλέγονται πέφτουν σὲ τάφρο δροσερῶν νερῶν, ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ φλογιζόταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀδελφῶν του ἔπεσε στὴν τιμωρία αὐτή. Τὸν παρακίνησε ὅμως καὶ ἡ μητέρα του, ὄχι ἐπειδὴ χρειαζόταν προτροπὴ ἐκεῖνος, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις πάλι τὴ δύναμη αὐτῆς τῆς γυναίκας. Γιατὶ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ παιδιά της δὲν ἔπαθε αὐτὰ ποὺ παθαίνουν οἱ μητέρες, καλύτερα ὅμως, ἔπαθε αὐτὰ σὲ κάθε παιδί. Γιατὶ δὲν εἶπε μέσα της· τί τέλος πάντων εἶναι αὐτό; Μοῦ ἔχουν ἁρπάξει ὅλα τὰ παιδιά· αὐτὸς ἔχει ἀπομείνει μόνο. Ἀπὸ αὐτὸν ἐξαρτᾶται ἂν θὰ μείνω χωρὶς παιδιά. Ποιὸς θὰ μὲ γηροκομήσει στὸ μέλλον, ἂν πεθάνει αὐτός; Γιατὶ δὲ μοῦ ἦταν ἀρκετὸ νὰ διαθέσω τὰ μισά, καὶ ἂν ὄχι τὰ μισά, τὰ δύο τρίτα; ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποὺ μοῦ ἔχει ἀπομείνει μόνος γιὰ παρηγοριὰ στὰ γηρατειά, θὰ τὸν παραδώσω πάλι;

Δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε σκέφτηκε, ἀλλὰ μὲ τὴν προτροπὴ τῶν λόγων, ὅπως ἀκριβῶς μὲ τὰ χέρια, ἀφοῦ σήκωσε τὸν υἱό της τὸν ἔβαλε μέσα στὸ καζάνι, δοξάζοντας τὸ Θεό, ἐπειδὴ δέχθηκε ὅλα τὰ παιδιά της καὶ δὲν ἔκρινε ἀνάξιο κανένα, ἀλλὰ τρύγησε ὁλόκληρο τὸ δένδρο. Ὥστε τολμῶ νὰ πῶ ὅτι αὐτὴ ἔπαθε χειρότερα ἀπὸ τὰ παιδιά της. Γιατὶ σ' ἐκεῖνα τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πόνου τὸ συγκρατοῦσε ἡ λιποθυμία, αὐ-

καὶ ἀκραιφνεῖ γνώμῃ τρανοτέραν ἐλάμβανε τῶν γινομένων τὴν αἴσθησιν διὰ τὴν φύσιν. Καὶ ἦν ἰδεῖν τριπλοῦν πῦρ, ὅπερ ἔκαυσεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅπερ ἀνέφλεξεν ἡ φύσις, ὅπερ ἐξῆψε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Οὐ τοιαύτην ἀνῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν ἀνῆψε τῇ μητρὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τροφὴ τοῦ πυρὸς νάφθα, καὶ πίσσα, καὶ στίππυον, καὶ κληματὶς ἦν· ἐνταῦθα δὲ φύσις, ὠδῖνες, φιλοστοργία, παίδων συμφωνία. Οὐχ οὕτως ἐτυγανίζοντο ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῦ πυρὸς κείμενοι, ὡς ἐτηγανίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοστοργίαν· ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τῆς χάριτος ἦν· εὐσέβεια ὠδίνων περιεγένετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρός, τὸ πνευματικὸν τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ παρὰ τῆς ὠμότητος τοῦ τυράννου καυθέντος.

Καὶ καθάπερ θαλαττία πέτρα δεχομένη κυμάτων προσβολάς, αὕτη μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα δὲ εἰς ἀφρὸν διαλύουσα ἀφανίζει ῥᾳδίως, οὕτω δὴ καὶ ἡ καρδία τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὥσπερ τις θαλαττία πέτρα κύματα δεχομένη τὰς προσβολὰς τῶν ὀδυνῶν, αὕτη μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς δὲ προσβολὰς ἐκείνας στερρῷ καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ· ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι ὄντως μήτηρ αὐτῶν ἐστιν, ὄντως ἐκεῖνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς, οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς ἀρετῆς.

Οὐκ ἐνόμιζεν ὁρᾶν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. Οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφραίνεται, ὡς ἐκείνη κολαζομένους βλέπουσα ἔχαιρε· καὶ καθάπερ τὸν μὲν στολῇ περιβάλλουσα νυμφικῇ, τῷ δὲ στεφάνους πλέκουσα, τῷ δὲ παστάδας ἱστᾶσα γαμηλίους, οὕτω τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας, τὸν δὲ ἐπὶ τὰ τήγανα τρέχοντα, τὸν δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενον ὁρῶσα ἠγάλλετο. Καὶ ἦν πάντα καπνοῦ καὶ κνίσσης μεστά,

τὴ ὅμως μὲ φωτεινὸ νοῦ καὶ καθαρὴ σκέψη ἀντιλαβανόταν καλύτερα τὰ γεγονότα ἐξ αἰτίας τῆς φύσης της. Καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τριπλὴ φωτιά, αὐτὴν ποὺ ἄναψε ὁ τύραννος ἐκεῖνος, αὐτὴν ποὺ ἄναψε ἡ φύση τῆς γυναίκας, αὐτὴν ποὺ ἄναψε τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Δὲν ἄναψε τέτοιο καμίνι ἐκεῖνος ὁ Βαβυλώνιος τύραννος, ὅπως ἄναψε στὴ μητέρα ὁ τύραννος αὐτός. Γιατὶ ἐκεῖ ἡ τροφὴ τῆς φωτιᾶς ἦταν νάφθα καὶ πίσσα καὶ στουπὶ καὶ κληματόβεργες, ἐδῶ ὅμως γυναικεία φύση, πόνοι γιὰ τὰ παιδιά, φιλοστοργία, χορὸς παιδιῶν. Δὲν ψήνονταν ἔτσι ἐκεῖνοι, ὅταν βρίσκονταν ἐπάνω στὴ φωτιά, ὅπως ψηνόταν αὐτὴ ἀπὸ τὴ φιλοστοργία της. Ἀλλὰ νικοῦσε ἀπὸ εὐσέβεια καὶ ἡ φύση ἀγωνιζόταν μὲ τὴ χάρη καὶ νικοῦσε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ εὐσέβεια νικοῦσε τοὺς πόνους γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ ἡ φωτιὰ νικοῦσε τὴ φωτιά, ἡ πνευματικὴ νικοῦσε τὴ φυσικὴ καὶ αὐτὴν ποὺ ἄναψε ἡ ἀγριότητα τοῦ τυράννου.

Καὶ ὅπως ὁ βράχος τῆς θάλασσας ποὺ δέχεται τὰ κτυπήματα τῶν κυμάτων μένει ἀκίνητος, ἐκεῖνα ὅμως ἀφοῦ τὰ διαλύσει σὲ ἀφροὺς τὰ ἐξαφανίζει εὔκολα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ καρδιὰ τῆς γυναίκας ἐκείνης, σὰν κάποιος θαλασσινὸς βράχος ἐνῶ δέχεται κατὰ κύματα τὶς ἐπιθέσεις τῶν πόνων, αὐτὴ παρέμενε ἀκίνητη, τὶς ἐπιθέσεις ὅμως ἐκεῖνες ἐξουδετέρωνε μὲ τὴ σταθερὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ πίστη σκέψη της. Ἀγωνιζόταν ν' ἀποδείξει στὸν τύραννο, ὅτι ἦταν πραγματικὰ μητέρα τους, ὅτι πραγματικὰ ἐκεῖνα ἦταν γνήσια παιδιά της, ὄχι ἀπὸ τὴ συγγένεια τῆς φύσης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὴν ἀρετή.

Δὲν νόμιζε ὅτι ἔβλεπε φωτιὰ γιὰ τιμωρία, ἀλλὰ λαμπάδα γάμου. Δὲ χαίρεται τόσο μία μητέρα, ὅταν στολίζει τὰ παιδιά της γιὰ γάμο, ὅσο χαιρόταν ἐκείνη, ὅταν τὰ ἔβλεπε νὰ τιμωροῦνται. Καὶ σὰν νὰ ἔντυνε τὸ ἕνα μὲ τὴ στολὴ τοῦ γάμου, στὸ ἄλλο νὰ ἔπλεκε στεφάνια, σ' ἄλλο νὰ ἑτοίμαζε νυφικὸ θάλαμο, ἔτσι χαιρόταν ὅταν ἔβλεπε τὸ ἕνα νὰ τρέχει πρὸς τὰ καζάνια, τὸ ἄλλο πρὸς τὰ τηγάνια καὶ τὸ ἄλλο νὰ τοῦ κόβουν τὸ κεφάλι. Καὶ ἦταν τὰ πάντα γεμάτα καπνὸ καὶ μυρωδιὰ ἀπὸ κρέας ποὺ

καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων τὴν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ρημάτων, αὐτῇ τῇ ρινὶ τὸν καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν τὸν ἡδὺν ἐκεῖνον καὶ ἀηδῆ· ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ Θεῷ δὲ καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον· τὸν καπνὸν ἐκεῖνον ὃς τὸν μὲν ἀέρα ἐθόλωσε, τὴν δὲ διάνοιαν τῆς γυναικὸς οὐκ ἐθόλωσεν· εἱστήκει γὰρ ἀκλινὴς καὶ ἀπερίτρεπτος ἐγκαρτεροῦσα πᾶσι τοῖς γινομένοις.

Ἀλλ' ὥρα λοιπὸν καταπαῦσαι τὸν λόγον, ὥστε πλειόνων αὐτοὺς ἀπολαῦσαι τῶν ἐγκωμίων παρὰ τῷ κοινῷ διδασκάλῳ. Ταύτην μιμείσθωσαν πατέρες, ζηλούτωσαν μητέρες, καὶ γυναῖκες, καὶ ἄνδρες, ἐν παρθενίᾳ ζῶντες, καὶ σάκκους περιβεβλημένοι, καὶ κλοιὰ περικείμενοι· ὅπου γὰρ ἂν ἀφικώμεθα σκληραγωγίας τε καὶ φιλοσοφίας, προφθάνει τὴν καρτερίαν ἡμῶν τῆς γυναικὸς ἡ φιλοσοφία.

Μηδεὶς τοίνυν τῶν εἰς ἄκραν ἐληλακότων ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν ἀνάξιον εἶναι νομιζέτω τὴν γυναῖκα τὴν γεγηρακυῖαν διδάσκαλον ἔχειν· ἀλλ' εὐξώμεθα κοινῇ πάντες, καὶ οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες, καὶ οἱ ταῖς ἐρημίαις ἐνδιαιτώμενοι, καὶ οἱ παρθενίαν ἀσκοῦντες, καὶ οἱ ἐν γάμῳ σεμνῷ διαλάμποντες, καὶ οἱ τῶν παρόντων ὑπερορῶντες ἁπάντων, καὶ τὸ σῶμα σταυρώσαντες, δυνηθῆναι τὸν αὐτὸν αὐτῇ δρόμον ἀράμενοι τῆς αὐτῆς αὐτῇ καταξιωθῆναι παρρησίας, καὶ ἐγγὺς αὐτῆς στῆναι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εὐχαῖς αὐτῆς τῆς ἁγίας, καὶ τῶν αὐτῆς παίδων, καὶ τοῦ τὸν χορὸν αὐτῶν συμπληροῦντος Ἐλεαζάρου τοῦ μεγάλου καὶ γενναίου γέροντος καὶ ψυχὴν ἀδαμάντινον ἐν τοῖς δεινοῖς ἐνδειξαμένου.

Δυνησόμεθα δὲ ἂν μετὰ τῶν ἁγίων αὐτῶν εὐχῶν καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν πάντα εἰσφέρωμεν, πρὸ τῶν πολέμων καὶ τῶν δεινῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰρήνης τῶν ἐν ἡμῖν κρατοῦντες παθῶν, τὰ ἄτακτα

---

2. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Φλαβιανό, ποὺ χειροτόνησε τὸ Χρυσόστομο πρεσβύτερο (386).

ψηνόταν καὶ μὲ τὶς αἰσθήσεις ὅλες αἰσθανόταν τὰ παιδιά της βλέποντας μὲ τὰ μάτια, ἀκούοντας μὲ τὰ αὐτιὰ ἀγαπημένα λόγια, μὲ τὴν ἴδια της τὴ μύτη μυρίζοντας τὸν καπνὸ ἀπὸ τὶς σάρκες τους, ἐκεῖνο τὸν εὐχάριστο καὶ ἀηδιαστικό - ἀηδιαστικὸ γιὰ τοὺς ἄπιστους, ὅμως πιὸ εὐχάριστο ἀπ' ὅλα γιὰ τὸ Θεὸ καὶ γι' αὐτήν -, τὸν καπνὸ ἐκεῖνο ποὺ θόλωσε τὴν ἀτμόσφαιρα, δὲν θόλωσε ὅμως τὸ νοῦ τῆς γυναίκας. Γιατὶ στεκόταν σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη ὑπομένοντας ὅλα ὅσα γίνονταν.

Εἶναι ὅμως καιρὸς νὰ σταματήσω πιὰ τὸ λόγο, γιὰ ν' ἀκούσουν οἱ μάρτυρες περισσότερα ἐγκώμια ἀπὸ τὸ διδάσκαλό μας[2]. Αὐτὴν ἂς μιμοῦνται οἱ πατέρες, ἂς ζηλεύουν οἱ μητέρες, καὶ οἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες, ὅσοι ζοῦν τὴ ζωὴ τοῦ μοναχοῦ, καὶ ὅσοι εἶναι κληρικοὶ καὶ ὅσοι βρίσκονται στὰ δεσμά. Γιατὶ σὲ ὅποιο σημεῖο σκληραγωγίας καὶ πίστης καὶ ἂν φθάσουμε, ξεπερνᾶ τὴν ἀντοχή μας ἡ πίστη τῆς γυναίκας αὐτῆς.

Κανένας λοιπὸν ἀπ' ὅσους ἔχουν φθάσει στὸ ἀνώτατο σημεῖο τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ὑπομονῆς ἂς μὴ θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἀνάξιο νὰ ἔχει διδάσκαλο τὴ γυναίκα αὐτὴ ποὺ εἶναι σὲ γεροντικὴ ἡλικία. Ἀλλὰ ἂς εὐχηθοῦμε ὅλοι μαζί, καὶ αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν στὶς πόλεις καὶ αὐτοὶ ποὺ διαμένουν στὶς ἐρήμους, αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν παρθενία καὶ αὐτοὶ ποὺ διαπρέπουν σὲ σεμνὸ γάμο, καὶ αὐτοὶ ποὺ περιφρονοῦν ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ νέκρωσαν τὶς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος, νὰ μπορέσουμε, ἀφοῦ ἀκολουθήσουμε τὸν ἴδιο μ' αὐτὴν δρόμο, νὰ ἀξιωθοῦμε τὴν ἴδια μ' αὐτὴν παρρησία καὶ νὰ σταθοῦμε κοντά της κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης μὲ τὶς προσευχὲς αὐτῆς τῆς ἁγίας καὶ τῶν παιδιῶν της καὶ τοῦ Ἐλεάζαρου, τοῦ μεγάλου καὶ γενναίου γέροντα, ποὺ συμπληρώνει τὸ χορό τους καὶ ἔδειξε ἀδαμάντινη ψυχὴ στὰ δεινά του.

Καὶ θὰ μπορέσουμε, ἂν μαζί μὲ τὶς προσευχὲς αὐτὲς τῶν ἁγίων προσφέρουμε ὅλες τὶς δυνάμεις μας, νικώντας τὰ πάθη μας στοὺς πολέμους καὶ στὰ κακὰ σὲ περίοδο εἰρήνης, κόβον-

τῆς σαρκὸς περικόπτοντες σκιρτήματα, ὑπωπιάζοντες, καὶ δουλαγωγοῦντες τὸ σῶμα. Οὕτω γὰρ ἄν τε ἐν εἰρήνῃ διάγωμεν, λαμπροὺς ἕξομεν τῶν γυμνασίων τοὺς στεφάνους· ἄν τε τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἀγῶνα ἀνύσαι δοκῇ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, παρεσκευασμένοι πρὸς τὰ παλαίσματα ἥξομεν, καὶ τῶν οὐρανίων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τας ὁλοσχερῶς τὶς παράλογες σωματικὲς ὁρμές, νεκρώνοντας καὶ ὑποτάσσοντας τὸ σῶμα μας. Γιατὶ ἂν ζοῦμε ἔτσι καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης, θὰ ἔχουμε λαμπρὰ στεφάνια τῶν ἀγώνων μας. Καὶ ἂν ἀποφασίσει ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς νὰ ἀναλάβουμε καὶ ἐμεῖς ὅμοιο ἀγώνα, θὰ ἔλθουμε προετοιμασμένοι στὸν τόπο τῶν ἀγωνισμάτων καὶ θὰ ἐπιτύχουμε τὰ οὐράνια ἀγαθά. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

3

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

1. Καὶ τοῖς μάρτυσιν ὁρῶν τὴν τῶν ἔργων εὐφημίαν ὀφειλομένην, καὶ τὸν πλῆθος στενοχωρούμενον βλέπων ὀκνῶ. Οὐκοῦν, εἰ δοκεῖ, τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὸ παρὸν ὑπερθώμεθα, μιμεῖσθαι δὲ σπουδάζωμεν τῶν μαρτύρων τὸν τόνον. Οὐκοῦν πρῶτος ἡμῖν Ἐλεάζαρος ὁ πρεσβύτης εἰς μέσον ἡκέτω, ἡ τῶν ἀγώνων ἀρχή, ὁ τῆς μαρτυρίας θεμέλιος, τῶν σκαμμάτων ἡ θύρα, τῆς ἀνδρείας ὁ ἀρχηγός, τῆς καρτερίας ὁ πρόδρομος, ἡ νεάζουσα πολιά, ὁ τῆς Παλαιᾶς πρωτόμαρτυς, ἡ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων εἰκών.

Ἔκαμε κολακεύων καὶ μαστιγῶν ὁ πολέμιος, καὶ οὐκ ἐπαύσατο ῥητορεύων ὁ κολαζόμενος. Εἱστήκει τρέμων ὁ πρεσβύτης ὑπὸ τοῦ γήρως, ἐκάθητο δὲ ἀπειλῆς καὶ φόνου πνέων ὁ τύραννος, καὶ ὁ μὲν τρέμων ἀπῆλθεν ἀκμάζων, ὁ δὲ σφριγῶν ἀπῆλθε νενικημένος· εἱστήκει πολιὰ καταξαινομένη, ἐδίκαζε δὲ νεότης μετὰ αὐθεντίας ἀγριουμένη, καὶ τῇ πολιᾷ τὰ τῆς νίκης ἐγίνετο. Ὢ τρόπου νικητηρίων καινοῦ· ὅλην ὁμοῦ τοξεύουσαν στρατιὰν τυπτόμενος εἷς ἐτρέψατο γέρων.

Οὐκ ἐᾷ με πρὸς τὴν τῶν νέων ἀνδρείαν τῶν τοῦ γέροντος ἄθλων μεταβαίνειν τὸ θαῦμα· πορευτέον δ' οὖν ὅμως ἡμῖν ἐπ' αὐτοὺς τοῦτον βιασαμένους· λαμπρὰ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνοις κατὰ τοῦ τυράννου τὰ τρόπαια· οὐ γὰρ ἔμελλε πολιᾶς νεότης ἀτολμη-

3

ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

1. Βρίσκομαι σὲ δύσκολη θέση γιατὶ βλέπω ὅτι καὶ στοὺς μάρτυρες πρέπει νὰ ἐξυμνοῦμε τὰ ἔργα τους καὶ γιατὶ παρατηρῶ ὅτι τὸ πλῆθος στενοχωριέται. Λοιπὸν, ἂν θέλετε, ἂς ἀναβάλουμε προσωρινὰ τὸ κήρυγμα καὶ ἂς προσπαθήσουμε νὰ μιμηθοῦμε τὸ παράδειγμα τῶν μαρτύρων. Συνεπῶς ἂς ἔλθει πρῶτος ἐνώπιόν μας ὁ γέροντας Ἐλεάζαρος, ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγώνων, ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ μαρτυρίου, ἡ εἴσοδος τοῦ σταδίου, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀνδρείας, ὁ πρόδρομος τῆς καρτερίας, ὁ γέρος ποὺ φέρεται σὰν νέος, ὁ πρωτομάρτυρας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ εἰκόνα τοῦ Πέτρου, τοῦ κορυφαίου ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους.

Κουράστηκε νὰ τὸν κολακεύει καὶ νὰ τὸν μαστιγώνει ὁ ἐχθρός, ἀλλὰ δὲ σταμάτησε νὰ ρητορεύει αὐτὸς ποὺ βασανιζόταν. Στεκόταν καὶ ἔτρεμε ἀπὸ τὰ γηρατειὰ ὁ γέρος, καθόταν μὲ ἀπειλὲς καὶ φονικὲς διαθέσεις ὁ τύραννος· καὶ αὐτὸς ποὺ ἔτρεμε ἔφυγε μὲ μεγαλοπρέπεια καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἦταν δυνατὸς ἔφυγε νικημένος. Στεκόταν ὁ γέρος καὶ τὸν κομμάτιαζαν καὶ τὸν δίκαζε ὁ νέος μὲ δύναμη καὶ ἀγριότητα, καὶ ἡ νίκη ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ γέρου. Τί νέος τρόπος νίκης! Ἕνας γέρος ποὺ τὸν κτυποῦσαν νίκησε τοὺς ἄνδρες μιᾶς στρατιᾶς ποὺ ὅλοι μαζὶ τοῦ ἔρριχναν τὰ βέλη τους.

Δὲ μὲ ἀφήνει τὸ θαῦμα τῶν κατορθωμάτων τοῦ γέροντα νὰ μιλήσω γιὰ τὴν ἀνδρεία τῶν νέων. Πρέπει ὅμως νὰ μιλήσουμε γι' αὐτούς, ἀφοῦ πολὺ βιαστικὰ ἀφήσουμε τὸ γέροντα. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ἔστησαν λαμπρὰ τρόπαια ἐναντίον τοῦ τυράννου, ἐ-

ροτέρα φανεῖσθαι. Ἑπτὰ γοῦν ἐφεξῆς ἀριστεύοντες ἐστεφάνωντο νέοι ἐκ μιᾶς γαστρὸς εἰς μίαν δραμόντες παράταξιν. Εἰ δοκεῖ καταπαύω τὸν λόγον, ἰσχυρῶν μαρτύρων ἰσχυροὶ χορευταί, ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον ἑπτὰ ἐφεξῆς ἀριστεύοντες ἐστεφάνωντο νέοι ἐκ μιᾶς γαστρὸς εἰς μίαν δραμόντες παράταξιν, μιᾷ γόνων ἀδελφότητι καὶ τρόπῳ κεκοσμημένοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ τοῖς ἀγῶσιν ἐμβάλλων. Νῦ μοι τῆς εὐαγγελικῆς ἐκείνης ἐφ' ὑμῖν, ὦ γενναῖοι, μνημονευτέον φωνῆς. «Μακαρία», φησίν, «ἡ κοιλία ἡ βαστάσασα ὑμᾶς, καὶ μαστοί, οὓς ἐθηλάσατε».

2. Ἐπεὶ δὲ μαστῶν καὶ κοιλίας ἐμνήσθην, ὥρα μοι καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀριστέων διαβαίνειν μητέρα τὴν ἐν ἑνὶ σώματι πολλάκις ἀποθανοῦσαν· μᾶλλον δὲ τὴν πολλάκις σφαγεῖσαν, καὶ μηδὲ ἅπαξ ἀλγήσασαν· τὴν ἄτρωτον ὁμοῦ καὶ πολύτρωτον. Οὐκ ἐτάραττεν αὐτὴν ὁ πρῶτος ἑλκόμενος εἰς θάνατον τῶν παίδων, ὡς ὁ δεύτερος μηδέπω τῶν ἀγώνων ἁψάμενος ἐπτόει· οὐκ ἐλύπει τοῦ δευτέρου πάλιν ἡ τελευτή, ὡς ἡ τοῦ τρίτου παιδὸς ἐφόβει ζωὴ τὸ πέρας ἀγνοούμενον ἔχουσα· μικρὸς ἦν αὐτῇ καὶ τρίτος καὶ τέταρτος ἀποσφαττόμενος παῖς, τοῦ πέμπτου μήπω πεφονευμένου· οὐδὲ τοῦ ἕκτου τὸ πτῶμα τὴν φιλοσοφίαν ἐνίκησεν· ἔμενε λοιπὸν τελευταῖος πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὁ ἕβδομος ὁ τὴν ἄφθογγον τῶν μαρτύρων συμπληρώσας κιθάραν.

Τί οὖν; Ἐπεκάμφθη τῷ τῆς ἡλικίας ἀώρῳ; συνήλγησε κἂν τῷ λειψάνῳ τῆς φύσεως; Αὐτὴ μὲν οὖν τὸ παιδίον πρὸς τὸν θάνατον ὤθει, εἰ καὶ μὴ ταῖς χερσίν, ἀλλὰ ταῖς συμβουλαῖς. Μὴ διακόψῃς, φησί, τῶν στεφάνων, ὦ τέκνον, τὸν ἀριθμόν· γενοῦ μετὰ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῖς ἀδεφλοῖς κοινωνός· μίμησαι τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως τῇ κοινωνίᾳ τῆς πράξεως· δεῖξον σαυτὸν τῶν ἀνῃρημένων καὶ ἐν τοῖς σκάμμασιν

1. Λουκᾶ 11, 27.

πειδὴ τὰ νιάτα δὲν ἐπρόκειτο νὰ φανοῦν λιγότερο τολμηρὰ ἀπὸ τὰ γηρατειά. Ἑπτὰ λοιπὸν στὴ συνέχεια νέοι ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν ἴδια κοιλιὰ ἀγωνίσθηκαν στὴν ἴδια παράταξη, ἀρίστευσαν καὶ στεφανώθηκαν. Ἐὰν θέλετε, σταματῶ τὸ λόγο, γενναῖοι πανηγυριστὲς γενναίων μαρτύρων· ἀλλὰ ὅπως ἔλεγα, ἑπτὰ στὴ συνέχεια νέοι ποὺ ἀρίστευσαν, στεφανώθηκαν προερχόμενοι ἀπὸ τὴν ἴδια κοιλιὰ καὶ ἀγωνιζόμενοι στὸν ἴδιο ἀγώνα, στολισμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ συμπεριφορά, ριπτόμενοι ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο στοὺς ἀγῶνες. Τώρα πρέπει νὰ σᾶς ἀναφέρω, γενναῖοι, τὸ λόγο ἐκεῖνο τοῦ Εὐαγγελίου. «Μακάρια», λέγει, «ἡ κοιλιὰ ποὺ σᾶς βάστασε, καὶ οἱ μαστοὶ τοὺς ὁποίους θηλάσατε»[1].

2. Ἀφοῦ ὅμως ἀνάφερα τοὺς μαστοὺς καὶ τὴν κοιλιά, εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴ μητέρα αὐτῶν τῶν ἄριστων νέων, ποὺ μ' ἕνα σῶμα πέθανε πολλὲς φορές, ἢ καλύτερα, ποὺ σφάχθηκε πολλὲς φορὲς καὶ δὲν πόνεσε οὔτε μία, γιὰ τὴν ἄτρωτη μαζὶ καὶ πολὺ πληγωμένη. Δὲν τὴ στενοχώρησε τὸ πρῶτο παιδί της, ὅταν τὸ ὁδηγοῦσαν σὲ θάνατο, ὅπως τὴν τρόμαζε τὸ δεύτερο, ποὺ δὲν ἤξερε ἀκόμη ἀπὸ τέτοια βασανιστήρια. Δὲν τὴν λύπησε πάλι ὁ θάνατος τοῦ δεύτερου, ὅπως τὴν φόβιζε ἡ ζωὴ τοῦ τρίτου παιδιοῦ, ποὺ εἶχε ἄγνωστο τὸ τέλος. Ἦταν ἀσήμαντο γι' αὐτὴν ποὺ τὸ τρίτο καὶ τέταρτο παιδί της σφαζόταν, ἀφοῦ δὲν εἶχε θανατωθεῖ ἀκόμη τὸ πέμπτο. Οὔτε τὸ πτῶμα τοῦ ἕκτου παιδιοῦ λύγισε τὴν πίστη της. Ἔμεινε λοιπὸν τελευταῖα γιὰ τοὺς ἀγῶνες τὸ ἕβδομο, τὸ ὁποῖο συμπλήρωσε τὴν ἑπτάχορδη κιθάρα τῶν μαρτύρων.

Τί ἔγινε λοιπόν; Λύγισε ἀπὸ τὴ μικρή του ἡλικία; λυπήθηκε γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ παιδί της; Αὐτὴ λοιπὸν ἔσπρωχνε τὸ παιδὶ πρὸς τὸ θάνατο, ὄχι βέβαια μὲ τὰ χέρια της, ἀλλὰ μὲ τὶς συμβουλές της. Μὴ σταματήσεις, λέγει, τὸν ἀριθμὸ τῶν στεφανιῶν, παιδί μου. Νὰ γίνεις μαζὶ μὲ τοὺς πόνους τῆς γέννησης συμμέτοχος καὶ στὰ κατορθώματα τῶν ἀδελφῶν σου. Νὰ μιμηθεῖς τὴν ἕνωση τῆς φύσης στὴν ἕνωση τῆς πράξης. Ἀπόδειξε τὸν ἑαυτό σου ἀδελφὸ αὐτῶν ποὺ μαρτύρησαν καὶ πέθαναν.

ἀδελφόν. Ἕβδομός μοι παῖς ἐτέχθης παρὰ τῆς φύσεως, ἕβδομός μοι μάρτυς γενοῦ παρὰ τῆς προαιρέσεως· μή με δείξῃς ὦ τέκνον, παίδων μὲν ἑπτά, μαρτύρων δὲ ἓξ καλουμένην μητέρα.

Ποῦ μοι νῦν οἱ μηδὲ τὰς ἐκ χρημάτων τῷ Θεῷ προσφορὰς προσκομίζοντες; Ἑπτὰ τῷ Δεσπότῃ σήμερον παῖδας ἁπαλοὺς προσήγαγε μήτηρ, καὶ οὐκ ἐνάρκησεν ἐκ τῶν σπλάγχνων θυσίαν προσφέρουσα· πολλοὶ δὲ ἡμῖν καὶ περὶ ὀβολῶν ἐν καιρῷ μικρολογοῦνται προσκομιδήν. Ἀλλ' ἡμεῖς τῷ Θεῷ καὶ ψυχῶν καὶ χρημάτων καὶ σωμάτων προσκομιδὴν προσαγάγωμεν, ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες Χριστόν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μοῦ γεννήθηκες ἀπὸ τὴ φύση ἕβδομο παιδί, ἂς γίνεις γιὰ χάρη μου ἕβδομος μάρτυρας μὲ τὴ θέλησή σου. Μὴ μὲ κάμεις, παιδί μου, μητέρα ἑπτὰ παιδιῶν, καὶ μητέρα ἕξι μαρτύρων.

Ποῦ εἶναι τώρα, παρακαλῶ, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν προσφέρουν στὸ Θεὸ οὔτε τὶς προσφορές τῶν χρημάτων; Ἑπτὰ τρυφερὰ παιδὰ πρόσφερε σήμερα στὸ Θεὸ ἡ μητέρα καὶ δὲ λιποθύμησε προσφέροντας θυσία ἀπὸ τὰ σπλάχνα της. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ μᾶς σχολιάζουν μὲ μικροπρέπεια κάποτε καὶ τὴν προσφορὰ ἑνὸς ἀσήμαντου ποσοῦ. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἂς προσφέρουμε στὸ Θεὸ καὶ ψυχὲς καὶ χρήματα καὶ σώματα, δοξάζοντας γιὰ ὅλα τὸ Χριστό, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

4

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΟΜΙΛΙΑ

1. Πρώην ὑμῖν, ἀγαπητοί, τὸν πολυανθῆ τοῦ ἔαρος διαπλέκοντες στέφανον, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καθάπερ ἐν πίνακι τῶν λόγων χαρακτηρίζοντες, οὐ μόνον ἄλση θάλλοντα καὶ λειμῶνας ἀναβλαστάνοντας καὶ αὔρας πρὸς ἀναβίωσιν κατεπειγομένας ἐνεδείκνυμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τὰ τῆς ἀναστάσεως δεδεγμένην ἀπεφαίνομεν σύμβολα, καὶ πρόσφορόν τινα τῷ καιρῷ ζητοῦντες ὑπόθεσιν, τὸν ἀναζήσαντα Λάζαρον εἱλκύσαμεν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν διαρκέσαι μὴ δυνηθέντες, κατὰ τὸ πρῶτον ἐγχείρημα τὸν λόγον συνεπεράναμεν· καὶ πρὸ πάντων ἐπιζητήσαντες, τίνος χάριν ὑπὸ τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν ὁ Λάζαρος σιγηθείς, Ἰωάννῃ μόνῳ συγγέγραπται, ἐλέγομεν, ὅτι τὴν ὑποψίαν πλάσματος προϋποτεμνόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεχώρησε τοῖς εὐαγγελισταῖς ἐκ συνόδου τε καὶ συμφωνίας τὰ τοῦ Σωτῆρος ἀναγεγραφηκέναι τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ παραλιπεῖν ἄλλον ἄλλο τι παρεσκεύασεν, ἐναργὲς τεκμήριον ποιούμενον, τὸ μὴ κακούργως, μηδὲ ἐκ παρασκευῆς, μηδὲ ἐκ συνθήματος, μηδὲ πρὸς χάριν αὐτοῖς συγγεγράφθαι τὰ εὐαγγέλια, καὶ ὥστε πάντα, ὅταν τὸ φαινόμενον ἐλλείψῃ, τὴν ἀπερίεργον ἀλήθειαν σαφηνίζειν.

Ἀλλὰ τούτων ἱκανῶς τότε προκατασκευασθένων ἡμῖν, σκοπήσωμεν τίς ἡ κατὰ τὸν Λάζαρον θαυματουργία τοῖς εὐαγγελισταῖς εὔκαιρος χρεία. Πολλὰ πρὸς τοὺς μαθητὰς πολλάκις πε-

---

1. Ἰω. 11, 1 - 44.

4

ΣΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΟΜΙΛΙΑ

1. Παλιότερα, ἀγαπητοί, ποὺ πλέξαμε μὲ πολλὰ λουλούδια τὸν ἔπαινο τῆς ἄνοιξης, καὶ ζωγραφίσαμε μὲ τὰ λόγια σὰν σὲ πίνακα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ χρονου, σᾶς δείξαμε ὅτι δὲν εἶναι μόνο τὰ δένδρα ζωηρά, καὶ οὔτε μόνο ὅτι τὰ λιβάδια βλασταίνουν πάλι, καὶ οὔτε ὅτι οἱ δροσεροὶ ἄνεμοι φυσοῦν γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς φύσης, ἀλλὰ δείξαμε ὅτι καὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος δέχθηκε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὰ σύμβολα τῆς ἀνάστασης, καὶ ἀναζητώντας κάποιο θέμα κατάλληλο μὲ τὴν περίσταση, ἐπικαλεσθήκαμε τὸ Λάζαρο ποὺ ἀναστήθηκε. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μπορέσαμε νὰ κρατήσουμε τὴν ὑπόσχεσή μας, τελειώσαμε τὸ λόγο στὴν πρώτη προσπάθειά μας. Καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα ἐξετάζοντας γιὰ ποιὸ λόγο οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστὲς δὲ μίλησαν γιὰ τὸ Λάζαρο καὶ μόνο ὁ Ἰωάννης ἔγραψε[1], λέγαμε ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἤθελε νὰ ἐξαφανίσει τὶς ὑποψίες γιὰ φανταστικὲς διηγήσεις, ἐπέτρεψε στοὺς εὐαγγελιστὲς νὰ γράψουν μὲ ἀπόλυτη συμφωνία τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔκαμε νὰ παραλείψει ὁ καθένας καὶ κάτι, παρουσιάζοντας ἔτσι ὁλοφάνερη ἀπόδειξη ὅτι τὰ εὐαγγέλια δὲν τὰ ἔχουν γράψει μὲ κακὸ σκοπό, οὔτε ὕστερα ἀπὸ προμελέτη, οὔτε ὕστερα ἀπὸ συμφωνία, οὔτε γιὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παρουσιάζουν ὅλα καθαρά, τὴν ἀπέριττη ἀλήθεια, ὅταν λείψουν οἱ φαινομενικὲς διαφορές.

Ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ ἐξετάσαμε τότε ἀρκετὰ αὐτά, ἂς ἐξετάσουμε γιατί τὸ θαῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ Λαζάρου ἔπρεπε νὰ τὸ ἀναφέρουν οἱ εὐαγγελιστὲς τὴν ἐποχὴ αὐτή. Ἂν καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶ-

ρὶ τοῦ πάθους διαλεχθεὶς ὁ Σωτήρ, ναρκῶντας ἑώρα, καὶ πρὸς τοιαύτην ἀκοὴν ὑποφρίττοντας, καὶ ἀσθενείας μᾶλλον ἢ οἰκονομίας τὸ προμηνυόμενον πάθος ὑπολαμβάνοντας, καὶ ἀνθρωπίνοις ἔτι λογισμοῖς ῥιπιζομένους καὶ τρέμοντας. Διὰ τοῦτο ἤδη τοῦ πάθους πλησιάζοντος, καὶ τοῦ σταυροῦ μέλλοντος πήγνυσθαι, ἀνίστησιν ἀποθανόντα τὸν Λάζαρον, ἵνα ἔργῳ διδάξῃ τοὺς μαθητευομένους, ὡς οὐκ ἀσθενείας ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, ἵνα πείσῃ τοὺς παρόντας, ὅτι θανάτῳ μὲν ἐπιτάττει, καὶ ψυχὴν ἀνακαλεῖται τῶν γηΐνων ἀπολυθεῖσαν δεσμῶν. Σκοπῷ δέ τινι τὸν ἑκούσιον ὑφίσταται θάνατον, καὶ τάχα δὲ προδιαγράφων ἐν τῷ Λαζάρῳ τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνάστασιν, καὶ τῇ συντόμῳ προθεσμίᾳ τῆς ὑπὸ γῆν διατριβῆς τοὺς μικροψύχους παραμυθησάμενος, καὶ ἐν προθύροις τοῦ σταυροῦ τὸν φόβον ἀναγκαίως τῶν μαθητῶν ὑπεκλύων, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ τῷ ἑτέρῳ παρ' αὐτοῦ χαρισθὲν καὶ αὐτῷ παρ' ἑαυτοῦ ῥᾳδίως ὑπάρξει, διὰ αὐτῶν τῶν ἔργων ἀμφιβάλλοντας νουθετῶν, καὶ τοιούτῳ τρόπῳ φωνὰς τοῖς πράγμασιν περιάπτων.

Καὶ δι' ὧν ἐποίει σχεδὸν ταῦτα φθεγγόμενος· οὐδαμοῦ τὴν ἀναληφθεῖσαν ἀνθρωπότητα τῆς θείας ἐνεργείας ἄμικτον ἀπολέλοιπα, ἀλλὰ νῦν μὲν ὡς ἄνθρωπος, νῦν δὲ ὡς Θεὸς ἐγώ, τῇ μὲν φύσιν ὑποδεικνύς, τῇ δὲ τὴν οἰκονομίαν πιστούμενος, καὶ διδάσκων τὰ μὲν ταπεινότερα προσάπτειν τῇ ἀνθρωπότητι, ἀνατιθέναι δὲ τὰ ὑψηλότερα τῇ θεότητι, καὶ διὰ τῆς ἀνίσου ταύτης τῶν ἔργων κράσεως τὴν ἄνισον τῶν φύσεων ἕνωσιν ἑρμηνεύων, καὶ διὰ τῆς κατὰ τῶν παθῶν ἐξουσίας δηλοποιῶν τῶν παθῶν τὸ αὐθαίρετον, ἐχαλίνωσα τὴν φύσιν ὡς Θεός, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας παρατείνας τὴν ἀσιτίαν, ἐπείνασα δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐκοπώθην ὡς ἄνθρωπος· ἀλλ' ὡς Θεὸς θάλατταν λυττῶσαν ἐκοίμησα· ἐπειράθην ὡς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐπιτάγματι δαίμονας ἀπήλασα· μέλλω πάσχειν ὑπὲρ ἀνθρώπων

πε πολλὰ πολλὲς φορὲς στοὺς μαθητὲς γιὰ τὰ πάθη του, τοὺς ἔβλεπε μουδιασμένους, καὶ νὰ φοβοῦνται λίγο ἀκούοντας αὐτά, καὶ νὰ θεωροῦν ὅτι τὰ προλεγόμενα πάθη του εἶναι ἀπόδειξη ἀδυναμίας περισσότερο,παρὰ φροντίδας, καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν ἀκόμη οἱ ἀνθρώπινες σκέψεις καὶ νὰ τρέμουν. Γι' αὐτὸ καθὼς πλησίαζαν πιὰ τὰ πάθη του καὶ ἐπρόκειτο νὰ στηθεῖ ὁ σταυρός του, ἀνέστησε τὸ Λάζαρο ποὺ εἶχε πεθάνει, γιὰ νὰ διδάξει στοὺς μαθητές του μὲ ἔργα, ὅτι ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος δὲν εἶναι δεῖγμα ἀδυναμίας, γιὰ νὰ πείσει τοὺς παρόντες ὅτι διατάζει τὸ θάνατο καὶ ξαναφέρνει τὴν ψυχὴ ποὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος. Καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ πεθαίνει μὲ τὴ θέλησή του, προεικονίζοντας ἴσως μὲ τὸ Λάζαρο τὴν ἀνάστασή του ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες, καὶ παρηγορώντας τοὺς δειλοὺς μὲ τὴ σύντομη παραμονή του μέσα στὴ γῆ, καὶ διαλύοντας ἀναγκαστικὰ στὶς παραμονὲς τῆς σταύρωσής του τὸ φόβο τῶν μαθητῶν, καὶ δείχνοντας ὅτι ἐκεῖνο ποὺ χάρισε σ' ἄλλον θὰ κάμει εὔκολα καὶ στὸν ἑαυτό του, νουθετώντας μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀμφιβολίες, καὶ ἀποδίδοντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο φωνὴ στὰ πράγματα.

Καὶ μ' αὐτὰ ποὺ ἔκανε, ἔλεγε σχεδὸν αὐτά· ποτὲ δὲν ἄφησα τὴν ἀνθρώπινη φύση ποὺ πῆρα μόνη της χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς θεϊκῆς μου δύναμης, ἀλλὰ ἄλλοτε σὰν ἄνθρωπος καὶ ἄλλοτε σὰν Θεὸς ἐνεργοῦσα, γιὰ ν' ἀποδείξω τὴν ἀνθρώπινη φύση μου καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσω τὴ θεϊκή μου δύναμη, καὶ νὰ διδάξω ὅτι τὰ κατώτερα πρέπει ν' ἀποδίδονται στὴν ἀνθρώπινη φύση μου καὶ τὰ ἀνώτερα νὰ θεωροῦνται ἔργο τῆς θεϊκῆς μου φύσης, καὶ νὰ ἐξηγήσω μὲ τὴν ἄνιση αὐτὴ ἀνάμειξη τῶν ἔργων μου τὴν ἕνωση τῶν δύο ἄνισων φύσεων, καὶ νὰ κάνω γνωστὸ μὲ τὴν ἐξουσία μου ἐπάνω στὰ πάθη ὅτι μὲ τὴ θέλησή μου ἔπαθα. Συγκράτησα σὰν Θεὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀφοῦ γιὰ σαράντα ἡμέρες ἔμεινα νηστικός, καὶ ὕστερα πείνασα καὶ κουράστηκα σὰν ἄνθρωπος. Ἀλλὰ σὰν Θεὸς γαλήνεψα τὴ θάλασσα ποὺ εἶχε τρικυμία. Σὰν ἄνθρωπο μὲ δοκίμασε ὁ διάβολος, ἀλλὰ σὰν Θεὸς ἔδιωξα μὲ τὴν προσταγή μου τὰ κακὰ πνεύματα. Πρόκει-

ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀσθενείας ὑπολάβητε τὸ γινόμενον, πρὸ τοῦ θάνατον ἐπελθεῖν ἀνακαλοῦμαι τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου κρατούμενον, καὶ τὴν τῆς θεότητος ἐνέργειαν προμηνύσας, τότε τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ἀρχαῖον ὄφλημα καταβάλλω, καὶ διαλύσας τὰ δεσμά, τότε δεσμοῦμαι, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐπιδείκνυμι ὅτι ἐξουσίαν ἔχω θῆναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.

Αὕτη τοῦ Σωτῆρος ἡ διὰ τῶν ἔργων διδασκαλία· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, μηδὲ λόγῳ τινὶ τὴν κατὰ τὸν Λάζαρον θαυματουργίαν ἐταμιεύετο, οὐκ ἂν δήπου προαγγελθείσης αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς ἀσθενείας τοῦ Λαζάρου· «Ἀπέστειλαν» γάρ, φησίν, «ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον λέγουσαι, Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ»· οὐκ ἂν οὖν τι τοιοῦτον ἀκούσας ἐπὶ πολὺ ἀνεβάλετο, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου καὶ τῆς Συροφοινικίσσης ἐποίησεν, καὶ τοῦ μὲν ἀπόντος τὸν παῖδα, τῆς δὲ ἀπούσης τὴν θυγατέρα διέσωσεν, οὕτως ἂν καὶ ἐπὶ τῆς Μάρθας περὶ ἀδελφοῦ δηλούσης ὡς ἀσθενεῖ πεποίηκεν. Νῦν δὲ ἐξεπίτηδες ἀναμένει τὸν θάνατον, καὶ ἐνδιατρίβει ἡ παρολκή, καὶ τὴν παρουσίαν ἐκ προνοίας ὑπερτίθεται, ἵνα τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην πρὸ τῆς τοῦ θανάτου πάλης ἐνδείξηται· καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας ὑπερτίθεται, πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀκριβοῦς τελευτῆς. Ἰουδαίων δὲ παρόντων ἀνοίγει τὸν τάφον, ἵνα κήρυκας τοῦ θαύματος ἐργάσηται τοὺς ἐλαύνοντας· δι' εὐχῆς δὲ καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐπικλήσεως ἐγείρει τὸν Λάζαρον, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς τοῦ δημιουργοῦ ἀντιτάττεσθαι νόμοις.

Καὶ βλέπε μοι τὸ παράδοξον· οὐκ εἶπεν Λάζαρε, ἀνάζησον, ἀλλὰ τί; Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, ἵνα διδάξῃ τοὺς παρόντας ὡς οὗτος ἐκεῖνος ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ἵνα δείξῃ τοῖς παροῦσιν ὡς

---

2. Ἰω. 10, 18.
3. Ἰω. 11, 3.
4. Γιὰ τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ δούλου τοῦ ἑκατόνταρχου βλ. Ματθ. 8, 5 - 13 καὶ Λουκᾶ 7, 1 - 10.
5. Γιὰ τὴ θεραπεία τῆς θυγατέρας τῆς Συροφοινίκισσας βλ. Μάρκ. 7, 24 - 30 καὶ Ματθ. 15, 21 - 28.
6. Ἰω. 11, 43.

ται νὰ πάθω σὰν ἄνθρωπος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θεωρήσετε αὐτὸ ποὺ θὰ γίνει ὅτι εἶναι δεῖγμα ἀδυναμίας, πρὶν νὰ ἔρθει ὁ θάνατος ξαναφέρνω στὴ ζωὴ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κρατοῦσε ὁ θάνατος, καὶ ἀφοῦ προανάγγελα τὴ δύναμη τῆς θεϊκῆς μου φύσης, ὕστερα θὰ πληρώσω τὸ παλιὸ χρέος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, καὶ ἀφοῦ ἔσπασα τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, θὰ δεθῶ ἀργότερα μ' αὐτά, καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα θὰ δείξω ὅτι ἔχω ἐξουσία νὰ δώσω τὴ ζωή μου καὶ ἔχω ἐξουσία πάλι νὰ τὴν πάρω[2].

Αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὰ ἔργα του. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν αὐτὴ καὶ ἂν δὲ ρύθμιζε μὲ κάποιο σκοπὸ τὸ θαῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ Λαζάρου, ὅταν τοῦ ἀνάγγειλαν στὸ δρόμο τὴν ἀρρώστια τοῦ Λαζάρου, γιατὶ «Οἱ ἀδελφές του», λέγει ὁ εὐαγγελιστής, «ἔστειλαν ἀνθρώπους στὸν Κύριο καὶ τοῦ εἶπαν, νά, αὐτὸς ποὺ τὸν ἀγαπᾶς πολύ, εἶναι ἄρρωστος»[3], δὲ θὰ καθυστεροῦσε λοιπὸν τόσο πολύ, ὅταν ἄκουσε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ὅπως ἔκανε στὴν περίπτωση τοῦ ἑκατόνταρχου καὶ τῆς Συροφοινίκισσας, καὶ ἐνῶ ἀπουσίαζε ὁ πρῶτος ἔσωσε τὸ δοῦλο του[4], καὶ ἐνῶ ἀπουσίαζε ἡ δεύτερη ἔσωσε τὴ θυγατέρα της, ἔτσι θὰ ἔκαμνε καὶ στὴν περίπτωση τῆς Μάρθας, ὅταν τοῦ φανέρωσε ὅτι ὁ ἀδελφός της εἶναι ἄρρωστος. Τώρα ὅμως ἐπίτηδες περιμένει τὸ θάνατό του, καὶ καθυστερεῖ ἡ ἀναβολή, καὶ ἀναβάλλει τὴν παρουσία του ἐσκεμμένα, γιὰ νὰ δείξει τὴ νίκη του ἐναντίον τοῦ θανάτου πρὶν ἀπὸ τὴν πάλη του μὲ τὸ θάνατο. Καὶ καθυστερεῖ γιὰ τρεῖς ἡμέρες, γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ σίγουρα ὁ θάνατος τοῦ Λαζάρου. Καὶ ὅταν εἶναι παρόντες οἱ Ἰουδαῖοι ἀνοίγει τὸν τάφο, γιὰ νὰ κάμει κήρυκες τοῦ θαύματος ἐκείνους ποὺ τὸν καταδιώκουν. Καὶ ἀνασταίνει τὸ Λάζαρο μὲ προσευχὴ καὶ ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατέρα του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἀντιτάσσεται στοὺς νόμους τοῦ δημιουργοῦ.

Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, τὸ παράδοξο. Δὲν εἶπε· Λάζαρε, ξαναζῆσε, ἀλλὰ τί εἶπε; «Λάζαρε, ἔβγα ἔξω»[6], γιὰ νὰ διδάξει τοὺς παρόντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καλεῖ αὐτὰ ποὺ δὲν

οὗτος ἐκεῖνος ὁ Θεὸς ζώντων καὶ οὐ νεκρῶν, ἵνα ἐν καιρῷ τὸ ἀπαρεμπόδιστον τοῦ θείου προστάγματος ἐπιδείξηται, καὶ ἀναμνήσῃ τοὺς περιεστῶτας τοῦ λέγοντος· «Γενηθήτω στερέωμα»· «Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν»· «Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου»· «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν»· «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω»· καὶ τοῦτο πρὸς μείζω καὶ βεβαιοτέραν πίστιν τῶν συνδραμόντων, ἵνα ἡ μὲν στολὴ καὶ τὰ δεσμὰ τῇ νεκρότητι μαρτυρήσῃ, ἡ δὲ ἀνυπέρθετος ὑπακοή, καὶ ὁ ἀνεμπόδιστος φόβος τὴν δεσποτικὴν αὐθεντίαν κηρύξῃ. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω· καὶ ὁ διαλελυμένος ὠρθοῦτο, καὶ ὁ σεσηπὼς ᾐσθάνετο· ὁ νεκρὸς ὑπήκουεν, καὶ δεσμώτης ἔτρεχεν, καὶ ὁ θρηνούμενος ἐσκίρτα. Διὰ τί δὲ κραυγῇ κέχρηται πρὸς τὸ παρὸν ὁ Σωτήρ; φησὶν γὰρ ὁ εὐαγγελιστής. «Ταῦτα εἰπών, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασεν, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Καὶ διὰ τῆς βοῆς τάχα τὴν μέλλουσαν προϋποτυπώσας ἀνάστασιν· «Σαλπίσει» γάρ, φησίν, «καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται». Πολλὰ ἔτι ἔχων λέγειν, ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἕλκομαι, καὶ ἀπὸ τάφου πρὸς τάφον με ἐλθεῖν ἀναγκάζομαι.

2. Εὔκαιρος δὲ ἄρα καὶ ὁ τοῦ Λαζάρου τάφος τάφοις ἐξετασθείς· οὐκ ἄκαιρος, ὡς ἔοικεν, καὶ ὁ τῶν γυναικῶν θάνατος ἐπ' αὐτὸν τὸν τάφον ἑορταζόμενος. Τάφος ἐκεῖ, καὶ τάφος ἐνταῦθα· ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ Λαζάρου τάφος ἀνοιγόμενος τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ἐμφανίζει, ὁ δὲ τῶν γυναικῶν τάφος κεκλεισμένος καὶ ἐνεργῶν τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν κηρύττει· ἐκεῖ νεκρὸς ὑπὲρ φύσιν τὸν τάφον ἐκτρέχων, ἐνταῦθα γυναῖκες παρὰ φύσιν τοῖς τάφοις προστρέχουσιν· ἐκεῖ θείας δυνάμεως σημεῖον, ἐνταῦθα προαιρέσεως γενναίας τεκμήριον· ἐκεῖ Λάζαρος... τὰς

---

7. Γεν. 1, 6.9.11.20.
8. 'Ιω. 11, 43.
9. Α' Κορ. 15, 52.
10. Πρόκειται γιὰ τὶς ἁγίες Βερνίκη καὶ Προσδόκη καὶ γιὰ τὴ μητέρα τους Δομνίνα, στὶς ὁποῖες ὁ Χρυσόστομος ἀφιερώνει ἐγκωμιαστικὴ ὁμιλία (βλ. Πατρολογία Migne, τόμ. 50, σελ. 629 - 640).

ὑπάρχουν σὰν νὰ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ δείξει στοὺς παρόντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ζωντανῶν καὶ ὄχι τῶν νεκρῶν, γιὰ νὰ δείξει στὴ κατάλληλη στιγμὴ ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ νὰ θυμίσει στοὺς παρόντες ἐκεῖνον ποὺ ἔλεγε· «Νὰ γίνει τὸ στερέωμα· νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ νερὰ σ' ἕνα μέρος· νὰ βλαστήσει ἡ γῆ χορτάρι χλωρό· νὰ γεμίσουν τὰ νερὰ μὲ ζωντανὰ ἑρπετά»[7]. «Λάζαρε, ἔβγα ἔξω»· καὶ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια γιὰ μεγαλύτερη καὶ σταθερότερη πίστη αὐτῶν ποὺ συγκεντρώθηκαν, γιὰ νὰ βεβαιώσουν τὰ ροῦχα καὶ τὰ δεσμὰ τὸ θάνατο τοῦ Λαζάρου. Καὶ γιὰ νὰ διακηρύξει ἡ ἄμεση ὑπακοὴ καὶ ὁ ἀκώλυτος φόβος τὴν ἐξουσία τοῦ Κυρίου. «Λάζαρε, ἔβγα ἔξω»· καὶ ὁ πεθαμένος σηκώθηκε, καὶ ἐκεῖνος ποὺ βρισκόταν σὲ ἀποσύνθεση ἀπέκτησε τὶς αἰσθήσεις του. Ὁ νεκρὸς ὑπάκουσε, καὶ ὁ δεμένος ἔτρεχε, καὶ ἐκεῖνος ποὺ θρηνοῦσαν πηδοῦσε. Γιατί ὅμως στὴν περίπτωση αὐτὴ φώναξε δυνατὰ ὁ Σωτήρας; γιατὶ λέγει ὁ εὐαγγελιστής, «Ἀφοῦ εἶπε αὐτά, φώναξε μὲ δυνατὴ φωνή· Λάζαρε, ἔβγα ἔξω»[8]. Γιὰ νὰ προεικονίσει ἴσως μὲ τὴ φωνὴ τὴ μελλοντικὴ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν· «Θὰ σαλπίσει», λέγει ὁ Παῦλος, «καὶ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»[9]. Ἂν καὶ μπορῶ νὰ πῶ πολλὰ ἀκόμη, ὅμως ἔρχομαι στὴν παρούσα ὑπόθεση, καὶ ἀναγκάζομαι νὰ μεταβῶ ἀπὸ τάφο σὲ τάφο.

2. Εἶναι λοιπὸν ἐπίκαιρος ὁ τάφος τοῦ Λαζάρου νὰ τὸν συγκρίνουμε καὶ μ' ἄλλους τάφους. Εἶναι ἐπίκαιρος, ὅπως φαίνεται, καὶ ὁ θάνατος τῶν γυναικῶν[10], ποὺ ἑορτάζουμε πάνω στὸν τάφο τους. Τάφος ἐκεῖ, καὶ τάφος ἐδῶ· ἀλλὰ ὁ τάφος τοῦ Λαζάρου ὅταν ἄνοιξε ἔδειξε τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ τάφος τῶν γυναικῶν, ποὺ εἶναι κλειστὸς καὶ ἐνεργεῖ, διακυρύττει τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκεῖ ὁ νεκρὸς βγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο μὲ ὑπερφυσικὸ τρόπο, ἐδῶ οἱ γυναῖκες τρέχουν στοὺς τάφους μ' ἀφύσικο τρόπο. Ἐκεῖ εἴχαμε σημάδι τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ, ἐδῶ ἔχουμε ἀπόδειξη γενναίας βούλησης. Ἐκεῖ ὁ Λάζαρος βγῆκε ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ θανάτου, ἐδῶ οἱ γυναῖκες μπαίνουν μὲ θάρρος

τοῦ θανάτου... εὐθάρσως ἐπίσταται· ἐκεῖ μετὰ τὸν θάνατον ἀναβίωσις, καὶ ἐνταῦθα ζωή· ἐκεῖ θάνατος βιαίως ληστεύεται, ἐνταῦθα θάνατος προδήλως πατεῖται· ἐκεῖνον ὁ θάνατος δανείσας τῷ βίῳ πάλιν διὰ τοῦ τάχους ἀνέλαβεν· μᾶλλον δέ, φησίν, «Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺ νεκροὺς αὐτῶν», τοῦτο Θεοῦ κελεύσαντος· αὗται δὲ ἀπὸ προσκαίρου ζωῆς πρὸς ζωὴν ἀπέραντον ἡμᾶς συναθροίσασαι· μήτηρ εὐσεβὴς ὠδῖνα ὑπενεγκοῦσα, θυγατέρες ὠδίνων ἀπείραστοι, μήτηρ λύσασα παρθενίαν εἰς γένεσιν παρθένων, μήτηρ ἁγνείας ὠδίνασα, μήτηρ κατὰ φυσικὸν νόμον παρθένους γεννήσασα.

Ὁ πανταχοῦ τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιστρατεύων τύραννος, ὁ τῶν βαρβαρικῶν φόνων πρὸς τὸ ἐμφύλιον αἷμα μεταστρέφων τὸ ξίφος, τύραννος Χριστὸν ἐλαύνων τὸν οὐ βλεπόμενον, τύρανος διὰ τῆς ποίμνης οἰόμενος τὸν ποιμένα πορθεῖν, τύραννος εἰς οὐρανὸν τοξεύειν ἐπιχειρῶν, τύραννος τὴν Χριστοῦ βασιλείαν πλατυνομένην ζηλοτυπῶν· τύραννος ἦν ὁ διώκων ἀνὴρ καὶ μονόζυξ, ἀπρόοδοι θυγατέρες αἱ συναγωνιζόμεναι. Χρήματα διηρπάζετο, πατρὶς ἀπελιμπάνετο· εἷλκον ἀσεβεῖς στρατιῶται τὰς τῆς σωφροσύνης τε καὶ κοσμιότητος ἐραστάς, τοιχωρύχοι τὴν τοῦ νοητοῦ Ναβουχοδονόσορ εἰκόνα προσκυνεῖν ἀναγκάζοντες. Ἀλλ' ὅπερ ἡ Βαβυλωνία κάμινος ἐπὶ τῆς τῶν μαρτύρων τριάδος ἐργάζεται, καὶ σώματός τε καὶ ψυχῆς τὰ δεσμὰ διαλύσασα, ἐλευθέρας ἀφῆκεν εἰς οὐρανὸν πέτασθαι τὰς ψυχάς. Ὄφις δὲ ἀρχόμενος ὁ τὴν Εὔαν ἐν παραδείσῳ διώξας, ὁ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀκάκοις σοφιστεύσας ἤθεσιν, οὗτος τὸν ποταμὸν ἰδὼν λύθρου κολυμβήθραν γενόμενον, καὶ θείῳ Πνεύματι τὸ ῥεῖθρον ἀνακιρνώμενον, ἄχρι τοῦ ποταμοῦ τὰς μακαρίας διώξας, τοῖς πυρὶ πνευ-

---

11. Τὰ κενὰ τοῦ κειμένου συμπληρώνονται ἀπὸ τὴν λατινικὴ μετάφραση τοῦ Migne.
12. Ἑβρ. 11, 35.
13. Δαν. κεφ. 3.

στὶς πύλες τοῦ ἄδη»[11]. Ἐκεῖ μετὰ τὸ θάνατο εἴχαμε ἐπιστροφὴ στὴ ζωή, καὶ ἐδῶ ἔχουμε ζωή. Ἐκεῖ ὁ θάνατος ληστεύεται βίαια, ἐδῶ ὁ θάνατος καταπατιέται ὁλοφάνερα. Ἐκεῖνον ὁ θάνατος, ἀφοῦ τὸν δάνεισε στὴ ζωή, γρήγορα τὸν πῆρε πίσω, ἢ καλύτερα λέγει ὁ Παῦλος· «Οἱ γυναῖκες πῆραν τοὺς νεκρούς τους μὲ τὴν ἀνάσταση»[12], ἐπειδὴ τὸ διέταξε ὁ Θεός. Αὐτὲς ὅμως μεταπήδησαν ἀπὸ τὴν προσωρινὴ ζωὴ στὴν αἰώνια, ἡ μητέρα καὶ οἱ θυγατέρες, οἱ ὁποῖες μᾶς συγκέντρωσαν σήμερα ἐδῶ. Ἡ μητέρα ποὺ ἦταν εὐσεβὴς καὶ ὑπέφερε τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, οἱ θυγατέρες ποὺ δὲν γνώρισαν αὐτοὺς τοὺς πόνους, ἡ μητέρα ποὺ πρόσφερε τὴν παρθενία της γιὰ νὰ γεννήσει παρθένους, ἡ μητέρα ποὺ ἐγκυμονοῦσε τὴν ἁγνότητα, ἡ μητέρα ποὺ μὲ φυσικὸ τρόπο γέννησε παρθένους.

Ὁ τύραννος ποὺ πολεμᾶ παντοῦ τοὺς εὐσεβεῖς, ποὺ μετατρέπει τὸ ξίφος ἀπὸ τὶς βαρβαρικὲς θυσίες στὸ νὰ χύνει τὸ αἷμα τῶν ὁμοεθνῶν, εἶναι ὁ τύραννος ποὺ καταδιώκει τὸν ἀόρατο Χριστό, ὁ τύραννος ποὺ νομίζει ὅτι μὲ τὸ ποίμνιο ἐξολοθρεύει τὸν ποιμένα, ὁ τύραννος ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοξεύει στὸν οὐρανό, ὁ τύραννος ποὺ ζηλεύει γιατὶ ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ ἐπεκτείνεται. Τύραννος ἦταν αὐτὸς ποὺ τὶς καταδίωκε καὶ μόνος, μόνες ἦταν οἱ θυγατέρες ποὺ ἀγωνίζονταν. Τοὺς ἅρπαζε τὴν περιουσία τους, τοὺς στεροῦσε τὴν πατρίδα τους. Ἀσεβεῖς στρατιῶτες ἔσυραν ἐκεῖνες ποὺ ἀγαποῦσαν τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα, διαρρῆκτες ποὺ τὶς ἀνάγκαζαν νὰ προσκυνοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ Ναβουχοδονόσορα[13]. Ἀλλὰ κάνει αὐτὸ ποὺ ἔκανε τὸ καμίνι τῆς Βαβυλώνας στοὺς τρεῖς μάρτυρες, δηλαδὴ ἀφοῦ ἔλυσε τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἄφησε ἐλεύθερες τὶς ψυχές τους νὰ πετάξουν στὸν οὐρανό. Καὶ τὸ νικημένο φίδι ποὺ καταδίωξε τὴν Εὕα στὸν Παράδεισο, ποὺ ἐξαπάτησε τὸν ἁπλὸ καὶ ἁγνὸ χαρακτήρα της, ὅταν εἶδε τὸν ποταμὸ νὰ γίνεται κολυμβήθρα αἵματος καὶ τὰ νερά του ν' ἀνακατεύονται μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀφοῦ καταδίωξε τὶς μακάριες γυναῖκες μέχρι τὸν ποταμό, γύρισε πίσω, γιατὶ τὰ νερὰ ἀνακα-

ματικῷ κερασθεῖσιν ὕδασιν ἀνεκρούετο, καὶ περιστρέφων ἑαυτῷ τὸ κομψόν, τοῦ ἀρχαίου μηχανήματος τὴν ζημίαν ἐθρήνει, καὶ τὰς πρὶν εὐαπατήτους τε καὶ εὐπτοήτους γυναῖκας, ταύτας κατὰ τοῦ θανάτου σοβαρῶς νεανιευομένας ἑώρα, καὶ ἣν ἐτήρει πτερνίσαι πτέρναν, ταύτην ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀλλομένην ἔβλεπεν.

Ἀλλ' ἱκανῶς καὶ ταῖς τροπαιοφόροις ἐμπανηγυρίσαντες γυναιξίν, καὶ τὸ χρήσιμον πανταχοῦ τῇ ὑποθέσει κεράσαντες, καὶ τάφον παλαιὸν νεαρῷ τάφῳ κοσμήσαντες, καὶ παράλογον ἀναβίωσιν καρτερικῷ θανάτῳ συῤῥάψαντες, καὶ ἀνδράσι τε καὶ γυναιξὶν ὑποδείγματα πρὸς ἀρετήν τε καὶ εὐσέβειαν ὑποθέμενοι, καὶ θάνατον ἀοίδιμον καὶ ἀνάστασιν ζηλωτὴν ἐπιδείξαντες, εὐχαριστήσωμεν ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν ἔχοντι Χριστῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τεύθηκαν μὲ τὴν πνευματικὴ φλόγα, καὶ συλλογιζόμενο τὴν ἐξυπνάδα του, θρηνοῦσε γιατὶ ἀχρηστεύθηκε τὸ παλιὸ τέχνασμά του, καὶ ἔβλεπε ὅτι οἱ γυναῖκες, ποὺ πρὶν μποροῦσε νὰ τὶς ἐξαπατήσει καὶ νὰ τὶς τρομάξει εὔκολα, ἀγωνίζονταν μὲ θάρρος ἐναντίον τοῦ θανάτου, καὶ τὴ φτέρνα ποὺ προσπαθοῦσε νὰ πατήσει, τὴν ἔβλεπε νὰ τινάζεται ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανὸ.

'Αλλ', ἀφοῦ ἀρκετὰ πανηγυρίσαμε γιὰ τὶς τροπαιοῦχες αὐτὲς γυναῖκες καὶ σᾶς προσφέραμε τὴν ὠφέλεια ἀπ' ὅλη τὴν ὑπόθεση, καὶ ἀφοῦ στολίσαμε τὸν παλιὸ μὲ νέο τάφο καὶ συνδέσαμε τὴν ὑπερφυσικὴ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου μὲ τὸν καρτερικὸ θάνατο τῶν γυναικῶν, καὶ ἀφοῦ δώσαμε καὶ σ' ἄνδρες καὶ σὲ γυναῖκες παραδείγματα καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ γιὰ ἡν εὐσέβεια, καὶ ἀφοῦ παρουσιάσαμε καὶ θάνατο περίφημο καὶ ἀνάσταση ζηλευτή, ἂς εὐχαριστήσουμε τὸ Χριστὸ ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Σ' αὐτόν, μαζὶ καὶ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

5

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

4. Οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι λειμῶνα ἀρετῶν καὶ παράδεισον πνευματικὸν καλέσας τὴν Παύλου ψυχήν· οὕτω πολὺ μὲν ἤνθει τῇ χάριτι, ἀξίαν δὲ τῆς χάριτος ἐπεδείκνυτο τῆς ψυχῆς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ σκεῦος ἐκλογῆς γέγονε, καὶ καλῶς ἑαυτὸν ἐξεκάθηρε, δαψιλὴς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐξεχύθη εἰς αὐτὸν δωρεά. Ὅθεν ἡμῖν καὶ τοὺς θαυμαστοὺς ἔτεκε ποταμούς, οὐ κατὰ τὴν τοῦ παραδείσου πηγὴν τέσσαρας μόνους, ἀλλὰ πολλῷ πλείους καθ' ἑκάστην ῥέοντας τὴν ἡμέραν, οὐ τὴν γῆν ἄρδοντας, ἀλλὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς εἰς καρπογονίαν ἀρετῆς διεγείροντας.

Τίς οὖν ἀρκέσει λόγος τοῖς τούτου κατορθώμασιν; ἢ ποία δυνήσεται γλῶσσα ἐφικέσθαι τῶν ἐγκωμίων ἐκείνου; Ὅταν γὰρ ἅπαντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλὰ συλλαβοῦσα ἔχῃ ψυχὴ μία, καὶ πάντα μεθ' ὑπερβολῆς, οὐ μόνον δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων, πῶς περιεσόμεθα τοῦ μεγέθους τῶν ἐγκωμίων; Οὐ μὴν διὰ τοῦτο σιγήσομεν, ἀλλὰ δι' αὐτό, καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐροῦμεν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκωμίου μέγιστον εἶδος, τὸ νικᾶν τῶν κατορθωμάτων τὸ μέγεθος μετὰ πάσης περιουσίας τοῦ λόγου τὴν εὐκολίαν, καὶ ἡ ἧττα μυρίων τροπαίων ἐστὶν ἡμῖν λαμπροτέρα. Πόθεν οὖν εὔκαιρον εἴη ἂν ἅψασθαι τῶν ἐγκωμίων; Πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἀπ' αὐτοῦ τούτου πρώτου, τοῦ δεῖ-

---

1. Οἱ τέσσερις ποταμοὶ ποὺ πότιζαν τὸν Παράδεισο ἦταν οἱ: Φισών, Γηών, Τίγρης καὶ Εὐφράτης.

5

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

1. Δὲν θὰ ἔσφαλε κανένας ἂν ὀνομάσει τὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου λιβάδι ἀρετῶν καὶ κῆπο πνευματικό. Τόσο πολὺ ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ χάρη καὶ ἔδειχνε τὴν πίστη τῆς ψυχῆς του ἀντάξια αὐτῆς τῆς χάρης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔγινε σκεῦος ἐκλογῆς καὶ καθάρισε καλὰ τὸν ἑαυτό του, εἶχε ἐκχυθεῖ σ' αὐτὸν πλούσια ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ μᾶς χάρισε καὶ τοὺς θαυμαστοὺς ποταμούς, ὄχι μόνο τέσσερις σύμφωνα μὲ τὴν πηγὴ τοῦ παραδείσου[1], ἀλλὰ πολὺ περισσότερους ποὺ ρέουν καθημερινά, καὶ δὲν ποτίζουν τὴ γῆ, ἀλλὰ τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὶς διεγείρουν στὴν καρποφορία τῆς ἀρετῆς.

Ποιὸς λοιπὸν λόγος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξυμνήσει τὰ κατορθώματά του; ἢ ποιὰ γλώσσα θὰ μπορέσει νὰ πλησιάσει τὰ ἐγκώμιά του; Γιατὶ ὅταν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καλὰ τὰ ἔχει συγκεντρωμένα μία ψυχή, καὶ ὅλα σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, καὶ ὄχι μόνο τὰ καλὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων, πῶς θὰ ξεπεράσουμε τὸ μέγεθος τῶν ἐγκωμίων; Δὲν θὰ σιωπήσουμε βέβαια γι' αὐτό, ἀλλὰ γι' αὐτό, ἀκριβῶς γι' αὐτὸ θὰ μιλήσουμε. Γιατὶ καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο εἶδος ἐγκωμίου, τὸ νὰ ξεπερνᾶ δηλαδὴ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων κατὰ πολὺ τὴν εὐχέρεια τοῦ λόγου, καὶ ἡ ἧττα εἶναι γιὰ μᾶς λαμπρότερη ἀπὸ ἄπειρες νίκες. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ ἦταν κατάλληλο νὰ ἀρχίσουμε τοὺς ἐπαίνους; Ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ αὐτὸ πρῶτα, νὰ ἀποδεί-

ξαι τὰ ἁπάντων ἔχοντα ἀγαθά; Εἴτε γὰρ προφῆται ἐπεδείξαντό τι γενναῖον, εἴτε πατριάρχαι, εἴτε δίκαιοι, εἴτε ἀπόστολοι, εἴτε μάρτυρες, πάντα ταῦτα ὁμοῦ συλλαβὼν ἔχει μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἐκείνων, ὅπερ ἕκαστος εἶχε καλόν, ἐκέκτητο.

Σκόπει δέ· προσήνεγκεν Ἄβελ θυσίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακηρύττεται. Ἀλλ' ἐὰν τὴν Παύλου θυσίαν εἰς μέσον ἀγάγῃς, τοσοῦτον δείκνυται βελτίων ἐκείνης, ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός. Ποίαν οὖν βούλεσθε εἴπω; οὐδὲ γὰρ μία μόνον ἐστί. Καὶ γὰρ ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην κατέθυεν ἡμέραν, καὶ ταύτην πάλιν διπλῆν ἐποίει τὴν προσφοράν· τοῦτο μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων, τοῦτο δὲ τὴν νέκρωσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ περιφέρων. Καὶ γὰρ πρὸς κινδύνους διηνεκῶς παρετάττετο, καὶ ἐσφάττετο τῇ προαιρέσει, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν οὕτως ἐνέκρωσεν, ὡς τῶν σφαγιαζομένων ἱερείων μηδὲν ἔλαττον διακεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. Οὐδὲ γὰρ βοῦς καὶ πρόβατα προσέφερεν, ἀλλ' ἑαυτὸν διπλῇ καθ' ἑκάστην ἐσφαγίαζε τὴν ἡμέραν. Διὸ καὶ ἐθάρρησεν εἰπεῖν· «Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι», σπονδὴν ἑαυτοῦ τὸ αἷμα καλέσας.

Οὐ μὴν ἠρκέσθη ταῖς θυσίαις ταύταις, ἀλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἑαυτὸν καθιέρωσε, καὶ τὴν οἰκουμένην προσήνεγκε, καὶ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον, καὶ πᾶσαν ἁπαξαπλῶς ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, ταύτην, καθάπερ ὑπόπτερός τις γενόμενος, ἐπῆλθε πᾶσαν, οὐχ ἁπλῶς ὁδοιπορῶν, ἀλλὰ τὰς ἀκάνθας τῶν ἁμαρτημάτων ἀνασπῶν, καὶ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κατασπείρων, τὴν πλάνην ἀπελαύνων, τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγων, ἐξ ἀνθρώπων ἀγγέλους ποιῶν, μᾶλλον δὲ ἀπὸ δαιμόνων ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους. Διὸ καὶ μέλλων ἀπιέναι μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ τὰ πυκνὰ ταῦτα τρόπαια, παραμυθούμενος τοὺς μα-

---

2. Ἦταν οἱ ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν καὶ οἱ γενάρχες τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Πατριάρχες ὀνομάσθησαν πολλὰ πρόσωπα. Περισσότερα γι' αὐτοὺς βλέπε στὴ ΘΗΕ, τόμ. 10, σελ. 135-138.

3. Β' Τιμ. 4, 6.

ξουμε ὅτι ἔχει ὅλα τὰ καλά; Γιατὶ εἴτε οἱ προφῆτες ἔδειξαν κάτι σημαντικό, εἴτε οἱ πατριάρχες[2], εἴτε οἱ δίκαιοι, εἴτε οἱ ἀπόστολοι, εἴτε οἱ μάρτυρες, ὅλα αὐτὰ μαζὶ τὰ ἔχει συγκεντρωμένα ὁ Παῦλος σὲ τόσο ὑπερβολικὸ βαθμό, ποὺ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχε, καὶ ὅποιο καλὸ εἶχε καθένας χωριστά, τὸ εἶχε αὐτός.

Πρόσεχε· πρόσφερε θυσία ὁ Ἄβελ καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀνακηρύσσεται ἀγαθός. Ἀλλὰ ἐὰν φέρεις ἐνώπιόν μας τὴ θυσία τοῦ Παύλου, τόσο ἀνώτερη παρουσιάζεται ἀπὸ ἐκείνη, ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ. Ποιὰ λοιπὸν θυσία θέλετε νὰ πῶ; γιατὶ δὲν εἶναι μόνο μία. Γιατὶ πραγματικὰ θυσίαζε τὸν ἑαυτό του καθημερινὰ καὶ ἔκανε μάλιστα διπλὴ αὐτὴν τὴν προσφορά, πρῶτα πεθαίνοντας καθημερινὰ καὶ ὕστερα φέροντας τὴ νέκρωση στὸ σῶμα του. Γιατὶ διαρκῶς ἦταν ἀντιμέτωπος μὲ κινδύνους καὶ θυσιαζόταν μὲ τὴ θέλησή του, καὶ νέρκωσε ἔτσι τὴ φύση τῆς σάρκας, ὥστε νὰ μὴ εἶναι καθόλου κατώτερος ἀπὸ τὰ θυσιαζόμενα σφάγια, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀνώτερος. Γιατὶ δὲν πρόσφερε βόδια καὶ πρόβατα, ἀλλὰ θυσίαζε διπλὰ τὸν ἑαυτό του κάθε ἡμέρα. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ πεῖ· «Γιατὶ ἐγὼ τώρα προσφέρω σπουδή»[3], καλώντας σπουδὴ τὸ δικό του αἷμα.

Ὅμως δὲν ἀρκέστηκε στὶς θυσίες αὐτές, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀφιέρωσε καλὰ τὸν ἑαυτό του, πρόσφερε καὶ τὴν οἰκουμένη θυσία καὶ σὰν νὰ εἶχε φτερά, διέσχισε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς ἄλλες χῶρες, καὶ γενικὰ ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος, ὄχι μόνο ὁδοιπορώντας, ἀλλὰ ξερριζώνοντας τὰ ἀγκάθια τῶν ἁμαρτημάτων καὶ σπέρνοντας τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας, ἀπομακρύνοντας τὴν πλάνη, ἐπαναφέροντας τὴν ἀλήθεια, κάνοντας ἀγγέλους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ καλύτερα ἀπὸ δαίμονες τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔκανε ἀγγέλους. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φύγει ἀπὸ τὸν κόσμο ὕστερα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους του καὶ τὰ πολλὰ τρόπαια αὐτά, παρηγορώντας τοὺς μαθητές του ἔλεγε· «Καὶ ἂν ἀκόμη χύνω τὸ αἷμα μου σπουδὴ ἐπάνω στὴ θυσία καὶ λειτουργία τῆς πίστης σας, χαίρω

θητάς, ἔλεγεν· «Εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν· διὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι». Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν τῆς θυσίας ταύτης ἴσον, ἣν τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος σπασάμενος ἔθυσεν, ἣν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσήγαγε τῷ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν;

2. Ἀλλ' ἀνῃρέθη δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κάϊν ὁ Ἄβελ, καὶ ταύτῃ λαμπρότερος γέγονεν; Ἀλλ' ἐγώ σοι μυρίους ἠρίθμησα θανάτους, καὶ τοσούτους, ὅσας ἡμέρας κηρύττων ἔζησεν ὁ μακάριος οὗτος. Εἰ δὲ καὶ τὴν μέχρι τῆς πείρας αὐτῆς προελθοῦσαν βούλει μαθεῖν σφαγήν, ἐκεῖνος μὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μήτε ἀδικηθέντος, μήτε εὐεργετηθέντος κατέπεσεν· οὗτος δὲ ὑπὸ τούτων ἀνῃρεῖτο, οὓς ἐξαρπάσαι τῶν μυρίων ἐπείγετο κακῶν, καὶ δι' οὓς πάντα ἔπασχεν, ἅπερ ἔπαθεν. Ἀλλὰ Νῶε δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, καὶ μόνος ἐν ἅπασι τοιοῦτος ἦν; Ἀλλὰ καὶ Παῦλος μόνος ἐν ἅπασι τοιοῦτος. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἑαυτὸν μετὰ τῶν παίδων διέσωσε μόνον· οὗτος δέ, πολὺ χαλεπωτέρου τὴν οἰκουμένην κατακλυσμοῦ καταλαβόντος, οὐ σανίδας πηξάμενος καὶ κιβωτὸν ποιήσας, ἀλλ' ἀντὶ σανίδων τὰς ἐπιστολὰς συνθείς, οὐ δύο καὶ τρεῖς καὶ πέντε συγγενεῖς, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καταποντίζεσθαι μέλλουσαν, ἐκ μέσων ἥρπασε τῶν κυμάτων.

Οὐδὲ γὰρ τοιαύτη ἦν ἡ κιβωτός, ὡς ἐν ἑνὶ περιφέρεσθαι τόπῳ, ἀλλὰ τὰ τέρματα τῆς οἰκουμένης κατέλαβε, καὶ ἐξ ἐκείνου πάντας εἰσάγει μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὴν λάρνακα ταύτην. Σύμμετρον γὰρ τῷ πλήθει τῶν σωζομένων αὐτὴν κατασκευάσας, δεχόμενος ἀλόγων ἀνοητοτέρους, ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐφαμίλλους ἐργάζεται, καὶ ταύτῃ νικῶν τὴν κιβωτὸν ἐκείνην. Ἐκείνη μὲν γὰρ κόρακα λαβοῦσα, κόρακα πάλιν ἐξέπεμψε, καὶ λύκον ὑποδεξαμένη, τὴν θηριωδίαν οὐ μετέβαλεν· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαβὼν λύκους, πρόβατα εἰργάσατο, καὶ λαβὼν ἱέρακας καὶ κολοιούς, περιστερὰς τούτους ἀπετέλεσε, καὶ πᾶσαν ἀλογίαν καὶ θηριωδίαν τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἐκβαλών, τὴν τοῦ

4. Φιλιπ. 2, 17-18.

καὶ χαίρω μαζὶ μ' ὅλους σας· γι' αὐτὸ καὶ ἐσεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετε μὲ ἐμένα»[4]. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιο μὲ τὴ θυσία αὐτή, τὴν ὁποία θυσίασε μὲ τὸ μαχαίρι τοῦ ἁγίου Πνεύμανος, τὴν ὁποία πρόσφερε στὸ θυσιαστήριο ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς;

2. 'Αλλὰ δολοφονήθηκε ὁ ῎Αβελ ἀπὸ τὸν Κάϊν καὶ ἔτσι ἔγινε ἐνδοξότερος; 'Εγὼ ὅμως σοῦ ἀρίθμησα ἄπειρους θανάτους καὶ τόσους ὅσες ἡμέρες ἔζησε κηρύσσοντας αὐτὸς ὁ μακάριος. Καὶ ἐὰν θέλεις νὰ μάθεις αὐτὴν τὴν πραγματικὴ σφαγή, ἐκεῖνος θανατώθηκε ἀπὸ τὸν ἀδελφό του ποὺ δὲν τὸν εἶχε ἀδικήσει, οὔτε εὐεργετήσει. 'Ο Παῦλος ὅμως θανατωνόταν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὁποίους ἔτρεχε ν' ἁρπάξει ἀπὸ τὰ ἄπειρα κακὰ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους πάθαινε, αὐτὰ ποὺ ἔπαθε. 'Αλὰ ὁ Νῶε ἦταν δίκαιος, τέλειος ἀνάμεσα στὴ γενεά του, καὶ μόνο αὐτὸς ἀνάμεσα σ' ὅλους ἦταν τέτοιος; 'Αλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἦταν τέτοιος, μόνος ἀνάμεσα σ' ὅλους. Καὶ ἐκεῖνος ἔσωσε μόνο τὸν ἑαυτό του μαζὶ μὲ τὰ παιδιά του. 'Ο Παῦλος ὅμως, ὅταν ἔγινε στὴν οἰκουμένη πολὺ χειρότερος κατακλυσμός, χωρὶς νὰ καρφώσει σανίδες καὶ νὰ κάμει κιβωτό, ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ σανίδες γράφοντας τὶς ἐπιστολές του, ὄχι δύο καὶ τρεῖς καὶ πέντε συγγενεῖς, ἀλλὰ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταποντισθεῖ, ἅρπαξε μέσα ἀπὸ τὰ κύματα.

Γιατὶ οὔτε ἡ κιβωτός του ἦταν τέτοια, ὥστε νὰ περιφέρεται σ' ἕναν τόπο, ἀλλὰ ἔπιασε τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης καὶ ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ὅλους τοὺς ὁδηγεῖ μέσα σ' αὐτὴν τὴν κιβωτό. 'Αφοῦ τὴν ἔκαμε ἀνάλογη πρὸς τὸ πλῆθος τῶν σωζομένων, δέχεται ἀνθρώπους πιὸ ἀνόητους ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τοὺς κάνει ἰσάξιους μὲ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ξεπερνώντας ἔτσι τὴν κιβωτὸ τοῦ Νῶε. Γιατὶ ἐκείνη ἀφοῦ ἔλαβε κόρακα, κόρακα πάλι τὸν ἐξαπέστειλε, καὶ λύκο ἀφοῦ φιλοξένησε, τὴ θηριωδία του δὲν ἄλλαξε. Αὐτὸς ὅμως δὲν συμπεριφέρεται ἔτσι· ἀλλὰ ἀφοῦ ὑποδέχθηκε λύκους, τοὺς ἔκαμε πρόβατα, καὶ ἀφοῦ δέχθηκε γεράκια καὶ καλιακοῦδες, τὰ ἔκαμε περιστέρια, καὶ ἀφοῦ ἀπομά-

Πνεύματος ἐπεισήγαγεν ἡμερότητα, καὶ μέχρι νῦν μένει πλέουσα ἡ κιβωτὸς αὕτη, καὶ οὐ διαλύεται. Οὐδὲ γὰρ ἴσχυσεν αὐτῆς τὰς σανίδας χαυνῶσαι τῆς κακίας ὁ χειμών, ἀλλ' ὑπερπλέουσα μᾶλλον τοῦ χειμῶνος, τὴν ζάλην κατέλυσε· καὶ μάλα εἰκότως· οὐ γὰρ ἀσφάλτῳ καὶ πίσσῃ, ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ κεχρισμέναι αἱ σανίδες αὗταί εἰσιν.

Ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ θαυμάζουσιν ἅπαντες, ὅτι ἀκούσας, «Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου», ἀφῆκε πατρίδα, καὶ οἰκίαν, καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς, καὶ πάντα ἦν αὐτῷ τὸ ἐπίταγμα τοῦ Θεοῦ; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τοῦτο θαυμάζομεν. Ἀλλὰ τί Παύλου γένοιτ' ἂν ἴσον; Ὃς οὐ πατρίδα καὶ οἰκίαν καὶ συγγενεῖς ἀφῆκεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν κόσμον διὰ τὸν Ἰησοῦν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ ὑπερεῖδε, καὶ ἓν μόνον ἐζήτει, τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀγάπην. Καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος. «Οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἰς κινδύνους ῥίψας ἑαυτόν, τὸν ἀδελφιδοῦν ἐξήρπασε τῶν βαρβάρων; Ἀλλ' οὗτος οὐ τὸν ἀδελφιδοῦν, οὐδὲ τρεῖς καὶ πέντε πόλεις, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν, οὐκ ἀπὸ βαρβάρων, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν δαιμόνων ἐξήρπασε χειρός, μυρίους καθ' ἑκάστην ὑπομένων κινδύνους, καὶ τοῖς οἰκείοις θανάτοις ἑτέροις πολλὴν ἀσφάλειαν κτώμενος. Ἀλλ' ἐκεῖ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἐστι καὶ ἡ κορωνὶς τῆς φιλοσοφίας, τὸ τὸν υἱὸν καταθῦσαι; Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ πρωτεῖα παρὰ τῷ Παύλῳ ὄντα εὑρήσομεν· οὐ γὰρ υἱόν, ἀλλ' ἑαυτὸν μυριάκις κατέθυσεν, ὅπερ ἔφθην εἰπών.

3. Τί ἂν τις θαυμάσειε τοῦ Ἰσαάκ; Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ τὴν ἀνεξικακίαν, ὅτι φρέατα ὀρύττων, καὶ τῶν οἰκείων ἐλαυνόμενος ὅρων, οὐκ ἐπεξῄει, ἀλλὰ καὶ καταχωννύμενα ὁρῶν

---

5. Γεν. 12, 1.
6. Ρωμ. 8, 37.38.
7. Πρόκειται γιὰ τὸ Λώτ. Βλ. Γεν. 14, 1-16.

κρυνε κάθε παραλογισμὸ καὶ θηριωδία τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἔβαλε μέσα της τὴν ἡμερότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μέχρι σήμερα πλέει ἡ κιβωτὸς αὐτὴ καὶ δὲν διαλύεται. Καὶ οὔτε μπόρεσε ὁ χειμώνας τῆς κακίας νὰ ἀνοίξει τὶς σανίδες της, ἀλλὰ κατόρθωσε νὰ ἐπιπλεύσει καὶ νὰ διαλύσει τὴ θύελλα τοῦ χειμώνα. Καὶ πολὺ φυσικά, ἀφοῦ οἱ σανίδες της δὲν εἶναι ἀλειμμένες μὲ ἄσφαλτο καὶ πίσσα, ἀλλὰ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ θαυμάζουν ὅλοι, γιατὶ ὅταν ἄκουσε, «Φύγε ἀπὸ τὴ γῆ σου καὶ τοὺς συγγενεῖς σου»[5], ἄφησε πατρίδα καὶ σπίτι καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς, καὶ τὰ πάντα ἦταν γι' αὐτὸν ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ; Πραγματικὰ καὶ ἐμεῖς τὸ θαυμάζουμε αὐτό. Ἀλλὰ τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιο μὲ τὸν Παῦλο; Αὐτὸς δὲν ἄφησε πατρίδα καὶ σπίτι καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν κόσμο γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ, ἢ καλύτερα, τὸ ἴδιο τὸν οὐρανό, καὶ κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ περιφρόνησε καὶ ἕνα μόνο ζητοῦσε, τὴν ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἄκουσε τὸν ἴδιο νὰ δηλώνει αὐτὸ καὶ νὰ λέγει· «Οὔτε οἱ περιστάσεις τοῦ παρόντος, οὔτε τὰ μέλλοντα γεγονότα, οὔτε τὸ ὕψος, οὔτε τὸ βάθος θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ»[6]. Ἀλλὰ ὁ Ἀβραὰμ ριψοκινδυνεύοντας τὴ ζωή του, ἅρπαξε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τὸν ἀνεψιό του[7]; Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἅρπαξε τὸν ἀνεψιό του, οὔτε τρεῖς καὶ πέντε πόλεις, ἀλλὰ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ὄχι ἀπὸ βαρβάρους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ χέρια τῶν δαιμόνων, ὑπομένοντας καθημερινὰ ἄπειρους κινδύνους καὶ παρέχοντας μὲ τοὺς δικούς του θανάτους πολλὴ ἀσφάλεια στοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀβραὰμ ὑπάρχει τὸ κυριότερο ἀγαθὸ καὶ τὸ ἀνώτατο δεῖγμα εὐσέβειας, τὸ νὰ θυσιάσει δηλαδὴ τὸν υἱό του; Ὅμως καὶ ἐδῶ θὰ συναντήσουμε τὰ πρωτεῖα νὰ τὰ ἔχει ὁ Παῦλος, γιατὶ δὲ θυσίασε τὸν υἱό του, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του ἄπειρες φορές, πράγμα ποὺ εἶπα παραπάνω.

3. Τί θὰ μποροῦσε νὰ θαυμάσει κανεὶς στὸν Ἰσαάκ; Πάρα πολλὰ βέβαια πράγματα, κυρίως ὅμως τὴν ἀνεξικακία, γιατὶ ὅταν ἄνοιγε πηγάδια καὶ τὸν ἔδιωχναν ἀπὸ τὰ δικά του κτήμα-

ἠνείχετο, καὶ πρὸς ἕτερον ἀεὶ μεθίστατο τόπον, οὐχ ὁμόσε ἀεὶ τοῖς λυποῦσι χωρῶν, ἀλλ' ἐξιστάμενος καὶ παραχωρῶν πανταχοῦ τῶν οἰκείων κτημάτων, ἕως αὐτῶν τὴν ἄδικον ἐκόρεσεν ἐπιθυμίαν. Ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐ φρέατα λίθοις καταχωννύμενα ὁρῶν, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, οὐ παρεχώρει, καθάπερ ἐκεῖνος, μόνον, ἀλλ' εἰσιὼν τοὺς λίθους βάλλοντας αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγειν ἐφιλονείκει· ὅσῳ γὰρ κατεχώννυτο ἡ πηγή, τοσούτῳ μᾶλλον ἐξερρήγνυτο, καὶ πλείους ἐξέχεε ποταμοὺς εἰς ὑπομονήν.

Ἀλλὰ τὸν παῖδα τὸν τούτου θαυμάζει τῆς καρτερίας ἡ Γραφή; Καὶ ποία ἀδαμαντίνη ψυχὴ τὴν Παύλου δύναιτ' ἂν ἐπιδείξασθαι ὑπομονήν; Οὐδὲ γὰρ δὶς ἑπτὰ ἔτη ἐδούλευσεν, ἀλλὰ τὸν πάντα βίον ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ νύμφης, οὐ συγκαιόμενος μόνον τῷ καύματι τῆς ἡμέρας, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτός, ἀλλὰ μυρίας νιφάδας πειρασμῶν ὑπομένων, νῦν μὲν μάστιγας λαμβάνων, νῦν δὲ λίθοις τὸ σῶμα βαλλόμενος, καὶ νῦν μὲν θηρίοις μαχόμενος, νῦν δὲ πελάγει πυκτεύων, καὶ λιμῷ διηνεκεῖ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ κρυμῷ, καὶ πανταχοῦ ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδῶν, καὶ τὰ πρόβατα ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου φάρυγγος ἀφαρπάζων. Ἀλλὰ σώφρων ὁ Ἰωσήφ; Ἀλλὰ δέδοικα μὴ γέλως ᾖ τὸν Παῦλον ἐντεῦθεν ἐγκωμιάζειν, ὃς ἐσταύρωσεν ἑαυτὸν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐ τὰ λαμπρὰ ἐν τοῖς σώμασι μόνον, ἀλλὰ πάντα τὰ πράγματα οὕτως ἑώρα, ὡς ἡμεῖς τὴν κόνιν καὶ τὴν τέφραν, καὶ ὡς ἂν νεκρὸς πρὸς νεκρὸν ἀκίνητος γένοιτο. Οὕτω μετὰ ἀκριβείας τῆς φύσεως τὰ σκιρτήματα κατευνάζων, οὐδὲν οὐδέποτε πρὸς οὐδὲν ἀνθρώπινον πάθος ἔπαθεν.

Ἐκπλήττονται τὸν Ἰὼβ ἅπαντες ἄνθρωποι; Καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ μέγας ἀθλητής, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Παῦλον παρισοῦσθαι δυνάμενος, διὰ τὴν ὑπομονήν, διὰ τὴν καρτερὰν

---

8. Βλ. Γεν. 26, 12-33.

9. Δηλαδὴ τὸν Ἰακώβ.

10. Δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησία.

τα, δὲν ἐπιτιθόταν, ἀλλὰ ἀνεχόταν νὰ βλέπει καὶ τὰ πηγάδια σκεπασμένα μὲ πέτρες καὶ χῶμα, καὶ πάντοτε μετανάστευε σὲ ἄλλο τόπο, χωρὶς νὰ ἐπιτίθεται κάθε φορὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν στενοχωροῦσαν, ἀλλὰ παραιτοῦνταν καὶ παραχωροῦσε τὰ δικά του κτήματα, μέχρι τότε ποὺ χόρτασε τὴν ἄδικη ἐπιθυμία τους[8]. 'Αλλὰ ὁ Παῦλος βλέποντας ὄχι τὰ πηγάδια του σκεπασμένα μὲ πέτρες, ἀλλὰ τὸ δικό του σῶμα, δὲν τὸ ἀνεχόταν μόνο, ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ προσπαθοῦσε ν' ἀνυψώσει στὸν οὐρανὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν λιθοβολοῦσαν. Γιατὶ ὅσο σκεπαζόταν ἀπὸ πέτρες ἡ πηγή, τόσο περισσότερο ἀνοιγόταν καὶ ἔχυνε πρὸς τὰ ἔξω περισσότερους ποταμοὺς ὑπομονῆς.

'Αλλὰ ἡ ἁγία Γραφὴ θαυμάζει τὸν υἱὸ τοῦ 'Ισαάκ[9] γιὰ τὴν ὑπομονή του; Καὶ ποιὰ ἀδαμάντινη ψυχὴ θὰ μπορέσει νὰ ἐπιδείξει τὴν ὑπομονὴ τοῦ Παύλου; Γιατὶ δὲν ἐργάσθηκε δεκατέσσερα χρόνια, ἀλλὰ ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ τὴ νύμφη τοῦ Χριστοῦ[10], χωρὶς νὰ ὑποφέρει μόνο ἀπὸ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παγετὸ τῆς νύκτας, ἀλλὰ ὑπομένοντας ἄπειρες νιφάδες πειρασμῶν, σήμερα δεχόμενος μαστιγώσεις, τὴν ἄλλη ἡμέρα λιθοβολούμενος, ἄλλοτε μαχόμενος μὲ τὰ θηρία, καὶ ἄλλοτε ἀγωνιζόμενος μὲ τὸ πέλαγος, μὲ τὴν πείνα ποὺ διαρκοῦσε ἡμέρα καὶ νύκτα, καὶ μὲ τὸ ψύχος, καὶ πάντοτε ὑπερπηδώντας τοὺς κινδύνους καὶ ἁρπάζοντας τὰ πρόβατα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ διαβόλου. 'Αλλὰ εἶναι σώφρονας ὁ 'Ιωσήφ; Φοβοῦμαι ὅμως μήπως εἶναι ἀστεῖο νὰ ἐπαινῶ ἀπὸ αὐτὸ τὸν Παῦλο, ὁ ὁποῖος σταυρώθηκε γιὰ τὸν κόσμο, καὶ ὄχι αὐτὰ ποὺ εὐχαριστοῦν τὸ σῶμα μόνο, ἀλλὰ ὅλα τὰ πράγματα ἔτσι τὰ ἔβλεπε, ὅπως ἐμεῖς τὴ σκόνη καὶ τὴ στάχτη, καὶ παρέμεινε ἀσυγκίνητος σὰν ἕνας νεκρὸς μπροστά σὲ νεκρό. Ἔτσι καταπραΰνοντας μὲ προσοχὴ ὅλες τὶς ἐπιθυμίες τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποτὲ δὲν ἔπαθε τίποτε μπροστά σὲ κανένα ἀνθρώπινο πάθος.

Θαυμάζουν τὸν 'Ιὼβ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι; Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἦταν μεγάλος ἀθλητὴς καὶ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, γιὰ τὴν ὑπομονή του, γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς του, γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του στὸ Θεό, γιὰ τὴν πεισματώδη

μάχην ἐκείνην, διὰ τὴν θαυμαστὴν νίκην τὴν μετὰ τὴν μάχην. Ἀλλὰ Παῦλος οὐχὶ μῆνας πολλοὺς ἀγωνιζόμενος οὕτω διῆγεν, ἀλλ' ἔτη πολλά, οὐχὶ τήκων βώλακας γῆς ἀπὸ ἰχῶρος καὶ ἐπὶ κοπρίας καθήμενος, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τοῦ λέοντος τὸ νοητὸν στόμα συνεχῶς ἐμπίπτων, καὶ μυρίοις παλαίων πειρασμοῖς, πάσης πέτρας στερρότερος ἦν· οὐχὶ παρὰ τριῶν φίλων, ἢ τεσσάρων, ἀλλὰ παρὰ πάντων ὀνειδιζόμενος τῶν ἀπιστούντων ψευδαδέλφων, ἐμπτυόμενος, λοιδορούμενος.

Ἀλλ' ἡ φιλοξενία τοῦ Ἰὼβ μεγάλη, καὶ ἡ πρὸς τοὺς δεομένους κηδεμονία; Οὐδὲ ἡμεῖς ἀντεροῦμεν· ἀλλὰ τῆς Παύλου τοσοῦτον καταδεεστέραν εὑρήσομεν, ὅσον ψυχῆς σῶμα ἀφέστηκεν. Ἃ γὰρ ἐκεῖνος περὶ τοὺς τὴν σάρκα πεπηρωμένους ἐπεδείκνυτο, ταῦτα οὗτος περὶ τοὺς τὴν ψυχὴν λελωβημένους ἔπραττε, πάντας τοὺς χωλοὺς καὶ ἀναπήρους τὸν λογισμὸν διορθούμενος, καὶ τοὺς γυμνοὺς καὶ ἀσχημονοῦντας περιβάλλων τῇ τῆς φιλοσοφίας στολῇ· καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς δὲ τοσοῦτον αὐτοῦ περιῆν, ὅσῳ πολλῷ μεῖζον τὸν πενίᾳ συζῶντα καὶ λιμῷ βοηθεῖν τοῖς δεομένοις, τοῦ ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιεῖν· καὶ τοῦ μὲν ἡ οἰκία παντὶ ἐλθόντι ἀνέῳκτο, τοῦ δὲ ἡ ψυχὴ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἥπλωτο, καὶ ὁλοκλήρους δήμους ὑπεδέχετο. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν». Καὶ ὁ μέν, προβάτων αὐτῷ καὶ βοῶν ὄντων ἀπείρων, φιλότιμος περὶ τοὺς δεομένους ἦν· οὗτος δέ, οὐδὲν πλέον κεκτημένος τοῦ σώματος, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῖς δεομένοις ἐπήρκει, καὶ βοᾷ λέγων· «Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται», τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργασίαν πρόσοδον τοῖς πεινῶσι καὶ λιμώττουσι κεκτημένος.

4. Ἀλλὰ οἱ σκώληκες καὶ τὰ τραύματα χαλεπὰς καὶ ἀκαρτε-

---

11. Εἶναι οἱ 'Ιουδαΐζοντες Χριστιανοὶ ποὺ ἐπέμεναν στὴν ὑποχρεωτικὴ τήρηση τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τηροῦσαν ἐπαφὴ μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ λατρεία.

12. Β' Κορ. 6, 12.

13. Πράξ. 20, 34.

ἐκείνη μάχη, γιὰ τὴ θαυμαστὴ νίκη του ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη. Ὁ Παῦλος ὅμως δὲ ζοῦσε ἔτσι ἀγωνιζόμενος πολλοὺς μῆνες, ἀλλὰ πολλὰ χρόνια, χωρὶς νὰ διαλύει τοὺς βώλους τῆς γῆς ἀπὸ τὸ πύο τῶν πληγῶν του καὶ νὰ κάθεται πάνω στὴν κοπριά, ἀλλὰ πέφτοντας συνεχῶς μέσα στὸ νοητὸ στόμα τοῦ διαβόλου καὶ παλεύοντας μὲ ἄπειρους πειρασμούς, ἦταν πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ κάθε πέτρα. Δὲν τὸν περιγελοῦσαν τρεῖς ἢ τέσσερις φίλοι, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἄπιστοι ψευδάδελφοι[11] καὶ τὸν ἔφτυναν καὶ τὸν κατηγοροῦσαν.

Ἡ φιλοξενία ὅμως τοῦ Ἰὼβ ἦταν μεγάλη, καθὼς καὶ ἡ φροντίδα του γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀνάγκη; Οὔτε ἐμεῖς ἀντιλέγουμε, ἀλλὰ θὰ τὴ βροῦμε τόσο κατώτερη ἀπὸ τὴ φροντίδα καὶ τὴ φιλοξενία τοῦ Παύλου, ὅσο ἀπέχει τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχή. Γιατὶ ὅποιο ἐνδιαφέρον ἔδειχνε ἐκεῖνος γιὰ τοὺς τυφλοὺς κατὰ σάρκα, τὸ ἔκανε αὐτὸς γιὰ τοὺς ἀκρωτηριασμένους κατὰ τὴν ψυχή, διορθώνοντας τοὺς κουτσοὺς καὶ ἀνάπηρους κατὰ τὸ λογικὸ καὶ ντύνοντας μὲ τὴ στολὴ τῆς εὐσέβειας τοὺς γυμνοὺς καὶ αὐτοὺς ποὺ ἔκαναν ἀσχήμιες. Καὶ στὰ σωματικὰ τόσο ξεπερνοῦσε τὸν Ἰώβ, ὅσο πολὺ μεγαλύτερο εἶναι τὸ νὰ βοηθεῖ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ ζεῖ μέσα στὴ φτώχεια καὶ τὴν πείνα, ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κάνει τοῦτο ἀπὸ τὸ περίσσευμά του. Καὶ τὸ σπίτι τοῦ Ἰὼβ ἦταν ἀνοικτὸ γιὰ ὅποιον ἐρχόταν, ἡ ψυχὴ ὅμως τοῦ Παύλου ἦταν ἁπλωμένη σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ὑποδεχόταν ὁλόκληρες πόλεις. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Δὲ στενοχωρεῖσθε μέσα μας, ἀλλὰ στενοχωρεῖσθε στὰ σπλάχνα σας»[12]. Καὶ ὁ Ἰώβ, ἔχοντας πάρα πολλὰ πρόβατα καὶ βόδια, ἦταν γενναιόδωρος σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκη. Ὁ Παῦλος ὅμως, χωρὶς νὰ κατέχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ σῶμα του, ἀπὸ αὐτὸ βοηθοῦσε ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀνάγκη καὶ φωνάζει λέγοντας· «Στὶς ἀνάγκες μου καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν μαζί μου ὑπηρέτησαν αὐτὰ τὰ χέρια μου»[13], ἔχοντας τὴ σωματική του ἐργασία εἰσόδημα γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑπόφεραν ἀπὸ πείνα καὶ ἦταν πεινασμένοι.

4. Ἀλλὰ καὶ τὰ σκουλήκια καὶ οἱ πληγὲς προξενοῦσαν στὸν

ρήτους παρεῖχον τῷ Ἰὼβ τὰς ὀδύνας; Ὁμολογῶ κἀγώ· ἀλλ' ἐὰν τὰς ἐν τοσούτοις ἔτεσι τοῦ Παύλου μάστιγας, καὶ τὸν λιμὸν τὸν διηνεκῆ, καὶ τὴν γυμνότητα καὶ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὸ δεσμωτήριον, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς ἐπιβουλάς, τὰς παρὰ τῶν οἰκείων, τὰς παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, τὰς παρὰ τῶν τυράννων, τὰς παρὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἀντιθῆς, καὶ μετὰ τούτων τὰ τούτων πικρότερα, λέγω δὴ τὰς ὑπὲρ τῶν πιπτόντων ὀδύνας, τὴν φροντίδα τῶν Ἐκκλησιῶν πασῶν, τὴν πύρωσιν, ἣν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν σκανδαλιζομένων ὑπέμενεν, ὄψει πῶς πέτρας στερροτέρα ἦν ἡ ταῦτα φέρουσα ψυχή, καὶ σίδηρον καὶ ἀδάμαντα ἐνίκα. Ἅπερ οὖν ἐκεῖνος ἔπασχεν ἐν τῷ σώματι, ταῦτα οὗτος ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ σκώληκος παντὸς χαλεπώτερον ἡ καθ' ἕκαστον τῶν σκανδαλιζομένων ἀθυμία διέτρωγεν αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ὅθεν καὶ πηγὰς δακρύων ἠφίει διηνεκεῖς, οὐ τὰς ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς νύκτας, καὶ πάσης γυναικὸς ὠδινούσης δριμύτερον διεσπᾶτο καὶ καθ' ἕκαστον αὐτῶν. Διὸ καὶ ἔλεγε, «Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω».

Τίνα ἂν τις μετὰ τὸν Ἰὼβ ἐκπλαγείη; Τὸν Μωϋσέα πάντως. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερηκόντισε· μεγάλα μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα, τὸ δὲ κεφάλαιον καὶ ἡ κορωνὶς τῆς ἁγίας ψυχῆς ἐκείνης, ὅτι ἐξαλειφθῆναι εἵλετο τῆς τοῦ Θεοῦ βίβλου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλ' οὗτος μὲν συναπολέσθαι ἑτέροις ᾑρεῖτο· ὁ δὲ Παῦλος οὐ συναπολέσθαι, ἀλλ', ἑτέρων σωζομένων, αὐτὸς ἐκπεσεῖν τῆς δόξης τῆς ἀπεράντου. Καὶ ὁ μὲν τῷ Φαραώ, ὁ δὲ τῷ διαβόλῳ καθ' ἡμέραν ἐπύκτευε· καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ ἑνὸς ἔθνους, ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἔκαμεν, οὐχ ἱδρῶτι, ἀλλὰ καὶ αἵματι ἀντὶ ἱδρῶτος πάντοθεν περιρρεόμενος, οὐχὶ τὴν οἰκουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀοίκητον διορθούμενος, οὐχὶ τὴν Ἑλλάδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν βάρβαρον.

Ἐνῆν καὶ τὸν Ἰησοῦν εἰς μέσον παραγαγεῖν, καὶ τὸν Σαμουήλ, καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρότερον ποιῶμεν

14. Γαλ. 4, 19.

Ἰὼβ φοβεροὺς καὶ ἀνυπόφορους πόνους; Τὸ παραδέχομαι καὶ ἐγώ. Ἐὰν ὅμως συγκρίνεις τὶς μαστιγώσεις τοῦ Παύλου σὲ τόσα χρόνια καὶ τὴν ἀδιάκοπη πείνα καὶ τὴ γυμνότητα καὶ τίς ἁλυσίδες καὶ τὴ φυλακὴ καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὶς ἐπιβουλές, ἀπὸ τοὺς δικούς του, ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀπὸ τοὺς τυράννους, ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ τὰ πιὸ δυσάρεστα, δηλαδὴ τὶς θλίψεις γι' αὐτοὺς ποὺ ἦταν ὀλιγόπιστοι, τὴ φροντίδα γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες, τὴν ἔξαψη ποὺ ὑπόμενε γιὰ καθένα ποὺ σκανδαλιζόταν, θὰ καταλάβεις πῶς ἦταν ἰσχυρότερη ἀπὸ πέτρα ἡ ψυχὴ ποὺ ὑπόφερε αὐτά, καὶ ξεπερνοῦσε καὶ σίδηρο καὶ διαμάντι. Ἐκεῖνα λοιπὸν ποὺ πάθαινε ὁ Ἰὼβ στὸ σῶμα, τὰ πάθαινε ὁ Παῦλος στὴν ψυχὴ καὶ χειρότερα ἀπὸ κάθε σκουλήκι τοῦ κατέτρωγε τὴν ψυχή του ἡ λύπη γιὰ ὅποιον σκανδαλιζόταν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχυνε ἀστείρευτους ποτάμοὺς δακρύων, ὄχι μόνο τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ καὶ τὶς νύχτες, καὶ γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὑπόφερε φοβερότερα ἀπὸ κάθε γυναίκα ὅταν γεννᾶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Παιδιά μου, ποὺ πάλι σᾶς γεννῶ»[14].

Ποιὸν θὰ μποροῦσε νὰ θαυμάσει κανεὶς μετὰ τὸν Ἰώβ; Χωρὶς ἄλλο τὸ Μωϋσῆ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ξεπερνοῦσε κατὰ πολὺ ὁ Παῦλος. Ἦταν βέβαια μεγάλα καὶ τὰ ἄλλα χαρίσματά του, τὸ κυριότερο ὅμως καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο τῆς ἁγίας ἐκείνης ψυχῆς ἦταν τὸ ὅτι προτίμησε νὰ διαγραφεῖ ἀπὸ τὴ βίβλο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ αὐτὸς προτιμοῦσε νὰ χαθεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους, ὁ Παῦλος ὅμως προτιμοῦσε ὄχι νὰ χαθεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους, ἀλλὰ νὰ χάσει αὐτὸς τὴν ἀπέραντη δόξα, ὅταν ἄλλοι σώζονται. Καὶ ὁ πρῶτος ἀγωνιζόταν ἐναντίον τοῦ Φαραώ, ὁ ἄλλος ὅμως καθημερινὰ ἐναντίον τοῦ διαβόλου. Καὶ ὁ Μωϋσῆς κουραζόνταν γιὰ ἕνα ἔθνος, ὁ Παῦλος ὅμως γιὰ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη καὶ ὄχι μὲ ἱδρώτα, ἀλλὰ καὶ μὲ αἷμα ἀντὶ γιὰ ἱδρώτα περιβρεχόταν ἀπὸ παντοῦ, καὶ διόρθωνε ὄχι μόνο τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὶς βαρβαρικὲς χῶρες.

Θὰ μποροῦσα καὶ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ νὰ σᾶς παρουσιάσω καὶ τὸν Σαμουὴλ καὶ τοὺς ἄλλους προφῆτες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ

τὸν λόγον, ἐπὶ τοὺς κορυφαίους αὐτῶν βαδίσωμεν· ὅταν γὰρ τούτων φανῇ κρείττων, οὐδεμία περὶ τῶν ἄλλων ἀμφισβήτησις λείπεται. Τίνες οὖν οἱ κορυφαῖοι. Τίνες δὲ ἄλλοι μετὰ τούτους, ἤ ὁ Δαυίδ, καὶ ὁ Ἠλίας, καὶ ὁ Ἰωάννης; ὧν ὁ μὲν τῆς προτέρας, ὁ δὲ τῆς δευτέρας πρόδρομος τοῦ Κυρίου παρουσίας· διὸ καὶ τῆς προσηγορίας ἀλλήλοις ἐκοινώνησαν. Τί οὖν τὸ ἐξαίρετον τοῦ Δαυίδ; Ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ὁ πρὸς Θεὸν ἔρως. Καὶ τίς μὲν μᾶλλον, τίς δὲ οὐχ ἧττον τῆς Παύλου ψυχῆς ἀμφότερα ταῦτα κατώρθωσε; Τί δὲ τὸ θαυμαστὸν τοῦ Ἠλίου; Ἆρα ὅτι τὸν οὐρανὸν ἔκλεισε, καὶ λιμὸν ἐπήγαγε, καὶ πῦρ κατήγαγεν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ᾽ ὅτι ἐζήλωσεν ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου, καὶ πυρὸς σφοδρότερος ἦν. Ἀλλ᾽ εἰ τὸν Παύλου ζῆλον ἴδοις, τοσοῦτον ὄψει κρατοῦντα, ὅσον ἐκεῖνος τῶν ἄλλων προφητῶν περιῆν.

5. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν ρημάτων ἐκείνων ἴσον, ἅπερ ὑπὲρ τῆς τοῦ Δεσπότου δόξης ζηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα»; διὰ τοῦτο τῶν οὐρανῶν αὐτῷ προκειμένων, καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἐπάθλων, ἔμελλε καὶ ἐβράδυνε λέγων, «Τὸ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι᾽ ὑμᾶς». Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὴν κτίσιν ταύτην τὴν ὁρωμένην, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν νοητὴν ἐνόμισεν ἀρκεῖν εἰς παράστασιν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν οὐκ οὖσαν ἐζήτει, ὥστε ἐνδείξασθαι ὅπερ ἤθελε καὶ ἐπεθύμει. Ἀλλ᾽ ὁ Ἰωάννης ἀκρίδας ἤσθιε καὶ μέλι ἄγριον; Ἀλλ᾽ οὗτος ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καθάπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, διέτριβεν, ἀκρίδας μὲν καὶ μέλι ἄγριον οὐ σιτούμενος, πολὺ δὲ εὐτελεστέραν ταύτης παρατιθέμενος τράπεζαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος σπουδήν. Ἀλλὰ πολλὴν πρὸς τὸν Ἡρώδην οὗτος παρρησίαν ἐπεδείξατο; Ἀλλ᾽ οὗτος οὐχ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίους κατ᾽ ἐκεῖνον ἐπεστόμισε, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χαλεπωτέρους ἐκείνου τοῦ τυράννου.

---

15. Γ' Βασ. 17, 1. Δ' Βασ. 1, 9 ἑ. 17. Φιλιπ. 1, 24.
16. Ρωμ. 9, 3.

μὴ κάνουμε ἐκτενέστερο τὸ λόγο, ἂς ἀσχοληθοῦμε μὲ τοὺς κορυφαίους ἀπὸ αὐτούς. Γιατὶ ὅταν φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ αὐτούς, δὲν ἀπομένει καμία ἀμφισβήτηση γιὰ τοὺς ἄλλους. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ κορυφαῖοι; Ποιοὶ ἄλλοι μετὰ ἀπὸ αὐτούς, παρὰ ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Ἠλίας καὶ ὁ Ἰωάννης; Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἕνας εἶναι πρόδρομος τῆς πρώτης καὶ ὁ ἄλλος τῆς δεύτερης παρουσίας τοῦ Κυρίου· γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν τὴν ἴδια προσωνυμία. Ποιὸ λοιπὸν ἦταν τὸ ἐξαιρετικὸ χάρισμα τοῦ Δαυΐδ; Ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό. Καὶ ποιὸς ἐπέτυχε περισσότερο καὶ ποιὸς δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου σ' αὐτὰ τὰ δύο; Καὶ ποιὸ ἦταν τὸ θαυμαστὸ τοῦ Ἠλία; Μήπως τὸ ὅτι ἔκλεισε τὸν οὐρανὸ καὶ ἔφερε πείνα καὶ κατέβασε φωτιά;[15] Ἐγὼ βέβαια δὲν τὸ νομίζω, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀφοσιώθηκε μὲ ζῆλο στὸ Θεὸ καὶ ἦταν ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴ φωτιά. Ἀλλὰ ἐὰν προσέξεις τὸ ζῆλο τοῦ Παύλου, θὰ δεῖς ὅτι τόσο ὑπερέχει, ὅσο ὑπερεῖχε ἐκεῖνος τῶν ἄλλων προφητῶν.

5. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἴσο μὲ τὰ λόγια του ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μὲ ἀφοσοίωση γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου ἔλεγε, ὅτι «Θὰ εὐχόμουν νὰ εἶμαι ἀνάθεμα γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, ποὺ εἶναι συγγενεῖς μου κατὰ σάρκα»;[16] Γι' αὐτὸ ἐνῶ εἶχε μπροστά του τοὺς οὐρανούς, τὰ στεφάνια καὶ τὰ ἔπαθλα, δὲ βιαζόταν καὶ χρονοτριβοῦσε λέγοντας· «Τὸ νὰ παραμείνω στὴ ζωὴ εἶναι πιὸ ἀναγκαῖο γιὰ σᾶς»[17]. Γι' αὐτὸ οὔτε ἡ ὁρατὴ αὐτὴ κτίση νόμισε ὅτι ἀρκεῖ γιὰ νὰ παραστήσει τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ζῆλο του, ἀλλὰ ζητοῦσε καὶ κάποια ἄλλη ποὺ δὲν ὑπῆρχε, ὥστε νὰ δείξει αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἤθελε καὶ ἐπιθυμοῦσε. Ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης ἔτρωγε βλαστάρια καὶ ἄγριο μέλι; Ὁ Παῦλος ὅμως, ζώντας ἀνάμεσα σ' ἀνθρώπους, ὅπως ἐκεῖνος στὴν ἔρημο, δὲν ἔτρωγε βλαστάρια καὶ μέλι ἄγριο, ἀλλὰ καθόταν σὲ φτωχότερο τραπέζι καὶ δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφὴ ἐξ αἰτίας τῆς φροντίδας του γιὰ τὸ κήρυγμα. Ἀλλὰ ἔδειξε αὐτὸς μεγάλη παρρησία πρὸς τὸν Ἡρώδη; Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἀποστόμωσε ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, ἀλλὰ πάρα πολλοὺς ὅμοιους πρὸς τὸν Ἡρώδη, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ χειρότερους ἀπὸ τὸν τύραννο αὐτόν.

Λείπεται πρὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ἐξετάσαι λοιπόν· διόπερ ἀφέντες τὴν γῆν, πρὸς τὰς τῶν οὐρανῶν ἀναβησώμεθα ἀψῖδας· ἀλλὰ μηδεὶς τόλμαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ καὶ τὸν Ἰωάννην ἄγγελον ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, καὶ τοὺς ἱερέας, τί θαυμαστόν, εἰ τὸν ἁπάντων ἀμείνω ταῖς δυνάμεσι παραβάλλομεν ἐκείναις; Τί οὖν ἐστιν ἐκείνων τὸ μέγα; Ὅτι μετὰ πάσης ἀκριβείας ὑπακούουσι τῷ Θεῷ· ὅπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἐκπληττόμενος ἔλεγε, «Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Τούτου γὰρ ἴσον οὐδέν, κἂν μυριάκις ὦσιν ἀσώματοι· τὸ γὰρ μάλιστα ποιοῦν τούτους μακαρίους, τοῦτό ἐστιν, ὅτι πείθονται τοῖς προστάγμασιν, ὅτι οὐδαμοῦ παρακούουσι. Τοῦτο τοίνυν καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου μετὰ ἀκριβείας ἐστὶν ἰδεῖν φυλαττόμενον· οὐ γὰρ δὴ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ προστάγματα, καὶ ὑπὲρ τὰ προστάγματα, καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· «Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός, ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ;».

Τί ἕτερον θαυμάζων αὐτοὺς ὁ προφήτης ἔλεγεν; «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα», φησί, «καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ Παύλου ἐστὶν ἰδεῖν· καθάπερ γὰρ πνεῦμα καὶ πῦρ, οὕτω τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ἅπασαν, καὶ τὴν γῆν ἐξεκάθηρεν. Ἀλλ' οὔπω τὸν οὐρανὸν ἔλαχε; Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ γῇ τοιοῦτος ἦν, καὶ σῶμα θνητὸν περικείμενος, πρὸς τὰς ἀσωμάτους ἡμιλλᾶτο δυνάμεις. Πόσης οὖν οὐκ ἂν εἴημεν καταγνώσεως ἄξιοι, ὅταν ἑνὸς ἀνθρώπου πάντα συνειληχότος ἑαυτῷ τὰ καλά, ἡμεῖς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος μιμήσασθαι αὐτὸν σπουδάζωμεν; Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, καὶ τῆς κατηγορίας ἑαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν, καὶ σπουδάσωμεν πρὸς τὸν ἐκείνου ζῆλον ἐλθεῖν, ἵνα δυνηθῶμεν καὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

18. Ψαλμ. 102, 20.
19. Α' Κορ. 9, 18.
20. Ψαλμ. 103, 4.

Μᾶς μένει νὰ συγκρίνουμε αὐτὸν στὴ συνέχεια μὲ τοὺς ἀγγέλους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀφοῦ ἀφήσουμε τὴ γῆ, ἂς ἀνεβοῦμε πρὸς τὶς ἁψίδες τῶν οὐρανῶν καὶ ἂς μὴ καταδικάσει κανεὶς τὴν τόλμη τοῦ λόγου. Γιατὶ ἀφοῦ ἡ ἁγία Γραφὴ ὀνόμασε ἄγγελο τὸν Ἰωάννη καὶ τοὺς ἱερεῖς, τί τὸ παράδοξο, ἂν συγκρίνουμε μὲ τὶς οὐράνιες δυνάμεις τὸν καλύτερο ἀπ' ὅλους; Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ σπουδαῖο στοὺς ἀγγέλους; Τὸ ὅτι ὑπακούουν μὲ κάθε προθυμία στὸ Θεό, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Δαυῒδ μὲ θαυμασμὸ ἔλεγε, «Εἶναι ἰσχυροὶ σὲ δύναμη καὶ ἐκτελοῦν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ»[18]. Γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι ἴσο μὲ αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἄπειρες φορὲς ἀσώματοι. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ κυρίως τοὺς κάνει μακάριους εἶναι αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὑπακούουν στὶς ἐντολές, ὅτι πουθενὰ δὲν παρακούουν. Αὐτὸ λοιπὸν μποροῦμε νά δοῦμε ὅτι καὶ ὁ Παῦλος τὸ τηροῦσε μὲ πολὺ ζῆλο. Γιατὶ δὲν ἐκτέλεσε μόνο τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐντολές, καὶ περισσότερο τὶς ἐντολές, καὶ δηλώνοντας αὐτὸ ἔλεγε· «Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ μισθός μου, ὥστε ὅταν κηρύττω τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ νὰ τὸ παρουσιάσω χωρὶς ἔξοδα;»[19].

Τί ἄλλο ἔλεγε ὁ προφήτης θαυμάζοντας τοὺς ἀγγέλους; «Ἐκεῖνος ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους του πνεύματα» λέγει, «καὶ τοὺς λειτουργούς του φωτιὰ ποὺ καίει»[20]. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε στὸν Παῦλο. Γιατὶ σὰν ἄνεμος καὶ κεραυνός, ἔτσι διέτρεξε ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη καὶ καθάρισε τὴ γῆ. Ἀλλὰ δὲν κληρονόμησε ἀκόμη τὸν οὐρανό; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θαυμαστό, ὅτι στὴ γῆ τέτοιος ἦταν, ἂν καὶ εἶχε θνητὸ σῶμα, καὶ συναγωνιζόταν μὲ τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Πόση λοιπὸν κατηγορία δὲ θὰ μᾶς ἄξιζε, ὅταν, ἐνῶ ἕνας ἄνθρωπος ἔχει συγκεντρώσει στὸν ἑαυτό του ὅλα τὰ καλά, ἐμεῖς δὲ φροντίζουμε νὰ τὸν μιμηθοῦμε οὔτε στὸ ἐλάχιστο μέρος; Ἀφοῦ λοιπὸν κατανοήσουμε αὐτά, ἂς ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν κατηγορία, καὶ ἂς προσπαθήσουμε νὰ πλησιάσουμε τὸ ζῆλο τοῦ Παύλου, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ἴδια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

6

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

1. Τί ποτέ ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ὅση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἡ εὐγένεια, καὶ ὅσης ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τουτὶ τὸ ζῶον, ἔδειξε μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ὁ Παῦλος· καὶ νῦν ἕστηκεν, ἐξ οὗ γέγονε, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῶν τῇ κατασκευῇ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου, καὶ προτρέπων ἐπ' ἀρετῇ, καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν βλασφήμων ἐμφράττων στόματα, καὶ δεικνὺς ὅτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἐὰν ἐθέλωμεν προσέχειν ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ ἄλλην φύσιν λαχών, οὐδὲ ἑτέρας κοινωνήσας ψυχῆς, οὐδὲ ἄλλον οἰκήσας κόσμον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ γῇ καὶ χώρᾳ καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι τραφείς, πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκόντισε τοὺς ἐξ οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι γενομένους. Ποῦ τοίνυν οἱ λέγοντες, ὅτι δύσκολον ἡ ἀρετή, καὶ εὔκολον ἡ κακία; Οὗτος γὰρ ἀντιφθέγγεται τούτοις, λέγων· «Τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται». Εἰ δὲ τοιαῦται θλίψεις ἐλαφραί, πολλῷ μᾶλλον αἱ οἴκοθεν ἡδοναί. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ θαυμαστόν, ὅτι περιουσίᾳ τῆς προθυμίας οὐδὲ ᾐσθάνετο τῶν πόνων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐπὶ μισθῷ ταύτην μετῄει.

1. Β' Κορ. 4, 17.

6

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ
Π Α Υ Λ Ο.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'.

1. Τί τέλος πάντων εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ πόση εἶναι ἡ εὐγένεια τῆς δικῆς μας φύσης καὶ πόσο ἱκανὸ στὴν ἀρετὴ εἶναι αὐτὸ τὸ ὄν, μᾶς τὸ ἔδειξε περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὁ Παῦλος. Καὶ τώρα σηκώνεται, ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἔχει φθάσει, καὶ μὲ καθαρὴ φωνὴ πρὸς ὅλους ἐκείνους ποὺ κατηγοροῦν τὴ φύση μας ἀπολογεῖται γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου, προτρέπει γιὰ ἀρετή, κλείνει τὰ ἀναίσχυντα στόματα τῶν βλάσφημων καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ἂν θέλουμε νὰ προσέχουμε τὸν ἑαυτό μας. Γιατὶ χωρὶς νὰ ἔχει ἄλλη φύση, οὔτε νὰ ἔχει λάβει ἄλλη ψυχή, οὔτε νὰ κατοίκησε σ' ἄλλο κόσμο, ἀλλὰ ἂν καὶ ἀνατράφηκε στὴν ἴδια γῆ καὶ τόπο καὶ μὲ τοὺς ἴδιους νόμους καὶ συνήθειες, ξεπέρασε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀπὸ τότε ποὺ ἔγιναν οἱ ἄνθρωποι. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν, ὅτι εἶναι δύσκολο πράγμα ἡ ἀρετὴ καὶ εὔκολο ἡ κακία; Γιατὶ ὁ Παῦλος τοὺς ἀντικρούει λέγοντας· «Οἱ θλίψεις μας ποὺ γρήγορα περνοῦν; προετοιμάζουν σ' ἐμᾶς σὲ ὑπερβολικὰ μεγάλο βαθμὸ αἰώνιο βάρος δόξας»[1]. Ἐὰν ὅμως τέτοιες θλίψεις περνοῦν εὔκολα, πολὺ περισσότερο οἱ φυσικὲς ἡδονές. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ θαυμαστό του, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ πολλὴ προθυμία δὲν αἰσθανόταν τοὺς κόπους του γιὰ τὴν ἀρετή, ἀλλ' ὅτι ἀσκοῦσε αὐτὴν χωρὶς ἀμοιβή.

Ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐδὲ μισθῶν προκειμένων ἀνεχόμεθα τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἱδρώτων· ἐκεῖνος δὲ καὶ χωρὶς τῶν ἐπάθλων αὐτὴν ἠσπάζετο καὶ ἐφίλει, καὶ τὰ δοκοῦντα αὐτῆς εἶναι κωλύματα μετὰ πάσης ὑπερήλατο τῆς εὐκολίας· καὶ οὔτε σώματος ἀσθένειαν, οὐ πραγμάτων περίστασιν, οὐ φύσεως τυραννίδα, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ᾐτιάσατο· καίτοι καὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων ἁπάντων τῶν ὄντων ἐπὶ γῆς μείζονα φροντίδα ἐγχειρισθείς, ἀλλ᾽ ὅμως καθ᾽ ἑκάστην ἤκμαζε τὴν ἡμέραν, καὶ τῶν κινδύνων ἐπιτεινομένων αὐτῷ, νεαρὰν ἐκέκτητο τὴν προθυμίαν· καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, «Τῶν μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος»· καὶ θανάτου προσδοκωμένου, εἰς κοινωνίαν τῆς ἡδονῆς ταύτης ἐκάλει λέγων, «Χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι»· καὶ κινδύνων ἐπικειμένων καὶ ὕβρεων, καὶ ἀτιμίας ἁπάσης, ἐσκίρτα πάλιν· καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε, «Διὸ καὶ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς»· καὶ ὅπλα δὲ αὐτὰ δικαιοσύνης ἐκάλεσε, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐντεῦθεν τὰ μέγιστα ἐκαρποῦτο, καὶ τοῖς ἐχθροῖς πάντοθεν ἀχείρωτος ἦν· καὶ πανταχοῦ μαστιζόμενος, ὑβριζόμενος, λοιδορούμενος, ὥσπερ ἐν θριάμβοις ἐμπομπεύων, καὶ τὰ τρόπαια συνεχῆ πανταχοῦ γῆς ἱστάς, οὕτως ἐκαλλωπίζετο, καὶ χάριν ὡμολόγει τῷ Θεῷ λέγων· «Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς».

2. Καὶ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ὕβριν τὴν διὰ τὸ κήρυγμα μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς τὴν τιμὴν ἐδίωκε, καὶ τὸν θάνατον, ἢ ἡμεῖς τὴν ζωήν, καὶ τὴν πενίαν, ἢ τὸν πλοῦτον ἡμεῖς, καὶ τοὺς πόνους μᾶλλον, ἢ τὰς ἀνέσεις ἕτεροι, καὶ οὐχ ἁπλῶς μᾶλλον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, καὶ τὸ λυπεῖσθαι πλέον, ἢ τὸ χαίρειν ἕτεροι, τὸ ὑπερεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν μᾶλλον, ἢ τὸ κατεύχεσθαι ἕτεροι. Καὶ ἀντέστρεψε τῶν πραγμάτων τὴν τάξιν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς ἀντεστρέψαμεν, ἐκεῖνος δέ, ὥσπερ ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησεν, οὕτως αὐ-

2. Φιλιπ. 3, 14.
3. Φιλιπ. 2, 18.
4. Β' Κορ. 12, 10.
5. Β' Κορ. 2, 14.

Ἐμεῖς βέβαια δὲν ὑπομένουμε κόπους γι' αὐτὴν ἂν καὶ ὑπάρχουν ἀμοιβές. Ἐκεῖνος ὅμως καὶ χωρὶς τὰ ἔπαθλα τὴν ἐπιζητοῦσε καὶ τὴν ἀγαποῦσε, καὶ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνταν ὅτι εἶναι ἐμπόδιά της τὰ ξεπερνοῦσε μὲ κάθε εὐκολία. Καὶ δὲν ἐπικαλέσθηκε οὔτε τὴν ἀδυναμία τοῦ σώματος, οὔτε τὶς δύσκολες περιστάσεις, οὔτε τὴν τυραννίδα τῆς φύσης, οὔτε τίποτε ἄλλο. Ἂν καὶ εἶχε ἀναλάβει μεγαλύτερη φροντίδα ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς καὶ ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, ἀλλ' ὅμως κάθε ἡμέρα ἦταν ἀκμαῖος, καὶ ἐνῶ οἱ κίνδυνοί του ἐπαυξάνονταν, διέθετε νεανικὴ προθυμία. Γιὰ νὰ δείξει αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγε, «Ξεχνώντας τὰ ὅσα ἔγιναν στὸ παρελθὸν καὶ φροντίζοντας γιὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι μπροστά μου»[2]. Καὶ ἐνῶ περίμενε τὸ θάνατο, καλοῦσε σὲ συμμετοχὴ τῆς ἡδονῆς αὐτῆς λέγοντας, «Χαίρετε καὶ νὰ χαίρεστε μαζί μου»[3]. Καὶ ἐνῶ τὸν ἀπειλοῦσαν κίνδυνοι καὶ προσβολὲς καὶ κάθε ἀτιμία, πάλι σκιρτοῦσε· καὶ ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴ στοὺς Κορινθίους ἔλεγε, «Γι' αὐτὸ καὶ εὐφραίνομαι σὲ ἀσθένειες, σὲ προσβολές, σὲ διωγμούς»[4]. Καὶ τὰ ὀνόμασε αὐτὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, ἀποδεικνύοντας ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πολὺ μεγάλες ὠφέλειες καὶ ἀπὸ παντοῦ ἦταν ἀκατάβλητος στοὺς ἐχθρούς του. Καὶ ἐνῶ παντοῦ τὸν βασάνιζαν, τὸν περιφρονοῦσαν, τὸν κακολογοῦσαν, σὰν νὰ βάδιζε σὲ θριάμβους καὶ νὰ ἔστησε σταθερὰ τρόπαια σ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς, ἔτσι ὑπερηφανευόταν καὶ εὐχαριστοῦσε τὸ Θεὸ λέγοντας· «Ἡ εὐχαριστία ἀνήκει στὸ Θεὸ ὁ ὁποῖος πάντοτε μᾶς ὁδηγεῖ σὲ θρίαμβο»[5].

2. Καὶ τὴν κακοποίηση καὶ τὴν προσβολὴ γιὰ τὸ κήρυγμα ἐπιζητοῦσε περισσότερο ἀπ' ὅσο ἐμεῖς τὴν τιμή, καὶ τὸ θάνατο ἀπ' ὅσο ἐμεῖς τὴ ζωή, καὶ τὴ φτώχεια ἀπ' ὅσο ἐμεῖς τὸν πλοῦτο, καὶ τοὺς κόπους περισσότερο ἀπ' ὅσο ἄλλοι τὶς ἀνέσεις, καὶ ὄχι ἁπλὰ περισσότερο, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, καὶ τὴ λύπη περισσότερο ἀπ' ὅσο ἄλλοι τὴ χαρά, καὶ τὸ νὰ εὔχεται γιὰ τοὺς ἐχθροὺς περισσότερο ἀπ' ὅσο τὸ νὰ τοὺς καταριοῦνται οἱ ἄλλοι. Καὶ ἀνάτρεψε τὴν τάξη τῶν πραγμάτων, ἢ καλύτερα ἐμεῖς τὴν ἀνατρέψαμε, ἐκεῖνος ὅμως, ὅπως τὴ νομοθέτησε ὁ Θεός, ἔτσι

τὴν ἐφύλαττε. Ταῦτα μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἅπαντα, ἐκεῖνα δὲ τοὐναντίον. Τίς τούτων ἀπόδειξις; Παῦλος, ἄνθρωπος ὤν, καὶ τούτοις ἐπιτρέχων μᾶλλον ἢ ἐκείνοις. Ἕν τούτῳ φοβερὸν ἦν μόνον καὶ φευκτόν, τὸ προσκροῦσαι Θεῷ, ἕτερον δὲ οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ποθεινὸν ἄλλο τι, ὡς τὸ ἀρέσαι Θεῷ· καὶ οὐ λέγω τῶν παρόντων οὐδέν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μελλόντων. Μὴ γάρ μοι πόλεις εἴπῃς καὶ ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ στρατόπεδα καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ σατραπείας καὶ δυναστείας· οὐδὲ γὰρ ἀράχνην ταῦτα εἶναι ἐνόμισεν· ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τίθει, καὶ τότε αὐτοῦ ὄψει τὸν σφοδρὸν ἔρωτα τὸν πρὸς τὸν Χριστόν. Οὗτος γὰρ πρὸς ἐκεῖνο τὸ φίλτρον, οὐκ ἀγγέλων ἀξίαν ἐθαύμασεν, οὐκ ἀρχαγγέλων, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν.

Τὸ γὰρ ἁπάντων μεῖζον εἶχε ἐν ἑαυτῷ, τὸν τοῦ Χριστοῦ ἔρωτα, καὶ μετὰ τούτου πάντων ἑαυτὸν μακαριώτερον εἶναι ἐνόμισε· καὶ τούτου χωρίς, οὐδὲ τῶν κυριοτήτων, οὐδὲ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν γενέσθαι ηὔχετο, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀγάπης ταύτης ἐν ἐσχάτοις εἶναι ἐβούλετο μᾶλλον καὶ τῶν κολαζομένων, ἢ ταύτης χωρίς, τῶν ἄκρων καὶ τῶν τιμωμένων· κόλασις γὰρ ἐκείνῳ μία, τὸ τῆς ἀγάπης ταύτης ἀποτυχεῖν. Τοῦτο αὐτῷ γέεννα, τοῦτο τιμωρία, τοῦτο μυρία κακά· ὥσπερ καὶ ἀπόλαυσις, τὸ ταύτης ἐπιτυχεῖν· τοῦτο ζωή, τοῦτο κόσμος, τοῦτο ἄγγελος, τοῦτο παρόντα, τοῦτο μέλλοντα, τοῦτο βασιλεία, τοῦτο ἐπαγγελία, τοῦτο τὰ μυρία ἀγαθά· ἕτερον δὲ οὐδὲν τῶν μὴ φερόντων ἐνταῦθα, οὐδὲ λυπηρόν, οὐδὲ ἡδὺ εἶναι ἐνόμιζεν· ἀλλ' οὕτω κατεφρόνει τῶν ὁρωμένων πάντων, ὡς τῆς κατασηπομένης βοτάνης· τύραννοι δὲ αὐτῷ, καὶ δῆμοι θυμοῦ πνέοντες, κώνωπες εἶναι ἐδόκουν· θάνατος δὲ αὐτῷ καὶ τιμωρίαι καὶ μυρίαι κολάσεις, παίδων ἀθύρματα· πλὴν εἴ ποτε διὰ τὸν Χριστὸν ὑπέμενε.

3. Τότε γὰρ καὶ ταῦτα ἠσπάζετο, καὶ εἰς τὴν ἅλυσιν οὕτως ἐ-

6. Ὀνομασίες ἀγγελικῶν ταγμάτων.

τὴ φύλασσε. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ ἦταν σύμφωνα μὲ τὴ φύση, ἐκεῖνα ὅμως ἀντίθετα. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀπόδειξη; Τὸ ὅτι ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἦταν ἄνθρωπος, ἀκολουθοῦσε περισσότερο αὐτὰ παρὰ ἐκεῖνα. Ἕνα μόνο πράγμα ἦταν φοβερὸ γι' αὐτὸν καὶ ἀπόφευγε, τὸ νὰ ἀντιμάχεται τὸ Θεό, καὶ τίποτε ἄλλο. Ὅπως βέβαια τίποτε ἄλλο δὲν τοῦ ἦταν ποθητό, ὅσο τὸ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό. Καὶ δὲ λέγω τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς τὶς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ τὰ στρατόπεδα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὶς σατραπεῖες καὶ τὶς δυναστεῖες, γιατὶ οὔτε ἱστὸ ἀράχνης τὰ θεωροῦσε αὐτά. Ἀλλὰ σκέψου αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς καὶ τότε θὰ καταλαβεις τὴ σφοδρὴ ἀγάπη ποὺ εἶχε γιὰ τὸ Χριστό. Γιατὶ ὁ Παῦλος γι' αὐτὴν τὴν ἀγάπη δὲ θαύμασε οὔτε τὴν ἀξία τῶν ἀγγέλων, οὔτε τῶν ἀρχαγγέλων, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο.

Εἶχε μέσα του τὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' ὅλα, τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ μαζὶ μὲ τοῦτο θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του τὸν πιὸ εὐτυχισμένο ἀπ' ὅλους. Καὶ χωρὶς αὐτό, δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνει ἕνας ἀπὸ τὶς κυριότητες, οὔτε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες[6], ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπη αὐτὴν ἤθελε περισσότερο νὰ εἶναι ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους καὶ στοὺς κολασμένους, παρὰ χωρὶς αὐτὴν ἀνάμεσα στοὺς πρώτους καὶ τιμημένους. Γιατὶ κόλαση γι' αὐτόν ἦταν μία, τὸ νὰ χάσει τὴν ἀγάπη αὐτήν. Αὐτὸ ἦταν γιὰ τὸν Παῦλο γέεννα, αὐτὸ τιμωρία, αὐτὸ ἄπειρα κακά· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἀπόλυση, τὸ νὰ πετύχει αὐτὴν τὴν ἀγάπη. Αὐτὸ ἦταν ἡ ζωή του, αὐτὸ ὁ κόσμος του, αὐτὸ ὁ ἄγγελός του, αὐτὸ τὰ παρόντα, αὐτὸ τὰ μέλλοντα, αὐτὸ βασιλεία, αὐτὸ ὑπόσχεση, αὐτὸ τὰ ἄπειρα ἀγαθά. Καὶ κάθε ἄλλο ποὺ δὲν ὁδηγοῦσε ἐδῶ, δὲν τὸ θεωροῦσε οὔτε δυσάρεστο, οὔτε εὐχάριστο. Ἔτσι ὅμως περιφρονοῦσε ὅλα τὰ ὁρατά, ὅπως τὸ σάπιο χόρτο. Καὶ οἱ τύραννοι καὶ οἱ πόλεις ποὺ ἄφριζαν ἀπὸ θυμὸ τοῦ φαίνονταν ὅτι εἶναι κουνούπια, ἐνῶ ὁ θάνατος καὶ οἱ τιμωρίες καὶ τὰ πάρα πολλὰ βασανιστήρια τοῦ φαίνονταν παιδικὰ παιχνίδια. Ἀλλὰ βέβαια τὰ ὑπόφερε γιὰ τὸ Χριστό.

3. Γιατὶ τότε τὰ δεχόταν μὲ χαρὰ αὐτὰ καὶ στὰ δεσμά του ἔ-

καλλωπίζετο, ὡς οὐδὲ τὸ διάδημα Νέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων· καὶ τὸ δεσμωτήριον δὲ ᾤκει, ὡς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τραύματα καὶ μάστιγας ἐδέχετο ἥδιον τούτων τῶν τὰ βραβεῖα ἁρπαζόντων· καὶ τοὺς πόνους ἐφίλει τῶν ἐπάθλων οὐχ ἧττον, ἔπαθλον τοὺς πόνους εἶναι νομίζων· διὰ τοῦτο καὶ χάριν αὐτοὺς ἐκάλει. Σκόπει δέ. Ἔπαθλον ἦν, τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ὁ ἀγὼν οὗτος· ἀλλ' ὅμως τοῦτο μᾶλλον αἱρεῖται ἐκείνου, καὶ ἀναγκαιότερον αὐτῷ εἶναί φησι· τὸ ἀνάθεμα ἀπὸ Χριστοῦ γενέσθαι, ἀγὼν ἦν καὶ πόνος, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ἀγῶνα καὶ πόνον· τὸ μετ' αὐτοῦ, ἔπαθλον. Ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἱρεῖται ἐκείνου διὰ τὸν Χριστόν.

Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅτι ταῦτα πάντα διὰ τὸν Χριστὸν ἡδέα αὐτῷ ἦν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐγώ φημι, ὅτι ἅπερ ἀθυμίας ἡμῖν αἴτια, ταῦτα ἐκείνῳ μεγάλην ἔτικτεν ἡδονήν. Καὶ τί λέγω κινδύνους καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας; Καὶ γὰρ ἐν ἀθυμίᾳ διηνεκεῖ ἦν· διὸ καὶ ἔλεγε· «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;». Πλὴν εἰ καὶ τὴν ἀθυμίαν ἡδονὴν ἔχειν εἴποι τις ἄν. Πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν τέκνα ἀποβαλόντων, συγχωρούμενοι μὲν θρηνεῖν, παραμυθίαν λαμβάνουσι· κωλυόμενοι δέ, ἀλγοῦσι· καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος, νυκτὸς καὶ ἡμέρας δακρύων, παραμυθίαν ἐλάμβανεν· οὐδεὶς γὰρ οὕτω τὰ οἰκεῖα ἐπένθησε κακά, ὡς τὰ ἀλλότρια ἐκεῖνος. Πῶς γὰρ οἴει διακεῖσθαι αὐτὸν Ἰουδαίων οὐ σωζομένων, ἵνα σωθῶσιν, εὐχόμενον ἐκπεσεῖν τῆς ἄνω δόξης; Ὅθεν δῆλον ὅτι τὸ μὴ σώζεσθαι αὐτοὺς πολλῷ χαλεπώτερον ἦν. Εἰ γὰρ μὴ χαλεπώτερον, οὐκ ἂν ηὔξατο ἐκεῖνο· ὡς γὰρ κουφότερον εἵλετο, καὶ μᾶλλον ἔχον παραμυθίαν· καὶ

---

7. Β' Κορ. 11, 19.
8. Βλ. Ρωμ. 9, 3.

τσι ὑπερηφανευόταν, ὅπως δὲ θὰ ὑπερηφανευόταν ὁ Νέρων ὅταν εἶχε στὸ κεφάλι του τὸ βασιλικὸ διάδημα. Καὶ ἔμεινε στὴ φυλακή, σὰν νὰ ἦταν ὁ οὐρανός, καὶ δεχόταν τὰ κτυπήματα καὶ τὶς μαστιγώσεις πιὸ εὐχάριστα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἁρπάζουν τὰ βραβεῖα. Καὶ τοὺς πόνους ἀγαποῦσε ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὰ ἔπαθλα, θεωρώντας τοὺς πόνους ὅτι εἶναι ἔπαθλο. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ὀνόμαζε χάρη. Πρόσεχε ὅμως. Ἔπαθλο ἦταν, τὸ νὰ πεθάνει καὶ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, τὸ νὰ παραμείνει ὅμως στὴ ζωή, ἦταν αὐτὸς ὁ ἀγώνας. Ἀλλ' ὅμως αὐτὸ προτιμᾶ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ λέγει ὅτι τοῦ εἶναι ἀναγκαιότερο. Τὸ νὰ ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστό, ἦταν ἀγώνας καὶ κόπος, ἢ καλύτερα περισσότερο ἀπὸ ἀγώνα καὶ κόπο· τὸ νὰ παραμείνει μαζί του, ἦταν ἔπαθλο. Αὐτὸ ὅμως προτιμᾶ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλὰ θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ πεῖ κανείς, ὅτι ὅλα αὐτὰ τοῦ ἦταν εὐχάριστα γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ λοιπὸν λέγω καὶ ἐγώ, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνα ποὺ γιὰ μᾶς εἶναι αἰτία λύπης, αὐτὰ προκαλοῦσαν σ' ἐκεῖνον μεγάλη εὐχαρίστηση. Καὶ γιατί λέγω τοὺς κινδύνους καὶ τὶς ἄλλες ταλαιπωρίες; Ἀφοῦ πραγματικὰ ἦταν σὲ διαρκὴ λύπη· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Ποιὸς ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγὼ μαζί του; ποιὸς σκανδαλίζεται καὶ δὲν δοκιμάζομαι καὶ ἐγώ;»[7]. Ἀλλ' ὅμως καὶ τὴ λύπη θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι εἶχε σὰν εὐχαρίστηση. Γιατὶ πολλοὶ καὶ ὅταν χάσουν τὰ παιδιά τους καὶ τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ θρηνοῦν, παρηγοροῦνται· ὅταν ὅμως ἐμποδίζονται, στενοχωροῦνται. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος, κλαίοντας νύκτα καὶ ἡμέρα, παρηγοροῦνταν. Γιατὶ κανένας δὲν πένθησε ἔτσι τὰ δικά του κακά, ὅπως ἐκεῖνος τὰ ξένα. Πῶς λοιπὸν θεωρεῖς ὅτι συμπεριφέρεται, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι δὲ σώζονται, γιὰ νὰ σωθοῦν αὐτοί, ὅταν εὔχεται νὰ ἐκπέσει αὐτὸς ἀπὸ τὴν οὐράνια δόξα; Ἑπομένως εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ νὰ μὴ σωθοῦν αὐτοὶ ἦταν πολὺ χειρότερο γι' αὐτόν. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν χειρότερο, δὲν θὰ εὐχόταν ἐκεῖνο[8], ἀφοῦ τὸ προτίμησε σὰν ἐλαφρότερο καὶ ποὺ ἔχει μεγαλύτερη παρηγοριά. Καὶ

οὐχ ἁπλῶς ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ἐβόα λέγων, «Ὅτι λύπη μοί ἐστι, καὶ ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου».

Τὸν οὖν καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ὑπὲρ τῶν τὴν οἰκουμένην οἰκούντων ἀλγοῦντα, καὶ ὑπὲρ ἁπάντων κοινῇ, καὶ ἐθνῶν, καὶ πόλεων καὶ ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου, τίνι ἄν τις δυνηθείη παραβαλεῖν; ποίῳ σιδήρῳ; ποίῳ ἀδάμαντι; Τί ἄν τις ἐκείνην καλέσειε τὴν ψυχήν; χρυσῆν, ἢ ἀδαμαντίνην; καὶ γὰρ ἀδάμαντος ἦν παντὸς στερροτέρα, καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων τιμιωτέρα· κἀκείνης μὲν οὖν τῆς ὕλης τὴν εὐτονίαν παρελάσει, ταύτης δὲ τὴν πολυτέλειαν. Τίνι ἂν οὖν τις αὐτὴν παραβάλοι; Τῶν μὲν οὐσῶν οὐδεμιᾷ. Εἰ δὲ χρυσὸς ἀδάμας γένοιτο, καὶ ἀδάμας χρυσός, τότε ὁπωσοῦν αὐτῶν τεύξεται τῆς εἰκόνος.

4. Ἀλλὰ τί μοι παραβάλλειν ἀδάμαντι καὶ χρυσῷ; Τὸν κόσμον ἀντίθες ἅπαντα, καὶ τότε ὄψει καθέλκουσαν τοῦ Παύλου τὴν ψυχήν. Εἰ γὰρ περὶ τῶν ἐν μηλωταῖς καὶ σπηλαίοις καὶ ἐν μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης διαπρεψάντων τοῦτό φησιν ἐκεῖνος, πολλῷ μᾶλλον περὶ αὐτοῦ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ὡς ὅτι πάντων ἀντάξιος ἦν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος αὐτοῦ οὐκ ἄξιος, τίς ἄξιος; τάχα ὁ οὐρανός; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σμικρόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς προετίμησε τοῦ Δεσπότου τὴν ἀγάπην, πολλῷ μᾶλλον ὁ Δεσπότης ὁ τοσοῦτον αὐτοῦ ἀγαθώτερος, ὅσον πονηρίας ἀγαθότης, μυρίων αὐτὸν οὐρανῶν προτιμήσει. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμᾶς φιλεῖ, καθάπερ ἡμεῖς αὐτόν, ἀλλὰ τοσοῦτον πλέον, ὅσον οὐδὲ λόγῳ παραστῆσαι ἔνι.

Σκόπει γοῦν ἡλίκων αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς μελλούσης ἠξίωσεν ἀναστάσεως. Εἰς παράδεισον ἥρπασεν, εἰς τρίτον ἀνήγαγεν οὐρανόν, ἀπορρήτων ἐποίησε κοινωνὸν τοιούτων, ἃ μηδενὶ τῶν τὴν ἀνθρωπίνην λαχόντων φύσιν θέμις εἰπεῖν. Καὶ μάλα

---

9. Ρωμ. 9, 2.
10. Βλ. Ἑβρ. 11, 38.

ὄχι ἁπλῶς ἤθελε, ἀλλὰ φώναζε λέγοντας, «Ὅτι ὑπάρχει μέσα μου λύπη καὶ ἀδιάκοπος πόνος στὴν καρδιά μου»[9].

Αὐτὸν λοιπὸν ποὺ ὑπόφερε καθημερινά, σχεδόν, γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς οἰκουμένης, καὶ γιὰ ὅλους μαζί, καὶ γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ γιὰ τὶς πόλεις καὶ γιὰ τὸν καθένα χωριστά, μὲ ποιὸν θὰ μπορέσει νὰ τὸν συγκρίνει κανείς; μὲ ποιὸ σίδηρο; μὲ ποιὸ διαμάντι; Τί θὰ μπροῦσε νὰ ἀποκαλέσει κανεὶς τὴν ψυχὴ ἐκείνη; χρυσὴ ἢ ἀδαμάντινη; γιατὶ ἦταν σκληρότερη ἀπὸ κάθε διαμάντι καὶ πολυτιμότερη ἀπὸ τὸ χρυσάφι καὶ τὶς πολύτιμες πέτρες. Θὰ ξεπεράσει λοιπὸν τὴν ἀντοχὴ τοῦ διαμαντιοῦ καὶ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ. Μὲ ποιὸ λοιπὸν στοιχεῖο θὰ μποροῦσε νὰ τὴν συγκρίνει κανείς; Μὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν. Ἂν ὅμως ὁ χρυσός μποροῦσε νὰ γίνει διαμάντι καὶ τὸ διαμάντι χρυσός, τότε κάπως θὰ μπορέσει νὰ τὴ συγκρίνει μὲ τὴν εἰκόνα τους.

4. Ἀλλὰ γιατί νὰ τὴν συγκρίνω μὲ διαμάντι καὶ χρυσό; Σύγκρινε ὅλο τὸν κόσμο, καὶ τότε θὰ δεῖς ὅτι ἡ ψυχή τοῦ Παύλου ἔχει περισσότερη ἀξία. Γιατὶ ἀφοῦ γι' αὐτοὺς ποὺ διακρίθηκαν φορώντας γιὰ ροῦχα δέρματα ζώων καὶ ζώντας σὲ σπήλαια καὶ σὲ τρύπες τῆς γῆς λέγει ὁ Παῦλος τοῦτο[10], πολὺ περισσότερο θὰ μπορούσαμε ἐμεῖς νὰ τὸ ποῦμε γι' αὐτόν, ἐπειδὴ πραγματικὰ ἦταν πιὸ ἄξιος ἀπ' ὅλους. Ἐὰν λοιπὸν ὁ κόσμος δὲν ἦταν ἰσάξιος τοῦ Παύλου, ποιὸς ἦταν ἰσάξιός του; μήπως ὁ οὐρανός; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι μικρό. Γιατὶ ἀφοῦ αὐτὸς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ εὑρισκόμενα στοὺς οὐρανοὺς προτίμησε τὴν ἀγάπη τοῦ Κυρίου, πολὺ περισσότερο ὁ Κύριος ποὺ εἶναι τόσο ἀγαθότερος ἀπ' αὐτόν, ὅσο ἡ ἀγαθότητα ἀπὸ τὴν πονηρία, θὰ τὸν προτιμήσει αὐτὸν ἀπὸ ἄπειρους οὐρανούς. Γιατὶ δὲν μᾶς ἀγαπᾶ μὲ ὅμοιο τρόπο, ποὺ ἐμεῖς τὸν ἀγαποῦμε, ἀλλὰ τόσο περισσότερο, ὅσο οὔτε μὲ λόγια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ παραστήσουμε.

Πρόσεχε λοιπὸν γιὰ πόσα τὸν θεώρησε ἄξιο καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα ἀνάσταση. Στὸν παράδεισο τὸν ἅρπαξε, στὸν τρίτο οὐρανὸ τὸν ἀνέβασε, τοῦ φανέρωσε τέτοια ἀπόρρητα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανέναν ἄνθρωπο νὰ πεῖ. Καὶ πολὺ σω-

εἰκότως· καὶ γὰρ ἐν γῇ βαδίζων, ὡς μετὰ ἀγγέλων περιπολῶν, οὕτως ἔπραττεν ἅπαντα· καὶ σώματι θνητῷ συνδεδεμένος, τὴν ἐκείνων καθαρότητα ἐπεδείκνυτο, καὶ ἀνάγκαις τοσαύταις ὑποκείμενος, ἐφιλονείκει τῶν ἄνω δυνάμεων μηδὲν ἔλαττον φανῆναι. Καὶ γὰρ ὡς πτηνὸς τὴν οἰκουμένην διέδραμε, καὶ ὡς ἀσώματος πόνων ὑπερεώρα καὶ κινδύνων, καὶ ὡς τὸν οὐρανὸν ἤδη λαχών, κατεφρόνει τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ ὡς μετ' αὐτῶν ἀναστρεφόμενος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, οὕτω διηνεκῶς ἐγρηγορὼς ἦν.

Καίτοι γε ἄγγελοι πολλάκις ἐνεχειρίσθησαν ἔθνη διάφορα· ἀλλ' οὐδὲ εἷς αὐτῶν τὸ ἔθνος, ὃ ἐνεπιστεύθη, οὕτως ᾠκονόμησεν, ὡς Παῦλος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Καὶ μή μοι λέγε ὅτι Παῦλος οὐκ ἦν ὁ ταῦτα οἰκονομῶν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁμολογῶ. Εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτὸς ἦν ὁ ταῦτα ἀνύων, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐκτὸς ἦν τῶν ἐπὶ τούτοις ἐπαίνων, ἐπειδὴ ἑαυτὸν οὕτω κατεσκεύασεν ἄξιον τῆς τοσαύτης χάριτος. Ὁ Μιχαὴλ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐνεχειρίσθη· Παῦλος δὲ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὴν ἀοίκητον. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀγγέλους ὑβρίζων λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι δυνατὸν ἄνθρωπον ὄντα μετ' ἐκείνων εἶναι, καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ἑστάναι. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἄγγελοι ταῦτα ἐνεχειρίσθησαν; Ἵνα μηδεμίαν ἀπολογίαν ἔχῃς ῥᾳθυμῶν, μηδὲ εἰς τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως καταφεύγῃς καθεύδων· ἄλλως δὲ καὶ θαῦμα μεῖζον ἐγίνετο. Πῶς γὰρ οὐ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἀπὸ γλώττης πηλίνης ἐκπηδῶντα λόγον, θάνατον φυγαδεύειν, ἁμαρτήματα λύειν, πεπηρωμένην διορθοῦν φύσιν, καὶ τὴν γῆν ἐργάζεσθαι οὐρανόν;

5. Διὰ τοῦτο ἐκπλήττομαι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, διὰ ταῦτα θαυμάζω τοῦ Παύλου τὴν προθυμίαν, ὅτι τοσαύτην ὑπεδέξατο χάριν, ὅτι τοιοῦτον παρεσκεύασεν ἑαυτόν. Καὶ ὑμᾶς παρακαλῶ μὴ θαυμάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμεῖσθαι τὸ ἀρχέτυπον τοῦτο τῆς

---

11. Βλ. Δαν. 12, 1 καὶ 10, 13.21.

στά. Γιατὶ ἐνῶ βάδιζε στὴ γῆ, σὰν νὰ περιπολοῦσε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἔτσι ἔκαμε τὰ πάντα, καὶ ἐνῶ εἶχε θνητὸ σῶμα, παρουσίαζε τὴν καθαρότητα τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐνῶ ὑπέκειτο σὲ τόσες ἀνάγκες, προσπαθοῦσε νὰ μὴ φανεῖ καθόλου κατώτερος ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις. Γιατὶ πραγματικὰ σὰν ἀετὸς διέσχισε τὴν οἰκουμένη, καὶ σὰν ἀσώματος περιφρονοῦσε τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ σὰν νὰ κέρδισε ἤδη τὸν οὐρανό, περιφρονοῦσε τὰ γήινα, καὶ σὰν νὰ συναναστρεφόταν μαζὶ μ' αὐτὲς τὶς ἀσώματες δυνάμεις ἔτσι ἦταν σὲ διαρκὴ ἐγρήγορση.

Βέβαια πολλὲς φορὲς ἄγγελοι ἀνέλαβαν νὰ προστατεύουν διάφορα ἔθνη. Ἀλλὰ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ἔθνος, ποὺ τοῦ παραδόθηκε, δὲν τὸ φρόντισε ἔτσι, ὅπως ὁ Παῦλος ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἦταν αὐτὸς ποὺ τὰ ἔκαμνε, καθόσον καὶ ἐγὼ τὸ ὁμολογῶ. Γιατὶ καὶ ἂν δὲν ἦταν αὐτὸς ποὺ τὰ ἐκτελοῦσε αὐτά, ἀλλὰ οὔτε ἦταν τόσο ἀνάξιος τῶν ἐπαίνων γι' αὐτά, ἀφοῦ ἑτοίμασε τὸν ἑαυτό του τόσο ἄξιο αὐτῆς τῆς μεγάλης χάρης. Ὁ Μιχαὴλ ἀνάλαβε τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων[11], ὁ Παῦλος ὅμως τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὸ κατοικούμενο μέρος καὶ τὸ ἀκατοίκητο. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μὲ σκοπὸ νὰ προσβάλλω τοὺς ἀγγέλους, μακριὰ μὲ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶναι δυνατό, ἐνῶ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος, νὰ εἶναι μαζὶ μ' ἐκείνους καὶ νὰ στέκεται κοντά τους. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ἀνέλαβαν αὐτὰ οἱ ἄγγελοι; Γιὰ νὰ μὴν ἔχεις καμία δικαιολογία ὅταν εἶσαι ἀδιάφορος, οὔτε νὰ καταφεύγεις στὴ διαφορὰ τῆς φύσης ὅταν παραμένεις ἄπρακτος. Ἄλλωστε καὶ τὸ θαῦμα γινόταν μεγαλύτερο. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι θαυμαστὸ καὶ παράξενο, ὁ λόγος ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ ἀνθρώπινη γλώσσα νὰ διώχνει τὸ θάνατο, νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, νὰ διορθώνει τὴν ἀνάπηρη φύση καὶ νὰ κάνει οὐρανὸ τὴ γῆ;

5. Γι' αὐτὸ ἐκπλήσσομαι μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὰ θαυμάζω τὴν προθυμία τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ δέχτηκε τόση χάρη, ἐπειδὴ ἔκαμε τέτοιον τὸν ἑαυτό του. Καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ θαυμάζετε μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ μιμεῖσθε τὸ παράδειγμα αὐτὸ

ἀρετῆς· οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τῶν αὐτῶν στεφάνων κοινωνῆσαι ἐκείνῳ. Εἰ δὲ θαυμάζεις ἀκούων, ὅτι, τὰ αὐτὰ κατορθώσας, τῶν αὐτῶν ἐπιτεύξῃ, ἄκουσον αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ὁ δίκαιος κριτὴς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ».

Ὁρᾷς πῶς πάντας εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνίαν καλεῖ; Ἐπεὶ οὖν ἅπασι πρόκειται τὰ αὐτά, πάντες σπουδάσωμεν ἄξιοι γενέσθαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· καὶ μὴ μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν κατορθωμάτων ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν πόνον τῆς προθυμίας, δι' ἧς τοσαύτην ἐπεσπάσατο χάριν, καὶ τὸ τῆς φύσεως συγγενές· τῶν γὰρ αὐτῶν ἡμῖν ἐκοινώνησεν ἁπάντων. Καὶ οὕτω καὶ τὰ σφόδρα δυσκατόρθωτα ῥᾴδια ἡμῖν φανεῖται καὶ κοῦφα, καὶ τὸν βραχὺν τοῦτον καμόντες χρόνον, τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον ἐκεῖνον στέφανον φοροῦντες διατελέσομεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ κράτος νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

12. Β' Τιμ. 4, 7-8.

τῆς ἀρετῆς, γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ λάβουμε τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον στεφάνια. Ἐὰν ὅμως ἀπορεῖς ἀκούοντας ὅτι, ἂν κατορθώσεις τὰ ἴδια, θὰ πετύχεις τὰ ἴδια μὲ τὸν Παῦλο, ἄκουσε αὐτὸν νὰ λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἔχω ἀγωνισθεῖ τὸν καλὸ ἀγώνα, ἔχω φθάσει στὸ τέλος τοῦ δρόμου, ἔχω διαφυλάξει τὴν πίστη. Λοιπὸν μοῦ ἐπιφυλάσσεται τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης, ποὺ θὰ μοῦ δώσει σὰν ἀνταμοιβὴ ὁ Κύριος, ὁ δίκαιος κριτής, κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη· καὶ ὄχι μόνο σ' ἐμένα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ποὺ ἔχουν ἀγαπήσει τὴν ἐμφάνισή του»[12].

Βλέπεις πῶς ὅλους τοὺς καλεῖ στὴν ἴδια κοινωνία; Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν τὰ ἴδια γιὰ ὅλους, ἂς φροντίσουμε ὅλοι νὰ γίνουμε ἄξιοι τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ. Καὶ ἂς μὴ δοῦμε μόνο τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκταση τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος τῆς προθυμίας, μὲ τὴν ὁποία ἀπέσπασε τόση χάρη, καὶ τὴ συγγένεια τῆς φύσης, γιατὶ εἶχε ὅλα αὐτὰ τὰ κοινὰ μ' ἐμᾶς. Καὶ ἔτσι καὶ τὰ ὑπερβολικὰ δύσκολα θὰ μᾶς φανοῦν εὔκολα καὶ ἐλαφρά, καὶ ἀφοῦ κοπιάσουμε στὸ σύντομο αὐτὸ χρόνο, θὰ φορέσουμε τὸ ἄφθαρτο καὶ ἀθάνατο ἐκεῖνο στεφάνι, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ
Π Α Υ Λ Ο Ν.
Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'.

1. Ὁ μακάριος Παῦλος τῆς ἀνθρωπίνης προθυμίας ἐνδεικνύμενος τὴν ἰσχύν, καὶ ὅτι πρὸς αὐτὸν δυνάμεθα πτῆναι τὸν οὐρανόν, ἀφεὶς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις, ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ μόνου μιμητὰς γενέσθαι κελεύει τοῦ Χριστοῦ λέγων, «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ»· ποτὲ δὲ καὶ χωρὶς ἑαυτοῦ πρὸς αὐτὸν αὐτοὺς ἀναβιβάζει τὸν Θεὸν λέγων, «Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά». Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐδὲν οὕτω ποιεῖ τὴν μίμησιν ταύτην, ὡς τὸ κοινωφελῶς ζῆν καὶ πρὸς τὸ παντὶ χρήσιμον ὁρᾶν, ἐπήγαγε· «Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ». Διὰ τοῦτο εἰπών, «Μιμηταί μου γίνεσθε», περὶ ἀγάπης εὐθέως διαλέγεται, δεικνὺς ὅτι αὕτη μάλιστα ἡ ἀρετὴ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ· ὡς αἵ γε ἄλλαι ταύτης καταδεέστεραι, καὶ περὶ ἀνθρώπους πᾶσαι στρέφονται· οἷον ἡ πρὸς ἐπιθυμίαν μάχη, ὁ περὶ τὴν γαστέρα πόλεμος, ἡ πρὸς τὴν φιλαργυρίαν παράταξις, ἡ πρὸς τὸν θυμὸν πάλη· τὸ δὲ φιλεῖν, τοῦτο κοινὸν ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

---

1. Β' Κορ. 11, 1.
2. 'Εφ. 5, 1.
3. 'Εφ. 5, 2.
4. Ματθ. 5, 44.45.

7

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

1. Ὁ μακάριος Παῦλος δείχνοντας τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης προθυμίας καὶ ὅτι μπροῦμε νὰ πετάξουμε καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανό, ἀφήνοντας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὶς ἄλλες δυνάμεις, ἄλλοτε διὰ μέσου τοῦ ἑαυτοῦ του μόνο προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ γίνονται μιμητὲς τοῦ Χριστοῦ λέγοντας, «Νὰ γίνεστε μιμητές μου, ὅπως καὶ ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»[1], καὶ ἄλλοτε χωρὶς τὸν ἑαυτό του ἀνεβάζει τοὺς πιστοὺς πρὸς τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ λέγοντας, «Νὰ γίνεστε λοιπὸν μιμητὲς τοῦ Θεοῦ, σὰν τέκνα ἀγαπητά»[2]. Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι τίποτε δὲν κάνει τὴ μίμηση αὐτὴν τόσο, ὅσο τὸ νὰ ζεῖ κανεὶς γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ καὶ νὰ ἀποβλέπει πρὸς ὅ,τι εἶναι χρήσιμο γιὰ τὸν καθένα, πρόσθεσε· «Νὰ συμπεριφέρεστε μὲ ἀγάπη»[3]. Γι' αὐτὸ ἀφοῦ εἶπε, «Νὰ γίνεστε μιμητές μου», ἀμέσως μιλᾶ γιὰ τὴν ἀγάπη, δείχνοντας ὅτι κυρίως αὐτὴ ἡ ἀρετὴ φέρει κοντὰ στὸ Θεό. Γιατὶ οἱ ἄλλες ἀρετὲς εἶναι βέβαια κατώτερες ἀπὸ αὐτὴν καὶ περιστρέφονται ὅλες γύρω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· ὅπως ὁ ἀγώνας ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας, ὁ πόλεμος γιὰ τὴ λαιμαργία, ἡ μάχη πρὸς τὴ φιλαργυρία, ὁ ἀγώνας ἐναντίον τοῦ θυμοῦ. Ἡ ἀγάπη ὅμως εἶναι κοινὸ γνώρισμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Νὰ προσεύχεστε γιὰ ἐκείνους ποὺ σᾶς παρενοχλοῦν, γιὰ νὰ ὁμοιάσετε πρὸς τὸν Πατέρα σας, ὁ ὁποῖος εἶναι στοὺς οὐρανούς»[4].

Τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς κεφάλαιον ὂν τῶν ἀγαθῶν, μετὰ πολλῆς ἐπεδείξατο τῆς ἀκριβείας. Οὐδεὶς γοῦν οὕτως ἐχθροὺς ἐφίλησεν, οὐδεὶς οὕτω τοὺς ἐπιβουλεύοντας εὐηργέτησεν, οὐδεὶς τοσαῦτα ὑπὲρ τῶν λελυπηκότων ἔπαθεν· οὐδὲ γὰρ εἰς ἅπερ ἔπασχεν ἔβλεπεν, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἐνενόει, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἐξεθηριοῦντο, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτῶν ἠλέει τὴν μανίαν. Καὶ ὡς ἄν τις διατεθείη πατὴρ περὶ παῖδα φρενίτιδι κατεχόμενον (ὅσῳ γὰρ ἂν ὑβρίζηται καὶ λακτίζῃ χαλεπῶς ὁ κάμνων, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐλεεῖ καὶ δακρύει)· οὕτω κἀκεῖνος τῇ τῶν δαιμόνων ὑπερβολῇ τῶν ταῦτα ἐπαγόντων αὐτῷ τὴν νόσον στοχαζόμενος, πρὸς πλείονα κηδεμονίαν διανίστατο.

Ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ πῶς ἡμέρως, πῶς συμπαθητικῶς ὑπὲρ αὐτῶν ἡμῖν διαλέγεται, τῶν πεντάκις αὐτὸν μαστιγωσάντων, τῶν καταλευσάντων, τῶν δησάντων, τῶν τοῦ αἵματος αὐτοῦ διψώντων, καὶ διασπάσασθαι καθ' ἑκάστην ἐπιθυμούντων αὐτὸν τὴν ἡμέραν. «Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», φησίν, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν». Καὶ πάλιν τοὺς ἐπεμβαίνοντας αὐτοῖς ἀναχαιτίζων ἔλεγε. «Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπόφασιν εἶδε δεσποτικὴν ἐξελθοῦσαν κατ' αὐτῶν, οὗ κύριος ἦν, τοῦτο ἐποίει· συνεχῶς ἐδάκρυεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἤλγει, τοὺς ἐνάλλεσθαι βουλομένους αὐτοῖς ἐκώλυε, καὶ ἐκ τῶν ἐγχωρούντων ἐφιλονείκει σκιὰν γοῦν συγγνώμης αὐτοῖς εὑρεῖν. Καὶ ἐπειδὴ λόγῳ πείθειν οὐκ εἶχε διὰ τὸ ἀνένδοτον αὐτῶν καὶ σκληρόν, ἐπὶ συνεχεῖς εὐχὰς ἐτρέπετο λέγων· «Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία μου καὶ ἡ δέησίς μου ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν».

2. Ὑποτείνει δὲ αὐτοῖς καὶ χρηστὰς ἐλπίδας λέγων· «Ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ», ὥστε μὴ ἀπογνῶ-

5. Ρωμ. 10, 2.
6. Ρωμ. 11, 20-21.
7. Ρωμ. 10, 1.
8. Ρωμ. 11, 29.

Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος γνωρίζοντας ὅτι εἶναι τὸ κυριότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθά, τὸ ἐφάρμοσε μὲ πολλὴ προσοχή. Κανένας δὲν ἀγάπησε τόσο τοὺς ἐχθρούς του, κανένας δὲν εὐεργέτησε τόσο ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονταν, κανένας δὲν ἔπαθε τόσα γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ τὸν εἶχαν λυπήσει. Γιατὶ δὲν ἔβλεπε σ' ἐκεῖνα ποὺ πάθαινε, ἀλλὰ σκεφτόταν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἦταν ἄνθρωποι, καὶ ὅσο περισσότερο ἐξαγριώνονταν ἐκεῖνοι, τόσο περισσότερο τοὺς συγχωροῦσε τὴ μανία. Καὶ ὅπως θὰ συμπεριφερόταν ἕνας πατέρας πρὸς τὸ παιδί του, ὅταν τὸ πιάνει μανία (γιατὶ ὅσο καὶ ἂν τὸν βρίζει καὶ τὸν κτυπᾶ σκληρὰ ὁ πάσχων, τόσο περισσότερο τὸν εὐσπλαχνίζεται καὶ κλαίει), ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἐπειδὴ σκεπτόταν τὴν ἀσθένεια, ἀπὸ τὴν ἐπενέργεια τῶν δαιμόνων, ἐκείνων ποὺ ἔκαμαν αὐτὰ ἐναντίον του, διεγειρόταν γιὰ περισσότερη φροντίδα.

Ἄκουσε λοιπὸν αὐτὸν πῶς μὲ πραότητα καὶ μὲ συμπάθεια μᾶς λέγει γι' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τὸν μαστίγωσαν πέντε φορές, τὸν λιθοβόλησαν, τὸν φυλάκισαν, οἱ ὁποῖοι διψοῦσαν γιὰ τὸ αἷμα του καὶ καθημερινὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὸν θανατώσουν. «Γιατὶ βεβαιώνω γι' αὐτοὺς», λέγει, «ὅτι ἔχουν ζῆλο γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ ὄχι μὲ σωστὴ γνώση»[5]. Καὶ πάλι ἀναχαιτίζοντας ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιτιμοῦσαν τοὺς ἔλεγε· «Νὰ μὴν ὑπερηφανεύεσαι, ἀλλὰ νὰ ἔχεις φόβο. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς δὲ λυπήθηκε τοὺς φυσικοὺς κλάδους, μήπως δὲ θὰ λυπηθεῖ καὶ σένα»[6]. Ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Κυρίου στράφηκε ἐναντίον τους, ἔκανε ἐκεῖνο ποὺ μποροῦσε νά κάνει. Συνέχεια ἔκλαιγε γι' αὐτούς, θλιβόταν, ἐμπόδιζε ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν στὴν καταστροφὴ καὶ προσπαθοῦσε, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατό, νὰ βρεῖ ἴχνος συγγνώμης γι' αὐτούς. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς πείσει μὲ τὰ λόγια, γιατὶ ἦταν ἀνένδοτοι καὶ σκληροί, ἔκανε συνέχεια προσευχές λέγοντας· «Ἀδελφοί, ἡ σφοδρή μου ἐπιθυμία καὶ ἡ δέησή μου, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὸ Θεό, εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν γιὰ τὴ σωτηρία τους»[7].

2. Ὑπόσχεται ὅμως σ' αὐτοὺς καὶ ἀγαθὲς ἐλπίδες λέγοντας, «Δὲν μετανοεῖ ὁ Θεὸς γιὰ τὰ χαρίσματα καὶ τὴν κλήση»[8], ὥστε

ναι τέλεον καὶ ἀπολέσθαι· ἅπερ ἅπαντα κηδομένου καὶ σφόδρα ὑπὲρ αὐτῶν διακαιομένου ἦν· ὡς ὅταν λέγῃ· ὅτι «Ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ρυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ». Καὶ γὰρ σφόδρα διεκόπτετο καὶ ἐδάκνετο ἀπολλυμένους ὁρῶν. Διὸ πολλὰς ἐπενόει παραμυθίας τῆς ἀλγηδόνος ταύτης ἑαυτῷ, ποτὲ μὲν λέγων, «Ἥξει ὁ ρυόμενος, ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ»· ποτὲ δέ, «Οὕτω καὶ οὗτοι ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι». Ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ Ἰερεμίας, βιαζόμενος καὶ φιλονεικῶν ἀπολογίαν τινὰ ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων εὑρεῖν, νῦν μὲν λέγων· «Εἰ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἀντέστησαν ἡμῖν, ποίησον ἕνεκέν σου», νῦν δὲ πάλιν· «Οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται, καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Μνήσθητι ὅτι χοῦς ἐσμεν». Καὶ γὰρ ἔθος τοῖς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων δεομένοις, κἂν μηδὲν ἔχωσιν εὔλογον εἰπεῖν, σκιὰν γοῦν τινα ἀπολογίας ἐπινοεῖν, οὐ διηκριβωμένας μέν, οὐδὲ εἰς δόγματα ἑλκυσθῆναι δυναμένας, παραμυθουμένας δὲ ὅμως τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων ὀδυνωμένους.

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἀκριβῶς ἐξετάζωμεν ἀπολογίας, ἀλλ' ἐννοοῦντες ὅτι ψυχῆς εἰσιν ὀδυνωμένης, ζητούσης εἰπεῖν τι ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων, οὕτως ἐκδεχώμεθα τὰ εἰρημένα. Ἆρ' οὖν πρὸς Ἰουδαίους μόνον τοιοῦτος, πρὸς δὲ τοὺς ἔξωθεν οὐχί; Πάντων ἡμερώτερος ἦν καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους. Οὐκοῦν ἄκουσον τί Τιμοθέῳ φησί· «Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐ-

---

9. Ἠσ. 59, 20.
10. Ρωμ. 11, 31.
11. Ἰερ. 14, 7· 10, 23.
12. Ψαλμ. 102, 14.

νὰ μὴ ἐπελπισθοῦν ἐντελῶς καὶ χαθοῦν. Ὅλα αὐτὰ ἦταν γνώρισμα ἀνθρώπου ποὺ φρόντιζε καὶ φλεγόταν ὑπερβολικὰ γι' αὐτούς, καθὼς ὅταν λέγει, ὅτι «Θὰ ἔλθει ἀπὸ τὴ Σιὼν ὁ λυτρωτὴς καὶ θὰ διαλύσει τὴν ἀσέβεια τῶν Ἰσραηλιτῶν»[9]. Γιατὶ πληγωνόταν βαθιὰ καὶ θλιβόταν ὅταν τοὺς ἔβλεπε νὰ χάνονται. Γι' αὐτὸ ἐπινοοῦσε πολλὲς παρηγοριὲς στὸν ἑαυτό του γιὰ τὸν πόνο του αὐτόν, ἄλλοτε λέγοντας, «Θὰ ἔρθει ὁ λυτρωτὴς καὶ θὰ διαλύσει τὴν ἀσέβεια τῶν Ἰσραηλιτῶν», καὶ ἄλλοτε, «Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἀπείθησαν ἀπὸ τὸ δικό σας ἔλεος, γιὰ νὰ ἐλεηθοῦν καὶ αὐτοί»[10]. Κάνει ὅμως αὐτὸ καὶ ὁ Ἱερεμίας, ἀγωνιζόμενος καὶ προσπαθώντας νὰ βρεῖ κάποια δικαιολογία γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἁμαρτήσει, ἄλλοτε λέγοντας, «Ἂν καὶ οἱ ἁμαρτίες μας μαρτυροῦν ἐναντίον μας, ἐνέργησε γιὰ τὸ ὄνομά σου», καὶ ἄλλοτε πάλι, «Ὁ ἄνθρωπος δὲν ὁρίζει τὸ δρόμο του, ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ καὶ δὲν κατευθύνει τὴν πορεία του»[11]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγεται· «Θυμήσου ὅτι εἴμαστε χῶμα»[12]. Γιατὶ εἶναι συνήθεια ἐκεῖνοι ποὺ παρακαλοῦν γιὰ τοὺς ἁμαρτωλούς, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μποροῦν νὰ ποῦν τίποτε τὸ εὔλογο, νὰ ἐπινοοῦν κάποια ἀσήμαντη δικαιολογία, χωρὶς νὰ εἶναι ἀκριβής, οὔτε νὰ μπορεῖ νὰ λογαριασθεῖ σὰν ἀλήθεια, νὰ παρηγορεῖ ὅμως ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν γι' αὐτοὺς ποὺ χάνονται.

Ἂς μὴν ἐξετάζουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὲς τὶς δικαιολογίες μὲ λεπτομέρεια, ἀλλὰ κατανοώντας ὅτι εἶναι γνώρισμα ψυχῆς ποὺ ὑποφέρει καὶ ἐπιζητεῖ νὰ πεῖ κάτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, ἔτσι ἂς παίρνουμε τὰ λεγόμενα. Ἄραγε λοιπὸν μόνο πρὸς τοὺς Ἰουδαίους συμπεριφερόταν ἔτσι ὁ Παῦλος καὶ πρὸς τοὺς ἐνθικοὺς ὄχι; Ἦταν πιὸ πράος ἀπ' ὅλους καὶ πρὸς τοὺς δικούς του καὶ πρὸς τοὺς ξένους. Λοιπὸν ἄκουσε τί λέγει στὸν Τιμόθεο· «Ὁ δοῦλος ὅμως τοῦ Κυρίου δὲν πρέπει νὰ φιλονεικεῖ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἤπιος πρὸς ὅλους, ἱκανὸς στὸ νὰ διδάσκει, ἀνεξίκακος, μὲ πραότητα νὰ σωφρονίζει ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀντίθετα φρονήματα, μήπως τοὺς δώσει καμιὰ φορὰ ὁ Θεὸς μετάνοια γιὰ νὰ γνωρίσουν καλὰ τὴν ἀλήθεια, καὶ συνέλθουν ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, καὶ τοὺς συλλάβει αὐτὸς γιὰ νὰ

ζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». Θέλεις ἰδεῖν αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας πῶς διαλέγεται; Ἄκουσον τί φησι Κορινθίοις ἐπιστέλλων· «Φοβοῦμαι δὲ μή πως ἐλθών, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς»· καὶ μετ' ὀλίγα, «Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ, ᾗ ἔπραξαν». Καὶ Γαλάταις δὲ γράφων ἔλεγε· «Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν».

Καὶ ὑπὲρ τοῦ πεπορνευκότος ἄκουσον αὐτοῦ, πῶς οὐχ ἧττον ἐκείνου καὶ ὀδυνᾶται καὶ παρακαλεῖ λέγων· «Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Καὶ ἡνίκα δὲ αὐτὸν ἐξέκοπτε, μετὰ πολλῶν δακρύων τοῦτο ἐποίει· «Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως, φησί, καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ ἵνα γνῶτε τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς»· καὶ πάλιν· «Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, τοῖς ἀσθενοῦσιν ὡς ἀσθενής, τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Ἵνα παραστήσω πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

3. Εἶδες ψυχὴν ὑπερβαίνουσαν πᾶσαν τὴν γῆν; Πάντα ἄνθρωπον προσεδόκησε παραστῆσαι, καὶ τόγε αὐτοῦ μέρος, πάντας παρέστησε. Καὶ γὰρ ὥσπερ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν γεννήσας αὐτός, οὕτως ἐθορυβεῖτο, οὕτως ἔτρεχεν, οὕτω πάντας ἐσπούδαζεν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν βασιλείαν, θεραπεύων, παρακαλῶν, ὑπισχνούμενος, εὐχόμενος, ἱκετεύων, τοὺς δαίμονας φοβῶν, τοὺς διαφθείροντας ἐλαύνων, διὰ παρουσίας, διὰ γραμμάτων, διὰ ρημάτων, διὰ πραγμάτων, διὰ μαθητῶν, δι' ἑαυτοῦ τοὺς πίπτοντας ἀνορθῶν, τοὺς ἑστῶτας στηρίζων, διεγείρων τοὺς χα-

13. Β' Τιμ. 2, 24-28.
14. Β' Κορ. 12, 20.21.
15. Γαλ. 4, 19.
16. Β' Κορ. 2, 8.
17. Β' Κορ. 2, 4.
18. Α' Κορ. 9, 20.22.
19. Κολ. 1, 28.

κάνουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»[13]. Θέλεις νὰ δεῖς αὐτὸν πῶς ὁμιλεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλούς; Ἄκουσε τί λέγει στοὺς Κορινθίους ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολή του· «Καὶ φοβοῦμαι μήπως, ὅταν ἔλθω, δὲν σᾶς βρῶ τέτοιους ποὺ σᾶς θέλω»· καὶ ἀμέσως παρακάτω, «Φοβοῦμαι μήπως ὅταν ἔλθω σ' ἐσᾶς μὲ ταπεινώσει ὁ Θεὸς καὶ πενθήσω πολλοὺς ποὺ ἔχουν ἤδη ἁμαρτήσει καὶ δὲν μετανόησαν γιὰ τὴν ἀσέλγεια καὶ τὴν ἀκαθαρσία, τὴν ὁποία ἔπραξαν»[14]. Καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτες ὅταν ἔγραφε ἔλεγε· «Παιδιά μου, τοὺς ὁποίους σᾶς ἀναγέννησα, μέχρις ὅτου νὰ μορφωθεῖ μέσα σας ὁ Χριστός»[15].

Καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε τὴν πορνεία ἄκουσε τὸν Παῦλο, πῶς δὲν ὑποφέρει λιγότερο ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ παρακαλεῖ λέγοντας· «Νὰ δείξετε δημόσια σ' αὐτὸν ἀγάπη»[16]. Καὶ ὅταν τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ πολλὰ δάκρυα. «Γιατὶ σᾶς ἔγραψα, λέγει, ἀπὸ πολλὴ θλίψη καὶ στενοχώρια τῆς ψυχῆς, ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπη, ποὺ ὑπερβολικὰ ἔχω πρὸς ἐσᾶς»[17]. Καὶ πάλι λέγει· «Ἔγινα στοὺς Ἰουδαίους σὰν Ἰουδαῖος, σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸ νόμο σὰν νὰ εἶμαι ὑπὸ τὸ νόμο, στοὺς ἀσθενεῖς στὴν πίστη σὰν ἀσθενής, σ' ὅλους ἔγινα τὰ πάντα, γιὰ νὰ σώσω μὲ κάθε τρόπο μερικούς»[18]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Γιὰ νὰ παρουσιάσω κάθε ἄνθρωπο τέλειο στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[19].

3. Εἶδες ψυχὴ ποὺ ἀξίζει περισσότερο ἀπ' ὅλη τὴ γῆ; Προσδοκοῦσε νὰ παρουσιάσει κάθε ἄνθρωπο τέλειο, καὶ ὅσο ἐξαρτόταν ἀπ' αὐτόν, τοὺς παρουσίασε ὅλους. Γιατὶ πραγματικὰ σὰν νὰ γέννησε αὐτὸς ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ἔτσι ἀνησυχοῦσε, ἔτσι ἔτρεχε, ἔτσι προσπαθοῦσε νὰ ὁδηγήσει ὅλους στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, θεραπεύοντας, παρηγορώντας, δίνοντας ὑποσχέσεις, προσευχόμενος, ἱκετεύοντας, φοβερίζοντας τοὺς δαίμονες, ἀπομακρύνοντας ἐκείνους ποὺ διέφθειραν τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν παρουσία του, μὲ ἐπιστολές, μὲ λόγους, μὲ πράξεις, μὲ τοὺς μαθητές, ἀνορθώνοντας μὲ τὸ παράδειγμά του ἐκείνους ποὺ κλονίζονταν στὴν πίστη τους, στηρίζοντας ἐκεί-

μαὶ κειμένους, θεραπεύων τοὺς συντετριμμένους, ἀλείφων τοὺς ῥαθυμοῦντας, φοβερὸν ἐμβοῶν ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, δριμὺ βλέπων ἐπὶ τοῖς πολεμίοις· καθάπερ τις στρατηγὸς ἢ ἄριστος ἰατρός, αὐτὸς σκευοφόρος, αὐτὸς ὑπασπιστής, αὐτὸς ὑπερασπιστής, αὐτὸς παραστάτης, αὐτὸς πάντα γινόμενος τῷ στρατοπέδῳ· καὶ οὐκ ἐν τοῖς πνευματικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς πολλὴν τὴν πρόνοιαν ἐπεδείκνυτο, πολλὴν τὴν σπουδήν.

Ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ, πῶς ὑπὲρ μιᾶς γυναικὸς πρὸς ὁλόκληρον ἐπιστέλλει δῆμον λέγων· «Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, διάκονον οὖσαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς, ἵνα προσδέξησθε αὐτὴν ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν πράγματι χρῄζῃ»· καὶ πάλιν· «Οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ· ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις»· καὶ πάλιν· «Ἐπιγινώσκετε τοὺς τοιούτους». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἴδιον τῆς φιλοστοργίας τῶν ἁγίων, τὸ καὶ ἐν τούτοις βοηθεῖν. Οὕτω καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τὴν ὑποδεξαμένην αὐτὸν γυναῖκα, οὐκ ἐν τοῖς σαρκικοῖς ἐσπούδαζεν ἀμείβεσθαι· διὸ καὶ ἔλεγεν· «Εἴ τίς ἐστί σοι λόγος πρὸς τὸν βασιλέα, ἢ πρὸς τὸν ἄρχοντα;».

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων παρεῖχε σύστασιν ὁ Παῦλος, ὅπου γε καὶ καλῶν τινας πρὸς ἑαυτόν, οὐδὲ τοῦτο ἀνάξιον εἶναι ἐνόμισε, τὸ καὶ περὶ ἐφοδίων αὐτῶν φροντίσαι, καὶ καταθέσθαι αὐτὸ ἐν ἐπιστολῇ; Καὶ γὰρ ἐπιστέλλων Τίτῳ φησί· «Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπόλλω σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ». Εἰ δὲ παρατιθέμενος οὕτω σπουδαίως ἐξέ-

---

20. Σκευοφόρος· ὑπηρέτης τοῦ ὁπλίτη ποὺ ἔφερε τὶς ἀποσκευὲς καὶ τὶς ἀσπίδες του.
Ὑπασπιστής· σωματοφύλακας ἡγεμόνα, ἀσπιδοφόρος.
Ὑπερασπιστής· προστάτης, ὁ στρατιώτης ποὺ κρατοῦσε ἀσπίδα καὶ στεκόταν μπροστὰ ἀπὸ αὐτὸν ποὺ προστάτευε.
Παραστάτης· ὁ στρατιώτης ποὺ στεκόταν δίπλα σ' ἄλλο στρατιώτη.

21. Ρωμ. 16, 1-2.
22. Α' Κορ. 16, 15-16.
23. Α' Κορ. 16, 18.
24. Δ' Βασ. 4, 13.
25. Τίτ. 3, 13.

νους ποὺ ἦταν σταθεροί, σηκώνοντας ἐκείνους ποὺ εἶχαν πέσει, θεραπεύοντας ἐκείνους ποὺ εἶχαν συντριβεῖ, παρακινώντας τοὺς ἀδιάφορους, βγάζοντας φοβερὲς κραυγές πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ρίχνοντας φοβερὸ βλέμμα πάνω στοὺς ἀντιπάλους. Σὰν νὰ ἦταν κάποιος στραγηγὸς ἢ ἄριστος ἰατρός, ὁ ἴδιος ἦταν σκευοφόρος, ὁ ἴδιος ὑπασπιστής, ὁ ἴδιος ὑπερασπιστής, ὁ ἴδιος παραστάτης, ὁ ἴδιος γινόταν τὰ πάντα στὸ στρατόπεδο[20]. Καὶ ὄχι μόνο στὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ στὰ ὑλικὰ ἔδειχνε μεγάλη φροντίδα, μεγάλη προσπάθεια.

Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Παῦλο, πῶς λέγει γιὰ μία γυναίκα ὅταν γράφει ἐπιστολὴ πρὸς ὁλόκληρη πόλη· «Σᾶς συνιστῶ ὡστόσο τὴ Φοίβη, τὴν ἀδελφή μας, ἡ ὁποία εἶναι διακόνισσα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Κεγχρεῶν, γιὰ νὰ τὴν δεχθεῖτε, ὅπως ὁ Κύριος ἐπιβάλλει, καθὼς ἀξίζει στοὺς Χριστιανούς, καὶ νὰ τὴν συμπαρασταθεῖτε σ' ὅ,τι σᾶς χρειασθεῖ»[21]. Ἄκουσε αὐτὸν καὶ πάλι· «Γνωρίζετε τὸ σπίτι τοῦ Στεφανᾶ· ὥστε καὶ ἐσεῖς νὰ ὑποτάσσεστε σὲ τέτοιους Χριστιανούς»[22]· καὶ πάλι· «Ἀναγνωρίζετε αὐτούς»[23]. Γιατὶ καὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς φιλοστοργίας τῶν ἁγίων, τὸ νὰ βοηθοῦν δηλαδὴ καὶ σὲ τέτοιες περιστάσεις. Ἔτσι καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τὴ γυναίκα ποὺ τὸν φιλοξένησε, δὲν τὴν βοηθοῦσε μόνο στὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ στὰ ὑλικὰ φρόντιζε νὰ τὴ βοηθήσει· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «Ἔχεις νὰ πεῖς τίποτε στὸ βασιλιὰ ἢ τὸν ἄρχοντα;»[24].

Καὶ γιατὶ ἀπορεῖς, ἂν μὲ τὶς ἐπιστολές του ὁ Παῦλος ἔκανε συστάσεις, ἀφοῦ καὶ ὅταν προσκαλοῦσε κάποιους κοντά του, δὲν τὸ θεωροῦσε ὅτι εἶναι ἀνάξιο καὶ αὐτό, τὸ νὰ φροντίσει δηλαδὴ καὶ γιὰ τὰ ἐφόδιά τους καὶ νὰ τὸ ἀναφέρει αὐτὸ στὴν ἐπιστολή του; Γιατὶ πραγματικὰ γράφοντας πρὸς τὸν Τίτο λέγει· «Τὸ Ζηνᾶ τὸ νομοδιδάσκαλο καὶ τὸν Ἀπολλὼ κατευόδωσέ τους μὲ ἐπιμελὴ προετοιμασία, γιὰ νὰ μὴ τοὺς λείπει τίποτε»[25]. Ἐὰν ὅμως, ὅταν τοὺς ἔστελνε, ἔδινε ἐντολὴ νὰ τοὺς χορηγήσουν τόσα ἐφόδια, πολὺ περισσότερο θὰ ἔκανε τὰ πάντα, ἂν

πεμπε, πολλῷ μᾶλλον, εἴ που κινδυνεύοντας εἶδε, πάντα ἂν ἔπραξεν. Ὅρα γοῦν καὶ πρὸς τὸν Φιλήμονα ἐπιστέλλων, πόσην ποιεῖται σπουδὴν διὰ Ὀνήσιμον, καὶ πῶς συνετῶς, πῶς κηδεμονικῶς ἐπιστέλλει. Ὁ δὲ ὑπὲρ ἑνὸς οἰκέτου, καὶ ταῦτα φυγάδος γεγενημένου, καὶ ὑφελομένου πολλὰ τῶν δεσποτικῶν, ὁλόκληρον μὴ παραιτησάμενος συνθεῖναι ἐπιστολήν, ἐννόησον ἡλίκος περὶ τοὺς ἄλλους ἦν.

4. Καὶ γὰρ ἓν μόνον αἰσχύνης ἄξιον ἐνόμιζεν εἶναι, τό, δέον γενέσθαι τι πρὸς σωτηρίαν, παριδεῖν. Διὰ τοῦτο πάντα ἐκίνει, καὶ οὐδὲν ὤκνει δαπανᾷν ὑπὲρ τῶν σωζομένων, οὐ ρήματα, οὐ χρήματα, οὐ σῶμα· ὁ γὰρ μυριάκις ἑαυτὸν θανάτοις ἐκδούς, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ χρημάτων ἐφείσατο, εἴγε παρῆν. Καὶ τί λέγω, εἴγε παρῆν; Καὶ γὰρ μὴ παρόντων δυνατὸν δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐφείσατο. Καὶ μὴ νομίσῃς αἴνιγμα εἶναι τὸ ρῆμα, ἀλλ' αὐτοῦ πάλιν ἄκουσον λέγοντος· ὅτι «Ἥδιστα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν». Καὶ Ἐφεσίοις δημηγορῶν ἔλεγεν· «Αὐτοὶ οἴδατε ὅτι ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται».

Καὶ ὢν μέγας, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν, τῇ ἀγάπῃ, φλογὸς πάσης σφοδρότερος ἦν· καὶ καθάπερ σίδηρος εἰς πῦρ ἐμπεσών, ὅλος γίνεται πῦρ, οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης ἀναφθείς, ὅλος γέγονεν ἀγάπη· καὶ ὥσπερ κοινὸς πατὴρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὤν, οὕτω τοὺς γεγεννηκότας αὐτοὺς ἐμιμεῖτο· μᾶλλον δὲ καὶ πάντας ὑπερηκόντισε πατέρας, καὶ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν ἕνεκεν φροντίδων, καὶ χρήματα, καὶ ρήματα, καὶ σῶμα, καὶ ψυχήν, καὶ πάντα ἐπιδιδοὺς ὑπὲρ τῶν ἠγαπημένων. Διὰ τοῦτο καὶ πλήρωμα αὐτὴν ἐκάλει νόμου, καὶ σύνδεσμον τελειότητος, καὶ μητέρα τῶν ἀγαθῶν πάντων, καὶ ἀρχὴν

26. Β' Κορ. 12, 15.
27. Πράξ. 20, 34.

τοὺς ἔβλεπε νὰ κινδυνεύουν κάπου. Πρόσεξε λοιπὸν καὶ ὅταν γράφει πρὸς τὸ Φιλήμονα, πόσο φροντίζει γιὰ τὸν Ὀνήσιμο καὶ μὲ πόση σύνεση, μὲ πόσο ἐνδιαφέρον πατρικὸ γράφει. Αὐτὸς ὅμως ποὺ δὲν ἀπέφυγε νὰ γράψει ἐπιστολὴ ὑπὲρ ἑνὸς δούλου, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε δραπευτεύσει καὶ εἶχε ἁρπάξει πολλὰ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου του, σκέψου ποιὸς ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους.

4. Γιατὶ ἕνα μόνο πράγμα θεωροῦσε ὅτι εἶναι ντροπή, τὸ νὰ παραβλέψει δηλαδὴ κανεὶς ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνει γιὰ τὴ σωτηρία κάποιου. Γι' αὐτὸ τὰ πάντα κινοῦσε, καὶ τίποτε δὲ δίσταζε νὰ σπαταλᾶ γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ σώζονταν, οὔτε λόγια, οὔτε χρήματα, οὔτε τὸ σῶμα του. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ παρέδωσε πάρα πολλὲς φορὲς τὸν ἑαυτό του σὲ θανάτους, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ λυπόταν τὰ χρήματα, ἐὰν βέβαια τὰ εἶχε. Καὶ γιατὶ λέγω, ἐὰν βέβαια τὰ εἶχε; Γιατὶ εἶναι πραγματικὰ δυνατὸ νὰ ἀποδείξει, ἐνῶ δὲν τὰ εἶχε, ὅτι δὲν τὰ λυπόταν. Καὶ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι αἴνιγμα ὁ λόγος μου, ἀλλὰ ἄκουσε πάλι τὸν ἴδιο ποὺ λέγει ὅτι, «Μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση θὰ δαπανήσω χρήματα καὶ ὁ ἴδιος θὰ δαπανηθῶ ὁλοκληρωτικὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν σας»[26]. Καὶ ὅταν μιλοῦσε στοὺς Ἐφεσίους ἔλεγε· «Ἐσεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε ὅτι στὶς ἀνάγκες μου καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν μαζί μου, ὑπηρέτησαν αὐτὰ τὰ χέρια μου»[27].

Καὶ ἐνῶ ἦταν μεγάλος ὡς πρὸς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπη, ἦταν πιὸ ὁρμητικὸς ἀπὸ κάθε φλόγα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ σίδερο, ὅταν πέσει μέσα σὲ φωτιά, γίνεται ὁλόκληρο φωτιά, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἀφοῦ ἄναψε ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης, ἔγινε ὁλόκληρος ἀγάπη. Καὶ σὰν νὰ ἦταν ὁ κοινὸς πατέρας ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἔτσι προσπαθοῦσε νὰ μιμηθεῖ τοὺς πατέρες, ἢ καλύτερα ξεπέρασε ὅλους τοὺς πατέρες καὶ σχετικὰ μὲ τὶς φροντίδες του γιὰ τὰ σωματικὰ καὶ πνευματικά, καὶ διαθέτοντας χρήματα καὶ λόγια καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὰ πάντα γιὰ τοὺς ἀγαπημένους του. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὀνόμαζε συμπλήρωμα τοῦ νόμου, καὶ σύνδεσμο τελειότητας, καὶ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς. Γι'

καὶ τέλος ἀρετῆς· διὸ καὶ ἔλεγε· «Τὸ δὲ τέλος τῆς ἐπαγγελίας ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς»· καὶ πάλιν, «Τὸ γάρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν».

Ἐπεὶ οὖν ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἡ ἀγάπη, καὶ ταύτῃ τὸν Παῦλον ζηλώσωμεν, καὶ γὰρ οὗτος ἐντεῦθεν τοιοῦτος ἐγένετο. Μὴ γάρ μοι τοὺς νεκροὺς εἴπῃς, οὓς ἀνέστησε, μηδὲ τοὺς λεπρούς, οὓς ἐκάθηρεν· οὐδὲν τούτων ὁ Θεὸς ἐπιζητήσει παρὰ σοῦ. Κτῆσαι τὴν ἀγάπην τὴν Παύλου, καὶ τὸν στέφανον ἕξεις ἀπηρτισμένον. Τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ τῆς ἀγάπης τροφεύς, οὗτος ὁ καὶ σημείων, καὶ θαυμάτων, καὶ μυρίων αὐτὴν ἑτέρων προθείς. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτὴν κατωρθώκει, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ ἀκριβείας αὐτῆς οἶδε τὴν ἰσχύν. Ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς τοιοῦτος ἐγένετο, καὶ οὐδὲν οὕτως αὐτὸν ἐποίησεν ἄξιον, ὡς ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις· διὸ καὶ ἔλεγε· «Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι», τὴν ἀγάπην λέγων, τὴν καλλίστην ὁδὸν καὶ ῥᾳδίαν.

Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς βαδίζωμεν διηνεκῶς, ἵνα καὶ Παῦλον ἴδωμεν, μᾶλλον δὲ τὸν Παύλου Δεσπότην, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτύχωμεν στεφάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

28. Α' Τιμ. 1, 5.
29. Ρωμ. 13, 9.
30. Α' Κορ. 12, 31.

αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «Καὶ τὸ τέλος τῆς παραγγελίας μου εἶναι ἀγάπη ἀπὸ καθαρὴ καρδιὰ καὶ ἀγαθὴ συνείδηση»[28]. Καὶ πάλι, «Γιατὶ τό, δὲ θὰ μοιχεύσεις, δὲ θὰ φονεύσεις καὶ κάθε ἄλλη ἐντολὴ συνοψίζονται σ' αὐτὸ τὸ παράγγελμα, στὸ νὰ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου σὰν τὸν ἑαυτό σου»[29].

'Αφοῦ λοιπὸν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἃς ἀκολουθήσουμε καὶ σ' αὐτὴν τὸν Παῦλο, γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτὸς ἔγινε τέτοιος. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς τοὺς νεκροὺς τοὺς ὁποίους ἀνέστησε, οὔτε τοὺς λεπρούς, τοὺς ὁποίους καθάρισε. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ σοῦ ζητήσει ὁ Θεός. 'Απόκτησε τὴν ἀγάπη τοῦ Παύλου καὶ θὰ ἔχεις τέλειο τὸ στεφάνι. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; 'Ο ἴδιος ὁ πατέρας τῆς ἀγάπης, ὁ ἴδιος ποὺ τὴν προτίμησε ἀπὸ τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα καὶ ἀπὸ πάρα πολλὰ ἄλλα. Γιατὶ ἀφοῦ τὴν εἶχε ἐπιτύχει σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, γι' αὐτὸ και μὲ ἀκρίβεια γνωρίζει τὴ δύναμή της. 'Απὸ αὐτὴν καὶ ὁ Παῦλος ἔγινε τέτοιος, καὶ τίποτε δὲν τὸν ἔκαμε τόσο ἄξιο, ὅσο ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «'Επιδιώκετε μὲ ζῆλο τὰ ἀνώτερα χαρίσματα. Καὶ σᾶς δείχνω ἀκόμη δρόμο ἔξοχο καὶ ὑπέροχο γιὰ τὴν ἀπόκτησή τους»[30], ἐννοώντας τὴν ἀγάπη, τὸν πιὸ καλὸ καὶ εὔκολο δρόμο.

Αὐτὸν λοιπὸν τὸ δρόμο ἃς βαδίζουμ καὶ ἐμεῖς, γιὰ νὰ δοῦμε καὶ τὸν Παῦλο, ἢ καλύτερα τὸν Κύριο τοῦ Παύλου, καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια στεφάνια, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας 'Ιησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

8

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

1. Ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ τήμερον ἡμᾶς συναγαγών, καὶ τὴν οἰκουμένην φωτίσας, οὗτος ἐν τῷ καιρῷ τῆς κλήσεως ἐτυφλώθη ποτέ· ἀλλ' ἡ πήρωσις ἐκείνου φωτισμὸς γέγονε τῆς οἰκουμένης. Ἐπειδὴ γὰρ ἔβλεπε κακῶς, ἐπήρωσεν αὐτὸν καλῶς ὁ Θεός, ὥστε ἀναβλέψαι χρησίμως, ὁμοῦ μὲν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν αὐτῷ παρεχόμενος, ὁμοῦ δὲ ἐν τῷ πάθει τὰ μέλλοντα προδιατυπῶν, καὶ τοῦ κηρύγματος τὸν τρόπον διδάσκων, καὶ ὅτι ταῦτα πάντα οἴκοθεν ἀποβαλόντα, καὶ μύσαντα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, αὐτῷ ἕπεσθαι χρή. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐβόα τοῦτο αὐτὸ δηλῶν. «Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, γενέσθω μωρός, ἵνα γένηται σοφός»· ὡς οὐκ ἐνὸν ἀναβλέψαι καλῶς, μὴ πρότερον πηρωθέντα καλῶς, καὶ τοὺς οἰκείους καὶ ταράττοντας αὐτὸν ἐκβαλόντα λογισμούς, καὶ τῇ πίστει τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντα.

Ἀλλὰ μηδεὶς ταῦτα ἀκούων ἠναγκασμένην νομιζέτω εἶναι ταύτην τὴν κλῆσιν· καὶ γὰρ ἐδύνατο πάλιν ἐπανελθεῖν, ὅθεν ἐξέβη. Πολλοὶ γοῦν ἕτερα μείζονα θαύματα ἰδόντες, ὑπέστρεψαν πάλιν, καὶ ἐν τῇ Καινῇ, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ· οἷον ὁ Ἰούδας, ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος, ὁ Σίμων, ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ

1. Α' Κορ. 3, 18.

8

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

1. Ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος μᾶς συγκέντρωσε σήμερα καὶ φώτισε τὴν οἰκουμένη, τυφλώθηκε ὁ ἴδιος κάποτε κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς κλήσης του. Ἀλλὰ ἡ τύφλωσή του ἔχει γίνει ὁ φωτισμὸς τῆς οἰκουμένης. Γιατὶ ἀφοῦ δὲν ἔβλεπε σωστά, δίκαια τὸν τύφλωσε ὁ Θεός, γιὰ νὰ ἀνακτήσει τὴν ὅρασή του ἐπωφελῶς, ἀποδεικνύοντας μαζὶ καὶ τὴ δύναμή του, καὶ προτυπώντας στὸ πάθος τὰ μέλλοντα καὶ διδάσκοντας τὸν τρόπο τοῦ κηρύγματος καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἀποβάλει μὲ τὴ θέλησή του ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ κλείσει τὰ μάτια του, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθεῖ αὐτὸν ὁ Παῦλος. Γι' αὐτό καὶ ὁ ἴδιος τὸ φώναζε δηλώνοντας· «Ἐὰν κανεὶς νομίζει, ὅτι εἶναι σοφὸς μεταξύ σας, ἂς γίνει μωρός, γιὰ νὰ γίνει πραγματικὰ σοφός»[1]. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναβλέψει κανεὶς σωστά, ἂν προηγουμένως δὲν τυφλωθεῖ σωστὰ καὶ δὲν ἀπομακρύνει τὶς σκέψεις ποὺ τὸν ταράζουν καὶ δὲν ἐμπιστευθεῖ τὰ πάντα στὴν πίστη.

Ἀλλὰ ἂς μὴ νομίζει κανένας, ἀκούοντας αὐτά, ὅτι ἐνεργεῖ ἀναγκαστικὰ μία τέτοια κλήση, γιατὶ μποροῦσε νὰ ἐπανέλθει πάλι ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε. Πολλοὶ λοιπὸν ἂν καὶ εἶδαν ἄλλα μεγαλύτερα θαύματα, ἐπέστρεψαν πάλι στὴν πρώτη τους κατάσταση, καὶ στὴν Καινὴ καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπως ὁ Ἰούδας, ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος, ὁ Σίμων, ὁ

Σάπφειρα, ὅλος τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος· ἀλλ᾽ οὐχ ὁ Παῦλος. Ἀλλὰ διαβλέψας πρὸς τὸ ἀκήρατον φῶς τὸν δρόμον ἐπέτεινε, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἵπτατο. Εἰ δὲ ἐξετάζεις τίνός ἕνεκεν ἐπηρώθη, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος. «Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν, καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων». Ἐπεὶ οὖν οὕτω σφοδρὸς ἦν καὶ ἀπρόσιτος, σφοδροτέρου ἐδεῖτο χαλινοῦ, ἵνα μὴ τῇ ῥύμῃ τῆς προθυμίας ἀγόμενος, καὶ παρακούσῃ τῶν λεγομένων. Διὰ δὴ τοῦτο καταστέλλων αὐτοῦ τὴν μανίαν ἐκείνην, πρῶτον κατευνάζει τὰ κύματα τῆς ραγδαίας ὀργῆς ἐκείνης διὰ τῆς πηρώσεως, καὶ τότε αὐτῷ διαλέγεται, δεικνὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ τὸ ἀπρόσιτον, καὶ τὸ τῆς γνώσεως ὑπερέχον· καὶ ἵνα μάθῃ τίνα πολεμεῖ, οὐ μόνον κολάζοντα, ἀλλ᾽ οὐδὲ εὐεργετοῦντα δύναται ἐνεγκεῖν. Οὐ γὰρ σκότος αὐτὸν ἐπήρωσεν, ἀλλ᾽ ὑπερβολὴ φωτὸς αὐτὸν ἐσκότισε.

Καὶ τί δή ποτε μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐγένετο, φασί; Μὴ ζήτει τοῦτο, μηδὲ περιεργάζου, ἀλλὰ παραχώρει τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τοῦ καιροῦ τὴν ἐπιτηδειότητα. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖ λέγων· «Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί». Οὐκοῦν καὶ σὺ μηδὲν περιεργάζου πλέον, ὅταν Παῦλος τοῦτο λέγῃ. Τότε γάρ, τότε συνέφερε τῶν σκανδάλων ἀρθέντων ἐκ μέσου. Λοιπὸν ἀπὸ τούτου μάθωμεν, ὅτι οὐδεὶς οὐδαμῶς οὐδὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ, οὐδὲ αὐτὸς οἴκοθεν αὐτὸν εὗρεν, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐφανέρωσε. Διὸ καὶ

---

2. Ἰούδας· ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, τὸ τέλος τοῦ ὁποιου εἶναι γνωστό. Βλ. Ματθ. 27, 3-4.
Ναβουχοδονόσορ· ἰδιοφυὴς στρατηλάτης, ἱκανότατος πολιτικὸς καὶ μεγαλεπήβουλος οἰκοδόμος. Στὰ χρόνια του (605-562 π.Χ.) ἡ βαβυλωνιακὴ αὐτοκρατορία ἔφθασε στὴν ἀκμὴ τῆς δύναμής της. Γιὰ τὴ δράση του ἔχουμε

'Ανανίας καὶ ἡ Σάπφειρα, ὅλοι οἱ 'Ιουδαῖοι[2]. 'Αλλ' ὅμως ὄχι καὶ ὁ Παῦλος. 'Αλλὰ ἀφοῦ εἶδε πρὸς τὸ ἀληθινὸ φῶς, ἀφοσιώθηκε στὴν πορεία του καὶ πέταξε πρὸς τὸν οὐρανό. 'Εὰν ὅμως ἐξετάζεις γιὰ ποιὸ λόγο τυφλώθηκε, ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει· «Γιατὶ ἀκούσατε τὴ διαγωγή μου κάποτε στὸν 'Ιουδαϊσμό, ὅτι ὑπερβολικὰ καταδίωκα τὴν 'Εκκλησία καὶ προσπαθοῦσα νὰ τὴν καταστρέψω, καὶ προόδευα στὸν 'Ιουδαϊσμὸ περισσότερο ἀπὸ πολλοὺς συνομήλικές μου στὸ ἔθνος μου, καὶ ἔδειχνα περισσότερο ζῆλο στὶς πατρικές μου παραδόσεις»[3]. 'Αφοῦ λοιπὸν ἦταν τόσο ὁρμητικὸς καὶ ἀπλησίαστος, χρειαζόταν δυνατότερο χαλινό, γιὰ νὰ μὴ παρακούσει τὰ λεγόμενα, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τοῦ ζήλου του. Γι' αὐτὸ βέβαια ὁ Θεὸς συγκρατώντας τὴ μανία του ἐκείνη, πρῶτα καταπραΰνει τὰ κύματα τῆς βίαιης ἐκείνης ὀργῆς του μὲ τὴν τύφλωση καὶ ὕστερα ὁμιλεῖ μαζί του, ἀποδεικνύοντας τὸ ἀπλησίαστο μέγεθος τῆς σοφίας του καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῆς γνώσης του, καὶ γιὰ νὰ μάθει ποιὸν πολεμᾶ, τὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἀντέξει ὄχι μόνον ὅταν τιμωρεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅταν εὐεργετεῖ. Γιατὶ δὲν τύφλωσε τὸν Παῦλο τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ τὸν ἔρριξε σ' αὐτὸ τὸ ὑπερβολικὸ φῶς.

Καὶ γιατί λοιπὸν δὲν ἔγινε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή; θὰ ποῦν μερικοί. Μὴν προσπαθεῖς νὰ βρεῖς αὐτό, οὔτε νὰ τὸ ψάχνεις, ἀλλὰ νὰ ἐπιτρέπεις τὴν καταλληλότητα τοῦ χρόνου στὸ ἀκατάληπτο τῆς Πρόνοιας τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἴδιο κάνει λέγοντας· «Ὅταν ὅμως εὐαρεστήθηκε ὁ Θεὸς ποὺ μὲ ξεχώρισε ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας μου καὶ μὲ τὴ χάρη του μὲ κάλεσε γιὰ νὰ ἀποκαλύψει τὸν Υἱό του μέσα μου»[4]. Ἑπομένως καὶ ἐσὺ νὰ μὴν ἔχεις καμιὰ περιέργεια πιά, ὅταν ὁ Παῦλος λέγει αὐτό. Γιατὶ τότε, πραγματικὰ τότε ἦταν συμφέρον, ἀφοῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ μέση τὰ σκάνδαλα. Ἂς μάθουμε λοιπὸν ἀπὸ αὐτόν, ὅτι κανένας ποτὲ οὔτε πρὶν ἀπὸ αὐτόν, οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν βρῆκε μόνος του τὸ Χριστό, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς φανέρωσε τὸν

σπουδαῖες πληροφορίες ἀπὸ τὴν Π.Δ.
'Ελύμας ὁ μάγος· γιὰ τὸ σχετικὸ ἐπεισόδιο βλ. Πράξ. 13, 6-12.
'Ανανίας καὶ Σάπφειρα· βλ. Πράξ. 8, 9-25.
3. Γαλ. , 13-14. 4. Γαλ. 1, 15-16.

ἔλεγεν· «Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς»· ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν ὁρῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀνισταμένους νεκρούς, οὐκ ἐπίστευσεν; Ὁρῶν γὰρ χωλὸν βαδίζοντα, καὶ δαίμονας δραπετεύοντας, καὶ παραλυτικοὺς σφιγγομένους, οὐδὲν ἐκαρποῦτο. Οὐδὲ γὰρ ἠγνόει ταῦτα ὁ οὕτω περιεργαζόμενος τοὺς ἀποστόλους. Καὶ Στεφάνου δὲ λιθαζομένου, παρὼν καὶ ἰδὼν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκέρδανε. Πῶς οὖν οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκέρδανεν; Ὅτι οὐδέπω ἦν κεκλημένος.

2. Σὺ δὲ ἀκούων ταῦτα, μὴ ἀναγκαστὴν τὴν κλῆσιν εἶναι νόμιζε· οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζει ὁ Θεός, ἀλλ' ἀφίησι κυρίους εἶναι προαιρέσεων καὶ μετὰ τὴν κλῆσιν. Καὶ γὰρ Ἰουδαίοις ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν καὶ ὅτε ἐχρῆν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι διὰ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δὲ λέγοι τις τῶν ἀπίστων, πόθεν δῆλον ὅτι Παῦλον ἐκάλεσεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐπείσθη; διὰ τί γὰρ μὴ καὶ ἐμὲ ἐκάλεσεν; ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν· πιστεύεις τοῦτο, εἰπέ μοι, ὦ ἄνθρωπε; Οὐκοῦν εἰ πιστεύεις, ἀρκεῖ σοι εἰς σημεῖον. Εἰ μὲν γὰρ ἀπιστεῖς ὅτι ἐκάλεσεν ἐξ οὐρανοῦ, πῶς λέγεις, διὰ τί μὴ καὶ ἐμὲ ἐκάλεσεν; εἰ δὲ πιστεύεις ὅτι ἐκάλεσεν, ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς σημεῖον. Πίστευε τοίνυν· καὶ γὰρ καὶ σὲ καλεῖ ἐξ οὐρανοῦ, ἐὰν ψυχὴν εὐγνώμονα ἔχῃς· ὡς, ἐὰν ἀγνώμων ᾖς καὶ διεστραμμένος, οὐδὲ τὸ ἐνεχθῆναί σοι φωνὴν ἄνωθεν ἀρκέσει εἰς σωτηρίαν.

Ποσάκις γοῦν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ φερομένης, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν; πόσα εἶδον σημεῖα, καὶ ἐν Καινῇ, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ οὐκ ἐγένοντο βελτίους; Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ οὗτοι μετὰ μυρία θαύματα ἐμοσχοποίησαν· ἡ δὲ Ἱεριχουντία πόρνη μηδὲν τούτων θεασαμένη, πίστιν ἐπεδείξατο θαυ-

5. Ἰω. 15, 16.
6. Γιὰ τὴ δράση καὶ τὸ λιθοβολισμὸ τοῦ διακόνου Στεφάνου βλ. Πράξ. 6, 8-7, 60.
7. Βλ. Ἐξ. 32, 1-6.

ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Δὲν μὲ διαλέξατε ἐσεῖς, ἀλλὰ ἐγὼ σᾶς διάλεξα»[5]. Γιατὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἂν καὶ ἔβλεπε νὰ ἀνασταίνονται νεκροὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δὲν πίστευσε; Γιατὶ ἂν καὶ ἔβλεπε τὸν κουτσὸ νὰ βαδίζει καὶ τὰ δαιμόνια νὰ φεύγουν ἀπὸ τοὺς δαιμονιζόμενους καὶ τοὺς παραλυτικοὺς νὰ στηρίζονται, δὲν ὠφελοῦνταν καθόλου. Οὔτε βέβαια τὰ ἀγνοοῦσε αὐτὰ ἐκεῖνος ποὺ παρακολουθοῦσε ἔτσι τοὺς ἀποστόλους. Καὶ ὅταν λιθοβολοῦσαν τὸ Στέφανο[6], ἂν καὶ ἦταν παρὼν καὶ εἶδε τὸ πρόσωπό του σὰν πρόσωπο ἀγγέλου, δὲν κέρδισε τίποτε ἀπὸ αὐτό. Πῶς λοιπὸν δὲν κέρδισε τίποτε ἀπὸ αὐτό; Ἐπειδὴ δὲν εἶχε δεχθεῖ ἀκόμη τὴν κλήση.

2. Ἐσὺ ὅμως ἀκούοντας αὐτά, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι ἡ κλήση ἐξαναγκάζει, ἀλλὰ ἀφήνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι κύριοι τῶν διαθέσεών τους καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν κλήση. Γιατὶ καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀποκάλυψε τὸν ἑαυτό του καὶ ὅταν ἔπρεπε, ἀλλὰ δὲ θέλησαν νὰ τὸν δεχθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς δόξας τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν ὅμως πεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ ὅτι κάλεσε τὸν Παῦλο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ πείστηκε; γιατί δὲν κάλεσε καὶ μένα; θὰ τοῦ ἀπαντήσουμε ἔτσι· πές μου, τὸ πιστεύεις αὐτό, ἄνθρωπε; Λοιπὸν ἐὰν τὸ πιστεύεις, σοῦ ἀρκεῖ γιὰ ἀπόδειξη. Ἐὰν ὅμως δὲν πιστεύεις ὅτι τὸν κάλεσε ἀπὸ τὸν οὐρανό, πῶς λέγεις, γιατί δὲν κάλεσε καὶ μένα; Ἐὰν ὅμως πιστεύεις ὅτι τὸν κάλεσε, σοῦ ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ ἀπόδειξη. Πίστευε λοιπόν. Γιατὶ καὶ σένα καλεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἐὰν ἔχεις ἀγαθὴ ψυχή. Διότι ἐὰν εἶσαι ἀχάριστος καὶ κακός, οὔτε τὸ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ φωνὴ σὲ σένα θὰ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ τὴ σωτηρία σου.

Πόσες φορὲς λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἄκουσαν φωνὴ νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δὲν πίστευσαν; πόσα σημεῖα εἶδαν, καὶ στὴν Καινὴ καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ δὲν ἔγιναν καλύτεροι; Ἀλλὰ στὴν Παλαιὰ ὕστερα ἀπὸ πάρα πολλὰ θαύματα ἔκαμαν τὸ χρυσὸ εἴδωλο τοῦ μόσχου[7]. Ἡ πόρνη ὅμως τῆς Ἱεριχοῦς χωρὶς νὰ δεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἔδειξε θαυμαστὴ πίστη

μαστὴν περὶ τοὺς κατασκόπους. Καὶ ἐν τῇ γῇ δὲ τῆς ἐπαγγελίας οὗτοι μέν, τῶν σημείων γινομένων, ἔμενον λίθων ἀναισθητότεροι· οἱ δὲ Νινευῖται τὸν Ἰωνᾶν θεασάμενοι μόνον, ἐπίστευσαν καὶ μετενόησαν, καὶ τὴν θεήλατον ὀργὴν ἀπεκρούσαντο. Ἐν δὲ τῇ Καινῇ, ἐπ' αὐτῆς τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας, ὁ μὲν λῃστὴς σταυρούμενον ἰδών, προσεκύνησεν· οὗτοι δὲ νεκροὺς ἐγείροντα θεασάμενοι, καὶ ἔδησαν καὶ ἐσταύρωσαν.

Τί ἐφ' ἡμῶν; Οὐχὶ πῦρ ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐκ τῶν θεμελίων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκπηδῆσαν ἐφήλατο τοῖς οἰκοδομοῦσι, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀπέστησε τῆς παρανόμου τότε ἐπιχειρήσεως; ἀλλ' ὅμως οὐ μετεβάλλοντο, οὐδὲ ἀπέθεντο τὴν πώρωσιν. Πόσα δὲ ἕτερα γέγονε μετ' ἐκεῖνο θαύματα τότε, καὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκέρδαναν; οἷον ὁ κεραυνὸς ὁ κατὰ τῆς ὀροφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος κατενεχθείς· ὁ τοῦ δαίμονος αὐτοῦ τούτου χρησμός, ὃς τὸν τότε βασιλεύοντα ἠνάγκαζε μετακινεῖν τὸν πλησίον κείμενον μάρτυρα, λέγων· μὴ δύνασθαι φθέγγεσθαι, ἕως ἂν τὴν λάρνακα τὴν ἐκείνου βλέπῃ πλησίον· καὶ γὰρ ἐκ γειτόνων ἦν κειμένη. Μετὰ τοῦτον πάλιν, ὁ θεῖος ὁ τούτου εἰς τὰ ἱερὰ σκεύη ἐνυβρίσας, σκωληκόβρωτος γεγονὼς ἐξέψυξε· καὶ ὁ ταμίας δὲ τῶν βασιλικῶν χρημάτων δι' ἑτέραν παρανομίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην, μέσον λακήσας ἀπώλετο. Πάλιν αἱ πηγαὶ αἱ παρ' ἡμῖν, αἱ νικῶσαι τῷ ρεύματι τοὺς ποταμούς, ἀθρόον ἔφυγον καὶ ἀπεπήδησαν, μηδέποτε τοῦτο παθοῦσαι πρότερον, ἀλλ' ὅτε θυσίαις καὶ σπονδαῖς τὸ χωρίον ἐμόλυνεν ὁ βασιλεύς.

3. Τί ἂν τις εἴποι τὸν λιμὸν τὸν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ τοῦ βασιλέως ταῖς πόλεσι συνεμπεσόντα, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὸν θάνατον, τὸν ἐν τῇ Περσῶν χώρᾳ, τὴν πρὸ τοῦ θανάτου ἀπά-

---

8. Βλ. Ἰησ. Ναυῆ 2, 1-21.
9. Βλ. Ἰωνᾶ 3, 3-5.
10. Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἔγινε ὅταν ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης βοήθησε τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντα. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου,
13. Πατρολογία τοῦ Migne, τόμ. 50, σελ. 555 ἑ.
14. Πατρολογία τοῦ Migne, τόμ. 50, σελ. 558-559.

στοὺς κατασκόπους[8]. Καὶ στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοί, ἂν καὶ γίνονταν σημεῖα, παράμεναν πιὸ ἀναίσθητοι ἀπὸ τὶς πέτρες. Οἱ Νινευῖτες ὅμως ἂν καὶ εἶδαν τὸν Ἰωνᾶ μόνο, πίστεψαν καὶ μετανόησαν καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ[9]. Καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, κατὰ τὸ χρόνο τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ληστὴς ἂν καὶ τὸν εἶδε νὰ σταυρώνεται, τὸν προσκύνησε. Αὐτοὶ ὅμως ἂν καὶ εἶδαν νὰ ἀνασταίνονται νεκροί, καὶ τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν σταύρωσαν.

Τί νὰ ποῦμε γι' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν στὶς ἡμέρες μας; Δὲν ἀναπήδησε φωτιὰ ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τῶν Ἰεροσολύμων καὶ ἐπιτέθηκε σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀνοικοδομοῦσαν καὶ ἔτσι τοὺς ἀπομάκρυνε τότε ἀπὸ τὸ παράνομο ἔργο[10]; Ἀλλ' ὅμως δὲν ἄλλαξαν, οὔτε ἀπομάκρυναν τὴν πώρωσή τους. Καὶ πόσα ἄλλα θαύματα ἔγιναν τότε ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ καὶ τίποτε δὲν κέρδισαν ἀπὸ αὐτά; ὅπως ὁ κεραυνὸς ποὺ ἔπεσε στὴν ὀροφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα[11]· ὁ χρησμὸς τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνάγκαζε τὸν τότε αὐτοκράτορα[12] νὰ μετακινήσει τὸ μάρτυρα ποὺ εἶχε ταφεῖ ἐκεῖ κοντά, λέγοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσει, μέχρις ὅτου θὰ βλέπει τὴ λάρνακα τοῦ μάρτυρα ἐκεῖ, γιατὶ πραγματικὰ ἦταν ἐκεῖ κοντά[13]. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸν πάλι, ὁ θεῖος του ἐπειδὴ πρόσβαλε τὰ ἱερὰ σκεύη, ἀφοῦ τὸν ἔφαγαν τὰ σκουλήκια, πέθανε[14]. Καὶ ὁ ταμίας τῶν βασιλικῶν χρημάτων γιὰ κάποια ἄλλη παρανομία ποὺ ἔκαμε στὴν Ἐκκλησία, ἀφοῦ σχίστηκε στὴ μέση τοῦ σώματός του χάθηκε. Ἐπίσης οἱ πηγὲς ποὺ εἶναι κοντά μας, οἱ ὁποῖες ξεπερνοῦν στὴν ὁρμητικότητα τὰ ποτάμια, ἀμέσως ἐξαφανίσθηκαν καὶ σταμάτησαν ἂν καὶ δὲν τὸ ἔπαθαν ποτὲ αὐτὸ προηγουμένως, ἀλλ' ὅταν ὁ αὐτοκράτορας μόλυνε μὲ θυσίες καὶ σπουδὲς τὴν περιοχή.

3. Τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴν πεῖνα ποὺ ἔπεσε παντοῦ σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς οἰκουμένης κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορα στὴ χώρα τῶν

εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν, Πατρολογία τοῦ Migne, τόμ. 50, σελ. 567-8.

11. Πατρολογία τοῦ Migne, τόμ. 50, σελ. 559.

12. Πρόκειται γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸ (361-363).

την, τὸ στρατόπεδον τὸ ἐν μέσοις ἀποληφθὲν τοῖς βαρβάροις, καθάπερ ἐν σαγήνῃ τινὶ καὶ δικτύοις, τὴν ἄνοδον ἐκεῖθεν τὴν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον; Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἀσεβὴς βασιλεὺς ἔπεσεν ἐλεεινῶς, ἕτερος δὲ εὐσεβὴς διεδέξατο, πάντα εὐθέως ἐλύετο τὰ δεινά. Καὶ οἱ ἐν μέσοις εἰλημμένοι δικτύοις, καὶ οὐδεμίαν οὐδαμόθεν διέξοδον ἔχοντες στρατιῶται, τοῦ Θεοῦ λοιπὸν νεύσαντος, τῶν βαρβάρων ἀπαλλαγέντες μετὰ ἀσφαλείας ἐπανῄεσαν ἁπάσης. Ταῦτα τίνα οὐχ ἱκανὰ ἐφελκύσασθαι πρὸς τὴν εὐσέβειαν; Τὰ δὲ παρόντα οὐ πολλῷ τούτων θαυμαστότερα; Οὐ σταυρὸς κηρύττεται, καὶ ἡ οἰκουμένη προστρέχει; οὐ θάνατος καταγγέλλεται ἐπονείδιστος, καὶ πάντες ἐπιπηδῶσι; Μὴ γὰρ οὐκ ἐσταυρώθησαν μυρίοι; μὴ γὰρ μετ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ οὐχὶ δύο λῃσταὶ ἀνεσκολοπίσθησαν; μὴ γὰρ οὐκ ἐγένοντο πολλοὶ σοφοί; μὴ γὰρ οὐκ ἐγένοντο πολλοὶ δυνατοί; Τίνος ὄνομά ποτε οὕτως ἐκράτησε; Καὶ τί λέγω σοφοὺς καὶ δυνατούς; Μὴ γὰρ οὐκ ἐγένοντο βασιλεῖς ἐπίδοξοι; Τίς οὕτω περιεγένετο τῆς οἰκουμένης ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ;

Μὴ γάρ μοι λέγε τὰς αἱρέσεις τὰς ποικίλας καὶ παντοδαπάς. Πάντες γὰρ τὸν αὐτὸν Χριστὸν κηρύττουσιν, εἰ καὶ μὴ ὑγιῶς πάντες, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἐν Παλαιστίνῃ πάντες προσκυνοῦσι σταυρωθέντα, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. Ταῦτα οὖν οὐ δοκεῖ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ σαφεστέραν ἔχειν ἀπόδειξιν τῆς φωνῆς ἐκείνης τῆς ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθείσης; Διὰ τί γὰρ μηδεὶς οὕτω περιεγένετο βασιλεὺς ὡς οὗτος ἐκράτησε, καὶ ταῦτα μυρίων ὄντων τῶν κωλυμάτων; Καὶ γὰρ βασιλεῖς ἐπολέμησαν, καὶ τύραννοι παρετάξαντο, καὶ δῆμοι πάντες κατεξανέστησαν, καὶ τὰ ἡμέτερα ὅμως οὐκ ἠλαττοῦντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον λαμπρότερα ἐγίνετο. Πόθεν οὖν, εἴπατέ μοι, ἡ τοσαύτη ἰσχύς; Μάγος ἦν, φησί. Μόνος

---

15. Πατρολογία τοῦ Migne, τόμ. 50, σελ. 569-570.
16. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἰοβιανὸ (363-364).
17. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Τυανέα. Ἦταν φιλόσοφος καὶ μάγος, ἀντιπρόσωπος τῆς νέας πυθαγορικῆς αἵρεσης. Ἔζησε τὸν 1ο αἰώνα μ.Χ. καὶ ἔγραψε πολλὰ βιβλία. Ὑπῆρξε ὁ διασημότερος κήρυκας τοῦ ἠθικοῦ

Περσῶν, τὴν ἀπάτη πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του[15], τὸ στρατὸ ποὺ ἐγκαταλείφθηκε ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους[16], σὰν σὲ κάποια σαγήνη καὶ δίχτυα, τὴν ἐπάνοδο ἀπὸ ἐκεῖ τὴ θαυμαστὴ καὶ παράδοξη; Γιατὶ ἀφοῦ ἔπεσε μὲ ἄθλιο τρόπο ὁ ἀσεβὴς αὐτοκράτορας καὶ τὸν διαδέχθηκε ἄλλος εὐσεβής[17], ἀμέσως ἐξαφανίστηκαν ὅλα τὰ κακά. Καὶ οἱ στρατιῶτες ποὺ ἦταν πιασμένοι μέσα στὰ δίχτυα καὶ δὲν εἶχαν ἀπὸ πουθενὰ καμιὰ διέξοδο, ἀφοῦ συγκατατέθηκε πλέον ὁ Θεός, ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ἐπέστρεψαν μὲ κάθε ἀσφάλεια. Ποιόν δὲν εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ νὰ ὁδηγήσουν στὴν εὐσέβεια; Καὶ τὰ παρόντα δὲν εἶναι πολὺ πιό θαυμαστὰ ἀπὸ αὐτά; Δὲν κηρύσσεται ὁ σταυρὸς καὶ ἡ οἰκουμένη τρέχει πρὸς αὐτόν; δὲν ἀναγγέλλεται ἐξευτελιστικὸς θάνατος καὶ ὅλοι σπεύδουν πρὸς αὐτόν; Μήπως λοιπὸν δὲν σταυρώθηκαν πάρα πολλοί; μήπως δὲν σταυρώθηκαν μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ οἱ δύο ληστές; μήπως δὲν ἔγιναν πολλοὶ σοφοί; μήπως πολλοὶ δὲν ἔγιναν δυνατοί; Τίνος τὸ ὄνομα ἐπικράτησε ποτὲ τόσο πολύ; Καὶ γιατί λέγω σοφοὺς καὶ δυνατούς; Μήπως δὲν ἔγιναν βασιλεῖς ἐπίδοξοι; Ποιός κυριάρχησε ἔτσι στὴν οἰκουμένη σὲ σύντομο χρόνο;

Μὴ μοῦ ἀναφέρεις τὶς πολλὲς καὶ διάφορες αἱρέσεις. Γιατὶ ὅλοι κηρύττουν τὸν ἴδιο Χριστό, ἂν καὶ ὄχι ὅλοι σωστά, ἀλλὰ ὅλοι προσκυνοῦν ἐκεῖνον ποὺ σταυρώθηκε στὴν Παλαιστίνη στὶς ἡμέρες τοῦ Πόντιου Πιλάτου. Αὐτὰ λοιπὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν σαφέστερη ἀπόδειξη τῆς δύναμής του ἀπὸ τὴ φωνὴ ἐκείνη ποὺ ἀκούσθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό; Γιατὶ γιὰ ποιὸ λόγο κανένας αὐτοκράτορας δὲ ὑπερίσχυσε τόσο, ὅσο ἐπικράτησε αὐτός, ἂν καὶ ὑπῆρχαν πάρα πολλὰ ἐμπόδια; Γιατὶ καὶ βασιλεῖς τὸν πολέμησαν, καὶ τύραννοι τοῦ ἀντιτάχθηκαν καὶ ὅλος ὁ λαὸς ξεσηκώθηκε ἐναντίον , ὅμως ἡ πίστη μας δὲ μειωνόταν, ἀλλὰ καὶ περισσότερο γινόταν λαμπρότερη. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, πέστε μου, προέρχεται ἡ τόσο μεγάλη δύναμη; Ἦταν μάγος, θὰ πεῖ κάποιος. Μόνο λοιπὸν αὐτὸς ἔγινε τέτοιος μάγος; Ὁ-

---

καθαρμοῦ καὶ ἡ πιὸ ἀξιοπερίεργη μορφὴ τοῦ νεοπυθαγορισμοῦ στὴν πρώτη περίοδό του.

οὖν οὗτος μάγος τοιοῦτος ἐγένετο; Πάντως ἠκούσατε, ὅτι καὶ παρὰ Πέρσαις καὶ Ἰνδοῖς πολλοὶ γεγόνασι μάγοι, καί εἰσιν ἔτι καὶ νῦν· ἀλλ' οὐδὲ ὄνομα αὐτῶν ἐστιν οὐδαμοῦ.

Ἀλλ' ὁ ἐκ Τυάνων, φησίν, ἀπατεών, ἐκεῖνος καὶ γόης, καὶ αὐτὸς ἔλαμψε. Ποῦ καὶ πότε; Ἐν μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, καὶ πρὸς βραχὺν χρόνον, καὶ ἐσβέσθη ταχέως καὶ ἀπώλετο, οὐκ Ἐκκλησίαν καταλιπών, οὐ λαόν, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδέν. Καὶ τί λέγω μάγους καὶ γόητας τοὺς σβεσθέντας; Πόθεν τὰ τῶν θεῶν ἐπαύθη πάντα, καὶ ὁ Δωδωναῖος, καὶ ὁ Κλάριος, καὶ πάντα τὰ πονηρὰ ταῦτα ἐργαστήρια σιγᾷ καὶ ἐπεστόμισται; Πόθεν οὖν οὐ τοῦτον μόνον τὸν σταυρωθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ σφαγέντων πεφρίκασι δαίμονες; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ σταυρὸν ἀκούοντες ἀποδηδῶσι; Καὶ μὴν καταγελᾷν ἔδει· μὴ γὰρ λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον ὁ σταυρός; Τοὐναντίον μὲν οὖν, αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστον. Θάνατος γάρ ἐστι καταδίκου· θάνατός ἐστιν ὁ κακῶν ἔσχατος, καὶ παρὰ Ἰουδαίοις ἐπάρατος, καὶ παρὰ Ἕλλησι βδελυκτός.

Πόθεν οὖν αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν δαίμονες; Ἆρ' ἀπὸ τῆς τοῦ σταυρωθέντος δυνάμεως; Εἰ γὰρ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἐδεδοίκεισαν, μάλιστα μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἀνάξιον θεῶν· πλὴν πολλοὶ καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν ἐσταυρώθησαν, καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ δύο. Τί οὖν, εἰ εἴποι τις, ἐν ὀνόματι τοῦ λῃστοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἢ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος, φεύξεται ὁ δαίμων; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ γελάσεται. Ἐὰν δὲ τὸν Ἰησοῦν προσθῇς τὸν Ναζαραῖον, καθάπερ ἀπὸ πυρός τινος φεύγουσι. Τί οὖν ἂν εἴποις; πόθεν ἐκράτησεν; Ὅτι πλάνος ἦν; Ἀλλ' οὐ τοιαῦτα αὐτοῦ τὰ παραγγέλματα· ἄλλως δέ, καὶ πλάνοι πολλοὶ γεγόνασιν. Ἀλλ'

18. Βλέπε ἀνωτέρω.

19. Δωδωναῖος· ἐπίθετο τοῦ Δία ἀπὸ τὸ περίφημο μαντεῖο τῆς Δωδώνης στὴν Ἤπειρο.
Κλάριος· ἐπίθετο τοῦ Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὸ μαντεῖο του στὴν κωμόπολη Κλάρο τῆς Ἰωνίας. Ἦταν τὸ πιὸ φημισμένο μαντεῖο κατὰ τὸν 1ο καὶ 2ο αἰώνα

πωσδήποτε ἀκούσατε, ὅτι καὶ στοὺς Πέρσες καὶ στοὺς Ἰνδοὺς ὑπῆρξαν πολλοὶ μάγοι, καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ τώρα· ἀλλὰ οὔτε τὸ ὄνομά τους ὑπάρχει πουθενά.

Ὅμως ὁ ἀπατεώνας ἐκεῖνος καὶ μάγος ἀπὸ τὰ Τύανα[18], θὰ πεῖ ἄλλος, καὶ αὐτὸς διακρίθηκε. Ποῦ καὶ πότε; Σὲ μικρὸ μέρος τῆς οἰκουμένης καὶ γιὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα, καὶ ξεχάσθηκε γρήγορα καὶ χάθηκε, χωρὶς νὰ ἀφήσει ἐκκλησία, οὔτε ὀπαδούς, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο. Καὶ γιατί λέγω τοὺς μάγους καὶ τοὺς θαυματοποιοὺς ποὺ ἐξεφανίσθηκαν; Γιατί ἔσβησαν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς θεοὺς καὶ ὁ Δωδωναῖος καὶ ὁ Κλάριος[19], καὶ ὅλα τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ τῶν δαιμόνων σωπαίνουν καὶ ἔχουν βουβαθεῖ; Γιατί λοιπὸν ὄχι μόνο αὐτὸν ποὺ σταυρώθηκε, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστὰ ἐκείνων ποὺ σφάχθηκαν γι' αὐτὸν τρέμουν οἱ δαίμονες; καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ὅταν ἀκούούν τὸ σταυρὸ ἐξαφανίζονται; Καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ τὸν εἰρωνεύονται. Γιατὶ μήπως εἶναι κάτι λαμπρὸ καὶ ἔνδοξο ὁ σταυρός; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα, εἶναι αἰσχρὸ καὶ ἐξευτελιστικό. Γιατὶ εἶναι θάνατος κατάδικου, εἶναι ὁ χειρότερος ἀπὸ τὰ κακά, θάνατος καὶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καταραμένος καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀπαίσιος.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν φοβήθηκαν τὸ σταυρὸ οἱ δαίμονες; Ἄραγε ὄχι ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ σταυρώθηκε; Γιατὶ ἂν φοβήθηκαν αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ σταυρό, βεβαιότατα λοιπὸν θὰ ἦταν αὐτὸ ἀνάξιο θεῶν. Ὅμως πολλοὶ σταυρώθηκαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν σταυρώθηκαν δύο. Τί λοιπόν, ἂν θὰ πεῖ κανείς, στὸ ὄνομα τοῦ ληστῆ ποὺ σταυρώθηκε, ἢ τοῦ τάδε, ἢ τοῦ τάδε, θὰ φύγει ὁ δαίμονας; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ θὰ γελάσει. Ἐὰν ὅμως προσθέσεις τὸν Ἰησοῦ τὸ Ναζωραῖο, φεύγουν σὰν νὰ φεύγουν ἀπὸ κάποια φωτιά. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς; γιὰ ποιὸ λόγο ἐπικράτησε; Ἐπειδὴ ἦταν ἀπατεώνας; Οἱ ἐντολές του δὲν εἶναι τέτοιες· ἄλλωστε ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἀπατεῶνες. Μήπως ἐπειδὴ ἦταν μάγος;

μ.Χ. τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἦταν πολὺ γνωστὸ ἀκόμη καὶ στὴν μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα.

ὅτι μάγος; Ἀλλ' οὐ τοῦτο μαρτυρεῖ τὰ δόγματα· καὶ μάγων πολλὴ πολλάκις ἐγένετο φορά. Ἀλλ' ὅτι σοφός; Ἀλλὰ σοφοὶ πολλοὶ πολλάκις ἐγένοντο. Τίς οὖν οὕτως ἐκράτησεν; Οὐδεὶς οὐδέποτε, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγύς.

4. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἐπειδὴ μάγος ἦν, οὐδὲ ὅτι πλάνος ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτων διορθωτής, καὶ θεία δύναμίς τις καὶ ἄμαχος, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς πάντων περιεγένετο, καὶ τῷ σκηνοποιῷ τούτῳ τοσαύτην ἐνέπνευσε δύναμιν, ὅσην αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Ἄνθρωπος γὰρ ἐπ' ἀγορᾶς ἑστηκώς, περὶ δέρματα τὴν τέχνην ἔχων, τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς καὶ Ρωμαίους, καὶ Πέρσας, καὶ Ἰνδούς, καὶ Σκύθας, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Σαυρομάτας, καὶ Πάρθους, καὶ Μήδους, καὶ Σαρακηνούς, καὶ ἅπαν ἁπλῶς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν ἐν ἔτεσιν οὐδὲ ὅλοις τριάκοντα.

Πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, ὁ ἀγοραῖος, καὶ ἐπὶ ἐργαστηρίου ἑστηκώς, καὶ σμίλην μεταχειρίζων, καὶ αὐτὸς τοιαῦτα ἐφιλοσόφει, καὶ τοὺς ἄλλους ἔπεισε, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ χώρας, οὐ λόγων ἰσχὺν ἐπιδεικνύμενος, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν, τὴν ἐσχάτην ἀμαθίαν ἀμαθὴς ὤν; Ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ λέγοντος, καὶ οὐκ αἰσχυνομένου· «Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει». Οὐ χρήματα κεκτημένος. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτός φησι· «Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα».

Καὶ τί λέγω χρήματα, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας πολλάκις εὐπόρει τροφῆς, οὐδὲ ἱμάτιον περιβαλέσθαι εἶχεν; Ὅτι δὲ οὐδὲ ἐξ ἐπιτηδεύματος λαμπρὸς ἦν, καὶ τοῦτο ὁ μαθητὴς αὐτοῦ δείκνυσι λέγων, ὅτι «Ἔμεινε πρὸς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν διὰ τὸ ὁμότεχνον· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην». Οὐκ ἀπὸ προγό-

---

20. Σαυρομάτες· ὀνομάζονται καὶ Σαρμάτες.
21. Β' Κορ. 11, 6.
22. Α' Κορ. 4, 11.
23. Πράξ. 18, 3.

Ἀλλὰ ἡ διδασκαλία του δὲν τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτό· συχνὰ ἐμφανίσθηκαν καὶ πάρα πολλοὶ μάγοι. Μήπως ἐπειδὴ ἦταν σοφός; Ἀλλὰ πολλοὶ σοφοὶ παρουσιάσθηκαν πολλὲς φορές. Ποιός λοιπόν ἐπικράτησε ἔτσι; Κανένας ποτέ, οὔτε καὶ πλησίασε κάπως.

4. Ἑπομένως εἶναι φανερό, ὅτι ὄχι ἐπειδὴ ἦταν μάγος, οὔτε ἐπειδὴ ἦταν ἀπατεώνας, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν διορθωτὴς αὐτῶν καὶ κάποια θεϊκὴ δύναμη καὶ ἀκαταμάχητη, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὑπερίσχυσε ὅλων καὶ στὸ σκηνοποιὸ Παῦλο ἔδωσε τόση δύναμη, ὅση βεβαιώνουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Γιατὶ ἄνθρωπος ποὺ ἐργαζόταν στὴν ἀγορά, ἀσχολούμενος μὲ τὰ δέρματα, ἔγινε τόσο ἰσχυρός, ὥστε καὶ τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Πέρσες καὶ τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Σκύθες καὶ τοὺς Αἰθίοπες καὶ τοὺς Σαυρομάτες[20] καὶ τοὺς Πάρθους καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ γενικὰ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος νὰ ἐπαναφέρει πρὸς τὴν ἀλήθεια σὲ λιγότερα ἀπὸ τριάντα χρόνια.

Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, πές μου, ὁ Παῦλος ὁ ὁποῖος σύχναζε στὴν ἀγορὰ καὶ ἐργαζόταν στὸ ἐργαστήριό του καὶ μεταχειριζόταν τὴ σμίλη, καὶ αὐτὸς δίδασκε τὰ ἴδια καὶ ἔπεισε τοὺς ἄλλους, καὶ ἔθνη καὶ πόλεις καὶ χῶρες, χωρὶς νὰ παρουσιάζει δύναμη λόγου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, δηλαδὴ τὴ χειρότερη ἀμάθεια, ἀφοῦ ἦταν ἀμαθής; Ἄκουσε λοιπὸν αὐτὸν ὅταν λέγει καὶ δὲν ντρέπεται· «Καὶ ἐὰν εἶμαι ἄπειρος στὸ λόγο, δὲν εἶμαι ὅμως στὴ γνώση»[21]. Δὲν εἶχε χρήματα. Αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ ἴδιος τὸ λέγει· «Μέχρι τὴν ὥρα αὐτὴ καὶ πεινοῦμε καὶ διψοῦμε καὶ γυμνοὶ εἴμαστε καὶ δεχόμαστε κτυπήματα»[22].

Καὶ γιατί λέγω γιὰ χρήματα, ἀφοῦ πολλὲς φορὲς δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή, οὔτε ροῦχο νὰ φορέσει; Καὶ τὸ ὅτι δὲν ἔγινε ἔνδοξος ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει ὁ μαθητής του ὅταν λέγει, ὅτι «Ἔμεινε στὸ σπίτι τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλας γιατὶ εἶχαν τὴν ἴδια τέχνη, ἀφοῦ ἦταν καὶ οἱ δύο σκηνοποιοί»[23]. Οὔτε ἀπὸ τοὺς προγόνους του ἦταν ἐπιφανής. Γιατὶ πῶς θὰ ἦταν, ἀφοῦ ἀσκοῦσε τέτοιο ἐπάγγελμα;

νων ἐπίσημος. Πῶς γάρ, τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ἔχων; Οὐκ ἀπὸ πατρίδος, οὐκ ἀπὸ ἔθνους. Ἀλλ' ὅμως ἐλθὼν εἰς μέσον, καὶ φανεὶς μόνον, πάντα ἐτάραξε τὰ τῶν ἐναντίων, πάντα συνέχεε, καὶ καθάπερ πῦρ εἰς καλάμην ἐμπεσὸν καὶ χόρτον, οὕτω κατέκαυσε τὰ τῶν δαιμόνων, καὶ εἰς ἅπερ ἐβούλετο, πάντα μετέστησε.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι αὐτὸς τοιοῦτος ὢν τοσαῦτα ἴσχυσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ πλείους τῶν μαθητευομένων, πένητες, ἰδιῶται, ἀπαίδευτοι, λιμῷ συζῶντες, ἄσημοι καὶ ἐξ ἀσήμων. Καὶ ταῦτα καὶ αὐτὸς κηρύττει, καὶ οὐκ αἰσχύνεται λέγων αὐτῶν τὴν πενίαν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ προσαιτῶν ὑπὲρ αὐτῶν. «Πορεύομαι γάρ», φησίν, «εἰς Ἰερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις»· καὶ πάλιν, «Κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν τιθέτω παρ' ἑαυτῷ θησαυρίζων, ἵνα μή, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται». Ὅτι δὲ καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν ἐξ ἰδιωτῶν συνειστήκει, Κορινθίοις ἐπιστέλλων, φησί· «Βλέπετε τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα»· καὶ ὅτι ἐξ ἀσήμων, «οὐ πολλοί», φησίν, «εὐγενεῖς»· καὶ οὐ μόνον οὐκ εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐτελεῖς. «Καὶ γὰρ τὰ ἀσθενῆ», φησί, «τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ».

5. Ἀλλ' ἰδιώτης μὲν καὶ ἀπαίδευτος, πιθανὸς δὲ ὁπωσοῦν εἰπεῖν; Οὐδὲ τοῦτο. Καὶ τοῦτο αὐτὸς πάλιν δείκνυσι λέγων· «Κἀγὼ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον. Οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθανοῖς σοφίας λόγοις». Ἀλλὰ τὸ

---

24. Ρωμ. 15, 25.
25. Α' Κορ. 16, 2.
26. Α' Κορ. 1, 26.
27. Α' Κορ. 1, 27.28.
28. Α' Κορ. 2, 1.2.3.

Οὔτε ἀπὸ τὴν πατρίδα του, οὔτε ἀπὸ τὸ ἔθνος του. Ἀλλ' ὅμως, ὅταν παρουσιάσθηκε στὸ προσκήνιο καὶ μόνο ποὺ ἐμφανίσθηκε, ἀνατάραξε τὰ πάντα τῶν ἀντιπάλων, ὅλα τὰ ἀνακάτωσε, καὶ ὅπως ἡ φωτιὰ ποὺ ἔπεσε σὲ καλαμιὰ καὶ χόρτο, ἔτσι κατέκαψε τὶς ἐπινοήσεις τῶν δαιμόνων, καί, σ' αὐτὰ ποὺ ἤθελε, μεταμόρφωσε τὰ πάντα.

Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἐνῶ ἦταν τέτοιος πέτυχε τόσα πολλά, ἀλλὰ ὅτι καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς ἦταν φτωχοί, ἁπλοὶ πολίτες, ἀμόρφωτοι, ζώντας μέσα στὴν πείνα, ἄσημοι καὶ ἀπὸ ἄσημους γονεῖς. Αὐτὰ ὅμως καὶ ὁ ἴδιος τὰ κηρύσσει καὶ δὲν ντρέπεται νὰ λέγει τὴ φτώχεια τους, ἢ καλύτερα, νὰ ἐπαιτεῖ γι' αὐτούς. «Πηγαίνω, λέγει, στὴν Ἰερουσαλὴμ ὑπηρετώντας τοὺς πιστούς»[24]. Καὶ πάλι λέγει, «Κατὰ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας ὁ καθένας σας ἂς ξεχωρίζει στὸ σπίτι του κάποιο ποσὸ ἀποταμιεύοντάς το, γιὰ νὰ μὴ γίνονται συνεισφορὲς ὅταν ἔλθω»[25]. Καὶ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν προέλθει ἀπὸ κοινοὺς πολίτες, ὅταν γράφει τὴν ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Κορινθίους, λέγει· «Παρατηρήσατε τοὺς ἑαυτούς σας, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς κάλεσε, ὅτι δὲν εἶναι πολλοὶ σοφοὶ σύμφωνα μὲ τὴ σοφία τοῦ κόσμου»· καὶ ὅτι κατάγονται ἀπὸ ἄσημους γονεῖς, «δὲν εἶναι πολλοί», λέγει, «ἀριστοκράτες»[26]. Καὶ ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀριστοκράτες, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ ἀσήμαντοι. «Γιατὶ τοὺς ἀδύνατους κατὰ κόσμο», λέγει, «διάλεξε ὁ Θεός, καὶ ἐκείνους ποὺ εἶναι σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν, γιὰ νὰ καταργήσει ἐκείνους ποὺ θεωροῦνται πρόσωπα ἰσχυρά»[27].

5. Ἀλλ' ἦταν μὲν ἁπλὸς πολίτης καὶ ἀμόρφωτος, εἶχε ὅμως τὴ δύναμη νὰ πείθει κατὰ κάποιο τρόπο; Οὔτε αὐτό. Καὶ αὐτὸ ὁ ἴδιος πάλι τὸ ἀποδεικνύει λέγοντας· «Καὶ ἐγὼ ἦλθα σὲ σᾶς, ὄχι μὲ ὑπεροχὴ λόγου ἢ σοφίας, γιὰ νὰ σᾶς διακηρύξω τὴ μαρτυρία. Γιατὶ δὲ θεώρησα σωστὸ νὰ γνωρίζω τίποτε ἄλλο μεταξύ σας, παρὰ μόνο τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τοῦτον σταυρωμένο. Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἔγινε μὲ πειστικοὺς λόγους ἀνθρώπινης σοφίας»[28]. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ κήρυττε εἶχε

κηρυττόμενον ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι. Ἀλλ' ἄκουσον καὶ περὶ αὐτοῦ τί φησιν· «Ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν».

Ἀλλὰ ἀδείας ἀπήλαυσεν; Ἀλλ' οὐδὲ ἀνέπνει ποτὲ τῶν κινδύνων. «Καὶ γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ», φησί, «καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς», οὐκ αὐτὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ αὐτὰ ἔπασχον. «Μέμνησθε» γάρ, φησί, «τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μέν, ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτω πασχόντων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Καὶ πάλιν Θεσσαλονικεῦσι γράφων λέγει· «Ὑμεῖς γὰρ τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων». Καὶ Κορινθίοις δὲ πάλιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὅτι «Περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ὑμᾶς, καὶ ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως»· καὶ Γαλάταις, «Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ», φησίν, «εἴγε καὶ εἰκῇ».

Ὅταν οὖν καὶ ὁ κηρύττων ἰδιώτης ᾖ καὶ πένης καὶ ἄσημος, καὶ τὸ κηρυττόμενον οὐκ ἐπαγωγόν, ἀλλὰ καὶ σκάνδαλον ἔχον, καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτὸ πένητες καὶ ἀσθενεῖς καὶ οὐδένες, καὶ κίνδυνοι ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς, καὶ ὁ καταγγελλόμενος ἐσταυρωμένος, τί τὸ ποιῆσαν κρατήσειν; Οὐκ εὔδηλον ὅτι θεία τις καὶ ἀπόρρητος δύναμις; Παντί που δῆλον· καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶ κατιδεῖν.

---

29. Α' Κορ. 1, 22.23.
30. Α' Κορ. 2, 3.
31. Ἑβρ. 10, 32-34.
32. Α' Θεσ. 2, 14-15.
33. Β' Κορ. 1, 5.
34. Γαλ. 3, 4.

τὴ δύναμη νὰ καταπείθει. Ἄκουσε ὅμως τί λέγει καὶ γι' αὐτό· «Ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπαιτοῦν ὑπερφυσικὰ σημεῖα, καὶ οἱ Ἕλληνες ζητοῦν σοφία, ἐμεῖς ὅμως κηρύσσουμε τὸ Χριστό, ποὺ ἔχει σταυρωθεῖ, καὶ εἶναι σκάνδαλο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀνοησία γιὰ τοὺς Ἕλληνες»[29].

Μήπως ἔνιωθε ἀσφάλεια; Δὲν ἀνακουφίσθηκε ὅμως ποτὲ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. «Γιατὶ πραγματικὰ ἦρθα πρὸς ἐσᾶς», λέγει, «χωρὶς δύναμη καὶ μὲ φόβο καὶ τρόμο πολύ»[30]. Καὶ ὄχι αὐτὸς μόνο, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθητές του πάθαιναν τὰ ἴδια. «Νὰ ἐνθυμεῖσθε λοιπόν», λέγει, «τὶς προηγούμενες ἡμέρες κατὰ τὶς ὁποῖες ἀφοῦ φωτισθήκατε ὑπομείνατε πολλὴ ἄθληση παθημάτων. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, μὲ ὀνειδισμοὺς καὶ θλίψεις σᾶς γελοιοποιοῦσαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνατε συμμέτοχοι ἐκείνων ποὺ πάθαιναν αὐτά. Γιατὶ καὶ τὴν ἁρπαγὴ τῆς περιουσίας σας δεχτήκατε μὲ χαρά»[31]. Καὶ πάλι γράφοντας στοὺς Θεσσαλονικεῖς λέγει· «Γιατὶ καὶ ἐσεῖς πάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριο καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς προφῆτες θανάτωσαν, καὶ καταδίωξαν ἐμᾶς καὶ στὸ Θεὸ δὲν ἀρέσουν καὶ εἶναι ἐνάντιοι πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[32]. Καὶ στοὺς Κορινθίους πάλι ὅταν ἔγραφε, ἔλεγε ὅτι «Εἶναι πολλὰ τὰ παθήματα ποὺ πάσχετε σὰν τὸ Χριστό, καὶ ὅπως εἶστε συμμέτοχοι στὰ παθήματα, ἔτσι εἶστε καὶ στὴν παρηγορία»[33]. Καὶ στοὺς Γαλάτες λέγει, «Εὐεργετηθήκατε τόσα πολλὰ στὰ χαμένα, καὶ εἴθε νὰ ἦταν μόνο στὰ χαμένα»[34].

Ὅταν λοιπὸν καὶ αὐτὸς ποὺ κηρύττει εἶναι κοινὸς ἄνθρωπος καὶ φτωχὸς καὶ ἄσημος, καὶ ἐκεῖνο ποὺ κηρύττει δὲν εἶναι θελκτικό, ἀλλὰ περιέχει καὶ σκάνδαλο, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν τὸ κήρυγμα εἶναι φτωχοὶ καὶ ἀδύνατοι καὶ τιποτένιοι, καὶ ὑπάρχουν διαδοχικοὶ καὶ διαρκεῖς κίνδυνοι καὶ στοὺς διδασκάλους καὶ στοὺς μαθητές, καὶ ἐκεῖνος ποὺ κηρύσσεται εἶναι σταυρωμένος, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τό ἔκαμε νὰ ἐπικρατήσει; Δὲν εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι εἶναι κάποια θεϊκὴ καὶ μυστικὴ δύναμη; Εἶναι ὁλοφάνερο. Καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ διαπιστώσουμε

Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὰ ἐναντία τούτων συνδραμόντα, καὶ πλοῦτον, καὶ εὐγένειαν, καὶ πατρίδος μέγεθος, καὶ ρητορείας δεινότητα, καὶ ἄδειαν καὶ θεραπείαν πολλήν, καὶ εὐθέως σβεσθέντα τὰ καινοτομηθέντα, τούτους δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων περιγενομένους, τί τὸ αἴτιον, εἰπέ μοι; Ταὐτὸν γὰρ συνέβη, οἷον ἂν εἰ μετὰ στρατοπέδων καὶ ὅπλων καὶ παρατάξεως τοῦ βασιλεύοντος μὴ δυνηθέντος κρατῆσαι τῶν βαρβάρων, πτωχός τις γυμνὸς καὶ μόνος, καὶ μηδὲ ἀκόντιον μεταχειρίζων, μηδὲ ἱμάτιον ἔχων, εἰσελθὼν διαπράξοιτο ἃ μετὰ ὅπλων καὶ παρασκευῆς οὐκ ἴσχυσαν ἕτεροι.

6. Μὴ τοίνυν ἀγνωμόνει, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην φέρε τὴν ψῆφον, καὶ προσκύνει τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν. Οὐδὲ γάρ, ἂν ἴδῃς τινὰ πόλεις κατασκευάζοντα, καὶ τάφρους περιελαύνοντα, καὶ μηχανήματα προσάγοντα τείχεσι, καὶ ὅπλα χαλκεύοντα, καὶ στρατιώτας καταλέγοντα, καὶ χρήματα ἔχοντα ἄπειρα, καὶ μὴ δυνάμενον πόλιν μίαν ἑλεῖν· ἄλλον δὲ γυμνῷ σώματι προσβαλόντα, καὶ χερσὶ μόναις χρώμενον, οὐχὶ μίαν καὶ δευτέραν καὶ εἴκοσι πόλεις, ἀλλὰ μυρίας κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπιτρέχοντα, καὶ αὐτάνδρους λαμβάνοντα, ἀνθρωπίνης ἂν εἴποις εἶναι τοῦτο δυνάμεως. Οὕτω δῆλον ὅτι καὶ νῦν.

Διὰ γὰρ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ Θεὸς καὶ λῃστὰς σταυρωθῆναι, καὶ πρὸ αὐτοῦ τινας ἀπατεῶνας φανῆναι, ἵνα καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τοῖς σφόδρα ἀναισθητοῦσι δειχθῇ τῆς ἀληθείας ἡ ὑπεροχή, καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐκείνων εἷς οὗτος, ἀλλὰ πολὺ καὶ ἄπειρον τούτου καὶ ἐκείνων τὸ μέσον. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν δόξαν συσκιάσαι ἴσχυσεν, οὐ τὸ τῶν αὐτῶν κοινωνῆσαι παθῶν, οὐ τὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις συνδραμεῖν. Εἰ μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν οἱ δαίμονες δεδοίκασι, καὶ οὐ τοῦ σταυρωθέντος τὴν ἰσχύν, ἐμφράττει τῶν ταῦτα λεγόντων τὸ στόμα τῶν λῃστῶν ἡ ξυνωρίς· εἰ δὲ καὶ

καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους. Γιατὶ ὅταν δεῖς τὰ ἀντίθετα σ' αὐτούς, καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀριστοκρατική τους καταγωγὴ καὶ τὴ δόξα τῆς πατρίδας καὶ τὴ ρητορική τους δεινότητα καὶ τὴν ἀσφάλειά τους καὶ τὴ μεγάλη περιποίηση, καὶ ἀμέσως νὰ ἐξαφανίζονται οἱ καινοτομίες τους, αὐτοὶ ὅμως νὰ νικοῦν τοὺς ἀντιπάλους τους, πές μου, ποιό εἶναι τὸ αἴτιο αὐτῶν; Γιατὶ τὸ ἴδιο ἔγινε, ὅπως ἐνῶ δὲν μπόρεσε ὁ αὐτοκράτορας μὲ στρατὸ καὶ ὅπλα καὶ μάχη νὰ νικήσει τοὺς βαρβάρους, ἐρχόμενος κάποιος φτωχὸς γυμνὸς καὶ μόνος, χωρὶς νὰ μεταχειρίζεται ἀκόντιο καὶ χωρὶς νὰ ἔχει ἱμάτιο, κατόρθωνε ἐκεῖνα ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν οἱ ἄλλοι μὲ ὅπλα καὶ ἑτοιμασία.

6. Νὰ μὴν εἶσαι λοιπὸν ἀχάριστος, ἀλλὰ καθημερινὰ νὰ τὸν ἀκολουθεῖς καὶ νὰ προσκυνεῖς τὴ δύναμη τοῦ σταυρωμένου. Γιατὶ οὔτε βέβαια θὰ πεῖς ὅτι εἶναι ἔργο ἀνθρώπινης δύναμης ἂν δεῖς κάποιον νὰ κατασκευάζει πόλεις καὶ νὰ τὶς περιτριγυρίζει μὲ τάφρους, νὰ συγκεντρώνει κοντὰ στὰ τείχη πολιορκητικὲς μηχανές, νὰ κατασκευάζει ὅπλα, νὰ συγκεντρώνει στρατιῶτες καὶ νὰ ἔχει πάρα πολλὰ χρήματα, καὶ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κυριεύσει μία πόλη, ἐνῶ ἄλλον ποὺ ἐπιτίθεται μὲ γυμνὸ σῶμα καὶ χρησιμοποιεῖ μόνο τὰ χέρια του καὶ ἐπιτίθεται ὄχι σὲ μία καὶ δύο καὶ εἴκοσι πόλεις, ἀλλὰ σὲ πάρα πολλὲς σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ τὶς κυριεύει μὲ ὅλους τοὺς κατοίκους τους. Ἔτσι εἶναι φανερὸ ὅτι συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση αὐτή.

Γιατὶ γι' αὐτὸ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς καὶ ληστὲς νὰ σταυρωθοῦν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν νὰ παρουσιασθοῦν μερικοὶ ἀπατεῶνες, γιὰ νὰ φανεῖ ἀπὸ τὴ σύγκριση καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀναίσθητοι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀλήθειας καὶ γιὰ νὰ μάθεις ἐσύ, ὅτι δὲν ἦταν αὐτὸς ἕνας ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλὰ ὅτι εἶναι μεγάλη καὶ τεράστια ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ σ' ἐκείνους. Γιατὶ δὲν μπόρεσε νὰ ἐπισκιάσει τὴ δόξα του, οὔτε τὸ ὅτι συμμετεῖχε στὰ ἴδια πάθη, οὔτε τὸ ὅτι συνέπεσε μὲ τὴν ἐποχή τους. Γιατὶ ἂν οἱ δαίμονες φοβοῦνται τὸ σταυρό καὶ ὄχι τὴ δύναμη τοῦ σταυρωμένου, ἀποστομώνει ἐκείνους ποὺ λέγουν αὐτὰ ἡ δυάδα τῶν ληστῶν. Καὶ ἂν οἱ δύσκολοι καιροὶ κατόρθωσαν τὰ πάντα,

ἡ δυσκολία τῶν καιρῶν τὸ πᾶν ἤνυσεν, ἀπολογοῦνται οἱ περὶ Θευδᾶν καὶ Ἰούδαν, περὶ τῶν αὐτῶν ἡμῖν ἐπιχειρήσαντες μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν τῶν σημείων, καὶ διαφθαρέντες.

Ὅπερ, γὰρ ἔφην, διὰ τοῦτο ταῦτα εἴασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐκ περιουσίας τὰ αὐτοῦ δείξῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ψευδοπροφήτας ἐπὶ τῶν προφητῶν φανῆναι συνεχώρησε, καὶ ψευδαποστόλους ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν τῶν αὐτοῦ συσκιάσαι δύναται. Εἴπω σοι καὶ ἑτέρωθεν δύναμιν κηρύγματος θαυμαστὴν καὶ παράδοξον, καὶ δείξω σοι καὶ διὰ τῶν πολεμούντων αἰρόμενον αὐτὸν καὶ αὐξανόμενον; Τῷ Παύλῳ τούτῳ ποτέ τινες πολεμοῦντες, ἐκήρυττον τουτὶ τὸ δόγμα ἐν Ρώμῃ. Βουλόμενοι γὰρ τὸν Νέρωνα παροξῦναι πολεμοῦντα τῷ Παύλῳ, ἀναδέχονται καὶ αὐτοὶ κηρύττειν, ἵνα μᾶλλον πλατυνθέντος τοῦ λόγου, καὶ πλειόνων γινομένων μαθητῶν, θερμότερος ὁ θυμὸς τοῦ τυράννου γένηται, καὶ ἀγριωθῇ τὸ θηρίον.

Καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁ Παῦλος Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· «Γινώσκειν ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν· ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. Τινὲς καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν· οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας, οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. Τί γάρ; Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται». Εἶδες πῶς πολλοὶ ἐξ ἐριθείας ἐκήρυττον; Ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ τῶν ἐναντίων ἐκράτει.

7. Μετὰ δὲ τούτων, καὶ ἕτερα ἦν τὰ ἀντικρούοντα. Καὶ γὰρ καὶ

35. Στασίασε ἐναντίον τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε κακὸ τέλος. Τὸν ἀναφέρει ὁ Λουκᾶς. Πράξ. 5, 36.
36. Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος· εἶχε τὴν τύχη τοῦ προηγούμενου. Βλ. Πράξ. 5, 37.
37. Φιλιπ. 1, 12-18.

τοὺς ἀποκρούουν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Θευδᾶ[35] καὶ τοῦ Ἰούδα[36], οἱ ὁποῖοι ἐπιχείρησαν τὰ ἴδια μὲ μᾶς καὶ εἶχαν καὶ πολλὲς ἄλλες ἀποδείξεις καὶ καταστράφηκαν.

Ὅπως λοιπὸν προανέφερα, γι' αὐτὸ ἄφησε νὰ γίνουν αὐτὰ ὁ Θεός, γιὰ νὰ δείξει τὴν ὑπεροχὴ τῆς δύναμής του. Γι' αὐτὸ καὶ ψευδοπροφῆτες ἐπέτρεψε νὰ φανοῦν στὴν ἐποχὴ τῶν προφητῶν, καὶ ψευδαποστόλους στὴν ἐποχὴ τῶν ἀποστόλων, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκιάσει τὴ δύναμή του. Νὰ σοῦ πῶ καὶ ἀπὸ ἄλλο μέρος τὴ θαυμαστὴ καὶ παράδοξη δύναμη τοῦ κηρύγματος καὶ νὰ σοῦ δείξω ὅτι καὶ οἱ ἐχθροί του τὸν ἐξυψώνουν καὶ αὐξάνουν τὸ κήρυγμά του; Πολεμώντας αὐτὸν τὸν Παῦλο κάποτε μερικοί, κήρυτταν τὴν ἴδια ἀκριβῶς διδασκαλία στὴ Ρώμη. Γιατὶ θέλοντας νὰ ἐξοργίσουν τὸ Νέρωνα ποὺ πολεμοῦσε τὸν Παῦλο, ἀναλαμβάνουν καὶ αὐτοὶ νὰ κηρύττουν, ὥστε ἀφοῦ διαδοθεῖ περισσότερο τὸ κήρυγμα καὶ γίνουν περισσότεροι οἱ μαθητές, νὰ γίνει φοβερότερος ὁ θυμὸς τοῦ τυράννου καὶ νὰ ἐξαγριωθεῖ τὸ θηρίο.

Καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, ἔλεγε· «Θέλω νὰ γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι τὰ δικά μου μᾶλλον συντέλεσαν στὴν προκοπὴ τοῦ εὐαγγελίου· ὥστε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἐνισχύθηκαν στὴν πίστη ἀπὸ τὰ δεσμά μου καὶ ἔχουν περισσότερη τόλμη νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ μερικοὶ κηρύττουν τὸ Χριστὸ ἀπὸ φθόνο καὶ ἀνταγωνισμὸ πρὸς ἐμένα, καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἀγαθὴ διάθεση. Ἄλλοι ἀπὸ μίσος, ὄχι εἰλικρινά, ἐπειδὴ φαντάζονται ὅτι θὰ προσθέσουν θλίψη στὴ φυλάκισή μου, καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀγάπη, ἐπειδὴ ξέρουν ὅτι ἔχω προορισμὸ νὰ ὑπερασπίζω τὸ εὐαγγέλιο. Γιατὶ τί πρόκειται νὰ συμβεῖ; Τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ὅτι μὲ κάθε τρόπο, εἴτε μὲ προσχήματα, εἴτε μὲ εἰλικρίνεια, ὁ Χριστὸς κηρύσσεται»[37]. Βλέπεις πῶς πολλοὶ κήρυτταν ἀπὸ μίσος; Ἀλλὰ καὶ διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν του ἀκόμη ἐπικρατοῦσε.

7. Μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ἄλλα ἦταν τὰ ἀντίθετα. Γιατὶ βέβαια καὶ

νόμοι παλαιοὶ οὐ μόνον οὐκ ἐβοήθουν, ἀλλὰ καὶ ἠναντιοῦντο καὶ ἐπολέμουν, καὶ ἡ πονηρία καὶ ἡ ἄγνοια τῶν διαβαλλόντων· βασιλέα γάρ, φασίν, ἔχουσι τὸν Χριστόν. Οὐ γὰρ δὴ ᾔδεισαν τὴν ἄνω βασιλείαν αὐτοῦ, τὴν φρικτὴν ἐκείνην καὶ ἀπέραντον, ἀλλ' ὡς τυραννίδα αὐτῶν ἐπεισαγόντων τῇ οἰκουμένῃ, οὕτω διέβαλον, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος αὐτοῖς ἐπύκτευε· κοινῇ μέν, ὡς τῆς πολιτείας ἀναιρουμένης, καὶ τῶν νόμων ἀνατρεπομένων· ἰδίᾳ δέ, ὡσεὶ ἑκάστης οἰκίας διασπωμένης καὶ καταλυομένης.

Καὶ γὰρ πατὴρ ἐπολέμει παιδὶ τότε, καὶ υἱὸς ἠρνεῖτο πατέρα, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, καὶ ἄνδρες γυναῖκας, καὶ θυγατέρες μητέρας, καὶ συγγενεῖς συγγενεῖς, καὶ φίλοι φίλους, καὶ ποικίλος τις ἦν ὁ πόλεμος οὗτος καὶ παντοδαπός, εἰς τὰς οἰκίας ἕρπων, συγγενεῖς διασπῶν, βουλευτήρια ταράττων, δικαστήρια θορυβῶν, ὡς τῶν πατρίων ἐθῶν καταλυομένων, καὶ ἑορτῶν καὶ θεραπείας δαιμόνων καταλυομένης, ἃ τοῖς πάλαι νομοθέταις πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων περισπούδαστα ἦν. Καὶ μετὰ τούτων καὶ ἡ τῆς τυραννίδος ὑποψία πάντοθεν αὐτοὺς ἐλαύνεσθαι ἐποίει. Καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ μὲν Ἕλλησι ταῦτα, παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις ἡσύχαζεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πολλῷ χαλεπώτερον ἐπετίθεντο· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ πολιτείας ἀναίρεσιν ᾐτιῶντο. «Οὐ παύεται» γάρ, φησί, «λαλῶν ῥήματα βλάσφημα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου».

Ἀλλ' ὅμως πάντοθεν τῆς πυρᾶς ἀναπτομένης, ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀπὸ τῶν ἀγρῶν, ἀπὸ τῆς ἐρημίας, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τῶν ἀρχόντων, ἀπὸ τῶν ἀρχομένων, ἀπὸ τῶν συγγενῶν, ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἀπὸ τῶν βασιλευόντων, καὶ πάντων ἀλλήλους ἐξαγριούντων, καὶ θηρίου παντὸς χαλεπώτερον ἐπιτιθεμένων, ὁ μα-

---

38. Πράξ. 6, 13.

οἱ παλαιοὶ νόμοι ὄχι μόνο δὲν βοηθοῦσαν, ἀλλὰ καὶ ἦταν ἀντίθετοι καὶ τὸν πολεμοῦσαν, καθὼς καὶ ἡ πονηρία καὶ ἡ ἄγνοια τῶν συκοφαντῶν· γιατὶ λέγει, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν βασιλιὰ τὸ Χριστό. Δὲ γνώριζαν τὴν οὐράνια βασιλεία του, ἐκείνη τὴ φοβερὴ καὶ ἀπέραντη, ἀλλὰ σὰν νὰ ἤθελαν νὰ φέρουν ἄλλη βασιλεία στὴν οἰκουμένη, ἔτσι τοὺς συκοφαντοῦσαν καὶ τοὺς κτυποῦσαν ὅλοι μαζὶ καὶ ὁ καθένας χωριστά. Καὶ ὅλοι μαζί, σὰν νὰ καταλυόταν ἡ πολιτεία καὶ νὰ ἀνατρέπονταν οἱ νόμοι· καὶ χωριστά, σὰν νὰ καταστρεφόταν κάθε σπίτι καὶ νὰ διαλυόταν.

Γιατὶ πραγματικὰ ὁ πατέρας πολεμοῦσε τὸ παιδί του τότε, καὶ τὸ παιδὶ ἀρνοῦνταν τὸν πατέρα καὶ οἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρες, καὶ οἱ ἄνδρες τὶς γυναῖκες, καὶ οἱ θυγατέρες τὶς μητέρες, καὶ οἱ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς, καὶ οἱ φίλοι τοὺς φίλους, καὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς γινόταν ποικίλος καὶ πολύμορφος, μπαίνοντας στὰ σπίτια, χωρίζοντας συγγενεῖς, διαταράσσοντας συμβούλια, ἀναστατώνοντας δικαστήρια, ἐπειδὴ τάχα διαλύονταν τὰ ἔθιμα τῶν προγόνων καὶ οἱ ἑορτὲς καὶ καταργοῦνταν ἡ λατρεία τῶν δαιμόνων, τὰ ὁποῖα γιὰ τοὺς παλαιοὺς νομοθέτες ἦταν περισσότερο σημαντικὰ ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ἡ ὑποψία τῆς βασιλείας τοὺς παρακινοῦσε ἀπὸ παντοῦ. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, ὅτι αὐτὰ συνέβαιναν στοὺς Ἕλληνες, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀδρανοῦσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τοὺς πολεμοῦσαν πολὺ χειρότερα, γιατὶ καὶ αὐτοὶ τοὺς κατηγοροῦσαν γιὰ κατάλυση τῆς πολιτείας. «Γιατὶ δὲν σταματᾶ», λέγουν, «νὰ λέγει βλάσφημα λόγια ἐναντίον τοῦ ἁγίου τόπου τοῦ ναοῦ καὶ ἐναντίον τοῦ νόμου»[38].

Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ φωτιὰ ἀπὸ παντοῦ ἄναβε, ἀπὸ τὰ σπίτια, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες, ἀπὸ τοὺς πολίτες, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἀπὸ τὴ γῆ, ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, καὶ ἐνῶ ὅλοι ἐξαγριώνονταν μεταξύ τους καὶ ἔκαναν τὴν ἐπίθεσή τους φοβερότερα ἀπὸ κάθε θηρίο, ὁ μακάριος Παῦλος πηδώντας μέσα σὲ τόσα καμίνια καὶ στεκό-

κάριος οὗτος εἰς τοσαύτας καμίνους ἐμπηδῶν, καὶ ἐν μέσῳ λύκων ἱστάμενος, καὶ πάντοθεν βαλλόμενος, οὐ μόνον οὐ κατεχώσθη, ἀλλὰ καὶ πάντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἀλήθειαν μετήγαγεν. Εἴπω καὶ ἄλλους πρὸς τούτοις πολέμους χαλεπωτάτους· ὁ τῶν ψευδαποστόλων, τὸ μάλιστα πάντων αὐτὸν λυποῦν, ὁ τῶν οἰκείων τῶν ἀσθενούντων· πολλοὶ γὰρ πιστεύοντες διεφθείροντο· ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἤρκεσε. Πόθεν καὶ ἐκ ποίας ἰσχύος; «Τὰ ὅπλα ἡμῶν», φησίν, «οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Διὰ τοῦτο πάντα μετεβάλλετο, καὶ μετερρυθμίζετο ἀθρόον.

8. Καὶ ὥσπερ πυρᾶς ἀναφθείσης, αἱ ἄκανθαι, κατὰ μικρὸν δαπανώμεναι, εἴκουσι καὶ παραχωροῦσι τῇ φλογί, καὶ καθαρὰς ποιοῦσι τὰς ἀρούρας· οὕτω δὴ καὶ τῆς Παύλου γλώττης φθεγγομένης, καὶ πάντα πυρὸς σφοδρότερον ἐπιούσης, εἶκεν ἅπαντα καὶ παρεχώρει, καὶ δαιμόνων θεραπεῖαι, καὶ ἑορταί, καὶ πανηγύρεις, καὶ πάτρια ἔθη, καὶ νόμων διαφθοραί, καὶ δήμων θυμοί, καὶ τυράννων ἀπειλαί, καὶ οἰκείων ἐπιβουλαί, καὶ ψευδαποστόλων κακουργίαι· μᾶλλον δέ, καθάπερ τῆς ἀκτῖνος ἀνισχούσης, καὶ σκότος ἐλαύνεται, καὶ θηρία καταδύεται καὶ φωλεύει λοιπόν, καὶ λῃσταὶ δραπετεύουσι, καὶ ἀνδροφόνοι περὶ τὰ σπήλαια καταφεύγουσι, καὶ πειραταὶ ἀφίστανται, καὶ τυμβωρύχοι ἀναχωροῦσι, καὶ μοιχοὶ καὶ κλέπται καὶ τοιχωρύχοι, ἅτε ἀπὸ τῆς ἀκτῖνος ἐλέγχεσθαι μέλλοντες, ἀπελθόντες που μακρὰν ἑαυτοὺς ἀφανίζουσι, καὶ πάντα διαφανῆ καὶ λαμπρὰ γίνεται, καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, τῆς ἀκτῖνος ἄνωθεν πάντα καταυγαζούσης, τὰ πελάγη, τὰ ὄρη, τὰς χώρας, τὰς πόλεις· οὕτω δὴ καὶ τότε τοῦ κηρύγματος φανέντος, καὶ τοῦ Παύλου πανταχοῦ τοῦτο διασπείροντος, ἠλαύνετο μὲν ἡ πλάνη, ἐπανῄει δὲ ἡ ἀλήθεια, κνῖσσαι δὲ καὶ καπνός, καὶ κύμβαλα καὶ τύμπανα, καὶ μέθαι καὶ κῶμοι, καὶ πορ-

---

39. Β' Κορ. 10, 4-5.

μενος ἀνάμεσα σὲ λύκους καὶ ἀπὸ παντοῦ βαλλόμενος, ὄχι μόνο δὲν θάφτηκε, ἀλλὰ καὶ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὁδήγησε στὴν ἀλήθεια. Θ' ἀναφέρω ἀκόμη καὶ ἄλλους πολέμους φοβερότατους· ὁ πόλεμος τῶν ψευδαποστόλων, ἐκεῖνο ποὺ περισσότερο ἀπ' ὅλα τὸν λυποῦσε, ὁ πόλεμος ἐπίσης τῶν δικῶν του ποὺ ἦταν ἀσθενεῖς στὴν πίστη, γιατὶ πολλοὶ ἀφοῦ πίστευαν κλονίζονταν. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὰ ἄντεξε. Πῶς καὶ ἀπὸ ποιά δύναμη; «Τὰ ὅπλα μας», λέγει, «δὲν εἶναι ἀνθρώπινα ἀλλὰ δυνατὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ κρημνίζουν ὀχυρώματα, ἀνατρέποντας συλλογισμοὺς καὶ κάθε ὑψηλοφροσύνη ποὺ ὑψώνεται ἐναντίον τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ»[39]. Γι' αὐτὸ μεταβάλλονταν τὰ πάντα καὶ ἄλλαζαν μορφὴ ἀμέσως.

8. Καὶ ὅπως ὅταν ἀνάψει ἡ φωτιά, τὰ ἀγκάθια καθὼς καίγονται σιγὰ-σιγὰ ὑποχωροῦν καὶ παραμερίζονται ἀπὸ τὴ φλόγα καὶ καθαρίζουν τὰ χωράφια, ἔτσι καὶ ὅταν ἡ γλώσσα τοῦ Παύλου μιλοῦσε καὶ ἐπιτίθονταν ὁρμητικότερα ἀπὸ κάθε φωτιά, ὑπάκουαν καὶ παραμέριζαν τὰ πάντα, καὶ λατρεῖες δαιμόνων καὶ ἑορτὲς καὶ πανηγύρια καὶ πατροπαράδοτα ἔθιμα καὶ ἄδικοι νόμοι καὶ θυμοὶ τῶν ὄχλων καὶ ἀπειλὲς τῶν τυράννων καὶ ἐπιβουλὲς τῶν συγγενῶν καὶ κακουργίες τῶν ψευδαποστόλων. Ἢ καλύτερα, ὅπως ἀκριβῶς ἀνατέλλει ἡ ἀκτίνα τοῦ ἥλιου καὶ φεύγει τὸ σκοτάδι, καὶ τὰ θηρία κρύβονται καὶ μένουν στὴ συνέχεια στὴ φωλιά τους, καὶ οἱ ληστὲς ἀπομακρύνονται, καὶ οἱ δολοφόνοι καταφεύγουν στὶς σπηλιές, καὶ οἱ πειρατὲς ἀπομακρύνονται καὶ οἱ τυμβωρύχοι ἀποσύρονται, καὶ οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ κλέφτες καὶ οἱ διαρρῆκτες, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐλέγξει τὸ φῶς, ἀφοῦ φύγουν κάπου μακριὰ κρύβονται, καὶ ὅλα γίνονται φανερὰ καὶ λαμπρά, καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καθὼς τὸ φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καταυγάζει τὰ πάντα, τὰ πελάγη, τὰ ὄρη, τὶς χῶρες, τὶς πόλεις, ἔτσι λοιπὸν καὶ τότε ὅταν φάνηκε τὸ κήρυγμα καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἔσπειρε παντοῦ, ἀπομακρυνόταν ἡ πλάνη καὶ ἐρχόταν πάλι ἡ ἀλήθεια, καὶ οἱ κνίσσες καὶ ὁ καπνός, τὰ κύμβαλα καὶ τὰ τύμπανα, οἱ μέθες καὶ οἱ διασκεδάσεις, οἱ πορ-

νεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ τὰ ἄλλα, ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν, τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς τῶν εἰδώλων τελούμενα ἔληγε καὶ ἐδαπανᾶτο, καθάπερ κηρός, ὑπὸ πυρὸς τηκόμενα, καθάπερ ἄχυρα, ὑπὸ φλογὸς δαπανώμενα· ἡ δὲ λαμπρὰ τῆς ἀληθείας φλὸξ ἀνῄει φαιδρὰ καὶ ὑψηλὴ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, ὑπ' αὐτῶν τῶν κωλυόντων αἰρομένη, καὶ διὰ τῶν ἐμποδιζόντων αὐξανομένη· καὶ οὐδὲ κίνδυνος ἐπεῖχεν αὐτῆς τὴν φορὰν καὶ τὴν ῥύμην τὴν ἀκάθεκτον, οὐ συνηθείας τυραννὶς παλαιοτάτης, οὐ πατρίων ἐθῶν καὶ νόμων ἰσχύς, οὐ τὸ τῆς διδασκαλίας τῶν νόμων δυσπαράδεκτον, οὐκ ἄλλο τῶν εἰρημένων οὐδέν.

Καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, ἀπείλησον τοῖς Ἕλλησιν, οὐ λέγω κινδύνους καὶ θανάτους καὶ λιμόν, ἀλλ' ὀλίγην ζημίαν χρημάτων, καὶ ὄψει μεταβαλλομένους εὐθέως. Ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντων κατακοπτομένων καὶ σφαζομένων, καὶ πανταχοῦ πολεμουμένων, καὶ ποικίλοις τρόποις πολέμων, ἀνθηρότερα ταῦτα ἐγίνετο. Καὶ τί λέγω τοὺς παρόντας Ἕλληνας νῦν, τοὺς εὐτελεῖς καὶ εὐκαταφρονήτους; Τοὺς τότε θαυμαστοὺς παραγάγωμεν εἰς μέσον, τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένους, τὸν Πλάτωνα, τὸν Πυθαγόραν, τὸν Κλαζομένιον, καὶ ἑτέρους πολλοὺς τοιούτους, καὶ ὄψει τότε τοῦ κηρύγματος τὴν ἰσχύν.

---

40. Πλάτων· ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Ἕλληνες φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητας. Ἔδρασε τὸν 4ο αἰ. π.Χ. Ἵδρυσε τὴν Ἀκαδημία, ἵδρυμα φιλοσοφικὸ καὶ ἐπιστημονικό. Ἔγραψε τὰ ἔργα του σὲ διαλογικὴ μορφή.
41. Πυθαγόρας· μεγάλος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Σάμο (6ος-5ος αἰώνας π.Χ.). Ἱδρυτὴς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία εἶχε σκοπὸ τὴ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ κάθαρση τῆς ζωῆς.
42. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος· ὀνομαστὸς φιλόσοφος τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. Ἔφερε τὴ φιλοσοφία στὴν Ἀθήνα. Ἔλεγε ὅτι ὁ Νοῦς ἦταν ἡ πρώτη αἰτία, ἡ δύναμη δηλαδὴ ποὺ ἔδωσε τὴν κίνηση στὰ στοιχεῖα καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ φέρει τάξη καὶ ἁρμονία μέσα στὸν κόσμο.

νεῖες καὶ οἱ μοιχεῖες, καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα οὔτε νὰ τὰ πῶ εἶναι σωστό, ποὺ τελοῦνταν στὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων, τελείωναν καὶ ἐξαφανίζονταν, ὅπως τὸ κερί, ποὺ τὰ ἔλειωνε ἡ φωτιά, ὅπως τὰ ἄχυρα, ποὺ τὰ ἔτρωγε ἡ φλόγα. Καὶ ἡ λαμπερὴ φλόγα τῆς ἀλήθειας ἀνέβαινε χαρούμενη καὶ δοξασμένη πρὸς τὸν οὐρανό, ἀφοῦ ὑψωνόταν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πρόβαλλαν ἐμπόδια καὶ αὐξανόταν διὰ μέσου ἐκείνων ποὺ τὴν ἐμπόδιζαν. Καὶ κανένας κίνδυνος δὲν ἐμπόδιζε τὴν ὁρμὴ καὶ τὴν ἀκάθεκτη πορεία της, οὔτε οἱ τυραννικὲς προσταγὲς πολὺ παλαιῶν συνηθειῶν, οὔτε ἡ δύναμη τῶν πατροπαράδοτων ἐθίμων καὶ νόμων, οὔτε ἡ δυσκολία στὸ νὰ παραδεχτεῖ κανεὶς τὴ διδασκαλία τῶν νόμων της, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πόσο μεγάλο εἶναι αὐτό, ἀπείλησε τοὺς Ἕλληνες, δὲν ἐννοῶ μὲ κινδύνους καὶ θανάτους καὶ πείνα, ἀλλὰ μὲ μικρὴ χρηματικὴ ζημία, καὶ θὰ δεῖς νὰ ἀλλάζουν ἀμέσως. Ὅμως δὲν συνέβαινε ἔτσι στὰ δικά μας πράγματα, ἀλλὰ ἐνῶ κομματιάζονταν καὶ σφάζονταν ὅλοι καὶ τοὺς πολεμοῦσαν παντοῦ καὶ μὲ ποικίλους τρόπους, γίνονταν πιὸ ἀκμαῖα. Γιατὶ ὅμως λέγω τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνες, τοὺς ἀσήμαντους καὶ ἄξιους περιφρόνησης; Ἂς φέρουμε ἐνώπιόν μας τοὺς ξακουστοὺς τῆς παλιᾶς ἐποχῆς, τοὺς πασίγνωστους γιὰ τὴ φιλοσοφία, τὸν Πλάτωνα[40], τὸν Πυθαγόρα[41], τὸν Κλαζομένιο[42] καὶ πολλοὺς ἄλλους τέτοιους, καὶ θὰ διαπιστώσεις τότε τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος.

Μετὰ γὰρ τὸ κώνειον τοῦ Σωκράτους, οἱ μὲν εἰς Μέγαρα ἀπῆλθον, δεδοικότες μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσιν· οἱ δὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον, καὶ πλὴν μιᾶς γυναικός, οὐδενὸς ἑτέρου περιεγένοντο· ὁ δὲ Κιτιεὺς ἐν τοῖς γράμμασιν ἀφεὶς τὴν πολιτείαν, οὕτω κατέλυσε. Καίτοι οὐδὲν ἦν τότε τὸ ἐμποδίζον, οὐ κίνδυνος, οὐκ ἰδιωτεία, ἀλλὰ καὶ δεινοὶ λέγειν ἦσαν, καὶ χρημάτων εὐπόρουν, καὶ τῆς παρὰ πᾶσι βοωμένης πατρίδος ἐτύγχανον ὄντες· ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυον. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πλάνη, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, καταρρεῖ· τοιοῦτον ἡ ἀλήθεια, καὶ πολλῶν πολεμούντων, διεγείρεται.

Καὶ ταῦτα αὐτὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια βοᾷ· καὶ οὐδὲν δεῖ λόγων, οὐδὲ ρημάτων, τῆς οἰκουμένης πάντοθεν φωνὴν ἀφιείσης, τῶν πόλεων, τῶν ἀγρῶν, τῆς γῆς, τῆς θαλάττης, τῆς οἰκουμένης, τῆς ἀοικήτου, τῶν ἐν ταῖς ἀκρωρείαις. Οὐδὲ γὰρ τὴν ἔρημον ἀφῆκεν ἄμοιρον τῆς εὐεργεσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν μάλιστα ἐνέπλησεν, ὧν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φέρων ἦλθεν ἡμῖν ἀγαθῶν, διὰ τῆς Παύλου γλώττης, διὰ τῆς χάριτος τῆς ἐντεθείσης αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀξίαν τῆς δωρεᾶς προθυμίαν παρέσχετο, καὶ δαψιλὴς ἡ χάρις ἐξέλαμψε, καὶ τὰ πλείονα τῶν εἰρημένων διὰ τῆς τούτου κατωρθώθη γλώττης.

Ἐπεὶ οὖν οὕτω τὸ γένος ἡμῶν ἐτίμησεν ὁ Θεός, ὡς ἕνα ἄνθρωπον καταξιῶσαι τοσούτων γενέσθαι κατορθωμάτων αἴτιον, ζηλώσωμεν, μιμησώμεθα, σπουδάσωμεν γενέσθαι κατ' ἐκεῖνον καὶ ἡμεῖς, καὶ μὴ ἀδύνατον τοῦτο εἶναι νομίζωμεν. Ὃ γὰρ πολλάκις εἶπον, τοῦτο λέγων οὐ παύσομαι, ὅτι καὶ σῶμα ἐν αὐτῷ τὸ αὐτὸ ἦν καὶ ἡμῖν, καὶ τροφαὶ αἱ αὐταί, καὶ ψυχὴ ἡ αὐτή· ἀλλ' ἡ

---

43. Σωκράτης· ὁ μεγάλος Ἀθηναῖος φιλόσοφος (469-399 π.Χ.). Ὁδηγήθηκε σὲ δίκη τὸ 399. Καταδικάσθηκε σὰν σοφιστὴς καὶ νεωτεριστὴς καὶ ἤπιε τὸ κώνειο μὲ καρτερία καὶ ψυχικὴ ἠρεμία μοναδικὴ στὴν ἱστορία. Μετὰ τὸ θάνατό του οἱ μαθητὲς του ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

44. Ζήνων· φιλόσοφος ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου (334-262 π.Χ.). Ἦταν ἱδρυτὴς καὶ ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τῶν Στωικῶν. Ἔζησε λιτὴ ζωή, μὲ αὐστηρὸ καὶ ἀσκητικὸ τρόπο.

Γιατὶ ἀφοῦ ὁ Σωκράτης ἤπιε τὸ κώνειο[43], ἄλλοι μαθητὲς του ἔφυγαν στὰ Μέγαρα, ἐπειδὴ φοβήθηκαν μήπως πάθουν τὰ ἴδια, καὶ ἄλλοι ἔχασαν καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερία τους καὶ ἐκτὸς ἀπὸ μία γυναίκα, δὲ νίκησαν κανέναν ἄλλο. Καὶ ὁ Κιτιεὺς[44] ἔτσι πέθανε, ἀφοῦ ἄφησε στὰ βιβλία του τὴν Πολιτεία. Ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε τότε ποὺ τοὺς ἐμπόδιζε, οὔτε κίνδυνος, οὔτε ἡ ἰδιωτική τους ζωή, ἀλλὰ καὶ ἦταν δεινοὶ στὸ λόγο καὶ εἶχαν πολλὰ χρήματα καὶ ἦταν πολίτες τῆς πατρίδας ποὺ ἦταν ξακουστὴ σ' ὅλους. Δὲν πέτυχαν ὅμως τίποτε. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ πλάνη, καὶ χωρὶς νὰ τὴν παρενοχλεῖ κανένας, καταρρέει· τέτοια εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅταν τὴν καταπολεμοῦν πολλοί, ζωηρεύει.

Καὶ αὐτὰ ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων τὰ φωνάζει. Καὶ δὲ χρειάζονται καθόλου ὁμιλίες, οὔτε λόγια, ἀφοῦ ἀπὸ παντοῦ ἡ οἰκουμένη ἀφήνει φωνή, ἀπὸ τὶς πόλεις, τοὺς ἀγρούς, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα, τὶς κατοικημένες περιοχές, τὶς ἀκατοίκητες, τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Γιατὶ οὔτε τὴν ἔρημο δὲν ἄφησε χωρὶς νὰ τὴν εὐεργετήσει αὐτός, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ὑπερβολικὰ τὴν γέμισε ἀπὸ τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἦρθε νὰ μᾶς φέρει ἀπὸ τὸν οὐρανό, μὲ τὴ γλώσσα τοῦ Παύλου, μὲ τὴ χάρη ποὺ τοῦ χορήγησε. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔδειξε προθυμία ἀντάξια τῆς δωρεᾶς, ἐμφανίσθηκε ἄφθονη καὶ ἡ χάρη, καὶ τὰ περισσότερα αὐτῶν ποὺ εἶπα τὰ κατόρθωσε ἡ γλώσσα τοῦ Παύλου.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔτσι τίμησε ὁ Θεὸς τὸ γένος μας, ὥστε νὰ καταξιώσει ἕναν ἄνθρωπο νὰ γίνει αἴτιος τόσων πολλῶν κατορθωμάτων, ἂς τὸν ἔχουμε σὰν πρότυπο, ἂς τὸν μιμηθοῦμε, ἂς φροντίσουμε νὰ γίνουμε καὶ ἐμεῖς ὅπως ἐκεῖνος, καὶ ἂς μὴ τὸ θεωροῦμε ὅτι εἶναι ἀδύνατο αὐτό. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ πολλὲς φορὲς εἶπα, δὲν θὰ σταματήσω νὰ τὸ λέγω, ὅτι δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα του ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸ δικό μας καὶ οἱ τροφὲς οἱ ἴδιες καὶ ἡ ψυχή του ἴδια. Ἀλλὰ ἡ προαίρεσή του μεγάλη καὶ ἡ προθυμία του λαμπρή· καὶ αὐτὸ ἔκαμε τὸν Παῦλο τόσο μεγάλο. Ἂς μὴν

προαίρεσις μεγάλη, καὶ ἡ προθυμία λαμπρά· καὶ τοῦτο ἐκεῖνον τοιοῦτον ἐποίησε. Μηδεὶς τοίνυν ἀπογινωσκέτω, μηδεὶς ἀπαγορευέτω. Ἐὰν γὰρ παραστήσῃς σου τὴν διάνοιαν, οὐδὲν τὸ κωλῦον τὴν αὐτὴν δέξασθαι χάριν. Οὐ γάρ ἐστι προσωπολήπτης ὁ Θεός· καὶ ἐκεῖνον αὐτὸς ἔπλασε, καὶ σὲ αὐτὸς παρήγαγε· καὶ ὥσπερ ἐκείνου Δεσπότης, οὕτω καὶ σός· ὥσπερ ἐκεῖνον ἀνεκήρυξεν, οὕτω καὶ σὲ βούλεται στέψαι.

Ὑπόσχωμεν τοίνυν ἑαυτοὺς καὶ καθάρωμεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς δαψιλῆ δεξάμενοι τὴν χάριν, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπελπίζεται λοιπὸν κανένας, ἂς μὴν ἀποκάμνει κανένας. Γιατὶ ἂν προσφέρεις τὴν ψυχή σου τίποτε δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ ἐμποδίζει νὰ δεχθεῖς τὴν ἴδια χάρη. Γιατὶ δὲν μεροληπτεῖ ὁ Θεός· καὶ τὸν Παῦλο αὐτὸς τὸν ἔπλασε, καὶ σένα αὐτὸς σὲ δημιούργησε· καὶ ὅπως εἶναι Κύριος ἐκείνου, ἔτσι εἶναι καὶ δικός σου· ὅπως ἀνακήρυξε ἐκεῖνον νικητή, ἔτσι θέλει νὰ στέψει καὶ σένα.

Ἂς προσφέρουμε λοιπὸν τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἂς τοὺς καθαρίσουμε, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ δεχθοῦμε ἄφθονη τὴ χάρη, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἴδια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Ε'.

1. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν θάνατον αἰτιώμενοι, καὶ τὸ παθητὸν τοῦτο σῶμα καὶ φθαρτὸν ἐμπόδιον εἶναι λέγοντες αὐτοῖς πρὸς ἀρετήν; Ἀκουσάτωσαν τῶν Παύλου κατορθωμάτων, καὶ παυέσθωσαν τῆς πονηρᾶς ταύτης διαβολῆς. Τί γὰρ τὸ γένος ἡμῶν ἔβλαψεν ὁ θάνατος; τί δὲ ἡ φθορὰ πρὸς ἀρετὴν ἐνεπόδισεν; Ἐννόησον Παῦλον, καὶ ὄψει ὅτι καὶ ὤνησεν ἡμᾶς τὰ μέγιστα τὸ γενέσθαι θνητούς. Εἰ γὰρ μὴ θνητὸς ἦν οὗτος, οὐκ ἂν ἐδυνήθη εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν ἐπιδείξασθαι ἐδυνήθη, ὃ διὰ τῶν ἔργων εἶπεν, ὅτι «Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Πανταχοῦ γὰρ ἡμῖν ψυχῆς καὶ προθυμίας δεῖ, καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν ἐν τοῖς πρώτοις τετάχθαι.

Οὐχὶ θνητὸς ἦν οὗτος; οὐχὶ ἰδιώτης; οὐχὶ πένης καὶ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐργασίας ποιούμενος τὴν τροφήν; Οὐχὶ σῶμα εἶχε πάσαις ἀνάγκαις ὑποκείμενον φυσικαῖς; Τί οὖν αὐτὸν ἐκώλυσε γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος γέγονεν; Οὐδέν. Μηδεὶς τοίνυν ἀθυμείτω πένης, μηδεὶς δυσχεραινέτω ἰδιώτης, μηδεὶς ἀλγείτω τῶν εὐτελῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι, ὅσοι ψυχὴν μεμαλακισμένην καὶ διάνοιαν ἔχουσιν ἐκνενευρισμένην. Τοῦτο γὰρ γίνεται κώλυμα μόνον πρὸς ἀρετήν, κακία ψυχῆς, καὶ μαλακία γνώμης· ταύτης δὲ ἄνευ τῶν ἄλλων οὐδέν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ

1. Α' Κορ. 15, 31.

9

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ
Π Α Υ Λ Ο.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'.

1. Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποὺ κατηγοροῦν τὸ θάνατο καὶ λέγουν ὅτι τὸ σῶμα αὐτὸ ποὺ ὑπόκειται σὲ πάθος καὶ φθορὰ τοὺς εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀρετή; Ἂς ἀκούσουν τὰ κατορθώματα τοῦ Παύλου καὶ ἂς σταματήσουν τὴν πονηρὴ αὐτὴ συκοφαντία. Γιατί, τί ἔβλαψε τὸ ἀνθρώπινο γένος ὁ θάνατος; καὶ ποιό ἐμπόδιο πρὸς τὴν ἀρετὴ ἔφερε ἡ φθορά; Σκέψου τὸν Παῦλο καὶ θὰ δεῖς ὅτι καὶ μᾶς ὠφέλησε πάρα πολὺ τὸ ὅτι γίναμε θνητοί. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν θνητὸς αὐτός, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ ἢ καλύτερα, οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ παρουσιάσει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο μὲ τὰ ἔργα του εἶπε, ὅτι «Καθημερινὰ πεθαίνω, μὰ τὴν καύχηση ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς, διὰ μέσου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[1]. Γιατὶ παντοῦ μᾶς χρειάζεται ψυχὴ καὶ προθυμία καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ καταταγοῦμε ἀνάμεσα στοὺς πρώτους.

Δὲν ἦταν θνητὸς ὁ Παῦλος; δὲν ἦταν κοινὸς ἄνθρωπος; δὲν ἦταν φτωχὸς καὶ δὲν ἐξασφάλιζε ἀπὸ τὴν καθημερινή του ἐργασία τὴν τροφή του; Δὲν εἶχε σῶμα ποὺ ὑπέκειτο σ' ὅλες τὶς φυσικὲς ἀνάγκες; Τί λοιπὸν τὸν ἐμπόδισε νὰ γίνει τέτοιος ποὺ ἔγινε; Τίποτε. Ἂς μὴ στενοχωρεῖται λοιπὸν κανένας φτωχός, ἂς μὴ δυνασχετεῖ κανένας ἁπλὸς ἄνθρωπος· ἂς μὴ λυπεῖται κανένας ἀπὸ τοὺς τελευταίους, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν δειλὴ ψυχὴ καὶ παραλυμένη διάνοια. Γιατὶ αὐτὸ γίνεται ἐμπόδιο στὴν ἀρετή, ἡ κακία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς

τοῦ μακαρίου τούτου τοῦ νῦν συναγαγόντος ἡμᾶς. Ὥσπερ γὰρ τοῦτον οὐδὲν ταῦτα παρέβλαψεν, οὕτω τοὺς ἔξωθεν οὐδὲν τὰ ἐναντία ὠφέλησεν, οὐ λόγων δεινότης, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ περιφάνεια γένους, οὐ δόξης μέγεθος, οὐ τὸ ἐν δυναστείᾳ εἶναι.

Τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Μᾶλλον δὲ μέχρι πότε ἐπὶ τῆς γῆς κατέχω τὸν λόγον, ἐξὸν εἰπεῖν τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις, τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου; Τί γὰρ ὤνησε τούτους τὸ φύσιν τοιαύτην λαχεῖν; Οὐχὶ ἔρχονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις κρινόμεναι διὰ Παύλου, καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνον; Οὐκ οἴδατε γάρ, φησίν, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; Μὴ τοίνυν δι' ἕτερον μηδὲν ἀλγῶμεν, ἀλλὰ διὰ κακίαν μόνον, μηδὲ δι' ἄλλο χαίρωμεν καὶ εὐφραινώμεθα, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν μόνον. Ἐὰν ταύτην ζηλώσωμεν, οὐδὲν τὸ κωλύον γενέσθαι κατὰ Παῦλον. Ἐκεῖνος γὰρ οὐχὶ ἀπὸ τῆς χάριτος μόνον τοιοῦτος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας προθυμίας· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς χάριτος, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῆς προθυμίας. Μεθ' ὑπερβολῆς γὰρ ἑκάτερα, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἔπνευσεν αὐτῷ, καὶ τὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ὑπῆρξε.

2. Βούλει μαθεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ; Τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐδεδοίκεισαν δαίμονες. Ἀλλ' οὐ θαυμάζω τοῦτο, ὥσπερ οὐδ' ὅτι τὴν σκιὰν Πέτρου τὰ νοσήματα ἔφυγεν· ἀλλὰ θαυμάζω, ὅτι τὸ θαυμαστὸν τοῦτο πρὸ τῆς χάριτος, καὶ ἀπὸ βαλβῖδος αὐτῆς καὶ προοιμίων αὐτῶν ἐφάνη ποιῶν· οὐδὲ τὴν δύναμιν ταύτην ἔχων, οὐδὲ χειροτονίαν δεξάμενος, οὕτω τῷ πρὸς Χριστὸν ἐξήφθη ζήλῳ, ὡς πάντα τῶν Ἰουδαίων τὸν δῆμον διεγεῖραι καθ' ἑαυτοῦ· ὃς καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐν τοσούτοις ὄντα κινδύνοις, ὡς καὶ τὴν πόλιν πολιορκεῖσθαι, διὰ θυρίδος ἐχαλάσθη διὰ τοῦ τείχους, καὶ διαφυ-

2. Α' Κορ. 6, 3.
3. Βλ. Πράξ. 9, 19-25.

θέλησης· καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν τίποτε ἄλλο. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ μακάριο Παῦλο, ὁ ὁποῖος μᾶς συγκέντρωσε τώρα. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς δὲν τὸν ζημίωσαν καθόλου αὐτά, ἔτσι καὶ τοὺς ἐθνικοὺς δὲν τοὺς ὠφέλησαν καθόλου τὰ ἀντίθετα, οὔτε ἡ ρητορικὴ ἱκανότητα, οὔτε τὰ πολλὰ χρήματα, οὔτε ἡ ἔνδοξη καταγωγή, οὔτε τὸ μέγεθος τῆς δόξας, οὔτε τὸ ὅτι εἶχαν τὴν ἐξουσία.

Γιατί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Ἢ καλύτερα, μέχρι πότε θὰ κρατῶ τὸ λόγο μου στὴ γῆ, ἀφοῦ μπορῶ ν' ἀναφέρω τὶς οὐράνιες δυνάμεις, τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες καὶ τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰώνα τούτου; Τί λοιπὸν τοὺς ὠφέλησε αὐτοὺς τὸ ὅτι ἔλαχαν μιὰ τέτοια φύση; Δὲν ἔρχονται ὅλες οἱ δυνάμεις νὰ δικασθοῦν ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ τοὺς ὅμοιούς του; «Δὲν ξέρετε λοιπόν», λέγει, «ὅτι θὰ δικάσουμε ἀγγέλους, καὶ ὄχι πιὰ βιωτικὲς ὑποθέσεις;»[2]. Ἂς μὴ στενοχωρούμαστε λοιπὸν γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν κακία, οὔτε νὰ χαιρόμαστε καὶ νὰ εὐφραινόμαστε γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὴν ἀρετή. Ἐὰν τὴν ἐπιδιώξουμε μὲ ζῆλο, τίποτε δὲ θὰ μᾶς ἐμποδίσει νὰ γίνουμε ὅπως ὁ Παῦλος. Γιατὶ ἐκεῖνος δὲν ἔγινε τέτοιος μόνο ἀπὸ τὴ χάρη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δική του προθυμία· καὶ γι' αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ τὴ χάρη, ἐπειδὴ ἔγινε καὶ ἀπὸ τὴν προθυμία του. Γιατὶ καὶ τὰ δύο ἦταν ὑπερβολικά, καὶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ τοῦ δόθηκε ὑπερβολικὴ καὶ ἡ δική του διάθεση ὑπῆρξε ὑπερβολική.

2. Θέλεις νὰ μάθεις τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ; Τὰ ἱμάτιά του φοβοῦνταν οἱ δαίμονες. Ἀλλὰ δὲν θαυμάζω αὐτό, ὅπως οὔτε τὸ ὅτι οἱ ἀσθένειες ἀπομακρύνονταν μὲ τὴ σκιὰ τοῦ Πέτρου. Θαυμάζω ὅμως, ὅτι παρουσιάσθηκε νὰ κάνει τὸ θαῦμα αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δράσης καὶ τὸ ξεκίνημά του. Χωρὶς νὰ ἔχει τὴ δύναμη αὐτήν, χωρὶς νὰ δεχτεῖ χειροτονία, τόσο ἄναψε μέσα του ὁ ζῆλος γιὰ τὸ Χριστό, ὥστε νὰ ξεσηκώσει ὅλο τὸν ἰουδαϊκό ὄχλο ἐναντίον του[3]. Καὶ ἀφοῦ εἶδε ὅτι βρισκόταν σὲ τόσους κινδύνους, ὥστε καὶ ἡ πόλη νὰ πολιορκεῖται, τὸν κατέβασαν ἀπὸ κάποιο παράθυρο τοῦ τείχους, καὶ ἀφοῦ ξέφυ-

γών, οὐδὲ οὕτως εἰς ὄκνον ἐνέπεσεν, οὐδὲ εἰς δειλίαν καὶ φόβον, ἀλλὰ πλείονα προθυμίαν ἐντεῦθεν ἐδέχετο, παραχωρῶν μὲν τοῖς κινδύνοις δι' οἰκονομίαν, οὐ παραχωρῶν δὲ τῆς διδασκαλίας οὐδενί, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν πάλιν ἁρπάσας ἠκολούθει· καίτοι γε παρὰ πόδας ἔχων ἔτι τὸ παράδειγμα τὸ κατὰ τὸν Στέφανον, καὶ ὁρῶν κατ' αὐτοῦ μάλιστα πάντων φόνου πνέοντας Ἰουδαίους, καὶ αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας αὐτοῦ τῶν σαρκῶν ἀπογεύσασθαι.

Οὔτε οὖν ἀφειδῶς ἐνέπιπτε τοῖς κινδύνοις, οὐδὲ διαφεύγων μαλακώτερος ἐγένετο πάλιν. Σφόδρα τῆς παρούσης ἤρα ζωῆς διὰ τὸ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῆς· καὶ σφόδρα αὐτῆς ὑπερεώρα διὰ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀπὸ τῆς ὑπεροψίας γινομένην αὐτῷ, ἢ διὰ τὸ σφόδρα ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπελθεῖν. Ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέγων, οὐδεὶς οὕτως εἰς ἐναντία πράγματα ἐμπεσών, ἑκάτερα πρὸς ἀκρίβειαν ἤσκησεν· οὐδεὶς γοῦν οὕτω τῆς παρούσης ἐπεθύμησε ζωῆς, οὐδὲ τῶν σφόδρα φιλοψυχούντων· οὐδεὶς οὕτως αὐτῆς ὑπερεῖδεν, οὐδὲ τῶν μεθ' ὑπερβολῆς θανατώντων. Οὕτω πάσης ἐπιθυμίας καθαρὸς ἦν ἐκεῖνος, καὶ οὐδενὶ προσέπασχε τῶν παρόντων, ἀλλὰ πανταχοῦ τῇ βουλῇ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκίρνα τὴν ἑαυτοῦ· καὶ νῦν μὲν αὐτὴν καὶ τῆς μετὰ Χριστοῦ συνουσίας καὶ ὁμιλίας ἀναγκαιοτέραν εἶναί φησι, νῦν δὲ οὕτω βαρεῖαν καὶ ἐπαχθῆ, ὡς καὶ στενάζειν καὶ ἐπείγεσθαι πρὸς τὴν ἀνάλυσιν. Ἐκείνων γὰρ ἐπιθυμεῖ μόνον, τῶν κατὰ Θεὸν κέρδος αὐτῷ φερόντων, εἰ καὶ ἐναντία ταῦτα εἶναι συνέβαινε τοῖς προτέροις.

Καὶ γὰρ ποικίλος τις ἦν καὶ παντοδαπός, οὐχ ὑποκρινόμενος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πάντα γινόμενος, ἅπερ ἡ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων χρεία ἀπῄτει, κἀν τούτῳ τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος

γε τὸν κίνδυνο, οὔτε ἔτσι περιῆλθε σὲ ὀκνηρία, οὔτε σὲ δειλία καὶ φόβο, ἀλλὰ ἀπόκτησε μεγαλύτερη προθυμία ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό, παραμερίζοντας τοὺς κινδύνους ἀπὸ σωστὸ ὑπολογισμό, μὴ παραχωρώντας ὅμως σὲ κανέναν τὸ ἔργο τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ ἀφοῦ ἅρπαξε πάλι τὸ σταυρό του συνέχιζε, ἂν καὶ εἶχε ἐνώπιόν του ἀκόμη τὸ παράδειγμα αὐτῶν ποὺ εἶχαν συμβεῖ στὸ Στέφανο, καὶ ἔβλεπε ὅτι ἐναντίον του περισσότερο ἀπ' ὅλους εἶχαν φονικὲς διαθέσεις οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐπιθυμοῦσαν νὰ καταφάγουν τὶς ἴδιες τὶς σάρκες του.

Οὔτε λοιπὸν ἔπεφτε σὲ κινδύνους ἀσυλλόγιστα, οὔτε, ὅταν τοὺς ξέφευγε, γινόταν πιὸ δειλὸς πάλι. Ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὴν παροῦσα ζωὴ γιὰ τὸ κέρδος ποὺ προερχόταν ἀπ' αὐτήν· καὶ τὴν περιφρονοῦσε ὑπερβολικὰ γιὰ τὴ φιλοσοφία ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν περιφρόνησή του τῶν ὑλικῶν πραγμάτων ἢ γιὰ τὸ ὅτι βιαζόταν πάρα πολὺ νὰ φύγει πρὸς τὸν Ἰησοῦ. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ πάντοτε λέγω γι' αὐτὸν καὶ ποτὲ δὲν θὰ σταματήσω νὰ λέγω, ὅτι δηλαδὴ κανένας ὅταν βρέθηκε ἔτσι σὲ ἀντίθετα πράγματα, δὲν τὰ ἐξάσκησε καὶ τὰ δύο μὲ ἀκρίβεια. Κανένας λοιπὸν δὲν ἐπιθύμησε τόσο τὴν παροῦσα ζωή, οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν ἀγαποῦν πάρα πολύ. Κανένας δὲν τὴν περιφρόνησε τόσο, οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ἐπιθυμοῦν νὰ πεθάνουν. Ἔτσι ὁ Παῦλος ἦταν καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἐπιθυμία καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσε τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθά, ἀλλὰ παντοῦ συνένωνε τὴν ἐπιθυμία του μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλοτε λέγει ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πιὸ ἀναγκαία καὶ ἀπὸ τὴ συναναστροφὴ καὶ τὴ συνομιλία μὲ τὸ Χριστό, καὶ ἄλλοτε τόσο ἀνυπόφορη καὶ δυσάρεστη, ὥστε νὰ στενάζει καὶ νὰ βιάζεται νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ αὐτήν. Γιατὶ ἐκεῖνα μόνο ἐπιθυμεῖ, τὰ ὁποῖα τοῦ φέρουν τὸ κατὰ Θεὸ κέρδος, καὶ ἂν ἀκόμη τύχαινε νὰ εἶναι αὐτὰ ἀντίθετα πρὸς τὰ προηγούμενα.

Γιατὶ πραγματικὰ ὁ Παῦλος ἦταν πολύπλευρος καὶ ἐνεργοῦσε μὲ κάθε τρόπο, ὄχι γιατὶ ὑποκρινόταν, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιατὶ γινόταν τὰ πάντα, ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ ἀνάγκη τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, μι-

ἐφαίνετο, ὅτε ἔδει φανῆναι τοῦτο· καὶ ἐν πυρὶ πάλαι ὅτε ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει· καὶ νῦν μὲν ἐν ὁπλίτου σχήματι καὶ στρατιώτου, νῦν δὲ ἐν εἰκόνι πρεσβύτου, νῦν δὲ ἐν αὔρᾳ, νῦν δὲ ὡς ὁδοιπόρος, νῦν δὲ αὐτοάνθρωπος, καὶ οὐδὲ ἀποθανεῖν οὕτω παρῃτήσατο. Τὸ δέ, ἔδει τοῦτο, ὅταν εἴπω, μηδεὶς ἀνάγκην εἶναι νομιζέτω τῶν λόγων, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας μόνον. Καὶ ποτὲ μὲν ἐν θρόνῳ, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ κάθηται. Πάντα δὲ ταῦτα πρὸς τὰς ὑποκειμένας οἰκονομίας ἔπραττε. Διὸ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἔλεγεν· «Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην».

3. Οὕτω καὶ Παῦλος τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος Δεσπότην, οὐκ ἂν κατεγνώσθη, νῦν μὲν ὡς Ἰουδαῖος γινόμενος, νῦν δὲ ὡς ἄνομος· καὶ νῦν μὲν νόμον ἐφύλαττε, νῦν δὲ ὑπερεώρα νόμου· καὶ ποτὲ μὲν ἀντείχετο τῆς παρούσης ζωῆς, ποτὲ δὲ κατεφρόνει αὐτῆς· καὶ νῦν μὲν ᾔτει χρήματα, νῦν δὲ καὶ διδόμενα διεκρούετο· καὶ ἔθυε καὶ ἐξυρᾶτο, καὶ πάλιν ἀνεθεμάτιζε τοὺς ποιοῦντας· καὶ νῦν μὲν περιέτεμε, νῦν δὲ περιτομὴν ἐξέβαλε. Καὶ τὰ μὲν γινόμενα ἐναντία ἦν, ἡ δὲ γνώμη καὶ ἡ διάνοια, ἀφ' ἧς ταῦτα ἐγίνετο, σφόδρα ἀκόλουθος καὶ ἑαυτῇ συνημμένη. Ἓν γὰρ ἐζήτει, τῶν ταῦτα ἀκουόντων καὶ ὁρώντων τὴν σωτηρίαν. Διὰ δὴ τοῦτο, νῦν μὲν ἐπαίρει νόμον, νῦν δὲ αὐτὸν καθαιρεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν οἷς ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἔλεγε, ποικίλος ἦν καὶ παντοδαπός, οὐχὶ μεταβαλλόμενος τὴν γνώμην, οὐδὲ ἕτερος ἐξ ἑτέρου γινόμενος, ἀλλὰ μένων ὅπερ ἦν, καὶ τῶν εἰρημένων ἕκαστον πρὸς τὴν παροῦσαν μεταχειρίζων χρείαν.

Μὴ τοίνυν αὐτὸν διὰ ταῦτα κακίσῃς, ἀλλὰ δι' αὐτὰ μὲν οὖν ταῦτα μάλιστα ἀνακήρυξον καὶ στεφάνωσον. Ἐπεὶ καὶ τὸν ἰα-

4. Ὠσηὲ 12, 10.

μούμενος καὶ σὲ τοῦτο τὸν Κύριό του. Γιατὶ καὶ ὁ Θεὸς παρουσιαζόταν καὶ σὰν ἄνθρωπος, ὅταν ἔπρεπε νὰ παρουσιαστεῖ ἔτσι, καὶ μέσα στὸ πῦρ κατὰ τὸν παλαιὸ καιρὸ ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσε τοῦτο ἡ περίσταση· καὶ ἄλλοτε μὲ μορφὴ ὁπλίτη καὶ στρατιώτη, ἄλλοτε μὲ πρόσωπο γέρου, ἄλλοτε μέσα στὸν ἄνεμο, ἄλλοτε σὰν ὁδοιπόρος, καὶ ἄλλοτε σὰν ἴδιος ἄνθρωπος καὶ δὲν ἀπέφυγε νὰ πεθάνει ἔτσι. Καὶ ὅταν λέγω, ἔπρεπε νὰ γίνει αὐτό, ἂς μὴ νομίζει κανένας ὅτι ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ τὸ κάμει, ἀλλὰ τὸ ἔκαμε μόνο ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία του. Καὶ ἄλλοτε κάθεται σὲ θρόνο καὶ ἄλλοτε ἐπάνω στὰ Χερουβίμ. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκανε ἀπὸ ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη ἔλεγε, «Ἐγὼ πλήθυνα τὶς ἐμφανίσεις μου καὶ ἔγινα ὅραμα στοὺς προφῆτες»[4].

3. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, μιμούμενος τὸν Κύριό του, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ κατηγορηθεῖ, ἐπειδὴ γινόταν ἄλλοτε σὰν Ἰουδαῖος καὶ ἄλλοτε σὰν εἰδωλολάτρης. Καὶ ἄλλοτε τηροῦσε τὸ μωσαϊκὸ νόμο καὶ ἄλλοτε τὸν περιφρονοῦσε. Καὶ πότε ἀφοσιωνόταν στὴν παροῦσα ζωὴ καὶ πότε τὴν καταφρονοῦσε. Καὶ ἄλλοτε ζητοῦσε χρήματα, καὶ ἄλλοτε ὅταν τοῦ ἔδιναν χρήματα, τὰ ἀπέφευγε. Καὶ θυσίαζε καὶ ξυριζόταν, καὶ πάλι ἀναθεμάτιζε ἐκείνους ποὺ ἔκαναν αὐτά. Καὶ πότε ἔκανε περιτομή, καὶ πότε τὴν ἀπέρριπτε. Καὶ αὐτὰ ποὺ ἔκανε ἦταν ἀντίθετα, ἡ πρόθεση καὶ ἡ σκέψη, ἀπὸ τὴν ὁποία γίνονταν αὐτά, ἦταν πάρα πολὺ συνεπὴς καὶ σύμφωνη μὲ τὸν ἑαυτό της. Γιατὶ ἕνα πράγμα ἐπιζητοῦσε, τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ ἄκουαν καὶ ἔβλεπαν αὐτά. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἄλλοτε ἐξυψώνει τὸ νόμο, καὶ ἄλλοτε τὸν καταργεῖ. Γιατὶ ὄχι μόνο μ' ἐκεῖνα ποὺ ἔκανε, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε, ἦταν διαφορετικὸς καὶ πολύπλευρος, ὄχι ἐπειδὴ ἄλλαξε τὴ γνώμη του, οὔτε ἐπειδὴ γινόταν διαφορετικὸς ἀπὸ ἄλλη φορά, ἀλλά, παραμένοντας αὐτὸ ποὺ ἦταν καὶ μεταχειριζόμενος τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη ποὺ παρουσιαζόταν.

Μὴν τὸν ἐπικρίνεις λοιπὸν γι' αὐτά, ἀλλὰ γι' αὐτὰ ἀκριβῶς ἀνακήρυξέ τον νικητὴ καὶ στεφάνωσέ τον. Ἐπειδὴ καὶ τὸν ἰα-

τρόν, ὅταν ἴδῃς νῦν μὲν καίοντα, νῦν δὲ τρέφοντα, καὶ νῦν μὲν σιδήρῳ χρώμενον, νῦν δὲ φαρμάκῳ, καὶ ποτὲ μὲν ἀπάγοντα σιτίων καὶ ποτῶν, ποτὲ δὲ ἐπιτρέποντα τούτων ἄρδην ἐμφορεῖσθαι τὸν κάμνοντα, καὶ ποτὲ μὲν περιβάλλοντα πάντοθεν, ποτὲ δὲ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν διαθερμανθέντα κελεύοντα φιάλην ὁλόκληρον ἐκπιεῖν ὑδάτων ψυχρῶν, οὐ καταγνώσῃ τῆς μεταβολῆς, οὐδὲ τῆς συνεχοῦς μεταστάσεως· ἀλλὰ τότε μάλιστα ἐπαινέσεις τὴν τέχνην, τὰ δοκοῦντα ἡμῖν ἐναντία εἶναι καὶ βλαβερὰ μετὰ τοῦ θαρρεῖν προσάγουσαν ὁρῶν, καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἐγγυωμένην. Τοῦτο γὰρ ἀνὴρ τεχνικός.

Εἰ δὲ ἰατρὸν ἀποδεχόμεθα τὰ ἐναντία ταῦτα ποιοῦντα, πολλῷ μᾶλλον τὴν Παύλου ψυχήν, οὕτω τοῖς κάμνουσι προσφερομένην, ἀνακηρύττειν δεῖ. Καὶ γὰρ τῶν τὰ σώματα ἀρρωστούντων οὐκ ἔλαττον οἱ τὰς ψυχὰς νοσοῦντες δέονται μηχανῆς καὶ μεταχειρίσεως· κἂν ἐξ εὐθείας αὐτοῖς προσίῃς, πάντα οἰχήσεται τὰ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἄνθρωποι ταῦτα ποιοῦσι, ὅταν ὁ Θεός, ὁ πάντα δυνάμενος, τούτῳ κέχρηται τῆς ἰατρείας τῷ νόμῳ, καὶ οὐ πάντοτε ἐξ εὐθείας ἡμῖν ὁμιλῇ; Ἐπειδὴ γὰρ ἑκόντας εἶναι βούλεται καλούς, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ἐδέησεν αὐτῷ καὶ μεθόδου, οὐ διὰ τὸ αὐτοῦ ἀδύνατον, ἄπαγε, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς τὸ ἡμέτερον. Αὐτῷ μὲν γὰρ ἔξεστι νεῦσαι μόνον, μᾶλλον δὲ ἐθελῆσαι μόνον, καὶ ποιῆσαι πάντα ἅπερ ἂν βούληται· ἡμεῖς δὲ ἅπαξ ἑαυτῶν γενόμενοι κύριοι, οὐκ ἀνεχόμεθα πάντα ὑπακούειν αὐτῷ. Ἐὰν οὖν ἄκοντας ἑλκύσῃ, ὅπερ ἔδωκεν, ἀφαιρήσεται, τὴν τῆς ἐξουσίας λέγω ἐλευθερίαν. Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἐδέησεν αὐτῷ μεθόδων πολλῶν.

4. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὸ ποικίλον τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ σοφόν· ὥστε ὅταν ἴδῃς αὐτὸν φεύγοντα κινδύνους, θαύμασον ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς ὁμόσε χωροῦντα αὐτοῖς· καθάπερ γὰρ τοῦτο ἀνδρείας, οὕτω κἀκεῖνο σοφίας.

τρό, ὅταν τὸν δεῖς ἄλλοτε νὰ καίει καὶ ἄλλοτε νὰ ἐπουλώνει τὴν πληγή, ἄλλοτε νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ νυστέρι καὶ ἄλλοτε φάρμακο, ἄλλοτε νὰ ἀπαγορεύει τροφὲς καὶ ποτά, καὶ ἄλλοτε νὰ ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβολικὴ χρήση αὐτῶν στὸν ἀσθενή, καὶ ἄλλοτε νὰ τὸν σκεπάζει ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἄλλοτε νὰ διατάζει αὐτὸν ποὺ ἔχει θερμανθεῖ πάρα πολὺ νὰ πιεῖ ὁλόκληρη φιάλη μὲ κρύο νερό, δὲ θὰ κατηγορήσεις τὴ μεταβολή, οὔτε τὴ συχνὴ ἀλλαγὴ τῆς γνώμης του. Ἀλλὰ τότε κυρίως θὰ ἐπαινέσεις τὴν ἐπιστήμη του, ὅταν βλέπεις νὰ προσφέρει μὲ θάρρος ἐκεῖνα ποὺ μᾶς φαίνονται ὅτι εἶναι ἀντίθετα καὶ βλαβερὰ καὶ νὰ ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειά μας. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἄνδρας ἐπιστήμονας.

Ἐὰν ὅμως παραδεχόμαστε σὰν ἰατρὸ ἐκεῖνον ποὺ κάνει αὐτὰ τὰ ἀντίθετα, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουμε τὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου, ἡ ὁποία συμπεριφέρεται ἔτσι στοὺς ἀσθενεῖς. Γιατὶ καὶ οἱ ἀσθενεῖς κατὰ τὴν ψυχὴ δὲν χρειάζονται λιγότερο τέχνη καὶ φροντίδα ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς στὸ σῶμα· καὶ ἂν τοὺς πλησιάσεις ἀμέσως, θὰ ἀπομακρυνθεῖ κάθε ἐλπίδα σωτηρίας τους. Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ θαυμαστό, ἂν ἄνθρωποι κάνουν αὐτά, ὅταν ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μπορεῖ τὰ πάντα νὰ κάνει, χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴ μέθοδο θεραπείας καὶ δὲ μᾶς μιλᾶ πάντοτε ἀπότομα; Ἐπειδὴ λοιπὸν θέλει μὲ τὴ θέλησή μας νὰ εἶμαστε καλοὶ καὶ ὄχι μὲ ἐξαναγκασμὸ καὶ βία, χρειάσθηκε ὁ Θεὸς καὶ μέθοδο, ὄχι ἀπὸ δική του ἀδυναμία, μακριὰ ἀπὸ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιὰ τὴ δική μας ἀσθηνὴ φύση. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι δυνατὸ νὰ κάνει νεῦμα μόνο, ἢ καλύτερα νὰ θελήσει μόνο, καὶ νὰ κάμει τὰ πάντα ποὺ θέλει. Ἐμεῖς ἀφοῦ κάποτε γίναμε αὐτεξούσιοι, δὲν ἀνεχόμαστε νὰ ὑπακούουμε πάντοτε σ' αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν μᾶς προσελκύσει χωρὶς τὴ θέλησή μας, θὰ ἀφαιρέσει αὐτὸ ποὺ μᾶς ἔδωσε, δηλαδὴ τὴν ἐλευθερία τῆς βουλήσεως. Γιὰ νὰ μὴ γίνει λοιπὸν αὐτό, χρειάσθηκε πολλὲς μεθόδους.

4. Αὐτὰ ὅμως δὲ σᾶς τὰ εἶπα χωρὶς σκοπό, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πολύπλευρης συμπεριφορᾶς καὶ τῆς σοφίας τοῦ μακαρίου Παύλου. Συνεπῶς ὅταν τὸν δεῖς νὰ ἀποφεύγει τοὺς κινδύνους, νὰ τὸν θαυμάσεις τὸ ἴδιο, ὅπως ὅταν τὸν δεῖς νὰ ὁρμᾶ πρὸς αὐ-

Ὅταν ἴδῃς μεγάλα φθεγγόμενον, θαύμασον ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς μετριάζοντα· καθάπερ γὰρ τοῦτο ταπεινοφροσύνης, οὕτως ἐκεῖνο μεγαλοψυχίας. Ὅταν ἴδῃς καυχώμενον, θαύμασον ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς διακρουόμενον ἐγκώμιον· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἤθους ἀτύφου, κἀκεῖνο φιλοστόργου καὶ φιλανθρώπου· τὴν γὰρ τῶν πολλῶν οἰκονομῶν σωτηρίαν, ταῦτα ἔπραττε. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «Εἴτε ἐξέστημεν, Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν». Οὔτε γάρ τις ἄλλος εἶχε τοσαύτας ἀνάγκας πρὸς ἀπόνοιαν, οὔτε ἄλλος τὶς οὕτω καθαρὸς ἀλαζονείας ἦν.

Σκόπει δέ· «Ἡ γνῶσις φυσιοῖ»· καὶ πάντες τοῦτο ἂν εἴπομεν μετ᾽ ἐκείνου· καὶ τοσαύτη δὲ ἦν ἐν αὐτῷ γνῶσις, ὅση ἐν οὐδενὶ τῶν πώποτε ἀνθρώπων γεγενημένων· ἀλλ᾽ ὅμως αὐτὸν οὐκ ἐπῆρεν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ μετριάζει. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»· καὶ πάλιν· «Ἐγώ, ἀδελφοί, οὔπω λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι»· καί, «Εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὔπω οὐδὲν ἔγνωκε». Πάλιν νηστεία φυσᾷ· καὶ τοῦτο ὁ Φαρισαῖος δηλοῖ λέγων· «Νηστεύω δὶς τῆς ἑβδομάδος». Ἀλλ᾽ οὗτος οὐχὶ νηστεύων, ἀλλὰ καὶ λιμώττων ἑαυτὸν ἔκτρωμα ἐκάλει. Τί λέγω νηστείαν καὶ γνῶσιν, ὅπουγε ὁμιλίαι τοσαῦται καὶ οὕτω συνεχῶς πρὸς τὸν Θεὸν ἦσαν αὐτῷ γεγενημέναι, ὅσαι μήτε προφητῶν, μήτε ἀποστόλων ἐγένοντο μηδενί, καὶ μᾶλλον ἐταπεινοῦτο διὰ ταῦτα; Μὴ γάρ μοι ταύτας εἴπῃς τὰς ἀναγεγραμμένας. Τὰς γὰρ πλείους ἀπέκρυψε, καὶ οὔτε πάσας εἶπεν, ἵνα μὴ δόξαν ἑαυτῷ περιθῇ μεγάλην, οὔτε πάσας ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὰ τῶν ψευδαποστόλων ἀνοίξῃ στόματα.

Οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς ἐκεῖνος ἐποίει, ἀλλὰ μετὰ αἰτίας δικαίας

---

5. Β' Κορ. 5, 13.
6. Α' Κορ. 8, 2.
7. Α' Κορ. 13, 7.
8. Φιλιπ. 3, 13.
9. Α' Κορ. 8, 2.
10. Λουκᾶ 18, 12.

τούς. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἀνδρείας, ἔτσι καὶ ἐκεῖνο εἶναι γνώρισμα σοφίας. Ὅταν δεῖς νὰ λέγει μεγάλα λόγια, νὰ θαυμάσεις ἔτσι, ὅπως ὅταν τὸν δεῖς νὰ μιλᾶ μὲ μέτρο, γιατὶ ὅπως αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ταπεινοφροσύνης, ἔτσι ἐκεῖνο εἶναι δεῖγμα μεγαλοψυχίας. Ὅταν τὸν δεῖς νὰ καυχιέται, θαύμασέ τον τόσο, ὅσο ὅταν τὸν δεῖς νὰ ἀποφεύγει τὸν ἔπαινο, γιατὶ καὶ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ταπεινοῦ ἤθους καὶ ἐκεῖνο φιλόστοργου καὶ φιλάνθρωπου. Γιατὶ ἔκανε αὐτὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Καὶ εἴτε τρελλαθήκαμε, τὸ κάνουμε αὐτὸ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, εἴτε εἴμαστε σώφρονες, τὸ κάνουμε γιὰ δική σας ὠφέλεια»[5]. Γιατὶ οὔτε κανένας ἄλλος δὲν εἶχε τόσες ἀφορμὲς γιὰ ἀλαζονεία, οὔτε κανένας ἄλλος δὲν ἦταν τόσο καθαρὸς ἀπὸ ἀλαζονεία».

Πρόσεχε ὅμως «Ἡ γνώση μᾶς γεμίζει ἔπαρση»[6], καὶ ὅλοι θὰ τὸ ποῦμε αὐτὸ μαζὶ μ' ἐκεῖνον. Καὶ ὑπῆρχε σ' αὐτὸν τόση γνώση, ὅση σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν μέχρι τώρα. Ἀλλ' ὅμως δὲν τὸν ἔκαμε νὰ ὑπερηφανευθεῖ, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμη δείχνει ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτό λέγει· «Μερικῶς γνωρίζουμε καὶ μερικῶς προφητεύουμε»[7]. Καὶ πάλι λέγει· «Ἐγώ, ἀδελφοί, δὲ θεωρῶ ἀκόμη ὅτι ἐπέτυχα τὴν ἀποστολή μου»[8], καί, «Ἐὰν κάποιος νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι, αὐτὸς δὲ γνώρισε τίποτε ἀκόμη»[9]. Ἐπίσης καὶ ἡ νηστεία φουσκώνει τόν ἄνθρωπο. Τοῦτο δηλώνει καὶ ὁ Φαρισαῖος ὅταν λέγει· «Νηστεύω δύο φορές τήν ἐβδομάδα»[10]. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος ὀνόμαζε τὸν ἑαυτό του ἔκτρωμα ὄχι ὅταν νήστευε, ἀλλὰ καὶ ὅταν πέθαινε ἀπὸ πείνα. Γιατί ἀναφέρω τὴ νηστεία καὶ τὴ γνώση, ὅταν βέβαια εἶχε αὐτὸς τόσο πολλὲς καὶ τόσο συχνὲς συνομιλίες μὲ τὸ Θεό, ὅσες δὲν εἶχε κανένας οὔτε ἀπὸ τοὺς προφῆτες, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπὶ πλέον ταπεινωνόταν γι' αὐτά; Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια αὐτὲς ποὺ ἔχει γράψει. Γιατὶ τὶς περισσότερες ἀπόκρυψε, καὶ οὔτε τὶς εἶπε ὅλες, γιὰ νὰ μὴ περιβληθεῖ μὲ μεγάλη δόξα· οὔτε ὅλες τὶς ἔκρυψε, γιὰ νὰ μὴ ἀνοίξει τὰ στόματα τῶν ψευδαποστόλων.

Γιατὶ τίποτε δὲν ἔκανε τυχαῖα ὁ Παῦλος, ἀλλὰ τὰ πάντα μὲ

πάντα καὶ εὐλόγου· καὶ μετὰ τοσαύτης σοφίας μετῄει τὰ ἐναντία πράγματα, ὡς τῶν αὐτῶν πανταχοῦ τυγχάνειν ἐπαίνων. Ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστι. Μέγα ἀγαθὸν τὸ μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ λέγειν. Ὁ δὲ οὕτως αὐτὸ εὐκαίρως ἐποίει, ὡς εἰπὼν μᾶλλον, ἢ σιγήσας, ἐπαινεθῆναι· καὶ εἰ μὴ τοῦτο πεποίηκε, τῶν ἀκαίρως ἐγκωμιαζόντων κατηγορήθη ἂν μᾶλλον· εἰ γὰρ μὴ ἐκαυχήσατο, πάντα ἂν ἀπώλεσε καὶ προέδωκε, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν ἂν ἐπῆρε πράγματα.

Οὕτως οἶδε τῷ καιρῷ πανταχοῦ κεχρῆσθαι, καὶ μετὰ γνώμης ὀρθῆς, καὶ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν, καὶ οὕτω χρησίμως, ὡς τῶν προστεταγμένων μηδὲν ἔλαττον ἐκ τούτων εὐδοκιμεῖν. Μᾶλλον γὰρ Παῦλος καυχώμενος τότε εὐδοκίμησεν, ἢ ἕτερός τις κρύπτων τὰ ἑαυτοῦ κατορθώματα· οὐδεὶς γὰρ τοσαῦτα εἰργάσατο ἀγαθὰ ἀποκρύπτων τὰ ἑαυτοῦ, ὅσα ἐκεῖνος ἐξειπὼν τὰ ἑαυτοῦ. Καὶ τὸ δὴ πάλιν θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον ἐξεῖπεν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς χρείας ἔστη. Οὐ γὰρ ὡς τοῦ καιροῦ παρέχοντος αὐτῷ πολλὴν τὴν ἄδειαν, ἀμέτρως πάλιν τῷ πάγματι ἐχρήσατο, ἀλλ᾽ ἔγνω μέχρι ποῦ προελθεῖν ἔδει.

5. Καὶ οὐδὲ τοῦτο αὐτῷ ἤρκεσεν, ἀλλ᾽ ὥστε μὴ τοὺς ἄλλους διαφθεῖραι, μηδὲ παρασκευάσαι ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐγκωμιάζειν, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ· αὐτὸς μὲν γάρ, τῆς χρείας καλούσης, τοῦτο ἐποίησεν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν τοὺς ἄλλους εἰς αὐτὸν ὁρῶντας, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ κεχρῆσθαι τῷ παραδείγματι· ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν γίνεται· πολλάκις γάρ, ὃ μετὰ καιροῦ φάρμακον ἐπέθηκεν οὗτος, ἀκαίρως ἕτερος ἐπιθεὶς ἐλυμήνατο καὶ ἐπεσκότησε τῇ τοῦ φαρμάκου δυνάμει· ἵν᾽ οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο γένηται, ὅρα

δίκαια καὶ εὔλογη αἰτία. Ἀκόμη μεταχειριζόταν μὲ τόση σοφία τὰ ἀντίθετα πράγματα, ὥστε νὰ ἀπολαμβάνει παντοῦ τοὺς ἴδιους ἐπαίνους. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι τοῦτο. Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νὰ μὴ λέγει κανένας τίποτε μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸς ὅμως τὸ ἔκανε αὐτὸ τόσο ἐπιτυχημένα στὶς κατάλληλες περιστάσεις, ὥστε νὰ ἐπαινεῖται περισσότερο ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, παρὰ ὅταν σιωποῦσε. Καὶ ἂν δὲν ἔκαμνε αὐτό, θὰ κατηγοροῦνταν περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπαινοῦνται σὲ ἀκατάλληλες περιστάσεις. Γιατὶ ἂν δὲν καυχιόταν, θὰ κατέστρεφε καὶ θὰ πρόδινε τὰ πάντα, καὶ θὰ ἐξύψωνε τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν.

Ἔτσι γνωρίζει παντοῦ νὰ ἐκμεταλλεύεται τὶς περιστάσεις καὶ μὲ ὀρθὴ γνώμη νὰ κάμνει ἀκόμα καὶ τὰ ἀπαγορευμένα, καὶ μὲ τόση ὠφέλεια, ὥστε ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ εὐδοκιμεῖ καθόλου λιγότερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε διαταχθεῖ νὰ κάνει. Γιατὶ ὁ Παῦλος τιμήθηκε περισσότερο τότε ὅταν καυχιόταν, παρὰ κάποιος ἄλλος ὅταν ἔκρυβε τὰ κατορθώματά του. Γιατὶ κανένας δὲν ἔκαμε τόσα καλὰ κρύβοντας τὰ κατορθώματά του, ὅσα ἐκεῖνος παρουσιάζοντας τὰ δικά του. Καὶ τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστο πάλι εἶναι, ὅτι ὄχι μόνο τὰ εἶπε, ἀλλὰ καὶ ὅτι σταμάτησε ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε. Γιατί, ἐπειδὴ οἱ περιστάσεις τοῦ παρχεῖχαν μεγάλη εὐχέρεια, δὲν μεταχειρίσθηκε πάλι ἄμετρα τὸ πράγμα, ἀλλὰ ἤξερε μέχρι ποιὸ σημεῖο ἔπρεπε νὰ προχωρήσει.

5. Καὶ οὔτε αὐτὸ τὸν ἱκανοποίησε, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ διαφθείρει τοὺς ἄλλους, οὔτε νὰ τοὺς προετοιμάσει ἁπλῶς νὰ ἐπαινοῦν τὸν ἑαυτό τους, ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του παράφρονα. Καὶ βέβαια, αὐτὸς τὸ ἔκανε αὐτὸ ἐπειδὴ ἦταν ἀνάγκη. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν φυσικὸ οἱ ἄλλοι, βλέποντας αὐτόν, νὰ μιμοῦνται τὸ παράδειγμά του ἁπλὰ καὶ τυχαῖα, πράγμα ποὺ καὶ στοὺς γιατροὺς γίνεται, γιατὶ πολλὲς φορὲς τὸ φάρμακο, ποὺ στὴν κατάλληλη στιγμὴ τὸ ἔδωσε κάποιος, ἐὰν ἄλλος τὸ ἔδωσε σὲ ἀκατάλληλη ἔβλαψε πολὺ καὶ θόλωσε τὰ πράγματα μὲ τὴ δύναμη τοῦ φαρμάκου· γιὰ νὰ μὴ γίνει λοιπὸν καὶ ἐδῶ τοῦτο, πρόσεχε πῶς διορθώνει προκαταβολικὰ τὸ πράγμα, ὅταν πρόκειται νὰ καυ-

πόση κέχρηται τῇ προδιορθώσει μέλλων καυχᾶσθαι, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ πολλάκις ἀναδυόμενος. «Ὄφελον γὰρ ἀνείχεσθέ» μου, φησί, «μικρόν τι τῆς ἀφροσύνης»· καὶ πάλιν, «Ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. Ἐν ᾧ δ' ἄν τις ἐν ἀφροσύνῃ τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ».

Καὶ τοσαῦτα εἰπών, οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ πάλιν μέλλων εἰς τὰ ἐγκώμια ἐμβαίνειν κρύπτει ἑαυτὸν λέγων· «Οἶδα ἄνθρωπον»· καὶ πάλιν, «Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι»· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, «Γέγονα ἄφρων», φησίν, «ὑμεῖς με ἠναγκάσατε». Τίς οὖν οὕτως ἀνόητος καὶ σφόδρα ἀναίσθητος, ὡς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ὁρῶν, τοσαύτης ἐπικειμένης ἀνάγκης, ὀκνοῦντα καὶ ἀναδυόμενον περὶ ἑαυτοῦ τι μέγα εἰπεῖν, καὶ καθάπερ ἵππον κατὰ κρημνῶν ἐρχόμενον καὶ ἀναχαιτίζοντα συνεχῶς, καί τοι μέλλων τοσαῦτα οἰκονομεῖν, μὴ φεύγειν ἐκ πολλῆς τὸ πρᾶγμα περιουσίας, καὶ μόνου καιροῦ καταναγκάζοντος κεχρῆσθαι τῷ πράγματι;

Βούλει καὶ ἕτερον αὐτοῦ δείξω τοιοῦτον; Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τουτό ἐστιν, ὅτι οὐκ ἠρκεῖτο τῷ συνειδότι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐδίδασκε πῶς ἕκαστον τούτων μετιέναι δεῖ, οὐχ ἑαυτῷ μόνον ἀπολογίαν κατασκευάζων ἀπὸ τῆς τῶν καιρῶν ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων, ὥστε ἐμπεσόντος καιροῦ μὴ φεύγειν τὸ τοιοῦτον, μήτε ἀκαίρως αὐτὸ μετιέναι πάλιν. Διὰ γὰρ τούτων, ὧν εἶπε, μονονουχὶ ταῦτα ἔλεγε· κακὸν μέγα τὸ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν μέγα τι καὶ θαυμαστόν· καὶ ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτο, ἀγαπητέ, τὸ μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης, καὶ ἀνάγκης βιαίας, καλλωπίζεσθαι τοῖς ἐγκωμίοις. Οὐκ ἔστι τοῦτο κατὰ Κύριον λαλεῖν, ἀλλὰ παραπληξίας μᾶλλον δεῖγμα τὸ τοιοῦτόν ἐστι, καὶ πάντα ἡ-

---

11. Β' Κορ. 11, 1.
12. Β' Κορ. 11, 17.21.
13. Β' Κορ. 12, 2.
14. Β' Κορ. 12, 5.
15. Β' Κορ. 12, 11.

χηθεῖ, ὑποχωρώντας ὄχι μία, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλές φορές. «Εἴθε νὰ μοῦ δείχνατε ἀνοχή», λέγει, «σὲ κάποια μικρὴ ἀνοησία»[11]. Καὶ πάλι λέγει· «Ἐκεῖνο ποὺ θὰ πῶ, δὲ θὰ τὸ πῶ σὰν δοῦλος τοῦ Κυρίου ἀλλὰ σὰν παράφρονας. Σὲ ὁτιδήποτε καὶ ἂν τολμᾶ νὰ καυχηθεῖ κανείς, μὲ ἀφροσύνη τὸ λέγω, τολμῶ καὶ ἐγώ»[12].

Καὶ ἐνῶ εἶπε τόσα, οὔτε σ' αὐτὰ ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει τοὺς ἐπαίνους, πάλι κρύβει τὸν ἑαυτό του λέγοντας, «Γνωρίζω ἄνθρωπο»[13] καὶ πάλι, «Γι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο θὰ καυχηθῶ, γιὰ τὸν ἑαυτό μου ὅμως δὲν θὰ καυχηθῶ»[14]. Καὶ ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ λέγει· «Ἔγινα ἀνόητος, ἐσεῖς μὲ ἀναγκάσατε νὰ γίνω»[15]. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι τόσο ἀνόητος καὶ πάρα πολὺ ἀναίσθητος, ὥστε βλέποντας τὸν ἅγιο ἐκεῖνον, ἂν καὶ ἦταν τόσο μεγάλη ἀνάγκη, νὰ διστάζει καὶ νὰ ὑποχωρεῖ γιὰ νὰ πεῖ κάτι μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ σὰν ἄλογο νὰ βαδίζει πρὸς τὸ γκρεμὸ καὶ νὰ ἀναχαιτίζει συνέχεια τὸν ἑαυτό του, ἂν καὶ ἐπρόκειτο πραγματικὰ νὰ μεταχειρισθεῖ τόσα πολλά, νὰ μὴν ἀποφεύγει μὲ πολλὴ φροντίδα τὴν καύχηση καὶ νὰ τὴν χρησιμοποιεῖ μόνο ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση;

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ ἄλλο τέτοιο δικό του; Γιατὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι τοῦτο, ὅτι δὲν τὸν ἀρκοῦσε ἡ ἀκριβὴς γνώση, ἀλλὰ καὶ μᾶς δίδασκε πῶς πρέπει νὰ μεταχειριζόμαστε τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, προετοιμάζοντας ὄχι μόνο δικαιολογία γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντας τοὺς ἄλλους, ὥστε νὰ μὴν ἀποφεύγουν αὐτὸ ὅταν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση, οὔτε πάλι νὰ τὸ μεταχειρίζονται σὲ ἀκατάλληλες περιστάσεις. Γιατὶ μ' αὐτὰ ποὺ εἶπε, σχεδὸν εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε τὰ ἑξῆς· εἶναι μεγάλο κακὸ νὰ λέγει κανεὶς κάτι μεγάλο καὶ θαυμαστὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του· καὶ εἶναι ἀπόδειξη τῆς πιὸ μεγάλης ἀνοησίας, ἀγαπητέ, τοῦτο, τὸ νὰ στολίζεται δηλαδὴ κανεὶς μὲ ἐπαίνους ὅταν δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη οὔτε βίαιος ἐξαναγκασμός. Δὲν εἶναι αὐτὸ διδασκαλία σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ εἶναι γνώρισμα παραφροσύνης, καὶ μᾶς ἀφαιρεῖ ὅλη τὴν ἀμοιβὴ ὕστερα ἀπὸ πολ-

μῖν κενοί τὸν μισθὸν μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους.

Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ πλείονα τούτων, δι' ὧν παρῃτήσατο καὶ ἀνάγκης ἐμπεσούσης, εἶπε πρὸς ἅπαντας. Τὸ δὲ τούτου μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἀνάγκης ἐμπεσούσης, πάντα ἐξέχεεν εἰς μέσον, ἀλλὰ τὰ πλείονα ἀπεκρύψατο καὶ μείζονα. «Ἐλεύσομαι» γάρ, φησίν, «εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου· φείδομαι δέ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ». Ταῦτα δὲ ἔλεγε παιδεύων ἅπαντας, μηδὲ ἀνάγκης οὔσης, πάντα ὅσα σύνισμεν ἑαυτοῖς, φέροντας αὐτὰ εἰς μέσον κατατιθέναι, ἀλλ' ὅσα τοῖς ἀκούουσι χρήσιμα.

6. Ἐπεὶ καὶ ὁ Σαμουήλ· οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς καὶ ἐκείνου μνησθῆναι τοῦ ἁγίου, εἰς γὰρ ὠφέλειαν ἡμῶν καὶ τὰ ἐγκώμια γίνεται· ἐκαυχήσατό ποτε καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἐξεῖπεν οἰκεῖα κατορθώματα· ἀλλὰ ποῖα; Ἃ τοῖς ἀκούουσι συνέφερεν. Οὐ γὰρ περὶ σωφροσύνης ἀπέτεινε λόγον μακρόν, οὐδὲ περὶ ταπεινοφροσύνης, οὐδὲ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν, ἀλλὰ ὑπὲρ τίνος; Ὑπὲρ τούτου, ὃ μάλιστα ἔδει μαθεῖν τὸν τότε βασιλεύοντα, ὑπὲρ δικαιοσύνης, καὶ τοῦ καθαρὰς ἔχειν τὰς χεῖρας δώρων.

Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν καυχώμενος, ἀπ' ἐκείνων καυχᾶται τῶν δυναμένων τὸν ἀκροατὴν διορθῶσαι. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἄλλην εἶπεν ἀρετήν, ἀλλὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα παρήγαγεν εἰς μέσον, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Τὸ μὲν γὰρ περαιτέρω τὸν λόγον ἐξαγαγεῖν, φιλοτίμου καὶ ἀλαζόνος· τὸ δὲ εἰπεῖν ταῦτα, ἃ πρὸς τὴν παροῦσαν ἔμελλε χρείαν ἀναγκαῖα εἶναι, φιλανθρώπου, καὶ τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον ὁρῶντος· ὃ δὴ καὶ Παῦλος ἐποίησε. Καὶ γὰρ διεβάλλετο, ὡς οὐκ ὢν ἀπόστολος δόκιμος, οὐδὲ ἔχων τινὰ ἰσχύν. Ἀνάγκη τοίνυν ἦν δι' ἐκεῖνα εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν, ἃ μάλιστα ἐδείκνυ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα.

---

16. Β' Κορ. 12, 1.
17. Βλ. Α' Βασ. 17, 34.

λοὺς ἱδρῶτες καὶ κόπους.

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, μὲ ὅσα ἀπόφυγε νὰ πεῖ καὶ ὅταν ἦταν ἀνάγκη, τὰ εἶπε πρὸς ὅλους. Καὶ τὸ σημαντικότερο ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ὅτι δὲν τὰ φανέρωσε ὅλα καὶ ὅταν εἶχε παραστεῖ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἀπέκρυψε τὰ περισσότερα καὶ τὰ σπουδαιότερα. «Γιατὶ θὰ ἔλθω», λέγει, «στὶς ὀπτασίες καὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Κυρίου. Δυσκολεύομαι ὅμως, μήπως μοῦ λογαριάσει κανεὶς παραπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ βλέπει ἢ ἀκούει ἀπὸ μένα»[16]. Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ διδάσκοντας ὅλους, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποκαλύπτουμε ὅλα ὅσα γνωρίζουμε, οὔτε ἀκόμη ὅταν ὑπάρχει ἀνάγκη, ἀλλὰ ὅσα εἶναι χρήσιμα σ' ἐκείνους ποὺ ἀκούουν.

6. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Σαμουὴλ (γιατὶ δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὸν ἅγιο αὐτόν, ἀφοῦ γιὰ δική μας ὠφέλεια γίνονται καὶ τὰ ἐγκώμια), καυχήθηκε κάποτε καὶ αὐτὸς καὶ εἶπε ὅλα τὰ δικά του κατορθώματα. Ποιά ὅμως; Ἐκεῖνα ποὺ συνέφεραν σ' αὐτοὺς ποὺ ἄκουαν. Γιατὶ δὲν ἔβγαλε μεγάλο λόγο γιὰ τὴ σωφροσύνη, οὔτε γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, οὔτε γιὰ τὸ νὰ μὴ μνησικακεῖ κανείς· ἀλλὰ γιὰ ποιὸ πράγμα; Γιὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε ἰδιαίτερα νὰ μάθει ὁ τότε βασιλιάς, δηλαδὴ γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ γιὰ τὸ νὰ ἔχει καθαρὰ τὰ χέρια του ἀπὸ δῶρα ποὺ δίνονται γιὰ δωροδοκία.

Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλι ὅταν καυχιέται, καυχιέται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ διορθώσουν τὸν ἀκροατή. Γιατὶ οὔτε ἐκεῖνος εἶπε γιὰ ἄλλη ἀρετή, ἀλλὰ παρουσίασε τὴν ἀρκούδα καὶ τὸ λιοντάρι καὶ τίποτε ἄλλο[17]. Γιατὶ τὸ νὰ προχωροῦσε παραπέρα τὸ λόγο θὰ ἦταν δεῖγμα ἀνθρώπου φιλόδοξου καὶ ἀλαζόνα· τὸ νὰ πεῖ ὅμως αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ εἶναι χρήσιμα στὴν παρούσα ἀνάγκη, εἶναι δεῖγμα φιλάνθρωπου καὶ ἐκείνου ποὺ βλέπει τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος. Γιατὶ πραγματικὰ τὸν διέβαλλαν ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος ἀπόστολος καὶ ὅτι δὲν εἶχε καμιὰ δύναμη. Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη ἐξ αἰτίας ἐκείνων νὰ ἀναφερθεῖ σ' αὐτά, τὰ ὁποῖα κυρίως ἔδειχναν τὸ ἀξίωμά του.

Ὁρᾷς δι' ὅσων ἐπαίδευσε τὸν ἀκροατὴν μὴ ἁπλῶς καυχᾶσθαι; Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ τοῦ δεῖξαι, ὅτι ἀνάγκη τοῦτο ἐποίησε· δεύτερον, διὰ τοῦ καὶ ὡς ἄφρονα ἑαυτὸν καλέσαι, καὶ πολλαῖς χρήσασθαι παραιτήσεσι· τρίτον, διὰ τοῦ μὴ πάντα εἰπεῖν, ἀλλὰ τὰ μείζονα ἀποκρύψαι, καὶ ταῦτα ἀνάγκης οὔσης· τέταρτον, διὰ τοῦ προσωπεῖον ἕτερον ὑπελθεῖν, καὶ εἰπεῖν ὅτι «Οἶδα ἄνθρωπον»· πέμπτον, διὰ τοῦ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἅπασαν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὗ μάλιστα ὁ παρὼν ἐδεῖτο καιρός.

Οὐκ ἐν τῷ καυχᾶσθαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑβρίζειν τοιοῦτος ἦν. Καί τοι καὶ τοῦτο κεκωλυμένον ἦν, τὸ ὑβρίζειν ἀδελφόν, ἀλλ' οὕτω καὶ τούτῳ δεόντως ἐχρήσατο πάλιν, ὡς τῶν ἐγκωμιαζόντων μᾶλλον εὐδοκιμῆσαι. Διά τοι τοῦτο καὶ Γαλάτας καλῶν ἀνοήτους καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ Κρῆτας γαστέρας ἀργάς, καὶ θηρία κακά, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακηρύττεται. Καὶ γὰρ ὅρον ἡμῖν ἔδωκε καὶ κανόνα, ὥστε τῶν κατὰ Θεὸν ἀμελουμένων μὴ κεχρῆσθαι θεραπείᾳ, ἀλλὰ πληκτικώτερον μεταχειρίζειν τὸν λόγον. Καὶ πάντων μέτρα ἐστὶ παρ' αὐτῷ κείμενα· διὰ δὴ τοῦτο πάντα ποιῶν καὶ λέγων εὐδοκίμει, καὶ ὑβρίζων καὶ ἐπαινῶν, καὶ ἀποστρεφόμενος καὶ θεραπεύων, καὶ ἐπαίρων ἑαυτόν, καὶ μετριάζων, καὶ καυχώμενος, καὶ ταλανίζων. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὕβρις καὶ λοιδορία εὐδοκιμεῖ, ὅπου γε καὶ φόνος εὐδοκίμησε καὶ ἀπάτη καὶ δόλος, καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, καὶ ἐπὶ τῆς Καινῆς;

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσαντες, καὶ Παῦλον θαυμάσωμεν, καὶ τὸν Θεὸν δοξάσωμεν, καὶ ἡμεῖς οὕτως αὐτὸν μεταχειρισώμεθα, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

18. Γαλ. 3, 1.
19. Τίτ. 1, 12.

Βλέπεις μὲ πόσα δίδαξε τὸν ἀκροατὴ νὰ μὴ καυχιέται χωρὶς λόγο; Πρῶτο, μὲ τὸ νὰ δείξει, ὅτι ἀπὸ ἀνάγκη ἔκαμε τοῦτο· δεύτερο, μὲ τὸ νὰ ὀνομάσει τὸν ἑαυτό του παράφρονα καὶ νὰ χρησιμοποιήσει πολλὲς ἱκεσίες· τρίτο, μὲ τὸ νὰ μὴ πεῖ τὰ πάντα, ἀλλὰ νὰ ἀποκρύψει τὰ σπουδαιότερα, καὶ αὐτὰ ἔγιναν ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἀνάγκη· τέταρτο, μὲ τὸ νὰ οἰκειοποιηθεῖ ἄλλο πρόσωπο καὶ νὰ πεῖ ὅτι «Γνωρίζω ἄνθρωπο»· πέμπτο, μὲ τὸ νὰ μὴ φανερώσει ὅλη τὴν ἄλλη ἀρετή, ἀλλὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο ἰδιαίτερα χρειαζόταν ἡ παροῦσα περίσταση.

Ὄχι μόνο ὅταν ἔπρεπε νὰ καυχηθεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἦταν ἀνάγκη νὰ κατηγορήσει τέτοιος ἦταν ὁ Παῦλος. Ἂν καὶ τοῦτο δὲν ἐπιτρεπόταν, τὸ νὰ κατηγορεῖ δηλαδὴ κανεὶς τὸν ἀδελφό του, ὅμως τὸ χρησιμοποίησε καὶ τοῦτο ἔτσι κατάλληλα πάλι, ὥστε νὰ κατορθώσει περισσότερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐγκωμιάζουν. Γι' αὐτὸ βέβαια, ἂν καὶ ἀποκαλεῖ καὶ μία καὶ δύο φορὲς τοὺς Γαλάτες ἀνόητους[18] καὶ τοὺς Κρῆτες ἀνθρώπους ποὺ τρώγουν χωρὶς νὰ ἐργάζονται καὶ θηρία κακά[19], καὶ ἀπὸ αὐτὰ θαυμάζεται. Γιατὶ πραγματικὰ μᾶς ἔδωσε κανόνα καὶ τέλειο ὑπόδειγμα, ὥστε σ' αὐτοὺς ποὺ ἀμελοῦν τὸ Θεὸ νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμε κολακεία, ἀλλὰ νὰ τοὺς κτυποῦμε περισσότερο μὲ τὸ λόγο. Καὶ σ' ὅλα τηρεῖ ὁ Παῦλος τὸ μέτρο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν διακρινόταν σ' ὅλα ὅσα ἔκαμε καὶ ἔλεγε, ὅταν κατηγοροῦσε καὶ ἐπαινοῦσε, ὅταν ἀποστρεφόταν καὶ κολάκευε, ὅταν ὑπερηφανευόταν καὶ ὅταν γινόταν μετριοπαθής, ὅταν καυχιόταν καὶ ἐλεεινολογοῦσε τὸν ἑαυτό του. Καὶ γιατί θαυμάζεις ἂν εὐδοκιμεῖ ἡ ὕβρη καὶ ἡ κατηγορία, ἀφοῦ βέβαια καὶ ὁ φόνος καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ὁ δόλος εὐδοκίμησε καὶ στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη;

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξετάσουμε ὅλα αὐτὰ μὲ προσοχή, καὶ ἂς θαυμάσουμε τὸν Παῦλο, καὶ ἂς δοξάσουμε τὸ Θεὸ καὶ ἂς χρησιμοποιήσουμε αὐτὸν ἔτσι, ὥστε καὶ ἐμεῖς νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄.

1. Βούλεσθε τήμερον, ἀγαπητοί, παρέντες τὰ μεγάλα Παύλου καὶ θαυμαστά, ἃ δοκεῖ παρά τισι λαβήν τινα ἔχειν, ταῦτα εἰς μέσον ἀγάγωμεν; Καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ ἐκείνων ὀψόμεθα οὐκ ἔλαττον αὐτὸν ποιοῦντα λαμπρὸν καὶ μέγαν. Τί οὖν ἐστιν ὃ λαβὴν ἔχει; Ὤφθη ποτέ, φησί, πληγὰς δεδοικώς· καὶ γὰρ ὤφθη, ὅτε αὐτὸν προέτειναν τοῖς ἱμᾶσι· καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐπὶ τῆς πορφυροπώλιδος, ὅτε καὶ πράγματα παρεῖχε τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἐξαγαγεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο κατασκευάζων τοῦτο ἐποίει, ἢ ἀσφάλειαν ἑαυτῷ, καὶ τὸ μὴ ταχέως τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; Ὅτι οὐδὲν αὐτὸν οὕτω μέγαν δείκνυσι καὶ θαυμαστόν, ὡς ταῦτα τὰ εἰρημένα· οἷον ὅτι ψυχὴν ἔχων τοιαύτην, οὐχὶ τολμηράν, οὐδὲ ἀπονενοημένην, καὶ σῶμα οὕτως εἶκον πληγαῖς καὶ τρέμον μάστιγας, τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων οὐκ ἔλαττον πάντων ὑπερεῖδε τῶν δοκούντων εἶναι φοβερῶν, ἡνίκα ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει.

Ὅταν οὖν ἴδῃς αὐτὸν ἀποτεινόμενον καὶ δεδοικότα, ἀναμνήσθητι τῶν ρημάτων ἐκείνων, δι᾽ ὧν ὑπερέβη τοὺς οὐρανούς,

---

1. Βλ. Πράξ. 16, 16-40.

10

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'.

1. Θέλετε σήμερα, ἀγαπητοί, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἔργα τοῦ Παύλου, ἐκεῖνα ποὺ νομίζουν μερικοὶ ὅτι παρέχουν κάποια ἀφορμὴ γιὰ κατηγορία, αὐτὰ νὰ παρουσιάσουμε ἐνώπιόν σας; Γιατὶ πράγματι θὰ δοῦμε ὅτι καὶ αὐτὰ τὸν καθιστοῦν λαμπρὸ καὶ μεγάλο ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκεῖνα. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ παρέχει ἀφορμή γιὰ κατηγορία; Φάνηκε κάποτε, λέγει, ὅτι φοβήθηκε τὰ πλήγματα. Καὶ πράγματι φάνηκε, ὅταν τὸν παρέδωσαν γιὰ μαστίγωση. Καὶ ὄχι μόνο τότε, ἀλλὰ καὶ ἄλλη φορὰ πάλι στὴν περίπτωση τῆς πορφυροπώλιδας, ὅταν προκαλοῦσε καὶ ζητήματα σ' ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ φυλακή[1]. Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲν ἐξασφάλιζε ἐνεργώντας ἔτσι, παρὰ τὴν ἀσφάλειά του καὶ τὸ νὰ μὴ περιπέσει σύντομα στὰ ἴδια. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε; Ὅτι τίποτε δὲν ἀποδεικνύει αὐτὸν τόσο μεγάλο καὶ θαυμαστό, ὅσο αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ. Ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ εἶχε τέτοια ψυχή, ὄχι τολμηρή, οὔτε ἀπελπισμένη, καὶ σῶμα ποὺ ἔτσι ὑποχωροῦσε στὰ κτυπήματα καὶ ἔτρεμε τὶς μαστιγώσεις, δὲν περιφρόνησε λιγότερο ἀπὸ τὶς ἀσώματες δυνάμεις ὅλα ἐκεῖνα ποὺ τὰ θεωροῦσε ὅτι εἶναι φοβερά, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσε αὐτὸ ἡ περίσταση.

Ὅταν λοιπὸν τὸν δεῖς συνεσταλμένο καὶ νὰ φοβᾶται, θυμήσου τὰ λόγια ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ξεπέρασε τοὺς οὐρανοὺς

καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἡμιλλᾶτο, λέγων· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;» Ἀναμνήσθητι τῶν ρημάτων ἐκείνων, δι' ὧν οὐδὲν ταῦτα εἶναί φησι, λέγων· «Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα».

Πρόσθες τούτοις τὰς καθημερινὰς θλίψεις, τοὺς θανάτους τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν· καὶ ταῦτα ἐννοήσας, καὶ Παῦλον θαύμαζε, καὶ σαυτοῦ μηκέτι ἀπογνῷς. Αὐτὴ γὰρ ἡ δοκοῦσα τῆς φύσεως εἶναι ἀσθένεια, αὐτὴ μέγιστον δεῖγμα τῆς ἀρετῆς ἐστι τῆς ἐκείνου, ὅτι οὐκ ἀπηλλαγμένος τῆς τῶν πολλῶν ἀνάγκης, τοιοῦτος ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῶν κινδύνων ὑπερβολὴ πολλοῖς ἂν ταύτην παρέσχε τὴν ὑπόληψιν, καὶ ὑποπτεύειν ἴσως ἐποίησεν, ὅτι ἀνώτερος τῶν ἀνθρωπίνων γενόμενος, τοιοῦτος ἦν· διὰ ταῦτα συνεχωρεῖτο πάσχειν, ἵνα μάθῃς ὅτι εἷς τῶν πολλῶν ὢν κατὰ τὴν φύσιν, κατὰ τὴν προθυμίαν, οὐ μόνον ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἦν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων εἷς ἦν.

Μετὰ γὰρ τοιαύτης ψυχῆς καὶ τοιούτου σώματος τοὺς μυρίους ὑπέμενε θανάτους, καὶ κατεφρόνει τῶν παρόντων, τῶν μελλόντων. Διὸ καὶ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πολλοῖς ἄπιστα ἐφθέγξατο ρήματα· «Ὅτι ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Δυνατὸν γάρ, εἰ βουληθείημεν μόνον, πᾶσαν φύσεως ἀγωνίαν τῇ τῆς προθυμίας κινῆσαι δυνάμει· καὶ οὐδέν ἐστιν, ὅπερ ἀδύνατον ἀνθρώποις, τῶν ὑπὸ Χριστοῦ κελευσθέντων. Ἂν γὰρ ὅσην ἔχομεν προθυμίαν, ταύτην ἐπιδῶμεν, καὶ ὁ Θεὸς πολλὴν ἡμῖν συνεισάγει ροπήν, καὶ οὕτω πᾶσι τοῖς ἐπιοῦσι δεινοῖς ἀνάλωτοι γενησόμεθα.

---

2. Ρωμ. 8, 35.
3. Β' Κορ. 4, 17-18.
4. Ρωμ. 9, 3.

καὶ συναγωνιζόταν τοὺς ἀγγέλους, λέγοντας· «Ποιὸς θὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ; μήπως θλίψη, ἢ στενοχώρια, ἢ διωγμός, ἢ πείνα, ἢ κίνδυνος, ἢ σφαγή;»[2]. Θυμήσου τὰ λόγια ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα λέγει ὅτι δὲν εἶναι τίποτε αὐτά, λέγοντας. «Γιατὶ οἱ ἐλαφρὲς θλίψεις μας, ποὺ περνοῦν γρήγορα, προετοιμάζουν σὲ μᾶς σὲ ὑπερβολικὰ μεγάλο βαθμὸ αἰώνιο βάρος δόξας, ὅταν δὲν προσέχουμε ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν βλέπονται»[3].

Πρόσθεσε σ' αὐτὰ τὶς καθημερινὲς θλίψεις, τοὺς καθημερινοὺς θανάτους· καὶ ἀφοῦ τὰ κατανοήσεις αὐτά, καὶ τὸν Παῦλο θαύμαζε καὶ ἐσὺ μὴν ἀπελπίζεσαι περισσότερο. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσθένεια τῆς φύσης του, αὐτὸ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς του, ὅτι δηλαδή, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πολλῶν, ὑπῆρξε τέτοιος ὁ Παῦλος. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ὑπερβολικοὶ κίνδυνοι θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν σὲ πολλοὺς τὴν ὑπόνοια καὶ ἴσως νὰ τοὺς ἔκαμε νὰ ὑποπτευθοῦν, ὅτι ὑπῆρξε τέτοιος, ἐπειδὴ ἔγινε ἀνώτερος τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν, γι' αὐτὸ τοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ πάσχει, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἂν καὶ ἦταν κατὰ τὴ φύση ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, κατὰ τὴν προθυμία δὲν ἦταν μόνο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους.

Γιατὶ μὲ τέτοια ψυχὴ καὶ μὲ τέτοιο σῶμα ὑπέμενε τοὺς πολλοὺς θανάτους καὶ περιφρονοῦσε τὰ παρόντα καθὼς καὶ τὰ μέλλοντα. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ σὲ πολλοὺς ἀπίστευτα λόγια· «Ὅτι θὰ εὐχόμουν νὰ γίνω ἀνάθεμα ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, οἱ ὁποῖοι εἶναι συγγενεῖς μου κατὰ σάρκα»[4]. Γιατὶ εἶναι δυνατό, ἂν θὰ τὸ θέλαμε μόνο, νὰ μετακινήσουμε μὲ τὴ δύναμη τῆς προθυμίας κάθε ἀγωνία τῆς φύσης, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἀδύνατο στοὺς ἀνθρώπους. Ἐάν, ὅση προθυμία ἔχουμε, τὴ δώσουμε, καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἐνισχύσει πολύ, καὶ ἔτσι θὰ γίνουμε ἀπόρθητοι σ' ὅλα τὰ ἐπερχόμενα δεινά.

Οὐδὲ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι πληγὰς καταγνώσεως ἄξιον, ἀλλὰ τὸ διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν ἀνάξιόν τι τῆς εὐσεβείας ὑπομεῖναι, ὥστε τὸ δεδοικέναι πληγὰς τὸν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἄληπτον θαυμαστότερον δείκνυσι τοῦ μὴ φοβουμένου. Μᾶλλον γὰρ ἡ προαίρεσις οὕτω διαλάμπει· τὸ μὲν γὰρ φοβηθῆναι πληγάς, τῆς φύσεως· τὸ δὲ μηδὲν διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν ἀπρεπὲς ὑπομεῖναι, τῆς προαιρέσεως διορθουμένης τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα, καὶ κρατούσης τῆς ἀσθενείας ἐκείνης. Ἐπεὶ οὐδὲ τὸ λυπεῖσθαι ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ διὰ τὴν λύπην εἰπεῖν τι ἢ πρᾶξαι τῶν τῷ Θεῷ μὴ δοκούντων.

2. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἦν ἄνθρωπος Παῦλος, καλῶς μοι τὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα εἰς μέσον ἦγες, ὡς μέλλων ταύτῃ τὸν λόγον ἐλέγχειν· εἰ δὲ λέγω καὶ διαβεβαιοῦμαι ὅτι ἄνθρωπος μὲν ἦν, καὶ ἡμῶν οὐδὲν ἀμείνων κατὰ τὴν φύσιν, βελτίων δὲ γέγονε κατὰ τὴν προαίρεσιν, εἰκῇ μοι ταῦτα προφέρεις, μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῇ, ἀλλ' ὑπὲρ Παύλου. Καὶ γὰρ δεικνύεις ἐντεῦθεν ἡλίκος ἐκεῖνος ἦν, ὡς ἐν τοιαύτῃ φύσει τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἰσχῦσαι. Οὐκ ἐκεῖνον δὲ μόνον ἐπαίρεις, ἀλλὰ καὶ ἀπορράπτεις τῶν ἀναπεπτωκότων τὰ στόματα, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς εἰς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν καταφυγεῖν, ἀλλ' ὠθῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπὸ προαιρέσεως σπουδήν.

Ἀλλὰ καὶ θάνατον, φησίν, ἔδεισέ ποτε; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως. Ἀλλ' ὅμως οὗτος αὐτὸς πάλιν ὁ θάνατον δεδοικὼς ἔλεγε· «Καὶ γὰρ ἡμεῖς, οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν βαρούμενοι». Καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν». Εἶδες πῶς ἀντίρροπον τῆς φυσικῆς ἀσθενείας τὴν ἀπὸ προαιρέσεως εἰσήγαγε δύναμιν; Ἐπεὶ καὶ μάρτυρες πολλοὶ πολλάκις ἀπάγεσθαι μέλλοντες ἐπὶ θανάτῳ, ὠχρίασαν, καὶ φόβου καὶ ἀγωνίας ἐνεπλήσθησαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα θαυμαστοί, ὅτι καὶ

---

5. Β' Κορ. 5, 4. 6. Ρωμ. 8, 23.

Οὔτε βέβαια τὸ νὰ φοβᾶται κανεὶς τὰ πλήγματα εἶναι ἄξιο κατηγορίας, ἀλλὰ τὸ νὰ ὑπομείνει κάτι ἀνάξιο τῆς εὐσέβειας ἀπὸ φόβο τῶν κτυπημάτων. Ὥστε τὸ ὅτι φοβᾶται τὰ κτυπήματα ἐκεῖνος ποὺ στοὺς ἀγῶνες εἶναι ἀπρόσβλητος, τὸν ἀποδεικνύει θαυμαστότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲ φοβᾶται. Γιατὶ περισσότερο διακρίνεται ἔτσι ἡ προαίρεση. Καθόσον τὸ νὰ φοβηθεῖ κανεὶς τὰ κτυπήματα, εἶναι γνώρισμα τῆς φύσης· τὸ νὰ μὴν ὑπομείνει ὅμως τίποτε τὸ ἄπρεπο ἀπὸ φόβο τῶν κτυπημάτων, εἶναι ἀπόδειξη τῆς προαίρεσης ποὺ διορθώνει τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσης καὶ ἐνισχύει τὴν ἀδυναμία της. Ἐπειδὴ οὔτε τὸ νὰ λυπᾶται κανεὶς εἶναι ἁμαρτία, ἀλλὰ τὸ νὰ πεῖ ἢ νὰ πράξει κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀρέσουν στὸ Θεὸ ἐξαιτίας τῆς λύπης του.

2. Ἐὰν λοιπὸν ἔλεγα, ὅτι δὲν ἦταν ἄνθρωπος ὁ Παῦλος, πολὺ καλὰ θὰ μοῦ παρουσίαζες τὰ ἐλαττώματα τῆς φύσης, γιὰ νὰ ἐλέγξεις μ' αὐτὸ τὸ λόγο μου. Ἐὰν ὅμως λέγω καὶ διαβεβαιώνω ὅτι ἦταν βέβαια ἄνθρωπος καὶ καθόλου καλύτερος ἀπὸ μᾶς κατὰ τὴ φύση, ἀλλὰ ἔγινε καλύτερος κατὰ τὴν προαίρεση, ἄσκοπα μοῦ τὰ λέγεις αὐτά, ἢ καλύτερα ὄχι ἄσκοπα, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ Παύλου. Γιατὶ πραγματικὰ θὰ ἔδειχνες ἀπὸ αὐτὰ πόσο μεγάλος ἦταν ἐκεῖνος, ὥστε μὲ τέτοια φύση νὰ κατορθώσει πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ τὴ φύση. Δὲν ἐξυψώνεις ὅμως μόνο αὐτόν, ἀλλὰ καὶ κλείνεις τὰ στόματα ἐκείνων ποὺ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ σωτηρία τους, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἀφήνεις νὰ καταφύγουν στὴν ὑπεροχὴ τῆς φύσης, ἀλλὰ τοὺς ὠθεῖς στὸ ζῆλο τῆς προαίρεσης.

Ἀλλὰ καὶ τὸ θάνατο, λέγει, φοβήθηκε ποτέ; Καὶ τοῦτο πραγματικὰ εἶναι γνώρισμα τῆς φύσης. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος πάλι ὁ ὁποῖος φοβήθηκε τὸ θάνατο ἔλεγε· «Γιατὶ ἐμεῖς, ποὺ εἴμαστε στὴ σκηνὴ αὐτὴ τοῦ σώματος, στενάζουμε σὰν νὰ πιεζόμαστε ἀπὸ κάποιο βαρὺ φορτίο»[5]. Καὶ πάλι· «Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι στενάζουμε ἀπὸ τὸ βάθος τῶν καρδιῶν μας»[6]. Εἶδες πῶς ἔφερε τὴ δύναμη τῆς προαίρεσης ἀντίρροπο τῆς φυσικῆς ἀδυναμίας; Γιατὶ καὶ πολλοὶ μάρτυρες πολλὲς φορὲς ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὁδηγηθοῦν πρὸς τὸ θάνατο ἔγιναν χλωμοὶ καὶ τοὺς ἔπιασε φόβος καὶ ἀγωνία. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι πιὸ πολὺ ἀξιοθαύμαστοι,

οὗτοι δεδοικότες θάνατον, οὐκ ἔφυγον θάνατον διὰ τὸν Ἰησοῦν. Οὕτω καὶ Παῦλος φοβούμενος θάνατον, οὐδὲ γέενναν παραιτεῖται διὰ τὸν ποθούμενον Ἰησοῦν, καὶ τρέμων τελευτήν, τὸ ἀναλῦσαι ἐπιζητεῖ.

Οὐχ οὗτος δὲ μόνον τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ κορυφαῖος αὐτῶν πολλάκις εἰπών, ὅτι ἕτοιμός ἐστι τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι, σφόδρα ἐδεδοίκει θάνατον. Ἄκουσον γοῦν τί διαλεγόμενος αὐτῷ περὶ τούτου φησὶν ὁ Χριστός· «Ὅταν δὲ γηράσῃς ζώσουσί σε καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις», τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα διηγούμενος, οὐ τὸ τῆς προαιρέσεως. Ἡ γὰρ φύσις τὰ αὐτῆς καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἐπιδείκνυται, καὶ κρατῆσαι τῶν ἐλαττωμάτων ἐκείνων οὐκ ἔνι, οὐδὲ τὸν σφόδρα βουλόμενον καὶ σπουδάζοντα· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐντεῦθεν παραβλαπτόμεθα, ἀλλὰ καὶ θαυμαζόμεθα μᾶλλον.

Ποῖον γὰρ ἔγκλημα φοβεῖσθαι θάνατον; ποῖον δὲ οὐκ ἐγκώμιον, φοβούμενον θάνατον μηδὲν διὰ τὸν φόβον ἀνελεύθερον ὑπομεῖναι; Οὐ γὰρ τὸ φύσιν ἔχειν ἐλάττωμα ἔχουσαν, ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ τοῖς ἐλαττώμασι δουλεύειν· ὡς ὅ γε τὴν παρ' αὐτῆς ἐπήρειαν τῇ τῆς προαιρέσεως ἀνδρείᾳ διορθούμενος, μέγας καὶ θαυμαστός. Καὶ ταύτῃ δείκνυσιν ὅσον ἐστὶ προαιρέσεως ἰσχύς, καὶ ἐπιστομίζει τοὺς λέγοντας, διὰ τί μὴ φύσει γεγόναμεν καλοί; Τί γὰρ διαφέρει τοῦτο φύσει, ἢ προαιρέσει εἶναι; Πόσῳ δὲ τοῦτο βέλτιον ἐκείνου; Ὅσῳ καὶ στεφάνους ἔχει, καὶ λαμπρὰν τὴν ἀνακήρυξιν. Ἀλλὰ βέβαιον τὸ τῆς φύσεως; Ἀλλ' εἰ βούλει προαίρεσιν γενναίαν ἔχειν, τοῦτο στερρότερον ἐκείνου γίνεται.

3. Ἢ οὐχ ὁρᾷς τῶν μαρτύρων ξίφεσι τὰ σώματα τεμνόμενα, καὶ τὴν μὲν φύσιν εἴκουσαν τῷ σιδήρῳ, τὴν δὲ προαίρεσιν οὐ παραχωροῦσαν αὐτῷ, οὐδὲ ἐλεγχομένην; οὐκ εἶδες ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, εἰπέ μοι, προαίρεσιν φύσεως κρατήσασαν, ἡνίκα τὸν

---

7. Ἰω. 21, 18.

γιατί, ἂν καὶ φοβήθηκαν τὸ θάνατο, δὲν τὸν ἀπέφυγαν γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ φοβόταν τὸ θάνατο, οὔτε τὴ γέεννα δὲν ἀποφεύγει γιὰ χάρη τοῦ ἀγαπημένου του Ἰησοῦ καί, ἐνῶ ἔτρεμε τὸ θάνατο, ἐπιζητεῖ νὰ πεθάνει.

Δὲν ἦταν ὅμως μόνο αὐτὸς τέτοιος, ἀλλὰ καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων· ἂν καὶ πολλὲς φορὲς εἶπε, ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ δώσει τὴν ψυχή του, ὅμως φοβόταν ὑπερβολικὰ τὸ θάνατο. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει γι' αὐτὸν ὁ Χριστός, ὅταν συζητοῦσε μαζί του· «Ὅταν ὅμως θὰ γεράσεις, θὰ σὲ ζώσουν καὶ θὰ σὲ φέρουν ἐκεῖ, ὅπου δὲν θέλεις»[7], ἀναφερόμενος στὸ ἐλάττωμα τῆς φύσης καὶ ὄχι στὸ ἐλάττωμα τῆς προαίρεσης. Γιατὶ ἡ φύση φανερώνει τὰ δικά της καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε ἐμεῖς, καὶ τὸ νὰ νικήσει τὰ ἐλαττώματα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε ἐκεῖνος ποὺ πάρα πολὺ θέλει καὶ προσπαθεῖ, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸ δὲν ζημιωνόμαστε καθόλου, ἀλλὰ καὶ θαυμαζόμαστε περισσότερο.

Γιατὶ ποία εἶναι ἡ κατηγορία τὸ νὰ φοβᾶται κανεὶς τὸ θάνατο; Καὶ πόσο μεγάλος δὲν εἶναι ὁ ἔπαινος, τὸ νὰ μὴ δέχεται καμιὰ ὑποδούλωση ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου, ἂν καὶ φοβᾶται τὸ θάνατο; Γιατὶ δὲν εἶναι κακὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς φύση ἐλαττωματική, ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι δοῦλος στὰ ἐλαττώματα· ὅπως βέβαια ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὴ γενναιότητα τῆς προαιρέσεως διορθώνει τὴν κακὴ ἐπενέργεια τῆς φύσης, εἶναι μεγάλος καὶ ἀξιοθαύμαστος. Καὶ μ' αὐτὸ δείχνει πόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τῆς προαιρέσεως καὶ κλείνει τὰ στόματα αὐτῶν ποὺ λέγουν: γιατί δὲν γίναμε καλοὶ ἀπὸ τὴ φύση; Τί λοιπὸν διαφέρει τὸ νὰ εἴμαστε καλοὶ ἀπὸ τὴ φύση ἢ ἀπὸ τὴν προαίρεση; Καὶ πόσο καλύτερο εἶναι αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο; Τόσο ποὺ καὶ στεφάνια ἔχει καὶ λαμπρὴ ἀνακήρυξη τῶν νικητῶν. Ἀλλὰ εἶναι σταθερά τὰ πράγματα τῆς φύσης; Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ ἔχεις γενναία προαίρεση, αὐτὴ γίνεται σταθερότερη ἀπὸ τὴ φύση.

3. Ἢ δὲν βλέπεις, ὅταν τὰ σώματα τῶν μαρτύρων κόβονται ἀπὸ τὰ ξίφη, ἡ φύση νὰ ὑποχωρεῖ στὸ σίδερο, ἡ προαίρεση ὅμως νὰ μὴν ὑποκύπτει σ' αὐτό, οὔτε νὰ νικιέται; Δὲν εἶδες στὴν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ, πές μου, ὅτι ἡ προαίρεση νίκησε τὴ

παῖδα σφαγιάσαι ἐκελεύσθη, καὶ ταύτην ἐκείνης δυνατωτέραν φανεῖσαν; οὐκ εἶδες ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβάν; οὐκ ἀκούεις καὶ τῆς ἔξωθεν παροιμίας λεγούσης, ὅτι δευτέρα φυσις ἡ προαίρεσις γίνεται ἐκ συνηθείας; Ἐγὼ δὲ φαίην ἄν, ὅτι καὶ προτέρα, καθὼς τὰ προειρημένα ἀπέδειξεν.

Ὁρᾷς ὅτι δυνατὸν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχειν στερρότητα, ἐὰν προαίρεσις ᾖ γενναία καὶ διεγηγερμένη, καὶ πλείονα καρποῦσθαι τὸν ἔπαινον τόν γε ἑλόμενον καὶ βουληθέντα, ἢ ἀναγκασθέντα καλὸν εἶναι; Τοῦτό ἐστι μάλιστα καλόν, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ». Τότε μάλιστα ἐγὼ αὐτὸν ἐπαινῶ, ὁρῶν οὐκ ἀπονητὶ τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντα, ὥστε μὴ εἶναι τοῖς μετὰ ταῦτα ῥᾳθυμίας ὑπόθεσιν τὴν εὐκολίαν τὴν ἐκείνου. Καὶ ὅταν λέγῃ πάλιν, «Τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι», τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ στεφανῶ.

Ἔνι γάρ, ἔνι φύσεως ἰσχὺν προαιρέσεως ἀκριβείᾳ μιμήσασθαι· κἂν εἰς μέσον ἀγάγωμεν τοῦτον αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα τῆς ἀρετῆς, εὑρήσομεν ὅτι τὰ ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ προσόντα καλά, εἰς φυσεως στερρότητα ἐφιλονείκησεν ἐξενεγκεῖν. Ἤλγει μὲν γὰρ τυπτόμενος· τῶν δὲ ἀσωμάτων δυνάμεων τῶν οὐκ ἀλγουσῶν οὐχ ἧττον αὐτῶν κατεφρόνει, ὡς ἔστιν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, ἃ μηδὲ τῆς φύσεως αὐτὸν ποιεῖ νομίζεσθαι τῆς ἡμετέρας.

Ὅταν γὰρ λέγῃ· «Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ», καὶ πάλιν, «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», τί ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ μετέστη τοῦ σώματος; τί δέ, ὅταν λέγῃ, «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατᾶν»; Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ δεῖξαι μέχρι τοῦ σώματος ἱστάμενον τὸν πόνον· οὐκ ἐπειδὴ ἔνδον οὐ διέβαινεν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ περιουσίᾳ τῆς προαιρέσεως αὐτὸν διεκρούετο καὶ ἐξώθει. Τί δέ, ὅ-

8. Α' Κορ. 9, 27. 9. Γαλ. 6, 14.
10. Γαλ. 6, 14· 2, 20.
11. Β' Κορ. 12, 7· σκόλοψ = ἀγκάθι καὶ μεταφορικά· ἀρρώστια ἀθεράπευτη.

φύση, ὅταν διατάχθηκε νὰ θυσιάσει τὸ παιδί του, καὶ ὅτι φάνηκε δυνατότερη ἀπὸ ἐκείνην; Δὲν εἶδες στὴν περίπτωση τῶν τριῶν παίδων ὅτι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συνέβη; Δὲν ἀκούεις καὶ τὴν παροιμία τῶν Ἑλλήνων ποὺ λέγει, ὅτι ἡ προαίρεση γίνεται δεύτερη φύση μὲ τὴ συνήθεια; Ἐγὼ ὅμως θὰ ἔλεγα, ὅτι καὶ πρώτη γίνεται, καθὼς ἀπέδειξαν τὰ προηγούμενα.

Βλέπεις ὅτι εἶναι δυνατὸ καὶ τὴ σταθερότητα νὰ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση, ἐὰν ἡ προαίρεση εἶναι γενναία καὶ ἀποφασιστική, καὶ ὅτι κερδίζει περισσότερο ἔπαινο ἐκεῖνος ποὺ προτίμησε καὶ θέλησε νὰ εἶναι καλὸς παρὰ ἐκεῖνος ποὺ ἀναγκάσθηκε; Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ μεγαλύτερο καλό, ὅπως ὅταν λέγει· «Ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ μεταχειρίζομαι σὰν δοῦλο»[8]. Τότε κυρίως τὸν ἐπαινῶ ἐγώ, ὅταν τὸν βλέπω νὰ κατορθώνει ὄχι χωρὶς κόπο τὴν ἀρετή, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἡ εὐκολία του ἀφορμὴ ραθυμίας στοὺς μεταγενέστερους. Καὶ ὅταν πάλι λέγει, «Ἔχω νεκρωθεῖ γιὰ τὸν κόσμο»[9], τὴν προαίρεσή του στεφανώνω.

Εἶναι βέβαια δυνατό, πραγματικὰ εἶναι δυνατὸ νὰ μιμηθεῖ κανεὶς τὴ δύναμη τῆς φύσης μὲ τὴν προθυμία τῆς προαιρέσεως. Καὶ ἂν ἀκόμη φέρουμε σὰν παράδειγμα αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἀνδριάντα τῆς ἀρετῆς, θὰ βροῦμε ὅτι τὰ ἀγαθὰ ποὺ πρόσθεσε σ' αὐτὸν ἡ προαίρεση, ἐπέτυχαν νὰ ἔχουν τὴ σταθερότητα τῆς φύσης. Γιατὶ πονοῦσε βέβαια ὅταν τὸν κτυποῦσαν, ἀλλὰ δὲν περιφρονοῦσε τὸν πόνο λιγότερο ἀπὸ τὶς ἀσώματες δυνάμεις ποὺ δὲν πονοῦν. Ὥστε μποροῦμε νὰ ἀκούσουμε τὰ λόγια του ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τὸν κάνουν νὰ μὴ θεωρεῖται ὅτι ἔχει τὴ δική μας φύση.

Γιατὶ ὅταν λέγει, «Ὁ κόσμος ἔχει νεκρωθεῖ γιὰ μένα καὶ ἐγὼ γιὰ τὸν κόσμο», καὶ πάλι, «Δὲν ζῶ πιὰ ἐγώ, ἀλλὰ ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός», τί ἄλλο μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς παρὰ μόνο ὅτι βγῆκε ἔξω καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα του; Καὶ τί ὅταν λέγει, «Μοῦ δόθηκε ἀρρώστεια ἀθεράπευτη στὸ σῶμα μου, ὁ ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»;[11] Αὐτὸ ὅμως τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ τὸ νὰ δείξει ὅτι ὁ πόνος σταματοῦσε μόνο στὸ σῶμα. Ὄχι ἐπειδὴ δὲν περνοῦσε μέσα, ἀλλὰ ἐπειδὴ μὲ τὴ δύναμη τῆς προαιρέσε-

ταν ἕτερα πολλὰ τούτων θαυμαστότερα λέγῃ, καὶ χαίρῃ μαστιζόμενος, καὶ καυχᾶται ἐπὶ ταῖς ἁλύσεσι; Τί ἂν ἄλλο τις εἴποι, ἢ τοῦτο ὅπερ ἔφην, ὅτι τὸ λέγειν, «Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, καὶ φοβοῦμαι μήπω ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι», τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἀποδείκνυσι, διὰ δὲ τούτων, ὧν εἶπον, τὴν εὐγένειαν τῆς προαιρέσεως;

Διὰ γὰρ τοῦτο ἀμφότερα κεῖται, ἵνα μήτε διὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἑτέρας εἶναι αὐτὸν νομίσῃς φύσεως, καὶ ἀπογνῷς, μήτε διὰ τὰ μικρὰ ταῦτα καταγνῷς τῆς ἁγίας ψυχῆς, ἀλλὰ κἀντεῦθεν πάλιν τὴν ἀπόγνωσιν ἐκβαλών, εἰς χρηστὰς σαυτὸν ἀγάγῃς ἐλπίδας. Διὰ τοῦτο τίθησι πάλιν καὶ τὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ μεθ' ὑπερβολῆς, μᾶλλον δὲ οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ἀλλὰ μετὰ εὐγνωμοσύνης, ἵνα μηδὲν αὐτοῦ νομίσῃς εἶναι. Λέγει δὲ τὰ τῆς αὐτοῦ προθυμίας, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψας, διάγῃς καθεύδων καὶ ρέγχων. Καὶ πάντων μέτρα καὶ κανόνας εὑρήσεις παρ' αὐτῷ μετὰ ἀκριβείας κειμένους.

4. Ἀλλὰ καὶ ἐπηράσατο τῷ χαλκεῖ, φησίν, Ἀλεξάνδρῳ ποτέ. Καὶ τί τοῦτο; Οὐ γὰρ θυμοῦ τὸ ρῆμα ἦν, ἀλλ' ὀδύνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ δι' ἑαυτὸν ἤλγει, ἀλλ' ὅτι ἀνθίστατο τῷ κηρύγματι· «Λίαν γὰρ ἀνθίσταται», φησὶν, οὐχὶ ἐμοί, «ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις λόγοις»· ὥστε ἡ ἀρὰ οὐ μόνον τὸν τούτου πόθον ἐδείκνυε τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ πάντας εἰκὸς ἦν σκανδαλίζεσθαι, τῶν ἐπηρεαζόντων τῷ λόγῳ οὐδὲν πασχόντων, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν. Ἀλλὰ καὶ κατηύξατό ποτε ἑτέρων τινῶν, λέγων· «Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλῖψιν»· οὐκ ἐκείνους ἐπιθυμῶν δίκην δοῦναι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τοὺς ἐπηρεαζομέ-

12. Α' Κορ. 9, 27.
13. Α' Τιμ. 1, 20· Β' Τιμ. 4, 14-15.
14. Β' Τιμ. 4, 15.
15. Β' Θεσ. 1, 6.

ως τὸν ἀπέκρουε καὶ τὸν ἀπωθοῦσε. Καὶ τί θὰ πεῖ κανείς, ὅταν λέγει πολλὰ ἄλλα πιὸ θαυμαστὰ ἀπὸ αὐτά, καὶ χαίρεται ὅταν τὸν κτυποῦν καὶ καυχιέται γιὰ τὰ δεσμά του; Τί ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανείς, παρὰ μόνο αὐτὸ ποὺ εἶπα, ὅτι δηλαδὴ τὸ νὰ λέγει, «Ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ μεταχειρίζομαι σὰν δοῦλο, καὶ φοβοῦμε μήπως ἐγὼ ὁ ἴδιος ποὺ κήρυξα σ' ἄλλους γίνω ἀνάξιος»[12], ἀποδεικνύει τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης, καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα, τὴν εὐγένεια τῆς προαιρέσεως;

Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος μὲ διαφορετικὴ φύση καὶ ἀπελπισθεῖς, οὔτε ἀπὸ τὰ μικρὰ αὐτὰ νὰ κατηγορήσεις τὴν ἁγία του ψυχή, ἀλλ' ἀφοῦ διώξεις καὶ ἀπὸ αὐτὰ πάλι τὴν ἀπόγνωση, νὰ ὁδηγήσεις τὸν ἑαυτό σου σὲ καλὲς ἐλπίδες. Γι' αὐτὸ θέτει πάλι καὶ τὸ ζήτημα τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ μὲ ὑπερβολή, ἢ καλύτερα, ὄχι μὲ ὑπερβολή, ἀλλὰ μὲ εὐγνωμοσύνη, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δικό του. Λέγει ὅμως γιὰ τὴν προθυμία του, γιὰ νὰ μὴ κοιμᾶσαι καὶ ροχαλίζεις πάντοτε, ἀφοῦ ἀναθέσεις τὸ καθετὶ στὸ Θεό. Καὶ θὰ βρεῖς νὰ ὑπάρχουν σ' αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια μέτρα καὶ κανόνες γιὰ ὅλα.

4. Ἀλλά, θὰ πεῖ κανείς, καταράστηκε κάποτε τὸ χαλκουργό Ἀλέξανδρο[13]. Καὶ τί σημαίνει αὐτό; Βέβαια δὲν ἦταν ὁ λόγος του ἀποτέλεσμα θυμοῦ, ἀλλὰ τοῦ πόνου γιὰ τὴν ἀλήθεια, γιατὶ δὲν λυπόταν γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀντιστεκόταν στὸ κήρυγμα· «Γιατὶ ἀντιστέκεται πολύ», λέγει, ὄχι σὲ μένα, «ἀλλὰ στὰ δικά μας λόγια»[14]. Ὥστε ἡ κατάρα δὲν ἔδειχνε μόνο τὸν πόθο του γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ παρηγοροῦσε καὶ τοὺς μαθητές του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν φυσικὸ νὰ σκανδαλίζονται ὅλοι, ἀφοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἐναντιώνονταν στὸ κήρυγμα δὲν πάθαιναν τίποτε, γι' αὐτὸ τὰ εἶπε αὐτά. Ἀλλὰ καὶ καταράστηκε κάποτε μερικοὺς ἄλλους λέγοντας· «Ἐὰν βέβαια εἶναι δίκαιο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νὰ ἀνταποδώσει θλίψη σ' ἐκείνους ποὺ μᾶς θλίβουν»[15], ὄχι ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ἐπειδὴ προσπαθοῦσε νὰ παρηγορήσει

νους σπεύδων παραμυθήσασθαι· διὸ καὶ ἐπάγει, «Αὐτοῖς τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν».

Ἐπεὶ ὅταν αὐτός τι πάσχῃ ἀηδές, ἄκουσον πῶς φιλοσοφεῖ, καὶ τοὺς ἐναντίοις ἀμείβεται, λέγων· «Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν». Εἰ δὲ τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων λεγόμενα ἢ γινόμενα ὀργῆς εἶναι φαίης, ὥρα σοι καὶ τὸν Ἐλύμαν ἐξ ὀργῆς αὐτὸν πεπηρωκέναι, καὶ ὑβρικέναι, καὶ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν τὸν Πέτρον ἐξ ὀργῆς ἀπεκτονέναι. Ἀλλ᾽ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος καὶ ἠλίθιος, ὡς ταῦτα εἰπεῖν.

Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ εὑρίσκομεν αὐτὸν καὶ λέγοντα καὶ ποιοῦντα, δοκοῦντα εἶναι φορτικά· καὶ ταῦτα μάλιστά ἐστιν, ἃ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ δείκνυσι. Καὶ γὰρ ὅταν τῷ σατανᾷ παραδῷ τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἐξ ἀγάπης αὐτὸ πολλῆς ποιεῖ καὶ φιλοστόργου διανοίας· καὶ τοῦτο δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς. Καὶ ὅταν Ἰουδαίοις ἀπειλῇ καὶ λέγῃ, «Ἔφθασεν αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος», οὐ θυμοῦ πληρούμενος αὐτὸ ποιεῖ (ἀκούεις γοῦν αὐτοῦ συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου), ἀλλὰ βουλόμενος φοβῆσαι σωφρονεστέρους ἐργάσασθαι.

Ἀλλὰ τὸν ἱερέα, φησίν, ὕβρισε, λέγων· «Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖχε κεκονιαμένε». Καὶ οἴδαμεν ὅτι τινὲς πρὸς τοῦτο ἀπολογούμενοι, προφητείαν εἶναί φασι τὸ εἰρημένον. Καὶ οὐκ ἐγκαλῶ τοῖς λέγουσι· καὶ γὰρ συνέβη τοῦτο, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν. Εἰ δέ τις δριμύτερος ἐχθρὸς ὢν ἀντιλέγοι, καὶ περιεργότερόν τι ποιῶν ἀνθυποφέροι λέγων· καὶ εἰ προφητεία ἦν, τίνος ἕνεκεν ἀπελογεῖτο λέγων, Οὐκ ᾔδειν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι; τοῦτο ἂν

---

16. Β' Θεσ. 1, 7.
17. Α' Κορ. 4, 12-13.
18. Βλ. Πράξ. κεφ. 13.
19. Βλ. Πράξ. κεφ. 5.
20. Βλ. Α' Κορ. 5, 5.
21. Α' Θεσ. 2, 16.
22. Πράξ. 23, 3.
23. Τὸν ἀρχιερέα Ἀνανία θανάτωσαν οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν ἅλωση τῆς Ἰερουσαλὴμ τὸ 70 μ.Χ.
24. Πράξ. 23, 5.

ἐκείνους ποὺ ἀπειλοῦνταν. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «Καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ θλίβονται ἀνακούφιση ἀπὸ τὶς θλίψεις»[16].

Διότι ὅταν αὐτὸς παθαίνει κάτι δυσάρεστο, ἄκουσε πῶς φιλοσοφεῖ καὶ πῶς ἀνταποδίδει τὰ ἀντίθετα, λέγοντας· «Ἐνῶ μᾶς βρίζουν, ἐμεῖς τοὺς εὐλογοῦμε· ἐνῶ μᾶς καταδιώκουν, τοὺς ἀνεχόμαστε· ἐνῶ μᾶς βλασφημοῦν, ἀπαντοῦμε μὲ παρακλήσεις»[17]. Ἐὰν ὅμως ἔλεγες ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγονται ἢ γίνονται γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι ἀποτέλεσμα ὀργῆς, εἶναι καιρὸς νὰ πεῖς ὅτι καὶ τὸν Ἐλύμα ἀπὸ ὀργὴ τὸν εἶχε τυφλώσει καὶ βρίσει[18] καὶ ὅτι ὁ Πέτρος ἀπὸ ὀργὴ εἶχε θανατώσει τὸν Ἀνανία καὶ τὴν Σάπφειρα[19]. Ἀλλὰ δὲν εἶναι κανένας τόσο ἀνόητος καὶ ἠλίθιος, ὥστε νὰ τὰ πεῖ αὐτά.

Καὶ πολλὰ ἄλλα ὅμως βρίσκουμε νὰ λέγει καὶ νὰ κάμνει, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι εἶναι ἀσήμαντα. Αὐτὰ ὅμως προπάντων εἶναι ἐκεῖνα, ποὺ δείχνουν τὴν ἐπιείκειά του. Γιατὶ πράγματι ὅταν παραδίδει στὸ σατανᾶ ἐκεῖνον ποὺ πόρνευσε στὴν Κόρινθο, τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ πολλὴ ἀγάπη καὶ φιλόστοργη σκέψη[20]. Καὶ τοῦτο τὸ δείχνει καὶ στὴ δεύτερη ἐπιστολή του πρὸς Κορινθίους. Καὶ ὅταν ἀπειλεῖ τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγει, «Ἔφθασε ἐπάνω τους ἡ ὀργὴ γιὰ νὰ φέρει τὸ τέλος τους»[21], δὲν τὸ κάνει αὐτό, ἐπειδὴ θέλησε νὰ ξεθυμάνει (τὸν ἀκοῦς βέβαια νὰ προσεύχεται συνεχῶς γι' αὐτούς), ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς φοβίσει καὶ νὰ τοὺς κάμει πιὸ συνετούς.

Ἀλλὰ ἔβρισε τὸν ἱερέα, θὰ πεῖ κάποιος, λέγοντας· «Θὰ σὲ κτυπήσει ὁ Θεός, τοῖχε ἀσβεστωμένε»[22]. Καὶ γνωρίζουμε ὅτι μερικοί, δικαιολογώντας αὐτό, λέγουν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι προφητεία. Καὶ δὲν κατηγορῶ αὐτοὺς ποὺ τὸν λέγουν, γιατὶ πραγματικά συνέβη αὐτὸ καὶ ἔτσι πέθανε[23]. Ἐὰν ὅμως κάποιος, ποὺ εἶναι πιὸ σκληρὸς ἐχθρός, ὑποστηρίζει τὰ ἀντίθετα, καὶ κάνοντας κάτι πιὸ περίεργο θὰ ἐρωτήσει λέγοντας· Καὶ ἀφοῦ ἦταν προφητεία, γιὰ ποιὸ λόγο ἀπολογήθηκε ὁ Παῦλος λέγοντας, «Δὲν γνώριζα ὅτι εἶναι ἀρχιερέας»;[24] αὐτὸ θὰ ποῦμε, ὅ-

εἴπομεν, ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων καὶ νουθετῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐπιεικῶς διακεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει. Μυρία γὰρ ρητὰ καὶ ἄρρητα περὶ τῶν γραμματέων εἰπὼν καὶ Φαρισαίων, φησίν· «Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε».

5. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος, ὁμοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα διετήρησε, καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προανεφώνησεν. Εἰ δὲ καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπέτεμε, καὶ τοῦτο ἀξίως τῆς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος προνοίας. Τὸν γὰρ τὴν διακονίαν ταύτην ἐγκεχειρισμένον, οὐχὶ χαῦνόν τινα εἶναι χρή, οὐδὲ ἀναπεπτωκότα, ἀλλὰ ἀνδρεῖον καὶ εὔτονον, μηδὲ ἅπτεσθαι τῆς καλῆς πραγματείας ταύτης, εἰ μὴ μέλλοι μυριάκις ἀντεπιδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰς θάνατον καὶ κινδύνους, καθὼς καὶ αὐτός φησιν ὁ Χριστός· «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι». Ὁ γὰρ μὴ οὕτω διακείμενος, πολλοὺς καὶ ἑτέρους προδίδωσι, καὶ μᾶλλον ἡσυχάζων ὠφελεῖ καθ' ἑαυτὸν ὤν, ἢ παριὼν εἰς μέσον, καὶ φορτίον δεχόμενος τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ μεῖζον. Καὶ γὰρ ἑαυτόν, καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας προσαπολλύει.

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ μέν τις κυβερνητικὴν ἀγνοεῖ, καὶ τὴν πρὸς τὰ κύματα μάχην, μηδὲ μυρίων ἀναγκαζόντων ἑλέσθαι ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίσαι, τὸν δὲ ἐπὶ τὸ κήρυγμα ἐόντα, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν, καὶ ἀπερισκέπτως καταδέχεσθαι πρᾶγμα μυρίων θανάτων πρόξενον; Οὔτε γὰρ κυβερνήτην, οὔτε τὸν πρὸς τὰ θηρία πυκτεύοντα, οὐ τὸν μονομαχεῖν ἑλόμενον, οὐκ ἄλλον οὐδένα οὕτω πρὸς θανάτους καὶ σφαγὰς παρατεταγμένην ἔχειν δεῖ τὴν ψυχήν, ὡς τὸν τὸ κήρυγμα ἀναδεχόμενον. Καὶ γὰρ οἱ κίνδυνοι μείζους, καὶ οἱ ἀντίπαλοι χαλεπώτεροι,

---

25. Ματθ. 23, 2-3.

26. Ἐννοεῖ τὸ Μάρκο, τὸν εὐαγγελιστή, ποὺ λεγόταν καὶ Ἰωάννης. Γιὰ τὸ σχετικὸ ἐπεισόδιο βλ. Πράξ. 15, 36-40.

27. Ματθ. 16, 24.

τι γιὰ νὰ διδάξει καὶ νὰ νουθετήσει τοὺς ἄλλους νὰ συμπεριφέρονται μὲ ἐπιείκεια πρὸς τοὺς ἄρχοντες, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς ἔκανε. Γιατὶ ἀφοῦ εἶπε πάρα πολλὰ φοβερὰ καὶ ἀνήκουστα γιὰ τοὺς Γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους, λέγει· «Στὸ θρόνο τοῦ Μωυσῆ κάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισσαῖοι. Ὅλα λοιπόν, ὅσα θὰ σᾶς λέγουν νὰ κάνετε, νὰ τὰ κάμνετε»[25].

5. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁ Παῦλος, συγχρόνως σεβάσθηκε καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ προφήτευσε αὐτὸ ποὺ θὰ συμβεῖ στὸ μέλλον. Ἐὰν ὅμως ἀπομάκρυνε καὶ τὸν Ἰωάννη[26], καὶ τοῦτο τὸ ἔκαμε γιὰ χάρη τοῦ κηρύγματος. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀναλάβει αὐτὴν τὴ διακονία, δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε νωθρός, οὔτε δειλός, ἀλλὰ γενναῖος καὶ δυνατός, οὔτε νὰ καταπιάνεται μὲ τὸ καλὸ αὐτὸ ἐμπόρευμα, ἐὰν δὲν πρόκειται νὰ προσφέρει σὲ ἀντάλλαγμα τὴν ψυχή του ἄπειρες φορὲς στὸ θάνατο καὶ τοὺς κινδύνους, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός λέγει· «Ἐὰν κανένας θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσει, ἂς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ἂς σηκώσει τὸ σταυρό του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθήσει»[27]. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ συμπεριφέρεται ἔτσι, προδίδει καὶ πολλοὺς ἄλλους, καὶ ὅταν ἀδρανεῖ μένοντας κλεισμένος στὸν ἑαυτό του ὠφελεῖ περισσότερο, παρὰ ὅταν παρουσιάζεται ἀνάμεσα σ' ἄλλους καὶ δέχεται φορτίο μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις του. Γιατὶ πράγματι καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ ἐκείνους ποὺ τοῦ ἔχουν ἐμπιστευθεῖ ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια.

Γιατὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο, ἐὰν κανεὶς δὲ γνωρίζει τὴν τέχνη νὰ κυβερνᾶ πλοῖο καὶ τὴ μάχη πρὸς τὰ κύματα, νὰ μὴ δέχεται νὰ καθίσει στὸ πηδάλιο ἂν καὶ τὸν πιέζουν πάρα πολλοί, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἐξέρχεται γιὰ τὸ κήρυγμα, νὰ πηγαίνει σ' αὐτὸ πρόχειρα καὶ ὅπως τύχει, καὶ νὰ ἀναλαμβάνει ἀπερίσκεπτα πράγμα ποὺ προκαλεῖ ἄπειρους θανάτους; Γιατὶ οὔτε ὁ κυβερνήτης πλοίου, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ δαμάζει τὰ θηρία, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ μονομαχεῖ, οὔτε κανένας ἄλλος πρέπει νὰ ἔχει τὴν ψυχή του τόσο ἕτοιμη πρὸς τοὺς θανάτους καὶ τὶς σφαγές, ὅσο ἐκεῖνος ποὺ ἀναλαμβάνει τὸ κήρυγμα. Γιατὶ πράγματι οἱ κίνδυνοι εἶναι μεγαλύτεροι καὶ οἱ ἀντίπαλοι χειρότεροι καὶ τὸ

καὶ τὸ οὕτω σφαγῆναι, οὐ περὶ τῶν τυχόντων. Οὐρανὸς γὰρ τὸ ἔπαθλον κεῖται, καὶ γέεννα τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸ ἐπιτίμιον, καὶ ψυχῆς ἀπώλεια καὶ σωτηρία.

Οὐ τὸν τὸ κήρυγμα δὲ μόνον ἀναδεχόμενον οὕτω παρατετάχθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τὸν πιστόν· ἅπασι γὰρ παρακελεύεται τὸν σταυρὸν αἴρειν καὶ ἀκολουθεῖν. Εἰ δὲ πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς διδασκάλοις καὶ ποιμέσιν, ὧν καὶ Ἰωάννης ἦν τότε, ὁ καὶ Μάρκος λεγόμενος. Διὸ καὶ δικαίως ἐξετέμνετο, ὅτι ἐν αὐτῷ τάξας ἑαυτὸν τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος, σφόδρα ἀνάνδρως εἱστήκει· διὸ καὶ ἀπέστησεν αὐτὸν ὁ Παῦλος, ὥστε μὴ τὴν ἐκείνου νωθείαν τῶν τόνων αὐτῶν τὸν δρόμον ἐκκόψαι. Εἰ δὲ λέγοι Λουκᾶς, ὅτι ἐγένετο παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν, μὴ τοῦτο ἔγκλημα εἶναι νόμιζε. Οὐ γὰρ τὸ παροξυνθῆναι χαλεπόν, ἀλλὰ τὸ ἀλόγως καὶ ἐπ' οὐδενὶ δικαίῳ. «Θυμὸς γὰρ ἄδικος, φησίν, οὐκ ἀθωωθήσεται»· οὐχ ἁπλῶς θυμός, ἀλλὰ ὁ ἄδικος. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν· «Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ»· οὐχ ἁπλῶς ὀργιζόμενος. Καὶ ὁ προφήτης δέ φησιν, «Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε». Εἰ γὰρ μὴ δεῖ κεχρῆσθαι τῷ πάθει, μηδὲ καιροῦ καλοῦντος, εἰκῇ καὶ μάτην ἡμῖν ἔγκειται· ἀλλ' οὐκ εἰκῇ.

6. Διὸ καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦτο κατεφύτευσε πρὸς διόρθωσιν τῶν ἁμαρτανόντων, ἵνα διεγείρῃ τὸ νωθρὸν τῆς ψυχῆς καὶ παρειμένον, ἵνα ἀφυπνίζῃ τὸν καθεύδοντα καὶ διαλελυμένον, καθάπερ στόμωμα σιδήρῳ, οὕτω τὸ τῆς ὀργῆς εὔτονον ἡμῖν ἐνθεὶς τῇ διανοίᾳ, ἵνα αὐτῷ χρησώμεθα εἰς δέον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πολλάκις αὐτῷ ἐκέχρητο, καὶ ποθεινότερος τῶν μετὰ ἐπιεικείας

28. Σοφ. Σειρ. 1, 22.
29. Ματθ. 5, 22.
30. Ψαλμ. 4, 4.

νὰ σφαγεῖ κανεὶς ἔτσι, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ τυχαῖα πράγματα. Γιατὶ τὸ ἔπαθλο εἶναι ὁ οὐρανός, καὶ ἡ τιμωρία γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν πετυχαίνουν ἡ γέεννα τοῦ πυρός, ἡ ἀπώλεια τῆς ψυχῆς ἢ ἡ σωτηρία.

Καὶ ὄχι μόνο ἐκεῖνος ποὺ ἀναλαμβάνει τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι ἕτοιμος, ἀλλὰ καὶ γενικὰ κάθε πιστός, γιατὶ ὅλους προτρέπει νὰ σηκώσουν τὸ σταυρὸ καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ἐὰν ὅμως ἀπευθύνεται σ' ὅλους, πολὺ περισσότερο στοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς ποιμένες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν τότε καὶ ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος λεγόταν καὶ Μάρκος. Γι' αὐτὸ καὶ δίκαια ἀπομακρύνθηκε, γιατὶ ἂν καὶ ἔταξε τὸν ἑαυτό του στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς φάλαγγας, συμπεριφερόταν ὑπερβολικὰ ἄνανδρα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ τὸν ἀπομάκρυνε ὁ Παῦλος, ὥστε νὰ μὴ σταματήσει τὸ δρόμο τῶν προσπαθειῶν τους ἡ ἀδιαφορία του ἐκείνη. Ἐὰν ὅμως ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι προκλήθηκε ζωηρὴ διαφωνία μεταξύ τους, μὴ τὸ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἁμάρτημα. Γιατὶ δὲν εἶναι κακὸ τὸ νὰ ὀργίζεται κανείς, ἀλλὰ τὸ νὰ ὀργίζεται παράλογα καὶ ἐντελῶς ἄδικα. «Γιατὶ ὁ ἄδικος θυμός», λέγει ἡ Γραφή, «δὲν πρόκειται νὰ δικαιωθεῖ»[28]. Ὄχι γενικὰ ὁ θυμός, ἀλλὰ ὁ ἄδικος θυμός. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγο»[29]· ὄχι ἁπλῶς ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται. Καὶ ὁ προφήτης λέγει, «Νὰ ὀργίζεστε, ἀλλὰ νὰ μὴν ἁμαρτάνετε»[30]. Ἐὰν λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ πάθος αὐτό, οὔτε ὅταν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση, βρίσκεται μέσα μας μάταια καὶ ἄσκοπα· ἀλλὰ δὲν βρίσκεται ἄσκοπα.

6. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ δημιουργὸς τὸ φύτευσε αὐτὸ μέσα μας γιὰ διόρθωση ἐκείνων ποὺ σφάλλουν, ὥστε νὰ διεγείρει τὴ νωθρότητα καὶ τὴν ἀμέλεια τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ξυπνᾶ ἐκεῖνον ποὺ κοιμᾶται καὶ εἶναι ἐξαντλημένος. Ὅπως ἀκριβῶς τὴ χαλύβδωση στὸ σίδερο, ἔτσι ἔβαλε μέσα στὴν ψυχή μας τὴ δύναμη τῆς ὀργῆς, γιὰ νὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε ὅπως πρέπει. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος τὴ χρησιμοποίησε πολλὲς φορές, καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μιλοῦσαν μὲ πραότητα ἦταν πιὸ ἀγαπητὸς ὅταν ὀργιζόταν, ἀ-

διαλεγομένων ἦν ὀργιζόμενος, πάντα μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ ποιῶν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος. Οὐδὲ γὰρ ἐπιείκεια ἁπλῶς καλόν, ἀλλ' ὅταν ὁ καιρὸς ἀπαιτῇ· ὡς, ἐὰν μὴ τοῦτο προσῇ, καὶ ἐκείνη νωθεία, καὶ ἡ ὀργὴ θρασύτης γίνεται.

Ταῦτα δὲ πάντα οὐχ ὑπὲρ Παύλου ἀπολογούμενος εἶπον· οὐ γὰρ δεῖται τῆς ἡμετέρας γλώττης· ὁ γὰρ ἔπαινος αὐτοῦ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵνα παιδεύσωμεν τοὺς ἀκροατὰς εἰς δέον ἅπασι κεχρῆσθαι, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πάντοθεν κερδαίνειν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐπορίας εἰς τὸν ἀκύμαντον λιμένα καταπλεῖν, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτυχεῖν στεφάνων, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς καταξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φοῦ ἔκανε τὰ πάντα στὴν κατάλληλη περίσταση γιὰ χάρη τοῦ κηρύγματος. Γιατὶ οὔτε ἡ ἐπιείκεια εἶναι γενικὰ καλό, ἀλλὰ ὅταν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση. Συνεπῶς, ἐὰν δὲν συντρέχει αὐτό, καὶ ἡ ἐπιείκεια καταντᾶ ὀκνηρία καὶ ἡ ὀργὴ γίνεται θρασύτητα.

Ὅλα ὅμως αὐτὰ δὲν τὰ εἶπα μὲ σκοπὸ νὰ ἀπολογηθῶ γιὰ χάρη τοῦ Παύλου, γιατὶ δὲ χρειάζεται τὴ δική μας γλώσσα καὶ γιατὶ ὁ ἔπαινός του δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀλλὰ γιὰ νὰ διδάξουμε τοὺς ἀκροατές μας νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ πάντα ὅπως πρέπει, καθὼς καὶ προηγουμένως εἶπα. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ κερδίζουμε ἀπὸ παντοῦ καὶ νὰ καταπλέουμε μὲ μεγάλη εὐκολία στὸ γαλήνιο λιμάνι, καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια στεφάνια τῆς νίκης. Αὐτὰ τὰ στεφάνια εἴθε νὰ τὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

1. Ὅταν οἱ τὰ σημεῖα βαστάζοντες τὰ βασιλικά, σάλπιγγος πρὸ αὐτῶν ἠχούσης, καὶ πολλῶν στρατιωτῶν προηγουμένων, εἰς τὰς πόλεις εἰσίωσιν, ἅπας ὁ δῆμος συντρέχειν εἴωθεν, ὥστε καὶ τῆς ἠχῆς ἀκοῦσαι, καὶ τὸ σημεῖον ἰδεῖν ἐφ' ὑψηλοῦ φερόμενον, καὶ τοῦ βαστάζοντος τὴν ἀνδρείαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ Παῦλος εἰσέρχεται σήμερον, οὐκ εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην, συνδράμωμεν ἅπαντες. Καὶ γὰρ οὗτος σημεῖον βαστάζει, οὐ τοῦ κάτω βασιλέως, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν τοῦ ἄνω Χριστοῦ, καὶ προηγοῦνται οὐκ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἄγγελοι, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ βασταζομένου, καὶ εἰς ἀσφάλειαν τοῦ φέροντος.

Εἰ γὰρ τοῖς τὸν ἴδιον βίον οἰκονομοῦσι, καὶ οὐδὲν τῶν κοινῶν πράττουσιν, ἄγγελοι παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου εἰσὶ δεδομένοι φύλακες, καθὼς καί τις φησίν· «Ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ νεότητός μου»· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν τὴν οἰκουμένην ἐγχειρισθέντων καὶ τηλικοῦτον βασταζόντων ὄγκον δωρεῶν, πάρεισιν αἱ δυνάμεις αἱ ἄνω. Οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἔξωθεν ταύτης ἠξιωμένοι τῆς τιμῆς, ἱμάτια περίκεινται καὶ περιαυχένιον κόσμον χρυσοῦν, καὶ πάντοθέν εἰσι λαμπροί· οὗτος δὲ ἅλυσιν ἀντὶ χρυσοῦ περικείμενος, βαστάζει τὸν σταυρόν· οὗτος ἐλαυνόμενος, οὗτος μαστιζόμενος καὶ λιμώττων.

1. Γεν. 48, 16.

11

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟ
Π Α Υ Λ Ο.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'.

1. Ὅταν αὐτοὶ ποὺ βαστάζουν τὰ βασιλικὰ σύμβολα, καὶ μπροστὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἠχοῦν οἱ σάλπιγγες καὶ προηγοῦνται πολλοὶ στραιῶτες, εἰσέρχονται στὶς πόλεις, εἶναι συνήθεια νὰ μαζεύεται ὅλος ὁ κόσμος, ὥστε καὶ τὴ μουσικὴ ν' ἀκούσει καὶ τὸ σύμβολο νὰ δεῖ νὰ τὸ κρατοῦν ψηλὰ καὶ τὴν ἀνδρεία αὐτοῦ ποὺ τὸ βαστάζει. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος εἰσέρχεται σήμερα, ὄχι σὲ πόλη, ἀλλὰ στὴν οἰκουμένη, ἂς μαζευθοῦμε ὅλοι. Γιατὶ καὶ αὐτὸς βαστάζει σύμβολο, ὄχι τοῦ βασιλιᾶ τῆς γῆς, ἀλλὰ τὸ σταυρὸ τοῦ οὐράνιου Χριστοῦ, καὶ προηγοῦνται ὄχι ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἄγγελοι, καὶ πρὸς τιμὴ αὐτοῦ ποὺ βαστάζεται καὶ γιὰ ἀσφάλεια αὐτοῦ ποὺ τὸ φέρει.

Ἐὰν λοιὸν σ' αὐτοὺς ποὺ φροντίζουν τὴν ἰδιωτική τους ζωὴ καὶ δὲν κάνουν τίποτε ἀπὸ τὰ κοινά, ἔχει δώσει ὁ Κύριος τῶν ὅλων ἀγγέλους φύλακες, καθὼς καὶ κάποιος λέγει, «Ὁ ἄγγελος ποὺ μὲ σώζει ἀπὸ μικρὸ παιδί»[1], πολὺ περισσότερο σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀναλάβει τὴν οἰκουμένη καὶ βαστάζουν τόσο μεγάλο ὄγκο δωρεῶν, παραστέκουν οἱ οὐράνιες δυνάμεις. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἔχουν ἀξιωθεῖ αὐτὴν τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες τῆς γῆς, φοροῦν ἐνδύματα καὶ χρυσὸ κόσμημα στὸ λαιμό τους καὶ εἶναι ὁλόκληροι λαμπροφορεμένοι. Ὁ Παῦλος ὅμως ποὺ φορᾶ ἅλυσίδα γιὰ χρυσό, βαστάζει τὸ σταυρό· αὐτὸς διώκεται, μαστιγώνεται καὶ λιμοκτονεῖ.

Ἀλλὰ μὴ στυγνάσῃς, ἀγαπητέ. Καὶ γὰρ ὁ κόσμος οὗτος ἐκείνου πολλῷ βελτίων καὶ λαμπρότερος, καὶ Θεῷ φίλος· διὸ καὶ βαστάζων οὐκ ἔκαμνε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι μετὰ δεσμῶν καὶ μαστίγων καὶ στιγμάτων λαμπρότερος τῶν τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα ἐχόντων ἦν. Ὅτι γὰρ λαμπρότρος, καὶ οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια. Διαδήματα μὲν γὰρ μυρία καὶ πορφυρίδας τοσαύτας ἂν ἐπιθῇς ἀρρωστοῦντι, οὐδὲ μικρόν τι τῆς φλογὸς ὑποτεμέσθαι δυνήσῃ· τὰ δὲ ἐκείνου σημικίνθια ὁμιλοῦντα τοῖς σώμασι τῶν καμνόντων, πᾶσαν νόσον δραπετεύειν ποιεῖ· καὶ εἰκότως.

Εἰ γὰρ λῃσταὶ τοῦτο ὁρῶντες τὸ σημεῖον οὐ τολμῶσιν ἐπελθεῖν, ἀλλ' ἀμεταστρεπτὶ φεύγουσι, πολλῷ μᾶλλον νόσοι καὶ δαίμονες ὁρῶντες ἐκεῖνο τὸ σημεῖον φεύγουσιν. Ἐβάσταζε δέ, οὐχ ἵνα αὐτὸς αὐτὸ φέρῃ μόνος, ἀλλ' ἵνα ἅπαντας τοιούτους ποιήσῃ καὶ διδάξῃ βαστάζειν· διὸ ἔλεγε, «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς»· καὶ πάλιν, «Ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε»· καὶ πάλιν, «Ἡμῖν ἐχαρίσθη, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Τὰ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ἀξιώματα βίου τότε μείζονα φαίνεται, ὅταν εἰς ἕνα περιστῇ μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τοὐναντίον· τότε μάλιστα λάμπει τὸ τῆς τιμῆς, ὅταν πολλοὺς τῆς προεδρίας ἔχῃ κοινωνούς, καὶ ὅταν ὁ μετέχων μὴ εἷς ᾖ, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας.

Ὁρᾷς οὖν πάντας σημειοφόρους, καὶ ἕκαστον τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαστάζοντα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, αὐτὸν δὲ καὶ ἐνώπιον γεέννης, καὶ ἐνώπιον κολάσεως. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βαστάζειν. Εἶδες ὅσης ἐστὶν ἀ-

2. Βλ. Πράξ. 19, 12.
3. Φιλιπ. 3, 17.
4. Φιλιπ. 4, 9.
5. Φιλιπ. 1, 29.

'Αλλὰ μὴ γίνεσαι κατηφής, ἀγαπητέ. Γιατὶ καὶ τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο καὶ λαμπρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, καὶ ἀγαπητὸ στὸ Θεό καὶ γι' αὐτὸ ὅταν τὸ βάσταζε, δὲν κουραζόνταν. Γιατὶ τὸ θαυμαστὸ εἶναι τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ μὲ τὰ δεσμὰ καὶ τὶς μαστιγώσεις καὶ τὰ στίγματα ἦταν λαμπρότερος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φοροῦν τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ τὸ στέμμα. Ὅτι πράγματι ἦταν λαμπρότερος καὶ δὲν εἶναι καύχηση αὐτὰ ποὺ εἶπα, τὸ ἔδειξαν τὰ ἐνδύματά του. Γιατὶ ἂν βάλεις ἐπάνω σὲ ἄρρωστο πάρα πολλὰ στέμματα καὶ ἄλλες τόσες βασιλικὲς πορφύρες, δὲ θὰ μπορέσεις νὰ συγκρατήσεις οὔτε κατὰ ἐλάχιστο τὸν πυρετό του. Οἱ ποδιὲς ὅμως τοῦ Παύλου, ἐρχόμενες σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ σώματα τῶν ἀρρώστων, κάνουν νὰ ἀπομακρύνεται κάθε ἀσθένεια[2]. Καὶ ἦταν φυσικὸ αὐτό.

Γιατὶ ἂν οἱ ληστές, ὅταν βλέπουν τοῦτο τὸ σύμβολο, δὲν τολμοῦν νὰ ἐπιτεθοῦν, ἀλλὰ φεύγουν χωρὶς νὰ κυτάξουν πίσω, πολὺ περισσότερο φεύγουν οἱ ἀσθένειες καὶ οἱ δαίμονες, ὅταν βλέπουν ἐκεῖνο τὸ σύμβολο. Τὸ βασοῦσε ὅμως ὁ Παῦλος, ὄχι γιὰ νὰ τὸ φέρει αὐτὸς μόνο, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάμει ὅλους τέτοιους καὶ νὰ τοὺς διδάξει νὰ τὸ βαστοῦν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «Νὰ γίνεσθε μιμητές μου, καθὼς ἔχετε παράδειγμα ἐμᾶς»[3]. Καὶ πάλι, «Αὐτὰ ποὺ εἴδατε καὶ ἀκούσατε γιὰ τὴ συμπεριφορά μου, αὐτὰ νὰ κάμνετε»[4]. Καὶ πάλι λέγει· «Μᾶς δόθηκε σὰν χάρη ὄχι μόνο τὸ νὰ πιστεύουμε στὸ Χριστό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχουμε γιὰ χάρη του»[5]. Γιατὶ τὰ ἀξιώματα τῆς παρούσας ζωῆς τότε φαίνονται μεγαλύτερα, ὅταν συγκεντρωθοῦν σ' ἕνα μόνο πρόσωπο. Στὰ πνευματικὰ ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Τότε μάλιστα λάμπει ἡ τιμή, ὅταν ἔχει κανεὶς πολλοὺς συντρόφους στὴν πρώτη θέση καὶ ὅταν αὐτὸς ποὺ τιμᾶται δὲν εἶναι ἕνας, ἀλλὰ ἔχει πολλοὺς ποὺ ἀπολαμβάνουν τὶς ἴδιες τιμές.

Βλέπεις λοιπὸν ὅλους νὰ φέρουν σύμβολα καὶ τὸν καθένα νὰ βαστάζει τὸ ὄνομά του ἐνώπιον λαῶν καὶ βασιλέων, τὸν Παῦλο ὅμως καὶ ἐνώπιον τῆς γέεννας καὶ ἐνώπιον τῆς κολάσεως. 'Αλλὰ δὲν εἶπε ἔτσι, γιατὶ δὲν μποροῦσαν ἐκεῖνοι νὰ τὰ βαστάζουν. Εἶδες πόση ἀρετὴ μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ἡ ἀνθρώπινη φύ-

ρετῆς ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα δεκτική; ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου τιμιώτερον καὶ θνητοῦ μένοντος; Τί γάρ μοι τούτου μεῖζον ἔχεις εἰπεῖν; τί δὲ ἴσον; πόσων δὲ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οὐκ ἔστιν ἄξιος ὁ τοῦτο εἰπὼν τὸ ῥῆμα; Ὁ γὰρ ἐν σώματι θνητῷ καὶ ἐπικήρῳ πάντα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ προδούς, ὧν κύριος ἦν, μᾶλλον δὲ ὧν οὐκ ἦν· καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐνεστῶτα, καὶ τὰ μέλλοντα προέδωκε, καὶ ὕψωμα καὶ βάθος καὶ κτίσιν ἑτέραν· οὗτος εἰ ἐν ἀσωμάτῳ φύσει ἦν, τί οὐκ ἂν εἶπε; τί δὲ οὐκ ἂν ἔπραξε;

2. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀγγέλους διὰ τοῦτο θαυμάζω, ὅτι κατηξιώθησαν τοιαύτης τιμῆς, οὐχ ὅτι ἀσώματοι ἔτυχον ὄντες· ἐπεὶ καὶ ὁ διάβολος ἀσώματός τέ ἐστι καὶ ἀόρατος, ἀλλ᾽ ὅμως πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, ἐπειδὴ τῷ ποιήσαντι προσέκρουσε Θεῷ. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνθρώπους ἀθλίους εἶναί φαμεν, οὐχ ὅταν σάρκα περικειμένους ἴδωμεν, ἀλλ᾽ ὅταν μὴ εἰς δέον αὐτῇ χρωμένους· ἐπεὶ καὶ ὁ Παῦλος σάρκα περιέκειτο. Πόθεν οὖν τοιοῦτος ἦν; Καὶ οἴκοθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ Θεοῦ, ἐπειδὴ οἴκοθεν· οὐ γάρ ἐστι προσωπολήπτης ὁ Θεός.

Εἰ δὲ λέγοις, καὶ πῶς δυνατὸν ἐκείνους μιμήσασθαι, ἄκουσον τί φησι· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». Ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ γέγονε μιμητής, σὺ δὲ οὐδὲ τοῦ συνδούλου; ἐκεῖνος Δεσπότην ἐζήλωσε, σὺ δὲ οὐδὲ τὸν ὁμόδουλον; καὶ ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; Καὶ πῶς αὐτὸν ἐμιμήσατο, φησί; Τοῦτο ἐξ ἀρχῆς σκόπει καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν προοιμίων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν θείων ναμάτων τοσοῦτον πῦρ ἔχων ἀνῆλθεν, ὡς μηδὲ ἀναμεῖναι διδάσκαλον· οὐ γὰρ περιέμεινε Πέτρον, οὐδὲ ἦλθε πρὸς Ἰάκωβον, οὐδὲ πρὸς ἄλλον οὐδένα, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς προθυμίας ἀρθείς, οὕτω τὴν πόλιν ἀνῆψεν, ὡς πόλεμον ἀναρριπισθῆναι κατ᾽

ση; Εἶδες ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πολυτιμότερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅταν παραμένει θνητός; Γιατὶ τί μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸν μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς; καὶ τί ἴσο; Καὶ μὲ πόσους ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους δὲν εἶναι ἰσάξιος ἐκεῖνος ποὺ εἶπε τὸ λόγο αὐτόν; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ σῶμα θνητὸ καὶ φθαρτὸ ἔδωσε γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ τὰ πάντα, στὰ ὁποῖα ἦταν κύριος ἢ καλύτερα δὲν ἦταν, γιατὶ παρέδωσε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ταπεινὰ καὶ τὴν ἄλλη κτίση, αὐτὸς ἐὰν εἶχε ἀσώματη φύση, τί δὲ θὰ ἔλεγε; καὶ τί δὲ θὰ ἔκαμνε;

2. Γιατὶ πραγματικὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους γι' αὐτὸ τοὺς θαμάζω, ἐπειδὴ ἀξιώθηκαν τέτοια τιμὴ καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἦταν ἀσώματοι καὶ τὴν ἐπέτυχαν, ἐπειδὴ καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀσώματος καὶ ἀόρατος, πλὴν ὅμως εἶναι χειρότερος ἀπ' ὅλους, ἀφοῦ ἀντιτάχθηκε στὸ Θεὸ ποὺ τὸν δημιούργησε. Ἔτσι καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους λέγουμε ὅτι εἶναι ἄθλιοι, ὄχι ὅταν τοὺς δοῦμε νὰ ἔχουν σάρκα, ἀλλὰ ὅταν τοὺς δοῦμε νὰ μὴ τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος εἶχε σάρκα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἦταν τέτοιος; Καὶ ἀπὸ μόνος του καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ εἶχε τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ προσπαθοῦσε μόνος του, γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν μεροληπτεῖ γιὰ κανέναν.

Ἐὰν ὅμως θὰ ἔλεγες, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μιμηθοῦμε ἐκείνους, ἄκουσε τί λέγει· «Νὰ γίνεστε μιμητές μου, ὅπως καὶ ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ». Ἐκεῖνος ἔγινε μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐσὺ δὲ γίνεσαι οὔτε τοῦ συνανθρώπου σου; Ἐκεῖνος προσπάθησε νὰ μιμηθεῖ τὸν Κύριο καὶ σὺ δὲν προσπαθεῖς νὰ μιμηθεῖς οὔτε τὸν σύνδουλό σου; Καὶ ποιά ἀπολογία θὰ δώσεις; Καὶ πῶς τὸν μιμήθηκε; θὰ πεῖ κάποιος. Πρόσεχε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα. Ἐπειδὴ πραγματικὰ προχώρησε ἔχοντας τόσο μεγάλη φλόγα ἀπὸ τὶς θεῖες πηγές, ὥστε δὲν περίμενε νὰ βρεῖ οὔτε διδάσκαλο. Γιατὶ δὲν περίμενε τὸν Πέτρο, οὔτε πῆγε στὸν Ἰάκωβο, οὔτε σὲ κανέναν ἄλλο, ἀλλ' ἀφοῦ παρακινήθηκε ἀπὸ τὴν προθυμία του, ξεσήκωσε ἔτσι τὴν πόλη, ὥστε νὰ σηκωθεῖ ἐναντίον του φοβερὸς πόλεμος. Ἐπειδή, καὶ ὅταν

αὐτοῦ χαλεπόν· ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖος ὤν, τὰ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐποίει, δεσμεύων, ἀπάγων, δημεύων.

Οὕτω καὶ Μωϋσῆς, καὶ οὐδενὸς χειροτονήσαντος αὐτόν, τὴν ἀδικίαν τῶν βαρβάρων ἐκώλυσε τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων. Ταῦτα γὰρ ψυχῆς γενναίας ἀπόδειξις καὶ γνώμης ἐλευθέρας, οὐκ ἀνεχομένης σιγῇ φέρειν τὰ ἑτέρων κακά, κἂν μηδεὶς ὁ χειροτονῶν ᾖ. Ὅτι γὰρ δικαίως ἐπεπήδησε τῇ προστασίᾳ, ἔδειξεν ὁ Θεὸς χειροτονήσας αὐτὸν ὕστερον· ὃ καὶ ἐπὶ Παύλου πεποίηκεν. Ὅτι γὰρ καὶ οὗτος καλῶς ἐποίησε τοῦ λόγου ἁψάμενος τότε καὶ τῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Θεός, ταχέως αὐτὸν ἐπὶ τὸ τῶν διδασκάλων ἀξίωμα ἀγαγών. Εἰ μὲν γὰρ τιμῆς ἕνεκεν καὶ προεδρίας ἐπεπήδων τοῖς πράγμασι, καὶ τῆς αὐτῶν θεραπείας, εἰκότως ἂν ἐνεκλήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ κινδύνους ἠγάπων, καὶ θανάτους ἐπεσπῶντο, ἵνα τοὺς ἄλλους διασώσωσιν ἅπαντας, τίς οὕτως ἄθλιος, ὥστε ἐγκαλέσαι προθυμίᾳ τοσαύτῃ;

Ὅτι γὰρ τῆς τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίας ἐρῶντες ταῦτα ἔπραττον, ἐδήλωσε καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ψῆφος, ἐδήλωσε καὶ ἡ τῶν κακῶς ἐρασθέντων τὸν ἔρωτα τοῦτον ἀπώλεια. Ἐπεπήδησε γάρ ποτε καὶ ἕτερος ἀρχῇ καὶ προστασίᾳ, ἀλλὰ πάντες ἀπέθανον, οἱ μὲν ἐμπρησθέντες, οἱ δὲ γῆς διαστάσει καταποθέντες. Οὐ γὰρ διὰ προστασίαν τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ διὰ προεδρίας ἔρωτα. Ἐπεπήδησε καὶ Ὀζίας, καὶ οὗτος ἀκάθαρτος γέγονεν· ἐπεπήδησε καὶ Σίμων, ἀλλὰ κατεδικάσθη, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσε· ἐπεπήδησε καὶ Παῦλος, ἀλλ' ἐστεφανώθη, οὐχὶ ἱερωσύνῃ καὶ τιμῇ, ἀλλὰ διακονίᾳ καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις. Καὶ ὅτι ἀπὸ ζήλου πολλοῦ καὶ προθυμίας ἐπέδραμε, διὰ τοῦτο ἀνακηρύττεται καὶ λαμπρὸς ἐκ προοιμίων ἦν.

---

6. Βλ. Β' Παραλ. 26, 16-23.
7. Βλ. Πράξ. 8, 9-24.

ἦταν Ἰουδαῖος, ἔκανε πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ τὶς δυνάμεις του, φυλακίζοντας, ἀπαγάγοντας, δημεύοντας περιουσίες.

Ἔτσι καὶ ὁ Μωυσῆς, ἂν καὶ δὲν τὸν ὅρισε κανείς, ἐμπόδισε τὴν ἀδικία τῶν βαρβάρων ποὺ στρεφόταν ἐναντίον τῶν συμπατριωτῶν του. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξη γενναίας ψυχῆς καὶ ἐλεύθερης ἀπόφασης, ποὺ δὲν ἀνέχεται νὰ σωπαίνει στὰ κακὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν ἔχει ορίσει κανένας. Ὅτι βέβαια δικαίως ἔγινε ἀπὸ μόνος του ἀρχηγὸς τὸ ἀπέδειξε ὁ Θεός, ὅταν τὸν ὅρισε ἀργότερα, πράγμα ποὺ ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου. Ὅτι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἔκαμε καλὰ ὅταν ἄρχισε τότε τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία, τὸ φανέρωσε καὶ αὐτὸ ὁ Θεός, ἀφοῦ τὸν ὁδήγησε γρήγορα στὸ ἀξίωμα τῶν διδασκάλων. Γιατὶ ἂν βέβαια ἀναλάβαιναν τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπὸ φιλοδοξία καὶ πρωτοκαθεδρία καὶ γιὰ δική τους ἐξυπηρέτηση, εὔκολα θὰ μποροῦσαν νὰ κατηγορηθοῦν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγαποῦσαν τοὺς κινδύνους καὶ ἀντιμετώπιζαν θανάτους, γιὰ νὰ σώσουν ὅλους τοὺς ἄλλους, ποιὸς θὰ εἶναι τόσο ἐλεεινός, ὥστε νὰ κατηγορήσει τόσο μεγάλη προθυμία;

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἔκαναν αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν ὑπερβολικὰ τὴ σωτηρία αὐτῶν ποὺ χάνονταν, τὸ φανέρωσε καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Θεοῦ, τὸ φανέρωσε καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ποὺ κακῶς λαχτάρησαν τὴν ἐπιθυμία αὐτήν. Γιατὶ ἀνέλαβαν κάποτε καὶ ἄλλοι ἀπὸ μόνοι τους τὴν ἐξουσία καὶ τὴν προστασία, ἀλλὰ ὅλοι πέθαναν, ἄλλοι ἀφοῦ κάηκαν καὶ ἄλλοι ἀφοῦ τοὺς κατάπιε ἡ γῆ. Γιατὶ δὲν ἔκαναν αὐτὸ γιὰ τὴν προστασία τῶν ἄλλων, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν πρωτοκαθεδρία. Ἐμφανίστηκε καὶ ὁ Ὀζίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔγινε λεπρός[6]. Ἐμφανίσθηκε καὶ ὁ Σίμων, ἀλλὰ καταδικάστηκε καὶ κινδύνεψε νὰ πεθάνει[7]. Ἐμφανίσθηκε καὶ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ στεφανώθηκε, ὄχι μὲ ἱερωσύνη καὶ τιμές, ἀλλὰ μὲ διακονία καὶ κόπους καὶ κινδύνους. Καὶ ἐπειδὴ ἔτρεξε ἀπὸ πολὺ ζῆλο καὶ προθυμία, γι' αὐτὸ καὶ ἀνακηρύσσεται νικητὴς καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὑπῆρξε λαμπρός.

3. Ὥσπερ γὰρ ὁ χειροτονούμενος ἄρχων, ἂν μὴ δεόντως τὸ πρᾶγμα μετίῃ, καὶ μείζονός ἐστι κολάσεως ἄξιος· οὕτω κἂν μὴ χειροτονηθῇ τις, μεταχειρίζῃ δὲ προσηκόντως, οὐ λέγω τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὰ τῆς τῶν πολλῶν προνοίας, τοῦ παντὸς ἄξιός ἐστι. Διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀνέμεινεν ἡμέραν ἡσυχάζων ὁ πυρὸς οὗτος σφοδρότερος, ἀλλ᾽ ὁμοῦ τε ἀνέβη ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τῶν ὑδάτων πηγῆς, καὶ πολλὴν ἀνῆψεν ἑαυτῷ τὴν φλόγα, καὶ οὔτε κινδύνους ἐνενόησεν, οὐ τὸν γέλωτα καὶ τὴν αἰσχύνην τὴν παρὰ Ἰουδαίων, οὐ τὸ ἀπιστεῖσθαι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλ᾽ ἑτέρους λαβὼν ὀφθαλμούς, τοὺς τῆς ἀγάπης, καὶ ἑτέραν διάνοιαν, μετὰ πολλῆς ἐνέπιπτε τῆς ῥύμης, ὥσπερ τις χειμάρρους, ἅπαντα παρασύρων τὰ Ἰουδαίων, καὶ διὰ τῶν Γραφῶν δεικνύς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός.

Καίτοι γε οὔπω χαρίσματα πολλὰ τῆς χάριτος ἦν αὐτῷ, οὔπω τοσούτου Πνεύματος κατηξίωτο· ἀλλ᾽ ὅμως εὐθέως ἐφλέγετο, καὶ ψυχῇ θανατώσῃ πάντα ἔπραττε, καὶ ὥσπερ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, οὕτω πάντα ἐποίει, καὶ ἐπραγματεύετο εἰς τὸ πονοῦν μάλιστα τοῦ πολέμου μέρος ἑαυτὸν ἐμβάλλων, καὶ ὃ κινδύνων ἔγεμε καὶ φόβων. Καὶ ὅμως οὕτω τολμητὴς ὢν κινδύνων καὶ ὁρμητίας καὶ πῦρ πνέων, οὕτω πάλιν πειθήνιος ἦν καὶ εὐήνιος τοῖς διδασκάλοις, ὥστε μὴ ἐν τοσαύτῃ ῥύμῃ προθυμίας αὐτοῖς ἀντιπεσεῖν.

Καὶ γὰρ ζέοντι τότε καὶ μαινομένῳ προσελθόντες εἶπον, ὅτι δεῖ ἀπελθεῖν εἰς Ταρσὸν καὶ Καισάρειαν, καὶ οὐκ ἀντεῖπεν· εἶπον ὅτι χρὴ διὰ τοῦ τείχους χαλασθῆναι, καὶ ἠνέσχετο· συνεβούλευσαν ξυρᾶσθαι, καὶ οὐκ ἀντέπεσεν· εἶπον μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἶξεν. Οὕτως ἑνὸς ἦν πανταχοῦ τοῦ συμφέροντος τοῖς πιστοῖς, τῆς εἰρήνης, τῆς ὁμονοίας· καὶ πανταχοῦ ἑαυτὸν ἐτήρει

3. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἐκλέγεται ἄρχοντας, ἂν δὲν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει τὴν ἐξουσία, εἶναι ἄξιος μεγαλύτερης τιμωρίας, ἔτσι καὶ ἂν δὲν ἐκλεγεῖ κάποιος, μεταχειρίζεται ὅμως ὅπως πρέπει, δὲν ἐννοῶ τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς πολλούς, εἶναι ἄξιος γιὰ τὸ καθετί. Γι' αὐτὸ δὲν περίμενε καμιὰ ἡμέρα ἥσυχος αὐτός, ποὺ ἦταν ὁρμητικότερος ἀπὸ τὴ φωτιά, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀνέβηκε ἀπὸ τὴν ἱερὴ πηγὴ τῶν ὑδάτων καὶ ἄναψε μέσα του μεγάλη φλόγα καὶ δὲν σκέφθηκε οὔτε τοὺς κινδύνους, οὔτε τὴ χλεύη καὶ τὴ ντροπὴ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε τὸ ὅτι δὲ θὰ τὸν πίστευαν, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέκτησε ἄλλα μάτια, τὰ μάτια τῆς ἀγάπης, καὶ ἄλλη σκέψη, ξεχυνόταν μὲ μεγάλη ὁρμητικότητα, σὰν κάποιος χείμαρρος, παρασύροντας τὰ πάντα τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀποδεικνύοντας μὲ τὶς Γραφές, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός.

Ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶχε ἀκόμη πολλὰ χαρίσματα τῆς χάρης καὶ δὲν εἶχε ἀξιωθεῖ ἀκόμη νὰ λάβει τόσο Ἅγιο Πνεῦμα, πλὴν ὅμως ἀμέσως φλεγόταν καὶ μὲ ψυχὴ ποὺ θανατωνόταν συνέχεια ἔκαμνε τὰ πάντα, καὶ σὰν νὰ ἀπολογοῦνταν γιὰ τὸ παρελθόν του, ἔτσι ἔκανε τὰ πάντα καὶ καταγινόταν μὲ ἐπιμέλεια στὸ ἔργο του, ρίχνοντας τὸν ἑαυτό του στὸ πιὸ κοπιαστικὸ μέρος τοῦ πολέμου καὶ τὸ ὁποῖο ἦταν γεμάτο ἀπὸ κινδύνους καὶ φόβους. Καὶ ὅμως ἂν καὶ ἦταν τόσο ὁρμητικὸς καὶ ἔβγαζε φωτιά, ἦταν ἐπίσης τόσο εὐπειθὴς καὶ ὑπάκουος στοὺς διδασκάλους, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἀντισταθεῖ μὲ τὴν τόση ὁρμὴ τῆς προθυμίας του.

Γιατὶ πράγματι τότε ποὺ φλεγόταν καὶ ἦταν παράφρονας ἀπὸ προθυμία, ὅταν ἦλθαν καὶ τοῦ εἶπαν, ὅτι πρέπει νὰ φύγει στὴν Ταρσὸ καὶ στὴν Καισάρεια, δὲν τοὺς ἀντιμίλησε. Τοῦ εἶπαν ὅτι πρέπει νὰ τὸν κατεβάσουν ἀπὸ κάποιο παράθυρο τοῦ τείχους, καὶ τὸ ἀνέχθηκε. Τὸν συμβούλεψαν νὰ ξυρίζεται καὶ δὲν ἀντιστάθηκε. Τοῦ εἶπαν νὰ μὴ μπεῖ στὸ θέατρο, καὶ ὑπάκουσε. Ἔτσι ἦταν παντοῦ ἕνα τὸ ἔργο του, τὸ συμφέρον τῶν πιστῶν, ἡ εἰρήνη, ἡ ὁμόνοια, καὶ παντοῦ ἦταν προσηλωμένος

τῷ κηρύγματι. Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι τὸν ἀδελφιδοῦν πέμπει πρὸς τὸν χιλίαρχον, βουλόμενος ἑαυτὸν ἐξαρπάσαι τῶν κινδύνων, καὶ ὅταν ἐπικαλέσηται Καίσαρα, καὶ ὅταν εἰς τὴν Ρώμην σπεύσῃ, μὴ νομίσῃς ἀνανδρείας εἶναι τὰ ῥήματα.

Ὁ γὰρ στένων, ἐπειδὴ παρῆν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, πῶς οὐκ ἂν εἵλετο μετὰ Χριστοῦ εἶναι; καὶ ὁ τῶν αὐτῶν καταφρονῶν, καὶ ἀγγέλων δι' αὐτὸν ὑπερορῶν, πῶς ἂν ἐπεθύμησε τῶν παρόντων; Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει; Ἵνα ἐνδιατρίψῃ τῷ κηρύγματι, καὶ μετὰ πολλῶν ἀνθρώπων ἀπέλθῃ, πάντων ἐστεφανωμένων. Καὶ γὰρ ἐδεδοίκει, μήποτε πτωχὸς καὶ πένης τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας ἀποδημήσῃ ἐντεῦθεν. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Τὸ γὰρ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς».

4. Διὸ καὶ ὁρῶν αὐτὸ τὸ δικαστήριον τὴν βελτίω ψῆφον περὶ αὐτοῦ κατατιθέμενον, ὡς καὶ ὁ Φῆστος ἔλεγεν, «Ἀπολύεσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκαλέσατο Καίσαρα», καὶ δεθείς, καὶ μετὰ μυρίων ἑτέρων δεσμωτῶν ἀπαγόμενος μυρία εἰργασμένων δεινά, οὐκ ᾐσχύνετο τὸ συνδεδέσθαι ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ προενόει πάντων τῶν συμπλεόντων, καίτοι γε ὑπὲρ αὐτοῦ θαρρῶν καὶ εἰδὼς ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ ἦν, καὶ πέλαγος τοσοῦτον ἀνήγετο δεδεμένος, καὶ ἔχαιρεν ὡς ἐπὶ μεγίστην ἀρχὴν προπεμπόμενος. Καὶ γὰρ οὐδὲ μικρὸς ἆθλος αὐτῷ τῆς Ρωμαΐων πόλεως ἡ διόρθωσις προύκειτο.

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατωλιγώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐρρύθμισε, διηγησάμενος τὴν αὐτῷ φανεῖσαν ὄψιν, ἐξ ἧς ἐμάνθανον ὅτι πάντες οἱ πλέοντες μετ' αὐτοῦ δι' αὐτὸν σώζονται. Τοῦτο δὲ ἐποίει, οὐχ ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἀλλ' ἐκείνους ἑαυ-

---

8. Βλ. Πράξ. 23, 16-22.
9. Πράξ. 25, 11.
10. Φιλιπ. 1, 24.
11. Πράξ. 26, 32.
12. Γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ Παύλου στὴ Ρώμη βλ. Πράξ. 27-28, 16.
13. Πράξ. 27, 21-26.

στὸ κήρυγμα. Συνεπῶς ὅταν ἀκούσεις, ὅτι τὸν ἀνεψιό του στέλνει πρὸς τὸ χιλίαρχο[8], θέλοντας νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ ὅταν θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸν Καίσαρα[9], καὶ ὅταν σπεύδει στὴ Ρώμη, μὴ νομίσεις ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξη δειλίας.

Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ στενάζει, ἐπειδὴ παρέμενε στὴ ζωὴ αὐτή, πῶς δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸ Χριστό; Καὶ ἐκεῖνος ποὺ καταφρονεῖ τοὺς οὐρανοὺς καὶ περιφρονεῖ γι' αὐτὸν τοὺς ἀγγέλους, πῶς θὰ ἐπιθυμοῦσε τὰ παρόντα; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸ ἔκανε αὐτό; Γιὰ νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ κήρυγμα καὶ νὰ πεθάνει μὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, ὅλους στεφανωμένους. Γιατὶ πραγματικὰ φοβόταν, μήπως φτωχὸς καὶ χωρὶς νὰ πετύχει τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν παρούσα ζωή. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «Γιατὶ τὸ νὰ παραμείνω μὲ τὸ σῶμα στὴν παρούσα ζωή, εἶναι ἀναγκαιότερο γιὰ σᾶς»[10].

4. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸ δικαστήριο αὐτὸ νὰ παίρνει τὴν πιὸ καλὴ γι' αὐτὸν ἀπόφαση, καθὼς καὶ ὁ Φῆστος ἔλεγε, «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε ἀπολυθεῖ ἐλεύθερος, ἐὰν δὲν εἶχε ἐπικαλεσθεῖ τὸν Καίσαρα»[11], καὶ ἀφοῦ τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν πήγαιναν μαζὶ μὲ πάρα πολλοὺς ἄλλους φυλακισμένους ποὺ εἶχαν διαπράξει ἄπειρα κακά, δὲν αἰσθανόταν ντροπὴ τὸ νὰ εἶναι δεμένος μαζί τους, ἀλλὰ καὶ φρόντιζε γιὰ ὅλους ποὺ ταξίδευαν μαζί του, ἂν καὶ δὲν φοβόταν βέβαια γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γνώριζε ὅτι ἦταν ἀσφαλής, καὶ ἔπλευσε τόσο μεγάλο πέλαγος δεμένος[12], καὶ χαιρόταν σὰν νὰ τὸν ξεπροβοδοῦσαν σὲ πολὺ μεγάλο ἀξίωμα. Γιατὶ πράγματι ἦταν μπροστά του ὄχι μικρὸ κατόρθωμα, τὸ νὰ ἐπαναφέρει τοὺς Ρωμαίους στὴν ὀρθὴ πίστη.

Πλὴν ὅμως δὲν ἀμέλησε ἐντελῶς καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἦταν στὸ πλοῖο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς παρηγόρησε, ἀφοῦ διηγήθηκε τὸ ὅραμα ποὺ φάνηκε σ' αὐτόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μάθαιναν ὅτι ὅλοι ποὺ ταξιδεύουν μαζί του σώζονται ἐξ αἰτίας του[13]. Καὶ ἔκανε αὐτό, ὄχι μὲ σκοπὸ νὰ ἐξυψώσει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ τοὺς

τῷ πειθηνίους παρασκευάζων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρησε διεγερθῆναι τὴν θάλασσαν, ἵνα καὶ δι' ὧν παρηκούσθη, καὶ δι' ὧν ἠκούσθη, διὰ πάντων δειχθῇ ἡ Παύλου χάρις. Καὶ γὰρ συνεβούλευσε μὴ ἀναπλεῦσαι, καὶ παρηκούσθη, καὶ γέγονε κίνδυνος περὶ τῶν ἐσχάτων· καὶ οὐδὲ οὕτως ἦν φορτικός, ἀλλὰ πάλιν ὡς παίδων πατὴρ προενόει, καὶ ὅπως μηδεὶς ἀπόλοιτο πάντα ἔπραττεν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς Ρωμαίων ἐπέβη, κἀκεῖ πῶς μετὰ ἐπιεικείας διαλέγεται; πῶς μετὰ ἐλευθερίας τοὺς ἀπειθοῦντας ἐπιστομίζει; Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἱσπανίαν ἔδραμε. Καὶ γὰρ κινδυνεύων μᾶλλον ἐθάρρει, καὶ τολμηρότερος ἐγίνετο ἐντεῦθεν, οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ δι' αὐτόν. Ὥσπερ γὰρ εἴπερ ἑώρων αὐτὸν ἐνδιδόντα καὶ ὀκνηρότερον γινόμενον, ἴσως ἂν καὶ αὐτοὶ καθυφῆκαν· οὕτως, ἐπειδὴ εἶδον αὐτὸν ἀνδρειότερον γινόμενον, καὶ ἐπηρεαζόμενον, καὶ μᾶλλον ἐπιτιθέμενον, μετὰ παρρησίας ἐκήρυττον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, «Ὡς τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.

Ὅταν γὰρ ὁ στρατηγὸς ᾖ γενναῖος, οὐδὲ σφάττων μόνον καὶ ἀποκτειννύς, ἀλλὰ καὶ τιτρωσκόμενος, τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους θρασυτέρους ποιεῖ, καὶ μᾶλλον τιτρωσκόμενος ἢ τιτρώσκων. Ὅταν γὰρ ἴδωσιν αὐτὸν αἵματι πεφυρμένον καὶ τραύματα περιφέροντα, καὶ οὐδὲ οὕτω παραχωροῦντα τοῖς ἐχθροῖς, ἀλλ' ἑστῶτα γενναίως, καὶ δόρυ σείοντα, καὶ βάλλοντα τοὺς ἐναντίους, καὶ πρὸς τὰς ἀλγηδόνας οὐκ ἐνδιδόντα, μετὰ πλείονος παρατάττονται καὶ αὐτοὶ τῆς προθυμίας· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ Παύλου γέγονεν. Ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν δεδεμένον καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κηρύττοντα, καὶ μαστιζόμενον, καὶ τοὺς μαστίζοντας χειρούμενον, πλείονα ἐδέχοντο παρρησίαν.

---

14. Φιλιπ. 1, 14.

κάμει νὰ τὸν ὑπακούσουν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ σηκωθεῖ θαλασσοταραχή, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ μὲ ὅλα ἡ χάρη τοῦ Παύλου, καὶ μ' αὐτὰ στὰ ὁποῖα τὸν παράκουσαν καὶ μ' αὐτὰ στὰ ὁποῖα τὸν ἄκουσαν. Γιατὶ πραγματικὰ τοὺς συμβούλεψε νὰ μὴν ἀποπλεύσουν καὶ τὸν παράκουσαν, καὶ ὑπῆρξε θανάσιμος κίνδυνος. Καὶ οὔτε ἔτσι ἔγινε βάναυσος, ἀλλὰ πάλι τοὺς φρόντιζε, ὅπως ὁ πατέρας τὰ παιδιά του, καὶ ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ κανένας.

Ὅταν ἦρθε καὶ στὴ Ρώμη, πῶς συζητεῖ καὶ ἐκεῖ μὲ ἐπιείκεια; πῶς μ' ἐλευθερία ἀποστομώνει ἐκείνους ποὺ δὲν πιστεύουν; Καὶ δὲ σταμάτησε μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔτρεξε στὴν Ἱσπανία. Γιατὶ πραγματικὰ ὅταν κινδύνευε, ἔπαιρνε περισσότερο θάρρος, καὶ γινόταν ἀπὸ ἐδῶ πιὸ τολμηρός, καὶ ὄχι μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθητές του ἐξ αἰτίας του. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς ἂν τὸν ἔβλεπαν νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ γίνεται πιὸ δειλός, ἴσως καὶ αὐτοὶ θὰ ὑποχωροῦσαν, ἔτσι, ἐπειδὴ τὸν εἶδαν νὰ γίνεται πιὸ ἀνδρεῖος, καὶ νὰ προσβάλλεται, καὶ νὰ ἐπιτίθεται περισσότερο, κήρυτταν μὲ παρρησία. Καὶ δηλώνοντας αὐτὸ ἔλεγε· «Ὥστε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ἀφοῦ ἀπόκτησαν θάρρος ἀπὸ τὰ δεσμά μου, πιὸ πολὺ τολμοῦν νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου»[14].

Γιατὶ ὅταν ὁ στρατηγὸς εἶναι γενναῖος, καὶ δὲ σφάζει μόνο καὶ σκοτώνει, ἀλλὰ καὶ πληγώνεται, κάνει τοὺς στρατιῶτες ποὺ διοικεῖ πιὸ θαρραλέους, καὶ περισσότερο ὅταν πληγώνεται παρὰ ὅταν πληγώνει. Γιατὶ ὅταν τὸν δοῦν λουσμένο στὸ αἷμα καὶ γεμάτο τραύματα, καὶ οὔτε σὲ τέτοια κατάσταση νὰ ὑποχωρεῖ στοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ νὰ στέκεται γενναῖα καὶ νὰ κινεῖ ἐμπρὸς καὶ πίσω τὸ δόρυ καὶ νὰ κτυπᾶ τοὺς ἀντιπάλους, καὶ νὰ μὴν ὑποχωρεῖ στοὺς φοβεροὺς πόνους, πολεμοῦν καὶ αὐτοὶ μὲ μεγαλύτερη προθυμία. Αὐτὸ βέβαια ἔγινε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου. Βλέποντας λοιπὸν αὐτὸν φυλακισμένο καὶ νὰ κηρύττει στὴ φυλακή, καὶ νὰ μαστιγώνεται, καὶ νὰ ὑποτάσσει ἐκείνους ποὺ τὸν μαστίγωναν, ἔπαιρναν περισσότερο θάρρος.

5. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν, οὐχ ἁπλῶς «Πεποιθότας» εἶπεν, ἀλλὰ προστίθησι, «Περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν»· τουτέστι, μᾶλλον νῦν, ἢ ὅτε λελυμένος ἤμην, ἐπαρρησιάζοντο οἱ ἀδελφοί. Τότε πλείονα προθυμίαν καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε· μᾶλλον γὰρ τότε παρωξύνετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ αἱ προσθῆκαι τῶν διωγμῶν, προσθῆκαι πλείονος παρρησίας ἦσαν αὐτῷ καὶ μείζονος θάρσους ὑπόθεσις. Συνεκλείσθη γοῦν ποτε, καὶ τοσοῦτον ἐξέλαμψεν, ὥστε καὶ τὰ θεμέλια τινάξαι, καὶ τὰς θύρας ἀναπετάσαι, καὶ τὸν δεσμοφύλακα μεταστῆσαι πρὸς ἑαυτόν, καὶ τὸν δικάζοντα μικροῦ μεταπεῖσαι, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον λέγειν, «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι». Πάλιν ἐλιθάζετο, καὶ τὴν καταλεύουσαν πόλιν εἰσελθὼν μετέθηκεν.

Ἐκάλεσαν αὐτὸν ὡς μέλλοντες κρίνειν, ποτὲ μὲν Ἰουδαῖοι, ποτὲ δὲ Ἀθηναῖοι, καὶ γεγόνασιν οἱ δικασταὶ μαθηταί, οἱ ἀντίδικοι ὑπήκοοι. Καὶ καθάπερ πῦρ ἐμπεσὸν εἰς διαφόρους ὕλας, μᾶλλον αὔξεται, καὶ προσθήκην λαμβάνει τὴν ὑποκειμένην ὕλην· οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα Παύλου, ὅσοις ἂν συνεγένετο, πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς μεθίστη, καὶ οἱ πολεμοῦντες αὐτῷ τοῖς ἐκείνου λόγοις ἁλόντες, τροφὴ ταχέως ἐγίγνοντο τῷ πνευματικῷ τούτῳ πυρί, καὶ δι' αὐτῶν πάλιν ὁ λόγος ᾖρετο, καὶ ἐφ' ἑτέρους προῄει. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Δέδεμαι, ἀλλ' ὁ λόγος οὐ δέδεται». Ἐφυγάδευον αὐτόν· καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα δίωξις ἦν, τὸ δὲ συμβαῖνον, ἀποστολὴ διδασκάλων.

Καὶ ὅπερ ἂν ἐποίησαν φίλοι καὶ συντεταγμένοι, τοῦτο ἐποίουν οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐῶντες ἐν ἑνὶ ἱδρυνθῆναι χωρίῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ περιάγοντες τὸν ἰατρόν, δι' ὧν ἐπεβούλευον, δι' ὧν ἤλαυνον, ὡς πάντας ἀκοῦσαι τῆς ἐκείνου γλώττης. Ἔδησαν πάλιν αὐτόν, καὶ μᾶλλον παρώξυναν· τοὺς μαθητὰς ἤλασαν, καὶ τοῖς οὐκ ἔχουσι διδάσκαλον ἔπεμψαν· εἰς μεῖζον ἤγαγον δικα-

---

15. Γιὰ τὴ φυλάκιση αὐτὴ τοῦ Παύλου στοὺς Φιλίππους βλ. Πράξ. 16, 16-40.
16. Πράξ. 26, 28.
17. Βλ. Πράξ. 14, 19-23.
18. Β' Τιμ. 2, 9.

5. Γι' αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτό, δὲν εἶπε ἁπλῶς «'Απόκτησαν θάρρος», ἀλλὰ προσθέτει, «Περισσότερο τολμοῦν νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου». Δηλαδή, περισσότερο τώρα, παρὰ ὅταν ἤμουν ἐλεύθερος, μιλοῦσαν μὲ παρρησία οἱ ἀδελφοί. Τότε ἀποκτοῦσε καὶ αὐτὸς περισσότερη προθυμία, γιατὶ τότε ὀργιζόταν περισσότερο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ αὔξηση τῶν διωγμῶν ἦταν γι' αὐτόν αὔξηση περισσότερης παρρησίας καὶ ἀφορμὴ μεγαλύτερου θάρρους. Φυλακίστηκε λοιπὸν κάποτε καὶ ἔλαμψε τόσο πολύ, ὥστε καὶ τὰ θεμέλια νὰ τραντάξει καὶ τὶς πόρτες νὰ ἀνοίξει, καὶ τὸ δεσμοφύλακα νὰ κάμει ὀπαδό του[15], καὶ παρὰ λίγο νὰ μεταπείσει καὶ αὐτὸν ποὺ τὸν δίκαζε, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ λέγει, «Λίγο ἀκόμη καὶ μὲ πείθεις νὰ γίνω χριστιανός»[16]. 'Επίσης τὸν λιθοβόλησαν, καὶ ὅταν μπῆκε στὴν πόλη ποὺ τὸν λιθοβόλησε τῆς ἄλλαξε πίστη[17].

Τὸν κάλεσαν, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν δικάσουν, ἄλλοτε οἱ 'Ιουδαῖοι καὶ ἄλλοτε οἱ 'Αθηναῖοι, καὶ οἱ δικαστὲς ἔγιναν μαθητές του, οἱ ἀντίπαλοι ἔγιναν ὑπάκουοι σ' αὐτόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ ποὺ θὰ πέσει σὲ διάφορα ὑλικά, μεγαλώνει περισσότερο καὶ βοηθιέται ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ποὺ καίει, ἔτσι καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Παύλου, μ' ὅσους ὀπαδούς του, καὶ ὅσοι τὸν πολεμοῦσαν, ἀφοῦ αἰχμαλωτίσθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια του, ἔγιναν γρήγορα τροφὴ στὴν πνευματικὴ φωτιά, καὶ μ' αὐτοὺς πάλι τὸ κήρυγμα αὐξανόταν καὶ προχωροῦσε σ' ἄλλους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Εἶμαι φυλακισμένος, ἀλλὰ τὸ κύρυγμα τοῦ εὐαγγελίου δὲν εἶναι δεμένο»[18]. Τὸν ἐξόριζαν καὶ τὸ μὲν πράγμα βέβαια ἦταν διωγμός, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἦταν ἀποστολὴ διδασκάλων.

Καὶ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔκαμναν οἱ φίλοι καὶ ὅσοι συμφωνοῦσαν μαζί του, αὐτὸ ἔκαναν οἱ ἐχθροί, μὴν ἐπιτρέποντας νὰ ἐγκατασταθεῖ σὲ ἕνα τόπο, ἀλλὰ μὲ τὶς ἐπιβουλὲς καὶ τὶς ἐξορίες περιφέροντας παντοῦ τὸν ἰατρό, ὥστε ὅλοι νὰ ἀκούσουν τὸ κήρυγμά του. Τὸν ἔδεσαν πάλι καὶ τὸν ἐρέθισαν περισσότερο. 'Εξόρισαν τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς ἔστειλαν σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶχαν

στήριον, καὶ τὴν μείζονα ὠφέλησαν πόλιν. Διὸ καὶ ἀλγοῦντες οἱ Ἰουδαῖοι περὶ τῶν ἀποστόλων ἔλεγον· Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; Δι' ὧν, φασί, προαιρούμεθα, διὰ τούτων αὔξομεν. Παρέδωκαν τῷ δεσμοφύλακι, ἵνα ἀκριβῶς αὐτὸν κατάσχῃ· ὁ δὲ ἀκριβέστερον ἐδέθη ὑπὸ Παύλου.

Μετὰ δεσμωτῶν ἔπεμψαν, ἵνα μὴ φεύγῃ· ὁ δὲ τοὺς δεσμώτας κατήχησε· διὰ τῆς θαλάσσης ἔπεμψαν, ἵνα καὶ ἄκοντες παρασκευάσωσι ταχέως ἀνυσθῆναι τὴν ὁδόν· καὶ τὸ ναυάγιον τὸ συμβὰν ἐγένετο διδασκαλίας ὑπόθεσις τοῖς συμπλέουσι· μυρίας ἠπείλουν κολάσεις, ἵνα σβεσθῇ τὸ κήρυγμα, τὸ δὲ ᾔρετο μᾶλλον. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Δεσπότου ἔλεγον, «Ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα μὴ ἔλθωσιν οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἄρωσι καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ τὸ ἔθος», καὶ τοὐναντίον συνέβη· ἐπειδὴ γὰρ ἀπέκτειναν αὐτόν, διὰ τοῦτο ἦραν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν· καὶ ἅπερ ἐνόμιζον εἶναι κωλύματα, ταῦτα ἐγένετο βοηθήματα τοῦ κηρύγματος· οὕτω καὶ Παύλου κηρύττοντος, ἅπερ ἐπήγαγον ἐκεῖνοι τὸν λόγον ἐκκόπτοντες, ταῦτα αὐτὸν ηὔξησε, καὶ εἰς ὕψος ἐπῆρεν ἄφατον.

Διὰ δὴ ταῦτα πάντα εὐχαριστήσωμεν τῷ εὐμηχάνῳ Θεῷ, μακαρίσωμεν τὸν Παῦλον, δι' οὗ ταῦτα γέγονεν, εὐξώμεθα καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

19. Πράξ. 4, 16.
20. Ἰω. 11, 48.

διδάσκαλο. Τὸν ὁδήγησαν σὲ μεγαλύτερη πόλη. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ θλίψη γιὰ τοὺς ἀποστόλους οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν· «Τί θὰ κάμουμε μὲ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς;»[19]. Μ' αὐτά, λέγουν, ποὺ θέλουμε νὰ κάνουμε, μ' αὐτὰ τοὺς πληθαίνουμε. Τὸν παρέδωσαν στὸ δεσμοφύλακα, γιὰ νὰ τὸν κρατήσει μὲ ἀσφάλεια· αὐτὸς ὅμως δέθηκε ἀσφαλέστερα ἀπὸ τὸν Παῦλο.

Μὲ δεσμοφύλακες τὸν ἔστειλαν, γιὰ νὰ μὴ δραπετεύσει· αὐτὸς ὅμως κατήχησε τοὺς δεσμοφύλακες. Τὸν ἔστειλαν ἀπὸ τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ τὸν κάμουν καὶ χωρὶς τὴ θέλησή τους νὰ τελειώσει γρήγορα τὸ δρόμο· καὶ τὸ ναυάγιο ποὺ συνέβη, ἔγινε ἀφορμὴ διδασκαλίας σ' αὐτοὺς ποὺ ταξίδευαν μαζί του. Ἀπειλοῦσαν μὲ πάρα πολλὲς τιμωρίες, γιὰ νὰ σβήσει τὸ κήρυγμα, αὐτὸ ὅμως αὐξανόταν περισσότερο. Καὶ ὅπως ἔλεγαν γιὰ τὸν Κύριο, «Ἂς τὸν θανατώσουμε, γιὰ νὰ μὴ ἔλθουν οἱ Ρωμαῖοι καὶ καταλύσουν τὴν πόλη μας καὶ τὸ ἔθνος»[20], καὶ ἔγινε τὸ ἀντίθετο, γιατί, ἐπειδὴ τὸν θανάτωσαν, γι' αὐτὸ κατέλυσαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὸ ἔθνος τους καὶ τὴν πόλη· καὶ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦσαν ὅτι εἶναι ἐμπόδια, αὐτὰ ἔγιναν βοηθήματα τοῦ κηρύγματος· ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Παῦλος κήρυττε, ἐκεῖνα ποὺ ἀνέφεραν αὐτοὶ γιὰ νὰ σταματήσουν τὸ κήρυγμα, αὐτὰ τὸ αὔξησαν καὶ τὸ ἐξύψωσαν σὲ ἀπερίγραπτο ὕψος.

Γιὰ ὅλα αὐτά, λοιπόν, ἂς εὐχαριστήσουμε τὸν πάνσοφο Θεό, ἂς μακαρίσουμε τὸν Παῦλο, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν αὐτά, ἂς προσευχηθοῦμε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ ἐμεῖς τὰ ἴδια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

12

Η ΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Ἀναγνωσθείσης περικοπῆς, «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου», πάντων προσδοκώντων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θ' τῶν Πράξεων τὴν ὁμιλίαν λεχθήσεσθαι, ὅτι ἀναστάσεως ἀπόδειξις ἡ Παύλου κλῆσις.

1. Ἆρα ταῦτα φορητά; ἆρα ταῦτα ἀνεκτά; Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡμῖν ἡ σύναξις πρὸς τὸ ἔλαττον συστέλλεται· καὶ μεστὴ μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, κενὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων· μεστὴ μὲν ἡ ἀγορά, καὶ θέατρα, καὶ περίπατος· ἔρημος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος· μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἔρημος μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, μεστὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων. Ἀνθρώπους γὰρ οὐ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς δεῖ καλεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὑμᾶς· οὐκ ἐκείνους τοὺς ῥᾳθυμοῦντας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς σπουδάζοντας· οὐκ ἐκείνους τοὺς περὶ τὰ βιωτικὰ κεχηνότας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς τὰ πνευματικὰ τῶν βιωτικῶν προτιμῶντας. Οὐ γάρ, εἴ τις σῶμα ἀνθρώπου καὶ φωνὴν ἔχει, οὗτος ἄνθρωπος· ἀλλ' εἴ τις ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ διάθεσιν ἔχει ψυχῆς. Ψυχῆς δὲ ἀνθρωπίνης οὐδὲν οὕτω τεκμήριον, ὡς τῶν θείων ἐρᾶν λογίων· ὥσπερ οὐδὲν οὕτω κτηνώδους καὶ ἀλόγου ψυχῆς δεῖγμα καὶ σημεῖον, ὡς τῶν θείων ὑπερορᾶν λογίων.

Βούλει μαθεῖν, ὅτι οἱ θείας ἀκροάσεως ὑπερορῶντες, καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι διὰ τῆς ὑπεροψίας ταύτης ἀπώλεσαν, καὶ τῆς εὐγενείας αὐτῆς ἐξέπεσαν; Οὐκ ἐμὸν ὑμῖν ἐρῶ λόγον, ἀλλὰ προφητικὴν ἐρῶ ῥῆσιν, τὴν ἐμὴν γνώμην κυροῦσαν, ἵν' ἴδητε ὅτι λόγων οὐκ ἐρῶντες πνευματικῶν, οὐδὲ ἄνθρωποι εἶναι δύνανται· ἵ-

12

Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Ὅταν ἀναγνώσθηκε ἡ περικοπή, «Ὁ Σαῦλος ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποπνέει αἰσθήματα ἀπειλῆς καὶ φόνου», καὶ ὅλοι περίμεναν ὅτι ἡ ὁμιλία θὰ λεχθεῖ στὴν ἀρχὴ τοῦ θ' κεφαλαίου τῶν Πράξεων, ἐπειδὴ ἡ κλήση τοῦ Παύλου εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης.

1. Ἄραγε εἶναι ὑποφερτὰ αὐτά; ἄραγε εἶναι ἀνεκτά; Κάθε ἡμέρα ἡ σύναξή μας λιγοστεύει στὸ ἐλάχιστο. Καὶ εἶναι γεμάτη βέβαια ἡ πόλη ἀπὸ ἀνθρώπους, ἡ ἐκκλησία ὅμως εἶναι ἄδεια. Γεμάτη εἶναι ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ θέατρα καὶ ὁ περίπατος, ἔρημο ὅμως εἶναι τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ. Ἢ καλύτερα, ἂν πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἡ πόλη εἶναι ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ γεμάτη ἡ ἐκκλησία. Γιατὶ ἀνθρώπους δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζουμε αὐτοὺς ποὺ συχνάζουν στὴν ἀγορά, ἀλλὰ ἐσᾶς ποὺ εἴστε στὴν ἐκκλησία· ὄχι ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀδιάφοροι, ἀλλὰ ἐσᾶς ποὺ προσπαθεῖτε· ὄχι ἐκείνους ποὺ προσέχουν στὰ κοσμικὰ πράγματα, ἀλλὰ ἐσᾶς ποὺ ἀντὶ γι' αὐτὰ προτιμᾶτε τὰ πνευματικά. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος ὅποιος ἔχει σῶμα καὶ φωνὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὅποιος ἔχει ψυχὴ καὶ διάθεση ἀνθρώπου. Καὶ δὲν εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς τίποτε τόσο, ὅσο τὸ ν' ἀγαπᾶ κανεὶς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Ὅπως τίποτε δὲν εἶναι τόσο γνώρισμα καὶ ἀπόδειξη τῆς κτηνώδους καὶ παράλογης ψυχῆς, ὅσο τὸ νὰ περιφρονεῖ κανεὶς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Θέλεις νὰ μάθεις, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ περιφρονοῦν τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, ἔχασαν μὲ τὴν περιφρόνησή τους αὐτὴ καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν εὐγενική τους κατάσταση; Δὲ θὰ σᾶς πῶ δικά μου λόγια, ἀλλὰ θ' ἀναφέρω ἕναν προφητικὸ λόγο, ποὺ ἐπικυρώνει τὴ γνώμη μου, γιὰ νὰ δεῖτε ὅτι ὅσοι δὲν ἀγαποῦν τὰ πνευματικὰ λόγια, δὲν μποροῦν

να ἴδητε ὅτι ἔρημος ἡμῖν ἐστιν ἡ πόλις ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ μεγαλοφωνότατος Ἠσαΐας, ὁ τῶν παραδόξων ὄψεων θεωρός, ὁ τὰ Σεραφεὶμ ἰδεῖν καταξιωθεὶς ἔτι ὢν ἐν σαρκί, ὁ τοῦ μυστικοῦ μέλους ἐκείνου, οὗτος εἰς τὴν πόλιν τωῦ Ἰουδαίων τὴν μητρόπολιν εἰσελθὼν τὴν πολυάνθρωπον, τὰ Ἱεροσόλυμα λέγω, ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς ἑστώς, τοῦ δήμου παντὸς αὐτὸν περιεστῶτος, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι ὁ μὴ ἀκούων τῶν λόγων τῶν προφητικῶν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ἐβόα λέγων· «Ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὑπακουσόμενος». Καὶ ὅτι οὐ διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν παρόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν ῥαθυμίαν τῶν ἀκροωμένων τοῦτο εἶπεν, εἰπών, «Ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος», ἐπήγαγε, «Καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουσόμενος».

Ὥστε παρῆσαν μέν, οὐκ ἐνομίζοντο δὲ παρεῖναι, ἐπειδὴ τοῦ προφήτου οὐκ ἤκουον· διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἦλθε, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουσόμενος, πρὸς τὰ στοιχεῖα τρέπει τὸν λόγον, καί φησίν, «Ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου γῆ». Ἐγὼ μὲν γάρ, φησί, πρὸς ἀνθρώπους ἀπεστάλην, πρὸς ἀνθρώπους νοῦν ἔχοντας· ἐπειδὰν δὲ οὔτε λόγον, οὔτε αἴσθησιν ἔχοντες ὦσι, διὰ τοῦτο τοῖς οὐκ ἔχουσιν αἴσθησιν στοιχείοις διαλέγομαι, εἰς κατηγορίαν τῶν αἰσθήσει τετιμημένων μέν, οὐ χρωμένων δὲ τῇ τιμῇ. Οὕτω καὶ ἕτερος προφήτης φησὶν ὁ Ἱερεμίας. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐν μέσῳ πλήθει τῶν Ἰουδαίων ἑστώς, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὥσπερ οὐδενὸς παρόντος, οὕτως ἐβόα· «Πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτυροῦμαι;». Τί λέγεις; τοσοῦτον πλῆθος ὁρῶν, ἐρωτᾷς, πρὸς τίνα λαλήσεις; Ναί, φησί· τὸ πλῆθος γὰρ τῶν σωμάτων ἐστίν, ἀλλ' οὐ πλῆθος ἀνθρώπων· σωμάτων ἐστὶ πλῆθος οὐκ ἐχόντων ἀκοήν. Διά τοι τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν· «Ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν». Ὁρᾷς ὅτι πάντες οὗτοι διὰ τὸ μὴ ἀκούειν οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι; Ἐκεῖνός φησιν,

---

1. Ἠσ. 50, 2.
2. Ἠσ. 1, 2.
3. Ἱερ. 6, 10.

νὰ εἶναι ἄνθρωποι, καὶ γιὰ νὰ δεῖτε ὅτι ἡ πόλη μας εἶναι ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπους. Ὁ μεγαλοφωνότατος λοιπὸν Ἠσαΐας, αὐτὸς ποὺ ἔβλεπε παράδοξα δράματα, αὐτὸς ποὺ ἀξιώθηκε ὅταν ἀκόμη ζοῦσε νὰ δεῖ τὰ Σεραφείμ, αὐτὸς ποῦ ἄκουσε τὴ μυστικὴ ἐκείνη μελωδία, αὐτὸς ἀφοῦ μπῆκε στὴν πολυάνθρωπη μητρόπολη τῶν Ἰουδαίων, δηλαδὴ στὰ Ἰεροσόλυμα, καὶ ἀφοῦ στάθηκε στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς, ὅταν τὸν περικύκλωσε ὅλος ὁ λαός, θέλοντας νὰ δείξει, ὅτι ὅποιος δὲν ἀκούει τὰ λόγια τῶν προφητῶν, δὲν εἶναι ἄνθρωπος, φώναζε λέγοντας· «Ἦρθα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος· προσκάλεσα, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ ὑπακούσει»[1]. Καὶ ὅτι δὲν εἶπε αὐτὸ γιὰ τὴν ἀπουσία τῶν παρόντων, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἀκροατῶν του, ἀφοῦ εἶπε, «Ἦρθα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος», πρόσθεσε, «Καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ θὰ ὑπακούσει».

Ὥστε ὑπῆρχαν παρόντες, δὲ θεωροῦνταν ὅμως παρόντες, ἐπειδὴ δὲν ἄκουαν τὸν προφήτη. Γι' αὐτὸ ἐπειδὴ ἦρθε, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἄνθρωπος, προσκάλεσε, καὶ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νὰ ὑπακούσει, στρέφει τὸ λόγο στὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, καὶ λέγει· «Ἄκου οὐρανέ, καὶ πρόσεχε γῆ»[2]. Γιατὶ ἐγώ, λέγει, στάλθηκα σ' ἀνθρώπους, σ' ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν λογικό. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχουν οὔτε λογικό, οὔτε αἴσθηση, γι' αὐτὸ μιλῶ στὰ στοιχεῖα ποὺ δὲν ἔχουν αἴσθηση, γιὰ νὰ κατηγορήσω ἐκείνους ποὺ ἔχουν τιμηθεῖ μὲ αἴσθηση, δὲ χρησιμοποιοῦν ὅμως αὐτὴ τὴν τιμή. Ἔτσι λέγει καὶ ἄλλος προφήτης, ὁ Ἰερεμίας. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ἀφοῦ στάθηκε ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, στὴν ἴδια πόλη, σὰν νὰ μὴν ἦταν κανένας παρών, ἔτσι φώναζε· «Σὲ ποιὸν νὰ μιλήσω καὶ ν' ἀπευθυνθῶ;»[3]. Τί λέγεις; Ἂν καὶ βλέπεις τόσο μεγάλο πλῆθος, ἐρωτᾶς, σὲ ποιὸν νὰ μιλήσεις; Ναί, λέγει. Γιατὶ ὑπάρχει πλῆθος σωμάτων, καὶ ὄχι πλῆθος ἀνθρώπων· ὑπάρχει πλῆθος σωμάτων ποὺ δὲν ἔχουν αὐτιά. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ πρόσθεσε· «Τὰ αὐτιά τους εἶναι σφραγισμένα, καὶ δὲν μποροῦν ν' ἀκοῦν». Βλέπεις ὅτι ὅλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄνθρωποι, ἐπειδὴ δὲν ἀκοῦν; Ὁ Ἠσαΐας λέγει· «Ἦρθα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος· προσκάλεσα, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς

«Ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουσόμενος», οὗτός φησι, «πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτυροῦμαι; ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν».

Εἰ δὲ τοὺς παρόντας, ἐπειδὴ μὴ προσεῖχον μετὰ σπουδῆς τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ ἀνθρώπους εἶναί φασιν οἱ προφῆται, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς περὶ τῶν οὐ μόνον οὐκ ἀκουομένων, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν τούτων προθύρων ἀνεχομένων, περὶ τῶν ἔξω τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης πλανωμένων, πόῤῥωθεν ὄντων τῆς μητρικῆς ταύτης οἰκίας, ἐν ἀμφόδοις καὶ στενωποῖς, καθάπερ τὰ ἄτακτα καὶ ῥᾴθυμα τῶν παιδίων; Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τὸν πατρῷον οἶκον ἀφέντα, ἔξω που πλανᾶται, ἐν ἀθύρμασι διημερεύοντα παιδικοῖς· διά τοι τοῦτο καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ζωῆς πολλάκις ἐξέπεσε τὰ τοιαῦτα παιδία. Περιτυγχάνοντα γὰρ ἀνδραποδιστῶν ἢ λωποδυτῶν χερσί, θάνατον πολλάκις τὴν τιμωρίαν τῆς ῥᾳθυμίας ἔδωκαν. Λαμβάνοντες γὰρ ἐκεῖνοι αὐτά, καὶ τὸν χρυσοῦν ἀφελόμενοι κόσμον, ἢ ῥεύμασι ποταμῶν ἀποπνίγουσιν, ἢ ὅταν φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσωνται, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαγαγόντες γῆν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀποδίδονται. Τοῦτο καὶ οὗτοι πάσχουσιν. Ἐπειδὰν γὰρ τοῦ πατρῴου οἴκου καὶ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἀποπλανηθῶσι, περιτυγχάνουσι στόμασιν αἱρετικῶν, καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν· εἶτα, καθάπερ ἀνδραποδισταὶ λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι, καὶ τὸν χρυσοῦν τῆς πίστεως ἀφελόμενοι κόσμον, ἀποπνίγουσιν εὐθέως, οὐκ εἰς ποταμοὺς ἐμβάλλοντες, ἀλλ᾽ εἰς τὰ θολερὰ τῆς δυσωδίας αὐτῶν καταποντίζοντες δόγματα.

2. Ὑμέτερον ἂν εἴη τῆς τῶν ἀδελφῶν τούτων προνοῆσαι σωτηρίας, καὶ ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς, κἂν ἀνθέλκωσι, κἂν ἀντιτείνωσι, κἂν καταβοῶσι, κἂν ὀδύρωνται. Παιδικῆς ἡ φιλονεικία αὕτη καὶ ῥᾳθυμίᾳ διανοίας ἐστίν. Ἀλλ᾽ ὑμεῖς διορθώσατε τὴν ἀτελέστερον ἔτι διακειμένην αὐτῶν ψυχήν· ὑμέτερόν ἐστι πεῖσαι γενέσθαι ἀνθρώπους αὐτούς. Ὥσπερ γὰρ τὸν ἀνθρωπί-

ποὺ νὰ ὑπακούσει». Ὁ Ἰερεμίας λέγει· «Σὲ ποιὸν νὰ μιλήσω καὶ ν' ἀπευθυνθῶ; τὰ αὐτιά τους εἶναι σφραγισμένα, καὶ δὲν μποροῦν ν' ἀκοῦν».

Ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς παρόντες, ἐπειδὴ δὲν πρόσεχαν μ' ἐνδιαφέρον στὰ λεγόμενά τους, οἱ προφῆτες λέγουν ὅτι δὲν εἶναι ἄνθρωποι, τί θὰ ποῦμε ἐμεῖς γι' αὐτοὺς ποὺ ὄχι μόνο δὲν ἀκοῦν, ἀλλὰ δὲν ἀνέχονται νὰ περάσουν τὴν ἱερὴ αὐτὴ εἴσοδο, γι' αὐτοὺς ποὺ περιπλανιόνται ἔξω ἀπὸ τὴν ἱερὴ αὐτὴ ἀγέλη, ποὺ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι αὐτὸ τῆς μητέρας ἐκκλησίας, στὰ σταυροδρόμια καὶ τοὺς μικροὺς δρόμους, σὰν τὰ ἄτακτα καὶ ἀδιάφορα παιδιά; Γιατὶ πραγματικὰ αὐτὰ ἐγκαταλείπουν τὸ πατρικὸ σπίτι καὶ περιφέρονται ἔξω περνώντας τὴν ἡμέρα τους μὲ παιδικὰ παιχνίδια. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔχασαν πολλὲς φορὲς καὶ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ ζωή τους. Γιατί, ἀφοῦ ἔπεσαν στὰ χέρια ἀπαγωγέων ἢ λωποδυτῶν, μὲ θάνατο πολλὲς φορὲς πλήρωσαν τὴν ἀδιαφορία τους. Ὅταν δηλαδὴ τὰ πιάσουν αὐτοὶ καὶ ἀφαιρέσουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ χρυσὰ κοσμήματα, ἢ τὰ πνίγουν στὰ νερὰ τῶν ποταμῶν, ἤ, ὅταν σκεφθοῦν πιὸ φιλάνθρωπα γι' αὐτά, τὰ ὁδηγοῦν σὲ ξένη χώρα καὶ τὰ δίνουν τὴν ἐλευθερία τους. Αὐτὸ παθαίνουν καὶ αὐτοί. Γιατί, ὅταν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι καὶ δὲ διαμένουν ἐδῶ, πέφτουν στὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν καὶ στὴ γλώσσα τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀλήθειας. Ἔπειτα, σὰν νὰ τοὺς συνέλαβαν ἀπαγωγεῖς, τοὺς ἀφαιροῦν τὸ χρυσὸ κόσμημα τῆς πίστης καὶ τοὺς πνίγουν ἀμέσως, χωρὶς νὰ τοὺς ρίξουν σὲ ποτάμια, ἀλλὰ βυθίζοντάς τους στὰ θολὰ καὶ βρώμικα δόγματά τους.

2. Θὰ εἶναι δικό σας ἔργο νὰ φροντίσετε γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν, καὶ νὰ τοὺς ξαναφέρετε κοντά μας, καὶ ἂν ἀκόμη ἀντιστέκονται ἢ ἀντιλέγουν ἢ φωνάζουν ἢ ὀδύρονται. Ἡ φιλονεικία αὐτὴ καὶ ἡ ἀδιαφορία εἶναι γνώρισμα παιδικῆς σκέψης. Ἐσεῖς ὅμως διορθῶστε τὴν ψυχή τους ποὺ ἔχει ἀκόμη ἀτέλειες. Εἶναι στὸ χέρι σας νὰ τοὺς πείσετε νὰ γίνουν ἄνθρωποι. Γιατί, ὅπως δὲ θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ἀ-

νην ἀποστρεφόμενον τροφήν, ἀκάνθας δὲ καὶ βοτάνας μετὰ τῶν θρεμμάτων βοσκόμενον, οὐκ ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον εἶναι· οὕτω δὴ τὸν τὴν ἀληθῆ καὶ προσήκουσαν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ μισοῦντα τροφήν, τὴν ἀπὸ τῶν θείων λογίων, ἐν δὲ βιωτικοῖς συλλόγοις καὶ συνεδρίοις ἀεὶ αἰσχρότητος γέμουσι καθήμενον, καὶ παράνομα βοσκόμενον ῥήματα, οὐκ ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον εἶναι. Ἄνθρωπος γὰρ καθ' ἡμᾶς, οὐ εἴ τις ἄρτον τρέφοιτο μόνον, ἀλλ' εἴ τις πρὸ τῆς τροφῆς ἐκείνης θείων λογίων μετέχοι καὶ πνευματικῶν. Καὶ ὅτι τοῦτο ἄνθρωπος, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ». Ὥστε διπλῆ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡ τροφή, ἡ μὲν ἐλάττων, ἡ δὲ βελτίων· καὶ δεῖ μάλιστα ταύτης ἀντιποιεῖσθαι, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν διατρέφειν, καὶ μὴ περιορᾶν αὐτὴν λιμῷ τηκομένην.

Ὑμέτερον οὖν ἂν εἴη ποιῆσαι τὴν πόλιν ἡμῖν μεστὴν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ οὖν ἔρημός ἐστιν ἀνθρώπων ἡ μεγάλη αὕτη καὶ πολυάνθρωπος, δίκαιοι δ' ἂν εἴητε τοῦτον τῇ πατρίδι τὸν ἔρανον εἰσενεγκεῖν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισπάσασθαι δεῖ, ἂν τὰ ἐντεῦθεν πρὸς ἐκείνους διακομίσητε. Καὶ γὰρ τραπέζης τότε πείθομεν ἀπολαύειν, οὐχ ὅταν ἐπαινῶμεν τὴν τράπεζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν τῶν ἐξ αὐτῆς ἐδεσμάτων τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἔχωμέν τι παρασχεῖν. Τοῦτο καὶ ὑμεῖς ποιήσατε νῦν, καὶ δυοῖν θάτερον ἔσται πάντως, ἢ πείσατε αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς ἐπανελθεῖν, ἢ μένοντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς φιλονεικίας, διὰ τῆς ὑμετέρας τραφήσονται γλώττης, μᾶλλον δὲ ἐπανήξουσι πάντως. Οὐ γὰρ αἱρήσονται ἐν χάριτος τρέφεσθαι μέρει, παρὸν μετ' ἐξουσίας τῆς πατρικῆς ταύτης ἀπολαύειν τραπέζης. Ἀλλ' ὅτι μὲν τοῦτο ποιεῖτε, ἢ πεποιήκατε, ἢ ποιήσετε, πάνυ θαῤῥῶ καὶ πιστεύω· καὶ γὰρ αὐτὸς συνεχῶς ταῦτα παραινῶν οὐ διέλιπον· καὶ ὑμεῖς δὲ πεπληρωμένοι ἐστὲ πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν.

---

4. Ματθ. 4, 4.

πεχθάνεται τὴν ἀνθρώπινη τροφὴ καὶ τρώγει μαζὶ μὲ τὰ ζῶα ἀγκάθια καὶ χόρτα, ἔτσι ἀκριβῶς δὲ θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ τὴν ἀλιθινὴ καὶ κατάλληλη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ τροφή, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, καὶ ποὺ κάθεται σὲ κοσμικὲς συγκεντρώσεις καὶ συνέδρια, τὰ ὁποῖα πάντοτε εἶναι γεμάτα ἀπὸ κάθε αἰσχρότητα, καὶ ποὺ δέχεται τὰ ἄνομα λόγια. Γιατὶ ἄνθρωπος, γιὰ μᾶς, δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ τρέφεται μόνο μὲ ἄρτο, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ γεύεται, πρὶν ἀπὸ τὴν τροφή του αὐτή, τὰ θεῖα καὶ πνευματικὰ λόγια. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἄκουσε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «Δὲ θὰ ζήσει μόνο μὲ ἄρτο ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὲ κάθε λόγο ποὺ θὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ»[4]. Συνεπῶς εἶναι διπλὴ ἡ τροφὴ τῆς ζωῆς μας, ἡ μία κατώτερη καὶ ἡ ἄλλη καλύτερη. Αὐτὴν πρέπει νὰ ἐπιζητεῖ κανεὶς ἰδιαίτερα, ὥστε καὶ τὴν ψυχή του νὰ διατρέφει καὶ νὰ μὴν ἀνέχεται νὰ καταστρέφεται ἀπὸ τὴν πείνα.

Εἶναι στὸ χέρι σας λοιπὸν νὰ γεμίσετε τὴν πόλη μας ἀπὸ ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὴ ἡ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπη πόλη εἶναι ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπους, ἂν εἶστε δίκαιοι, πρέπει νὰ προσφέρετε αὐτὴ τὴν προσφορὰ στὴν πατρίδα καὶ νὰ προσελκύσετε τοὺς ἀδελφούς σας, ἂν τοὺς μεταφέρετε αὐτὰ ποὺ γίνονται ἐδῶ. Γιατὶ τότε πείθουμε κάποιον ν' ἀπολαύσει ἕνα τραπέζι, ὄχι μόνο ὅταν ἐπαινοῦμε τὸ τραπέζι, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπὸ τὰ φαγητά του ἔχουμε νὰ προσφέρουμε κάτι στοὺς ἀπόντες. Αὐτὸ νὰ κάμετε καὶ ἐσεῖς τώρα, καὶ θὰ συμβεῖ ὁπωσδήποτε ἕνα ἀπὸ τὰ δύο, ἢ νὰ τοὺς πείσετε νὰ ἐπιστρέψουν σὲ μᾶς, ἢ ἀφοῦ παραμένουν στὴν ἴδια διαμάχη, θὰ τραφοῦν μὲ τὴ δική σας γλῶσσα, μᾶλλον ὅμως θὰ ἐπιστρέψουν ὁπωσδήποτε. Γιατὶ δὲ θὰ προτιμήσουν νὰ τρέφονται χαριστικὰ μ' ἕνα μέρος, ἐνῶ μποροῦν ν' ἀπολαμβάνουν μὲ ἀφθονία τὸ πατρικὸ αὐτὸ τραπέζι. Ἀλλ' ὅτι βέβαια τὸ κάνετε αὐτό, ἢ τὸ ἔχετε κάμει, ἢ θὰ τὸ κάμετε, τὸ φαντάζομαι καὶ τὸ πιστεύω πάρα πολύ. Γιατὶ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲ σταμάτησα νὰ σᾶς συμβουλεύω αὐτά, καὶ ἐσεῖς ὅμως ἔχετε μὲ τὸ παραπάνω κάθε γνώση καὶ μπορεῖτε νὰ νουθετεῖτε καὶ ἄλλους.

῞Ωρα δὴ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὑμῖν παραθεῖναι τράπεζαν τὴν εὐτελῆ ταύτην καὶ πτωχήν, καὶ πενίας μὲν πολλῆς γέμουσαν, ἔχουσαν δὲ ὄψον ἄριστον, ὑμῶν τῶν ἀκροωμένων τὴν ἐπιθυμίαν. Τράπεζαν γὰρ ἡδίστην οὐκ ἐδεσμάτων πολυτέλεια ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν κεκλημένων ποιεῖ ὄρεξις· οὔτω λαμπρὰ τράπεζα εὐτελὴς φανεῖται, ὅταν μὴ μετὰ τοῦ πεινῆν προσβάλωσιν οἱ παρόντες· οὕτω καὶ ἡ εὐτελὴς πολυτελὴς δείκνυται, ὅταν πεινῶντας λάβῃ τοὺς δαιτυμόνας. ῞Οπερ οὖν καὶ ἕτερός τις συνιδών, ὅτι οὐ τῇ φύσει τῶν ἐδεσμάτων, ἀλλὰ τῇ διαθέσει ἑστιωμένων ἡ πολυτέλεια κρίνεται τῶν τραπεζῶν, οὕτω πώς φησι· «Ψυχὴ ἐν πλησμονῇ οὖσα, κηρίοις ἐμπαίζει, ψυχῇ δὲ ἐνδεεῖ καὶ τὰ πικρὰ γλυκέα φαίνεται»· οὐ τῆς φύσεως τῶν προκειμένων μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς διαθέσεως τῶν ἑστιωμένων κλεπτούσης τὴν αἴσθησιν. Εἰ δὲ τὰ πικρὰ γλυκέα φαίνεται διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κεκλημένων, πολλῷ μᾶλλον τὰ εὐτελῆ πολυτελῆ φαίνεται. Διὸ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐσχάτῃ συζῶντες πενίᾳ, τοὺς φιλοτίμους τῶν ἑστιατόρων μιμούμεθα, καθ' ἑκάστην σύναξιν πρὸς τὴν ἡμετέραν καλοῦντες ὑμᾶς τράπεζαν. Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, οὐ τῇ τῆς οἰκείας εὐπορίας πεποιθότες, ἀλλὰ τῇ τῆς ὑμετέρας ἀκροάσεως θαῤῥοῦντες.

3. Τῆς μὲν οὖν ἐπιγραφῆς ὑμῖν τὸ χρέος ἅπαν καταβεβλήκαμεν, τῆς ἐπιγραφῆς, φημί, τῶν Πράξεων τῶν ἀποστολικῶν. Ἀκόλουθον δὲ λοιπὸν ἦν καὶ τῆς ἀρχῆς ἅψασθαι τοῦ βιβλίου, καὶ εἰπεῖν τί ποτέ ἐστι· «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμεν περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν». Ἀλλὰ Παῦλος οὐκ ἀφίησί με χρήσασθαι τῇ τάξει ταύτῃ τῆς ἀκολουθίας, πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰ οἰκεῖα κατορθώματα τὴν ἡμετέραν γλῶτταν καλῶν. Ἐπιθυμῶ γὰρ αὐτὸν ἰδεῖν εἰς Δαμασκὸν εἰσαγόμενον, δεδεμένον, οὐκ ἐν ἁλύσει σιδηρᾷ, ἀλλὰ φω-

5. Παροιμ. 27, 7.
6. Πράξ. 1, 1.

Εἶναι ὥρα λοιπὸν νὰ σᾶς προσφέρω τὸ δικό μου τραπέζι, ποὺ εἶναι λιτὸ καὶ φτωχικό, γεμάτο βέβαια ἀπὸ πολλὴ φτώχεια, ἀλλὰ ἔχει ἄριστο φαγητό, τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀκροατῶν μου. Γιατὶ τὸ πιὸ εὐχάριστο τραπέζι δὲν τὸ κάνει μόνο ἡ πολυτέλεια τῶν φαγητῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὄρεξη τῶν καλεσμένων. Ἔτσι ἕνα λαμπρὸ τραπέζι θὰ φανεῖ λιτό, ὅταν δὲν ἔρθουν πεινασμένοι αὐτοὶ ποὺ θὰ πάρουν μέρος σ' αὐτό, καὶ τὸ λιτὸ φαίνεται πλούσιο, ὅταν δεχθεῖ πεινασμένους τοὺς συνδαιτυμόνες. Πράγμα βέβαια ποὺ καὶ κάποιος ἄλλος ἀναγνώριζε, ὅτι δηλαδὴ τὴν πολυτέλεια τῶν τραπεζιῶν δὲν τὴ χαρακτηρίζει ἡ φύση τῶν φαγητῶν, ἀλλὰ ἡ διάθεση τῶν συνδαιτυμόνων, καὶ λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἄνθρωπος χορτάτος περιφρονεῖ ἀκόμη καὶ τὶς κηρῆθρες, στὸν πεινασμένο ὅμως καὶ τὰ πικρὰ φαίνονται γλυκά»[5], ὄχι γιατὶ ἀλλάζει ἡ φύση τῶν παρατιθέμενων φαγητῶν, ἀλλὰ γιατὶ ἡ διάθεση τῶν συνδαιτυμόνων καλύπτει τὴ γεύση. Ἀφοῦ ὅμως τὰ πικρὰ φαίνονται γλυκὰ ἀπὸ τὴν ὄρεξη τῶν καλεσμένων, πολὺ περισσότερο τὰ φθηνὰ φαίνονται πλούσια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ποὺ ζοῦμε μέσα στὴν πιὸ μεγάλη φτώχεια, ἂς μιμούμαστε τοὺς πιὸ φιλότιμους οἰκοδεσπότες ποὺ προσφέρουν γεύματα, σὲ κάθε σύναξη προσκαλώντας ἐσᾶς στὸ τραπέζι μας. Καὶ τὸ κάνουμε αὐτό, ὄχι γιατὶ ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὸ δικό μας πλοῦτο, ἀλλὰ γιατὶ ἐλπίζουμε στὴ δική σας ἀκρόαση.

3. Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ λοιπὸν σᾶς ξεπληρώσαμε ὅλο τὸ χρέος, ἐννοῶ γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Ἦταν λοιπὸν ἑπόμενο ν' ἀσχοληθοῦμε καὶ μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, καὶ νὰ ποῦμε τί τέλος πάντων εἶναι· «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα, ὅσα ἔκαμε καὶ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας δράσης του»[6]. Ἀλλ' ὁ Παῦλος δὲ μὲ ἀφήνει νὰ χρησιμοποιήσω αὐτὴ τὴ σειρά, γιατὶ προσκαλεῖ τὴν ὁμιλία μας πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ κατορθώματά του. Γιατὶ ἐπιθυμῶ νὰ τὸν δεῖτε νὰ μπαίνει στὴ Δαμασκό, δεμένο, ὄχι μὲ ἁλυσίδα σιδερένια, ἀλλὰ μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου.

νῇ δεσποτικῇ. Ἐπιθυμῶ ἰδεῖν ἁλιευθέντα τὸν ἰχθὺν τοῦτον τὸν μέγαν, τὸν ἅπασαν ἀναβράσσοντα τὴν θάλασσαν, τὸν μυρία κύματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεγείραντα. Ἐπιθυμῶ ἰδεῖν αὐτὸν ἁλιευθέντα, οὐκ ἀγκίστρῳ, ἀλλὰ λόγῳ δεσποτικῷ. Καθάπερ γάρ τις ἁλιεὺς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς καθήμενος, τὸν κάλαμον μετεωρίζων, ἀφ᾽ ὑψηλοῦ τὸ ἄγκιστρον ἀφίησιν εἰς τὸ πέλαγος· οὕτω δὴ καὶ ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος, ὁ τὴν ἁλιείαν δείξας τὴν πνευματικήν, καθάπερ ἐφ᾽ ὑψηλῆς πέτρας τῶν οὐρανῶν καθήμενος, ὥσπερ ἄγκιστρον τὴν φωνὴν ταύτην ἀφεὶς ἄνωθεν, καὶ εἰπών, «Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις;», οὕτως ἡλίευσε τὸν ἰχθὺν τοῦτον τὸν μέγαν.

Καὶ οἷον ἐπὶ τοῦ ἰχθύος γέγονεν, ὃν ἡλίευσε Πέτρος κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικόν, τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τούτου συνέβη. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁ ἰχθὺς εὑρέθη στατῆρα ἔχων ἐν τῷ στόματι, στατῆρα μέν, κίβδηλον δέ· εἶχε μὲν γὰρ ζῆλον, οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν δέ. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπίγνωσιν αὐτῷ χαρισάμενος ὁ Θεός, δόκιμον ἐποίησε τὸ νόμισμα· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἁλιευομένων ἰχθύων γίνεται, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου γέγονε. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τοῦ πελάγους εὐθέως ἀνελκυσθέντες ἀποτυφλοῦνται, οὕτω καὶ οὗτος δεξάμενος εὐθέως τὸ ἄγκιστρον, καὶ ἀνασπασθεὶς εὐθέως ἐπετυφλώθη· ἀλλ᾽ ἐκείνη ἡ τύφλωσις πᾶσαν οἰκουμένην ἀναβλέψαι ἐποίησε. Ταῦτ᾽ οὖν ἅπαντα ἰδεῖν ἐπιθυμῶ. Καὶ γὰρ εἰ πόλεμος ἡμῖν περιειστήκει βαρβαρικός, καὶ ἐπὶ τῆς παρατάξεως οἱ πολέμιοι μυρία παρεῖχον ἡμῖν πράγματα, εἶτα ὁ στρατηγὸς τῶν βαρβάρων, ὁ μυρία προσάγων μηχανήματα, καὶ πάντα συγχέων τὰ ἡμέτερα, καὶ πολλοῦ θορύβου καὶ ταραχῆς πληρῶν, καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἀπειλῶν κατασκάψειν, καὶ παραδώσειν πυρί, καὶ δουλείαν ἡμῖν ἐπανατεινόμενος, ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ἡμετέρου δεθεὶς αἰχμάλωτος εἰς τὴν πόλιν ἤγετο, πάντες ἂν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνην ἐξεπηδήσαμεν.

Ἐπιθυμῶ νὰ δεῖτε νὰ ψαρεύεται τὸ μεγάλο αὐτὸ ψάρι, ποὺ ἀναταράζει ὅλη τὴ θάλασσα, ποὺ σήκωσε ἀναρίθμητα κύματα ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιθυμῶ νὰ δεῖτε αὐτὸν νὰ ψαρεύεται, ὄχι μὲ ἀγκίστρι, ἀλλὰ μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Γιατί, ὅπως ἕνας ψαρᾶς ποὺ κάθεται σ' ἕνα ψηλὸ βράχο καὶ κρατᾶ τὸ καλάμι ρίχνοντας τὸ ἀγκίστρι ἀπὸ ψηλὰ στὴ θάλασσα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Κύριός μας, ποὺ μᾶς ἔδειξε τὸ πνευματικὸ ψάρεμα, σὰν νὰ κάθεται σὲ ψηλὸ βράχο τῶν οὐρανῶν, ἀφοῦ ἄφησε ἀπὸ ψηλὰ σὰν ἀγκίστρι τὴ φωνή του καὶ ἀφοῦ εἶπε, «Σαῦλε, Σαῦλε, γιατί μὲ καταδιώκεις;»[7], ἔτσι ψάρεψε τὸ μεγάλο αὐτὸ ψάρι.

Καὶ ὅπως ἔγινε μὲ τὸ ψάρι ἐκεῖνο, ποὺ ψάρεψε ὁ Πέτρος ὕστερα ἀπὸ τὴν προσταγὴ τοῦ Κυρίου, ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ τὸν Παῦλο. Γιατὶ καὶ τὸ ψάρι αὐτὸ βρέθηκε νὰ ἔχει νόμισμα στὸ στόμα του, νόμισμα ὅμως κίβδηλο· γιατὶ εἶχε βέβαια ζῆλο ἀλλὰ ὄχι μὲ ὀρθὴ γνώση. Γι' αὐτό, ἀφοῦ τοῦ χάρισε τὴν ἐπίγνωση ὁ Θεός, ἔκαμε γνήσιο τὸ νόμισμα. Καὶ αὐτὸ ποὺ γίνεται στὰ ψάρια ποὺ ψαρεύονται, τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ σ' αὐτόν. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ ψάρια, ὅταν τὰ σύρουν ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀμέσως τυφλώνονται, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος τυφλώθηκε ἀμέσως, μόλις δέχθηκε τὸ ἀγκίστρι καὶ τὸ κατάπιε. Ἡ τύφλωσή του ὅμως αὐτὴ ἔκαμε ν' ἀναβλέψει ὅλη ἡ οἰκουμένη. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἐπιθυμῶ νὰ τὰ δεῖτε. Γιατὶ πραγματικὰ ἂν μᾶς πολιορκοῦσαν βάρβαροι καὶ στὸ μέτωπο οἱ ἐχθροὶ μᾶς προξενοῦσαν πολλὲς ζημίες, ἔπειτα ὁ στρατηγὸς τῶν βαρβάρων, ποὺ ὁδηγοῦσε πολλὲς πολεμικὲς μηχανὲς ἐναντίον μας καὶ προκαλοῦσε σύγχυση στὰ δικά μας στρατεύματα καὶ δημιουργοῦσε πολὺ θόρυβο καὶ ταραχὴ καὶ ἀπειλοῦσε νὰ κατασκάψει τὴν πόλη μας καὶ νὰ τὴν παραδώσει στὴ φωτιὰ καὶ ἐπέσειε τὸν κίνδυνο τῆς δουλείας, ὁ στρατηγὸς αὐτὸς ἂν συλληφθεῖ ξαφνικὰ αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸ δικό μας βασιλιά, καὶ ὁδηγηθεῖ στὴν πόλη, ὅλοι μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ θὰ τρέχαμε νὰ τὸν βλέπαμε.

---

7. Πράξ. 9, 4.

Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν πόλεμος συνέστηκεν, Ἰουδαίων θορυβούντων ἅπαντα καὶ ταραττόντων, καὶ πολλὰ τῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀσφαλείᾳ προσαγόντων μηχανήματα, τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν πολεμίων ἦν ὁ Παῦλος, ὁ πάντων μείζονα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, ὁ πάντα θορυβῶν καὶ ταράττων, ἔδησε δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος, ἔδησε καὶ αἰχμάλωτον εἰσήγαγε τοῦτον τὸν πάντα ἀνατρέποντα, οὐκ ἐξέλθωμεν ἅπαντες ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν αἰχμάλωτον ἀγόμενον; Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι τότε ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁρῶντες αὐτὸν δεδεμένον καὶ εἰσαγόμενον, ἐσκίρτων· οὐκ ἐπειδὴ δεδεμένον εἶδον μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνενόουν ὅσους ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύειν ἔμελλεν· οὐκ ἐπειδὴ χειραγωγούμενον ἐθεάσαντο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐλογίζοντο, ὅσους ἀνθρώπους ἔμελλεν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν χειραγωγεῖν ἐκεῖνος. Διὰ τοῦτο ἔχαιρον, οὐκ ἐπειδὴ πεπηρωμένον εἶδον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνενόουν ὅσους ἔμελλεν ἀπὸ σκότους ἐξαγαγεῖν. Πορεύθητι γάρ, φησίν, εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ σκότους, μεταστήσεις αὐτοὺς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης Χριστοῦ.

Διὰ ταῦτα τὸ προοίμιον ἀφείς, εἰς τὸ μέσον ἅλλεσθαι σπεύδω. Παῦλος γὰρ καὶ ὁ Παύλου πόθος ἠνάγκασεν ἡμᾶς πηδῆσαι τοῦτο τὸ πήδημα. Παῦλος καὶ ὁ Παύλου πόθος. Σύγγνωτέ μοι, μᾶλλον δὲ μὴ σύγγνωτε, ἀλλὰ καὶ ζηλώσατε τὸν ἔρωτα, εἰκότως συγγνώμην αἰτεῖ· ὁ δὲ τοιοῦτον ἐρῶν, καλλωπιζέσθω τῷ πόθῳ, καὶ πολλοὺς ποιείτω κοινωνοὺς τῆς ἐπιθυμίας, καὶ συνεραστὰς αὐτοῦ κατασκευαζέτω μυρίους. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁδῷ βαδίζοντα καὶ τάξει προβαίνοντα, καὶ τὰ πρότερα εἰπεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέσα φθάσαι, οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν ἀφέντες, εὐθέως ἐπὶ τὸ μέσον ἤλθομεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν πατέρων ὁ νόμος κελεύει μετὰ τὴν πεν-

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τώρα ὑπάρχει πόλεμος, καθὼς οἱ Ἰουδαῖοι σ' ὅλα δημιουργοῦν θόρυβο καὶ ταραχὴ καὶ φέρουν πολλὰ μηχανήματα ἐναντίον τῆς ἀσφάλειας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀρχηγὸς τῶν ἐχθρῶν ἦταν ὁ Παῦλος, ποὺ ἔκανε καὶ ἔλεγε περισσότερα ἀπ' ὅλους, ποὺ σ' ὅλα προκαλοῦσε θόρυβο καὶ ταραχή, τὸν ἔδεσε αὐτὸν ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δικός μας βασιλιάς, τὸν ἔδεσε καὶ ἔφερε αἰχμάλωτο αὐτόν, ποὺ ἀνάτρεπε τὰ πάντα, δὲ θὰ βγοῦμε ὅλοι ν' ἀντικρύσουμε αὐτὸ τὸ θέαμα, ὥστε νὰ δοῦμε τὸν Παῦλο νὰ τὸν ὁδηγοῦν αἰχμάλωτο; Γιατὶ καὶ οἱ ἄγγελοι τότε ποὺ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς τὸν ἔβλεπαν δεμένο καὶ νὰ τὸν φέρουν στὴν πόλη, χαίρονταν, ὄχι γιατὶ τὸν εἶδαν δεμένο μόνο, ἀλλὰ γιατὶ σκέπτονταν πόσους ἀνθρώπους θὰ ἔλυνε ἀπὸ τὰ δεσμά τους. Ὄχι γιατὶ τὸν εἶδαν νὰ τὸν ὁδηγοῦν ἀπὸ τὸ χέρι, ἀλλὰ γιατὶ σκέπτονταν πόσους ἀνθρώπους θὰ ὁδηγοῦσε ἐκεῖνος ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ χαίρονταν, ὄχι γιατὶ τὸν εἶδαν τυφλό, ἀλλὰ γιατὶ ἀναλογίζονταν πόσους θὰ βγάλει ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Πήγαινε, τοῦ λέγει ὁ Θεός, στὰ ἔθνη, καὶ ἀφοῦ ἀπαλλάξεις τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ σκοτάδι, νὰ τοὺς μεταφέρεις στὴ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.

Γι' αὐτὸ ἀφήνω τὸ προοίμιο τοῦ βιβλίου καὶ ἔρχομαι ἀμέσως στὴ μέση. Γιατὶ ὁ Παῦλος καὶ ἡ ἀγάπη του μᾶς ἀναγκάζουν νὰ κάνουμε αὐτὸ τὸ ἅλμα. Ὁ Παῦλος καὶ ὁ πόθος τοῦ Παύλου. Συγχωρῆστε με, ἢ καλύτερα, μὴ μὲ συγχωρῆστε, ἀλλὰ καὶ ζηλέψτε τὸν ἔρωτά μου αὐτόν. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἕναν παράλογο ἔρωτα, δικαιολογημένα ζητάει συγγνώμη. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει ἕναν τέτοιο ἔρωτα, ἂς στολίζεται μὲ τὸν πόθο, καὶ ἂς καθιστᾶ πολλοὺς συμμέτοχους τῆς ἐπιθυμίας του καὶ ἂς κάνει χιλιάδες συνεραστές του. Ἐὰν βέβαια συνέβαινε, βαδίζοντας κανονικὰ καὶ προχωρώντας μὲ τάξη, νὰ ποῦμε καὶ τὰ πρῶτα καὶ νὰ φθάσουμε στὴ μέση, δὲ θὰ φθάναμε ἀμέσως στὴ μέση, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὴν ἀρχή. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ νόμος τῶν πατέρων διατάζει νὰ σηκώνεται τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων μετὰ

τηκοστὴν ἀποτίθεσθαι τὸ βιβλίον, καὶ τῷ τέλει τῆς ἑορτῆς ταύτης συγκαταλύεται καὶ ἡ τοῦ βιβλίου ἀνάγνωσις, ἐφοβήθην μή ποτε περὶ τὰ προοίμια ἀσχολουμένων ἡμῶν καὶ διατριβόντων, προσεκδράμῃ τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν τῆς ἱστορίας ἡ ἀκολουθία.

Διὰ τοῦτο ἔδραμον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ διηγήματος, καὶ καθάπερ κεφαλῆς ὄπισθεν κατέχων τὸ προοίμιον τῆς ἱστορίας, κελεύσας μεῖναι καὶ στῆναι ὑμᾶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ὁδοῦ. Τῆς γὰρ τοῦ διηγήματος κεφαλῆς ἀψάμενος, θαῤῥῶν λοιπὸν ἅπασιν ἐπέξειμι τοῖς λοιποῖς, κἂν ἡ ἑορτὴ παρέλθῃ· οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ἀκαιρίαν ἐγκαλέσει, αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάγκης τῶν τῆς ἀκαιρίας ἐγκλημάτων ἀπαλλαττούσης ἡμᾶς· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν προοιμίων ἐπὶ τὸ μέσον ἔδραμον. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ὁδῷ βαδίζοντα πρὸς Παῦλον ἐλθεῖν, ἀλλὰ προεξέδραμεν ἂν τῆς ἡμετέρας γλώττης τὸ βιβλίον, καὶ τὰς θύρας ὑμῖν ἀπέκλεισεν ἄν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου ποιήσω φανερόν, εἰ καὶ ἤδη γέγονε τοῦτο δῆλον.

4. Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνην ὑμῖν ἀναγινώσκοντες καὶ ἐξηγούμενοι, τὸ ἥμισυ τῆς ἑορτῆς ἀνηλώσαμεν, εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος αὐτὸ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοῦ προοιμίου ἀρξάμενοι, τὸν λόγον ἀφεῖναι ἐπεχειρήσαμεν, πόσον ἂν ἀνηλώσαμεν χρόνον, ὥστε φθάσαι εἰς τὰ κατὰ τὸν Παῦλον διηγήματα; Μᾶλλον δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου δῆλον ὑμῖν τοῦτο ποιῆσαι πειράσομαι. «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε». Πόσα νομίζετε ἐνταῦθα εἶναι ζητήματα; Πρῶτον, τίνος ἕνεκεν ἀναμιμνήσκει αὐτὸν τοῦ προτέρου βιβλίου. Δεύτερον, τίνος ἕνεκεν «Λόγον» καλεῖ, καὶ οὐχὶ εὐαγγέλιον· καίτοι γε Παῦλος εὐαγγέλιον αὐτὸ καλεῖ, οὑτωσὶ λέγων, «Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν», περὶ τοῦ Λουκᾶ λέγων. Τρίτον, τίνος ἕνεκέν φησι, «Περὶ πάντων ὧν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς». Εἰ γὰρ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοσαύτης ἀπολαύσας παῤῥησίας, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος ἐκεῖνο τὸ ἅγιον κατακλιθῆναι καταξιω-

8. Β' Κορ. 8, 18.

τὴν Πεντηκοστή, καὶ μὲ τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς αὐτῆς τελειώνει καὶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, φοβήθηκα, καθὼς θὰ ἀσχολούμαστε καὶ θὰ ἐξετάζουμε τὰ πρῶτα μέρη τοῦ βιβλίου, μήπως ἡ συνέχεια τῆς ἱστορίας φθάσει πρὶν ἀπὸ μᾶς.

Γι' αὐτὸ ἔτρεξα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς διήγησης, καὶ ἔχοντας σὰν ἀρχὴ στὸ τέλος τὸ προοίμιο τῆς ἱστορίας, σᾶς συμβούλεψα νὰ μείνετε καὶ νὰ σταθεῖτε στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου. Ἀφοῦ λοιπὸν καταπιάστηκα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς διήγησης, θὰ προχωρήσω θαρραλέα στὴν συνέχεια σ' ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη περάσει ἡ ἑορτή. Γιατὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς κατηγορήσει γι' ἀκατάλληλο χρόνο, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ἀνάγκη γιὰ νὰ συνεχίσουμε μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς κατηγορίες γιὰ ὁμιλία ἄκαιρη. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔτρεξα στὴ μέση. Ὅτι βέβαια δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ φθάσουμε στὸν Παῦλο βαδίζοντας κανονικά, ἀλλὰ τὸ βιβλίο θὰ ξεπερνοῦσε τὴ διδασκαλία μας καὶ θὰ μᾶς ἔκλεινε τὶς πόρτες, θὰ τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀρχή, ἂν καὶ ἔγινε ἤδη φανερὸ αὐτό.

4. Ἀφοῦ καταναλώσαμε τὴ μισὴ ἑορτή, γιὰ νὰ σᾶς διαβάσουμε καὶ νὰ σᾶς ἐξηγήσουμε τὴν ἐπιγραφὴ μόνο, ἂν ἐπιχειρούσαμε ν' ἀφήσουμε τὸ λόγο στὸ πέλαγος αὐτὸ τοῦ βιβλίου, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ προοίμιό του, πόσο χρόνο θὰ ξοδεύαμε, γιὰ νὰ φθάσουμε στὶς διηγήσεις γιὰ τὸν Παῦλο; Καλύτερα ὅμως νὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ προοίμιο. «Τὸ πρῶτο βιβλίο, Θεόφιλε, τὸ ἔγραψα γιὰ ὅλα». Πόσα ζητήματα νομίζετε ὅτι δημιουργοῦνται ἐδῶ; Πρῶτο, γιὰ ποιὸ λόγο τοῦ θυμίζει τὸ πρῶτο βιβλίο του. Δεύτερο, γιατί, τὸ ὀνομάζει «λόγο», καὶ ὄχι εὐαγγέλιο, ἂν καὶ ὁ Παῦλος τὸ ὀνομάζει αὐτὸ εὐαγγέλιο, λέγοντας ἔτσι, «Ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖται ἀπ' ὅλες τὶς Ἐκκλησίες γιὰ τὸ εὐαγγέλιό του»[8], ὅταν μιλάει γιὰ τὸ Λουκᾶ. Τρίτο, γιατί, λέγει, «Γιὰ ὅλα ὅσα ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς». Γιατί, ἂν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ποὺ εἶχε τόσο θάρρος, αὐτὸς ποὺ καταξιώθηκε νὰ γείρει στὸ ἅγιο στῆ-

θείς, ὁ τὰς πηγὰς ἐκεῖθεν ἀρυσάμενος τοῦ Πνεύματος, οὗτος οὐκ ἐτόλμησε τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλὰ τοσαύτῃ κέχρηται ἀσφαλείᾳ, ὡς εἰπεῖν, ὅτι «Εἰ ἐγράφετο καθ' ἓν πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Χριστός, οὐδ' ἂν αὐτὸν οἶμαι χωρῆσαι τὸν κόσμον τὰ γραφόμενα βιβλία», πῶς οὗτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι «Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς»; ἆρα μικρὸν ἡμῖν τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι δοκεῖ;

Κἀκεῖ μέν, «Κράτιστε Θεόφιλε», μετ' ἐγκωμίου τὸ ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τοῦτο τοῖς ἁγίοις εἴρηται. Καὶ τάχα καὶ τοῦτο ἀπὸ μέρους ἐδείξαμεν, ὅτι οὐδὲ ἰῶτα, ἓν οὐδὲ μίαν κεραίαν ἁπλῶς ἐστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς Γραφαῖς κειμένην. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ προοιμίῳ τοσαῦτα ζητήματα, πόσον ἐμέλλομεν ἀναλίσκειν χρόνον τὰ ἑξῆς ἅπαντα ἐπιόντες; Διὰ ταῦτα ἠναγκάσθην τὸ ἐν μέσῳ παραδραμών, πρὸς Παῦλον ἐλθεῖν. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ ζητήματα εἰπόντες, τὴν λύσιν αὐτῶν οὐκ ἐπηγάγομεν; Ἐθίζοντες ὑμᾶς μὴ διὰ παντὸς μεμασημένην δέχεσθαι τὴν τροφήν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτοὺς ἐπάγειν τὴν λύσιν τοῖς νοήμασιν, ὅπερ ποιοῦσι αἱ περιστεραί. Καὶ γὰρ ἐκεῖναι τοὺς νεοττούς, ἕως μὲν ἂν ἐν τῇ καλιᾷ μένουσι, τῷ οἰκείῳ τρέφουσι στόματι· ἐπειδὰν δὲ αὐτοὺς δυνηθῶσιν ἐξαγαγεῖν τῆς νοσσιᾶς, καὶ ἴδωσιν αὐτοῖς παγέντα τὰ πτερά, οὐκέτι τοῦτο λοιπὸν ποιοῦσιν, ἀλλὰ φέρουσι μὲν τὸν κόκκον ἐπὶ τοῦ στόματος καὶ δεικνύουσιν, ἐπειδὰν δὲ οἱ νεοττοὶ προσδοκήσαντες πλησίον ἔλθωσιν, αἱ μητέρες ἀφεῖσαι τὴν τροφὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δι' ἑαυτῶν κελεύουσιν ἀναλέγεσθαι· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, λαβόντες τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἐπὶ τοῦ στόματος, ἐκαλέσαμεν ὑμᾶς, ὡς δηλώσοντες ὑμῖν συνήθως τὴν λύσιν· ἐπειδὴ δὲ προσήλθετε καὶ προσεδοκήσατε δέξασθαι, ἀφήκαμεν, ὥστε ὑμᾶς δι' ὑμῶν αὐτῶν ἀναδέξασθαι τὰ νοήματα.

Διὰ τοῦτο τὸ προοίμιον ἀφέντες, πρὸς Παῦλον ἐπειγόμεθα. Ἐροῦμεν δὲ οὐχ ὅσα τὴν Ἐκκλησίαν ὠφέλησε μόνον, ἀλλ' ὅσα

9. Ἰω. 21, 25. 10. Λουκᾶ 1, 3.

θος τοῦ Κυρίου, αὐτὸς ποὺ ἄντλησε ἀπὸ ἐκεῖ τὶς πηγὲς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αὐτὸς δὲν τόλμησε νὰ τὸ πεῖ αὐτό, ἀλλὰ μιλάει μὲ τόση βεβαιότητα, ὥστε νὰ πεῖ, «Ἐὰν γράφονταν χωριστὰ τὸ καθένα ὅλα ὅσα ἔκαμε ὁ Χριστός, νομίζω ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ κόσμος θὰ χωροῦσε τὰ βιβλία ποὺ θὰ γράφονταν»[9], πῶς ὁ Λουκᾶς τόλμησε νὰ πεῖ, ὅτι «Τὸ πρῶτο βιβλίο τὸ ἔγραψα, Θεόφιλε, γιὰ νὰ ἐξιστορήσω ὅλα ὅσα ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς»; Μήπως μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι μικρὸ αὐτὸ τὸ ζήτημα;

Καὶ στὸ εὐαγγέλιο λέγει, «ἐκλαμπρότατε Θεόφιλε»[10] ἐπαινώντας τὸ ὄνομα· γιατὶ αὐτὸ δὲν ἔχει λεχθεῖ οὔτε γιὰ τοὺς ἁγίους. Καὶ ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ ἀποδείξαμε μερικῶς, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἕνα γιώτα, οὔτε μία κεραία δὲν μποροῦμε νὰ δοῦμε νὰ βρίσκεται τυχαῖα στὶς Γραφές. Ἐὰν λοιπὸν στὸ προοίμιο ὑπάρχουν ζητήματα, πόσο χρόνο θὰ ξοδέψουμε γιὰ νὰ ἐξετάσουμε ὅλα τὰ ἑπόμενα; Γι' αὐτὸ ἀναγκάσθηκα νὰ ἔρθω στὸν Παῦλο, ἀφοῦ παρέβλεψα τὰ ἐνδιάμεσα. Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο εἴπαμε τὰ προβλήματα, χωρὶς νὰ προσθέσουμε τὴ λύση τους; Γιὰ νὰ σᾶς συνηθίσουμε νὰ μὴ δέχεστε πάντοτε μασημένη τὴν τροφή, ἀλλὰ σὲ πολλὰ σημεῖα νὰ δίνετε καὶ μόνοι σας τὴ λύση στὰ νοήματα, πράγμα ποὺ κάνουν τὰ περιστέρια. Γιατὶ καὶ αὐτὰ τρέφουν στὸ στόμα τους τὰ μικρά, ὅσο καιρὸ μένουν στὴ φωλιά τους. Ὅταν ὅμως μπορέσουν νὰ τὰ βγάλουν ἀπὸ τὴ φωλιά τους καὶ δοῦν ὅτι ἔχουν σταθεροποιηθεῖ τὰ φτερά τους, δὲν τὸ κάνουν πιὰ αὐτό, ἀλλὰ φέρνουν τὸν κόκκο στό στόμα τους καὶ τὸν δείχνουν, καὶ ὅταν τὰ μικρὰ ποὺ περιμένουν ἔρθουν κοντά, οἱ μητέρες ἀφήνουν τὴν τροφὴ στὸ ἔδαφος καὶ τὰ προτρέπουν νὰ τὴν πάρουν μόνα τους. Ἔτσι κάμαμε καὶ ἐμεῖς, παίρνοντας τὴν πνευματικὴ τροφὴ στὸ στόμα, σᾶς καλέσαμε, γιὰ νὰ σᾶς φανερώσουμε ὅπως συνήθως τὴ λύση. Ἐπειδὴ ὅμως ἤρθατε καὶ περιμένατε νὰ τὴν πάρετε, σᾶς ἀφήσαμε, ὥστε μόνοι σας νὰ κατανοήσετε τὰ νοήματα.

Γι' αὐτό, ἀφήνοντας τὸ προοίμιο, σπεύδουμε στὸν Παῦλο. Καὶ θὰ ποῦμε ὄχι μόνο ὅσα ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ

καὶ ἔβλαψε· καὶ γὰρ ἀναγκαῖος ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος. Ἐροῦμεν πῶς ἐμαχήσατο τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, πῶς ἐπολέμησε τῷ Χριστῷ, πῶς ἐδίωξε τοὺς ἀποστόλους, πῶς τὰ τῶν πολεμίων ἐφρόνει, πῶς πάντων πλείονα παρεῖχε τῇ Ἐκκλησίᾳ πράγματα. Ἀλλὰ μηδεὶς αἰσχυνέσθω περὶ Παύλου ταῦτα ἀκούων· οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῦ κατηγορήματα, ἀλλ᾽ ἐγκωμίων ὑπόθεσις. Οὐ γὰρ κατηγορία αὐτῷ πρότερον ὄντα φαῦλον, ὕστερον γενέσθαι χρηστόν, ἀλλὰ τὸ πρότερον ὄντα σπουδαῖον, ὕστερον μεταβάλλεσθαι πρὸς πονηρίαν· ἀπὸ γὰρ τοῦ τέλους ἀεὶ τὰ πράγματα κρίνεται. Καὶ γὰρ τοὺς κυβερνήτας, κἂν μυρία ναυάγια ὑπομείνωσιν, ὅταν μέλλωσιν εἰς τὸν λιμένα καταίρειν, ἂν φορτίων πεπληρωμένην ὁλκάδα καταγάγωσιν, οὐ φαμὲν πεπρᾶχθαι κακῶς, τοῦ τέλους τὰ παρελθόντα ἀποκρύψαντος· καὶ τοὺς ἀθλητὰς πάλιν, κἂν μυρία πρότερον ἡττηθῶσι, τὴν δὲ περὶ τοῦ στεφάνου πάλην κρατήσωσιν, οὐκ ἀποστεροῦμεν τῶν ἐγκωμίων τῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ διὰ τὰ πρότερα.

Οὕτω καὶ ἐπὶ Παύλου ποιήσωμεν· Καὶ γὰρ καὶ οὗτος καὶ μυρία ναυάγια ὑπέμεινεν, ἀλλ᾽ ὅτε εἰς τὸν λιμένα καταίρειν ἔμελλε, πεπληρωμένην ἐπήγαγε τῶν φορτίων τὴν ὁλκάδα. Καὶ ὥσπερ ὁ Ἰούδας οὐδὲν ὠφέλησε πρὸ τούτου μαθητὴς ὤν, εἶτα προδότης γενόμενος· οὕτω καὶ οὗτος οὐδὲν παρεβλάβη πρὸ τούτου διώκτης ὤν, μετὰ δὲ ταῦτα γενόμενος εὐαγγελιστής. Ἐγκώμια Παύλου ταῦτά ἐστιν, οὐκ ἐπειδὴ κατέσκαψε τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ᾽ αὐτὸς αὐτὴν πάλιν ᾠκοδόμησεν· οὐκ ἐπειδὴ ἐπόρθησε τὸν λόγον, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πορθήσας τὸν λόγον, αὐτὸς αὐτὸν πάλιν ηὔξησεν· οὐκ ἐπειδὴ ἐπολέμησε τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ἐπειδὴ διεσπάραξε τὴν ἀγέλην, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διασπαράξας, ὕστερον αὐτὸς αὐτὴν συνεκρότησε.

5. Τί τούτου παραδοξότερον γένοιτ᾽ ἄν; Ὁ λύκος ἐγένετο ποιμήν· ὁ τὸ αἷμα τῶν προβάτων ἐκπίνων, οὐ διέλιπε τὸ αἷμα ἑαυτοῦ ἐκχέων ὑπὲρ τῆς τῶν προβάτων σωτηρίας. Βούλει μαθεῖν

ὅσα τὴν ἔβλαψε, γιατὶ πραγματικὰ μᾶς εἶναι ἀναγκαία αὐτὴ ἡ ὁμιλία. Θὰ ποῦμε πῶς πολέμησε τὸ Χριστό, πῶς καταδίωξε τοὺς ἀποστόλους, πῶς εἶχε τὶς πεποιθήσεις τῶν ἐχθρῶν, πῶς ἐνοχλοῦσε τὴν Ἐκκλησία περισσότερο ἀπ' ὅλους. Ἀλλὰ ἂς μὴ ντρέπεται κανένας γιὰ τὸν Παῦλο, ὅταν ἀκούει αὐτά. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὰ κατηγορίες, ἀλλὰ προϋπόθεση ἐγκωμίων. Βέβαια δὲν εἶναι κατηγορία γι' αὐτόν, τὸ ὅτι ἐνῶ ἦταν προηγουμένως κακός, ἔγινε ὕστερα ἀγαθός, ἀλλὰ τὸ νὰ ἦταν προηγουμένως ἀγαθός, καὶ νὰ στραφεῖ ὕστερα στὴν πονηρία, γιατὶ ἀπὸ τὸ τέλος τους κρίνονται πάντοτε τὰ πράγματα. Καὶ οἱ κυβερνῆτες, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποστοῦν πάρα πολλὰ ναυάγια, ὅταν πρόκειται νὰ πλεύσουν στὸ λιμάνι, ἂν ὁδηγήσουν τὸ καράβι γεμάτο ἀπὸ τὰ φορτία, δὲ θὰ ποῦμε ὅτι δὲν εἶχαν ἐνεργήσει σωστά, ἀφοῦ τὸ τέλος κάλυψε τὰ περασμένα. Καὶ τοὺς ἀθλητὲς πάλι, ἔστω καὶ ἂν νικήθηκαν πολλὲς φορὲς προηγουμένως, ἂν νικήσουν ὅμως στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ στεφάνι, δὲν τοὺς στεροῦμε τοὺς ἐπαίνους γιὰ τὴ νίκη τους ἐπειδὴ νικήθηκαν προηγουμένως.

Ἔτσι ἂς κάνουμε καὶ γιὰ τὸν Παῦλο. Γιατὶ αὐτὸς ναυάγησε πάρα πολλὲς φορές, ἀλλὰ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πλεύσει στὸ λιμάνι, ὁδηγοῦσε γεμάτο ἀπὸ τὰ φορτία τὸ καράβι. Καὶ ὅπως ὁ Ἰούδας δὲν ὠφέλησε καθόλου προηγουμένως, ἂν καὶ ἦταν μαθητής, ἀφοῦ ἔπειτα ἔγινε προδότης, ἔτσι καὶ αὐτὸς δὲν ἔπαθε τίποτε προηγουμένως, ἂν καὶ ἦταν διώκτης, ἀφοῦ ἀργότερα ἔγινε εὐαγγελιστής. Αὐτὰ εἶναι ἔπαινοι γιὰ τὸν Παῦλο, ὄχι γιατὶ γκρέμισε τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ γιατὶ ὁ ἴδιος πάλι τὴν οἰκοδόμησε. Ὄχι γιατὶ πολέμησε τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ γιατί, ἀφοῦ τὸ πολέμησε, ὁ ἴδιος πάλι τὸ αὔξησε. Ὄχι γιατὶ καταδίωξε τοὺς ἀποστόλους, ὄχι γιατὶ κατασπάραξε τὸ ποίμνιο, ἀλλὰ γιατί, ἀφοῦ τὸ κατασπάραξε, ὁ ἴδιος ὕστερα τὸ ἀνασυγκρότησε.

5. Τί θὰ μποροῦσε νὰ γίνει πιὸ παράξενο ἀπὸ αὐτό; Ὁ λύκος ἔγινε ποιμένας. Ἐκεῖνος ποὺ ἔπινε τὸ αἷμα τῶν προβάτων, δὲ σταμάτησε νὰ χύνει τὸ αἷμα του γιὰ τὴ σωτηρία τῶν προβάτων. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς ἔπινε τὸ αἷμα τῶν προβάτων; πῶς ἡ

πῶς τὸ αἷμα τῶν προβάτων ἐξέπινε; πῶς ἡμαγμένη ἦν αὐτοῦ ἡ γλῶσσα; «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου». Ἀλλ' οὗτος ὁ ἀπειλῆς καὶ φόνου ἐμπνέων, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἁγίων ἐκχέων, ἄκουσον πῶς τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ ἐξέχεεν ὑπὲρ τῶν ἁγίων. «Εἰ κατὰ ἄνθρωπον», φησίν, ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ»· καὶ πάλιν, «Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω»· καὶ πάλιν, «Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς». Καὶ ταῦτα ἔλεγεν ὁ παρὼν ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου, καὶ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. Ὁρᾷς πῶς ὁ λύκος ποιμὴν ἐγένετο; Ἆρ' οὐκ αἰσχύνεσθε πρὸ τούτου ἀκούοντες ὅτι διώκτης ἦν καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστής;

Εἴδετε πῶς μεῖζον αὐτοῦ ἐποίησε τὸ ἐγκώμιον ἡ προτέρα κατηγορία; Οὐκ ἔλεγον ὑμῖν ἐν τῇ προτέρᾳ συνάξει ὅτι τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ σημείων τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν μείζονα ἐγένετο; οὐκ ἔδειξα ὑμῖν καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῶν μαθητῶν, καὶ πῶς πρὸ τούτου μὲν ὁ Χριστὸς ἐπιτάττων ἤγειρε τοὺς νεκρούς, ὕστερον δὲ αἱ σκιαὶ τῶν δούλων αὐτοῦ τοῦτο ἐποίουν; πῶς τότε μὲν αὐτὸς κελεύων ἐθαυματούργει, ὕστερον δὲ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεχρημένοι μείζονα ἐποίησαν; οὐκ εἶπον ὑμῖν περὶ τῶν ἐχθρῶν, πῶς διέσεισεν αὐτῶν τὸ συνειδός; πῶς ἐκράτησε τῆς οἰκουμένης ἁπάσης; πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἦν τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ; Ἀδελφὸς ἐκείνου καὶ ὁ σήμερον εἰσελθὼν λόγος.

Τί γὰρ τοῦ κατὰ Παῦλον μεῖζον σημείου γένοιτ' ἄν; Ζῶντα μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ ὁ Πέτρος ἠρνήσατο, ἀποθανόντα δὲ ὁ Παῦλος ὡμολόγησε. Τοῦ δὲ νεκροὺς ἐγεῖραι διὰ τῶν σκιῶν μεῖζον σημεῖον ἦν τὸ τὴν γνώμην Παύλου ἐπισπάσασθαι καὶ ἑλεῖν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ φύσις εἵπετο, καὶ οὐκ ἀντέλεγε τῷ ἐπιτάττοντι· ἐνταῦθα δὲ προαίρεσις ἦν τοῦ πεισθῆναι, καὶ τοῦ μὴ πεισθῆναι κυρία·

---

11. Πράξ. 9, 1.
12. Α' Κορ. 15, 32.
13. Α' Κορ. 15, 31.
14. Ρωμ. 8, 36.
15. Πράξ. 7, 60.

γλώσσα του εἶχε τὸ χρῶμα τοῦ αἵματος; «Καὶ ὁ Σαῦλος ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποπνέει αἰσθήματα ἀπειλῆς καὶ φόνου στοὺς μαθητὲς τοῦ Κυρίου»[11]. 'Αλλὰ αὐτὸς ποὺ ἀπέπνεε ἀπειλὴ καὶ φόνο, καὶ ἔχυνε τὸ αἷμα τῶν πιστῶν, ἄκουσε πῶς ἔχυνε τὸ αἷμα του γιὰ χάρη τῶν πιστῶν. «'Εὰν σὰν ἄνθρωπος πολέμησα μὲ θηρία στὴν Ἔφεσο»[12], λέγει. Καὶ πάλι· «Καθημερινὰ πεθαίνω»[13]. Καὶ πάλι· «Θεωρηθήκαμε σὰν πρόβατα γιὰ σφαγή»[14]. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε ἐκεῖνος ποὺ ἦταν παρὸν ὅταν χυνόταν τὸ αἷμα τοῦ Στεφάνου καὶ συμφωνοῦσε μὲ τὴ θανάτωσή του[15]. Βλέπεις πῶς ὁ λύκος ἔγινε ποιμένας; Λοιπὸν δὲν ντρέπεστε ὅταν ἀκοῦτε ὅτι προηγουμένως ἦταν διώκτης καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστής;

Εἴδατε πῶς ἔκαμε μεγαλύτερο τὸν ἔπαινό του ἡ προηγούμενη κατηγορία; Δὲ σᾶς ἔλεγα στὴν προηγούμενη συγκέντρωσή μας ὅτι τὰ θαύματα μετὰ τὴν σταύρωση ἔγιναν μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ θαύματα πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωση; Δὲ σᾶς ἔδειξα καὶ ἀπὸ τὰ θαυμαστὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν μαθητῶν, καὶ πῶς πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωση ὁ Χριστὸς διατάσσοντας ἀνάσταινε τοὺς νεκρούς, ὕστερα ὅμως οἱ σκιὲς τῶν δούλων του ἔκαναν αὐτό; πῶς τότε αὐτὸς διατάσσοντας ἔκανε θαύματα καὶ ὕστερα οἱ δοῦλοι του χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομά του ἔκαναν μεγαλύτερα θαύματα; Δὲ σᾶς εἶπα γιὰ τοὺς ἐχθρούς του, πῶς συγκλόνισε τὴ συνείδησή τους; πῶς νίκησε ὅλη τὴν οἰκουμένη; πῶς τὰ θαύματα μετὰ τὴ σταύρωσή του ἦταν μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ θαύματα πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωση; Εἶναι συγγενικὴ μ' ἐκείνη καὶ ἡ σημερινὴ ὁμιλία.

Γιατὶ τί θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ θαῦμα τοῦ Παύλου; Διότι ὅταν ζοῦσε ὁ Χριστός, τὸν ἀπαρνήθηκε ὁ Πέτρος, ἐνῶ ὅταν πέθανε τὸν πίστεψε ὁ Παῦλος. Καὶ ἀπὸ τὸ ν' ἀνασταίνει νεκροὺς μὲ τὶς σκιὲς εἶναι μεγαλύτερο θαῦμα τὸ νὰ προσελκύσει καὶ νὰ αἰχμαλωτίσει τὴ γνώμη τοῦ Παύλου. Γιατὶ ἐκεῖ ἡ φύση ἀκολουθοῦσε καὶ δὲν ἀντιμιλοῦσε σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔδινε τὴ διαταγή. 'Εδῶ ὅμως ἡ διάθεση μποροῦσε νὰ πεισθεῖ ἢ νὰ μὴν πεισθεῖ· ἔτσι δείχνεται μεγάλη ἡ δύναμη ἐκείνου ποὺ τὴν

ὅθεν πολλὴ ἡ δύναμις τοῦ πείσαντος δείκνυται. Τοῦ γὰρ φύσιν διορθῶσαι τὸ προαίρεσιν μεταβαλεῖν πολλῷ μεῖζον ἦν· μεῖζον ἄρα τῶν ἄλλων ἁπάντων σημεῖον ἐγένετο τὸ Παῦλον προσελθεῖν τῷ Χριστῷ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τάφον. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς πᾶσαν τὴν ἔχθραν ἐπιδείξασθαι, καὶ τότε ἐκάλεσεν, ἵνα ἀνύποπτον ποιήσῃ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν, καὶ τὸν διδασκαλίας λόγον.

Πέτρος μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ λέγων ἴσως ὑπωπτεύετο· εἶχε γάρ τις τῶν ἀναισχύντων εἰπεῖν τι. Εἶπον δὲ τῶν ἀναισχύντων, ὅτι κἀκεῖ φανερὰ ἡ ἀπόδειξις ἦν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος αὐτὸν ἠρνήσατο πρότερον, καὶ ἠρνήσατο μεθ᾽ ὅρκου, ἀλλ᾽ ὅμως τὸν αὐτὸν τοῦτον ὁμολογῶν ὕστερον καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέδωκε τὴν ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, οὐκ ἂν ὁ ζῶντα ἀρνησάμενος, ὥστε μὴ ἀρνήσασθαι τελευτήσαντα, μυρίους ἂν θανάτους ὑπέμεινε· διὸ καὶ ἐπὶ Πέτρου φανερὰ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως ἦν. Πλὴν ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μὲν εἶχον οἱ ἀναίσχυντοι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ μαθητὴς αὐτοῦ ἦν, ἐπειδὴ τραπέζης ἐκοινώνησεν αὐτῷ, καὶ τρία ἔτη αὐτῷ συνεγένετο, ἐπειδὴ διδασκαλίας ἀπήλαυσεν, ἐπειδὴ ἐκολακεύθη ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπατηθείς, διὰ τοῦτο κηρύττει αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν· ὅταν δὲ Παῦλον ἴδῃς τὸν οὐκ εἰδότα αὐτόν, τὸν οὐκ ἀκούσαντα αὐτοῦ, τὸν οὐ μετασχόντα τῆς διδασκαλίας, τὸν καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτῷ πολεμοῦντα, τὸν ἀποκτιννύντα τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, τὸν πάντα συγχέοντα καὶ ταράττοντα, τοῦτον ἐξαίφνης μεταβεβλημένον, καὶ τοῖς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος καμάτοις ἅπαντας παρελάσαντα τοὺς τοῦ Χριστοῦ φίλους, ποίαν ἕξεις λοιπόν, εἰπέ μοι, ἀναισχυντίας πρόφασιν, ἀπιστῶν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ;

Εἰ γὰρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστός, τίς τὸν οὕτως ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον, τίς τὸν ἐκπεπολεμωμένον καὶ ἠγριωμένον ἐπεσπάσατο ἄν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπηγάγετο; Εἰπὲ γάρ μοι, ὦ Ἰουδαῖε, τίς Παῦλον ἔπεισε προσελθεῖν τῷ Χριστῷ; Πέτρος; ἀλλ᾽ Ἰάκωβος;

ἔπεισε. Γιατὶ τὸ ν' ἀλλάξεις τὴ διάθεση ἑνὸς εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ διορθώσεις τὴ φύση. Ἑπομένως τὸ νὰ προσέλθει ὁ Παῦλος στὸ Χριστὸ μετὰ τὴ σταύρωση καὶ τὴν ταφή του, ἔγινε τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ θαύματα. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἄφησε ὁ Χριστὸς νὰ δείξει ὅλο του τὸ μίσος, καὶ ὕστερα τὸν κάλεσε, γιὰ νὰ κάμει ἰσχυρὴ καὶ χωρὶς ὑποψίες τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ κηρύγματός του.

Γιατὶ ἂν μιλοῦσε ὁ Πέτρος γιὰ τὸ Χριστὸ ἴσως νὰ θεωροῦνταν ὕποπτος, ἐπειδὴ κάποιος ἀναίσχυντος μποροῦσε νὰ πεῖ κάτι. Καὶ εἶπα ἀναίσχυντος, γιατὶ καὶ ἐκεῖ ἦταν ὁλοφάνερη ἡ ἀπόδειξη. Βέβαια καὶ αὐτὸς τὸν ἀρνήθηκε προηγουμένως, καὶ τὸν ἀρνήθηκε μὲ ὅρκο, ἀλλὰ ὅμως, ὁμολογώντας ἀργότερα αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἔδωσε καὶ τὴν ψυχή του ἀκόμη. Ἂν ὅμως δὲν ἀναστήθηκε, δὲ θὰ ὑπέμενε πολλοὺς θανάτους αὐτὸς ποὺ τὸν ἀρνήθηκε ὅταν ἦταν ζωντανός, ὥστε νὰ μὴν τὸν ἀρνηθεῖ ὅταν πέθανε. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν Πέτρο ἦταν φανερὴ ἡ ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης. Πλὴν ὅμως αὐτὸ μποροῦσαν νὰ ποῦν οἱ ἀναίσχυντοι, ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ ἦταν μαθητής του, ἐπειδὴ κάθισε μαζί του στὸ τραπέζι καὶ ἦταν κοντά του τρία χρόνια, ἐπειδὴ ἄκουσε τὴ διδασκαλία του, ἐπειδὴ τὸν κολάκεψε ὅταν τὸν ἐξαπάτησε, γι' αὐτὸ κηρύττει τὴν ἀνάστασή του. Ὅταν ὅμως δεῖς τὸν Παῦλο ποὺ δὲν ἤξερε τὸ Χριστό, ποὺ δὲν τὸν ἄκουσε, ποὺ δὲν ἔλαβε μέρος στὴ διδασκαλία του, ποὺ τὸν πολεμοῦσε καὶ μετὰ τὴ σταύρωσή του, ποὺ σκότωνε ἐκείνους ποὺ πίστευαν σ' αὐτόν, ποὺ προκαλοῦσε σύγχυση καὶ ταραχὴ σ' ὅλα, ὅταν τὸν δεῖς ν' ἀλλάζει ξαφνικὰ καὶ νὰ ξεπερνᾶ στοὺς κόπους γιὰ τὸ κήρυγμα ὅλους τοὺς φίλους τοῦ Χριστοῦ, πές μου, ποιὰ δικαιολογία ἀναισχυντίας θὰ ἔχεις πλέον, ὅταν δὲν πιστεύεις στὸ κήρυγμα τῆς ἀνάστασης;

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀναστήθηκε ὁ Χριστός, ποιὸς θὰ προσέλκυε καὶ θὰ ἔφερνε κοντά του αὐτὸν ποὺ ἦταν τόσο σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, αὐτὸν ποὺ τὸν πολεμοῦσε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ ἦταν τόσο ἄγριος; Πές μου λοιπόν, Ἰουδαῖε, ποιὸς ἔπεισε τὸν Παῦλο νὰ προσέλθει στὸ Χριστό; ὁ Πέτρος; μήπως ὁ

ἀλλ' Ἰωάννης; Ἀλλ' οὗτοι πάντες αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ἔφριττον, καὶ οὐχὶ πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτε τῶν φίλων ἐγένετο, ὅτε Βαρνάβας ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ τῆς χειρὸς ἐπανήγαγεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔτι ἐφοβοῦντο κολλᾶσθαι αὐτῷ· καὶ ὁ μὲν πόλεμος ἐλέλυτο, ὁ δὲ φόβος ἐπέμενε τοῖς ἀποστόλοις. Οἱ οὖν καταλλαγέντα αὐτὸν ἔτι φοβούμενοι, ἐχθρὸν ὄντα καὶ πολέμιον ἐτόλμων πεῖσαι; προσελθεῖν γὰρ ὅλως, ἢ στῆναι, ἢ διᾶραι στόμα, φανῆναι δὲ ὅλως ὑπέμενον;

Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· οὐκ ἦν ἀνθρωπίνη σπουδὴ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θείας χάριτος. Εἰ τοίνυν νεκρὸς ἦν, ὥς φατε, ὁ Χριστός, καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔκλεψαν αὐτόν, πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο; πῶς πλείων ἡ ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως; Οὐ γὰρ μόνον μετέστησε τὸν πολέμιον, καὶ ἀρχηγὸν τῆς μάχης ὑμῶν· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἐποίησε, μεγίστης δυνάμεως ἦν τὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον λαβεῖν αἰχμάλωτον· νῦν δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ τούτου πολλῷ μεῖζον. Οὐ γὰρ μόνον μετέστησεν, ἀλλ' οὕτως οἰκεῖον ἐποίησεν, οὕτως ἐπεσπάσατο πρὸς τὴν εὔνοιαν τὴν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ αὐτῷ πάντα τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα ἐγχειρίσαι. «Σκεῦος» γάρ, φησίν, «ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων», καὶ πλείονα τῶν ἀποστόλων πεῖσαι καμεῖν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ πολεμουμένης.

6. Βούλει μαθεῖν πῶς αὐτὸν μετέστησε; πῶς αὐτὸν ᾠκειώσατο; πῶς αὐτὸν ἐπεσπάσατο; πῶς εἰς τοὺς πρώτους τῶν φίλων κατέλεξεν; Οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων τοσαῦτα ἐθάῤῥησεν εἰπεῖν ἀπόῤῥητα, ὅσα τῷ Παύλῳ. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; «Ἤκουσα ἄῤῥητα ῥήματα», φησίν, «ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι». Εἶδες, ὁ ἐχθρός, ὁ πολέμιος πόσην εὔνοιαν ἐπεδείξατο; Διὰ τοῦτο ἀ-

16. Πράξ. 9, 15.
17. Β' Κορ. 12, 4.

Ἰάκωβος; μήπως ὁ Ἰωάννης; Ἀλλὰ ὅλοι αὐτοὶ τὸν φοβοῦνταν καὶ τὸν ἔτρεμαν, καὶ ὄχι προηγουμένως μόνο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔγινε φίλος τους, ὅταν ὁ Βαρνάβας τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ἐπανάφερε στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀκόμη φοβοῦνταν νὰ τὸν πλησιάσουν αὐτόν. Καὶ ὁ πόλεμος βέβαια σταμάτησε, ὁ φόβος ὅμως ἔμενε στοὺς ἀποστόλους. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ὅταν συμφιλιώθηκε μαζί τους ἀκόμη τὸν φοβοῦνταν, ὅταν ἦταν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος θὰ τολμοῦσαν νὰ τὸν πείσουν; καὶ ὅταν προσῆλθε οριστικὰ ἄντεχαν ν' ἀντισταθοῦν ἢ ν' ἀνοίξουν τὸ στόμα τους ἢ νὰ παρουσιασθοῦν μπροστά του;

Δὲν εἶναι αὐτά, πραγματικὰ δὲν εἶναι. Δὲν ἦταν ἀνθρώπινη προσπάθεια αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἀλλ' ἔργο τῆς θείας χάρης. Ἐὰν λοιπὸν ἦταν νεκρὸς ὁ Χριστός, ὅπως λέγετε, καὶ ἦρθαν οἱ μαθητές του καὶ τὸν ἔκλεψαν, πῶς ἔγιναν μεγαλύτερα τὰ θαύματα μετὰ τὴν σταύρωση; πῶς εἶναι οἱ ἀποδείξεις τῆς δύναμής του περισσότερες; Ὄχι μόνο ἄλλαξε τὸν ἐχθρὸ καὶ ἀρχηγὸ τοῦ πολέμου ἐναντίον σας, ἂν καὶ αὐτὸ μόνο ἂν ἔκαμε, ἦταν ἀπόδειξη πολὺ μεγάλης δύναμης τὸ νὰ συλλάβει αἰχμάλωτο τὸν ἐχθρὸ καὶ πολέμιο. Τώρα ὅμως ὄχι μόνο αὐτὸ δὲν ἔκαμε, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ πολὺ μεγαλύτερο. Γιατὶ ὄχι μόνο τὸν ἄλλαξε, ἀλλὰ τὸν ἔκαμε τόσο δικό του, τὸν ἔφερε τόσο κοντὰ στὴ δική του ἀγάπη, ὥστε νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ ὅλα τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ λέγει ὁ Κύριος· «Αὐτὸς εἶναι ὄργανό μου ἐκλεκτό, γιὰ νὰ διαδώσει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων»[16], καὶ νὰ πείσει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους νὰ κοπιάσουν γιὰ τὴν Ἐκκλησία ποὺ προηγουμένως πολεμοῦσε ὁ ἴδιος.

6. Θέλεις νὰ μάθεις πῶς τὸν ἄλλαξε; πῶς τὸν ἔκαμε δικό του; πῶς τὸν προσέλκυσε; πῶς τὸν κατέταξε στοὺς πρώτους φίλους του; Σὲ κανένα ἄνθρωπο δὲν ἐμπιστεύθηκε νὰ πεῖ τόσα μυστικά, ὅσα στὸν Παῦλο. Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; «Ἄκουσα ἀνέκφραστα λόγια», λέγει, «τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται στὸν ἄνθρωπο νὰ πεῖ»[17]. Εἶδες πόση ἀγάπη ἔδειξε ὁ ἐχθρὸς καὶ πολέμιος; Γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν προη-

ναγκαῖον καὶ τὸν πρότερον βίον αὐτοῦ εἰπεῖν· καὶ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δείκνυσιν ἡμῖν φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν· φιλανθρωπίαν μέν ὅτι ἐβουλήθη τὸν τοσαῦτα κακὰ ἐργασάμενον σῶσαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι· δύναμιν δέ, ὅτι βουληθεὶς ἴσχυσε. Καὶ τὴν Παύλου δὲ τοῦτο δείκνυσι ψυχήν, ὅτι οὐδὲν πρὸς φιλονεικίαν ἐποίει, οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ προκατειλημμένος δόξῃ, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ ζήλῳ πεπυρωμένος, οὐκ ὀρθῷ μέν, ζήλῳ δὲ ὅμως· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐβόα λέγων, ὅτι «Διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ»· καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐκπληττόμενος ἔλεγεν· «Ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἅπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν δὲ τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι «Τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μάλιστα ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας».

Εἶδες πῶς καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἔδειξε τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἀδέκαστον ὁ πρότερος Παύλου βίος; Τοῦτο γοῦν Γαλάταις γράφων εἰς ἀπόδειξιν παρήγαγε, τοῦ μὴ δι' ἀνθρώπους μεταβαλέσθαι, ἀλλὰ θείᾳ μετενενῆχθαι δυνάμει. «Εἰ γὰρ ἀνθρώποις», φησίν, «ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην». Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσκων, πρὸς τὸ κήρυγμα μετέστης; «Ἠκούσατε», φησί, «τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν». Οὐκ ἂν δέ, εἰ ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἤθελε, μετέθετο πρὸς τὴν πίστιν. Διὰ τί; Ἐτιμᾶτο παρὰ Ἰουδαίοις, καὶ ἀδείας ἀπήλαυε πολλῆς, καὶ προεδρίας ἠξιοῦτο· οὐκ ἂν οὖν πρὸς ἐπικίνδυνον μετέστη βίον τὸν τῶν ἀποστόλων, τὸν δυσφημίας γέμοντα, τὸν συμφορῶν ἐμπεπλησμένον· ὥστε αὐτὴν ἀθρόᾳ μεταβολῇ καὶ μεταστάσει, καὶ τὸ καταλιπεῖν μὲν τὴν παρὰ Ἰουδαίοις τιμὴν καὶ τὸν ἀπόλε-

---

18. Α' Τιμ. 1, 13.
19. Α' Τιμ. 1, 16.
20. Ἐφ. 1, 19.
21. Γαλ. 1, 10.
22. Γαλ. 1, 13.

γούμενη ζωή του, γιατὶ πραγματικὰ μᾶς δείχνει τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Τὴ φιλανθρωπία, γιατὶ θέλησε νὰ σώσει αὐτὸν ποὺ ἔκαμε τόσα κακὰ καὶ νὰ τὸν προσελκύσει κοντά του, καὶ τὴ δύναμη, γιατὶ ἀφοῦ θέλησε τὸ κατόρθωσε. Αὐτὸ δείχνει καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου, ὅτι δὲν ἔκανε τίποτε ἀπὸ ἀγάπη στὶς φιλονεικίες, οὔτε ἀπὸ προκατάληψη τῆς γνώμης τῶν ἀνθρώπων, ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ ἀπὸ θερμὸ ζῆλο, ὄχι βέβαια σωστό, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε ζῆλο. Αὐτὸ φώναζε καὶ ὁ ἴδιος λέγοντας· «Γι' αὐτὸ μέσα στὴν ἀπιστία μου»[18]. Καὶ θαυμάζοντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἔλεγε· «Γιὰ νὰ δείξει ὁ Χριστὸς σὲ μένα πρῶτα ὁλόκληρη τὴ μακροθυμία του, γιὰ νὰ γίνω ὑπόδειγμα σ' ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν γιὰ νὰ κληρονομήσουν τὴν αἰώνια ζωή»[19]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι ἔλεγε, ὅτι «Τὴν ἐνέργεια τῆς δύναμής του τὴν ἔδειξε ὁ Θεὸς ἰδιαίτερα σ' ἐμᾶς ποὺ πιστεύουμε»[20].

Εἶδες πῶς ἡ προηγούμενη ζωὴ τοῦ Παύλου ἀπέδειξε καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἀδέκαστο τῆς δικῆς του γνώμης; Αὐτὸ λοιπόν, ὅταν ἔγραφε στοὺς Γαλάτες, τὸ ἔφερε γι' ἀπόδειξη, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἄλλαξε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὅτι μεταστράφηκε ἀπὸ θεϊκὴ δύναμη. «Γιατὶ ἂν προσπαθοῦσα ν' ἀρέσω στοὺς ἀνθρώπους», λέγει, δὲ θὰ ἤμουν δοῦλος τοῦ Χριστοῦ»[21]. Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι γιὰ νὰ μὴν ἀρέσεις στοὺς ἀνθρώπους, στράφηκες πρὸς τὸ κήρυγμα; «Ἀκούσατε», λέγει, τὴ διαγωγή, ποὺ ἔδειξα κάποτε μέσα στὸν Ἰουδαϊσμό, ὅτι δηλαδὴ ὑπερβολικὰ καταδίωκα τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ προσπαθοῦσα νὰ τὴν καταστρέψω»[22]. Δὲ θὰ μετακινοῦνταν πρὸς τὴν πίστη, ἂν ἤθελε ν' ἀρέσει στοὺς ἀνθρώπους. Γιατί; τὸν τιμοῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἔνιωθε μεγάλη ἀσφάλεια καὶ εἶχε τιμητικὲς διακρίσεις. Δὲ θὰ προσχωροῦσε λοιπὸν στὴν ἐπικίνδυνη ζωὴ τῶν ἀποστόλων, ποὺ εἶχε μόνο κακὴ φήμη καὶ ἦταν γεμάτη ἀπὸ συμφορές. Συνεπῶς αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ καὶ μεταστροφὴ ποὺ ἔγινε ξαφνικά, καὶ τὸ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὴν ἥσυχη ζωή, καὶ νὰ τὴν ἀνταλ-

μον βίον, ἀνταλλάξασθαι δὲ τὴν τῶν ἀποστόλων ζωήν, τὴν μυρίους ἔχουσαν θανάτους, μεγίστη γέγονεν ἀπόδειξις τοῦ μὴ δι' ἀνθρωπίνην τινὰ πρόφασιν μετατεθῆναι τὸν Παῦλον.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐβουλήθημεν τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεῖξαι τὸν πεπυρωμένον ζῆλον τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἵν', ὅταν ἴδῃς τὴν πολλὴν προθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, θαυμάσῃς τὸν ποιοῦντα πάντα καὶ μετασκευάζοντα Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαθητὴς ὁ Παύλου τὰ πρότερα ἡμῖν μετ' ἀκριβείας διηγήσατο, καὶ πολλῆς ἐμφάσεως, οὕτως εἰπών· «Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου». Ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἄρξασθαι τοῦ προοιμίου σήμερον, ἐβουλόμην ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος, ἀλλ' ὁρῶ πέλαγος νοημάτων ἀπὸ τοῦ ὀνόματος μόνον. Ἐννόησον γὰρ ὅσον εὐθέως ἡμῖν κινεῖ ζήτημα, τό, «Σαῦλος», τοῦτο· ἐν γὰρ ταῖς ἐπιστολαῖς ἕτερον ὄνομα ὁρῶ κείμενον. «Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος»· «Παῦλος καὶ Σωσθένης»· «Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος»· «Ἰδὲ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν»· νυνὶ δὲ ὡς Παῦλος, καὶ πανταχοῦ Παῦλος καλεῖται, ἀλλ' οὐχὶ Σαῦλος λέγεται.

Τίνος οὖν ἕνεκεν πρὸ τούτου μὲν Σαῦλος, μετὰ δὲ ταῦτα Παῦλος ἐκλήθη; Οὐκ ἔστι ψιλὸν τὸ ζήτημα· καὶ γὰρ Πέτρος εὐθέως ἐπιτρέχει· καὶ γὰρ κἀκεῖνος πρὸ τούτου μὲν Σίμων ἐλέγετο, μετὰ δὲ ταῦτα ὠνομάσθη Κηφᾶς· καὶ υἱοὶ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, Υἱοὶ βροντῆς μετωνομάσθησαν. Καὶ οὐκ ἐν τῇ Καινῇ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ εὑρίσκομεν τὸν Ἀβραὰμ πρὸ τούτου μὲν Ἀβραὰμ λεγόμενον, μετὰ ταῦτα δὲ Ἀβραάμ· καὶ τὸν Ἰακὼβ νῦν μὲν Ἰακὼβ λεγόμενον, μετὰ δὲ ταῦτα Ἰσραήλ· καὶ τὴν Σάῤῥαν πρὸ τούτου Σάραν λεγομένην, μετὰ δὲ ταῦτα Σάῤῥαν· καὶ πολλὴν ἡμῖν τῶν ὀνομάτων ἡ μετάθεσις παρέχει τὴν ζήτησιν· καὶ δέδοικα μή, πολλὰ ῥεύματα ποταμῶν ἐξαίφνης

---

23. Ρωμ. 1, 1· Α' Κορ. 1, 1· Γαλ. 5, 2.

λάξει μὲ τὴ ζωὴ τῶν ἀποστόλων·ποὺ εἶχε πολλοὺς θανάτους, εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ὁ Παῦλος δὲ μεταστράφηκε ἀπὸ κάποια ἀνθρώπινη δικαιολογία.

Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς θελήσαμε νὰ παρουσιάσουμε τὴν προηγούμενη ζωὴ τοῦ Παύλου καὶ νὰ δείξουμε τὸ φλογερὸ ζῆλο του ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε, ὅταν δεῖς τὴ μεγάλη του προθυμία γιὰ τὴν Ἐκκλησία, νὰ θαυμάσεις τὸ Θεὸ ποὺ τὰ πάντα κάνει καὶ μεταστρέφει. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Παύλου μᾶς διηγήθηκε τὰ προηγούμενα μὲ λεπτομέρεια καὶ πολλὴ ἔμφαση, λέγοντας αὐτά· «Καὶ ὁ Σαῦλος ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποπνέει αἰσθήματα ἀπειλῆς καὶ φόνου στοὺς μαθητὲς τοῦ Κυρίου». Ἤθελα λοιπὸν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ν' ἀρχίσω ἀπὸ τὸ προοίμιο σήμερα, ἤθελα ν' ἀναφερθῶ στὴν ἀρχὴ τῆς διήγησης, ἀλλὰ βλέπω ἀπὸ τὸ ὄνομα μόνο νὰ δημιουργοῦνται πολλὰ νοήματα. Γιατὶ κατάλαβε πόσο πρόβλημα μᾶς θέτει ἀμέσως αὐτὸ τὸ «Σαῦλος», ἐπειδὴ στὶς ἐπιστολές του βλέπω νὰ ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα. «Παῦλος, δοῦλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπόστολος καλεσμένος στὸ ἀξίωμα αὐτό»· «Παῦλος καὶ Σωσθένης»· «Παῦλος, καλεσμένος ἀπόστολος»· «Νά, ἐγὼ ὁ Παῦλος, σᾶς λέγω»[23]. Τώρα ὅμως λέγεται Παῦλος, καὶ παντοῦ Παῦλος, ὄχι ὅμως Σαῦλος.

Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο προηγουμένως ὀνομαζόταν Σαῦλος καὶ ἀργότερα ὀνομάσθηκε Παῦλος; Δὲν εἶναι ἁπλὸ τὸ ζήτημα. Γιατὶ ἀμέσως καὶ ὁ Πέτρος συμφωνεῖ, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνος πρὶν ὀνομαζόταν Σίμωνας καὶ ἀργότερα ὀνομάσθηκε Κηφᾶς. Καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, μετονομάσθηκαν υἱοὶ βροντῆς. Καὶ ὄχι μόνο στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιὰ βρίσκουμε τὸν Ἀβραὰμ νὰ λέγεται πρὶν Ἀβρὰμ καὶ ἀργότερα Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰακὼβ ἀρχικὰ νὰ λέγεται Ἰακὼβ καὶ ἀργότερα Ἰσραήλ, καὶ τὴ Σάρρα νὰ λέγεται πρὶν Σάρα καὶ ἀργότερα Σάρρα. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ μεγάλη ἔρευνα, καὶ φοβοῦμαι μήπως, ἀφήνοντας ξαφνικὰ πολλὰ ποτάμια, καταπνίξω τὸ λόγο τῆς διδασκα-

ἀφείς, ἀποπνίξω τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον. Καθάπερ γὰρ ἐν χωρίῳ νοτίδα ἔχοντι, ὅπουπερ ἂν διασκάψῃ τις, πηγαὶ πανταχόθεν ἐκπηδῶσιν· οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν θείων Γραφῶν, ὅπουπερ ἂν διανοίξῃς, ποταμοὺς ἐξιόντας ὄψει πολλούς, ὅθεν καὶ πάντας αὐτοὺς ἀθρόον ἀφεῖναι τήμερον δέος ἐστὶν οὐ μικρόν.

Διόπερ τὸν ἡμέτερον ἀποφράξας ῥύακα, παραπέμψω τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱερὰν πηγὴν τῶν προέδρων τούτων καὶ διδασκάλων, τὴν καθαρὰν ταύτην καὶ πότιμον καὶ γλυκύν, νᾶμα τὸ ἐξ αὐτῆς ἐξερχόμενον τῆς πέτρας τῆς νοητῆς. Παρασκευάσωμεν τοίνυν τὴν διάνοιαν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς διδασκαλίας, ἀρύσασθαι τὰ πνευματικὰ νάματα, ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λίας. Γιατὶ ὅπως σ' ἕναν τόπο ποὺ ἔχει ὑγρασία, ὅπου καὶ ἂν σκάψει κανείς, ἀναπηδοῦν ἀπὸ παντοῦ νερά, ἔτσι καὶ στὸ χῶρο τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὅπου καὶ ἂν ἀνοίξεις, θὰ δεῖς νὰ βγαίνουν πολλὰ ποτάμια, ποὺ ἂν τὰ ἀφήσουμε ὅλα μαζὶ σήμερα, τὸ δέος θὰ εἶναι μεγάλο.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἀφοῦ φράξω τὸ δικό μας ρυάκι, θὰ παραπέμψω τὴν ἀγάπη σας στὴν ἱερὴ πηγὴ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν καὶ διδασκάλων, τὴν πηγὴ ποὺ εἶναι καθαρὴ καὶ πόσιμη καὶ εὐχάριστη καὶ ποὺ τὸ νερὸ της βγαίνει ἀπὸ τὴν πνευματικὴ πέτρα. Ἂς προετοιμάσουμε λοιπὸν τὴν ψυχή μας γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦμε τὴ διδασκαλία καὶ ν' ἀντλήσουμε τὸ πνευματικό νερό, ὥστε νὰ γίνει μέσα μας πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει νερὸ γιὰ τὴν απόκτηση τῆς αἰώνιας ζωῆς. Αὐτὴ τὴ ζωὴ εἴθε νὰ πετύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

13

ΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

1. Αἱ τῶν μαρτύρων ἑορταὶ οὐκ ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἡμερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν ἐπιτελούντων κρίνονται. Οἷόν τι λέγω. Ἐμιμήσω μάρτυρα; ἐζήλωσας αὐτοῦ τὴν ἀρετήν; κατ' ἴχνος αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας ἔδραμες; καὶ οὐκ οὔσης ἡμέρας μάρτυρος, ἑορτὴν μάρτυρος ἐπετέλεσας. Τιμὴ γὰρ μάρτυρος, μίμησις μάρτυρος. Ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ φαῦλα πράττοντες, καὶ ἐν ἑορταῖς ἀνέορτοί εἰσιν, οὕτω καὶ οἱ τὴν ἀρετὴν μετιόντες, καὶ πανηγύρεως οὐκ οὔσης, ἑορτὴν ἐπιτελοῦσιν· ἐν γὰρ τῷ καθαρῷ τοῦ συνειδότος ἡ ἑορτὴ χαρακτηρίζεται. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὥστε ἑοτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ἔστι τοίνυν ἄζυμα παρὰ Ἰουδαίοις, ἔστι καὶ παρ' ἡμῖν· ἀλλὰ παρ' ἐκείνοις μὲν ἄζυμον ἐξ ἀλεύρου, παρ' ἡμῖν δὲ καθαρότης βίου, καὶ ζωὴ κακίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένη. Ὥστε ὁ ῥύπου καὶ κηλῖδος καθαρὰν τὴν ἑαυτοῦ διατηρῶν ζωήν, καθ' ἡμέραν ἑορτάζει, πανηγυρίζων ἀεί, κἂν μὴ ἐν ἡμέρᾳ, μηδὲ ἐν σηκοῖς μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ οἴκοι καθήμενος. Ἔστι γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑορτὴν μαρτύρων ἐπιτελεῖν.

Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα μὴ παραγινώμεθα πρὸς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, ἀλλ' ἵνα παραγενόμενοι μετὰ τῆς προσηκούσης ἀπαντῶμεν προθυμίας, καὶ μὴ μόνον ταῖς ἡμέραις αὐ-

1. Α' Κορ. 5, 8.

13

ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

1. Οἱ ἑορτὲς τῶν μαρτύρων ὄχι μόνο τὶς ἡμέρες ποὺ ἑορτάζονται, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν ψυχὴ ἐκείνων ποὺ τὶς ἑορτάζουν δικαιώνονται. Αὐτὸ ποὺ ἐννοῶ εἶναι τὸ ἑξῆς. Μιμήθηκες τὸ μάρτυρα; ζήλεψες τὴν ἀρετή του; ἀκολούθησες τὰ ἴχνη τῆς εὐσέβειάς του; καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ἡμέρα μάρτυρα, τέλεσες τὴν ἑορτὴ τοῦ μάρτυρα. Γιατὶ τιμὴ μάρτυρα εἶναι ἡ μίμηση τοῦ μάρτυρα. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ πράττουν τὸ κακὸ καὶ στὶς ἑορτὲς ἀκόμη μένουν ἀμέτοχοι τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατορθώνουν τὴν ἀρετὴ καὶ χωρὶς νὰ εἶναι πανήγυρη, ἔχουν ἑορτή. Γιατὶ ἡ ἑορτὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν καθαρὴ συνείδηση. Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Συνεπῶς ἂς ἑορτάζουμε ὄχι μὲ τὴν παλιὰ ζύμη τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρίνειας καὶ ἀλήθειας»[1]. Ὑπάρχουν λοιπὸν ἄζυμα στοὺς Ἰουδαίους, ὑπάρχουν καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ σ' ἐκείνους μὲν τὸ ἄζυμο εἶναι ἀπὸ ἀλεύρι, σ' ἐμᾶς δὲ καθαρὸς βίος καὶ ζωὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε κακία. Συνεπῶς ἐκεῖνος ποὺ διατηρεῖ καθαρὴ τὴ ζωή του ἀπὸ ἀκαθαρσία καὶ κηλίδα, ἑορτάζει καθημερινά, πανηγυρίζοντας πάντοτε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι ἡμέρα ἑορτῆς οὔτε βρίσκεται σὲ ναοὺς μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ ὅταν κάθεται στὸ σπίτι του. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ἑορτάζει κανεὶς μόνος του τὴν ἑορτὴ τῶν μαρτύρων.

Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ μὴν ἐρχόμαστε στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς συναντοῦμε μὲ τὴν προθυμία

τῶν, ἀλλὰ καὶ τούτων χωρίς, τὴν αὐτὴν εὐλάβειαν παρεχώμεθα. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο σήμερον ἡμῶν τὸν σύλλογον, τὸ λαμπρὸν τοῦτο θέατρον, τὴν ζέουσαν ἀγάπην, τὴν θερμὴν διάθεσιν, τὸν ἀκατάσχετον ἔρωτα; Ὡς πᾶσα μὲν σχεδὸν ἡ πόλις ἐνταῦθα μεθώρμισται, καὶ οὔτε οἰκέτην δεσπότου φόβος κατέσχεν, οὔτε πένητα ἡ τῆς πτωχείας ἀνάγκη, οὔτε γηραιὸν τῆς ἡλικίας ἡ ἀσθένεια, οὔτε γυναῖκα τὸ τῆς φύσεως ἁπαλόν, οὔτε πλούσιον τῆς περιουσίας ὁ τῦφος, οὐ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας ἡ ἀπόνοια· ἀλλ' ὁ τῶν μαρτύρων πόθος πᾶσαν ταύτην τὴν ἀνωμαλίαν ἐκβαλών, καὶ φύσεως ἀσθένειαν καὶ πενίας ἀνάγκην, μιᾷ ἁλύσει πλῆθος τοσοῦτον ἐνταῦθα εἵλκυσε, καὶ τῷ πόθῳ τῶν μαρτύρων ἐπτέρωσεν, ὡς ἐν οὐρανῷ νῦν πολιτευομένους διατρίβειν· πᾶσαν γὰρ ἀκολασίας καὶ ἀσελγείας πατήσαντες προσπάθειαν, τῷ τῶν μαρτύρων καταφλέγεσθε πόθῳ.

Καθάπερ γὰρ τῆς ἀκτῖνος ἀνισχούσης δραπετεύει τὰ θηρία, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους καταδύεται χηραμούς, οὕτω τοῦ φωτὸς τῶν μαρτύρων εἰς τὰς ὑμετέρας καταλάμποντος διανοίας, ἅπαντα κατορύττεται τὰ νοσήματα, καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνάπτεται φλόξ. Ἀλλ' ὅπως μὴ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς, καὶ τοῦ θεάτρου λυθέντος τοῦ πνευματικοῦ τούτου, ταύτην διατηρῶμεν τὴν φλόγα, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐλαβείας οἴκαδε ἀναχωρῶμεν, μὴ εἰς καπηλεῖα καὶ πορνεῖα, καὶ μέθην, καὶ κώμοις ἑαυτοὺς ἀφιέντες. Ἐποιήσατε τὴν νύκτα ἡμέραν διὰ τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν· μὴ ποιήσατε πάλιν τὴν ἡμέραν νύκτα διὰ τῆς μέθης καὶ τῆς κραιπάλης, καὶ τῶν ᾀσμάτων τῶν πορνικῶν. Ἐτίμησας τοὺς μάρτυρας τῇ παρουσίᾳ, τῇ ἀναχωρήσει, μή τις ἰδών σε ἀσχημονοῦντα ἐν καπηλείῳ εἴπῃ, ὅτι οὐ διὰ τοὺς μάρτυρας παρεγένου, ἀλλ' ἵνα τὸ πάθος αὐξήσῃς, ἵνα τῇ πονηρᾷ ἐπιθυμίᾳ χαρίσῃ.

2. Ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων τρυφᾶν, ἀλλὰ κωλύων ἁμαρτάνειν, οὐ κωλύων πίνειν, ἀλλὰ κωλύων μεθύειν. Οὐ γὰρ ὁ οἶνος

ποὺ ἁρμόζει, ὅταν ἐρχόμαστε, καὶ νὰ δείχνουμε τὴν ἴδια εὐλάβεια ὄχι μόνο τὶς ἡμέρες τῆς ἑορτῆς τους, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτές. Γιατὶ ποιός δὲ θὰ θαύμαζε σήμερα τὴ συγκέντρωσή μας, τὸ λαμπρὸ αὐτὸ θέαμα, τὴ θερμὴ ἀγάπη, τὴ φλογερὴ διάθεση, τὸν ἀσυγκράτητο ἔρωτα; Ἐπειδὴ ὅλη σχεδὸν ἡ πόλη μεταφέρθηκε ἐδῶ, καὶ οὔτε ὁ φόβος τοῦ κυρίου συγκράτησε τὸ δοῦλο, οὔτε ἡ ἀνάγκη τῆς φτώχειας τὸ φτωχό, οὔτε ἡ ἀδυναμία τῆς ἡλικίας τὸ γέρο, οὔτε ἡ ἀσθενικὴ φύση τὴ γυναίκα, οὔτε ἡ ἀλαζονεία τοῦ πλούτου του τὸν πλούσιο, οὔτε ἡ ἔπαρση τῆς ἐξουσίας τὸν ἄρχοντα. Ὁ πόθος ὅμως τῶν μαρτύρων, ἀφοῦ ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μέση ὅλα τὰ ἐμπόδια αὐτά, καὶ τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς φτώχειας, μὲ μιὰ ἁλυσίδα τράβηξε ἐδῶ τόσο μεγάλο πλῆθος, καὶ μὲ τὸν πόθο τῶν μαρτύρων σᾶς ἔδωσε φτερά, ὥστε νὰ βρίσκεστε καὶ νὰ ζεῖτε τώρα στὸν οὐρανό. Γιατὶ καταπατήσατε κάθε διάθεση ἀκολασίας καὶ ἀσέλγειας καὶ φλογίζεσθε ἀπὸ τὸν πόθο τῶν μαρτύρων.

Ὅπως δηλαδή, ὅταν φανεῖ ὁ ἥλιος, δραπετεύουν τὰ θηρία καὶ κρύβονται στὶς φωλιές τους, ἔτσι ὅταν λάμψει τὸ φῶς τῶν μαρτύρων στὶς ψυχές σας, ἐξαφανίζονται ὅλες οἱ ἀσθένειες καὶ ἀνάβει ἡ λαμπρὴ φλόγα τῆς πίστης. Ὅμως ὄχι μόνο τώρα, ἀλλὰ καὶ παντοτινά, καὶ ὅταν διαλυθεῖ ἡ πνευματικὴ αὐτὴ συγκέντρωση, νὰ διατηροῦμε αὐτὴν τὴ φλόγα καὶ νὰ ἐπιστρέφουμε στὰ σπίτια μας μὲ τὴν ἴδια εὐλάβεια, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπουμε στὸν ἑαυτό μας τὰ καπηλειὰ καὶ τὰ πορνεῖα, τὴ μέθη καὶ τὶς διασκεδάσεις. Κάματε τὴ νύχτα ἡμέρα μὲ τὶς ἱερὲς ὁλονύχτιες προσευχές σας. Μὴν κάμετε πάλι τὴν ἡμέρα νύχτα μὲ τὴ μέθη καὶ τὴν κραιπάλη καὶ τὰ αἰσχρὰ τραγούδια. Τίμησες τοὺς μάρτυρες μὲ τὴν παρουσία σου, μὲ τὴν ἀκρόαση, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον σου. Τίμησέ τους καὶ μὲ τὴ σεμνή σου ἀναχώρηση, μήπως κανείς, ὅταν σὲ δεῖ νὰ φέρεσαι ἄσεμνα στὸ καπηλειό, πεῖ ὅτι δὲν ἦρθες ἐδῶ γιὰ τοὺς μάρτυρες, ἀλλὰ γιὰ νὰ αὐξήσεις τὸ πάθος σου, γιὰ νὰ παραδοθεῖς στὴν πονηρὴ ἐπιθυμία.

2. Αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω νὰ διασκεδάζετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω νὰ ἁμαρτάνετε· ὄχι νὰ σᾶς ἐμποδί-

φαῦλον, ἀλλ' ἡ ἀμετρία πονηρόν· ὁ μὲν γὰρ οἶνος τοῦ Θεοῦ δῶρον, ἡ δὲ ἀμετρία τοῦ διαβόλου εὕρημα. «Δουλεύσατε τοίνυν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Βούλει τρυφῆς ἀπολαύειν; Ἀπόλαυε ἐν οἰκίᾳ, ὅπου, κἂν μέθη γένηται, πολλοὶ οἱ περιστέλλοντες· μὴ ἐν καπηλείῳ, ἵνα μὴ κοινὸν ᾖς θέατρον τοῖς παροῦσι, καὶ σκάνδαλον ἑτέροις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κελεύων οἴκοι μεθύειν, ἀλλ' ἐν καπηλείῳ μὴ διατρίβειν. Ἐννόησον ἡλίκος γέλως, μετὰ τοιαύτην σύνοδον, μετὰ παννυχίδας, μετὰ Γραφῶν ἁγίων ἀκρόασιν, μετὰ μυστηρίων θείων κοινωνίαν, καὶ μετὰ πνευματικὴν χορηγίαν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἐν καπηλείῳ φαίνεσθαι διημερεύοντας. Οὐκ οἴδατε ἡλίκη κεῖται κόλασις τοῖς μεθύουσι; Τῆς γὰρ βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐκβάλλονται, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκπίπτουσιν ἀγαθῶν, καὶ εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ἐκπέμπονται.

Τίς ταῦτά φησιν; Ὁ μακάριος Παῦλος· «Οὐ πλεονέκται», φησίν, «οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι». Τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τοῦ μεθύοντος, ὅταν διὰ μικρὰν ἡδονὴν τοσαύτης ἀπολέσῃ βασιλείας ἀπόλαυσιν; Μᾶλλον οὐδὲ ἡδονὴν ὁ μεθύων καρπώσασθαι δύναται· ἐν γὰρ τῇ συμμετρίᾳ τὰ τῆς ἡδονῆς, ἐν δὲ τῇ ἀμετρίᾳ τὰ τῆς ἀναισθησίας. Ὁ δὲ οὐκ αἰσθανόμενος ποῦ κάθηται, ἢ κατάκειται, πῶς ἂν αἴσθοιτο τῆς τοῦ πόματος ἡδονῆς, μηδὲ τὸν ἥλιον αὐτὸν δυνάμενος ὁρᾶν διὰ τὴν πυκνὴν τῆς μέθης νεφέλην, πῶς ἂν ἀπολαύσειεν εὐφροσύνης; τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ σκότος, ὡς μὴ ἀρκεῖν αὐτῷ τὰς ἀκτῖνας εἰς τὸ λῦσαι τὸν ζόφον ἐκεῖνον. Ἀεὶ μέν, ἀγαπητοί, κακὸν ἡ μέθη, μάλιστα δὲ ἐν ἡμέρᾳ μαρτύρων. Μετὰ

2. Ψαλμ. 2, 11.
3. Α' Κορ. 6, 10.

σω νὰ πίνετε, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω νὰ μεθᾶτε. Γιατὶ τὸ κρασὶ δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ ἡ κατάχρηση εἶναι ἁμαρτία, ἀφοῦ τὸ κρασὶ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κατάχρηση εἶναι εὕρημα τοῦ διαβόλου. «Ὑπηρετῆστε λοιπὸν τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ ἀπολαύσατε τὴν ἀγαλλίαση μὲ τρόμο»[2]. Θέλεις νὰ ἀπολαμβάνεις τὴ διασκέδαση; Ἀπολάμβανέ την στὸ σπίτι, ὅπου καὶ ἂν ἀκόμη μεθύσεις, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ θὰ σὲ συγκρατήσουν. Ὄχι στὸ καπηλειό, γιὰ νὰ μὴ γίνεις θέαμα σ' ὅλους τοὺς παρόντες καὶ σκάνδαλο σ' ἄλλους. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς συμβουλεύσω νὰ μεθᾶτε στὸ σπίτι, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ συχνάζετε στὸ καπηλειό. Σκέψου πόσο γελοῖο εἶναι, μετὰ τὴ συγκέντρωση αὐτή, μετὰ τὶς παννυχίδες, μετὰ τὴν ἀκρόαση τῶν ἁγίων Γραφῶν, μετὰ τὴν κοινωνία τῶν θείων μυστηρίων καὶ μετὰ τὴν πνευματικὴ δωρεά, νὰ φαίνεται ἄνδρας ἢ γυναίκα νὰ περνᾶ τὴν ἡμέρα του στὸ καπηλειό. Δὲ γνωρίζετε πόση τιμωρία περιμένει αὐτοὺς ποὺ μεθοῦν; Γιατὶ διώχνονται ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, χάνουν τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ καὶ στέλνονται στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο.

Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ μακάριος Παῦλος· «Οὔτε οἱ πλεονέκτες», λέγει, «οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε αὐτοὶ ποὺ περιπαίζουν, οὔτε οἱ ἅρπαγες θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[3]. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀθλιότερο ἀπὸ τὸ μέθυσο, ὅταν γιὰ λίγη ἡδονὴ χάσει τὴν ἀπόλαυση τόσο μεγάλης βασιλείας; Ἢ καλύτερα, οὔτε ἡδονὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀπολαύσει ὁ μέθυσος, γιατὶ ἡ ἡδονὴ βρίσκεται στὸ μέτρο, καὶ στὴν ὑπερβολὴ ἡ ἀναισθησία. Καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν αἰσθάνεται ποῦ κάθεται ἢ εἶναι ξαπλωμένος, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ αἰσθανθεῖ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ πιοτοῦ, ὅταν δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς μέθης νὰ δεῖ οὔτε τὸν ἥλιο, πῶς θὰ μποροῦσε ν' ἀπολαύσει τὴν εὐφροσύνη; Γιατὶ εἶναι τόσο τὸ σκοτάδι του, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἱκανὲς οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου νὰ διαλύσουν ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι. Βέβαια πάντοτε, ἀγαπητοί μου, ἡ μέθη εἶναι κακό, ἰδιαίτερα ὅμως σὲ ἡμέρα ἑορτῆς μαρτύρων. Γιατὶ μαζὶ μὲ τὴν ἁμαρτία εἶναι καὶ προσβολὴ

γὰρ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὕβρις ἐστὶ μεγίστη καὶ παραφροσύνη, καὶ ἐξουδένωσις θείων λογίων· ὅθεν διπλῆ γένοιτ' ἂν καὶ ἡ κόλασις.

Εἰ μέλλεις τοίνυν, εἰς μάρτυρας παραγενόμενος, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀναχώρησιν μεθύειν, βέλτιον οἴκοι μένειν, καὶ μὴ ἀσχημονεῖν, μηδὲ ὑβρίζειν τῶν μαρτύρων τὴν ἑορτήν, μηδὲ σκανδαλίζειν τὸν πλησίον, μηδὲ πολιορκεῖν τὴν διάνοιαν, μηδὲ ἁμαρτήματα προστιθέναι. Ἦλθες ἰδεῖν ἀνθρώπους ξεομένους, αἵματι περιρρεομένους, τραυμάτων χορῷ καλλωπιζομένους, τὴν παροῦσαν ἀποδυσαμένους ζωήν, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἱπταμένους· γενοῦ τῶν ἀγωνιστῶν ἄξιος. Κατεφρόνησαν ἐκεῖνοι ζωῆς, καταφρόνησον σὺ τρυφῆς· ἀπεδύσαντο ἐκεῖνοι τὸν παρόντα βίον, ἀπόδυσαι σὺ τῆς μέθης τὸν πόθον.

Ἀλλὰ βούλει τρυφᾶν; Παράμενε τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, ἔκχεε πηγὰς δακρύων ἐκεῖ, σύντριψον τὴν διάνοιαν, ἆρον εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ τάφου· λαβὼν αὐτὴν συνήγορον ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἐνδιάτριβε ἀεὶ τοῖς διηγήμασι τῶν παλαισμάτων ἐκείνου· περιπλάκηθι τὴν σορόν, προσηλώθητι τῇ λάρνακι· οὐχὶ τὰ ὀστᾶ μόνον τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν, καὶ αἱ λάρνακες πολλὴν βρύουσιν εὐλογίαν. Λαβὲ ἔλαιον ἅγιον, καὶ κατάχρισόν σου ὅλον τὸ σῶμα, τὴν γλῶτταν, τὰ χείλη, τὸν τράχηλον, τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ οὐδέποτε ἐμπεσῇ εἰς τὸ ναυάγιον τῆς μέθης. Τὸ γὰρ ἔλαιον διὰ τῆς εὐωδίας ἀναμιμνήσκει σε τῶν ἄθλων τῶν μαρτύρων, καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν χαλινοῖ, καὶ κατέχει ἐν πολλῇ καρτερίᾳ, καὶ περιγίνεται τῶν τῆς ψυχης νοσημάτων. Ἀλλὰ κήποις ἐνδιατρίψαι βούλει, καὶ λειμῶσι καὶ παραδείσοις; Μὴ νῦν, ὅτε δῆμος τοσοῦτος, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ· σήμερον γὰρ παλαισμάτων καιρός, σήμερον θεωρία ἀγωνισμάτων, οὐ τρυφῆς, οὐδὲ ἀνέσεως.

Ἦλθες ἐνταῦθα, οὐχ ἵνα εἰς ῥᾳστώνην δώσῃς σεαυτόν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ἀγωνίζεσθαι, παγκρατιάζειν, καὶ ἄνθρωπος ὢν

4. Παγκράτιο· ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἀγώνισμα ποὺ συνδυάζει πυγμαχία καὶ πάλη. Ἦταν ἀγώνισμα ἀγριότατο καὶ ἀπάνθρωπο, καθὼς οἱ κανονισμοὶ διεξαγωγῆς του ἐκθέτουν σὲ κίνδυνο τὴ σωματικὴ ἀκεραιότητα καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀθλητῶν.

μεγάλη καὶ παραφροσύνη καὶ περιφρόνηση τοῦ θείου λόγου· ἔτσι διπλὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ τιμωρία.

Ἐὰν πρόκειται λοιπόν, ὅταν ἔρχεσαι στὴν ἑορτὴ τῶν μαρτύρων, νὰ μεθᾶς μετὰ τὴν ἀναχώρησή σου ἀπὸ ἐδῶ, εἶναι καλύτερο νὰ μένεις στὸ σπίτι καὶ νὰ μὴ φέρεσαι ἄσεμνα, οὔτε νὰ κάμνεις ἀσχημοσύνες, οὔτε νὰ προσβάλλεις τὴν ἑορτὴ τῶν μαρτύρων, οὔτε νὰ σκανδαλίζεις τὸ συνάνθρωπό σου, οὔτε νὰ βάζεις σὲ κίνδυνο τὴ σκέψη σου, οὔτε νὰ προσθέτεις ἁμαρτήματα. Ἦρθες νὰ δεῖς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ξεσκίζουν, ποὺ ραντίζονται μὲ αἷμα, ποὺ στολίζονται μὲ πολλὰ τραύματα, ποὺ ἀρνήθηκαν τὴν παροῦσα ζωή, ποὺ πετοῦν πρὸς τὴ μέλλουσα. Γίνε ἄξιος τῶν ἀγωνιστῶν. Περιφρόνησαν τὴ ζωὴ ἐκεῖνοι, περιφρόνησε σὺ τὶς ἀπολαύσεις. Ἀρνήθηκαν ἐκεῖνοι τὴν παροῦσα ζωή, ἀρνήσου ἐσὺ τὸν πόθο τῆς μέθης.

Ἐπιθυμεῖς ὅμως τὶς ἀπολαύσεις; Μεῖνε κοντὰ στὸν τάφο τοῦ μάρτυρα, χύσε πολλὰ δάκρυα ἐκεῖ, ταπείνωσε τὴν ψυχή σου, πάρε εὐλογία ἀπὸ τὸν τάφο. Ἀφοῦ τὴν πάρεις συνήγορο στὶς προσευχές σου, διάβαζε πάντοτε τὶς διηγήσεις γιὰ τὰ κατορθώματά του. Ἀγκάλιασε τὴ σορό του, δέσου στὴ λάρνακα. Ὄχι μόνο τὰ ὀστὰ τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ οἱ τάφοι τους καὶ οἱ λάρνακές τους πηγάζουν πολλὴ εὐλογία. Πάρε ἅγιο ἔλαιο, καὶ ἄλειψε ὅλο τὸ σῶμα σου, τὴ γλῶσσα, τὰ χείλη, τὸ λαιμό, τὰ μάτια, καὶ ποτὲ δὲ θὰ πέσεις στὸ ναυάγιο τῆς μέθης. Γιατὶ τὸ ἔλαιο σοῦ θυμίζει μὲ τὴν εὐωδία του τὰ κατορθώματα τῶν μαρτύρων, καὶ βάζει χαλινάρι σὲ κάθε ἀκολασία, καὶ σὲ συγκρατεῖ μὲ μεγάλη καρτερία, καὶ νικᾶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Μήπως ἐπιθυμεῖς νὰ μείνεις σὲ κήπους καὶ λιβάδια καὶ παραδείσους; Ὄχι σήμερα, ποὺ εἶναι τόσο πολὺς ὁ κόσμος, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλη ἡμέρα. Γιατὶ σήμερα εἶναι καιρὸς γι' ἀγῶνες, σήμερα εἶναι ἡ παρακολούθηση τῶν ἀγωνισμάτων, δὲν εἶναι καιρὸς γιὰ διασκέδαση, οὔτε γιὰ καλοπέραση.

Ἦρθες ἐδῶ, ὄχι γιὰ νὰ παραθοθεῖς στὴν ἀνάπαυση, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ν' ἀγωνίζεσαι, νὰ γίνεις ἀθλητὴς στὸ παγκράτιο[4]

τῶν ἀοράτων δαιμόνων συγκόπτειν τὴν ἰσχύν. Οὐδεὶς γὰρ εἰς παλαίστραν ἐλθὼν τρυφᾷ, οὐδὲ εἰς καιρὸν παλαισμάτων παραγενόμενος ὡραΐζεται, οὐδὲ ἐν καιρῷ παρατάξεως τραπέζας ἐπιζητεῖ. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ ψυχῆς ἀνδρείαν καὶ γνώμης εὐτονίαν ἐλθὼν θεάσασθαι, καὶ τρόπαιον καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ μάχην τινὰ ἐξηλλαγμένην, καὶ τραύματα καὶ πολέμους, καὶ παγκράτιον ἀνθρώπου, πράξεις δαιμονικὰς εἰσαγάγῃς, μετὰ τὴν ξένην καὶ φρικτὴν ταύτην θεωρίαν μέθῃ καὶ τρυφῇ ἑαυτὸν ἐκδούς, ἀλλὰ τὰ κέρδη τῆς ψυχῆς συναγαγών, οὕτως οἴκαδε ἄπιθι, διὰ τῆς ὄψεως πᾶσιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι μάρτυρας θεωρήσας ἀνεχώρησας. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν θεάτρων κατιόντες, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, συντεταραγμένοι, συγκεχυμένοι, μαλακιζόμενοι, τὰ εἴδωλα πάντων τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φέροντες, οὕτω καὶ τὸν ἀπὸ θεωρίας μαρτύρων ἐπανιόντα πᾶσι γνώριμον εἶναι χρή, τῷ βλέμματι, τῷ σχήματι, τῇ βαδίσει, τῇ κατανύξει, τῇ συναγωγῇ τῆς διανοίας· πῦρ πνέοντα, συνεσταλμένον, συντετριμμένον, νήφοντα, ἐγρηγορότα, διὰ τῶν κινημάτων τοῦ σώματος τὴν ἔνδοθεν ἀνακηρύττοντα φιλοσοφίαν.

Οὕτω τοίνυν εἰς τὴν πόλιν ἐπανίωμεν, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, μετὰ εὐτάκτου βαδίσεως, μετὰ συνέσεως καὶ σωφροσύνης, μετὰ ἡμέρου καὶ γαληνοῦ βλέμματος. «Στολισμὸς γὰρ ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀπαγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ». Οὕτως ἀεὶ ἀπὸ μαρτύρων ἐπανίωμεν, ἀπὸ μύρων πνευματικῶν, ἀπὸ λειμώνων οὐρανίων, ἀπὸ θεαμάτων καινῶν καὶ παραδόξων, ἵνα καὶ αὐτοὶ πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐκολίαν, καὶ ἑτέροις ἐλευθερίας πρόξενοι γενησώμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξώμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, νὰ νικᾶς τὴ δύναμη τῶν ἀόρατων δαιμόνων. Γιατὶ κανένας δὲ δασκεδάζει, ὅταν ἔρχεται στὴν παλαίστρα, οὔτε καλλωπίζεται ὅταν φθάσει ἡ ὥρα τῶν ἀγώνων, οὔτε τὸν καιρὸ τῆς μάχης ἐπιζητᾶ τραπέζια. Λοιπὸν καὶ ἐσύ, ἀφοῦ ἦρθες νὰ δεῖς ἀνδρεία ψυχῆς καὶ δύναμη γνώμης, τρόπαιο καινούριο καὶ παράξενο, κάποια μάχη διαφορετική, τραύματα καὶ πολέμους καὶ ἀγωνίσματα ἀνθρώπου, μὴ κάμνεις δαιμονικὲς πράξεις, παραδίνοντας τὸν ἑαυτό σου στὴ μέθη καὶ στὴν ἀπόλαυση μετὰ τὸ παράξενο καὶ φοβερὸ αὐτὸ θέαμα, ἀλλά, ἀφοῦ συγκεντρώσεις τὰ κέρδη τῆς ψύχης, ἔπειτα πήγαινε στὸ σπίτι σου, δείχνοντας μὲ τὸ πρόσωπό σου σ' ὅλους ὅτι εἶδες μάρτυρες καὶ ἔπειτα ἔφυγες. Ὅπως δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ θέατρα δείχνουν σ' ὅλους ὅτι εἶναι ταραγμένοι, ἀναστατωμένοι, ἀποχαυνωμένοι, γιατὶ φέρουν μαζί τους τὶς ἐντυπώσεις αὐτῶν ποὺ ἔγιναν ἐκεῖ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιστρέφει ἀπὸ ἑορτὴ μαρτύρων πρέπει νὰ εἶναι σ' ὅλους φανερὸς ἀπὸ τὸ βλέμμα, ἀπὸ τὸ σχῆμα, ἀπὸ τὸ βάδισμα, ἀπὸ τὴν κατάνυξη, ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τῆς ψυχῆς. Πρέπει νὰ εἶναι φλογερός, συνεσταλμένος, ταπεινός, νηφάλιος, ἄγρυπνος, μὲ τὶς κινήσεις τοῦ σώματος νὰ διαλαλεῖ τὴ σοφία τῆς ψυχῆς του.

Ἔτσι λοιπὸν ἂς ἐπιστρέψουμε στὴν πόλη μὲ τὴν τάξη ποὺ ἁρμόζει, μὲ κόσμιο βάδισμα, μὲ σύνεση καὶ σωφροσύνη, μὲ ἥμερο καὶ γαλήνιο βλέμμα. «Γιατὶ ὁ στολισμὸς τοῦ ἄνδρα καὶ τὸ γέλιο τῶν δοντιῶν του καὶ τὸ βῆμα τῶν ποδιῶν του φανερώνουν ποιὸς εἶναι αὐτός» . Ἔτσι ἂς ἐπιστρέφουμε πάντοτε ἀπὸ τοὺς μάρτυρες, ἀπὸ τὰ πνευματικὰ μύρα, ἀπὸ τὰ οὐράνια λιβάδια, ἀπὸ τὰ καινούρια καὶ παράδοξα θεάματα, γιὰ νὰ κερδίσουμε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μεγάλη ἄνεση καὶ νὰ γίνουμε σ' ἄλλους πρόξενοι ἐλευθερίας, καὶ νὰ πετύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

14

ΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

Ἀπελθόντος τοῦ ἐπισκόπου μαρτύρων ἡμέραν ἐν τῇ χώρᾳ ἐπιτελέσαι, ἐλέχθη ἡ ὁμιλία ἐν τῇ πόλει εἰς μάρτυρας, καὶ περὶ κατανύξεως καὶ ἐλεημοσύνης.

1. Χθὲς μαρτύρων ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ σήμερον μαρτύρων ἡμέρα· εἴθε καὶ ἀεὶ μαρτύρων ἡμέραν ἐπετελοῦμεν. Εἰ γὰρ οἱ περὶ τὰ θέατρα μεμηνότες, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἵππων ἅμιλλαν κεχηνότες, οὐδέποτε λαμβάνουσι κόρον τῶν ἀτόπων θεαμάτων ἐκείνων, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀκορέστως ἔχειν δεῖ πρὸς τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων. Ἐκεῖ πομπὴ διαβολική, ἐνταῦθα ἑορτὴ χριστιανική· ἐκεῖ δαίμονες σκιρτῶσιν, ἐνταῦθα ἄγγελοι χορεύουσιν· ἐκεῖ ψυχῶν ἀπώλεια, ἐνταῦθα σωτηρία τῶν συλλεγομένων ἁπάντων. Ἀλλ᾽ ἔχει τινὰ ἡδονὴν ἐκεῖνα; Ἀλλ᾽ οὐ τοσαύτην ὅσην ταῦτα. Ποία γὰρ ἡδονὴ τρέχοντας εἰκῇ καὶ ἁπλῶς ἵππους ἰδεῖν; ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ ἀλόγων ζεῦγος ὁρᾷς, ἀλλὰ μαρτύρων μυρία ἅρματα, καὶ τὸν Θεὸν τοῖς ἅρμασιν ἐφεστῶτα τούτοις, καὶ τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν ἐλαύνοντα. Ὅτι γὰρ αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἅρμα εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων».

Ὅπερ γὰρ ἐδωρήσατο ταῖς ἄνω δυνάμεσι, τοῦτο ἐχαρίσατο καὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ κάθηται, καθάπερ καὶ ὁ ψαλμός φησιν· «Ἐπέβη ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, καὶ ἐπετάσθη»· καὶ πάλιν, «Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, καὶ βλέπων ἀβύσ-

1. Ψαλμ. 67, 18.   2. Ψαλμ. 11, 11.

14

ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε στὴν πόλη στὴ μνήμη τῶν μαρτύρων, ὅταν πῆγε στὴν ὕπαιθρο ὁ ἐπίσκοπος νὰ ἑορτάσει τὴν ἡμέρα τῶν μαρτύρων, καὶ γιὰ τὴν κατάνυξη καὶ ἐλεημοσύνη.

1. Χθὲς ἦταν ἡμέρα μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ σήμερα εἶναι ἡμέρα μαρτύρων. Μακάρι καὶ πάντοτε νὰ ἑορτάζουμε ἡμέρα μαρτύρων. Γιατὶ ἂν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν μανία μὲ τὰ θέατρα καὶ περνοῦν ἄσκοπα τὸν καιρό τους στὶς ἱπποδρομίες, ποτὲ δὲ χορταίνουν τὰ ἄπρεπα ἐκεῖνα θεάματα, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς πρέπει νὰ μὴ χορταίνουμε τὶς ἑορτὲς τῶν ἁγίων. Ἐκεῖ ὑπάρχει πομπὴ διαβολική, ἐδῶ ἑορτὴ χριστιανική. Ἐκεῖ πηδοῦν δαίμονες, ἐδῶ χορεύουν ἄγγελοι. Ἐκεῖ χάνονται ψυχές, ἐδῶ σώζονται ὅλοι ὅσοι συγκεντρώνονται. Ἀλλ' ἔχουν κάποια εὐχαρίστηση ἐκεῖνα; Ὄχι ὅμως τόσο μεγάλη ὅση ἔχουν αὐτά. Γιατὶ τί εὐχαρίστηση εἶναι νὰ δεῖ κανεὶς νὰ τρέχουν ἄσκοπα καὶ χωρὶς λόγο τὰ ἄλογα; Ἐδῶ ὅμως δὲ βλέπεις ἕνα ζευγάρι ἄλογα, ἀλλὰ πάρα πολλὰ ἅρματα μαρτύρων, καὶ τὸ Θεὸ νὰ βρίσκεται στὰ ἅρματα αὐτά, καὶ νὰ τρέχουν στὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανό. Ὅτι πράγματι οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων εἶναι ἅρμα τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «Τὰ ἅρματα τοῦ Θεοῦ εἶναι μυριάδες χιλιάδες χιλιάδων»[1].

Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ δώρησε ὁ Θεὸς στὶς οὐράνιες δυνάμεις, αὐτὸ χάρισε καὶ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Κάθεται πάνω στὰ Χερουβίμ, ὅπως καὶ ὁ ψαλμὸς λέγει· «Ἀνέβηκε πάνω στὰ Χερουβὶμ και πέταξε»[2]· καὶ πάλι, «Αὐτὸς ποὺ κάθεται πάνω στὰ Χε-

σους». Τοῦτο καὶ ἡμῖν πάλιν ἔδωκεν· ἐπ' ἐκείνων κάθηται, ἐν ἡμῖν οἰκεῖ· «Ἐνοικήσω γὰρ καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν». Ἐκεῖνοι γεγόνασιν ἅρμα, ἡμεῖς γενώμεθα ναός. Εἶδες τῆς τιμῆς τὴν συγγένειαν; εἶδες πῶς εἰρηνοποίησε τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω; Διόπερ οὐδὲν διεστήκαμεν τῶν ἀγγέλων, ἂν θέλωμεν. Ἀλλ' ὅπερ ἔφην ἀρχόμενος, χθὲς μαρτύρων ἡμέρα, καὶ σήμερον μαρτύρων ἡμέρα, οὐχὶ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ· μᾶλλον δὲ κἀκεῖνοι παρ' ἡμῖν. Πόλις μὲν γὰρ καὶ χώρα ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν ἀλλήλων διεστήκασι, κατὰ δὲ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κοινωνοῦσι καὶ ἥνωνται. Μὴ γάρ μοι τὴν βάρβαρον αὐτῶν φωνὴν ἴδῃς, ἀλλὰ τὴν φιλοσοφοῦσαν αὐτῶν διάνοιαν. Τί γάρ μοι ὄφελος τῆς ὁμοφωνίας, ὅταν τὰ τῆς γνώμης ᾖ διῃρημένα; τί δέ μοι βλάβος τῆς ἑτεροφωνίας, ὅταν τὰ τῆς πίστεως ᾖ συνημμένα; Κατὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδὲν οὔτε χώρα πόλεως εὐτελεστέρα· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἰσοτιμίαν ἔχουσι.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐχὶ ταῖς πόλεσι μὲν ἐνδιέτριβε, τὰς δὲ χώρας ἠφίει κενὰς καὶ ἐρήμους, ἀλλὰ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. Τοῦτο καὶ ὁ κοινὸς ἡμῶν ποιμὴν καὶ διδάσκαλος μιμησάμενος, ἀφῆκεν ἡμᾶς καὶ πρὸς ἐκείνους ἔδραμε· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς πρὸς ἐκείνους ἀπελθών· πρὸς γὰρ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέρους ἀπῆλθε. Καὶ καθάπερ τῆς ἑορτῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπιτελουμένης, πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη, οὕτω τῆς ἑορτῆς τῶν ἐκεῖ μαρτύρων ἀγομένης, νῦν τὴν πόλιν ἅπασαν πρὸς ἐκείνους μεταστῆναι ἐχρῆν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἐν πόλεσι μόνον κατεφύτευσε μάρτυρας ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς, ἵνα ἐκ τῆς τῶν ἑορτῶν ὑποθέσεως πρόφασιν ἔχωμεν ἀναγκαίαν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας, καὶ πλείους ἐπὶ τῆς χώρας ἢ ἐπὶ τῆς

---

3. Δαν. 3, 55.
4. Λευϊτ. 26, 12 καὶ Β' Κορ. 6, 16.
5. Ἀναφέρεται στὸν ἐπίσκοπο Φλαβιανό.

ρουβὶμ καὶ βλέπει ἀβύσσους»[3]. Αὐτὸ ἔδωσε καὶ σ' ἐμᾶς πάλι. Ἐπάνω σ' ἐκεῖνα κάθεται, μέσα μας κατοικεῖ. «Γιατὶ θὰ κατοικήσω μέσα σας καὶ θὰ περπατήσω ἀνάμεσά σας»[4]. Οἱ ἄγγελοι ἔγιναν ἅρμα, ἐμεῖς ἂς γίνουμε ναός. Εἶδες τὴ συγγένεια τῆς τιμῆς; εἶδες πῶς συμφιλίωσε τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια; Γι' αὐτὸ βέβαια δὲ διαφέρουμε καθόλου ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἂν θέλουμε. Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶπα στὴν ἀρχή, χθὲς ἦταν ἡμέρα μαρτύρων, καὶ σήμερα εἶναι ἡμέρα μαρτύρων, ὄχι τῶν μαρτύρων τῆς πόλης, ἀλλὰ τῶν μαρτύρων τῆς ὑπαίθρου, ἢ καλύτερα καὶ ἐκεῖνοι ἀνήκουν στὴν πόλη. Γιατὶ ἡ πόλη καὶ ἡ ὕπαιθρος διαφέρουν βέβαια μεταξύ τους στὰ βιωτικὰ πράγματα, στὴν εὐσέβεια ὅμως εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἑνώνονται. Γιατὶ μὴ βλέπεις, σὲ παρακαλῶ, τὴ βαρβαρικὴ γλώσσα τους, ἀλλὰ τὴ φιλόσοφη σκέψη τους. Τί μὲ ὠφελεῖ λοιπὸν ἡ συμφωνία τῆς γλώσσας, ὅταν ἡ γνώμη εἶναι χωρισμένη; καὶ τί μὲ βλάπτει ἡ διαφορὰ στὴ γλώσσα, ὅταν ἡ πίστη εἶναι ἑνωμένη; Σύμφωνα μ' αὐτὰ ἡ ὕπαιθρος δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἀπὸ τὴν πόλη, γιατὶ στὸ σπουδαιότερο ἀγαθὸ εἶναι ἰσότιμες.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔμενε στὶς πόλεις καὶ ἄφηνε ἄδεια καὶ ἔρημη τὴν ὕπαιθρο, ἀλλὰ πήγαινε σὲ πόλεις καὶ χωριά, γιὰ νὰ κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιο καὶ νὰ θεραπεύει κάθε ἀρρώστια καὶ κάθε ἀδυναμία. Αὐτὸν μιμήθηκε καὶ ὁ ποιμένας καὶ διδάσκαλος ὅλων μας[5], καὶ μᾶς ἄφησε καὶ ἔτρεξε πρὸς αὐτούς. Ἢ καλύτερα δὲ μᾶς ἄφησε ὅταν ἔφυγε πρὸς αὐτούς, γιατὶ πῆγε πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας. Καὶ ὅπως ὅταν εἴχαμε τὴν ἑορτὴ τῶν Μακκαβαίων, ὅλη ἡ ὕπαιθρος ξεχύθηκε στὴν πόλη, ἔτσι καὶ τώρα ποὺ εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν ἐκεῖ μαρτύρων, ἔπρεπε τώρα ὅλη ἡ πόλη νὰ μεταφερθεῖ πρὸς αὐτούς. Γι' αὐτὸ βέβαια ὁ Θεὸς δὲ φύτεψε μάρτυρες μόνο στὶς πόλεις, ἀλλὰ καὶ στὴν ὕπαιθρο αὐτή, γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν ἀπαραίτητη ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς ἑορτὲς νὰ ἐπικοινωνοῦμε μεταξύ μας, καὶ φύτεψε περισσότερους μάρτυρες στὴν ὕπαιθρο παρὰ στὴν πόλη.

πόλεως. Τῷ γὰρ ὑστεροῦντι τὴν περισσοτέραν τιμὴν ἔδωκεν ὁ Θεός· ἀσθενέστερον γάρ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ μέρος· διὰ τοῦτο πλείονος ἀπήλαυσε τῆς θεραπείας. Οἱ μὲν γὰρ τὰς πόλεις οἰκοῦντες συνεχοῦς ἀπολαύουσι διδασκαλίας, οἱ δὲ ἀγροικίᾳ ζῶντες, οὐ τοσαύτης μετέχουσιν ἀφθονίας.

Τὴν πενίαν τοίνυν τῶν διδασκόντων ἐν τῇ δαψιλείᾳ τῶν μαρτύρων παραμυθούμενος ὁ Θεός, ᾠκονόμησε πλείους παρ' ἐκείνοις ταφῆναι μάρτυρας. Οὐκ ἀκούουσι διδασκάλων γλώττης ἐκεῖνοι διηνεκῶς, ἀλλὰ μαρτύρων φωνῆς ἀπὸ τοῦ τάφου διαλεγομένης αὐτοῖς καὶ μείζονα ἰσχὺν ἐχούσης. Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι μείζονα ἰσχὺν ἔχουσι μάρτυρες καὶ σιωπῶντες ἡμῶν τῶν φθεγγομένων, πολλοὶ πολλάκις διαλεγόμενοι πολλοῖς περὶ ἀρετῆς οὐδὲν ἤνυσαν· ἕτεροι δὲ σιγῶντες μέγιστα κατώρθωσαν διὰ τὴν τοῦ βίου λαμπρότητα· ὥστε πολλῷ πλέον οἱ μάρτυρες τοῦτο εἰργάσαντο, τὴν μὲν διὰ τῆς γλώττης οὐκ ἀφιέντες φωνήν, τὴν δὲ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν πολὺ τῆς ἀπὸ τοῦ στόματος οὖσαν ὑψηλοτέραν, δι' ἧς πρὸς πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων διαλέγονται φύσιν, ταῦτα τὰ ῥήματα λέγοντες· Ἐμβλέψατε εἰς ἡμᾶς, ὅσα ἐπάθομεν δεινά. Τί γὰρ ἐπάθομεν θανάτῳ καταδικασθέντες, καὶ ζωὴν εὑρόντες διηνεκῆ; Κατηξιώθημεν ἀποθέσθαι τὰ σώματα διὰ τὸν Χριστόν· εἰ δὲ διὰ τὸν Χριστὸν μὴ παρεχωρήσαμεν αὐτῶν νῦν, μικρὸν ὕστερον ἐμέλλομεν καὶ ἄκοντες αὐτῶν ἀποστήσεσθαι τῆς προσκαίρου ζωῆς. Εἰ καὶ μὴ μαρτύριον παρελθὸν ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ κοινὸς τῆς φύσεως θάνατος ἐπελθὼν κατέλυσεν αὐτά.

Διὰ ταῦτα οὐ παυόμεθα εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, ὅτι κατηξίωσεν ἡμᾶς τῷ πάντως ὀφειλομένῳ θανάτῳ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ἀποχρήσασθαι ψυχῶν, καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην ὀφειλόμενον ἐν δωρεᾶς τάξει ἔλαβε παρ' ἡμῶν, καὶ μετὰ τῆς μεγίστης τιμῆς. Ἀλλ' αἱ βάσανοι φορτικαὶ καὶ ἐπαχθεῖς. Ἀλλ' ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ, ἡ δὲ ἐκ τούτων ἄνεσις ἐν τοῖς ἀθανάτοις

Γιατὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑστεροῦσε ἔδωσε ὁ Θεὸς περισσότερη τιμή. Καὶ εἶναι πιὸ ἀδύνατο ἐκεῖνο τὸ μέρος, γι' αὐτὸ ἀπόλαυσε μεγαλύτερη περιποίηση. Γιατὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἀπολαμβάνουν συνέχεια τὴ διδασκαλία, αὐτοὶ ὅμως ποὺ ζοῦν στὴν ὕπαιθρο δὲν ἔχουν τόσο μεγάλη ἀφθονία.

Τὴν ἔλλειψη λοιπὸν τῶν διδασκάλων παρηγορώντας μὲ τοὺς πολλοὺς μάρτυρες ὁ Θεός, φρόντισε νὰ ταφοῦν κοντά τους περισσότεροι μάρτυρες. Δὲν ἀκοῦν ἐκεῖνοι διαρκῶς τὴ φωνή τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ τὴ φωνὴ τῶν μαρτύρων νὰ μιλᾶ ἀπὸ τὸν τάφο καὶ νὰ ἔχει μεγαλύτερη δύναμη. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι οἱ μάρτυρες καὶ ὅταν σιωποῦν ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ μᾶς ποὺ μιλᾶμε, πολλοὶ πολλὲς φορὲς ὅταν συζητοῦν μὲ πολλοὺς γιὰ τὴν ἀρετὴ τίποτε δὲν κατόρθωσαν, καὶ ἄλλοι μὲ τὴ σιωπή τους πέτυχαν τὰ μεγαλύτερα κατορθώματα μὲ τὸ λαμπρὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς τους. Ὥστε οἱ μάρτυρες ἔκαμαν αὐτὸ πολὺ περισσότερο χωρις νὰ βγάλουν ἀπὸ τὸ στόμα τους φωνή, ἀλλὰ μὲ τὴ φωνὴ τῶν πράξεών τους, ποὺ εἶναι πολὺ σημαντικότερη ἀπὸ τὴ φωνὴ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα, μὲ τὴν ὁποία ὁμιλοῦν πρὸς ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια· Κοιτάξτε προσεκτικὰ σ' ἐμᾶς, πόσα κακὰ πάθαμε. Τί πάθαμε λοιπὸν ἀφοῦ καταδικασθήκαμε σὲ θάνατο καὶ βρήκαμε τὴν αἰώνια ζωή; Ἀξιωθήκαμε νὰ προσφέρουμε τὰ σώματά μας γιὰ τὸ Χριστό. Ἐὰν ὅμως δὲν τὰ παραχωρούσαμε γιὰ τὸ Χριστὸ τώρα, λίγο ἀργότερα θὰ φεύγαμε καὶ χωρὶς τὴ θέλησή μας ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη αὐτὴ ζωή. Καὶ ἂν δὲν ἐρχόταν νὰ μᾶς ἔπαιρνε τὸ μαρτύριο, θὰ ἐρχόταν καὶ θὰ τὰ κατάστρεφε αὐτὰ ὁ θάνατος, ποὺ εἶναι γιὰ ὅλη τὴ φύση.

Γι' αὐτὸ δὲ σταματᾶμε νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, ἐπειδὴ μᾶς ἀξίωσε νὰ χρησιμοποιήσουμε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας τὸ θάνατο ποὺ ὁπωσδήποτε τὸν χρεωστούσαμε, καὶ τὴν ἀναγκαστική μας ὀφειλὴ τὴν πῆρε ἀπὸ μᾶς σὰν δῶρο καὶ μὲ τὴν πιὸ μεγάλη τιμή. Τὰ βασανιστήρια ὅμως ἦταν σκληρὰ καὶ δυσάρεστα. Ἀλλὰ ἦταν πολὺ σύντομα καὶ ἡ εὐχαρίστηση ποὺ

αἰῶσι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ φορτικαὶ αἱ βάσανοι τοῖς εἰς τὰ μέλλοντα βλέπουσι, καὶ πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην κεχηνόσιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἑώρα τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς, διὰ τοῦτο τῶν λίθων τὰς νιφάδας οὐκ εἶδεν, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἠρίθμει. Καὶ σὺ τοίνυν μετάστησον ἀπὸ τῶν παρόντων πρὸς τὸ μέλλον τὸ ὄμμα, καὶ οὐδὲ βραχεῖαν τῶν δεινῶν λήψῃ τὴν αἴσθησιν.

2. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων οἱ μάρτυρες λέγουσι, καὶ πείθουσι πολλῷ μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἂν εἴπω ὅτι οὐδὲν ἔχει φορτικὸν ἡ βάσανος, οὐκ εἰμὶ ἀξιόπιστος ταῦτα λέγων· λόγῳ γὰρ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν οὐδὲν δύσκολον· ὁ δὲ μάρτυς τὴν διὰ τῶν πραγμάτων φωνὴν ἀφιείς, οὐδένα ἔχει τὸν ἀντιλέγοντα. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν βαλανείων γίνεται ἔνδον, ὅταν ἀναζέῃ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἡ κολυμβήθρα, καὶ μηδεὶς θαρρῇ καταβαίνειν, ἕως μὲν ἂν διὰ λόγων παρακαλῶσιν ἀλλήλους οἱ ἐπὶ τοῦ χείλους καθήμενοι, οὐδένα μᾶλλον πείθουσιν, ἐπειδὰν δὲ εἷς τις ἐξ αὐτῶν ἢ τὴν χεῖρα καθίῃ, ἢ τὸν πόδα χαλάσας μετὰ τοῦ θαρρεῖν ὅλον ἐναφίῃ τὸ σῶμα, σιγῶν τῶν πολλὰ φθεγγομένων μᾶλλον ἂν ἔπεισε τοὺς ἄνω καθημένους κατατολμῆσαι τῆς κολυμβήθρας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς κολυμβήθρας τῶν ὑδάτων ἡ πυρὰ πρόκειται. Οἱ μὲν οὖν ἔξωθεν περιεστηκότες κἂν μυρίοις λόγοις παρακαλῶσιν, οὐ σφόδρα πείθουσιν, ὅταν δὲ εἷς τις τῶν μαρτύρων μὴ τὸν πόδα, μηδὲ τὴν χεῖρα μόνον χαλάσῃ κάτω, ἀλλ' ὅλον ἐπαφῇ τὸ σῶμα, πάσης παραινέσεως καὶ συμβουλῆς δυνατωτέραν παρεχόμενος τὴν διὰ τῶν πραγμάτων πεῖραν, ἐκβάλλει τῶν περιεστηκότων τὴν ἀγωνίαν.

Εἴδατε πῶς δυνατωτέρα καὶ σιγώντων ἡ φωνὴ τῶν μαρτύρων; Διὰ τοῦτο ἀφῆκεν ἡμῖν τὰ σώματα αὐτῶν ὁ Θεός· διὰ τοῦτο

6. Γιὰ τὴ δράση καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Στεφάνου βλ. Πράξ. 6, 8-7, 60.

μᾶς ἔδωσαν θὰ κρατήσει στοὺς ἀθάνατους αἰῶνες. Ἢ καλύτερα οὔτε γιὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα δὲν εἶναι δυσάρεστα τὰ βασανιστήρια γι' αὐτοὺς ποὺ βλέπουν στὰ μελλοντικὰ καὶ προσέχουν τὸν ἀγωνοθέτη. Γιατὶ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, ἐπειδὴ ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια τῆς πίστης τὸ Χριστό, γι' αὐτὸ δὲν εἶδε τὶς πολλὲς πέτρες, ἀλλὰ ἀντὶ γι' αὐτὲς μετροῦσε τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια[6]. Καὶ ἐσὺ λοιπὸν μετακίνησε τὸ βλέμμα σου ἀπὸ τὰ παρόντα πρὸς τὸ μέλλον καὶ δὲ θὰ αἰσθανθεῖς οὔτε γιὰ λίγο τὰ δεινά σου.

2. Αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ λέγουν οἱ μάρτυρες, καὶ πείθουν πολὺ περισσότερο ἀπὸ μᾶς. Γιατὶ ἐγὼ βέβαια ἂν πῶ ὅτι δὲν εἶναι καθόλου σκληρὰ τὰ βασανιστήρια, δὲν εἶμαι ἀξιόπιστος λέγοντας αὐτά, ἀφοῦ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο τὸ νὰ τὰ φιλοσοφεῖ κανεὶς αὐτὰ μὲ τὰ λόγια, ὁ μάρτυρας ὅμως ἂν τὰ πεῖ αὐτὰ μὲ τὶς πράξεις του, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ ἀντιμιλήσει. Καὶ ὅπως γίνεται μέσα στὰ λουτρά, ὅταν βράζει ἡ λεκάνη τοῦ ζεστοῦ νεροῦ καὶ κανεὶς δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ μπεῖ σ' αὐτήν, ὅσο καὶ ἂν αὐτοὶ ποὺ κάθονται στὸ χεῖλος της παρακαλοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μὲ λόγια, δὲν πείθουν κανένα; ὅταν ὅμως κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς βουτήξει τὸ χέρι του ἢ ἀφοῦ κατεβάσει πρῶτα τὸ πόδι παίρνει τὸ θάρρος νὰ βυθίσει ὅλο τὸ σῶμα του, χωρὶς νὰ μιλήσει πείθει περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ λέγουν πολλὰ γιὰ νὰ τολμήσουν νὰ μποῦν στὴ λεκάνη ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται ἐκεῖ γύρω, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς μάρτυρες. Γιατὶ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἀντὶ γιὰ τὴ λεκάνη τοῦ νεροῦ ἡ φωτιά. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ στέκονται ἀπὸ ἔξω, καὶ ἂν ἀκόμη παρακαλοῦν μὲ πάρα πολλὰ λόγια, δὲν πείθουν πραγματικά, ὅταν ὅμως ἕνας μάρτυρας βάλει στὴ φωτιὰ ὄχι μόνο τὸ πόδι του, οὔτε τὸ χέρι του, ἀλλὰ ρίξει ὅλο τὸ σῶμα του, διώχνει τὴν ἀγωνία ἐκείνων ποὺ στέκονται γύρω του, ἐπειδὴ μὲ τὴν πράξη του δίνει παράδειγμα δυνατότερο ἀπὸ κάθε παραίνεση καὶ συμβουλή.

Εἴδατε πῶς εἶναι δυνατότερη ἡ φωνὴ τῶν μαρτύρων καὶ ὅταν δὲ ὁμιλοῦν; Γι' αὐτὸ μᾶς ἄφησε τὰ σώματά τους ὁ Θεός. Γι'

πάλαι νικήσαντες, οὐδέπω καὶ νῦν ἀνέστησαν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄθλους ὑπέμειναν πρὸ τοσούτου χρόνου, τῆς δὲ ἀναστάσεως οὐδέπω ἐπέτυχον, οὐδέπω διὰ σὲ τὴν ὠφέλειαν τὴν σήν, ἵνα καὶ σὺ ἐκεῖνον τὸν ἀθλητὴν ἐννοῶν πρὸς τὸν αὐτὸν δρόμον διεγερθῇς. Τούτοις μὲν γὰρ οὐδὲν βλάβος ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς γίνεται, σοὶ δὲ μέγιστον ὄφελος ἐκ τῆς ὑποθέσεως τίκτεται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα ἀπολήψονται, κἂν μὴ νῦν ἀπολαμβάνωσιν· εἰ δὲ ἐξήρπασεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μέσου νῦν, πολλὴν ἂν ἡμῶν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν ἀφείλετο· μεγίστη γὰρ ὄντως παράκλησις καὶ παραμυθία ἀπὸ τῶν τάφων τῶν ἁγίων τούτων πᾶσιν ἀνθρώποις προσγίνεται. Καὶ τῶν λεγομένων ὑμεῖς μάρτυρες. Πολλάκις γοῦν ἡμῶν ἀπειλούντων, κολακευόντων, φοβούντων, προτρεπόντων, οὐ τοσαύτην ἐδέξασθε προθυμίαν εἰς εὐχήν, οὐδὲ διηγέρθητε, εἰς δὲ μαρτύριον ἀπελθόντες, οὐδενὸς συμβουλεύοντος, τὸν τάφον μόνον ἰδόντες, τῶν ἁγίων πολλὰς ἐξεχέατε δακρύων πηγάς, καὶ διεθερμάνθητε ἐν ταῖς εὐχαῖς. Καίτοι γε ἄφωνος ὁ μάρτυς κεῖται ἐν πολλῇ τῇ σιγῇ.

Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ κεντοῦν τὸ συνειδός, καὶ ποιοῦν ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἀναβλύζειν τοὺς τῶν δακρύων κρουνούς; Αὐτὴ τοῦ μάρτυρος ἡ φαντασία, καὶ τῶν κατορθωθέντων πάντων ἡ μνήμη. Καθάπερ γὰρ οἱ πένητες, ἐπειδὰν ἴδωσι πλουτοῦντας ἑτέρους ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, δορυφορουμένους, πολλῆς παρὰ βασιλέως τιμῆς ἀπολαύοντας, ἀκριβέστερον τὴν ἑαυτῶν πενίαν ἐν ταῖς ἑτέρων εὐπραγίαις μανθάνοντες ἀποδύρονται· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὰν ἀναμνησθῶμεν τῆς τῶν μαρτύρων παρρησίας, ἣν ἔχουσι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων Θεόν, καὶ τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς δόξης, καὶ τῶν οἰκείων ἀναμνησθῶμεν ἁμαρτημάτων ἀκριβέστερον τὴν ἑαυτῶν πενίαν ἐκ τῆς ἐκείνων εὐπορίας κατι-

αὐτὸ ἂν καὶ νίκησαν παλιότερα, ἀκόμη μέχρι καὶ σήμερα δὲν ἀναστήθηκαν, ἀλλὰ ὑπέφεραν μὲ ὑπομονὴ τὰ βασανιστήρια καὶ δὲν ἐπέτυχαν ἀκόμη τὴν ἀνάσταση, δὲν τὴν ἐπέτυχαν ἀκόμη μέχρι τώρα γιὰ σένα καὶ τὴ δική σου ὠφέλεια, γιὰ νὰ παρακινηθεῖς καὶ σὺ νὰ βαδίσεις τὸν ἴδιο δρόμο ἔχοντας στὸ νοῦ σου ἐκεῖνον τὸν ἀθλητή. Γιατὶ σ' αὐτοὺς δὲ γίνεται καμιὰ ζημιὰ ἀπὸ τὴν ἀναβολή, σὲ σένα ὅμως γίνεται πολὺ μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ὑπόθεση αὐτή. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ θὰ ἀπολαύσουν ἀργότερα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀπολαμβάνουν τώρα, ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς τοὺς ἅρπαζε τώρα ἀπὸ ἀνάμεσά μας, θὰ ἀφαιροῦσε ἀπὸ μᾶς μεγάλη βοήθεια καὶ παρηγοριά. Γιατὶ πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς τάφους αὐτῶν τῶν ἁγίων προέρχεται πολὺ μεγάλη βοήθεια καὶ παρηγοριὰ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ γι' αὐτὰ ποὺ λέγω ἐσεῖς εἶστε μάρτυρες. Ἂν καὶ πολλὲς φορὲς λοιπὸν σᾶς ἀπειλοῦμε, σᾶς κολακεύουμε, σᾶς φοβερίζουμε καὶ σᾶς παρακινοῦμε, δὲ δείξατε τόση προθυμία γιὰ προσευχή, οὔτε συγκινηθήκατε, μόλις ὅμως πήγατε σὲ τάφο ἑνὸς μάρτυρα, χωρὶς νὰ σᾶς συμβουλεύει κανένας, μόλις εἴδατε τὸν τάφο μόνο τῶν ἁγίων, χύσατε πάρα πολλὰ δάκρυα καὶ νιώσατε πολλὴ θέρμη στὶς προσευχές σας. Μολονότι βέβαια ὁ μάρτυρας βρίσκεται ἐκεῖ ἄφωνος μέσα στὴ μεγάλη σιωπή του.

Τί λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐρεθίζει τὴν ψυχὴ καὶ κάνει τὶς βρύσες τῶν δακρύων νὰ τρέχουν σὰν ἀπὸ πηγή; Ἡ εἰκόνα τοῦ μάρτυρα ποὺ εἶναι τυπωμένη μέσα σας, καὶ ἡ μνήμη ὅλων τῶν κατορθωμάτων του. Ὅπως δηλαδὴ οἱ φτωχοί, ὅταν δοῦν ἄλλους νὰ γίνονται πλούσιοι, νὰ ἔχουν ἀξιώματα, νὰ ἔχουν σωματοφύλακες, ν' ἀπολαμβάνουν μεγάλη τιμὴ ἀπὸ τὸ βασιλιά, μαθαίνοντας πιὸ καλὰ τὴ φτώχεια τους στὴν εὐτυχία τῶν ἄλλων ὀδύρονται, ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν θυμηθοῦμε τὸ θάρρος τῶν μαρτύρων, ποὺ εἶχαν ἀπέναντι στὸ βασιλιὰ τῶν ὅλων Θεό, καὶ τὴ λαμπρότητα καὶ τὴ δόξα τους, καὶ ὅταν θυμηθοῦμε τὰ δικά μας ἁμαρτήματα, τότε, ἀφοῦ ἀπὸ τὰ πλούτη τους καταλάβουμε καλύτερα τὴ φτώχεια μας, στενοχωρούμαστε καὶ ὀδυρόμα-

δόντες ἀλγοῦμεν καὶ ὀδυνώμεθα, καταμανθάνοντες ὅσον αὐτῶν ἀπολιμπανόμεθα· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν τὰ δάκρυα.

Διὰ τοῦτο ἡμῖν τὰ σώματα ἀφῆκεν ἐνταῦθα ὁ Θεός, ἵν᾿, ὅταν ὁ τῶν πραγμάτων ὄχλος καὶ φροντίδων πλῆθος βιωτικῶν σκότος πολὺ τῆς διανοίας κατασκεδάσῃ τῆς ἡμετέρας, ἢ ἐξ ἰδιωτικῶν ἢ ἐκ δημοσίων πραγμάτων (πολλὰ δὲ τοιαῦτα), τὴν οἰκίαν ἀφέντες, τῆς πόλεως ἐξελθόντες, πολλὰ χαίρειν τοῖς θορύβοις τούτοις εἰπόντες, ἀναχωρήσωμεν εἰς μαρτύριον, ἀπολαύσωμεν τῆς αὔρας ἐκείνης τῆς πνευματικῆς, ἐπιλαθώμεθα τῆς πολλῆς σχολῆς, ἐντρυφήσωμεν τῇ ἡσυχίᾳ, συγγενώμεθα τοῖς ἁγίοις, παρακαλέσωμεν αὐτῶν τὸν ἀγωνοθέτην ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, πολλὰς ἱκετηρίας ἐκχέωμεν, διὰ τούτων πάντων ἀποθέμενοι τὸ βάρος τοῦ συνειδότος, μετὰ πολλῆς τῆς ψυχαγωγίας οἴκαδε πάλιν ἐπανέλθωμεν.

Μαρτύρων θῆκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσίν, ἀλλ᾿ ἢ λιμένες ἀσφαλεῖς, καὶ πηγαὶ ναμάτων πνευματικῶν, καὶ θησαυροὶ περιουσίας ἀνάλωτοι, μηδέποτε ἐλεγχόμενοι. Καὶ καθάπερ οἱ λιμένες ὑποδεχόμενοι τὰ πλοῖα πολλοῖς κύμασι περιαντληθέντα ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶσιν, οὕτω δὴ καὶ τῶν μαρτύρων αἱ θῆκαι ὑποδεξάμεναι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς βιωτικοῖς πράγμασι περιαντλουμένας ἐν πολλῇ καθιστῶσι γαλήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ· καὶ ὥσπερ αἱ πηγαὶ τῶν ψυχρῶν ναμάτων τὰ πεπονηκότα καὶ καταφλεχθέντα ἀνακτῶνται σώματα, οὕτω δὴ καὶ αὗται τὰς ἀπὸ τῶν ἀτόπων παθῶν κατακαυθείσας ψυχὰς καταψύχουσι, καὶ ἐπιθυμίαν ἄτοπον, καὶ φθόνον τήκοντα, καὶ θυμὸν ζέοντα, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον διενοχλήσειεν, ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνης κατασβέννυσι, καὶ θησαυρῶν δὲ ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας βελτίους εἰσίν.

Οἱ μὲν γὰρ τῶν χρημάτων θησαυροὶ πολλοὺς παρέχουσι κινδύνους τοῖς εὑρίσκουσιν αὐτούς, καὶ εἰς πολλὰ μέρη διαιρεθέντες, ἐλάττους γίνονται τῇ διανομῇ· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ᾿ ἀκίνδυνος μὲν ἡ εὕρεσις, ἀμείωτος δὲ ἡ διαίρε-

στε, γιατὶ μαθαίνουμε πόσο ὑστεροῦμε ἀπὸ αὐτούς· καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ φέρει τὰ δάρκυα.

Γι' αὐτὸ μᾶς ἄφησε ὁ Θεὸς ἐδῶ τὰ σώματά τους, ὥστε, ὅταν τὰ πολλὰ ζητήματα καὶ τὸ πλῆθος τῶν βιωτικῶν φροντίδων σκορπίσουν σκοτάδι πολὺ στὴ σκέψη μας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἰδιωτικὰ ἢ ἀπὸ τὰ δημόσια ζητήματα (καὶ ὑπάρχουν πολλὰ τέτοια), ἀφοῦ ἀφήσουμε τὸ σπίτι καὶ βγοῦμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀφοῦ ἀφήσουμε κατὰ μέρος αὐτοὺς τοὺς θορύβους, νὰ πᾶμε σὲ κάποιον τάφο μάρτυρα, ν' ἀπολαύσουμε τὴν αὔρα ἐκείνη τὴν πνευματική, νὰ ξεχάσουμε τὶς πολλὲς ἀσχολίες, νὰ χαροῦμε τὴν ἡσυχία, νὰ βρεθοῦμε κοντὰ στοὺς ἁγίους, νὰ παρακαλέσουμε τὸν ἀγωνοθέτη τους γιὰ τὴ δική μας σωτηρία, νὰ κάνουμε πολλὲς παρακλήσεις, καὶ ἀφοῦ μ' αὐτὲς βγάλουμε ἀπὸ πάνω μας τὸ βάρος τῆς συνείδησης, νὰ ἐπιστρέψουμε πάλι στὰ σπίτια μας μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση.

Οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ λιμάνια γεμάτα ἀπὸ ἀσφάλεια καὶ πηγὲς πνευματικῶν νερῶν καὶ θησαυροὶ πλούτου ἀξόδευτοι, ποὺ ποτὲ δὲν περιφρονοῦνται. Καὶ ὅπως τὰ λιμάνια, ὅταν ὑποδέχονται τὰ πλοῖα ποὺ εἶναι κτυπημένα ἀπὸ πολλὰ κύματα, τὰ χαρίζουν ἀσφάλεια, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων, ἀφοῦ ὑποδεχθοῦν τὶς ψυχές ποὺ εἶναι βασανισμένες ἀπὸ τὰ βιωτικὰ ζητήματα, τὶς χαρίζουν μεγάλη γαλήνη καὶ ἀσφάλεια. Καὶ ὅπως οἱ πηγὲς τῶν δροσερῶν νερῶν ξεκουράζουν τὰ σώματα ποὺ εἶναι κουρασμένα καὶ ἀναμμένα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτοὶ δροσίζουν τὶς ψυχὲς ποὺ εἶναι φλογισμένες καὶ ἀπὸ τὰ ἀνόητα πάθη, καὶ ἀπὸ τὶς ἀνόητες ἐπιθυμίες, καὶ ἀπὸ τὸ φθόνο ποὺ μᾶς λειώνει, καὶ ἀπὸ τὸ θυμὸ ποὺ μᾶς καίει καὶ ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο παρόμοιο ποὺ συμβαίνει νὰ μᾶς ἐνοχλεῖ, σβήνοντάς το καὶ μόνο μὲ τὴ θέα, καὶ εἶναι πολὺ πιὸ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς θησαυρούς.

Γιατὶ οἱ θησαυροὶ ἀπὸ χρήματα παρέχουν πολλοὺς κινδύνους σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς βρίσκουν καὶ ὅταν διαιρεθοῦν σὲ πολλὰ μέρη γίνονται λιγότεροι μὲ τὴ διανομή τους. Ἐδῶ ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλ' ἡ εὕρεσή τους δὲν προκαλεῖ

σις, ἀπεναντίας τοῖς αἰσθητοῖς θησαυροῖς. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ, ὡς ἔφθην εἰπών, κατακερματισθέντες ἐλάττους γίνονται· οὗτοι δὲ ὅταν εἰς πολλοὺς διαιρεθῶσι, τότε μᾶλλον τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυνται εὐπορίαν. Τοιαύτη γὰρ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων ἡ φύσις· αὔξεται τῇ διανομῇ, καὶ πλείων γίνεται τῇ διαιρέσει. Οὐχ οὕτω λειμῶνές εἰσι τερπνοί, ρόδα καὶ ἴα παρεχόμενοι τοῖς θεωμένοις, ὡς μαρτύρων τάφοι, ἀμάραντόν τινα καὶ ἀκατάλυτον ταῖς ψυχαῖς παρεχόμενοι τῶν θεωμένων τὴν ἡδονήν.

3. Ἀψώμεθα τοίνυν τῶν θηκῶν ἐκείνων μετὰ πίστεως, διαθερμανθῶμεν τὴν διάνοιαν, κινήσωμεν ὀδυρμούς. Πολλὰ ἡμῖν ἡμάρτηται καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα· διὰ τοῦτο πολλῆς δεόμεθα τῆς θεραπείας, σφοδρᾶς τῆς ἐξομολογήσεως. Ἔρρευσαν οἱ ἅγιοι μάρτυρες αἷμα, ρευσάτωσάν σοι οἱ ὀφθαλμοὶ δάκρυα· δύνανται καὶ δάκρυα πυρὰν ἁμαρτημάτων κατασβέσαι· κατεξάνθησαν ἐκεῖνοι τὰς πλευράς, δημίους εἶδον περιεστῶτας· τοῦτο καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τῷ συνειδότι· κάθισον τὸν λογισμὸν δικάζοντα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀδεκάστου διανοίας, παράγαγε τὰ ἡμαρτημένα σοι πάντα εἰς μέσον, φοβεροὺς ἐπίστησον τοῖς πλημμελήμασι λογισμούς, κόλασον τὰς ἀτόπους ἐνθυμήσεις, ἐξ ὧν τὰ ἁμαρτήματα γέγονε, μετὰ πολλῆς καταξαινέσθω τῆς σφοδρότητος. Ἐὰν οὕτω μελετήσωμεν δικάζειν ἑαυτούς, καὶ φευξόμεθα τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κριτήριον.

Ὅτι γὰρ ὁ κρίνων ἑαυτὸν νῦν, καὶ τῶν ἡμαρτημένων εὐθύνας ἑαυτὸν ἀπαιτῶν ἀκριβεῖς, οὐ δώσει κατὰ τὸ μέλλον δίκην, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Εἰ γὰρ ἐκρίνομεν ἑαυτούς, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Τοῖς γὰρ ἀναξίως μετέχουσι τῶν μυστηρίων ἐγκαλῶν, οὕτως ἔλεγεν· «Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ οἱ σταυρώσαντες, φη-

7. Α' Κορ. 11, 31.
8. Α' Κορ. 11, 29.

κινδύνους καὶ ἡ διανομή τους δὲν τοὺς λιγοστεύει, ὅπως ἀντίθετα συμβαίνει μὲ τοὺς ὑλικοὺς θησαυρούς. Ἐκεῖνοι δηλαδή, ὅπως εἶπα παραπάνω, γίνονται λιγότεροι ὅταν κατακερματισθοῦν, αὐτοὶ ὅμως ὅταν μοιρασθοῦν σὲ πολλούς, τότε φανερώνουν περισσότερο τὸν πλοῦτο τους. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ φύση τῶν πνευματικῶν πραγμάτων· αὐξάνονται μὲ τὴ διανομὴ καὶ γίνονται περισσότερα μὲ τὴ διαίρεση. Δὲν εἶναι τόσο εὐχάριστα τὰ λιβάδια, ὅταν προσφέρουν τριαντάφυλλα καὶ μενεξέδες σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ βλέπουν, ὅσο εἶναι οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων, γιατὶ προσφέρουν κάποια ἀμάραντη καὶ ἀκατάλυτη εὐχαρίστηση στὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ τοὺς βλέπουν.

3. Ἂς πλησιάσουμε λοιπὸν τοὺς τάφους αὐτοὺς μὲ πίστη, ἂς θερμάνουμε τὴν ψυχή μας, ἂς ξεσπάσουμε σὲ θρήνους. Ἔχουμε κάνει πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα. Γι' αὐτὸ χρειαζόμαστε πολλὴ θεραπεία καὶ δυνατὴ ἐξομολόγηση. Ἔχυσαν οἱ ἅγιοι μάρτυρες αἷμα, ἂς χύσουν τὰ μάτια σου δάκρυα. Μποροῦν καὶ τὰ δάκρυα νὰ σβήσουν τὴ φωτιὰ τῶν ἁμαρτημάτων. Μαστιγώθηκαν ἐκεῖνοι στὰ πλευρά τους, εἶδαν τοὺς δήμιους νὰ στέκονται γύρω τους. Αὐτὸ κάμε καὶ ἐσὺ μὲ τὴ συνείδησή σου. Βάλε τὸ λογισμό σου νὰ καθίσει στὸ θρόνο τῆς ἀδέκαστης ψυχῆς σου γιὰ νὰ δικάζει, φέρει ὅλα τὰ σφάλματά σου στὴ μέση, κρίνε αὐστηρὰ τὰ παραπτώματά σου, τιμώρησε τὶς παράλογες ἐπιθυμίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔγιναν τὰ ἁμαρτήματα, μαστίγωσε μὲ μεγάλη σφοδρότητα τὸν ἑαυτό σου. Ἐὰν ἀποφασίσουμε νὰ δικάζουμε ἔτσι τοὺς ἑαυτούς μας, θ' ἀποφύγουμε καὶ τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο δικαστήριο.

Ὅτι λοιπὸν αὐτὸς ποὺ κρίνει τώρα τὸν ἑαυτό του καὶ ποὺ ἀπαιτεῖ μὲ αὐστηρότητα λογαριασμὸ γιὰ τὰ σφάλματά του, δὲ θὰ τιμωρηθεῖ στὸ μέλλον, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Γιατὶ ἂν κρίναμε τοὺς ἑαυτούς μας, δὲ θὰ κρινόμασταν ἀπὸ τὸν Κύριο»[7]. Καὶ κατηγορώντας ἐκείνους ποὺ κοινωνοῦν ἀνάξια τὰ μυστήρια, ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει καὶ πίνει ἀνάξια, θὰ εἶναι ἔνοχος ἀπέναντι στὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου»[8]. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ὅπως αὐτοὶ ποὺ

σί, τὸν Ἰησοῦν, οὕτω καὶ οἱ τῶν μυστηρίων ἀναξίως μετέχοντες δίκην δώσουσιν. Καὶ μὴ καταγνώσωσί τινες ὑπερβολὴν τοῦ λόγου. Ἱμάτιόν ἐστι βασιλικὸν τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν· τὴν δὲ ἁλουργίδα τὴν βασιλικὴν καὶ ὁ διαρρήξας καὶ ὁ χερσὶν ἀκαθάρτοις μολύνας ὁμοίως ὕβρισαν· διὸ καὶ ὁμοίως κολάζονται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ γίνεται. Ἰουδαῖοι μὲν αὐτὸ διέρρηξαν τοῖς ἥλοις ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, σὺ δὲ ἐν ἁμαρτήμασι ζῶν, ἀκαθάρτῳ τε γλώττῃ καὶ διανοίᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτὴν ἐπήρτησέ σοι δίκην ὁ Παῦλος, καὶ ἐπάγει λέγων· «Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί».

Εἶτα δεικνὺς ὅτι οἱ τὰς εὐθύνας τῶν ἁμαρτημάτων ἑαυτοὺς ἀπαιτοῦντες ἐνταῦθα, δικάζοντες αὐτῶν τοῖς πλημμελήμασι, καὶ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, δυνήσονται ἐξαρπάσαι τῆς μελλούσης ἑαυτοὺς ψήφου τῆς φοβερᾶς ἐκείνης καὶ ἀπαραιτήτου, προσέθηκε λέγων. «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· νυνὶ δὲ κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Καταξάνωμεν τοίνυν ἡμῶν τὴν διάνοιαν, σφοδρῶς ἐπιτιμῶντες τοῖς ἀκολάστοις τῶν λογισμῶν· ἀποσμήξωμεν ἡμῶν τὰς κηλίδας διὰ τῶν δακρύων· μέγας τῶν ὀδυρμῶν τούτων ὁ καρπός, μεγάλη παράκλησις καὶ παραμυθία. Ὥσπερ γὰρ μεγάλη τοῦ γέλωτος καὶ τῆς διαχύσεως ἡ κόλασις, οὕτω καὶ ὁ διηνεκὴς ὀδυρμὸς παράκλησιν ἐμποιεῖ. «Μακάριοι γάρ», φησίν, «οἱ πενθοῦντες, ὅτι παρακληθήσονται. Οὐαὶ τοῖς γελῶσιν, ὅτι αὐτοὶ κλαύσονται». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, καίτοι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς ἁμάρτημα, ἐν δάκρυσι καὶ θρήνοις τὸν πάντα διέτριβε χρόνον. Τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ μακάριος ἐκεῖνος· «Τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν», φησίν, «οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν». Ἐκεῖνος τριετίαν, ἡμεῖς κἂν μῆνα ἕνα· ἐκεῖνος νύκτας καὶ ἡμέρας, ἐ-

9. Α' Κορ. 11, 30.
10. Α' Κορ. 11, 30-31.
11. Ματθ. 5, 5· Λουκᾶ 6, 25.
12. Πράξ. 20, 31.

σταύρωσαν τὸν Ἰησοῦ, λέγει, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κοινωνοῦν ἀνάξια τὰ μυστήρια θὰ τιμωρηθοῦν. Καὶ ἂς μὴ κατηγορήσουν μερικοὶ γιὰ ὑπερβολὴ τὸ λόγο του. Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου εἶναι ἔνδυμα βασιλικό. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ξεσκίζει τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὴ μολύνει μὲ χέρια ἀκάθαρτα, ὅμοια τὴν πρόσβαλαν, γι' αὐτὸ καὶ ὅμοια τιμωροῦνται. Ἔτσι συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἰουδαῖοι τὸ ἔσκισαν μὲ τὰ καρφιὰ ἐπάνω στὸ σταυρό, καὶ ἐσὺ τὸ σκίζεις ζώντας μέσα στὶς ἁμαρτίες, καὶ μὲ τὴν ἀκάθαρτη γλώσσα καὶ τὴ σκέψη σου. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἴδια σὲ ἀπείλησε καταδίκη ὁ Παῦλος, καὶ προσθέτει λέγοντας· «Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν μεταξύ σας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι καὶ πέθαναν ἀρκετοί»[9].

Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους λογαριασμὸ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους ἐδῶ, καὶ καταδικάζουν τὰ παραπτώματά τους καὶ δὲν κάνουν πιὰ τὰ ἴδια, θὰ μπορέσουν ν' ἀπαλλάξουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκείνη καὶ ἀναπόφευκτη κρίση, πρόσθεσε λέγοντας· «Γιατὶ ἂν κρίναμε τὸν ἑαυτό μας, δὲ θὰ κρινόμασταν. Τώρα ὅμως ποὺ κρινόμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο, τιμωρούμαστε, γιὰ νὰ μὴ κατακριθοῦμε μαζὶ μὲ τὸν κόσμο»[10]. Ἂς μαστιγώσουμε λοιπὸν τὴ διάνοιά μας, κατακρίνοντας βαριὰ τὶς ἀκόλαστες σκέψεις. Ἂς καθαρίσουμε τελείως τὶς κηλίδες μας μὲ τὰ δάκρυα. Εἶναι μεγάλη ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τοὺς θρήνους αὐτούς, μεγάλη ἡ ἐνίσχυση καὶ ἡ παρηγοριά. Γιατὶ ὅπως εἶναι μεγάλη ἡ τιμωρία ἀπὸ τὸ γέλιο καὶ τὴ διασκέδαση, ἔτσι καὶ ὁ συνεχὴς θρῆνος φέρει παρηγοριά. «Γιατὶ εἶναι μακάριοι», λέγει, «ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν, γιατὶ θὰ παρηγορηθοῦν. Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ γελοῦν, γιατὶ αὐτοὶ θὰ κλάψουν»[11]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, μολονότι δὲν εἶχε στὴ συνείδησή του κανένα ἁμάρτημα, ζοῦσε πάντοτε μὲ δάκρυα καὶ θρήνους. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μακάριος· «Τρία χρόνια νύχτα καὶ ἡμέρα», λέγει, «δὲ σταμάτησα νὰ συμβουλεύω μὲ δάκρυα τὸν καθένα σας χωριστά»[12]. Ἐκεῖνος τρία χρόνια, ἐμεῖς τουλάχιστο ἕνα μήνα· ἐκεῖνος νύχτα καὶ ἡμέρα,

κεῖνος ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων, ἡμεῖς κἂν ὑπὲρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων· ἐκεῖνος οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδώς, ἡμεῖς κἂν διὰ τὴν βαρεῖαν ἡμῶν συνείδησιν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν κλαίει; διὰ τί μὴ διδάσκει καὶ παραινεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυα προστίθησι; Καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παῖδα ἔχων μονογενῆ ἀρρωστίᾳ περιπεσόντα, μὴ προσιέμενον τὰ φάρμακα τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ διωθούμενον, παρακαθήμενος κολακεύει, φιλεῖ, περιπτύσσεται τῇ τῆς θεραπείας ὑπερβολῇ βουλόμενος ἐπισπάσασθαι καὶ πεῖσαι δέξασθαι τὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας διόρθωσιν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος τοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστούς, καθάπερ υἱὸν μονογενῆ φιλῶν, καὶ ὁρῶν πολλοὺς πονηρίᾳ περιπεσόντας καὶ ἀρρωστίαις ἀνιάτοις ψυχῆς, εἶτα εὐκόλως οὐ δεχομένους τὸν ἔλεγχον, οὐδὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπιτιμήσεως διόρθωσιν, ἀλλ' ἀποπηδῶντας, τοῖς δάκρυσι κατεῖχεν, ἵνα ὀδυρόμενον αὐτὸν καὶ θρηνοῦντα ἰδόντες, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν κατακλασθέντες αὐτήν, ἀνάσχωνται τῆς ἰατρείας, καὶ τὴν ἀρρωστίαν ἀποθέμενοι πρὸς ὑγείαν ἐπανέλθωσι πάλιν· διὰ τοῦτο νουθετῶν ἐδάκρυεν ἀεί.

Εἰ δὲ τοσαύτῃ περὶ τὰ ἀλλότρια ἁμαρτήματα προνοίᾳ κέχρηται Παῦλος, πόσῃ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων διόρθωσιν ἡμᾶς προθυμίᾳ κεχρῆσθαι δεῖ; Καὶ γὰρ πολλὴ τῆς κατὰ Θεὸν λύπης ἡ δύναμις εἰς ὠφελείας λόγον, καὶ περὶ ταύτης ὁ Ἡσαΐας διηγούμενος οὕτως ἔλεγε, μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς δι' Ἡσαΐα· «Δι' ἁμαρτίας βραχύ τι ἐλύπησα αὐτόν». Οὐδὲ ἀξίαν, φησίν, ἐπέθηκα τῆς πλημμελείας τὴν κόλασιν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς κατορθώμασιν ὑπερβαίνει τὰ μέτρα ταῖς ἀντιδόσεσιν ὁ Θεός, ἐν δὲ τοῖς ἁμαρτήμασι, διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐλέγχων πολλαχοῦ, βραχεῖαν τὴν κόλασιν ἐπάγει τῶν πεπλημμελημένων. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα αἰνιττόμενος ἔλεγε· «Δι' ἁμαρτίαν βραχύ τι ἐλύπησα αὐτόν, καὶ εἶ-

---

13. Ἠσ. 57, 17.

ἐκεῖνος γιὰ ξένα ἁμαρτήματα, ἐμεῖς τουλάχιστο γιὰ τὰ δικά μας παραπτώματα. Ἐκεῖνος χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε στὴ συνείδησή του, ἐμεῖς τουλάχιστο γιὰ τὴ βαριά μας συνείδηση.

Καὶ γιὰ πιὸ λόγο κλαίει; γιατὶ δὲ διδάσκει καὶ δὲ συμβουλεύει μόνο, ἀλλὰ προσθέτει καὶ δάκρυα. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ φιλόστοργος πατέρας ποὺ ἔχοντας ἕνα μονάχα υἱό, ὁ ὁποῖος ἔπεσε σ' ἀρρώστια καὶ δὲ δέχεται τὰ φάρμακα τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ τὰ ἀπωθεῖ, κάθεται κοντά του καὶ τὸν καλοπιάνει, τὸν φιλεῖ, τὸν ἀγκαλιάζει, ἐπιθυμώντας μὲ τὶς πολλὲς περιποιήσεις νὰ τὸν κερδίσει καὶ νὰ τὸν πείσει νὰ δεχθεῖ τὰ φάρμακα ποὺ θὰ τὸν θεραπεύσουν, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος τοὺς πιστοὺς ὅλης τῆς οἰκουμένης, σὰν μονάκριβο υἱό του ἀγαπώντας καὶ βλέποντας πολλοὺς νὰ ἔχουν πέσει στὴν πονηρία καὶ σ' ἀνίατες ἀρρώστιες τῆς ψυχῆς, ἔπειτα νὰ μὴ δέχονται εὔκολα τὸν ἔλεγχο, οὔτε τὴ θεραπεία ἀπὸ τὴν κατάκριση, ἀλλὰ νὰ φεύγουν μακριά, τοὺς κρατοῦσε μὲ τὰ δάκρυα, ὥστε, ἀφοῦ τὸν δοῦν νὰ κλαίει καὶ νὰ θρηνεῖ, καὶ ἀφοῦ συγκινηθοῦν ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτό, νὰ δεχθοῦν τὴ θεραπεία, καί,ἀφοῦ ἀποβάλουν τὴν ἀρρώστεια, νὰ ἐπανέλθουν πάλι στὴν κατάσταση τῆς ὑγείας. Γι' αὐτὸ ὅταν νουθετοῦσε πάντοτε δάκρυζε.

Ἐὰν ὅμως ὁ Παῦλος φροντίζει τόσο πολὺ γιὰ τὰ ξένα ἁμαρτήματα, μὲ πόση προθυμία πρέπει ἐμεῖς νὰ διορθώνουμε τὰ ἁμαρτήματα τῶν δικῶν μας; Γιατὶ πράγματι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς λύπης ποὺ θέλει ὁ Θεὸς γι' ἀνταπόδοση ὠφέλειας, καὶ μιλώντας γι' αὐτὴν ὁ Ἠσαΐας ἔλεγε, ἢ καλύτερα ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἠσαΐα· «Γιὰ τὶς ἁμαρτίες του τὸν λύπησα λιγάκι»[13]. Δὲν τὸν τιμώρησα, λέγει, ὅπως ἄξιζε τὸ παράπτωμά του. Γιατὶ στὰ κατορθώματα ξεπερνᾶ τὰ μέτρα μὲ τὴν ἀνταπόδοσή του ὁ Θεός, στὰ ἁμαρτήματα ὅμως, ἐλέγχοντας πολλὲς φορὲς ἐπειδὴ εἶναι φιλάνθρωπος, ἐπιβάλλει μικρὴ τιμωρία γι' αὐτὰ ποὺ ἔχουμε κάνει. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπονοώντας καὶ ἐδῶ ἔλεγε·

δον, ὅτι ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ».

4. Ὁρᾷς πῶς καὶ ταχίστη καὶ πολλὴ τῆς μετανοίας ἡ ὠφέλεια; Ὀλίγα κολάσας αὐτὸν ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, φησίν, ἐπειδὴ εἶδον κατηφῆ γενόμενον καὶ στυγνόν, καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν ἀνῆκα τιμωρίαν· οὕτω καὶ ἕτοιμός ἐστι πρὸς τὰς ἡμετέρας καταλλαγὰς ὁ Θεός, καὶ πρόφασιν βραχεῖαν ἐπιζητεῖ μόνον. Παρέχωμεν τοίνυν αὐτῷ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας τὰς ἀφορμάς, καθαρούς τε ἁμαρτημάτων ἑαυτοὺς πειρώμεθα διασώζειν, καὶ εἴποτε ὑποσκελισθείημεν, διαναστῶμεν ταχέως πενθοῦντες τὰ πεπλημμελημένα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ἵνα τῆς κατὰ Θεὸν χαρᾶς ἐπιτύχωμεν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἐλυπήθη, καὶ στυγνὸς ἐπορεύθη, κατήλλαξε τὸν Θεόν, ὁ καὶ δάκρυα προσθεὶς καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐκτενείας καλῶν, τί οὐκ ἐργάσεται; Οἶδα ὅτι διεθερμάνθη νῦν ὑμῶν ἡ διάνοια, ἀλλ' ὅπως τὴν θερμότητα ταύτην μὴ ἐξελθόντες ἔξω καταψύξωμεν, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς κατάσχωμεν, τοῦτο ποιήσωμεν. Εὔφορος ἡ χώρα τῆς ὑμετέρας διανοίας, δέχεται τὰ σπέρματα, καὶ εὐθέως δίδωσι τοὺς στάχυας, οὐ δεῖται ἀναβολῆς, οὐδὲ χρόνου· ἀλλὰ φοβοῦμαι τὸν ἐχθρὸν τὸν ὑμέτερον.

Ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἕστηκεν ὁ διάβολος· εἰς γὰρ τὴν ἱερὰν ταύτην μάνδραν εἰσελθεῖν οὐ τολμᾷ· ἔνθα γὰρ ποίμνη Χριστοῦ, λύκος οὐ φαίνεται, ἀλλ' ἔξω τὸν ποιμένα δεδοικὼς ἕστηκεν. Ἂν ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, εὐθέως μὴ πρὸς συνουσίας ἀκαίρους, ἢ πρὸς λόγους ἀνονήτους, καὶ διατριβὰς ἀκερδεῖς ἑαυτοὺς ἐκδῶμεν, ἀλλ' ὡς ἔχομεν ἐν τῇ μνήμῃ τὰ εἰρημένα, τρέχωμεν οἴκαδε, καὶ καθίσας ἕκαστος μετὰ τῆς γυναικός, μετὰ τῶν παίδων μελετάτω μετὰ ἀκριβείας τὰ εἰρημένα. Εἰ δὲ μὴ βούλεσθε οἴκαδε ἀναχωρεῖν, φίλους τοὺς κοινωνοὺς τῆς ἀκροάσεως ὑμῖν συλλέξαντες κατ' ἰδίαν συνεδρεύετε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ φέρων ἕκαστος ἅπερ ἴσχυσε διατηρῆσαι, ἀπηρτισμένην ἐκ δευτέρου ποιεῖ-

---

14. Ἠσ. 57, 18.

«Γιὰ τὴν ἁμαρτία του τὸν λύπησα λιγάκι, καὶ εἶδα ὅτι λυπήθηκε, καὶ βάδισε σκυθρωπός, καὶ καθάρισα τοὺς δρόμους του»[14].

4. Βλέπεις πῶς ἡ ὠφέλεια τῆς μετάνοιας εἶναι πολὺ γρήγορη καὶ μεγάλη; Ἀφοῦ τὸν τιμώρησα λίγο γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, λέγει, ἐπειδὴ τὸν εἶδα νὰ γίνεται σκυθρωπὸς καὶ θλιμμένος, σταμάτησα καὶ αὐτὴν τὴ μικρὴ τιμωρία. Ἔτσι εἶναι ἕτοιμος ὁ Θεὸς καὶ γιὰ τὴ δική μας συγχώρηση καὶ ἀναζητᾶ μιὰ μικρὴ μόνο πρόφαση. Ἂς δίνουμε λοιπὸν σ' αὐτὸν τὶς ἀφορμὲς γιὰ νὰ ἐκδηλώνει τὴν ἀγάπη του σ' ἐμᾶς καὶ ἂς προσπαθοῦμε νὰ κρατᾶμε τοὺς ἑαυτούς μας καθαροὺς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἂν κάποτε πέσουμε σ' αὐτά, ἂς σηκωθοῦμε γρήγορα πενθώντας γιὰ τὰ παραπτώματά μας μὲ πολλὴ ἐπιμονή, γιὰ νὰ πετύχουμε τὴ χαρὰ ποὺ θέλει ὁ Θεός. Ἐὰν λοιπὸν συμφιλίωσε τὸ Θεὸ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ λυπήθηκε καὶ βάδισε σκυθρωπός, αὐτὸς ποὺ προσθέτει καὶ δάκρυα καὶ ποὺ τὸν παρακαλεῖ μὲ μεγάλη ἐπιμονὴ τί δὲ θὰ ἐπιτύχει; Γνωρίζω ὅτι ζεστάθηκε τώρα ἡ ψυχή σας, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ παγώσουμε αὐτὴ τὴ θερμότητα ὅταν βγοῦμε ἔξω καὶ γιὰ νὰ τὴν κρατήσουμε μέσα μας, αὐτὸ ἂς κάνουμε. Εἶναι εὔφορη ἡ γῆ τῆς ψυχῆς σας, δέχεται τοὺς σπόρους καὶ ἀμέσως δίνει τὰ στάχυα, δὲ χρειάζεται ἀναβολή, οὔτε καιρό. Ἐγὼ ὅμως φοβᾶμαι τὸν ἐχθρό σας.

Ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία στέκεται ὁ διάβολος, γιατὶ δὲν τολμᾶ νὰ μπεῖ μέσα στὴν ἱερὴ αὐτὴ μάνδρα. Ὅπου εἶναι τὸ ποίμνιο τοῦ Χριστοῦ, λύκος δὲ φαίνεται, ἀλλὰ στέκεται ἔξω, ἐπειδὴ φοβᾶται τὸν ποιμένα. Ἂν βγοῦμε ἀπὸ ἐδῶ ἂς μὴ παραδοθοῦμε ἀμέσως σὲ συναναστροφὲς αἰσχρές, ἢ σὲ λόγια ἀνώφελα καὶ ἀσχολίες ποὺ δὲ φέρουν κέρδος, ἀλλ', ἔχοντας στὴ μνήμη μας αὐτὰ ποὺ εἴπαμε, ἂς τρέχουμε στὸ σπίτι μας καί, ἀφοῦ καθίσει καθένας μὲ τὴ γυναίκα του καὶ μὲ τὰ παιδιά του, ἂς μελετᾶ προσεκτικὰ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε. Ἐὰν ὅμως δὲ θέλετε νὰ ἐπιστρέψετε στὸ σπίτι σας, ἀφοῦ μαζέψετε τοὺς φίλους ποὺ μαζί τους τὰ ἀκούσατε, καθίστε ὅλοι μαζὶ κάπου, καί, παρουσιάζοντας ὁ καθένας αὐτὰ ποὺ μπόρεσε νὰ συγκρατήσει, νὰ ἐπαναλάβετε ὁλόκληρη τὴ διδασκαλία, γιὰ νὰ μὴ συγκεντρώνε-

σθε τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ μάτην ἐνταῦθα συλλέγησθε. Λύχνος γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ τὰ προστάγματα. «Λύχνος γὰρ ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς, καὶ ζωή, καὶ ἔλεγχος καὶ παιδεία»· ὁ δὲ τὸν λύχνον ἀνάπτων, οὐχ ἵσταται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' οἴκαδε τρέχει, ὥστε μὴ ἀνέμων προσβολῇ κατασβέσαι τὸ πῦρ, μήτε μακρᾷ διατριβῇ ἀναλῶσαι τὴν φλόγα· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν.

Ἀνῆψεν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν παρ' ἑαυτοῦ διδασκαλίαν· ἐξελθόντες τοίνυν καὶ τῆς ἀκροάσεως γέμοντες, κἂν φίλον, κἂν συγγενῆ, κἂν οἰκεῖον, κἂν ἄλλον ὀντιναοῦν ἀπαντήσαντα ἴδωμεν, παραδράμωμεν, ἵνα μὴ διαλεγομένων ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνον ἀνόνητα καὶ περιττά, κατασβεσθῇ μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τὸ πῦρ, ἀλλ' ἀκμάζῃ ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τῇ διανοίᾳ, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ λογισμοῦ καθάπερ ἐπὶ λυχνίας τινὸς καιόμενον ἅπαντα τὰ ἔνδον φωτίζῃ. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὴν μὲν οἰκίαν μηδέποτε ἀνέχεσθαι ἐν ἑσπέρᾳ χωρὶς λύχνου καὶ φωτὸς ὁρᾷν, τὴν δὲ ψυχὴν ἔρημον διδασκαλίας ὁρᾷν. Ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν συνίστανται, ὅτι οὐ ταχέως λύχνον ἀνάπτομεν τῇ ψυχῇ· ἐντεῦθεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσπταίομεν· ἐντεῦθεν πολλὰ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἡμῖν ἐν τῇ διανοίᾳ κεῖται, ἐπειδὴ τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν δεχόμενοι, πρὶν ἢ τὰ πρόθυρα ὑπερβῆναι τῆς ἐκκλησίας, εὐθέως ῥίπτομεν, καὶ τὸ φῶς κατασβέσαντες, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζόφου βαδίζομεν.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἔμπροσθεν ταῦτα ἐγίνετο, μηκέτι γινέσθω λοιπόν, ἀλλ' ἔχωμεν διηνεκῆ τὸν λύχνον καιόμενον ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν ψυχὴν καλλωπίζωμεν. Αὕτη μὲν γὰρ ἐνταῦθα μένει, ἐκείνην δὲ λαμβάνοντες ἐντεῦθεν ἄπιμεν· διὰ τοῦτο καὶ πλείονος αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιοῦν χρή. Νῦν δέ εἰσί τινες οὕτως ἀθλίως διακείμενοι, οἳ τὰς μὲν οἰκίας τὰς ἐνταῦθα καὶ χρυσοῖς ὀρόφοις, καὶ ψηφῖσι διηνθισμέναις, καὶ γραφῶν ἄνθεσι, καὶ

---

15. Παροιμ. 6, 23.

στε στὰ χαμένα ἐδῶ. Γιατὶ εἶναι λυχνάρι οἱ ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. «Γιατὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ θείου νόμου εἶναι λυχνάρι καὶ φῶς καὶ τρόπος ζωῆς καὶ ἔλεγχος καὶ διδασκαλία»[15]. Καὶ ὅποιος ἀνάβει τὸ λυχνάρι δὲ στέκεται στὴν ἀγορά, ἀλλὰ τρέχει στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ μὴ σβήσει τὸ φῶς τὸ φύσημα τοῦ ἀέρα, οὔτε νὰ τελειώσει ἡ φλόγα ἀπὸ τὴ μεγάλη καθυστέρηση. Ἔτσι ἀκριβῶς ἂς κάνουμε καὶ ἐμεῖς.

Μᾶς ἄναψε τὴ διδασκαλία του τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ὅταν βγοῦμε λοιπὸν γεμάτοι ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, εἴτε φίλο δοῦμε, εἴτε συγγενή, εἴτε γνωστό, εἴτε ὅποιον ἄλλο μᾶς συναντήσει, ἂς τὸν προσπεράσουμε, ὥστε, ὅταν συζητᾶμε μ' αὐτὸν ἀνώφελα καὶ περιττὰ πράγματα, νὰ μὴ σβήσει στὸ μεταξὺ ἡ φλόγα τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ νὰ λάμπει στὴν ψυχή μας σὰν σὲ σπίτι, καὶ νὰ φωτίζει ὅλα μέσα μας καθὼς θὰ καίεται ἐπάνω σὲ ψηλὸ λογισμὸ σὰν ἐπάνω σὲ κάποια λυχνία. Γιατὶ εἶναι παράλογο νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ κανεὶς νὰ βλέπει τὸ σπίτι του χωρὶς λυχνάρι καὶ φῶς τὸ βράδυ, ἀλλὰ νὰ βλέπει τὴν ψυχή του χωρὶς διδασκαλία. Ἀπὸ αὐτὸ προέρχονται οἱ πολλὲς ἁμαρτίες μας, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀνάβουμε γρήγορα λυχνάρι γιὰ τὴν ψυχή μας. Ἀπὸ αὐτὸ κάνουμε παραπτώματα κάθε ἡμέρα. Ἀπὸ αὐτὸ βρίσκονται πολλὰ μέσα στὸ νοῦ μας τυχαῖα καὶ ἄτακτα, ἐπειδή, ἐνῶ ἀκοῦμε τὰ θεῖα λόγια, πρὶν ἀκόμη περάσουμε τὸ κατώφλι τῆς ἐκκλησίας ἀμέσως τὰ πετᾶμε, καί, ἀφοῦ σβήσουμε τὸ φῶς, βαδίζουμε μέσα σὲ πολὺ σκοτάδι.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη γίνονταν παλαιότερα, ἂς μὴ γίνονται στὸ ἑξῆς, ἀλλ' ἂς ἔχουμε ἀναμμένο διαρκῶς τὸ λυχνάρι στὴ σκέψη μας καὶ ἂς στολίζουμε τὴν ψυχή μας καλύτερα ἀπὸ τὸ σπίτι μας. Γιατὶ αὐτὸ παραμένει ἐδῶ, ἐκείνην ὅμως τὴν παίρνουμε μαζί μας καὶ φεύγουμε ἀπὸ ἐδῶ· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δέχεται καὶ περισσότερη φροντίδα. Τώρα ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ συμπεριφέρονται τόσο ἄθλια, ποὺ ἐνῶ τὰ σπίτια τους ἐδῶ τὰ καταστολίζουν μὲ χρυσὲς στέγες καὶ μὲ πολύχρωμα ψηφιδωτὰ καὶ μὲ ζωγραφιὲς λουλουδιῶν καὶ μὲ λαμπρὲς κολόνες

κιόνων λαμπρότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις κατακοσμοῦσιν ἅπασι, τὴν δὲ διάνοιαν παντὸς ἐρήμου πανδοχείου παρορῶσιν εὐτελέστερον διακειμένην, βορβόρου γέμουσαν, καπνοῦ, καὶ δυσωδίας πολλῆς, ἐρημίας ἀφάτου. Τὸ δὲ αἴτιον τούτων ἁπάντων, ὅτι συνεχῶς ἡμῖν ὁ λύχνος τῆς διδασκαλίας οὐ καίεται· διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἠμέληται, τὰ δὲ οὐδενὸς ἄξια σπουδῆς ἀπολαύει πολλῆς.

Ταῦτά μοι οὐ πρὸς πλουσίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πένητας εἴρηται. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι κατὰ δύναμιν πολλάκις τὴν ἑαυτῶν κοσμοῦντες οἰκίαν, τὴν διάνοιαν ἠμελημένην περιορῶσι· διὸ κοινὴν ποιοῦμαι πρὸς ἀμφοτέρους τὴν διδασκαλίαν παραινῶν καὶ συμβουλεύων τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ βραχὺν ποιουμένους λόγον, ἅπασαν τὴν σπουδὴν εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων ἐπιμέλειαν κενοῦν. Ὁ πένης ὁράτω τὴν χήραν τὴν τοὺς δύο καταβαλοῦσαν ὀβολούς, καὶ μὴ νομιζέτω τὴν πενίαν ἐμπόδιον εἶναι πρὸς ἐργασίαν ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας· ὁ πλούσιος λογιζέσθω τὸν Ἰώβ, καὶ καθάπερ ἐκεῖνος οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς πένησιν ἐκέκτητο πάντα τὰ ὄντα, οὕτω καὶ οὗτος. Διὰ γὰρ τοῦτο γενναίως ἤνεγκε τὴν ἀφαίρεσιν αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ πρὸ τῆς τοῦ διαβόλου πείρας ἐμελέτησεν αὐτῶν τὴν ἀλλοτρίωσιν.

Καὶ σὺ τοίνυν καταφρόνει παρόντων τῶν χρημάτων, ἵνα καὶ ἀναχωρησάντων ποτέ, μὴ ἀλγήσῃς. Ἀνάλισκε εἰς δέον ὅταν ἔχῃς, ἵν' ὅταν ἀφαιρεθῇς, διπλοῦν ἔχῃς τὸ κέρδος, τόν τε ἐκ τῆς ἀρίστης δαπάνης ἀποκείμενόν σοι μισθόν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπεροψίας ἐγγινομένην φιλοσοφίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας αὐτῶν χρησιμεύουσαν. Χρήματα γὰρ διὰ τοῦτο καλεῖται, ἵνα αὐτοῖς εἰς δέον χρώμεθα, οὐχ ἵνα κατορύττωμεν· κτήματα διὰ τοῦτο λέγονται, ἵνα ἡμεῖς αὐτὰ κτησώμεθα, καὶ μὴ αὐτῶν γενώμεθα κτή-

---

16. Βλ. Λουκᾶ 21, 1-4.

καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, τὴν ψυχή τους ὅμως τὴν ἐγκαταλείπουν ὥστε νὰ εἶναι χειρότερη ἀπὸ κάθε ἔρημο ξενοδοχεῖο, γεμάτη ἀπὸ ἀκαθαρσία, καπνὸ καὶ πολλὴ δυσωδία, ἀνέκφραστη ἐρημιά. Καὶ ἡ αἰτία ὅλων αὐτῶν εἶναι τὸ ὅτι δὲν καίει συνεχῶς μέσα μας τὸ λυχνάρι τῆς διδασκαλίας. Γι' αὐτὸ τὰ μὲν ἀπαραίτητα εἶναι παραμελημένα, ἀπολαμβάνουν δὲ μεγάλη φροντίδα ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀξίζουν καθόλου.

Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι μόνο γιὰ τοὺς πλούσιους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς φτωχούς. Γιατὶ καὶ αὐτοί, στολίζοντας πολλὲς φορὲς τὸ σπίτι τους ὅσο μποροῦν, ἐγκαταλείπουν παραμελημένη τὴν ψυχή τους. Γι' αὐτὸ κάνω τὴν ἴδια διδασκαλία καὶ στοὺς δύο, παραινώντας καὶ συμβουλεύοντας νὰ φροντίζουν λίγο γιὰ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς καὶ ν' ἀφιερώνουν ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον τους στὴ φροντίδα τῶν πνευματικῶν καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων. Ὁ φτωχὸς ἂς βλέπει τὴ χήρα ποὺ πρόσφερε τοὺς δύο ὀβολούς[16], καὶ ἂς μὴ νομίζει ὅτι ἡ φτώχεια εἶναι ἐμπόδιο νὰ κάνει ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία. Ὁ πλούσιος ἂς σκέπτεται τὸν Ἰώβ, καὶ ὅπως ἐκεῖνος εἶχε ὅλα τὰ ὑπάρχοντα στὴ διάθεση ὄχι τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ τῶν φτωχῶν, ἔτσι νὰ κάνει καὶ αὐτός. Γιατὶ γι' αὐτὸ ἄντεξε γενναῖα τὴ στέρησή τους, ἐπειδὴ καὶ πρὶν τὸν δοκιμάσει ὁ διάβολος σκέφτηκε τὴν στέρησή τους.

Καὶ ἐσὺ λοιπὸν νὰ περιφρονεῖς τὰ χρήματα ποὺ ἔχεις τώρα, γιὰ νὰ μὴ στενοχωρηθεῖς ὅταν χαθοῦν κάποτε. Ξόδευέ τα ὅπως πρέπει ὅταν τὰ ἔχεις, ὥστε, ὅταν τὰ στερηθεῖς, νὰ ἔχεις διπλὸ τὸ κέρδος, καὶ τὸ μισθὸ ποὺ φυλάγεται γιὰ σένα ἀπὸ τὴν ἄριστη δαπάνη σου καὶ τὴ φιλοσοφία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία σου γιὰ τὰ ὑλικὰ πράγματα καὶ ποὺ εἶναι χρήσιμη τὸν καιρὸ ποὺ θὰ τὰ στερηθεῖς. Γιατὶ ὀνομάζονται χρήματα γι' αὐτό, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε δηλαδὴ ὅπως πρέπει, ὄχι γιὰ νὰ τὰ παραχώνουμε στὸ χῶμα. Κτήματα γι' αὐτὸ λέγονται, γιὰ νὰ τὰ ἀποκτοῦμε ἐμεῖς καὶ νὰ μὴ μᾶς κατακτοῦν αὐτά. Ἐξουσιάζεις πολλὰ χρήματα, μὴν ὑποδουλώνεσαι λοιπὸν σ' αὐτά,

ματα. Κύριος εἶ χρημάτων πολλῶν, μὴ τοίνυν δούλευε τούτοις, ὧν ἐποίησέ σε δεσπότην ὁ Θεός· οὐ δουλεύεις δὲ εἰς δέον αὐτὰ ἀναλίσκων, ἀλλὰ μὴ κατορύττων. Οὐδὲν οὕτως εὐρίπιστον ὡς πλοῦτος· οὐδὲν οὕτως εὐμετάβλητον, ὡς εὐπορία.

Ἐπεὶ οὖν ἀβέβαιος αὐτῶν ἡ κτῆσις, καὶ πτηνοῦ παντὸς ταχύτερον πολλάκις ἡμῶν ἀφίπταται, καὶ δραπέτου παντὸς ἀγνωμονέστερον ἀποπηδᾷ, τὸν χρόνον ὃν ἂν ὦμεν δεσπόται, εἰς δέον αὐτοῖς χρησώμεθα, ἵν', ἐκ τῶν ἀβεβαίων χρημάτων βέβαια ἐνστησάμενοι τὰ ἀγαθά, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀποκείμενον κληρονομήσωμεν θησαυρόν· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς σ' ἔκαμε κύριο. Καὶ δὲν ὑποδουλώνεσαι ἂν τὰ ξοδεύεις ὅπως πρέπει καὶ δὲν τὰ παραχώνεις στὸ χῶμα. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἄστατο, ὅσο ὁ πλοῦτος· τίποτε δὲν ἀλλάζει τόσο εὔκολα, ὅσο ἡ εὐημερία.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἀπόκτησή τους εἶναι ἀβέβαιη καὶ πολλὲς φορὲς ἐξαφανίζονται ἀπὸ μᾶς γρηγορότερα ἀπὸ κάθε πουλὶ καὶ ἀπομακρύνονται πιὸ ἀχάριστα ἀπὸ κάθε δραπέτη, τὸν καιρὸ ποὺ θὰ εἴμαστε κύριοι ἂς τὰ χρησιμοποιήσουμε αὐτὰ ὅπως πρέπει, ὥστε, ἀφοῦ ἀπὸ τὰ ἀβέβαια χρήματα ἀποκτήσουμε τὰ σταθερὰ ἀγαθά, νὰ κληρονομήσουμε τὸ θησαυρὸ ποὺ φυλάγεται στοὺς οὐρανούς, τὸν ὁποῖο εὔχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

15

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

εἰς τοὺς ἁγίους πάντας, τοὺς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μαρτυρήσαντας.

1. Ἐξ οὗ τὴν ἱερὰν πανήγυριν τῆς πεντηκοστῆς ἐπετελέσαμεν, οὔπω παρῆλθεν ἡμερῶν ἑπτὰ ἀριθμός, καὶ πάλιν κατέλαβεν ἡμᾶς μαρτύρων χορός, μᾶλλον δὲ μαρτύρων παρεμβολή, καὶ παράταξις, τῆς παρεμβολῆς τῶν ἀγγέλων, ἣν ὁ πατριάρχης εἶδεν Ἰακώβ, κατ' οὐδὲν οὖσα χείρων, ἀλλ' ἐφάμιλλος αὐτοῖς καὶ ἴση. Μάρτυρες γὰρ καὶ ἄγγελοι τοῖς ὀνόμασι διεστήκασι μόνον, τοῖς δὲ ἔργοις συνάπτονται· τὸν οὐρανὸν οἰκοῦσιν ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μάρτυρες· ἀγήρατοι καὶ ἀθάνατοί εἰσιν ἐκεῖνοι, τοῦτο καὶ οἱ μάρτυρες ἕξουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἀσώματον ἔλαχον ἐκεῖνοι φύσιν; Καὶ τί τοῦτο; Οἱ μάρτυρες εἰ καὶ σῶμα περίκεινται, ἀλλ' ἀθάνατον· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς ἀθανασίας ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τῆς ἀθανασίας μᾶλλον καλλωπίζει τὰ σώματα. Οὐχ οὕτως ἐστὶ λαμπρὸς ὁ οὐρανὸς τῷ χορῷ τῶν ἄστρων κοσμούμενος, ὡς τὰ σώματα τῶν μαρτύρων λαμπρῷ τῷ ἰχῶρι τῶν τραυμάτων κοσμούμενα. Ὥστε ἐπειδὴ ἀπέθανον, διὰ τοῦτο μάλιστα πλεονεκτοῦσι, καὶ πρὸ τῆς ἀθανασίας ἔλαβον τὰ βραβεῖα, ἀπὸ τοῦ θανάτου στεφανωθέντες.

«Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν»[1], περὶ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, φησὶν ὁ Δαυίδ· ἀλλὰ καὶ τὸ βραχὺ τοῦτο παραγενόμενος ὁ Χριστὸς ἀπέδωκε, θανάτῳ θάνατον καταδικάσας. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν-

---

1. Ψαλμ. 8, 6.

15

ΕΓΚΩΜΙΟ

στοὺς ἁγίους πάντες, ποὺ μαρτύρησαν σ' ὅλο τὸν κόσμο.

1. Ἀπὸ τότε ποὺ ἑορτάσαμε τὴν ἱερὴ πανήγυρη τῆς Πεντηκοστῆς, δὲν πέρασαν ἀκόμη ἑπτὰ ἡμέρες, καὶ πάλι μᾶς πρόφθασε χορὸς μαρτύρων, ἢ καλύτερα στρατιὰ μαρτύρων καὶ παράταξη, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἀπὸ τὴ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων, ποὺ εἶδε ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, ἀλλὰ ἰσάξια καὶ ἴση μ' αὐτήν. Γιατὶ μάρτυρες καὶ ἄγγελοι διαφέρουν στὰ ὀνόματα μόνο, στὰ ἔργα ὅμως ἑνώνονται. Στὸν οὐρανὸ κατοικοῦν οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μάρτυρες. Αἰώνιοι καὶ ἀθάνατοι εἶναι ἐκεῖνοι, τὸ ἴδιο θὰ ἔχουν καὶ οἱ μάρτυρες. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἔλαβαν καὶ ἀσώματη φύση; Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό; Γιατὶ οἱ μάρτυρες, ἂν καὶ ἔχουν σῶμα, εἶναι ὅμως ἀθάνατο, ἢ καλύτερα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀθανασία ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ στολίζει τὰ σώματά τους περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀθανασία. Δὲν εἶναι τόσο λαμπρὸς ὁ οὐρανὸς καθὼς στολίζεται μὲ τὰ πολλὰ ἄστρα, ὅσο τὰ σώματα τῶν μαρτύρων καθὼς στολίζονται μὲ τὸ λαμπρὸ αἷμα τῶν τραυμάτων. Ὥστε ἐπειδὴ πέθαναν γι' αὐτὸ μάλιστα εἶναι ἀνώτεροι, καὶ ἔλαβαν τὰ βραβεῖα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀθανασία ἀφοῦ στεφανώθηκαν ἀπὸ τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου τους.

«Τὸν ἔκαμες λίγο κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, μὲ δόξα καὶ τιμὴ τὸν στεφάνωσες»[1], λέγει ὁ Δαυΐδ, γιὰ τὴ φύση ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τὸ λίγο αὐτὸ ὅταν ἦρθε ὁ Χριστὸς τὸ συμπλήρωσε, ἀφοῦ καταδίκασε τὸ θάνατο μὲ τὸ θάνατό του. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἰσχυρίζομαι τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὸ ἐλάττωμα

τεῦθεν διισχυρίζομαι, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τοῦ θανάτου πλεονέκτημα γέγονεν· εἰ γὰρ μὴ εἶεν θνητοί, οὐκ ἂν ἐγένοντο μάρτυρες· ὥστε εἰ μὴ θάνατος ἦν, οὐδὲ στέφανος ἦν· εἰ μὴ τελευτὴ ἦν, οὐκ ἦν μαρτύριον· εἰ μὴ θάνατος ἦν, οὐκ ἠδύνατο Παῦλος λέγειν, «Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· εἰ μὴ θάνατος καὶ φθορὰ ἦν, οὐκ ἠδύνατο λέγειν ὁ αὐτός, «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ «ἀναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Ὥστε μὴ ἀλγῶμεν, ὅτι ἐγενόμεθα θνητοί, ἀλλ' εὐχαριστῶμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου ἀνεῴχθη ἡμῖν τὸ στάδιον τοῦ μαρτυρίου· ἀπὸ τῆς φθορᾶς ἐλάβομεν ὑπόθεσιν τῶν βραβείων· ἐντεῦθεν ἔχομεν ἀφορμὴν τῶν παλαισμάτων.

Ὁρᾷς σοφίαν Θεοῦ, πῶς τὸ μέγιστον τῶν κακῶν, τὸ κεφάλαιον τῆς ἡμετέρας συμφορᾶς, ὅπερ εἰσήγαγεν ὁ διάβολος, τὸν θάνατον λέγω, τοῦτον εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἡμετέραν μετέβαλε, διὰ τούτου πρὸς τὰ τοῦ μαρτυρίου βραβεῖα τοὺς ἀθλητὰς ἄγων; Τί οὖν; εὐχαριστήσομεν τῷ διαβόλῳ διὰ τὸν θάνατον; Μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ τῆς ἐκείνου γνώμης τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὸ χάρισμα· ἐκεῖνος εἰσήγαγεν ἵνα ἀπολέσῃ, καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐπαναγαγὼν πᾶσαν ἐκκόψῃ σωτηρίας ἐλπίδα, ὁ Χριστὸς δὲ αὐτὸ λαβὼν μετέστρεψε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ πάλιν ἀνήγαγε. Μηδεὶς οὖν ὑμῶν καταγινωσκέτω, εἰ χορὸν καὶ παράταξιν ἐκάλεσα τῶν μαρτύρων τὸ πλήρωμα, δύο ἐναντία ὀνόματα ἑνὶ πράγματι τιθείς· χορὸς γὰρ καὶ παράταξις ἐναντία, ἀλλ' ἐνταῦθα συνῆλθον ἀμφότερα· καὶ γὰρ ὥσπερ χορεύοντες ἐπὶ τὰς βασάνους ᾔεσαν μεθ' ἡδονῆς, καὶ ὥσπερ πολεμοῦντες οὕτως ἀνδρείαν πᾶσαν καὶ καρτερίαν ἐπεδείξαντο, καὶ τῶν ἐναντίων ἐκράτησαν. Ἂν μὲν τῶν γινομένων τὴν φύσιν ἴδῃς, μάχη καὶ πόλεμος καὶ παράταξις τὰ γινόμενα, ἂν δὲ τὴν

2. Α' Κορ. 15, 31.
3. Κολ. 1, 24.

αὐτὸ τοῦ θανάτου ἔγινε πλεονέκτημα. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν θνητοί, δὲ θὰ γίνονταν μάρτυρες. Ὥστε, ἂν δὲν ὑπῆρχε θάνατος, δὲ θὰ ὑπῆρχε οὔτε τὸ στεφάνι· ἂν δὲν ὑπῆρχε τέλος, δὲ θὰ ὑπῆρχε μαρτύριο. Ἂν δὲν ὑπῆρχε θάνατος, δὲν θὰ μποροῦσε ὁ Παῦλος νὰ λέγει· «Κάθε ἡμέρα πεθαίνω, μὰ τὸ δικό σας καύχημα, ποὺ ἔχω στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[2]. Ἂν δὲν ὑπῆρχε θάνατος καὶ φθορά, δὲ θὰ μποροῦσε ὁ ἴδιος νὰ λέγει· «Χαίρομαι στὰ παθήματά μου γιὰ σᾶς, καὶ ἀναπληρώνω τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ στὴ σάρκα μου»[3]. Συνεπῶς ἂς μὴ λυπούμαστε, ἐπειδὴ γίναμε θνητοί, ἀλλὰ ἂς εὐχαριστοῦμε ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ θάνατο μᾶς ἀνοίχθηκε τὸ στάδιο τοῦ μαρτυρίου, ἀπὸ τὴ φθορὰ λάβαμε ἀφορμὴ γιὰ τὰ βραβεῖα· ἀπὸ ἐδῶ ἔχουμε τὴν αἰτία γι' ἀγωνίσματα.

Βλέπεις τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ πιὸ μεγάλο κακό, τὸ ἀποκορύφωμα τῆς συμφορᾶς μας, ποὺ μᾶς ἔφερε ὁ διάβολος, ἐννοῶ τὸ θάνατο, τὸν μετάτρεψε σὲ τιμὴ καὶ δόξα μας, οδηγώντας μ' αὐτὸν τοὺς ἀθλητὲς στὰ βραβεῖα τοῦ μαρτυρίου; Τί λοιπόν; Θὰ εὐχαριστήσουμε τὸ διάβολο γιὰ τὸ θάνατο; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Γιατὶ τὸ κατόρθωμα δὲν εἶναι ἔργο τῆς δικῆς του θέλησης, ἀλλ' εἶναι χάρισμα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος τὸν ἔφερε γιὰ νὰ μᾶς καταστρέψει καί, ἀφοῦ μᾶς ἐπαναφέρει στὴ γῆ, νὰ ἀποκόψει κάθε ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ Χριστὸς ὅμως, ἀφοῦ πῆρε αὐτόν, τὸν μετέστρεψε καὶ μᾶς ἀνέβασε πάλι στὸν οὐρανὸ μ' αὐτόν. Κανείς σας λοιπὸν ἂς μὴ μὲ κατηγορήσει, ἂν ὀνόμασα χορὸ καὶ στράτευμα τὸ σύνολο τῶν μαρτύρων, δίνοντας δύο ἀντίθετα ὀνόματα σ' ἕνα πράγμα. Γιατὶ χορὸς καὶ στραύτευμα εἶναι ἀντίθετα, ἐδῶ ὅμως ἑνώθηκαν καὶ τὰ δύο, ἀφοῦ σὰν νὰ χόρευαν βάδιζαν μ' εὐχαρίστηση στὰ βασανιστήρια, καὶ σὰν νὰ πολεμοῦσαν ἔτσι ἔδειξαν κάθε ἀνδρεία καὶ ἀντοχή, καὶ τοὺς ἐχθροὺς νίκησαν. Ἂν βέβαια ἐξετάσεις τὴ φύση αὐτῶν ποὺ γίνονταν, μάχη καὶ πόλεμος καὶ στραύτευμα ἦταν αὐτά, ἂν ὅμως ἐξετάσεις τὴ διάθεση αὐτῶν ποὺ ἔκαμναν

γνώμην τῶν γινομένων ἐξετάσῃς, χοροὶ καὶ θαλίαι καὶ πανηγύρεις καὶ μεγίστη ἡδονὴ τὰ τελούμενα.

Βούλει μαθεῖν ὡς πολέμου ταῦτα φρικωδέστερα; τὰ τῶν μαρτύρων λέγω. Τί ποτέ ἐστιν ἐν τῷ πολέμῳ τὸ φρικτόν; Στρατόπεδα ἕστηκεν ἑκατέρωθεν περιπεφραγμένα, ἀπολάμποντα τοῖς ὅπλοις, καὶ τὴν γῆν καταυγάζοντα, νέφη βελῶν ἀφίεται πανταχόθεν ἀποκρύπτοντα τὸν ἀέρα τῷ πλήθει, ρύακες αἱμάτων ἐπὶ τῆς γῆς φέρονται, καὶ πολλὰ πανταχοῦ τὰ πτώματα· καθάπερ ἐν ἀμητῷ ἀσταχύων, οὕτω τῶν στρατιωτῶν ὑπ' ἀλλήλων καταφερομένων. Φέρε οὖν ἀπ' ἐκείνων ἐπὶ ταύτην ἀγάγω σε τὴν μάχην. Καὶ ἐνταῦθα δύο παρατάξεις, ἡ μὲν τῶν μαρτύρων, ἡ δὲ τῶν τυράννων· ἀλλ' οἱ μὲν τύραννοί εἰσι καθωπλισμένοι, οἱ δὲ μάρτυρες γυμνῷ σώματι μάχονται, καὶ ἡ νίκη τῶν γυμνῶν οὐ τῶν καθωπλισμένων γίνεται. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη, ὅτι ὁ μαστιζόμενος περιγίνεται τοῦ μαστίζοντος, ὁ δεδεμένος τοῦ λελυμένου, ὁ κατακαιόμενος τοῦ καίοντος, ὁ ἀποθνήσκων τοῦ ἀναιροῦντος;

Εἶδες πῶς ταῦτα ἐκείνων φρικωδέστερα; Ἐκεῖνα μὲν εἰ καὶ φοβερά, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γίνεται, ταῦτα δὲ πᾶσαν ὑπερβαίνει φύσιν, καὶ πᾶσαν πραγμάτων ἀκολουθίαν, ἵνα μάθῃς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστι τὰ κατορθούμενα. Καίτοι τί τῆς μάχης ταύτης, ἀδικώτερον; τί τῶν παλαισμάτων παρανομώτερον; Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πολέμοις ἀμφότεροι φράττονται οἱ μαχόμενοι, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν γυμνός, ὁ δὲ καθώπλισται· ἐν τοῖς ἀγῶσι πάλιν ἀμφοτέροις ἔξεστι τὰς χεῖρας ἀνταίρειν, ἐνταῦθα δὲ ὁ μὲν δέδεται, ὁ δὲ μετ' ἐξουσίας ἐπάγει τὰς πληγάς, καὶ καθάπερ ἐκ τυραννίδος τινὸς ἑαυτοῖς μὲν τὸ κακῶς ποιεῖν ἀποκληρώσαντες οἱ δικάζοντες, τοῖς δικαίοις δὲ μάρτυσι τὸ πάσχειν κακῶς ἀπονείμαντες, οὕτω συμπλέκονται τοῖς ἁγίοις, καὶ οὐδὲ οὕτως αὐ-

αὐτά, χοροὶ καὶ διασκεδάσεις καὶ πανηγύρια καὶ ἡ πιὸ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση ἦταν αὐτὰ ποὺ συνέβαιναν.

Θέλεις νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἦταν πιὸ τρομερὰ ἀπὸ τὸν πόλεμο; ἐννοῶ τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς μάρτυρες. Ποιὸ τέλος πάντων εἶναι τὸ φοβερὸ στὸν πόλεμο; Στήνονται καὶ ἀπὸ τὶς δύο μεριὲς στρατόπεδα περιφραγμένα, ποὺ λάμπουν ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ καταυγάζουν τὴ γύρω περιοχή, ρίχνονται ἀπὸ παντοῦ σύννεφα τὰ βέλη ποὺ μὲ τὸ πλῆθος τους κρύβουν τὸν οὐρανό, τρέχουν ρυάκια τὰ αἵματα πάνω στὴ γῆ, καὶ εἶναι πολλὰ παντοῦ τὰ πτώματα· ὅπως ἀκριβῶς στὸ θερισμὸ τὰ στάχυα, ἔτσι καὶ ἐδῶ καθὼς οἱ στρατιῶτες πέφτουν ὁ ἕνας ἐπάνω στὸν ἄλλο. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σὲ ὁδηγήσω ἀπὸ ἐκεῖνα σ' αὐτὴ τὴ μάχη. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν δύο παρατάξεις, ἡ μία τῶν μαρτύρων καὶ ἡ ἄλλη τῶν τυράννων. Ἀλλὰ οἱ τύραννοι εἶναι ὁπλισμένοι τέλεια, οἱ μάρτυρες ὅμως μάχονται μὲ γυμνὸ τὸ σῶμα, καὶ ἡ νίκη ἀνήκει στοὺς γυμνοὺς καὶ ὄχι στοὺς ὁπλισμένους. Ποιὸς δὲ θὰ ἀποροῦσε, τὸ ὅτι αὐτὸς ποὺ μαστιγώνεται νικᾶ ἐκεῖνον ποὺ τὸν μαστιγώνει, ὁ δεμένος τὸν ἐλεύθερο, αὐτὸς ποὺ κατακαίεται ἐκεῖνον ποὺ τὸν καίει, αὐτὸς ποὺ πεθαίνει ἐκεῖνον ποὺ τὸν σκοτώνει;

Εἶδες πῶς αὐτὰ εἶναι πιὸ φοβερὰ ἀπὸ ἐκεῖνα; Ἐκεῖνα ἂν καὶ εἶναι φοβερά, γίνονται ὅμως κατὰ φυσικὸ τρόπο, αὐτὰ ὅμως ξεπερνοῦν κάθε φυσικὸ τρόπο καὶ κάθε ἀκολουθία τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὰ κατορθώματα εἶναι τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ τί εἶναι πιὸ ἄδικο ἀπὸ τὴ μάχη αὐτή; τί πιὸ παράνομο ἀπὸ τὰ ἀγωνίσματα; Γιατὶ στοὺς πολέμους καὶ οἱ δύο ποὺ μάχονται προστατεύονται, ἐδῶ ὅμως δὲ συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ ὁ ἕνας εἶναι γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος ὁπλισμένος. Στοὺς ἀγῶνες πάλι ἐπιτρέπεται καὶ στοὺς δύο νὰ σηκώνουν τὰ χέρια ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἐδῶ ὅμως ὁ ἕνας εἶναι δεμένος καὶ ὁ ἄλλος κτυπάει ἐλεύθερα, καὶ σὰν ἀπὸ κάποια ἐξουσία αὐτοὶ ποὺ δίκαζαν, ἀφοῦ ἐξασφάλισαν γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους τὸ δικαίωμα νὰ κακοποιοῦν καὶ ἔδωσαν στοὺς δίκαιους μάρτυρες τὸ προνόμιο νὰ κακοποιοῦνται, ἔτσι μάχονται μὲ τοὺς ἁγίους,

τῶν περιγίνονται, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνώμαλον ταύτην μάχην ἡττηθέντες ἀναχωροῦσι· καὶ ταὐτὸν γίνεται οἷον ἂν εἴ τις πολεμιστὴν ἄνθρωπον εἰς πόλεμον εἰσαγαγών, καὶ τοῦ δόρατος τὴν αἰχμὴν ἀποκόψας, καὶ τὸν θώρακα ἀποδύσας, οὕτω κελεύῃ γυμνῷ τῷ σώματι μάχεσθαι, ὁ δὲ πληττόμενος, καὶ παιόμενος, καὶ μυρία δεχόμενος τραύματα τρόπαιον στήσειε.

Καὶ γὰρ τοὺς μάρτυρας γυμνοὺς ἄγοντες, καὶ τὰς χεῖρας ὀπίσω δήσαντες καὶ πάντοθεν παίοντες καὶ καταξαίνοντες, οὕτως ἡττῶντο, οἱ δὲ τὰ τραύματα δεχόμενοι, τὸ κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαιον ἔστησαν. Καὶ καθάπερ ἀδάμας πληττόμενος αὐτὸς μὲν οὐκ ἐνδίδωσιν, οὐδὲ μαλάσσεται, τὸν δὲ παίοντα διαλύει σίδηρον, οὕτω δὴ καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων, τοσούτων ἐπαγομένων βασάνων, αὐταὶ μὲν οὐδὲν ἔπασχον δεινόν, τῶν δὲ παιόντων τὴν δύναμιν καταλύουσαι, αἰσχρῶς καὶ καταγελάστως ἡττηθέντας ἐκ τῶν ἀγώνων ἐξέπεμπον μετὰ πολλὰς καὶ ἀφορήτους πληγάς. Καὶ γὰρ προσέδησαν αὐτοὺς τῷ ξύλῳ, καὶ τὰς πλευρὰς διώρυττον, ἐμβαθύνοντες αὔλακας, καθάπερ γῆν ἀροτριῶντες, ἀλλ᾽ οὐ σώματα σχίζοντες· καὶ ἦν ἰδεῖν λαγόνας ἀναπεπετασμένας, πλευρὰ ἀνεῳγότα, στήθη διερρηγμένα, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τῆς μανίας ἔστησαν οἱ αἱμοφόροι θῆρες ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελόντες ὑπὲρ τῶν ἀνθράκων ἐπὶ σιδηρᾶς κλίμακος ἔτεινον· καὶ ἦν ἰδεῖν πικρότερα τῶν προτέρων θεάματα, διπλᾶς καταφερομένας σταγόνας ἐκ τῶν σωμάτων, τὰς μὲν τοῦ αἵματος ῥέοντος, τὰς δὲ τῶν σαρκῶν τηκομένων· οἱ δὲ ἅγιοι καθάπερ ἐπὶ ῥόδων κείμενοι τῶν ἀνθράκων, οὕτω μεθ᾽ ἡδονῆς τὰ γινόμενα ἐθεώρουν.

2. Σὺ δὲ ἀκούσας κλίμακα σιδηρᾶν, ἀναμνήσθητι κλίμακος νοητῆς, ἣν εἶδεν ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν τεταμένην· δι᾽ ἐκείνης κατέβαινον ἄγγελοι, διὰ ταύτης δὲ ἀνα-

καὶ οὔτε ἔτσι τοὺς νικοῦν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄνιση αὐτὴ μάχη, ἀφοῦ νικηθοῦν, ἀποχωροῦν. Καὶ γίνεται τὸ ἴδιο ὅπως, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ φέρει ἕναν πολεμιστὴ στὸν πόλεμο, τοῦ κόψει τὴν αἰχμὴ τοῦ δόρατος καὶ τοῦ βγάλει τὸ θώρακα, τὸν διατάζει νὰ μάχεται ἔτσι μὲ γυμνὸ τὸ σῶμα, αὐτὸς ὅμως, μολονότι κτυπιέται καὶ πληγώνεται καὶ δέχεται πάρα πολλὰ τραύματα, στήνει τρόπαιο νίκης.

Πράγματι τοὺς μάρτυρες τοὺς ὁδηγοῦσαν γυμνούς, τοὺς εἶχαν δεμένα πίσω τὰ χέρια καὶ ἀπὸ παντοῦ τοὺς κτυποῦσαν καὶ τοὺς ξέσκιζαν, καὶ ἔτσι νικοῦνταν, αὐτοὶ ὅμως, ἂν καὶ δέχονταν τὰ τραύματα, ἔστησαν τὸ τρόπαιο τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ διαβόλου. Καὶ ὅπως τὸ διαμάντι ὅταν χτυπιέται, αὐτὸ δὲν ὑποχωρεῖ, οὔτε μαλακώνει, τὸ σίδερο ὅμως ποὺ τὸ κτυπᾶ τὸ διαλύει, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων, ἐνῶ βασανίζονταν τόσο πολύ, οἱ ἴδιες δὲν πάθαιναν κανένα κακό, διαλύοντας ὅμως τὴ δύναμη ἐκείνων ποὺ τοὺς κτυποῦσαν, μὲ τρόπο αἰσχρὸ καὶ καταγέλαστο τοὺς ἔδιωχναν νικημένους ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες ὕστερα ἀπὸ πολλὰ καὶ ἀβάστακτα κτυπήματα. Γιατὶ καὶ στὸ ξύλο ἔδεσαν τοὺς μάρτυρες, καὶ τὰ πλευρά τους τρυποῦσαν, ἀνοίγοντας βαθιὰ αὐλάκια, σὰν νὰ ὄργωναν τὴ γῆ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κόβουν τὰ σώματά τους. Καὶ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς λαγόνες ξεσκισμένες, πλευρὰ ἀνοιγμένα, στήθη τσακισμένα, καὶ οὔτε ἐδῶ σταματοῦσαν τὴ μανία τους τὰ αἱμοβόρα ἐκεῖνα θηρία, ἀλλ', ἀφοῦ τοὺς κατέβαζαν ἀπὸ τὸ ξύλο, τοὺς τέντωναν σὲ σιδερένια σκάλα πάνω σὲ ἀναμμένα κάρβουνα. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς ἀκόμη σκληρότερα θεάματα ἀπὸ τὰ προηγούμενα, νὰ τρέχουν δηλαδὴ διπλὲς σταγόνες ἀπὸ τὰ σώματά τους, ἄλλες ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ χυνόταν καὶ ἄλλες ἀπὸ τὶς σάρκες ποὺ ἔλειωναν· οἱ ἅγιοι ὅμως ποὺ ἦταν ξαπλωμένοι πάνω στὰ κάρβουνα σὰν νὰ ἦταν ρόδα, παρακολουθοῦσαν μὲ τόση εὐχαρίστηση αὐτὰ ποὺ γίνονταν.

2. Ἐσὺ ὅμως ὅταν ἀκούσεις σιδερένια σκάλα, θυμήσου τὴ νοητὴ σκάλα, ποὺ εἶδε ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ νὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό. Ἀπὸ ἐκείνη κατέβαιναν ἄγγελοι, ἀπὸ αὐ-

βαίνουσι μάρτυρες· ἑκατέρᾳ δὲ ὁ Κύριος ἐπεστήρικτο. Οὐκ ἂν ἤνεγκαν τὰς ὀδύνας οἱ ἅγιοι οὗτοι, εἰ μὴ ταύτῃ ἐπηρείδοντο. Ἀλλὰ δι' ἐκείνης μὲν ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσιν ἄγγελοι, διὰ ταύτης δὲ ὅτι ἀναβαίνουσι καὶ μάρτυρες παντί που δῆλον. Τί δή ποτε; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πρὸς διακονίαν ἀποστελλόμενοι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, οὗτοι δὲ καθάπερ ἀθληταὶ καὶ σταφανῖται ἀπαλλαγέντες τῶν ἀγώνων ἀπῆλθον λοιπὸν πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην.

Ἀλλὰ γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀκούωμεν τὰ λεγόμενα, ἀκούοντες, ὅτι ἄνθρακες ὑπέκειντο καταξανθεῖσι τοῖς σώμασι, ἀλλ' ἐννοήσωμεν τίνες ἐσμὲν πυρετοῦ κατασκήψαντος· ἀβίωτον εἶναι νομίζομεν τὸν βίον, ἀλύομεν, δυσανασχετοῦμεν, καθάπερ παιδία μικρὰ δυσχεραίνομεν, τῆς γεέννης οὐδὲν ἔλαττον νομίζοντες τὸ πῦρ· οὗτοι δὲ οὐ πυρετοῦ ἐπικειμένου, ἀλλὰ φλογὸς πάντοθεν αὐτοὺς πολιορκούσης, καὶ τῶν σπινθήρων τοῖς ἕλκεσιν ἐπιπηδώντων, καὶ θηρίου παντὸς δριμύτερον δακνόντων τὰ τραύματα, καθάπερ ἀδαμάντινοί τινες, καὶ ἐν ἀλλοτρίοις ὁρῶντες ταῦτα γινόμενα σώμασιν, οὕτω γενναίως καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτοῖς ἀνδρείας ἐπὶ τῶν τῆς ὁμολογίας εἱστήκεισαν ρημάτων, ἀπερίτρεπτοι διὰ πάντων τῶν δινῶν μένοντες, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀνδρείαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν λαμπρῶς ἐπιδεικνύμενοι. Εἴδετε πολλάκις ὑπὸ τὴν ἕω τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα, καὶ κροκοειδεῖς ἀφιέντα ἀκτῖνας; Τοιαῦτα ἦν τῶν ἁγίων τὰ σώματα, ὥσπερ τινῶν ἀκτίνων κροκοειδῶν, τῶν ρυάκων τοῦ αἵματος πανταχόθεν αὐτοὺς περιρρεόντων, καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν καταυγαζόντων πολλῷ μᾶλλον ἢ τὸν οὐρανὸν ἥλιος.

Τοῦτο τὸ αἷμα ἄγγελοι μὲν ὁρῶντες ἐτέρποντο, δαίμονες ἔφριττον, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ διάβολος ἔτρεμεν. Οὐ γὰρ αἷμα ἦν ἁπλῶς τὸ ὁρώμενον, ἀλλ' αἷμα σωτήριον, αἷμα ἅγιον, αἷμα τῶν οὐρανῶν ἄξιον, αἷμα διηνεκῶς τὰ καλὰ τῆς Ἐκκλησίας ἄρδον

τὴν ἀνεβαίνουν μάρτυρες, καὶ τὶς δύο δὲ·τὶς στηρίζει ὁ Κύριος. Δὲ θὰ ἄντεχαν τοὺς πόνους αὐτοὶ οἱ ἅγιοι, ἂν δὲ στηρίζονταν σ' αὐτὴν τὴ σκάλα. 'Αλλὰ ἀπὸ ἐκείνη ἀνεβαίνουν καὶ κατεβαίνουν ἄγγελοι, καὶ στὸν καθένα εἶναι φανερὸ ὅτι ἀπὸ αὐτὴν ἀνεβαίνουν καὶ μάρτυρες. Γιατὶ τέλος πάντων λοιπόν; 'Επειδὴ ἐκεῖνοι στέλνονται νὰ ὑπηρετήσουν αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ κληρονομήσουν τὴ σωτηρία, αὐτοὶ ὅμως σὰν ἀθλητὲς καὶ νικητές, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες, ἔφυγαν στὴ συνέχεια γιὰ τὸν ἀγωνοθέτη.

'Αλλ' ἂς μὴν ἀκοῦμε μόνο τὰ λεγόμενα, ἀκούοντας δηλαδὴ ὅτι ὑπῆρχαν κάρβουνα κάτω ἀπὸ τὰ καταπληγωμένα σώματα, ἀλλ' ἂς σκεφθοῦμε ποιοὶ εἴμαστε ὅταν μᾶς πιάσει ξαφνικὰ πυρετός. Θεωροῦμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἀνυπόφορη, ταραζόμαστε, δυσανασχετοῦμε, σὰν τὰ μικρὰ παιδιὰ δυσφοροῦμε, θεωρώντας ὅτι ἡ φλόγα τοῦ πυρετοῦ δὲν εἶναι καθόλου μικρότερη ἀπὸ τὴν κόλαση. Αὐτοὶ ὅμως χωρὶς νὰ τοὺς πιάσει πυρετός, ἀλλὰ ἂν καὶ τοὺς πολιορκοῦσε ἀπὸ παντοῦ ἡ φλόγα καὶ οἱ σπίθες πηδοῦσαν ἐπάνω στὶς πληγὲς καὶ δάγκωναν τὰ τραύματα πιὸ ἄγρια ἀπὸ κάθε θηρίο, σὰν νὰ ἦταν ἀδαμάντινοι καὶ σὰν νὰ ἔβλεπαν αὐτὰ νὰ γίνονται σὲ ξένα σώματα, ἔτσι γενναῖα καὶ μὲ τὴν ἀνδρεία ποὺ ταίριαζε σ' αὐτοὺς στέκονταν σταθεροὶ στὴν ὁμολογία τους, μένοντας ἀκλόνητοι σ' ὅλα τὰ βασανιστήρια καὶ ἀποδεικνύοντας περίτρανα τὴ δική τους ἀνδρεία καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἴδατε πολλὲς φορὲς ν' ἀνεβαίνει ψηλὰ τὴν αὐγὴ ὁ ἥλιος καὶ νὰ στέλνει τὶς κίτρινες ἀκτίνες του; Τέτοια ἦταν τὰ σώματα τῶν ἁγίων, σὰν κάποιες κίτρινες ἀκτίνες τοὺς περικύκλωναν ἀπὸ παντοῦ τὰ ρυάκια μὲ αἷμα καὶ ἔκαναν νὰ λάμπει τὸ σῶμα τους πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι κάνει ὁ ἥλιος τὸν οὐρανό.

Αὐτὸ τὸ αἷμα βλέποντας οἱ ἄγγελοι χαίρονταν, οἱ δαίμονες φοβοῦνταν, καὶ ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ἔτρεμε. Γιατὶ δὲν ἦταν ἁπλῶς αἷμα αὐτὸ ποὺ ἔβλεπαν, ἀλλὰ αἷμα σωτήριο, αἷμα ἅγιο, αἷμα ἄξιο γιὰ τοὺς οὐρανούς, αἷμα ποὺ διακρῶς ποτίζει τὰ καλὰ φυτὰ τῆς 'Εκκλησίας. Εἶδε τὸ αἷμα καὶ ἔτρεξε ὁ διάβολος,

φυτά. Εἶδε τὸ αἷμα, καὶ ἔφριξεν ὁ διάβολος· ἀνεμνήσθη γὰρ ἑτέρου αἵματος δεσποτικοῦ· δι' ἐκεῖνο τὸ αἷμα τοῦτο ἔρρευσεν· ἐξ οὗ γὰρ ἐνύγη ἡ πλευρὰ τοῦ Δεσπότου, μυρίας ὁρᾷς λοιπὸν πλευρὰς νυττομένας. Τίς γὰρ οὐ μεθ' ἡδονῆς ἀποδύσαιτο πολλῆς πρὸς τοὺς ἀγῶνας τούτους, μέλλων κοινωνεῖν δεσποτικῶν παθημάτων, καὶ συμμορφοῦσθαι τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ; Ἀρκοῦσα γὰρ αὕτη ἡ ἀντίδοσις καὶ πλείων ἡ τιμή, καὶ ὑπερβαίνουσα τοὺς ἄθλους ἡ ἀμοιβή, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Μὴ τοίνυν φρίττωμεν ἀκούοντες, ὅτι ὁ δεῖνα ἐμαρτύρησεν, ἀλλὰ φρίττωμεν ἀκούοντες, ὅτι ὁ δεῖνα κατεμαλακίσθη, καὶ ἔπεσε τοιούτων προκειμένων ἐπάθλων.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκοῦσαι, λόγος μὲν οὐδεὶς παραστῆσαι δύναται· «Οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδε», φησίν, «οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»· οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων οὕτως αὐτὸν ἠγάπησεν ὡς οἱ μάρτυρες. Οὐ μὴν ἐπειδὴ καὶ λόγον καὶ διάνοιαν ὑπερβαίνει τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, διὰ τοῦτο σιγήσομεν, ἀλλ' ὡς οἷόν τε καὶ εἰπεῖν ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἀκοῦσαι, πειρασσόμεθα ὑμῖν ἀμυδρῶς ἐνδείξασθαι τὴν ἐκεῖ διαδεξομένην αὐτοὺς μακαριότητα· σαφῶς γὰρ αὐτοὶ μόνοι εἴσονται, οἱ διὰ τῆς πείρας ταύτης ἀπολαύοντες. Τὰ μὲν γὰρ δεινὰ ταῦτα καὶ ἀφόρητα ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ πάσχουσιν οἱ μάρτυρες· μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνουσιν, ἀγγέλων αὐτοῖς προηγουμένων, καὶ ἀρχαγγέλων δορυφορούντων· οὐ γὰρ αἰσχύνονται τοὺς συνδούλους, ἀλλὰ πάντα ἂν εἵλοντο δι' αὐτοὺς ποιῆσαι, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πάντα εἵλοντο παθεῖν διὰ τὸν αὐτῶν Δεσπότην Χριστόν.

Ἐπειδὰν δὲ ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανόν, πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἅγιαι δυνάμεις συντρέχουσιν. Εἰ γὰρ ἀθλητῶν ξένων ἐπιδημούντων τῇ πόλει, πᾶς ὁ δῆμος περιρρεῖ πανταχόθεν, καὶ κυκλώσαν-

4. Α' Κορ. 2, 9.

γιατὶ θυμήθηκε ἄλλο αἷμα, τοῦ Κυρίου. Γιὰ ἐκεῖνο τὸ αἷμα χύθηκε αὐτό, γιατὶ ἀπὸ τότε ποὺ κεντήθηκε ἡ πλευρὰ τοῦ Κυρίου, βλέπεις στὸ ἑξῆς νὰ κεντιοῦνται ἀμέτρητες πλευρές. Ποιὸς λοιπὸν δὲ θὰ ἔπαιρνε μέρος μ' εὐχαρίστηση πολλὴ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, ὅταν πρόκειται νὰ γίνει μέτοχος τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἔχει τὸν ἴδιο θάνατο μὲ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ; Γιατὶ εἶναι ἀρκετὴ αὐτὴ ἡ ἀνταπόδοση καὶ περισσότερη ἡ τιμὴ καὶ ξεπερνᾶ τὰ κατορθώματα ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἔρχεται πρὶν τὴν ἔλευση τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἂς μὴ φοβούμαστε λοιπὸν ὅταν ἀκοῦμε ὅτι ὁ τάδε μαρτύρησε, ἀλλ' ἂς τρομάζουμε ὅταν ἀκοῦμε ὅτι ὁ τάδε δείλιασε καὶ ἔπεσε, ἐνῶ εἶχε μπροστά του τέτοια βραβεῖα.

Ἐὰν ὅμως θέλεις ν' ἀκούσεις καὶ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ὕστερα, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ παραστήσει κανένας λόγος, γιατὶ λέγει· «Οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς σκέφτηκε αὐτά, ποὺ ἑτοίμασε ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[4], καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τὸν ἀγάπησε τόσο, ὅσο οἱ μάρτυρες. Βέβαια δὲ θὰ σιωπήσουμε, ἐπειδὴ τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἔχουν ἑτοιμασθεῖ ξεπερνᾶ καὶ τὸ λόγο καὶ τὴ σκέψη μας, ἀλλ' ὅσο εἶναι δυνατὸ καὶ ἐμεῖς νὰ ποῦμε καὶ ἐσεῖς ν' ἀκούσετε, θὰ προσπαθήσουμε νὰ σᾶς δείξουμε ἀμυδρὰ τὴ μακαριότητα ποὺ τοὺς περιμένει αὐτοὺς ἐκεῖ. Γιατὶ καθαρὰ αὐτοὶ μόνο θὰ τὴ γνωρίσουν, ποὺ θὰ τὴν ἀπολαύσουν πραγματικά. Τὰ δεινὰ δηλαδὴ αὐτὰ καὶ τὰ ἀβάστακτα τὰ ὑποφέρουν οἱ μάρτυρες σὲ μία σύντομη χρονικὴ στιγμή, καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγή τους ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ ἀνεβαίνουν στοὺς οὐρανούς, ἐνῶ προηγοῦνται αὐτῶν ἄγγελοι καὶ τοὺς περιστοιχίζουν ἀρχάγγελοι. Γιατὶ δὲν ντρέπονται τοὺς συνανθρώπους τους, ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσαν νὰ κάμουν τὰ πάντα γι' αὐτούς, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι προτίμησαν νὰ πάθουν τὰ πάντα γιὰ τὸν Κύριό τους Χριστό.

Ὅταν ὅμως ἀνεβοῦν στὸν οὐρανό, ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἅγιες δυνάμεις τοὺς συντρέχουν. Ἂν λοιπόν, ὅταν ξένοι ἀθλητὲς ἔρχονται στὴν πόλη, ὅλος ὁ λαὸς τρέχει ἀπὸ παντοῦ καὶ ἀφοῦ

τες αὐτοὺς καταμανθάνουσι τῶν μελῶν τὴν εὐεξίαν, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἀθλητῶν τῆς εὐσεβείας εἰς οὐρανοὺς ἀναβάντων, συντρέχουσιν οἱ ἄγγελοι, καὶ πᾶσαι αἱ ἄνω δυνάμεις πάντοθεν περιρρέουσι καταμανθάνουσαι τούτων τὰ τραύματα, καὶ καθάπερ τινὰς ἀριστέας ἐκ πολέμου καὶ μάχης ἐπανελθόντας μετὰ πολλὰ τρόπαια καὶ νίκας, οὕτω μεθ' ἡδονῆς δεξιοῦνται πάντας αὐτούς, καὶ ἀσπάζονται· εἶτα ἄγουσιν αὐτοὺς μετὰ πολλῆς δορυφορίας πρὸς τὸν τῶν οὐρανῶν βασιλέα, ἐπὶ τὸν θρόνον ἐκεῖνον τὸν πολλῆς δόξης γέμοντα ἔνθα τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ. Ἐλθόντες δὲ ἐκεῖ καὶ προσκυνήσαντες τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον, πλείονος παρὰ τοῦ Δεσπότου μᾶλλον ἢ παρὰ τῶν ὁμοδούλων ἀπολαύουσι φιλοφροσύνης. Οὐ γὰρ ὡς δούλους αὐτοὺς δέχεται (καί τοι καὶ τοῦτο μεγίστη τιμή, καὶ ἧς ἴσον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν), ἀλλ' ὡς φίλους αὐτοῦ· «Ὑμεῖς γάρ», φησί, «φίλοι μού ἐστε»· καὶ μάλα εἰκότως· αὐτὸς γὰρ εἶπε πάλιν· «Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ».

Ἐπειδὴ οὖν τὴν μεγίστην ἀγάπην ἐπεδείξαντο, δεξιοῦται τούτους, καὶ ἀπολαύουσι τῆς δόξης ἐκείνης, κοινωνοῦσι τῶν χορῶν, καὶ μετέχουσι τῶν μελῶν τῶν μυστικῶν. Εἰ γὰρ ἐν σώματι ὄντες κατὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν εἰς ἐκεῖνον ἐτέλουν τὸν χορόν, μετὰ τῶν Χερουβὶμ τὸν τρισάγιον ὕμνον ψάλλοντες, καθάπερ ὑμεῖς ἴστε οἱ μυηθέντες, πολλῷ μᾶλλον νῦν τοὺς συγχορευτὰς ἀπολαβόντες μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας κοινωνοῦσι τῆς εὐφημίας ἐκείνης. Ἆρα οὐδὲ ἐφρίττετε πρὸ τούτου τὸ μαρτύριον; ἆρα οὐκ ἐπιθυμεῖτε νῦν τοῦ μαρτυρίου; ἆρα οὐκ ἀλγεῖτε νῦν, ὅτι οὐ πάρεστι καιρὸς μαρτυρίου; Ἀλλὰ καὶ γυμναζώμεθα εἰς καιρὸν μαρτυρίου. Κατεφρόνησαν ἐκεῖνοι ζωῆς· καταφρόνησον σὺ τρυφῆς· ἔρριψαν ἐκεῖνοι τὰ σώματα τῷ πυρί·

5. Ἰω. 15, 14.
6. Ἰω. 15, 13.

τοὺς περικυκλώσουν παρατηροῦν καλὰ ἀπὸ κοντὰ τὴ δύναμη· ποὺ ἔχουν τὰ μέλη τοῦ σώματός τους, πολὺ περισσότερο ὅταν οἱ ἀθλητὲς τῆς εὐσέβειας ἀνεβοῦν στοὺς οὐρανοὺς συντρέχουν οἱ ἄγγελοι καὶ ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις ἀπὸ παντοῦ τρέχουν γιὰ νὰ παρατηρήσουν τὰ τραύματά τους, καὶ σὰν κάποιους ἥρωες ποὺ γύρισαν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴ μάχη ὕστερα ἀπὸ πολλὰ τρόπαια καὶ νίκες, ἔτσι μ᾿ εὐχαρίστηση τοὺς ὑποδέχονται ὅλους καὶ τοὺς ἀσπάζονται. Ἔπειτα τοὺς ὁδηγοῦν μὲ μεγάλη συνοδεία πρὸς τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν, στὸ θρόνο ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ πολλὴ δόξα, ὅπου βρίσκονται τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ. Καὶ ὅταν φθάσουν ἐκεῖ καὶ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ κάθεται πάνω στὸ θρόνο, ἀπολαμβάνουν περισσότερη εὔνοια ἀπὸ τὸν Κύριο,παρὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ δὲν τοὺς δέχεται αὐτοὺς σὰν δούλους (ἂν καὶ αὐτὸ θὰ ἦταν μεγάλη τιμὴ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεὶς ἴση μ᾿ αὐτήν), ἀλλὰ σὰν φίλους του· «Γιατὶ ἐσεῖς», λέγει, «εἶστε φίλοι μου»[5]. Καὶ πολὺ σωστὰ λέγει, γιατὶ ὁ ἴδιος εἶπε πάλι· «Μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀγάπη δὲν ἔχει κανένας, ὥστε νὰ δώσει κάποιος τὴ ζωή του γιὰ χάρη τῶν φίλων του»[6].

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔδειξαν τὴν πιὸ μεγάλη ἀγάπη, τοὺς ὑποδέχεται καὶ ἀπολαμβάνουν ἐκείνη τὴ δόξα, παίρνουν μέρος στοὺς χοροὺς καὶ μετέχουν στοὺς μυστικοὺς ὕμνους. Ἂν λοιπὸν καὶ ὅταν εἶχαν τὸ σῶμα μετεῖχαν στὸ χορὸ ἐκεῖνο μὲ τὴν κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ ἔψαλλαν μαζὶ μὲ τὰ Χερουβὶμ τὸν τρισάγιο ὕμνο, καθὼς ξέρετε ἐσεῖς οἱ μυημένοι, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ βρέθηκαν μὲ τοὺς ἀγγέλους, μὲ πολλὴ παρρησία παίρνουν μέρος στὴ δοξολογία ἐκείνη. Ἄραγε δὲ φοβόσασταν πρὶν τὸ μαρτύριο; ἄραγε δὲν ἐπιθυμεῖτε τώρα τὸ μαρτύριο; ἄραγε δὲ λυπᾶστε τώρα, γιατὶ δὲν εἶναι καιρὸς μαρτυρίου; Ἀλλὰ ἂς γυμναζόμαστε γιὰ τὸν καιρὸ τοῦ μαρτυρίου. Περιφρόνησαν ἐκεῖνοι τὴ ζωή, περιφρόνησε ἐσὺ τὶς ἀπολαύσεις. Ἔρριξαν ἐκεῖνοι τὰ σώματά τους στὴ φωτιά, ρίξε ἐσὺ

ρῖψον σὺ χρήματα νῦν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν πενήτων· κατεπάτησαν ἐκεῖνοι τοὺς ἄνθρακας· σβέσον σὺ τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα. Φορτικὰ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδῆ. Μὴ τὰ παρόντα ὅρα τὰ ἐπαχθῆ, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα χρηστά, μὴ τὰ ἐν χερσὶ δεινά, ἀλλὰ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀγαθά, μὴ τὰ παθήματα, ἀλλὰ τὰ βραβεῖα, μὴ τοὺς πόνους, ἀλλὰ τοὺς στεφάνους, μὴ τοὺς ἱδρῶτας, ἀλλὰ τὰς ἀμοιβάς, μὴ τὰς ἀλγηδόνας, ἀλλὰ τὰς ἀντιδόσεις, μὴ τὸ καιόμενον πῦρ, ἀλλὰ τὴν προκειμένην βασιλείαν, μὴ τοὺς περιεστῶτας δημίους, ἀλλὰ τὸν στεφανοῦντα Χριστόν.

3. Αὕτη μεγίστη μέθοδος καὶ εὐκολωτάτη πρὸς ἀρετὴν ὁδός, μὴ τοὺς πόνους μόνον ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔπαθλα μετὰ τῶν πόνων, ἀλλ' οὐκ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μόνον. Ὅταν οὖν μέλλῃς ἐλεημοσύνην διδόναι, μὴ πρόσεχε τῇ δαπάνῃ τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τῇ συλλογῇ τῆς δικαιοσύνης· «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»· μὴ βλέπε τὸν κενούμενον πλοῦτον, ἀλλὰ τὸν αὐξανόμενον θησαυρόν. Ἂν νηστεύσῃς, μὴ τὴν κάκωσιν τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας λογίζου, ἀλλὰ τὴν ἄνεσιν τὴν ἀπὸ τῆς κακώσεως· ἂν ἀγρυπνήσῃς εὐχόμενος, μὴ τὴν ταλαιπωρίαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγρυπνίας, ἀλλὰ τὴν παρρησίαν τὴν ἀπὸ τῆς εὐχῆς νόει. Οὕτω καὶ στρατιῶται ποιοῦσιν· οὐ τὰ τραύματα, ἀλλὰ τὰς ἀμοιβὰς βλέπουσιν· οὐ τὰς σφαγάς, ἀλλὰ τὰς νίκας· οὐ τοὺς πίπτοντας νεκρούς, ἀλλὰ τοὺς στεφανουμένους ἀριστέας. Οὕτω καὶ κυβερνῆται πρὸ τῶν κυμάτων τοὺς λιμένας ὁρῶσι, πρὸ τῶν ναυαγίων τὰς ἐμπορίας, πρὸ τῶν ἐν θαλάσσῃ δεινῶν τὰ μετὰ θάλασσαν ἀγαθά.

Οὕτω καὶ σὺ ποίησον· ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶν ἐν νυκτὶ βαθείᾳ, τῶν ἀνθρώπων καθευδόντων ἁπάντων καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν, βαθυτάτης ἡσυχίας οὔσης, μόνον σὲ ἐγερθέντα παρρησίᾳ διαλέγεσθαι τῷ κοινῷ πάντων Δεσπότῃ. Γλυκὺς ὁ ὕπνος; Ἀλλ'

---

7. Ψαλμ. 111, 9.

χρήματα τώρα στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Καταπάτησαν ἐκεῖνοι τὰ ἀναμμένα κάρβουνα, σβῆσε ἐσὺ τὴ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας. Εἶναι ἐνοχλητικὰ αὐτὰ, ἀλλὰ φέρουν κέρδος. Μὴ βλέπεις τὰ παρόντα τὰ δυσάρεστα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα τὰ εὐχάριστα, ὄχι τὰ δεινὰ ποὺ περνᾶς τώρα, ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐλπίζεις, ὄχι τὰ παθήματα, ἀλλὰ τὰ βραβεῖα, ὄχι τοὺς κόπους, ἀλλὰ τὰ στεφάνια, ὄχι τοὺς ἱδρῶτες, ἀλλὰ τὶς ἀμοιβές, ὄχι τοὺς πόνους, ἀλλὰ τὶς ἀνταποδόσεις, ὄχι τὴν ἀναμμένη φωτιά, ἀλλὰ τὴ βασιλεία ποὺ σὲ περιμένει, ὄχι τοὺς δήμιους ποὺ σὲ περιτριγυρίζουν, ἀλλὰ τὸ Χριστὸ ποὺ σὲ στεφανώνει.

3. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος καὶ ὁ εὐκολότερος δρόμος γιὰ τὴν ἀρετή, νὰ μὴ βλέπει κανεὶς τοὺς κόπους μόνο, ἀλλὰ καὶ τὰ βραβεῖα μαζὶ μὲ τοὺς κόπους καὶ ὄχι τὸ καθένα ξεχωριστά. Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ δώσεις ἐλεημοσύνη, μὴ σκέπτεσαι τὴ δαπάνη τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς δικαιοσύνης. «Σκόρπισε χρήματα, ἔδωσε στοὺς φτωχούς· ἡ δικαιοσύνη του μένει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων»[7]. Μὴ βλέπεις τὸν πλοῦτο σου ποὺ λιγοστεύει, ἀλλὰ τὸ θυσαυρὸ ποὺ αὐξάνει. Ἂν νηστεύεις, μὴ σκέπτεσαι τὴν ταλαιπωρία ποὺ προξενεῖ ἡ νηστεία, ἀλλὰ τὴν ἄνεση ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία. Ἂν ἀγρυπνήσεις προσευχόμενος, μὴ συλλογίζεσαι τὴν ταλαιπωρία τῆς ἀγρυπνίας, ἀλλὰ τὴν παρρησία ποὺ θ' ἀποκτήσεις ἀπὸ τὴν προσευχή. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ στρατιῶτες. Δὲ βλέπουν τὰ τραύματα, ἀλλὰ τὶς ἀμοιβές, ὄχι τὶς σφαγές, ἀλλὰ τὶς νίκες, ὄχι τοὺς νεκροὺς στὸ πεδίο τῆς μάχης, ἀλλὰ τοὺς ἥρωες ποὺ στεφανώνονται. Ἔτσι καὶ οἱ κυβερνῆτες βλέπουν μπροστὰ στὰ κύματα τὰ λιμάνια, μπροστὰ στὰ ναυάγια τὰ ἐμπορεύματα, μπροστὰ στὰ δεινὰ τῆς θάλασσας τὰ ἀγαθὰ μετὰ τὴ θάλασσα.

Ἔτσι κάμε καὶ ἐσύ. Σκέψου πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι μέσα στὴ βαθιὰ νύκτα, ὅταν κοιμοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα, ὅταν ὑπάρχει ἀπόλυτη ἡσυχία, ἐσὺ μόνο νὰ σηκωθεῖς καὶ νὰ συνομιλήσεις μὲ τὸν Κύριο ὅλων μας. Εἶναι γλυκὸς ὁ ὕπνος; Ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι πιὸ γλυκὸ ἀ-

οὐδὲν γλυκύτερον προσευχῆς. Ἂν κατ' ἰδίαν αὐτῷ διαλεχθῇς, πολλὰ ἀνύσαι δυνήσῃ, μηδενὸς ἐνοχλοῦντός σε, μηδὲ ἐκκρούοντός σε τῆς δεήσεως· ἔχεις καὶ τὸν καιρὸν σύμμαχον πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν ὧν θέλεις. Ἀλλὰ περιστρέφῃ κείμενος ἐπὶ μαλακῆς στρωμνῆς, καὶ ὀκνεῖς διαναστῆναι; Ἐννόησον τοὺς ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς κλίμακος κειμένους σήμερον μάρτυρας, οὐχὶ στρωμνῆς ὑποκειμένης, ἀλλ' ἀνθράκων ὑπεστρωμένων.

Ἐνταῦθα βούλομαι καταλῦσαι τὸν λόγον, ὥστε τῆς κλίμακος τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν καὶ νεαρὰν ἔχοντας ὑμᾶς ἀπελθεῖν, καὶ ταύτης ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μεμνῆσθαι· κἂν γὰρ μυρία κατέχῃ δεσμά, δυνησόμεθα πάντα ἀπορρῆξαι ῥᾳδίως, καὶ πρὸς τὴν εὐχὴν ἀναστῆναι, τὴν κλίμακα δὲ ταύτην ἐννοοῦντες διὰ παντός. Μὴ τὴν κλίμακα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τῶν μαρτύρων τιμωρίας διαγράφωμεν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας τῆς ἡμετέρας. Καθάπερ οἱ τὰς οἰκίας τὰς ἑαυτῶν ποιοῦντες λαμπράς, ἀνθηρᾷ γραφῇ πανταχόθεν αὐτὰς κατακοσμοῦσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς τοίχοις τῆς ἡμετέρας διανοίας ζωγραφήσωμεν τῶν μαρτύρων τὰς τιμωρίας. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ ζωγραφία ἀνόνητος, αὕτη δὲ κέρδος ἔχουσα· οὐ δεῖται χρημάτων, οὐδὲ δαπάνης, οὐδὲ τέχνης τινὸς αὕτη ἡ γραφή, ἀλλ' ἀντὶ πάντων ἀρκεῖ προθυμίᾳ χρήσασθαι καὶ λογισμῷ γενναίῳ καὶ νήφοντι, καὶ διὰ τούτου καθάπερ διά τινος χειρὸς ἀρίστης ὑπογράψαι τὰς τιμωρίας αὐτῶν.

Ζωγραφῶμεν τοίνυν ἐν τῇ ψυχῇ τοὺς μὲν ἐπὶ τηγάνων κειμένους, τοὺς δὲ ὑπὸ ἀνθράκων τεταμένους, τοὺς δὲ εἰς λέβητας κυβιστῶντας, τοὺ δὲ εἰς θάλασσαν καταποντιζομένους, ἑτέρους ξεομένους, ἄλλους ἐπὶ τροχὸν καμπτομένους, ἄλλους εἰς κρημνὸν ῥιπτομένους· καὶ τοὺς μὲν θηρίοις πυκτεύοντας, τοὺς δὲ ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀγομένους, τοὺς δέ, ὡς ἕκαστος ἔτυχεν καταλύσας τὸν βίον· ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τῆς γραφῆς ταύτης λαμπρὰν τὴν ἡμετέραν κατασκευάσαντες οἰκίαν, ἐπιτήδειον τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν ποιήσωμεν καταγώγιον. Ἂν γὰρ ἴδῃ τοιαύτας ἐν δια-

πὸ τὴν προσευχή. Ἂν συνομιλήσεις ἰδιαίτερα μαζί του, πολλὰ θὰ μπορέσεις νὰ ἐπιτύχεις, χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλεῖ κανείς, οὔτε νὰ ἐμποδίσει τὴν προσευχή σου, καὶ τὴν ὥρα ἔχεις σύμμαχο γιὰ νὰ ἐπιτύχεις αὐτὰ ποὺ θέλεις. Ἀλλὰ στριφογυρίζεις ξαπλωμένος σὲ μαλακὸ στρῶμα καὶ διστάζεις νὰ σηκωθεῖς; Σκέψου τοὺς μάρτυρες ποὺ εἶναι σήμερα ξαπλωμένοι στὴ σιδερένια σκάλα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει στρῶμα ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἁπλωμένα κάρβουνα.

Ἐδῶ θέλω νὰ σταματήσω τὸ λόγο, γιὰ νὰ φύγετε ἔχοντας ζωντανὴ καὶ ζωηρὴ τὴ μνήμη ἐκείνης τῆς σκάλας καὶ νὰ τὴν θυμᾶστε νύχτα καὶ ἡμέρα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς κρατοῦν ἄπειρα δεσμά, θὰ μπορέσουμε νὰ τὰ σπάσουμε εὔκολα ὅλα καὶ νὰ σηκωθοῦμε γιὰ προσευχή, ὅταν ἔχουμε πάντοτε στὸ νοῦ μας αὐτὴ τὴ σκάλα. Ὄχι μόνο τὴ σκάλα, ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες τιμωρίες τῶν μαρτύρων ἂς τὶς χαράξουμε στὸ πλάτος τῆς δικῆς μας καρδιᾶς. Ὅπως αὐτοὶ ποὺ κάνουν λαμπρὰ τὰ σπίτια τους, τὰ στολίζουν σ' ὅλα τὰ σημεῖα μὲ ὄμορφες ζωγραφιές, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἂς ζωγραφίσουμε στοὺς τοίχους τῆς δικῆς μας ψυχῆς τὶς τιμωρίες τῶν μαρτύρων. Γιατὶ ἐκεῖνες οἱ ζωγραφιὲς εἶναι ἀνώφελες, αὐτὲς ὅμως ἔχουν κέρδος. Δὲ χρειάζεται χρήματα, οὔτε ἔξοδα, οὔτε κάποια τέχνη αὐτὴ ἡ ζωγραφική, ἀλλὰ γιὰ ὅλα αὐτὰ φθάνει νὰ χρησιμοποιήσει τὴν προθυμία του καὶ τὴ γενναία καὶ νηφάλια σκέψη του, καὶ μ' αὐτὴ σὰν κάποιο χέρι ἄριστου τεχνίτη νὰ ζωγραφίσει τὶς τιμωρίες τους.

Ἂς ζωγραφίζουμε λοιπὸν στὴν ψυχή μας ἄλλους νὰ εἶναι στὰ τηγάνια, ἄλλους ξαπλωμένους σ' ἀναμμένα κάρβουνα, ἄλλους ἀναποδογυρισμένους στὰ καζάνια, ἄλλους νὰ καταποντίζονται στὴ θάλασσα, ἄλλους νὰ ξεσκίζονται, ἄλλους νὰ τοὺς γυρίζουν στὸν τροχό, ἄλλους νὰ τοὺς ρίχνουν στὸν γκρεμό. Ἄλλους πάλι νὰ παλεύουν μὲ θηρία, ἄλλους νὰ τοὺς ὁδηγοῦν στὸ βάραθρο, καὶ ἄλλους ὅπως ἔτυχε ὁ καθένας νὰ τελειώσει ἡ ζωή του. Ὥστε μὲ τὴν ποικιλία αὐτῆς τῆς ζωγραφικῆς, ἀφοῦ κάνουμε λαμπρὸ τὸ δικό μας σπίτι, νὰ τὸ καταστήσουμε κατάλληλο κατάλυμα στὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ

νοίᾳ τὰς γραφάς, ἥξει μετὰ τοῦ Πατρός, καὶ μονὴν ποιήσει παρ' ἡμῖν σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ· καὶ βασιλικὸς ἔσται λοιπὸν οἶκος ἡ διάνοια ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς ἄτοπος λογισμὸς ἐπιβῆναι δυνήσεται, τῆς τῶν μαρτύρων μνήμης ὥσπερ τινὸς ζωγραφίας διὰ παντὸς ἡμῖν ἐναποκειμένης, καὶ πολλὴν ἐναφιείσης τὴν μαρμαρυγήν, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν ὅλων Θεοῦ συνεχῶς ἡμῖν ἐνδιαιτωμένου. Οὕτω δὴ ἐνταῦθα Χριστὸν ὑποδεξάμενοι, δυνησόμεθα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν εἰς τὰς σκηνὰς ὑποδεχθῆναι τὰς αἰωνίους· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἂν δεῖ τέτοιες ζωγραφιὲς στὴν ψυχή μας, θὰ ἔρθει μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ θὰ κάμει κατοικία μέσα μας μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ θὰ γίνει βασιλικὸ παλάτι στὴ συνέχεια ἡ ψυχή μας καὶ κανένας παράλογος λογισμὸς δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὴν πατήσει, ἀφοῦ ἡ μνήμη τῶν μαρτύρων, σὰν κάποια ζωγραφιά, θὰ ὑπάρχει πάντοτε μέσα μας καὶ θὰ σκορπᾶ πολλὴ λάμψη καὶ θὰ κατοικεῖ συνεχῶς μέσα μας ὁ βασιλιὰς τῶν ὅλων Θεός. Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ ὑποδεχθοῦμε τὸ Χριστὸ ἐδῶ, θὰ μπορέσουμε μετὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὴ γῆ νὰ τὸν ὑποδεχθοῦμε στὶς αἰώνιες κατοικίες μας, τὶς ὁποῖες εὔχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ μὲν τὰ χωρία στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκεται τὸ χωρίο, γιὰ δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου παραπέμπουν ἁπλῶς σὲ σελίδες.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς.

Πράξεις

2. *Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων*

Β

Γ

Δ

E

Ι

Κ

Λ

Μ

Ν

Ρ

Σ

Ψ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βιβλιοδεσία:
'Αφοὶ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρικὴ πώλησις:
Βιβλιοπωλεῖον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
'Αρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965

Φωτοστοιχειοθεσια — Εκτυπωση Οφσετ «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ»
Αχελωου 6 — Τηλ. 542-940 — 522-503 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Π. Γιαννουλης - Κ. Τσολεριδης - Γ. Δεδουσης